JOANNIS DUNS SCOTI

DOCTORIS SUBTILIS, ORDINIS MINORUM

OPERA OMNIA.

JOANNIS DUNS SCOTI

DOCTORIS SUBTILIS, ORDINIS MINORUM

OPERA OMNIA.

JOANNIS DUNS SCOTI

DOCTORIS SUBTILIS. ORDINIS MINORUM

OPERA OMNIA

EDITIO NOVA

JUXTA EDITIONEM WADDINGI XII TOMOS CONTINENTEM A PATRIBUS FRANCISCANIS DE OBSERVANTIA ACCURATE RECOGNITA

TOMUS SEXTUS

Metaphysicæ textualis libri V. — XII.
Conclusiones Metaphysicæ

PARISIIS

APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM

VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 13

—

MDCCCXCII

R. P. F. JOANNIS
DUNS SCOTI
DOCTORIS SUBTILIS, ORDINIS MINORUM,
IN XII LIBROS METAPHYSICORUM ARISTOTELIS EXPOSITIO
CUM SUMMARIIS ET NOTIS R. P. F. HUGONIS CAVELLI HIBERNI

LIBER QUINTUS.

Antequam de rebus ipsis tractet, præmittit in toto hoc libro (qui unicam tantum Summam continet in 19. *capita divisam) quorumdam nominum spectantium ad considerationem hujus scientiæ, acceptiones, ex quorum notitia tractandorum veritas maxime dependet. Imprimis ponit cap.* 1. *varias acceptiones principii, ut comparatur ad rerum cognitionem, generationem et factionem.*

SUMMA UNICA.

Nonnullorum nominum multipliciter dictorum significationes distinguuntur.

CAPUT PRIMUM.

De principio.

Text. com. 1. Principium dicitur aliud quidem unde aliquid rei movebitur primum, ut longitudinis et viæ. Hinc quidem hoc principium, ex opposito autem alterum.

1\. Postquam Philosophus in quarto hujus declaravit ambitum hujus scientiæ, ostendens ad quæ se extendit consideratio Metaphysica, nunc in quinto libro, ne laboret in æquivocis, distinguit intentiones, sive acceptiones, sive significata nominum, quæ subsunt considerationi hujus scientiæ.

Scientia versatur circa tria. Ad cujus evidentiam notandum, quod sicut dictum est in quarto libro quælibet scientia versatur circa tria considerata, scilicet circa subjectum, circa passiones subjecti, et circa principia subjecti. Secundum hoc ergo iste quintus liber dividitur in tres partes : quia primo Philosophus distinguit significata, sive intentiones nominum, quæ significant causas et principia; secundo quæ significant ens et partes entis, quod est subjectum hujus scientiæ; tertio quæ significant passiones entis. Secunda ibi : *Unum dicitur*. Tertia ibi : *Perfectum vero dicitur*. Prima in duas : primo enim facit, quod dictum est. Secundo distinguit unum nomen significans quoddam consequens causas, et principia, scilicet necessarium, nam causa necessario influit ad esse causati. Secunda ibi : *Necessarium dicitur*. Prima in quatuor : nam primo distinguit Hic liber dividitur in tres partes.

hoc nomen *principium*. Secundo hoc nomen *causa*. Tertio hoc nomen *elementum*. Quarto hoc nomen *natura*, quorum quodlibet significat suo modo rationem causalitatis. Secunda ibi : *Causa vero*. Tertia ibi : *Elementum vero dicitur*. Quarta ibi *Natura quidem*. Prima in duas, quia primo distinguit diversos modos principii. Secundo reducit eos ad unam communem rationem. Secunda ibi : *Omnium igitur*. Circa primum tria facit : quia primo ponit modos principii, secundum quod principium comparatur ad rerum cognitionem. Secundo ponit modos principii, secundum quod principium comparatur ad rerum generationem et factionem. Tertio ponit modum unum principii, secundum quod comparatur ad rerum cognitionem. Secunda ibi : *Aliud unde primum generatur*. Tertia ibi : *Amplius unde nota res*. Prima in duas, secundum modos principii, ita quod primus sumitur simpliciter ; secundus vero secundum quid, et ad hominem. Secunda ibi : *Aliud autem unde*. Dicit ergo, quod *principium dicitur aliud quidem*, id est, uno modo, *unde aliquis movet primum ipsam rem*, id est, illa pars magnitudinis, unde primo incipit illa res moveri, ut in longitudine et in via ; *hinc quidem hoc principium, e contrario vero diversum*, id est, quod in longitudine sive in via, ex parte illa est principium a quo motus incipit; ex parte vero contraria diversum, id est, finis vel terminus motus.

Al. ad rerum entitatem vel motionem.

Principii acceptio secundum unum modum.

Notandum quod sicut habetur ex 3. 4. et 6. Physicorum, text. com. 70. text. com. 99. text. com. 5. et inde, secundum prius et posterius in magnitudine sive spatio, sumitur prius et posterius in motu, et in tempore. Ex isto ergo modo principii accepto penes spatium in quo est motus, potest accipi correspondenter principium in motu illa pars, quæ respondet primæ parti spatii ; et principium in tempore illa pars, quæ respondet primæ parti motus, et spatii. Deinde cum dicit :

Unde sumitur prius et posterius in tempore et motu.

Aliud unde utique optime fiet unumquodque, ut doctrinæ non a primo rei principio aliquando inchoandum est, sed unde facillime addiscet.

2.

Ponit secundum modum dicens, *aliud*, id est, alio modo dicitur principium ; *unde opportune fit unumquodque*, id est, illud unde quis opportune incipit moveri, vel optime, ut habet alia littera, *ut est disciplinarum*, id est, sicut videmus in disciplinis; nam ibi aliquando non est inchoandum scilicet addiscere a primo rei principio. *Sed unde facile addiscet*, id est, quod quandoque aliquis incipit addiscere, non ab eo quod est principium simpliciter primum secundum naturam, sed ab eo, quod est magis notum quoad nos, quod est quandoque posterius secundum naturam, et ex hoc patet, quod dicebatur in dividendo ; quia primus modus est principii simpliciter accepti, sed secundus modus est principii accepti secundum quid et ad hominem; nam illud quod isto modo est primum, est quandoque posterius simpliciter, ut patet ex prædictis. Deinde cum dicit :

Alia acceptiones principii.

Aliud unde primum generatur inexistente, ut navis sedile, et domus fundamentum et animalium alii cor, alii cerebrum, alii quodcumque sortiantur tale putant.

Ponit modos principii in comparatione ad rerum generationem et factionem. Circa quod duo facit: Primo enim ponit unum modum, secundum quem principium factionis est intrinsecum. Secundo ponit alios modos, secundum quos principium est extrinsecum. Secunda ibi: *Aliud autem unde*. Dicit ergo, quod *aliud*, id est alio modo dicitur principium; *unde primum generatur res inexistente*, id est, illa pars rei est principium generationis ex qua rei generatio inchoatur, *ut navis sedile, et domus fundamentum*. In navi enim primo fit sedile, id est, carina quæ est quasi fundamentum navis, similiter in domo primo fit fundamentum; et *animalium alii suscipiunt*, id est, opinantur illam partem esse *cor*, *alii cerebrum*, *alii quæcumque talium*, secundum diversas opiniones.

Aliæ acceptiones principii.

3. Notandum, quod sicut habetur 1. et 2. de Anima, text. com. 19. et text. com. 13. animal distinguitur a non animali motu et sensu; principium autem motus est a corde, ut habetur in libro de Somno et Vigilia. Principium autem sensus licet etiam sit a corde, ut ibidem dicitur, tamen operationes sensus maxime apparent in capite circa cerebrum. Aliqui ergo Philosophi considerantes animal ex parte motus dixerunt, cor esse primum in generatione animalis. Aliqui vero considerantes ex parte sensus dixerunt, cerebrum esse primum in generatione animalis. Aliqui etiam considerantes animal, secundum aliquas operationes dixerunt partem aptam illi operationi esse principium animalis, ut hepar, aut aliquod hujusmodi; secundum vero sententiam Aristotelis prima pars animalis est cor, sicut patet 3. de Animalibus cap. 3. et inde non longe a principio, et de Somno et Vigilia; nam omnes animæ et spiritus a corde sumunt originem, et inde vadunt ad alias partes corporis animalis. Deinde cum dicit:

Variæ opiniones de principio generationis animalium.

Cor est prima pars animalis.

Aliud unde fit primum non inexistente, et unde principium motus natus initiari, et permutatio, ut puer ex patre et matre, et bellum ex convicio.

Ponit modos principii secundum quod principium factionis est extrinsecum, et ponit duos modos: quorum primus est secundum quod principium extrinsecum reperitur in naturalibus; secundus est secundum quod tale principium reperitur in mobilibus et artificialibus: Secunda ibi: *Aliud cujus secundum*. Dicit ergo, quod *aliud*, id est, alio modo dicitur principium illud *unde fit primum non in existente, et unde motus natus est initiari primum, ut puer ex patre et matre*, qui sunt principium suæ generationis, *et bellum ex convicio* incipit, bellum enim oritur ex convicio provocante bellantes ad bellandum; similiter est in aliis mutationibus naturalibus, et quod illud dicitur principium motus extrinsecum, unde est ille motus initiatus. Deinde cum dicit:

Al. moralibus.

Aliæ duæ acceptiones principii.

Aliud secundum cujus voluntatem moventur, quæ moventur et mutantur, quia mutantur, ut secundum civitates principatus, et potestates imperia, et tyrannides. Principia dicuntur, et artes, et harum architectonicæ maxime. 4.

Ponit secundum modum prout principium extrinsecum factionis reperitur in mobilibus sive artificialibus dicens, quod *aliud*, id est, alio modo dicitur principium, se-

Al. moralibus.

cundum cujus voluntatem moventur mobilia, et mutantur mutabilia, ut secundum civitatem dicuntur principia *principatus, et potestates, et imperia;* nam ex voluntate istorum fiunt, et moventur omnia inter cives. Addit etiam simile esse in artificialibus posse dici.

Circa quod sciendum, quod principia supple artificiatorum dicuntur artes, quia ab arte incipit motus, et actio artificii construendi, et harum scilicet artium architectonicæ maxime, supple dicuntur principia; nam ars architectonica principiatur et imperat aliis sibi servientibus, sicut declaratum fuit in primo libro.

Principia artificiatorum sunt artes.

Notandum, quod principiatus et potestates dicuntur esse in civitate, qui præferuntur in officiis particularibus, puta Vicarii, Ballivi, Judices et hujusmodi. Dicuntur autem imperia illi qui dominantur civitatibus, et imperant, puta Reges. Deinde cum dicit:

Principatus, potestates et imperia qui dicuntur.

Amplius unde cognoscibilis res primum, et hæc dicitur principium rei, ut demonstrationum suppositiones; toties autem et causæ dicuntur; omnes enim causæ principia.

Ponit unum modum principii in ordine ad rerum cognitionem dicens, quod *amplius* supple dicitur principium illud, *unde primum fit nota res, et illud tale dicitur rei principium*, unde res primo innotescit, ut sunt suppositiones, id est, principia demonstrationum. Dignitates enim et suppositiones dicuntur principia demonstrationum. Addit autem, etiam dicuntur causæ, quoties supple, et quot modis dicitur principium; *omnes enim causæ sunt quædam principia*, licet non eodem modo; nam in plus se habet principium quam causa, nam terminus a quo in motu potest dici principium unde motus, non tamen causa. Deinde cum dicit:

Acceptio principii in ordine ad rerum cognitionem.

Principium in plus est quam causa.

Omnium igitur principiorum commune est primum esse unde aut est, aut fit, aut cognoscitur: horum autem hæc quidem inexistentia sunt, illa vero extra; quapropter, et natura principium, et elementum, et mens, et voluntas, et substantia, et quod cujus causa; multorum enim et cognitionis, et motus principium est bonum et malum.

Reducit omnes modos principii ad unam communem rationem, dicens, quod *omnium principiorum*, id est, omnium prædictorum modorum *est hoc commune unum*, scilicet *esse primum, aut est, aut fit, aut cognoscitur*, id est, aliquid dicitur primum, vel quantum ad esse sicut prima pars rei quantum ad tertium modum; vel quantum ad fieri, quantum ad primum, secundum, quartum, quintum modum, ut patet intuenti; sive quantum ad cognitionem, quantum ad ultimum modum; hæc autem scilicet principia hæc quidem sunt inexistentia, ut in tertio modo; hæc autem extra, ut in omnibus aliis modis; quapropter et natura, et elementum sunt principium intrinsecum, ut inferius patebit, *et mens*, id est intellectus, *et voluntas*, quæ sunt principia artificialium, supple sunt principium extrinsecum; *substantia etiam*, id est, forma dicitur principium, scilicet intrinsecum, et *quod est cujus causa*, id est, finis dicitur etiam principium, sed extrinsecum, quod probat, quia *multorum est principium, et cognitionis, et motus id quod est bonum et etiam malum*; finis autem habet rationem boni, ut dicetur capi-

Omnibus principiis commune est esse primum.

Al. primum modum. Al. 2. 3. 4. etc.

tulo sequenti; bonum autem dicitur principium in prosequendo, sed malum in fugiendo; omne ergo principium reducitur ad rationem primitatis, nam idem dico principium et primum, ut patet 1. Posteriorum.

SUMMÆ UNICÆ CAP. II.

De Causa.

SUMMARIUM.

Ponit varias acceptiones quatuor causarum quæ ad multas difficultates solvendas deserviunt, de quarum proprietatibus, speciebus et modis fusius in reliqua parte capitis, ut suis locis notabitur.

6. Text. com. 2. Causa vero dicitur uno quidem modo ex quo fit aliquid inexistente, ut æs statuæ, et argentum phialæ, et horum genera.

Postquam Philosophus distinxit hoc nomen *principium*, nunc distinguit hoc nomen *causa*. Circa quod duo facit. Primo enim distinguit causarum species. Secundo causarum modos. Secunda ibi: *Modi vero causarum*. Prima in tres: primo enim distinguit species causarum. Secundo declarat quasdam conditiones et proprietates consequentes ipsarum causarum species. Tertio, ut facilior appareat ejus doctrina, resumit species causarum reducens ad quatuor, et exemplificans de eis. Secunda ibi: *Accedit autem multoties*. Tertia ibi: *Omnes vero causæ*. Prima in quatuor secundum quod distinguit quatuor species causarum: primo enim exponit speciem causæ materialis; secundo speciem causæ formalis; tertio speciem causæ efficientis; quarto speciem causæ finalis. Secunda ibi: *Alio vere modo species*. Tertia ibi: *Amplius unde principium*. Quarta ibi: *Amplius ut finis*. Dicit ergo quod *causa dicitur uno modo ex quo aliquid fit ut inexistente*, id est, intus existente, ut æs statuæ, et argentum phialæ et horum genera. Causa materialis quid.

Notandum, quod aliquid dicitur fieri ex aliquo non tantum ex materia, sed etiam ex privatione et contrario, ut dicitur primo Physic. text. com. 43. et inde, differenter tamen; nam ex privatione et contrario fit aliquid non ut ex existente, nam si album fit ex non albo, vel ex nigro ipsum nigrum, vel non album, non manet, nec inexistit ipsi albo, quinimo corrumpuntur ad generationem albi; sed ex materia fit aliquid ut ex inexistente, nam æs manet et inexistit ipsi statuæ factæ ex ære, et similiter argentum phialæ; non solum autem istæ sunt de genere causæ materialis, sed etiam eorum genera. Sicut igitur æs dicitur materia statuæ, et argentum phialæ, sic etiam metallum et corpus et hujusmodi quæ sunt genera æris et argenti, possunt dici genera statuæ et phialæ. Deinde cum dicit: Fieri ex aliquo contingit dupliciter.

Alio vero modo species et exemplar, hæc autem est ratio ipsius quod quid erat esse et hujus genera, ut ejus quod diapason duo ad unum, et totaliter numerus et partes quæ in ratione. 7.

Exponit speciem causæ formalis dicens, quod *alio modo* supple dicitur causa *species*, id est, forma, et *exemplar, hæc autem est ratio ipsius quod quid erat esse*; forma enim maxime pertinet ad quidditatem rei, *et ejus genera*, id est, quod sicut genus Diapason quid sit?

materiæ reducitur ad causam materialem, sic genus formæ ad causam formalem, quod declarat cum subdit, *ut ejus quod est diapason*, supple est causa formalis, *duo ad unum*, id est, proportio duorum ad unum: tradunt enim Musici, quod quando duo soni se habent ad invicem in dupla proportione, dicitur inter eos esse consonantia, quæ dicitur diapason, et ideo dualitas, sive proportio dupla quæ oritur ex dualitate, est forma ipsius diapason, *et totaliter numerus*, qui scilicet est genus dualitatis, est etiam supple forma ipsius diapason; iterum *partes quæ sunt in ratione*, id est, in definitione, supple sunt etiam formæ.

Forma dicitur species, et exemplar. Forma appropriate dicitur quod quid erat esse, et rei essentia.

Notandum, quod forma rei vocatur species, quatenus est principium essendi et specificandi; nam unaquæque res ponitur in specie per suam formam, et distinguitur specifice a quocumque. Vocatur etiam exemplar quatenus est principium generandi, et assimilandi genitum generanti, in generatione univoca, ut sic ipsa forma generantis sit quoddam exemplar, ad cujus similitudinem ipsum genitum univoce generatur; ita etiam et forma appropriate vocatur ratio ejus, et quod quid erat esse, non quin materia pertineat ad definitionem rei, et quod quid erat esse rei, sicut vult Philosophus 7. et 8. hujus text. com. 33. et infra. text. com. 6. et 9. expresse; sed hæc dicitur per quamdam appropriationem quatenus forma est principalior pars definitionis, et principalius faciens ad quidditatem rei.

Nota de partibus formalibus et materialibus rerum.

8. Notandum etiam, quod partes rei sunt in duplici genere, sicut dicitur 7. hujus, text. com. 34. quædam sunt partes formales, et quædam sunt partes materiales. Dicuntur autem partes formales illæ, quæ pertinent ad speciem et quidditatem specificam rei, ut quidditas est; et hoc modo cum materia pertineat ad esse specificum rei, ut ibidem probat Philosophus, text. com. 2. et inde, non tantum forma, sed etiam materia est pars formalis rei. Sed dicitur pars materialis illa quæ non respicit, nec pertinet ad quidditatem specificam rei, ut specifica est, sed magis ut individua est; et hoc modo, ut ibidem dicitur, semicirculus est pars materialis circuli, et non formalis. Quando ergo dicit Philosophus quod omnes partes definitionis sunt formæ, non intendit excludere materiam, cum materia sit de essentia speciei, et pars definitionis rei, ut habetur secundo Physic. text. com. 33. et inde, et 7. et 8. hujus, text. com. 6. et 9. quinimo ipsa materia sicut est pars formalis rei, sic potest dici forma rei isto modo, ut per partem formalem intelligamus partem essentialem rei, modo præexposito. Deinde cum dicit:

Materia potest dici pars formalis rei.

Amplius unde principium permutationis primum, aut quietis, ut consiliator et pater pueri, et omnino efficiens facti, et permutans permutati.

Exponit speciem causæ efficientis, dicens quod *amplius* supple, dicitur alio modo causa: *unde principium primum permutationis aut quietis*, *ut consiliator*, dicitur causa, *et pater* dicitur causa *pueri*, *et omnino*, id est, universaliter, *efficiens facti, et permutans permutati*.

Notandum quod causa efficiens

Nota de efficiente duplicem distinctionem. distinguitur: quia quædam est principalis, et quædam est secundaria, et coadjuvans. Iterum potest distingui, quod quædam est universalis, et quædam est particularis. Quantum ergo ad causam principalem et secundariam dicit; unde primum principium ut consiliator, ita quod per primum principium intelligatur causa principalis, et per consiliatorem causa secundaria. Quantum vero ad causam particularem et universalem, dicit, pater pueri, et efficiens facti, et permutans permutati; efficiens enim est universalius quam pater, et commutans et permutans quam efficiens, ut habetur primo de generatione, text. com. 25. capitulo de tactu. Deinde cum dicit:

Ad hunc textum est 1. q. lib. 3. Amplius ut finis, hæc autem quod est cujus causa, ut ambulandi sanitas: nam propter quid ambulat? ut sanetur; et dicentes ita putamus reddidisse causam.

9. Explicat quid sit causa finalis. Exponit speciem causæ finalis. Circa quod duo facit: quia primo determinat de fine. Secundo de his quæ sunt ad finem. Secunda ibi: *Et quæcumque movente.* Dicit ergo quod *amplius*, supple dicitur causa, *ut finis, hæc autem est quod cujus causa, ut ambulandi sanitas; nam* si supple interrogetur, *propter quid ambulat*? dicimus *ut sanetur; et dicentes*, id est, respondentes, *ita putamus reddidisse causam;* ex hoc ergo probatur, quod finis habet rationem causæ, quia ad quæstionem factam propter quid, quæ quærit de causa, respondemus per finem, et putamus nos respondisse et assignasse causam ejus quod quæritur, et hoc modo sanitas est causa ambulandi. Deinde cum dicit:

Et quæcumque movente alio intermedia fiunt finis, ut sanitatis attenuatio, aut purgatio, aut pharmacia, aut organa: hæc namque omnia finis gratia sunt. Differunt autem ab invicem tanquam entia; hæc quidem ut organa, illa vero ut opera; ergo causæ fere toties dicuntur.

Declarat qualiter media ordinantur ad finem. Determinat de his quæ sunt ad finem ostendens quæ se habent ad finem, dicens quod *quæcumque movente alio sunt, intermedia fiunt finis*, id est gratia finis; vult dicere quod omnia quæ sunt media inter primum movens et ultimum finem, sunt gratia finis, sive sunt ad finem, *ut sanitatis* scilicet gratia, fit *attenuatio, aut purgatio, aut pharmacia*, id est, medicina laxativa, *aut organa*, id est, instrumenta per quæ ministratur aliqua medicina ad sanitatem ordinata, ut clyster quo ministratur pharmacia, et lanceola qua fit phlebotomia; *hæc namque omnia sunt gratia finis*, id est, sanitatis, *differunt tamen ab invicem tanquam entia, hæc quidem ut organa, illa vero ut opera.* Patet etiam quod purgatio et attenuatio dicunt quasdam operationes; clyster vero et lanceola et hujusmodi, quædam organa sive instrumenta.

Notandum quod ista, quæ enumerata sunt, se habent secundum quemdam ordinem ad ipsam sanitatem, nam attenuatio est propinquissima sanitati; purgatio vero est per quam acquiritur attenuatio; organa vero sive instrumenta sunt quibus pharmacia ministratur. Ultimo epilogat quod *causæ fere toties dicantur*, et dicit fere secundum Alex. super 2. Physic. text. com. 30. propter causas per accidens; nam omnes causæ dictæ sunt causæ per se, vel hoc dicit 10.

propter modos causarum inferius ponendos. Deinde cum dicit :

SUMMARIUM

Tres conditiones seu proprietates, quæ causas consequuntur, explicantur; de quibus pulchras habet Doctor notationes.

Accidit autem multoties dictis causis; et multas ejusdem esse causas non secundum accidens, ut statuæ statuæ factiva et æs, non secundum aliquid aliud, sed in quantum statua, verum non eodem modo; sed hoc quidem ut materia, illud vero ut unde motus.

Ad eamdem rem concurrunt plures causæ.

Declarat quasdam conditiones et proprietates consequentes dictas causas, et sunt tres. Secunda ponitur ibi : *Et ad invicem.* Tertia ibi : *Amplius autem.* Dicit ergo quod *ipsis causis dictis multoties,* ut prædictum est, *accidit multas esse causas ejusdem rei, non secundum accidens*, sed supple per se, *ut statuæ* ipsa res *statuæ factiva*, vel ipsæ statuæ factor, ut habet alia littera, *et etiam æs, non secundum aliquid aliud, sed inquantum statua*, id est, non per accidens sed per se, *sed non eodem modo* sunt causæ ; *sed hoc quidem,* scilicet æs, *ut materia, illud autem* scilicet statuæ factor, *ut unde motus*, id est, ut causa efficiens. Deinde cum dicit :

Et ad invicem causæ sunt, ut laborare causa est evexiæ, et hæc laborandi, sed non eodem modo ; verum hoc quidem ut finis, illud vero ut principium motus.

Ponit secundam conditionem, dicens quod aliquæ *sunt causæ ad invicem* sibi ipsis, *ut laborare est causa evexiæ,* id est, bonæ dispositionis quæ est in sanitate; *et hæc* evexia est causa *laborandi*, *sed non eodem modo, verum* pro sed, sed *hæc quidem* scilicet evexia est causa *ut finis; illud vero*, scilicet laborare *ut principium motus*, id est, causa efficiens; labor enim moderatus causat bonam dispositionem effective malos humores corporis consumendo; ista autem dispositio est id ad quod labor ordinatur ut ad finem.

11. Efficiens est causa finis, et e converso. Quomodo materia est causa formæ, et e converso?

Notandum, quod sicut efficiens et finis sibi hoc modo correspondent, sic etiam materia et forma; efficiens enim est causa finis, et e converso, tamen differenter; nam efficiens est causa finis quantum ad esse, nam producit formam quæ est finis; sed finis est causa efficientis, non quantum ad esse, sed quantum ad causare, quatenus finis movet efficiens ad causandum, et efficiens agit ex appetitu finis; similiter forma est causa materiæ, et e converso, etiam quantum ad esse, quatenus forma dat materiæ esse et actum specificum, materia vero sustentat formam; nam loquendo naturaliter, sicut est impossibile materiam existere sine forma, sic et formam sine materia. Qualiter autem aliqua duo possent sibi invicem esse causæ, non obstante quod causa sit prior simpliciter quam causatum; ex quo videtur sequi, quod idem respectu ejusdem sit prius et posterius simpliciter, et secundum naturam, patebit in quæstione inferius ponenda. Deinde cum dicit :

Amplius autem et idem quandoque contrariorum est causa ; quod enim præsens hujus causa est, hæc absens causa videtur quandoque de contrario, ut absentia gubernatoris deperditionis, cujus erat præsentia causa salutis ; utraque vero præsentia et privatio causæ sunt ut moventes.

Ponit tertiam conditionem causarum dicens, quod *amplius autem*

quod hoc idem quandoque est causa contrariorum; quod enim præsens est causa hujus, hoc absens, causamur, id est, accusamus, id est, dicimus *quandoque esse causam de contrario*, id est, quod idem quandoque quod est causa unius contrarii per sui præsentiam, est causa alterius per sui absentiam, quod exponit cum dicit: *ut absentia gubernatoris* est causa *perditionis, cujus erat præsentia causa salutis; utraque vero et præsentia et privatio*, id est, absentia, *sunt causæ ut moventes*, id est, de genere causæ efficientis; hoc autem dicit ne forte aliquis crederet referendum esse ad diversa genera causarum, sicut duæ primæ conditiones.

Quomodo idem est causa contrariorum? Est autem attendendum quod quando idem est sic causa contrariorum non est eodem modo, sed unius est causa per se, et alterius per accidens; gubernator enim per se salvat navem, sed per accidens perdit, quando non est præsens. Deinde cum dicit:

SUMMARIUM.

Quatuor tantum esse causarum genera, et exemplificat in singulis, cui apponit Doctor optimas notas.

Text. com. 13. Omnes vero causæ dictæ in quatuor cadunt modos manifestissimos; nam elementa syllabarum et materia factorum, ut et ignis, et terra, et talia omnia corporum; et partes totius, et suppositiones
12. conclusionis, ut ex quo causæ sunt. Horum autem hæc quidem quasi subjectum ut partes; illa vero ut quod quid erat esse, ut totum et compositio et species. Sperma vero, medicus et consiliator, et omnino efficiens omnia sunt causæ unde principium permutationis, aut status; alia vero ut finis, et bonum aliorum, nam quod cujus causa optimum et finis aliorum vult esse. Nihil autem differt dicere sive bonum sive apparens bonum. Causæ quidem igitur hæ et tot sunt specie.

Exemplificat quatuor genera causarum. Resumit omnes dictas species causarum, ostendens eas esse quatuor tantum, exemplificans de eis dicens, quod *omnes dictæ causæ cadunt in quatuor manifestissimos modos; nam elementa*, id est, litteræ *syllabarum et materia factorum*, puta artificialium, *ignis, terra et hujusmodi corporum* simplicium elementorum, *etiam partes totius et suppositiones*, id est, principia respectu conclusionis; omnia supple ista *sunt causæ ut ex quo*, id est de genere causæ materialis, et sic exemplificat primo de causa materiali dicens *quod horum* supple ex quo res constituitur, hæc supple habent *quasi subjectum*, et materiam, *ut partes* et cætera supradicta. Secundo exemplificat de causa formali, dicens, *sed illa*, id est, alia se habent *ut quod quid erat esse*, id est, ut formalis causa, *ut totum, compositio, species*. Tertio exemplificat de causa efficiente, dicens *sperma vero et medicus, et consiliator, et omnia efficiens, omnia* supple hæc *sunt causæ, unde principium permutationis aut status*, id est quietis. Ponit autem sperma inter causas efficientes ratione virtutis activæ, quæ est in spermate; nam secundum suam opinionem sperma viri habet virtutem activam in generatione fœtus; menstrua autem feminæ se habent ut materia, et cedunt in substantiam fœtus, de quo utrum verum sit, vel non, habet declarari in 8. hujus. Quarto exemplificat de causa finali dicens, quod *alia* causa se habet, *ut finis, et bonum aliorum; nam quod est cujus causa, est optimum* inter alia, *et vult esse finis aliorum*, vult esse, id est, habet aptitudinem, ut sit finis aliorum; addit autem, quod *nihil re-*

fert dicere bonum, sive apparens bonum, hoc autem dicit si forte diceretur, quod non semper finis bonus est; nam aliquando aliqui præficiunt sibi malum finem, quando inordinate agunt, puta latro vel homicida; ideo dicit, quod nihil differt, sive ille finis sit bonus existenter, sive apparenter; nam omne agens agit propter illud quod sibi apparet bonum, hoc enim per se intendit, licet illud sit malum secundum esse; latro autem intendit ditari, et homicida vindicare injuriam, quæ eis videntur bona magis quam opposita, nullum enim agens agit respiciens per se ad malum; ultimo epilogat, quod *causæ quidem hæ sunt, et tot species,* sicut dictum est.

Bonum duplex. Al. præfigunt vel præstituunt.

13. Notandum, quod omnia enumerata in prima parte litteræ reducuntur ad causam materialem; nam litteræ sunt materia syllabarum, patet de se, et materia artificialium, puta lignum vel lapis, ignis etiam et terra, aqua et aer, sunt materia corporum mixtorum, partes etiam; nam quæ umque quantitates seu quantitativæ, et materiales sunt materia totius. Præmissæ etiam dicuntur materia conclusionis; nam in præmissis est considerare medium et duas extremitates, quarum una de altera concluditur virtute medii, quod non intrat conclusionem; præmissæ igitur possunt dici causa efficiens conclusionis ratione medii, sed sunt materia conclusionis ratione extremitatis majoris et minoris, quæ sunt partes conclusionis.

Qualiter principia respectu conclusionis sunt in genere causæ efficientis, et materialis.

Notandum etiam, quantum ad secundam partem litteræ, quod forma comparata ad materiam dicitur totum, et compositio et species aliter, et aliter secundum quod materia sumitur tripliciter in diversis: quædam enim est materia secundum compositionem, ut lapides sunt materia domus, et isti correspondet forma, quæ dicitur compositio. Alio modo est materia secundum alterationem quamdam, ut cibus alteratus dicitur esse materia corporis vel sanguinis, et isti materiæ correspondet forma, quæ dicitur species; nam alimentum corruptum et conversum suscipit speciem, et formam aliti. Alio modo accipitur materia secundum alterationem simul, et compositionem, ut quatuor elementa sunt materia mixti, eo modo quo manet in mixto, et isti materiæ correspondet forma, quæ potest dici totum, sicut ex aqua et melle fit quoddam totum, quod dicitur hydromeli.

Materia potest sumi in diversis tripliciter. Et totiens sumitur firma.

SUMMARIUM.

Varii modi seu combinationes causarum; sunt enim communes vel propriæ; per se vel per accidens; actu vel potentia; simplices vel compositæ; quorum quilibet duo membra opposita continet, et varie subdividi possunt, quæ bene explicat Doctor.

Modi vero causarum numero quidem multi sunt; capitulati vero, et hi pauciores. 14.
Dicuntur enim causæ multipliciter, et ipsarum speciei ejusdem prius, et posterius alia quam alia, ut sanitatis medicus, et artifex, et ejus, quod est diapason duplum, et numerus, et semper continentia quæcumque singularium.

Postquam Philosophus distinxit causarum species, nunc distinguit causarum modos. Circa quod tria facit; quia primo ponit quatuor modos sive combinationes causarum. Secundo reducit eos in se

invicem. Tertio ponit quoddam documentum circa prædicta. Secunda ibi : *Attamen omnia.* Tertia ibi : *Differunt in tantum.*

Ad evidentiam primæ partis sciendum, quod modi causarum possunt quadrupliciter combinari. Prima combinatio est, vel sunt propriæ vel communes. Secunda, vel sunt per se vel per accidens. Tertia, vel sunt actu vel potentia. Quarta, vel sunt simplices vel complexæ. Primo ergo exponit primum modum. Secundo secundum. Tertio tertium; et quarto quartum. Secunda ibi : *Amplius autem, ut accidens.* Tertia ibi : *Præter omnes autem.* Quarta ibi : *Amplius autem complexa.* Dicit ergo quod *modi causarum multi quidem numero, capitulati vero,* id est, principales et capitales *sunt pauciores,* et hi qui sequuntur; *dicuntur enim causæ multipliciter et earum conspicialium,* id est, causarum, quæ sunt in eodem genere, supple est aliqua diversitas, quia *altera,* supple causa *est prius, et altera est posterius,* id est propria; et ille est primus modus, et prima combinatio causarum, quod exponit cum subdit, ut causa *sanitatis est medicus, et artifex,* scilicet medicus est causa propria, artifex causa communis, sicut patet; et istæ causæ pertinent ad genus causæ efficientis; *similiter* supple *ipsius diapason* est causa *duplum et numerus;* duplum ut causa propinqua, et numerus ut communis. Addit autem, quod *semper quæ* sunt *continentia singularia* se habent supple sicut causæ communes et universales.

Combinationes modorum causarum sunt quadruplices.

15. Notandum, quod modi causarum hîc traditi sumuntur multum universaliter; nam quilibet eorum habet sub se multos modos, quatenus possunt accipi secundum diversa genera causarum, similiter est de per se et de per accidens; iterum per se et per accidens sunt duo modi, et tamen ducuntur ad unum commune, et ad unam combinationem. Iterum causæ dicuntur multipliciter non solum quantum ad diversitatem generis vel speciei, sed etiam quantum ad causas particulares, quæ reducuntur ad idem genus; bene ergo dicitur, quod modi causarum sunt multi numero, sed capitales et sub compendio accepti sunt pauciores.

Modi jam assignati possunt ulterius subdividi.

Notandum etiam, quod causa communis et propria in eodem genere causæ dupliciter sumi possunt, scilicet vel secundum communitatem causalitatis, vel secundum communitatem prædicationis. Exemplum primi, Sol et homo generant hominem; Sol est causa communis isto modo, et homo est causa propria et particularis. Exemplum secundi, artifex ut communis, et medicus ut propria. Patet autem quod artifex de medico prædicatur, non Sol de homine, sicut patet; utroque autem modo commune se habet ut continens, et proprium ut contentum, licet difformiter. Universalia enim, et genera continent sua inferiora, et virtutes cœlestes continent inferiores, illa continentia, quæ competit causis essentialiter ordinatis; prætermisso autem primo modo, exemplificat de secundo. Deinde cum dicit :

Causa communis, et propria sumitur dupliciter.

Continentia duplex.

Amplius autem ut accidens, et horum genera veluti statuæ aliter Polycletus, et

aliter statuæ factor, quia accidit statuæ factori Polycletum esse. Et continentia accidens, ut homo causa statuæ, aut et totaliter animal, quia Polycletus homo, et homo animal. Sunt autem et accidentium alia aliis remotius et propinquius, ut si albus et musicus causa dicantur statuæ, et non solum Polycletus, aut homo.

16. Exponit secundum modum dicens, quod *amplius*, supple est quædam causa, *ut accidens, et horum genera*, quædam supple per se *veluti statuæ, aliter* est causa *Polycletus*; nomen est proprium ut Socrates, *et aliter statuæ factor*; nam supple statuæ factor supple est causa per se, Polycletus vero causa per accidens; sic et universalia continentia Polycletum, ut homo et animal; ideo subdit, quod *et continentia per accidens*, id est, causam per accidens, sunt supple causa per accidens, *ut homo* est *causa statuæ, aut ex toto*, id est, *universaliter animal, quia Polycletus homo est, et homo animal.* Subdit vero quod *accidentium*, id est, causarum per accidens, *alia sunt remotiora aliis, alia propinquiora, ut si non solum Polycletus aut homo,* dicantur supple causæ per accidens statuæ; sed *albus, et musicus etiam dicantur causa statuæ* isto modo, nam supple albus et musicus sunt causæ per accidens remotiores, quam Polycletus, aut homo.

Notandum, quod per se causa statuæ est ipse statuæ factor, nam habet propriam formam, scilicet artem, quæ per se ordinatur ad talem effectum, et est sibi principium quo formale; ipsi autem statuæ factori ut sic accidit, quod sit Polycletus, vel Socrates; nam dato, quod non esset Polycletus vel Socrates, nihilominus posset facere statuam per artem quam habet, et ideo ut stat sub isto attributo, quod est esse talem artificem accidit sibi esse Polycletum; sicut autem causa per se dividitur in universale et particulare, sive in prius et posterius, ita etiam causa per accidens, scilicet non solum Polycletus, sed etiam homo vel animal.

Accidit artifici, quod sit Polycletus, vel Socrates.

17. Per accidens dupliciter sumitur.

Notandum etiam quod *per accidens* potest dupliciter sumi, scilicet vel ex parte effectus, vel ex parte causæ. Primo modo dicitur, causa per accidens respectu ejus, quod accidit effectui per se, quod potest etiam dupliciter intelligi. Uno modo, quia habet ordinem necessarium ad effectum per se, sicut remotio impedimenti habet ordinem necessarium ad effectum, et propter hoc agens removens impedimentum dicitur agens per accidens. Exemplum, aperiens fenestram est causa illuminationis domus, et removens trabem est causa descensus lapidis existentis super trabem. Alio modo potest esse, quando effectus per accidens habet aliquem ordinem ad effectum per se non necessarium, nec ut in pluribus, sed ut raro. Exemplum, ut inventio thesauri ad fossionem foveæ, et hoc modo casus et fortuna dicuntur causæ per accidens, secundo Physicorum, t. c. 50. et inde; sed dicitur causa per accidens ex parte causæ, quando scilicet dicitur causa effectus id quod accidit causæ per se. Exemplum, hoc modo album et musicum, et etiam Polycletus dicuntur causæ statuæ per accidens, quia quodlibet eorum accidit statuæ factori, ut statuæ factor est; sed sunt ibi gradus secundum propinquius et re-

motius, nam licet Polycletus, album et musicum, sint causæ per accidens ipsius statuæ factoris, nihilominus tamen Polycletus est causa propinquior quam album et musicum, quatenus Polycletus est magis idem cum statuæ factore, quam album et musicum; nam Polycletus est sibi idem realiter et per se; album autem et musicum sunt sibi idem per accidens et non idem realiter; iterum album et musicum inter se habent ordinem propinquioris et remotioris, quatenus musica est in eodem subjecto proximo cum arte statuæ factiva quæ est principium formale per se ipsi artifici; nam tam musica quam talis ars sunt in intellectu, ut in subjecto, licet altera sit in intellectu practico, altera in speculativo, realiter tamen non sunt nisi unus intellectus; albedo autem est in corpore, ut in subjecto, in quo non est ars statuæ factiva, et ideo licet utraque sit causa per accidens statuæ, musicum tamen est causa propinquior, et album remotior. Deinde cum dicit :

Intellectus practicus, et speculativus est idem intellectus realiter.

Præter omnia autem, et proprie dicta, et secundum accidens, hæc quidem ut potentia dicuntur, illa vero ut agentia, ut ipsius ædificari ædificator, aut ædificans ædificator.

Exponit tertium modum causarum. Circa quod duo facit, quia primo facit quod dictum est. Secundo autem ostendit istos modos, et istas combinationes similiter reperiri in causis et effectibus. Secunda ibi : *Similiter autem*. Dicit ergo, quod præter omnes hujusmodi causas *dictas proprie*, id est, per se, *et secundum accidens* adhuc supple, *hæc quidem*, scilicet causæ *dicuntur potentia*, id est, sunt causæ in potentia; *alia vero ut agentia*, id est, sunt causæ in actu, *ut ædificationis ædificator* est causa, scilicet in potentia, *aut* etiam *ædificans*, scilicet est causa in actu; ædificator enim significat habentem habitum quo potest ædificare, ædificans autem significat actum jam ædificandi. Deinde cum dicit : 18.

Similiter autem dicuntur, et in quibus causæ sunt causæ dictis, ut hujus statuæ, aut statuæ, et omnino imaginis, aut æris hujus, aut æris, aut omnino materiæ, et in accidentibus similiter.

Ostendit dictos modos similiter esse in effectibus dicens, quod *similiter dicentur causæ, et in quibus sunt causæ*, scilicet effectus *dictis modis, ut* supple ædificator est causa *hujus statuæ*, quod est particulare et posterius, *aut statuæ*, quod est universale et prius, *et omnino imaginis*, quod est magis universale et magis prius. Similiter est aliqua causa *hujus æris*, quod est particulare et posterius, *aut æris*, quod est universale et prius, *aut omnino materiæ*, quod est universalius, *similiter autem, et in accidentibus*, id est, in effectibus per accidens; nam supple statuæ factor, qui est causa statuæ per se potest dici esse causa per accidens albi et nigri, quæ accidunt ipsi statuæ, ut causantur ab ipso statuæ factore.

Notandum, quod sicut causa potest accipi specialiter et generaliter, per se et per accidens, in actu et potentia, similiter et effectus; sed de actu, et potentia tacuit forsan Philosophus causa brevitatis. Deinde cum dicit :

Amplius autem complexa hæc, et illa dicuntur, ut nec Polycletus, nec statuæ factor, sed Polycletus statuæ factor.

Exponit quartum modum dicens, quod *amplius* supple *dicuntur* causæ quædam *complexa et hæc, et illa*, scilicet per se et per accidens, et dicuntur supple etiam incomplexe et singulariter, *ut nec Polycletus dicitur* causa complexa seorsum, *nec statuæ factor* seorsum, *sed Polycletus et statuæ factor* simul, vult dicere, quod causæ possunt accipi dupliciter. Uno modo composite et complexe. Alio modo simpliciter et incomplexe. Exemplum primi, Polycletus statuæ factor, hic enim accipitur simul causa per se, et per accidens. Exemplum secundi, si ipse Polycletus accipitur seorsum, vel statuæ factor seorsum, et ista est combinatio causarum. Deinde cum dicit :

Causæ possunt simul dupliciter.

SUMMARIUM.

Omnes prædictos causarum modos reduci ad ultimum, scilicet actum et potentiam, hunc tamen docet cæteris differre.

19. Attamen omnia hæc sunt pluraliter sex, dupliciter autem dicta; aut enim ut singulare, aut ut genus, et ipsius secundum se ; aut secundum accidens, aut ut genus accidentis; aut ut complexa hæc, aut ut simpliciter dicta : amplius, ut agentia, aut secundum potentiam.

Reducit dictos modos et combinationes causarum in se invicem.

Ad cujus evidentiam notandum, quod tres combinationes de prædictis possunt reduci ad aliam, quæ est tertia ; nam proprium et commune, per se et per accidens, simplex et compositum, sive complexum reducuntur ad potentiam et actum, cum quodlibet illorum potest distingui per potentiam et actum; cum ergo sint tres combinationes reductæ ad aliam, tunc habent sex modos, quorum quilibet distinguitur per actum et potentiam ; ex quo sequitur, quod omnes modi sic multiplicati erunt duodecim, ut dicit Commentator cap 3. hujus, ideo dicit quod *attamen omnia*, quæ dicta sunt, *sunt pluralitate sex*, *sed dupliciter dicta*, ex eo scilicet, quod quilibet illorum modorum dividitur per potentiam et actum ; *aut enim* dicuntur causæ, *ut singulæ*, *aut ut genus*, id est, sicut singulares aut sicut generales, quantum ad primam combinationem ; *aut secundum se, aut secundum accidens, aut ut genus accidentis*, quantum ad secundam combinationem, quæ sive secundum quod causæ possunt accipi per se vel per accidens, et genus accidentis, *aut ut complexa, hæc autem ut simpliciter dicta*, quantum ad tertiam combinationem ; et quia omnes istæ combinationes possunt distingui per potentiam et actum, ut prædictum est, ideo subjungit : *amplius* supple omnia prædicta dicuntur *ut agentia*, id est, causa in actu, *aut secundum potentiam*.

Modi causarum quot numero.

Notandum circa prædicta, quod alia est distinctio causarum per species, et alia per modos prædictos; nam distinctio per species est quasi per differentias essentiales, quatenus sumitur penes diversas rationes causalitatis constituentes diversas species causarum ; divisio vero per modos accipitur penes diversas habitudines causarum, ideo est quasi per differentias accidentales, quæ speciem causæ non diver-

Distinctio causarum duplex.

sificant; nam tales habitudines sunt in his, quæ habent eamdem rationem essendi in genere vel in specie, sicut sunt per se per accidens propinquum et remotum, etc. sicut patet per dictos modos, sive per dictas combinationes intuenti. Deinde cum dicit :

20. Differunt autem in tantum, quod agentia quidem et singularia simul sunt et non sunt, et ipsa, et quorum causæ, ut hic medens cum hoc convalescente, et hic ædificator cum hoc ædificio. Quæ autem secundum potestatem non semper, corrumpuntur enim non simul domus et ædificator.

Ponit quoddam documentum circa dictas combinationes dicens, quod supple licet omnes causæ dividantur per potentiam et actum, tamen *differunt in tantum* quidem *quod agentia et singularia*, id est, causæ in actu, et singulares *simul sunt et non sunt, et ipsa et quorum sunt causæ,* id est effectus eis correspondentes, *ut hic medicus cum hoc convalescente*, qui scilicet sit sanus per medicinam, *et hoc ædificans cum hoc ædificio ; quæ vero sunt secundum potestatem non semper*, id est, quod causæ effectus accepti in potentia non semper simul sunt et non sunt, *non enim simul corrumpuntur ædificium et ædificator;* patet enim quod ædificium potest manere corrupto ædificatore, et e converso, sed impossibile est aliquid ædificari actu, nisi sit aliquis ædificans actu, et hujusmodi.

SUMMÆ UNICÆ

CAP. III.

De elemento.

SUMMARIUM.

Ponit in hoc capite usque ibi : *transferentes* descriptionem elementi, et diversos modos ejus, et juxta quatuor particulas, quæ et conveniunt, secundum quartum modum ejus. Doctor contra D. Thomam ostendit esse materiam secundam, explicatur dicta descriptio tribus exemplis.

Elementum vero dicitur, ex quo componitur primo inexistente indivisibili specie in aliam speciem. T. c. 4.

In ista parte, ut dicebatur, distinguit Philosophus hoc nomen elementum. Circa quod duo facit. Primo enim ponit diversos modos elementi. Secundo exponit istorum modorum convenientiam ostendens quid habeant commune. Secunda ibi : *Omnium autem commune*. Prima in duas secundum duos modos elementi. Primus modus est proprius. Secundus modus est improprius et transumptivus. Secunda ibi : *Et transferentes*. Prima in duas, quia primo præmittit elementi proprie sumpti rationem quamdam sive descriptionem. Secundo subjungit descriptionis declarationem. Secunda ibi : *Ut vocis elementa*. In descriptione autem elementi ponit quatuor particulas. Prima est, quod *elementum est id ex quo componitur*, scilicet res ; per quod apparet quod elementum pertinet ad causam materialem, et distinguitur a forma, *ex quo* dicit habitudinem causæ materialis. Secunda est. *primo*, nam elementum debet esse primum ex quo aliquid fit, et per hoc distinguitur elementum a materia proxima disposita, quæ non est prima in compositione, nec per consequens ultima in resolutione, et propter hoc corpus organicum non est proprie elementum hominis; nam etiam corpus est resolubile in aliquid prius, puta 21.

Elementum sumitur dupliciter.

Descriptio elementi proprie sumpti.

in primam materiam. Tertia particula est, *inexistente*: elementum enim est principium inexistens, et per hoc distinguitur a materia transeunte, vel a contrario, vel a privatione; nam licet ex contrario, vel privatione dicatur res fieri, non tamen privatio, vel contrarium inexistit rei, quæ fit, ut dictum fuit capitulo de causa. Elementum autem oportet manere. Quarta particula est : *indivisibili specie in aliam speciem*, id est, quod elementum debet esse unius rationis indivisibilis in partes alterius rationis, et per hoc distinguitur a toto heterogeneo. Ex istis colligitur, quod ista ratio elementi proprie competit materiæ primæ, ut patet discurrendo per singulas particulas, unde male dicit quidam expositor, qui materiam primam dicit esse expertem ab hac ratione elementi, ex hoc quod dicitur, quod elementum est indivisibile specie, et ideo ut dicit, quia materia non est in specie, non est proprie elementum, sed hoc non valet, quia æquivocat de specie, non enim loquitur hîc Philosophus de specie, quæ dicitur esse generis; sic enim materia non est in genere, vel in specie, nisi per reductionem, sed accipit speciem pro substantiali et ratione formali, et hoc modo materia prima est indivisibilis, quia ejus substantia non est resolubilis in principia sive in partes alterius rationis. Ulterius patet, quod hæc ratio elementi non convenit primo quatuor corporibus vocatis elementis, quia illa corpora, puta ignis, aqua, terra, etc. utique sunt resolubilia in materiam et formam quæ sunt alterius rationis, ut patet 1. phys. t. c. 2. et alibi frequenter, et statim infra dicetur ibi : *Similiter autem et corporum dicunt elementa*, scilicet antiqui. Philosophus nominat ea non elementa simpliciter, sed vocata elementa; sic enim dicebantur ab antiquis qui ponebant illa quatuor corpora, vel omnia, vel quædam esse rerum principia prima, nec etiam ulterius resolubilia in alia priora. Deinde cum dicit :

Impugnatur expositio S. Thomæ hîc.

Præfata ratio elementi non convenit quatuor communibus elementis.

Ut vocis elementa, ex quibus vox componitur, et in quæ dividitur ultimo. Illa vero non adhuc in alias voces ab ipsis specie diversas, sed et si dividantur, particulæ sunt ejusdem speciei, ut aquæ particula aqua, sed non syllabæ. 22.

Declarat dictam rationem, et specialiter quantum ad ultimam particulam per exemplum, et dividitur in tres partes, secundum tria exempla, quæ adducit. Primum est in vocalibus, sive in sermocinalibus. Secundum est in naturalibus. Tertium est in scientialibus. Secunda ibi : *Similiter autem et corporum*. Tertia ibi : *Similiter autem æque diagrammaton*. Dicit ergo primo, quia dictum est quod elementum est indivisibile specie; patet, quia supple dicimus *vocis elementa ex quibus vox componitur*, scilicet primo, *et in quæ dividitur ultimo ;* litteræ enim dicuntur elementa vocis, quatenus ex litteris primo voces componuntur, et in litteras ultimo resolvuntur; quod enim est ultimum in resolutione, est primum in compositione, *sed illa* scilicet elementa vocis non, supple *dividuntur in alias species ab eis specie diversas*, at pro sed, *sed si dividantur*, scilicet ipsæ litteræ, *particulæ sunt conformes*, id est, ejusdem rationis : *ut particula aquæ est*

Al. et quæ sunt diagrammatum.

Elementa vocis.

aqua, non syllabæ, nam pars syllabæ non est syllaba.

23. Arguit contra expositionem S. Thomæ. Sed hîc est unum dubium: quomodo scilicet littera sit divisibilis, ut Aristoteles innuit. Dicitur a quodam expositore, quod littera in prolatione est divisibilis secundum tempora, quatenus littera longa habet duo tempora; brevis unum, et hoc modo particulæ in quas littera divideretur essent unius rationis specifice. Sed contra, tum quia secundum Grammaticam, divisio in tempora, sive habere duo tempora, vel unum, non competit litteræ, sed syllabæ; non enim dicitur una littera longa, alia brevis inquantum littera est, sed si sic, hoc est, ut littera per se facit syllabam et accentum, competit autem syllabæ per se; tum quia esto, quod ita esset, adhuc non esset ad mentem Philosophi, quia tempus cum sit mensura extrinseca prolationis litteræ vel syllabæ, nec littera, nec syllaba potest dividi in tempora, ut in particulas habentes rationem elementi, nam elementum est inexistens. Veritas probatur dupliciter. Dicendum ergo aliter, quod littera est simpliciter indivisibilis in alias voces, nec habet quoad hoc rationem elementi. Sciendum tamen, quod aliquando bene arguitur, et ostenditur veritas alicujus non solum ex positione possibilis, sed etiam impossibilis. Littera non est divisibilis. Exemplum, impossibile est hominem non esse risibilem; sed illo posito adhuc esset verum, quod homo esset rationalis, quia homo non esset non risibilis per esse possibilis, sed magis forte e converso; hunc modum loquendi servat hîc Aristoteles cum dicit, quod et si litteræ dividantur, supple ponendo impossibile, illæ particulæ litterarum essent conformes unius rationis specifice, quod non potest dici de syllaba, sicut patet. Deinde cum dicit:

Similiter autem et corporum dicunt elementa dicentes in quæ dividuntur corpora ultima. Illa autem non adhuc in alia specie differentia corpora, et sive unum sive plura talia hæc elementa dicuntur.

Ponit secundum exemplum in naturalibus dicens, quod *similiter autem dicunt* scilicet antiqui, *illa elementa corporum in quæ dividuntur corpora*, ut in *ultima*; *illa autem non adhuc*, scilicet dividuntur *in alia corpora differentia specie*, sed supple in particulas consimiles, sicut quælibet pars ignis est ignis; *et sive talia elementa dicantur esse unum sive multa* secundum diversas opiniones de principiis in primo libro tractatas. Deinde cum dicit:

Similiter autem, et quæ diagrammaton dicuntur elementa, et omnino quæ demonstrationum; nam primæ demonstrationes, et in pluribus demonstrationibus existentes hæc elementa demonstrationum dicuntur, sunt autem tales syllogismi primi ex tribus per medium unum. 24.

Ponit tertium exemplum in scientialibus, dicens quod *similiter dicuntur elementa, et quæ diagrammatum*, id est, demonstrationum Geometricarum; *et omnino*, id est, universaliter demonstrationes, supple *quæ sunt inexistentes in demonstrationibus dicuntur elementa, sunt autem tales syllogismi primi*, supple concludentes aliquid *ex tribus* terminis *per aliquod medium*.

Nota de syllogismis primis, et non primis et demonstrationibus talibus. Notandum, quod (ut dicebatur in 3. lib.) demonstrationes Geometricæ, et universaliter quæcumque demonstrationes non semper pro-

cedunt ex simpliciter immediatis, sed accipiunt quandoque præmissas præsyllogizabiles, et illæ priores demonstrationes dicuntur elementa posteriorum, quatenus posteriores ex illis prioribus virtualiter componuntur, et in eas ultimo resolvuntur. Exemplum, sit prima demonstratio ista : *Omnis homo est risibilis ; Socrates est homo ; ergo Socrates est risibilis*. Ista demonstratio accipit majorem mediatam possibilem demonstrari per aliam priorem demonstrationem, accipiendo pro medio definitionem sic : *Omne animal rationale est risibile ; omnis homo est animal rationale ; ergo omnis homo est risibilis*, supple posito quod illa secunda demonstratio procedat ex præmissis simpliciter immediatis, ipsa arguit ex tribus terminis per unum medium ; sed prima demonstratio procedit virtualiter ex quatuor terminis, quatenus accipit majorem mediatam includentem quartum terminum, quod est medium ; et ideo secunda demonstratio est elementum primæ, quatenus prima in secundam resolvitur ultimo, et ista ulterius non est resolubilis in aliam priorem, et ideo dicitur syllogismus primus. Similiter dicendum esset de minori propositione primæ demonstrationis, dato quod esset mediata ; nam esset demonstrabilis per aliam priorem, et

Primæ demonstrationes immediatæ sunt elementa mediatarum, dicunturque syllogismi primi.

25. tunc prima demonstratio procedit virtualiter ex quinque terminis, et tunc idem quod prius.

SUMMARIUM.

Explicat secundum modum improprium elementi, et juxta eum duas conclusiones, quas claro explicat Doctor, et quomodo elementum dicitur indivisibile.

Et transferentes autem elementum vocant hinc quodcumque unum ens, et parvum ad multa fuerit utile, quapropter et parvum, et simplex, et indivisibile dicitur elementum.

Ponit secundum modum elementi, ut sumitur a quibusdam improprie, sive transumptive. Circa quod duo facit. Primo enim ponit illum modum. Secundo juxta istum modum sic acceptum a quibusdam, infert duas conclusiones ibi : *Unde venit maxime*. Dicit ergo, quod *hinc*, id est ex præmissa ratione, sive descriptione elementi, quidam *transferentes vocant elementum*, ad significandum supple *quodcumque unum ens*, *et parvum quod ad multa fuerit utile ; quapropter* secundum eos illud, quod est *parvum*, scilicet in quantitate, *et simplex*, non compositum ab aliis, *et indivisibile*, scilicet in alia diversa, *elementum dicitur*.

Transumptiva acceptio elementi.

Notandum, quod ex eo quod elementum est indivisibile secundum speciem, modo præexposito, acceperunt aliqui quod elementum sit unum et parvum ; sed ex eo, quod est primum, quod sit simplex ; ex eo autem quod ex elementis alia fiunt, dixerunt elementum esse ad multa utile. Deinde cum dicit :

Quare dicitur elementum esse utile ?

Unde venit maxime universalia elementa esse, quia unumquodque eorum unum ens, et simplex in multis inest, aut omnibus, aut quamplurimis. Et unum, et punctum principium quibusdam videntur esse.

Juxta modum elementi sic acceptum, infert duas conclusiones, quarum secunda ponitur ibi : *Quoniam ergo vocata*. Dicit ergo, quod supple, ex eo quod aliqui sic transumptive accipiunt elementum ; *venit hoc*, quod supple habent dicere, *maxime universalia esse elementa, quia unum-*

Qua ratione universalia dicuntur elementa.

quodque eorum est unum ens et simplex. Universale enim dicitur unum secundum rationem; dicitur simplex ratione abstractionis, quia quanto abstractius tanto simplicius; *inest etiam multis, et hoc sive omnibus,* sicut sunt unum et ens; *aut quamplurimis,* sicut sunt alia universalia, et propter hoc universale potest dici esse utile ad multa. Subdit autem, quod supple per eamdem rationem *unum et punctum videntur quibusdam esse principia* sive elementa, quia scilicet utrumque istorum est unum et simplex, et utile ad multa.

26. Nec universalia, nec unum, aut punctus participant, rationem elementi proprie.

Notandum, quod nec universalia, nec unum, nec punctus proprie participant rationem elementi; universalia quidem, quia non habent rationem materiæ, ex quibus particularia componuntur, realiter loquendo, sed magis prædicant eorum quidditatem; punctus vero non est materia linearum, quia linea non componitur ex punctis. Unitas videtur forte posse dici elementum numeri, nam unitati respectu numeri competunt omnes particulæ positæ in descriptione elementi. Deinde cum dicit :

Quoniam ergo vocata genera universalia et indivisibilia (una enim est ipsorum ratio) elementa genera dicunt aliqui, et magis quam differentiam. Quoniam universale magis genus; nam cui differentia inest et genus sequitur; sed cui genus, non omnino differentia.

Infert secundam conclusionem, dicens, quod quoniam ipsa universalia quæ dicuntur genera, sunt supple magis universalia, et indivisibilia quam species, *nam ipsorum* scilicet generum, *est una ratio,* et simplex; quare, inquam, sic *aliqui dicunt genera esse elementa, et magis quam differentiam,* quæ scilicet constituit speciem; *quoniam genus est magis universale, nam cui differentia inest, sequitur, quod et genus,* quia de quocumque prædicatur differentia, prædicatur et genus, sed non convertitur, ideo subdit: *Sed cui genus non omnino differentia.*

Quomodo universalius est simplicius, et magis elementum.

Notandum, quod genus dicitur esse indivisibile, et habere unam rationem, quatenus genus quod nullo modo est species, non potest habere rationem vel definitionem, quæ ex genere vel differentia componatur, unde definitio non est nisi speciei. Unde et si aliquod genus, puta subalternum dicatur definiri, hoc est, ut habet rationem speciei, et ideo species est proprie divisibilis; et propter hoc dixerunt isti genera esse magis elementa quam species, et etiam quam differentia, licet differentia sit æque simplex, et forte simplicior quam genus, de quo alias. Ex his omnibus potest patere solutio cujusdam quæstionis, quæ fuit in tertio libro t. c. 2. et inde, disputata, utrum scilicet genera sint magis elementa? Deinde cum dicit :

Omnium autem commune est elementum esse cujuslibet, quod primo inest cuique.

Ostendit quid habent commune omnes dicti modi elementi, dicens quod *omnium,* scilicet dictorum modorum, *est* hoc *commune* quod *elementum etiam cujuslibet, dicitur esse id quod inest primo cuicumque,* modo præexposito, etc.

SUMMÆ UNICÆ CAP. IV.

De Natura.

SUMMARIUM

In hoc capite usque ibi: *Nasci vero*, ponitur triplex acceptio naturæ. Tertia coincidit cum definitione ejus, 2. Phys. in 3. est principium motus et quietis, ubi bene notat Doctor sumi principium passive, non activo, de quo agit q. 1. prol. et 2. d. 18. et 4. d. 43. q. 4.

27. T. c. 5. Natura vero dicitur uno quidem modo nascentium generatio.

In ista parte, ut dicebatur, distinguit Philosophus hoc nomen *natura*, quæ etiam habet rationem principii, ut dicetur. Circa quod duo facit : quia primo præmittit diversos modos naturæ. Secundo reducit eos ad unum principalem cui attribuuntur. Secunda ibi : *Ex dictis igitur*. Prima in duas, quia primo facit quod dictum est. Secundo exponit et declarat magis quosdam illorum modorum. Secunda ibi : *Natura autem materia prima*. Prima in duas, quia primo præmittit quinque modos accipiendi naturam. Secundo concludit ex his, quid sit habens naturam. Secunda ibi : *Natura quidem igitur*. Prima in quinque secundum quinque modos naturæ. Secunda ibi : *Uno vero*. Tertia ibi : *Amplius unde motus*. Quarta ibi *Amplius autem natura*. Quinta ibi : *Amplius autem alio modo*. Dicit ergo, quod *natura dicitur uno modo generatio nascentium*, id est, nativitas viventium, nasci enim proprie est viventium quæ dicitur natura ; generatio autem non viventium non dicitur proprie natura, quod ipsum nomen sonare videtur, ut si quis extendens ly *y* dicat *physim*.

Natura sumitur 5. modis.

Nasci est viventium duntaxat.

Notandum quod *physis* significat naturam apud Græcos, et quando accipitur pro generatione viventium habet primum *y* productum. Si vero pro principio accipiatur, sicut communiter utimur isto nomine, habet primum *y* breve. Deinde cum dicit :

Physis Græce, natura Latine.

Uno vero ex quo generatur primo, quod nascitur inexistente.

Ponit secundum modum dicens, quod *uno vero*, id est, alio modo natura *id ex quo ut inexistente generatur primum quod nascitur*.

Notandum, quod iste secundus modus non videtur distingui a quarto, quia hîc et ibi capitur pro materia ut patebit, sed tamen potest dici quod ille et iste modus distinguuntur sicut speciale et commune; nam secundus modus accipit naturam pro principio intrinseco, ex quo quod est in rebus nascentibus, qualia sunt sola viventia, ut dictum est; sed quartus modus accipit illud principium generaliter in omnibus quomodolibet generatis, ut patebit. Deinde cum dicit :

2. Acceptio naturæ.

Amplius unde motus primus in quolibet natura entium in ipso inquantum ipsum existit. 28.

Ponit tertium modum. Circa quod duo facit. Primo ponit illum modum. Secundo quia supra mentionem fecerat de nasci, exponit quid sit proprie nasci. Secunda ibi : *Nasci vero*. Iste autem tertius modus est idem cum natura definita 2. Phys. text. com. 3. per hoc quod est principium motus et quietis, etc.

3. Acceptio naturæ.

et hoc est quod dicit, quod *amplius* supple dicitur natura entium illud: *unde est primus motus in quolibet, et existit in ipso inquantum ipsum est,* dicit autem in ipso inquantum ipsum est; quia natura quæ est principium motus et quietis inexistit mobili per se, et non secundum accidens, ut habetur diffusius 2. Phys. text. com. 3. et inde; unde licet in medico qui ægrotat insit principium sanitatis, puta ars medicinæ, non tamen inest sibi per se inquantum infirmus est, quia alias omnis infirmus haberet tale principium, sed inest sibi inquantum medicus, sanatur autem non inquantum medicus, sed inquantum ægrotus; et ideo principium sanationis in medico non est principium motus sanationis per se, sed per accidens, et per consequens tale principium non est in eo, natura sic accepta.

29. In definitione naturæ hic. et 2. Physic sumitur principium passive. Vide q. 1. prol. et d. 18. 2. et d. 43. 4. q. 4. 29.

Sed advertendum quod hoc principium motus quod dicitur *natura*, a quo dicitur motus naturalis distinctus contra violentum, accipitur non pro principio activo, ut quidam dicunt, sed pro principio passivo, quod probatur primo sic: quia naturalis mutatio est secundum quam passum mutatur, sicut aptum natum mutari est a quocumque agente. Unde 8. Phys. Philosophus assignans causam quare elementa naturaliter moventur ad sua loca, puta levia sursum, et gravia deorsum, dicit quod causa hujus est, quia sic apta nata sunt moveri, sed nunquam passum est sic aptum natum, propter principium activum inexistens sibi, sed propter principium passivum, quo sic naturaliter inclinatur; ergo ista naturalitas est ex parte principii passivi naturaliter inclinati. Præterea secundo natura, ut est principium motus et mutationis naturalis, est principium intrinsecum, quia est principium motus et quietis ejus in quo inest; sed natura respectu principii passivi est principium intrinsecum, et non ratione principii activi; ergo ista naturalitas accipienda est ex parte principii passivi, et non activi. Minor probatur ex secundo Physic. text. com. 3. et inde, ubi dicitur quod accidit infirmo, qui mutatur ad sanitatem quod sit medicus, vel habeat artem, quæ est principium activum sanitatis, quia tunc sanaretur inquantum medicus, quod est falsum, accidit enim infirmo qui sanatur esse medicum. Præterea tertio hoc idem patet ex definitione naturæ, quia *natura est principium motus et quietis ejus in quo inest primo et per se*, ex secundo Physic. text. com. 3; sed impossibile est quod principium activum motus sit in moto primo et per se, quia quod movens et motum concurrant in eodem accidit, quod patet, quia possunt separari; ergo natura sic accepta non dicitur de principio activo; ergo de passivo. Deinde cum dicit:

Natura ut est principium motus naturalis est intrinsecum.

SUMMARIUM.

Explicatur quid sit nasci, et tres conditiones nascentium; item aliæ duæ naturæ acceptiones, una qua sumitur pro materia, alia pro forma.

Nasci vero dicuntur quæcumque augmentum habent per alterum in tangendo; connasci autem et adnasci ut embryo. Differunt autem connascentia a tactu; hic enim nihil præter tactum alterum necesse est esse. Insimul autem natis est aliquid 30.

unum idem in ambobus, quod facit per tangi simul nasci et unum esse secundum continuum et quantum, sed non secundum quale.

Conditiones nascentium tres. 1. Quod nascentia habeant augmentum.

Exponit quid sit proprie nasci, de quo fecerat mentionem, et ponit tres conditiones. Prima est quod *nasci dicuntur proprie quæcumque habent augmentum;* differt enim generatio viventium a generatione non viventium, quia non vivens, non augmentatur, nec conjunctum unitur generanti sed divisum, ut cum ignis generatur ab igne; generatio autem viventium, quæ proprie dicuntur nasci, ut dictum est, fit per quamdam unionem ad principium generationis, sicut cum in arbore nascitur fructus, vel ramusculus; et quia additio quanti ad quantum facit augmentum, ideo in generatione viventium videtur esse augmentum quoddam. Secunda conditio est, quod illa dicuntur nasci, quæ habent dictum augmentum per alterum, id est, per appositionem alicujus alterius diversi, et per hoc distinguitur istud augmentum ab augmento proprie sumpto, quod est distincta species motus; nam in augmento dicto proprie augetur aliquid in seipso, per hoc quod illud quod additur transit in substantiam ejus quod augetur, sicut alimentum transit in substantiam aliti et nutriti; sed illud quod nascitur, non transit in substantiam illius a quo nascitur, sed magis ei apponitur tanquam alterum et diversum, ut patet in exemplo dicto. Tertia conditio est, quod tale augmentum fit in tangendo et in *connasci et annasci, ut embryo.* Omne enim faciens augmentum potest fieri dupliciter : vel per solum tactum, vel per solam connascentiam, et coaptationem unius alteri in extremis. Exemplum primi, paries additus parieti. Exemplum secundi, capilli nati ex capite; in generatione autem viventium utraque fit appositio, ut patet in embryonibus, qui non solum tangunt matricem, sed etiam alligantur et connascuntur, *differt autem* illa *connascentia a tactu; hìc enim* scilicet in tactu *nihil alterum est necesse esse præter tactum,* id est, nihil est necessarium præter tangentia quod faciat ipsa esse unum, sed ***in simul natis***, connatis, vel annatis ***est aliquid idem unum in ambobus quod facit pro tangi***, id est, loco tactus ***simul ea nasci***, id est, conjuncta et ligata, ***et unum esse secundum continuum et quantum, sed non secundum quale***, quod dicit propter hoc; quia illud unum, quod est ligamentum adnatorum, non oportet quod alteret ligata a suis dispositionibus, et ideo licet faciat ipsa esse unum secundum continuitatem quamdam quantitatis; non tamen oportet quod faciat ea unum secundum qualitatem. Deinde cum dicit :

2. Quod illud augmentum habeant per alterum

Quod tale augmentum fiat per tactum et connascentiam.

Differunt tactus, et connascentia.

Al. pro tactu.

Amplius natura dicitur ex quo primo aut est, aut fit aliquid entium natura, inordinato existente et immutabili a sua propria potestate, ut statuæ, et vasorum æreorum æs natura dicitur, et ligneorum lignum, similiter autem et in aliis. Ex his enim est unumquodque salvata prima materia ; hoc enim modo et existentium natura elementa dicunt esse naturam ; alii ignem, alii terram, alii aquam, alii aerem, alii aliquid aliud tale,dicentes alii quædam horum,alii vero hæc omnia. 31.

4. Acceptio naturæ.

Ponit quartum modum dicens, quod *amplius* id est, alio modo *dicitur natura id ex quo primo, aut est, aut fit aliquid entium,* et hæc est prima materia, quæ est principium rei,

et quantum ad esse, et quantum ad fieri *existente* natura *inordinato, et immutabili a sua propria potestate,* id est, quod ipsa materia existit in natura de se inordinatum quoddam, pro quanto caret de se omni forma; ipsa tamen est immutabilis in sua potestate, quia ipsa non potest seipsam transmutare ad formam, sed habet transmutari ab exteriori agente, *ut æs dicitur natura statuæ, et vasorum æreorum, et lignum ligneorum, similiter autem et in aliis.* Exemplificat autem in artificialibus dans intelligere naturalia; mos enim est Philosophi adducere notiora ad notificandum minus nota; materia ergo ex qua primo res fit, dicitur natura rei isto modo. Ideo subdit : *ex his enim,* scilicet ære et ligno, quæ sunt materia est *unumquodque salvata prima materia; hoc enim modo naturæ existentium dicunt* supple antiqui *elementa esse natura, alii ignem, alii aquam, alii terram, alii aerem, alii aliquod aliud tale dicentes,* puta aliquod medium inter ignem et aerem, vel inter aerem et aquam; *alii quædam horum* non omnia; *alii omnia* supple dicunt hæc esse elementa et materiam rerum secundum diversas opiniones de principiis rerum positas in primo libro.

Quod materia est natura ostendit.

Modus docendi Aristotelis.

Notandum, quod, ut tactum fuit in primo libro, antiqui nihil vel parum tetigerunt de forma substantiali, sed totam substantiam rerum putaverunt esse materiam semper manentem et salvatam; formas autem esse quædam accidentia, ac si naturalia essent quædam artificialia, quorum formæ accidentia sunt ut dicitur 8. hujus, text. com. 5. et inde; et ideo secundum diversas opiniones, sicut diversi diversimode opinati sunt de principio materiali, sic et de natura rerum, quam ponebant solam esse materiam, alii ignem, alii aerem, etc. Terram enim nullus Philosophorum posuit esse principium seorsum, sed cum aliis, ut Empedocles qui posuit principia rerum quatuor elementa. Deinde cum dicit :

Imaginatio antiquorum de substantia rerum, quam posuerunt solam materiam.

Amplius autem alio modo dicitur natura existentium natura substantia, ut dicentes naturam primam compositionem esse, ut Empedocles dicit quod natura nullius est existentium, sed solum mixtio, et permutatio permixtorum est. Natura vero in hominibus nominatur; quapropter et quæcumque natura sunt,aut fiunt jam existente ex quo nata sunt fieri, aut esse, non dicimus naturam habere si non habent speciem et formam. 32 *a*

Ponit quintum modum dicens, quod *alio modo dicitur natura existentium natura substantia,* id est forma *ut dicentes naturam primam esse compositionem* ipsorum, scilicet mixtorum, *ut Empedocles dicit quod nullo existentium natura* supple *est* aliquid appositum, *sed solum mixtio et permixtio mixtorum; natura vero in hominibus nominatur* hoc modo, ut homines, qui sunt diversæ permixtionis, dicant habere diversam naturam; subdit autem rationem qua usi sunt ad probandum formam esse naturam rei, dicit *quapropter quæcumque natura sunt, aut fiunt,* non dicimus habere naturam, *jam existente,* supple principio materiali, *ex quo nata sunt fieri, aut esse si non habent speciem et formam,* id est quod nulla res dicitur habere naturam ex hoc solo quod habet materiam ex qua fit, nisi etiam habeat speciem et formam, quod est idem;

Forma est natura. 5. Acceptio naturæ.

Forma est magis natura materia.

unaquæque enim res dicitur habere propriam naturam et speciem principaliter per suam formam. Deinde cum dicit :

Natura quidem igitur quod ex his utrisque est, ut animalia et eorum partes.

Concludit ex prædictis quid sit habens naturam ; nam si natura dicitur de materia et forma, sequitur quod illud quod est ex his utrisque, est quidem natura, id est, ens naturale, et habens naturam, ut animalia, et eorum partes, puta ossa et carnes, et hujusmodi. Deinde cum dicit :

Habens naturam quid ?

33. **Natura autem materia prima, et hæc dupliciter, ut quæ ad ipsum prima, aut omnino prima, ut operum æreorum, ad ipsum quidem primum æs ; totaliter vero forsan aqua si omnia liquabilia aqua.**

Exponit et declarat quosdam modos prædictorum, scilicet quartum et quintum ; primo quartum, et secundo quintum ibi : *Species autem et substantiæ*. Dixerat enim de quarto modo, quod natura dicitur id, ex quo primo aliquid fit, hæc est materia; nunc exponit ly *primo* nam prima materia, quæ dicitur natura, potest dupliciter accipi; materia prima, quia vel prima simpliciter, vel prima ad aliquid, quia scilicet immediata et proxima huic. Dicit ergo, quod *prima materia dicitur natura dupliciter*, id est, quod prima potest dici dupliciter, *aut quod ad ipsum prima*, id est, respectu alicujus, *aut omnino* vel ex toto *prima*, id est, simpliciter prima, *ut operum æreorum ad ipsum quidem primum æs*, id est, quod respectu artificialium, quæ fiunt ex ære, prima materia est æs, id est, materia proxima et immediata ; *totaliter autem*, id est, universaliter *forsan aqua, si omnia liquabilia aqua*, vult dicere quod respectu eorum quæ fiunt ex ære, prima materia, scilicet non simpliciter, sed secundum quid, puta materia immediata et proxima est æs ; materia autem prima simpliciter est aqua, quia in aquam omnia liquabilia resolvuntur ; nam ut habetur quarto Meteororum, text. com. 28. et inde, omnia illa quæ liquescunt calido, et indurantur frigido, sunt aqua magis. Unde omnium metallorum aqua videtur esse primum principium materiale. Deinde cum dicit :

Aliter exponunt alii hunc locum

Materia prima duplex.

Aqua est principium omnium metallorum materiale.

SUMMARIUM.

Declaratur fusius natura sumpta pro forma. Doctor rejicit expositionem D. Thomæ de forma totius. Reducuntur cæteri modi naturæ ad hunc, quia forma est maxime natura.

Et species, et substantia, hæc autem est finis generationis. Metaphora vero jam et omnis omnino substantia natura dicitur propter hanc, quia et natura substantia quædam est.

Exponit quintum modum, dixerat enim quod forma est natura ; hîc dicit quædam de forma, scilicet quod ipsa est species, et substantia rei, et finis, id est, terminus formalis generationis, quia illa forma est substantia rei ; ideo secundum quamdam metaphoram extensam, omnis substantia est natura. Dicit ergo quod supple forma quæ dicitur natura quinto modo est *species et substantia : hæc autem est finis generationis, metaphora vero jam et omnino*, id est universaliter *omnis substantia dicitur natura propter hanc*, id est, propter formam quæ natura id est *forma, substantia quædam est*.

Al. et nominis extensionem.

Notandum, quod ut habet decla-

34. *Terminus generationis duplex ut quo, et quod.*

rari in 7. hujus, text. com. 27. et 32. terminus generationis duplex est : quidam formalis *quo;* quidam principalis et primus *quod.* Primus est forma, secundus autem compositum; nam compositum per se generatur, ut ibidem dicitur, forma autem per accidens.

Arguit contra D. Th. formam de qua hîc loquitur Arist. non esse quidditatem rei.

Notandum etiam, quod hanc litteram exponit quidam de forma totius, quæ est ipsa totalis quidditas et substantia rei; sed hoc non videtur bene dictum, quia forma, de qua loquitur hîc Philosophus, est terminus generationis, ut patet ex littera; quidditas autem ut quidditas est, abstrahit ab omni generatione; nam equinitas est tantum equinitas secundum Avicennam, quinto Metaphysicæ suæ cap. 1. Deinde cum dicit :

Ex dictis igitur prima natura, et proprie dicta est substantia quæ principium motus habentium in se inquantum ipsa. Materia namque quia hujus est susceptiva esse dicitur natura, et generationis, et generari, quia sunt ab hac motus et principium motus natura existentium, hæc est inexistens, aut potestate, aut actu.

Reducit omnes modos naturæ ad unum principalem, intendens quod omnes modi naturæ reducantur ad naturam, quæ est forma; forma enim est magis natura, ut patet 2. Physic. materia enim dicitur natura, quia susceptiva formæ; nativitas vero et universaliter omnes generationes dicuntur natura, quia sunt ad formam ut ad terminum, vel ut sunt a forma ut a principio formali quo, quia omne agens agit propter formam; ipsa autem forma est principium motus in rebus, vel in potentia, vel in actu, non enim movens semper movetur actu. Dicit ergo quod *ex dictis* igitur patet, quod *prima natura, et propter dicta*, id est principaliter, *est substantia,* id est forma rei, *quæ est principium motus rerum habentium in se inquantum ipsa,* id est, quod ipsa forma est per se principium motus eorum quæ in se habent principium motus eorum cujusmodi sunt omnia naturalia; unde ad formam omnes modi naturæ reducuntur, ideo subdit : *materia namque dicitur esse natura, quia est susceptiva hujus,* scilicet formæ, *et generationis et generari*, similiter *quia sunt motus ab hac,* id est, a forma, ut a principio quo, *et natura est principium motus existentium,* id est, rerum existentium secundum naturam *hoc est inexistens, aut potestate, aut actu;* forma enim non semper facit motum in actu, quia potest impediri vel propter extrinsecum prohibens vel propter indispositionem materiæ, vel quovis alio modo.

Text. com. 12. et inde.

Omnes naturæ reducuntur ad formam.

Notandum, quod cum forma dicitur hîc principium motus, vel potest referri ad principium activum ut expositum est, vel ad principium passivum a quo motus sortitur naturalitatem, ut dictum est; nam forma quandoque, ut patet, est principium passivum, sicut patet in omnibus subjectis respectu propriarum passionum; nam esse risibile competit homini ratione propriæ formæ, et descendere deorsum competit gravi propter formam propriam, et ideo quod hîc dicitur non repugnat illi quod prædictum est, scilicet quod natura a qua dicitur motus, naturaliter dicitur principium passivum.

Quod forma potest dici principium passivum motus et status.

SUMMÆ UNICÆ

CAP. V.

De necessario.

SUMMARIUM.

In toto hoc capite ostenditur *necessarium* sumi quatuor modis, quos clarissime explicat Doctor, et reliquos tres reducit ad quartum, rejiciens D. Thomæ expositionem.

Text. c. 6. Necessarium dicitur, sine quo non contingit esse aut vivere, quasi concausali, ut respirare, et cibus animali necessarium, nam sine his esse est impossibile.

35. Postquam Philosophus distinxit intentiones sive significata nominum quæ significant causas et principia, nunc distinguit hoc nomen *necessarium* significans quoddam consequens causas et principia, quatenus causa necessario influit ad esse causati. Circa quod tria facit. Primo enim præmittit modorum necessarii distinctionem. Secundo subjungit illorum modorum reductionem. Tertio concludit ex dictis multiplicem conclusionem. Secunda ibi : *Et secundum hoc necessarium.* Tertia ibi : *Hoc quidem itaque.* Prima in quatuor secundum quod ponit quatuor modos necessarii. Secunda ibi : *Et sine quibus.* Tertia ibi : *Amplius vim faciens.* Quarta ibi : *Amplius non contingit.* Dicit ergo, quod *necessarium dicitur*, uno modo illud *sine quo non contingit*, scilicet aliquid *vivere aut esse quasi concausali*, id est, quod licet non sit causa rei principalis, est tamen quædam concausa, *ut respirare, et cibus est necessarium animali ; nam sine his impossibile est esse* ipsum animal : respirare enim et cibus licet non sint causæ principales vitæ, sunt tamen quædam concausæ quatenus sine respiratione, quæ est ad contemperamentum caloris naturalis, et sine cibo per quem restauratur aliquid deperditum, et impeditur totalis consumptio humidi radicalis, animal vivere non potest. Deinde cum dicit :

1. acceptio necessaria.

Vide 39. d. 1. solvendo argumenta 4. q.

Et sine quibus homini bonum non contingit, aut esse, aut fieri, aut aliquod malum expellere, aut privari, veluti bibere pharmacum necessarium ut non laboret, et ad Æginam navigare ut pecuniam recipiat. 36.

Ponit secundum modum dicens, quod supple necessaria dicuntur illa, *sine quibus non contingit aut esse, aut fieri aliquod bonum, aut expellere, aut privari aliquod malum, ut bibere pharmacum*, id est medicinam laxativam, est *necessarium ut non laboret*, id est, ut non febricitet aliquis; est enim hoc necessarium, non quia sine hoc non possit animal vivere, sed quia sine hoc non posset bene vivere, quia hoc confert ad expellendum vel vitandum malum, puta ægritudinem, *et navigare ad Æginam*, supple hoc est necessarium, *ut pecuniam recipiat*, id est, quod navigare ad illum locum qui dicitur Ægina est necessarium ; non quia sine hoc non possit esse homo, sed quia sine hoc non posset aliquod bonum adipisci, puta pecuniam, quæ forsan sibi in tali loco daretur, et ideo talis navigatio est sibi necessaria ut pecuniam recipiat. Deinde cum dicit :

2. acceptio necessaria.

Necessarium illud quod confert ad melius esse.

Amplius vim faciens et vis, hoc autem est quod præter impetum et prævoluntatem impediens et prohibens, violentum enim necessarium dicitur.

3. acceptio necessarii, qua violentum necessarium dicitur.

Ponit tertium modum. Circa quod duo facit; quia primo ponit illum modum. Secundo ex illo infert duplex corollarium. Secunda ibi : *Quapropter et triste*. Dicit ergo, quod *amplius*, id est, alio modo dicitur necessarium, *vis*, id est violentia, *et vim faciens*, id est violentiam faciens, unde violentia dicitur quædam necessitas; *hoc autem*, scilicet violentia, *est aliquid impediens et prohibens præter impetum et prævoluntatem*, id est, contra appetitum naturalem et rationalem, *violentum enim necessarium dicitur*.

37. Appetitus duplex naturalis et rationalis.

Notandum, quod ut declaratum fuit in primo libro, quidam est appetitus naturalis, quidam rationalis; primus appetitus potest dici quidam impetus quatenus non est liber, unde quod movetur secundum talem appetitum movetur quadam necessitate et impetu naturæ, ut gravia moventur deorsum propter appetitum centri; secundus appetitus potest dici prævoluntas vel propositum, quia est ipsa voluntas quæ est appetitus rationalis; illud ergo quod prohibet vel impedit illa quæ sunt supple secundum appetitum naturalem vel rationalem, est violentum et dicitur necessarium isto modo. Deinde cum dicti :

Idem 3. Ethic. cap. 2.

Quapropter et triste sicut Zenonus ait: omnis enim res necessaria tristis est, et vis necessitas quædam est, ut Sophocles dicit, sed vis me hoc facere coegit.

Infert duplex corollarium ex dictis. Secundum ponitur ibi: *Et videtur necessitas*. Dicit ergo, quod *quapropter*, quia supple necessarium dicitur isto modo, ideo omne violentum *est triste*, et flebile, *sicut ait Eneus*, quidam Philosophus, vel poeta sic dictus, cujus verba subdit : *omnis enim res necessaria tristis est, et vis*, id est, violentia, *est quædam necessitas, ut Sophocles dicit*, quidam poeta sic dictus, cujus subdit : *sed vis*, id est, necessitas, *vel violentia me hoc facere coegit*.

Al. Zenonus.

Quomodo violentum contristat? Aug. 14. c. 15.

Notandum quod ut prædictum est, violentia dicit impedire voluntatem; illa vero quæ sunt contraria voluntati contristant, nam tristitia est de his quæ accidunt nobis nolentibus, et ideo omne necessarium isto modo quod est violentum est contristativum. Deinde cum dicit :

Et videtur necessitas non aliquid increpabile esse recte; contrarium enim motui secundum prævoluntatem et secundum cogitationem.

Infert secundum corollarium, dicens quod *necessitas*, isto modo dicta, *videtur esse aliquid non increpabile recte*, quia *est contrarium motui secundum prævoluntatem, et secundum excogitationem*. 38.

2. Ethic. c. 5. 2. de lib. arb. et alibi. Necessitas non est increpabilis.

Notandum quod non recte culpamur, nisi de his quæ voluntarie facimus. Unde Augustinus dicit quod peccatum adeo est peccatum quia voluntarium, quod si non esset voluntarium jam non esset peccatum, et ideo dicitur communiter, quod necessitas magis meretur veniam quam increpationem ; quia igitur necessitas violentiæ est contraria prævoluntati et excogitationi, ut prædictum est; ideo recte dicitur quod talis necessitas, sive violentia, non est increpabilis, sive reprehensibilis. Deinde cum dicit :

Amplius quod non contingit aliter se habere necessarium dicimus sic se habere.

4. acceptio necessarii. D. Thomas se declarat, cui concordat Alexander.

Ponit quartum modum, dicens quod *amplius*, id est, alio modo dicitur necessarium, *quod non contingit aliter se habere*. tale dicimus *necessarium sic se habere.*

Notandum quod ille quartus modus distinguitur a tribus primis, quia quartus modus est simpliciter, alii vero secundum quid, quod sic ostendit quidam expositor; dicit enim quod necessitas absoluta competit rei secundum illud quod est intimum, sive illud sit forma, sive materia, sive ipsa rei essentia, sicut dicimus animal necesse esse corruptibile, quia hoc sequitur ejus materiam, inquantum est compositum ex contrariis. Iterum dicimus quod animal necessario est sensibile, quia hoc sequitur ejus formam. Iterum dicimus animal necessario esse substantiam animatam sensibilem, quia hoc est ejus essentia. Sed necessarium secundum quid non absolute, est illud cujus necessitas dependet ex causa extrinseca, puta ex fine vel ex efficiente; finis autem vel est ipsum esse absolutum, vel est aliquod bonum habere. A primo fine sumitur necessitas primi modi, a secundo vero fine accipitur necessitas secundi modi; sed necessitas quæ est ab efficiente, pertinet ad tertium modum; nam violentia est, quando aliquid movetur ab exteriori agente ad id ad quod ex propria natura non potest habere aptitudinem. Sed illa expositio videtur deficere, nam primus modus sumitur per comparationem ad

Impugnat dictum D. Thomæ.

30. vivere; vivere autem, etsi habet forsan rationem finis, non tamen finis extrinseci, ut iste imaginatur, sed intrinseci, quia vivere viventibus est esse. 2. de An. t. c. 37. Nisi dicas quod accipitur vivere non pro primo, sed pro secundo actu, qui est ipse motus vitæ; sed hoc non dicitur ad rem, quia etiam respirare, et alimentum sumere quod est necessarium secundo modo, isto modo est necessarium. Accipit ergo pro vivere quod est primus actus, non pro vivere quod est secundus actus, nisi consequenter et quasi per accidens. Aliter ergo dicendum, quod quartus modus est absolutus; alii vero duo primi modi ad aliquod bonum intrinsecum, vel extrinsecum acquirendum, vel malum possibile evitandum. Tertius per comparationem ad agens extrinsecum violentum. Sed quartus modus accipitur absolute et in se, sicut patet. Deinde cum dicit :

Quomodo quarta acceptio, distinguitur a tribus primis.

Et secundum hoc necessarium, et alia dicuntur aliqualiter omnia necessaria ; violentum enim necessarium dicitur aut facere, aut pati tunc, quando non contingit secundum impetum propter cogens, ut hanc necessitatem existentem, propter quam non contingit aliter, et in concausalibus vivendi, et boni similiter. Nam cum non contingit, hic quidem bonum, illic vero vivere et esse sine aliquibus ; necessaria hæc, et causa necessitatis quædam est hæc.

Reducit omnes modos *necessarii* ad quartum modum, sicut omne comparatum reducitur ad aliquod absolutum. Circa quod duo facit. Primo enim reducit omnes modos repertos in rebus. Secundo modos repertos in actibus intellectus, scilicet in demonstrativis. Secunda ibi : *Amplius demonstratio*. Dicit ergo, quod *secundum hoc necessarium* dictum scilicet quarto modo *dicuntur ali-*

Omnes modos necessarii reducit ad quartum modum

et primo repertos modos in rebus. *qualiter necessaria omnia alia; violentum enim dicitur necessarium aut facere, aut pati tunc quando non contingit*, supple, *secundum impedimentum* aliter agere, *propter cogens,* id est, propter violentiam agentis, ut supple talis, necessarium habeat, *necessitate existente, propter quam non contingit aliter* se habere, et iste fuit tertius modus. Consequenter ostendit idem de primo et secundo, dicens quod *et in concausalibus vivendi*, quantum ad primum modum, *et similiter* in causis *boni*, quantum ad secundum; *nam hæc dicuntur necessaria, cum non contingit hîc quidem bonum,* quantum ad secundum modum; *illic vero vivere et esse sine aliquibus,* quantum ad primum modum; *causa* enim hæc sine qua supple non contingit esse, vel vivere, vel bonum habere, et malum vitare, *est quædam necessitas*, ut ex hoc sit prima ratio necessarii, quia impossibile est aliter se habere. Deinde cum dicit :

40. **Amplius demonstratio necessariorum est, quia non contingit aliter se habere, si demonstratum est simpliciter; hujus autem causa est, quæ prima sunt, si impossibile aliter se habere ex quibus est syllogismus.**

Reducit ad quartum modum modos repertos in demonstrativis. Reducit ad quartum modum modos necessitatis, repertos in demonstrativis, in quibus invenitur necessitas, quantum ad principia, et quantum ad conclusiones. Dicit ergo, quod *amplius* supple *demonstratio est necessariorum*, quantum ad conclusiones, *quia non contingit aliter se habere, si demonstratum est simpliciter*; quod dicit ad differentiam demonstrationis, quæ est ad hominem non simpliciter, in qua demonstratione non semper concluditur necessarium; *hujus autem* scilicet conclusionis demonstratæ *causa est quæ sunt principia si impossibile est aliter se habere* principia, *ex quibus est syllogismus,* scilicet demonstrativus. Demonstratio duplex.

Notandum, quod demonstratio simpliciter est ex necessariis, ut patet primo Posteriorum, text. c. 8. et inde; et quia præmissæ sive principia demonstrationis sunt causæ conclusionis, ut ibidem dicitur, ideo oportet et ipsa esse necessaria non contingentia aliter se habere, quia ex non necessariis non necessario sequitur contrario necessaria, sicut causa non necessaria non causat effectum necessarium. Deinde cum dicit :

SUMMARIUM.

Ex præmissis de modis necessarii tres colligit conclusiones bene explicatas a Doctore.

Horum quidem utique altera causa essendi necessaria ; horum autem nulla, sed propter hæc alia sunt ex necessitate.

Concludit ex prædictis triplicem conclusionem, quarum secunda ex prima, et tertia ex secunda secundum quemdam ordinem sequitur. Secunda ibi : *Quare primum*. Tertia ibi : *Ergo si quæ sunt.* Prima ergo conclusio est quod quia, ut immediate et statim dictum est, principia et conclusiones demonstrationis sunt necessaria, ut patet; principia autem sunt causæ conclusionis, ergo sequitur quod necessariorum quædam sunt causæ, quædam causata. Dicit ergo, quod *horum quidem*, id est, necessariorum alia sunt quorum, *altera est causa necessaria essendi; horum autem nulla,* supple est causa, *sed propter hæc alia* 41. Necessaria sunt duplicia, quædam causæ et quædam causata.

sunt ex necessitate, id est, quod sunt aliis causa necessaria essendi. Deinde cum dicit :

Quare primum et necessarium, proprie quidem simplex est. Hoc enim non contingit pluribus modis habere, quare nec aliter et aliter, jam enim pluribus modis utique habere.

Esse aliquod necessarium principium, et primum et simplex.

Ponit secundam conclusionem, quæ sequitur ex prima : si enim aliqua necessaria sunt causæ, et aliqua sunt effectus, et in causis non est processus in infinitum ; ergo aliquod est principium necessarium, et illud oportet esse simplex. Dicit ergo quod supple, *quia* sic est *primum proprie necessarium est quod simplex est*, quod probat ; quia ea quæ sunt composita sunt materialia, et per consequens possunt pluribus modis et aliter et aliter se habere, quod est contra rationem necessarii ; ideo dicit, *hoc* enim, scilicet primum necessarium, *non contingit pluribus modis se habere*, *quare nec aliter et aliter ;* quia si sic, *jam pluribus modis utique sic se haberet,* et ideo oportet primum necessarium omnino esse simplex.

Necessaria complexa et incomplexa, et in utrisque est devenire ad aliquod primum simplex.

Notandum, quod necessariorum quædam sunt complexa, et quædam incomplexa, et in quolibet ordine est devenire ad aliquod primum ; et illud oportet esse simplex simplicitate sibi competente, quia in ordine incomplexorum si sit secundum rem, aliquod est primum necessarium simplex omnino indivisibile, puta prima Intelligentia ; si vero sit secundum intellectum, est devenire ad aliquem primum terminum dicentem conceptum omnino simplicem, et irresolubilem in alios conceptus, qui erit conceptus simpliciter simplex, puta ens. Similiter in ordine complexorum est devenire ad aliquam propositionem affirmativam primam simplicem, id est, immediatam, quæ non potest dividi in duo accepto medio, cum sit simpliciter indemonstrabilis. Deinde cum dicit :

Ergo si qua sunt sempiterna et immobilia nihil illis est violentum, nec etiam præter naturam.

Sempiternis et immobilibus nihil est præter naturam.

Ponit tertiam conclusionem quæ sequitur ex secunda, quia enim est dare aliquod primum necessarium, quod non se habet aliter et aliter ; si qua sunt hujusmodi necessaria, ibi non potest esse violentum aliquod, nec præter naturam ; nam violentum est quod contra naturalem, vel rationalem appetitum movetur ab aliquo extrinseco agente, et per consequens jam illud non est necessarium, vel sempiternum, vel immobile. Dicit *ergo si qua sunt* supple necessaria, *sempiterna et immobilia*, ut sunt substantiæ separatæ, *nihil est illis violentum, nec præter naturam.*

SUMMÆ UNICÆ CAP. VI.

De uno.

SUMMARIUM.

In priori parte hujus capitis usque ibi : *Secundum se*, exponit nomen *ens* ejusque partes, et primo varios modos unius per accidens et partes unius per se. De utroque uno vide Doctorem, 1. d. 1. 3. d. 26. n. 48. et 2. d. 12. q. 1. et 3. d. 2. q. 2. n. 10.

Text. com. 7.

Unum dicitur aliud secundum accidens, aliud secundum se ; secundum accidens quidem ut Coriscus et musicus, et Coriscus musicus ; idem enim est dicere Coris-

42. cus, quia musicum, et Coriscus musicus, et musicum et justum, et musicus et justus Coriscus. Omnia enim hæc unum dicuntur secundum accidens; justum quidem et musicum, quia uni substantiæ accidunt; musicum vero et Coriscus, quia alterum alteri accidit. Similiter autem et modo quodam musicus Coriscus cum Corisco unum quia altera partium alteri accidit eorum quæ sunt in oratione, ut musicum Corisco, et musicus Coriscus justo Corisco; quia utriusque pars eidem uni accidit; nihil enim differt quam Corisco musicum accidere.

Postquam Philosophus distinxit nomina significantia principia et causas, nunc distinguit nomina significantia subjectum, scilicet ens, et partes entis. quæ sunt subjectum hujus scientiæ.

43. Sed statim occurrit dubium, quia cum *unum* sit passio entis, ut ostensum est in 4. hujus, videtur quod non debeat hîc poni inter nomina significantia subjectum hujus scientiæ. Respondeo, quod loquendo large, ut subjectum accipitur pro materia, sic omnia considerata in scientia dicuntur subjectum, et hoc modo ipsum *unum*, pertinet ad considerationem hujus scientiæ. Contra, quia similiter omnes passiones pertinent ad subjectum hujus scientiæ, et per consequens ista pars non distinguitur ab illa. Perfectum vero di itur, ubi, ut dicebatur, distinguit nomina significantia passiones. Dicendum quod inter illa quæ sunt materi hujus scientiæ, et per consequens subjectum, est ordo, quia quædam sunt principalius, et quædam minus principaliter considerata. Intentio enim Metaphysici primo et principaliter est circa *ens;* secundo principaliter circa *unum,* quæ est passio immediatius adhærens ipsi enti, ut dictum est in primo, et 4. hujus. Tertio principaliter est circa nobiliorem partem sui subjecti primi; aliæ autem passiones ab *uno* sunt posteriores et respectu hujus minus principaliter intentæ; et pro tanto ipsum *unum* potest connumerari inter nomina significantia subjectum, et hoc modo hæc pars potest distingui ab illa. *Perfectum vero* secundum hoc ergo ista pars dividitur in duas; quia primo distinguit nomina significantia subjectum. Secundo nomina significantia partes subjecti. Secunda ibi : *Eadem vero dicuntur.* Prima in tres, quia primo distinguit ipsum *unum.* Secundo *ens.* Tertio *substantiam,* quæ quomodo se habeant dictum est. Secunda ibi : *Ens dicitur.* Tertia ibi : *Substantia autem dicitur.* Prima in duas, quia primo præmittit quamdam bimembrem divisionem. Secundo exponit membra ibi : *Secundum accidens quidem.* Dicit ergo, quod *unum aliud dicitur secundum accidens et aliud secundum se.* Deinde cum dicit : *Secundum accidens quidem,* exponit membra dictæ divisionis, et primo primum de per accidens. Secundo secundum de per se. Secunda ibi : *Secundum se vero unum.* Prima in duas : quia primo exponit illud membrum in terminis singularibus. Secundo in terminis communibus. Secunda ibi : *Similiter autem sive in genere.* Sententia primæ partis est quod unum per accidens dicitur quadrupliciter. Primus modus est secundum quod unum accidens comparatur ad subjectum, ut Coriscus musicus. Secundus est cum unum accidens comparatur ad aliud, ut musicum justum. Ter- 44.

Nota bene quomodo unum cum sit passio entis dicitur subjectum, vel materia hujus scientiæ secus de aliis passionibus entis.

Al. unius.

Unum per accidens quadruplex.

tius est cum accidens comparatur ad subjectum complexum ex subjecto, et alio accidente, ut Coriscus et Coriscus musicus; vel e converso, ut musicus et Coriscus musicus. Quartus est cum complexum comparatur ad complexum. Exemplum ut Coriscus musicus ad Coriscum justum, hæc enim omnia sunt unum per accidens; et hoc est
Al. dicit. quod dicitur *secundum accidens* quidem supple dicitur *unum, ut Coriscus et musicus; idem enim est dicere Coriscum musicum, et Coriscus et musicus*, et iste fuit primus modus; *et musicum et justum, et musicus justus Coriscus*, et iste fuit secundus modus; *omnia enim hæc dicuntur unum per accidens*; *justum quidem et musicum*, sunt unum, *quia uni substantiæ accidunt*, scilicet subjecto quantum ad secundum modum; *musicus vero et Coriscus*, supple sunt unum, *quia alterum alteri accidit*, quantum ad primum modum, et in hoc tangit differentiam primi modi ad secundum. Postea accedit ad tertium modum dicens, *similiter autem et modo quodam sunt unum musicus Coriscus*, cum Corisco; *quia altera partium alteri accidit eorum quæ sunt in oratione*, id est, in termino complexo, *ut musicum,* quodammodo *accidit Corisco*, et iste fuit tertius modus. Addit autem quantum ad quartum modum, quod *musicus Coriscus est unum Corisco justo, quia utriusque*, scilicet termini complexi, *pars eidem uni accidit*, puta subjecto, unde subdit, *nihil enim differt*, supple hoc dicere, *quam musicum accidere Corisco;* pro tanto enim justum et musicum sunt unum, quia musicum accidit Corisco, cui inest justum, et ideo utraque pars termini complexi accidit eidem subjecto, scilicet Corisco, et iste fuit quartus modus. Patet autem ex prædictis qualiter isti modi distinguuntur inter se. Deinde cum dicit :

Similiter autem sive in genere, sive in nuiversalis alicujus nominibus dicatur accidens, ut quia homo idem et musicus homo, aut enim, quia homini uni existenti substantiæ accidit musicum esse, aut quia ambo singularium alicui accidunt, ut Corisco, tamen non eodem modo ambo insunt, sed homo quidem forsan, ut genus, et substantia; illud vero ut habitus, aut passio substantiæ. Ergo quæcumque secundum accidens dicuntur unum, hoc modo dicuntur.

Exponit quod dixerat in terminis communibus, et possunt accipi quatuor modi correspondentes quatuor prædictis, licet Philosophus non exprimat nisi tres modos; unum cum res complexa comparatur ad simplicem, ut si homo musicus comparetur ad hominem, ideo homo, et homo musicus sunt unum per accidens; alius est si accidens comparetur subjecto, ut musicum homini; tertius est cum ambo insunt, et comparantur tertio, scilicet termino singulari, puta Corisco, ut si dicatur Coriscus est homo musicus. Dicit ergo, quod *similiter* autem accipitur, supple unum per accidens, *sive in genere, sive in nomine alicujus universalis dicatur accidens,* id est, si ipsum nomen accidentis accipiatur universaliter, *ut quia homo idem, et musicus homo,* quantum ad primum modum; *aut quia uni homini existenti substantiæ accidit musicum esse*, puta si dicatur homo musicus, et iste est secundus modus; *aut quia ambo,* scilicet homo et musicus, *accidunt alicui singularium, ut Corisco,* puta si dicatur Co-

45. Explicantur denuo varii modi se habendi unius per accidens.

riscus est homo musicus, *non tamen eodem modo insunt*, quia scilicet homo inest Corisco, ut prædicatum substantiale, musicum vero, ut accidens. Ideo subdit, *sed hoc quidem forsan, ut genus*, puta si accipiatur animal loco hominis, *et in substantia*, id est, ut prædicatum substantiale; *illud vero*, musicum, *ut habitus, vel passio substantiæ;* concludit, *ergo quæcumque dicuntur unum secundum accidens, dicuntur hoc modo*. Deinde cum dicit:

T. com. 8. Secundum vero unum dictorum alia dicuntur eo quod continua sunt, ut onus vinculo, et lignum cum visco: Et linea et si reflexa sit, continua, aut una dicitur, sicut et partium singulæ tibia, et brachium. Ipsorum autem magis unum continuum natura quam arte; continuum vero dicitur cujus motus unum secundum se, et non possibile aliter; unus autem cujus indivisibilis; indivisibilis autem secundum tempus.

46. Modi unius per se realiter accepti sunt 5. principales.

Declarat, sive exponit secundum membrum dictæ divisionis. Circa quod duo facit, quia primo distinguit modos *unius* per se. Secundo modos sui oppositi quod est multa. Secunda ibi : *Palam autem et quæ multa*. Prima in duas : quia primo distinguit modos unius per se secundum divisionem, qua unum dividitur realiter. Secundo secundum divisionem, qua unum dividitur Logice. Secunda ibi : *Amplius autem alia secundum numerum*. Prima in duas, quia primo facit quod dictum est. Secundo reducit omnes illos modos ad unum principalem. Secunda ibi : *Universaliter enim quæcumque*. Prima in quinque, secundum quinque modos. Primus modus est unum continuitate. Secundus, unum subjecto. Tertius, unum genere. Quartus, unum definitione. Quantus, unum indivisibilitate. Secunda ibi : *Amplius autem alio modo*. Tertia ibi : *Dicuntur autem unum*. Quarta ibi : *Amplius autem unum*. Quinta ibi : *Omnino vero*. Prima in duo, secundum duos modos continuitatis, quorum primus est improprius secundum quod se extendit ad contiguitatem. Secundus vero est proprie sumptus. Secunda ibi : *Secundum se autem continua*. Dicit ergo, quod *dictorum*, id est, eorum quæ dicuntur unum secundum se, *alia dicuntur*, scilicet unum, *eo quod continua dicuntur*. Primo supple accipiendo continuum pro contiguo, quod est continuum per aliquod, *ut onus*, supple lignorum *est unum*, supple vinculo, quod ligat onus, *et ligna cum visco;* ligna enim conviscata ad invicem dicuntur unum propter viscum, quod conjungit; sed hoc contingit dupliciter, quia quandoque talis contiguatio ligatorum fit secundum lineam rectam, quandoque secundum lineam reflexam, et hoc modo partes animalis dicuntur unum continuum, sicut tibia cum coxa, et brachium cum ulna; hæc enim sicut patet conjunguntur per quamdam reflexionem, ideo subdit, quod *linea etsi reflexa sit continua, aut una dicitur sicut singulæ partium* animal, ut *ulna, et brachium* modo prædicto; subdit vero, quod *ipsorum* supple, quæ sunt continua per aliud *magis sunt unum, quæ sunt continua natura quam quæ arte;* nam illud unum per quod fit continuo, per naturam non est extraneum a natura rei; est enim inter ulnam, et brachium meum aliquod conjungens, puta aliquis nervus, vel cartilago, vel aliquod hujusmodi, quod est quid de natura ejus,

Impropria acceptio unius secundum continuitatem.

Al. continuatio.

quod continuatur; non sic autem est in his, quæ conjunguntur arte, nam vinculum, sive viscus, sive aliquod hujusmodi, est omnino extraneum a natura eorum, quæ ligantur. Ex quo patet, quod ea, quæ naturaliter ligantur, magis accedunt ad ea, quæ vere sunt continua quam ea quæ per artem colligantur. Unde ad majorem evidentiam prædictorum subdit definitionem veri continui, dicens, quod *continuum est cujus motus est unus secundum se, et non est possibile aliter* se habere; impossibile est enim, quod partes continui diversis motibus moveantur. Quis autem sit motus unus ostendit cum subdit, *unus autem* supple est motus, *qui est indivisibilis; indivisibilis autem secundum tempus,* ut scilicet dum movetur una pars continui, simul et alia moveatur; non enim potest esse, quod una pars continui moveatur alia quiescente, nec in diversis temporibus diversæ partes continui moveantur.

Definitio continui proprie accepti.

47. Notandum quod continuum est duplex, sicut potest haberi ex 4. Met. text. c. 42. et inde, quoddam flexibile, ut virga lignea; quoddam inflexibile, ut later, aut lapis. Primum continuum est continuum secundum lineam reflexam. Secundum continuum est secundum lineam rectam, tale enim continuum habet motum indivisibilem, quantum ad omnes suas partes; non sic est de continuo flexibili, et secundum lineam reflexam, ut patet in exemplo supraposito. Dicit autem, quod continui est unus motus secundum se; nam possibile est continuum moveri uno motu per se, et alio motu, vel pluribus aliis per accidens. Exemplum, homo in navi existens potest moveri per se motu proprio contra motum navis, et nihilominus per accidens movetur ad motum navis; definit autem continuum per motum, et non per unitatem termini, ad quem partes continui copulantur, ut in lib. Prædicamentorum cap. de Quantitate, quia ex definitione data ex parte motus possunt sumi diversi gradus unitatis in diversis continuis, ut patebit, non autem ex definitione data per termini unitatem.

Continuum duplex flexibile et inflexibile.

Sed videtur dubium, quod dicitur, scilicet continui esse motum indivisibilem secundum tempus, nam 6. Phys. t. c. 33. probatur quod tempus dividitur secundum divisionem spatii et mobilis; sed nullum mobile, vel spatium est indivisibile, ut probatur in eodem sexto, t. c. 4. et inde, ergo nec aliquod tempus mensurans motum. Dicendum quod motus dupliciter potest sumi; uno modo absolute et in se; alio modo in comparatione ad aliquod determinatum signum, quod signatur in spatio. Primo modo loquitur hîc Philosophus, et sic verum est quod dicitur quod una pars continui non prius incipit moveri quam alia. Secundo modo loquitur 6. Physic. nam illud signum signatum in magnitudine, vel spatio transit prior pars mobilis in priore parte temporis, licet simul moveantur cæteræ partes mobilis, si mobile continuum sit. Deinde cum dicit :

Dubium. Motus sumitur dupliciter. Vide 2. d. 2. q. 9.

De quo modo est verum, quod una pars continui non prius incipit moveri quam alia ?

SUMMARIUM.

Modus unius per se, de continuo proprie sumpto, ut distinguitur a contiguo, explica-

tur. Quod hîc notat Doctor text. 9. aliqua posse continuari in diversis subjectis, difficile est, de quo dixi Schol. 3. ab quæst. 20. lib. 7. hujus.

Secundum se autem continua quæcumque non tactu sunt unum; nam si ponis se tangentia ligna, non dices hoc unum esse, nec lignum, nec corpus, nec aliud continuum nullum. Quæ itaque omnino sunt continua unum dicuntur, quamvis reflexionem habeant, et adhuc magis quæ non habent reflexionem, ut tibia, aut crus quam femur; quia contingit non unum esse motum femoris, et recta quam reflexa magis unum, reflexam vero et angulum habentem unam, et non unam dicimus; quia contingit non simul esse motum ejus, et simul: recte vero semper simul, nulla pars habens magnitudinem, hæc quidem quiescit, hæc autem quidem movetur, quemadmodum reflexæ.

48. Juxta primum modum unius quod est unum continuitate, ex quo posuit unum modum improprium, prout continuum se extendit ad contiguum, ponit secundum modum, ut continuum proprie accipitur dicens, quod *secundum se autem dicuntur continua, quæcumque non sunt unum solo tactu;* quod declarat per exempla, *nam si ponis ligna se tangentia, non dices ea esse unum* lignum, *nec unum corpus, nec aliquod continuum unum*, id est, nec aliquid aliud quod sit de genere continui. Ex quo patet differentia inter continua, et contigua, *quæ itaque sunt continua omnino unum dicuntur, quamvis habeant reflexionem,* puta duæ lineæ reflexæ continuatæ ad unum punctum in quo constituunt angulum; *adhuc magis*, supple sunt unum illa continua, *quæ non habent reflexionem, ut tibia* seorsum, *et crus* seorsum *quam femur,* id est, compositum ex tibia et crure, vel coxa simul. Ratio hujus est, quia linea recta non potest habere nisi unum motum, sed reflexa potest moveri pluribus, puta si una pars intelligatur quiescens et alia mota, ut patet in exemplo dato, quia coxa quiescente potest tibia moveri, vel e converso; non sic est de tibia seorsum accepta, et ideo continuum secundum lineam rectam est magis unum et continuum, quam secundum lineam reflexam, et hoc est, quod subdit: *quare contingit non unum esse motum femoris* id est, compositi ex tibia et crure vel coxa, *et recta* sunt *magis unum quam reflexa; reflexam vero,* scilicet lineam, *et angulum habentem unam et non unam dicimus, quia contingit simul et non simul esse motus ejus,* quantum scilicet ad partes suas; *recte vero lineæ semper simul,* supple est motus ejus quantum ad omnes partes suas, *et nulla pars* talis lineæ, *habens magnitudinem; hæc quidem quiescit, hæc quidem movetur quemadmodum reflexa*, sed omnes supple partes simul moventur, vel simul quiescunt.

Propria acceptio continui.

Linea recta non potest habere nisi unum motum, reflexa vero plures.

Notandum, quod ut patet ex prædictis, tam in continuo improprie accepto quam proprie, potest distingui continuum secundum lineam rectam, et secundum lineam reflexam, et utrobique est magis unum continuum, quod est continuum secundum lineam rectam; unde continuum secundum lineam reflexam in secundo modo non videtur differre a continuo secundum lineam reflexam in primo modo, ut patet per exempla, quæ utrobique eadem ponuntur. Deinde cum dicit: 49.

Continuum secundum lineam rectam est magis unum continuo secundum reflexam.

Amplius alio modo dicitur, eo quod subjectum sit specie indifferens; indifferens vero, ut quorum indivisibilis species secundum sensum; subjectum autem aut ultimum, aut primum ad finem. Vinum Text. com. 9.

enim unum dicitur, et aqua una inquantum indivisibile secundum speciem, et liquores omnes unum dicuntur, ut oleum, vinum et fluida, quia omnium ultimum subjectum. Nam aqua aut aer omnia hæc sunt.

Quæ dicuntur unum ratione subjecti indifferentis tam primi, quam ultimi, in quid fit resolutio ?

Ponit secundum modum unius, dicens quod *amplius alio modo dicitur unum, eo quod subjectum sit specie,* id est, forma *indifferens; indifferens vero* supple dicitur secundum speciem cujus *indivisibilis est species secundum sensum,* id est, quando eadem species sensibilis non dividitur in actu; nam si alicujus subjecti una pars sit alba, et alia nigra, tale subjectum non erit unum, ut hîc loquimur. Subdit autem, quod istud subjectum sit unum, potest accipi dupliciter dicens, *subjectum autem, aut erit primum,* id est proximum; aut ultimum ad finem, id est, finale ad quod pervenitur in fine resolutionis; *vinum enim* seorsum acceptum *dicitur unum,* ex eo quod omnes partes ejus communicant in aliquo subjecto primo, quod est indifferens secundum speciem, *et similiter aqua,* dicitur unum *inquantum indivisibilis secundum speciem; omnes autem liquores, ut oleum, vinum et omnia fluida* dicuntur unum, *quia omnium est idem subjectum ultimum* in quo resolvuntur, *nam omnia aut sunt aqua, aut aer,* quæ est radix omnium humidorum, scilicet aqua; facit mentionem de aere non quod aer sit principium omnium fluidorum secundum opinionem suam sed forte secundum opinionem aliorum.

Radix humidorum aqua.

50. Notandum, quod iste secundus modus videtur aliquid addere supra primum; nam aliqua possunt esse continua, quæ tamen in subjecto sunt diversa secundum speciem et formam, puta ramus siccus ramo virenti in arbore, et manus arida conjuncta brachio viventi, talia enim sunt unum primo modo, non secundo. Dicit autem subjectum indifferens specie, cujus indivisibilis est species secundum sensum, per formam sensibilem dans intelligere etiam formam substantialem, ut per notiora intelligantur illa, quæ sunt minus nota nobis. Deinde cum dicit :

SUMMARIUM.

Alii duo modi unius, scilicet secundum genus et secundum differentiam, explicantur. Omnes alii modi ad ultimum reducuntur. Doctor ostendit horum modorum sufficientiam.

Dicuntur autem unum, et quorum genus unum differens oppositis differentiis, et hæc dicuntur omnia unum, quia genus unum, quod subjicitur differentiis, ut homo, equus, canis; unum quidem, quia omnia animalia, et modo itaque simili sicut materia una. Text. com 10.

Quæ dicun tur unun genere ?

Ponit tertium modum unius circa quod duo facit. Primo enim ponit illum modum. Secundo subdividit illum ibi : *Hæc autem quandoque.* Dicit ergo, quod *dicuntur alio modo unum quorum genus unum est differens,* id est, divisum *oppositis differentiis, et hæc dicuntur omnia unum, quia genus est unum quod subjicitur hujusmodi differentiis,* ut homo; *equus, canis, sunt unum, quia* sunt *omnia* ista *animalia,* sicut illa sunt unum, quorum materia est una.

Conveniu genus e materia, differunt

Notandum, quod illa quæ dicuntur unum materia, distinguuntur per formas, sicut genus per differentias, et ideo aliqualiter est simile hæc et ibi; genus enim licet proprie non sit materia, quatenus prædicatur de specie et significat

totum, materia autem est pars, tamen genus sumitur a re, sive a realitate materiali et determinabili, differentia vero a formali et determinativa; similis ergo modus isti est ille, quo aliqua sunt unum materia.

51. Notandum, quod etiam iste tertius modus convenit in aliquo cum secundo, et in aliquo differt: convenit, quia sicut aliqua dicuntur unum, quia subjectum est unum, ita hæc dicuntur unum, quia genus est unum, quod est subjectum differentiis; sed differunt in hoc, quia in illo modo subjectum manet unum indistinctum secundum formam; sed in isto modo genus distinguitur per differentias, sicut quasi per diversas formas. Deinde cum dicit:

Hæc autem quandoque quidem ita unum dicuntur, quandoque vero genere superiore quod idem dicitur si sint ultimæ species generis superiores his, ut Isosceles et Isopleuros sunt una et eadem figura, quia ambo triangulus, sed trianguli non idem.

Subdividit tertium modum quod *hæc*, id est, aliqua *dicuntur unum* genere, ita ut dictum est, quia scilicet habent unum genus, *quandoque vero superiore genere quod idem dicitur*, id est, quod quandoque dicuntur aliqua unum genere quod idem dicitur, id est, cum idem genus prædicatur de multis speciebus, *si sint aliquæ ultimæ species generis*, scilicet primi *superioris his*, supple inferioribus; nam tunc supple in una illarum specierum superioris multæ inferiores species conveniunt, *ut Isosceles*, id est, triangulus habens duo latera æqualia, *et Isopleuros*, id est, æquilaterus, *sunt una et eadem figura, quia ambo sunt triangulus*, qui est una species superior primi generis quod est figura, *sed trianguli non idem;* Isosceles ergo et æquilaterus non dicuntur unus triangulus, sed possunt dici eadem figura, ex eo quod conveniunt in una specie supremi generis, qui est triangulus; figura enim est unum genus supremum continens sub se species diversas, puta circulum, quadratum, triangulum, etc.

Isosceles et Isopleuros sunt una figura, sed non idem, nec unus triangulus.

Ratio hujus dicti est, quia isti duo trianguli, scilicet Isosceles et æquilaterus non dividuntur per differentias, quibus dividitur triangulus; et quia illud dicitur idem, a quo aliud non differunt differentia, ideo possunt dici eadem figura, cum cadant sub una differentia figuræ, et non idem triangulus cum cadant sub diversis differentiis trianguli. Deinde cum dicit:

Amplius autem unum dicuntur quorumcumque ratio, quæ quod quid erat esse dicit, indivisibilis est ad aliam significantem quid erat esse rei, ipsa enim secundum se omnis ratio divisibilis; sic vero augmentatum et diminutum unum sunt, quia ratio una, sicut in superficiebus quæ speciei una. Text. com. 11.

Ponit quartum modum dicens, quod *amplius dicitur unum quorumcumque ratio*, id est, definitio quæ *dicit quod quid erat esse est indivisibilis*, id est, eadem *ad aliam*, scilicet definitionem, *significantem quid erat esse rei: ipsa enim omnis ratio*, id est, definitio, *est divisibilis secundum se;* nam omnis definitio est habens partes, ut dicitur 7. hujus et 8. enim supple hoc non obstante; una definitio dicitur indivisibilis ab alia, quando aliqua duo habent eamdem definitionem: sic enim *augmentatum et diminutum* 52.

sunt unum, quia ratio, id est, definitio *est una* definitio, scilicet communis, quatenus utrumque movetur secundum motum, qui est in quantitate, *sicut est in superficiebus, quæ est una speciei*, id est, quod omnes superficies sunt unum isto modo, quia omnes habent unam definitionem, quæ est superficiei, ut superficies est.

Notandum quod definitio de re potest assignari duplex, scilicet propria quæ est speciei; et communis quæ est generis; aliqua ergo possunt dici unum definitione, quia habent unam definitionem primo modo, ut Socrates et Plato, et quælibet individua ejusdem speciei; aliqua vero dicuntur unum definitione, quia habent eamdem definitionem communem, puta homo et asinus, et quælibet species sub eodem genere; nam sicut definitio speciei est communis omnibus individuis ejusdem speciei, sic definitio generis omnibus speciebus sub genere; Philosophus vero solum exemplificat de secundo modo, ut patet in littera, licet veriori modo sint unum definitione, quæ sunt unum definitione primo modo; magis enim sunt unum isto modo Socrates et Plato, quam homo et asinus. Deinde cum dicit :

Definitio duplex.

Omnino vero quorum intelligentia indivisibilis intelligens quid erat esse, et non potest separari neque tempore, neque loco, neque ratione, maxime hoc unum, et horum quæcumque substantia.

Ponit quintum modum dicens, quod *omnino*, id est, maxime perfecte dicuntur unum, *quorum intellectus intelligens quod quid erat esse est indivisibilis*; et illa quæ sic sunt unum, *non possunt separari nec tempore, nec loco, nec ratione, et ideo* sunt *maxime unum, et horum quæcumque substantia*, id est, quod id quod est sic indivisibile in genere substantiæ, est maxime unum, quod potest dupliciter exponi : Uno modo sic, quia licet indivisibile de genere accidentis non sit in se compositum, est tamen alteri compositum, scilicet subjecto in quo est; sed indivisibile de genere substantiæ neutro modo est compositum, quia quod vere est, nulli accidit ex primo Physic. text. com. 26. et 27. Alio 53.
modo exponitur ut ly *substantia* sit ablativi casus, et tunc erit sensus, quod licet aliqua dicantur unum, quia sunt indivisibilia secundum tempus, vel locum, vel rationem; tamen illa maxime dicuntur unum inter ista, quæ sunt indivisibilia secundum substantiam, et redit idem quod prius.

Quod est indivisibile in genere substantiæ, est maxime unum, ut intelligitur.

Notandum, quod ista quæ sic dicuntur unum, quia eorum intelligentia est indivisibilis, sunt proprie indivisibilia et simplicia, non composita ex aliquibus principiis intrinsecis; et sic intellectus intelligens eorum quidditatem non componit definitionem de eis ex diversis principiis, sed conceptu irresolubili attingit eorum quidditatem, sicut forte se habent prima materia et prima forma in genere substantiæ, et punctus in genere continui, et unitas in genere numeri, quæ omnia videntur habere intellectum indivisibilem modo præexposito; hoc etiam modo conceptus entis, et conceptus ultimarum differentiarum habent unitatem, quatenus sunt conceptus simpliciter

Quorum intelligentia est indivisibilis.

simplices, et irresolubiles in alios conceptus partiales ex quibus componantur.

Notandum, quod sufficientia horum quinque modorum *unius* potest sic haberi, quia de ratione *unius*, est esse indivisibile, ut habetur 10. hujus, text. com. 2. et inde, et hîc in littera ; aliquid autem esse indivisibile potest esse dupliciter, vel simpliciter, vel secundum quid; si simpliciter, sic est ultimus modus, qui est principalis ad quem omnes alii reducuntur ut patebit; si secundum quid, aut ista indivisibilitas attenditur penes quantitatem, aut penes naturam, et quidditatem rei. Si primo modo, sic est primus modus; continuum enim licet sit divisibile simpliciter, tamen secundum se acceptum est quoddam unum et indivisibile ut sic. Si secundo modo, aut ista indivisibilitas in natura rei attenditur penes subjectum reale, et sic est secundus modus; aut penes subjectum conceptibile et mathematicum, et hoc dupliciter, quia aut penes subjectum conceptibile commune, aut proprium : si primo modo, sic est tertius modus; si secundo modo, sic est quartus modus. Et hoc patet quod sic distinguuntur quinque modi *unius* qui dicti sunt.

Sufficientia notabilis 5. modorum unius realiter sumpti.

Universaliter enim quæcumque non habent divisionem, inquantum tamen non habent sic, unum dicuntur, ut si inquantum homo non habet divisionem unus homo; si vero inquantum animal, unum animal, et si inquantum magnitudo, una magnitudo. Plura quidem igitur unum dicuntur per alterum aliquid facere, aut pati, aut habere, aut ad aliquid esse unum. Quæ autem primo dicuntur esse unum quorum substantia una, uno vero aut continuatione, aut specie, aut ratione; etenim numeramus ut plura, aut quæ non continua, aut quorum non una species, aut quorum ratio non una.

54\. Postquam Philosophus distinxit modos *unius* dicti secundum se, nunc reducit omnes illos modos *unius* ad unum principalem. Circa quod tria facit : primo enim reducit omnes modos ad quintum modum. Secundo addit unum modum, qui est quasi idem primo modo, sed aliquid addit, scilicet perfectum esse secundum speciem. Tertio dat quamdam proprietatem ipsius *unius* proprie et principaliter accepti. Secunda ibi : *Amplius autem est.* Tertia ibi : *Uni vero esse.* In prima parte intendit talem rationem : Ille modus *unius*, cujus participatione dicuntur unum quæcumque sunt unum, est modus principalis, ad quem omnes alii reducuntur; sed quintus modus est hujusmodi, ergo, etc. Minorem in qua stat virtus rationis, declarat dicens : *universaliter enim quæcumque non habent divisionem, inquantum homo, sunt unus homo*, puta Socrates vel Plato, qui non dividuntur in ratione hominis; *si vero inquantum animal*, supple aliqua non habent divisionem, sunt *unum animal,* puta homo et asinus; *similiter si inquantum magnitudo*, ut omnes magnitudines; similiter si inquantum mensura, est una mensura. Ex his autem modis *unius* oriuntur quidam alii, ideo subdit : *plura quidem dicuntur* unum *per alterum aliquid facere,* sicut plurimi homines ædificantes domum dicuntur unum, ut sic ; *aut quantum ad pati*, ut multi homines patientes tertianam dicuntur unum, ut sic ; *aut quantum ad habere*, puta duo homines possidentes unam rem dicuntur unum,

Reducit modos dictos unius ad unum principalem

ut sic; *aut quantum ad aliquod unum in existendo*, puta multi homines albi dicuntur unum, quatenus quilibet est albus, et sic de aliis; *quæ autem primo dicuntur unum*, scilicet quantum ad istos modos secundarios, *sunt illa quorum substantia est una; aut continuatione*, quoad primum modum, *aut specie*, quantum ad secundum et tertium, secundum quod unitas generis habet aliquid simile cum unitate speciei, ut sic dicantur unum aliqua; vel ex unitate speciei, sive rationis in genere, *aut* supple quorum est una substantia *ratione*, quantum ad quartum et quintum modum. Ex hoc patet, quod illi quinque modi prius dicti sunt primi et principales, omnes autem alii sunt consequentes et annexi. Probat autem quod illis quinque modis dicantur aliqua unum per suum oppositum quod est multa dicens, *etenim* pro quia, *numeramus aliqua ut plura*, *aut quæ non sunt continua*, per oppositum ad primum modum; *aut quorum non est una species*, quantum ad secundum et tertium modum; *aut quorum ratio non est una*, per oppositum ad quartum et quintum. Deinde cum dicit :

SUMMARIUM.

Ponit sextum modum *unius* coincidentem fere cum primo. Item proprietatem *unius* proprie dicti, nempe quod sit principium numeri, sive sumatur ut aliquid de genere quantitatis, sive ut transcendens, quod explicat Doctor, vide eum hîc q. 4.

55. Amplius autem in quocumque unum continuitate dicimus esse, si sit continuum et quantum; est autem ut non, si non aliquod totum sit; hoc autem, si non speciem habeant unam, ut non videntes utique dicimus similiter unum qualitercumque partes compositas calceamenti, nisi propter continuitatem. Sed si sit, ut calceamentum et speciem habeat aliquam jam unam. Quapropter et quæ circuli maxime una linearum, quia tota et perfecta est.

6. Acceptio unius.

Ponit sextum modum *unius*, qui est quasi idem primo, addens hoc quod est esse perfectum secundum speciem, dicens quod *amplius autem est* quidem supple unum, *quodcumque continuitate dicimus esse si sit quantum et continuum,* et iste est primus modus secundum quem aliqua dicuntur unum ex sola continuitate; *est autem ut non, si non sit aliquod totum,* id est, perfectum, hoc est, si non habet speciem unam; et ideo iste modus addit unitatem speciei ultra unitatem continuitatis, *ut videntes utique qualitercumque partes calceamenti esse compositas*, non dicemus similiter esse unum *nisi tantum propter continuitatem*, ut accipitur unum pro continuo, qui fuit primus modus : sed *si se habet ut calceamentum, sic et habeat jam aliquam unam speciem*, tunc supple dicimus omnes partes calceamenti esse unum illo modo, ex quo concludit unam contradictionem, dicens : *quapropter et quæ circuli,* id est, linea circularis est, *maxime una linearum*, id est, inter lineas, *quia est tota et perfecta*.

Unum specie secundum quamdam totalitatem, et debitum ordinem partium.

56. Linea circularis est prima et perfectior linearum.

Notandum, quod linea circularis non solum est una unitate continuitatis, sed etiam una unitate cujusdam totalitatis et perfectionis, quod non habet linea recta; nam licet linea recta sit continua, non dicitur tamen esse perfecta ex eo quod sibi potest aliquid addi, non autem sic lineæ circulari, sicut patet; perfectum autem dicitur cui nihil deest, 3. Physic. 1. c. 63. et ideo linea circularis dicitur perfecta, et totalis, non autem linea recta.

Advertendum tamen, quod ista unitas secundum speciem, quæ pertinet ad istum modum, non est unitas speciei, sive generis solum quæ pertinet ad secundum modum, sed est unitas speciei ut est existens in quadam totalitate, requirens etiam debitum ordinem partium, ut patet in exemplo posito de calceamento, ita quod unitas speciei requisita pro isto modo, addit aliquid supra unitatem speciei requisitam pro secundo modo, sicut patet intuenti. Deinde cum dicit :

Text. com. 12. Uni vero esse principium est alicui numero esse, prima namque mensura principium alicui esse est; nam quo cognoscimus primo hoc est prima mensura cujuslibet generis. Principium ergo cognoscibile circa quodlibet unum. Non idem autem in omnibus generibus unum; hîc enim est discrimen, illic autem vocalis, aut consonans; gravitatis autem alterum, et motus etiam aliud. Ubique vero unum, aut quantitate, aut specie indivisibile. Secundum quantum quidem igitur et inquantum quantum indivisibile. Quod quidem igitur omnino tale, et sine positione dicitur unitas; quod autem omnino tale et positionem habens punctum; quod autem secundum unum linea; quod vero secundum duo superficies; omnino vero et tripliciter divisibile secundum quantitatem corpus est; facta vero conversione dualiter quidem divisibile superficies : unice autem linea; nullatenus divisibile secundum quantitatem punctus et unitas; hoc autem non habens positionem unitas, illud vero habens positionem punctus.

57. Proprietas unius est esse principium. Ponit quamdam proprietatem *unius* proprie et principaliter accepti, quæ est, quod de ratione unius est esse principium numeri, ideo dicit quod *uni esse est alicui numero esse principium,* quod ex hoc patet, quia *prima mensura habet rationem principii,* ex hoc quod mensura est principium cognoscendi mensurata, nam res mensuratæ cognoscuntur per mensuram; unum autem habet rationem mensuræ, ideo dicit : *nam illud quo primo cognoscimus, hoc est, prima mensura cujuslibet generis* entis, *principium ergo cognoscibilis*, sive noti circa *quodlibet est unum;* vult dicere quod illud quo res mensuratur et cognoscitur, habet rationem principii, quia res per sua principia cognoscitur, nam unum est principium cognoscendi in quolibet genere entis; hoc tamen unum quod est principium cognoscendi, non est idem in quolibet genere, ideo subdit, *non autem idem in omnibus generibus unum ; hîc enim* scilicet in consonantiis illud *unum est discrimen* vel diesis ; Diesis quid? diesis enim, ut dicitur, est semitonium, nam tonus dividitur in duo semitonia inæqualia, quorum unus vocatur diesis in musicis. *Illic autem*, scilicet in vocibus illud primum et unum est littera *vocalis aut consonans*, sed supple magis vocalis proprie est unum ; *gravatis autem alterum*, id est, quod in gravibus, et in ponderibus est etiam proprium unum, quod est principium et mensura in tali genere, puta uncia, vel aliquid hujusmodi; et motus alterum, id est, quod in motibus etiam est aliquod unum, quod est mensura omnium motuum, scilicet motus simplicissimus, qui est motus primi mobilis, ut habetur secundo de Cœlo et Mundo, text. com. 28. et circiter : *Ubique vero unum est indivisibile, aut quantitate, aut specie*, id est quod in omnibus istis est hoc commune quod illud quod habent pro mensura prima, est indivisibile, vel secundum quantitatem, vel secundum speciem; *secundum quantitatem igitur et inquantum quantum indivisibile*, id est, illud quod est indivisi- Ratio mensuræ competit indivisibili.

bile, et primum in genere quantitatis, *quod quidem omnino*, scilicet est indivisibile, *et sine positione, dicitur unitas, quod autem omnino et positionem habens est punctus;* licet enim tam unitas quam punctus sit omnino indivisibile secundum quantitatem, tamen punctus super unitatem addit positionem; *quod autem secundum unum,* id est, secundum unam tantum dimensionem, est divisibile, *est linea; quod autem secundum duo*, id est, secundum duas dimensiones est *superficies; omnino autem et tripliciter*, id est, secundum tres dimensiones, *divisibile secundum quantitatem est corpus,* et illæ descriptiones convertuntur; nam sicut omnis linea est secundum unam dimensionem, scilicet longitudinem, ita e converso omne divisibile secundum unam dimensionem est linea, et sic de aliis; ideo subdit, quod *facta conversione dualitatis quidem divisibilis est superficies, unice autem linea; nullatenus autem divisibile secundum quantitatem, unitas et punctus* licet differant, quia *hoc quidem*, scilicet unitas est *non habens positionem*; *illud vero*, scilicet punctus *est habens positionem.*

Unitas. Punctus. Linea. Superficies. Corpus.

58.

Unum est principium numeri sive quantitativi, sive transcendentis.

Notandum, quod sicut dictum fuit in quarto hujus quemadmodum est duplex *unum*, ita est duplex numerus sibi correspondens; de ratione ergo *unius* est quod sit principium numeri sibi correspondentis, *unum* ergo quod est de genere quantitatis est principium numeri, qui est de genere quantitatis, qui scilicet causatur ex divisione continui; *unum* vero quod convertitur cum ente, est principium numeri transcendentis, qui est numerus entitatum. Bene ergo dicit Philosophus quod ratio *unius* est quod sit principium alicujus numeri.

Notandum etiam, quod sicut hîc dicitur, et magis expresse in 10. hujus, text. com. 2. et inde, ratio mensuræ primo competit *uni* quod est principium numeri, et ex hoc transfertur ad alia genera, ut scilicet aliud sit mensura in quolibet genere. Ubi advertendum, quod *unum* in comparatione ad numerum habet duplicem rationem, scilicet rationem mensurantis per applicationem, et rationem declarantis et dantis cognitionem de numero; unitas enim aliquoties sumpta adæquat omnem numerum datum, et mensurat ipsum; per unitatem etiam cognoscitur, nam per unitatem habet numerus definiri; ex ipso ergo uno transfertur ratio mensuræ, ut sic in quolibet genere illud dicatur esse mensura, quod habet alteram harum rationum respectu omnium, quæ sunt in illo genere. Exemplum ponitur, albedo ponitur mensura in genere colorum, et patet quod non est dicendum, quod albedo per sui replicationem aliquoties sumpta, mensuret omnes alios colores, et ideo non competit sibi illa prima ratio unius; habet tamen rationem mensuræ, quatenus albedo ut perfectior color, et habens quasi rationem habitus respectu aliorum colorum, est apta nata dare notitiam de aliis coloribus. Similiter se habet in aliis generibus, ut illud dicatur mensura in quolibet genere, quod habet hanc, vel illam rationem *unius*, sicut cubitus, vel aliquod tale dicitur mensura in genere pannorum, quia per sui replicationem aliquo-

De ratione unius ad numerum comparati sunt duo.

59. De mensura perfectionis et quantimolis.

ties sumptus, dat notitiam de panno. Deinde cum dicit :

SUMMARIUM.

Unum dividitur Logice, in unum genere, specie, numero et proportione, de qua divisione Doctor hîc agit q. 4. Impugnat S. Thomam asserentem materiam esse principium individuationis. De quo late agit 2. d. 3. q. 5. 6. et 7. hujus, q. 1. Explicatur habitudo istorum modorum, et quomodo oppositum unius nempe multa, tot modis dicitur, quot ipsum unum.

Amplius autem alia secundum numerum sunt unum; alia secundum speciem; alia secundum genus; alia secundum analogiam; numero quidem, quorum materia una; specie, quorum ratio una; genere, quorum eadem figura prædicationis secundum proportionem; quæcumque se habent ut aliud ad aliud.

Divisio Logica unius in 5. modos.

Ubi dividit *unum* secundum dispositionem Logicam. Circa quod duo facit, quia primo ponit illorum modorum distinctionem. Secundo eorum mutuam habitudinem et reductionem. Secunda ibi: *Semper itaque*. Dicit ergo, quod *amplius alia sunt unum secundum numerum ; alia secundum speciem ; alia secundum genus ; alia secundum analogiam ; numero quidem sunt unum*, *quorum materia est una*, id est, differentia, sive proprietas individualis, quæ est præcisa causa individuationis ; *specie vero sunt unum*, *quorum ratio*, id est, definitio *est una ;* definitio enim proprie est speciei, cum definitio constet ex genere et differentia, ex quibus proprie constat species. Unde si aliquando genus, puta subalternum definiatur, hoc est ut habet aliqualiter rationem speciei, sicut dictum fuit supra capitulo, de Elemento. *Genere vero dicuntur unum*, *quorum eadem est figura prædicationis*, id est, quæcumque sunt in eodem Prædicamento; quodlibet enim Prædicamentum habet proprium modum prædicandi, distinctum ab aliis Prædicamentis, sicut omnes qualitates prædicantur de subjecto per modum formæ informantis. *Secundum vero proportionem,* id est, secundum analogiam dicuntur unum, *quæcumque sic se habent ut aliud ad aliud.* Quod dupliciter exponitur : uno modo, ut duo comparantur ad unum secundum diversas habitudines, puta urina et medicina comparantur ad sanitatem, altera ut signum, altera ut causa. Alio modo exponitur, ut comparantur duo diversa ad alia duo diversa, ut sicut se habet serenitas ad aerem, sic tranquillitas ad mare ; et ideo serenitas et tranquillitas sunt unum proportione, et utrumque significat quietem quamdam, reddendo singula singulis.

Genus subalternum non definitur nisi ut habet rationem speciei.

60 Opinio D. Thomæ et Averrois. Quid sit principium individuationis, vide Scot. in 2. q. 3. et 7. hujus, q. 13. Probat materiam non esse principium individuationis.

Notandum, quod ex hoc loco quo dicitur quod illa sunt unum numero, quorum materia est una, sumunt quidam argumentum, quod materia quæ est altera pars compositi, est causa individuationis. Sed contra istam opinionem arguitur, quia si materia est causa individuationis, ubi eadem materia, ibi erit idem individuum ; sed eadem est materia in generato et corrupto; ergo generatum et corruptum erunt idem individuum, quod est evidenter falsum. Confirmatur : si primo ex aqua generetur ignis, et secundo ex igne generetur aqua, patet quod aqua primo corrupta, et aqua secundo generata habent eamdem materiam, et sunt ejusdem speciei ; ergo aqua

prius corrupta et secundo generata esset eadem numero, quod est falsum, quia tunc per naturam corrupta possent redire eadem numero.

Præterea, quod est causa individuationis est causa distinctionis; sed materia non est causa distinctionis, quia actus distinguit ex 7. Metaphysicæ, text. com. 6. 29, materia non est actus; ergo, etc.

Præterea, materia est de essentia speciei, ut probatur 7. hujus text. com. 33. et 8. hujus text. com. 6. 29. sed quod est de essentia speciei, non est causa individuationis, quia tunc species esset individua, et hæc; ergo materia non erit causa individuationis. Confirmatur, quia semper contractivum est extra rationem ejus quod contrahitur; sed materia est de ratione speciei, ergo species, sive natura specifica, non potest per materiam contrahi ad hæcceitatem, sive individuationem; nec auctoritas hîc posita cogit, nam hîc æquivoce capitur materia,

61. Ad cujus evidentiam notandum, quod materia et forma opponuntur relative, ex 2. physic. text. com, 26. et quot modis dicitur unum oppositorum, tot modis dicitur et reliquum, ex primo Topic. c. 12. Forma autem (quantum ad præsens spectat) accipitur dupliciter, scilicet pro forma partis, quæ est altera pars compositi; vel pro forma totius, quæ est ipsa quidditas. Similiter materia correspondenter dicitur dupliciter, quia quædam est materia quæ opponitur formæ partis, et hæc est materia quæ est principium essentiale rei constituens cum forma unum ens per se; quædam est materia quæ opponitur formæ totius, et ipsi quidditati, et per consequens est extra rationem quidditatis rei formaliter, et hæc est materia quæ est differentia, sive proprietas individualis quæ est causa propria hæcceitatis et individuationis, quæ potest nominari hæcceitatis. Cum ergo dicit Philosophus quod illa sunt unum numero, quorum materia est una, loquitur de materia non primo modo, sed secundo modo dicta, quæ congrue et proprie vocatur materia, quatenus constituit rem in esse ultimo subjicibili, et materiali, non autem in esse formali, quia, ut dictum est, non pertinet formaliter ad formalem quidditatem rei, et ista expositio consonat litteræ Philosophi; subdit enim quod illa sunt unum specie, quorum ratio est una; *ratio* quidem sumitur pro quidditate, quæ dicitur forma respectu esse individualis. Deinde cum dicit:

Forma duplex.

Materia duplex.

Quomodo materia est causa individuationis.

Semper itaque posteriora præcedentia sequuntur, ut quæcumque numero specie unum; sed quæcumque specie non omnia numero; sed genere omnia unum quæcumque et specie. Quæcumque vero genere non omnia specie, sed proportione, et quæcumque proportione non omnia genere.

Ostendit istorum modorum mutuam habitudinem et reductionem, quæ est ista, quod in istis modis semper posterius sequitur ad præcedens, et non convertitur; quæcumque enim sunt unum numero, sunt unum specie, sed non convertitur, et sic de aliis; et hoc quod est dicit quod *semper ipsa posteriora sequuntur ad præcedentia, ut quæcumque sunt unum numero, sunt unum specie; sed quæcumque*

Qualiter se inferunt illative modi unius

Logice divisi? *sunt unum specie, non numero* supple sunt unum: *sed omnia sunt unum genere, quæcumque sunt unum specie; quæcumque vero* unum *genere, non omnia sunt unum specie, sed proportione,* id est, quod quæcumque sunt unum genere, sunt unum proportione; *sed quæcumque* sunt unum *proportione non omnia*, supple sunt unum *genere.* Deinde cum dicit:

Palam autem et quod multa opposite dicuntur uni; nam alia non existendo continua, alia in habendo materiam divisibilem secundum speciem aut primam, aut ultimam, alia in habendo rationes plures quid erat esse dicentes.

62. Distinguit modos oppositi *unius* quod est *multa*, dicens *palam* esse *quod multa dicuntur opposita uni, nam alia* supple dicuntur multa *non existendo continua*, et hoc contra primum modum; *alia* supple dicuntur multa in *habendo materiam divisibilem secundum speciem aut primam,* id est, proximam, *aut ultimam*, id est finalem, ad quam ultimo stat resolutio, et hoc est contra secundum et tertium modum *unius;* per divisionem enim proximæ materiæ dicuntur multa vinum et oleum, sed per divisionem ultimæ, et finalis materiæ dicuntur multa vinum et oleum et lapis; si ergo materia accipiatur large pro subjecto, vel pro genere, patet quod iste modus *multi* opponitur illi secundo modo et tertio modo unius; *alia* vero dicuntur multa, *in habendo rationes plures,* id est, definitiones *dicentes quod quid erat esse*, et hic modus sumitur per oppositionem ad quartum modum *unius.*

Notandum, quod ut prædictum est, et habetur primo Topic. c. 12. quot modis unum oppositorum, tot modis dicitur et reliquum; quia igitur unum et multa opponuntur, ideo juxta modos ipsius *unius* accepti sunt modi ipsius *multi*, præterquam de quinto modo, cujus ratio assignatur; quia quod opponitur quinto modo *unius*, non proprie habet rationem *multi*, nisi secundum quid et in potentia; quintus enim modus *unius* fuit propter aliquid quod dicitur unum unitate indivisibilitatis; ex hoc autem quod per oppositum est aliquid divisibile, non propter hoc est multa simpliciter, nisi in potentia et secundum quid; sic enim quod est unum primo modo, est multa, ut opponitur quinto modo, ut dictum est.

SUMMÆ UNICÆ

CAP. VII.

SUMMARIUM.

Ens dividitur in per se et per accidens, et hoc secundum in tres modos, quibus Doctor alios duos addit. Secundum scilicet ens per se, in omnia quæ in prædicamentis continentur. An vero ens bene dividatur in decem genera, tractat Doctor hîc q. 5. An hæc decem distinguantur realiter, q. 6. ubi vide Scholia.

Ens dicitur, hoc quidem secundum accidens, illud vero secundum se. Text. com. 13.

Postquam Philosophus distinxit hoc nomen *unum*, nunc distinguit hoc nomen *ens*, et duo facit, quoniam primo dividit ens in ens per se, et in ens per accidens. Secundo subjungit divisionis declarationem. Secunda ibi: *Secundum accidens quidem.* Dicit ergo, quod *ens dicitur hoc quidem secundum accidens, illud vero secundum se.* Ens duplex, per se, et per accidens.

63\. Notandum, quod ista divisio entis in per se et per accidens, est alia ab illa, qua dividitur in substantiam et accidens; quod patet, quia ens per se dividitur postea in decem prædicamenta, inter quæ sunt novem prædicamenta accidentis. Sciendum igitur quod divisio entis in substantiam et accidens est secundum quod ens absolute consideratur; sic enim accidens in se consideratum dicitur ens, et similiter substantia dicitur ens; sed divisio entis in per se et per accidens est secundum quod ens consideratur in respectu, puta comparando accidens ad substantiam dicendo *homo albus*, vel accidens ad accidens, ut dicendo *album musicum*, et sic est ens per accidens; circumscripta autem ista comparatione, puta accipiendo hominem seorsum, vel albedinem seorsum, erit ens per se. Deinde cum dicit :

Dicta divisio differt a divisione entis in substantiam, et accidens.

Secundum accidens quidem, ut justum musicum esse dicimus, et hominem musicum, et musicum hominem, similiter dicentes, ut musicum ædificare, quia accidit ædificatori musicum esse, aut musico ædificatorem, hoc enim esse hoc, significat accidere hoc huic. Sic autem et in dictis quando hominem musicum dicimus, et musicum quando hominem, aut album musicum, aut hunc album. Hoc quidem quia ambo eidem accidunt; illud vero quia enti accidit, hoc autem musicum hominem, quia huic accidit musicum, sic autem dicitur et esse album, quia enim accidit ille est. Quæ quidem igitur, secundum accidens esse dicuntur sic dicuntur, aut eo quod eidem enti ambo insunt, aut quia illud enti inest, aut quia ipsum est cui inest, de quo ipsum prædicatur.

64\. Modi entis per accidens tres.

Declarat dictam divisionem. Primo quantum ad membrum de *per accidens*. Secundo quantum ad membrum de *per se* ibi : *Secundum se vero*. In prima parte ponit tres modos entis per accidens. Primus modus est cum accidens comparatur, et prædicatur de alio accidente, ut cum dicitur, justum est musicum. Secundus modus est cum accidens prædicatur de subjecto, ut dicendo, homo est musicus. Tertius modus est cum subjectum prædicatur de accidente, ut dicendo, musicus est homo; qui modi quomodo differant specie ipse tangit in littera. Dicit ergo, quod supple *secundum accidens* dicitur ens, ut cum *dicitur justum esse musicum* et iste est primus modus; *et etiam dicimus hominem esse musicum*, quantum ad secundum modum; *et musicum esse hominem*, quantum ad tertium modum, quod declarat per simile in causis per accidens, dicens : *similiter dicentes*, supple ens per accidens, *ut musicum ædificare ;* nam supple ideo dicimus musicum ædificare, *eo quod accidit ædificatori musicum esse, aut* e converso *musico ædificatorem, hoc enim esse hoc*, id est, musicum ædificare, *significat hoc accidere huic ; sic autem et in dictis, quando dicimus hominem esse musicum*, quantum ad secundum modum, *et musicum hominem*, quantum ad tertium ; *aut album esse musicum*, *aut* e converso, *hunc* scilicet *musicum esse album* quantum ad primum modum ; quorum differentiam subdit dicens, quod *hoc quidem* supple dicitur ens per accidens, *quia ambo eidem accidunt* quantum ad primum modum ; pro tanto enim album et musicum sunt unum, quia ambo accidunt tertio, scilicet subjecto ; *illud vero quia enti*, id est, subjecto, *accidit hoc*, scilicet accidens quod prædicatur, quantum ad secundum modum ; aut dicendo musicum esse hominem, *quia huic*, scilicet homini, *accidit esse*

Primus modus entis per accidens.

musicum, quantum ad tertium modum; pro tanto enim est verum quod musicus est homo, quia ipsum musicum accidit homini; *sic et ipsum musicum dicitur esse album, quia cui accidit*, scilicet *musicum*, *inest album*, ut jam dictum fuit exponendo primum modum. Concludit ergo, *quæ quidem igitur dicuntur secundum accidens, aut eo quod eidem enti ambo insunt,* quantum ad primum modum; *aut quia enti*, id est subjecto *illud inest*, scilicet prædicatum quod est accidens, quantum ad secundum; *aut quia ipsum*, scilicet subjectum quod ponitur a parte prædicati *et illud cui inest,* scilicet accidens, *de quo ipsum subjectum prædicatur*, quando scilicet accidens ponitur ex parte subjecti, et hoc est quantum ad tertium modum.

Alii duo modi entis per accidens.

Notandum quod possent etiam addi duo modi entis per accidens; unus quando terminus complexus per accidens prædicatur de termino incomplexo; exemplum, ut homo est homo musicus. Alius est, cum terminus complexus per accidens comparatur, et prædicatur de alio similiter complexo, ut si dicatur, homo musicus est homo justus. Sed quia per istos modos tres positos in littera, possunt etiam intelligi isti duo modi, pro quanto ad istos reducuntur, sicut patet, ideo forsan Philosophus de illis non curavit. Deinde cum dicit :

Text. com. 14.

Secundum se vero dicuntur esse quæcumque significant figuras prædicationis, quoties enim dicitur, toties esse significat. Quoniam ergo prædicatorum alia quid est significant; alia quale; alia quantum ; alia ad aliquid alia ; alia facere ; alia pati ; alia ubi ; alia quando; horum unicuique idem esse significat.

66\. Prosequitur de alio membro divisionis, scilicet de ente per se. Circa quod duo facit, secundum duas divisiones, quas ponit de ente per se. Prima est, ut dividitur in decem prædicamenta. Secunda est, ut dividitur per potentiam et actum. Secunda ibi : *Amplius autem et esse significat.* Prima in tres, primo enim facit quod dictum est. Secundo removet quoddam dubium. Tertio incidentaliter addit quamdam divisionem, sive acceptionem entis prout ens et non ens extenduntur ad ens et non ens rationis. Secunda ibi *: Nihil enim refert.* Tertia ibi : *Amplius esse et est.* Dicit ergo quod *secundum se dicuntur esse quæcumque significant figuras prædicationis*, id est, diversa prædicamenta; *quoties enim dicitur*, scilicet aliquid esse, *toties esse significat*, id est, tot modis significatur ens; *quoniam Prædicamentorum alia quid est significant,* id est, substantiam, *alia quale* ; *alia quantum ; alia ad aliquid ; alia facere*, id est, actionem; *alia pati ; alia ubi ; alia quando. Horum unicuique significat esse idem*, quod est dictum denominative ab ente.

Prima divisio entis per se in decem, videlicet genera.

Sed est dubium cum communiter ponantur esse decem Prædicamenta, et Philosophus non enumeret nisi octo, c. 14. hujus. Respondet Commentator, quod id fecit causa brevitatis. Contra, quæ prolixitas fuisset dicere duo verba, maxime cum sint necessaria, non videtur. Unde nec in tota Metaphysica invenitur, quod aliquando decem enumerat. Unde occasione hujus quærunt aliqui utrum sint plura vel pauciora quam decem Prædicamenta; quærunt etiam juxta hoc,

Has duas quæstiones habet Scotus super hoc 5. enucleatas. De numero, et distinctione Prædicamentorum.

utrum per istam divisionem, qua ens dividitur in decem Prædicamenta, ipsa distinguantur realiter; sed quia neutra harum quæstionum posset breviter pertractari, ideo causa brevitatis usque ad aliud tempus differantur, supponendo cum communi schola, et quod prædicamenta realiter distinguantur, et quod non sint plura quam decem, neque pauciora, quando omne ens prædicamentale sit in aliquo istorum decem, vel saltem reducatur. Deinde cum dicit :

Nihil enim refert, homo convalescens est, aut homo convalescit ; vel homo vadens est, aut secans ; vel hominem vadere, aut secare. Similiter autem, et in aliis.

66. Removet quoddam dubium, quia enim quædam prædicantur, in quibus hoc verbum *est*, explicite non ponitur, ut cum dicitur homo ambulat, forte crederet aliquis, quod tales prædicationes non pertinerent ad prædicationem entis, hoc removet dicens, quod *nihil* refert dicere, *homo est convalescens*, *aut homo convalescit*; aut dicere, *homo est vadens, aut secans*; *vel dicere hominem vadere vel secare, similiter autem, et in aliis.* Vult dicere, quod in omni prædicatione ponitur verbum essendi, implicite, vel explicite; nam si ibi ponitur aliquod verbum, illud resolvitur per participium, et per *est;* unde idem est dicere, homo est convalescens, quod homo convalescit, et sic de aliis. Deinde cum dicit :

In omni propositione includitur verbum substantivum.

Amplius autem, et esse significat, quia verum; non esse, quia non verum, sed falsum. Similiter in affirmatione et negatione, ut quod est Socrates musicus, quod est verum aut quod est Socrates albus, quod est verum; hoc autem non est diameter commensurabilis, quod est falsum.

Incidentaliter addit quamdam acceptionem entis, prout ens et non ens extenduntur ad ens, et non ens rationis, dicens quod *esse* et *est significant, quia verum*, id est, aliqua propositio, et aliquod dictum est verum, *non esse* autem, *quia non verum, sed falsum ;* et hoc *similiter in affirmatione et negatione*, quia sive propositio sit affirmativa, sive negativa, cum dicimus ipsam esse, significamus ipsam esse veram, et cum dicimus ipsam non esse, significamus ipsam esse falsam ; veram, ut dicentes affirmando quod *Socrates est musicus*, quia *hoc verum* est ; negando etiam dicendo, quod Socrates non est musicus, quia hoc verum est ; hoc autem dicendo, quod *diameter non est incommensurabilis*, scilicet lateri quadrati dicimus *quod est falsum;* falsum enim est diametrum non esse incommensurabilem, et ideo sic negando dicimus falsum. Similiter possumus dare exemplum quando affirmando etiam dicimus esse falsum, puta dicendo hominem esse asinum.

Vide Sco in 3 dist 6. q. 1. u bi appella esse in proposit syncateg rematicum. Hæc pate sup. in in defini tionibu veri et fa si.

67. Notandum, quod iste modus accipiendi ens, differt ab ente accepto in prima divisione entis, prout ens dividitur in decem genera ; quia ibi accipitur ens reale et extra intellectum ; hîc autem accipitur ens intentionis prout scilicet significat habitudinem prædicati ad subjectum in propositione ; quæ habitudo capitur ab intellectu componente, et dividente, et comparante terminum subjectum, et illa habitudo dicitur esse, vel non esse ipsius compositionis secundum quod propositio est vera vel falsa. Ex quo patet, quod iste modus ac-

Ens du plex. Hic acci tur divis prin entis i ens reale rationis

cipiendi ens comparatus ad primum se habet ad ipsum sicut effectus ad causam; quia ab eo, quod res est, vel non est, oratio vera, vel falsa dicitur, ut habetur in Prædicamentis. Deinde cum dicit:

SUMMARIUM.

Explicatur divisio entis in potentiam et actum. Doctor bene explicat potentiam objectivam et subjectivam, de quo agit 2. d. 12. q. 1. et dist. 15. ad 3. pro Goffredo. Notat etiam divisum hîc non dici de membris, quia alterum est distrahens, nempe potentia.

Amplius esse significat et ens, hoc quidem potestate dicibile, illud vero quod actu; horum enim dictorum terminorum esse dicimus, et quod potestate dicibile est terminorum, et quod actu, et scire similiter, et potens uti scientia, et utens, et quiescens, et cui jam inest quies, et potens quiescere, similiter autem et in substantiis. Etenim Mercurium in lapide dicimus esse et medietatem lineæ et frumentum nondum perfectum. Quomodo vero potens, et quando nondum, in aliis determinandum.

Secunda divisio entis per se per potentiam et actum.

Ponit secundam divisionem entis per se, prout scilicet dividitur per potentiam et actum, dicens *esse significat, quod hoc quidem ens est dicibile potestate*, id est, in potentia, *illud vero actu;* subdit autem, quod *horum dictorum terminorum*, qui scilicet significant decem Prædicamenta, *dicimus esse et quod est dicibile potestate, et quod actu;* potentia enim, et actus dividunt omne ens, et omne Prædicamentum, quod exponit per quædam exempla, dicens quod *similiter* aliquis dicitur *scire*, vel quia est *potens uti scientia*, vel quia est *utens*, scilicet in actu; similiter dicitur aliquis *quiescens, et ille cui jam inest quies* in actu, *et qui est potens quiescere; similiter autem*, et se habet *in substantiis*, *etenim Mercurium*, id est, imaginem Mercurii *dicimus esse in lapide* supple in potentia, *et medietatem lineæ* supple dicimus esse in linea, similiter in potentia, sicut omnes partes continui sunt in continuo in potentia, quia vero fuit opinio quorumdam Mathematica esse substantias, ut dictum est in 1. libro; ideo lineam hîc connumerat inter substantias, ex eo quod istam opinionem nondum plene reprobavit, *similiter frumentum nondum perfectum*, puta quando est in herba, dicitur supple frumentum in potentia. Subdit autem quod *quando* aliquid fit *potens*, id est, in potentia, *et quando non*, sed supple est in actu, *in aliis determinandum est*, scilicet in nono hujus.

68. Potentia actus duplex objectiva, subjectiva quibus respondet duplex actus similiter.

Notandum, quod sicut dictum fuit in quarto libro, duplex est potentia scilicet objectiva et subjectiva; et dicitur potentia subjectiva respectu subjecti, ut cum dicimus, quod forma est in potentia materiæ; sed dicitur potentia objectiva respectu termini in comparatione ad agens, et hoc modo rosa non existens, sed possibilis produci, dicitur hoc modo esse in potentia. Similiter est duplex actus huic duplici potentiæ oppositus, actus oppositus potentiæ subjectivæ est actus formalis, qui est ipsa forma; actus autem oppositus potentiæ objectivæ est actus existentiæ actualis, et tunc dicitur aliquid esse isto modo, quando actualiter existit. Ad propositum cum Philosophus dividit ens per actum, et per potentiam, accipit potentiam objectivam, et actum sibi oppositum, sic enim actus et potentia sunt differentiæ entis. Sed

contra, quia omne divisum prædicatur de per se dividentibus; sed ens non prædicatur de ente in potentia objectiva, cum illud sit non ens, nam rosa non existens est formaliter non ens, et nihil; ergo ens non dividitur per talem potentiam. Respondeo quod divisio alicujus est duplex, quia quædam est divisio distrahens, et quædam non. Exemplum primi, si dicatur quod homo quidam verus, quidam pictus, nam esse pictum distrahit hominem, sicut esse mortuum. Exemplum secundi, ut cum dicitur, quod animal quoddam est rationale, quoddam irrationale. In prima divisione, divisum non prædicatur de dividente distrahente, ista enim est falsa, *homo pictus est homo,* sicut et ista, *homo mortuus est homo.* In secunda divisione concedo, quod divisum prædicatur de utroque dividente, ut patet in exemplo dicto, quia animal sive rationale, sive irrationale, est vere animal; divisio autem entis per actum, et potentiam est omnino distractiva divisio, nam potentia distrahit ab ente, et ideo non sequitur quod ens in potentia sit ens. Quando ergo arguitur, quod omne divisum prædicatur de per se dividentibus, dico quod falsum est de divisione facta per distrahens, qualis est divisio entis per actum et potentiam, ad differentiam primæ divisionis entis per se prout dividitur in decem genera, quia verum ens distinguitur in decem Prædicamenta, secundum diversos, etc.

Divisio duplex distrahens, et non distrahens.

Non prædicatur super divisum de quolibet dividente.

SUMMÆ UNICÆ CAP. VIII.

De Substantia.

SUMMARIUM.

Explicatur in toto hoc capite divisio substantiæ in primam, et secundam; tangit aliam acceptionem substantiæ secundum Platonicos, item quod accipitur pro forma, reducit tamen quatuor hos modos ad 1. et 2.

Substantia dicitur et simplicia corpora, ut terra, et ignis, et aqua, et quæcumque talia, et universaliter corpora ex his consistentia, et animalia, et dæmonia, et partes omnium horum; hæc autem dicuntur omnia substantia, quia non de subjecto dicuntur, sed de his alia. Text. com. 15.

In ista parte, ut dicebatur, distinguit Philosophus, hoc nomen *substantia*, quæ est principalior pars subjecti primi hujus libri. Circa quod duo facit: quia primo distinguit modos substantiæ. Secundo reducit omnes modos ad duos. Secunda ibi: *Accidit itaque.* Prima dividitur in quatuor, secundum quod quatuor modos substantiæ ponit. Secunda ibi: *Alio vero modo.* Tertia ibi: *Amplius quæcumque.* Quarta ibi: *Amplius quod quid erat esse.* Dicit ergo primo, quod *substantia dicitur* uno scilicet modo ipsa *simplicia corpora, ut terra, ignis, aqua et quæcumque talia, et universaliter corpora quæcumque* sint, sive simplicia, sive mixta, et etiam animalia *constantia ex his,* scilicet corporibus simplicibus, vel mixtis quæ sunt homogena, puta carnibus, et ossibus et hujusmodi, *et dæmonia et partes horum, hæc autem omnia dicuntur substantia, quia non dicuntur de subjecto, sed alia de his* dicuntur; hæc est descriptio primæ substantiæ data in Prædicamentis, 69.

Substantia sumitur 4 modis.

cap. de Substantia. Per quod Philosophus dat intelligere, quod per istum primum modum intelligit primam substantiam, quæ est substantia particularis.

Notandum, quod per dæmonia Philosophus hæc intelligit idola, quæ ut Dii ab antiquis ponebantur, vel intelligit quædam rationalia animalia, quæ Platonici, ut eis imponitur, duo esse ponebant, et esse similis speciei cum hominibus, secundum aliquos, ut dictum fuit in tertio hujus; unde quidam, ut dicitur, vocatus Apuleius Dæmones sic definit: Dæmones, inquit, animalia sunt corpora aerea, mente rationalia, animo passibilia, tempore æterna. Deinde cum dicit:

Dæmones apud Philosophum possunt intelligi dupliciter.

Dæmon quid, secundum Apuleium?

Alio vero modo quodcumque fuerit causa existendi inexistens in talibus; quæcumque non dicuntur de subjecto, ut anima animalis.

70\. Ponit secundum modum dicens, quod *alio modo* dicitur substantia *quæcumque fuerit causa essendi inexistens in talibus quæcumque non de subjecto dicuntur,* id est, in prædictis substantiis primis quæ non dicuntur de subjecto; et dicit, inexistens, ad removendum causas extrinsecas, unde subdit, quod *anima* supple est causa essendi inexistens *animali*, etenim dicitur esse substantia animal.

Quod est intrinsecum substantiale aliorum dicitur substantia ejus.

Notandum, quod ad istum modum substantiæ potest reduci materia, quæ est principium inexistens primæ substantiæ; possunt etiam ad hunc modum reduci secundæ substantiæ, quæ de conceptu formali et intrinseco sunt primæ substantiæ. Deinde cum dicit:

Amplius quæcumque particulæ existentes sunt in talibus terminantes, et hoc aliquid significantes; quibus destructis destruitur totum, ut superficie, corpus, ut quidam dicunt, et superficies linea, et totaliter numerus videtur esse quibusdam talis, nam destructo nihil esse, et terminare omnia.

Ponit tertium modum, qui est secundum opinionem Platonicorum et Pythagoricorum, dicens quod *amplius* supple dicuntur substantia *quæcumque particulæ sunt existentes in talibus*, scilicet in prædictis substantiis, quæ sunt *terminantes*, id est, terminum earum, *et hoc aliquid significantes* secundum eos, *quibus destructis destruitur totum*, *ut superficie* supple qua corpus terminatur destructa, et *corpus* scilicet destruitur; *numerus videtur esse talis*, scilicet quod sit substantia omnium rerum, *nam destructo* numero *nihil esse* dicunt, *et terminare omnia* supple dicunt ipsum numerum.

Notandum, quod secundum illos linea est pars superficiei, et superficies corporis; dicebant enim lineas componi ex punctis, et superficies ex lineis, et corpus ex superficiebus, de qua opinione habetur prolixius 3. de Cœlo, et Mundo, text. c. 5. et inde; ex quo sequitur, quod puncta essent substantia lineæ, et linea superficiei, et superficies corporis. Iterum secundum hanc opinionem videtur numerus esse universaliter substantia omnium entium, quatenus remoto numero, secundum eos, nihil remanet in rebus; quia quod non est unum, nihil est, et similiter, quæ non sunt plura, nihil sunt. Numerus etiam dicitur terminare omnia, ex hoc quod omnia per numerum mensurantur. Sed tamen istud 71.

Opinio Platonicorum de substantia rerum.

motivum eorum nullum est; non enim sequitur quod illud, sine quo res esse non potest, sit substantia illius rei, sed potest esse aliqua proprietas consequens rei substantiam, secundum quem modum se habent propriæ passiones ad subjecta propria. Peccabant etiam isti specialiter quantum ad numerum, non distinguentes inter unum, quod convertitur cum ente, et quod est principium numeri; nam bene verum est, quod nullum ens potest esse non unum, quod est passio entis, licet sit non unum, quod est principium numeri, qui est de genere Quantitatis, de quo loquebantur ponentes Mathematica esse rerum substantias, de qua opinione fuit dictum in primo hujus. Deinde cum dicit :

Unum duplex.

Amplius quod quid erat esse cujus ratio est definitio, et hæc substantia dicitur uniuscujusque.

Forma duplex.

Ponit quartum modum dicens, quod *amplius*, id est, alio modo, dicitur substantia quod *quid erat esse*, id est, quidditas rei, *cujus ratio est definitio*, id est, quam significat definitio, *et hæc dicitur substantia uniuscujusque*. Ex quo patet quomodo differt iste quartus modus a secundo. Nam secundus modus accipit substantiam pro forma partis; iste vero pro forma totius, quæ est ipsa rei totalis quidditas, comprehendens non tantum formam, sed etiam materiam. Deinde cum dicit :

Accidit itaque secundum duos modos substantiam dici subjectum ultimum, quod non adhuc de alio dicitur, et quodcumque hoc aliquid ens, et separabile fuerit; tale vero uniuscujusque forma et species.

Reducit omnes dictos modos ad duos, dicens *substantia* uno modo est, secundum quam *dicitur subjectum ultimum*, id est, prima substantia, quæ ita subjicitur quod *non adhuc de alio prædicatur*, *et quod est hoc aliquid ens*, quasi per se existens, *et separabile fuerit*, id est, distinctum ab omnibus aliis; *tale vero*, id est, alio modo dicitur substantia *uniuscujusque forma et species*, sicut etiam dictum fuit, in quo concludit secundum, et quartum modum; nam tam forma partis quam forma totius, dicitur forma et species, sicut etiam dictum fuit in præcedentibus, distinguendo de materia, prout opponitur formæ partis vel formæ totius. Sed tertium modum prætermittit pro eo, quod est secundum opinionem aliorum falsum.

SUMMÆ UNICÆ

CAPUT IX.

De eodem, diverso, et differenti. Item de simili et dissimili. Item de oppositis, contrariis et diversis specie.

SUMMARIUM.

In hoc capite usque ibi : *Contraria dicuntur*, explicantur nomina, idem per se et per accidens, cujusque oppositum, scilicet, diversum seu differens. Item simile et dissimile. Ponit quatuor modos oppositionis, eorumque sufficientiam, de quo cap. de oppositis. Vide Doctorem quæst. 37. et 38. de Prædicamentis.

Eadem vero dicuntur, hæc quidem secundum accidens, ut album et musicum idem, quia eidem accidunt; et homo et musicum, quia alterum alteri accidit; et musicum autem homo, quia musicum homini accidit, utrique autem hoc, et horum utrumque illi; etenim, homini musico, et homo, et musicum idem dicitur, et his illud.

Text. non habens com. sed multum notabilis.

72. Postquam Philosophus distinxit nomina significantia subjectum hujus scientiæ, nunc distinguit nomina significantia partes subjecti. Circa quod duo facit : quia primo distinguit nomina significantia partes unius. Secundo nomina significantia partes entis. Secunda ibi : *Potestas dicitur*. Prima in duas. Primo enim facit quod dictum est. Secundo distinguit nomina significantia ordinem, scilicet prius et posterius, quod consequitur ad unum; nam unum esse est principium esse, ut dictum fuit supra capit. de uno. Secunda ibi : *Priora et posteriora*. Prima in duas. Primo enim distinguit nomina significantia partes *unius* et sui oppositi, quod est *multa*. Secundo distinguit quædam nomina significantia quasdam secundarias partes multitudinis, quæ reducuntur ad diversum et differens. Secunda ibi : *opposita dicuntur*.

Considera quomodo 1. 3. sint partes unius, cum tamen 1. 3. resolutiones fundentur super unitate bene.

Ad evidentiam primæ partis notandum est, quod ut dictum fuit in quarto hujus, partes *unius* sunt *idem, simile* et *æquale ;* partes autem *multitudinis* sunt *diversum, dissimile* et *inæquale*. In loco autem isto est, *ut dicitur*, vel *dicuntur*, quia in eis est nobis occulta multiplicitas; secundum hoc ergo, ista pars dividitur in duas : quia primo distinguit hoc nomen *idem*, et suum oppositum. Secundo hoc nomen, *simile* et suum oppositum. Secunda ibi : *Similia autem dicuntur*. Prima in duas : quia primo distinguit ipsum idem. Secundo ejus oppositum, scilicet diversum. Secunda ibi : *Diversa vero*. Prima in duas, secundum quod idem potest dupliciter accipi, scilicet per se et per accidens. Primo ergo distinguit idem per accidens dictum. Secundo idem per se dictum. Secunda ibi : *Alia vero secundum se*. Prima in duas, quia primo ponit modos ejusdem per accidens. Secundo infert conclusionem quamdam ex prædictis. Secunda ibi : *Quapropter*.

In prima parte ponit quinque modos ejusdem per accidens. Primus modus est, cum accidens dicitur idem accidenti, puta dicendo, quod album et musicum sunt idem. Secundus est cum accidens dicitur esse idem subjecto, puta musicum esse idem homini. Tertius modus est conversivus secundi, cum subjectum dicitur idem accidenti puta homo musico. Quartus modus est, quando accidens incomplexum idem dicitur esse complexo ex subjecto et accidente, ut si musicum dicatur esse idem homini musico. Quintus modus est, cum terminus complexus dicitur esse idem subjecto simplici vel accidenti simplici, ut si dicatur, quod homo musicus est idem homini seorsum, vel ipsi musico seorsum. Dicit ergo quod dicuntur *hæc quidem secundum accidens, ut album et musicum* dicuntur *idem*, quia eidem scilicet subjecto accidunt, et iste fuit modus primus. Pro tanto ista est vera : album est musicum, quia *utrumque accidit alicui* tertio, in quo sunt unum; et iterum *homo et musicum*, id est, quod musicum prædicatur, et dicitur esse idem homini per accidens, *quia alterum* scilicet musicum *accidit alteri*, scilicet homini; et iste fuit secundus modus, ubi prædicatum accidit subjecto. Iterum *musicum et*

73. Idem per accidens dicitur 5. modis.

homo, id est, quod homo prædicatur, et dicitur esse idem musico, *quia musicum accidit homini*: et iste fuit tertius modus, ubi subjectum accidit prædicato. Iterum *utrique*, id est, termino complexo ex subjecto et accidente dicitur esse idem *hoc*, id est, accidens quod de illo termino prædicatur, et ille fuit quartus modus, puta dicendo, homo musicus est musicus. Iterum *homo utrumque*, id est, terminus complexus ex utroque dicitur esse idem *illi*, id est, termino incomplexo; et iste fuit quintus modus, puta dicendo homo est homo musicus. Potest autem accipi ex parte subjecti, ut dictum est, terminus incomplexus significans subjectum vel accidens. Ideo subdit, quod *homini* scilicet seorsum, *et musico*, seorsum *dicitur esse idem homo, et musicum*, simul *et his*, scilicet homini musico, *illud* puta homo, vel musicus, quando accipitur e converso secundum quartum modum. Deinde cum dicit :

Quapropter et omnia hæc universaliter non dicuntur: non enim est verum dicere quod omnis homo idem, et musicum, nam universalia secundum se existunt; accidentia vero non secundum se, sed in singularibus simpliciter dicuntur; idem enim videtur esse Socrates et Socrates musicus, nam Socrates non in multis; propter quod non omnis Socrates esse musicus neque Socrates dicitur, quemadmodum omnis homo, et hæc quidem sic dicuntur eadem.

74. Infert ex dictis quamdam conclusionem, dicens *quapropter omnia hæc*, in omnibus modis prædicandi, in quibus scilicet prædicatur idem per accidens, *non dicuntur universaliter; non enim est verum dicere* scilicet necessario, *quod omnis homo est idem, et musicum*, id est, quod omnis homo sit idem musico, cujus causam subdit: *nam universalia secundum se existunt; accidentia autem non secundum se*, id est, quod in propositione universali in qua prædicatum dicitur de subjecto universaliter, prædicatum convenit ipsi universali secundum se, et non ratione singularium; non sic autem est ubi prædicatum est idem secundum accidens subjecto, quia tale prædicatum non inest secundum se ipsi universali, sed ratione singularium, de quibus illud prædicatum prædicatur simpliciter, ideo subdit : *sed in singularibus simpliciter dicuntur*, *idem enim videtur esse*, scilicet subjecto, *Socrates et Socrates musicus*, *nam Socrates non est in multis*, quia scilicet non est universale, *propter quod non* dicitur *omnis Socrates, quemadmodum omnis homo*, et hæc est ratio, quia prædicatum idem per accidens non prædicatur universaliter de termino singulari, quia singulare non est universale, licet prædicetur simpliciter de eo; quia talia accidentia primo insunt singulari, et ex consequenti dicuntur inesse universali, ideo enim homo est albus, quia Socrates est albus. Concludit ergo, quod *hæc eadem sic dicuntur*. Deinde cum dicit :

Differunt idem per se, et idem per accidens in modo prædicandi.

Alia vero secundum se, quemadmodum et unum: etenim quorum materia una, aut specie, aut numero, eadem dicuntur, et quorum substantia una.

Idem per se dicitur 5. modis.

Distinguit modos ejusdem per se. Circa quod duo facit. Primo enim facit quod dictum est. Secundo infert conclusionem quamdam ex prædictis ibi : *Quare palam*. Dicit ergo, quod *alia vero* supple dicuntur eadem *secundum se, quemadmodum* 75.

et unum, id est, quod eisdem modis, quibus dicitur unum per se, dicitur et eidem per se : *etenim eadem dicuntur quorum materia est una, aut specie, aut numero*, et in hoc tanguntur duo modi ejusdem per se correspondentes secundo et tertio modis unius, dicuntur etiam eadem *quorum substantia est una*, et in hoc tanguntur tres modi ejusdem per se, correspondentes primo, et quarto et quinto modis unius; nam substantia una potest dici, vel ratione continuitatis, quoad primum modum; vel ratione unitatis in definitione et ratione, quoad quartum et quintum modum. Deinde cum dicit :

Quare palam quia identitas unitas quædam plurium essendi, aut quando utitur uno, ut pluribus, veluti quando dixerit ipsum ipsi idem, nam ut duobus utitur eodem.

Infert ex dictis conclusionem quamdam, dicens *palam* esse : *quia identitas est quædam unitas, aut plurium essendi*, id est, quando illa quæ dicuntur idem, sunt plura secundum esse, et tamen dicuntur idem inquantum in aliquo conveniunt, aut quia sunt unum secundum esse, et tamen intellectus unus *utitur uno*, tanquam duobus : *veluti quando dixerat ipsum idem ipsi*, *nam eodem utitur ut duobus*, puta dicendo idem sibi idem. Ex hoc sumitur argumentum, quod identitas numeralis non sit relatio realis, nam relatio realis requirit duo extrema distincta realiter, idem autem a seipso non distinguitur realiter. Deinde cum dicit :

Vide in q. ujus 5. c. le relatione.

Diversa vero dicuntur quorum, aut species plures, aut materia, aut ratio substantiæ. Et opposite omnino eidem dicitur diversum.

Divers um toties quoties et idem.

Distinguit oppositum *unius* quod est *diversum*. Circa quod duo facit : quia primo distinguit ipsum *diversum*. Secundo ipsum *differens*, quod est quasi idem cum diverso ibi : *Differentia vero*. Dicit ergo, quod *diversa dicuntur* uno modo, *quorum species sunt plures*, puta homo et asinus; alio modo *quorum materia est alia*, et potest accipi materia pro subjecto vel genere, et sic possunt sumi duo modi diversitatis juxta alietatem materiæ. Alio modo dicuntur diversa, *quorum ratio substantiæ*, id est, definitio substantialis est alia, et subdit, quod *omnino diversum opponitur eidem*, ideo tot modis potest accipi, quot modis ipsum idem; quia quot modis dicitur unum oppositorum, tot modis et reliquum correspondenter. Deinde cum dicit :

Differentia vero dicuntur quæcumque diversa sunt idem aliquid entia, et non solum numero, sed specie, aut genere, aut proportione. 76.

Differens dicitur dupliciter vel uno modo duntaxat.

Distinguit ipsum *differens*. Circa quod tria facit. Primo enim ponit unum modum. Secundo alium. Tertio ostendit quæ proprie sunt differentia. Secunda ibi : *Amplius*. Tertia ibi : *Et contraria*. Dicit ergo quod *differentia dicuntur quæcumque dicuntur diversa idem aliquid entia*, id est, in aliquo uno convenientia, sive illud sit *unum numero*, ut Socrates scribens differt a Socrate non scribente; tamen sunt idem in Socrate sive illud sit idem *in specie*, ut Socrates et Plato, qui conveniunt in homine; sive illud sit unum *genere*, ut homo et asinus convenientes in animali; sive illud sit unum *proportione*, sicut tranquillitas maris et serenitas aeris, quæ differunt, et

tamen communicant secundum quamdam proportionem in hoc quod est esse quietum. Deinde cum dicit :

Amplius quorum diversum genus.

Ponit secundum modum dicens, quod *Amplius*, id est, alio modo dicuntur differentia *quorum genus est diversum*, et ideo non sunt aliquid idem entia in aliquo uno specie vel genere, etc. sed forte in aliquo transcendente, ut substantia et quantitas in ente. Deinde cum dicit :

Et contraria et quæcumque habent in substantia diversitatem.

Ostendit quæ proprie sunt differentia, dicens quod *contraria et quæcumque habent in substantia diversitatem*, supple sunt proprie differentia, sicut duæ species sub genere; quæ duabus contrariis differentiis et substantialibus differunt, et conveniunt in genere; posset tamen tota ista littera præcedens exponi sic, quod totum sit unus modus, et exemplificat de diversis, quomodo sint differentia, et aliquid idem entia.

Differentia et diversitas differunt, et conveniunt.

Notandum, quod sicut potest elici ex littera, diversa proprie dicuntur quæ ut sic non respiciunt aliquam convenientiam, sed solum dicuntur diversa, ut non conveniunt; et ex hoc sequitur, quod illa quæ in nullo simpliciter conveniunt, sunt proprie diversa, et dicuntur primo diversa, ut sunt ultimæ differentiæ, secundum quod fuit ostensum quarto hujus; sed differentia, non tantum respiciunt diversitatem, sed etiam convenientiam in aliquo uno, et ideo dicuntur diversa idem aliquid entia, ut dictum est. Deinde cum dicit :

Similia dicuntur quæcumque idem passa, et plura idem passa, aut diversa, et quorum qualitas una.

77\. Hic distinguit hoc nomen *simile*. Circa quod tria facit. Primo enim ponit modos similis. Secundo ostendit, quæ debeant dici maxime similia. Tertio innuit distinctionem oppositi quod est *dissimile*. Secunda ibi : *Et secundum quæcumque*. Tertia ibi : *Opposita vero*. Innuit autem tres modos similis dicens, quod *similia dicuntur* uno modo, *quæ sunt omnino idem passa*, puta duo patientes febrem similes dicuntur ; alio modo dicuntur similia aliqua *plura quæ sunt passa idem, aut diversa*, sicut duo homines dicuntur similes non solum si patiantur idem, puta ambo tertianam, sed etiam si patiantur diversa, puta unus febrem, alius verberationem ; alio modo dicuntur similia, *quorum est qualitas una*, puta duo equi albi, et iste est proprius modus ad quem reducuntur etiam prædicti, pro quanto istæ passiones possunt dici quædam qualitates, unum enim in qualitate facit simile. Deinde cum dicit :

Similia [di]cuntur [sim]pliciter.

Et secundum quæcumque alterari contingit contrariorum horum quod plura habet, aut magis propria, huic est simile ; opposita vero similibus dissimilia.

Ostendit quæ debent dici maxime similia, dicens quod *secundum quæcumque contrariorum contingit alterari*, id est, cum sint multæ contrarietates, in quibus fit alteratio : *horum quod plura habet, aut magis propria, est huic simile*, id est, ille qui alteri similis secundum plures contrarietates, aut secundum magis pro-

Quis dic[itur] maxime [si]milis ?

prias, est maxime illi similis. Exemplum primi, ut duo homines quorum uterque sapiens, uterque liberalis, etc. Exemplum secundi, aqua est magis similis aeri quam ignis, pro quanto assimilatur sibi in humiditate quæ est principalior, et magis propria qualitas aeris quam caliditas, in qua sibi assimilatur ignis. Ultimo innuit distinctionem dissimilis dicens, quod *dissimilia dicuntur opposita similibus*, et ideo juxta modos *similis* possunt accipi per oppositum modi *dissimilis*. Tunc sequitur illa pars :

Opposita dicuntur contraria, contradictio, et ad aliquid, et privatio, et habitus.

78. Modi oppositionis 4. Ubi distinguit quædam nomina significantia quasdam secundarias partes multitudinis, quæ reducuntur ad differens et diversum. Circa quod duo facit : quia primo distinguit modos oppositionis. Secundo dat documenta ad cognoscendum, aliqua esse opposita. Secunda ibi : *Et ex quibus*. Distinguit ergo quatuor modos sive species oppositionis, dicens quod *opposita dicuntur contradictiones*, id est, contradictoria, *et contraria et ad aliquid*, id est, relativa, *et privatio, et habitus*.

Sufficientia modorum oppositionis. Notandum, quod sufficientia ista quatuor specierum oppositionis potest sic haberi, quia opposita, vel ponunt se, vel excludunt se. Si primo modo, sic sunt relativa, quæ ratione mutuæ dependentiæ simul sunt, et non sunt : si secundo modo, vel utrumque extremum ponit aliquid, vel nihil; si utrumque ponit aliquid, sic sunt contraria, quæ sub eodem genere dicunt duas naturas positivas maxime distantes; si vero utrumque non est aliquid positivum, sed alterum negativum, vel est negatio simpliciter, sic sunt contradictoria; vel est negatio in subjecto apto nato et determinato, et sic sunt opposita privatione. Deinde cum dicit :

Et ex quibus, et ad quæ ultima, ut generationes, et corruptiones, et quæcumque vero non contingunt simul adesse amborum susceptibili, hæc opponi dicuntur aut ipsa, aut ex quibus sunt. Nam pallidum et album simul eidem non insunt, propter quod ex quibus sunt, opponuntur his.

Documenta notanda ad cognoscendum opposita. Ponit duo documenta ad cognoscendum aliqua esse opposita. Primum in comparatione ad motum, ut si aliqua duo sic se habent, ut alterum sit terminus a quo motus et mutationis, et alterum sit terminus ad quem, illa erunt opposita, nam omnis motus est ab opposito in oppositum; ideo dicit, quod illa *ex quibus*, ut a terminis a quibus, *et ad quæ ultima*, ut ad terminos ad quos, *ut generationes et corruptiones* supple sunt opposita. Secundum documentum est in comparatione ad subjectum, nam illa quæ simul non possunt inesse eidem subjecto, opponuntur, vel ipsa, vel ea ex quibus sunt; ideo dicit quod *quæcumque simul non contingit adesse susceptibili amborum hæc opposita dicuntur, aut ipsa*, ut sunt extrema, puta album et nigrum; *aut ex quibus sunt*, supple media contrariorum, quæ etsi non sint proprie opposita, sunt tamen opposita ista ex quibus sunt, scilicet extrema; *nam pallidum et album simul eidem non insunt propter quod* extrema scilicet, *ex quibus sunt*, scilicet media, *opponuntur his*, scilicet mediis: nam sic ex incompossibili-

tate extremorum arguitur ipsa media esse opposita extremis.

79. Non omnia quæ stant simul in eodem subjecto sunt opposita.

Notandum, quod signanter dicit opposita illa, quæ non possunt inesse simul eidem susceptibili amborum, quia aliquando non opposita possunt simul esse in eodem subjecto, pro quanto illud subjectum non est susceptibile amborum, ut albedo et scientia, quæ habet subjecta distincta; et ideo ex ista incompossibilitate non arguitur, quod ipsa sint opposita, quia ista incompossibilitas non est ex eorum oppositione, sed ex carentia subjecti susceptibilis amborum. Deinde cum dicit :

SUMMARIUM.

Contrariorum duo modi exponuntur, et modi contrarietatis proprie dictæ, ad quam tria requiruntur, scilicet in eodem genere circa, dem objectum, a quo se mutuo expellant et ab eadem scientia considerari. Ponit quatuor modos specificæ diversitatis.

Contraria dicuntur quæcumque non possunt simul adesse eidem differentium secundum genus ; et quæ plurimum differunt eorum, quæ sunt in eodem genere ; et quæ plurimum differunt eorum quæ in eodem susceptibili; et quæ plurimum differunt eorum, quæ sunt sub eadem potestate ; et quorum differentia maxima, aut secundum genus, aut simpliciter, aut secundum speciem.

80. Distinguit modos contrarietatis. Circa quod tria facit. Primo distinguit modos contrarietatis in primo contrariis. Secundo in secundo contrariis. Tertio removet dubium. Secunda ibi : *Alia vero*. Tertia ibi : *Quoniam autem ens*. Ponit autem duos modos contrarietatis : unum improprium, alium magis proprium, dicens quod *contraria dicuntur* uno modo, *quæcumque non possunt adesse eidem*

Contraria duplicia.

differentium secundum genus, id est, licet differant genere, ut si diceretur, quod albedo, et scientia sunt contraria, nec possunt esse in eodem subjecto; iste enim modus est improprius, nam contraria proprie accepta oportet esse in eodem genere. Secundum modum subjungit dicens, quod supple contraria dicuntur, *quæ plurimum differunt eorum quæ sunt in eodem genere, et quæ plurimum differunt eo quod in eodem susceptibili*, scilicet habent esse; *et quæ plurimum differunt eorum quæ sunt sub eadem potestate,* id est, scientia quæ dicitur potentia rationalis, 9. hujus text. com. 3. et 10. et inde, una enim scientia est contrariorum; subdit etiam quamdam rationem generalem contrariorum quod contraria sunt, *quorum differentia est maxima, aut simpliciter, aut secundum genus, aut speciem,* quod exponitur sic : simpliciter quidem, ut in motu locali duo puncta terminantia motum cœli, puta punctus Orientis, et punctus Occidentis; secundum genus vero, id est, in eodem genere, id est, duæ species per duas differentias divisivas generis constitutæ; secundum speciem autem, ut duo individua per duas accidentales et contrarias differentias diversa. Aliter exponitur et magis ad mentem Philosophi, videtur quod differentia maxima secundum speciem intelligatur in duabus speciebus sive differentiis contrariis, sed secundum genus in duobus generibus subalternis, simpliciter autem in duobus generalissimis, et in quibuscumque quomodocumque maxime distantibus.

Primo contraria dicuntur dupliciter.

D. Thom. hic sic exponit.

De ratione contrariorum sunt tria.

Notandum, quod ex descriptione secundi modi accipiendi contraria, qui est proprius modus, colligitur quod tria sunt de ratione contrariorum, scilicet esse in eodem genere, et habere idem subjectum, et comprehendi sub ejusdem scientiæ consideratione; dicit autem contraria differre plurimum, ut excludat genera contrariorum, quibus etsi conveniant tres dictæ conditiones, non tamen distant plurimum, et ideo non sunt vere contraria; sanum ergo et ægrum sunt vere contraria, quia cadunt sub eodem genere, et habent fieri circa idem subjectum, scilicet animalis, et pertinent ad eamdem scientiam, scilicet medicinam, plurimum etiam distant. Deinde cum dicit :

Alia vero contraria dicuntur ; hæc quidem in talia habere, alia in talium susceptibilia esse ; alia in activa, alia in passiva esse talium, aut agentia, aut patientia, aut abjectiones, aut acceptiones, aut habitus, aut privationes esse talium.

81. Secundo contraria dicuntur 8. modis.

Distinguit modos contrarietatis in secundo contrariis, dicens quod *alia vero dicuntur contraria, hæc quidem in habere talia*, scilicet vere contraria supradicta, scilicet aqua et terra dicuntur contraria, quia altera est humida, et altera est sicca ; alia dicuntur esse contraria, pro eo quod *sunt susceptiva talium*, scilicet contrariorum primorum, sicut sanativum et ægrotativum, quorum unum est susceptibile in potentia sanitatis, alterum ægritudinis ; *alia* sunt contraria *in esse activa, alia in esse passiva talium,* et hoc in potentia, *aut* esse *agentia, aut patientia* in actu. Exemplum primi, calefactivum et frigefactivum, calefactibile et frigefactibile. Exemplum secundi calefaciens et frigefaciens actu, calefactum et infrigidatum actu : *aut abjectiones, aut acceptiones, aut habitus, aut privationes esse talium*, in quo tangit quod generationes contrariorum, et habitus et privationes contrariorum, quæ sunt termini generationis et corruptionis; omnia ista dicantur contraria, quia per comparationem ad ipsa primo contraria, ut non tantum album et nigrum dicantur contraria, sed etiam generatio albi et generatio nigri, et similiter corruptio, et iterum privatio nigri, et privatio albi, etc. omnia enim prædicta dicuntur contraria secundum aliquam habitudinem istam, vel illam ad primo contraria. Deinde cum dicit :

Quoniam autem ens et unum multipliciter dicuntur, sequi est necesse, et alia quæcumque secundum hæc dicuntur ; quare idem et diversum et contrarium ut sic diversum secundum unamquamque Categoriam.

Removet quoddam dubium : quæreret enim forte aliquis, quare prædicta, scilicet idem et diversum, etc. dicuntur multis modis, ad quod respondet dicens, quod *quoniam ens et unum multipliciter dicuntur*, vel intelliguntur, *ideo necesse est sequi quod alia quæcumque secundum hæc dicuntur*, etiam multipliciter, scilicet idem et diversum, etc. ideo subdit, *quare idem et diversum, et contrarium ut est quoddam diversum,* supple dicuntur multipliciter, ut sic diversum dividatur *secundum unamquamque Categoriam*, id est, in unoquoque Prædicamento. Deinde cum dicit :

Ens et unum multiplex, sicut et horum passiones.

Diversa vero specie dicuntur quæcumque ejusdem generis existentia, non sub invicem sunt, et quæcumque in eodem genere existentia differentiam habent, et, quæcumque habent contrarietatem. Et contraria diversa sunt specie ab invicem, aut omnia, aut dicta primum, et quorumcumque in finali generis specie rationes diversæ, ut homo et equus individua genere et rationes eorum diversæ. Et quæcumque in eadem substantia entia differentiam habent; eadem vero specie his opposite dicta.

82. Diversa specie dicuntur quintupliciter.

Distinguit modos specificæ diversitatis, quorum primus est, quando aliqua sunt in eodem genere, non tamen sunt subalterna; ideo dicit, quod *diversa specie dicuntur quæcumque existentia ejusdem generis non sunt sub invicem,* cujusmodi sunt homo et asinus sub animali; vel etiam scientia et dulcedo sub qualitate, licet non dividantur ab invicem contrariis differentiis, vel oppositis. Secundus modus est, quando aliqua sunt in eodem genere, et dividuntur contra invicem differentiis, sive sint contraria sive non; ideo dicit, quod diversa specie dicuntur, *quæcumque in eodem genere existentia differentiam habent*, puta rationale et irrationale, bipes et quadrupes. Tertius modus est, quando aliqua habent contrarietatem in subjecto, ut ea quæ dividuntur differentiis contrariis, sive ipsa sint contraria, ut album et nigrum, quæ dividuntur per congregativum et disgregativum; sive non sint contraria, ut homo et equus, quæ dividuntur per rationale et irrationale; ideo dicitur, quod etiam dicuntur diversa specie *quæcumque in substantia habent contrarietatem*, modo prædicto. Et subdit quod *contraria sunt diversa specie ab invicem, aut omnia, aut dicta principium*, id est, quæ principaliter dicuntur. Quartus modus est quando sunt duæ species specialissimæ, ut homo et equus, quæ distinguuntur propriis differentiis et definitionibus; ideo dicit, quod diversa specie dicuntur, *quorumcumque sunt diversæ rationes in finali*, id est, in specialissima specie generis, *ut homo et equus quæ sunt individua genere, et eorum rationes sunt diversæ*, vocat autem species specialissimas individua, quatenus sunt indivisibiles in ulteriores species, unde et vocantur quandoque species atomæ, id est, indivisibiles. Quintus modus est, quando aliqua accidentia sunt in eodem subjecto simul, modo quo dicetur in quæstione; ideo dicit, quod diversa specie dicuntur *quæcumque existentia in eadem substantia differentiam habent;* subdit autem quod *eadem specie dicuntur opposite his*, id est, per oppositum ad dicta, quia quot modis dicitur unum oppositum, tot modis dicitur et reliquum.

Species specialissima individua nominatur.

SUMMÆ UNICÆ

CAPUT X.

De priori et posteriori.

SUMMARIUM.

Explicat in hoc capite varios modos prioris et posterioris, secundum locum, tempus, motum, quantitatem discretam, cognitionem, et rerum substantiam seu quidditatem, reducens reliquos modos ad hunc ultimum, de quo vide ipsum cap. de priori, et Doctorem, q. 13. de Prædicam. et hic q. 8.

Priora et posteriora dicuntur quædam quidem, tanquam existente aliquo primo et principio in unoquoque genere, quod propinquius quidem principio alicui de- Text. c. 16.

terminato, aut simpliciter, aut natura, aut ad aliquid, aut ubi, aut ab aliquibus.

83. Postquam Philosophus distinxit nomina significantia partes *unius*, nunc distinguit nomina significantia ordinem, scilicet prius et posterius, quod consequitur ad *unum*, ut prædictum est. Circa quod duo facit. Primo enim præmittit quamdam communem rationem ipsius prioris et posterioris. Secundo juxta illam rationem distinguit diversos modos. Secunda ibi : *Ut hæc quidem secundum locum*. Dicit ergo quod *priora et posteriora dicuntur quædam quidem tanquam existente aliquo primo, et principio in unoquoque genere, et* tunc supple illud dicitur prius, *quod est propinquius illi principio determinato;* sic quod talis ordo principii, et illius quod est propinquum principio, aut est supple tale principium primum *simpliciter in natura,* puta pater est principium filii, *aut ad aliquid*, id est, in comparatione ad aliquid quod non est primum simpliciter, et secundum naturam; sed potest esse posterius naturaliter, puta quod est principium quantum ad cognitionem, quomodo principiata sunt prius nota et notiora quoad nos, non secundum naturam; vel potest esse sic principium quoad perfectionem et dignitatem, vel aliquo quovis modo; aut potest esse prius et principium *secundum ubi*, *aut aliquibus* aliis modis.

Prius quid?

In quo consistit ratio prioris?

Notandum est, rationem prioris in hoc consistere, quia, ut supra, in quocumque genere est aliquod primum in illo genere, vel simpliciter, vel ad aliquid, etc. ut dictum est; et in comparatione ad illud primum dicetur aliquod prius, ut illud quod est propinquius primo, est prius; similiter intelligendum est de posteriori per oppositum, ut illud dicatur posterius quod est remotius a primo. Deinde cum dicit :

Ut hoc quidem secundum locum inexistendo propinquius, aut natura alicui loco determinato, ut medio, aut ultimo, aut sicut evenit quod vero remotius posterius. 84.

Ordo prioris, et posterioris sumitur tripliciter.

Distinguit modos *prioris* juxta datam rationem. Circa quod duo facit. Primo ponit modorum prioris distinctionem. Secundo eorum reductionem ad unum principalem modum. Secunda ibi : *Modo itaque quædam*. Prima in tres secundum quod ordo prioris et posterioris potest sumi tripliciter. Primo penes rerum quantitatem. Secundo penes rerum cognoscibilitatem. Tertio penes rerum substantiam et entitatem sive quidditatem. Secunda ibi : *Alio vero modo*. Tertia ibi : *Alia vero secundum naturam*. Prima in duas secundum quod quantitas est duplex, continua scilicet et discreta. Primo ergo distinguit istos modos penes quantitatem continuam. Secundo penes quantitatem discretam. Secunda ibi : *Alia secundum ordinem*. Prima in tres secundum tres modos, quorum primus accipitur secundum locum. Secundus penes tempus. Tertius penes motum. Secunda ibi : *Alia secundum tempus*. Tertia ibi : *Alia secundum motum*. Continuatur ergo sic, dictum est quod prius est quod est propinquius primo, *ut hoc quidem inexistendo propinquius secundum locum*, aliquem determinatum, sive ille locus sit de-

Modi priorum omnibus enumerati sunt 10.

Al. sive a casu.

terminatus esse prius secundum naturam, sive ad placitum; ideo subdit, *aut* esse supple propinquius *alicui loco determinato natura*, id est, a natura, *ut medio*, id est, centro: *aut ultimo*, id est circumferentiæ; *aut* supple determinato *sicut evenit*, id est, secundum placitum: *quod vero est remotius*, scilicet a tali loco determinato, *est posterius*, secundum locum.

Principium in loco est duplex.

Notandum, quod locus centri et circumferentiæ sunt loca determinata a natura, ut quoddam principium in motu locali, ut gravia moventur ad medium, et levia a medio ad ultimum; si ergo centrum accipiatur pro primo principio in tali ordine, quod erit propinquius terræ erit prius, et remotius erit posterius, puta aqua prior aere, et aer prior igne; si vero circumferentia cœli accipiatur pro principio, in tali ordine e converso; aliquando vero istud primum principium est determinatum secundum placitum non a natura, secundum quod in aliquo loco vel magnitudine possunt homines significare, ut placet aliquam partem esse primam quam volunt, et tunc quod erit propinquius illi erit prius, et quod remotius erit posterius. Deinde cum dicit:

Quod est propinquius primo dicitur prius.

Alia secundum tempus; hoc quidem enim eo quod remotiora nunc, ut in factis; priora namque Troica Medis quia remotiora nunc: hoc autem eo quod propinquius nunc, ut in futuris, priores enim præterea ludi Jovis, ludis Apollinis esse dicuntur; quia propinquius nunc et ipso nunc, ut in principio et primo usi sunt.

Priora secundum tempus dicuntur du-

85. Ponit secundum modum acceptum penes ordinem temporis, dicens quod *alia* dicuntur priora *secundum tempus* licet differenter: *hæc quidem eo quod sunt remotiora a* præsenti *nunc*, *ut in factis*, id est, in præteritis, *priora namque sunt Troica*, id est, bella Trojana *Melis*, id est, quam bella Medorum, atque Persarum; ratio hujus est, quia bella scilicet Troica sunt *remotiora a præsenti nunc*; *alia* vero dicuntur priora, quia sunt *propinquiora* et magis affinia præsenti *nunc*, *ut in futuris*, *prius enim est Nemea Pythiis;* nonima sunt festorum futurorum, ut si dicatur tempore Paschali, quod prius est festum Ascensionis, quam festum Pentecostes, quia propinquius præsenti nunc; unde in tali ordine *usi sunt*, scilicet homines *ipso nunc* præsenti, *ut principio, et primo*. Alia littera, ubi nos habemus nomina dictorum festorum, habet sic: prius enim Menelaus Pyrrho, sed est, ut dicitur, littera corrupta, quatenus tempore Aristotelis, (*Sic dicit D. Thomas*) uterque illorum erat præteritus; in præteritis autem non est prius quod est propinquius præsenti nunc, sed quod est remotius, ut dictum est. Sed posset littera salvari, si Menelaus et Pyrrhus acciperentur pro duobus hominibus futuris, quorum unus propinquior esset præsenti nunc, quam alius; in tali ergo ordine utimur ipso præsenti nunc, ut principio in tempore respectu cujus dicatur aliquid prius vel posterius, secundum propinquitatem vel remotionem; et hoc habuit dicere Aristoteles ponens tempus æternum, quo posito non potest dari aliquod primum in tempore, nisi aliquod nunc inter præteritum et futurum, cum ex hypothesi tempus sit infinitum ex

utraque parte. Deinde cum dicit :

Alia secundum motum; propinquius enim primo moventi est prius, ut puer viro, principium autem et hoc quoddam simpliciter. Alia secundum potestatem; excedente enim potestate et quod potentius, est prius; tale vero est cujus secundum prævoluntatem sequi est necesse alterum et posterius, adeo ut non movente illo non moveatur, et movente moveatur, et est prævoluntas principium.

86. Ponit tertium modum acceptum penes ordinem in motu, dicens quod *alia* supple dicuntur priora *secundum motum; propinquius enim primo moventi est prius, ut puer viro*, quia scilicet propinquior est primo moventi, scilicet generanti : *hoc autem*, scilicet *primum* generans, *est principium quoddam simpliciter*, et secundum naturam et non ad plures, sicut evenit, ut dicebatur de loco in primo modo ; juxta etiam istum modum *alia* dicuntur priora, scilicet *secundum potestatem*, ut in motibus voluntariis; nam supple inter homines in potestatibus constitutos *excedens potestate et quod est potentius, est prius; tale vero est secundum cujus prævoluntatem*, id est, propositum imperans, *necesse est sequi alterum; et posterius*, scilicet quod habet obedire *ut non movente illo, non moveatur*, et movente movetur, qualiter se habet Rex in regno, et Princeps in civitate, *et hæc prævoluntas est principium* respectu cujus quod est propinquius, est prius, et quod remotius, posterius, et iste est ordo dignitatis. Deinde cum dicit :

Hinc confirmatur argumentum Scoti contra Philosophos de contingentia rerum.

Alia secundum ordinem, hæc autem sunt quæcumque ad aliquid unum determinatum distant secundum rationem, παραστατης τριτοστατου προτερον, και παρανητη νητης; hic quidem enim qui sumitur, hæc autem quæ media principium; hæc quidem igitur priora dicuntur hoc modo.

Distinguit modos priores penes quantitatem discretam; et est unus modus, dicens quod *alia* supple dicuntur priora *secundum ordinem*, qui scilicet invenitur quibusdam rebus non continuatis, sed quadam discreta ordinatione ordinatis ; *hæc autem sunt quæcumque ad aliquod unum determinatum distant secundum rationem*, id est, secundum aliquam proportionem determinatam, *ut parastata et tritostata*, ita quod parastata est prius, tritostata posterius. Parastata dicitur ille qui stat juxta aliquem, puta Regem, et dicitur a παρα quod est *juxta*, et ἱστημι *sto, stas*, quasi juxta stans; sed tritostata dicitur ille qui stat tertius ab eo, et ideo parastata est prius quam tritostata, cum sit propinquius illi primo, puta Regi. Similiter secundum istum modum *paranetæ sunt priores netis*, ubi sciendum quod in instrumentis Musicis chordæ graves dicuntur hipatæ, sed acutæ dicuntur netæ, mediæ autem mesæ ; paranetæ vero dicuntur quæ sunt juxta netas propinquiora mesis, id est, mediis, et ideo chordæ mediæ habent hîc locum principii, quibus propinquiores priores esse censentur, scilicet paranetæ netis. Et ex hoc dat differentiam inter exempla data dicens, *hæc quidem enim*, scilicet parastata et tritostata ; ille qui est summus, puta rex habet rationem principii : *hæc autem chorda quæ est media est principium*. Concludit ergo quod *hæc quidem dicuntur priora hoc modo*. Deinde cum dicit :

Parastata quis dicitur ?

Triostata quis ?

Alio vero modo quod cognitione est prius, ut est simpliciter prius. 87.

Ponit modos prioris et posterioris sumptos penes rerum cogni-

tionem. Dicit *alio modo* quod supple dicitur aliquid prius. *quod est cognitione prius, ut simpliciter prius*, id est, quod tale est simpliciter prius, cum res per sua principia cognoscatur, et non est prius secundum quid, ut de loco dicebatur in primo modo. Deinde cum dicit :

Horum autem aliter, et quæ secundum rationem et quæ secundum sensum, nam secundum rationem universalia priora, secundum autem sensum singularia. Et secundum rationem accidens toto prius, ut musicum musico homine. Non enim est ratio tota sine parte; e quidem non contingit musicum esse, non existente aliquo musico; amplius priora dicuntur priorum passiones, ut rectitudo lenitate, hoc enim lineæ secundum se passio est; illud vero superficiei; hæc quidem itaque sic dicuntur priora et posteriora.

Tripliciter aliquid est prius cognitione intellectiva. Sensus est singularis per se intellectus illius, et universalis per se non æque primo.

Subdistinguit istum modum. Ubi sciendum est quod cognitio est duplex scilicet intellectiva et sensitiva ; aliter autem sunt aliqua priora secundum sensum, et aliter secundum rationem et intellectum, et ideo secundum quod variatur cognitio, variatur illud quod est prius cognitione. Dicit ergo quod *horum*, scilicet quæ sunt priora cognitione, *aliter sunt*, scilicet priora, quæ secundum rationem, id est, cognitionem intellectivam, et aliter *quæ secundum sensum*. Et ponit tres modos quibus aliquid est prius cognitione intellectiva, *secundum rationem priora sunt universalia*, singularibus, *secundum autem sensum singularia ;* et iste est primus modus, cujus ratio est, quia sensus non sentit universalia nisi per accidens, ut cognoscendo Socratem cognoscit hominem, qui in Socrate includitur ; intellectus autem per se intelligit universale, singularia autem vel non intelligit, vel non æque primo, et ideo universalia sunt priora secundum intellectum, singularia secundum sensum. *Iterum secundum rationem prius est accidens ipso toto*, scilicet composito ex subjecto et accidente, *ut musicum*, est prius *musico homine*, cujus rationem subdit : *non enim erit tota ratio*, scilicet hominis musici *sine parte*, *etenim non contingit musicum esse non existente aliquo* subjecto *musico ;* ideo ergo tota ratio hominis musici non potest cognosci sine ratione partis ; quare secundum rationem simpliciora sunt priora compositis, cujus oppositum est aliquando in sensu prius cognoscente compositum, quam simplicia et partes, et iste est secundus modus *Amplius*. Tertio modo *dicuntur priora secundum rationem passiones* priorum, *ut rectitudo* est prior *lenitate ; hæc enim*, scilicet rectitudo, *secundum se est passio lineæ ; illud vero*, scilicet lenitas est passio *superficiei*, et ideo quia linea est prior superficie, rectitudo erit prior lenitate ; cujus oppositum quandoque accidit in sensu cognoscente prius passiones compositorum et posteriorum, quam passiones priorum. Concludit ergo quod *hæc quidem itaque sic dicuntur priora et posteriora*, scilicet secundum ordinem cognitionis rerum. Deinde cum dicit :

Alia vero secundum substantiam et na- 88.
turam quæcumque contingit esse sine aliis, et illa non sine illis, qua divisione usus est Plato. Quoniam autem esse multipliciter dicitur; primum quidem substantiam prius; deinde aliter quæ secundum potentiam et secundum actum; nam alia secundum potestatem priora sunt, alia secundum actum, ut secundum potestatem quidem, dimidietas toto, et pars toto, et materia substantia ; secundum actum vero posterius, nam dissoluta secundum actum erunt.

Ordo prioris et posterioris secundum quidditatem triplex.

Ponit modos prioris et posterioris, sumptos penes rerum substantiam, sive quidditatem. Dicit ergo quod *alia vero* supple dicuntur priora, *secundum naturam et substantiam*, id est, secundum ordinem quidditatis naturæ in essendo, et hoc tripliciter. Uno modo *quæcumque contingit esse sine aliis, et illa non sine illis*, et illud est prius, a quo non convertitur subsistendi consequentia, ut dicitur in Prædicamentis, cap. de priori; *et hac divisione*, id est, hoc modo accipiendi prius et posterius, *usus est Plato*, volens scilicet propter hoc quod universalia sint priora in essendo, quam singularia, et superficies quam corpora, et lineæ quam superficies, et numerus quam omnia alia, quemadmodum dictum fuit capitulo de Substantia. Alio modo dicuntur sic priora substantiæ accidentibus, ideo dicit quod *quoniam esse*, id est, ens *dicitur multipliciter*, scilicet de substantia, de qualitate et aliis accidentibus, *primum quidem subjectum est prius*, isto modo, propter quod substantia est prior accidente. Alio modo dicuntur sic priora *quæ se* habent *secundum potentiam et actum*, id est, secundum quod ens dividitur per potentiam et actum; *nam alia sunt priora secundum potestatem, alia secundum actum. Secundum potestatem* quidem priora sunt, *dimidietates toto*, id est, dimidium rei quam tota res, et pars *toto, et materia substantia*, id est, forma. Patet enim quod hæc omnia comparantur ad illa, quibus dicuntur priora, ut potentia ad actum; nam et partes sunt potentia respectu totius, et materia respectu formæ. *Secundum actum vero posterius*, id est, omnia prædicta sunt posteriora, *nam dissoluta secundum actum erunt*, id est, quod prædicta non sunt in actu, nisi per resolutionem, in qua resolutione ipsum totum est prius; nam resoluto toto in suas partes, ipsæ partes sunt actu, quæ prius erant in potentia. Deinde cum dicit :

Modo itaque quodam omnia prius et posterius dicta sic dicuntur. Quædam enim secundum generationem, quæ sine aliis esse contingit, ut totum partibus; hæc autem secundum corruptionem ut pars toto, similiter autem et alia. 89.

Reducit omnes modos prioris et posterioris ad hos modos ultimos, et sic generaliter ad primum, secundum quod dicitur quod potest esse sine aliis, et non e converso. Dicit ergo, quod *modo quodam omnia dicta secundum prius et posterius secundum hoc dicuntur; quædam enim* possunt esse sine aliis, *secundum generationem ut totum partibus*, nam cum totum generatum est, partes non sunt nisi in potentia; et ideo secundum generationem totum potest esse in actu, et *secundum corruptionem* partes possunt esse in actu sine toto in actu; similiter autem, et alia, id est, quod similiter se habet in aliis modis prioris et posterioris. Prius enim in suo priori, et ut prius est, non dependet a posteriori, sed magis e converso; et ideo priori non repugnat esse sine posteriori, sed posteriori repugnat esse sine priori, quod habet magis declarari 7. hujus, quæstione de prioritate Substantiæ ad omnia alia entia secundum tempus.

Applica ubique ad totum et partem et eorum identitatem et distinctionem.

SUMMÆ UNICÆ CAP. XI.

De potentia et possibili.

SUMMARIUM.

In prima parte hujus cap. explicat quatuor modos potentiæ. Doctor rejicit D. Thomam negantem grave a se moveri de quo fuse agit 2. d. 2 quæst. 10. et 9. hujus quæst. 14.

Text. com. 17 Potestas dicitur alia quidem principium motus, aut mutationis; aut in altero; aut inquantum alterum, ut ædificativa potestas est quæ non existit in ædificato. Sed ars medicinalis potestas ens existit utique in sanato, sed non inquantum sanatum est. Ergo totaliter principium mutationis, aut motus, dicitur potestas in altero, aut inquantum alterum.

90. Postquam Philosophus distinxit nomina significantia partes *unius*, nunc distinguit nomina significantia partes entis. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est, secundum quod ens dividitur per potentiam et actum. Secundo ut dividitur per decem Prædicamenta. Secunda ibi : *Quantum vero dicitur*.

Sed ista assignatio non videtur propria, quia potentia quæ est differentia entis, est potentia objectiva, ut dictum fuit supra, de qua potentia nulla fit mentio in præsenti capitulo; similiter de actu sibi opposito et sibi condiviso nihil hîc agitur. Posset dici quod licet potentia de qua hîc agitur, non sit illa potentia, quæ proprie est differentia entis, ut dictum est supra, capitulo de ente, tamen largo modo et forte secundum aliam divisionem entis, ista potentia posset dici differentia entis, quatenus omne ens vel est in potentia de qua hîc agitur, vel non; et sic non est faciendia magna vis in proposito, dummodo intentio Philosophi et litteræ habeatur. (Objicit contra divisionem D. Thom. sed salvat consequenter eum.) Secundum hoc ergo hæc pars dividitur in duas : quia primo distinguit varios modos potentiæ et impotentiæ, possibilis et impossibilis. Secundo reducit omnes ad unum primum principalem. Secunda ibi : *Quæ vero secundum potentiam*. Prima pars in duas : quia primo ponit modos potentiæ. Secundo modos impotentiæ oppositæ. Secunda ibi : *Impotentia autem est*. Prima in duas, quia primo ponit modos potentiæ in abstracto. Secundo modos potentiæ in concreto, puta modos potentis, sive possibilis. Secunda ibi : *Dicta vero potestate*. Prima in quatuor, secundum quatuor modos potentiæ, quos ponit. Secunda ibi : *Hæc autem ab altero*. Tertia ibi : *Adhuc autem*. Quarta ibi : *Amplius quicumque*. Primus modus pertinet ad potentiam activam, (Potentia sumitur 4. modis.) quam describit, dicens quod potentia, id est, potestas, dicitur hoc quidem principium, scilicet activum motus, aut mutationis, aut in altero, aut inquantum alterum; passum enim mobile, vel mutabile, aliquando est distinctum et separatum ab agente, et tunc potentia activa est principium simpliciter transmutandi alterum ; aliquando vero illud passum non est separatum, nec alterum simpliciter ab agente, puta cum aliquid agit in seipso, vel movet seipsum, et tunc potentia activa est principium transmutandi alterum, non tamen simpliciter, quia idem inquantum idem non agit in seipsum ; unde exemplicat de utroque dicens, ut ædificativa potestas, puta ars ædi-

ficandi, est *quæ non existit in ædificato*, et ideo est principium transmutandi simpliciter alterum. *Sed ars medicinalis, quæ est potestas,* scilicet ad sanandum, existit utique in sanato, puta cum medicus est infirmus et sanat seipsum ; tunc enim ista potentia est in sanato, *sed non inquantum sanatum*, quia medicus per accidens sanat seipsum, ut dicitur secundo Physicorum text. com. 3. et tunc potentia activa est principium transmutandi alterum non simpliciter, sed inquantum alterum. Unde concludit, ergo *totaliter potestas dicitur principium*, scilicet activum, *mutationis in altero, aut inquantum alterum.*

Notandum, quod quidam exposi-
91. D. Thom. tor aliter exponit istam litteram, dicit enim quod illa potentia isto modo dicta, est quoddam principium motus, vel mutationis in eo quod mutatur, scilicet ipsa materia, vel aliquod principium formale ad quod sequitur motus ; sicut ad formam gravis et levis sequitur motus sursum et deorsum, et hoc principium non potest dici potentia activa, ad quam pertinet iste motus, quia omne quod movetur, ab alio movetur; nec aliquid movet seipsum nisi per partes, inquantum una pars movet aliam, ex 8. Physicor. text. com. 28. et inde. Potentia ergo secundum quod est principium in eo in quo est, non comprehenditur sub potentia activa, sed sub passiva. Sed ista expositio,vel non est ad intentionem litteræ, vel exponit litteram de potentia passiva, et tunc minus valet ; tum quia est contra mentem Philosophi, quia loquitur hîc de potentia activa, et sic distinguitur secundus modus a primo, ut patebit ; tum quia supponit falsum, quod scilicet forma gravis non sit principium activum motus gravis, sed quod principium motus sequitur ad eam, quasi ad materiam, nam ostendetur 9. hujus, quod gravia et levia moventur a seipsis effective ; tum quia moventibus se cujusmodi sunt animalia, principium, sive potentia activa motus est in toto, ut patet ex 7. et 8. Physicor. cujus oppositum dicit iste ; tum quia aliquod indivisibile, puta Angelus, potest se ipsum movere effective, ut veri Theologi tradunt, et tamen non habet partem et partem, quarum una movet aliam ; tum quia contradicit sibi ipsi,nam infra ibi : *Dicta vero potestate*, dicit quod iste primus modus possibilis accipitur correspondenter primo modo potentiæ, et iste modus est de possibili, sive de potente active sumpto, ut ipse idem dicit. Deinde cum dicit :

Impugnat. dictam expositionem Quære 2. dist. 2. q. 10.

Hæc autem ab altero inquantum alterum. Secundum quam enim patiens patitur aliquid quandoque quidem, si quodcumque pati sit possibile; dicimus esse αυτοπαθές, quandoque autem non secundum omnem passionem, sed si ad melius. 92.

Pati ab altero contingit dupliciter.

Ponit secundum modum, qui pertinet ad potentiam passivam dicens, quod *hæc autem*, id est, alio modo dicitur potentia principium motus, vel mutationis, *ab altero*, aut *inquantum alterum*, quod dicit propter hoc, quia aliquando passum patitur vel movetur ab altero simpliciter; *aut inquantum alterum,* puta cum movetur vel patitur a seipso, ut prædictum fuit, et hæc potentia

est potentia *secundum quam patiens aliquid patitur;* nam illud principium propter quod alicui competit pati, vel moveri ab aliquo, est ipsa potentia passiva : hæc autem potest esse dupliciter; aliquando quidem dicitur pati simpliciter quidquid sit illud quod potest pati sive sit bonum, sive malum; aliquando vero ex hoc quod potest pati non malum, sed aliquod bonum excellentius et melius; et hoc est quod dicit, quod secundum potentiam passivam patiens aliquid patitur, *quandoque quidem si possibile sit pati quodcumque*, scilicet sive bonum, sive malum, *dicimus* tale esse, ἀυτοπαθές id est, potens passive, sive patiens, *quandoque autem non secundum omnem passionem*, sed secundum aliquid excellentius, ut si sit possibilis ad aliquid melius. Ratio hujus est, quia posse pati aliquem defectum quandoque attribuitur impotentiæ, ut patebit infra parum post, ut posse vinci, vel superari; et posse non pati, attribuitur potentiæ, ut qui vinci non potest potens dicitur. Deinde cum dicit :

93. Adhuc autem ut bene hoc efficiatur, aut secundum voluntatem. Quandoque enim solum utique ambulantes, aut loquentes non bene autem, aut non ut vellent; non dicimus posse loqui, aut ambulare, similiter autem et in pati.

Ponit tertium modum, dicens quod *adhuc autem* dicitur potentia supple principium faciendi aliquid, non quocumque modo sed bene, *ut bene hoc efficiatur*, *aut secundum prævoluntatem,* id est, secundum quod homo disposuit, quod declarat per exempla ad oppositum : *quandoque enim solum utique ambulantes, aut loquentes, non bene aut non, ut vellent*, *non dicimus posse loqui aut ambulare ;* et ideo supple per oppositum bene ambulantes, et loquentes dicimus posse loqui, et posse ambulare ; *similiter autem et in pati*, ut scilicet illud dicatur posse pati, quod potest bene pati, et non posse pati, quod non potest bene pati. Exemplum, dicimus lignum posse comburi quod est bene, et de facili combustibile, et non posse comburi quando male, et de difficili comburitur. Deinde cum dicit :

Posse agere et pati antenomastice.

Amplius quicumque habitus secundum quos impassibilia omnino et immutabilia, aut non facile in pejus mobilia potestates dicuntur. Franguntur autem et conteruntur et curvantur, et omnino corrumpuntur, non per posse, sed per non posse, et deficere in aliquo. Impassibilia vero talium aut vix, aut et modicum patiuntur propter potentiam, et posse aliqualiter se habere.

Ponit quartum modum, dicens quod *amplius*, id est, alio modo dicuntur potestates, id est, potentiæ *quicumque habitus*, id est, formæ sive dispositiones, *secundum quos aliqua sunt impossibilia et immutabilia*, vel omnino, *vel non facile mobilia in pejus;* ea enim quæ in pejus mutantur, magis hoc habent ratione impotentiæ, quam potentiæ ; ideo dicit, quod corruptibilia, supple *franguntur et conteruntur, et curvantur, et omnino corrumpuntur non per posse*, id est, non ratione potentiæ, *sed per non posse et deficere in aliquo,* puta quia deficit eis aliquod principium, per quod possunt resistere corrumpenti, et ideo corrumpens damnatur super ea. Illa vero quæ non possunt pati tales defectus, *aut* vix et paulatim, vel modicum patiuntur, habent hæc propter potentiam, ideo dicit, quod *impassibilia talium*, *aut vix et* 94.

Magis ergo impotentiæ debet attribui male agere quam potentiæ.

paulatim, id est, tarde *aut modicum patiuntur*, accidit supple eis *propter potentiam et propter habere aliqualiter posse*, id est, aliquam passionem vel perfectionem, qua possunt resistere contrario corrumpenti; et forsan iste habitus vel dispositio est illa potentia, vel impotentia, quæ est de specie secunda qualitatis, secundum quam sanativum dicitur, quod habet potentiam ad sanandum, et impotentiam per oppositum. Deinde cum dicit :

SUMMARIUM.

Quatuor modi possibilis, seu potentiæ in concreto declarantur. Item modi his oppositi scilicet impossibilis, seu impotentiæ in concreto. De potentia et impotentia logica quomodo hic tangit Doctor, vide eum d. 7. num. 7, et d. 20. reducuntur cæteri modi potentiæ et possibilis ad primum, qui est potentiæ activæ.

Dicta vero potestate toties, et potens uno quidem modo dicetur quod habet motus principium, aut mutationis. Etenim id a quo status quiesve proficisci potest, potens aliquid in altero, aut inquantum alterum. Uno vero si quid ab ipso aliud potestatem habet talem.

Possibile vel potens accipitur 4. modis.

Ponit modos potentiæ in concreto, scilicet modos possibilis, sive potentis. Circa quod quatuor facit, secundum quod ponit quatuor modos, *possibilis* vel *potentis*, correspondentes dictis quatuor modis potentiæ. Secunda ibi : *Uno autem si habet.* Tertia ibi : *Uno vero in non habendo.* Quarta ibi : *Amplius autem hæc omnia.* Dicit ergo primo quod *dicta potestate*, id est, potentia quatuor supple modis, *toties* dicitur *potens*, et possibile, quod pro eodem habetur : *uno quidem modo dicetur*, supple potens, *quod habet*, supple immediate et de se, *principium*, scilicet activum, *motus et mutationis*; etenim sistitivum dicitur, tamen *potens aliquid in altero, aut inquamtum alterum. Uno vero dicitur*, sic potens, *si quid aliud habet ab ipso talem potestatem*, et in hoc tangit duos modos possibilis, sive potentis, secundum potentiam activam; nam potens active dicitur uno modo, quia per seipsum potest immediate agere, ut sistitivum, id est, potens facere stare, vel sistere aliud per se et immediate; alio modo dicitur sic potens, quia agit mediante alio, cui potentiam suam committit, sicut Rex agit mediante Ballivo. Deinde cum dicit :

Al. alio vero modo.

Uno autem si habet permutari in quodlibet secundum potestatem, sive in pejus, sive in melius, etenim corruptibile videtur esse possibile corrumpi, aut utique non corrumpi, si erat impossibile. Nunc autem dispositionem quamdam habet, et causam, et principium talis passionis. Aliquando quidem igitur per habere aliquid videtur, aliquando per privari tale esse. Si autem privatio est habitus aliquo modo, omnia in habendo utique erunt aliquid, æquivoce vero dicimus ens; quare in habendo habitum quemdam et principium est possibile, et habendo hujusmodi privationem si contingit habere privationem. 95.

Secunda acceptio possibilis correspondens potentiæ passivæ.

Ponit secundum modum possibilis correspondentem secundo modo potentiæ, scilicet potentiæ passivæ, dicens quod alio modo, supple dicitur potens, vel possibile, *si habet potestatem*, scilicet passive *permutari in quodlibet, sive melius, sive in pejus, etenim corruptibile videtur*, hoc modo *possibile esse corrumpi*, et hoc est in pejus esse permutari; *aut non utique corrumpi*, id est, non esse corruptibile per oppositum, *si erat impossibile*, scilicet corrumpi; *nunc autem* illud, supple quod est possibile aliquid pati, *habet quamdam dispositionem et causam*

Habere

principium passivum contingit dupliciter.

in se talis mutationis, quæ scilicet est principium patiendi, quod dicitur potentia passiva. Subdit autem quomodo istud principium passivum potest inesse possibili, dupliciter, scilicet vel positive, vel privative; ideo dicit quod *aliquando itaque* videtur supple aliquid esse possibile *per habere aliquid, aliquando per privari tale esse.* Exemplum primi, homo dicitur possibilis mori per habere in se positive principium corruptionis, puta materiam, vel aliquem inordinatum humorem. Exemplum secundi, si dicatur potens vinci vel superari, propter privationem fortitudinis naturalis. Aliquando autem isti duo modi patiendi in unum reducuntur; si autem inquit, *privatio aliquo modo est habitus*, *tunc omnia* supple *erunt utique* possibilia *in habendo aliquid*, et sic uterque modus erit in habendo aliquid, quod erit principium patiendi. Subdit autem probationem quomodo privatio largo modo dicatur habitus : *æquivoce*, inquit, *dicimus ens*, scilicet de affirmatione et negatione, habitu et privatione, ut dictum fuit in quarto hujus; nam negatio et privatio non participant naturam entis formaliter, cum formaliter sint nihil, et ideo solo nomine entia dicuntur, et sic æquivoce loquendo negatio et privatio dicuntur habitus quemadmodum et ens, ideo concludit *quare*, scilicet universaliter, *possibile est in habendo quemdam habitum et principium, et habere hujusmodi privationem, si contingit habere privationem*, largo modo potest dici habitus, sicut dicitur forma primo Physicorum, ut sic habere privationem sit quoddam habere. Deinde cum dicit :

Quando privatio est habitus et negatio ens.

Uno vero in non habendo ipsius potestatem, aut principium in alio, inquantum est aliud corruptivum.

Tertia acceptio possibilis correspondens potentiæ non potent corrumpi.

Ponit tertium modum *possibilis*, sive *potentis*, correspondentem quarto modo potentiæ, qui erat non posse corrumpi, nec in pejus permutari. Dicit ergo quod alio modo dicitur potens *in non habendo ipsius*, id est, in ipso, *potestatem, aut principium in alio, inquantum aliud corruptivum*, ex eo scilicet quod habet virtutem, ut non possit corrumpi ab aliquo extrinseco corruptivo. Deinde cum dicit :

Amplius autem hæc omnia aut in solum 95.
accidere fieri, aut non fieri, aut in bene; nam in inanimatis inest talis potestas, ut in organis ; aliam enim dicunt posse sonare lyram, aliam vero non, si non est bene sonans.

Quarta acceptio correspondens potentiæ ad bene agendum vel patiendum.

Ponit quartum modum *possibilis* sive *potentis* correspondentem tertio modo potentiæ, qua aliquid dicebatur potens ad bene agendum, vel bene patiendum; ideo dicit quod *amplius hæc omnia*, id est, omnes dicti modi pertinentes ad agere et pati, sunt *aut in solum accidere fieri, aut non fieri* simpliciter, *aut in bene*, sicut exemplificat in rebus inanimatis ; *nam in inanimatis est talis potestas ut in organis*, id est, in instrumentis musicis, *dicunt* scilicet musici, *aliam* supple *lyram posse sonare, aliam non* posse sonare, *si est non bene sonans.*

Potens agere vel pati dicitur dupliciter.

Notandum, quod sicut patet ex prædictis, aliquid potest dici potens agere, vel quia potest agere simpliciter, vel quia potest bene agere. Similiter potens pati dupliciter dicitur, vel quia potest pati simpliciter, vel quia potest bene

et faciliter pati, et hoc pertinet ad istum modum *possibilis*, vel *potentis*. Deinde cum dicit :

Impotentia autem est privatio potentiæ, et talis principii sublatio quædam qualis dicta est ; aut omnino, aut in apto nato habere, aut quando aptum natum est jam habere ; non enim dicunt similiter impossibile generare puerum, et eunuchum.

Distinguit modos impotentiæ, quæ opponitur potentiæ. Circa quod duo facit. Primo distinguit modos impotentiæ in abstracto. Secundo in concreto. Secunda ibi : *Et impossibilia*. Prima in duas, quæ præmittit quamdam rationem communem hujus quod est *impotentia*. Secundo innuit modos impotentiæ. Secunda ibi : *Amplius autem*. Dicit ergo primo quod *impotentia est privatio potentiæ*, quod probat ex duobus, quæ sunt de ratione privationis proprie dictæ ; unum est quod tollat habitum ; aliud est quod requirat determinatum subjectum, ideo dicit quod impotentia *est sublatio talis principii*, quod est quædam potentia, et hoc est primum requisitum ad privationem ; propter secundum addit quod supple talis sublatio et remotio potentiæ, *aut omnino*, id est, universaliter ut sic quæcumque remotio potentiæ impotentia dicatur : *aut in apto nato habere*, id est, solum tunc quando subjectum est natum habere potentiam secundum tempus determinatum, quod declarat : *quia non similiter dicunt*, scilicet homines *puerum impossibile generare et virum et eunuchum*.

Impotentia quid? Duo requiruntur ad rationem privationis.

Notandum, quod hîc tanguntur tres modi privationis. Primus est secundum quod privatio dicitur quæcumque sublatio habitus simpliciter, ut si dicatur lapis cæcus. Secundus est, ut est sublatio in subjecto apto nato, non respiciendo ad tempus determinatum, ut si catulus ante nonum diem dicatur cæcus, et puer privatus potentia generandi. Tertius est, ut privatio est sublatio habitus in subjecto apto nato, et secundum tempus determinatum, scilicet quando jam est aptum natum habere, ut si homo vel simpliciter frigidus vel eunuchus dicatur privatus potentia generandi. Primus modus est improprius. Secundus minus improprius. Tertius propriissimus. Deinde cum dicit :

Privatio triplex, impropria, minus impropria, et propriissima.

Amplius aut secundum utramque potentiam est impotentia opposita ei, quæ solum motivæ, et ei quæ bene motivæ.

Innuit modos impotentiæ. Ad cujus evidentiam sciendum quod sicut potentia est duplex, scilicet potentia activa et passiva ; utraque etiam istarum dupliciter potest sumi, vel ut est principium agendi, vel patiendi simpliciter, vel ut bene, sic et impotentia per oppositum potest totidem modis sumi ; ideo dicit quod *amplius secundum utramque potentiam est impotentia opposita ei, quæ solum motivæ, et ei quæ bene motivæ* ; vel ut habet alia littera, *et solum mobili, et bene mobili*, id est, potentia activa, quæ est ad movendum simpliciter, vel bene movendum ; et similiter potentiæ passivæ, quæ est ad simpliciter moveri, vel ad moveri bene. Deinde cum dicit :

Impotentia toties sumitur quoties potentia.

Impossibilia vero hæc quidem secundum potentiam hanc dicuntur, 97.

Ponit modos impotentiæ in concreto. Circa quod duo facit, secun-

Impossibile duplex et utrumque multiplex.

dum duos modos impossibilis, quorum primus est realis. Secundus Logicus. Secunda ibi : *Alia alio modo.* Dicit ergo quod *impossibilia hæc quidem dicuntur secundum hanc impotentiam*, quæ dicta est et divisa in quatuor; et ideo correspondenter potest accipi impossibile quatuor modis, secundum quod potentia dicitur activa vel passiva; et utraque dupliciter, ut est principium simpliciter vel principium ut bene, et hæc est impotentia realis, a qua denominatur inpossibile. Deinde cum dicit :

Alia alio modo, puta possibile et impossibile ; impossibile quidem cujus contrarium ex necessitate verum, ut diametrum commensurabilem esse est impossibile ; quia falsum tale cujus contrarium non solum verum, sed et necesse non commensurabilem esse ; ergo commensurabile non solum falsum, sed ex necessitate falsum.

Ponit secundum modum *impossibilis* qui est Logicus.

Potentia Logica et realis, et duplex, impotentia his correspondens. Vide 7. d. 1. et 2. 9. Met.

Ad cujus evidentiam notandum, quod potentia est duplex : quædam est Logica, et quædam realis. Potentia Logica dicit quemdam modum compositionis factæ ab intellectu, quæ est non repugnantia extremorum ; et potentia hoc modo non dicit aliquod principium, quo quis sit potens, sed sufficit sola non repugnantia terminorum, ut posito quod nullus homo esset, nec aliquod agens potens hominem producere in esse, si esset aliquis intellectus componens istam propositionem, *Homo erit*, ista esset possibilis quatenus termini non repugnarent. Alio modo dicitur potentia realis, quæ est principium agendi vel patiendi, et quia potentia est nomen relativum, ideo hoc nomen *potentia*, vel potest sumi pro eo quod per se significat quod est ipse respectus, vel pro eo quod connotat, et denominat quod est proximum fundamentum talis relationis, et illud est proximum agendi vel patiendi.

Impotentia duplex.

Similiter impotentia per oppositum est duplex, scilicet Logica et realis ; ita quod impotentia Logica est quidam modus compositionis factæ ab intellectu fundatus super repugnantiam terminorum ut dicendo, homo est asinus. Impotentia realis est, qua aliquid non est potens ad agendum, nec realiter patiendum ; et sicut impotentia est duplex per oppositum, similiter et impossibile dicitur dupliciter : vel impossibile reale, vel impossibile Logicum, de quo agit hîc Philosophus. Secundum hoc ergo hæc pars dividitur in tres. Primo proponit *quod possibile et impossibile* accipiuntur *alio modo* a prædictis, et declarat quid sit impossibile isto modo. Secundo ostendit quid sit possibile per oppositum. Tertio incidentaliter addit quemdam modum potentiæ metaphorice sumptæ. Secunda ibi : *Contrarium vero.* Tertia ibi : *Secundum metaphoram.* Dicit ergo, quod *alia alio modo dicuntur, puta possibile et impossibile*, dicta supple denominative a potentia, vel impotentia Logica. *Impossibile est* hoc modo *cujus contrarium est ex necessitate verum, ut diametrum*, scilicet quadrati, *esse commensurabilem ; et ergo commensurabile esse, non solum est falsum, sed ex necessitate falsum*, et tale falsum est impossibile hoc modo. Deinde cum dicit :

Impossibile Logicum.

98. Contrarium alia; huic impossibile quando non necesse fuerit contrarium falsum esse, ut sedere hominem possibile est, non enim ex necessitate non sedere est falsum. Ergo quidem possibile uno modo, sicut dictum est, quod non ex necessitate falsum significat; alio vero verum esse, alio contingens verum jam.

Possibile Logicum et est triplex.

Ostendit quid sit possibile per oppositum, dicens quod possibile, quod contrarium habet, scilicet impossibile, de quo dictum est, dicitur *quando ejus contrarium non fuerit de necessitate falsum, ut sedere hominem est possibile*, quia ipsum *non sedere non est de necessitate falsum.* Ex quo subjungit, quod possibile isto modo potest sumi tripliciter; uno modo quod est falsum, non tamen de necessitate, ideo dicit, *ergo possibile sic dictum, uno modo est, quod significat falsum non ex necessitate*, puta hominem sedere quando non sedet, nam ejus oppositum non est verum necessario. Alio modo dicitur sic possibile, quod est verum, sed supple non de necessitate, quia ejus oppositum non est falsum necessario, ut Socratem sedere, quando sedet est hoc modo possibile. Alio modo dicitur impossibile *jam contingens verum*, id est, quod licet nondum verum sit, tamen contingit in proximo ipsum esse verum. Deinde cum dicit.

Secundum Metaphoram autem, quæ in Geometria dicitur potentia; Hæc quidem igitur possibilia non secundum potentiam.

Addit incidentaliter quemdam modum potentiæ metaphorice sumptæ. Dicit ergo quod *potentia quæ dicitur in Geometria est secundum metaphoram; unde hæc quidem* dicunt *possibilia non secundum potentiam*, scilicet realem.

Potentia in Mathematicis, quæ et qualis?

Notandum, quod in Geometricis sumitur quandoque potentia, cum dicitur quod linea est in potentia ad quadratum, et quod ternarius est in potentia ad novenarium. Ratio hujus est quædam similitudo ad potentiam realem; nam sicut ex eo quod est in potentia, fit illud quod est actu, sic ex ductu alicujus lineæ in seipsam resultat quadratum ejus, et ex ductu ternarii in seipsum consurgit novenarius, nam ter tria novem sunt, et ideo dicimus, quod linea potest in quadratum, et ternarius potest in novenarium; et ista potentia potest aliquo modo reduci ad potentiam Logicam, ut sicut possibile, et impossibile Logicum dicuntur non secundum aliquam potentiam realem, sic nec possibile metaphoricum; ideo dicit, quod talia possibilia dicuntur non secundum potentiam modo præexposito. Deinde cum dicit:

Linea potest in quadratum et ternarius in novenarium.

Quæ vero secundum potentiam omnia dicuntur ad primam unam, hoc autem est principium mutationis in alio inquantum aliud; alia namque dicuntur possibilia, hoc quidem eorum in habendo ad aliquid aliud talem potentiam; illa vero in non habendo sic; alia in sic habendo; similiter autem et impossibilia. Quare propria definitio primæ potentiæ utique erit principium permutativum in alio inquantum aliud. 99.

Reducit omnes modos potentiæ et possibilis ad primum modum potentiæ, quæ est potentia activa, et similiter omnes modos impotentiæ, quæ opponitur primæ potentiæ; ex quibus ultimo concludit definitionem potentiæ activæ, quod est principium transmutandi aliud, inquantum aliud. Dicit ergo, quod ea *quæ dicuntur secundum potentiam*, scilicet realem, *omnia dicuntur ad*

Omnes modi potentiæ reducuntur ad potentiam activam et impossibilia ad impotentiam oppositam illi.

unam primam potentiam, quæ scilicet est potentia activa : *hoc autem est principium transmutationis in alio inquantum aliud*, et hanc reductionem declarat : *alia namque dicuntur possibilia eorum ; hoc quidem in habendo aliquid aliud talem potentiam*, scilicet activam in ipsum, et tale est possibile secundum potentiam passivam; *illa vero in non habendo*, scilicet aliquid aliud talem potentiam in ipsa, et hæc sunt possibilia tertio modo possibilis, quæ scilicet non possunt corrumpi ab exteriori corruptivo; *alia* dicuntur possibilia, *in sic habendo,* ut sunt possibilia in quarto modo possibilis, quæ sic habent potentiam, ut bene agant, vel bene patiantur; *similiter autem et impossibilia*, id est, quod sicut omnia possibilia reducuntur ad unam primam potentiam, scilicet activam; sic omnia impossibilia ad aliquam primam impotentiam, quæ opponitur potentiæ primæ, et ideo concludit : *quare proprie definitio primæ potentiæ erit utique principium permutativum in aliud inquantum aliud,* hæc est potentia activa, ut patet ex dictis.

Potentia activa quid.

SUMMÆ UNICÆ

CAP. XII.

De Quanto.

SUMMARIUM.

100. In hoc capite ponitur descriptio quanti seu quantitatis, et variæ ejus divisiones et subdivisiones, de quibus Doctor 4. d. 10. q. 1. et de Prædic. q. 17. 18. et seqq. et hic q. 9. et 10. Explicat bene, quantum per se et per accidens, secundum varios accidentalitatis modos. Resolvit de tempore et loco, quomodo ad quantitatem spectant.

Quantum vero dicitur, quod est divisibile in ea quæ insunt, quorum utrumque, aut singulum unum aliquid, et hoc aliquid natum esse.

Postquam Philosophus distinxit nomina significantia partes entis, prout ens dividitur per potentiam et actum, nunc distinguit nomina significantia partes entis, prout ens dividitur in decem genera.

Ad cujus evidentiam notandum, quod prætermissa substantia, de qua supra actum est, capitulo de Substantia, omnia alia membra possunt reduci ad tria membra universalia, scilicet Quantitatem, Qualitatem et Relationem, nam Prædicamenta alia a tribus primis sunt formaliter respectus quidam. Secundum hoc ergo Philosophus tria facit. Primo distinguit nomen *quantitatis.* Secundo nomen *qualitatis.* Tertio nomen *relationis.* Secunda ibi : *Quale dicitur.* Tertia ibi : *Ad aliquid dicuntur.* Prima in duas : quia primo præmittit quantitatis quamdam communem rationem. Secundo juxta illam rationem subjungit quantitatis distinctionem. Secunda ibi : *Multitudo ergo.* Dicit ergo, quod *quantum dicitur, quod est divisibile in ea quæ insunt*, id est, partes suas proprias et inexistentes; *quorum utrumque, aut singulum est aptum natum esse unum aliquid*, id est ejusdem rationis, *et esse hoc aliquid*, id est, individuum quantitatis.

Ratio communis quanti, vel quantitatis et notabilis ejus expositio.

Notandum, quod in ista ratione sive descriptione quanti, ponuntur tres particulæ. Prima est quod sit divisibilis in partes quæ insunt, per quod differt a divisione corporis mixti; nam corpus mixtum, etsi resolvatur in elementa, elementa tamen non inexistunt mix-

Vide 3. d. 2. et q.13. 7. hujus, et hic.

Elementa continentur tantum virtualiter in mixto.

to, quia non sint in eo actu, sed virtute et in potentia tantum, eo modo quo formæ imperfectiores continentur virtualiter in forma perfectioris; et hoc modo formæ elementorum continentur virtualiter in forma mixti, eo modo quo loquitur Philosophus 2. de Anima, text. com. 31. quod negativum est in sensitivo, sicut trigonum in tetragono. Secunda particula est, quod utraque pars, aut singula, in quas dividitur quantum, sit unum aliquid, id est, ejusdem rationis in toto et in partibus. Et per hoc differt a divisione corporis heterogenei; nam quantum ut quantum, est totum homogeneum, nam quælibet pars quanti est quanta. Tertia particula est, quod utraque pars sit apta nata esse hoc aliquid de se, et per hoc differt divisio quanti a divisione compositi in partes essentiales, scilicet in materiam et formam; nam nec materia, nec forma est apta nata esse de se hoc aliquid, et individuum. Deinde cum dicit :

Quælibet pars quanti est quanta.

101. Multitudo ergo quantum aliquid si fuerit numerabilis ; magnitudo autem si mensurabilis fuerit.

Posita descriptione quantitatis, subjungit ejus divisionem. Circa quod duo facit, secundum quod ponit duas divisiones quantitatis. Secunda ibi : *Amplius alia.* Prima in quatuor : nam primo distinguit quantitatem in continuam et discretam. Secundo describit membra hujus divisionis. Tertio subdividit alterum membrum. Quarto addit quoddam necessarium. Secunda ibi : *Dicitur autem.* Tertia ibi : *Magnitudinis vero.* Quarta ibi : *Eorum autem.*

rima divisio quantitatis in ntinuam, discretam. iantitati mpetit tio mensuræ.

Dicit ergo, quod *multitudo est aliquid quantum*, id est quantitas discreta, *si fuerit numerabilis; magnitudo autem*, supple dicitur quantitas continua, *si fuerit mensurabilis*, et hoc intelligendum est passive; nam passive numerari pertinet ad quantitatem discretam, et mensurari ad continuam, licet mensurare active derivetur ex quantitate discreta ad continuam, ut habetur 10. hujus, text. com. 3. et inde, nam ratio mensuræ prius competit quantitati discretæ. Deinde cum dicit :

Dicitur autem multitudo quidem divisibile potestate in non continua; magnitudo autem quod in continua.

Describit membra divisionis dictæ, dicens quod *multitudo dicitur*, quod est *divisibile potestate*, id est, in potentia, *in non continua*; *magnitudo autem* est, quod est divisibile *in continua.* Deinde cum dicit :

Multitudo quid ? Magnitudo quid ?

Magnitudinis vero quæ quidem ad unum continua, longitudo ; quæ autem ad duo, latitudo ; quæ autem ad tria, profunditas.

Subdividit alterum membrum, scilicet quantitatem continuam, in tres species, secundum quod magnitudinem esse divisibilem in continua potest esse tripliciter, secundum tres species magnitudinis; ideo subdit quod *magnitudinis, quæ quidem est continua,* et divisibilis *ad unum*, id est secundum unam dimensionem, *est longitudo*, id est linea; *quæ autem ad duo*, id est, ad duas dimensiones, est superficies; *quæ autem ad tria, est profunditas,* id est corpus. Deinde cum dicit :

Continua dividitur in lineam, superficiem, et corpus.

Horum autem pluralitas quidem finita, numerus ; sed longitudo, linea ; et latitudo, superficies ; et profundum, corpus. 102.

Omnis magnitudo et numerus sunt finita.

Addit quoddam necessarium dicens, quod *horum*, quæ dicta sunt, *pluralitas* quidem, id est, multitudo *finita dicitur numerus; sed longitudo*, scilicet finita, dicitur *linea; et latitudo* finita *superficies; et profundum*, finitum *corpus*. Ratio hujus dicti est, quia sicut dictum fuit, omnis multitudo sive numerus est numerabilis; sed infinitum non potest numerari, ergo omnis multitudo est finita; quid si sit infinita? jam non est numerus. Similiter omnis magnitudo est mensurabilis, ut dictum est; sed infinitum non potest mensurari, et ideo omnis magnitudo est finita, sive sit linea, sive superficies, sive corpus. Deinde cum dicit:

Tange instantiam de linea infinita 6. Top. c. 16. Vide S. d. 1. q. 2.

Amplius alia dicuntur secundum se quanta quædam; alia secundum accidens, ut linea, quantum aliquid secundum se; musicum vero secundum accidens.

Secunda divisio quantitatis, in quanta per se, et quanta per accidens.

Ponit secundam divisionem quantitatis. Circa quod duo facit: quia primo ponit eam. Secundo eam declarat et exponit. Secunda ibi: *Eorum vero quæ secundum se*. Dicit ergo, quod *amplius alia dicuntur quanta; quædam secundum se; alia secundum accidens, ut linea quidem* est *quanta secundum se; musicum vero per accidens*. Deinde cum dicit:

Eorum vero quæ secundum se sunt, alia secundum substantiam sunt, ut linea quantum quid, nam in ratione quid est dicente quantum quid existit.

Exponit propositam divisionem. Circa quod duo facit: quia primo exponit membrum de per se. Secundo de per accidens. Secunda ibi: *Secundum accidens vero*. Prima in duas secundum duos modos, quibus aliqua dicuntur quanta per se. Secunda ibi: *Alia passiones*. Dicit ergo, quod *eorum quæ sunt* quanta *secundum se, alia sunt secundum substantiam*, id est, significantur per modum substantiæ et subjecti; vel alia sunt secundum substantiam, id est, substantialiter quanta, et in primo modo dicendi per se, *ut linea est quantum quid; nam in ratione*, id est, definitione lineæ dicente, *quid est, existit quantum quid*, id est, ponitur quantitas, nam linea est quantitas continua; similiter est de aliis, puta de superficie et de corpore, nam si ista definiantur, in eorum definitione habet poni quantitas. Deinde cum dicit:

Quanta pe se duplici

Alia passiones et habitus talis sunt substantiæ, ut multum et paucum, et productum et breve, et latum et strictum, et profundum et humile, et grave et leve, et alia talia; sunt autem et magnum et parvum, et majus et minus, et secundum se et ad invicem dicta quanti passiones secundum se; transferuntur etiam et alia hæc nomina. 103.

Ponit secundum modum dicens, quod *alia*, supple per se pertinent ad genus quantitatis, quæ sunt *passiones et habitus talis substantiæ*, id est, talium quæ sunt substantialiter quantitas, puta lineæ, superficiei, etc. *ut multum et paucum*, quæ sunt per se passiones numeri; *et productum et breve*, quæ sunt per se passiones lineæ; *et latum et strictum*, quæ sunt passiones superficiei; *et profundum et humile*, quæ sunt passiones corporis; *et grave et leve*, *et alia talia*, quæ sunt passiones corporis, non secundum veritatem, quia magis pertinent ad genus qualitatis, ut dicetur infra capite sequenti, sed secundum opinionem aliorum, qui dicebant multitudinem superficierum, vel atomorum, causare gravitatem in corporibus, et eorum

Variæ passiones quantitatis propriedictæ, secundum triplicem ejus dimensionem.

paucitatem causare levitatem, de qua opinione habetur prolixe 3. de Cœlo et mundo. *Sunt autem* similiter *magnum et parvum, et magis et minus*, quæ scilicet sunt passiones communes omnium quantitatum *et secundum se,* id est, absolute *dicta ad invicem*, id est, relative dicta; hæc inquam sunt secundum se passiones quanti, quare dicuntur hoc modo pertinere ad genus quantitatis. Hæc enim dicta aliquando sumuntur absolute et in se, aliquando in respectu, puta cum aliquid dicitur magnum et parvum in comparatione ad aliud; addit autem, quod *hæc nomina* quantitatis *transferuntur* quandoque *etiam ad alia*, puta cum albedo, vel dulcedo dicitur magna, vel parva, vel hujusmodi.

Notandum, quod isti duo modi sic distinguuntur, quia secundum primum aliqua dicuntur per se pertinere ad genus quantitatis directe, ut subjecta; secundum autem modum secundum dicuntur pertinere quædam indirecte, ut passiones. Patet per exempla quæ inducuntur, nam linea et superficies sunt subjectum, et similiter numerus; paucum et multum, productum et breve, etc. sunt passiones. Deinde cum dicit :

104. Secundum accidens vero dictorum quantorum hoc quidem sic dicitur, sicut dictum est, quia musicum quantum et album per esse quantum aliquid cui insunt.

Quantum per accidens duplex

Exponit secundum modum de per accidens, et ponit duos modos, quibus aliqua dicuntur quanta per accidens. Secundus ponitur ibi : *Hæc autem motus*. Dicit ergo, quod *dictorum quantorum*, id est, eorum quæ dicuntur *quanta secundum accidens ; hoc quidem sic dicitur*, scilicet quantum per accidens, *sicut dictum est, quia musicum* dicitur *quantum et album*, similiter *per esse quantum quidem cui insunt*, id est, per hoc quod insunt subjecto quanto; et ideo dicuntur quanta ratione subjecti, quia quanta est superficies, tantum album esse dices, ut dicitur in prædicamentis cap. de Quantitate. Deinde cum dicit :

Alia ut motus et tempus, etenim hujusmodi quanta quædam dicuntur et continua, eo quod illa divisibilia sunt, quorum sunt hæ passiones; dico autem non quod movetur, sed quod motum est, nam per esse quantum illud, et motus est quantus; tempus vero per ipsum, scilicet motum.

Ponit secundum modum, secundum quem aliqua dicuntur quanta per accidens, *ut motus et tempus ; etenim* pro quia, *hujusmodi quædam dicuntur quanta et continua, eo quod illa* sunt *divisibilia, quorum* sunt hæ *passiones ;* nam motus est quædam passio mobilis, et tempus est passio motus, tempus enim est divisibile et continuum propter motum; motus autem propter magnitudinem mobilis, et spatii in quo est motus, ideo subdit : *dico autem* quod supple motus et tempus sunt quanta et divisibilia propter aliud, *non quod movetur,* id est, non propter mobile quod movetur, *sed secundum quod motum est*, id est, propter spatium in quo est motus; *nam per esse quantum illud*, id est, spatium, *et motus est quantus ; tempus vero* supple est quantum *per ipsum*, scilicet *motum.*

Hoc facit pro opinione Scoti de motu Angeli.

Sed occurrit duplex dubium. Primo quia Philosophus in libro Prædicamentorum cap. de Quantitate enumerat tempus inter quantitates per se, hîc autem ponit ipsum quantitatem per accidens. Secundo

De quantitate.

quia ibidem in Prædicamentis locum ponit inter species quantitatis; hîc autem tacet de loco, videtur enim sibi contradicere propter primum, insufficiens propter secundum. Dicitur et satis bene, quod ratio primi est : quia in Prædicamentis Philosophus distinxit species quantitatis secundum diversam rationem mensuræ; tempus autem habet aliam rationem mensuræ a magnitudine, quatenus tempus est mensura extrinseca; magnitudo autem rei est ejus mensura intrinseca, ideo ponitur ibi tempus alia per se species quantitatis; hîc autem considerat species quantitatis modo Metaphysico secundum esse quantitatis, quæ igitur habent esse quantitatis effective ab alia quantitate non ponuntur per se quantitates, sed per accidens; hujusmodi sunt tempus et motus, ut dictum est, et dicetur amplius in quæstione. Ratio secundi est : quia locus habet distinctam rationem mensuræ, et ideo in Prædicamentis ponitur species quantitatis, et non hîc ex eo, quia non habet distinctum esse quantitatis a superficie, quia locus est superficies, ex 4. Physic. text. com. 30. et inde; et propter rationem oppositam motus etiam ibi non ponitur species quantitatis, quatenus non habet aliam rationem mensuræ, quam tempus, vel magnitudo.

SUMMÆ UNICÆ. CAP. XIII.

De Quali.

SUMMARIUM

Ponit in hoc capite quatuor modos Qualis seu Qualitatis, sed eos reducit ad duos. De quibus vide Doctorem 4.d.6.q. 10. et de Prædicam. q. 30. 36. omisit Philosophus hîc quartum modum, quem posuit cap. de Qualitate, ratione a Doctore assignata.

Quale dicitur uno quidem modo differentia substantiæ, ut quale quid homo animal, quia bipes, sed et equus quadrupes, et circulus quidem æqualis; quia quædam figura, quia agonon, quasi differentia secundum substantiam qualitate existente. Uno quidem itaque modo hæc dicitur qualitas differentia substantiæ. Cap. 13. Text. com. 19.

105. Hîc, ut dicebatur, distinguit Philosophus nomen *qualitatis*. Circa quod duo facit, quia primo distinguit qualitatis modos. Secundo reducit eos ad duos principales. Secunda ibi : *Fere utique*. Prima in quatuor secundum quatuor modos qualitatis. Secunda ibi : *Alio vero*. Tertia ibi : *Amplius quæcumque*. Quarta ibi : *Amplius secundum virtutem*. Dicit ergo quod *uno modo dicitur quale differentia substantiæ*, id est, differentia substantialis, qua substantialiter ab aliquo distinguitur, et ex hoc differentia dicitur prædicari in quale, ut si quæratur quale *animal est homo*, respondetur quod *quadrupes*; et qualis figura est *circulus*, respondetur quod *agonon*, id est, carens angulo; *quasi differentia secundum substantiam existente qualitate*, id est, quod ex hoc patet, quod differentia substantialis est quædam qualitas; nam illud per quod respondetur ad interrogationem fac-

Modi qualitatis quatuor.

Acceptio qualitatis pro differentia essentiali. substanti…

tam per quale, videtur esse quædam qualitas. Concludit ergo, quod *uno itaque modo dicitur qualitas differentia substantiæ*, id est, differentia substantialis.

... de qualitate. Sed est dubium quare istum modum qualitatis, ponit hîc Philosophus, et in Prædicamentis prætermisit. Dicitur quod Philosophus in Prædicamentis agit de ipsis Prædicamentis, et de his quæ in Prædicamento continentur; quia igitur qualitas isto modo non continetur sub Prædicamento qualitatis, ideo ibi prætermisit istum modum; hîc autem quia agit de significatione nominum pertinentium ad considerationem hujus scientiæ, ideo loquitur de qualitate isto modo, cum nomen qualitatis uno modo significet differentiam substantialem. Deinde cum dicit :

106. Alio autem modo, ut immobilia et Mathematica sicut numeri quales quidam sunt, quemadmodum compositi, et non solum ad unum entes, sed quorum imitatio superficies et solidum; hi vero sunt quoties quanti, aut quoties quot quanti, et totaliter præter quantitatem existit in substantia; nam substantia cujuslibet quod semel, ut ipsorum sex, non quæ bis, aut ter sunt, sed quæ semel; sex enim semel sunt sex.

Secunda acceptio qualitatis. Ponit secundum modum dicens, quod *alio modo* supple dicuntur qualia *Mathematica immobilia*, quæ abstrahunt a motu; magnitudines enim et numeri sunt quædam Mathematica, in quibus utimur nomine qualis : *sic numeri quidem dicuntur quales, quemadmodum* id est, inquantum sunt *compositi, et non solum ad unum entes;* sicut enim dictum fuit

Numerus compositus et incompositus. in primo libro, numerus incompositus dicitur, quem non mensurat aliquis alius numerus, sed sola unitas, ut ternarius; sed numerus compositus dicitur, quem mensurat aliquis alius numerus, sicut senarius et octonarius, qui non mensurantur sola unitate; similiter dicuntur numeri quales, *quorum imitatio est superficies, et solidum*, id est, secundum quamdam imitationem superficiei, quæ habet duas dimensiones, longitudinem et latitudinem, inquantum numerus ducitur in numerum eumdem, vel alium uno ductu, ut dicendo *bis duo*, *bis tria ;* quia per hoc quod dicitur *tria*, designatur prima dimensio; per hoc quod dicitur *ter tria*, designatur secunda dimensio, ideo dicit, quod hi numeri dicuntur quales secundum imitationem superficiei, *aliquoties quanti*, id est, quantum ad istum unum ductum, sed ad imitationem corporis, vel solidi quando est duplex ductus, vel ejusdem numeri in seipsum, vel diversorum in unum. Exemplum primi : *ter tria ter*, vel *bis tria bis*. Exemplum secundi, dicendo *bis tria quater*, et hoc est quod dicit : *Aut quoties quot quanti*, sic enim et numerus consideratur quasi ad tres dimensiones corporis. (Al. secundum quantitatem.) Et addit quod *totaliter præter quantitatem existit in substantia*, id est, quod in tali ordinatione numerorum consideratur aliquid per modum substantiæ; sic ipse numerus qui ducitur in alium puta *tria*, et aliquid per modum quantitatis, scilicet ipse ductus numeri in seipsum, vel in alium, ut dicendo *bis tria*, binarius significatur per modum quantitatis mensurantis, quæ etiam est qualitas numeri, et ly *ternarius* per modum substantiæ; illud enim quod existit in substan-

tia numeri præter quantitatem ipsam, quæ dicitur qualitas ejus, est substantia numeri, sic intelligendo quod substantia numeri dicitur ipse numerus semel prolatus, in hoc, quod dico *tria* : quantitas autem secundum quam attenditur ejus qualitas, dicitur multiplicatio, sive ductus numeri in numerum. Unde subdit, *nam substantia cujuslibet*, scilicet numeri est, *quod semel* dicitur, *ut ipsorum sex,* supple substantia est semel sex; *sex enim est semel sex, et non quod dicitur bis aut ter*, id est, bis tria, aut ter duo, nam hoc pertinet ad ejus qualitatem; nam dicere numerum esse superficialem, vel solidum, quadratum, vel cubicum, vel hujusmodi, est dicere ipsum esse qualem, et iste modus qualitatis est quarta species, quæ ponitur in Prædicamentis, scilicet forma, vel circa hoc aliquid constans figura. Deinde cum dicit :

Al. sunt.

107. Amplius quæcumque passiones earum, quæ moventur substantiarum, ut calor, et frigiditas; albedo et nigredo; gravitas et levitas; et quæcumque talia secundum quæ dicuntur mutari corpora permutantium.

Tertia acceptio pro passionibus substantiarum quæ moventur.

Ponit tertium modum, dicens quod *amplius*, id est, alio modo dicuntur qualitates quæcumque *passiones earum substantiarum, quæ moventur*, et alterantur secundum hujusmodi passiones, *ut calor et frigiditas, et albedo et nigredo, et gravitas et levitas*, et quæcumque talia, *secundum quæ corpora permutantium*, id est, de numero permutabilium, *dicuntur permutari* motu scilicet alterationis, et ista est tertia species qualitatis, scilicet passio, vel passibilis qualitas. Deinde cum dicit :

Amplius secundum virtutem et vitium, et omnino bonum et malum.

Quarta acceptio illo quo ponitur quis per vitium et virtutem.

Ponit quartum modum, dicens quod *amplius*, id est, alio modo dicitur qualitas, vel quale *secundum virtutem et vitium, et omnino bonum et malum*, id est, ista dicuntur qualitates, per quæ aliquid disponitur, vel per vitium, vel virtutem, et intelligitur per bonum et malum, scilicet per scientiam et ignorantiam, sanitatem et ægritudinem, continentiam et incontinentiam, et hæc est prima species qualitatis, quæ est habitus vel dispositio.

Quare secundam speciem qualitatis hic prætermittit.

Notandum, quod hîc Philosophus prætermittit secundam speciem qualitatis. Cujus ratio est, quia illa species est potentia vel impotentia, qua aliquis disponitur ad feliciter agendum, vel patiendum; tal s autem potentia vel impotentia, potest reduci ad tertium, vel ad quartum modum potentiæ, ut dictum est supra capitulo de potestate, et ideo in loco isto ipsam præmittit. Deinde cum dicit :

Fere namque secundum duos modos dicere quale est, et horum uno principalissimo; prima quidem qualitas substantiæ differentia, hujus autem quædam pars, et quæ in numeris qualitas; nam differentia quædam substantiarum est, sed aut non motorum, aut non inquantum sunt mota; hæ autem passiones motorum inquantum sunt mota, et motuum differentiæ; virtus autem et vitium passionum pars quædam est, differentias enim ostendunt motus et actus secundum quos faciunt aut patiuntur, aut bene, aut prave, quæ sunt in motu; possibile namque sic moveri aut agere bonum, quod autem sic et contrarie pravum. Maxime autem bonum et malum significant quale in animatis, et horum maxime in habentibus prohæresim. 108.

Qualitas quæ Mathematica dicitur.

Reducit dictos modos ad duos principales dicens, quod *fere* itaque *dicitur quale secundum duos modos,* ita

primum modum, scilicet differentiam essentialem.

quod alii duo ad istos reducuntur; *horum* autem dicitur qualitas *uno* modo *principalissime*, scilicet *prima qualitas*, quæ secundum primum modum dicitur *differentia specie*, id est, differentia substantialis et specifica; et ad hunc modum reducitur qualitas, quæ est in numeris, et in aliis Mathematicis; ideo subdit, quod *hujus*, scilicet modi *est quædam pars qualitas, quæ est in numeris; nam differentia quædam substantiarum*, id est, quod hujusmodi qualitates sunt differentiæ substantiales Mathematicorum, et dicuntur mathematicæ substantiæ forte secundum opinionem Platonicorum et Pythagoricorum, qui Mathematica rerum substantias posuerunt, ut dictum fuit in primo libro. Sunt autem hujusmodi qualitates supple differentiæ substantiarum, aut non motarum, aut non inquantum sunt mota; quod dicit propter hoc, quod quantum ad propositum non differt sive Mathematica sint quædam substantiæ per se existentes separatæ a motu, sive insint substantiis mobilibus secundum esse, separatæ autem secundum considerationem; nam primo modo essent qualitates non motarum; secundo vero motarum, licet non inquantum mota. Subdit autem quantum ad secundum modum principalem dicens : *hæ autem* supple dicuntur qualitates *passiones motorum inquantum mota, et etiam differentiæ motuum,* quia scilicet secundum eas differunt alterationes, quæ sunt secundum hujusmodi qualitates, puta calefieri et infrigidari, secundum calidum et frigidum. Ad hunc autem modum reducitur ille quo virtus et vitium dicitur qualitas; hîc enim modus est quædam pars passionum, et reddit causam, quia scilicet virtus et vitium ostendunt quasdam *differentias motus, et actus* secundum bene, et male *secundum quos motus* scilicet *et actus faciunt, aut patiuntur, aut bene, aut prave quæ sunt in motu;* nam virtus est secundum quam aliquis se bene habet ad agendum vel patiendum, vitium autem secundum quod male; ideo dicit, quod *possibile namque sic moveri, aut agere,* scilicet secundum virtutem est *bonum, quod autem et contrarie pravum.* Et subdit quod *maxime bonum et malum,* id est, habitus secundum quos aliquis disponitur bene, vel male, puta scientia et ignorantia, sanitas et ægritudo maxime *significant quale*, id est, qualitatem *in* rebus *animatis*, quia maxime in his reperiuntur, sicut patet; *horum maxime in habentibus prohæresim*, id est, electionem, cujusmodi sunt animalia participantia rationem; nam inter animata ista sunt magis capacia talium habituum, ut apparet quantum maxime in habitibus animæ, sive sint mortales, sive intellectuales.

Virtus, et vitium quid.

Qualitates animatorum nobiliores.

SUMMÆ UNICÆ
CAP. XIV.
De Ad aliquid.

SUMMARIUM

Tres modi relativorum, in hoc capite explicantur. Primus fundatur super unitate. Secundus super actione et passione. Tertius super ratione mensuræ. De quibus vide Doctorem 1.d. 3. q. 5. et d.30 .et hîc q.12. et Prædicam.q. 25. et sequentibus.

100. Text. com. 20. Ad aliquid dicuntur alia per se, ut duplum ad dimidium, et triplum ad tertiam partem, et totaliter multiplicatum ad multiplicati partem, et continens ad contentum. Alia ut calefactivum ad calefactibile, et sectivum ad secabile, et omnino activum ad passivum; alia vero ut mensurabile ad mensuram, et scibile ad scientiam et sensibile ad sensum.

Distinguit Philosophus nomen *relationis*. Circa quod duo facit. Primo distinguit modos relativorum, quæ sunt relativa per se primo. Secundo eorum quæ non sunt per se primo, sed per aliud et per accidens. Secunda ibi : *Secundum se quidem igitur.* Prima in duas : quia primo proponit tres modos relativorum. Secundo exponit et prosequitur de eis. Secunda ibi : *Dicuntur autem.* Ponit tres modos relativorum quorum primus sumitur penes rerum quantitatem sive numerositatem. Ideo dicit, quod *ad aliquid*, id est, relativa *dicuntur, alia quidem ut duplum ad dimidium, et triplum ad tertiam partem, et totaliter multiplicatum*, id est multiplex *ad multiplicati partem*, id est, ad submultiplex, *et continens ad contentum*, id est, excedens ad excessum; nam omne excedens secundum quantitatem quodammodo continet illud quod exceditur, quia est tantumdem et amplius. Secundus modus sumitur penes rerum actionem et passionem, sive passibilitatem et activitatem. Ideo subdit quod *alia* supple dicuntur ad aliquid, *ut calefactivum ad calefactibile* quantum ad actionem et passionem naturalem, *et sectivum ad secabile,* quantum ad actionem artificialem, *et* generaliter *omne activum ad passivum.* Tertius modus sumitur penes rerum perfectionem et mensurabilem, unde subjungit, quod alia supple dicuntur ad aliquid, *ut mensurabile ad mensuram, et scibile ad scientiam, et sensibile ad sensum.*

Modi relativorum per se sunt tres.

Excedens ut continet excessum.

D.Thomas Notandum, quod ut dicit quidam expositor, mensura et mensurabile non accipiuntur hîc secundum quantitatem proprie dictam, quæ est de genere quantitatis (quia hoc pertinet ad primum modum, ubi est relatio mutua) sed accipitur secundum commensurationem esse rei et veritatis, ut veritas scientiæ mensuratur a scibili, et veritas sensus ab objecto sensibili, et propter hoc, ut patebit inferius, in isto modo non est mutua relatio; sed in quo deficit hoc dictum, dicetur infra. Deinde cum dicit :

Dicuntur autem prima quidem secundum numerum, aut simpliciter aut determinate ad ipsos, aut ad unum, ut duplum quidem ad unum ut numerus determinatus. Multipliciter vero secundum numerum ad unum non determinatum autem, ut hunc, aut hunc. Hemiolium autem ad subhemiolium secundum numerum ad numerum determinatum; superparticulare autem ad sub superparticulare, sed indeterminatos, ut multiplex ad numerum. 101.

Prosequitur de dictis tribus modis. Primo de primo. Secundo de secundo. Tertio de tertio. Secunda ibi : *Activa vero et passiva.* Tertia ibi : *Secundum numerum quidem.*

Ad evidentiam primæ partis notandum, quod relationes primi modi fundantur super aliquid de genere Quantitatis, scilicet super numerum, vel super continuum; prius tamen reperitur relatio istius modi in numeris, et inest dupliciter; uno modo comparando numerum ad numerum, ita quod oportet utrumque extremum esse numerum. Alio modo comparando numerum ad unum, ita quod so-

Relationes primi modi fundantur super aliquid de genere quantitatis

lum alterum extremum est numerus, et sic est multiplex proportio secundum primum modum ; ab istis autem discretis derivatur ad continua, sed tamen aliqua reperitur relatio in discretis, quæ non reperitur in continuis sicut dicetur postea. Ratio hujus est, quia in numeris est mensura sic, quod unitas aliquoties replicata reddit alterum extremum, sed in continuis non est sic, sed aliquando est proportio incommensurabilis, sicut diametri ad costam. Secundum hoc ergo hæc pars dividitur in duas : quia primo prosequitur de relativis primi modi, secundum quod consequuntur ipsum numerum. Secundo prout sequuntur ipsum unum, quod est principium numeri. Secunda ibi : *Et amplius æquale.* Prima in duas. Primo facit quod dictum est. Secundo removet quoddam dubium. Secunda ibi : *Continens autem et contentum.* Dicit ergo quod relationes sive relativa prima, id est primi modi *dicuntur quidem secundum numerum,* scilicet prout numerus comparatur ad numerum, vel comparatur ad ipsum unum, quorum quodlibet potest esse dupliciter : quia vel est utrobique secundum comparationem ad aliquod determinatum, vel ad aliquod indeterminatum. Ideo dicit quod talia prima relativa secundum numerum dicuntur aut *simpliciter*, id est, indeterminate, *aut determinate ad ipsos,* scilicet numeros, ut quando numerus comparatur ad numerum, *aut ad unum;* et subdit exempla pro utraque parte dicens, quod *duplum quidem ad unum, ut numerus determinatus,* id est, quod si duplum comparetur ad unum, tunc est comparatio numeri determinati ; *multiplex vero secundum numerum ad unum, non determinatum, aut ad hunc, vel ad hunc,* id est, quod si multiplex secundum numerum comparetur ad unum, tunc est comparatio numeri indeterminati, nam numerus multiplex non dicit hunc vel illum numerum determinatum. Subdit etiam exempla prout numerus ad numerum comparatur dicens, quod si *Hemiolium* comparetur *ad subhemiolium* est supple comparatio *secundum numerum ad numerum determinatum ;* si vero comparetur *superparticulare ad subsuperparticulare, erit* supple comparatio *secundum numeros indeterminatos, ut cum multiplex* comparabatur *ad unum* in exemplis prius.

Ad evidentiam hujus litteræ notandum, quod cum omnis mensuratio, vel proportio in continuis derivetur a numeris, ut prædictum est ; ideo omnes relationes primi modi, quæ attribuuntur quantitati, appropriantur numero. Proportio autem numeralis dividitur in duas, quarum una dicitur inæqualitas, et altera æqualitas. Inæqualitas habet duas species, scilicet excedens vel majus, et excessum vel minus. Sciendum etiam quod ipsum inæquale excedens, ut tradunt Arithmetici, habet quinque species, quarum duæ recitandæ sunt solum pro exemplis Philosophi positis, ut aliqualiter intelligantur. Ubi sciendum quod numerus major respectu minoris quandoque est multiplex, quando scilicet aliquoties continet numerum minorem, sicut sex continent duo 111.

Duplex proportio universalis.

Notabilis doctrina de proportionibus numerorum. Sed D. Thom. hic prolixius habet hæc. vide Boet. 1. Arith. c. 11. et inde.

ter; et si quidem contineat ipsum bis, dicitur duplum, quemadmodum se habent duo ad unum, et senarius ad ternarium; si continet ipsum ter dicitur triplum; si quater quadruplum, et deinceps, et ista est prima species. Ulterius sciendum quod numerus major quandoque continet totum minorem semel, et ultra aliquam partem ejus, et tunc dicitur superparticularis; minor vero contentus dicitur subsuperparticularis. Et si quidem continet totum et mediam partem ejus, vocatur sesquialter sive hemiolius, quod idem est sicut se habent sex ad quatuor; si autem tertiam, dicitur sesquitertius, sicut se habent quatuor ad tria; si vero quartam, dicitur sesquiquartus, sicut se habent quinque ad quatuor, et sic deinceps, et ista est secunda species.

Notandum etiam, quod prima species proportionis, scilicet multiplicitas consistit in comparatione numeri, ad unum; quælibet enim ejus species reperitur primo in aliquo numero respectu unitatis; duplum enim primo convenit binario comparato ad unum, similiter proportio tripla ternario respectu unitatis, et sic de aliis; quia igitur proportio dupla primo reperitur inter duo et unum, ideo accipit inde ista proportio denominationem, et dicitur proportio duorum ad unum. Unde quicumque numerus dicitur duplus ad alium, semper minor numerus habet rationem unius, et major duorum, quia talis est proportio qualis duorum ad unum, sicut se habent sex ad tria; ideo dicit quod relatio dupli per hoc est, quod comparatur numerus determinatus ad unum, non sic est de aliis proportionibus. De tribus speciebus aliis non est curandum, quia nihil faciunt ad propositum præsens, nec ad sensum litteræ; sed apparet ex dictis, quod si comparetur multiplex ad unum, est comparatio numeri indeterminati; si vero comparetur duplum ad dimidium, est comparatio numeri determinati, nam duplum est quædam determinata species, ut dictum est. Apparet etiam quod si comparetur numerus sesquialter, vel hemiolius ad subhemiolium, comparatur numerus determinatus ad determinatum; si vero comparetur superparticulare ad subsuperparticulare, comparatur numerus indeterminatus ad numerum indeterminatum, ut patet ex dictis, quia superparticulare est quoddam genus indifferens ad multos numeros in ista secunda specie, et similiter subsuperparticulare. Deinde cum dicit:

Continens autem ad contentum omnino indeterminatum secundum numerum, numerus enim commensurabilis. Secundum non commensurabilem autem numerum dicuntur: continens enim ad contentum tantum quid est et amplius, hæc autem indeterminata; quodcumque enim evenit, est aut æquale, aut non æquale; hæc igitur ad aliquid omnia secundum numerum dicuntur, et numeri et passiones. 112.

Removet quoddam dubium, quia enim dictum est et innuit in littera quod proportio et mensuratio a discretis ad continua derivatur: crederet forte aliquis, quod uniformiter esset hîc et ibi, sed hoc non est verum, quia, ut dictum fuit, aliqua proportio est hæc in discre-

tis, quæ non est in continuis; continuas enim quantitates contingit habere proportionem ad invicem, sed non secundum numerum aliquem determinatum, nec indeterminatum. Nam licet omnium quantitatum finitarum sit aliqua proportio, non tamen omnium est proportio materialis, sed aliqua numeralis; quorumlibet enim duorum numerorum est una mensura communis, quæ aliquoties sumpta reddit quemlibet numerum datum, non sic in continuis, sed sunt quædam quantitates incommensurabiles sicut diametrum quadrati se habet ad latus quadrati. Cujus ratio est, quia non est proportio diametri ad latus, sicut proportio numeri ad numerum. Ideo dicit quod *continens ad contentum omnino indeterminatum secundum numerum*, id est, quod cum in quantitatibus una dicitur major alia, et se habet sicut continens ad contentum, non solum aliquando ista proportio non attenditur secundum aliquam speciem determinatam numeri, sed etiam nec secundum aliquem numerum simpliciter. Cujus causam subdit: *numerus enim* supple omnis *commensurabilis*, quia, ut dictum est, omnes numeri habent unam communem scilicet unitatem; sed continens ad contentum non semper supple dicitur secundum numerum commensurabilem: *nam continens dicitur ad contentum, quia est tantum et amplius, hoc autem est indeterminatum*: utrum scilicet sit commensurabilis, *quodcumque enim evadit*, id est, quod quantitas quæcumque accepta *est æqualis*, *aut non æqualis*, esto quod non sit commensurabilis;

Hinc patet qualiter diameter est incommensurabilis costæ. Vide 4. 6. et 7. propositiones 10. Euclidis, et 9. q. 1. 2. Doctorem.

concludit ergo quod *hæc igitur omnia dicuntur ad aliquid secundum numerum, et numeri passiones*, id est, commensurationes, sive proportiones.

113. Variæ proportiones numerorum.

Notandum ad majorem evidentiam hujus litteræ, quod quia proportio primo quidem reperitur in numeris, nam omnes numeri sunt mutuo commensurabiles, quatenus omnes communicant in prima mensura scilicet unitate; sunt autem variæ proportiones numerorum secundum quod diversi numeri diversimode comparantur ad invicem; nam alia est proportio trium ad duo, quæ dicitur hemiolia vel sesquialtera, et alia quatuor ad tria quæ dicitur sesquitertia, ut prædictum est; tamen quia quantitates continuæ non resolvuntur in aliquod indivisibile, quemadmodum numeri in unitatem; ideo non est necessarium omnes continuas quantitates esse ad invicem commensurabiles, sed contingit esse aliquas, quarum una excedit aliam, quæ tamen non habent unam communem mensuram, ut dictum est de diametro; quæcumque autem continuæ quantitates habent mutuam proportionem, sicut est proportio numeri ad numerum, illæ habent unam communem mensuram. Exemplum, si una sit trium palmorum, alia quatuor, utraque mensuratur palmo. Deinde cum dicit:

Quæ quantitates continuæ habent mensuram communem?

Et amplius æquale, et simile, et idem, secundum alium modum, secundum enim unum dicuntur omnia; eadem namque quorum una est substantia; similia vero sunt quorum qualitas est una, æqualia quorum quantitas est una. Unum autem numeri principium est et metrum; quare hæc omnia ad aliquid dicuntur secundum numerum quidem, non tamen eodem modo.

Prosequitur de relativis primi modi, ut fundantur super unum dicens, quod *amplius secundum alium modum a prædictis dicuntur* supple relativa : *æquale et simile, et idem, omnia enim hæc dicuntur secundum unum, eadem namque dicuntur, quorum una est substantia ; similia vero quorum qualitas est una, æqualia* vero *quorum quantitas est una. Unum autem est metrum*, id est, mensura, *et principium numeri, quare hæc omnia dicuntur ad aliquid secundum numerum*, id est, secundum aliquid pertinens ad genus numeri, *non autem eodem modo*, quia sicut dictum est, primæ relationes erant secundum numerum comparatum ad numerum vel ad unum, istæ autem sunt simpliciter secundum unum.

SUMMARIUM.

Explicat relativa secundi modi, quæ dicuntur secundum potentiam activam et passivam ; hæ relationes non fundantur super actione et passione, ut notat hîc Doctor, et tenet 4. d.13.q.1. ad quintum, sed super ipsis potentiis ; actio autem et passio, sunt ratio, seu dispositio fundationis.

114. Activa vero et passiva secundum potentiam activam et passivam sunt, et actiones potentiarum ut calefactivum ad calefactibile, quia potest, et iterum calefaciens ad id, quod calefit, et secans ad id, quod secatur tanquam agentia.

Postquam Philosophus prosecutus est de primo modo relativorum, nunc prosequitur de secundo. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est. Secundo ostendit quod privatio reducitur ad habitum, et ideo negatio ad affirmationem ; ideo ad hunc modum reducit relationes dictas secundum privationem potentiæ. Secunda ibi : *Amplius quædam.* Prima in tres, quia primo exponit illum secundum modum. Secundo distinguit ipsum a primo. Tertio subdividit illum per comparationem ad tempus. Secunda ibi : *Eorum quæ sunt.* Tertia ibi : *Eorum autem quæ secundum potentiam.* Dicit ergo primo quod *activa et passiva,* quæ sunt relativa, secundo modo dicuntur *secundum potentiam activam et passivam, et secundum actiones potentiarum,* vel supple passiones, quæ sunt agere et pati, *ut calefactivum ad calefactibile,* supple refertur, *quia potest,* id est, secundum potentiam activam et passivam, nam calefactibile dicitur, quod potest calefieri ; calefactivum vero, quod potest calefacere, *et iterum calefaciens* dicitur *ad illud quod calefit, et secari ad illud quod secatur, tanquam agentia*, id est, secundum actus potentiarum activæ scilicet et passivæ.

Super quod fundatur secundus modus relativorum.

Notandum, quod Philosophus videtur hîc innuere quod relationes secundi modi fundentur super actionem et passionem. Sed contra, quod non est, nihil fundare potest ; sed transeunte actione et passione manet relatio, ut patet de patre et filio, nam transeunte actu generandi, adhuc manet paternitas, quamdiu manet filius, et e converso. Respondeo quod relationes secundi modi non fundantur super actionem et passionem propter rationem dictam ; verumtamen actio et passio sunt quædam dispositiones præviæ, et necessarie requisitæ ad hujusmodi relationes ; si potentia, potentia ; si actu, actu ; pater enim dicitur ad filium, quia in ipso præfuit generatio activa ; filius etiam dicitur ad patrem, quia

Vide in 4. d. 13. q. 1. et q. 12. quodlib.

Fundamentum proximum secundi modi relativorum non generatio, sed potentia.

in ipso præfuit generatio passiva, et hoc modo intelligit hîc Philosophus in littera; si ergo quæras quid sit fundamentum proximum harum relationum, dicitur quod ipsa potentia activa vel passiva. Deinde cum dicit :

115. Eorum vero quæ sunt secundum numerum non sunt actiones, sed quomodo in aliis dictum est; quod autem secundum motum flexiones non existunt.

Al. relativorum. Distinguit istum secundum modum a primo dicens, quod *eorum*, scilicet relationum *quæ sunt secundum numerum*, qui fuit primus modus, *non sunt actiones, hoc autem quomodo sit dictum est in aliis*, scilicet in 2. Phys. text. com. 18. et circiter, ubi ostensum est quomodo Mathematica abstrahunt a motu; ideo subdit, quod actiones *quæ sunt secundum motum non existunt*, scilicet in Mathematicis.

Actio duplex. Notandum, quod in Mathematicis non sunt actiones reales, cum sicut dictum est, abstrahant a motu; tamen dicitur communiter, quod ibi sunt actiones metaphorice dictæ, puta multiplicare, dividere, etc. Deinde cum dicit :

Eorum autem quæ secundum potentiam, et secundum tempus jam dicuntur ad aliquid, ut quod fecit ad factum, et facturum ad faciendum, sic enim pater filii dicitur pater; hoc quidem enim fecit, illud autem passum quid est.

Subdividit istum secundum modum in comparatione ad tempus, dicens quod *eorum*, scilicet quæ sunt relativa *secundum potentiam*, qui est secundus modus, *dicuntur jam ad aliquid secundum tempus*; nam aliqua dicuntur ad aliquid secundum tempus præteritum, *ut quod fecit ad factum*, puta pater ad filium, quia ille genuit, iste genitus est, et aliquid passum est; similiter aliqua dicuntur secundum tempus futurum, *ut facturum ad faciendum*. Deinde cum dicit :

Amplius quædam secundum privationem potentiæ, ut impossibile, et quæcumque sic dicuntur, ut invisibile.

Reducit ad hunc modum relationes dictas secundum privationem potentiæ dicens, quod *amplius* supple dicuntur relativa illo modo, *quæcumque secundum privationem potentiæ, ut impossibile, et quæcumque sic dicuntur, ut invisibile*; nam invisibile et impossibile dicuntur respectu alicujus, puta impossibile, vel invisibile huic vel illi. Tunc sequitur illa pars : Impossibile, invisibile, et hujusmodi qualiter sunt relativa?

SUMMARIUM.

Prosequitur idem, explicans tertium modum relativorum, ejusque differentiam ab aliis duobus.

Secundum numerum quidem igitur et potentiam dicta ad aliquid; omnia sunt ad aliquid, eo quod ipsum, quod est alterius, dicitur ipsum quidem, sed non eo quod ad illud aliud. Mensurabile vero, et scibile, et intellectuale, eo quod aliud ad ipsum dicitur ad aliquid dicuntur, nam intellectuale aliquid significat quod ipsius intellectus est. 116.

Ubi prosequitur de tertio modo relativorum. Circa quod duo facit. Primo distinguit ipsum a duobus primis. Secundo removet dubium sive errorem. Secunda ibi : *Non autem intellectus*. Dicit ergo, quod *dicta igitur ad aliquid secundum numerum*, quantum ad primum modum, *et secundum potentiam* quantum ad secundum : *omnia sunt ad aliquid eo, quod ipsum quod quidem est alterius ipsum quod est, dicitur, sed non eo, quod aliud ad illud*; vult dicere, quod re-

lativa secundum duos primos modos referuntur mutuo non ex eo, quod aliud tantum referatur, et propter hoc aliud dicatur ad ipsum referri; multiplex enim refertur ad submultiplex, et e converso, et calefactivum ad calefactibile, et e converso, non sic enim est in tertio modo; ideo subdit, quod *mensurabile et scibile et intellectuale dicuntur ad aliquid*, supple non de se, sed quod *alterum* dicitur *ad ipsum*; *nam intellectuale*, id est, objectum intellectuale *significat*, quia ipsius est intellectio; similiter est de sensibili respectu sensus; hæc enim quantum est de se, non referuntur, nisi quatenus alia referuntur ad ipsa, puta sensus ad sensibile, et intellectus ad intelligibile. Constat ergo in hoc ista differentia, quia in tertio modo relativorum non est mutua relatio, sicut est in primis duobus modis. Deinde cum dicit :

In quo differt tertius modus relativorum a duobus primis, et est intentio Scoti ubique.

Non est autem intellectus, ad hæc cujus est intellectus, bis enim idem dictum utique erit; similiter autem et alicujus visus est visus, et non cujus est visus, quamvis hoc verum sit dicere, sed ad colorem, aut ad aliquid tale. Illo vero modo bis idem diceretur, quia est visus cujus est visus.

Removet dubium et errorem, posset enim aliquis credere quod sicut scientia, vel intellectus refertur per se primo ad ipsum scibile, ita per se primo referatur ad ipsum scientem, vel intelligentem, quod excludit dicens, quod *intellectus* id est, actus intelligendi *non*, supple dicitur *ad hoc cujus est intellectus*; nam supple cum jam referatur ad ipsum intelligibile, sequitur quod *idem bis utique erit dictum*, et per consequens quod idem haberet duplex esse, cum esse relativi sit ad aliud se habere; *similiter autem visus non est alicujus visus*, id est, videntis, *quamvis hoc sit verum dicere*, quod scilicet visus est videntis, licet non ut correlativum, sed ut actus, vel accidens; *sed* supple, ut ad correlativum dicitur visus *ad colorem, vel ad aliquod tale*, quod dicit ex hoc, quod multa sunt visibilia quæ non sunt colorata, ut habetur 2. de Anima, text. com. 72. et inde; *illo vero modo*, scilicet si visus refertur ad videntem *bis idem diceretur, quia visus est* ex alia parte *ipsius*, supple visibilis, *cujus est visus*, ut correlativi. Tunc sequitur illa pars :

Vide 3. q. quodlib.

Secundum se quidem igitur dicta ad aliquid hæc quidem sic dicuntur; illa vero si ipsorum genera sunt talia, ut medicina eorum quæ ad aliquid, quia ipsius genus scientia videtur esse eorum quæ ad aliquid. Amplius secundum quæcumque habentia dicuntur ad aliquid, ut æqualitas quia æquale, et similitudo quia simile; alia vero secundum accidens, ut homo ad aliquid, quia accidit ei duplum esse; hoc autem est eorum quæ ad aliquid, ut album si acciderit eidem album et duplum. 117.

Ubi agit de relativis per aliud, et quasi per accidens. Et ponit tres modos, quorum primus est, cum aliquid refertur ratione sui generis, iste utique modus est per se, sed non primo, ut dictum est; secundus modus est cum aliquid dicitur referri in abstracto, quia refertur in concreto, et iste quidem modus est per aliud, et quasi per accidens et non per se. Relatio enim in abstracto puta similitudo, ita habet rationem *quo*, quod non habet rationem *quod*. Tertius modus est proprie per accidens, puta cum subjectum dicitur referri ratione accidentis sibi inhærentis, ut cum dicitur homo duplus vel simi-

Modi relativorum quasi per accidens sunt tres.

Relatio est quo et non quod refertur.

Sed considera instantias propter relationes communes, quæ in omni ente fundantur, lege 9. dist. Conflat.

lis, ratione quantitatis, vel albedinis, quæ sibi insunt. Dicit ergo, quod *dicta ad aliquid secundum se, hæc quidem sic dicuntur*, ut prædictum est; *illa vero,* id est, alia dicuntur ad aliquid *si ipsorum sunt genera talia*, quæ scilicet dicantur ad aliquid, *ut medicina eorum quæ ad aliquid, quia ipsius genus scientia videtur esse eorum quæ ad aliquid*, et iste fuit primus modus; *amplius secundum quæcumque habentia dicuntur ad aliquid*, id est, aliqua abstracta dicuntur ad aliquid, quia concreta habentia abstracta dicuntur ad aliquid *ut æqualitas*, supple dicitur ad aliquid *quia æquale, et similitudo quia simile*, et iste fuit secundus modus. Alia vero dicuntur ad aliquid secundum accidens, *ut homo dicitur ad aliquid, quia ei accidit duplum esse; hoc autem* scilicet duplum *est eorum quæ dicuntur ad aliquid, ut etiam album* supple *quia accidit ei*, scilicet homini *album et duplum esse*, ut sicut homo dicitur duplus, quia duplum ei accidit, ita supple dicatur similis, quia album sibi accidit. Differt autem dicere fundamentum relationis et subjectum. Fundamentum dicitur illud, in quo relatio immediate fundatur, puta similitudo in albedine; subjectum vero dicitur id, in quo fundatur mediante fundamento proximo, puta similitudo in homine mediante albedine; fundamentum autem per se refertur, albedo enim per se est similis, sed subjectum per accidens refertur, ideo dicitur hîc, quod homo per accidens est similis, vel duplus.

undamen- ım,et sub- ·ctum re- tionis dif- ferunt.

SUMMÆ UNICÆ

CAPUT XV.

De perfecto, termino, et secundum se.

SUMMARIUM

Ostendit in hoc capite usque ibi: *Terminus dicitur*, perfectum sumi tribus modis, quos redacit ad duos. Exponit etiam modos perfecti secundum respectum. Quod ait hîc Doctor ex Philosopho dari terminum magnitudinis in naturalibus, tradit 2. d. 2. q. 9. et 4. d. 10. q. 1.

Perfectum vero dicitur unum quidem, cujus non est extra aliquid accipere nullam particulam, ut tempus perfectum uniuscujusque hoc extra quod non accipere tempus aliquod quod sit hujus temporis pars. Text. com. 21.

Postquam Philosophus distinxit nomina significantia causas, et principia, et nomina significantia subjectum, et partes subjecti hujus scientiæ, nunc distinguit nomina significantia quasdam conditiones entis, quæ extenso nomine possunt dici passiones, vel quasi passiones communes entis. Et dividitur in duas partes. Primo enim distinguit nomina significantia perfectionem entis. Secundo nomina significantia defectum et imperfectionem entis. Secunda ibi: *Falsum dicitur*. 118.

Ad evidentiam primæ partis sciendum, quod totum et perfectum sunt quasi idem ex 3. Physic. text. com. 64. Secundum hoc ergo hæc pars dividitur in duas. Primo distinguit nomina significantia entis perfectibilitatem. Secundo entis totalitatem et partialitatem. Secunda ibi: *Ex aliquo esse*. Prima in

duas ; quia primo facit quod dictum est. Secundo distinguit nomina significantia quasdam conditiones consequentes rationem perfecti. Secunda ibi : *Terminus dicitur.* Prima in duas. Primo distinguit modos perfecti secundum quod aliqua dicuntur perfecta simpliciter et absolute. Secundo secundum quod dicuntur perfecta in respectu. Secunda ibi : *Alia vero.* Prima in duas : nam primo præmittit modorum perfecti distinctionem. Secundo eorum reductionem ad duos modos principales. Secunda ibi : *Secundum se dicta.* Prima in tres secundum tres modos, quorum primus sumitur penes entium quantitatem dimensivam. Secundus penes entium quantitatem perfectivam. Tertius penes entium perfectionem vel terminationem finitivam. Secunda ibi : *Et quod secundum.* Tertia ibi : *Amplius quibus.* Dicit ergo, quod *perfectum dicitur uno quidem,* id est, uno modo, *cujus non est extra accipere quidem nullam particulam, ut tempus uniuscujusque dicit perfectum, hoc est extra quod non est accipere tempus quod sit pars hujus temporis,* ut si dicatur annus perfectus, quoniam nulla pars anni potest extra accipi quæ deficiat. Deinde cum dicit :

Perfectum accipitur 3. modis.

Et quod secundum virtutem, et quod ejus quod bene, non habens excedentiam ad genus, ut perfectus medicus ; perfectus fistulator, quando secundum speciem propriæ virtutis in nullo deficiunt.

Ponit secundum modum, qui sumitur penes rei quantitatem perfectivam. Circa quod duo facit. Primo ponit illum modum. Secundo assignat causam ejus. Secunda ibi : *Et virtus perfectio.* Prima in duas, secundum quod ille modus potest accipi proprie vel transumptive. Secunda ibi : *Sic autem transferentes.* Dicit ergo quod supple alio modo dicitur perfectum *quod secundum virtutem non habet hyperbolen,* id est excedentia *ejus quod bene,* id est, ad hoc quod aliquid fiat bene, *ad genus,* id est, secundum illud genus, *ut perfectus medicus et perfectus fistulator, quando secundum speciem propriæ virtutis in nullo deficiunt ;* vult dicere, quod tunc aliquid dicitur perfectum secundum virtutem in aliquo genere, cui nec deficit aliquid secundum illam virtutem, nec habet excedentiam ad hoc quod aliquid bene fiat ; nam ut dicitur secundo Ethic. cap. 5. dicimus illud bene se habere secundum quod non habet plus nec minus quam debet habere, virtus enim est quæ habentem perficit, et ejus opus bonum reddit. Deinde cum dicit :

Ut aliqui dicitur perfectum secundum virtutem i aliquo genere.

119. Sic autem transferentes et ad mala dicimus, calumniatorem perfectum, et latronem perfectum ; quoniam et bonos dicimus ipsos, ut latronem bonum, et calumniatorem bonum.

Ostendit quomodo iste modus sumitur quandoque transumptive, dicens quod *sic autem transferentes,* scilicet nomen perfecti, *ad mala dicimus* sycophantam, id est, *calumniatorem perfectum et latronem perfectum,* quando supple non deficiunt ab aliquo, quod eis conveniat inquantum hujusmodi sunt, nec supple hoc mirandum est, *quoniam etiam ipsos dicimus bonos, ut bonum latronem;* si igitur istos cum sint mali, bonos vocamus, nimirum si ea quæ sonant imperfectionem, perfecta vocamus. Cujus ratio est, quia sicut boni se

Metaphor bonum m lum et e contra ass rit.

habent in operationibus suis bonis, sic etiam isti in suis operationibus. Deinde cum dicit :

Text.com.4.

Et virtus quædam perfectio ; unumquodque enim tunc perfectum, et substantia omnis tunc perfecta, quando secundum speciem propriæ virtutis nulla defecerit pars ejus quæ secundum naturam magnitudinis.

Cujuslibet naturæ est determinata quantitas secundum augmentum, et decrementum. Vide 2. d. 2. q. 9. et 10. d. 4. q. 1.

Assignat causam hujus, dicens quod *virtus est quædam perfectio,* nam virtus perficit rem, et ideo hæc est causa quare aliquid dicitur perfectum secundum virtutem ; *unumquodque enim tunc est perfectum,* cum substantia ejus est perfecta, *et tunc ejus substantia est perfecta quando ei nulla deficit pars secundum speciem propriæ virtutis ejus magnitudinis, quæ secundum naturam est.*

Notandum, quod ut habetur secundo de Anima, text. 41. omnium natura constantium est certus terminus magnitudinis, secundum augmentum et decrementum, ita quod quælibet res naturalis habet determinatam quantitatem virtutis suæ naturalis ; est enim aliqua quantitas dimensiva determinata in specie humana, ultra quam nullus homo protenditur in magnitudine, et similiter est aliqua quantitas determinata, citra quam nullus homo procedit in parvitate ; similiter est de virtute naturali hominis, quia est aliqua virtus in natura humana, qua major in nullo homine reperitur, et est aliqua ita parva, quod nulla minor est in aliquo homine ; sicut igitur primus modus accipitur ex hoc, quod nihil deficit rei de quantitate dimensiva sibi naturaliter competente, ita secundus modus accipitur ex hoc, quod nihil deficit rei de quantitate perfectiva, et virtutis sibi debitæ secundum propriam naturam. Deinde cum dicit :

Amplius quibus inest finis studiosus, hæc dicuntur perfecta, secundum habere enim finem perfecta. 120.

Ponit tertium modum, qui sumitur penes perfectionem, vel terminationem finitivam. Circa quod duo facit, secundum quod ille modus potest accipi dupliciter scilicet proprie vel transumptive. Secunda ibi : *Quare quoniam finis.* Dicit ergo, quod *amplius*, id est, alio modo, supple dicuntur perfecta, *quibus inest finis*, id est, quæ jam pervenerunt ad finem, si tamen sit finis *studiosus*, id est, bonus, puta homo, qui jam adeptus est felicitatem. *Secundum enim habere finem dicuntur talia perfecta ;* qui autem consequitur in malis finem suum, magis meretur dici imperfectus quam perfectus. Deinde cum dicit :

Ideo in malis est melior actu potentia, 9. hujus.

Quare quoniam finis ultimorum aliquid est, et ad prava transferentes dicimus perfecte perditum esse, et perfecte corruptum esse, quia nihil deest corruptionis et mali, sed in ultimo est. Quapropter et mors secundum Metaphoram dicitur finis, quia ambo ultima ; finis autem et cujus causa fit ultimum.

Ostendit quomodo iste modus accipitur transumptive, dicens quod *quoniam finis est aliquid ultimorum ;* ideo supple *istum modum ad prava*, id est ad mala *transferentes, dicimus aliquem perfecte perditum* esse, et perfecte corruptum esse, *quando nihil deest corruptionis et mali, sed est in ultimo, quapropter et eadem ratione et mors dicitur finis secundum Metaphoram.*

Sed quia ambo, scilicet tam perditio quam corruptio non sunt, cujus causa aliquid fiat, quia na-

Finis et bonum idem, sed qualiter quære

Scot. q. 3. prolog. sent. tura non intendit malum nec corruptionem: notandum quod, ut fuit dictum supra capitulo de causa, finis et bonum idem sunt; quod ergo habet rationem mali et non boni, non proprie habet rationem finis; mors ergo et corruptio licet sint quædam ultima, non tamen habent rationem finis, quatenus sunt quædam mala in natura; ad rationem autem finis non sufficit sola ultimitas, nisi etiam adsit ratio bonitatis. Deinde cum dicit:

121. Secundum dicta quidem sic perfecta toties dicuntur, alia quidem quia secundum bene in nullo deficiunt, nec hyperbolen habent, nec aliquid extra accipitur; alia omnino secundum quod omnino non habent hyperbolen in unoquoque genere, nec aliquid est extra.

Omnes modi perfecti reducuntur ad duos modos.

Ostendit quomodo omnes modi perfecti reducuntur ad duos modos principales. Dicit ergo, quod *perfecta quidem dicta secundum se toties dicuntur*, scilicet dupliciter: *alia quidem* supple dicuntur perfecta *quæ secundum bene in nullo deficiunt*, id est, quibus omnino nihil deficit de bonitate simpliciter; *nec habent hyperbolen*, id est, excedentiam, ita scilicet quod in bonitate a nullo exceduntur, nec extra aliquid accipiunt, quia scilicet non egent aliqua exteriori bonitate, et hæc videtur esse conditio primi entis, cui nihil deficit perfectionis, nam in eo est summa et perfecta bonitas quæ a nullo excedi potest; *alia vero*, id est, secundum alium modum dicuntur perfecta *secundum quod in unoquoque genere* determinato *non habent*, scilicet *hyperbolen*, id est excedentia; *nec est aliquid extra*, quæ sibi debentur secundum illud genus, puta si dicatur perfectus homo, nihil deficit de perfectione, vel bonitate competente homini, nec exceditur ab aliquo in specie humana. D. inde cum dicit:

Deus ergo est quo majus cogitari non potest et solus perfectus.

Alia vero jam secundum ipsa, aut in faciendo aliquid tale, aut in habendo, aut congerendo tali, aut in aliqualiter dici ad primo dicta perfecta.

Modi perfecti in respectu sive non per se.

Ponit et distinguit modos perfecti secundum quod aliqua dicuntur perfecta in respectu, quod *alia vero* supple dicuntur perfecta, non *secundum se ipsa*, id est absolute, sed supple in respectu, scilicet per comparationem ad ea quæ absolute sunt perfecta; *aut in faciendo aliquid tale*, id est, ex eo quod faciunt ad perfectionem, sicut medicina dicitur perfecta, quia inducit sanitatem; *aut in habendo*, scilicet aliquid perfectum, ut si dicatur homo perfectus qui habet scientiam perfectam; *aut in congerendo tali*, scilicet perfecto, ut si imago dicitur perfecta quæ habet similitudinem et repræsentat hominem perfectum; *aut in aliqualiter dici ad primo dicta perfecta* id est, quod etiam dicitur aliquid perfectum qualitercumque referatur ad ea quæ secundum se primis modis dicta sunt perfecta. Tunc sequitur illa pars:

SUMMARIUM.

Explicatio termini et quatuor modorum quibus sumitur; explicatur etiam particula, *secundum quod*, et quatuor etiam modi quibus sumitur, de quo vide Doct. 4. d. 12. q. 1. art. 1. et Quodl. q. 3.

Text. com. 22. Al. consequentes.

Terminus dicitur quod est cujusque ultimum, et cujus extra nihil est accipere primi, et cujus infra omnia primi.

Ubi distinguit nomina significantia quasdam conditiones significantes rationem perfecti.

122. Ad cujus evidentiam notandum, quod ut patet ex prædictis perfectum dicitur esse aliquid terminatum et absolutum, non dependens ab alio, sed habens ea quæ sibi competunt secundum proprium genus, et non privatum aliquo sibi competente; secundum hoc ergo ista pars dividitur in tres. Primo distinguit hoc nomen *terminus*. Secundo hoc nomen, *secundum quod*, vel in eo quod. Tertio hoc nomen habitus. Secunda ibi: *Secundum quod*. Tertia ibi : *Habitus vero*. Prima in tres. Primo assignat rationem communem termini. Secundo juxta illam distinguit modos. Tertio comparat ad principium. Secunda ibi : *Et quodcumque*. Tertia ibi : *Quia palam*. Dicit ergo quod *terminus cujuslibet rei est quod est ultimum ejus, et extra quod nihil est accipere primi, et cujus primi omnia sunt infra*, vult dicere quod illud est terminus rei, extra quod nihil est pertinens ad illam rem, et intra quod sunt omnia pertinentia ad integritatem rei terminatæ. Dicit autem *primi*, id est, adæquati et præcisi, ad differentiam termini communis, puta si diceretur cœlum esse terminus viventium, nam infra talem terminum multa continentur, quæ sunt extra ipsa viventia; aliter exponitur *primi*, ex eo scilicet quod contingit illud quod est ultimum primi esse principium secundi, sicut nunc quod est ultimum præteriti est principium futuri. Deinde cum dicit :

Terminus quid ?

Expositio S. Thom.

Et quodcumque fuerit species magnitudinis, aut habentis magnitudinem.

123. Distinguit modos termini, et ponit quatuor. Secundus modus ponitur ibi : *Et finis*. Tertius ibi : *Cujus causa*. Quartus ibi : *Et substantia*. Dicit ergo quod finis dicitur uno modo *quodcumque fuerit species magnitudinis, aut habentis magnitudinem*, id est, quod in quolibet species magnitudinis, vel habentis magnitudinem dicitur terminus, ut si linea dicatur terminus superficiei, et superficies corporis, vel etiam hominis, vel asini habentis magnitudinem corporalem. Deinde cum dicit :

Terminus accipitur quadrupliciter.

Et finis cujusque. Tale vero ad quod motus et actus et non a quo, et quandoque ambo et a quo et in quod.

Ponit secundum modum dicens, quod supple terminus dicitur alio modo finis cujusque; *tale vero* est illud *ad quod est motus et actus, et non a quo*, id est, terminus ad quem, et non terminus a quo, sicut si terminus generationis dicatur esse, et non esse ; *quandoque* tamen *ambo a quo et ad quem* dicuntur termini, secundum quod communiter dicimus omnem mutationem esse inter duos terminos a quo, et ad quem. Deinde cum dicit :

Et cujus causa.

Ponit tertium modum dicens quod alio modo, supple dicitur terminus *cujus causa* aliquid fit; tale enim est motus et actionis ultimum, et sic terminus. Deinde cum dicit :

Al. tale enim est ultimum intentionis sicut terminus secundo modo dictus est motus, etc.

Et substantia cujuslibet, et quod quid erat esse cuique. Cognitionis enim hic terminus, si autem cognitionis et rei.

Ponit quartum modum dicens, quod alio modo, supple dicitur terminus *substantia cujuslibet, et quod quid erat esse cuique*, id est, definitio substantialis cujuslibet rei, indi-

Quod definitio recte terminus dicitur. Vide 1. et 6. Topic.

cans quid erat esse rei, *hic enim est terminus cognitionis; si autem cognitionis, ergo et rei.* Definitio enim explicat principia essentialia et intrinseca rei, quibus res cognoscitur; unumquodque enim cognoscitur per sua principia, et ideo definitio dicitur terminare rem quatenus claudit omnia essentialia rei, per quæ res cognoscitur perfecte.

Notandum, quod distinctio modorum termini magis est materialis quam formalis, sumitur enim sicut patet, penes ipsas res quæ terminantur. Deinde cum dicit :

Text. com. 23. Quare palam quia quoties principium dicitur, toties et terminus, et adhuc amplius; principium enim terminus est quidam, sed terminus non omnis principium.

124. Comparat terminum ad principium concludens ex prædictis palam esse, quia quoties dicitur principium, toties dicitur terminus, et adhuc amplius; quia omne principium est terminus quidam, sed non omnis terminus principium. Patet enim ex prædictis quod uno modo accipitur terminus pro eo, ad quod est motus et mutatio, qui dicitur terminus ad quem, et tamen non potest dici illud principium motus, vel mutationis; in aliis autem modis omne illud quod dicitur terminus, potest dici principium, sicut patet inducendo; omne etiam principium potest dici terminus largo modo. Tunc sequitur illa pars:

Vide Scot. in 4. d. 12. art. 1. q. 1.

Secundum quod dicitur multipliciter; uno quidem modo species et substantia cujusque rei, ut secundum quod bonum per se bonum.

Ubi distinguit hoc nomen, *secundum quod* vel *in eo quod.* Circa quod tria facit. Primo facit quod dictum est. Secundo distinguit modos per se, et secundum se, quia hæc ambo sunt propinqua. Tertio quia ipsum *secundum quod* ultimo modo significat dispositionem quamdam, ut patebit, ideo distinguit nomen dispositionis. Secunda ibi : *Quare secundum se.* Tertia ibi : *Dispositio dicitur.*

Ad evidentiam primi notandum quod *secundum quod* vel *in eo quod*, quod idem est, dicit quamdam reduplicationem; unde distinctio ipsius *secundum quod* potest applicari ad omnes dictiones, vel modos reduplicationis, maxime quantum ad tres primos modos, nam quælibet reduplicatio potest reduplicare quodlibet genus causæ. Ponit ergo quatuor modos ipsius *secundum quod*. Secunda ponitur ibi : *Alio vero.* Tertia ibi : *Omnino vero.* Quarta ibi : *Amplius secundum quod.* Dicit ergo quod *secundum quod dicitur multipliciter, uno quidem modo substantia et species cujuslibet rei*, id est, forma substantialis rei, ut secundum opinionem Platonicam *ipsum per se bonum*, id est, idea boni est illud *secundum quod* est aliquid *bonum.* Secundum istum primum modum, ly *secundum quod*, notat et reduplicat causam formalem, ut si dicatur quod homo inquantum rationalis, vel in eo quod rationalis, est homo et intelligens. Deinde cum dicit :

Vide Scot. in Quodl. q. 3. Secundum quod accipitur quadrupliciter.

Alio vero in quo primum et aptum natum est fieri, ut color in superficie. Primo quidem ergo dictum secundum quod species est. Secundo autem ut materia cujusque et subjectum unicuique primum.

Ponit secundum modum, dicens

quod *alio modo* dicitur secundum quod, *in quo primum natum est aliquid fieri, ut color in superficie*, et hoc modo ly *secundum quod* notat et reduplicat causam materialem, ut si dicatur quod corpus est coloratum secundum quod habet superficiem; nam superficies est materia et subjectum primum et proximum coloris. Unde subdit differentiam hujus secundi libri ad primum, dicens quod *primo* modo *quidem igitur dictum secundum quod species est*, id est forma. *Secundo* autem modo *ut materia cujuslibet, et subjectum primum unicuique*. Deinde cum dicit :

Omnino vero ipsum secundum quod pariter et causa existit ; nam secundum quod venit, aut cujus causa venit dicitur, et secundum quod paralogizatum est, aut syllogizatum est, aut cujus causa syllogismi sunt, aut paralogismi.

Ponit tertium modum, dicens quod *omnino*, id est universaliter *ipsum secundum quod toties, et causa existit*, id est, quod tot modis dicitur quot causa; *nam* si quæratur *secundum quod venit*, *idem* est ac si quæratur *cujus causa venit*; et similiter dicitur : *secundum quod paralogizatum est, aut syllogizatum*, aut cujus causa syllogismi, aut paralogismi sunt, aut facti sunt.

Notandum, quod tertius modus includit duos priores et addit alios duos, ex eo quod *secundum quod*, vel *in eo quod*, notat et reduplicat non solum causam formalem vel materialem, sed etiam efficientem et finalem, ut si diceretur quod homo est secundum quod ordinatus ad beatitudinem, quantum ad causam finalem, vel secundum quod generatus ab alio homine generante, quantum ad causam efficientem. Deinde cum dicit :

Amplius autem secundum quod quidem secundum positionem dicitur, ut secundum quod stetit, aut secundum quod vadit ; hæc namque omnia positionem significant et locum. 125.

Ponit quartum modum dicens, quod *amplius*, id est, alio modo *secundum quod*, significat quod *secundum positionem dicitur, ut secundum quod stetit, aut secundum quod vadit, hæc* omnia *namque positionem significant et locum;* si enim dicatur, iste stetit secundum quod hunc, aut vadit secundum quod hunc, est sensus quod stat aut vadit juxta hunc, quæ quamdam positionem secundum locum dicunt.

In idiomate Græco ille modus sonat.

SUMMARIUM

Quinque modi per se, seu secundum se, explicantur; quomodo correspondent quatuor modis positis 1. Post. explicat Doctor; vide eum 1. Post. q. 15. explicatur etiam quid sit dispositio, et tres acceptiones ejus.

Quare et secundum se multipliciter dici est necesse, uno quidem enim modo secundum se, quod quid erat esse unicuique, ut Callias, et quod quid erat esse Calliam.

Distinguit quinque modos ipsius per se, vel secundum se, quod videtur propinquum ipsi *secundum quod*. Secundus ponitur ibi : *Alia vero*. Tertius ibi : *Amplius autem*. Quartus ibi : *Amplius cujus*. Quintus ibi : *Amplius quæcumque*. Dicit ergo, quasi concludens ex prædictis : *quare et secundum se necesse est dici multipliciter : uno modo quidem dicitur secundum se, quod quid erat esse*, id est, definitio uniuscujusque, *ut Callias, et quod quid erat esse Calliam;* hoc enim modo tota definitio inest se-

Modi secundum se sunt quinque.

cundum se rei cujus est definitio, Philosophus autem non curat de exemplis quandoque. Callias enim cum sit singulare non habet proprie definitionem, ut dicitur 7. text. com. 53. tamen eo modo quo definiri potest, vel si habet, illa inest sibi per se. Deinde cum dicit :

126. Alia vero quæcumque in eo, quod quid est existunt, ut animal Callias secundum se; nam in ratione inest animal, animal enim quoddam Callias.

Ponit secundum modum dicens, quod alio modo dicitur secundum se *quæcumque existunt in eo, quod quid est*, id est, quæcumque partes positæ in definitione rei, ut *Callias est animal secundum se ; nam in ratione*, id est, definitione *Calliæ* ponitur animal, *Callias enim est quoddam animal*. Deinde cum dicit :

Amplius autem si in ipso ostensum est primo; aut in ipsius aliquo ut superficies secundum se alba, et vivens secundum se homo; anima namque pars quædam est hominis in qua primo est ipsum vivere.

Ponit tertium modum, dicens quod dicitur secundum se : *si in ipso ostensum est primo, aut in aliquo ipsius*, id est, si aliquid sit in aliquo sicut in subjecto primo, vel toto, vel in aliqua parte subjecti *ut superficies est* alba *secundum se* totam ; primum enim subjectum coloris est superficies ; *homo autem est vivens secundum se* supple ratione partis ; *anima namque quædam est pars hominis, in qua primum est ipsum vivere*, scilicet sicut in subjecto primo. Et accipitur hîc vivere, ut nominat actum secundum, qui est opus vitæ ; talis enim actus convenit homini per animam in qua est, ut in subjecto proximo sicut est ipsum intelligere ; potest etiam accipi pro primo actu, quia ille etiam licet insit toti conjuncto communicative, inest tamen per animam communicantem esse et vivere corpori, quia vivere viventibus est esse, ut habetur 2. de Anima. Deinde cum dicit :

Amplius cujus non aliqua alia causa est, hominis enim multæ sunt causæ animal bipes. Attamen secundum se homo, homo est. Text. com. 37.

Ponit quartum modum dicens, quod *amplius* dicitur secundum se illud *cujus non est aliqua causa alia*, sicut est propositio immediata per se nota, quæ non habet medium quod sit causa inhærentiæ prædicati ad subjectum ; licet *enim hominis multæ sunt causæ*, scilicet *animal et bipes*, quæ sunt causæ intrinsecæ hominis, *attamen homo secundum se est homo ;* unde nullum medium est ad probandum istam propositionem, homo est homo, quia quærere quare ipsum est ipsum, nihil est quærere, ut habetur 7. hujus, capitulo ultimo text. com. 59. Deinde cum dicit :

Amplius quæcumque insunt soli et in quantum solum, quia separatum secundum se.

Ponit quintum modum dicens, quod *amplius* supple dicuntur secundum se *quæcumque soli insunt et in quantum solum*, id est, quod istud secundum se dicitur ratione solitudinis, quia ipsum *secundum se* dicit *aliquid separatum ;* per hoc ergo iste modus distinguitur a præcedentibus, in quibus non dicitur aliquid inesse, ut solum ibi aliquid soli inesset, ut definitio et propria passio subjecto. Al. inquantum soli.

Notandum, quod istorum quin-

Qualiter quatuor modi per se 1. Poster. assignati correspondent quinque modis secundum se hîc enumeratis.

que modorum duo primi qui realiter sunt unus, pertinent ad primum modum *per se* positum 1. Poster. et respondetur primo modo ipsius *secundum quod*, sicut patet intuenti. Tertius autem modus reducitur ad secundum positum 1. Posteriorum. text. com. 24. Quartus vero ad quartum licet extenso modo. Sed quintus ad tertium licet aliqualiter improprie quatenus ibi accipiatur solitarium incomplexe, hîc autem complexe. Deinde cum dicit :

Dispositio dicitur habentis partes ordo.

Distinguit nomen dispositionis
127. Dispositio quid ? propter causam dictam. Circa quod tria facit. Primo præmittit rationem communem dispositionis. Secundo juxta illam distinguit modos dispositionis. Tertio ostendit quoddam suppositum. Secunda ibi : *Aut secundum locum*. Tertia ibi : *Positionem enim*. Dicit ergo quod *dispositio dicitur habitus, et ordo habentium partes*, id est, ordo partium in habentibus partes. Deinde cum dicit :

Aut secundum locum, aut secundum speciem, aut secundum potentiam.

Modi dispositionis tres. Vide commentatorem qui aliter exponit, sed hîc satis subtilis.

Distinguit tres modos, quorum primus est secundum ordinem partium in loco, et sic est Prædicamentum positionis vel situs. Secundus est ordo partium, secundum potentiam id est, virtutem naturalem ; et sic est species qualitatis secundum quam aliquis dicitur dispositus ad sanitatem vel ægritudinem, ex eo quod partes ejus habent aliquem ordinem in virtute activa vel passiva. Tertius est ordo partium secundum speciem, et sic est differentia quantitatis quæ dicitur positio, ut dicitur in Prædicamentis, quia quantitas quædam est habens positionem ut superficies, quædam non, ut tempus. Deinde cum dicit :

Cap. de quantitate.

Positionem enim oportet quamdam esse sicut et ipsum hoc nomen dispositio ostendit.

Ostendit quoddam suppositum, quod scilicet dispositio significet ordinem sicut ipsum nomen ostendit, et ideo suppositum istud probat dicens, quod *dispositionem oportet positionem quamdam esse*, positio autem ordinem dicit.

SUMMÆ UNICÆ
CAP. XVI.

De habitu, passione, privatione, et habere.

SUMMARIUM.

In hoc cap. usque ibi : *Passio uno*, exponit tres acceptiones habitus. Quod ait Doctor, actionem sumi pro re acta, vide eum 4. d. 13. q. 1. num. 11. 12. ubi probat actionem de genere Actionis, sumi pro respectu extrinsecus adveniente. Vide eum q. 7. de An. et ibi commentarium.

Habitus vero uno modo dicitur quidem tanquam actio quædam habentis et habiti, ut quidam actus aut motus; nam quando hoc quidem facit, illud vero fit, est factio intermedia, sic et habentis vestem, et habitæ vestis est intermedius habitus. Nunc quidem igitur manifestum, quod non contingit habere habitum ; in infinitum enim vadet si habiti fuerit habere habitum. 128. Text. com. 25.

In ista parte, ut dicebatur distinguit hoc nomen *habitus*. Circa quod duo facit. Primo quod dictum est. Secundo distinguit quædam alia nomina habentia propinquam considerationem et habitudinem ad habitum. Secunda ibi : *Passio dicitur*.

Sed occurrit dubium, quare hîc tractat de his cum dispositio et ha-

Quare hic agitur de habitu?

bitus, secundum aliquam suam acceptionem, sint Prædicamenta et partes entis. Dicendum quod hoc facit propter quasdam alias acceptiones, secundum quas non significant Prædicamenta, sed quasdam alias conditiones, quæ sunt quasi quædam passiones entis. Prima pars dividitur in tres secundum tres modos habitus. Secunda ibi : *Alio vero modo.* Tertia ibi : *Amplius autem habitus.* Dicit ergo quod *habitus dicitur uno quidem modo tanquam actio quædam habentis et habiti*, et loquitur similitudinarie ; nam sicut actio est quoddam medium inter agens et passum, sic habitus isto modo est quoddam medium inter habens et habitum, licet habitus non sit actio ; ideo subdit quod habitus supple est, *ut actus quidam aut motus*, nam sicut *quando hoc quidem facit, illud vero fit, est actio inter media, ita habitis vestem et habitæ vestis est habitus intermedius ;* addit autem quod *habitum* scilicet vestem, *manifestum quod non contingit* habere habitum alium sic, scilicet quod adhuc sit alius habitus intermedius inter vestem et habitum, vel inter habitum, et ipsum habitum, sic quod habitus habeat alium habitum : *in infinitum enim vadet si habiti*, id est, rei habitæ *fuerit*, id est, contigerit *habere habitum;* homo enim sic habet ipsam vestem habitam, quod non dicitur habere habitum rei habitæ, sicut agens producit factum mediante factione, non tamen producit ipsam factionem; actio enim sic ita habet rationem *quo*, quod non habet rationem *quod;* sic habitus ita habet rationem *quo*, quod non habet rationem *quod* ut ipse habitus dicatur haberi.

Modi habitus tres.

129. Notandum, quod actio et passio sunt idem motus, ut dicitur 3. Physicorum, text. com. 18. et circiter, accipiendo actionem pro re acta ; sed differunt in hoc, quia actio dicitur, ut est ab agente, et passio, ut recipitur in passo ; utroque autem modo est medium inter agens et passum, sive significetur, ut actus, id est, active et ex parte agentis; sive ut motus, id est, passive, et ex parte patientis. Unde alia translatio habet poesis, quod significat factionem, ut si transeatur ab agente in patiens, est medium factio activa, quæ est actus facientis ; si vero a patiente in faciens, sic est medium factio passiva. Similiter intelligendum est in proposito de habitu, qui si consideretur ex parte habentis, intelligitur quasi ut actio, et significatur per hoc quod dicitur habere ; si vero ex parte rei habitæ, sic intelligitur, ut quædam passio motus, et sic dicitur haberi, id est, significari per hoc, quod est haberi ; habitus autem hoc modo dictus est unum de decem Prædicamentis. Deinde cum dicit :

Alio vero modo habitus dispositio dicitur secundum quam bene, vel male disponitur dispositum, et aut secundum se, aut ad aliud, ut sanitas habitus quidam, dispositio namque talis.

Ponit modum secundum, dicens quod *alio modo habitus dicitur dispositio secundum quam ipsum dispositum disponitur vel bene,* puta sanitate et scientia, *vel male*, puta ægritudine et ignorantia; subdit autem, quod utrumque scilicet bene et male disponi dicitur, *aut secundum se*, et absolute, *aut* per respectum *ad aliud*,

ut sanitas est quidam habitus; nam supple est talis dispositio, secundum quam aliquid supple est bene dispositum in se et absolute. Potest etiam accipi exemplum pro alio membro de respectu, nam cursor dicitur, qui est bene dispositus ad aliquid agendum, puta currendum. Deinde cum dicit :

Amplius habitus quidem dicitur si est pars dispositionis talis; quapropter et partium virtus habitus quidam est

Tertia acceptio.

Ponit tertium modum dicens, quod *amplius dicitur habitus si est pars talis dispositionis, quapropter et virtus partium est quædam dispositio*; vult dicere quod habitus etiam dicitur non solum dispositio totius, sed etiam dispositio partis, quæ est pars dispositionis totalis, sive sit dispositio corporalis, sive animæ. Primo modo bonæ dispositiones partium animalis sunt partes bonæ dispositionis totius animalis, puta sanitas capitis, vel hepatis. Secundo modo virtutes partium animæ,ut temperantia,quæ est in virtute concupiscibili, prudentia in rationali parte animæ ; unde patet, quod iste tertius modus est quædam pars secundi modi. Deinde cum dicit :

Habitus, seu dispositio duplex, et utraque adhuc duplex.

SUMMARIUM.

Passionem sumi quatuor modis, quod bene explicat Doctor. Item privationem sumi quinque modis, de quo vide Scot. 1. d. 18. q. 1. quod tangitur, inter bonum et malum dari medium, probat Doctor. 2. d. 41.

Text. com. 27.

Passio uno quidem modo dicitur qualitas secundum quam alterari contingit, ut album et nigrum, dulce et amarum, et gravitas et levitas, et quæcumque alia talia.

130. Distinguit quædam nomina habentia propinquam considerationem, et habitudinem ad habitum. Circa quod duo facit. Primo distinguit ea quæ respiciunt habitum per modum oppositionis. Secundo ea quæ per modum effectus denominationis. Secunda ibi: *Habere multipliciter dicitur*. Prima in duas. Primo agit de passione, quæ videtur opponi habitui per modum imperfecti. Secundo de privatione, quæ directe et per se opponitur habitui. Secunda ibi : *Privatio*. Prima in quatuor secundum quatuor modos passionis. Secunda ibi : *Alia vero*. Tertia ibi : *Et maxime tristes*. Quarta ibi : *Amplius*. Dicit ergo, quod *pari modo dicitur uno modo qualitas secundum quam contingit alterari, ut album nigrum, dulce amarum, gravitas et levitas, et quæcumque alia talia*, et hæc est tertia species qualitatis, quæ dicitur passio et passibilis qualitas in Prædicamentis, cap. de Qualitate, in qua specie qualitatis est alteratio proprie dicta, ut probatur 7. Physic. text. com. 14. et inde. Deinde cum dicit :

Modi passiones 4.

Alio vero modo horum actiones et alterationes jam. Amplius horum magis nocivæ alterationes et motus.

Ponit secundum modum dicens, quod alio modo dicuntur passiones *actiones et alterationes*, et motus *horum*, id est dictarum qualitatum; et hoc modo passio est unum Prædicamentum distinctum, ut calefieri, dealbari, inquantum tamen dicunt illum respectum, qui est passi, ut transmutati ad agens, ut transmutans ; passio enim sicut et actio sunt formaliter respectus; nam etsi dealbari, et alii motus

Actio et passio sunt formaliter respectus.

non accipiantur pro dicto respectu, sed pro ipsa forma fluente quæ est ipsa res acta et producta; sic motus est in eodem genere cum re, ad quam motus est, nec sic facit Prædicamentum de se, sed est in eodem genere cum termino ut dicitur 3. Physic. text. com. 4. et inde. Deinde cum dicit :

Et maxime tristes nocivæ.

131. Alteratio perfecta est potius perfectio quam passio.

Ponit tertium modum, dicens quod supple alio modo dicuntur passiones dictæ alterationes, non quæcumque, sed *maxime* quæ sunt *tristes et nocivæ*, et hoc modo non dicitur pati, qui sanat, sed qui infirmatur; quod non habet rationem mali, puta ad sanitatem, vel albedinem, magis dicitur perfici quam pati, nam talis forma quæ per hanc alterationem acquiritur, est quædam perfectio mobilis et passi. Deinde cum dicit :

Amplius magnitudines calamitatum et tristium passiones dicuntur.

Ponit quartum modum, dicens quod *amplius magnitudines calamitatum et tristium*, sive lamentantium, et etiam magnitudines exultantium *passiones dicuntur;* vult dicere, quod quia ea, quæ parva et modica sunt quasi reputantur, ideo hoc quarto modo dicuntur passiones non quæcumque alterationes nocivæ, sed si habent magnitudinem nocumenti, ut magnæ tristitiæ et magnæ calamitatis; hoc etiam modo dicuntur passiones magnæ lætitiæ, quatenus excessus lætitiæ est nocivus; unde quandoque aliqui infirmati, et inventi sunt mortui propter excessivam lætitiam. Deinde cum dicit :

Vide 15 d. 3.

Privatio dicitur uno quidem modo non habet aliquid natorum haberi, etsi non sit id natum sic habere, ut oculis privari dicitur planta. Text. com. 27.

Distinguit hoc nomen *privatio*, quod recte opponitur habitui. Circa quod duo facit : nam privatio non solum includit in sua ratione negationem, sed etiam aptitudinem subjecti. Ideo primo distinguit modos privationis ex parte aptitudinis. Secundo ex parte negationis. Secunda ibi : *Et quotiens*. Prima in quatuor secundum quatuor modos sic acceptos. Secunda ibi : *Alia vero*. Tertia ibi : *Amplius si aptum*. Quarta ibi : *Amplius autem*. Dicit ergo quod *privatio dicitur uno modo si aliquid non habet aliquid natorum haberi*, id est, aliquid eorum quæ sunt apta nata haberi, etsi pro quamvis, ipsum *non sit natum habere illud*, *ut planta dicitur privari oculis;* oculi enim sunt apti nati haberi, licet non a planta, quæ dicitur oculis privari ; et ideo iste modus sumitur secundum quod aptitudo consideratur non ex parte subjecti sed ex parte rei, qua dicitur privari, et ideo iste modus est improprie dictus. Deinde cum dicit :

Modi privationis ex parte aptitudinis sunt quatuor.

Alio vero si aptum habere aut ipsum, aut genus, et non habet, ut aliter homo cæcus visu privari dicitur et talpa; hoc quidem secundum genus, illud vero secundum se. 132.

Ponit secundum modum sumptum ex parte aptitudinis subjecti, dicens quod *alio modo*, supple dicitur aliquid privatum, *si non habet illud quod aptum est habere, aut ipsum, aut suum genus, ut aliter homo cæcus dicitur privari visu, et aliter talpa; homo* enim secundum se est natus habere visum, talpa vero secundum se, et

Vide 28. d. 1. Privatio secundum genus et secundum se.

secundum rationem speciei non est nata habere visum; sed quia suum genus scilicet animal est natum habere visum, ideo dicit : *hoc quidem,* id est, talpa *dicitur secundum genus* supple privari visu ; *Illud autem,* id est, homo supple, *secundum se,* dicitur privari visu pro quanto secundum se est aptus habere visum, et non tantum secundum genus. Deinde cum dicit :

Amplius si aptum natum, et quando aptum natum habere, et non habet. Cæcitas enim privatio quædam est, sed cæcus non est secundum omnem ætatem, sed in quantum est habere, si non habet; similiter autem et in quo, et secundum quod, et ad quod, ut si non habet aptum natum.

Privatio sumpta in parte diversarum circumstantiarum.

Ponit tertium modum qui sumitur non ex parte subjecti tantum, sed etiam temporis, et aliarum circumstantiarum. Dicit ergo, quod *amplius* supple dicitur aliquid privatum, *si non habet quod natum est habere, et quando,* quantum ad tempus; et in quocumque scilicet loco fuerit, et secundum quod scilicet quantum ad partem; et ad quod, quantum ad terminum determinatum; et ut quantum, quoad modum habendi : *cæcitas enim est quædam privatio, sed cæcus non est secundum omnem ætatem,* puta catus ante nonum diem, sed si non habet in ætate in qua est aptus habere; *similiter autem et si non habet aptum natum, et in quocumque fuerit,* quantum ad circumstantiam loci, sicut nox dicitur privatio in loco ubi nata est esse lux; unde non dicitur esse in locis, ad quos lumen Solis non consuevit pervenire, puta in occultis cavernis montium et terrarum, *et secundum quod* quantum ad circumstantiam partis, ut homo non dicitur calvus, si non habet pilos in oculis, sed si non habet in parte illa, in qua est natus habere; *et ad quod,* quantum ad circumstantiam termini determinati, ut homo non dicitur parvus, nec privatus statura debita, si non sit magnus sicut unus mons; et ut quantum, quoad circumstantiam modi, sicut homo non dicitur cæcus si non videt ita acute sicut aquila.

Notandum, quod istorum trium modorum privationis primus est impropriissimus, secundus est minus proprius, sed tertius est propriissime acceptus. Deinde cum dicit : 133.

Amplius cujusque per vim ablatio privatio dicitur.

Privatio quæ est ex violentia.

Ponit quartum modum, dicens quod *amplius* dicitur *privatio cujusque per vim ablatio,* scilicet violenta. Violentia enim est contra impetum naturalem et voluntarium, ut dictum fuit supra, capitulo de Necessario; et ideo ablatio violenta dicitur privatio ejus quod quis natus est habere, secundum impetum, vel appetitum hunc vel illum. Deinde cum dicit :

Et quoties ab eo quod *a* privativa particula negationes dicuntur, toties et privationes dicuntur; nam inæquale non habere æqualitatem aptum natum dicitur.

Modi privationis ex parte negationis 5.

Distinguit modos privationis ex parte negationis quæ in privatione formaliter includitur. Et dividitur in quinque secundum quinque modos. Secunda ibi : *Invisibile vero.* Tertia ibi : *Amplius et eo.* Quarta ibi : *Amplius quod non.* Quinta ibi : *Amplius omnino.*

Ad evidentiam istorum, notandum quod Græci utuntur hac præpositione, *a*, ad significandum negationes et privationes in compositionibus, sicut nos utimur ista præpositione, *in*, et hoc est quod dicit quod *quoties dicuntur negationes ab eo quod* a *particula privata* posita a principio dictionis per compositionem, *toties dicuntur et privationes; nam inæquale dicitur non habere ipsum aptum natum æqualitatem*, id est, quod inæquale uno modo dicitur quod non habet æqualitatem si aptum natum est habere. Deinde cum dicit :

Invisibile vero et eo quod non habeat omnino colorem, et eo quod turpiter, et sine pede, et eo quod non habeat omnino pedes, et eo quod turpes.

Eadem habentur 2. de Anima. Ponit tertium modum, dicens hujusmodi supple privationes et negationes dicuntur puta invisibilis, *vel eo quod omnino non habeat colorem*, ut vox dicitur invisibilis ; *vel eo quod turpiter habet,* sicut etiam sine pede dicitur, eo quod non habeat omnino pedes, et eo quod turpes, sicut claudus pedibus. Advertendum autem quod iste secundus modus incidit cum primo, et possunt ambo sub uno comprehendi, secundum quod satis innuit litteræ processus. Deinde cum dicit :

134. Amplius et eo quod parum habeat, ut non igneum; hoc autem est prave aliquo modo habere.

Ponit tertium modum dicens quod *amplius* supple significatur aliquid privative, vel negative *eo quod parum habeat, ut non igneum* dicitur supple quia habet modicum de igne; et addit quod *hoc autem est aliquo modo prave habere,* per quod innuit quod ille tertius modus continetur sub secundo, pro quanto parum habere est quoddam prave, vel turpiter habere; ubi autem nos habemus non igneum, littera Græca habet ἄπυρον et est nomen Græcum, et idem est; nam ἄπυρον Græce idem est quod non igneum Latine. Deinde cum dicit : Apyron quid significat?

Amplius quod non facile, aut non bene, ut insecabile,non solum quia non secatur, sed quia non facile, aut quia non bene.

Ponit quartum modum, dicens quod *amplius,* supple dicitur, privative, vel negative *quod non est facile aut non bene, ut insecabile,* scilicet dicitur non solum quia non secatur, sed quia non est facile, *aut quia non bene*, scilicet secatur. Deinde cum dicit :

Amplius omnino non habere; cæcus enim dicitur monoculus, sed qui in ambobus non habet visum.

Ponit quintum modum, dicens quod *amplius* supple dicitur aliquid privative, vel negative *omnino non habere; cæcus enim hoc modo non dicitur monoculus,sed qui in ambobus* oculis *non habet visum.*

Propter quod non omnis homo bonus aut malus, aut justus, aut injustus, sed et medium.

Ultimo infert quoddam corollarium dicens quod *quapropter,* quia supple non ex quocumque defectu bonitatis aliquis dicitur malus, ut patet ex prædictis; ideo *non omnis homo est bonus, vel malus, aut justus, aut injustus, sed est dare medium.* Cujus ratio est, quia bonitas et virtus non stant in puncto, sed in quadam latitudine, et ideo si aliquis parum recedit a virtute, vel bonitate, non Medium per abnegationem boni et mali datur Cap. ultimo.

statim cadit in habitum contrarium. Unde secundo Ethic. dicitur quod aliquis non vituperatur ex hoc quod parum recedit a medio virtutis; et ideo talis non potest dici nec omnino bonus, nec omnino malus, sed est dare medium, sicut carens uno oculo, vel uno pede, vel pravos habens oculos, vel pedes; nec dicitur omnino cæcus, vel privatus pedibus; nec omnino videns, nec habere pedes, sed est dare medium. Tunc sequitur illa pars :

SUMMARIUM.

Quatuor modi verbi *habere* explicantur. De octo modis essendi *in*, quos hîc Doctor reducit ad quatuor ipsius *habere*, vide eum 4. Phys. text. 23. c. de *Loco*.

135. Text.com. 28. Habere multipliciter dicitur. Uno quidem modo ducere secundum suam naturam, aut secundum suum impetum, propter quod febris dicitur habere hominem, et Tyranni civitates, et vestimentum induti.

Ubi distinguit ea quæ recipiunt habitum per modum effectus denominationis, scilicet ipsum habere. Circa quod duo facit. Primo distinguit modos ipsius habere. Secundo innuit similem distinctionem modorum essendi *in*, de quibus agitur 4. Physic. cap. de Loco, t. c. 23. Secunda ibi : *Ex aliquo esse*. Prima in quatuor, secundum quatuor modos. Secunda ibi : *Alio in quo*. Tertia ibi : *Alio ut continens*. Quarta ibi : *Amplius prohibens*. Dicit ergo, quod *habere dicitur multipliciter, uno quidem* modo supple est habere aliquid, *ducere illud secundum suam naturam* in rebus naturalibus, *aut secundum suum impetum*, quantum ad res voluntarias, *propter quod febris dicitur habere hominem*, ex eo scilicet quod febris distrahit hominem a sua naturali dispositione, et ducit eum, et trahit ad naturam, et dispositionem febris; hoc etiam modo *Tyranni habent civitates, et induti habent vestimentum*, pro quanto secundum impetum voluntatis Tyrannorum aguntur res in civitate; vestimentum etiam assignatur ipsi induto, et trahitur ad figuram ejus; ad hunc etiam modum pertinet habere possessionem, quatenus homo secundum voluntatem utitur re possessa. Deinde cum dicit :

[Margin: Modi habere quatuor] [Margin: Al. Assimilatur.]

Alio in quo utique aliquid extiterit, ut in susceptibili, ut æs habet speciem statuæ, et infirmitatem corpus.

Ponit secundum modum, dicens quod *alio* modo dicitur habere illud *in quo utique aliquid existit ut in susceptibili, ut æs habet speciem statuæ, et corpus habet infirmitatem;* nam æs est subjectum statuæ, et corpus infirmitatis, et similiter de aliis. Deinde cum dicit :

[Margin: Secunda acceptio habere.]

Alio ut continens contentum, nam in quo est contentum haberi ab hoc dicitur, ut lagenam habere humidum dicimus, et civitatem homines et navem nautas, sic autem et totum habet partes. 136.

Ponit tertium modum, dicens quod alio, scilicet modo dicitur *habere* ut continens habet contentum; nam contentum dicitur haberi ab hoc in quo est, ut lagenam dicimus habere humidum, puta vinum, vel aquam, et civitatem dicimus habere homines et navem nautas, sic autem secundum hunc modum totum habet partes.

[Margin: Tertia acceptio.]

Notandum, quod ut habetur 4. Physic. cap. de Loco, t. c. 34. et cir-

citer, totum continet partes sicut locus locatum; sed est differentia in hoc quod locus est separatus a locato et divisus, non sic totum a partibus, unde locatum est quasi quædam pars divisa, et ideo continentia totius habentis partes pertinet ad hunc modum. Deinde cum dicit :

Amplius et prohibens secundum suum impetum aliquid moveri, aut operari habere dicitur hoc ipsum, ut columnæ ponderosa supposita, ut Poetæ faciunt Atlantem cœlum habere tanquam casurum super terram, quemadmodum Physiologorum quidam dicunt.

Ponit quartum modum. Circa quod duo facit. Primo ponit ipsum. Secundo comparat ipsum ad tertium modum. Secunda ibi : *Hoc autem modo*. Dicit ergo, quod *amplius ipsum prohibens aliquid moveri*, *aut operari secundum suum impetum dicitur habere hoc ipsum*, scilicet quod prohibet, *ut columnæ dicuntur habere ponderosa supposita*, ex eo scilicet quod prohibent illa moveri deorsum secundum suum impetum, vel appetitum naturalem, *sicut etiam Poetæ faciunt*, id est ponunt *Atlantem habere cœlum tanquam casurum super terram,* nisi supple Atlas cœlum sustineret ; sicut etiam dicitur secundo de Cœlo et Mundo, t. c. 4. quidam Poetæ finxerunt quod Atlas sit quidam gigas sustinens ipsum cœlum ne super terram cadat, *quemadmodum quidem Physiologorum*, id est, Naturalium dicunt, ponentes cœlum esse compositum ex elementis, ut Empedocles, et per consequens ponunt ipsum esse corruptibile aliquando, et sic corruptum caderet super terram.

Quarta acceptio.

Fictio poetica de Atlante.

137. Notandum, quod ut dicitur, ista fictio habuit ortum ex aliqua veritate; nam Atlas dicitur fuisse quidam magnus Astrologus, qui subtiliter motus omnium cœlestium corporum perscrutatus est, ex quo dictum est ipsum totum cœlum sustinere. Patet autem ex dictis qualiter iste modus distinguitur a primo; nam ibi habens cogit habitum, ut sequatur suum impetum, et est ei causa motus violenti; hîc autem ipsum habens prohibet habitum a suo motu naturali, et est ei causa quietis violentæ. Deinde cum dicit :

Atlas q fuerit. Vide Pli l. 7. cap. planius I odor. l. ante fine

Hoc autem modo continens dicitur quæ continet habere quasi separata utique secundum suum impetum singula.

Comparat hunc modum ad tertium reducens illum ad istum, dicens quod hoc modo continens prohibet, sicut patet in vase continente vinum, prohibet enim separari ab invicem partes vini. Deinde cum dicit :

Et in aliquo autem esse simili modo dicitur ut consequenter ipsi habere.

Innuit similem distinctionem modorum essendi in, dicens quod *esse in aliquo dicitur consequenter et simili modo ipsi habere.*

Notandum, quod 4. Physic. cap. de Loco, t. c. 23. distinguuntur octo modi essendi in aliquo, quorum duo sunt prout totum integrale est in partibus, et e converso; alii duo secundum quod totum universale est in partibus subjectivis et e converso. Quintus est secundum quod forma est in materia, sive sit forma substantialis, sive accidentalis. Sextus est secundum quod movens est in movente, et

8. Mod essendi reducun ad 4. r dos habe

effectus in efficiente, ut regnum in rege. Septimus secundum quod aliquid dicitur esse in suo fine. Octavus est secundum quod aliquid est in vase continente, et omnino in loco. Isti autem octo modi essendi *in*, possunt reduci ad quatuor modos ipsius *habere*, nam quatuor primi, et etiam octavus reducuntur ad habere tertium. Quintus vero ad secundum. Sextus ad primum. Septimus autem ad primum vel quartum, secundum quod ex fine moventur, vel quiescunt res quæ sunt ad finem sicut de se est manifestum.

SUMMÆ UNICÆ

CAP. XVII.

De ex aliquo, et parte.

SUMMARIUM

In prima parte hujus capitis explicantur sex modi, quibus unum ex aliquo fieri dicitur; quatuor primis modis aliquid fit ex alio per se,et proprie ac primo; quinto modo, per se, sed non primo. Ultimo modo improprie tantum.

138. Text. com. 29. Ex aliquo esse dicitur uno quidem modo ex quo est ut materia, et hoc dicitur aut secundum primum genus, aut secundum ultimam speciem,puta sicut quædam, ut omnia liquabilia ex aqua ; est autem veluti ex ære statua.

Postquam Philosophus distinxit nomina significantia entis perfectibilitatem, nunc distinguit nomina significantia entis totalitatem et partialitatem. Et primo significantia partialitatem. Secundo significantia totalitatem. Secunda ibi : *Totum dicitur*. Ad evidentiam primi notandum, quod totum ipsum dicitur esse ex partibus, ideo primo distinguit modos *ex quo*. Secundo distinguit nomen partis. Secunda ibi : *Pars dicitur*. Prima in sex secundum sex modos. Secunda ibi : *Alio vero*. Tertia ibi : *Alio ex opposito*. Quarta ibi : *Hoc autem, ut ex parte*. Quinta ibi : *Alia vero si secundum*. Sexta ibi : *Alio vero post*. Dicit ergo, quod *ex aliquo dicitur esse aliquid, uno quidem modo ex quo est, ut materia. Et hoc dupliciter, aut secundum primum genus*, id est, accipiendo materiam remotam et communem : *aut secundum ultimam speciem*, id est, accipiendo materiam proximam. Exemplum primi, *puta, quædam sunt ut omnia liquabilia ex aqua*. Aqua enim est materia remota, et communis omnium liquabilium, nam in aquam ultimo resolvuntur. Exemplum secundi, *veluti statua est ex ære ;* æs enim est materia statuæ proxima. Deinde cum dicit :

Modi essendi ex aliquo sunt sex.

Materia duplex.

Al. fluida.

Alio vero ex primo movente principio, ut ex quo pugna ex convicio ; hoc enim principium pugnæ.

Ponit secundum modum dicens, quod *alio* scilicet modo dicitur esse aliquid ex aliquo, *ut ex primo principio movente, ut pugna est ex convicio*, ut ex quo, *hoc enim* scilicet convicium est *principum pugnæ ;* ex convicio enim et injuria moventur homines ad pugnandum. Deinde cum dicit :

Causa pugnæ convitium.

Alio ex composito ex materia et forma, ut ex toto partes, et ex Iliade versus, et ex domo lapides ; finis enim est forma ; perfectum vero habens finem. 139.

Ponit tertium modum, dicens quod *alio* scilicet modo fit aliquid ex aliquo, *ut ex composito ex materia et forma*, et hoc modo fiunt simplicia

per viam resolutionis, *ut ex toto fiunt partes, et versus ex Iliade*, id est, ex tota historia Trojana, quæ dicitur resolvi in multos versus, ex quibus componitur, sicut totum resolvitur in partes, *et* similiter *ex domo* fiunt *lapides* isto modo, cujus causam subdit : *quia finis est forma; perfectum vero dicitur habens formam.*

Al. habens finem.

In natura est processus duplex. Vide 18.d. 2.

Notandum, quod in natura est duplex processus : unus compositivus, alius resolutorius; sicut igitur in primo processu totum dicitur fieri ex partibus, ita in secundo e converso partes dicuntur fieri ex toto resoluto, nam unumquodque resolvitur in ea ex quibus componitur; quia ergo forma est finis generationis, ideo perfectum est, quod habet formam, nam perfectum dicitur cum attingit finem, ut jam dictum est, supra cap. de perfecto. In processu ergo resolutorio cum ipsum totum perfectum resolvitur in partes, est motus quasi a forma ad materiam, sicut in processu compositivo est e converso; nam cum partes componunt totum, est quasi motus a materia in formam, et ideo ista præpositio *ex,* quæ significat principium, competit utrobique; quia in processu compositivo designat materiale principium, sed in processu resolutorio denotat formale principium. Deinde cum dicit :

Forma est finis. perfectum est habens formam.

Hoc autem ut ex parte speciei species, ut homo ex bipede, et syllaba ex elemento, aliter enim hoc, et statua ex ære; nam ex sensibili materia est composita substantia, sed et species ex speciei materia. Hæc quidem igitur sic dicuntur.

Ponit quartum modum, dicens quod *hoc,* id est, alio modo dicitur aliquid ex aliquo, ut species ex parte scilicet speciei et essentiali, *ut homo ex bipede*, quæ supponitur differentia hominis specifica, *et syllaba ex elemento*, quod etiam est ejus pars essentialis; subdit autem differentiam hujus modi ad primum dicens : *aliter enim est hoc, et aliter statua est ex ære*, quod pertinet ad primum modum : *nam ipsa* supple statua *est* quædam *substantia composita ex sensibili materia*, scilicet ex ære; *sed species* componitur *ex materia speciei,* quantum ad istum modum; concludit ergo, quod *hæc quidem sic dicuntur.*

Notandum, quod ut habetur 7. hujus, cap. de partibus definitionis, t. c. 34. et inde, partes rei sunt in duplici genere; quædam enim dicuntur partes speciei et formales; quædam individui et materiales; dicuntur autem partes formales et speciei, quæ competunt rei secundum suum esse quidditativum et specificum, et hæ partes sunt quæ intrant definitionem rei, sicut se habent elementa ad syllabam, et materia et forma universaliter sumpta ad speciem; partes autem materiales dicuntur quæ accidunt rei, et hoc modo æs est pars statuæ, et semicirculi sunt partes circuli, et digitus est pars hominis. Distinguitur ergo iste quartus modus a primo, quia primus accipit partes materiales ex quibus res materialiter constat; quartus autem partes formales, quæ dicuntur partes speciei. Deinde cum dicit :

Partes duplices.

Alia vero si secundum partem aliquam horum aliquis extiterit modorum, ut ex patre et matre puer, et ex terra plantæ, quia ex aliqua parte ipsorum. 140.

Ponit quintum modum, quod *alia*

supple dicuntur fieri ex aliquo *si secundum aliquam partem horum*, id est, dictorum modorum *aliquis extiterit, ut puer* dicitur fieri *ex patre et matre, et plantæ ex terra*, quia fiunt ex aliqua parte ipsorum; patet enim, quod puer non fit ex tota substantia patris vel matris, quæ sunt principium effectivum generationis pueri, similiter nec plantæ fiunt ex tota terra; sed puer fit ex aliqua parte substantiæ parentum ab eis ministratæ, et planta fit similiter ex aliqua parte terræ. Deinde cum dicit :

Alio vero post quod tempore, ut ex die nox, et ex serenitate hiems, quia hoc post hoc. Horum autem hæc quidem quia habent transmutationem ad invicem ita dicuntur, ut et quæ nunc sunt dicta : hæc autem eo quod secundum tempus, et consequenter solum, ut ex æquinoctio fiebat navigatio, quia post æquinoctium fiebat et ex Dionysiis Thargelia, quia post Dionysia.

Ponit sextum modum dicens, quod *alio* scilicet modo fit supple aliquid ex aliquo, quia *fit post tempore, ut ex die fit nox et ex serenitate hiems*; et iste modus fiendi hoc ex hoc dicit solum ordinem, scilicet *quia hoc fit post hoc*. Cum enim dicitur quod ex die fit nox, est sensus, quod post diem fit nox; addit autem quod *horum quæ*, scilicet sic se habent, quod unum fit ex aliquo isto modo, contingit dupliciter : hæc quidem ita dicuntur *quia habent ad invicem transmutationem*, ita quod habent ordinem non solum secundum tempus, sed etiam secundum motum, *ut quæ nunc sunt dicta*, quia scilicet consequuntur terminos motus, scilicet diversa ubi Solis, ut patet de nocte et die, hieme, æstate : *hæc autem*, id est, alia dicuntur *eo quod solum secundum tempus se habent*, consequenter supple, et non habent ordinem terminorum ejusdem motus, ut si dicatur, quod *navigatio fiebat ex æquinoctio*, id est, fiebat post æquinoctium; patet enim quod ista non sunt termini ejusdem motus sicut priora, sed pertinent ad diversos motus : hoc *etiam modo ex Dionysiis fiunt Thargelia, quia* scilicet *post Dionysia*, nomina sunt Græca, et significant festa, quorum unum post aliud celebratur, ut si diceretur, quod ex festo Sancti Michaelis fit festum Sancti Francisci, quia fit post illud.

[Margin: loc modo reatura fit x nihilo ommuni-er licet ifficeret rdo naturæ.]

[Margin: Dionysia, id est, Bacchanalia. Thargelia ludi in honorem Apollinis.]

141\. Notandum, quod isti sex modi prædicti sic se habent, quia secundum quatuor primos dicitur aliquid fieri ex aliquo per se, et proprie, et primo; secundum autem quintum modum per se quidem, sed non primo, quia solum secundum partem. Secundum autem sextum modum fit aliquid ex aliquo improprie, quia fieri aliquid ex aliquo non solum dicit ordinem, ut quia facit hoc post hoc, sed etiam dicit causam aliquo modo. Tunc sequitur illa pars :

SUMMARIUM.

Pars sumitur quatuor modis, quos bene explicat Doctor ostendens eos non coincidere.

Pars dicitur quidem uno modo in quam dividitur utique quantum quocumque modo ; semper enim ablatum a quanto, ut quantum est, pars illius dicitur, ut trium duo pars quodammodo dicuntur.

Ubi distinguit nomen *partis*. Circa quod quatuor facit, secundum quod ponit quatuor modos, quibus pars dicitur. Secunda ibi : *Amplius in quæ*. Tertia ibi : *Amplius in quæ*. Quarta

[Margin: Pars quadrupliciter dicitur.]

ibi: *Amplius quæ sunt.* Prima in duas, secundum quod primus modus potest dupliciter accipi. Secunda ibi: *Alio vero modo.* Dicit ergo, quod *pars dicitur uno modo in quam utique quantum dividitur quantumcumque*, id est, quantacumque fuerit minor quantitas, in quam major dividitur; *semper enim ablatum a quanto inquantum est quantum dicitur pars* quanta *illius, ut duo dicuntur* aliqualiter *pars trium*, et hæc est pars non aliquota, quia scilicet aliquoties sumpta non reddit ipsum totum. Deinde cum dicit :

Alio vero modo quæ talia mensurant solum, propter quod duo trium sunt quidem ut dicitur pars, sunt autem ut non.

142. Ostendit quomodo potest accipi aliter iste primus modus, dicens quod *alio modo*, supple dicitur pars, *quæ solum*, id est, præcise *mensurat totum*, et hæc dicitur pars aliquota : *propter quod duo sunt, ut dicit pars trium*, scilicet primo modo, *sunt autem ut non* isto, scilicet secundo modo.

Pars duplex. scilicet aliquota, et non aliquota.

Notandum, quod pars quanta rei quantæ dicitur dupliciter, quia quædam est pars aliquota, quædam non aliquota ; dicitur pars aliquota, quæ aliquoties sumpta reddit, et mensurat præcise totum, sicut *duo* sunt pars quaternarii et senarii, nam bis duo præcise faciunt quatuor, et ter duo sex; dicitur autem pars non aliquota quæ aliquoties sumpta non reddit præcise ipsum totum sed vel plus, vel minus, et hoc modo *duo* sunt pars *trium* et *quatuor* sunt pars ipsorum *sex*; ideo ait Philosophus, quod *duo* sunt uno modo pars trium, scilicet pars non aliquota ; sunt autem ut non, quia scilicet non sunt pars trium aliquota, ut patet ex prædictis. Deinde cum dicit :

Amplius in quæ dividitur utique species sine quantitate, et hæ partes hujus dicuntur; quare species generis dicuntur esse partes.

Ponit secundum modum, dicens quod *amplius* supple dicuntur partes, illa, *in quæ aliquid dividitur sine quantitate, et hæ partes dicuntur illius, quod* sic dividitur, *qualiter species dicuntur esse partes generis.* Genus enim dividitur in species, non divisione quantitativa, sed formali et essentiali, quod fit per differentias specificas. Deinde cum dicit :

Genus dividitur species visione sentia

Amplius in quæ dividitur aliquid ;aut ex quibus componitur totum,aut species habens speciem, ut sphæræ æreæ, aut cubi ærei,et æs pars ; hæc autem est materia in qua species, et angulus pars.

Ponit tertium modum dicens, quod *amplius* supple dicuntur partes, illa, *in quæ aliquid dividitur, aut ex quibus totum componitur, sive* illud *sit species, aut habens speciem*, puta individuum; dictum est enim supra, quod quædam sunt partes formales et speciei; quædam materiales et individui, *ut æs est pars sphæræ æreæ, aut cubi ærei : hæc autem materia est*, id est, pars materialis *in qua*, scilicet *species* recipitur, vel hæc autem, id est individua, puta sphæra ærea, et cubus æreus, sunt ut materia, id est materialia, in quibus species inclusa reservatur; individua enim quæ contrahunt speciem per aliquam differentiam individualem, dicuntur large materia, ut dictum est supra capite de Uno, ideo dicuntur materialia respectu speciei, *et angulus est pars* speciei, et formalis ipsius trianguli. Deinde cum dicit : 143.

Exposit speciali

Amplius quæ sunt in ratione unumquodque ostendente, et ea partes sunt totius, propter quod et genus speciei pars dicitur; aliter autem species generis pars.

Ponit quartum modum, dicens quod *amplius* supple dicuntur partes, ea *quæ sunt in ratione,* id est, definitione *ostendente unumquodque,* et hoc quidem modo genus et differentia sunt *partes speciei et totius.* Et quia supra in secundo modo species dicebantur partes generis, hîc autem dicitur e converso; ideo subdit, quod hoc non est eodem modo, dicens *propter quod genus pars speciei, aliter autem species dicitur pars generis;* species autem est pars generis subjectiva, genus autem est pars speciei integralis et essentialis.

Genus est pars speciei et e contra diversimode tamen.

Notandum, quod isti quatuor modi sic distinguuntur: quia in secundo modo accipitur pars subjectiva, ut dictum est, sed in aliis tribus accipitur pars integralis, differenter tamen; quia in primo modo accipitur pars integralis quantitativa; in tertio vero modo pars integralis essentialis rei in se consideratæ; in quarto autem modo pars essentialis integralis rei consideratæ ut est quoddam definibile.

Qualiter membra non coincidunt ostendit.

SUMMÆ UNICÆ

CAP. XVIII.

De toto, et multo, et genere.

SUMMARIUM.

In hoc capite usque ibi : *Amplius quanto,* describitur totum,et dividitur in universale et integrale, et explicatur utrumque membrum,quod tangit Doctor secundum quosdam antiquos,cœlos esse animatos,de eo dubitarunt etiam quidam Sancti ; nec ratione convinci potest oppositum, de quo Doctor. 2. d. 14. quæst 1. et ibi Schol.3.secundum membrum subdividitur in continuum per naturam, et continuum per artem.

Totum dicitur et cujus nulla pars abest, ex quibus dicitur totum natura, et continens contenta, ut unum aliquid sint illa. Text. com. 31.

144. Postquam Philosophus distinxit nomina significantia entis partialitatem, nunc distinguit nomina significantia entis totalitatem. Circa quod duo facit : quia primo determinat de toto in communi. Secundo in speciali de quodam toto scilicet est genus. Secunda ibi : *Genus dicitur.* Prima in duas : nam primo determinat de toto. Secundo de ejus opposito. Secunda ibi : *Colobon dicitur.* Prima in duas : nam primo assignat quamdam totius communem rationem. Secundo juxta illam rationem declarat modorum totius distinctionem. Secunda ibi : *Hoc autem dupliciter.* Ponit ergo rationem totius, quæ includit duo. Primum pertinet ad totius integritatem. Secundum ad ejus utilitatem, dicens quod *totum dicitur cujus nulla pars abest ex quibus totum dicitur,* id est, constituitur *natura,* id est secundum naturam propriam, et hoc fuit primum ; iterum totum est *continens contenta,* id est partes, quæ se habent, ut contenta, ad hoc scilicet ut illa contenta *sint aliquid unum* in toto, et hoc fuit secundum. Deinde cum dicit :

Totum quid?

Hoc autem dupliciter; aut enim ut unumquodque unum, aut ut ex his unum.

Distinguit modos totius. Circa quod duo facit. Primo præmittit quamdam bimembrem divisionem. Secundo subdit membrorum ejus

declarationem. Secunda ibi : *Universale quidem.* Dicit ergo, quod *hoc* scilicet totum est *dupliciter : aut enim unumquodque*, scilicet contentum a toto est *ipsum unum*, scilicet totum continens ; *aut ex his*, scilicet contentis constituitur ipsum *unum*, scilicet totum. Et per hoc dat intelligere duplex totum, scilicet totum universale, cujus quælibet pars est ipsum totum, quatenus tale totum prædicatur de suis partibus prædicatione dicente, hoc est hoc ; aliud totum integrale quod ex suis partibus constituitur, tamen nulla ejus pars est ipsum totum, quia nullum tale totum de suis partibus prædicatur. Deinde cum dicit :

Totum duplex scilicet universale, et integrale.

145. Universale enim quidem, et quod totaliter dicitur, ut totum aliquid ens ; sic est universale quasi continens multa in prædicari de unoquoque, et unum omnia esse, et unumquodque, puta hominem, equum, Deumque, omnia animalia.

Totum universale quid.

Exponit membra prædictæ divisionis, et primo membrum de toto universali. Secundo de toto integrali. Secunda ibi : *Continuum vero.* Dicit ergo, quod *universale quidem, et quod dicitur totaliter*, id est, prædicatur communiter, dicitur quoddam totum, *et sic est universale quasi multa continens*, scilicet ut partes subjectivas ex eo, scilicet quod *est prædicabile de unoquoque*, id est, de unaquaque illarum partium contentarum : sic quod unumquodque *et omnia illa* contenta sunt *id unum*, scilicet totum universale, puta si animal dicatur isto modo continere hominem et equum et Deum, quæ omnia sunt animalia : animal enim prædicatur de unoquoque istorum prædicatione dicente, hoc est hoc.

Notandum, quod sicut dictum fuit in 1. lib. et etiam in 3. aliqui antiqui posuerunt corpora cœlestia, puta Solem et Lunam, et alias stellas esse corpora animata, et quosdam Deos ; alii dixerunt, ut Platonici, esse quædam animalia, et dæmones appellabant, et ut Deos quidem colebant ; alii autem ponebant quosdam homines deificatos et esse ejusdem speciei cum hominibus sensibilibus, incorruptibiles tamen et perpetuos, quos Deos appellabant ; horum autem opinione utitur Philosophus hîc non curans de exemplo, computans Deum inter animalia. Deinde cum dicit :

Varia i[nterpretati]o nominis d[e]orum s[e]cundum antiquos.

Continuum vero et finitum quando unum aliquid ex pluribus est, quæ insunt, maxime quidem potentia, si autem non et energia.

Exponit secundum membrum. Circa quod duo facit. Primo ipsum exponit. Secundo ipsum subdividit. Secunda ibi : *Horum vero.* 146.

Ad evidentiam primi notandum, quod licet totum integrale non tantum sit in continuis, sed etiam in non continuis et discretis, exponit tamen illud totum in continuis, ubi forsan est magis manifestum, quod dicitur. Dicit ergo quod *continuum et finitum*, id est, perfectum totum integrale dicitur, *quando fit unum aliquid ex pluribus quæ insunt, maxime quidem si insunt in potentia ; si autem non* scilicet sunt in potentia, quod insint *energia*, id est, in actu, idem enim significat energia, quod in actu.

Ad energia...

Notandum, quod ut probatur 3. Physic. cap. de infinito. t. c. 67. infinitum magis habet rationem partis quam totius, et ideo Philosophus loquens de hoc toto inte-

grali dicit ipsum continuum, et infinitum.

artes in to possunt accipi upliciter.

Notandum etiam quod partes, ex quibus totum constat, possunt accipi dupliciter, et possunt esse in toto dupliciter scilicet vel in potentia, vel in actu; in potentia quidem sunt in toto, quod est vere unum, ut habetur 7. hujus, t. c. 60. et 7. Phys. circa finem, t. c. 37. sed partes sunt actu in toto, quod non est vere unum, nisi sicut acervus; magis autem est unum et per consequens totum, quod habet partes in potentia, quam quod habet in actu, licet sit oppositum, aspiciendo ad partes; nam partes magis habent esse cum sunt in actu, quam cum sunt in potentia. Alia littera sic habet, quod *continuum est unum de pluribus quæ insunt maxime quidem perfectione*, id est, in actu, *sin autem potestate*, et postea sequitur littera nostra; sed ut dicitur, et bene illa littera superfluit, et fuit forte vitium transferentis, qui forte invenit duas litteras et transtulit utramque, et sic fecit errorem, ut ambæ litteræ in unum conjungerentur. Deinde cum dicit :

.Thom. c notavit.

Horum vero eorumdem magis, quæ sunt natura quam arte talia, quemadmodum et in uno dicimus tanquam existente totalitate unione aliqua.

147. Hîc subdividit secundum membrum postquam ipsum exposuit. Circa quod duo facit, secundum quod innuit duas divisiones. Secunda ibi : *Amplius quanto.* Dicit ergo, quod *horum eorumdem*, scilicet *continuorum magis sunt talia*, scilicet tota *quæ sunt* supple continua *natura quam quæ arte,* quemadmodum *diximus, et in uno* supra cap. de Uno, ubi dictum est, quod illa, quæ sunt continua per naturam, sunt magis unum quam quæ sunt continua ab arte, *tanquam totalitate existente unione aliqua*, id est, ac si totalitas sit quædam unio, ita quod magis totum est et magis unum; ex his habemus unam divisionem membri illius, scilicet quod quædam sunt continua per naturam, quædam per artem. Deinde cum dicit : Continua duplicia.

SUMMARIUM.

Totum integrale, seu continuum, ratione positionis, dividitur in tres species; de una dicitur omne; de altera, totum; de tertia utrumque nomen.

Amplius quanto habente principium et medium et ultimum. Quorum quidem non facit positio differentiam, omne dicitur ; quorum vero facit, totum ; et quæcumque ambo dicuntur et totum et omne. Sunt autem hæc quorum natura quidem eadem manet transpositione ; forma vero non ut cera et vestis ; etenim totum et omne dicuntur ; habent enim ambo. Aqua vero et quæcumque humida sunt, et numerus, omne quidem dicuntur ; totus vero numerus et tota aqua non dicitur nisi metaphorice. Omnia vero dicuntur in quibus omne, ut in uno, in his omnia, ut in diversis ; omnis hic numerus ; omnes hæ unitates.

Ponit secundam divisionem dicens, quod *amplius*, ipso quanto *habente principium medium et ultimum*, secundum scilicet quemdam ordinem positionis in partibus continui, nam omne totum continuum est quantitas habens positionem ; hoc inquam supposito horum, scilicet continuorum, *quorum positio non facit differentiam, omne dicitur*, talia autem sunt omnia humida, ut dicetur ; partes enim aquæ quocumque modo transponantur non faciunt differentiam in subjecta aqua, et ideo in talibus ad signi- De quibus omne, et totum recte dicuntur seorsum.

ficandum totalitatem utimur hac dictione, *omnis*, dicendo, omnis aqua; *quorum autem* supple positio facit differentiam, dicimus totum *et non omne*, sicut patet de homine, et de domo et hujusmodi; non enim est homo qualitercumque partes hominis ordinentur, puta si pes esset in fronte, et cor in manu, etc. impossibile enim esset hominem sic posse vivere vel stare, et ideo talis dispositio facit differentiam in substantia hominis, similiter est de domo et hujusmodi ; in talibus ergo dicimus totum et non omne, ut totus homo, et tota domus,et non omnis, accipiendo aliquem hominem, vel aliquam domum; *quæcumque vero ambo dicuntur,* scilicet illa in quibus ambo accidunt, quod scilicet positio facit in eis differentiam quodammodo, in talibus dicimus, *totum et omne, sunt autem quorum hæc aliqua natura*, scilicet materia manet eadem, *ut cera et vestis*, quæ si transponantur in suis partibus mutata figura, materia tamen manet eadem, licet in se quantum est de se retineant propriam figuram; quod non est de aqua et de aliis humidis cum terminentur et per consequens figurentur termino alieno; talia ergo de quibus nunc loquimur, dicuntur totum et omne : *habent enim ambo,* scilicet quod positio in eis quodammodo facit differentiam, et quodammodo non; et per hoc differunt ab humidis, quæ cadunt sub primum membrum, ideo subdit quod *aliqua vero et quæcumque sunt humida, et etiam numerus dicuntur quidem omne ; totus vero numerus, et tota aqua* non dicitur *nisi metaphorice*, quod dicit forte secundum proprietatem Græci idiomatis, licet apud nos dicatur tota aqua, et totus numerus; addit autem quod *omnia illa dicuntur in quibus dicimus omne ut in uno, nam in his dicuntur omnia ut in diversis*, vult dicere quod in quibus utimur hac dictione, *omnis*, sicut ipsum totum unum et acceptum in singulari dicitur omne, sic partes ejus diversæ dicuntur omnia in plurali, ut dicendo *omnis hic numerus, et omnes hæ unitates* in plurali; similiter sicut dicitur omnis aqua, ita potest dici de partibus ejus, omnes aquæ.

Ex his patet una divisio trimem- 148. Continua triplicia.
bris, scilicet quod quædam sunt continua, quorum positio partium non facit differentiam in substantia, ut sunt numerus et omnia humida, et in talibus utimur hac dictione, *omnis*. Et nota quod de ratione talium sunt duo : unum est, quod sint tota homogenea, ejusdem scilicet rationis in toto et in partibus ; aliud est quod de se non habeant propriam figuram, ut sint retentiva de se alicujus figuræ, sed terminentur et figurentur semper termino alieno; quædam sunt continua quorum positio in partibus facit differentiam in substantia, et in talibus utimur hac dictione *totum*. Et nota quod de ratione talium est quod sint tota heterogenea, ut homo et asinus, et hujusmodi. Quædam sunt continua, quorum positio in partibus quodammodo facit differentiam, et quodammodo non, et in talibus utimur utraque dictione, scilicet, *omnis* et *totum*. Et nota quod de ratione talium sunt duo : unum est, quod talia sint tota homogenea, ut dicebatur de primis :

Quare ly omnis, applicatur homogeneis, et ly totum heterogeneis.

aliud est quod sint retentiva figurarum propriarum, et non semper terminentur termino alieno, et per hoc distinguuntur a primis. Et ex hoc patet causa hujus divisionis, quia enim hæc dictio *omnis*, est distributiva, ideo in termino cui additur, requirit multitudinem, vel in actu, vel in potentia propinqua; quia ergo humida, et ea quæ sunt homogenea, sunt divisibilia in partes ejusdem rationis, quia quælibet pars aquæ est aqua, ideo in una aqua sunt multæ aquæ, licet in potentia, sicut in uno numero sunt multæ unitates, licet etiam in potentia; alioquin numerus non esset per se unus, et propter hoc in talibus dicimus, omnis numerus, omnis aqua, etc. Propter causam vero oppositam in totis heterogeneis, non dicimus *omnes*, dicimus tamen *totum*, ex eo quod *totum* perfectum requirit simultatem partium, et talia sunt hujusmodi tota, quorum ratio et perfectio non est communicabilis alicui de partibus, et ideo dicimus totum nomen et non omne. Al. totum animal.
Deinde cum dicit:

SUMMARIUM.

Explicat quid sit *colobon* seu diminutum, quod est oppositum *totius*, ad quod septem requiri, bene ostendit Doctor; atque tria requiri ad partem diminutam, seu colobam.

149 Diminutum vero dicitur quantorum non quodcumque, sed partibile oportet illud esse, et totum; nam duo non sunt diminuta altero ablato uno: non enim unquam id cujus ablatione diminutum quippiam sit, et id quod restat, æqualia sunt. Neque omnino quisque numerus est diminutus; etenim substantiam oportet manere; si calix diminutus est, adhuc oportet esse calicem. Numerus autem adhuc non idem parte sublata.

Determinat de opposito *totius* quod est *colobon*, id est truncatum, unde alia littera habet quantum diminutum, vel defectivum. Est ergo intentio Philosophi ostendere quid est colobon vel truncatum. Circa quod duo facit: primo narrat ea quæ requiruntur ex parte totius quod truncatur. Secundo ea quæ requiruntur ex parte partis truncatæ, et quæ a toto deficit. Secunda ibi: *Adhuc autem*. Quantum ad primum enumerat septem, quæ requiruntur ad hoc quod aliquod totum sit colobon. Ut totum sit colobon, requiruntur 7. Primum est, ut illud totum sit aliquid quantum, habens partes quantitativas, in quas dividitur, ideo dicit quod *colobon dicitur quantorum*, id est, quod sit de numero quantorum; et per hoc distinguitur a toto universali, quod non est divisibile secundum quantitatem, et ideo sublata una parte subjectiva, non potest dici colobon. Secundum est, quod colobon non dicitur quodcumque quantum, sed quod sit partibile in partes alterius rationis, et sit totum constitutum ex diversis partibus; ideo dicit quod non quodcumque supple quantum est colobon, *sed oportet illud esse partibile et totum*; et per hoc distinguitur colobon a partibus homogeneis, in quas totum heterogeneum dividitur, et ideo caro vel os, non possunt dici colobon, licet sint quanta. Tertium est, quod colobon non potest dici aliquid habens duas partes, si altera tollatur, quia pars ablata a colobon non debet esse æqualis residuo: ideo dicit quod *duo*, puta numerus binarius, *non sunt [illegible] altero uno ablato*, quia Al. reliquo

Al. non sunt æqualia.

colobonia, id est, pars ablata, et reliquum quod remanet, non est æqualis, et ideo oportet quod semper residuum sit majus illo quod aufertur. Quartum est, quod substantia colobi manet etiam amota parte, et propter hoc numerus non potest esse colobus, quia ablata quacumque unitate statim variatur substantia numeri, ideo dicit quod *nec totaliter*, id est, universaliter *nullus numerus* supple *est colobus; etenim* pro quia, *oportet manere substantiam*, scilicet colobi, sicut si calix truncetur pede, adhuc manet calix; ideo dicit quod *adhuc oportet esse calicem si calix sit colobon*, id est, colobus; *numerus autem non adhuc idem*, scilicet manet *ablata* una *parte*.

Non omnia quæ habent partes dissimiles sunt coloba.

Quintum est quod colobon dicitur habere partes dissimiles, licet non convertatur; nam numerus habet aliquo modo partes dissimiles, puta quinarius dualitatem et trinitatem, et tamen numerus non est colobus; ideo dicit quod adhuc supple oportet quod coloba sint dissimilium partium, nec tamen hæc omnia, quæ scilicet habent partes dissimiles, sunt supple coloba; numerus enim habet partes dissimiles, ut dualitatem et trinitatem, et tamen numerus non est colobus. Ratio hujus dicti assignatur, quia in toto homogeneo, quod est similium partium, ratio totius salvatur in qualibet parte, ideo si una pars auferatur, reliqua non dicetur coloba; oportet ergo colobon esse totum heterogeneum, et dissimilium partium. Qualiter autem sit intelligendum quod numerus habeat partes dissimiles, et per consequens divisibiles, ut hîc dicitur, dictum fuit supra, capitulo de Quanto. Sextum est, quod colobon oportet esse tale, quod habeat determinatam positionem partium, et ideo illa in quibus positio non facit differentiam, non possunt dici coloba; ideo dicit quod totaliter, id est, universaliter nullum est colobon eorum, quorum positio non facit differentiam, sed oportet esse talia quæ habent in substantia positionem, scilicet determinatam, ut homo, equus, et alia tota heterogenea. Septimum est, quod colobon oportet esse totum continuum, non discretum; et ideo harmonia, quæ componitur ex numeris musicis, non potest dici coloba, esto quod sibi aliqua pars subtrahatur, ideo dicit quod amplius continua supple oportet esse coloba; nam harmonia licet sit ex eis, quæ sunt dissimilium partium, et habent positionem (quod dicit pro quanto voces acutæ, et graves non quomodocumque ordinatæ habent hanc, vel hanc harmoniam, licet harmonia non habeat proprie positionem, quæ est differentia quantitatis, sicut nec numerus), licet inquam sic sit, tamen harmonia non fit coloba, ex eo scilicet quod non est continua, sed discreta. Deinde cum dicit :

Al. partes similes partes dissimiles.

150. Adhuc autem etsi partium dissimilium sint, nec hæc omnia diminuta dici possunt; numerus enim est ut dissimiles habent partes, ut dualitatem et trinitatem. Sed totaliter quorum non facit differentiam positio, nullum est diminutum, ut aqua aut ignis; sed oportet talia esse quæ in substantia positionem habeant. Amplius continua sint oportet; nam harmonia est ex eis quæ sunt dissimilium partium, et positionem habent; diminuta autem non fit. Adhuc autem nec quælibet tota, nec hæc cujuscumque particulæ privatione diminuta sunt; etenim di-

minutum non faciunt, neque quæ principalia substantiæ, nec quæ ubicumque entia, ut si perforetur calix non diminutus, sed si ansa, vel extremitas aliqua ; et homo dicitur diminutus, non si carnem, aut splenem, sed si extremitatem, et hanc non quamvis, sed quæ non habet generationem ablata tota. quapropter calvi non sunt, nec dicuntur diminuti.

Ut pars dicatur coloba, vel totum in ordine ad partem requiruntur tria.

Enumerat conditiones requisitas ad colobon ex parte partis quæ truncatur et aufertur, et sunt tres. Prima est, quod pars ablata non sit principalis, sine qua scilicet substantia rei esse non possit ; ideo dicit quod *adhuc autem sicut nec quælibet tota* supple dici *possunt coloba*, ita nec hoc scilicet totum dicitur colobon ex privatione cujuscumque particulæ ; non enim oportet nec quæ propria, vel principalia substantiæ, id est, quod oportet partem ablatam non esse principalem substantiæ rei. Ratio hujus est, quia ut dictum est supra, oprotet colobon etiam manere ablata parte ; sublata autem parte principali rei, jam non remanet res, ut homo truncato capite. Secunda est, quod pars ablata debet esse in extremitate colobi, et non interior, ideo dicit quod *nec ubicumque entia*, id est, quod ista quæ auferuntur, non sunt ubicumque, *ut si perforatur calix ;* et supple de medio ejus pars aliqua auferatur, scilicet calix, non erit colobus : *sed si auferatur auris*, id est, aliqua particula calicis, ad instar auris, aut aliqua ejus extremitas, tunc supple dicetur colobus, similiter homo non est colobon si amittat carnem, id est, aliquid de carne pedum, vel brachii, aut si amittat splenem, aut aliquam partem interiorem, sed aliquam extremitatem amittat, puta manum, aut aurem. Tertia Al. debet.
conditio est, quod ista particula in extremitate, ex cujus subtractione dicitur colobon, dicitur esse talis quod iterum non renascatur ; quod si sic, non propterea dicetur colobon, ideo dicit quod *et hæc pars,* scilicet a qua dicitur colobon, non *omnem* supple *partem oportet esse, sed cum non habet generationem ablata a toto,* puta sicut sunt manus, vel pedes, ideo infert *quapropter calvi non sunt colobi,* si supple capilli debeant iterum renasci, ut cum aliquis ex infirmitate perdidit pilos. Tunc sequitur illa pars :

SUMMARIUM.

Explicantur quatuor modi quibus sumitur genus. Primo pro continua generatione. Secundo pro primo movente. Tertio pro subjecto. Quarto pro eo quod primum inest in definitione, quomodo sumitur apud Logicos. Quod innuitur hîc matrem non concurrere active, non ita est, ut bene probat Doctor 3. d. 4. tantum dicitur hîc eam ministrare materiam, et forte quia ejus semen magis materiale est, minusque activum.

Genus dicitur, hoc quidem si sit generatio continua speciem eamdem habentium, ut dicitur donec utique hominum genus sit, quia donec est generatio continua ipsorum. Text. com. 33.

Ubi agit in speciali de quodam toto, quod est genus. Circa quod 151.
duo facit . quia primo distinguit modos generis. Secundo modos quibus aliqua dicuntur differre genere. Secunda ibi : *Diversa genere.* Prima in duas. Primo facit quod dictum est. Secundo resumit illos modos et concludit intentum. Secunda ibi : *Genus igitur.* Prima in Genus dicitur quadrupliciter.
quatuor secundum quatuor modos generis. Secunda ibi : *Illud vero.* Tertia ibi : *Amplius autem.* Quarta

ibi : *Amplius ut in rationibus.* Dicit ergo, quod *genus dicitur hoc quidem si sit generatio continua aliquorum habentium eamdem speciem*, ita quod talis generatio continua dicitur genus, *ut cum dicit, donec utique sit genus hominum*, id est, donec est generatio continua ipsorum ; et iste est primus modus prior, scilicet multitudo hominum ad invicem, et ad unum primum principium habitudinem aliquam et relationem habens, ut omnes Romani ad Romulum. Deinde cum dicit :

Illud vero a quo sunt primo movente ad esse ; sic enim dicuntur Ellines genere, et Iones, quia hi ab Elline ; illi vero a Ione primo generante, et magis qui a generante quam qui a materia ; dicuntur enim et a femina genere ut et Pyrrha.

Ponit secundum modum, dicens quod *illud a quo ut a primo movente ad esse*, id est, a primo generante sunt, id est, procedunt aliqua, dicitur supple genus ; *sic enim dicuntur* aliqui *Ellines genere et Iones*, *quia* hi scilicet Ellines sunt *ab Elline, et illi a Ione ut a primo generante*. Addit autem quod magis denominantur a patre quam a matre, ideo dicit quod *magis quidem a generante quam a materia*, id est, quam a matre, id est, quæ ministrat materiam generationis; licet quandoque accidat oppositum, scilicet quod denominantur a matre, ideo dicit, quod etiam *dicuntur a fœmina genere*, *ut a Pyrrha* supple dicuntur aliqui Pyrrhani vel Pyrrhades. Deinde cum dicit :

Denominatio plerumque fit a patre.

152. Amplius autem ut superficies figurarum genus superficialium, et solidum solidorum ; figurarum enim magis unaquæque hæc quidem superficies talis, hoc autem solidum tale ; hoc autem est, quod subjicitur differentiis.

Ponit tertium modum, ut genus accipitur pro subjecto dicens quod *amplius*, supple dicitur genus, *ut superficies* dicitur *genus figurarum superficialium, et solidum*, id est, corpus *solidorum*, id est, figurarum solidarum. Causam autem hujusmodi subdit dicens, quod *unaquæque figurarum hæc quidem est superficies talis*, ita quod superficies talis prædicatur de figura superficiali ; hoc autem, id est, *solidum tale*, ita quod ipsum solidum, hoc est corpus prædicatur de tali figura, scilicet solida ; subdit autem quod *hoc autem*, id est subjectum est, *quod subjicitur differentiis*, et in hoc tangit duplicem causam, quare proprium subjectum dicatur genus. Una est, quia sicut genus prædicatur de specie, et ponitur in ejus definitione, ita et proprium subjectum de accidente, nam superficies prædicatur de figura superficiali, et ponitur in ejus definitione, et similiter solidum de solida. Alia causa est, quia sicut genus subjicitur contrariis differentiis, sic proprium subjectum se habet ad accidentia ; dicitur enim quod hæc figura solida est talis solida, et hæc figura superficialis est talis superficies, quasi figura sit quædam differentia qualificans superficiem vel solidum, et prædicatur de subjecto in quale, ad modum differentiæ, ut sicut dicimus animal rationale, ita dicimus superficies quadrata vel triangularis, ita quod subjectum subjicitur accidentibus, supple differentibus ad modum generis. Deinde cum dicit :

Subjectum dicitur genus propter duo

Genus est prima pars definitionis

Amplius ut in rationibus, quod primum inest, quod dicitur in eo, quod quid est

hoc genus, cujus differentiæ dicuntur qualitates.

Genus est prima pars definitionis

Ponit quartum modum dicens, quod *amplius*, id est, alio modo dicitur genus, *quod primum inest*, id est, primo ponitur *in rationibus*, id est, definitionibus, *quod dicitur*, id est, prædicatur *in eo, quod quid est, et hoc est genus, cujus differentiæ dicuntur qualitates;* omnis enim definitio constituitur ex duobus conceptibus, quorum unus est primus est quidditativus qui; est conceptus generis alius est qualificativus, qui est conceptus differentiæ, et ideo differentiæ dicuntur quædam substantiales qualitates. Deinde cum dicit :

Al. qualitativus.

153. Genus igitur toties dicitur ; aliud quidem secundum generationem continuam speciei ejusdem ; aliud quidem secundum primum movens ejusdem speciei ; aliud vero materia. Cujus differentia enim et qualitas est, hoc est subjectum quod dicimus materiam,

Resumit dictos modos, et concludit intentum dicens, quod *genus ergo toties dicitur*, ut dictum est *aliud quidem secundum generationem continuam ejusdem speciei*, quantum ad primum modum ; *aliud quidem secundum primum movens*, id est, generans *ejusdem speciei*, quantum ad secundum modum ; *aliud vero, ut materia* quantum ad tertium modum et quartum ; genus enim subjectum est materia accidentium ; genus etiam prædicabile dicitur materia, tum quia sumitur a re, sive a realitate materiali rei, tum quia sicut materia est in potentia, et determinabilis per formas, sic et genus per differentias specificas ; ideo subdit, *cujus*, scilicet generis, *differentia est qualitas, hoc est subjectum, quod dicimus materiam*, sic enim se habet genus ad differentiam, sicut subjectum ad qualitatem.

Genus congrue subjectum et materiale dicitur.

SUMMARIUM.

Duo modi, quibus aliqua dicantur diversa genere ; Doctor explicat generis Physici et logici differentiam.

Diversa vero genere dicuntur, quorum diversum primum subjectum, et non resolvitur alterum in alterum, nec ambo in idem, ut species et materia diversum genere.

Distinguit modos, quibus aliqua dicuntur differre genere. Circa quod duo facit, secundum quod ponit duos modos. Secunda ibi : *Et quæcumque.* Dicit ergo, quod *diversa genere dicuntur, quorum primum subjectum est diversum*, sicut dicimus, quod primum subjectum colorum est superficies, et primum subjectum saporum est humidum ; et ideo color et sapor distinguuntur genere subjecto, quod est genus Physicum, et ideo subdit, quod talia sunt *quorum alterum non resolvitur in alterum* ; et hæc est secunda conditio requisita, et propter hoc figuræ superficiales, et solidæ erunt diversæ genere, nisi forte dicatur, quod solidum resolvatur in superficies, secundum illam opinionem, quæ ponit corpora componi ex superficiebus, et resolvi in ipsas; iterum tertio oportet quod *nec ambo in idem* aliquod resolvantur, *ut species*, id est, forma, *et materia sunt diversa genere*, ex eo quod secundum suas proprias entitates non habent aliquod tertium commune in quod resolvuntur, et iste modus sicut patet, correspondet tertio modo generis, quod est genus Physicum. Deinde cum dicit :

Diversa genere dicuntur dupliciter.

Verum est resolutione Physica et prædicabili formali.

154. *Et quæcumque secundum diversam figuram Categoriæ entis dicuntur ; alia namque quid est significant entium ; alia quale quid ; alia aliud ut divisum est prius ; nec enim hæc resolvuntur, neque invicem, neque in unum aliquod.*

Ponit secundum modum, dicens quod supple diversa genere dicuntur *quæcumque dicuntur secundum diversam figuram Categoriæ*, id est, prædicationis entis. *Alia namque entium significant quid est*, id est, substantiam, *alia quale quid*; *alia*, scilicet aliis modis, *ut est prius*, scilicet capite de ente *divisum, nec enim hæc resolvuntur in invicem*, quia unum Prædicamentum non continetur sub alio, *nec* resolvuntur *in aliquod unum*, quod scilicet sit genus ; nam licet ens sit commune prædicatum in quid de omnibus generibus, ens tamen non est genus; iste autem modus, sicut patet, correspondet quarto modo gen ris, quod est genus Logicum ; primi autem duo modi generis non multum pertinent ad Physicam, et realem considerationem, et ideo de diversitate generis illis modis correspondente Philosophus non curavit.

Notandum, quod sicut hîc tangitur, et habet declarari 10. hujus, duplex est genus : quoddam Physicum, quoddam Logicum ; genus Physicum attenditur penes subjecti identitatem, scilicet primi, ut illa dicantur idem genere Physico, quæ habent idem subjectum, vel eamdem materiam secundum rationem, et quæ non, non ; genus autem Logicum attenditur penes identitatem alicujus realitatis unius de pluribus univoce prædicabilis, ut illa dicantur idem genere Logico, quæcumque conveniunt in una aliqua tali realitate prædicabili de eis, et quæ non, non.

Genus duplex.

Quæ sunt ejusdem generis Physici et quæ logici?

Ex quo patet corollarie, quod aliqua possunt differre genere Physico, quæ tamen idem erunt genere Logico, ut omnes substantiæ corporeæ, et incorporeæ sunt idem genere Logico; quia omnes præter Deum sunt in genere substantiæ, et tamen differunt genere Physico, quia non habent unam materiam communem, similiter omnes colores et sapores sunt idem genere Logico, quia om'nes sunt de genere Qualitatis, et tamen differunt in genere Physico, quatenus non habent idem subjectum primum, ut prædictum es', nunquam tamen e converso, quod aliqua sint idem genere Physico, et differant genere Logico, etc.

Considera instantias.

SUMMÆ UNICÆ

CAP. XIX.

De Falso.

SUMMARIUM.

In hoc capite usque ibi : *Homo autem*, explicantur modi falsitatis, prout in re contingit dupliciter. Item ut contingit in definitione, et oratione. Rejicitur Antisthenes, qui dixit nihil posse dici de alio præter propriam definitionem. In quo consistat falsitas, dixi supplem. de An. disp. 3. sect. 9. Vide Doctorem 6. hujus q. 3. et ibi Scholium secundum.

Falsum dicitur uno modo, ut res falsa et hujus hoc quidem per non componi, aut per impossibile esse componi ; sicut dicitur diametrum esse commensurabilem, aut te sedere, horum enim falsum ; hoc quidem semper ; illud vero quandoque ; sic enim non entia hæc. 155. Text. com. 34.

Postquam Philosophus distinxit nomina significantia entis perfectionem, nunc distinguit nomina significantia entis defectum et imperfectionem. Circa quod duo facit : primo distinguit nomen *falsi*. Secundo nomen *accidentis*. Accidens enim comparatum ad substantiam defectum quemdam includit. Secunda ibi : *Accidens dicitur*. Prima in tres : quia primo distinguit nomen falsi, ut falsitas reperitur in re. Secundo ut reperitur in ratione, sive definitione. Tertio ut reperitur in homine. Secunda ibi : *Ratio vero*. Tertia ibi : *Homo autem falsus*. Prima in duas secundum duos modos. Secunda ibi : *Alia vero quæ sunt*. Dicit ergo, quod *falsum dicitur uno modo, ut res falsa et hujus*, scilicet rei falsæ, *hoc quidem per non componi*, id est, quod res dicitur falsa, uno modo per hoc, quod oratio significans rem incongrue componitur; vel quia non est composita, puta si sit falsum contingens ; vel quia impossibile est omnino componi si sit falsum omnino impossibile, *sicut dicitur diametrum esse commensurabilem*, quod est exemplum secundi ; *aut te sedere*, si tu supple non sedeas, quod est exemplum primi ; nam te sedere, vel non sedere, est contingens ; *horum enim hoc quidem est falsum semper*, scilicet diametrum esse commensurabilem ; *illud vero quandoque*, scilicet te sedere, quia licet non sedeas, contingit tamen te sedere, *sic enim hæc* dicuntur *non entia*, quia scilicet non est sic in re, sicut exprimitur per orationem. Deinde cum dicit :

[Fa]lsum triplex.

[Fa]lsum in [def]initione [co]ntingit [du]pliciter.

156. Alia vero quæ sunt quidem entia, et apta nata sunt videri, aut non, qualia sunt, aut quæ non sunt, ut pictura et somnia ; hæc namque sunt aliquid quidem, sed non quorum faciunt phantasiam. Res ergo falsæ sic dicuntur ; aut quia non sunt ipsæ, aut quia ab eis phantasia non entis est.

Ponit secundum modum, dicens quod supple *alia* dicuntur falsa in re *quæ sunt*, id est, quæ in se *sunt entia, et apta nata sunt*, scilicet aliquid apparere, vel *videri ; aut* pro sed, *quæ non sunt*, id est, qualia non sunt, ut sciographia et somnia, et dicitur sciographia, id est, umbrosa descriptio ; umbra enim videtur esse res quandoque cujus est umbra, ut si umbra hominis videtur esse homo; similiter est de somnio ; *hæc namque sunt quidem aliquid, sed non* illa *quorum phantasiam*, id est, apparentiam *faciunt*. Ultimo comparat dictos modos dicens, quod *res ergo sic dicuntur falsæ ; aut quia ipsæ non sunt*, quantum ad primum modum ; *aut quia ab eis est phantasia*, id est, apparentia *non entis*, id est, ejus quod non est, licet illa res sit aliquid in se, quantum ad secundum modum.

Secundum aliam litteram.

Notandum, quod ut potest haberi ex littera, secundus modus distinguitur a primo dupliciter : uno modo quia primus modus respicit res complexas : secundus autem modus res incomplexas. Alio modo quia primus modus attenditur circa res, quæ simpliciter non sunt ; secundus autem modus circa res, quæ simpliciter utique sunt, sed non sunt secundum quid, quia scilicet non sunt quales, vel quomodo apparent, et hanc differentiam tangit Philosophus expresse. Deinde cum dicit :

Differunt dicti duo modi dupliciter.

Ratio vero falsa, quæ est non entium inquantum falsa. Unde omnis ratio falsa alterius quam cujus est vera, ut quæ circuli 157.

falsa trigoni. Cujuslibet autem ratio est quidem, ut una quæ est ejus, quod quid erat esse ; est autem ut multæ, quoniam idem aliqualiter ipsum, et ipsum passum, ut Socrates et Socrates musicus ; falsa autem ratio nullius est simpliciter ratio.

Distinguit nomen *falsi* prout reperitur in ratione, vel definitione. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est. Secundo excludit quemdam errorem. Secunda ibi : *Quapropter Antisthenes.*

Falsum in definitione contingit dupliciter. Ad evidentiam primi notandum, quod definitio et generaliter oratio dicitur falsa dupliciter, scilicet vel simpliciter, vel ad aliquid. Dicitur autem falsa simpliciter illa, quæ includit repugnantiam in partibus, et ideo oratio nulli competit, sed est penitus non entis. Exemplum, si dicatur animal insensibile incorporeum, hæc oratio est omnino falsa simpliciter, quia in se claudit repugnantiam terminorum. Dicitur autem falsa ad aliquid, quæ quidem in se vera est, nullam repugnantiam includens, et ideo est alicujus entis ; quia tamen attribuitur alicui enti cujus non est, idcirco falsa dicitur. Exemplum, si definitio hominis attribueretur equo et talis oratio est non entis inquantum falsa ; ideo dicit, quod *oratio*, sive definitio dicitur falsa, *quæ est non entium inquantum falsa*, et hæc est falsa ad aliquid non simpliciter ; unde omnis oratio est falsa alterius, ut definitio quæ est circuli, est falsa trigoni, id est, trianguli ; *ratio autem*, id est, definitio propria *cujus est*, *licet quidem, ut una quæ est, quod quid erat esse ; est autem, ut et multæ*, id est, quod quodammodo sunt etiam multæ definitiones unius, quod exponit dicens : *quoniam*, pro quia, *idem est aliqualiter ipsum* scilicet subjectum præcise sumptum *et ipsum passum*, id est, cum passione sumptum, *ut Socrates et Socrates musicus ;* sunt enim idem, non simpliciter et per se, sed per accidens ; certum est autem, quod alia est definitio Socratis et Socratis musici, ambæ autem dicuntur esse ejusdem aliqualiter ; loquendo tamen proprie et per se, definitio non est nisi unica univoci ; addit autem, quod *falsa autem ratio nullius est ratio simpliciter*, et hæc est falsa simpliciter modo præexposito. Deinde cum dicit :

Quapropter Antisthenes opinatus est fatue nihil dici dignatus, nisi propria ratione unum in uno, ex quibus accidit non esse contradicere, fere autem neque mentiri. 138.

Excludit ex dictis errorem quemdam. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est. Secundo ad majorem evidentiam improbationis addit quoddam notabile. Secunda ibi : *Est autem unumquodque.* Concludit ergo ex dictis, dicens *quapropter Antisthenes fatue est opinatus nihil dignatus dici*, id est, prædicari de re *nisi propria ratione unum in uno ;* voluit enim iste Antisthenes, quod quia voces sunt signa rerum, sicut res non habet nisi unam et propriam essentiam, sic nihil possit prædicari de re in propositione, nisi ejus propria definitio, ita quod de uno subjecto nunquam dicatur nisi unum prædicatum, cujus improbationem subdit dicens : *ex quibus accidit non esse*, id est, non contingere *contradicere ; fere autem nec mentiri*, quod sic patet, si de homine prædicatur animal, quod est de ratione ejus, non poterit prædicari de

Al. prædic tæ divisio nis.

Error Antisthenis.

ipso non animal, nec formari propositio negativa, et sic non erit contradicere. Similiter non contingere mentiri, propria enim definitio est vera de re cujus est; sic ergo de nullo potest prædicari nisi propria definitio, nulla erit propositio nisi vera, et per consequens non erit mentiri. Deinde cum dicit :

Est autem unumquodque dicere non solum sua ratione, sed et ea quæ alterius falso quidem penitus, et aliqua etiam ex parte vere sicut et octo dupla dualitatis ratione. Hæc quidem igitur ita dicuntur falsa.

Al. improbationis.

Addit quoddam notabile, ad majorem evidentiam prædictæ divisionis, dicens quod *est*, id est, contingit *unumquodque dicere*, id est, de unoquoque prædicari *non solum sua ratione*, id est, secundum suam propriam definitionem, *sed etiam ea, quæ est alterius, falso quidem et omnino*; est autem, ut et vere, id est, quod si hoc fiat universaliter, est omnino falsa talis prædicatio, aliquo tamen modo potest esse vera, *sicut octo* dicuntur *dupla ratione dualitatis;* ratio enim dupli stat in proportione duorum ad unum, sicut dictum fuit in capitulo de Ad aliquid; octo autem, ut sunt duplum, aliquo modo sunt duo, quatenus in duo æqualia dividuntur; concludit ergo, quod *hæc quidem ita dicuntur falsa*. Deinde cum dicit :

SUMMARIUM.

Hominem esse falsum, quia sibi eligit, vel quia alios docet falsas opiniones. Hinc rejicit asserentes eamdem orationem esse veram et falsam, et hominem voluntarie prava facientem, esse meliorem : quia hic moraliter pejor est eo, qui nolens prava facit, potest tamen quoad scientiam esse perfectior.

Homo autem falsus, qui promptus et electivus talium rationum, non propter aliud aliquid, sed propter idipsum. 152.

Distinguit nomen *falsi* prout falsitas reperitur in homine. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est. Secundo ex dictis excludit quasdam opiniones ibi : *Quare et in Hippia*. Prima in duas secundum quod ponit duos modos. Secunda ibi : *Et qui aliis*. Dicit ergo, quod *homo* dicitur *falsus, qui est promptus, et electivus talium rationum*, scilicet falsorum. Alia littera, habet prohæreticus, et est idem quod electivus, nam prohæresis electio dicitur. Homo ergo falsus tales eligit orationes, *non propter aliud quidem, sed propter idipsum;* habitus enim delectat et facilitat operantem ut sic habens habitum operetur, non propter aliquid extrinsecum, ut homicida propter delectationem actus occidendi, nam si occidat propter aliquod extrinsecum, puta, ut furetur, magis est fur quam homicida; similiter in proposito, ille qui eligit falsum dicere propter aliud, puta propter lucrum, ut sunt quidam mimi, magis est avarus quam falsus : falsus proprie est, qui eligit falsas orationes, non propter aliud, sed propter idipsum, quia scilicet delectatur in arte mentiendi. Deinde cum dicit :

Homo falsus dicitur dupliciter.

Occidens ut furetur magis est fur quam homicida.

Quis proprie falsus.

Et qui aliis talium factor rationum ; sicut res dicimus esse falsas quæcumque falsam faciunt phantasiam.

Ponit secundum modum, dicens quod supple homo etiam est falsus, qui *aliis est factor talium rationum*, scilicet falsarum; *sicut dicimus res esse falsas, quæcumque falsam faciunt phantasiam*, id est apparentiam, ut dictum fuit supra. Deinde cum dicit :

160. Quare et in Hippia oratio refutatur, ut eadem vera et falsa ; potentem enim mentiri accipit falsum ; hic autem sciens et prudens.

Excludit opiniones aliorum de homine falso.

Excludit ex dictis opiniones quasdam, et sunt duæ, quarum secunda ponitur ibi : *Amplius volentem*. Dicit ergo concludens ex dictis quod supple, quia homo est falsus qui eligit, vel qui facit falsas rationes, et ideo *testificatur ratio*, id est, opinio *in Hippia*, id est, in quodam libro Platonis sic dicto, quæ scilicet opiniones ponebat, quod eadem *ratio esset vera et falsa;* dicit enim illa opinio, *et accipit* hominem *potentem mentiri esse falsum*, sed supple hoc est inconveniens, quia *hoc* potest homo *sciens*, et homo *prudens,* et sic homo prudens, et homo sciens esset falsus.

Al oratio.

posse ad esse non sequitur semper.

Notandum, quod cum idem homo possit mentiri et verum dicere, sequitur quod idem homo sit verus et falsus; si ex hoc, quod potest mentiri, sit falsus, et sic similiter eadem ratio erit vera et falsa. Cum igitur homo sciens et homo prudens possit mentiri, esset utique falsus, quod non est dicendum, quia non facit, nec eligit opiniones, sive rationes falsas, ex qua ratione, ut dictum fuit, homo dicitur falsus. Deinde cum dicit :

Amplius volentem prava meliorem ; hoc autem accipit falso per inductionem ; nam voluntarius claudicans non voluntario melior claudicare dicens imitari claudicantem, quoniam si claudus voluntarius deterior forsam sicut in more et hoc.

Excludit aliam opinionem, quæ dicebat hominem, qui facit turpia vel mala volens, esse meliorem quam qui facit nolens. Dicit ergo quod *amplius* hoc falsum est *volentem prava*, id est, facientem prava voluntarie esse *meliorem ; accipit autem* scilicet ista opinio *falsa*, quod ponit *per inductionem*, scilicet in aliis similibus; nam ut dicit *voluntarius claudicans est melior non voluntario*, id est, illo qui claudicat contra suam voluntatem, dicens, ista scilicet opinio prava supple agere, *imitari ipsum claudum*, ut scilicet sit similiter utrobique ; *quoniam si claudus voluntarius est deterior forsan sicut in more et hoc*. Vult dicere, quod quodammodo est verum quod dicitur; nam claudus voluntate est deterior quantum ad morem, quia facit opus fatui, tamen perfectior est quantum ad virtutem progressivam. Similiter et hoc, id est in proposito, qui prava agit voluntate, est deterior quantum ad morem, quamvis forte sit perfectior quantum ad aliquam aliam potentiam, vel virtutem ; quemadmodum etiam voluntate dicens falsum, licet sit pejor quantum ad morem, tamen est perfectior et magis intelligens quam ille, qui putat se verum dicere, et tamen falsum dicit et mentitur; ista tamen opinio non est vera simpliciter, quia vitiosus nullus dicitur, nisi qui voluntate et ex electione malum operatur, quia si hoc facit contra voluntatem, et ex necessitate non est sibi imputandum; nam necessitas violentiæ non est increpabilis, ut dictum fuit supra, cap. de Necessario. Tunc sequitur illa pars :

Vide 8. Physic. t. c. 8.

Necessario peccat in eo quod vitare non potest.

SUMMÆ UNICÆ

CAP. XX.

De Accidente.

SUMMARIUM.

In hoc capite per totum exponuntur duo modi accidentis. Primus accidentis per accidens, et dupliciter exponitur. Secundus accidentis per se, per quod intelligitur omne aliud quod non est de essentia rei. De aliis acceptionibus accidentis, vide Doct. 4.d. 12. q. 1. et 7. hujus q. 1. De modis hic positis, vide eum de Universal. quæst. 31. 32.

161. Text. com. 35. Accidens dicitur quod inest alicui, et verum est dicere : tamen neque ex necessitate, neque secundum magis, puta jam aliquis fodiens plantæ fossam thesaurum invenit. Hoc igitur accidens fodienti fossam invenire thesaurum ; nec enim ex necessitate hoc ex hoc, aut post hoc ; nec ut secundum magis si quis plantat thesaurum inveniet.

In qua distinguit nomen *accidentis*, et dividit in duas secundum quod ponit duos modos accidentis. Primus modus sumitur penes accidens per accidens. Secundus penes accidens per se. Secunda ibi : *Dicitur et aliter*. Prima in duas, quia primo exponit illum modum. Secundo assignat causam ejus quare sic dicatur. Secunda ibi : *Nec est aliqua*. Prima in duas secundum quod accidens potest attendi penes fieri, vel penes esse. Primo ergo exponit ipsum penes fieri. Secundo exponit ipsum penes esse. Secunda ibi : *Et si quis utique*. Dicit ergo quod *accidens dicitur* uno modo, *quod inest alicui, et quod est verum dicere*, id est, affirmare quod scilicet inest, *non tamen ex necessitate, neque secundum magis*, id est, ut frequenter, sed ut raro ; *puta cum aliquis fodiens fossam plantæ*, id est, ad plantandum aliquam plantam *invenit thesaurum ; hoc igitur est accidens fodienti fossam*, quod est invenire thesaurum, *quia nec ex necessitate est hoc ex hoc*, scilicet quod fovea sit causa necessaria inveniendi thesaurum ; *aut post hoc*, ut sit quædam consequentia, vel ordo necessarius, ut hoc sit post hoc, sicut dicimus quod dies est post noctem, licet nox non sit causa diei ; *nec est ut secundum magis*, id est, ut frequenter, ut *si quis plantat inveniat thesaurum*, sed supple hoc est et fit, ut raro. Deinde cum dicit.

(Accidens capitur dupliciter. Vide Scot. super Porphyrio cap. de Proprio et Accidente.)

Et quis utique musicus erit albus ; sed quoniam nec ex necessitate, nec ut secundum magis hoc fit, accidens ipsum dicimus. 162.

Exponit istum modum accidentis, ut accidens attenditur penes esse, et dividitur in duas : quia primo facit, quod dictum est secundum quod accidens attenditur penes esse, in subjecto. Secundo ut attenditur penes esse, quantum ad alias circumstantias, puta penes esse in loco vel tempore. Secunda ibi : *Quare quoniam*. Dicit ergo, quod similiter supple dicitur per accidens *et si quis utique musicus erit albus ; sed quoniam nec ex necessitate, nec ut secundum magis*, id est, ut frequenter *hoc fit*, ut scilicet musicus sit albus, *ideo ipsum dicimus esse per accidens* penes esse in subjecto. Deinde cum dicit :

Quare quoniam est existens aliquid, et alicubi et horum quædam, et alicubi, et quandoque quodcumque extiterit quidem; sed non quia hoc, aut nunc, aut hic accidens existit.

(Accidens secundum varias circumstantias.)

Exponit istum modum penes esse quantum ad alias circumstantias, dicens quod *quoniam aliquid est existens*-

tens supple non tantum in subjecto, sed etiam *alicubi*, quantum ad locum, *horum* scilicet *quæ sunt alicubi*, et etiam *quandoque* quantum ad tempus in omnibus istis contingit esse per accidens ; si non sunt secundum quod hujusmodi, ideo dicit, quod *quodcumque extiterit quidem* dicimus, *sed non quia hoc*, quantum ad subjectum, puta si album dicatur musicum, quia musicum non est in albo inquantum album ; *aut nunc*, quantum ad tempus, pnta si sit magnum frigus in æstate sub Cane, hoc enim accidit, quia non accidit in æstate inquantum æstas est ; *aut hîc*, quantum ad locum, ut si leve sit deorsum hoc erit per accidens, quia leve non est deorsum inquantum tale. Deinde cum dicit :

> Nec est aliqua causa determinata accidentis, sed contingens, hoc autem indeterminatum. Accidit enim alicui Æginam venire si non propter hoc advenit, ut illuc veniat ; sed ab hieme expulsus, aut a latronibus captus ; evenit quidem et est accidens, et non inquantum ipsum, sed inquantum alterum ; hiems enim est causa non quo navigabat, veniendi. Hîc autem erat Ægina.

163. Assignat causam talis accidentis, quare sic dicatur, et est quia tale accidens non habet causam determinatam ; ideo dicit, quod *nec est aliqua causa determinata* talis *accidentis, sed contingens*, id est, contingenter et a fortuna ; *hæc autem*, id est, causa contingens et a fortuna est quoddam *indeterminatum*, sicut patet per exempla, *accidit enim alicui venire Æginam*, id est, ad civitatem sic dictam, *si non propter hoc advenit, ut illuc veniat*, id est, quod si non propter hoc incepit suum motum, ut ad talem locum veniret ; *sed expulsus ab hieme*, id est, a tempestate maris, quam hiems commovit ; *aut captus a latronibus*, qui supple ipsum deduxerunt ; *evenit quidem et est per accidens*, quia scilicet præter intentionem ; ideo subdit *aut*, pro sed, *non inquantum ipsum, sed inquantum alterum*, id est, propter aliam causam extrinsecam ; *hiems enim est causa veniendi*, supple ad locum *non quo navigabat; hîc autem erat Ægina*, quia supple non intendebat Æginam navigare. Deinde cum dicit :

> Dicitur et aliter accidens, ut quæcumque inexistunt unicuique secundum se, non in substantia entia ; veluti triangulo duos rectos habere, et hæc quidem contingit sempiterna esse, illorum vero nullum. Hujus autem ratio in aliis.

Ponit secundum modum accidentis, qui sumitur penes accidens per se, dicens quod *aliter dicitur accidens*, *ut quæcumque inexistunt*, id est, insunt unicuique secundum se *non in substantia entia*, id est, quod non sint de essentia illius cui insunt ; et per hoc ostendit, quod tale accidens, pertinet ad secundum modum dicendi per se, non ad primum, nam in primo modo prædicatum est de essentia subjecti, non sic in secundo modo, *ut triangulo inest habere duos rectos*, sicut accidens proprium. Addit autem ad differentiam primi modi, quod *hæc quidem*, id est accidentia secundo modo *contingit esse sempiterna*, semper enim triangulus habet tria ; *illorum vero*, scilicet accidentium primi modi

Acciden[...] potest d[...] illud qu[...] inest q[...] dem r[...] non tan[...] est de e[...] essentia

nullum est sempiternum, quia sunt ut raro, sicut dictum est; *hujus autem ratio* habetur *in aliis*, scilicet in sexto hujus, t. c. 5. et inde, et secundo Physicorum t. c. 48. et inde. Patet autem ex prædictis, quod *accidens* primo modo opponitur ipsi *per se*, et multo magis ipsi *substantialiter*; sed *accidens* secundo modo non opponitur ipsi *per se*, sed tantum ipsi *substantialiter*, nam proprium accidens sic per se inest subjecto, quod tamen est extra essentialem, et formalem conceptum sui subjecti.

LIBER SEXTUS

Postquam tractatum est in libro quarto ad quæ se extendit hæc scientia, et lib. 5. de nominibus, quæ subsunt ejus considerationi; in hoc sexto per duas Summas contentas, tradit modum considerationis ejus circa prædicta, quod specialiter exequitur in Summa prima; in altera excludens aliqua entia, quæ non considerantur ab hac scientia. In principio cap. 1. usque ibi: Nec de ipso, *docet principia entis inquantum ens ab ea considerari, reliquas vero scientias considerare aliquod particulare genus entis.*

SUMMA PRIMA.

Declaratur de quo ente prima Philosophia consideret, ex distinctione considerationis, et modi definiendi aliarum scientiarum.

CAPUT PRIMUM.

De differentia Physicæ a quibusdam aliis scientiis, quæ hîc exprimuntur.

Text. com. 1. Principia et causæ quæruntur entium, palam autem quod inquantum sunt entia; est enim aliqua causa sanitatis et convalescentiæ. Sunt etiam Mathematicorum principia, elementa et causæ. Et totaliter omnis scientia intellectualis participans aliquid intellectus circa causas et principia est, aut certiora, aut simpliciora.

1. Postquam Philosophus in quarto libro declaravit ambitum hujus scientiæ, ostendens ad quæ se extendat consideratio Metaphysica, et in 5. libro distinxit nomina, quæ subsunt considerationi hujus scientiæ; in sexto describit modum considerationis hujus scientiæ circa prædicta, ad quæ se extendit. Circa quod duo facit: primo facit quod dictum est. Secundo removet errorem, sive dubitationem possibilem oriri ex prædictis. Secunda ibi: *Sed quoniam ens simpliciter.* Circa primum sic procedit: primo enim proponit quamdam conclusionem jam positam in quarto libro. Secundo comparat hanc scientiam ad alias, ut ex hoc venetur modum proprium considerationis hujus scientiæ. Secunda ibi: *Sed omnes istæ.* Proponit ergo hanc conclusionem quod hujus scientiæ est considerare principia entis inquantum ens, et intendit eam probare tali ratione: Ejusdem scientiæ est considerare subjectum et principia subjecti, sed Metaphysica considerat ens inquantum ens, ut proprium subjectum; ergo et considerat principia entis inquantum ens. In ista ratione primo præmittit conclusionem. Secundo ostendit majorem per simile in aliis scientiis, ibi: *Est enim aliqua causa.* Minorem autem supponit ex quarto libro. Dicit ergo quod *principia et causæ entium quæruntur* in ista scientia, *palam autem quod inquantum entia sunt*, quod patet per alias scientias; *est enim aliqua causa sanitatis et convalescentiæ*, quam scilicet considerat medicus; similiter *Mathematicorum*, puta figurarum et numerorum *sunt principia et elementa et causa,* per quæ scilicet Mathematicus procedit, *et* Conclusio principalis 4. et 6. Metaphysicæ.

totaliter, id est generaliter *omnis scientia intellectualis participans aliquid intellectus*, puta sive sit scientia specula- Expositio S. Thomæ. tiva vel practica, *circa causas et principia est*, talis scilicet scientia; *aut*, scilicet illa principia sint *certiora aut simpliciora*, quod dupliciter exponitur : uno modo ut per certiora intelligantur principia naturalia, quæ sunt certiora quoad nos, quia sensui propinquiora; per simpliciora autem intelliguntur principia Mathematica, quæ simpliciter et secundum naturam sunt priora et notiora. Alio modo ut principia certiora dicantur, quæ sunt magis nota et exquisita; simpliciora autem quæ magis superficie tenus inquiruntur, ut sunt principia moralia, quæ sumuntur ex his quæ eveniunt ut frequenter.

2\. Principia entis duplicia, complexa et incomplexa. Notandum autem, quod principia entis inquantum ens possunt intelligi vel incomplexa, ut sunt substantiæ separatæ; vel complexa, ut sunt prima principia demonstrationis quæ dicuntur dignitates, de quibus dictum est in quarto libro; de utrisque tamen verum est quod hîc Philosophus proponit, nam scientia Metaphysicæ considerat hæc et illa. Deinde cum dicit :

Sed omnes istæ circa unum quid, et genus aliquod circumscriptæ de hoc tractant, sed non de ente simpliciter, nec inquantum est ens.

Comparat hanc scientiam ad alias, ut ex hoc habeat proprium modum considerandi in ista scientia. Circa quod duo facit. Primo enim ostendit differentiam hujus scientiæ ad alias penes subjectum primum, et hoc in generali. Secundo exponit illam differentiam magis in speciali. Secunda ibi : *Quoniam vero Physica*. Prima in duas, quia primo facit quod dictum est. Secundo ex differentia dicta infert tres conclusiones. Secunda ibi : *Nec de ipso quod quid est*. Dicit ergo quod *omnes istæ* scientiæ particulares, de quibus mentio est facta, *sunt præscriptæ*, id est præcisæ et determinatæ circa aliquod unum genus entis particulariter; et *de hoc tractant*, puta de numero, vel magnitudine, *sed non de ente simpliciter*, id est, universaliter; *nec inquantum ens est*, sed secundum particularem rationem, inquantum scilicet magnitudo est; solus autem Metaphysicus tractat de ente simpliciter inquantum ens est. Deinde cum dicit : Considerat ergo Metaphysicus tantum in universali.

SUMMARIUM.

Ex differentia data hujus scientiæ ab aliis ad eam tantum spectat agere de eo, *quod quid est*. Explicat bene Doctor, quomodo hæc et aliæ scientiæ agunt de eisdem objectis. Hinc infert primo non esse demonstrationem de substantia : secundo alias scientias non dicere *si est*, nec *quid est* suorum subjectorum.

Nec de ipso quod quid est ullam rationem faciunt; sed ex hoc alii quidem secundum hoc facientes ipsum manifestum, alii per suppositiones accipientes quod quid est, sic quæ secundum se insunt generi circa quod sunt demonstrant, aut magis necesse, aut infirmius.

Ex data differentia infert tres conclusiones, quarum secunda ponitur ibi : *Quapropter palam*. Tertia ibi : *Similiter autem*. Dicit ergo, quod quia supple sic est, quod ista scientia tractat de ente inquantum ens, et quia ejusdem scientiæ est tractare de ente inquantum ens, et de ipso *quod quid est*, pro quanto 3. Prima conclusio.

unumquodque est ens formaliter per suum proprium *quod quid est*; ideo aliæ scientiæ sicut nec tractant de ente simpliciter, sic *nec de ipso quod quid est nullam faciunt rationem*, id est determinationem; *sed ex hoc*, scilicet quod quid est, *alii quidem facientes ipsum manifestum*, id est, supple ponentes ut principium ex sensu; *alii vero accipientes ipsum quod quid est per suppositionem*, scilicet ab aliqua scientia priori, sic supple supponentes ipsum quod quid est, *demonstrant quæ secundum se insunt generi*, id est, proprias passiones quæ per se insunt generali subjecto, circa quod negotiantur; *aut magis necessarie aut infirmius*, nam scientiæ Mathematicæ certius demonstrant; naturales autem infirmius, quia procedunt ex his quæ non sunt semper, sed ut frequenter. Patet autem quod loquitur hîc de *quod quid est* subjecti, quod est primum medium in demonstratione potissima, ut hîc dicitur expresse: utrum autem hoc habeat veritatem, magis est proprium considerationis Logicæ.

Al. de hoc.

Mathematicus excedit Physicum in certitudine demonstrationis.

Notandum autem, ad evidentiam hujus litteræ, quod ejus *quod quid est* non est demonstratio, sicut nec in alia scientia, sic nec in Metaphysica, sed aliæ scientiæ *quod quid est* sui subjecti supponunt ex sensu; si tantum confusam cognitionem illius requirunt, puta ad sciendum binarium esse parem, sufficit quælibet cognitio confuse accepta de binario a sensu, cum quo etiam stat ignorantia, an binarius sit accidens vel substantia, quantitas aut qualitas; aut *quod quid est* sui subjecti accipiunt aliunde, id est, a Metaphysico, si distinctam ejus notitiam requirunt, puta non scietur quod homo est animal perfectissimum, sine notitia subjecti, an sit substantia vel accidens, et sic procedendo, et hoc aliquo modo accipitur a Metaphysico; qui Metaphysicus de eo *quod quid est* distincte cognoscendo, rationem facit, prout est possibile rationem fieri ad *quod quid est* inquirendum. Cum enim talis ratio sit via divisiva, ex secundo Posteriorum, t. 4. et inde, quæ debet incipere a communissimis, quæ certum est inesse illi cujus *quid* quæritur, quatenus illa communissima a Metaphysico considerantur; eatenus Metaphysicus juvat ad faciendum rationem de *quod quid est* subjectorum specialium, et etiam quatenus dividens in processu suo dirigitur per quædam principia Metaphysica communia, ut *de quolibet affirmatio, vel negatio*.

4. Nota totum de investigatione quid quod

est Logice et Metaphysicæ, quod etiam in q. 1. hæc habet Doct. solvendo principale.

Sed contra istud instatur, nam Metaphysica non videtur ita necessaria quin quicumque artifex utens Logica, cujus usus est communis, etiam Metaphysice possit *quod quid est* sui subjecti inquirere.

Respondeo, quod in tali inquisitione nullus est artifex, quia ista inquisitio præcedit omnem processum scientiæ, quæ est per demonstrationem, supposito *quod quid est* subjecti, sive confuso, sive distincto; sed in dividendo Metaphysicus est, et quoad processus rationis, Logicus est.

Contra: si procedatur per conceptus essentiales ad Metaphysicum non spectantes, ut per conceptus corporis, antequam divi-

dendo habeatur *quid* subjecti, numquid talis est in procedendo Metaphysicus vel Naturalis ?

Respondeo, prædicatum in *quid* naturaliter notius est de subjecto quam quæcumque passio, sed non nobis, et ideo si ordine naturalis notitiæ procederet dividens, nihil faceret, nisi abjiceret disconveniens et acciperet conveniens; sed qui sibi notitiam acquirit ex aliqua passione nota via sensus, unum abjicit et aliud assumit. Vel ex aliquibus propositionibus sibi aliunde notis, et quatenus illis utitur talis artifex, est talis qualis ille ad quem illæ propositiones spectant, licet imperfecte sit talis; omnis autem investigans *quid* per divisionem, etiamsi non per omnia intermedia procedat, Metaphysicis uti oportet; nullus est ita particularis sciens præcise, puta Arithmeticus, vel Geometer, vel Physicus, nisi qui præcise confusam notitiam subjecti accipit ex sensu, et isto supposito, passiones ostendit illi inesse, quas ex tali notitia potest de eo ostendere. Et licet talis sit perfectus Arithmeticus, est tamen imperfecte sciens, quia etiam ipsum numerum binarium imperfecte novit; potest enim ignorare an sit substantia et an sit ens, si nunquam conceptum entis ab illo abstraxit, et hoc intellige, nisi in demonstrando utatur aliquibus principiis communibus, pro quorum intellectu oporteret conceptus communes abstrahere. Ex his patet quod cum rei cognoscibilis essentialior sit cognitio illa, quæ est in particulari ad cognoscendum ipsum in particulari et distincte, et de quocumque subjecto speciali, prima cognitio habeatur in scientia propria de ipso. Secundo autem in Metaphysica, essentialius cognoscit quælibet scientia specialis *quid* proprii subjecti, quam Metaphysicus. Metaphysicus etiam sine ista perfectus est, sed particularis sine illa non sic; nam applicando Metaphysicam ad notitiam confusam, potest perfectior haberi notitia de subjecto, quam habeat particularis inquantum talis, et sic exposita videtur littera Philosophi. Deinde cum dicit :

Quapropter palam quia non est demonstratio substantiæ; nec ejus quod quid est ex tali inductione, sed quidam alius modus ostensionis.

Ponit secundam conclusionem, quæ sequitur ex prima, quia enim *quod quid est* est principium demonstrationis, palam est ex tali inductione, quia non est demonstratio substantiæ; nec ejus *quod quid est,* scilicet subjecti, sed est quidam alius modus ostensionis, puta via divisiva; et alii modi qui secundo Posteriorum pertractantur t. 17. capitulo illo : *Oportet autem quomodo venari.* Deinde cum dicit : 5. Secunda conclusio.

Similiter autem nec si est, aut non est genus, circa quod versantur, quidquam dicunt propter ejusdem rationis esse ipsum quod quid est manifestum facere, et si est hoc.

Ponit tertiam conclusionem quæ sequitur ex dictis; sicut enim nulla scientia particularis facit rationem de eo quod quid est, similiter nihil dicunt, nec si est, aut non est genus subjectum, circa quod versantur. Cujus causam subdit, *propter esse ejusdem rationis ipsum quod quid est facere manifestum, et si est hoc,* Tertia conclusio.

scilicet ipsum genus subjectum ejus est quod quid est.

Notandum, quod ut habetur secundo Posteriorum t. 2. et inde, et specialiter, t. 8. quæstio *quid est* supponit quæstionem *si est;* si ergo scientiæ particulares supponunt *quid est* sui subjecti, multo magis supponunt ipsum *si est*, nam qui supponit posterius magis supponit prius; et hoc est quod dicitur primo Posteriorum, t. 2. et inde, quod de subjecto oportet præsupponere *si est* et *quid est*. Deinde cum dicit :

SUMMARIUM.

Ponit differentiam inter scientiam practicam et Physicam, quam bene Doctor declarat. Quod ait naturalitatem motus sumi penes principium passivum, tractat bene, 2. d. 18. et alias.

Quoniam vero Physica scientia est circa genus quoddam entis; nam circa talem est substantiam, in qua est principium motus, et status in ea, palam quia nec activa, nec factiva est; factivarum enim in faciente principium, aut intellectus, aut ars, aut potentia quædam. Activarum vero quæ agente prohæresis; idem enim agibile, et eligibile. Quare si omnis scientia aut activa, aut factiva, aut Theorica. Physica Theorica quædam est; sed Theorica circa tale ens quod est possibile moveri, et circa substantiam quæ secundum rationem, ut secundum magis, non separabilem solum.

6. Exponit magis in speciali dictam differentiam hujus scientiæ ad alias.

Ad cujus evidentiam notandum, quod quidam antiquorum, ut dictum est in primo libro, opinantes nullum ens esse præter entia sensibilia, necessario habuerunt ponere Physicam esse de omni ente, et per consequens esse primam Philosophiam; sensibilia autem sunt notiora nobis, et per consequens entia Physica. Ut ergo a manifestioribus incipiat, primo comparat et distinguit Physicam a scientiis practicis. Secundo ab aliis scientiis speculativis. Ex quibus colligitur differentia hujus scientiæ Metaphysicæ ad alias quantum ad modum considerandi. Secunda ibi : *Oportet autem.* In ista parte intendit talem rationem : Scientia practica versatur circa subjectum, in quo non est principium motus et quietis, sed Physica versatur circa subjectum, in quo est principium motus et quietis; ergo Physica non est scientia practica. Dicit ergo, quod *quoniam scientia Physica est circa quoddam genus entis; nam circa talem est substantiam, in qua est principium motus et status*, id est, quietis *in ea*, *palam quia nec est factiva, nec activa,* quæ sunt scientiæ practicæ; *nam principium factivarum est in faciente*, puta *intellectus*, *aut ars,* quæ est habitus practicus intellectus, *aut potentia* quædam, puta potentia executiva, qua mediante artifex operatur; hæc enim tria concurrunt ad factionem. *Activarum autem* supple principium *est prohæresis,* id est, electio *quæ* est *in agente; nam idem* est objectum *agibile et eligibile*, quia circa idem versatur actio et electio; *quare si omnis scientia est activa*, *aut factiva*, quarum utraque est practica, *aut est Theorica*, id est, speculativa, *Physica erit quædam Theorica* id est speculativa et non practica; *sed* tamen talis *Theorica quæ versatur circa tale ens quod est possibile moveri, et circa substantiam, quæ secundum rationem non est separabilis,* scilicet a materia sensibili, *ut secundum magis*, id est, ut in pluribus; quod dicit propter animam rationalem, quæ

Al. scientia.

Subjecti Philosophiæ naturalis qu[...]

Physica esse speculativam tendit

aliqualiter cadit sub considerationem hujus scientiæ naturalis, ut patet secundo Physicorum. t. c. 26. et circiter, et tamen ejus substantia est a materia sensibili separabilis.

7. Scientia practica duplex. Notandum, quod omnis scientia practica vel est activa vel factiva, sicut omnis praxis est actio, vel factio; dicitur autem actio operatio immanens, puta intelligere, et eligere sive velle. Et ideo scientiæ activæ dicuntur istæ, quæ dirigunt in praxim, quæ est actio, et sunt scientiæ morales, puta prudentia. Factio vero dicitur operatio transiens in exteriorem materiam, ut ædificare et secare; et ideo scientiæ factivæ dicuntur, quæ dirigunt in praxim, quæ est factio, ut sunt scientiæ mechanicæ, puta ars.

Actio et factio quid?

Principium motus et quietis duplex. Notandum etiam, quod principium motus et quietis potest accipi active et passive; sed tamen principium a quo dicitur motus, vel mutatio naturalis, et de quo hîc loquitur Philosophus, est principium passivum, ut probatum fuit in quinto libro, capitulo de Natura. In hoc enim distinguuntur naturalia ab artificialibus, quia omnia naturalia habent in se principium passivum, quo naturaliter tendunt et inclinantur ad formam naturalem inducendam; artificialia autem non habent talem inclinationem, sed vel sunt in potentia neutra, vel habent inclinationem ad oppositum, sicut patet in ædificiis, ubi gravia ponuntur sursum, quod est contra naturalem inclinationem gravis. Ex quo apparet falsus intellectus illorum qui ex hoc dicto, et similibus, volunt arguere esse in materia aliquod inchoativum formæ coactivum, et ad generationem et ad naturalitalem generationis salvandum, de quo amplius dicetur 7. hujus.

[N]aturalitas [m]otus penes [q]uid attendi debet et [i]n quibus naturalia [a]b artificiabus differunt.

[V]ide 18. d. 2.

SUMMÆ PRIMÆ

CAP. II.

Differentia Physicæ ab aliis Theoricis, et modus considerandi, et definiendi Metaphysici.

SUMMARIUM.

Posita in primo cap. differentia Physicæ a scientiis practicis, nunc ponitur in hoc capite modus, differentia ejusdem ab aliis speculativis, ex quo habetur modus proprius considerandi Metaphysici, qui ponitur in initio hujus cap. usque ibi: *Si vero.*

Oportet autem quod quid erat esse, et rationem quomodo est, non latere, tanquam sine hoc quærere nihil facere sit. Definientium autem et ipsorum quod quid est; hæc quidem ita sunt ut simum, illa vero ut concavum. Differunt autem hæc, quia simum quidem conceptum est cum materia, est autem simum nasus concavus, concavitas vero sine materia sensibili. Si ergo omnia Physica similiter simo dicuntur, ut nasus, oculus, facies, caro, os, totaliter animal, folium, radix, cortex, totaliter planta; nullius enim ipsorum sine motu ratio, et semper habent materiam, palam quomodo oportet in Physicis ipsum quod quid est quærere et definire. Ideoque et de anima quædam est speculari Physici quæcumque non sine materia est. Ergo quia Physica est Theorica manifestum est ex his. Text. com. 2.

Postquam Philosophus distinxit Physicam a scientiis practicis, nunc distinguit eam ab aliis scientiis Theoricis, seu speculativis, penes modum definiendi, et considerandi, ex quo habetur modus proprius considerandi hujus scientiæ. Circa quod duo facit. Primo exponit hujusmodi differentiam. Secundo mo- 8.

vet et removet dubitationem quamdam ex prædictis. Secunda ibi : *Dubitabit enim.* Prima in tres. Primo enim exponit proprium modum definiendi et considerandi scientiæ Physicæ. Secundo scientiæ Metaphysicæ. Tertio Mathematicæ. Secunda ibi : *Sed et Mathematica.* Tertia ibi : *Si vero est immobile.* Dicit ergo, quod *oportet non latere quod quid erat esse et rationem*, id est, definitionem, *quomodo* scilicet sit assignanda in qualibet scientia ad videndum differentiam scientiarum *tanquam sine hoc quærere*, scilicet differentiam scientiarum *nihil sit facere.* Cujus ratio est, quia ut dictum fuit, omnes scientiæ diversum modum observant in definiendo; et subdit quod *definientium et ipsorum quod quid est*, id est, eorum quæ definiuntur : *Hæc quidem ita sunt ut simum, illa vero ut concavum ; differunt autem, quia simum quidem est conceptum cum materia sensibili; nam simum est natus concavus, concavitas vero* supple est sumpta et concepta *sine materia sensibili;* et ideo definitio simi erit cum materia sensibili, non autem definitio concavi; nam in definitione concavi, vel curvi non ponitur aliquod corpus sensibile, puta natus, vel pes, etc. nam abstrahit a quolibet tali. Est enim concavum, cujus medium exit ab extremis, quod potest competere non solum sensibilibus materialibus, sed etiam Mathematicis; subdit autem *si*, pro quia ; *igitur omnia Physica dicuntur*, id est, definiuntur *similiter simo*, scilicet cum materia sensibili, sicut patet in partibus animalis, *ut nasus, oculus, facies, caro, os*, et *totaliter*, id est, generaliter totum *animal*; similiter etiam in partibus plantæ, ut *folium, radix, cortex, et totaliter*, id est, generaliter omnis *planta*; *nullius enim ipsorum* quæ dicta sunt *ratio*, id est definitio *est sine motu, et semper habent materiam*, scilicet sensibilem et mobilem, quia inquam, sic est, *palam quomodo oportet in Physicis ipsum quod quid est quærere et definire*, quia cum materia sensibili. Ex hoc infert quod ipsius Physici est speculari *quædam de anima quæcumque*, scilicet anima *non est sine materia.* Concludit ergo quod *manifestum est ex his quod Physica est quædam Theorica*, habens supple proprium, et determinatum modum definiendi, qui prædictus est.

Variantur scientiæ ad varietatem modi definiendi et e contra, simum et concavum quid sint et qualiter definiuntur.

Modus definiendi Physici.

9\. Notandum, quod ut habetur 2. Physic. t. c. 26. et circiter, consideratio Physica extendit se ad omnes formas, quæ habent esse in materia, et ultra non procedit; et ideo terminus ejus est ad formam rationalem, non inquantum separabilis est a corpore, sed inquantum est actus corporis; et ideo secundo de Anima t. c. 6. et inde, definitur anima, quod est actus, vel forma organici corporis; et ideo subdit hîc Philosophus, quod *Physici est considerare de anima, quæcumque non est sine materia*; et ideo de formis separatis ut sunt Intelligentiæ, non amplius se intromittit Physicus, sed transcendunt considerationem ejus. Deinde cum dicit :

Qualiter e[t] quare, [et] de qua anima consi[-]derat Phy[-]sicus.

Sed est et Mathematica Theorica, sed si immobilium est, et separabilium, non est adhuc manifestum. Quia tamen Mathematica inquantum immobilia, et inquantum separabilia speculatur palam.

Exponit proprium modum defi-

Immobilia et separabilia duplicia. Modus definiendi Mathematici.

niendi et considerandi scientiæ Mathematicæ, dicens quod etiam *Scientia Mathematica est Theorica*, non enim est activa, vel factiva, cum abstrahat a motu : *Sed nec adhuc est manifestum si est immobilium et separabilium*, scilicet secundum esse, id est, quod adhuc non est ostensum, utrum illa circa quæ versatur scientia Mathematica sint immobilia, et separata secundum esse : *Quod tamen scientia Mathematica speculatur quædam inquantum immobilia, et inquantum separabilia, palam est.*

10. Notandum, quod ut dictum fuit in primo libro, opinio fuit quorumdam, scilicet Platonis, quod Mathematica, puta numeri et magnitudines, essent separata secundum esse a motu et a materia sensibili. Ponebant enim ipsa media inter ideas et sensibilia; sed quia hæc opinio nondum est improbata, et pertractata usque ad. 13. et 14. libros, ideo hæc sub dubio relinquit Philosophus, dicens non esse manifestum utrum Mathematica sint immobilia et separabilia, scilicet secundum esse a materia sensibili; hoc tamen est manifestum quod de ipsis considerant scientiæ Mathematicæ, inquantum sunt immobilia et separabilia secundum considerationem, dato quod non secundum esse. Et per hoc patet differentia inter Mathematicam et Physicam scientiam; nam Physica considerat et definit concepta cum materia sensibili, Mathematica autem abstrahit a tali materia, ut sicut definitiones Physicæ sunt sicut simum, ita definitiones Mathematicæ erunt sicut concavum. Unde sicut Physica sunt in materia sensibili secundum esse, et secundum considerationem, sic Mathematica abstrahunt a materia sensibili secundum considerationem, licet non secundum esse.

In quo differt Physicus a Mathematico.

SUMMARIUM.

Exponitur modus considerandi Metaphysici, et quomodo ab aliis distinguitur. De quo optimas notas ponit Doctor. Vide eum hîc q. 1. ubi fusius explicat sufficientiam divisionis scientiæ speculativæ, in Physicam, Mathematicam, et Divinam seu supernaturalem, id est, Metaphysicam. Vide ibi Scholium quartum. Redditur triplex ratio quare hæc vocatur Theologia.

Si vero est immobile aliquid, et separabile, et sempiternum, palam quia est Theoricæ id noscere, non tamen est Physicæ, nam de mobilibus quibusdam est Physica. Nec Mathematicæ, sed prioris ambarum ; Physica namque circa inseparabilia quidem, sed non immobilia ; Mathematicæ autem quædam circa immobilia quidem, sed inseparabilia forsan, verum quasi in materia. Prima vero circa separabilia et immobilia. Necesse vero quidem omnes causas sempiternas, et maxime has, hæc namque causæ sunt manifestis sensibilium.

Exponit modum proprium considerandi, et definiendi scientiæ Metaphysicæ, de qua nunc intenditur dicens, quod *si est aliquod immobile et separabile*, scilicet secundum esse, et per consequens *sempiternum*, *palam quia noscere idem*, id est, tale ens *est* scientiæ *Theoricæ*, et non alicujus practicæ; nam scientia practica cum sit activa, vel factiva, non abstrahit a motu; *non tamen est Physicæ* scientiæ supple considerare tale ens immobile et sempiternum, *nam Physica est de quibusdam*, scilicet entibus *mobilibus*, *nec* etiam est *Mathematicæ;* Mathematica enim non considerat separata secundum esse, sed solum secundum considerationem, sed supple consideratio de tali ente *erit* alicujus scientiæ *prio-* 11.

Modus definiendi Metaphysica.

ris ambarum, cujus causam subdit; *Physica namque* versatur *circa entia inseparabilia*, scilicet a materia sensibili, *sed non immobilia*, non enim abstrahit a materia nec a motu. *Mathematicæ autem quædam* supple versantur *circa immobilia quidem, sed* tamen *inseparabilia,* scilicet a motu et materia sensibili, *forsan* verum est; et dicit forte *forsan* propter causam jam dictam, quia scilicet veritas hujus nondum erat determinata; *prima vero* scientia Theorica versatur supple *circa separabilia*, scilicet secundum esse *et immobilia;* addit autem quod *necesse* est *omnes quidem causas sempiternas* esse, et *maxime has,* scilicet quæ sunt immobiles et immateriales; *hæ namque sunt causæ manifestis sensibilium,* id est, ipsis sensibilibus nobis maxime manifestis.

Numerus et objecta sufficientia et distinctio trium primarum theoricarum.

Notandum, quod significanter dicit quasdam scientias Mathematicas esse circa immobilia, quia non est verum de omnibus, sicut enim dicitur 2. Physic. t. c. 16. et inde, aliquæ sunt scientiæ pure Mathematicæ, ut Geometria et Arithmetica, quæ versantur circa Mathematica non applicando illa ad motum, et ideo versantur circa immobilia; quædam non pure Mathematicæ, quæ quidem applicant quædam Mathematica ad motum, sicut est Astrologia, et talis Mathematica non versatur circa immobilia.

Mathematica duplex.

Notandum, quod sicut probatur 1. de Generat. text. com. 10. et 2. text. com. 56. ad salvandum perpetuitatem generationis, oportet dare primas causas generationis et corruptionis esse sempiternas, ut sunt prima materia et motus Solis in Zodiaco; ideo dicit hîc quod necesse est omnes causas, scilicet primas, sempiternas esse, et inter eas maxime has quæ scilicet sunt immobiles et immateriales, ut sunt substantiæ separatæ, de quibus agit scientia Metaphysica, ex quibus etiam sortitur primitatem dignitatis, ut proprie dicatur prima Philosophia.

Perpetuitas generationis arguit perpetuitatem causæ primæ ejus.

12\. Notandum etiam, quod ex distinctione harum trium scientiarum speculativarum, quæ assignata est penes earum subjecta prima, patet causa distinctionis hujus, quam ponit Aristoteles in littera, penes modos definiendi; ideo enim Metaphysicus definiendo omnino abstrahit a materia, quia sicut ens, quod primo considerat, ita et quodlibet inquantum sub ejus considerationem cadit, non includit materiam, secundum quod dictum est primo hujus in prologo. Mathematica vero quia considerat substantiam corpoream sub tali conceptu, secundum quem includit principia propria quantitatis, et ideo necessario requirit materiam, licet non ut principium potentiale, sive mobile; ideo Mathematicus semper definit cum materia, non inquantum est principium motus. Physica vero quia considerat substantiam corpoream, inquantum in conceptu quem de corpore habet, includuntur principia motus et operationis; ideo per materiam sic definit, non quod motum ponat in definitione, quia ille est passio apud eum, sed materiam secundum considerationem contractam, secundum quam est prin-

Non distinctionis modis definiendi trium Theoricarum notabilis.

cipium motus. Deinde cum dicit :

Ad hunc textum est quæstio . lib. 6.

Quare tres erunt Philosophiæ Theoricæ, Mathematica, Physica, Theologia.

Numerus Theoricarum primarum.

Concludit ex prædictis numerum scientiarum speculativarum. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est. Secundo probat quoddam suppositum in conclusione. Secunda ibi : *Non enim immanifestum.* Dicit ergo, *quare* supple patet ex prædictis, quod *tres erunt Philosophiæ Theoricæ*, id est, speculativæ scilicet *Mathematica, Physica et Theologia*, scilicet, Metaphysica et Philosophia prima. Deinde cum dicit :

Non enim immanifestum, quia si alicubi divinum existit, in tali natura existit.

Al. quod. quare Metaphysica Theorica recte dicitur ?

Probat per duas rationes quæ supposuerat, hanc scilicet scientiam dici Theologiam. Secunda ibi : *Et honorabilissimam.* In prima parte innuit talem rationem : Scientia de divinis potest dici Theologia, sed Metaphysica est hujusmodi, ergo, etc. Minorem tangit, dicens quod *non est immanifestum, quia si alicubi*, id est, in aliquo genere entium *existit aliquid divinum, existit in tali natura*, scilicet natura entis, et sempiterni, et immobilis, et immaterialis, de quo tractat illa scientia. Deinde cum dicit :

Et honorabilissimam scientiam oportet circa honorabilissimum genus esse ; ergo Theoricæ aliis scientiis desiderabiliores sunt, hæc autem de Theoricis.

Ponit secundam rationem, quæ sic formari potest : Nobilissima scientia est circa nobilissimum subjectum ; sed Metaphysica est nobilissima; ergo est circa nobilissimum subjectum ; nobilissimum subjectum sunt res divinæ; ergo Metaphysica est de rebus divinis, et per consequens, potest dici Theologia et divina. Dicit ergo quod *honorabilissimam scientiam oportet esse circa nobilissimum genus entis*, ad quod genus pertinent res divinæ. Hæc fuit major rationis, et addit pro minori quod *scientiæ Theoricæ sunt honorabiliores aliis scientiis*, id est, practicis ; *hæc autem,* scilicet Metaphysica, est honorabilior aliis scientiis Theoricis, et per consequens ipsa est simpliciter honorabilissima et nobilissima. Deinde cum dicit :

Dubitat enim utique aliquis, utrum prima Philosophia sit universalis, aut circa aliquod genus, et naturam unam, non enim idem modus, nec in Mathematicis, quia Geometria, et Astrologia circa aliquam naturam sunt, illa vero universaliter est omnibus communis. Text .com. 3.

Removet quamdam dubitationem ex prædictis. Circa quod duo facit : quia primo movet dubitationem. Secundo subjungit dubitationis solutionem. Secunda ibi : *Si quidem igitur.* Dicit ergo, quod *dubitabit utique aliquis utrum prima Philosophia*, id est, Metaphysica *sit universalis, ut* scilicet consideret ens commune et universale, *aut sit circa aliquod genus et naturam*, unam determinatam; et tangit rationem pro parte negativa, dicens, *non enim* est *idem modus*, supple hujus scientiæ, *ut in Mathematicis, quia Geometria et Astrologia*, quæ sunt Mathematicæ, *circa aliquam* determinatam *naturam sunt ; illa vero,* id est, prima Philosophia est *universaliter omnibus communis*, et ideo considerabit de ente in communi. Rationem pro parte opposita non ponit, sed potest haberi ex prædictis; nam si Metaphysica est

Dubium de considerabilis a Metaphysico.

de ente immobili et separato, videtur quod sit alicujus naturæ determinatæ, et non de omni ente. Deinde cum dicit :

14. Si quidem ergo non est aliqua altera substantia præter naturas consistentes ; Physica utique erit prima scientia, sed si est aliqua substantia immobilis, hæc prior, et Philosophia prima, et universalis sic.

Text. com. 4. Et quia prima de ente inquantum ens, hujus utique erit speculari, tunc etiam et quid est, et quæ sunt inquantum ens.

Ponit dictæ dubitationis solutionem, dicens quod *siquidem non est aliqua altera substantia præter naturas consistentes*, id est, præter substantias naturales, de quibus est Physica; *Physica utique erit prima*, quia tunc omne ens esset Physicum et naturale, *sed si*, pro quia, *est aliqua substantia immobilis*, et per consequens non Physica, *hæc*, scilicet scientia erit *prior;* vel hæc scilicet Metaphysica, quæ tractat de tali substantia, erit prior, *et prima Philosophia*, et per consequens *universalis* ex eo, *quia est prima et hujus utique erit speculari de ente inquantum ens, et de ipso quod quid est*, ut dictum fuit circa principium hujus sexti; et etiam considerabit ea *quæ insunt* enti *inquantum ens*, id est, passiones entis, ut dictum fuit in quarto libro, ut sic ista scientia sit prima primitate dignitatis, quatenus considerat de ente immobili et divino ; et primitate communitatis et universalitatis, quatenus considerat de ente universaliter inquantum ens est, nam ejusdem scientiæ est considerare de ente in communi, et de substantia immateriali et immobili, ut de nobiliori parte entis, ut declaratum fuit in primo libro, et per hoc solvitur ratio tacta in oppositum.

Metaphysica est prima Philosophia duplici primitate.

SUMMA SECUNDA.

Declarantur quædam entis species, quæ ab hac scientia secluduntur.

In hac summa declarantur illa entia, ad quæ se non extendit consideratio hujus scientiæ ; et secundum hoc in primo cap. usque ibi, *et hoc*, ostendit hanc scientiam non considerare ens per accidens, cujus duplex ponitur acceptio. Late probatur inductive, de quo disputat Doctor hic q. 5. Primo agit de ente per accidens, ut opponitur enti per se diviso in decem Genera.

CAP. I.

Excluditur a consideratione hujus scientiæ ens per accidens secundum varias ejus acceptiones.

Sed quoniam ens dictum simpliciter dicitur multipliciter, quorum unum est quidem quod secundum accidens, et aliud quod ut verum, et non ens est falsum. Præter hæc autem sunt figuræ categoricæ, ut quid, quale, quantum, ubi, quando, et si quid aliud significat hoc modo. Amplius præter hæc omnia quod potestate, et quod actu.

Postquam Philosophus descripsit modum considerationis hujus scientiæ, nunc removet errorem, sive dubitationem oriri possibilem ex prædictis; dictum est enim nunc proximo et in principio hujus sexti, et in principio quarti, et alibi frequenter, quod hujus scientiæ est considerare ens inquantum ens ; ex hoc aliquis posset credere quod de omni ente est hujus scientiæ speculari ; hunc errorem excludit Philosophus ostendens quod de non ente non est hujus scientiæ speculari, et hoc est quod intendit 15.

in sequenti littera demonstrare. Circa quod tria facit ; quia primo separat a consideratione hujus scientiæ ens per accidens. Secundo ens verum. Tertio epilogat circa determinata et continuat dicta dicendis. Secunda ibi : *Quia autem ut verum.* Tertia ibi : *Quia quidem ut accidens.*

Ens per accidens duplex.

Ad evidentiam primi notandum est, quod ens per accidens dupliciter accipitur. Uno modo ut ly *per accidens*, negat vel privat perseitatem rei secundum se acceptæ ; et hoc est ens per accidens, aggregatum ex rebus diversorum generum, ut homo quantus, vel album quantum ; vel ex rebus intermediorum, ut album dulce, et tale ens per accidens, ut patet ex 5. hujus cap. de Ente text. com. 13, opponitur enti secundum se, quod dividitur in decem Genera, quia tale ens per accidens non habet unum conceptum quidditativum, per quem posset in aliquo uno genere collocari. De isto ente per accidens loquitur Aristoteles 5. hujus, cap. de Ente t. c. 13. et c. de Uno, text. c. 7. de eo etiam est sermo 7. hujus, text. c. 11. et inde, quando negatur ens per accidens habere, *quod quid est*, et iterum, text. com. 20. et inde, *quod quid est* non est idem illi. Alio modo dicitur ens per accidens, prout ly *per accidens*, non privat perseitatem in entitate rei secundum se, sed in comparatione ad aliquam causam, et sic dicitur ens per accidens respectu alicujus causæ, ad cujus fieri, vel esse talis causa non ordinatur essentialiter, sed evenit præter intentionem talis causæ aliud intendentis, et tale est ens fortuitum et casuale. Secundum hoc ergo ista pars dividitur in duas : quia primo separat a consideratione hujus scientiæ ens per accidens dictum primo modo. Secundo, secundo modo ostendens quod neutrum, ut sic pertinet ad considerationem alicujus scientiæ, et per consequens nec hujus. Secunda ibi : *Attendendum est.* Prima in duas : quoniam primo resumit quasdam entis divisiones positas in quanto. Secundo accedit ad probandum intentum. Secunda ibi : *Quoniam itaque.* Dicit ergo, quod *quoniam ens simpliciter*, id est universaliter *dictum, dicitur multipliciter; quorum unum quidem erat, quid quod est secundum accidens, et aliud quod ut verum*, id est, verum propositionis *et non ens ut falsum; præter autem hæc sunt* tertio *figuræ categoricæ*, puta tales in quæ ens dividitur *ut quid*, id est, substantia *et quale, et quantum, et ubi, et quando, et si quid aliud significat hoc modo*, scilicet ipsum ens. *Amplius* quarto *præter hæc omnia* supple dicitur ens, *quod potestate* et quod *actu ;* hæc enim quatuor divisiones entis positæ sunt in 5. cap. de Ente. text. com. 13. et inde. Deinde cum dicit :

Al. attamen dicendum est.

Resumit divisionem quadruplicem entis.

Quoniam itaque multipliciter dicitur ens primum de eo, quod secundum accidens est dicendum, quod nulla est circa illud speculatio. 16.

De ente per accidens primo modo nulla est scientia.

Accedit ad probandum intentum. Circa quod duo facit. Primo proponit intentam conclusionem. Secundo subjungit conclusionis probationem. Secunda ibi : *Signum autem.* Dicit ergo, quod *quoniam ens dicitur multipliciter*, ut dictum est. *Primo dicendum est de eo, quod secundum accidens*, id est, de ente per accidens,

quod circa illud nulla est speculatio alicujus, scilicet scientiæ. Deinde cum dicit :

Signum autem, nulla scientia enim neque activa, neque factiva studiosa est de eo, neque Theorica. Non enim faciens domum facit quæcumque accidunt domui factæ, infinita enim sunt ; his quidem enim voluptuosam, illis nocivam ; aliis autem utilem nihil prohibet esse factivam, et alteram, ut est dicere ab omnibus entibus, quorum nullius est factiva.

Probat propositam conclusionem. Primo per signum. Secundo per rationem. Secunda ibi : *Et rationabiliter*. Prima in duas, quia primo probat intentum per signum, inducendo in scientiis practicis. Secundo inducendo in Theoricis. Secunda ibi : *Eodem vero modo.* Dicit ergo, quod *signum* est supple, quod circa ens per accidens *nulla est speculatio*, quia *nulla scientia, nec activa, nec factiva*, quantum ad practicas ; *nec Theorica*, quantum ad speculativas *est studiosa,* id est, inquisitiva de eo, id est, de ente per accidens, quod primo declarat in practicis, *non enim faciens domum facit, quæcumque accidunt domui factæ ; infinita enim sunt*, id est, ea quæ possunt domui accidere ; nihil enim prohibet domum esse factam, *his quidem voluptuosam*, id est, delectabilem ad manendum, *illis autem nocivam, aliis autem utilem,* puta qui in domo aliquid utile acquirunt ; iterum ipsam domum, ut est esse *alteram*, id est, dissimilem ab *omnibus entibus*, scilicet domibus ; *quorum nullius*, scilicet quæ accidunt domui *est factiva ars*, id est, ædificativa, cum enim tana sint quasi infinita, non possunt cadere sub considerationem artis ; ars ergo ædificativa solum est ædificativa domus, et eorum quæ sibi per se insunt, et non alicujus eorum quæ domui per accidens inexistunt. Deinde cum dicit :

Qua re ars de aliquo non est de accidentibus ejusdem. Idem 2. Physic. 1. c. 56.

Eodem autem modo, nec Geometria speculatur sic accidentia figuris ; nec si alterum est trigonum, et trigonum duos rectos habens.

17. Ostendit idem inducendo in scientiis Theoricis, dicens quod *eodem modo nec Geometer speculatur sic accidentia figuris*, id est ea quæ sunt in figuris per accidens, sed supple illa, quæ sibi per se insunt ; *nec* etiam speculatur *si alterum est trigonum et trigonum duos rectos habens ;* Geometer enim utique speculatur, quod triangulus habet tres, sed non si aliquid alterum, puta lapis vel æs est triangulus ; quia hæc accidunt triangulo, ut triangulus est, quod sit lapideus, vel æreus, et sic de aliis, quæ per accidens sibi insunt, puta quod sit magnus vel albus.

SUMMARIUM.

Scientiam non agere de ente per accidens, quia est non ens. Probatur dupliciter. Doctor bene explicat quod ait Philosophus, Sophistas maxime versari circa fallaciam accidentis. Vide eum super lib. 6. Elench. q. 4. 5. et sequentibus.

Et hoc rationabiliter accidit, quemadmodum enim solum nomine accidens est.

Probat propositum per rationem, quæ talis est : Omnis scientia speculatur ens, quod est ens secundum rem, sed ens per accidens non est ens secundum rem, sed solo nomine; ergo nulla scientia speculatur ens per accidens. In ista ratione sic procedit : quia primo ponit virtutem rationis. Secundo probat minorem ibi : *Unde Plato.* Majorem autem supponit tanquam

veram et manifestam in omnibus scientiis realibus. Dicit ergo, quod *et hoc*, quod dictum est, scilicet quod de ente per accidens nulla scientia speculetur, *rationabiliter accidit, quemadmodum enim accidens*, id est ens per accidens *solum est nomine* et per consequens non est reale; de quo habet esse omnis scientia realis, et hæc est virtus rationis. Deinde cum dicit :

Unde Plato modo quodam non male, Sophisticam circa non ens ordinavit, sunt enim Sophisticarum rationes circa accidens, ut est dicere maxime omnium; utrum idem aut diversum, musicum et Grammaticum; et musicus Coriscus et Coriscus. Et si omne quod est, et non semper, factum est. Quare si musicus ens Grammaticus est factus et Grammaticus ens musicus, et quæcumque aliæ tales rationum sunt; videtur enim accidens propinquum quidem non enti.

18. Probat minorem suæ rationis. Primo auctoritate. Secundo ratione. Secunda ibi : *Palam autem*. Dicit ergo, quod *propter hoc*, supple quod ens per accidens est quodammodo ens solo nomine; ideo *Plato modo quodam non male*, sed bene *ordinat Sophisticam esse circa non ens;* nam ut diversas scientias ordinaret circa diversa subjecta, ipsam Sophisticam scientiam ordinat circa non ens. Cujus causam subdit, *quia rationes sophisticarum maxime,* ut est dicere omnium, *sunt circa accidens,* id est, circa fallaciam accidentis, quæ paralogismos maxime latentes facit. Unde primo Elench. cap. 4. dicitur quod secundum accidens sapientes etiam maxime falluntur, et exemplificat de quibusdam paralogismis accidentis. Primus est : *Utrum* sint *idem aut diversum, musicum et Grammaticum*, et formetur sic paralogismus : Musicus est aliud a Grammatico; sed musicus est Grammaticus, ergo musicus est aliud a se. Hîc enim committitur accidens, quia major est vera per se, minor autem per accidens; et ideo ipsi musico, ut est aliud a Grammatico accidit, quod sit Grammaticus. Secundus est : *Utrum musicus et Coriscus, sint idem vel diversum*, et formetur sic : Coriscus est alter a musico, sed Coriscus est musicus; ergo Coriscus est alter a se. Hîc enim committitur accidens sicut prius. Tertium paralogismum tangit cum dicit, *et si omne quod est et non semper factum est, quare si musicus ens Grammaticus est factus, et Grammaticus ens musicus,* et formetur sic : Omne quod est, et non semper fuit, est factum ; sed musicus est Grammaticus et non semper fuit; ergo musicus Grammaticus est factus, quod est falsum ex eo, quod nulla una generatio terminatur ad esse musicum et Grammaticum, sed altera ad esse Grammaticum, et altera ad esse musicum. Hîc enim committitur accidens, quia major est vera de ente per se, minor autem accipit ens per accidens. Et addit quod *similiter sunt quæcumque aliarum rationum*, tale enim accidens *videtur propinquum quidem non enti.* Ratio hujus assignatur, quia sic unumquodque est ens inquantum unum est. Ex duobus autem quorum alterum alteri accidit, non fit unum nisi secundum nomen, prout scilicet alterum de altero prædicatur, ut si dicatur homo Grammaticus vel e converso, ita quod ex eis non fit proprie unum aliquid, et ideo ens per accidens dicitur non ens, *vel propinquum non*

[Margin: ...rs Sophistica præcipue versatur circa accidens.]

[Margin: ...le Scot. ...er 6. Elench.]

enti; quia igitur scientia Sophistica est apparens et non existens, maxime versatur circa ens per accidens, ut sic congrue circa non ens ponatur a Platone. Deinde cum dicit :

Palam autem et ex hujusmodi rationibus; nam alio modo entium generatio et corruptio. Eorum vero, quæ sunt secundum accidens non est.

19. Probat eamdem minorem ratione, quæ talis est : Entium realium est generatio et corruptio, sed entis per accidens non est generatio et corruptio; ergo ens per accidens non est ens reale. Dicit ergo, quod *palam* supple est intentum *ex hujusmodi rationibus*, quibus supple utuntur Sophistæ; *nam entium alio modo*, scilicet *quam per accidens*, *est generatio et corruptio*, *eorum vero quæ sunt secundum accidens non est*; nam sicut dictum est supra, non est aliqua una generatio musici et Grammatici, sed altera et altera seorsum; entis autem per se est una generatio vel corruptio, et ideo ens per accidens quodammodo dicitur non ens, vel propinquum non enti.

Hactenus de per accidens primo modo. Ex prædictis apparet quod Philosophus hucusque ubique locutus est de ente per accidens primo modo; tum quia in principio capituli resumit divisiones entis positas in quinto, ad ostendendum quod hîc accipitur ens per accidens quod opponitur enti per se diviso in decem Prædicamenta; tum quia exemplificat de tali per accidens, nam domus delectabilis est hoc modo ens per accidens, et similiter figura alba vel nigra, et triangulus lapideus vel æreus; tum quia tale ens per accidens dicit esse non ens, quod non est ita verum de ente per accidens secundo modo, ut patebit infra

SUMMARIUM.

Ens per accidens casuale seu fortuitum explicatur, et ostenditur de eo non dari scientiam. Probat variis exemplis, quæ bene explicat Doctor. Vide eum de effectu casuali in Quodlib. et hîc q. 2. ubi docet, quo sensu scientia sit de ente per accidens, seu casuali. Vide ibi Schol. secundum.

Attamen dicendum est amplius de accidente, inquantum convenit, quæ ejus natura, et propter quam causam est. Simul enim forsan palam erit, et quare ejus non erit scientia. Text. com 5.

20. Postquam Philosophus separavit a consideratione hujus scientiæ ens per accidens dictum primo modo, nunc separat ens per accidens dictum secundo modo. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum st. Secundo excludit quamdam opinionem, per quam removetur ab entibus per accidens isto modo. Secunda ibi : *Quod autem sint principia*. Prima in duas : Primo proponit intentum. Secundo exequitur de intento. Secunda ibi : *Quoniam igitur sunt*. Proponit ergo tria dicenda de tali ente per accidens, dicens quod amplius *attendendum est de accidente inquantum contingit*, scilicet tractare de ipso. Primo *quæ sit ejus natura*. Secundo *propter quam causam est*; *simul enim* ex his supple erit tertium manifestum, scilicet *et quare ejus non est scientia*. Deinde cum dicit :

Prosequitur de per accidens secundo modo.

Quoniam igitur sunt in entibus ; hæc quidem semper similiter se habentia, et ex necessitate non secundum vim dicta, sed secundum quod dicimus in non contingere aliter; illa vero ex necessitate quidem non sunt, nec semper, sed quasi secundum magis. Hoc principium, et hæc causa est ejus, quod est accidens esse.

Exequitur de proposito. Circa quod facit tria. Primo enim quærit de ente per accidens isto modo ejus causam. Secundo ejus naturam. Tertio ex his concludit quod ejus non est scientia. Secunda ibi : *Quare quoniam.* Tertia ibi : *Quia autem scientia.* Prima in duas. Primo ostendit, quæ sit causa talis entis per accidens. Secundo exponit quod dixerat per exempla ibi : *Quia enim non semper.* Dicit ergo primo, quod *quoniam in entibus sunt hæc* quidem vera semper *similiter se habentia et ex necessitate non secundum vim dicta*, id est, non accipiendo necessitatem pro violentia; *sed secundum quam dicimus in non contingere aliter*, id est, secundum quam non contingit se habere aliter, puta hominem esse risibilem; *illa vero*, id est, alia *ex necessitate quidem non sunt, nec semper, sed quasi secundum magis,* id est, ut in pluribus *hoc est principium, et hæc est causa ejus, quod est esse accidens;* isto modo est aliquis effectus accidens, vel eveniens ut raro, ex eo, quia evenit præter intentionem alicujus causæ, ad quam comparatur; idcirco contingens, ut in pluribus dicitur causa et principium talis entis per accidens, quod evenit ut raro. Exemplum, quod sit calor sub Cane est ut in pluribus, est tamen quandoque quod est frigus, et hoc frigus sub Cane est quandoque ut raro, et est ens per accidens isto modo, ut sic contingens, ut in pluribus dicatur per sui defectum esse causa et principium ejus, quod est raro et ens per accidens isto modo. Deinde cum dicit :

Causa accidentis secundo modo quæ ?

21. Quod enim nec semper, nec quasi secundum magis est; hoc dicimus accidens esse, ut si sub Cane fuerit hiems, et frigus hoc accidere dicimus, sed non si æstuatio et calor; quia hoc quidem semper aut secundum magis, illud vero non; et hominem album esse accidit, nec enim semper, nec secundum magis; animal vero non secundum accidens. Et ædificatorem sanitatem facere secundum accidens est, quia non est hoc natus facere ædificator, sed medicus; sed accidit medicum ædificatorem esse. Et coquus voluptatem conjectans, facit utique alicui salubre, sed non secundum pulmentariam. Quapropter accidens dicimus, et est ut facit, simpliciter autem non. Aliorum autem aliæ quandoque potentiæ factivæ sunt; horum nec ulla ars, nec potentia determinata, nam secundum accidens entium, aut factorum causa est secundum accidens.

Quod nec semper, nec frequenter est dicit accidens.

Exponit quod dixerat per exempla, dicens quod illud *Quod nec semper, nec quasi secundum magis,* id est, quod frequenter est : *Hoc dicimus esse accidens,* et ponit quatuor exempla. Primum est secundum quod plura simul concurrunt per accidens in comparatione ad tempus, ideo dicit, *ut sub cane*, id est, in diebus canicularibus, *Si fuerit hiems et frigus hoc accidere dicimus; sed non si fuerit æstuatio*, id est, siccitas *et calor, quia hoc quidem semper aut secundum magis*, id est, ut frequenter fit, *illud vero non.* Secundum exemplum est secundum quod plura concurrunt per accidens in comparatione ad subjectum, ideo dicit quod *et hominem esse album accidit;* quia hominem esse album, *nec est semper, nec est secundum magis, sed* supple homo est, *animal non secundum accidens,* quia hoc est verum semper et ex necessitate. Tertium exemplum est in comparatione ad aliquod efficiens, ideo dicit quod *Ædificatorem facere sanitatem est accidens, quia ædificator non est natus hoc facere, sed medicus; accidit autem medicum esse ædificatorem,* et per hoc ædificator per accidens

inducit sanitatem, quia non inquantum ædificator, sed medicus. Quartum exemplum est in comparatione ad effectus, dicens *coquus conjectans*, id est intelligens *voluptatem*, id est, delectationem, sive saporositatem in cibo, *faciet utique alicui salubre*, nam cibus saporosus est quandoque sanus, *sed* tamen hoc *non* facit *secundum* artem *pulmentariam;* talis enim ars per se intendit facere cibum saporosum, quod autem sit salubris hoc est præter ejus intentionem, *quapropter dicimus esse per accidens.* Et subdit, quod supple coquus faciens cibum sanum, *est ut facit,* scilicet secundum quid, *simpliciter autem non*, quod enim evenit præter intentionem agentis, evenit per accidens. Ideo subdit, quod *aliorum*, scilicet entium quæ sunt semper vel frequen-
Al. rationales. ter, sunt *quandoque* aliquæ *factivæ potentiæ,* id est, artes, quas potentias reales vocat, 9. hujus; *horum* vero, id est, entium per accidens *nulla est ars nec potentia determinata,* sed supple indeterminata, ex eo scilicet quod causa et effectus proportionantur; ideo subdit, quod *entium aut factorum secundum accidens est causa secundum accidens*, ubi nos habemus, coquus. Alia littera habet opsopœos, et est idem, quia ὀψοποιὸς coquum significat apud Græcos.

22. Sed his sic dictis, occurrit dubium : quia secundum et tertium exemplum positum est de ente per accidens primo modo, cum tamen prius dictum sit, quod hîc agit philosophus de ente per accidens secundo modo. Respondeo, ut dicitur primo Priorum cap. 40. exempla ponimus, non ut ita sit, etc. et frequenter Philosophus non multum curat de exemplis; sufficit ergo sibi quod primum et quartum exemplum esset ad propositum de ente per accidens secundo modo, ita quod licet appropriate et distincte agat de ente per accidens sic, vel sic sumpto, hîc et supra, ponit tamen exempla mixtim non curando de exemplis. Deinde cum dicit :

Quare quoniam quidem non omnia sunt ex necessitate et semper, aut entia, aut quæ fiunt, sed plurima secundum magis. Necesse esse quod secundum accidens est ens, ut nec semper nec secundum magis, albus musicus est, quoniam vero fit aliquando secundum accidens erit.

Agit de natura talis entis per accidens. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est, concludens ex prædictis quæ sit natura ejus. Secundo removet quasdam dubitationes. Secunda ibi : *Principium autem.* Prima in duas : quia primo proponit intentum. Secundo probat quoddam suppositum ibi : *Si autem.* Dicit ergo primo, concludens ex dictis : *Quare quoniam quidem non omnia sunt ex necessitate et semper, aut entia, aut quæ fiunt*, id est, quantum ad esse et quantum ad fieri, *sed* sunt *plurima secundum magis,* id est, frequenter, quia inquam sic est, *necesse est quod ens secundum accidens nec semper, nec secundum magis* Accidens secundo modo quid ? sit, vel fiat, ut hoc quod dico : *Albus est musicus; quoniam vero fit aliquando* ut raro, et non semper, *erit secundum accidens.* Deinde cum dicit :

Si autem non, omnia ex necessitate erunt. Quare materia erit causa contingens prælerquam, ut in pluribus aliter accidentis.

Probat quoddam suppositum, 23.

scilicet quod ens per accidens fit aliquando : *quia si non, omnia erunt ex necessitate,* quia tunc nullum ens esset in paucioribus, nec ut raro. Subdit autem, *quod materia* scilicet indisposita, *erit causa contingens* ipsius *præter quod ut in pluribus aliter accidentis,* id est, ipsius accidentis ut raro, quod est aliud ab accidente ut in pluribus.

Notandum, quod, ut patet ex prædictis, Philosophus loquitur hîc de ente per accidens, prout per accidens non privat perseitatem in entitate rei secundum se, sed in comparatione ad aliquam causam, modo præexposito; quia scilicet evenit præter intentionem talis causæ aliud intendentis, nec obstat quod dicit hîc materiam, scilicet indispositam, esse causam contingentis in paucioribus; nunquam enim propter materiam indispositam agens deficeret ab intento, si esset virtutis sufficientis. Deinde cum dicit :

Principium autem hoc oportet sumere, utrum nihil est nec semper nec secundum magis, aut hoc impossibile. Est igitur aliud præter hoc quod utrumque contingit, et secundum accidens.

Removet duas dubitationes, quarum solutiones oportet supponere in proposito, quarum secunda ponitur ibi : *Sed utrum.* Est ergo prima dubitatio, utrum omnia entia sint per accidens, et nihil sit semper, nec ut frequenter; et solvit quod non, quia cum illud quod est ut in pluribus sit causa entis per accidens, oportet esse et illud quod est semper, et illud quod est ut in pluribus. Præmittit ergo quæstionem, dicens quod *principium oportet hîc supponere,* id est solutionem harum quæstionum oportet supponere in proposito, tanquam principium; et subjungit primam quæstionem *utrum nihil est nec semper, nec secundum magis,* sed supple omnia per accidens; et solvit dicens, *aut hoc est impossibile,* propter causam jam dictam : *est igitur quod contingit præter utrumque,* scilicet præter semper, et præter ut frequenter, et hoc est *secundum accidens.* Deinde cum dicit.

Non omnia eveniunt per accidens.

Quære 2. Physic. copiose hæc.

Sed utrum hoc quidem ut in pluribus, et quod semper nulli insunt, aut sunt quædam sempiterna. De his quidem igitur posterius perscrutandum.

24\. Ponit secundam quæstionem, quam dicit inferius, scilicet in duodecimo hujus, esse perscrutandam, et est, utrum omnia sint possibilia, et nihil sit necessarium, nec sempiternum; ideo dicit, quod *Utrum hoc quod est ut in pluribus, et quod semper nulli inest,* ita quod nihil sit semper; sed omnia sint ut in pluribus, et possibilia, *Aut sint quædam sempiterna, de his quidem igitur posterius est perscrutandum,* oportet enim hîc supponere aliqua esse semper; inferius enim, scilicet in duodecimo, probabitur aliquas substantias esse sempiternas. Deinde cum dicit :

Aliter Physicus, et aliter Theologus hîc sentit.

Quia aut scientia non est accidentis palam, scientia namque omnis, aut est ejus quod semper, aut ejus quod secundum magis; etenim quomodo quispiam docebitur, aut docebit alium? Oportebit enim definiri, aut per semper, aut per magis, ut quia utile melicratum febricitanti ut secundum magis. Quod autem præter hoc non habebit docere, quando puta nova Luna, aut enim semper, aut in pluribus, et quod nova Luna, accidens autem præter hoc.

Quod quidem igitur est accidens, et propter quam causam, et quia scientia non est ejus dictum est.

Text. com. 6.

Ad hunc textum est q. 2. lib. 6.

Ostendit tertium considerandum de tali ente per accidens, concludens quasi ex prædictis quod entis per accidens non est scientia, et facit talem rationem: Ea quorum est scientia vel sunt semper, vel frequenter, sed ens per accidens nec est semper, nec frequenter; ergo de ente per accidens non est scientia. Dicit ergo, quod *autem scientia non est accidentis*, id est, entis per accidens, *palam* enim per istam rationem: *Omnis namque scientia aut est ejus quod est semper, aut ejus quod secundum magis*, quod probat dicens, *Quomodo enim docebitur, aut docebit alium?* quasi diceret quod non. Vult dicere, quod aliquis non potest doceri ab alio, nec docere alium de eo quod non est semper, vel frequenter: *Oportet enim definiri illud*, supple de quo est doctrina; *Aut per semper*, *aut per magis*, *ut quia melicratum*, id est, aliquid confectum ex commixtione mellis et aquæ, confert supple *febricitanti*, *est ut secundum magis*, et ens determinatum et definitum, et in pluribus; *quod autem est præter hoc*, id est, præter illud quod evenit semper, vel frequenter, quale est ens per accidens, *non habebit* aliquis *docere*, *quando* scilicet sit, vel fiat *puta nova Luna*, id est, quod sic, vel sic fiat in novilunio; quia quidem supple determinatur esse in nova Luna, *Aut est semper*, *aut in pluribus*, *accidens autem est præter hoc*, id est, præter ens semper, et præter ens frequenter. Hæc fuit minor rationis. Vel forte hoc quod dicitur de nova Luna potest esse aliud exemplum ejus, quod determinatur ad esse semper vel frequenter, puta quod in novilunio fit pluvia, vel aliquid hujusmodi. Ultimo epilogat *quid sit accidens*, quantum ad suam naturam, *et per quam causam*, *et quia ejus non est scientia*, *dictum est;* hæc enim tria de ente per accidens fuerunt proposita, et ostensa supra.

De ente per accidens secundo modo non est scientia.

SUMMARIUM.

Refutat opinionem tenentem cujuslibet effectus dari causam necessariam, et omnium quæ fiunt et corrumpuntur, dari causam per se, quia hinc sequitur tolli contingentiam, quod probat fuse, et per exempla, quod bene explicat Doctor. Ostendit effectum per accidens reduci ad causam per se ultimate, tamen sæpe ejus reductio fit in causam per accidens. Infert Doctor ex ipso hinc falli eos, qui ponebant Fatum.

Quod autem sint principia, et causæ, generabilia et corruptibilia, sive generari et corrumpi palam. Text. com. 7.

25\. Postquam Philosophus separavit a consideratione hujus scientiæ ens per accidens, secundo modo dictum, nunc ut dicebatur excludit opinionem, quamdam, per quam removetur ab entibus ens per accidens isto modo. Fuit enim opinio quorumdam, quod ad causam positam necessario sequitur effectus, cui addendo aliam propositionem, scilicet quod omnium quæ fiunt et corrumpuntur, est aliqua causa per se, sequitur necessario quod nihil sit contingens, vel per accidens, sed quod omnia eveniant de necessitate; excludendo ergo hanc opinionem, sic procedit, quia primo facit quod dictum est. Secundo ex dictis infert quamdam conclusionem. Tertio movet quamdam quæstionem. Secunda ibi: *Palam ergo*. Tertia ibi: *Sed ad principium quale*. Prima in duas: quia primo

proponit conclusionem, quam intendit. Secundo subjungit conclusionis intentam probationem. Secunda ibi : *Si enim non hoc.* Dicit enim *palam* esse ex dicendis, scilicet *Quod sint principia et causæ generabilia et corruptibilia*, id est, ponibilia in esse, vel non in esse; *sive generari et corrumpi*, id est, absque hoc quod effectus ponatur necessario esse, vel non esse, ita quod posita causa non necessario ponatur effectus. Deinde cum dicit :

Non necessario ponitur quilibet effectus ad positionem causæ etiam per se.

Si enim non hæc, omnia ex necessitate erunt; si ejus quod fit et corrumpitur non secundum accidens causam aliquam necesse est esse.

Non omnia eveniunt de necessitate.

Probat propositam conclusionem, et intendit talem rationem : Si posita causa per se vel non posita, necessario ponitur effectus vel non ponitur, addendo aliam propositionem quod omnis ejus quod fit vel corrumpitur, sit causa per se et non per accidens; ergo omnia essent de necessitate; consequens est falsum; ergo et antecedens. In ista consequentia sic procedit quod primo præmittit eam. Secundo probat eam. Secunda ibi : *Utrum enim erit.* Dicit ergo, quod *si enim non* est verum hoc, scilicet quod posita causa, vel non posita, non necessario sit effectus, vel non sit, sequitur quod *ex necessitate omnia erunt, si* supple addatur quod *ejus quod fit, vel corrumpitur, necesse est esse aliquam causam non secundum accidens, sed per se.* Deinde cum dicit :

Utrum enim erit hoc, aut non; si hoc fiat, erit; si autem non, non. Hoc autem si aliud erit et ita manifestum, quia semper tempore ablato a finito tempore veniet usque ad nunc.

Probat dictam consequentiam. 26.
Circa quod duo facit. Primo ponit probationem consequentem. Secundo declarat eam, inducendo per exempla. Secunda ibi : *Quare hic moritur.* Dicit ergo, quod supple si quæratur de aliquo *utrum hoc erit futurum aut non;* sequitur supple ex prædictis, quod dato antecedente, quod omne quod fit habet causam per se, qua posita necesse est ipsum fieri, quod alterum sit verum de necessitate; quia *si hoc fiat*, quod scilicet ponitur ejus causa, sequitur supple quod illud fiat, de quo quæritur utrum sit futurum, *si autem non, non. Hoc autem si aliud erit*, id est, quod similiter sequitur quod necessario illa causa sit futura, si aliud sit futurum quod ponitur ejus causa ; *et ita manifestum est quia semper ablato tempore a tempore finito venit usque ad nunc.* Constat enim quod quantumcumque tempus futurum accipiatur, sive post unum annum, sive post quatuor, quod illud tempus est finitum, inter præsens nunc et terminum illum. Quia igitur causa præcedit tempore effectum in talibus, oportet quod procedendo ab effectu ad causam, auferatur aliquid de tempore futuro appropinquando magis ad præsens *nunc*; quia igitur omne finitum resecatur a quodam finito aliquoties sumpto, ut dicitur primo Physicorum, t. c. 47. contra Anaxagoram, sequitur quod sic procedendo ab effectu ad causam, et iterum ab illa causa ad ejus causam, et sic deinceps, auferetur totum tempus futurum, quod ponit finitum, ut sic perveniatur ad præsens *nunc*, et sic

ille ultimus effectus eveniet de necessitate. Deinde cum dicit :

27. Quare hic moritur infirmitate, aut vi; si exit hoc, aut si facit : sed hoc si aliud, et ita veniet ad quod nunc est. Aut in factorum aliquid, ut si sitit; hoc quidem si comedit mordicantia. Sed hoc aut est, aut non. Quare ex necessitate morietur, aut non morietur. Similiter autem et si supersiliat aliquis ad facta, eadem ratio; jam enim est hoc in aliquo, dico autem factum. Ex necessitate ergo omnia erunt quæ sunt futura, ut moriturum fore viventem. Jam enim factum est aliquid, ut contraria in eodem corpore. Sed si infirmitate, aut vi, nondum nisi hoc factum fuerit.

Declaratio exemplaris. 1. Exemplum. Declarat dictam probationem consequentiæ, inducendo per exempla, dicens quia si supple omnis effectus habet aliquam per se causam, ad quam necessario sequitur, oportet quod *hic moritur, aut infirmitate, aut vi*, id est, per violentiam *si exit*, scilicet domum suam; ita quod exitus domus est causa mortis ejus, quæ poterit accidere, vel ex infirmitate, puta si exiens domum propter æstum, vel frigus, incurrat in febrem propter quam moritur; vel ex violentia, puta si exiens domum invenitur ab inimicis et occiditur ab eis, ita quod exitus domus, ut dicitur, erit causa mortis hujus; *aut si facit*, id est, quod ex necessitate exibit domum propter aliquam causam, puta quia vult repetere pecuniam a creditore, ita quod repetitio pecuniæ erit causa exitus domus; *sed hoc si aliud*, id est, quod similiter erit de necessitate, quod velit repetere pecuniam propter aliam causam, puta propter necessitatem, scilicet propter indigentiam; et ita supple procedendo ab effectu ad causam *veniet ad quod nunc* est, id est, ad aliquod præsens. Aliud exemplum

2. Exemplum. ponitur, quod videtur concordare litteræ sequenti, ut dicatur iste exire domum propter aliam causam, puta, quia vult haurire aquam, sed hoc etiam propter aliam causam, scilicet quia sitit, et sic veniet ad quod nunc est, et est idem quod prius; aut in *aliquid factorum*, id est, præteritorum, *ut si* dicatur quod iste *sitit*, *quia comedit* in præterito *mordicativa*, id est, aliqua acuta, vel falsa, quæ inducunt sitim; *sed hoc aut est*, *aut non*, id est, quod talis causa antecedens supponitur esse, vel non esse ; *quare* sequitur quod *ex necessitate* iste *morietur*, *aut non morietur*, ita quod de necessitate effectus erit futurus, vel non futurus. Addit autem quod *similiter est eadem ratio*, *si* aliquis supple procedens ab effectu ad causam *supersiliat*, id est, transeat *ad facta*, id est, præterita reducendo, scilicet effectum futurum non solum ad causam præsentem, sed etiam præteritam. Cujus causam subdit, quia *Hoc quod dico factum*, id est, præteritum *jam est in aliquo*, id est, quod jam est secundum aliquem modum, scilicet inquantum factum, vel præteritum ; licet enim diluvium non sit modo ut in præsenti, est tamen ut præteritum, quia verum est dicere nunc diluvium fuisse. Et sicut jam ponitur aliquo modo causa antecedens, ad quam ex conditionali necessario sequitur effectus, *ergo ex necessitate erunt omnia quæ sunt futura*, eo modo quo dicimus *viventem* aliquem *moriturum fore*, scilicet absolute, quia scilicet *jam factum est aliquid*, *ut contraria simul esse in mixto*, ad quod necessario sequitur tale corpus esse

Acuta, et mordicantia excitant sitim.

corrumpendum; *sed si infirmitate, aut vi*, id est, quod iste moriatur propter infirmitatem vel violentiam, *nondum*, scilicet est necessarium, nec habet causam determinatam necessariam, *nisi hoc factum fuerit*, id est, de qua possit dici quod iste morietur, nisi talis causa fuerit. Deinde cum dicit:

Palam ergo quia usque ad aliquod vadit principium, hoc autem non ab hoc ad aliud; erit ergo ejus quod utcumque evenit ipsum, et causa generationis ipsius nulla.

28. Infert quamdam conclusionem ex prædictis: quia enim ens per accidens dicitur sic per aliquam comparationem ad causam per accidens, esto quod effectus per accidens possit immediate reduci ad aliquas causas per se, ultima tamen reductio stat ad causam per accidens, quæ ulterius in aliam non reducitur. Exemplum, ut iste moritur quia jugulatur; jugulatur autem, quia incidit in latrones, hæc omnia per se eveniunt; ultra incidit in latrones, quia exivit domum, hæc est causa per accidens; non enim exivit propter hoc ut incideret in latrones, et ideo mors hujus evenit per accidens. Dicit ergo, quod *palam* ex dictis, quia supple reductio effectuum futurorum, et contingentium in suas per se causas *vadit usque ad aliquod principium*, quod scilicet est causa per accidens; *Hæc autem non adhuc ad aliud* supple reducitur, quod scilicet sit ejus causa per se; *Erit ergo ejus quod utrumque evenit*, id est, effectus fortuiti, et per accidens *ipsum*, scilicet principium, *et causa generationis ipsius*, scilicet causæ per accidens; *nulla* erit, scilicet causa prior, quæ scilicet sit ejus per se causa. Deinde cum dicit:

ffectus ualis, vel er accins cau- per se er accis et sta- babet.

Sed ad principium quale, et causam qualem reductio talis?

Utrum ut ad materiam, aut ad quod cujus gratia, aut ut ad movens maxime perscrutandum. Ergo de ente secundum agens prætermittatur, determinatum est enim sufficienter. Text. com. 8.

Movet quamdam quæstionem: quia enim statim dictum est quod causæ entis per accidens reducuntur ad aliquod principium, cujus non est aliqua per se causa; nunc quærit *Ad quale principium et qualem causam fiet reductio talis, utrum ad materiam, aut ad quod cujus gratia*, id est, ad causam finalem, *aut ut ad movens*, id est, ad causam efficientem, *et hoc maxime perscrutandum est*.

Notandum, quod in ista enumeratione prætermittit causam formalem, ex eo quod incidit in idem numero cum fine, ut dicitur 2. Physic. t. c. 70. et ideo per finem dat etiam intelligere formam. Hanc autem quæstionem hîc solvere prætermittit, supponens solutionem ejus, ex 2. Physic. text. com. 50. et circiter, ubi ostensum est casum et fortunam, quæ sunt causæ talium entium per accidens, debere reduci ad causam efficientem. Ultimo epilogat dicens: *Ergo de ente per accidens prætermittatur, sufficienter enim determinatum est*, de eo, illo scilicet modo, quo de ipso est possibile determinare.

Notandum, quod ex sententia Philosophi in loco isto, patet falsam esse opinionem quorumdam Philosophorum, ponentium Fatum et Providentiam; dixerunt enim quod contingentia, quæ hîc fiunt, 29.

et videntur per accidens evenire, reducuntur in aliquam virtutem corporis cœlestis, quam Fatum vocant, per cujus actionem ea quæ videntur fieri per accidens cum quodam ordine producuntur. Similiter qui ponunt providentiam dicunt ea quæ hîc aguntur ordinata esse secundum ordinem providentiæ; vult enim hîc Philosophus non omnia quæ fiunt reduci in causam per se, ex qua necessario sequantur, aliter omnia essent de necessitate, ut isti etiam habent dicere; sed istas opiniones pertractare altioris est negotii, ideo Theologis dimittatur.

Contra ponentes Fatum et providentiam.

SUMMÆ SECUNDÆ. CAP. II.

Quomodo excluditur a consideratione hujus scientiæ ens verum.

SUMMARIUM.

In hoc capite usque ibi : *Quoniam autem*, declarat ens verum esse circa compositionem et divisionem, et sæpe contradicere falso, et non esse in rebus. Circa quod ponit Doctor bonas notas, et fuse tractat hîc q. 3. Vide ibi Schol. 2. in quo varia ejus loca adduco, quibus de hoc agitur. De quo late egi supplem. de Anima, disp. 3. sect. 7. 8. 9.

30. Quod autem ut verum ens, et non ens ut falsum; quoniam secundum compositionem et divisionem, totaliter vero circa partitionem contradictionis. Verum quidem enim affirmationem in composito habet, negationem vero in disjuncto. Sed falsum habet partitionis contradictionem.

Postquam Philosophus separavit a consideratione hujus scientiæ ens per accidens, nunc separat ens verum. Circa quod duo facit : quia primo inquirit quid sit tale ens. Secundo excludit ipsum a consideratione hujus scientiæ. Secunda ibi : *Quoniam autem compilatio.* Prima in tres. Primo enim facit quod dictum est. Secundo movet quamdam dubitationem. Tertio probat quod dixerat. Secunda ibi : *Quomodo autem.* Tertia ibi : *Non enim verum et falsum.* Supponendo ergo quod ens dicatur uno modo de vero, et non ens de falso, dicit quasi duo de tali ente, ex quibus potest aliqualiter intelligi quid sit tale ens. Primum dictum est quod tale ens est circa compositionem et divisionem, et hoc sive vocum, sive conceptuum, licet differenter. Secundum dictum est, quod verum et falsum patiuntur sibi contradictionem, quia altera pars est vera et altera falsa. Dicit ergo, *quod ens dictum ut verum, et non ens ut falsum, quoniam secundum compositionem et divisionem*, id est, habent esse circa compositionem et divisionem, ita quod per compositionem intelligitur affirmatio, ubi prædicatum notatur inesse subjecto; per divisionem vero intelligitur negatio, ubi prædicatum notatur separari et dividi a subjecto; sive talis compositio, sive divisio sit in voce, et in oratione, ubi est veritas et falsitas ut in signo; sive sit in conceptibus mentis, ubi est in subjecto, et hoc fuit primum dictum. Et addit propter secundum quod *totaliter*, id est, universaliter tale ens vel non ens, quod est verum vel falsum, sunt *circa participationem contradictionis;* nam verum et falsum omnem contradictionem sibi partiuntur, ita quod altera pars est vera et altera falsa; unde subdit quod *Ipsum verum habet affirmationem in composi-*

Verum et falsum et conditiones eorum hîc pertratctat.

to, negationem vero in disjuncto, sed est oppositum de falso, ideo dicit, quod *falsum habet partitionis contradictionem.*

Al. partitionis. C.5.et inde. Affirmatio et negatio duplex.

Notandum, quod cum contradictio constet ex affirmatione et negatione, ut dicitur primo Perihermenias; affirmatio et negatio dupliciter possunt sumi, scilicet uno modo, circa terminos conjunctos in re, sicut homo et animal; si igitur ex his terminis formetur una contradictio, dicendo, *Homo est animal, homo non est animal,* tunc affirmatio erit vera et negatio erit falsa. Alio modo affirmatio et negatio possunt sumi circa terminos disjunctos in re, ut homo et equus; si ergo ex his terminis formetur una contradictio, dicendo, homo est equus, homo non est equus, tunc erit e converso, quia affirmatio erit falsa et negatio erit vera; et secundum hunc modum verum et falsum partiuntur sibi contradictionem, ut dicitur hîc in littera; nam verum et falsum propositionis de quibus nunc est sermo, non possunt esse circa voces et conceptus simplices, sed habent esse circa compositionem et divisionem, sive affirmationem et negationem, quæ sunt partes contradictionis. Deinde cum dicit:

Quomodo verum et falsum partiuntur sibi contradictionem.

31. Quomodo autem quod simul, aut quod separatim intelligere accidit alius sermo. Dico autem quod simul, et quod separatim ut non in eo quod consequenter, sed in unum aliquod fieri.

Movet quamdam dubitationem: dictum est enim quod verum et falsum sunt circa compositionem et divisionem; omnis autem compositio et divisio debet esse plurium; est ergo dubitatio *Quomodo intellectus intelligit* ista plura, quæ componuntur et dividuntur: *utrum simul aut separatim; alius est sermo,* quia hoc magis spectat ad librum de Anima; et exponit dubitationem, in quo etiam innuit solutionem, dicens; *Dico autem quod simul et separatim, ut non eo quod consequenter, sed in unum aliquid fieri.*

Simul accipitur dupliciter. Quod intellectus simul intelligit extrema complexionis et generaliter quæcumque componentia intelligendo totum.

Notandum, quod *esse simul* quandoque significat unitatem, ut cum dicimus aliqua esse simul secundum tempus, quæ sunt in uno et eodem nunc temporis; quandoque significat quamdam propinquitatem eorum quæ consequenter se habent, ut si duo homines dicantur simul esse in loco, quorum loca sunt propinqua et consequenter se habentia. Primo modo intellectus componens, vel dividens intelligit plura, et non secundo modo; nam si intellectus intelligat hominem et risibile quodlibet seorsum, et secundum se, ut sunt quædam duo, sequitur quod intelligat ea duobus conceptibus simplicibus, non formando compositionem vel divisionem; si autem formet ex eis compositionem, vel divisionem oportet quod intelligat ea ut unum, inquantum ex eis unum aliquid constituitur; sicut intellectus intelligens partes alicujus totius, intelligit eas, ut unum inquantum intelligendo eas, intelligit ipsum totum; intelligendo enim hominem, non prius intelligit pedem, postea manum, postea caput etc. sed intelligit omnes partes simul, ut ex eis unum aliquid fit; similiter in proposito intelligit simul prædicatum et subjectum, ut ex eis una affirmatio vel negatio

constituitur. Deinde cum dicit :

32. Non enim est verum et falsum in rebus, ut quod quid verum bonum, quod autem malum falsum, sed in mente. Circa vero simplicia, et quod est, nec in mente est; ergo quæcumque oportet speculari circa sic ens, et non ens posterius perscrutandum.

Probat quod dixerat, scilicet quod verum et falsum sunt circa compositionem et divisionem, quod probat per quamdam divisionem, dicens : quod *verum et falsum non sunt in rebus, ut quod quidem bonum verum; quod autem falsum malum*, id est, quod non sunt in rebus, sic intelligendo quod verum sit quoddam bonum, quatenus verum perfectionem quamdam dicit, et falsum sit quoddam malum quatenus falsum dicit defectum quemdam, non ergo sunt in rebus, *sed in mente,* id est, in intellectu ; *circa vero simplicia et quid est nec in mente est,* id est, quod cum intellectus habeat duas operationes, unam qua intelligit simplicia et quid est ; aliam qua componit et dividit, et intelligit complexa; non tamen verum et falsum est circa primam operationem, quia intellectus intelligit simplicia et quid est, sed circa secundam; relinquitur ergo per locum a divisione quod ex quo verum et falsum non sunt in rebus, nec in mente circa primam operationem, quod sint circa secundam, quæ est compositio vel divisio mentis, et hoc principaliter; consequenter sunt circa compositionem et divisionem vocis, quæ est signum mentis; addit autem, quod *Quæcumque oportet speculari circa ens et, non ens sic* acceptum *posterius perscrutandum est*, scilicet in aliis libris; aliqua enim dicuntur de tali ente, 9. hujus text. c. 21. et inde, cap. ult. et aliqua tertio de Anima, text. c. 21. et multa alia in libris Logicalibus.

Non in rebus sed in intellectu sunt verum et falsum.

SUMMARIUM.

Ens verum, sensu explicato, non considerari ab hac scientia, alio tamen sensu consideratur ab ea, de quo optime Doct. agit hîc q. 3. Vide ibi Schol. 2. Epilogat dicto hoc libro de ente per accidens, et ente vero.

Quoniam autem complexio et divisio est in mente et non in rebus. Quod autem ita ens alterum ens a propriis, aut quia qui est, aut quia quale, aut quia quantum aut, quod si aliud copulet aut dividat mens.

Ad hunc textum est q. 3. lib 6.

Excludit tale ens a consideratione hujus scientiæ, et intendit talem rationem : Ens de quo considerat ista scientia est ens reale extra animam ; sed ens verum non est hujusmodi, ergo etc. Dicit ergo quod *quoniam complexio et divisio* de qua nunc est sermo, *Est in mente et non in rebus* ; ideo sequitur quod *ita ens,* id est, tale ens *est alterum ens a propriis*, id est, ab his quæ sunt proprie entia et extra animam, de quibus Metaphysicus considerat; hoc autem ens reale est quod *quid est*, id est, substantia, *aut quia quale, aut quia quantum, aut si quid aliud copulat mens aut dividit;* intellectus enim componit vel dividit entia realia ut sunt concepta, et intellecta apud ipsum. Tunc sequitur illa pars.

33. De ente vero Physicus non considerat.

Quia quidem ut accidens, et quod ut verum ens prætermittendi, causa enim hujus quidem indefinita, illius vero mentis aliqua passio, et utraque circa reliquum genus entis et non extra, ostendunt autem aliquam naturam entis. Quapropter ea quidem prætermittantur. Perscrutandæ vero sunt ipsius entis causæ, et principia inquantum ens. Palam autem in quibus de-

Ad hunc textum est. q. 4. lib. 6.

terminavimus de quoties unumquodque dicitur, quia multipliciter dicitur ens; significat enim hoc quod quid est.

Epilogus.

Ubi epilogat circa prædicta in isto capite et in præcedenti, ostendens quod ens per accidens et ens verum, sunt extra considerationem hujus scientiæ, et postea continuat se ad dicenda. Dicit ergo quod *Ens quidem ut accidens, et ens ut verum est prætermittendum;* et subdit causam dicens, *quod hujus*, scilicet entis per accidens, est causa *indefinita*, id est, indeterminata, et ideo non cadit sub arte, ut dictum fuit supra; *illius vero*, id est, entis veri *est*, scilicet *aliqua* causa *mentis passio*, id est, operatio intellectus componentis et dividentis, et ideo non est ens reale. Tangit etiam unam rationem communem utriusque, dicens quod *utraque*, scilicet tam ens per accidens, quam ens verum ostendunt, *vel sunt circa reliquum genus entis* ab ente per se, *et non extra, ostendunt aliquam naturam entis;* ens etiam per accidens, ut sic non dicit aliquam naturam entis quod sit ens per se unum extra intellectum; licet quælibet ejus pars sit ens per se, loquendo de ente per accidens in comparatione ad causam a qua sic dicitur, non est ens per se extra, quatenus evenit præter intentionem talis causæ; subdit autem, *quapropter* quia sic est, *ea quidem*, scilicet talia entia, *prætermittantur ;* et continuat se ad dicenda, dicens quod *perscrutanda sunt principia et causæ entis per se*, inquantum ens, scilicet quod est ens per se, de quo *palam* est *in quibus determinavimus de quoties*, id est in 5. libro, quem nominat librum de quoties, ex eo, quia ibi distinxit intentiones et significationes nominum, quoties dicantur ; ibi enim ubi determinatum est quoties unumquodque dicitur, dictum fuit quia *ens multipliciter dicitur*, sicut patet in capite de Ente, et hoc modo prosequitur in principio septimi, ut patebit.

Nec ens verum nec ens per accidens in quantum tale est reale.

Continuat dicta dicendis.

Quare lib. 5. dicitur quoties ? Text. com. 13. et inde.

LIBER SEPTIMUS.

In hoc libro incipit agere de præcipuo hujus scientiæ subjecto, nempe de substantia; quia hæc est præcipuum ens, et ideo præcipue in hac scientia consideratur, quod vero sit primum ens in prima parte capitis primi dupliciter probat, a primitate productionis scilicet, et causationis. Prima ergo Summa hujus libri proponit de substantia tractandum esse. Secunda tractat.

SUMMA PRIMA.

De substantia agendum esse cum sit primum entium.

CAPUT I.

Substantiam multis modis esse primum omnium entium.

1. Text. com. 1. Ens multipliciter dicitur, sicut divisimus in his quæ de quoties. Significat enim hoc quod quid est, et hoc aliquid; illud vero quod quale, aut quantum, aut aliorum unumquodque sic prædicamentorum.

Text. com. 2. Toties autem ente dicto palam; quia horum primum ens est, quod quid est, quod significat substantiam.

Continuatio et ratio ordinis. Postquam Philosophus determinavit et exposuit ea, quæ se tenent ex parte considerationis hujus scientiæ, quæ est sapientia, (nam in quarto declaravit ambitum ejus, ostendens ad quæ se extendit consideratio Metaphysica; et in quinto distinxit intentiones nominum, quæ subsunt considerationi hujus scientiæ; et in sexto descripsit proprium modum considerandi in hac scientia. Ex quibus omnibus potest colligi solutio quæstionum disputatarum in tertio, tenentium se ex parte considerationis hujus scientiæ.) nunc in septimo incipit determinare de rebus, quæ subsunt considerationi hujus scientiæ. Ex quibus potest colligi solutio quæstionum ibidem disputatarum, tenentium se ex parte rerum consideratarum.

Ad cujus evidentiam notandum, quod sicut jam dictum est in quarto et quinto, quælibet scientia versatur circa tria in genere, scilicet circa subjectum, et circa passiones subjecti, et circa principia. Secundum hoc ergo totum hoc, quod sequitur in toto libro Metaphysicæ dividitur in tres partes: quia primo de ente, quod est subjectum primum hujus scientiæ. Secundo de uno et de aliis passionibus entis inquantum ens. Tertio de primis principiis entis inquantum ens. Secunda in principio 10. *Unum quia multis modis.* Tertia in principio 12. *De substantia quidem Theoria.* Vel in principio 11. *Quia quidem igitur sapientia circa principia.* Prima in duas: quia primo determinat de ente, ut dividitur in decem Prædicamenta. Secundo ut dividitur per potentiam et actum; hoc enim duplici modo dividitur ens, ut patet in quinto hujus cap. de ente. Secunda in principio 9. text. com. 13. et inde: *De primo igitur ente.* Circa primum duo facit. Primo præmittit quamdam conclusionem quam principaliter intendit. Scientia quilibet considerat principaliter tria.

Secundo exequitur de intento. Secunda ibi : ***Dicitur autem substantia si non multiplicius.*** Conclusio quam intendit est ista, quod cum Metaphysica intendat de ente inquantum ens, et per consequens de omni ente, principaliter tamen intendit de substantia, et secundum hoc hæc pars dividitur in duas : quia primo præmittit et probat dictam conclusionem. Secundo dat ordinem procedendi circa ipsam. Secunda ibi : ***Videtur autem substantia existere.*** Prima in duas secundum quod dupliciter probat dictam conclusionem. Primo quidem per rationem et a rei veritate. Secundo a rei judicio sive ab auctoritate, et consuetudine antiquorum. Secunda ibi : ***Et quod olim et nunc.*** In prima parte intendit talem rationem : Substantia est primum ens in genere entium; ergo Metaphysicus de substantia principaliter intendit; consequentia est evidens, quia quod est prius in aliquo genere principaliter intenditur in illa scientia, quæ est de illo genere; quia ergo Metaphysicus considerat de ente inquantum ens, sequitur quod principaliter intendit de substantia, si substantia sit primum ens. Circa hanc ergo rationem sic procedit : nam primo præmittit antecedens. Secundo ipsum probat. Tertio ipsum exponit. Secunda ibi : ***Nam quando dicimus.*** Tertia ibi : ***Multipliciter quidem agitur.*** Dicit ergo, quod *ens dicitur multipliciter sicut diximus in his, quæ de quoties*, id est, in quinto libro, ubi ostensum est quoties hujusmodi nomina dicuntur; *enim* pro quia, hoc scilicet ens *significat quod quid est, et hoc aliquid*, id est substantiam ; *Illud vero quod quale, aut quantum, aut aliorum unumquodque sic Prædicamentorum ; totiens autem ente dicto,* id est, cum ens totiens dicatur *palam*, scilicet ex dicendis : *Quia horum primum ens est, quod quid est, quod significat substantiam.* Deinde cum dicit :

Conclusio. principalis hujus 2. quod Metaphysica principaliter agit de substantia.

Primitatem substantiæ respectu aliorum ostendit.

Nam quando dicimus quale quid hoc, aut bonum dicimus, aut malum; sed non tricubitum, aut hominem; quando vero quid est; nec album, nec calidum, nec tricubitum, sed hominem, aut Deum. 2.

Probat dictum antecedens dupliciter. Primo ex primitate prædicationis. Secundo ex primitate causationis sive causalitatis. Secunda ibi : *Alia vero dicuntur.* In prima parte intendit talem rationem : Prædicatum simpliciter in quid est prius quam prædicatum in quale quid, vel quam qualitas vel quantitas; sed substantia est prædicatum simplex in quid, alia autem in quale quid, vel inquantum quid, et sic de aliis; ergo, etc. Major patet, quia simplex prius est quam compositum; prædicatum autem in quid est simplex respectu prædicati in quale quid, vel quantum quid ; de ista ratione solum tangit virtutem dicens quod supple manifestum est : substantiam esse primum ens, *nam quando dicimus* de aliquo *quale quid sit, hoc dicimus aut bonum, aut malum*, quod scilicet significat qualitatem, *sed non tricubitum*, id est, quantitatem, *aut hominem*, id est, substantiam ; et ideo supple quando dicimus quale est, aut quid non dicimus tricubitum aut hominem ; *quando vero* dicimus de aliquo *quid est, nec* supple ipsum esse *album, aut calidum dicimus*, quæ significant qualitatem ;

Primitas duplex, prædicationis, et causationis.

Al. minorem. *nec tricubitum*, quod significat quantitatem, *sed hominem, aut Deum*, quæ substantiam significant. Unde patet ex his, quod substantia est prædicatum simplex in quid; alia autem entia sunt prædicata complexa, scilicet in quale quid, aut

Al. composita. Quare substantia est prædicatum simplex, accidens vero compositum. inquantum quid, etc. Ratio hujus est, quia accidens prædicatur de substantia denominative et in concreto; concretum autem accidentis includit duo, scilicet ipsum subjectum, ratione cujus dicit quid. Includit etiam ipsam formam accidentis, ratione cujus dicit quale, aut quantum et hujusmodi, et propter hoc dicuntur prædicari in quale quid, vel inquantum quid. Deinde cum dicit :

3. Alia vero dicuntur entia, eo quod taliter entis; hæc quidem qualitates esse, illa vero quantitates, alia passiones, alia aliud quid tale.

Substantia est causa omnium accidentium in genere entis. Ponit secundam rationem sumptam ex primitate causalitatis, quam intendit talem : Illud quod est causa alterius in aliquo genere est prius eo in illo genere, quia causa prior est causato; sed substantia est causa omnium accidentium in genere entis, ergo substantia erit primum ens respectu aliorum; de illa ratione solum ponit minorem ubi est virtus rationis. Circa quam sic procedit, quia primo proponit eam. Secundo probat eam a quodam signo ibi : *Unde et utique.* Dicit ergo, quod *alia*, scilicet entia a substantia, *dicuntur entia inquantum taliter vel* totaliter *entis*, id est, inquantum habent habitudinem ad tale ens, quod est substantia, ut ad causam : *hæc quidem quantitates esse, ista vero qualitates, alia passiones aut aliquid aliud tale;* omnia enim hujusmodi sunt talis entis, id est, substantiæ, vel quantitates, vel qualitates, etc. ut sui subjecti et causæ propriæ.

SUMMARIUM.

Probat substantiam esse priorem accidente, quia hoc nequit separari a substantia, nam de se est aptum alteri inesse; ideo negat separari posse a substantia, non quod hæc secundum ipsum sit de essentia accidentis, sed quia posuit ordinem causarum necessarium, de quo fuse Doct. 4. d. 12. q. 1.

Unde et dubitabit aliquis, utrum vadere et sanare, et sedere unumquodque ipsorum sit ens aut non ens; similiter autem et in aliis talibus nihil enim ipsorum est, nec secundum se aptum natum, nec separari possibile a substantia, sed magis siquidem vadens entium aliquid est, et sedens et sanans. Hæc autem magis apparent entia, quia est aliquid subjectum ipsis determinatum, hæc autem est substantia, et unumquodque quod quidem in categoria tali apparet, bonum enim aut sedens non sine hoc dicitur. Palam ergo quia propter eam et illorum singula sunt. Ad hunc textum est quæst. 1. lib. 7. Text. com. 5.

Quare primum ens, et non aliquid ens, sed ens simpliciter substantia utique erit.

Probat quod dixerat a quodam signo dicens, *unde* quia supple sic est, quod talia sunt entia substantiæ modo prædicto. Ex hoc utique *Dubitabit aliquis utrum vadere, et sanare et sedere unumquodque ipsorum sit ens; similiter autem et in talibus*, sumptis in abstracto pro quanto ut sic, non significant cum habitudine, vel dependentia ad substantiam. Et ideo est forte dubium apud aliquem utrum sint entia vel non, sic accepta in abstracto; cujus causam subdit, *quia nihil ipsorum est*, de facto, *nec est secundum se aptum natum, nec possibile separari a substantia;* quia unumquodque eorum est natum alteri inesse, et propter hoc quando sumuntur in abstracto, ac si

essent a substantia separata, videntur non esse entia; et propter hoc entia accepta in concreto magis videntur esse entia; ideo subdit, quod *magis siquidem est aliquid ens entium sedens et sanans*, quæ sunt accidentia accepta in concreto : *hæc autem magis apparent entia, quia est aliquod subjectum eis determinatum, hoc autem est substantia;* et ideo unumquodque talium accidentium in concreto, *quod quidem in tali categoria apparet*, id est, videtur importare et includere prædicamentum Substantiæ. *Etenim* pro quia, *bonum aut sedens*, quæ sunt accidentia concreta, *non hoc dicitur*, id est, substantia ; licet enim accidens concretum, quantum ad principale significatum, significet solam formam accidentis ; nam album solam qualitatem significat, ut dicitur in Prædicamentis, cap. de Substantia, nihilominus tamen connotat subjectum cui inest; et ideo non dicitur sine hoc, id est, sine subjecto, quod est substantia, quia ergo sic *est palam, quia propter eam*, id est, propter substantiam, *sunt singula aliorum; quare* sequitur ulterius, quid *substantia erit utique primo ens, et non aliquid ens*, id est, non ens secundum quid, et propterea 5. Physic. text. com. 7. generatio in substantia dicitur simpliciter generatio, alteratio autem generatio secundum quid.

Concreta accidentium videntur magis entia quam eorum abstracta. Vide q. 1. hujus 7. in Scoto.

[A]l. illorum.

[A]l. primum

4. Notandum, quod Philosophus hîc in littera, et alibi frequenter asserit, quod accidens non potest esse sine subjecto ; dicit enim quod nihil ipsorum est, nec aptum natum, nec possibile separari a substantia ; non quidem quia ponit subjectum de essentia accidentis, imo ex eis constituitur ens per accidens ; nec quia de essentia accidentis absoluti ponit habitudinem, vel respectum quemcumque ad subjectum, quia esset contradictio, quod per se in ratione absoluti includatur aliquis respectus, tunc enim esset absolutum et non absolutum; sed tantummodo hoc asserit Philosophus, quia ponit ordinem causarum simpliciter necessarium ita quod prima causa non potest causare causatum secundæ causæ sine causa secunda ; subjectum autem habet aliquam causalitatem respectu accidentis, loquendo de naturali ordine causarum ; et ideo sine ista causa posita in ordine suæ causalitatis, negaretur a Philosopho accidens esse, et pro tanto 1. Physic. text. com. 39. dicitur contra Anaxagoram quod intellectus quærens segregationem passionum a substantiis, erit quærens impossibilia; sed non est impossibile quod includat aliquid repugnans primæ rationi, sive quidditati accidentis absoluti, etiam secundum mentem Aristotelis, nam 4. Physic. cap. de vacuo, text. com. 58. quærit istam quæstionem : si esset spatium in quo tantum esset color, aut sonus, utrum illud esset vacuum; si autem ex prima intelligentia ejus, quod est colorem esse, intelligeret ipsum esse in subjecto, cum subjectum ejus non possit esse nisi corpus, tunc ex intellectu positi haberetur corpus ibi esse, et corpus ibi non esse, et ita ista hypothesi posita respondendum esset statim quod spatium

Expositio notabilis. Vide 12. d. 4. q. 1.

Quare Philosophus dixit accidens non posse separari a substantia ?

illud esset vacuum, et non vacuum, et sic quæstio esset nulla.

SUMMÆ PRIMÆ

CAP II.

Probat variam primitatem substantiæ, et variæ de substantiis opiniones referuntur.

SUMMARIUM.

Probat substantiam esse primum ens tempore, cognitione et definitione. De prima parte hujus conclusionis habet Doctor hîc quæst. 2. et de aliis duabus, alias duas sequentes quæstiones, in quibus rem optime explicat. Vide ibi q. 2. Scholium tertium, hîc et ibi ad mentem Philosophi *prius tempore* explicat Doctor, per esse separabile ab accidente, quod est esse prius ipso natura.

5. Ad hunc text. est q. 2. et 4. lib. 7.

Mutipliciter quidem igitur dicitur ipsum primum, sed substantia omnium primum ratione, et notitia, et tempore, et natura.

Primitas substantiæ respectu aliorum est triplex

Postquam Philosophus probavit substantiam esse primum ens, quod fuit antecedens principalis rationis, nunc exponit illud antecedens, qualiter, scilicet substantia sit primum ens et qua primitate. Circa quod duo facit : quia primo proponit intentum. Secundo probat ipsum. Secunda ibi : *Aliorum enim*. Ponit ergo tres conclusiones postea probandas, scilicet quod substantia est primum ens triplici primitate, dicens quod *multipliciter quidem dicitur, quod primum*, id est quod primum dicitur multis modis, ut patet ex 5. hujus cap. de principio, text. com. 1. *sed substantia* est *primum omnium*, supple entium *ratione*, id est, definitione, et *notitia*, id est, cognitione, *et tempore*. Deinde cum dicit :

Aliorum enim categorematum nullum est separabile ; hæc autem sola separabilis est.

Substantia est primum primitate temporis

Probat propositas conclusiones, circa quod tria facit : quia primo probat substantiam esse primum ens primitate temporis. Secundo probat substantiam esse primum ens primitate definitionis. Tertio probat substantiam esse primum ens primitate cognitionis. Secunda ibi : *Et ratione*. Tertia ibi : *Et scire*. In prima parte probat hanc conclusionem, quod substantia est primum omnium entium tempore, tali ratione : Illud quod est separabile ab aliquo, et non e converso, est prius eo secundum tempus; sed substantia est hujusmodi respectu omnium aliorum entium, ergo substantia est primum omnium entium secundum tempus. Dicit ergo, quod *aliorum categorematum*, id est Prædicamentorum, *nullum est separabile,* scilicet a substantia, *hæc autem sola*, scilicet substantia *est* supple *separabilis* ab aliis. Deinde cum dicit :

Et ratione hoc primum, necesse enim in uniuscujusque ratione substantiæ, rationem esse. 6. Ad hunc text. est q. 3. lib 7.

Prioritas definitionis

Probat secundam conclusionem, scilicet quod substantia est primum omnium entium definitione, et intendit talem rationem : Illud quod ponitur in definitione alterius, et non e converso, est prius illo definitione ; sed substantia est hujusmodi respectu omnium aliorum entium ; ergo substantia est primum omnium entium definitione. Ideo dicit quod *et hoc,* scilicet substantia *est primum* omnium aliorum *ratione*, id est, definitione ; *etenim*

pro quia; *necesse est in ratione uniuscujusque esse rationem substantiæ.*

Definitio et definitum sicut et nomen et ratio sunt idem.

Notandum, quod definitio et definitum sunt perfecte idem; ideo ubi ponitur unum, potest etiam poni reliquum; quia igitur substantia ponitur in definitione accidentis, similiter potest poni definitio substantiæ, accipiendo rationem pro nomine; ideo ait Aristoteles quod necesse est in ratione uniuscujusque poni substantiæ rationem. Deinde cum dicit:

> Scire autem tunc singula maxime putamus, quando quid est homo cognoscimus, aut ignis, magis quam cum quale, aut quantum, aut ubi; quoniam tunc horum eorumdem singula scimus, quando quid est ipsum quale, aut quantum scimus.

Prioritas cognitionis.

Probat tertiam conclusionem, scilicet quod substantia est primum omnium entium cognitione, et intendit talem rationem: Illud est prius cognitione, quod est magis notum et magis rem notificat; sed substantia est hujusmodi respectu omnium aliorum entium, ergo, etc. Minorem ostendit in littera, dicens quod *scire etiam singula, tunc maxime putamus, quando cognoscimus cujuslibet substantiam, puta quid est homo, aut quid est ignis, quam* supple quando cognoscimus *quale, aut quantum, aut ubi* est, *quoniam* pro quia, *tunc etiam horum eorumdem,* scilicet accidentium *singula* maxime *scimus, quando scimus quid est ipsum quale, aut ipsum quantum.*

Cognitio sequitur rei entitatem.

Notandum, quod res eo modo quo est ens, est intelligibilis et cognoscibilis, cum ens sit objectum primum intellectus; quia igitur alia Prædicamenta non sunt entia nisi per substantiam, et quia taliter entis, ideo dicuntur cognosci proprie, inquantum aliqualiter participant modum cognitionis substantiæ, quod est cognoscere quid est unumquodque, puta quid est quale, aut quid est quantum. Ex quo patet, quod substantia est primum cognitum primitate perfectionis, ut dicetur. Deinde cum dicit:

> Et quod olim, et quod nunc, et quod semper quæsitum, et semper dubitatum est quid ens, hoc est quæ substantia; hoc enim hi quidem unum esse dicunt, illi vero plura quam unum; et hi quidem finita, illi vero infinita. Quapropter nobis maxime, et primum, et solum, ut est dicere de sic ente speculandum quid est. Text. com. 5.

Probat ut dicebatur, conclusionem principalem intentam a rei judicio, sive ab auctoritate, et consuetudine antiquorum, dicens quod illud *quod olim* quantum ad præteritum, *et nunc* quantum ad præsens, *et semper quæsitum et semper dubitatum est,* supple apud antiquos Philosophos *quid sit ens, hoc est quid substantia,* id est, nihil quærebant, nec dubitabant nisi de substantia; *hoc enim,* scilicet ens quod est substantia, *hi quidem dicunt esse unum, illi vero plura quam unum,* et inter illos qui ponebant plura, *hi quidem finita, illi vero infinita;* secundum diversas opiniones de principiis rerum pertractatas in primo libro, quæ principia ponebat rerum substantias, et ideo tractantes de ente ad solas substantias intendebant, et quidam illud principium et substantiam rerum ponentes unum tantum, ut Thales et Anaximenes; quidam plura, quorum aliqui ponebant illa plura finita, ut Empedocles; aliqui infinita, ut Anaxagoras et Democritus. Ultimo cum dicit: 7.

Al. quæ. substantia.

Variæ opiniones de substantia.

quapropter nobis et maxime, ex antecedente probato concludit conclusionem principaliter intentam, dicens *quapropter quia* supple sic est, quod substantia est primum ens, *ideo nobis perscrutandum est maxime et primum,* id est principaliter, *et solum, ut est dicere de sic ente*, id est de substantia, quid est.

Licet principaliter substantiam, non tamen solam considerat Metaphysica.

Notandum, quod licet Metaphysica maxime et principaliter consideret de substantia, ut hîc dicitur, et dictum fuit in 4. hujus circa principium, non tamen solum nec præcise considerat de substantia, cum sit de toto ente, et ideo signanter ait Aristoteles : *solum, ut est dicere de sic ente;* hoc enim, quod dicitur, *ut est dicere*, est additio diminuens ; qua additione solemus uti in his, quæ non habent omnino veritatem. Tunc sequitur illa pars:

SUMMARIUM.

Manifestum est dari substantias sensibiles et ponit varias sententias de substantiis separatis, de quibus dictum est libro primo, et plus dicetur lib. 12.

8. Videtur autem substantia inexistere manifestissime quidem corporibus ; unde animalia, et plantas, et eorum partes substantias esse dicimus ; et naturalia corpora, ut ignem, et aquam, et terram, et talium singula et quæcumque, aut partes eorum, aut ex his sunt, aut partibus, aut omnibus, ut cœlum et partes ejus, ut astra, et Luna, et Sol.

Ubi postquam Philosophus probavit intentam conclusionem, dat modum procedendi circa ipsam. Circa quod tria facit. Primo ostendit de substantia quid manifestum sit. Secundo quid dubium sit. Tertio quid dicendum sit, declarans ordinem procedendi. Secunda ibi : *Utrum vero hæ.* Tertia ibi : *De his igitur.* Dicit ergo quod *substantia quidem manifestissime existere videtur in corporibus*, et ideo substantiam esse manifestum est. *Unde animalia et plantas, et eorum partes substantias esse dicimus, et similiter alia naturalia corpora, ut ignem, aut aquam, aut terram, et singula talium ;* quod dicit propter opinionem quorumdam qui, ut dictum fuit in primo libro, ponebant elementa media. Et etiam dicimus substantias, *quæcumque* sunt *aut partes eorum*, scilicet elementorum, ut lapis, etc. particularia mixta ; *aut ex omnibus*, ut tota sphæra activorum et passivorum. *Iterum cœlum,* quod est alterius naturæ ab elementis, *et partes ejus, puta astra et Sol*, supple dicimus esse substantias naturales. Deinde cum dicit :

Hîc Al. posset poni, sed hîc intelligitur de substantia quid manifestum sit ostend[...]

9. Utrum vero hæ solæ substantiæ sunt, aut et aliæ aut horum quidem nulla ; alteræ autem quædam perscrutandum.

De substantia quid dubium sit investigat.

Ostendit quid dubium sit circa substantiam et facit duo : quia primo proponit dubium. Secundo exponit ipsum ex diversitate opinionum. Secunda ibi : *Videntur autem quibusdam.* Dicit ergo, quod licet manifestum sit sic esse substantias naturales : *Utrum vero solæ sint substantiæ*, ut posuerunt antiqui Naturales, *aut et aliæ*, ut dixerunt Platonici, *vel etiam horum quidem nullum,* supple sit substantia ; *altera autem quædam* ab istis scilicet sint substantiæ, *perscrutandum* est, scilicet tanquam dubium quoad præsens. Deinde cum dicit :

Videntur autem quibusdam corporis termini, ut superficies, et linea, et punctus, et unitas esse substantiæ magis quam corpus et solidum. Amplius præter sensibilia ; hi quidem non opinantur esse

aliquid talium; illi vero plura, et magis entia sempiterna, ut Plato species ipsas, et Mathematica, duas substantias ; tertiam vero sensibilium corporum substantiam ; sed Speusippus plures substantias ab uno inchoans, et principia cujuslibet substantiæ esse dixit; aliud quidem numerorum ; aliud magnitudinum, deinde animæ, et hoc modo protendit substantias. Quidam vero species et numeros eamdem dicunt habere naturam ; alia vero lineas et superficies usque ad primam cœli substantiam, et sensibilia, secundas asserunt substantias esse.

Exponit propositum dubium ex diversitate opinionum dicens, quod *quibusdam videntur corporis termini, ut superficies, et linea, et punctus, et unitas esse magis substantiæ quam corpus et solidum*, ut dictum fuit in 3. hujus. *Amplius* supple ista opinio bifurcatur, quia *hi quidem*, scilicet Pythagorici *non opinantur aliquid talium esse præter sensibilia, ut Plato ponens ipsas species*, vel ideas, *et Mathematica duas species*, id est, duos ordines substantiarum separatarum ; *tertiam vero substantiam ponit corporum sensibilium*. Ex hoc ergo quod illa entia sunt separata, per consequens ponebat ea magis entia quam sensibilia, quæ sunt corporalia; quia vero ponebat duos ordines illorum entium, scilicet ideas et Mathematica intermedia, unum autem tantum ordinem sensibilium, ideo ponebat illa esse plura sensibilibus. *Speusippus vero* qui, ut dicitur, fuit successor Platonis, et nepos ejus filius sororis, posuit *plures substantias*, id est, ordines substantiarum, *inchoans ab uno*, id est, in unoquoque ordine ponens unum principium omnium substantiarum illius ordinis, et sic ponens principia cujuslibet substantiæ supple primo ipsas ideas. *Aliud quidem* principium posuit *numerorum*, quos post ideas ponebat

Antiquorum variæ opiniones e substantiarum varietate.

[S]peusippus [s]uccessor [P]latonis.

substantias primas ; *aliud magnitudinum*, quas ponebat substantias secundas, *deinde*, supple ponebat substantiam *animæ, et hoc modo protendit substantias*, id est, ordinem substantiarum supple usque ad corpora corruptibilia. *Quidam vero*, supple differentes a Platone et Speusippo, *dicunt species*, id est ideas, *et numeros habere eamdem naturam* ; et sic non distinguebant inter ideas et primum ordinem Mathematicorum, scilicet numerorum. *Alia vero omnia dicunt esse habita*, id est, consequenter se habentia ad numeros, puta *linea et superficies usque ad primam substantiam cœli, et alia sensibilia*, quæ in ultimo ordine ponebant ; sic ergo ex diversitate istarum trium opinionum patet, quid dubium sit circa substantias ipsas. Deinde cum dicit :

De his igitur quid dicitur bene, aut non bene, et quæ sunt substantiæ, et utrum aliquæ sunt præter sensibiles, aut non sunt, et istæ quomodo sunt ? Et utrum est aliqua substantia separabilis, et quare et quomodo, aut nulla præter sensibiles. Perscrutandum cum descripserimus prius substantiam quid est.

10.
Text. com. 6.

Text. com. 7.

Ostendit quid sit circa ipsam substantiam dicendum, declarans ordinem procedendi, dicens quod *de his igitur*, scilicet de prædictis, *quid dicitur bene, aut non bene, dicendum est* ; iterum *quæ sunt substantiæ, et utrum* supple Mathematica, et ideæ *sunt aliquæ substantiæ præter sensibiles, aut non sunt; et istæ* dato, quod sint substantiæ, *quomodo sunt*, id est, quem modum essendi habent, etsi supple ista Mathematica, et ideæ non sunt præter substantias sensibiles, *utrum est aliqua substantia separabilis*, scilicet secundum esse, *et quare aut quomodo, aut nulla* est sub-

Ordo dicendorum de substantia assignatur hic.

stantia *præter sensibiles; hoc quidem perscrutandum est*, scilicet 12. lib. et ultra, *cum primo descripserimus substantiam*, scilicet sensibilem *quid est*, quod facit in hoc septimo, et octavo hujus.

SUMMA SECUNDA

De ipsa Substantia pertractatur.

Ponit divisionem substantiæ in quatuor membra, et coincidit cum ejus divisione, in primam et secundam, de qua cap. de Substantia. Describit primam substantiam, seu subjectum, et dividit in materiam, formam et compositum; de quo secundo de Anima, text. 1. formam ait priorem esse materia, et composito, et perfectiorem materia, de quo Doctor hîc q. 6.

CAPUT I.

Quot modis dicatur substantia, et quæ proprie substantia sit, deque substantia sensibili et intelligibili.

Dicitur autem substantia si non multiplicius de quatuor,maxime etenim, quod quid erat esse, et universale, et genus substantia videtur esse cujusque, et quartum horum subjectum.

11. Postquam Philosophus præmisit et probavit istam conclusionem, quod scilicet cum Metaphysica intendat de ente inquantum ens, et per consequens de omni ente, principaliter tamen de substantia; nunc exequitur de intento, determinans principaliter de substantia. Circa quod duo facit : quia primo præmittit quædam utilia et necessaria ad intentum. Secundo procedit ad intentum. Secunda ibi: *Et primo dicemus.* Prima in duas secundum quod præmittit duas principales divisiones de substantia, et dat ordinem et modum procedendi circa membra et partes divisionis. Secunda ibi : *Confitentur autem.* Prima in duas : primo præmittit unam de substantia divisionem. Secundo subjungit alterius membri subdivisionem. Secunda ibi : *Tale vero modo.* Prima in duas : nam primo ponit unam quadrimembrem divisionem. Secundo exponit ultimum membrum divisionis, ibi : *Subjectum vero est.* Dicit ergo quod *substantia si non dicatur multiplicius, dicitur tamen maxime de quatuor ; etenim quid erat esse*, id est, quidditas, sive forma totius, dicitur uno modo substantia; alio modo dicitur *universale* substantia, scilicet secundum opinionem illorum, qui ponunt ideas esse quædam universalia, et substantias singularium de singularibus prædicata. Alio modo *genus videtur esse substantia cujuscumque,* id est, primum genus, ut sunt unum et ens, quæ quidam ponebant maxime substantias uniuscujusque rei; *quartum horum est subjectum*, id est, quod quarto modo substantia dicitur subjectum, id est, substantia particularis, quæ subjicitur omnibus superioribus.

1. Divisio substantiæ. Substantia dicitur quadrupliciter.

Notandum, quod ista divisio substantiæ est quasi eadem cum illa, quæ ponitur in Prædicamentis, scilicet quod substantiarum alia est prima, et alia est secunda ; nam per subjectum intelligitur hæc substantia prima; per genus vero et universale, quod videtur ad species pertinere intelliguntur secundæ substantiæ. In Prædicamentis autem præmittitur primus modus

Divisio substantia hîc et in Prædicamentis posita est fereadem.

hîc positus, ex eo quod ibi loquitur de substantia ordinabili in Prædicamento; hoc autem vel est genus, vel est species, vel individuum, vel aliquod principium, quod est in genere per reductionem; quidditas autem non est ordinabilis in Prædicamento, quia ut sic nec est aliquod principium partiale, nec est universale, nec particulare, nec genus, nec species, nec unum, nec multa; sed equinitas est tantum equinitas, secundum Avicennam 5. Metaph. Deinde cum dicit :

2. Subjectum vero est de quo alia dicuntur, et illud ipsum non adhuc de alio; propter quod primum de hoc determinandum est; maxime namque videtur esse substantia subjectum primum.

Exponit ultimum membrum hujus divisionis, dicens quod *subjectum est illud de quo alia dicuntur,* id est, principaliter, *et id ipsum non adhuc de alio* dicitur, *propter quod de ipso primo determinandum est.* Cujus causam subdit, *namque* pro quia, *subjectum*, id est, particularis substantia, *maxime videtur substantia;* unde in Prædicamentis dicitur, quod prima substantia proprie et principaliter et maxime substare dicitur.

jectum roposi- quid?

Notandum, quod prædicatio est duplex, quædam per se,et quædam per accidens; et illa quæ est per se, quædam est superioris de inferiori, quædam ejusdem de se. Cum ergo ait Philosophus, quod subjectum, id est prima substantia, non adhuc dicitur de alio, non intendit negare quin prima substantia possit prædicari de alio per accidens, ut dicendo, hoc album est Socrates; vel quin etiam possit prædicari de se ipsa dicendo, Socrates est Socrates; sed vult dicere, quod non prædicatur de aliquo inferiori, quia non habet inferius se, cum sit simpliciter, et omni modo incommunicabilis. Deinde cum dicit :

P dicatio d ex per se, acci- ens.

Q modo pr a sub- stantia possit de alio prædicari ?

Tale vero modo quodam materia dicitur, et alio modo forma, tertio vero quod ex his.

Ponit istius ultimi membri subdivisionem. Secundo comparat membra ejus ad invicem. Tertio declarat qualiter agendum sit de membris, sive partibus hujus divisionis. Secunda ibi : *Quare si species.* Tertia ibi : *Attamen quæ nunc.* Prima in duas : nam primo proponit subdivisionem. Secundo exponit eam per exempla. Secunda ibi : *Dico autem materiam.* Dicit ergo quod *tale vero*, scilicet subjectum quod dicitur prima substantia, uno *modo quodam dicitur materia, et alio modo forma. Tertio vero quod ex his,* id est, compositum, et est illa vulgata distinctio substantiæ, quæ ponitur etiam 2. de Anima, text. com. 2. quod substantia quædam est materia, quædam forma, quædam compositum. Deinde cum dicit :

Subdivisio substantiæ quarto modo acceptæ.

Dico autem materiam quidem æs; formam autem figuram speciei; quod autem ex his statuam totam. 13.

Exponit dictam subdivisionem per exempla, dicens : *Dico autem materiam quidem æs; formam autem*, id est, *figuram speciei,* id est, dans speciem ipsi statuæ; *quod autem ex his* compositum, scilicet *totam statuam.*

Notandum, quod sicut dictum fuit alias, Philosophus quandoque non curat de exemplis, nisi quod sentiat qui addiscit; quia igitur artificialia quantum ad suas formas

Exempla Aristotelis plerumque proportionem et non identitatem important.

sunt nobis notiora naturalibus: ideo datam divisionem de substantia explanat, dando exempla artificialia. Sed secundum rei veritatem figura statuæ, et aliæ formæ artificiales non sunt substantiæ, sed magis accidentia, ut habetur 8. hujus, text. com. 5. et 12. Unde per hæc, quæ hîc dicuntur de artificialibus, intelligenda est materia, et forma substantialis, et compositum in naturalibus, quæ vere sunt substantiæ, et substantiæ primæ si singulariter sumantur. Deinde cum dicit :

Quare si species materia est prior et magis ens, et ipso quod ex utrisque prior erit propter eamdem rationem.

Comparat membra dictæ divisionis ad invicem : et primo secundum opinionem propriam. Secundo secundum opinionem antiquorum ibi : *Et materia substantia.* Prima in duas. Primo facit quod dictum est. Secundo removet dubium. Secunda ibi : *Nunc quidem igitur.* Dicit ergo quod *si species*, id est, forma, *si*, pro quia, forma *est prior materia*, id est, quam materia, *et magis ens*, sequitur propter eamdem rationem, quod *erit prior ipso quod est ex utrisque*, id est, composito. Ratio hujus est, quia materia est prior composito, sicut principium principiato. Si igitur forma est prior materia, sequitur quod sit prior composito, quia quidquid est prius priore est prius posteriore; et est alia ratio, quatenus compositum includit materiam, et ratione hujus potest dici forma prior; ideo dicit Aristoteles, quod propter eamdem rationem forma est prior composito, propter quam scilicet,

Prior est forma materia et composito.

est prior materia. Dicitur autem forma magis ens et prior quam materia, non prioritate generationis, sed perfectionis, quia etiam ipsa existit per formam communicantem sibi esse. Deinde cum dicit :

Forma prior perfectione non generatione quam materia.

Nec quidem igitur typo dictum est quid est substantia, quia est id quod non de subjecto, sed de quo alia.

Oportet autem non solum ita, non enim sufficiens. Ipsum enim hoc immanifestum.

Text. com. 8.

14. Removet dubium : forte enim crederet aliquis, quod divisiones datæ de substantia sufficiant ad cognoscendum de substantia quid sit, quod excludit dicens : quia *nunc quidem igitur typo*, id est in quodam generali, et universaliter *dictum est quid substantia sit;* quia scilicet substantia *est* illud *quod non de subjecto* prædicatur, *sed de quo alia; oportet autem non solum, ita*, scilicet definire substantiam, *non enim est sufficiens, hoc enim ipsum est immanifestum.*

Notandum, quod prædicta notificatio de prima substantia, quod scilicet de nullo dicitur, sed alia de ipsa, videtur quædam definitio sive descriptio Logica, sumpta penes modum prædicandi; sed hoc non sufficit ad sciendum *quod quid est* substantiæ, nam per talem descriptionem Logicam et communem, non exprimuntur essentialia principia rei, sine quibus *quod quid est* non potest perfecte sciri.

SUMMARIUM.

Sententia antiquorum, quod sola materia sit substantia rerum, et juxta eam materia describitur. Contra quos ostendit, materiam non esse maxime ens. Vide Doctorem hîc quæst. 5. et 2. d. 12. q. 1. ubi optime discutit naturam materiæ, et difficultates concernentes eam, probans contra D. Thomam

eam esse ens actuale, et propriam habere existentiam.

Et adhuc materia substantia fit; si enim non ipsa substantia quæ est alia diffugit, aliis enim sublatis nihil præter ipsam apparet remanens; nam alia quidem corporum sunt passiones, et factiones, et potentiæ. Longitudo vero, et latitudo, et profunditas quantitates quædam sunt, sed non substantiæ. Quantitas enim non substantia, sed magis cui insunt hæc ipsa primum, illud est substantia; at vero ablata longitudine, latitudine et profundo, nihil videmus remanens, nisi si quid est determinatum ab his. Quare materiam necesse videri solam substantiam sic intendentibus.

Error antiquorum de materia et substantia rerum. Comparat ad invicem membra dictæ subdivisionis secundum opinionem antiquorum. Circa quod duo facit : Primo enim facit quod dictum est, et adducit eorum rationem. Secundo arguit contra eos. Secunda ibi : *Sed impossibile.*

15. Ad evidentiam hujus notandum, quod antiqui Philosophi ex debilitate forte intellectus non pertingentes ad notitiam formæ substantialis, posuerunt totam substantiam rerum esse solam materiam; hanc substantiam alii dicentes ignem, alii aquam, alii aerem, etc. ut patet ex primo hujus, ita quod secundum eos materia erat maxime substantia et ens, ideo sola materia erat tota substantia rei. Circa hoc ergo sic procedit : quia primo præmittit hujus opinionis rationem. Secundo juxta hoc subjungit materiæ descriptionem ibi : l. alia. *Dico autem materia.* Dicit ergo quod *et materia substantia sit*, supple maxime secundum opinionem antiquorum, quorum rationem subdit : *enim*, pro quia, *si non ipsa*, scilicet materia, *sit substantia diffugit*, scilicet a nobis, *quæ est alia*, scilicet substantia præter materiam; *aliis enim*, scilicet a materia sublatis, supple a rebus sensibilibus, in quibus substantia est maxime manifesta, ut superius dictum est, *nihil apparet remanens* præter supple quam materia; *nam* aliorum a materia, aliæ *quidem sunt passiones corporum*, puta calidum, frigidum, album et dulce, etc. *aliæ sunt factiones,* puta generationes, et corruptiones, et motus; *aliæ sunt potentiæ,* puta qualitates de secunda specie, vel potentiæ, id est, artes sive habitus practici, qui potentiæ rationales nominantur, de quibus omnibus clarum est, quod non sunt substantiæ; quia qualitas non est substantia, sed magis illo modo est substantia illud, cui primum insunt hæc ipsa, id est dictæ dimensiones, scilicet quantitates, nam primum subjectum omnium est substantia. *At vero ablata longitudine, latitudine et profunditate nihil videmus*, scilicet remanere, *nisi* supple subjectum *si quid est determinatum*, id est, distinctum et terminatum *ab his*, scilicet dimensionibus, quod est ipsa materia, quia ex ratione dicta, *sic intendentibus*, scilicet antiquis *necesse est videri solam materiam esse*, scilicet *substantiam;* sed ista ratio fefellit antiquos, ex eo scilicet quod, ut dictum est, non devenerunt in notitiam formæ substantialis, et ideo sola accidentia posuerunt formas rerum, ipsam materiam totam rerum substantiam forte arbitrantes. Deinde cum dicit :

Dico autem materia quæ est secundum se nullatenus, neque quid, neque quantitas, neque aliquid aliud eorum dicitur, quibus ens est determinatum, est enim quoddam de quo prædicatur horum quodlibet cui est esse alterum, et categoria- 16. Ad hunc textum est q.5. lib.7.

rum unicuique, alia namque de substantia prædicantur, hæc vero de materia. Quare quod est ultimum secundum se, neque quid, neque quantitas, neque aliud aliquid est, neque negationes, etenim hæc erunt secundum accidens. Ex his ergo speculantibus accidit substantiam, esse materiam.

Describit materiam per exclusionem aliorum. Subjungit juxta prædictam opinionem materiæ descriptionem, dicens : *dico autem materiam quæ secundum se*, id est, secundum suam quidditatem, *neque est quid,* id est, substantia, *neque qualitas*, *neque aliquid aliud dicitur aliorum* generum *quibus ens est determinatum,* id est per se divisum. Unde subdit quod supple ipsa materia, *est quoddam de quo quodlibet horum prædictorum prædicatur*, scilicet denominative ; *cui*, scilicet materiæ, *est esse alterum*, *et unicuique categoriarum* prædictarum, ita quod materia quæ subjicitur aliis habet diversum esse ab his, quæ de ipsa denominative prædicantur. Ad cujus declarationem subdit, *alia namque*, scilicet genera *de substantia prædicantur*, prædicatione denominativa ; *hæc vero*, id est, substantia *de materia* prædicatur, scilicet denominative ; sicut enim accidentia prædicantur denominative de substantia, ut dicendo, lapis est albus, sic substantia prædicatur de materia, ut dicendo, ista materia est lapidea. Substantiæ prædicantur de materia denominative. Ex quo sequitur quod : *Illud quod est ultimum subjectum*, scilicet materia, de qua omnia alia prædicantur secundum se, id est secundum suam quidditatem ; *nec est quid*, id est, substantia, *nec quantitas, nec aliquid aliud,* quod per se sit in genere, et non solum materia non est aliquid tale, *sed nec* itaque *negationes*, ita quod materia sit formaliter negatio, ut negatione de materia formaliter prædicentur. Cujus causam subdit, *enim* pro quia, *hæ*, scilicet negationes *erunt per accidens*, supple in materia ; quod forte dicit ad excludendum opinionem Platonis, qui non distinxit inter materiam et privationem, ut dicitur, 1. Physic. text. com. 79. Ultimo concludit : quia *speculantibus ex his*, scilicet prædictis rationibus, *accidit* dicere *materiam esse substantiam*, scilicet solam et maxime ut superius dicebatur.

Notandum, quod prædicatio est duplex : quædam essentialis, et quædam denominativa. Exemplum primi : *homo est animal.* Exemplum secundi ; *Mel est dulce.* Prædicatio etiam denominativa est duplex : quædam est extrinseca et alterius generis, puta cum ens unius generis prædicatur de ente alterius generis, exemplum : *Homo est albus* et quædam intrinseca et ejusdem generis, puta cum pars prædicatur de toto, vel totum de parte, quando utrumque est ejusdem generis, exemplum : *Homo est animatus*, vel *Anima est humana.* Et est differentia inter has prædicationes denominativas, quia illa quæ extrinseca est, non est convertibilis ; nam licet bene dicatur : *Homo est albus*, non tamen e converso proprie dicitur : *Albedo est humana.* Sed illa quæ est intrinseca utique potest converti, nam sicut bene dicitur : *Homo est animatus*, ita e converso : *Anima est humana.* Hoc etiam modo compositum prædicatur de materia, ut hîc dicitur, et e converso materia de composito, ut patet quinto hujus capitulo sexto, text. com. 12. Quando ergo ait Philosophus quod de

17. Prædicatio duplex. Vide Scot. 3. q. Quodl artic. 3.

materia horum prædicatur Prædicamentorum unumquodque, non intendit de Prædicatione essentiali, sed denominativa, alioquin magis concluderetur quod materia esset substantia vel quantitas etc. quam quod nullum eorum esset, loquitur ergo de prædicatione denominativa. Attendendum tamen quod aliter aliá prædicamenta prædicantur denominative de substantia vel de materia, et aliter substantia de materia, quia accidentia prædicantur de substantia, et de materia denominative prædicatione extrinseca; substantia vero prædicatur de materia denominative prædicatione intrinseca, et ideo ex hac prædicatione non potest inferri quod materia non sit de essentia substantiæ compositæ. Deinde cum dicit :

Ad hunc textum est, q. 6. lib. 7.

Sed impossibile, etenim separabile et hoc aliquid inesse videtur maxime substantiæ. Quapropter species et quod ex ambobus substantia videtur esse magis quam materia.

18. Arguit contra dictas opiniones, ostendens quod materia non est maxime substantia per talem rationem. De ratione substantiæ videntur esse duo, scilicet quod sit separabilis ab aliis, et quod sit hoc aliquid; sed materia non est hujusmodi, ergo materia non est maxime substantia. Dicit ergo, *sed impossibile*, scilicet est, materiam esse maxime substantiam, aut solam materiam esse substantiam ; *etenim* pro quia, esse *separabile, et esse hoc aliud, videtur inesse maxime substantiæ*, quod supple non competit materiæ, sed magis composito per formam ; *quapropter species*, id est forma, *et quod ex ambobus*, id est, compositum, *videbitur esse substantia magis quam materia.*

Ostendit contra antiquos materiam non esse maxime ens. De ratione substantiæ.

Notandum, quod maxime proprium videtur esse substantiæ quod sit separabilis ; nam accidens non est separabile per naturam a substantia, sed substantia ab accidente; iterum alia entia magis significant quale quid, quam hoc aliquid, substantia autem proprie significat hoc aliquid, neutrum autem horum competit materiæ secundum se. Nam materia nec est separabilis, nec est hoc aliquid ; forma autem licet non sit separabilis, et hoc aliquid, tamen quia per formam fit compositum ens actu, ut sic potest esse separabilis, et hoc aliquid, ideo sequitur quod forma et compositum sint magis substantia quam materia. Deinde cum dicit :

Forma, et compositum magis substantia quam materia. Text. com. 9.

Attamen eam quæ nunc ex ambobus substantiam. Dico autem eam quæ ex materia et forma dimittendum. Posterior enim est et aperta, manifesta autem est aliqualiter et materia. Itaque de tertia autem perscrutandum est hæc, nam maxime dubitabilis.

Declarat qualiter agendum sit de membris, sive partibus præcedentis divisionis dicens, quod licet supple forma et compositum sint magis substantia quam materia, *attamen substantiam quæ est ex ambobus, dico autem eam quæ* est composita *ex materia et forma, nunc* id est, ad præsens, *dimittendum.* Cujus duplicem causam tangit : *tum quia est posterior*, naturaliter quam materia et forma, sicut principiatum principiis, et ideo cognitio materiæ et formæ præcedit cognitionem substantiæ compositæ; *tum* quia substantia composita *est apta*, id est ma-

Principaliter prosequitur de forma omissis composito et materia pro nunc.

nifesta cum scilicet subjacet sensui, et est confessa ab omnibus antiquis, et ideo non oportet tantum circa ipsam immorari. Et addit quod *materia etiam aliqualiter est manifesta*, scilicet in opinione antiquorum, qui solam materiam substantiam ponebant; et ideo relinquitur quod *de tertia substantia*, scilicet de forma *perscrutandum* sit supple potius et principalius.

Notandum, quod hoc dicit specialiter ad improbandum opinionem antiquorum, qui formam substantialem tanquam minus notam omnino dimittebant; et ideo ad videndum veritatem de forma substantiali, de qua verissime est scientia, dicit quod de ea perscrutandum est quam maxime, utpote *quia maxime est dubitabilis*. Tunc sequitur illa pars :

SUMMARIUM.

Substantias, alias dari sensibiles, alias intelligibiles, et prius tractat de sensibilibus, quia notiores nobis, et sic via disciplinæ priores; aliæ vero quia remotiores a sensu, minus nobis notæ sunt, etsi in se notiores.

19. Confitentur autem substantias esse sensibilium quidam, quare in his quærendum prius.

Text. com. 10. Quoniam autem in principio divisimus quot modis determinavimus substantiam; et horum unum videtur esse quod quid erat esse speculandum est de ipso.

2. Divisio principalis substantiæ. Ubi ponit secundam divisionem principalem de substantia. Circa quam sic procedit : quia primo proponit intentum; secundo assignat causam dicti. Secunda ibi : *Operæ pretium*.

Substantia duplex. Ratio ordinis in sensibilibus. Ad evidentiam primi notandum, quod Philosophus hîc supponit unam divisionem de substantia, scilicet quod substantiarum quædam sunt sensibiles, quædam intelligibiles, qua supposita proponit duo. Primum est quod de substantiis sensibilibus, quæ sunt manifestæ magis et concessæ ab omnibus, est prius agendum, quam de intelligibilibus et separatis; ideo dicit quod *confitentur*, supple omnes *esse quædam substantiæ sensibilium*, id est quædam sensibilium esse substantias ; *quare prius quærendum est in his*, tanquam de notioribus, quia substantias intelligibiles non omnes confitentur; et hoc ordine prosequitur ut patebit, nam in hoc septimo et in octavo sequenti agit de substantia sensibili, sed in duodecimo et deinceps agit de substantiis intelligibilibus separatis. Secundum quod proponit est quod cum substantia uno modo dicatur quod quid est rei ut prædictum est, de ipso quod quid est substantiæ *speculandum* est; ideo dicit quod *quoniam in principio* hujus capituli *divisimus quot modis determinavimus substantiam, et horum quidem unum videtur esse quod quid erat esse, de ipso speculandum est*. Deinde cum dicit :

Operæ pretium enim transeundum ad quod notius ; disciplina enim ita fit omnibus per minus nota naturæ ad nota magis, et hoc opus est, quemadmodum in actibus facere ex uniuscujusque bonis totaliter bona singulis bona ; sic ex ipsis notioribus quæ naturæ quidem nota ipsi nota, quæ autem singulis nota, et prima multoties debiliter nota, et parum aut nihil entis habent. Attamen ex male quidem noscibilibus ; ipsi autem noscibilibus, quæ omnino noscibilia noscere tentandum, procedentes sicut dictum est per hæc eadem. 20.

Assignat causam dicti, quare scilicet prius de substantia sensibili agendum sit, dicens quod hoc

est operæ pretium, id est, quoddam prænecessarium et præparatorium ad insequendum, id est, ad *transeundum ad* illud *quod est notius*, scilicet secundum naturam, cujusmodi sunt substantiæ intelligibiles; nam ex substantiis sensibilibus disponimur ad cognoscendum substantias intelligibiles, de quibus principaliter hîc intenditur. Cujus causam subdit : *quia ita fit disciplina omnibus* hominibus, scilicet procedendo *per minus nota naturæ ad nota magis*; omnis enim addiscens præcognoscit aliqua sibi nota, quæ frequenter sunt minus nota secundum naturam, ex quibus procedit ad notitiam eorum quæ sunt notiora secundum naturam, et sibi minus nota, cujusmodi sunt magis remota a sensu, *et hoc opus* facere est necessarium; *quemadmodum ex actibus* humanis ubi *ex bonis uniuscujusque* hominis particularis *fiunt totaliter*, id est, universaliter bona, et per consequens *unicuique bona;* sicut per militare hujus et illius militis pervenitur ad victoriam totius exercitus, quod est quoddam bonum commune; *sic* in proposito *ex notioribus* ipsi, scilicet addiscenti pervenitur ad *ea quæ* sunt *nota naturæ et ipsi*, scilicet addiscenti fiunt postea nota in fine. Quæ *autem sunt nota simpliciter et primo*, scilicet quoad nos, *sunt multoties debiliter nota*, scilicet simpliciter secundum naturam; et ratio hujus est, quia ea quæ sunt notiora nobis, *parum aut nihil habent entis*, unumquodque autem sicut est ens sic est cognoscibile. Attamen hoc non obstante, *ex male quidem cognoscibilibus*, scilicet secundum naturam *tentandum est nosce noscibilia omnia*, id est, simpliciter et secundum naturam *procedentes sicut dictum est, per hæc* scilicet ipsa sensibilia notiora nobis ad intelligibilia nobis minus nota. Dicit autem ea quæ sunt nobis minus nota, esse debiliter nota secundum naturam multoties, quia non semper est; nam quandoque ut communiter dicitur, eadem sunt notiora nobis et secundum naturam, ut in Mathematicis, quæ quia abstrahunt a motu, et a materia sensibili, sunt notiora secundum naturam, et eadem sunt etiam nobis notiora. Patet etiam de primis principiis complexis, quæ sunt notissima secundum naturam et in se, et etiam quoad nos, cum sint sicut fores in domo, ubi nullus delinquit, ut habetur secundo hujus. Idcirco signanter dicit, quod multoties.

[Margin: rdo cognoscendi.]

[Margin: In Mathematicis et ex terminis evidenter notis eadem sunt primo nota nobis et naturæ.]

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. II.

De substantia sensibili, et quod quid est.

SUMMARIUM.

Explicat quod quid est substantiæ sensibilis, excludens ab eo prædicatum per accidens et propriam passionem, et fuse probans ens per accidens non habere quod quid est, seu definitionem. Vide Doctorem hîc q. 7. ubi tractat de *quod quid est.*

Et primo dicemus quædam de ipso Logice, quid est quod quid erat esse unumquodque quod dicitur secundum se, non enim est esse tibi musicum, non enim secundum teipsum es musicus; quod ergo dicitur secundum teipsum. 21. Text. com. 11.

Postquam Philosophus præmisit quædam utilia et necessaria ad intentum, nunc procedit de intento

determinando de quod quid est substantiæ sensibilis. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est, modo quodam Logico et per quædam principia communia, puta via prædicationis, et divisionis et hujusmodi. Secundo magis Metaphysico, et per principia substantialia substantiæ sensibilis. Secunda in principio octavi, ibi : *Ex dictis igitur syllogizare oportet.*

Metaphysica et Logica sunt affines.

Notandum autem quod Metaphysica et Logica quodammodo circa idem versantur ex quarto hujus, text. com. 5. ideo magnam affinitatem et convenientiam habent; et ideo Metaphysica aliquando in inquisitione veritatis induit modum Logici, et aliquando e converso. Prima ergo pars dividitur in septem secundum quod iste totus septimus liber habet deinceps septem capitula principalia. Primo enim inquirit quid sit ipsum quod quid erat esse, quia scilicet Logice loquendo, est quoddam collectum ex prædicatis in quid, et per se primo modo. Secundo inquirit quorum sit. Tertio quomodo se habeat ad illud cujus est, utrum sit idem vel diversum ab eo. Quarto inquirit de causis generationis substantiarum sensibilium, sive de ipsius *quod quid est* generatione : utrum scilicet *quod quid est* sit aliquid separatum, et causa generationis, ut dixerunt Platonici, vel non; et utrum sit generabile, vel non. Quinto inquirit ex quibus partibus constituatur. Sexto inquirit utrum *quod quid est,* sit aliquod universale separatum, prædicabile de supposito, ut ait Plato. Septimo ostendit quod *quod quid est,* habet rationem principii et causæ respectu eorum quæ sunt substantiæ sensibiles. Secunda ibi : *Quoniam vero sunt.* Tertia ibi : *Utrum autem idem,* Quarta ibi : *Horum autem quæ fiunt.* Quinta ibi : *Quoniam vero definitio ratio est.* Sexta ibi : *Quoniam de substantia.* Septimo ibi : *Quid autem oportet dicere.* Prima in duas : quia primo removet a definitione, et a *quod quid est* rei prædicatum per accidens. Secundo prædicatum per se secundi modi, ex quo relinquitur quod sola prædicata in quid et per se primi modi, pertinent ad *quod quid est* et definitionem rei.

Divisio totius hujus 7. lib. notabilis.

Proseq tur Lo de qu quid substa rum se bilin Prædi tum tri Tant prædi primi di perti ad qu quid e

Secunda ibi : *Nec etiam hæc esse.* Dicit ergo quod quia supple agendum est de *quod quid est* substantiæ sensibilis; ideo *primo dicemus quædam de eo Logice,* ostendendo supple quid est *quod quid erat* esse rei ; et subdit quod *unumquodque,* scilicet *quod quid erat esse, est quod dicitur secundum se,* id est quod accipit prædicata per se,nam prædicata per accidens non pertinent ad quidditatem rei ; ideo subdit, *non enim musicum esse est tibi esse,* id est, non pertinet ad tuum esse quidditativum ; *nec enim tu es musicus secundum teipsum,* id est per se, sed per accidens ; *quod ergo dicitur secundum teipsum,* id est, illud pertinet ad tuum *quod quid est,* quod tu es secundum teipsum, id est, per se et non per accidens.

Quid : ligit F losopl comm ter per es...

Advertendum quod Aristoteles communiter in toto sequenti ad designandum *quod quid est* rei utitur hoc modo loquendi, scilicet *hoc esse,* dans per ly *esse,* intelligere solum esse essentiale et quidditativum rei; prædicata ergo per accidens, puta musicum esse, vel album es-

se, quia sunt extra rationem et essentiam rei, ideo non videntur pertinere ad essentiam rei. Deinde cum dicit :

22. Nec etiam hoc omne, non enim quod ita secundum se ut superficiei album, quia non est superficiei esse album esse: at vero neque quod est ex utrisque ut superficiei albæ esse, quare? quia adest ei hoc. In qua igitur non inerit ratione ipsum dicentem ipsum, hæc ratio ejus quod quid erat esse singulis. Quare si superficiei albæ esse semper, est superficiei esse semper, albo et leni esse, idem erit et unum.

Non omne quod prædicatur per se, est de quidditate rei.

Removet a *quod quid est*, prædicata secundum se, sicut prædicata per se secundo modo. Dicit ergo quod *nec etiam hoc omne quod*, scilicet prædicatur per se, pertinet ad *quod quid est* esse rei, quia propria passio prædicatur per se de subjecto, et tamen non pertinet ad definitionem subjecti ; ideo subdit, *non enim* supple inest alicui *secundum se, ut superficiei inest album, quia non est superficiei esse, album esse,* id est quod *quod quid est* superficiei non est *quod quid est* albi, vel album esse quia alia est quidditas superficiei et albedinis ; et addit quod non solum album esse non est, *quod quid est* superficiei, *sed nec est ipsum compositum ex utrisque, quod est esse superficiem albam* est *quod quid est*, vel esse superficiei simpliciter sumptæ. Si quæras *quare*, respondetur, *quia adest ei hoc*, id est, quia album adhæret superficiei, tanquam extrinsecum formaliter essentiæ superficiei, et propter hoc totum istud quod est *superficies alba*, non pertinet ad essentiam, sive *quod quid est* superficiei. Subdit ergo quod illa ratio, id est, definitio *in qua ratione non inerit ipsum*, scilicet subjectum, *dicente*, id est, definiente ipsum, id est prædicatum, *hæc ratio erat ipsius, quod quid erat esse singulis*. Vult dicere quod quia in secundo modo prædicandi per se subjectum ponitur in definitione prædicati, nam passio, quæ prædicatur secundo modo, habet definitionem ad additum, nam subjectum ponitur in definitione passionis ; in primo autem modo prædicandi per se, est e converso, nam prædicatum, vel est definitio, vel ponitur in definitione subjecti; quia inquam sic est, ideo illa definitio, quæ accipit prædicata, in quorum definitione non ponitur ipsum subjectum, sed magis e converso, illa erit ratio, *quod quid erat* esse præ singulis, quæ definiuntur. Concludit autem ex prædictis ; nam ex quo ad *quod quid est* esse rei non pertinent prædicata per accidens, nec prædicata per se secundo modo, relinquitur quod illa pertinet ad *quod quid est* rei, quæ prædicantur primo modo per se, in quorum ratione, id est, definitione, non ponitur subjectum. Subdit autem probationem ducendo ad inconveniens, quod prædicata per se secundo modo non pertinent ad *quod quid est* rei, dicens *quia si superficiei albæ est superficiei esse, semper*, id est universaliter *albo et leni esse, erit unum et idem* esse, quod est falsum.

Recte ergo dicit Scot. 2.d.1.q.2.

Notandum, quod eidem subjecto contingit inesse plures passiones, quæ prædicantur per se secundo modo, sicut album et lene, et hujusmodi passiones sunt superficiei ; eadem autem ratio est de omnibus hujusmodi passionibus, et de una, ut si albedo pertinet ad *quod quid est* superficiei, eadem ratione et lenitas, et hujusmodi alia. Quia igi-

Esse contingit plures passiones ejusdem subjecti.

tur, quæ uni et eidem sunt eadem, inter se sunt eadem, sequitur quod si superficiei esse est albam esse, *quod quid est* passionis, sit idem cum *quod quid est* subjecti; sequitur quod quidditas albedinis et quidditas lenitatis sit una, quod est evidenter falsum; ex quo sequitur quod propria passio, sive quidditas propriæ passionis non pertineat ad subjecti quidditatem.

Quod quid erat esse accipitur apud Aristotelem dupliciter.

Notandum etiam propter sequentia, quod Aristoteles æquivoce videtur loqui de hoc, quod est *quod quid erat esse*, nam quandoque per *quod quid erat esse*, intelligit ipsam rationem, sive definitionem exprimentem rei essentiam, et tunc loquitur magis Logice, secundum quem modum locutus est nunc in proposito. Quandoque per *quod quid erat esse* intelligit ipsam rei essentiam, quæ per definitionem exprimitur, et tunc loquitur magis realiter et Metaphysice, secundum quem modum loquitur in sequentibus frequenter. Deinde cum dicit:

Text. com. 22.

Quoniam vero sunt et secundum alias Categorias composita; est enim aliquod subjectum cuique qualitati, et quantitati, et quando, et ubi, et motui. Perscrutandum ergo, si est ratio ipsius, quod quid erat esse cujusque ipsorum esse, et inest his ipsum quod quid erat esse, ut albo homini quod quid erat albo homini; sit namque nomen ipsi vestis, quid est vesti esse.

23. Inquirit quorum fit definitio, et quod quid est. Circa quod duo facit: quia primo circa hoc proponit quæstionem. Secundo subjungit quæstionis solutionem. Secunda ibi: *At vero nec secundum se*. Dicit ergo quod *quoniam sunt aliqua composita secundum alias Categorias*, id est, secundum Prædicamenta alia a Substantia, quia non solum in genere Substantiæ est aliquod compositum, quod dicit ex eo, quia nunc inquirit quidditatem substantiarum sensibilium, quæ sunt compositæ; *enim* pro quia, supple in substantiis compositis est materia subjecta formæ, sic *est aliquid subjectum cuique*, id est, unicuique aliorum generum, ut *qualitati, et quantitati, et quando, et ubi, et moveri* etc. quia inquam sic est, quod est aliquid compositum ex subjecto et accidente, *perscrutandum est ergo si est ratio*, id est, definitio expositiva *ipsius quod quid erat esse uniuscujusque earum, et etiam si inest his ipsum, quod quid erat esse,* quod per definitionem exprimitur, ut si *albo homini*, quod est subjectum compositum ex subjecto et accidente, *sit quod quid erat esse albo homini*, id est, habeat *quod quid est* inquantum hujusmodi; et quia albus homo exprimitur per duas dictiones, propter quod videtur alicui quod essent duæ res, et ideo non possent definiri una definitione, ideo subdit: *sit itaque nomen ipsi vestis*, ita quod gratia exempli, albus homo vocetur vestis, et tunc redibit quæstio *quid est vestis esse*, scilicet utrum vestis habeat, *quod quid est*; sicut igitur substantia composita est ex materia et forma substantiali, ita vestis erit quoddam compositum ex substantia, vel ex subjecto et accidente; sicut igitur substantia composita definitur, est quæstio utrum vestis potest habere definitionem. Deinde cum dicit:

Inquirit quorum quod quid erat esse.

Utrum ens per accidens possit definiri et etiam ipsum accidens.

1. Solutio. quæstionis

At vero neque hoc est ex eorum numero, quæ per se esse dicuntur, aut ipsum non secundum se dupliciter dicitur, et hu- 24.

jus est aliud quidem ex additione, aliud vero non. Hoc quidem enim ex eo dicitur id quod definitur, quia ipsum alii adjicitur, ut si albo esse definiens dicat albi hominis rationem. Hoc autem eo quod aliud ipsi, ut si significat vestis album hominem, definiat vestem, ut album. Albus itaque homo est quid album, non tamen quod quid erat esse albo esse ,sed vesti esse. Ergo est quod quid erat esse aliquid, aut totaliter, aut non.

Subjungit propositæ quæstionis solutionem. Circa quod duo facit, secundum duas solutiones quas adducit. Secunda ibi : *Definitio etiam aut.* Prima in tres : nam primo præmittit quæstionis solutionem. Secundo excludit quamdam cavillationem. Tertio ex prædictis infert et concludit quamdam conclusionem. Secunda ibi : *Quare quod quid erat esse.* Tertia ibi : *Non erit igitur nulli.* Prima in duas : nam primo proponit solutionem. Secundo probat eam. Secunda ibi : *Quod quidem enim.* Sententia primæ partis consistit in hoc quod nec vestis, puta homo albus, quod est ens per accidens, nec ipsum per accidens, quæ est altera pars, puta album, habent *quod quid est*, et definitionem. Dicit ergo, *quod nec hoc*, scilicet vestis est secundum se dictorum, id est *eorum quæ dicuntur ens per se*, sed per accidens; nam homo albus, quod significatur per *vestis* est ens per accidens, ut prædictum est, et hîc et in quinto hujus, c. de Ente. Et subdit, *aut* pro sed, *ipsum* supple *non secundum se*, scilicet, sed quod est unum per accidens *dicitur dupliciter;* nam alio modo dicitur per accidens homo albus, et alio modo e converso albus homo; ideo subdit, quod *hujus quidem est aliquid, hoc quidem ex additione, illud vero non.*

[...]ns per [...]accidens [...]on defini[...]r, et si[...]iliter de [...]ccidente intelligit [...]er accidens duplex.

Nam in definitione hominis non necessario additur album, nec ejus definitio, sed magis e converso supposito, quod homo sit subjectum albi; ideo subdit quod supple horum duorum quæ dicuntur non secundum se, *hoc quidem* scilicet homo *additur quod definitur*, id est in definitione albi, quandocumque definitur; nam in definitione accidentis ponitur subjectum, *ut si albo esse definiens dicat albi hominis rationem*, id est quod definitio albi complectetur hominem album, ut sit quasi definitio hominis albi, et non tantum albi; supple ponendo semper, ut dictum est, quod homo sit proprium subjectum albi, quia Philosophus frequenter non curat de exemplis; *hoc autem*, scilicet in secundo modo per accidens hoc, scilicet album, additur homini per accidens *eo quod aliud ipsi*, id est, quia homo additur ipsi albo in definitione, et non e converso, *ut si vestis significet album hominem*, ut prædictum est; ille qui *definit vestem* definit *ut album*, nam sicut in definitione vestis oportet ponere hominem et album, sic in definitione albi oportet ponere utrumque. Ex quo patet, quod *albus utique homo est albus*, ita quod album prædicatur de homine albo, dicendo quod albus homo est albus, et etiam e converso; tamen hoc ipsum, quod est album esse hominem, *non est quod quid erat esse albo esse sed vestis esse*, quæ scilicet, ut suppositum est, significat hoc compositum, quod est *albus homo;* licet ergo album prædicetur de albo homine, non tamen est idem, *quod quid erat esse* ipsius albi, et

ipsius, quod est albus homo, et ita non est *quod quid est* albi hominis. Iterum concludit, quod si album habet, quod quid erat esse, non tamen habet aliam definitionem quam illam, quæ est albi hominis, quia cum in definitione accidentis ponatur subjectum, oportet quod hoc modo definiatur album sicut albus homo, ut dictum est; *ergo est quod quid erat esse aliquid, aut totaliter, aut non,* id est quod ex prædictis sequitur, quod definitio aut est ipsius totalitatis, id est totius compositi ex homine albo, puta vestis et non ipsius albi; aut non totius, sed alterius partis tantum, scilicet hominis quod est hoc aliquid; sed homo albus, vel album non est hoc aliquid, sed homo tantum quod est substantia. Deinde cum dicit:

Quod quidem enim quid erat esse, est illud quod aliquid erat esse. Quando vero aliud de alio dicitur non est, quod quidem aliquid hoc aliquid, ut albus homo, non est quod vere hoc aliquid, siquidem hoc substantiis inest solum.

25. Probat datam solutionem, et intendit talem rationem : Quod non habet quid, ejus non est, *quod quid est* et definitio; sed homo albus, vel album non habet quid, ergo, etc. Minorem ostendit sic : Quod non est aliquid erat esse, non habet *quid est;* sed homo albus, vel album non est aliquid erat esse, quia aliquid erat esse et esse aliquid, vel hoc aliquid proprium est substantiarum; ergo nec habet quid est. Dicit ergo, quod hoc *quod quid erat esse est idem, quod id quod est aliquid erat esse. Quando vero aliud de alio dicitur*, scilicet per accidens, sicut accidens de subjecto, *non est quod quidem aliquid, vel hoc aliquid, ut* cum dicitur *albus homo non est quod quidem aliquid, vel hoc aliquid, siquidem*, hoc aliquid *solum inest substantiis;* nam homo albus, vel album magis significat quale quid, quam hoc aliquid. Ex quo sequitur quod non habet, quod quid erat esse. Deinde cum dicit :

Ens per accidens non habet quid.

Quare quod quid erat esse, est quorumcumque ratio est definitio ; definitio vero est, non si nomen rationi idem significet, omnes enim rationes essent utique definitiones ; erit enim nomen quod cuilibet rationi idem. Quare et Ilias definitio erit, sed si primi alicujus fuerit. Talia vero sunt quæcumque dicuntur, non eo quod aliud de alio dicatur. Text. co 13.

Nomina significativa rerum non est definitio rerum.

Excluditquamdam cavillationem. Diceret enim aliquis, quod sicut invenitur aliqua ratio nominis significantis substantiam, ita etiam invenitur aliqua ratio nominis significantis accidens, quam rationem crederet esse definitionem accidentis, quod excludit dicens, quod *quod quid erat esse*, non est supple omnium habentium qualemcumque rationem notificativam nominis, sed omnium *quorumcumque ratio est definitio. Definitio vero est, non si nomen rationi idem significet*, id est, non solum si talis ratio significet idem cum homine, quia sic *omnes rationes* expositivæ nominum *essent* termini, id est *definitiones ; enim* pro quia, erit unumquodque *nomen quod cuilibet rationi* significabit *idem*, nam cuilibet rationi potest poni tantum unum nomen, ut huic quod est *homo albus*, imponebatur hoc nomen, quod est vestis; *alias sequitur quod Ilias*, id est, tractatus compositus de bello Trojano *erit definitio*, nam totus iste tractatus est una ratio exponens bellum illud. Sed

Videtur oppositum hujus dicere, 4. hujus. Text. co 28. Sed et cc sequens ut patet non opp situm re

tunc solum est definitio, *si fuerit alicujus primi*, id est, alicujus per se prædicati primo modo, cujusmodi sunt genus et differentia; *talia vero*, scilicet prædicata *sunt quæcumque dicuntur*, id est, prædicantur per se, non eo quod aliud de alio dicatur, scilicet per accidens, sicut album prædicatur de homine, vel e converso. Deinde cum dicit :

26. Non erit igitur quidquam non generis specierum existens quod quid erat esse, sed his solum. Hæ namque videntur non secundum participationem dici, et passionem, nec ut accidens. Sed ratio quidem erit cujuslibet et aliorum quid significat si est nomen, quia hoc huic inest, aut pro sermone simplici certior. Definitio vero non erit, nec quod quid erat esse.

Solius habentis speciei genus, et differentiam est definitio, et hoc proprie loquendo.

Concludit ex prædictis quamdam conclusionem, quia enim definitio est, quæ accipit prædicata prima, et per se primo modo, puta genus et differentiam. Ex hoc sequitur, quod sola species generis et nihil aliud, habeat proprie definitionem, nam sola species est, quæ habet proprie genus et differentiam. Dicit ergo, quod supple *quod quid erat esse*, sive definitio non *erit nulli*, quod scilicet *non est existens specierum generis*, id est, de numero specierum existentium sub aliquo genere propter causam dictam; *sed his solum*, scilicet speciebus supple inerit definitio, et quod quid est; *hæ namque*, scilicet species de genere, scilicet substantiæ, *videntur non secundum participationem dici, nec secundum passionem, nec secundum accidens,* quæ tria videtur impossibile habere definitionem posse, et *quod quid est*, ut dicetur, sed supple in aliis a specie ; *ratio quidem erat esse cujuslibet aliorum quid significat si est nomen*, *quia hoc huic inest*, id est quod in aliis a specie posset esse ratio declarans quid significat nomen, quod fit uno modo, quando nomen minus notum exprimitur per aliud nomen notius; quia hoc inest, id est, quod de eo prædicatur, puta si hoc nomen *Philosophus* exponatur per hoc nomen *sapiens* sic intelligendo, quod ratio exponens nomen, puta *Philosophum* sumitur a nomine notiori, quod de eo prædicatur, puta ab hoc, quod est *sapiens*, ut sic exponatur nomen minus notum per nomen magis notum. Aut supple fit alio modo, quando *pro sermone simplici*, id est, ad exponendum unum nomen simplex sumitur *certior* ratio, id est aliqua ratio magis nota, puta si ad exponendum hoc nomen *Philosophus* sumatur hæc ratio, *amator sapientiæ; definitio vero non erit*, scilicet talis ratio, *nec erit quod quid erat esse* illud, scilicet quod per talem rationem exprimitur, sive exponitur.

Non definibilia sunt tria.

Declarare significatum nominis contingit dupliciter.

Notandum, quod tria sunt quæ videntur posse impedire aliquid definiri. Unum est si illud de quo aliquod genus prædicatur participat illud genus, sicut lignum dicitur aqueum; aqua enim prædicatur de ligno secundum quamdam extrinsecam participationem, et ideo lignum non potest definiri per tale genus, id est per aquam, cum aqua non sit de essentia ligni; species autem non participat hoc modo genus, sed per essentiam, nam species essentialiter est genus, et non solum participat aliquid ejus. Aliud est si illud quod de alio prædicatur, sit ut subjectum respectu propriæ passionis,

Tria quæ impediunt aliquid posse definiri.

sicut homo prædicatur de risibili, et tamen essentia hominis non est formaliter quidditas risibilis; species autem non se habet, ut passio respectu generis, sed sicut illud cui ipsum genus est idem per essentiam. Aliud est, si illud quod de alio prædicatur sit accidens ejus, ut cum musicum prædicatur de homine; homo enim non est essentialiter ipsum musicum, sicut species est essentialiter ipsum genus. Nullum ergo trium prædictorum est genus illius de quo prædicatur, et per consequens non potest, ut sic, proprie definiri, propter autem rationem oppositam species habet proprie definiri; ideo ait Philosophus, quod hæc namque scilicet species de genere substantiæ, quæ solæ secundum eum hîc proprie definiuntur, videntur non secundum participationem dici et passionem, nec ut accidens, modo præexposito.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. III.

Quomodo aliis a substantia competit definitio?

SUMMARIUM.

Aliis a substantia, definitionem seu *quod quid est*, competere tantum secundum quid, non simpliciter seu primo, quod bene explicat Doctor. Vide eum hîc quæstione septima.

Text. com. 14. Aut et definitio sicut, et quod quid est multipliciter dicitur: etenim quod quid est uno quidem modo significat substantiam, 27. et hoc aliquid; alio vero modo quodcumque prædicamentorum quantitatem et qualitatem et alia quæcumque talia. Sicut enim et ens existit in omnibus, sed non simpliciter, sed huic quidem primum, illis vero consequenter, ita et quod quid est simpliciter quidem substantiæ; alio vero modo aliis, etenim qualitatem dicemus utique quid est. Quare et qualitas est eorum quæ quid est, sed non simpliciter; sed sicut de non ente Logice dicunt quidam esse non ens, non simpliciter, sed non ens, sic et qualitatem.

Postquam Philosophus posuit unam solutionem quæstionis prædictæ, per quam negavit ens per accidens posse definiri, nunc ponit secundam solutionem, quæ concedit aliquo modo esse definitionem vestis et accidentium. Circa quod duo facit. Primo præmittit solutionem. Secundo movet quasdam dubitationes ad affirmationem datæ solutionis. Secunda ibi : *Habet autem dubitationem.* Prima in tres : quia primo solutionem ponit. Secundo eam exponit. Tertio eam probat. Secunda ibi : *Oportet quidem igitur.* Tertia ibi : *Illud autem palam.* Dicit ergo, quod *aut etiam*, supple dicendum est alio modo quam prius, scilicet quod *definitio dicitur multipliciter sicut et ipsum quod quid est; nam* supple *ipsum quod quid est, uno quidem modo significat substantiam, et hoc aliquid; alio vero modo quæcumque aliorum Prædicamentorum*, scilicet *quantitatem*, *qualitatem et quæcumque talia; sicut enim et ipsum ens existit in omnibus*, id est, prædicatur de omnibus generibus; *sed non similiter*, id est, non æque primo, *sed huic quidem*, id est, substantiæ *primum; illis vero*, id est, aliis Prædicamentis *consequenter* et posterius, *ita et quod quid est simpliciter quidem* convenit *substantiæ; alio vero modo aliis,* id est, secundum quid, et non simpliciter respectu substantiæ, quod probat; quia *etenim qualitatem dicemus quid*, puta, quid est dulcedo? dicemus

2. Solutio ad quæstionem.

Sicut ens et quod quid est contingit analogice univoce substantiæ et accidenti sic et definitio.

Quomodo accidentia habent quid?

quod est qualitas; similiter est in aliis Prædicamentis, *quare et qualitas est eorum, quæ* habent quod *quid est; non quidem simpliciter, sed sicut de non ente dicunt* quidam *Logice non ens esse*, ut si dicatur, quod non ens est, *non quidem simpliciter*, quod scilicet non ens sit ens, *sed* quod est *non ens*, et hoc est esse ens secundum quid et negative; *sic et qualitatem*, supple dicemus esse ens, et habere quid est secundum quid, et non simpliciter.

28. Notandum, quod cum dicitur qualitas esse ens, eo modo quo Logice dicitur non ens esse, non est omnino simile, exempla enim ponimus non ut ita sint, etc. Unde secundum Damascenum, cap. 73. ut superius dicebatur: *quod in omnibus est simile, idem utique erit, et non exemplum*, necesse est enim in exemplis considerare et simile et dissimile. Sed hoc dicitur ad denotandum ordinem prioris et posterioris, substantiæ et accidentis in participatione entitatis; nam substantia est ens simpliciter prius et perfectius quam accidens; non sic autem quod accidens non sit formaliter ens, sicut non ens non est formaliter ens, nisi loquendo Logice modo prædicto; stat ergo solutio in hoc, quod quia definitio dicitur multipliciter, sicut et ens; ideo sicut ens dicitur primo et principaliter de substantia, secundario vero et quasi secundum quid de accidente; sic et definitio convenit simpliciter, et per se primo ipsi substantiæ, secundum quid vero, et per se non primo convenit accidenti. Deinde cum dicit:

Definitio per se primo convenit substantiæ secundario vero accidenti.

Oportet quidem igitur intendere, et quomodo oportet dicere circa unumquodque, non tamen magis quam quomodo habet. Quapropter et nunc quoniam, quod dicitur est manifestum et quod quid erat esse similiter inerit. Primum quidem et simpliciter substantiæ, deinde aliis, quemadmodum quid est. Non simpliciter quid erat esse, sed qualitati, aut quantitati quid erat esse; oportet enim aut æquivoce hoc esse dicere entia, aut addentes, aut auferentes. Quemadmodum et quod non scibile scibile, quoniam hoc quidem rectum est: neque æquivoce dicere, nec eodem modo; sed quemadmodum aliquid medicinale, eo quod ad idem quidem et unum; non idem autem et unum, attamen non æquivoce; nihil enim medicativum corpus, et opus, et vas dicitur, nec æquivoce, nec secundum unum, sed ad unum. Hoc quidem igitur quocumque modo quis velut dicere differt nihil. Text. com. 17.

Exponit datam solutionem dicens, quod quia definitio et *quod quid est* convenit substantiæ, et accidentibus modo prædicto; *oportet quidem igitur intendere quomodo oportet dicere*, id est, assignare et accipere definitionem, *circa unumquodque* definibile, *non tamen magis quam quomodo se habet*, id est, non aliter quam habet se rei veritas, quam etiam se habet secundum rem; *quapropter et manifestum est, quod nunc dicitur*, scilicet quod *quid erat esse similiter*, scilicet, convenit substantiæ et accidenti. *Primum quidem simpliciter inerit substantiæ, deinde*, id est consequenter et posterius inerit *aliis*, non quidem simpliciter, *sed quemadmodum quid est non simpliciter quid erat esse; sed* supple cum determinatione, *ut qualitati, aut quantitati quid erat esse; oportet enim aut æquivoce dicere hoc*, scilicet essentiam esse substantiam et accidens, et per consequens æquivoce habere definitionem, et quod quid est; *aut addentes aut auferentes*, id est, secundum magis et minus, vel secundum

Declaratio dictæ solutionis.

29.

Hic argumentum pro analogia entis sed non cogit nisi cum univocatione licet in minimo gradu

De non scibili est entia.

prius et posterius, ut supple accidens dicatur ens, *quemadmodum non scibile*, dicitur *scibile*. Non scibile enim dicitur scibile, non simpliciter, quia hoc esset contradictio, sed secundum quid, quatenus de non scibili scitur hoc, quod ipsum non scitur, vel non potest sciri. Subdit, *quoniam hoc quidem rectum est*, scilicet quod ens, et per consequens definitio, et quod quid est dicatur de substantia et accidente; *nec æquivoce, nec eodem modo*, id est, æque primo omni modo, *sed quemadmodum medicinale,* supple dicitur de diversis, quodam ordine attributionis, *eo quod ad idem quidem et unum*, id est, per aliquem respectum ad aliquod unum, *non idem autem et unum*, id est, non omnino æque primo de omnibus, de quibus dicitur, *non tamen nec æquivoce*, sed supple quodam ordine; *nihil enim medicativum dicitur corpus*, quod est susceptivum medicinæ *et opus* quod est medicinam exercere, *et vas* per quod medicina ministratur, hæc inquam dicuntur medicativa; *neque* quidem *æquivoce*, quia in æquivocis non est ordo attributionis. Similiter intelligendum est in proposito quod ens, et per consequens definitio, et *quod quid est* convenit substantiæ et accidenti, non quidem æquivoce, nec æque primo, sed quodam ordine secundum prius et posterius. Ulterius cum addit: *Hoc quidem igitur,* potest dici, quod approbat istam secundam solutionem datam, dicens quod habet quidem igitur *quocumque modo velit quis dicere*, scilicet vel secundum primam, vel secundum hanc secundam solutionem *nihil differt;* nam ut dicebatur in prima solutione, quod accidentia non habent definitionem, intelligendum est per se primo et simpliciter respectu substantiæ. Cum autem hîc in secunda solutione conceditur accidentia habere definitionem, intelligendum est posterius et secundum quid, ut prædictum est. Deinde cum dicit:

Definitio competit tam accidenti, quam substantiæ, sed non æque.

Al. istas duas solutiones datas.

Dictas solutiones non multum differre ostendit, et utramque acceptat.

Illud autem palam quia quæ primo, et simpliciter definitio, et quod quid erat esse substantiarum est, et non solum, sed etiam aliorum similiter est, verumtamen non primo.

Text. com. 16.

Probat solutionem datam, et primo eam resumit. Secundo ejus probationem subjungit, ibi: *Non enim est.* Dicit ergo, quod *illud autem est palam* ex prædictis, et etiam dicendis, *quia definitio et quod quid erat esse*, quæ quidam *est* primo et simpliciter *substantiarum*, *similiter est aliorum*, scilicet accidentium, *verumtamen non primo*. Deinde cum dicit:

Non enim est necesse, si hoc ponimus hujus definitionem esse quod utique rationi idem significat, sed quidam rationi; hoc autem si unius fuerit, non eo quod continuum, sicut Ilias, aut quæcumque colligatione; sed si quoties dicitur unum, unum vero dicitur sicut ens; ens autem hoc quidem hoc aliquid, aliud vero quantitatem, aliud qualitatem significat. Quapropter erit albi hominis ratio et definitio; alio vero modo, et albi, et substantiæ. 30.

Subjungit probationem dictæ solutionis quæ in hoc consistit: sicut unumquodque est ens et unum, sic habet *quod quid est* et definitionem. Sed ens per accidens sicut homo albus, non est ens simpliciter, sed secundum quod et per accidens; igitur similiter et correspondenter competit ei *quod quid est* et definitio, et hoc est, quod dicit, quod *non est necesse si hoc ponimus hujus definitionem esse, quod uti-*

que idem significat, id est, quod non omnis ratio idem significans nomini, quod exponitur est definitio ejus, nec nomen expositum erit definitum, quia scilicet significat idem tali rationi; sed supple esse definitionem convenit determinate *cuidam rationi*, quæ scilicet significat unum. Ideo subdit : *Hoc autem si fuerit unius*,id est, unius entis per se,non quod sit unum,*eo quod continuum,*id est, unitate continuitatis, quia hoc non sufficit ad unitatem definiti, ut sic ejus ratio dici possit definitio: *sicut Ilias*, id est poema sive tractatus de bello Trojano, quod fuit factum in quadam continuitate temporis, non est supple definitio ; nec etiam sufficit, quod sit *unumquodque colligatione,* sicut domus, vel onus lignorum ; *sed* supple tunc ratio erit definitio, *si* significet *quoties dicitur unum* per se, et subdit quod *unum dicitur toties,* supple *sicut ens* per se ; *ens autem per se* significat *hoc quidem hoc aliquid,* id est substantiam ; *aliud vero qualitatem*, et sic de aliis. Quia igitur de ratione definitionis est, quod significet unum, sequitur quod eo modo quo aliquid est unum, eo modo habebit definitionem, *quapropter erit albi hominis ratio*, id est, definitio secundum quid et per accidens ; *alio vero modo et albi et substantiæ*, albi quidem simpliciter et per se, licet non primo, substantiæ vero per se primo.

31. [I]colligit [r]esolute [d]icta. Notandum, quod secundum mentem Philosophi sententia litteræ stat in hoc, quod primo et simpliciter definitio et quid erat esse substantiarum est, et non solum, sed aliorum similiter est, non tamen primo, ut dicitur in littera, et probat, quia ratio significans idem nomini non est definitio; sed si illud cujus per se est ratio, est per se unum, unum vero dicitur sicut ens, intellige per se ens. Ens autem hoc quidem significat hoc aliquid, aliud quantitatem, aliud qualitatem, etc. quod verum est de ente per se, quod dividitur in decem Genera, ex 5. hujus, cap. de Ente, text. c. 14. ergo quodlibet istorum est unum per se ens, et ita ratio est unum per se ens,et ita ratio istorum est definitio ; et hoc est quod concludit : *quapropter erit albi hominis definitio et ratio, et aliter albi et substantiæ*, quia substantiæ erit per se primo, albi simpliciter et per se, sed non primo, albi hominis secundum quid, et per accidens. Habere definitionem continġit tripliciter.

SUMMÆ SECUNDÆ CAP. IV.

De definitione accidentium copulatorum.

SUMMARIUM.

Exponit accidens copulatum, id est, determinatum, requirens subjectum ; non posse definiri sine additione subjecti, quod optime explicat Doctor, quod adducit in exemplum in definitione albi, non poni hominem, sed animal poni, in definitione S. Francisci, et S. Patritii non leve argumentum est Doctorem fuisse Hibernum, quia simul cum patre et patrono suæ religionis, adjungit patrem, et patronum nationis, hoc inter alia multa ad hunc effectum adduxi c. I. vitæ Scoti, ut moralem persuasionem, quia si Anglus fuisset S. Francisco S. Georgium ; si Scotus S. Andream, vel S. Columbam adjunxisset. Respondit quidam hoc dictum esse, non a Scoto, sed Antonio Andrea Aragoneo. Salva pace tanti viri dixerim, fallitur toto cœlo. Siquidem Antonius Andreas Metaphysicam edidit

distinctam, quæstionariam tamen, et ex Scoti quæstionibus instar compendii, collectam; expositionem vero in textum nunquam edidit. Hanc fateor quæ Scoti est ordinavit, expurgavit et adornavit ut fatetur Mauritius, in ejus titulo. Ipse Scotus eam citat in quæstionibus et in Theologia, ut in præfatione notavi; ejus nomine edita est, et ab omnibus citatur. Scriptores bibliothecarum omnes, eam ipsi tribuunt; sola imaginatio respondentis eam ipsi aufert, qui in æquivoco multum asserens, sed inde nihil aut parum metens, ne Scotum, Hibernum agnosceret hoc præclaro opere eum inique spoliat.

Text. com. 17. Habet autem dubitationem si quis non dicat definitionem esse ex additione rationem cujusnam erit definitio ipsorum non simplicium, sed copulatorum. Ex additione enim necesse palam facere, dico autem ut est nasus, et concavitas, et simitas, ex duobus dictum, eo quod hoc in hoc est et non secundum accidens, neque concavitas, neque simitas passio nasi, sed secundum se. Neque ut album Calliæ, aut homini, quia Callias albus cui accidit hominem esse. Sed ut masculinum animali, et quantitati æquale, et omnia quæcumque secundum se dicuntur existere. Hæc autem sunt in quibuscumque existit, aut ratio, aut nomen, cujus hæc passio, et non contingit ostendere separatim sicut album sine homine contingit, sed non femininum sine animali.

Movet duas dubitationes ad affirmationem datæ solutionis, quarum secunda ponitur ibi: *Est autem et alia dubitatio.* Prima in duas, quia primo præmittit dubitationem. Secundo solvit eam, et applicat ad propositum. Secunda ibi: *Quare horum.*

Opinio negantium definiri per additionem. Ad evidentiam hujus prænotanda sunt duo. Primum est quod quidam dixerunt nullam definitionem esse ex additione, ita quod nihil ponitur in definitione alicujus, quod sit extra essentiam definiti, quorum forte fuit ratio motiva, quia cum definitio indicet quidditatem rei, ideo nihil ponitur in definitione, ut videtur, quod sit extra quidditatem definiti.

32. Accidens aliud simplex, aliud copulatum. Secundum notandum est, quod quædam sunt accidentia simplicia, quædam copulata, quod dupliciter intelligi potest: uno modo ut dicatur accidens simplex, quod non habet subjectum determinatum, quod ponatur in ejus definitione, sicut curvum et concavum, et alia materialia; sed dicitur accidens copulatum quod habet subjectum determinatum, sine quo non potest definiri sicut simum, vel aquilinum. Alio modo ut dicatur accidens simplex seorsum sumptum sine subjecto, puta ut cum dicitur simum, vel aquilinum. Accidens autem copulatum cum sumitur cum subjecto, puta cum dicitur nasus simus, quantum æquale, numerus par et hujusmodi; primo tamen modo videtur loqui Aristoteles de accidente copulato, ut patebit. Dicit ergo, quod *habet dubitationem si quis dicit rationem ex additione non esse definitionem cujus erit definitio ipsorum*, scilicet accidentium, *non simplicium, sed copulatorum; ex additione enim necesse est palam facere*, scilicet definitionem accidentium copulatorum, cum sine propriis subjectis non possint definiri. Exemplum, *dico autem ut est nasus et concavitas, et simitas.* Si enim accipiantur ista tria, patet quod concavitas non est accidens copulatum, quia non determinat sibi aliquod subjectum, cum possit convenire ligno, et lapidi, et circulo, et naso. Simitas autem est accidens copulatum, cum respiciat subjectum determinatum, scilicet nasum; ideo subdit, quod supple *simitas erit aliquid dictum ex duobus,*

[Margin notes: Accidens copulatum potest intelligi dupliciter et similiter simplex. — 1. Dubium.]

eo quod hoc in hoc, id est, eo quod significat accidens in subjecto determinato; *et tamen nec concavitas, nec aquilitas,* ut habet alia littera, et melius, quatenus aquilitas est accidens copulatum, de quo nunc est sermo, non autem concavitas. Nec ergo aquilitas, nec simitas erit *passio nasi*, per accidens, *sed secundum se*, *nec* supple simitas, vel aquilitas inerit naso, *ut album* inest *Calliæ aut homini* per accidens, inquantum Callias est albus, scilicet *cui Calliæ*, inquantum est albus, *accidit esse hominem*, *sed* insunt naso per se, *ut masculinum animali*, *et æquale quantitati, et omnia quæcumque dicuntur* alicui *existere secundum se*, scilicet secundo modo, sicut passio inest subjecto. *Hæc autem sunt in quibuscumque*, id est, in quorum definitione *existit;* et ponitur *aut ratio*, id est, definitio; *aut nomen*, id est subjectum, cujus est *hæc passio;* ubicumque enim ponitur definitum, potest poni definitio; quia igitur in definitione passionis ponitur subjectum, potest etiam poni definitio subjecti, ut si dicatur quod risibile est homo habens aptitudinem ad actum ridendi. Et subdit, quod *non contingit ostendere separatim*, id est, definire aliquod accidens copulatum, sicut contingit album sine homine, *sed non fœmininum, sine animali*. In definitione enim albi non ponitur necessario homo, sed in definitione Francisci, vel Sancti Patritii necessario ponitur animal, sicut subjectum in definitione propriæ passionis. Deinde cum dicit :

(Hos duos hic nominat Scotus, quia unus erat patronus Religionis, alter patriæ ipsius.)

33. Quare horum quod quid erat esse, et est definitio, aut non est alicujus, aut si est, aliter est, quemadmodum diximus.

Solvit illam dubitationem, et applicat eam ad propositum, concludens ex prædictis : *quare* patet quod non est definitio, scilicet alicujus *horum,* scilicet accidentium copulatorum; si supple teneatur primum dictum quod nulla definitio sit ex additione, qualis est definitio substantiarum, *aut si est* ipsorum definitio, *aliter est,* quam substantiarum, *quemadmodum diximus,* scilicet in hac secunda solutione. Solutio ergo dubitationis est ista, quod nulla talis definitio est ex additione, non tamen hoc verum est universaliter; nam accidentia copulata habent utique definitionem, sed alio modo quam substantiæ, quia habent ex additione, et ideo per posterius, et non æque primo, ut superius dicebatur.

SUMMARIUM.

Exponit quomodo ponitur subjectum in definitione accidentis copulati sine nugatione, et quare nullum accidens definiri potest sine additione subjecti. De quo vide Doctorem 4. d. 12. q. 1. num. 11. et ad tertium et hic q. 7.

Est autem et alia dubitatio de eis : si enim idem est simus nasus et concavus nasus, idem erit simum et concavum. Si vero non, quia impossibile est dicere simum sine re cujus est passio secundum se, et est simum concavitas in naso; nasum simum dicere, aut non est, aut bis idem erit dictum, nasus nasus concavus; nasus enim simus nasus concavus erit. Propter quod inconveniens est inesse talibus quod quid erat esse; si autem non in infinitum sunt, naso namque nasi simum adhuc aliud inerit. Palam itaque quia solius substantiæ est definitio. Text. com. 18.

Nam si aliarum Categoriarum, necesse est ex additione esse ut æqualis et imparis; non enim est sine numero, nec quæ fœminini est sine animali, ex additione vero dico in quibus accidit idem bis dicere, sicut in his; si vero hoc verum, non copulatorum erit ut numeri imparis. Text. com. 19.

2.Dubium. Ponit secundam dubitationem. Circa quod duo facit : quia primo
34. ponit eam. Secundo solvit et applicat eam ad propositum. Secunda ibi : *Sed latet.* Dicit ergo, quod *est et alia dubitatio de eis*, scilicet de accidentibus copulatis, quia supple aut est idem dicere nasus simus et nasus concavus, aut non. *Si enim idem* supple *est dicere simus nasus et concavus nasus*, sequitur quod *idem est simum et concavum*, cum idem, scilicet nasus utrique auferatur, quod tamen est falsum ut videtur : *si autem non,* supple sunt idem nasus simus et nasus concavus, ita quod simum non sit idem quod concavum, ex eo scilicet, *quia impossibile est dicere*, id est, intelligere *simum sine re,* id est subjecto, *cujus est passio* secundum se, puta sine naso, *quia simum est concavitas in naso*, sed supple concavum potest dici sine naso, ita quod simum habet plus quam concavum, scilicet ipsum nasum. Si inquam sic dicatur, sequitur quod *non est*, id est, non contingit *dicere nasum simum, aut idem erit bis dictum* nugatorie scilicet *nasus concavus* ; semper enim loco nominis potest poni definitio nominis ; si ergo dicendo nasus simus, est idem dicere quod nasus concavus, idem bis dicetur, quod est inconveniens, *propter quod inconveniens est*, ut videtur *talibus*, scilicet accidentibus copulatis *inesse quod quid erat esse. Si autem non* supple hoc habeatur pro inconvenienti, quod talia accidentia habeant quod quid est, sequitur quod *sunt in infinitum*, id est, quod fiet in infinitum ejusdem nominis repetitio; *namque* pro quia, *naso simo adhuc aliud inerit,* id est, addetur iterum nasus, et sic in infinitum sumpta ratione pro nomine; nam dicendo nasus concavus, patet quod loco concavi potest accipi simum, nam concavitas in naso est simitas, et loco simi iterum potest accipi nasus concavus, et sic in infinitum ; *palam itaque*, quia ut videtur *solius substantiæ est definitio. Nam* si esset *aliarum Categoriarum*, id est, aliorum Prædicamentorum, *necesse est ex additione*, scilicet subjecti esse, ut est definitio *æqualitatis et imparis*, quæ habent sumi ex additione suorum subjectorum ; *non enim* supple definitio imparis, *sine numero, nec* definitio *quæ est feminini sine animali*, femininum enim est quædam passio animalis. Si vero supple est definitio aliquorum ex additione, sequitur quod idem bis dicetur; *ex additione enim dico in quibus accidit bis dicere*, *sicut in his* quæ dicta sunt. *Si vero hoc est verum,* quod scilicet sequatur hoc inconveniens, sequitur quod *non* erit definitio accidentium *copulatorum*, *ut numeri imparis*. Deinde cum dicit :

Sed latet, quia non certe dicuntur rationes; si vero sunt et horum termini, aut alio modo sunt; aut quemadmodum dictum est multipliciter oportet dicere esse definitionem, et quod quid erat esse. Quare sic quidem nullius erit definitio, nec quod quid erat esse alicui inerit nisi substantiis, sic autem erit. 35.

Solvit dubitationem, et eam applicat ad propositum, dicens quod *latet*, scilicet sic dubitantem, *quia rationes non dicuntur certe*, id est, certitudinaliter quasi uniformiter, et æque primo dictæ, sed supple secundum prius et posterius, ut

prædictum est. *Si vero horum*, scilicet accidentium copulatorum *sunt termini*, id est, aliquæ rationes, *aut* supple tales termini, *alio modo sunt*, quam definitiones; *aut quemadmodum dictum est oportet dicere definitionem, et quod quid erat esse multipliciter*, dici. *Quia sic quidem*, id est, per se primo *nullius erit definitio, neque quod quid erat esse inerit alicui, nisi substantiis, sic autem*, id est, non primo, et consequenter et posterius *erit*, supple aliorum a substantia.

Notandum, quod sicut dictum fuit in principio, ideo subjectum ponitur, ut additum in definitione accidentis, quia accidens cum sit forma inhærens et dependens, de natura sua non potest perfecte concipi, nisi cointelligatur illud cujus est forma, et ad quod dependet, illud autem est subjectum; quia igitur definitio propria exprimit perfectum conceptum rei, et quietativum intellectus, ideo necessario in definitione accidentis additur subjectum. Non sic est de substantia, nam substantia in sua natura est ens absolutissimum, non inhærens, nec dependens ad aliud, et ideo in ejus definitione non oportet addi aliquod impertinens ad sui quidditatem. Ad propositum patet ex prædictis quod cum dico, nasum simum, non oportet sumere nasum concavum loco simi, quia nasus non ponitur in definitione simi, nisi sicut extrinsecum et additum. Unde simum et concavum idem sunt realiter et ad se, licet ipsum simum addat ultra concavum quamdam habitudinem ad subjectum determinatum, et in subjecto determinato, quod est nasus, nihil differt simum a concavo, nec oportet circa nasum ponere aliud ultra concavum loco simi, et sic non oportet accipere nasum concavum loco simi. Ultimo cum dicit :

Quare definitur accidens per subjectum.

Vide 12. d.4. q. 1.

Simum qualiter distinguitur a concavo?

Quod quidem igitur est definitio quæ quidem ipsius quid erat esse ratio, et quid erat esse, aut solum substantiarum est, et maxime, et primum, et simpliciter palam.

Epilogat circa datas solutiones de principali quæstione hujus capituli, dicens quod *palam igitur est*, quod *definitio quæ est ratio ipsius quod quid erat esse, aut solum substantiarum est*, sicut prima solutio habet, aut primo et simpliciter est substantiarum, et aliorum per posterius et secundum quid, ut dicebat solutio secunda.

Epilogus.

SUMMÆ SECUNDÆ CAP. V.

In quibus quod quid est, idem est cum eo cujus est, in quibus non?

SUMMARIUM.

Quod quid est seu definitionem, non distingui ab eo cujus est, seu a definito, de quo tractat Doctor hîc q. 7. Vide eum 2. d. 3. q. 5. ad tertium. Ubi explicat Philosophum dicentem, *in habentibus materiam, non esse idem quod quid est, cum eo cujus est*. Ut sensus sit, habentia differentias individuales, quas intelligit per materiam, non esse per se primo idem cum suo *quod quid est*, quia addunt ei rationes individuales. Hinc rejiciuntur ideæ Platonis, quia *quod quid est*, indistinctum ab eo cujus est, sufficit ad scientias, ad quas tantum positæ sunt ideæ. 36.

Utrum autem idem est aut alterum quod quid erat esse, et unumquodque perscrutandum est, est enim aliquod operæ pretium de substantia ad perscrutationem.

Text. com. 20.

Postquam Philosophus inquisivit de *quod quid est*, et quorum sit.

nunc inquirit quomodo se habet ad illud cujus est, utrum sibi sit idem vel diversum.

Circa quod tria facit : quia primo proponit quæstionem. Secundo subjungit ejus solutionem. Tertio addit ejus defensionem, docens solvere sophismata possibilia fieri contra solutionem. Secunda ibi : *Singulum*. Tertia ibi : *Sophistici autem Elenchi*. Dicit ergo, quod *perscrutandum est utrum idem est, aut alterum quod quid erat esse, et unumquodque*, scilicet cujus est, *quod quid erat esse;* et subdit utilitatem quæstionis hujus, dicens *enim* pro quia, supple hoc inquirere *est aliquod operæ pretium*, id est, quoddam præparatorium necessarium ad perscrutandum de substantia, de qua scilicet inferius intendit ; inquirit enim infra utrum universalia sint rerum substantiæ, et utrum partes definiti intrent definitionem ejus, ad quæ est utile videre de identitate *quod quid est* cum eo cujus est. Deinde cum dicit :

De identitate quod quid est cum eo cujus est, inquirit et determinat hic.

Ad hunc textum est q. 7. lib. 7.

Singulum enim non aliud videtur esse a suimet substantia, et quod quid erat esse dicitur singuli substantia.

Solvit quæstionem propositam. Circa quod duo facit : quia primo præmittit solutionem. Secundo subjungit ejus probationem et declarationem. Secunda ibi : *In dictis vero secundum se*. Prima in duas : quia primo facit quod dictum est. Secundo objicit contra solutionem. Secunda ibi : *In dictis quidem utique*. Dicit ergo, quod *singulum non videtur esse aliud a suimet substantia, sed quod quid erat esse ; dicitur* esse *substantia singuli*, id est, uniuscujusque cujus est *quod quid est;* ergo *quod quid est* non est aliud ab eo cujus est *quod quid est ;* et hæc est veritas quæstionis propositæ, quod unumquodque eo modo quo habet *quod quid est*, habet ipsum idem sibi, ut patebit infra. Deinde cum dicit :

Quod quid est, est idem cum eo cujus est.

In dictis itaque secundum accidens videbitur utique diversum esse, ut albus homo, alterum et albo homini esse ; si enim idem homini esse et albo homini idem, idem enim homo et albus homo ut dicunt, quare et albo homini et homini. 37.

Objicit contra solutionem. Circa quod duo facit : quia primo ponit rationem sophisticam contra solutionem datam. Secundo solvit eam ibi : *Aut non necesse*. In prima parte intendit probare quod in dictis secundum accidens non est idem *quod quid est* cum eo cujus est. Et intendit talem rationem : Si in dictis secundum accidens est idem *quod quid est* cum eo cujus est ; ergo *quod quid est* hominis albi est idem cum homine, consequens est falsum evidenter ; ergo et antecedens. Consequentia probatur, quia cum dicitur homo albus, ly *album* non habet rationem substandi nisi ratione hominis, quia accidens non subjicitur alteri nisi ratione subjecti ; et ideo homo albus non substat quidditati hominis albi, ut idem sibi, nisi ratione alterius partis, puta hominis, quæ est substantia, et ex hoc volunt adversarii quod idem sit homo et homo albus ; si ergo *quod quid est* hominis albi, est idem cum homine albo cujus est, sequitur quod sit idem cum ipso homine, quod est absurdum. Dicit ergo *in dictis itaque secundum accidens videbitur itaque diversum esse*, scilicet *quod quid est* ab eo cujus est, *ut albus homo* videtur *alte-*

Objectio.

rum, et homini albo esse, id est, *quod quid est* albi hominis. Cujus probationem subdit : *si enim idem et homini esse et albo homini esse*, ut prædictum est, *idem enim est homo et albus homo ut dicunt*, scilicet adversarii, propter causam jam dictam, *quare et albo homini et homini* erit supple idem esse, quod est falsum. Similiter intelligendum est de aliis quæ dicuntur secundum accidens. Deinde cum dicit :

Aut non necesse est quæcumque secundum accidens esse eadem, cum per se existentibus; non enim similiter extremitates fiunt eædem, sed forsitan illud videtur accidere extremitates fieri easdem secundum accidens, ut albo esse et musico, videtur autem non.

38. Solvit dictam objectionem, quia quidquid sit de conclusione de qua patebit inferius, non tamen est sophistica, et peccat secundum accidens.

Ad cujus evidentiam notandum quod *quod quid est* hominis albi comparatur primo ipsi albo cui est idem per se, et ut quid, ut dicetur infra; mediante autem albo inest homini, ita quod ly *album* est quoddam medium inter hominem, et *quod quid est* hominis albi. Tamen illud *quod quid est* aliter inest medio, scilicet ipsi albo, et aliter extremo, scilicet homini, quia ipsi medio inest ut quid et per se, extremo vero inest, ut per accidens; si ergo arguatur sic : album inest homini, et *quod quid est* hominis albi inest albo ut idem sibi; ergo inest ipsi homini ut idem homini. Si inquam sic arguatur, est accidens variando medium, non enim similiter sunt idem extremitates, scilicet *quod quid est* hominis albi, et homo, et

Quod quid est hominis albi aliter inest albo, aliter homini.

medium cum altero extremo, scilicet ipsum album, et *quod quid est* hominis albi; hunc autem modum arguendi implicat virtualiter ratio prædicta adversarorium,quia pecca secundum accidens. Si autem met dium uniformiter accipitur, itaquod sic extremitates sunt idem, sicut medium est idem extremo, tunc sequitur quod sicut album est idem homini per accidens, sic *quod quid est* hominis albi et homo sunt idem per accidens, et tunc nihil mali sequitur. Sit homo A, album B, *quod quid est* hominis albi sit C ; nunc enim si B est idem A, ergo C est idem A, non tamen cum quid, nec cum per se, sed cum per accidens, et hoc est quod dicit : quod *aut non necesse est quæcumque secundum accidens*, supple dicuntur de aliquo subjecto, *esse eadem illi* de quo dicuntur; *non enim similiter extremitates fiunt eædem*, supple sicut medium cum extremo, *sed forsitan illud videtur accidere* tanquam verum, scilicet in proposito, *extremitates easdem fieri secundum accidens*, ut patet in alio exemplo; quia *albo esse et musico esse*, id est, *quod quid est* albi et musici, sunt idem per accidens, scilicet in subjecto cui accidunt tanquam medio. Subjectum enim est quoddam medium inter duo accidentia quæ sibi insunt, quia duo accidentia non uniuntur nisi unitate subjecti; ergo sicut album et musicum, quæ sunt duæ extremitates respectu hominis subjecti sunt idem per accidens; sic intelligendum est in proposito, modo præexposito; videtur autem non similiter se habere secundum ratio-

Hinc patet quare vere enuntiatur unum accidens alicujus subjecti de alio ejusdem.

nem adversarii prædictam. Deinde cum dicit :

39. In dictis vero secundum se semper necesse idem esse, ut si quæ sunt substantiæ quibus alteræ non sunt substantiæ, nec alteræ naturæ priores, quales dicunt ideas esse quidam. Si enim erit alterum ipsum bonum, et quod bono esse et animali, et quod animali esse et ens, et quod enti erunt aliæ substantiæ, et naturæ, et ideæ præter dictas, et priores substantiæ illis si quod quid erat esse substantiæ est.

Probat datam solutionem quæstionis datæ. Ubi notandum est quod eorum quæ sunt, quædam sunt per se, et quædam per accidens, ex 5. hujus,capite. de Ente. Primo ergo probat quomodo *quod quid est* sit idem cum eo cujus est in entibus dictis secundum se. Secundo quomodo se habet in dictis secundum accidens. Secunda ibi : *Secundum accidens vero.* Prima in duas : quoniam primo facit quod dictum est. Secundo ex probatione data infert conclusionem intentam. Secunda ibi : *Necesse igitur unum esse.* Prima in duas : quia primo probat quod in dictis per se non est aliud *quod quid est* ab eo cujus est. Secundo quod *quod quid est* non est separatum ab eo cujus est. Secunda ibi : *Et si quidem est absolute.* In prima parte intendit talem rationem : Si in dictis secundum se, aliud est *quod quid est* ab eo cujus est ; ergo substantiis prioribus erunt aliæ substantiæ priores; consequens est manifeste falsum, ergo et antecedens. Consequentia probatur ex hoc : quia *quod quid est* substantiarum est, et prius est eo cujus est, si aliud sit; ergo aliquid erit prius ipsa substantia quæ supponitur esse prima. Dicit ergo, quod *in dictis secundum se* semper est *necesse* *idem esse*, scilicet *quod quid est* cum eo cujus est, quod patet ut supple secundum opinionem Platonis, *si quæ sunt substantiæ* supple separatæ a sensibilibus, *quibus non sunt alteræ substantiæ priores eis, quales dicunt esse ideas quidam*, scilicet Platonici ponentes ideas separatas. *Si enim alterum est ipsum bonum et quod bonum esse*, id est, idea boni et *quod quid est* illius ideæ, et *similiter animal, et quod animali esse, et ens et quod enti esse*, si inquam sic est quod *quod quid est* sit aliud ab eo cujus est, et hoc generaliter in omnibus, et per consequens in ideis, sequitur quod *erunt aliæ substantiæ et naturæ præter dictas*, scilicet ideas a sensibilibus separatas. *Illæ substantiæ*, quæ scilicet erunt *quod quid est* ipsarum idearunt *erunt priores*, scilicet ideis, quæ tamen ponuntur substantiæ primæ, *si* pro quia, *quod quid erat esse substantiæ est*, scilicet ut prius ipsa substantia cujus est. Nam *quod quid est*, est illud a quo substantia rei dependet, et habet rationem principii, ut dicetur infra in hoc 7. capitulo ultimo. Deinde cum dicit :

Probat solutionem quæsiti, scilicet quod quid est in entibus per se esse idem cum eo cujus est.

Et si quidem absolute ab invicem, harum quidem non erit scientia ; hæc autem non erunt entia. Dico autem absolvi, si nec bono ipsi existit esse boni, nec huic esse bonum ; scientia enim cujuslibet per hoc quod quid erat illi esse, et in bono et in aliis similiter se habet. Quare si nec bono esse bonum, nec quod enti ens, nec quod uni unum ; similiter autem omnia sunt, aut nullum quod quid erat esse. Quare si neque quod enti ens, nec aliorum ullum, amplius cui non inest bono esse non bonum. 40.

Probat quod ipsum *quod quid est* non est separabile ab eo cujus est, et intendit talem rationem : Si *quod quid est* est separabile ab eo cujus est : ergo res quarum est *quod quid*

Quodquid est non posse separari ab eo cujus est; alias res habens quod non esset scibilis nec formaliter ens.

est non sunt scibiles, nec formaliter entitates, consequens est falsum, ergo et antecedens. Circa istam rationem sic procedit : quia primo ponit consequentiam. Secundo exponit antecedens ibi : *Dico autem.* Tertia probat consequentiam, quantum ad utramque partem ibi : *Scientia enim.* Dicit ergo, quod *siquidem erunt absolute ab invicem*, id est quod *quod quid est* non solum sit diversum ab eo cujus est, sed etiam absolutum et separatum ; sequitur quod *harum*, scilicet rerum, quarum est quod quid est *non erit scientia;* iterum sequitur quod *hæc* quorum est quod quid est *non erunt entia*, scilicet formaliter, hæc fuit consequentia. Exponit antecedens : *dico autem absolvi si nec bono ipsi*, id est, ideæ, *existit esse boni,* id est, *quod quid est* boni ; *nec* iterum *huic*, scilicet particulari bono insit *esse bonum*, id est, *quod quid est* boni, ut sic *quod quid est boni* non solum intelligatur separatum ab idea boni, sed etiam a particulari bono, vel aliter ; *nec huic*, scilicet *quod quid est* boni insit *esse bonum*, ut sicut *quod quid est* boni intelligitur separatum ab ipso bono, ita e converso. Postea probat consequentiam, dicens, *scientia enim uniuscujusque* in hoc supple consistit quod sciatur *quod quid erat* esse illi essentiæ, ut se habet in bono et in aliis similiter. Si igitur *quod quid est* sit separatum a re, sequitur quod non scietur inesse illi rei, et per consequens illa res non erit scibilis, ideo subdit : *quare si nec bono esse*, id est, quidditati boni inest bonum, *nec quod enti*, id est, quidditati entis inest *ens*, *nec quod uni unum. Similiter autem omnia sunt aut nullum quod quid erat esse*, id est quod eadem est ratio in omnibus quod omnia, vel nullum sit idem cum suo quod quid est ; *quare si neque quod enti ens nec aliorum nullum,* id est, quod si ipsum ens non inest ipsi *quod quid est* entis ; ergo nec e converso *quod quid est* entis inerit enti, sed erit separatum, et similiter de aliis, scilicet de bono et de uno, de quibus prædixerat. Si igitur unaquæque res scitur per suum *quod quid est*, sequitur quod nulla res erit scibilis, si suum est separabile ab eo, quod fuit primum inconveniens. Deinde quod secundum inconveniens sequatur, ostendit dicens : *amplius cui non inest bono esse non est bonum*, id est, quod si *quod quid est* boni est separatum a bono, sequitur quod *quod quid est* boni non est bonum, scilicet formaliter. Similiter intelligendum est de aliis, quod cui non inest *quod quid est* entis non est formaliter ens ; si igitur *quod quid est* rei sit separatum a re, sequitur quod nulla res erit formaliter ens, quod fuit secundum inconveniens; unumquodque enim est formaliter per suum *quod quid est* sibi inexistens.

Quoniam unumquodque perfecte scit ?

Notandum, propter litteram præcedentem, quod consuetudo est Philosophi, quando loquitur de ideis Platonis, vocare ipsas, ipsum tale, puta ipsum hominem, vel ipsum equum, etc. per ly *ipsum* volens intelligere earum separationem, et per se existentiam ; et ideo hîc in littera ideam boni vocat ipsum bonum, ut dictum est exponendo litteram. Deinde cum dicit :

Necesse igitur unum esse benignum et benigno esse, et bonum et bono esse, et

quæcumque non secundum aliud dicuntur, sed primo et secundum se; etenim hoc sufficiens si extiterit, quamquam non sint species, magis autem forsan etsi sint species.

T. com. 21. Simulque palam, quia si sint ideæ, quales quidam dicunt, non erit substantia subjectum; has enim substantias esse est necesse, non de subjecto autem, alioquin 41. erunt secundum participationem. Ex his itaque rationibus patet unum et idem non secundumaccidens esse ipsum unumquodque, et quod quid erat esse, et quod scire unumquodque horum est quod quid erat esse scire. Quare secundum expositionem necesse est unum aliquid esse ambo.

Aristoteles vocat ideam Platonis quandoque ipsum tale.

Ex probatione data infert conclusionem intentam, dicens quod supple quia sic est : *necesse est igitur unum esse benignum, et benigno esse*, id est, *quod quid est* benigni, *et bonum et bono esse*, id est, *quod quid est* boni; et similiter est de aliis, *quæcumque non dicuntur secundum aliud*, id est per accidens, sed primo per se, quia in dictis secundum accidens, alia ratio est, ut dicetur. Et subdit, *etenim hoc est sufficiens* ad hoc, scilicet quod res sint scibiles, et formaliter entes *si hoc extiterit*, scilicet tanquam verum, quod supple *quod quid est* sit idem cum eo cujus est, *quamquam non sint species*, id est, ideæ quas Platonici ponebant, propter hoc ut res essent scibiles propter ideas, et formaliter entes participatione idearum. *Magis autem forsan,* hoc supple est sufficiens ad propositum, scilicet quod *quod quid est* sit idem cum eo cujus est, *etsi* pro quamvis, *sint species*, id est, dato quod ideæ essent; magis enim est res scibilis, et formaliter ens per id quod sibi est inexistens et conjunctum, quam per id quod est ab ea separatum; *simulque palam quia si sunt ideæ, quales quidam*, scilicet Platonici *dicunt esse,* sequitur quod subjectum, id est, particularis substantia, *non erit substantia. Has enim*, scilicet ideas *necesse est esse substantias* secundum Platonicos, *non de subjecto autem;* proprium enim est substantiæ non de subjecto dici; *erunt enim secundum participationem*, id est, quod si ideæ sint, ut ait Plato, ista sensibilia partialia erunt substantiæ secundum participationem idearum, et per consequens illæ ideæ erunt de subjecto; quia si non, ut oportet dicere, ergo particularis substantia non erit substantia, quia non participabit substantiam idealem. *Ex his itaque rationibus patet* quod *sunt unum, et idem, non secundum accidens ipsum unumquodque*, *et quod quid erat esse* uniuscujusque *et quod scire unumquodque eorum est scire quod quid erat esse* ejus ; *quia secundum expositionem* istam, scilicet quod eadem sunt principia essendi et cognoscendi, ut patet ex dictis, *necesse est unum aliquid, scilicet esse ambo*, scilicet *quod quid est* et cujus est.

Infert conclusionem intentam.

Epilogus.

Quod ideæ Platonis frustra ponuntur.

Notandum, quod ex epilogo illo innuitur improbatio Platonis ponentis ideas, nam sicut dictum est, ipse posuit ideas ad hoc ut res scirentur per ideas, et essent formaliter entes earum participatione; si igitur ad hoc sufficit opinio Philosophi, scilicet *quod quid est,* est idem et conjunctum illi cujus est, sive ponantur ideæ, sive non ponantur, et magis etiam sufficit hoc quam ideæ, esto quod ponantur, manifestum est quod vanum est ponere ideas : et ideo, ut derisorie dicitur primo Posteriorum t. 35. ideæ gaudeant et quiescant, monstra enim sunt. Unde et duæ

rationes hîc adductæ ad probandum ipsum *quod quid est* esse idem, et non separatum ab eo cujus est, specialiter invadunt opinionem Platonis; primo quidem, quia tunc ideæ non essent primæ substantiæ quod est contra Platonem; secundo autem, quia tunc res non essent scibiles, nec formaliter entes, quod tamen Plato volebat salvare per ideas.

SUMMARIUM.

In ente per accidens *quod quid est*, non esse idem cum eo cujus est, quod bene explicat Doctor; iterum dupliciter probatur, in ente per se, idem esse quod quid est, cum eo cujus est, et rationem regressus assignat Doctor.

Secundum accidens vero dictum ut musicum, aut album, et quod quid erat esse idem esse dicere vere non licet; propterea quod duplex significat id inquam cui
42. accidit, et ipsum quod accidit. Quare est quidem ut idem, est autem ut non idem quod quid erat esse et ipsum; nam homini et albo homini non idem, sed passioni autem idem.

Ostendit quomodo se habet in dictis per accidens de proposita quæstione. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est. Secundo regreditur ad probandum quod supra dixerat de *quod quid est* in dictis secundum se, quod scilicet sit idem cum eo cujus est. Secunda ibi : *Absurdum vero*. In prima parte intendit istam conclusionem, quod in ente per accidens non est idem *quod quid est* cum eo cujus est, et intendit talem rationem : Quod non habet *quod quid est*, non habet *quod quid est* idem sibi; sed ens per accidens non habet *quod quid est*, ergo non habet *quod quid est* idem sibi, ergo, etc. Minor probatur, ex

n dictis ecundum accidens ualiter idem et on idem st quod uid est et ud cujus est ?

hoc, quia ens per accidens, puta homo albus, includit duo, scilicet substantiam et accidens, quæ sunt duo diversa non habentia aliquod unum quid. Dicit ergo, quod ens *dictum secundum accidens*, *ut musicum et album* accepta scilicet cum subjecto, *non est verum dicere quod idem sit quod quid erat esse*, et ipsum scilicet cujus est *propter duplex significare*. Nam homo albus duo significat scilicet subjectum cui accidit esse album, et ipsum accidens, ideo concludit, *quare est quidem ut idem; est autem ut non idem quod quid erat esse et ipsum,* scilicet in dictis per accidens; *nam ipsa homini* seorsum, *et albo homini* simul, ratione scilicet subjecti *non est idem*, scilicet *quod quid est* hominis albi; *passioni autem,* id est, ipsi accidenti, puta albo, est *idem*.

Quomodo concreta accidentium duo significant et quomodo non.

Notandum, quod quia homo albus significat duo, ut patet si dicatur quod ipsum *quod quid est* hominis albi sit idem homini albo, dupliciter potest intelligi, scilicet vel quod sit idem homini albo simul, vel homini albo seorsum. Non potest dici quod sit idem toti conjuncto, quia illud non habet *quod quid est* ut dictum est; nec quod sit idem homini seorsum, quia substantia non habet definitionem ex additione ; sed potest dici quod est idem ipsi albo seorsum, nam cum album habeat definitionem ex additione subjecti eodem modo definietur, sicut homo albus. Unde superius dictum est quod album eodem modo definitur sicut vestis, per quam significatur homo albus, *quod quid est* ergo non est idem enti per accidens cujus est, nisi forte se-

Quod quid est entis per accidens esse idem sibi potest intelligi dupliciter.

cundum quid et per accidens, sicut nec habet *quod quid est* nisi secundum quid, et per accidens, ut dictum fuit. Deinde cum dicit :

43. Absurdum vero apparebit et si quis unicuique nomen imposuerit ipsorum quod quid erat esse; erit enim et propter illud aliud ei quod quid erat esse, ut equo ipsi quod quid erat equum esse equo alterum. Et quid prohibet et nunc esse quædam statim quod quid erat esse, siquidem substantia est quod quid erat esse. At vero non solum unum, sed et ratio eadem ipsorum, sicut palam est ex dictis; non enim secundum accidens unum quod uni esse et unum.

Regreditur ad probandum quod supra dixerat, scilicet quod in dictis secundum se idem est *quod quid est* cum eo cujus est, et adducit duas rationes : quarum secunda ponitur ibi : *Amplius si aliud.* Dicit ergo, quod supple dicere *quod quid est,* esse aliud ab eo cujus est *absurdum apparebit, si quis imposuerit nomen unicuique ipsorum quod quid erat esse; enim* pro quia, supple eadem ratione, *præter illud quod quid erat esse aliud erit*, addidit uni ei quod quid erat esse. Ex quo sequitur quod ipsi *quod quid erat* esse A, cum sit quædam res, sit *quod quid est,* et alterum ab A, sequitur eadem ratione quod huic quod est *equo esse, erit aliud quod quid erat esse.* Quod si dicatur quod *quod quid est* ipsius A, non est aliud ab A, *quid prohibet nunc esse quædam statim quod quid erat esse,* id est, quod a principio quædam sint suum *quod quid erat esse,* quasi dicerit quod nihil; quia eadem ratione standum est in primo, qua staretur in secundo, et subdit : *at vero*, supple *non solum* quod quid est, et illud cujus est sunt *unum* quomodocumque, *sed ipsorum ratio est eadem*, scilicet realis et essentialis, *sicut palam est ex dictis, non enim* facit *unum secundum accidens*, sed per se et realiter *unum*, *et quod uni esse*, id est, *quid quid est* unius. Deinde cum dicit :

Iterum probat primam conclusionem.

Suppleatur clarius ex S. Thoma.

Amplius si aliud erit in infinitum sunt, hoc quidem quod quid erat esse uni esse, illud vero unum quare et in illis erit eadem ratio. Quod quidem igitur in primis, et secundum se dictis unicuique esse, et unumquodque est idem et unum, palam. 44.

Ponit secundam rationem, dicens quod *si erit aliud,* scilicet *quod quid est* ab eo cujus est *in infinitum sunt*, id est, proceditur; nam tunc erunt duo, et *hoc quidem quod quid erat esse, uni esse*, id est, quod alterum erit, *quod quid est* unius; *illud vero*, id est, aliud erit ipsum *unum*, *quare et illis erit eadem ratio;* nam erit tertium, quod erit *quod quid est* illius secundi, quod est *quod quid est* unius, et sic in infinitum, quod est impossibile, ideo concludit : *quod quidem igitur in primis*, *et secundum se dictis unum et idem sunt unumquodque et unicuique esse*, *palam est.*

Notandum, quod hæ duæ rationes quasi integrant unam totam rationem et perfectam, quæ sic formari potet : Si *quod quid est*, est aliud ab eo cujus est, imponatur sibi unum nomen et sit B, ipsum vero cujus est sit A; tunc B habet *quod quid est*, sit C; aut igitur C est idem ipsi B, aut aliud. Si idem, standum fuit in primo quod scilicet B esset idem A, cujus est, et hoc dicit prima ratio. Si vero C est aliud ab ipso B; ergo habebit aliud *quod quid est;* sit D, tunc quæram utrum D sit idem ipsi C, et sic erit processus infinitus, et hoc dicit secunda ratio.

Notandum etiam, quod necessa-

rium fuit Philosopho redire super illo, quod prius probaverat, scilicet quod *quod quid est* in dictis secundum se, est idem cum eo cujus est; nam rationes superius adductæ sumptæ sunt supponendo ideas Platonis, quas postea improbavit, nunc autem inductæ sunt rationes proprie acceptæ ex parte ipsius *quod quid est,* sicut patet ex dictis. Deinde cum dicit :

Sophistici autem Elenchi ad positionem hanc palam quod eadem solvuntur solutione, ut si idem Socrates et Socratis esse, nihil
45. enim differt, nec ex quibus interrogabit utique aliquis, nec ex quibus solutiones fuerint. Quomodo quidem igitur quod quid erat esse idem, et quomodo non idem unicuique dictum est.

Docet defendere solutionem quæstionis principalis ostendens quomodo possunt solvi sophistica possibilia fieri contra solutionem, et dicit quod *eadem solutione* qua scilicet soluta est quæstio prædicta, *solvuntur sophistici Elenchi ad hanc,* id est, contra hanc *positionem* ostendentes, scilicet *quod quid est* non esse idem cum eo cujus est. Unde si arguatur sophistice : Socrates est albus; ergo album et Socratem esse sunt idem, fit enim accidens variando medium; nam ipsi Socrati, ut est idem cum suo *quod quid est*, accidit quod sit albus, ideo subdit, quod *nihil differt nec ex quibus interrogabit aliquis*, *nec ex quibus fuerit utique solvens,* id est, quod nihil differt quin ex data solutione habeatur, et quomodo oportet interrogare, id est, opponere contra sophistice obviantes, et quomodo eis oporteat solvere et respondere; ad utrumque enim habetur via ex data solutione quæstionis principalis. Ultimo epilogat quod dictum est : *quando quod quid erat esse est idem, et quando non idem unicuique dictum est.*

Excludit sophisticas cavillationes.

Epilogus.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAPUT VI.

Entium alia natura, alia arte, alia casu, omnia vero ab aliquo, ex aliquo, et aliquid fuerit.

SUMMARIUM

Ponitur triplex modus generandi, a natura, ab arte et a casu, quorum sufficientiam bene explicat Doctor, rejecta expositione D. Thomæ. Ponitur etiam alia divisio requisitorum ad generationem, scilicet ab aliquo, ex aliquo et aliquid; quæ tria in omni generatione concurrunt, ut hîc bene ostenditur discurrendo per tres illos generandi modos.

Eorum autem quæ fiunt, hæc quidem natura fiunt, hæc autem arte, illa autem casu. Text. com. 22.

In isto capite ut dicebatur, inquirit Philosophus de generatione ipsius *quod quid est*, sive de causis generationis substantiarum sensibilium.

Ad hunc text. est q. 8. lib. 7.

Ad cujus evidentiam notandum, 46.
quod Plato propter tria dicitur ideas, sive species posuisse; tum scilicet propter scientiam; tum propter existentiam; tum propter generationem horum sensibilium. Dicebat enim ideas necessarias, ut per eas scientia de istis sensibilibus habeatur, et ut earum participatione res sensibiles existerent, et ut essent principia generationis rerum sensibilium. Postquam ergo in præcedenti capite ostensum est, quod non sunt necessariæ, nec propter scientiam, nec propter

Plato posuit ideas propter tria.

existentiam; nunc in præsenti capite ostendit Philosophus quod non sunt necessariæ propter generationem, ostendens quod non sunt ideæ causæ generationis sensibilium, sed ad hoc sufficiunt agentia particularia. Circa quod duo facit: quia primo præmittit quædam utilia, et necessaria ad intentum. Secundo declarat intentum. Secunda ibi : *Quoniam ab aliquo fit.* Prima in duas, quia primo præmittit quasdam divisiones de rerum generatione. Secundo exponit eas ibi : *Et generationes autem.* Prima in duas secundum duas divisiones, quarum prima sumitur penes res generatas, et penes modum generationis. Secunda penes requisita ad generationem. Secunda ibi ponitur : *Omnia vero.* Dicit ergo, quod *eorum quæ fiunt, hæc quidem fiunt ab arte, hæc quidem a natura, alia autem a casu*, sive αὐτομάτως quod idem est, id est, a per se vano.

Res fiunt tripliciter.

Notandum quod sufficientia hujus divisionis sic assignatur a quodam expositore. Quia causa generationis, vel est causa per se, vel est causa per accidens. Si est causa per se, principium motus, vel est in eo in quo est, et sic est natura, vel extra ipsum, et sic est ars, quia ars non est in ædificato, quod fit, sed in ædificante. Si vero est causa per accidens, sic est casus et fortuna, quæ ambo hîc sub casu comprehendit. Sed contra, quia vel iste expositor intendit assignare hanc sufficientiam penes causam effectivam generationis, vel penes passivam. Si penes effectivam; ergo male dicit, quod si illa causa, vel principium motus et generationis sit in re, sic est natura; nam illud principium motus et quietis naturalis, quod est in re et a quo dicitur generatio naturalis, non competit principio activo, sed passivo, ut ostensum est in 5. hujus. Si autem penes causam passivam; ergo male dicit, quod si illa causa et principium sit extra rem quæ generatur, sic est ars; nam ars ad causam efficientem pertinet, ex 5. hujus cap. de causa, et ideo non videtur loqui uniformiter de causa. Aliter ergo dici potest, quod sufficientia ista sumitur penes causam effectivam, nam causa generationis, vel est per se, vel per accidens; si per accidens, sic est casus et fortuna; si per se, vel agit de necessitate, vel a proposito. Si primo modo, sic est natura; si secundo modo, sic est ars. Ad hos enim duos modos agendi reducitur omne agens per se, ex 2. Physic. t. c. 49. et inde. Deinde cum dicit :

Impugnat expositionem D. Thomæ.

Opinio propria

Causa generationis est triplex

Omnia vero quæ fiunt, ab aliquo fiunt, et ex quo aliquo et aliquid; hoc autem aliquid dico secundum quamlibet Categoriam, aut enim hoc, aut quale, aut quantum, aut quando. 47.

Ponit secundam divisionem sumptam penes requisita ad generationem, dicens quod *omnia quæ fiunt ab aliquo fiunt,* scilicet a generante aliquo; *et ex aliquo*, scilicet ex materia, et etiam *aliquid* est quod fit, quod est terminus generationis. Et subdit, quod *hoc aliquid dico secundum quamlibet Categoriam, aut enim* supple *hoc* aliquid significat, id est substantiam, *aut quantum, aut quale, aut quando*, etc.

Requisita ad generationem sunt tria.

Notandum, quod generaliusac cipit hîc *hoc aliquid* quam superius,

Hoc aliquid sumitur dupliciter.

nam supra ait, quod hoc aliquid proprie est in substantiis ; hîc autem dicit per hoc aliquid posse intelligi quodlibet Prædicamentum, in quo potest esse generatio, vel simpliciter, vel secundum quid, vel per se, vel per accidens. Sufficientia autem hujus divisionis sic sumi potest, quia in omni generatione transit aliquid de potentia ad actum ; nihil autem transit de potentia ad actum, nisi per aliquod ens actu, ut dicitur 8. hujus, t. c. 15. et hoc est agens a quo res fit ; potentia vero convenit materiæ ex qua res fit, actus vero rei, quæ fit. Deinde cum dicit :

Et generationes autem naturales hæ sunt, quarum generatio ex natura est.

Exponit dictas divisiones hoc modo, ostendens quomodo tria quæ ponit secunda divisio, reperiantur in quolibet trium, quæ ponit prima divisio, scilicet quod sicut in generatione naturali est reperire ab aliquo et ex aliquo, et aliquid quo fit, sic in generatione artis et a casu; secundum hoc ergo hæc pars dividitur in tres : quia primo facit quod dictum est. Secundo ex hoc infert quamdam conclusionem. Tertio removet quamdam dubitationem. Secunda ibi : *Quare sicut dicitur*. Tertia ibi : *Ex quo vero ut materia*. Prima in tres : quia primo ostendit propositum in generatione naturali. Secundo in artificiali. Tertio in fortuita, sive in casuali. Secunda ibi : *Generationes vero aliæ*. Tertia ibi : *Si vero a casu*. Prima in duas : quia primo exponit quid importetur nomine generationis naturalis. Secundo ostendit propositum, quod intendit. Secunda ibi : *Hoc autem ex quo*. Dicit ergo, quod *generationes quidem naturales hæ sunt, quarum generatio ex natura est*, id est, quarum principium est natura et non ars, vel intellectus, ut cum generatur aer vel aqua, vel aliquid hujusmodi. Deinde cum dicit : Generatio naturalis quæ ?

48. Hoc autem ex quo fit, quam dicimus materiam hoc autem a quo eorum, quæ natura aliquid sunt; hoc autem aliquid, ut homo, vel planta, vel aliquid aliud talium, quæ maxime substantias dicimus esse.

Ostendit propositum quod intendit, et dividitur in tres, quia primo facit quod dictum est. Secundo probat quod dixerat quantum ad unum trium, de quo magis dubium est. Tertio comparat omnia alia ad naturam. Secunda ibi : *Omnia*. Tertia ibi : *Universaliter vero*. Dicit ergo primo, quod in generatione naturali *hoc ex quo* res *fit*, est *quam dicimus materiam ; hoc autem a quo*, scilicet fit aliquid *eorum quæ natura sunt*, quod scilicet dicitur agens, *hoc autem aliquid*, quod scilicet fit, est *homo*, *aut planta*, *aut aliquid talium*, *quæ maxime dicimus esse substantias*. Nam sicut dictum fuit circa principium hujus septimi, cap. de Substantia, substantiæ naturales maxime confessæ sunt esse substantiæ ab omnibus, particulares etiam substantiæ, circa quas est generatio maxime sunt substantiæ,ut dicitur in Prædicamentis. Deinde cum dicit : Exponit præmissas divisiones.

Omnia vero quæ fiunt aut natura, aut arte habent materiam, possibile enim et esse et non esse eorum quodlibet; hæc autem est quæ in unoquoque materia.

Probat quod dixerat, scilicet quod unum trium, scilicet princi-

pium ex quo res sunt, requiritur in omni generatione non solum in naturali, vel in casuali, sed in artificiali, quia de aliis duobus patens est. Dicit ergo, quod *omnia quæ fiunt, aut natura, aut arte habent materiam*. Cujus causam subdit, quia *quodlibet eorum*, quæ sic fiunt, est *possibile esse et non esse; hoc autem*, quo scilicet aliquid potest esse et non esse, est illud *quod in unoquoque est materia*. Nam materia est in potentia ad formam, qua res habet esse, et ad privationem, qua non habet esse, et omnino in omni generatione requiritur materia, ex qua res fit et generatur. Deinde cum dicit :

Materia est qua res potest esse, et non.

49. Universaliter vero et ex quo natura, et secundum quod natura. Factum enim habet naturam, ut planta, aut animal. Et a quo quæ secundum speciem dicta natura, quæ ejusdem speciei; hæc autem in alio; homo namque hominem generat. Sic igitur fiunt, quæ fiunt propter naturam.

Comparat omnia alia tria ad naturam, ostendens quomodo quodlibet eorum posset dici natura, et dicit quod *universaliter*, illud supple ex quo est generatio naturalis, dicitur natura, ut etiam probatur 2. Physic. t. c. 7. et inde. Iterum illud secundum quod generatio dicitur naturalis, dicitur natura, puta ipsa forma generati, quæ terminat generationem; factum enim, id est res generata, habet naturam, scilicet formam, ut planta, aut animal; generatio enim dicitur naturalis, quæ est via in naturam, quæ est forma, ut dicitur 2. Physic. t. c. 14. Iterum principium *a quo* scilicet fit generatio, ut ab agente, est dicta natura, quæ *secundum speciem*, quæ scilicet est ejusdem speciei supple cum natura generati ; *hæc autem* est *in alio*, scilicet secundum numerum, *homo namque generat hominem*, et tamen certum est quod homo generans, et homo genitus non sunt idem numero, quia nulla res est, quæ seipsam gignat ut sit, secundum Augustinum 1. de Trin. cap. 1. sunt ergo tantum idem specie. Unde 2. Physic. t. c. 70. dicitur quod forma et finis generationis incidunt in idem numero; generans incidit cum eis non in idem numero, sed in idem specie. Concludit ergo, quod *sic igitur fiunt, quæ fiunt propter naturam.*

Tria membra secundæ divisionis reducuntur ad secundum primæ.

Advertendum autem, quod hoc quod hîc dicitur, quod principium generans est ejusdem speciei cum generato, non est verum universaliter; sed tantum in generatione univoca, nisi identitas speciei sumatur large, pro quacumque conformitate etiam in genere, ut dicetur inferius. Unde alia littera habet, quod *principium a quo secundum speciem dicta natura aut conformis*. Deinde cum dicit :

Quando generans et genitum sunt idem specie ?

Generationes vero aliæ dicuntur factiones. Omnes autem factiones sunt ab arte, aut a potestate, aut a mente. 50.

Ostendit propositum in generatione artificiali. Circa quod duo facit : quia primo distinguit generationem artificialem a naturali. Secundo exequitur de generatione artificiali. Secunda ibi : *Ab arte vero fiunt*. Prima in duas : Primo facit quod dictum est. Secundo ponit quoddam notandum circa generata ab arte. Secunda ibi : *Harum autem quædam*. Dicit ergo, quod *generationes aliæ*, scilicet a naturalibus, puta artificiales, *dicuntur*

In quo differt generatio artificialis a naturali ?

factiones. Omnes autem factiones, vel *sunt ab arte, aut a potestate, aut a mente*, scilicet intelligendo, quod *omnes*, id est, generationes artificiales sunt ab arte dirigente, et inclinante ad opus, et a mente operante, et a potestate, id est, potentia exequente. Hæc enim tria agentia concurrunt ad opus artis quodlibet in suo ordine et modo agendi, et omnia tria simul constituunt perfectum principium in artificialibus.

Notandum, quod licet forte secundum proprietatem Græci idiomatis, generationes aliæ a naturalibus, ut sunt artificiales, dicuntur appropriate factiones, quæ factio dicitur in Græco praxis; tamen apud nos bene utimur nomine factionis in generatione naturali, cum generatio naturalis sit operatio transiens, et non semper immanens, dicimus enim, quod ignis facit ignem et asinus asinum.

SUMMARIUM.

Generationem art i aliquando fieri a casu præter intentionem artificis, ut contingit etiam in generatione naturali. Item ab arte fieri species, id est, ideas quarumcumque rerum, et explicatur quomodo hæc sint principia generationis, et quod in generatione artis, principium ad intra et ad extra, sumitur opposito modo: quæ omnia optime explicat, et quomodo ultimum in intentione, est primum in executione, et e contra.

Text. com. 23. Harum autem quædam fiunt a casu et a fortuna, similiter ut in factis a natura. Quædam enim et illic eadem et ex spermate fiunt et sine spermate. De his quidem igitur posterius perscrutandum.

Generata ab arte sunt duplicia. Ponit quoddam notandum circa generata ab arte, dicens quod *harum*, scilicet generationum quæ fiunt ab arte, *quædam fiunt a casu et a fortuna*, quando scilicet artifex intendit aliquem finem, et evenit alius finis præter intentionem suam. Unde cum aliquis intendit se confricare, et ex hoc præter ejus intentionem evenit sanitas, hoc fit a casu, ut dicetur infra, et hoc similiter contingit in arte, *sicut in factis a natura.* Virtus enim seminis assimilatur arti, ut dicetur infra. Illic enim, scilicet, in factis a natura quædam eadem fiunt a natura et sine spermate, et tunc dicitur fieri a casu; *de his quidem igitur perscrutandum est posterius*, scilicet in hoc capite eodem.

Sed occurrit dubium, quomodo Dubium. dictum Philosophi verum sit, scilicet quod generata sine spermate, 51. puta per putrefactionem, sint generata a casu; videtur quod non, nam aliqua generata sine spermate sunt naturalia et per se, ut etiam vult Commentator 11. hujus, cap. Solutio. 18. Respondeo, quod nihil prohibet aliquam generationem esse per se, et esse casualem, et per accidens, relatam ad diversas causas. Exemplum, sanitas generata ex confricatione præter intentionem confricantis, si referatur ad naturam regitivam corporis, non evenit per accidens, nec a casu, sed est per se intenta; sed relata ad intentionem confricantis evenit per accidens, et a casu, sicut etiam dictum fuit, 6. hujus cap. de Ente per accidens. Similiter in proposito, generatio alicujus animalis generati sine spermate, puta ex putrefactione, si referatur ad causam particularem, evenit per accidens et a casu; nam calor qui est in putrefacto, non intendit naturaliter generatio-

Eadem generatio potest dici per se et per accidens sive a casu.

nem talis animalis, quemadmodum intendit virtus quæ est in spermate; sed relata ad causam universalem, quæ est virtus cœli, et regitiva omnium quæ fiunt naturaliter hic inferius, non evenit a casu, sed est per se intenta. Nam de intentione universalis causæ est, ut omnes formæ quæ sunt in potentia materiæ, ad actum deducantur; recte igitur Philosophus comparat ea quæ ab arte fiunt his, quæ a natura generantur. Deinde cum dicit:

Ab arte vero fiunt quorumcumque species est in anima: speciem autem dico quod quid erat esse cujusque et primam substantiam. Etenim contrariorum modo quodam eadem species; privationis enim substantia quæ substantiæ est opposita, ut sanitas infirmitatis; illius enim absentia ostenditur infirmitas, sanitas autem, quæ est in anima, ratio est in scientia.

52. Exequitur de generatione artificiali, ostendens modum talis generationis, maxime quantum ad principium effectivum, quia de materiali jam dixit. Circa quod duo facit: quia primo describit quid sit principium activum in tali generatione. Secundo ostendit quando a tali principio fiat generatio artis. Secunda ibi: *Fit itaque sanitas*. Dicit ergo, quod *ab arte fiunt quorumcumque species*, id est, exemplar, *est in anima*, scilicet artificis. Et subdit, *speciem autem dico, quod quid erat esse et primam substantiam* cujusque, scilicet artificiati. Et addit quod *modo quodam est eadem species contrariorum*, scilicet in anima. *Etenim* pro quia, substantia, id est species *privationis est eadem substantiæ*, id est, speciei, *quæ est opposita, ut sanitas infirmitati*: nam per eamdem speciem cognoscitur sanitas et infirmitas, *quia absentia illius*, id est, sanitatis, *erit infirmitas, sanitas autem quæ est in anima, est* quædam *ratio et scientia*, scilicet objective per quam cognoscitur utrumque.

Principium unum artificialium quid?

Al. in sci- tis

Notandum, quod speciem artificiati vacat Aristoteles ipsum exemplar, sive ideam artificiati, quæ est ipsa res artificialis posita in intellectu objective, et in esse cognito, puta ipsa sanitas, vel domus intellecta, vel imaginata; et hæc vocatur prima substantia, quia ab ea, ut a causa factiva sumitur principium ad producendum in re extra ipsum artificiatum, tanquam aliam secundam substantiam. Vocatur etiam *quod quid erat esse*, quia ipsa est quidditas et substantia rei fiendæ posita in esse ideali et in esse cognito objective. hæc autem species est eadem contrariorum; per quod differt a specie, sive a forma naturali, quæ non est una contrariorum, cujus ratio est, quia forma naturalis est propter dare esse, forma cognita est propter cognitionem; quia igitur unum contrarium perdit esse propter aliud, non tamen perdit cognosci, quoniam unum contrarium per aliud cognoscitur; hinc est, quod formæ reales naturales sunt contrariæ contrariorum, sed forma in esse cognito potest esse una contrariorum. Deinde cum dicit:

Quod artificiatum in esse objective est species et quod quid erat esse et substantia prima, et idem contrariorum.

Fit itaque sanitas intelligentiæ ita, quoniam hæc sanitas necesse est, si sanitas erit hoc existere, puta regularitatem: sed si hoc calorem, et ita semper intelligit donec usque adducat in hoc, quod ipse valet ultimum facere: deinde jam ab hoc motus factus vocatur ad sanandum. Quare modo quodam accidit ex sanitate sanitatem fieri, et domum ex domo sine materia materiam 53.

habentem: medicinalis enim est et ædificativa species sanitatis et domus: dico autem substantiam sine materia, quod quid erat esse.

Ostendit quomodo a tali principio fit generatio artis. Circa quod duo facit: quia primo ostendit quomodo sanitas, quæ est in anima sit principium sanitatis extra. Secundo quomodo in generatione artis diversimode sumitur principium. Secunda ibi: *Generationum vero*. Dicit ergo quod *sanitas*, scilicet exterior *fit ex intelligente ita*, id est, quod aliquo artifice intelligente; *quoniam sanitas est hæc*, puta adæquatio, sive regularitas humorum, vel qualitatum naturalium. *Unde si sanitas erit*, id est, debet esse, necesse *est hoc existere, puta regularitate, sed si hoc* scilicet regularitas debeat esse, *calorem* supple necesse est esse, per quem scilicet humores adæquantur et regulantur, *et ita semper* procedendo, scilicet a posteriori ad prius *intelligit*, supple id quod est inductivum caloris, et sic deinceps, *donec utique adducat*, sive reducat *in hoc ultimum, quod ipse statim valet facere*, puta dare talem potionem, quod quidem est ultimum in intentione, sed primum in executione. Ideo subdit, quod dictus jam *motus qui est ab hoc*, scilicet ultimo, *vocatur factio* ordinata *ad sanandum*, quia ab isto incipit executio sanationis; ex quo concludit, *quare accidit modo quodam sanitatem habentem materiam*, id est, existentem in materia extra *fieri ex sanitate sine materia*, quæ scilicet est in anima objective, *similiter domum* habentem materiam fieri *ex domo* sive materia; *nam ipsa species sanitatis et domus* est supple objective ipsa ars *medicinalis et ædificativa*, reddendo singula singulis, *dico autem*, supple talem speciem et *substantiam sive materiam quod quid erat esse* ut expositum est. Deinde cum dicit:

Processus sanandi via intentionis et executionis et sic de aliis artificialibus. Primum in intentione est ultimum in executione.

Generationum vero et motuum hæc quidem intelligentia vocatur, illa vero factio. Quæ quidem a principio et a specie intelligentia; quæ vero ab ultimo intelligentiæ factio: similiter autem et in aliis intermediis unumquodque fit. Dico autem ut si convalescit oportet adæquari, quid igitur est adæquari hoc, hoc autem erit si calefactum fuerit, hoc vero quid est hoc, existit autem hoc potestate, hoc autem jam in ipso. Faciens itaque et unde inchoat motus sanandi, si quidem ab arte, est species quæ in anima.

Ostendit quomodo in generatione artis diversimode sumitur principium, et dicit quod generatio et motivum quæ scilicet sunt in arte; *hæc quidem vocatur intelligentia, illa vero*, id est, alia vocatur *factio quæ quidem* supple incipit *a principio et a specie rei fiendæ*, puta ipsa excogitatio artificis vocatur intelligentia; et ista ut dictum est extenditur ab illo quod est primum in intentione, et ultimum in executione usque ad illud, quod est primum in executione, et ultimum in intentione. Illa vero quæ e converso incipit *ab ultimo intelligentiæ*, id est, ab illo ad quod prima actio quæ dicitur intelligentia, ultimo terminatur. *vocatur factio*, et hoc est ipse motus executionis ad quoddam opus exterius. Una ergo actio est in artifice immanens et quasi intentionalis, quæ incipit ab eo quod est primum in intentione, et ultimum in executione, et terminatur ad id quod est primum in executione, et ultimum in intentione, et hæc est ipsa dispositio, sive excogitatio artificis de re 5

Principium generationis artificialis duplex.

Actio artificis duplex.

facienda, quæ vocatur intelligentia. Alia operatio est transiens et realis, quæ e contrario incipit ab eo quod est primum in executione, et ultimum in intentione, et terminatur ad id quod est primum in intentione, et ultimum in executione, et hæc est ipsa executio artis, quæ vocatur factio Et addit, quod *similiter unumquodque fit et in aliis intermediis* sicut supple dictum est de factione artis respectu formæ ultimo inducendæ per operationem artis; *dico autem ut si convalescit*, id est, ad hoc ut convalescat *oportet adæquari*, scilicet humores, ut sicut medicus ad hoc ut inducat sanitatem, incipit a considerando quid est sanitas; sic ut inducat adæquationem, quod est maxime propinquum sanitati, oportet quod
Al. adæquari. sciat *quid est adæquatio*, quia est supple quædam debita proportio humorum, *hoc autem si fuerit calefactum*, scilicet corpus, si quis infirmetur ex defectu caloris, et iterum supple oportet scire hoc, scilicet quid est calefieri, puta si dicatur quod calefieri est accipere calidam medicinam. Hoc autem, scilicet dare talem medicinam existit in potestate scilicet medici; *hoc autem jam in ipso*, id est, in potestate ejus, ut talem medicinam ministret. Concludit ergo quod *faciens itaque* id est, principium factivum *et unde inchoatur motus sanandi; siquidem ab arte* supple sanitas inducatur *est ipsa species quæ est in anima*, sive sit species sanitatis, sive intermediorum per quæ sanitas inducitur per artem. Deinde cum dicit :

Si vero a casu ab hoc quod quidem faciendi est principium faciens ab arte, ut quod in mederi forsan a calefactione principium, hoc autem fricatione facit. 55.

Agit de generatione fortuita, sive casuali. Circa quod duo facit : Primo ostendit propositum quomodo fiunt generationes casuales. Secundo concludit conclusionem intentam, ibi : *Calor itaque*. Dicit ergo *si vero a casu* supple sit sanitas, *tunc ab hoc quod facienti est principium faciendi ab arte*, id est, tunc principium generationis sanitatis fit ab hoc quod est principium faciendi sanitatem illi, qui secundum artem facit sanitatem; eadem enim fiunt ab arte et a casu, quando scilicet principium est in materia sine arte, quod esset principium motus factionis, si idem fieret ab arte Et hoc intelligendum est principium factionis, quod est ultimum in intentione, et primum in executione, *ut* principium *quod* est *in mederi*, id est, in medicando ad sanandum animal a casu *forsan a calefactione, hoc autem facit fricatione*, ita quod fricatio est principium, unde incipit sanatio cum aliquis sanatur a casu, quia ex confricatione excitatur calor præter intentionem confricantis, qui calor inducit sanitatem.

Quomodo fit generatio casualis Vide 1 d. 2. part. 2. q. 4.

SUMMARIUM.

Infert ex dictis duo : Primum, calorem inductum a casu, vel ab arte esse sanitatem, vel partem sanitatis ; secundum, omnia quæ generantur fieri ex materia, quæ clare explicat Doctor; atque etiam quomodo materia ex qua aliqua fiunt, prædicatur de ipsis, non in abstracto, sed denominative.

Calor itaque in corpore aut pars est sanitatis, aut sequitur eum aliquid tale quod est pars sanitatis,aut per plura; hoc autem

ultimum faciens, et quod est ita pars est sanitatis, ut lapides domus, et alia aliorum.

Infert ex dictis quamdam conclusionem, dicens quod *calor itaque in corpore* inductus, scilicet vel per confricationem, vel a casu, vel per medicinam vel ab arte, *aut est pars sanitatis*, *aut sequitur*, scilicet calorem *aliquod tale quod est pars sanitatis,* puta si calor non immediate inducat sanitatem, sed mediante aliquo quod consequitur calorem, puta dissolutio malorum humorum, quæ fit per calorem, *aut per plura*, id est, quod hoc potest fieri non tantum per unum, sed etiam per plura media quæ sequuntur calorem, puta si calor consumit malos humores prohibentes meatus corporis, quibus consumptis fit ordinatus fluxus spirituum per corpus; *hoc autem ultimum faciens*, *et quod est ista*, scilicet immediate inducens sanitatem, *est pars sanitatis*; similiter est in aliis artificialibus, *ut domus* sunt partes *lapides et aliorum* artificialium similiter.

Ultimum inductivum sanitatis est pars ejus non formalis sed virtualis.

56. Notandum, quod cum dicitur hîc in littera quod calor est pars sanitatis, vel illud quidquid sit quod ultimo est inductivum sanitatis, intelligendum est quod est pars sanitatis virtualiter non formaliter, nam calor continet sanitatem, non tamen secundum ultimum ejus gradum formaliter, sed excellentiori modo, sicut causa æquivoca, ideo illam causat, sic est etiam in omnibus genitis a casu. Patet enim quod sanitas de qua exemplificat, potest virtualiter contineri in aliqua qualitate absoluta reductiva aliarum ad æqualitatem, æqualitas autem, vel est sanitas, vel concomitans sanitatem. Deinde cum dicit :

Esse partem alicujus potest intelligi dupliciter.

Quare sicut dicitur impossibile factum esse si nihil præextiterit. Text. com. 24.

Quod quidem igitur pars ex necessitate existit palam ; materia namque pars est ; inest enim et fit hoc, sic igitur et eorum quæ in ratione. Utroque autem modo dicimus æreos circulos quid sunt, et materiam dicentes, quia æs; et speciem quia figura talis, et hoc est genus in quo primo ponitur. Æreus itaque circulus habet in ratione materiam.

Concludit ex prædictis quamdam conclusionem, scilicet quod in definitione omnium generabilium oportet accipere materiam. Dicit ergo, *quare* supple quia *sic est* quod omne quod generatur, generatur ex materia; ideo sicut dicitur communiter *impossibile est aliquid esse factum si nihil præexistit*, quia ex nihilo nihil fit secundum communem scholam omnium Philosophorum, *Palam autem*, *quia illud quod præexistit pars* est, quod patet, *quia inest,* scilicet rei *quæ fit*, *et fit hoc,* quia materia de potentia reducitur ad actum; *si igitur* supple sic est quod materia est pars rei, et inexistens, igitur *est eorum quæ in ratione*, id est, de numero eorum quæ ponuntur in definitione rei. Exemplum si definitur æreus circulus non solum ponitur in definitione ejus figura, vel forma, sed etiam æs quod est materia; ideo subdit, quod *utroque modo dicimus*, id est, definimus *æreos circulos quid sunt*, *et materiam dicentes, quia æs et speciem,* id est, formam; *quia figura talis et hoc,* scilicet figura, *est genus in quo primo ponitur,* et primo collocatur circulus æreus. *Æreus itaque circulus habet in ratione*, id est, in definitione

Materia est necessaria quoad esse et definitionem rerum materialium, et naturalium, et artificialium.

materiam. Similiter intelligendum est de omnibus naturalibus quod definiuntur per materiam, sicut dictum est 6. hujus, et primo Physic. circa finem. Deinde cum dicit :

57. Ex quo vero ut materia fit quædam, dicuntur quando fiunt non illud sed illius modi, ut statua non lapis, sed lapidea; homo autem convalescens non dicitur illud ex quo.

Excludit quamdam dubitationem circa quam sic procedit, quia primo dubitationem proponit. Secundo eam solvit. Secunda ibi : *Causa vero.* Dicit ergo, quod illud *ex quo* aliquid *fit, ut materia, quædam dicuntur quando fiunt non illud, sed illius modi*, id est quod materia ex qua aliqua fiunt quandoque prædicatur de ipsis non in abstracto ut dicantur esse illud, id est materia, sed illius modi, id est, denominative, *ut statua non* dicitur *lapis, sed lapidea*; sed quandoque non est sic, quia *homo convalescens non dicitur illud*, scilicet laborans *ex quo fit;* licet enim convalescens fiat ex laborante, non tamen recipit prædicationem ejus, etiam in concreto, ut convalescens dicatur laborans, vel infirmus; est ergo dubitatio quæ sit causa hujus. Deinde cum dicit :

Text. com. 25. Causa vero quia fit ex privatione et subjecto, quod dicimus materiam, ut homo et ægrotans fit sanus. Magis tamen ex privatione dicimus, ut ex ægrotante sanus quam ex homine. Propter quod ægrotans quidam qui sanus non dicitur, sed homo et homo sanus. Quorum vero privatio non manifesta et innominabilis, ut in ære figura cujuslibet, aut in lateribus et lignis domus, ex his videtur fieri, ut illic ex ægrotante. Propter quod sicut nec ibi ex quo hoc illud non dicitur: nec hîc statua lignum, sed producitur lignea non lignum, et ænea non æs; lapidea sed non lapis, et domus lateritia, sed non lapides.

Text. com. 26. Quoniam neque quod ex ligno fit statua, aut quod ex lateribus domus, si quis valde inspexerit; non utique simpliciter dicet, quia oportet permutationem fieri ex quo, sed non permanente propter hoc quidem ita dicitur.

58. *Aliquid fit ex aliquo dupliciter.*

Solvit dictam dubitationem, dicens quod *causa* hujus est, quia supple dupliciter fit aliquid ex aliquo, scilicet *ex privatione et ex subjecto, quod dicimus materiam, ut homo fit sanus*, quod est subjectum, et laborans fit sanus, quod est oppositum; *magis tamen dicimus aliquid fieri ex privatione,* quam supple ex subjecto, *ut ex laborante sanus, quam ex homine;* sed supple hoc fieri hoc magis dicimus in subjecto, quam in privatione, ut quod homo fit sanus, quam laborans fiat sanus; *propter quod* quia sic est *laborans quidem non dicitur ille, scilicet qui sanus,* sed dicitur magis *homo*, et e converso *homo dicitur sanus*, et non de privatione, dicendo laborans est sanus. Et quia in quibusdam privatio est ignota et immanifesta, ideo subdit : *quorum vero privatio non manifesta et innominabilis*, *ut* est privatio cujuslibet *figuræ in ære, et privatio domus in lateribus, et lignis;* ideo supple in talibus utimur materia loco privationis, dicentes *ex his aliquid fieri ut illic ex laborante*, ubi privatio est manifesta; ut si dicamus quod statua fit ex ære, et domus ex lapidibus et lignis, sicut dicimus quod sanus fit ex laborante; *propter quod sicut nec ibi ex quo hoc*, scilicet fit aliquid, ut ex privatione; illud non dicitur, id est, non prædicatur de illo quod fit, quia non dicimus quod sanus fit laborans; *ita nec hîc* dicimus quod *statua fit lignum, sed producitur,* sci-

Materia prædicatur denominative de materiato. idem 7. hujus text. com. 12.

licet abstractum in concretum, dicendo quod supple statua est *lignea, non lignum, et ærea non æs, lapidea et non lapis; domus etiam dicitur lateritia et non lateres, quia si quis valde*, id est, subtiliter *inspexerit*, patet *quod nec statua fit ex ligno* simpliciter loquendo, *aut domus ex lateribus, non utique simpliciter dicet in talibus*, scilicet fieri hoc ex hoc, *quia oportet permutationem fieri ex quo, sed non permanente*, id est, quod per aliquam permutationem fiunt ista ex illis, sicut ex aliquo permutato et non permanente, æs enim transmutatur cum ex eo fit statua et similiter lateres et ligna. Concludit ergo *propter quod quidem igitur, ita dicitur*, id est fit talis prædicatio in prædictis.

Ex quo aliquid fit ut privatione non prædicatur de eo, sed ex quo fit ut subjecto vel, materia prædicatur in concreto non tantum in abstracto ab ipso et quare.

Notandum, solutionem istam in hoc stare, quia dupliciter fit aliquid ex aliquo. Uno modo ex privatione, vel contrario, et tunc utimur hoc modo loquendi : quod *hoc fit ex hoc*, et non *hoc est hoc*, quia unum oppositum non inexistit alteri; et ideo unum non prædicatur de alio, etiam denominative, prædicatione dicente *hoc est illius modi, vel illius*. Alio modo fit aliquid ex aliquo, ut ex subjecto, quod dicitur materia, et tunc utimur hoc modo loquendi, quod *hoc fit ex hoc*, et *hoc est illius modi*, quia non prædicatione in abstracto, sed in concreto, ut dicitur in littera, ut cum dicimus : Homo est sanus, non sanitas, et statua lapidea, non lapis. Ratio hujus est, quia materia est pars inexistens rei, et ideo potest de re prædicari saltem in concreto, et denominative; quando autem privatio est immanifesta, tunc utimur subjecto loco privationis, et eodem modo loquendi propter eamdem causam, ut non dicimus quod statua sit æs, sed ex ære, nec quod domus fit lapides, sed ex lapidibus, vel producendo abstractum in concretum, modo præexposito.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. VII.

Non fieri per se formam, vel materiam, sed compositum ex utrisque.

SUMMARIUM.

Ut probet ideas Platonis non esse necessarias ad generationem, ostendit non generari per se materiam, nec formam, sed compositum. De quo fuse agit Doctor hîc q. 8. et 9. Vide sum. 2. d.3. q. 6. num. 22. ubi dicit ideas non requiri ad generationem, et 4. d. 12. q. 4. num. 25. ubi docet quod generatur esse compositum, et idem habet d. 13. q. 1. n. 27. et 1. d. 38. q. 2. et fuse hîc q. 10.

Quoniam vero ab aliquo fit quod fit, hoc 59.
autem dico unde principium generationis est, et ex aliquo fit autem non privatio hoc, sed materia. Jam enim definitum est quomodo hoc dicimus, et quomodo fit hoc : Hoc autem est sphæra, aut circulus, aut quodcumque enim aliorum. Quemadmodum nec subjectum, æs inquam ipsum sic, nec sphæram, nisi secundum accidens facit, quia ænea sphæra est, et illam facit ; nam hoc aliquid facere, ex totaliter subjecto hoc facere est. Dico autem quia æs rotundum facere est non rotundum, aut sphæram facere, sed alterum aliquid, aut speciem hanc in alio.

Postquam Philosophus præmisit quædam necessaria ad intentum, nunc accedit ad propositum, volens ostendere quod ideæ Platonis, si ponantur, non possunt esse causa generationis, vel quod non est necesse eas ponere propter

generationem. Circa quod tria facit : quia primo ostendit quid sit illud quod per se terminat generationem. Secundo ostendit propositum, quod scilicet ideæ non sunt necessario ponendæ propter generationem. Tertio quædam dubia determinat possibilia oriri ex prædictis. Secunda ibi : *Utrum igitur.* Tertia ibi : *Dubitabit autem aliquis.* Prima in duas : quia primo probat quod forma non generatur per se, sed tantum per accidens. Secundo quod compositum ex materia et forma per se generatur. Secunda ibi : *Æneam vero sphæram.* Prima in tres : quia primo conclusionem intentam proponit. Secundo eam probat. Tertio eam probatam concludit. Secunda ibi : *Nam si facit.* Tertia ibi : *Palam ergo.* Dicit ergo quod sicut ostensum est prius, *quod fit, ab aliquo fit ; hoc autem dico unde est principium generationis*, id est agens, iterum fit *ex aliquo; fit autem non privatio hoc, sed materia*, id est, quod illud ex quo aliquid fit non est ipsa privatio, sed materia; *jam enim definitum est,* scilicet parum ante, *quando hoc dicimus*, scilicet quod aliter fit ex materia aliquid, et aliter ex privatione; iterum est ipsum quod fit, quod est terminus generationis : *hoc autem est aut sphæra, aut circulus, aut quodcumque evenit aliorum*, hæc enim tria concurrunt in omni generatione, ut dictum est prius. His ergo præmissis et suppositis, subdit quod *quemadmodum* supple *nec ipsum agens* facit *subjectum*, id est materiam quæ est æs, sic *nec facit sphæram*, id est formam sphæricam, *nisi secundum accidens,* quia ænea sphæra est et illam facit, id est, quod facit æneam sphæram, quod est compositum; et quia ænea sphæra est sphæra, et habet formam sphæræ, ideo agens facit per accidens ipsam formam sphæræ. Unde subdit : *nam facere hoc aliquid, est facere hoc ex aliquo subjecto totaliter,* id est, quod universaliter est verum; *dico autem quia facere æs rotundum*, id est, formam rotunditatis *non est facere sphæram,* id est, formam sphæræ, *sed alterum aliquid*, id est, compositum ; *aut speciem hanc in alio*, id est, formam in materia, et hoc est facere compositum, non ergo fit forma nisi per accidens. Deinde cum dicit :

Terminus generationis per se et per accidens quis?

Nam si facit ex aliquo facit alio, hoc enim subjiciebatur, ut facere æneam sphæram. Hoc autem ita, quia ex hoc quod est æs, hoc facit, quod est sphæra. Si igitur et hoc facit ipsum, palam quia similiter faciet, et ibunt generationes in infinitum.

60. Quod forma per se non generatur ostendit

Probat conclusionem propositam et intendit talem rationem : Si forma per se fit, ergo erit processus infinitus in materiis et formis; consequens est falsum, ergo et antecedens. Consequentia probatur ex hoc, quia omne quod fit, fit ex aliquo ut ex materia, ut suppositum est prius ; si igitur forma fiet, fiet ex materia, et per consequens erit composita ex materia et forma ; et tunc quæreretur iterum de forma formæ, et sic in infinitum, cum omne generatum habeat materiam et formam. Dicit ergo *nam si* supple agens aliquid *facit, et ex aliquo facit* scilicet ex materia ; *hoc enim subjiciebatur*, id est supponebatur prius, *ut* supple agens dicitur *facere æneam sphæram : hoc autem ita, quia ex hoc, quod est æs et materia,*

facit hoc quod est sphæra ænea; si igitur facit, et hoc ipsum, scilicet ipsam formam, *palam quia faciet*, scilicet ex aliqua materia, *et ibunt generationes in infinitum.* Deinde cum dicit :

Text. com. 27. Ad hunc text. est, quæst. 9. lib. 7.

Palam ergo quod nec species fit, aut quodcumque oportet vocare in sensibili formam, nec est enim generatio, nec quod quid erat esse huic; hoc enim est quod in alio fit, aut ab arte, aut a natura, aut potestate.

Concludit probatam conclusionem, dicens *palam* esse, *quod nec species, aut quæcumque oportet vocare formam in sensibili*, scilicet materia, non fit, nec est ejus generatio, nisi per accidens; *hæc enim*, scilicet forma *et quod quid est, id quod fit in alio*, scilicet in materia et in aliquo composito singulari, cujus est per se generatio, et hoc *aut ab arte, aut a natura, aut a potestate*, id est, a quocumque agente generaliter.

Universalia sicut et forma generantur per accidens.

Notandum, quod forma quæ est pars rei, non generatur nisi per accidens, propter rationem dictam; ipsa autem species universalis et suum *quod quid est*, (nam species habet, *quod quid est* per se primo) non generatur nisi per accidens, scilicet ad generationem singularium, quorum est per se generatio, ex primo hujus; generato enim Socrate, non per se generatur homo, et *quod quid est* hominis, sed per accidens, ideo dicit Philosophus, quod *nec fit species*, nec forma sensibilis, *nec etiam quod quid erat esse.* Deinde cum dicit :

61. Æneam vero sphæram esse facit, facit enim ex ære et sphæra, nam in hoc hanc speciem facit, et hæc est sphæra ænea; hoc autem sphæræ esse, ejus vero quod est sphæræ esse, omnino si est generatio, ex aliquo aliquid erit. Oportebit enim divisibile esse semper quod fit, et esse hoc quidem hoc, et hoc hoc; dico autem hoc quidem materiam, illud vero speciem. Si igitur est sphæra ex medio figura æqualis, hujus hoc quidem est, in quo erit quod facit; hoc autem in illo, hoc autem omne, quod factum est, ut ænea sphæra. Palam igitur ex dictis, quia quod quidem ut species, aut ut substantia dicitur, non fit, synodus autem secundum hanc dicta fit, et in omni generato materia inest, et est hoc quidem hoc, et hoc hoc.

Ostendit quod ex quo materia non generatur, nec forma, quod compositum est illud quod primo generatur, dicens quod *æneam vero sphæram facit esse*; *facit enim ex ære*, id est, ex materia *et sphæra*, id est ex forma, quæ est terminus formalis generationis, *nam facit hanc speciem*, id est, formam, sive figuram sphæræ *in hoc*, id est in ære, quod est materia, et *hoc est sphæra ænea*, quod est compositum, *hoc autem*, scilicet figura *sphæræ est sphæræ esse*, id est forma sphæræ; *ejus autem quod est sphæræ esse omnino, si generatio erit aliquid ex aliquo*, sicut ex materia, *oportebit enim semper quod fit, esse divisibile, et esse hoc quidem hoc, et hoc hoc*, id est, esse partem et partem, quod exponit; *dico, autem, quod hoc quidem materiam, illud vero speciem* id est, formam, *si igitur est sphæra ex medio figura æqualis*, id est, quod si forma sphæræ est, quod sit figura, scilicet solida a cujus medio omnes lineæ ductæ ad circumferentiam sunt æquales, oportet quod hujusmodi supple sphæræ æneæ *hoc quidem*, scilicet materia, *est illud in quo erit illud, quod facit* agens, scilicet forma, *hoc autem in illo*, scilicet forma, quæ est figura ex medio æqualis, *hoc autem omne*, id est, totum *quod factum est*,

Al. id est, quod quid est sphæræ.

ut ænea sphæra, quod est ipsum compositum. Ultimo, cum dicit *palam igitur*, concludit quantum ad istud capitulum, dicens quod *quia* supple omne, quod fit oportet esse, supple divisibile, igitur palam *est ex dictis, quia quod quidem, ut species, aut ut substantia*, id est, quod quid est, vel forma substantialis rei non fit, *synodus* autem secundum *hanc dicta*, id est, compositum, quid dicitur et determinatur a tali forma et substantia fit, *et* etiam palam est, quod *in omni generatione est materia, et est hoc quidem hoc, et hoc hoc*, id est, habet duas partes, quarum una est materia et altera est forma.

Totum sive per se sive per accidens est primus terminus generationis.

In omni generato est materia et forma.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAPUT VIII.

Non dari aliquam formam a singularibus separatam.

SUMMARIUM.

Ideas ; non esse necessarias ; primo quia alioquin genitum non esset hoc aliquid ; secundo quia non sunt utiles ; tertio non possunt esse causæ exemplares generationis. Nota quomodo dicit generationem muli esse præter naturam, de quo Doctor 2. d. 37. q. 1. Nota etiam omnem generationem esse aliquo modo univocam, vel saltem omne generans generare sibi simile aliquo modo, de quo vide Doctorem 2. d. 27. q 2. ad primum et 4. dist. 44. q. 2. in fine.

Utrum igitur est quædam sphæra præter has, aut domus præter lateres, aut nunquam facta est.

Text. com. 44. c. 8. Ad hunc text. est q. 11. lib. 7.

Postquam Philosophus ostendit quid sit illud, quod per se terminat generationem, nunc ostendit propositum, quod scilicet ideæ non necessario sunt ponendæ propter generationem.

Ad cujus evidentiam notandum, quod ut imponitur Platoni, dupliciter posuit ideas causas generationis, scilicet in ratione generantis, et in ratione exemplaris. Primo ergo agit contra primum. Secundo contra secundum ibi : *In quibusdam vero.* Prima in tres, quia primo ponit intentum sub quæstione. Secundo arguit ad partem negativam, scilicet quod ideæ vel formæ separatæ non possunt poni propter generationem. Tertio concludit propositum probatum. Secunda ibi : *Si sic erit hoc aliquid.* Tertia ibi : *Manifestum igitur.* Est ergo quæstio, *utrum igitur est quædam sphæra præter has*, id est, utrum sit aliqua forma universalis præter singularia, ut quod sit quædam sphæra separata a materia præter has sphæras singulares, quæ sunt in materia ; *aut* sit aliqua *domus* separata a materia *præter lateres*, ex quibus scilicet particulares construuntur, *aut nunquam facta est*, scilicet aliqua talis domus, vel sphæra separata. 62.

Dupliciter posuit Plato ideas causas generationis

An sit aliqua forma universali præter singularia ?

Notandum, quod licet Plato non poneret formas artificialium separatas, ut dicitur 2. Physic. text. com. 19. Philosophus tamen movet quæstionem in artificialibus, ut per artificialia quæ sunt notiora, intelligatur esse quæsitum in naturalibus, quorum ponebat Plato formas separatas, ut utrum sit homo universalis præter carnes et ossa, ex quibus constant homines particulares. Deinde cum dicit :

Ibi tamen loquitur de mathematicis.

Si sic erat hoc aliquid, sed quia tale significat, hoc autem et determinatum non

est; sed facit et generat ex hoc tale, quod quando generatum est, est hoc tale, hoc autem est omne hoc. Callias autem et Socrates est quemadmodum sphæra ænea hoc; homo vero et animal quemadmodum sphæra ænea totaliter.

63. Quod ideæ non sunt ponendæ propter generationem probat.

Arguit ad partem negativam quæstionis, et intendit talem rationem: Si ideæ sive puræ formæ separatæ, sunt causæ generationis; ergo genitum non erit hoc aliquid compositum; consequens est falsum, ergo antecedens. Consequentia probatur: quia generans et genitum assimilantur; sed ideæ si sint, non erunt hoc aliquid, sed quale quid, quia non essent aliquid determinatum, sed commune et universale; ergo ipsum genitum erit quale quid, et non hoc aliquid. Aliter formatur ratio et est idem, quia si sic; ergo ideæ separatæ erunt hoc aliquid; consequens est falsum, quia non sunt aliquod determinatum, sed quale quid, ut prædictum est. Consequentia probatur, per id quod prius quia generans et genitum assimilantur; genitum autem est hoc aliquid et determinatum, ut Socrates; ergo generans erit hoc aliquid determinatum. Dicit ergo quod *si sic*, id est, si ponantur formæ immateriales causæ generationis, *erit hoc aliquid*, scilicet illa forma separata, sive idea. Sed non est, *quia quid tale*, id est, quale quid *significat hoc autem determinatum non est tale*, scilicet forma universalis separata, quod supple falsum est, quia si generatum est tale hoc, id est, *hoc aliquid determinatum*, *quod facit et generat aliquid ex hoc,* id est ex materia, *et quando generatum est, est hoc tale*, id est hoc aliquid determinatum, ita quod generans et genitum sunt hoc aliquid quia assimilantur, ut dictum fuit juxta principium hujus capituli. Quod autem genitum sit hoc aliquid probat cum subdit: *hoc autem omne*, scilicet genitum *hoc*, *Callias autem et Socrates est*, *quemadmodum hæc sphæra ænea,* quorum quodlibet est hoc aliquid determinatum; *homo vero vel animal*, *quemadmodum sphæra ænea totaliter*, id est, universaliter dicta, non sunt supple hoc aliquid determinatum, et per consequens non sunt hoc aliquid generatum. Deinde cum dicit:

Manifestum ergo quia specierum causa, sicut consueti sunt quidam dicere species, si sunt quædam præter singularia ad generationes et substantias nihil utiles, neque utique erunt propter hoc substantiæ secundum se.

Ostendit propositum, dicens quod *si sunt species quædam præter singularia, nihil utiles sunt ad generationes et substantias* rerum; *sicut quidam,* scilicet Platonici *consueti sunt dicere specierum causa*, id est, ad hoc ut ponantur species, id est, ideæ; *nec utique erunt propter hoc substantiæ secundum se,* scilicet existentes separatæ, una enim causa, quare Plato posuit ideas, est, ut essent causæ generationis in rebus; si igitur non sunt causæ generationis, vanum est ponere ideas. Deinde cum dicit: Ideæ non deserviunt ad generationem.

In quibusdam vero palam, quia generans tale quidem est quale generatum, nec tamen idem nec unum numero, sed unum specie, ut in Physicis, homo namque hominem generat, nisi quid præter naturam fiat, ut equus mulum, et hoc quoque simile, quod enim commune est super equum et asinum, non est nominatum proximum genus, sunt autem ambo forsan velut mulus. Quare palam, quia non oportet quasi exemplum, speciem

probare, maxime enim in his exquirerentur formæ, nam substantiæ maxime hæ, sed sufficiens est generans facere et speciei causam esse in materia. Omnis vero jam talis species in his carnibus ossibus Callias et Socrates, et diversa quidem propter materiam, diversa namque idem vero specie, nam individuæ species.

64\. *In generatione generans et genitum sunt idem specie non numero.*

Ostendit quod ideæ non sunt necessariæ propter generationem in ratione exemplaris, sive assimilantis, dicens *quod in quibusdam palam est*, licet forte in aliis sit dubium *quod generans est quidem tale, quale est genitum, non tamen idem, nec unum numero, sed unum specie*, ut dictum est *in Physicis*, 2. Physic. text. com. 70. quod generans et genitum non incidunt in idem numero, sed in idem specie, *homo namque hominem generat*. Similiter intelligendum est de aliis rebus naturalibus, quod quælibet res generat sibi simile in specie, nisi fiat aliquid præter naturam, ut cum generat equus mulum. Dicitur autem ista generatio præter naturam, quia est præter intentionem naturæ particularis; nam virtus in semine equi intendit producere naturaliter simile in specie equo generanti, quia tamen non potest propter inobedientiam materiæ, generat simile quod potest; unde in generatione muli est aliquo modo similitudo geniti ad generans, ideo subdit: et *hoc quoque simile, est enim aliquod genus proximum, non nominatum, quod est commune super equum et asinum, sunt autem ambo forsan velut mulus*, ita quod continentur sub aliquo genere proximo communi et equo et asino; continetur etiam mulus sub illo genere, in quo genere sit asinus, et sic assimilatur aliqualiter generanti; ergo omnia generata aliquo modo assimilantur particularibus generantibus. *Quare si sic est palam quod non oportet probare speciem*, scilicet aliquam separatam, *quasi exemplum* ad cujus similitudinem sint res generatæ, ut dicebat Plato, *maxime enim in his*, scilicet naturalibus *exquirerentur* talia exempla; *nam hæ*, scilicet substantiæ naturales *maxime sunt substantiæ*, respectu, scilicet artificialium; *sed in his sufficiens est generans*, scilicet particulare, *facere*, scilicet talem similitudinem *et esse causam speciei*; id est, formæ in materia, quod est esse causam compositi. *Omnino vero* jam *talis species*, id est, forma quæ est *in his carnibus et ossibus*, est supple aliquod determinatum singulare, ut *Callias et Socrates* et supple generans et genitum sunt *diversa quidem propter materiam*, *diversa namque* supple materialiter; *idem vero specie* est, scilicet utraque forma generantis et geniti, *nam individua species*, id est, forma est alia, scilicet et alia in generante et genito, ex quo patet, quod superfluum est ponere aliquam formam separatam, quæ sit causa generationis rerum in ratione exemplaris, sive assimilantis, cum ad hoc sufficiat forma agentis particularis, quæ est in materia.

Quod generatio muli est præter naturam et qualiter. Adde ex S. Thom. et aliis expositoribus hîc plura. Nominetur illud genus jumentum.

Idea non est exemplar in generatione naturali.

65\. Notandum, quod Philosophus hîc in littera videtur concedere omnem generationem esse aliquo modo univocam. Ad cujus evidentiam sciendum, quod omnis generatio est aliquo modo univoca, nam omnia fiunt aliqualiter ab univoco; quia agens vel habet formam, quam producit formaliter in se, et tunc generatio est simpliciter univo-

ca; aut habet formam illam in virtute non formaliter, et tunc generatio non est simpliciter univoca, sed tantum secundum quid. Ex quo colligitur, quod etiam in putrefactis est aliquo modo generatio univoca, quia agens superius universale virtualiter habet formam generati per putrefactionem, etsi non formaliter.

Omnis generatio est univoca.

Notandum, quod ex hoc quod hîc dicitur quod generans et genitum sunt diversa propter materiam, volunt aliqui materiam esse causam distinctionis numeralis et individuationis, quæ opinio improbata est 5. hujus, cap. de Uno; sed quod hîc dicitur, nihil facit pro eis, si bene intelligatur.

Vide in prolog. sent. q. finali ad finem.

Ad cujus evidentiam notandum, quod intentio Philosophi est quod ideæ non sunt necessariæ propter generationem, quia tam distinctio gignentis a genito, quam etiam assimilatio geniti cum generante, quæ duo requiruntur ad generationem univocam, possunt haberi sine ideis. Agens enim particulare ex forma sua habet unde assimilet sibi passum et generans genitum, et ex materia habet quod sit distinctum a genito non principaliter; licet tamen sequatur necessario quod distinguatur per materiam a genito, quia materiam non suam, sed aliam perficit per formam terminantem generationem, sua enim materia jam perfecta est formaliter; et ex hoc quod assimilat per formam, assimilat aliam materiam quam suam, et ita sua materia alia est ab illa quæ privatur forma tali. Cujuscumque est autem alia materia, ex quo materia est pars essentialis rei, ipsum est aliud ab eo; dico tunc quod assimilationis vel similitudinis principalis ratio est ipsa forma inter generans et genitum; et hoc non secundum unitatem, vel identitatem individualem, inquantum forma est hoc, sed secundum unitatem, vel identitatem illam minorem, inquantum forma est, quæ est unitas aliqua minor unitate numerali, et secundum hoc est ratio generandi. Forma etiam est principium distinctionis prius quam materia, quia sicut forma est illud principalius, quo compositum est, quam materia, ita etiam est principalius, quo compositum est unum, et per consequens in se indistinctum, et ab alio distinctum. Appropriate tamen distinguendo inter assimilativum et distinctivum, forma est assimilativa, ita quod non materia proprie, quia non est qualitas substantialis, vel accidentalis; materia autem est distinctiva appropriate loquendo, quia necessario ex hoc quod caret forma, distinguit ab illa materia quæ præhabet formam, et ita compositum a composito. Aliter posset dici brevius, distinguendo de materia, ut in 5. hujus, prout est altera pars essentialis constituens cum forma partis unum per se, et de tali non est sermo hîc, nec ipsa est causa individualis distinctionis; vel prout materia dicit proprietatem individualem, quæ etiam materia potest dici, et sic utique generans generat aliud, quod est aliud et distinctum per talem materiam quæ est individuationis causa. Prima responsio melior et me-

Vide in 2. d. 3. q. 6. ad finem. Ad generationem univocam requiruntur 2. Quomodo materia est principium distinctionis numeralis. Al. forma.

Assimilativum et distinctivum proprie et principaliter est forma, proprie vero et concomitanter est materia. Appropriate vero assimilare est formæ, et distinguere materiæ.

Materia 2.

lius salvat litteram Philosophi ut videtur.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. IX.

Aliqua ab arte, et casu fieri, alia non : Item omnia ex univoco generari, et compositum, non formam terminare generationem.

SUMMARIUM.

Ut solvat dubitationem : quare aliqua fiunt, nunc ab arte, nunc a casu, ut sanitas ; alia ab arte tantum, ut domus; notandum ex Doctore quædam generari immediate, id est, sine semine, quædam mediate, seu propagatione. De quo vide sum. 2. d. 18. Nota etiam ex eodem 1. d. 2. q. 2. num. 27. generata per propagationem, et putrefactionem contingere esse ejusdem speciei, ut experientia constat in multis plantis.

Text. com. 29. cap. 9. Dubitabit autem aliquis quare alia fiunt arte, et a casu, ut sanitas, alia non ut domus.

Ad hunc text. est q. 12. lib. 7. 1. Dubium. Postquam Philosophus probavit quod ideæ non sunt necessario ponendæ propter generationem, nunc determinat quædam dubia possibilia oriri ex prædictis. Et dividitur in
66. duas secundum duo dubia quæ removet. Secunda ibi : *Non solum autem.* Prima in duas : quia primo movet unum dubium et solvit. Secundo ex data solutione concludit quamdam veritatem superius præostensam. Secunda ibi : *Palam vero ex dictis.* Prima in duas : quia primo proponit dubitationem. Secundo subjungit ejus solutionem. Secunda ibi : *Causa vero est.* Dicit ergo, quod *dubitabit aliquis, quare aliqua fiunt ab arte, et a casu, ut sanitas; alia vero non, ut domus,* quod scilicet sic fit ab arte quod non fit a casu.

Notandum quod ista dubitatio oritur ex prædictis, dictum enim fuit supra quod arte sunt ea quorum est species in anima artificis, ut sanitas inducta per artem medicinæ. Dictum fuit etiam quod eadem quæ fiunt ab arte, fiunt etiam a casu, quando est principium in materia sine arte, quod esset principium motus factionis, si idem fieret ab arte, ut sanitas causatur a calore extrinseco per confricationem; hoc autem non est verum in omnibus, ut patet de domo, quæ non potest fieri a casu, sed ab arte solum; ergo est dubitatio quæ est causa hujus. Deinde cum dicit :

Causa vero est quia hoc quidem est materia incipiens generationis in facere et fieri aliquid eorum, quæ ab arte in qua existit aliqua rei pars. Hæc quidem talis est qualis moveri ab ea, illa vero non, et hujus hæc quidem potens, hæc autem est impotens, multa namque possunt quidem ab ipsis moveri sed non sic puta saltare. Quorum igitur talis est materia, ut lapides impossibile sic moveri nisi ab alio, sic tamen utique et ignis. Propter hoc, hæc quidem non habent sine habente artem, hæc autem erunt ; ab his enim movebuntur non habentibus artem quasi artem, moveri vero potentibus eis, aut ab aliis non habentibus artem, aut ex parte. 67.

Solvit dubitationem.

Ad cujus evidentiam sciendum, quod aliqua generantur univoce, et aliqua æquivoce. Exemplum primi, homo generans hominem. Exemplum secundi, generatio vermis ex putrefactione; et eorum etiam quæ generantur univoce, quædam generantur immediate, quædam mediate. Exemplum primi, ignis generat ignem sine aliquo medio. Exemplum secundi, asinus generans asinum mediante Generatio alia æquivoca alia univoca, et hæc duplex. Nota de ratione seminali. Vide 18. d. 2.

semine. In generatis igitur univoce non immediate requiritur necessario ratio seminalis, sed non requiritur necessario in generatis immediate. Ratio hujus est, quia ratio seminalis ponit quoddam medium inter generans et genitum, ut etiam absente generante possit generatio continuari; sed absente generante mediate, puta asino masculo, continuatur generatio in ventre femellæ asinæ; absente autem generante immediate, puta igne non continuatur generatio ignis, sed statim aqua redit ad suam frigiditatem, si ex aqua debeat ignis generari; ergo in generatis immediate non requiritur necessario ratio seminalis. Confirmatur, quia ibi non concurrit semen, nec concurrit ratio seminalis, nam ratio seminalis est aliqua forma seminis, inquantum est semen, sive sit forma substantialis seminis, sive, quod magis videtur, sit aliqua qualitas consequens necessario formam seminis; ratio ergo seminalis non est sine semine, sed in generatis mediate concurrit semen, et non in generatis immediate. Patet ergo quod in his, et non in illis requiritur necessario ratio seminalis, eadem ratione, nec requiritur ratio seminalis proprie in generatis æquivoce; tum quia ibi non concurrit semen; tum quia absente generante non continuatur illa generatio, sicut patet. In generatis igitur naturaliter et mediate, ut sunt animata communiter, et in quibusdam generatis artificialiter, exigitur in materia quædam virtus et ratio seminalis, vel aliquod simile, quod dicitur propter generata per artem, in quorum materia est quandoque aliqua virtus activa, quasi tenens locum rationis seminalis, quam virtutem vocat hîc Aristoteles partem rei; non quod sit pars formæ generandæ, vel inchoatio, sed est quædam virtus, sive ratio seminalis in generatis naturaliter, vel aliquod simile in generatis ab arte; quæ virtus continet virtualiter formam generandam, eo modo, quo hîc infra, et supra etiam dixit calorem esse partem sanitatis. Ubi ergo est hujusmodi pars, possunt talia non solum ab arte, sed etiam a casu generari, ut patet de sanitate, et ubi non, non, ut patet de domo.

Ratio seminalis quid? In quibus requiritur ratio seminalis!

Pars rei 2.

Quare aliqua eadem fiunt ab arte, et a casu, et aliquæ alia ab arte tantum. Solutio dubii.

68. Dicit ergo quod *causa* dictæ dubitationis *est, quia horum quidem quæ fiunt ab arte, materia est incipiens*, scilicet *ut principium generationis in facere et fieri aliquid eorum quæ* sunt *ab arte, in qua* scilicet materia *existit*, supple non semper sed quandoque *aliqua pars rei*, scilicet aliqua virtus, ut ratio seminalis; quandoque supple non existit in materia talis pars, et ideo *hæc quidem*, scilicet materia, *talis est, qualis potens moveri ab ea*, id est, a seipsa, ut quando scilicet habet dictam partem rei; *illa vero non*, quando scilicet non habet illam partem. Exemplum in corpore humano, quod est materia sanitatis, existit quando aliqua virtus activa, puta calor, vel hujusmodi per quam corpus potest seipsum movere ad sanitatem; sed in lapidibus et lignis non existit aliqua talis virtus, per quam talis materia possit seipsam movere ad formam domus, et hinc est quod

homo potest sanari non solum ab arte, sed etiam a casu propter illam virtutem inexistentem sibi, non autem domus sic, propter carentiam talis virtutis. Subdit autem quod *hujus quidem hæc sic potens, hæc autem impotens*, id est, quod quando materia potest seipsam movere modo prædicto, contingit dupliciter: quia per illam virtutem intrinsecam, quæ dicitur pars rei, quandoque potest sic moveri, sicut per artem moveretur, sicut patet in sanatione, nam virtus corporis humani, similiter aliquid agit ad sanitatem sicut ars ; *quandoque non potest sic a se moveri sicut moveretur per artem, puta tripudiare ;* multi enim sunt qui ignorantes saltandi artem, sive tripudiandi, possunt movere quidem seipsos, sed non sic sicut si haberent dictam artem. Concludit ergo propositum, quod illa *quorum talis est materia, quales lapides* sunt materia domus, *impossibile sit moveri nisi ab alio*, ex eo quia carent illa virtute activa, quæ est principium movendi seipsum, *si tamen utique et ignis*, id est, quod hoc etiam habet veritatem in naturalibus, sicut in artificialibus ; nam ignis non potest generari nisi ab alio, ex eo, quia in materia ignis non est illa virtus activa seminalis, quia potest materia seipsam ad formam transmutare in absentia generantis ; et *propter hoc hæc quidem*, scilicet artificialia, quæ scilicet non habent illam partem rei, quæ dicitur ratio seminalis, vel aliquod simile in artificialibus, *non erunt sine habente artem*, ut est domus ; *hæc autem* quæ scilicet habent talem partem, *erunt* supple sine arte, et a casu ; *movebuntur enim* supple eorum materiæ *ab his*, scilicet agentibus *non habentibus quasi artem*, et etiam supple habentibus, cum possint fieri utroque modo ; ideo subdit quod, *moveri vero potentibus eis*, scilicet ab agentibus sine arte, contingit dupliciter : *aut ab aliis non habentibus artem*, id est, quod uno modo possunt etiam moveri materiæ ab aliis extrinsecis sine arte, et non a seipsis, ut illa scilicet quæ non habent illam partem rei, puta si ex ære fiat statua ab aliquo agente non habente artem ; *aut ex parte*, id est, alio modo possunt a seipsis moveri, ut quæ habent dictam partem rei, ut corpus humanum movens seipsum sine arte ad sanitatem.

SUMMARIUM.

Tangit tres gradus univocæ generationis. Primus est quando generans et genitum conveniunt in forma specifica, et modo essendi, ut cum ignis generat ignem. Secundus, cum conveniunt in forma, sed non essendi modo, ut domus intra et extra, quia intra est tantum intentionaliter, sed extra realiter. Tertius quando generans habet formam geniti tantum virtualiter, et hîc est tantum secundum quid univocus. Declarat quomodo calor in motu, hoc univocationis gradu generatur, et eodem modo sperma concurrere ad generationem, quadam virtute formativa fœtus, de quo bene agit Doctor 2. d. 18.

Palam vero ex dictis, quia modo quodam omnia fiunt ex univoco, quemadmodum naturalia ; aut ex parte univoco, ut domus ex domo ; aut ab intellectu : ars enim species est aut ex parte, aut habente aliquam partem, nisi secundum accidens fiat. Text. com. 30.

Ex data solutione concludit quamdam veritatem jam superius præostensam. Circa quod duo facit : quia primo ex prædictis concludit conclusionem. Secundo sub- 69.

jungit ejus declarationem. Secunda ibi : *Causa namque.* Dicit ergo quod *palam est ex prædictis, quia modo quodam omnia fiunt ex univoco*, scilicet totaliter simpliciter, *quemadmodum naturalia*, ut ignis genitus ab igne, et homo ab homine ; *aut ex parte univoco,* id est, non totaliter, sed in parte univoco, *ut domus*, scilicet exterior, et in materia *ex domo*, scilicet in mente, et sine materia ; *aut ab intellectu* scilicet formato per speciem domus, sive habitu artis faciendi domum, *ars enim quædam species est rei fiendæ per artem.*

69. Omnis generatio est univoca, sed diversimode. Aut tertio modo fit, scilicet aliquid ex univoco, *aut ex parte formæ* præexistente in generante, vel in materia ; *aut ex habente*, scilicet materia, vel generante *aliquam partem,* exponendo partem non formalem, sed virtualem, modo quo calor dicitur pars sanitatis ; et subdit, hæc intelligenda esse *nisi aliquid fiat secundum accidens.* Tunc enim non oportet esse similitudinem univocationis inter generans et genitum, sicut voluptas, sive delectatio domus, nam faciens domum per accidens facit eam delectabilem, sive voluptuosam ad habitandum, ut dicitur 6. hujus text. com. 4.

Gradus generationis univocæ tres. Notandum, quod hîc tangit Philosophus tres gradus generationis univocæ. Primus est, quando generans et genitum assimilantur in forma, et in modo essendi formæ quemadmodum se habent naturalia ; nam ignis generans et ignis genitus habent eamdem formam in specie, et eumdum modum essendi formæ, nam uterque ignis habet formaliter et realiter formam ignis. Secundus modus est, quando generans et genitum habent similem formam, non tamen secundum eumdem modum essendi formæ, quemadmodum artifex se habet ad artificialia ; nam licet domificator habeat formam domus quam facit, tamen forma domus existit in domificatore modo quasi intentionali non reali, domus autem extra habet realiter formam domus. Tertius gradus est, quando generans non habet similem formam in specie cum genito, sed habet formam geniti non formaliter, sed virtualiter solum ; quæ virtus vocatur hîc pars rei, sive illa virtus, vel pars sit in generante, puta in Sole, sive in intelligentia generante ranam, sive sit in materia cui a tali agente est immissa aliqua vis activa, qua potest seipsam transmutare ad formam, puta si dicatur rana generari a materia putrefacta habente in se aliquam vim activam acceptam a Sole. Primus modus est propriissime, et simpliciter univocus. Secundus minus proprie ; tertius solum secundum quid,ut fuit dictum supra. Deinde cum dicit :

Causa namque faciendi prima secundum se pars ; calor enim in motu calorem in corpore facit ; hîc vero est, aut sanitas, aut pars, aut sequitur eum pars aliqua sanitatis, aut sanitas ipsa ; propter quod et dicitur facere, quia illud facit sanitatem cui consequitur et accidit calor. 70.

Quare quemadmodum in syllogismis omnium principium est substantia ; nam ex quo quid est syllogismi sunt et hîc generationes. Text. com. 31.

Declarat præmissam veritatem. Circa quod tria facit : quia primo declarat eam in artificialibus. Secundo in naturalibus. Tertio comparat generata per naturam ad

generata per artem. Secunda ibi : *Similiter itaque*. Tertia ibi : *Quæcumque autem a casu*. Dicit ergo, quod *prima causa faciendi aliquid secundum se, est pars* formæ generandæ, accipiendo partem modo præexposito, *calor enim in motu calorem in corpore facit*. Cum enim per motum generatur calor in corpore, ipse calor est quodammodo in motu non formaliter, patet, sed in virtute activa, quæ dicitur pars caloris, ut sic calor existens in motu virtualiter generet calorem existentem in corpore formaliter, quæ est generatio univoca secundum quid; *is vero*, id est, calor in corpore generatus a motu *est, aut sanitas* ipsa, *aut pars* sanitatis, *aut sequitur eum*, scilicet calorem *pars aliqua sanitatis, aut sanitas ipsa*. Vult dicere, quod iste calor inducens sanitatem, aut est ipsa sanitas formaliter, aut pars sanitatis non formalis, sed virtualis. Et hæc secunda pars disjunctivæ est vera, si calor immediate inducat sanitatem, ut causa partialis; si aliqua alia requirantur, aut sequitur ipsum calorem pars aliqua sanitatis, non formalis, sed virtualis, quando scilicet calor non immediate, sed mediante alio, puta mediante dissolutione malorum humorum, vel aliquo alio inducit sanitatem; aut est sanitas ipsa non formaliter, sed virtualiter, si calor inducat sanitatem ut totalis causa. Hoc enim quadruplici modo potest intelligi se habere calor ad sanitatem, *propter quod* supple motus *dicitur facere* scilicet sanitatem; *quia illud facit sanitatem cui consequitur* id est, quod consequitur *et accidit ex motu*, scilicet *calor*, ita quod motus mediante calore dicitur facere sanitatem; vel aliter propter calorem dicitur facere sanitatem, quia illud facit sanitatem cui consequitur, ut accidit scilicet sanitas, ut quando calor mediante alio, scilicet dissolutione humorum, inducit sanitatem, ad quam dissolutionem consequitur sanitas.

Quomodo calor est in motu et quomodo est pars caloris in corpore et causa ejus univoca ?

Forma generantis ad formam potest comparari quadrupliciter.

Quare quemadmodum in syllogismis principium omnium est substantia, id est, quod quid est rei, quod est principium et medium in demonstratione; nam syllogismi, scilicet demonstrativi *sunt quod quid est*, ita *et hic generationes* sunt ex *quod quid est*. Sicut enim intellectus speculativus procedit ad demonstrandum passionem de subjecto ex ipso *quod quid est*, sic intellectus practicus procedit ad opus sive ad generationes operativas ex ipsa specie artificiati, quæ est supple prima substantia, et *quod quid est* ; et in hoc est similitudo intellectus speculativi, et practici, quia uterque procedit in sua operatione ex *quod quid est* objecti, sive subjecti. Deinde cum dicit :

Convenientia notabilis intellectus speculativi et practici. Hinc posset inferri quod quod quid est subjecti sit medium demonstrationis.

Similiter itaque his et quæ sunt natura constituta se habent, nam sperma facit sicut quæ ab arte : habet enim potestate speciem, et a quo, sperma est aliqualiter univocum, non enim omnia sic oportet quærere, ut ex homine homo, etenim fœmina ex viro : unde mulus non ex mulo, sed si non orbatio fuerit. 71.

Declarat præmissam veritatem in naturalibus, dicens quod sicut supple in artibus *similiter se habent quæ sunt natura constituta his*, quæ scilicet fiunt ab arte; *nam sperma facit*, id est, operatur ad generationem, *sicut in his quæ sunt ab arte*, nam sicut supple artifex non habet formam

De virtute seminis hinc possunt plura inferri.

domus in actu sed in virtute, sic et in proposito; *habet enim* supple sperma *speciem,* id est, formam animalis *potestate* et non actu; et subdit quod illud supple animal, *a quo sperma, est aliqualiter univocum* ei quod fit ex spermate. Et subdit, quia dixit aliqualiter univocum, *non enim omnia sic oportet quærere* quod fiant, scilicet totaliter univoce, *ut homo ex homine, etenim fœmina fit ex viro, unde* etiam *mulus non* fit *ex mulo,* sed supple ex asino, vel equo. Inter virum autem et fœminam, et equum vel asinum et mulum, non est totaliter similitudo, licet sit aliqualiter, ut prædictum est; et subdit quod supple id quod dictum est, scilicet quod a quo est sperma oportet esse aliqualiter univocum, intelligendum est *si non fuerit orbatio*, id est, defectus naturalis in virtute seminis, ut quando ex inobedientia materiæ fiunt monstra in natura.

Fœmina non est univoce homo simpliciter, sicut vir.

Differunt virtutes formativæ in naturalibus et artificialibus. Generatio ex semine qualiter univoca.

Notandum, quod in semine est aliqua virtus formativa, quæ sic comparatur ad ipsam naturam concepti, sicut forma domus in mente artificis comparatur ad lapides et ligna, excepto quod forma artis est extrinseca materiæ, virtus autem seminis est intrinseca. Quia vero generatio animalis ex semine non est ab ipso semine sicut ab univoco, quia ipsum semen non est animal formaliter, tamen illud a quo est decisum ipsum semen, puta animal, est univocum vel simpliciter, vel aliqualiter ei quod ex semine generatur. Deinde cum dicit :

72. Quæcumque autem a casu, ibi fit quorumcumque materia potest a seipsa moveri hoc motu quo sperma movet. Quorumcumque vero non, ea impossibilia sunt fieri aliter quam ex ipsis.

Comparat generata per naturam ad generata per artem, dicens quod sicut *fit ibi,* scilicet in arte, quod *quæcumque fiunt a casu quorumcumque materia potest a seipsa moveri, eo motu quo* scilicet movetur ab arte. Quando vero non potest sic moveri, tunc id quod fit ab arte, non potest aliter fieri quam ab arte; similiter in naturalibus, scilicet aliqua possunt fieri a casu, et sine spermate, scilicet quæcumque quorum materia potest a seipsa moveri *hoc motu quo sperma movet* ad generationem, scilicet animalis, ut patet in generatis ex putrefactione; *quorumcumque vero* supple materia non potest a seipsa moveri, *illa impossibilia sunt fieri aliter quam ex ipsis,* scilicet seminibus, puta homo vel equus, ut superius dicebatur.

In naturalibus aliqua generantur a casu et ex semine, aliqua vero tantum ex semine sicut suo modo in artificialibus. Quare genita per putrefactionem dicantur a casu.

Notandum ut præexpositum fuit supra, illa quorum materia potest a seipsa moveri eo modo quo sperma movet, puta putrefacta, dicuntur fieri a casu, non simpliciter, sed ut referuntur ad causam particularem, respectu cujus accidunt, quia præter intentionem talis causæ, et ideo per accidens et a casu, licet respectu causæ universalis eveniant per se, et in ratione causæ. Ex hoc etiam quod hîc dicitur, patet quod nec omnia animalia possunt generari ex semine, et sine semine, ut dicitur Avicenna posuisse; nec nulla possunt utroque modo generari, ut ait Commentator, text. com. 32. ut prolixius dictum fuit supra. Deinde cum dicit :

Ad hunc text. est q. 10. lib. 7. Non solum autem de substantia ostendit ratio non fieri speciem, sed de omnibus similiter primis communis ratio, ut quantitate et qualitate, et aliis Categoriis; fit enim velut ænea sphæra, sed non sphæra, nec æs; sed in ære si fit. Semper enim oportet præexistere materiam et speciem, et in quid, et in qualitate, et in quantitate, et in aliis similiter Categoriis. Non enim fit quale, sed quale lignum, neque quantum, sed quantum lignum, aut animal.

2. Dubium. 73. Removet secundum dubium circa prædicta: dictum fuit supra quod forma non generatur sed compositum; posset ergo hîc esse dubium, utrum hoc sit verum tantum de formis substantialibus, aut etiam de accidentalibus, et hoc dubium hîc removere intendit. Circa quod duo facit: quia primo ostendit esse verum in utrisque. Secundo assignat differentiam inter ipsa. Secunda ibi: *Sed proprium substantiæ*. Dicit ergo, quod *non solum ratio* superius facta *ostendit de substantia*, id est, de genere Substantiæ *non fieri speciem*, id est, formam, *sed est ratio communis, similiter de omnibus primis*, id est, Prædicamentis quæ sunt prima genera, *ut de Quantitate, et Qualitate, et aliis Categoriis,* id est, Prædicamentis. *Fit enim velut ænea sphæra*, id est, compositum, *sed non fit sphæra,* id est forma, *nec æs*, id est, ipsa materia; *et in ære si fit*, id est, quod si ipsa sphæra fiat aliquo modo, non fit simpliciter, et per se, sed *fit in ære,* id est, in materia, quod est fieri per accidens. *Semper enim oportet præexistere materiam et speciem*, id est, formam eo modo quo partes essentiales præcedunt naturaliter generationem compositi; et hoc quod dictum est, verum est, *et in quid*, id est, in Substantia, *et in Quantitate, et in Qualitate, et in aliis similiter Categoriis. Non enim fit quale*, id est, qualitas, *sed quale lignum*, id est, compositum; *nec fit quantum*, id est, Quantitas, *sed quantum lignum, aut quantum animal*, quæ sunt composita ex subjecto et accidente.

Advertendum tamen, quod sicut dictum fuit sæpe, Philosophus non curans de exemplis, per artificialia dat intelligere naturalia; per hoc ergo quod dicit, quod non fit per seipsum æs, nec ipsa sphæra, sed sphæra ænea quæ est quoddam artificiatum, intelligendum est similiter de composito naturali, ut quod in generatione lapidis, nec fit per se forma lapidis, nec materia ejus, sed ipse totus lapis. Deinde cum dicit: Exempla Aristotelis communiter sunt in artificialibus tanquam in magis notis.

Sed proprium substantiæ ex his accipere est, quia necesse præexistere semper aliquam substantiam actu existentem quæ facit, ut animal, si animal nascitur. Quale vero et quantum non necessarium, nisi potestate solum. Vide Scot. 12. dist 4. art. 2.

Assignat differentiam inter substantiam et accidentia, dicens quod *proprium substantiæ,* scilicet respectu accidentium *ex his* accipiendum est, quia supple quando substantia generatur *necesse est semper præexistere alteram substantiam actu existentem*, *quæ facit*, id est, generat substantiam, *ut si sit animal*, *oportet* præexistere animal, a quo scilicet generatur, quando scilicet est generatio animalis per propagationem, et ex semine. *Quale vero et quantum non necessarium nisi potestate solum,* id est, quod in quali et in quanto, et in aliis accidentibus, quando generantur, non erit necessarium quod præexistat quale, aut quantum actu, sed solum in potentia, sive ista potentia referatur ad potentiam Differunt generationes substantiæ, et accidentis. Hinc sequitur quod accidens non attingit formam substantialem productive.

materiæ, et subjecti, sive ad potentiam agentis; nam principium activum substantiæ non potest esse nisi substantia, principium autem activum accidentis potest esse substantia et non accidens.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAPUT X.

An partes sint priores toto, et an earum rationes in totius ratione ponantur.

SUMMARIUM.

Definitionem habere partes seu conceptus quidditativum et qualificativum ; quærit an partes sint priores toto. Doctor optime declarat terminos, speciem, totum, materiam, partem. Litteras esse de ratione syllabæ, incisiones tamen, seu semicirculos non esse de ratione circuli, explicatur. Item partes materiales, ut carnem et ossa, esse de ratione individuorum, non tamen de ratione speciei, cujus ratio redditur. Vide Doct. 2. d. 2 q. 2. n. 3.

Text. com. 33. cap 10. Ad hunc text est, q. 16. lib. 7.

Quoniam autem definitio ratio est, et omnis ratio partes habet, ut autem ratio ad rem, et pars rationis ad partem rei similiter se habet. Dubitantur jam an oportet partium rationem esse in totius ratione, an non ; in quibusdam enim videtur esse, in quibusdam non, nam circuli ratio non habet eam quæ incisionum. Quæ autem syllabæ habet eam quæ elementorum, et tamen dividitur in incisiones, ut syllaba in elementa.

In isto capitulo, ut dicebatur,
74. Philosophus inquirit ex quibus partibus constituatur *quod quid est.* Et dividitur in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda ostendit quomodo ex eis fiat unum. Secunda ibi : *Nunc autem dicamus.* Prima in duas : quia primo proponit quasdam dubitationes. Secundo subjungit earum solutiones. Secunda ibi : *Aut multipliciter dicitur.* Prima pars in duas secundum duas dubitationes, quas proponit arguendo pro et contra. Secunda ibi : *Amplius autem.* Dicit ergo, quod *quoniam definitio est ratio*, id est, quædam oratio et compositio nominum, quia una dictio non potest proprie esse definitio, *et omnis oratio habet partes,* ita quod sicut oratio se habet ad rem, ita se habet similiter pars orationis ad partem rei, quia inquam sic est : ideo *dubitatur jam an oportet rationem partium esse* sive poni *in ratione totius.* Et arguit ad quæstionem ostendens unde dubitatio sumat ortum, *quia in quibusdam videtur esse et in quibusdam non*, quod scilicet in ratione sive definitione totius ponuntur partes sive definitiones partium ; *nam circuli ratio*, id est, definitio *non habet eam quæ incisionum*, id est, partium circuli incisarum, tive divisarum a circulo, ut sunt duo semicirculi, vel aliæ partes minores ejus; semicirculus enim vel definitio ejus non ponitur in definitione circuli. Definitio autem quæ est *syllabæ, habet eam quæ est elementorum*, id est, litterarum, nam syllaba definitur per litteras, ut si dicatur quod syllaba est vox composita ex litteris, *et tamen circulus dividitur in incisiones, sicut syllaba in elementa.*

Al. ratio.

1. Dubium An pars vel ejus definitio definiat totum ?

Notandum, quod quia definitio et definitum sunt perfecte idem, ideo ubicumque utimur uno, possumus uti et reliquo ; idem ergo est quærere de definitione et definito, utrum partes ponantur in definitione totius ; definitum enim oportet esse compositum ex materiali et formali, ut patebit magis in 8. hujus.

Definitio et definitum uniformiter definiunt tertium secus si reciproce, et passive dicas.

Cum igitur definitio exprimat principia definiti, oportet definitionem esse compositam et habere partes, constat enim ex duobus conceptibus : uno quidditativo, et alio qualitativo, qui exprimunt principium materiale et formale ex parte definiti ; ideo sicut ait Philosophus quod sicut se habet tota definitio ad totum definitum, sive rem definitam, sic partes definitionis ad partes rei. Deinde cum dicit :

75. Amplius autem si priores sunt partes toto, et recti acutus est pars, et digitus hominis, prior erit acutus recto et digitus homine, videntur autem illa esse priora ; secundum rationem namque dicuntur ex illis, et in esse sine invicem priora.

2.Dubium. An pars sit prior toto vel e converso. Ponit secundam dubitationem, dicens quod *amplius* supple est dubitatio, *si partes sunt priores toto*, et supple videtur quod sic ; quia *si acutus*, scilicet angulus *est pars recti* anguli, *et digitus* est pars *hominis*, sequitur quod *acutus erit prior recto, et digitus homine,* quia supple simplex est prius composito ; dicitur autem angulus acutus pars recti, ex eo quod angulus rectus potest dividi in duos acutos vel in plures. Et subdit arguendo ad oppositum : *videntur autem illa esse priora,* scilicet rectus acuto, et homo digito, propter duplicem rationem ; tum *quia secundum rationem dicuntur esse ex illis ;* acutus enim et digitus dicuntur secundum rationem, id est, definitionem esse ex illis, id est, ex homine et recto ; nam in definitione acuti ponitur rectus, et in definitione digiti ponitur homo ; illud autem videtur prius alio, quod ponitur in ejus definitione, et non e converso ; tum quia *in esse sine ad invicem* sunt *priora,* id est, quod illa quæ possunt esse sine aliis, et non e converso dicuntur priora illis, ex 5. hujus cap. de Priori, text. com. 16. Homo autem potest esse sine digito, et non e converso, quia digitus abscissus non est digitus, ut dicetur infra ; quare homo videtur digito esse prior, similiter et de recto et acuto angulo. Deinde cum dicit :

Aut multipliciter dicitur pars, quorum unus quidem modus est qui mensurat secundum quantitatem.

Sed hic quidem prætermittatur, ex quibus vero substantia est ut partibus perscrutandum est. Si igitur est hoc quidem materia, illud vero species, aliud ex his, et substantia est materia et species. Text. com. 34.

Solvit propositas dubitationes. Circa quod tria facit : quia primo præmittit solutionem. Secundo subjungit ejus expositionem et declarationem. Tertio solvit quamdam dubitationem quæ potest oriri ex prædictis. Secunda ibi : *Dictum est igitur.* Tertia ibi : *Dubitatur autem merito.*

Ad evidentiam litteræ sequentis, ut plenius, et citius ejus intellectus habeatur, præmitto tres necessarias distinctiones. Prima est quod species tripliciter accipitur a Philosopho : accipitur uno modo species pro forma, quæ est altera pars intrinseca compositi de qua habetur 5. hujus, cap. de Causa, et hîc statim post. Alio modo dicitur species ipsa rei quidditas et forma totius, puta humanitas, de ista specifice dicitur infra, *speciem autem dico quod quid erat esse,* ubi etiam vult Philosophus quod materia est pars speciei. Alio modo accipitur species pro universali abstracto, quod distinguitur contra

Quære 22. d. 3. q. 16. hujus.

Species tripliciter accipitur.

76.

particulare, cujus secundum Aristotelem est primo *quod quid est*. Unde parum post dicetur : *ex quibus est speciei ratio non concavitatis*, et vocat concavitatem formam partis, et infra, universalis et speciei est definitio. Secunda distinctio est de materia quæ est altera pars compositi, nam hoc modo tripliciter accipitur materia a Philosopho. Uno modo ut non est contracta per aliquod sibi adveniens, sed solum absolute accepta, ut est principium potentiale illius cujus est, et sic est pertinens ad quidditatem rerum materialium, ut dicetur. Alio modo accipitur materia non in universali ut prius, sed ut contracta per individuitatem, prout scilicet accipitur materialiter, alias numeraliter et in particulari. Alio modo accipitur materia magis contracte, ut contrahitur per accidens, secundum quod materia contrahitur per existentiam, et hoc dupliciter : quia vel per accidens, necessario requisitum, sicut est pars integralis non remota, eo modo quo semicirculus dicitur pars materialis circuli, unde semicirculus non cadit in definitionem circuli, sed ut sic accidit circulo ; est tamen materia circuli magis propinqua quam æs vel ferrum, tale enim accidens est necessario requisitum. Vel alio modo, qui est tertius, accipitur magis per accidens ad quod contrahitur materia, scilicet accidens præter necessarium, eo modo quo cera, vel litteræ cereæ dicuntur materia syllabæ, quia syllaba potest esse sine illis, et e converso. Tertia distinctio est de simul toto, nam simul totum,

Materia accipitur 3. modis. Per accidens duplex. Variæ acceptiones materiæ individui et simul totius.

aliquando accipitur ab Aristotele pro composito universali, ut infra text. com. 35. dicetur sic : *homo vero et equus, et quæcumque ita considerantur in singularibus universaliter ante non sunt substantia*, id est formaliter, sed simul totum ipsum universale compositum ex materia et forma universaliter acceptis. Aliquando accipitur *simul totum* pro individuo substantiæ, et hoc dupliciter secundum quod individuum substantiæ dupliciter potest accipi : uno modo large, prout scilicet individuum substantiæ abstrahit ab existentia et tempore, et per consequens individuum sic acceptum per se est in Prædicamento, et tale individuum nihil includit in sua ratione, quare sibi repugnat suscipere prædicationem naturæ, et ipsius *quod quid est* ; unde talia individua non generantur, nec corrumpuntur per se, sicut nec universalia. Alio modo accipitur individuum substantiæ et *simul totum* stricte, prout includit existentiam et tempus, ut hic homo existens, et hic lapis existens, et talia sunt, quæ per se generantur et corrumpuntur, et de talibus non est scientia, nec definitio proprie, quia cum abstrahuntur a sensu, ignotum est utrum sint, vel non, eorum tamen in absentia potest esse opinio.

Individuum substantiæ potest considerari dupliciter.

Visis istis ista pars dividitur in duas : quia primo præmittit quædam necessaria pro solutione. Secundo exponit ipsam solutionem. Secunda ibi : *Quapropter et circuli ratio*. Prima in tres secundum quod tria præmittit : nam primo ostendit quod materia est pars essentialis rei. Secundo ostendit cujus sit 77.

pars, et cujus non. Tertio quid proprie pertinet ad essentiam specificam rei. Secunda ibi : *Est quidem ut materia pars*. Tertia ibi : *Dicendum enim speciem*. Dicit ergo, quod *pars dicitur multipliciter, quorum quidem unus modus est, quod mensurat secundum quantitatem*, id est, pars quantitativa, sicut binarius dicitur pars quaternarii, et cubitus bicubiti. *Sed hic quidem* modus partis *prætermittatur*, scilicet pro nunc, *quia perscrutandum est* modo *ex quibus*, scilicet *est substantia rei, ut partibus*, id est, quod nunc perscrutandum est non de partibus quantitativis, sed de partibus quidditativis, ex quibus constituitur definitio exprimens substantiam rei. Et subdit, *si* pro quia, *ergo hoc quidem materia, illud vero forma*, et species sunt supple partes substantiæ rei ; *aliud autem est ex his*, scilicet compositum, quia inquam sic est, *et substantia est materia et species*, id est, forma similiter quod ex his, id est compositum quodlibet horum trium erit substantia, ut dictum fuit supra. Deinde cum dicit :

Pars sumitur dupliciter.
Text. com. 34.

Et quod ex his est quidem, ut materia pars alicujus dicitur est autem ut non. Sed ex quibus speciei ratio ut concavitatis non est pars caro, hæc namque materia est in qua fit ; simitatis vero pars aliqua est, et totius quidem statuæ pars est æs ; ejus autem quod et species dicitur statuæ, non.

Cujus sit pars materia?

Ostendit cujus sit pars materia, et cujus non, dicens quod *materia quidem est pars alicujus*, scilicet compositi; *est autem non*, scilicet formæ quæ est altera pars, *sed ex quibus* scilicet materia et forma ; *ratio speciei*, scilicet universalis, puta hominis, *ut concavitatis non est pars caro*, ut per concavitatem intelligitur forma, et per carnem materia, et per compositum ex concavitate et carne, puta nasus cavus ; caro ergo non est pars concavitatis, sed simitatis ; ideo subdit, *ea namque*, scilicet caro *est materia in qua fit*, scilicet ipsa species, sive forma. *Simitatis aliqua vero pars est*, scilicet caro, et similiter *totius est quidem statuæ* quæ est composita *pars æs*, quod est materia; *ejus autem quod dicitur species*, sive forma *statuæ non* est pars, scilicet ipsum æs. Deinde cum dicit :

Dicendum enim speciem, et inquantum habet speciem unumquodque, sed materiale nunquam secundum se est dicendum. 78.

Quid pertinet ad rei essentiam?

Ostendit quid proprie pertinet ad essentiam specificam rei. Dicit ergo, quod *dicendum est speciem et inquantum speciem habere unumquodque*, id est, quod illud est specificum et pertinens ad rei speciem, quod competit rei secundum esse quidditativum rei et specificum ; et ideo forma et materia universaliter sumpta, quæ sunt partes essentiales speciei, dicuntur partes specificæ et formales, quomodo loquitur Philosophus in 5. hujus capitulo de Causa text. com. 2. quod omnes partes definitionis sunt formæ. Illud autem quod est extra essentiam specificam rei, puta quæ competunt rei secundum esse individuale, omnia talia dicuntur materialia, et quasi per accidens ; ideo materia contracta ad individuationem est pars materialis rei, nec pertinet ad rei definitionem, ut dicetur, ideo subdit, *sed materiale nunquam secundum se est dicendum*, supple ad spe-

ciem pertinere. Deinde cum dicit :

> Quapropter circuli ratio non habet ipsam, quæ est incisionum, sed quæ syllabæ eam quæ est elementorum ; nam elementa rationis partes sunt sicut speciei et non materia, incisiones vero hujusmodi sic partes, ut materia in quibus fiunt, propinquius tamen speciei quam æs quando in ære fit rotunditas. Est autem ut neque elementa omnia syllabæ in ratione insunt, ut hæc cerea, aut quæ sunt in ære. Jam enim ut æs, et hæc pars syllabæ quasi materia sensibilium.

79. Ex præmissis elicit solutionem specialiter primæ dubitationis. Circa quod duo facit : quia primo præmittit solutionem. Secundo ex ipsa concludit corollarie quamdam conclusionem. Secunda ibi : *Alius quidem inerat*, vel secundum aliam translationem : *horum quidem igitur inerit.* Prima in duas, quia primo ponit ipsam solutionem. Secundo respondet ad oppositam rationem. Secunda ibi : *Etenim linea.* Dicit ergo, *quapropter*, quia supple sic est, *ratio circuli non habet eam, quæ est incisionum ;* partes enim circuli non intrant definitionem circuli, *sed* ratio, seu definitio, *quæ est syllabæ, habet eam quæ est elementorum*, id est, litterarum, cujus rationem subdit : *nam elementa sunt partes rationis speciei*, id est, partes convenientes syllabæ secundum suam speciem, *et non materia,* id est, non sunt partes materiales ; incisiones vero *sunt partes sic, ut materia hujus*, scilicet circuli particularis *in quibus* partibus *fiunt*, vel sunt supple circuli particulares ; semicirculi enim sunt extra rationem specificam circuli, quia circulus non respicit incisiones, nisi secundum esse individuale, et ideo dicuntur circuli partes materiales ; *tamen propinquius se habent speciei quam æs quando in ære fit rotunditas*, id est, circulus, nam ut superius dicebatur, semicirculus est materia superior et propinquior, et magis necessaria circuli quam æs, vel ferrum, quæ sunt materia circuli remota et præter necessaria ; subdit etiam quod est, id est, contingit *ut nec omnia elementa*, id est, litteræ *sint in ratione syllabæ, ut hæc littera cerea*, vel terrea ; *aut* litteræ *quæ sunt in ære* prolatæ, *jam enim et ea*, id est, talis littera *est pars syllabæ quasi materia sensibilis ;* sicut enim æs est materia præter necessaria circuli, quia circulus potest esse sine ære, et ideo æs est materia magis remota et per accidens, quam semicirculus, sine quo non potest esse ; ita in proposito litteræ terreæ, vel cereæ sunt materia per accidens et præter necessariæ syllabæ, quatenus syllaba sine talibus litteris potest esse, quia non pertinet ad ejus rationem. Deinde cum dicit :

[Solutio dubiorum et specialiter primi.]

[Quare litteræ ponuntur in definitione syllabæ et non semicirculi in definitione circuli ?]

[Materia circuli duplex.]

[Quæ litteræ ad definitionem syllabæ, et quæ non ?]

> Etenim linea non si in dimidia corrumpitur, aut homo in ossa, aut nervos et carnes. Propter quod et sunt ex his sicut entibus substantiæ partibus, sed ut ex materia; etenim quidem quod simul totum partes, speciei vero et cujus ratio non adhuc. Quapropter nec in rationibus. 80.

Solvit oppositam rationem, dicebatur enim supra, quod sicut syllaba dividitur in elementa, sic circulus in incisiones. Ex quo videtur quod incisiones sunt partes formales circuli et intrant ejus definitionem sicut elementa syllabæ, ad quod respondet dicens, quod supple hoc non sufficit ; *non enim si linea divisa in dimidia*, id est, in duas partes, *corrumpitur, sicut homo* supple resolutus, vel divisus *in ossa, et in ner-*

[Partes integrales, et materiales inquantum tales non ponuntur in definitione Metaphysica.]

ros, et in carnes corrumpitur, non propter hæc sunt, scilicet linea et homo *ex his talibus partibus, ut ex partibus entibus* substantiæ, ita quod carnes et ossa sint partes substantiales, id est, formales hominis, et similiter dimidietates lineæ, *sed sunt ex his quasi ex materia*, id est, ut ex partibus materialibus; *enim* pro quia, ejus quod *quidem est simul totum* et particulare sunt istæ *partes, speciei vero* scilicet universalis, quæ dividitur contra singulare, *cujus* speciei est propria *ratio*, id est, definitio ; *non amplius* supple sunt tales partes, *quapropter nec in rationibus*, id est, definitionibus supple ponuntur tales partes. Deinde cum dicit :

Horum quidem igitur inerit talium partium ratio, horum vero non oportet inesse, si non fuerint simul sumpti; nam propter hoc quædam quidem ex his, ut principiis sunt in quæ corrumpuntur, quædam vero non sunt. Quæcumque igitur simul sumpta species et materia sunt, ut simum, aut æneus circulus, hoc quidem corrumpitur in hoc, et pars ipsorum materia. Quæcumque vero non concipiuntur cum materia sed sine, ut rationes speciei solum ; hæc non corrumpuntur, aut omnino, aut taliter non. Quare illorum principia quidem et partes quæ sunt sub ipsis ; speciei vero nec partes, nec principia hæc, et ideo corrumpitur lutea statua in lutum, et sphæra in æs, et Callias in carnem et ossa. Amplius autem circulus in incisiones, est enim aliquis qui concipitur cum materia ; æquivoce namque dicitur circulus, qui simpliciter dicitur et singuli, quia non est proprium nomen singulorum.

81. Solutione data concludit quamdam conclusionem, dicens quod *horum quidem*, vel aliis quidem, scilicet compositis ex partibus *inerit ratio partium* scilicet materialium ; *aliis vero*, id est, ipsis speciebus universalibus, *non oportet inesse nisi sint concepta, vel simul sumpta* scilicet cum materia individuata, vel sint contracta ad individuationem. Licet enim tales partes materiales non sint de ratione speciei, nisi natura specifica contrahatur ad esse hoc, sunt tamen de ratione ipsius compositi particularis. Ideo subdit : *nam propter hoc quædam*, scilicet particularia composita *sunt ex his partibus* materialibus, alias *principiis, in quæ corrumpuntur, quædam vero non sunt*, scilicet ex talibus partibus materialibus; ergo *quæcumque sunt concepta*, puta composita particularia *species* et *materia* scilicet particulares *sunt*, id est, quod sunt composita ex materia particulari et forma, *ut simum, aut æneus circulus*, *hæc quidem corrumpuntur in hæc*, id est in partes materiales, ex quibus componuntur, *et pars ipsorum est materia* scilicet individua ; *quæ vero non concipiuntur cum materia, sed sine materia*, scilicet individua, *ut rationes*, id est, quidditates *speciei*, ut sunt ipsæ species universales, *solum hæc non corrumpuntur aut omnino aut non totaliter*, scilicet per se, sed per accidens. Species enim universales, puta homo, aut equus, nec sunt omnino corruptibiles, nec sunt omnino incorruptibiles, sed solum per accidens corrumpuntur, scilicet ad corruptionem *simul totius*, id est particularis, quod per se corrumpitur. Unde subdit, *quare illorum* scilicet particularium compositorum, *quæ sunt sub eis*, scilicet sub speciebus universalibus, sunt partes et principia, scilicet hujus partes materiales; *speciei vero universalis, nec sunt partes nec principia, et ideo* composita supple particularia corrumpuntur, *ut lutea statua*, scilicet particularis *corrumpitur in lutum ;*

Conclusio corollaria.

Partes materiale[s] etsi non sint de ratione speciei nec rationes earum sunt tamen de ratione simul totius

Quæ species et quomodo sunt corruptibiles, et quæ non ?

et sphæra, scilicet particularis *in æs; et Callias in carnem, et ossa. Amplius autem circulus* scilicet particularis *in incisiones, est enim aliquis* scilicet circulus particularis, *qui simul concipitur cum materia* scilicet individua. Et subdit, *æquivoce namque dicitur circulus ille, qui simpliciter*, id est, universaliter *dicitur; et singulariter,* id est, singularis, cujus ratio est, *quia non est nomen proprium singulorum*, id est particularium circulorum.

(…imul to-…stum per …corrum-…ur, spe-…es vero …r acci-…ns, quod …rum est …de simul …o Physi- et specie …portio-…aliter.)

82. Notandum, conclusionem Philosophi in hoc stare, quia licet partes materiales non sint de ratione speciei, sunt tamen de ratione individui, sive compositi singularis, et quia unumquodque per se corrumpitur et resolvitur in ea ex quibus per se componitur, ideo particularia composita per se corrumpuntur in tales partes materiales, puta Callias in carnem et ossa. Species autem, puta homo, vel est omnino incorruptibilis, vel non corruptibilis in tales partes materiales, nisi per accidens, scilicet ad corruptionem particularis hominis.

(…mpo-i-…n singu-…e habet …tes ma-…iales, in …s resol-…vitur, …d non …mpetit …dditati, …i per ac-…idens.)

Notandum etiam, quod aliquando particularia sub specie habent propria nomina alia a nomine speciei, aliquando non habent, sed nominantur nomine speciei. Exemplum primi, particulares homines, puta Socrates et Plato, etc. Exemplum secundi, particulares circuli, qui non nominantur nisi nomine circuli; quando igitur est secundo modo nomen speciei,dicitur convenire æquivoce ipsis partibus, non quod nomen speciei quantum ad rem significatam, quæ est ipsa materia specifica, prædicetur æquivoce de individuo, sed prout significat hoc individuum, inquantum hujusmodi; licet enim dicendo Socrates est homo, ly *homo*, non sit æquivocum ad Socratem, tamen si hoc nomen *homo* imponatur alicui individuo, ut nomen proprium, tunc æquivoce conveniret speciei, et individuo. Similiter in proposito, nomen circuli æquivoce conveniret speciei et circulo individuo, ut ait Philosophus in littera.

(…omen …eciei …venit …uivoce …iei, et …viduo.)

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. XI.

Quæ partes sunt simul cum toto, et quæ non, et quæ in definitione, et quæ non?

SUMMARIUM.

Partes essentiales, seu in quas species resolvitur, esse priores definito, secus est de partibus integralibus seu remotis, vel partium partibus quæ magis spectant ad particularia, non ad speciem. Notat tamen partes principales, simul esse cum toto, quia sine ipsis totum perit. Notat etiam compositum sumi in universali et singulari, concludens materiam esse partem ejus utroque modo.

Dictum est quidem igitur et nunc ipsum verum et tamen amplius et manifestius dicemus repetentes, nam quæcumque sunt rationis partes,et in quas dividitur ratio, hæ sunt priores, aut, omnes, aut quædam; recti vero ratio non dividitur in acuti rationem; sed quæ est acuti in quæ est recti; utitur enim definiens acutum recto, minor enim recto acutus. Similiter autem et circulus, et semicirculus se habent semicirculus enim definitur circulo, et digitus toto, talis enim hominis pars digitus. Quare quæcumque sunt partes ut materia, et in quæ dividitur, ut in materiam totum sunt posteriora. Quæcumque vero ut rationis et substantiæ secundum rationem priora, ant omnia, aut quædam.

Text. com. 35. Ad hunc text. est q. 15. lib. 7. Sum. 2. c. 11.

Postquam Philosophus posuit 83.

solutionem, nunc exponit et declarat ipsam; nondum enim dixerat de prioritate, quando partes sunt priores et posteriores composito, de quo quærebat secunda dubitatio, et ideo nunc supplet quod dimiserat. Circa quod duo facit: primo ponit dictæ solutionis declarationem. Secundo solutionem declaratam adaptat ad propositam quæstionem. Secunda ibi: *Interrogationi vero.* Prima in duas: quia primo ponit ea quæ spectant ad solutionem secundæ quæstionis de prioritate et posterioritate partium ad totum. Secundo ea, quæ ad primam quæstionem quæ scilicet partes definiti debent poni in definitione totius, et quæ non. Secunda ibi: *Sed rationis partes.* Prima in duas: quia primo solutionem proponit. Secundo per exempla eam exponit. Secunda ibi: *Quoniam vero animalium.* Dicit ergo, quod id quod superius in solutione prædicta est dictum, scilicet *dictum est igitur et nunc ipsum verum*, id est, quod illud dictum est in se verum, *et tamen amplius repetentes dicemus manifestius.* Et subdit: *namque quæcumque sunt partes rationis, et in quæ ratio dividitur*, hæ namque *priores sunt*, scilicet definitio, *aut omnes, aut quædam*, ita quod partes, quæ ponuntur in definitione alicujus sunt priores ipso; *ratio vero recti*, scilicet anguli *non dividitur in rationem acuti*, sed e converso, ratio *quæ est acuti* dividitur, scilicet *in eam quæ est recti*; *definiens enim acutum utitur recto*, ut si dicatur, quod *acutus* angulus *est minor recto*; quamvis ergo acutus angulus sit pars recti, non tamen ponitur in ejus definitione nec est prior ipso.

Solutio 2. dubii licet tangat etiam primum dubium.

Quæ partes sunt priores toto, et quæ non?

Similiter autem se habent circulus et hemicyclus, id est, semicirculus; *semicirculus enim definitur circulo*, ut si dicatur quod semicirculus est media pars circuli, *et* similiter *digitus* definitur *toto* supple homine, ut si dicatur quod *digitus est talis pars hominis*, *quare*, quia et supple prius dictum est, quod partes formales sunt partes rationis, et non partes materiales, quæ scilicet competunt rei secundum esse individuale, et contractum ad existentiam; dictum est etiam nunc quod partes rationis solæ sunt priores scilicet ipso definito. *Quæcumque vero sunt partes rationis et substantiæ*, quæ *est secundum rationem*, id est, quidditatis, quæ per definitionem exprimitur, sunt priora scilicet definito *aut omnia. aut quædam.*

Totum dividi dupliciter.

Notandum, quod divisio totius in partes fit dupliciter, vel in partes propinquas, vel in partes remotas. Voco autem partes propinquas, quæ immediate constituunt totum; remotas vero quæ mediate, puta partes partium principalium. Exemplum primi, ànima et corpus respectu hominis. Exemplum secundi, pes et manus, et hujusmodi respectu corporis; et iterum visus et auditus, et hujusmodi potentiæ respectu animæ. Primæ partes dicuntur formales, et sunt simpliciter priores toto, et illæ immediate intrant definitionem rei; secundæ partes dicuntur materiales, et sunt posteriores, nec intrant immediate definitionem rei, quia sine eis potest totum esse, et ideo non sunt simpliciter necessariæ, nisi conditionaliter, ut si homo est perfectus; unde non

intrant definitionem rei propinque, sed remote et mediate, pro quanto partes principales intrant, quarum istæ sunt partes; ideo ait Philosophus, quod partes definitionis sunt priores, aut omnes, aut quædam. Deinde cum dicit :

84. Quoniam vero animalium anima est forma ipsorum, hæc enim substantia est animali, quæ secundum rationem substantia est, et species, et quod quid erat esse tali corpori, uniuscujusque enim pars si definiatur bene, non sine opere definietur, quod non existit sine sensu. Quare hujusmodi partes priores aut omnes, aut quædam simul toto animali, et secundum unumquodque ita similiter. Corpus vero et hujusmodi partes posteriores substantia hac et quod dividitur in hæc, ut in materiam non substantia, sed simul totum.

Exponit dictam solutionem. Circa quod tria facit.

Primo enim facit quod dictum est. Secundo solvit rationem in oppositum quæstionis factam. Tertio ad declarationem dicti addit quædam notanda. Secunda ibi : *Eo quidem igitur, quod simul totum.* Tertia ibi : *Quædam vero simul.* Dicit ergo, quod *quoniam anima animalium est* supple prior toto animali, manifestum est; *hæc enim* scilicet anima est *substantia quæ secundum rationem et species, et quod quid erat esse, tali corpori*, id est, quod anima est forma substantialis, per quam principaliter habet definiri et exprimi *quod quid est* animalis, et etiam corpus animalis, quod est tale corpus, scilicet organicum; quod probat, quia *quælibet pars animalis*, ut oculus per quam videt, et pes per quam ambulat, *si bene definiatur*, *non sine opere,* id est, propria operatione *definietur*, quod scilicet opus, vel corpus, seu pars corporis, *non existit sine sensu*, vel supple motu

...aratio ...nplaris ...orum.

...videtur ...ui cir- ...lus in ...nitioni- ...s, cum

vel aliis operat:onibus partium animæ. Ex quo patet quod cum in definitione partium corporis oporteat uti anima, *quod partes hujus*, scilicet animæ, *sunt priores* integro, sive simul toto animali, quod est compositum ; *aut omnes,* ut in animalibus perfectis habentibus omnes partes potentiales animæ, *aut quædam*, ut in animalibus imperfectis; *et similiter est secundum unumquodque* aliud, quod scilicet partes formales et definitivæ sunt priores toto definito. *Corpus vero et hujusmodi,* scilicet corporis *partes posteriores sunt ea substantia* alias *hac substantia*, id est, forma, quæ est anima, cum anima definiat corpus et partes ejus, ut dictum est, *et ideo quod dividitur in hæc,* scilicet in partes corporis *ut in materiam, non est substantia*, id est ipsa forma, *sed* integrant *simul totum* quod est ipsum particulare compositum. Deinde cum dicit :

anima per corpus et e contra definiatur.

Eo quidem igitur quod simul totum priora, hæc est ut sic, est autem ut non, neque enim possunt esse separata, neque enim quocumque modo se habens digitus animalis, sed æquivocus qui mortuus. 85.

Solvit rationem factam ad oppositum hujus quæstionis : arguebatur enim quod partes sunt priores toto, sicut simplex est prius composito, quod solvit dicens quod *eo quid^m quod est simul totum*, id est, compositum, *hæc,* scilicet partes, puta partes corporis sunt *priora est ut sic, est autem ut non;* quia supple licet sint priores prout comparantur ad totum, sicut simplex ad compositum, vel aliquo alio modo, ut dicetur in notabili, non tamen omni modo, *nec enim separatæ possunt esse*, supple sine toto animali, et

Solvit motivum 2. dubii.

Totum et pars, et prioritas et posterioritas multiplex.

omnino non sunt priores eo modo quo dicitur esse prius illud quod potest esse sine alio. Unde subdit *nec enim quocumque modo se habens est digitus animalis, nisi æquivoce qui est mortuus;* digitus enim mortuus et separatus ab animali non manet digitus nisi æquivoce.

Verum est quoad operationem, secus quoad formam organicam.

Notandum quod Philosophus, sicut patet ex littera, loquitur de partibus materialibus, quæ competunt toti secundum esse individuale, et contractum ad existentiam; tales autem partes sunt simpliciter posteriores, nec pertinent ad definitionem rei. Unde Commentator super locum istum ait sic : *Totum præcedit partem magis quam pars totum, quoniam prius est totum parte prioritate formæ ad materiam, et pars est prior toto prioritate materiæ ad formam, scilicet tempore individuali, et ideo partes circuli præcedunt circulum individualem non universalem, et ideo definitio est partium præcedentium speciem, et hoc est unum eorum per quæ dissolvitur quæstio prædicta.* Hæc Commentator. Deinde cum dicit :

Quædam vero simul quæcumque principalia, et in quo prima ratio, et substantia, puta si hoc cor, aut cerebrum ; nihil enim dicitur utrum tale.

Addit quædam notanda ad declarationem dicti, et sunt duo, quorum secundum ponitur ibi : *Homo vero et equus.* Dicit ergo, quod *quædam* sunt partes *simul* cum toto supple quantum ad hoc, quia sicut partes non possunt esse sine toto puta animali, sic nec e converso; hujusmodi autem sunt *quæcumque prima,* id est, principales partes corporis, *et in quo primo consistit ratio et substantia,* id est, forma, quæ est anima, *puta si hoc cor, aut cerebrum; nihil enim differt ad propositum utrum tale*, id est, utrum tales partes principales sint cor, aut cerebrum, secundum diversas opiniones tactas, scilicet in 5. hujus cap. de Principio, t. c. 1. unde quantum ad hoc, quod est non posse esse sine invicem, tales partes simul sunt cum toto. Deinde cum dicit :

Primum notabile dictorum declarativum.

Homo autem, aut equus, et quæ ita in singulis : Universaliter autem non sunt substantia, sed simul totum quoddam ex hac materia, et hac ratione ut universaliter; singulare vero ex ultima materia, ut 35.
Socrates jam est, et in aliis similiter. Pars quidem igitur est et speciei ; speciem autem dico quod quid erat esse, et simul totius ejus quod ex specie et materia ipsa est.

Ponit secundum notandum, scilicet quod compositum potest accipi universaliter et particulariter, dicens quod *homo et equus, et quæ ita* considerantur esse *in singularibus universaliter* supple dicta, *non sunt substantia*, id est, forma tantum, puta anima, *sed* compositum *quoddam ex materia et forma* determinata, non quidem ut singulariter, *sed universaliter*; homo enim dicit compositum ex anima et corpore, non autem ex hac anima, et hoc corpore. *Singulare vero ut Socrates est jam* scilicet compositum *ex ultima materia*, scilicet individua, puta Socrates est compositum ex hac anima et ex hoc corpore, *et in aliis* scilicet singularibus *est similiter*. Ultimo concludit quod materia est pars tam speciei, quam individui, dicens : igitur supple *patet quidem quod materia est pars species ; speciem autem dico quod quid erat esse*, id est, ipsam quidditatem specificam, et non solum formam partis ; ite-

Secundum notabile. Compositum duplex.

Nedum singularis materialis, sed quidditatis etiam materia pars.

rum est pars integralis *simul totius*, id est, individui compositi ex substantia et materia individuali ; non solum ergo materia est de essentia individui, sed etiam speciei. Deinde cum dicit :

SUMMARIUM.

Partes speciei, seu formales, esse partes definitionis, non autem partes materiales, seu individui, quia hoc non habet definitionem, de quo vide Doctorem 2. d. 3. q. 6. ad tertium. Docet etiam materiam secundum se esse ignotam, quod bene exponit Doctor hîc, et 2. d. 12. q. 1.

Sed rationis partes quæ speciei solum sunt, ratio vero est ipsius universalis ; circulo enim esse, et circulus, et animæ esse, et anima idem, et totius autem, puta circuli hujus et singularium alicujus, aut sensibilis, aut intellectualis ; intellectuales autem dico ut Mathematicos, et sensibiles ut æreos et ligneos ; horum autem non est definitio, sed cum intelligentia, aut sensu cognoscuntur, hoc est cum actu videntur. Abeuntes vero ex actu non palam : utrum quidem sunt, aut non sunt, sed semper dicuntur et cognoscuntur universalis ratione.

Ponit ea quæ spectant ad solutionem primæ quæstionis. Circa quod duo facit. Primo enim facit, quod dictum est. Secundo reddit causam cujusdam dicti. Secunda ibi : *Materia quidem.* Dicit ergo, quod quia supple ostensum est, quæ sint partes speciei, et formales, et quæ partes individui, et materiales ; ideo dicendum quod *partes rationis*, id est, definitionis sunt illæ *quæ sunt speciei*, et non supple partes individui ; cujus rationem subdit, quia *ratio*, id est, definitio *est universalis*, et etiam quia definitio et *quod quid est* debet esse idem cum eo cujus est, quod est verum solum de universalibus, non de singularibus ; ideo subdit, quod *circulus et circulo esse,* id est, definitio, vel *quod quid est* circuli, *et anima et animæ esse, idem* sunt cum sumuntur universaliter ; *integri*, vero, vel simul *totius*, id est, individui, non supple est definitio, id est, *quod quid est* non est idem sibi per se primo, sicut nec habent definitionem per se primo, *ut circuli hujus* particularis, *et singularium alicujus.* Nullius enim talis singularis est definitio proprie, *aut sensibilis, aut intelligibilis*, id est, sive singularia sint intelligibilia et materialia, sive sensibilia, quod exponens subdit : *intellectiva vero dico ut Mathematicos* circulos, sicut *et sensibilia ut æneos et ligneos*, *et horum non est definitio*, *sed cum intelligentia,* id est, phantasia, *vel imaginatione*, quantum ad individua Mathematica, *aut sensu* quantum ad sensibilia *cognoscuntur ; hoc est cum actu videntur*, *abeuntes,* alias abeuntia, *vero ex actu* scilicet sentiendi, quantum ad sensibilia, vel imaginandi, quantum ad Mathematica, *non est palam*, *utrum sunt, aut non sunt, sed semper dicuntur, et cognoscuntur in ratione universalis.*

Notandum, quod Philosophus loquitur hîc de singulari contracto ad existentiam, sive naturalem et realem, sive imaginariam ; et de tali verum est, quod non cognoscuntur ut sic, cognitione scientifica, cum eorum non sit definitio, sed solum cognitio aliqua sensitiva, et ideo cum sunt absentia ab actu sensus, incertum est utrum existant, vel non existant ; sciuntur tamen in ratione et scientia sui universalis, non in ratione

[Margin notes: "...um pertat solutionem 1. ...bii."; "...æ par... ...d quod ... est et ... non."; "Singularium non est definitio nec scientia."; "Existentia est duplex."; "Quomodo singularia sciuntur?"]

propria singularis. Deinde cum dicit :

87. Materia quidem ignota secundum se, materia vero alia sensibilis, alia intellectualis ; sensibilis quidem ut æs, et lignum, et quælibet mobilis materia ; intellectualis vero quæ in sensibilibus existit, non inquantum sensibilia, ut Mathematica.

Text. com. 36. Quomodo igitur habet de toto, et parte, et priore, et posteriore dictum est.

Reddit causam cujusdam dicti : quare scilicet singularia sunt ignota absentia a sensu, dicens quod *materia quidem* quam scilicet singularia includunt, *ignota est secundum se*, et hæc est ratio quare singularia absentia sunt ignota; et subdit, quod *materia alia est sensibilis, et alia intelligibilis ; sensibilis quidem, ut æs et lignum et quæcumque* alia materia *mobilis ; intelligibilis vero quæ existit in sensibilibus* scilicet secundum esse, sed *non inquantum sensibilia,* scilicet secundum considerationem, *ut sunt Mathematica*, et in omnibus talibus materia utroque modo secundum se est ignota.

Singularia materialia a sensu abeuntia sunt immanifesta

Notandum, quod sicut dictum fuit supra, materia dicitur secundum se ignota, quia non est prima ratio, nec potissima cognoscendi, sed magis forma, quæ est etiam causa cognoscendi materiam, nam materia est cognoscibilis per analogiam ad formam, ex 1. Physic. t. c. 69. Vel Philosophus dicit materiam esse ignotam secundum se, quia loquitur de cognitione scientifica, et de materia contracta ad esse existentiæ; talis quidem materia est ignota scientifice, et est causa contingentiæ in rebus; ideo non facit cognitionem scientificam singularium quorum est, sed abstracta a sensu non habetur de eis nisi opinio. Ultimo epilogat quod *quomodo se habet de toto et parte, et de priore et posteriore dictum est,* patet enim ex præcedentibus quid hîc tenendum sit. Deinde cum dicit :

Quare materia dicitur ignota.

Vide 22.d.3

Interrogationi vero obviare est necesse, quando quis interrogat utrum rectus, et circulus, et animal priora, aut in quas dividuntur, aut ex quibus sunt partes, quia non simpliciter. Siquidem enim est et anima, animal aut animatum, aut unumquodque unicuique, et circulus quod circulo esse, et rectus quod recto esse, et substantia recti quod quidem est, et quomodo dicendum est posterius, puta his, quæ in ratione, et quæ recto universali, etenim hic quidem est materia qui æneus rectus, et qui in lineis "figuralibus; hic autem sine materia his, quæ in ratione posterior ; Eis vero quæ in singulis partibus prior, simpliciter autem non dicendum. Si vero altera, et non est anima animalis, et sic hoc quidem dicendum ; hoc autem dicendum sicut dictum est.

Adaptat solutionem declaratam ad propositam quæstionem prius, dicens quod supple per prædictam solutionem *necesse est obviare interrogationi, quando quis interrogat utrum rectus* angulus *et circulus, et animal sint priora* scilicet suis partibus ; aut e converso *partes in quas dividuntur, et ex quibus sunt,* sint supple priores ipsis totis, quia supple *non* est respondendum simpliciter ; sed supple sub distinctione secundum duas opiniones *siquidem anima est animal, aut animatum,* secundum unam opinionem, quæ dicit quod ideæ sunt forma et tota species, ita quod forma est tota essentia rei, ut anima sit totum animal; *aut unumquodque* scilicet sit idem cum forma, quæ *unicuique* inest ; *et circulus* sit idem *quod circulo esse,* id est, cum forma circuli; *et rectus quod recto esse, substantia recti,* id est, forma recti ; si inquam sic est, *dicendum,* id est, determinandum *quid* 88.

Applicatio ad quæsita.

2. Opinio de quod quid est rerum materialium.

Utrum partes sint priores toto juxta diversas opiniones

quidem sit posterius, et quo fit posterius, *puta*, quia supple secundum hoc partes materiæ erunt posteriores, *his quæ sunt in ratione et quæ recto*, quia scilicet sunt posteriores ipso recto communi et universali, et priores recto particulari; ideo subdit, *etenim hic, qui est æneus rectus*, est quidem cum materia, scilicet sensibili, *et ille qui est in lineis singularibus*, est supple in materia intelligibili. *Hæc autem* scilicet rectus universalis, qui est *sine materia* secundum hanc opinionem *erit posterior his* quidem, scilicet partibus formæ, *quæ sunt in ratione*, nam partes definitionis priores sunt definito, *sed est prior eis partibus* scilicet materiæ *quæ sunt in singulis*, id est, in singularibus; *simpliciter autem non dicendum*, nam secundum hanc opinionem oportet distinguere inter partes materiæ et partes formæ, et ideo inter materiam communem et individualem, cum materia excludat a ratione speciei. Est ergo iste ordo secundum hanc primam opinionem, quod partes materiales erunt posteriores partibus rationis, quæ sunt partes formæ, et ipso etiam communi, quod definitur; ipsum autem commune definitum erit quidem prius partibus materialibus, quæ sunt partes singularis, sed erit posterius ipsis partibus rationis, ita quod ipsæ partes rationis omnium erunt priores. *Si vero* secundum aliam opinionem, *anima est altera, et non idem quod animal* totum, tunc *sic hoc quidem dicendum est, hoc autem non sicut dictum est prius*. Secundum autem hanc opinionem non solum oportet distinguere inter partes formæ, sed etiam inter materiam communem

Partes duplices.

Ordo notabilis secundum primam opinionem.

et particularem, sic enim materia et forma in communi sunt partes speciei, et priores ipsa specie, intrant etiam definitionem speciei. Materia autem et forma in particulari sunt partes individui, et posteriores ipsa specie, nec intrant definitionem speciei, ut prædictum est; et ideo sic distinguendo de partibus, hoc quidem dicendum est; hoc autem non dicendum de partibus si interrogemur utrum partes sunt priores toto.

Ordo secundum secundam opinionem quæ est verior.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. XII.

Quæ partes sunt speciei, quæ non; et recapitulatio dictorum de *quod quid est*, et definitione, et aliis.

SUMMARIUM.

Ut constet quæ partes sunt speciei, tractat de duplici materia; una est sine qua species esse nequit, ut caro et ossa in homine; alia quæ per accidens requiritur, ut æs, vel lignum in circulo. Refutat eos qui in universum negabant materiam esse partem speciei, tribus rationibus.

Dubitabitur autem merito, quæ speciei sunt partes et quæ non, sed simul sumpti; hoc enim non manifesto existente non est definire unumquodque; universalis enim et speciei est definitio. Quæ igitur sunt partium ut materia, et quæ non, si non fuerint manifeste, nec ratio erit manifesta quæ rei.

Text. com. 37.

Cap. 12.

89.

Postquam Philosophus posuit et declaravit solutionem dubitationum, nunc determinat quamdam dubitationem oriri possibilem ex prædictis; distinxerat enim prius inter partes speciei formales, et partes individui materiales, nunc ad majorem evidentiam inquirit

quæ sint partes speciei et quæ non. Circa quod tria facit : quia primo pertractat dictam dubitationem. Secundo ostendit quid ultra determinandum ab his restat, quæ determinata sunt. Tertio capitulatim colligens, quæ dicta sunt de *quod quid est*, et de definitione epilogat circa determinata. Secunda ibi : *Utrum autem est*. Tertia ibi: *Quid igitur est quod quid est*. Prima in duas : quia primo proponit dubitationem cum sua causa. Secundo accedit ad solutionem. Secunda ibi : *Quæcumque quidem*. Dicit ergo, quod supple propter ea, quæ dicta sunt *merito dubitatur*, *quæ sunt partes speciei*, *et quæ non ; sed simul sumpti*, id est, quæ sunt partes non speciei, sed individui, quod dicitur simul sumptum, et subdit causam dubitationis, *quia hoc non existente manifesto*, *non convenit definire unumquodque ; enim* pro quia, *definitio est speciei universalis*, non supple singularis. Species enim proprie definitur, quia ipsa constat ex genere et differentia, quæ sunt constitutiva definitionis : *si igitur non fuerint manifeste quæ partium sunt ut materia*, id est materiales *et quæ non*, sed supple sunt partes specificæ, et formales, *nec ratio*, id est, definitio *speciei erit manifesta* ; nam prædictum fuit, quod in definitione ponentur partes formales et non materiales. Deinde cum dicit :

Individuum dicitur simul sumptum.

Quæcumque quidem igitur facta in diversis specie, ut circulus in ære et lapide, et ligno, hæc manifesta esse videntur. Quia nihil circuli substantiæ æs, neque lapides propter separari ab ipsis; quæ vero non
90. videntur separata, nihil prohibet similiter his se habere, ut si circuli omnes videantur ænei, nihil enim utique minus erit æs speciei ; hoc autem ferre mente non est difficile, ut hominis species semper in carnibus apparet, et ossibus, et talibus partibus. Utrum igitur et sunt partes hujus speciei et rationis, aut non sed materia ; sed quia non et in aliis fiunt non possumus separare.

Accedit ad solutionem dubitationis, et dividitur in duas : quia primo proponit solutionem alienam. Secundo solutionem propriam. Secunda ibi : *Quare omnia reducere*. Prima in duas : quia primo præmittit aliorum solutionem. Secundo subjungit ejus dubitationem. Secunda ibi : *Accidit itaque*. Prima in duas: quia primo ponit aliorum solutionem quantum ad sensibilia. Secundo quantum ad Mathematica. Secunda ibi : *Quoniam autem hoc videtur*. Dicit ergo, quod *quæcumque* videtur *esse facta in diversis*, scilicet materiis *specie*, *ut circulus* qui scilicet invenitur fieri *in ære et lapide*, *et ligno hæc quidem* scilicet æs, lapis et lignum *sunt manifesta*, quia *nihil substantiæ circuli*, scilicet secundum naturam specificam, nec *æs*, *nec lapis*. Cujus causam subdit : *propter separari ab ipsis*, nihil enim potest separari ab eo, quod est de ratione suæ naturæ specifiæ; quia igitur circulus potest separari a quolibet istorum, cum possit fieri in diversis materiis, ideo nullum eorum est pars substantialis, vel specifica circuli; in talibus ergo, quæ in diversis materiis possunt fieri, manifestum est, quod materia non est pars speciei ipsorum. Et subdit: *quæ vero videntur non separata*, id est, quæ non possunt fieri in diversis materiis specie, sed in materia propria, a qua non videntur separata ; sicut species hominis non apparet nisi in carnibus et ossibus, quæ inquam sic sunt *nihil prohibet*

Solutio orum quæ ad sensibilia.

Definitum et definientia sunt inseparabilia.

sic se habere his, quæ dicta sunt, ut scilicet nec sic materia sit pars speciei, *ut si omnes circuli videantur ænei; nihil enim utique erit æs speciei*, id est, quod æs non semper erit pars speciei, dato, quod circulus nunquam fieret nisi in ære; *hoc autem auferre mente*, id est intellectu, est *difficile*, quia si ex hypothesi nunquam circulus separetur actu ab ære, posset tamen separari mente, quia circulus potest intelligi absque ære, cum æs non sit pars speciei, vel pars substantialis circuli. Sed hoc est difficile, ut videtur, scilicet intelligere seorsum ea, quæ nunquam existunt seorsum, licet hoc sit possibile, quia intellectus bene distinguit inter ea quæ non separantur in actu existendi. Similiter *si species hominis intelligatur in carnibus et ossibus, et hujusmodi partibus*, potest quæri, *utrum igitur hæc sunt partes speciei, et rationis*, id est, definitionis hominis, *aut non, sed materia*, id est, licet sint partes materiales; *sed quia* supple species hominis et species circuli, *non fiunt in aliis* partibus materiæ, sed in materia determinata, ut prædictum est, ideo *non possumus* de facili *separare* supple per intellectum, tales species a suas materia determinata. Est ergo sententia hujus opinionis, quod materia nullo modo est pars speciei. Deinde cum dicit :

Aliquid est difficile quod non impossibile.

Quoniam autem hoc videtur contingere, immanifestum quando.

Text. com. 38. Dubitant quidam jam et in circulo et in trigono, quasi non sit competens lineis definiri et continuo, sed omnia hæc similiter dici, ac si sint carnes et ossa hominis, et æs et lapis circuli; et referunt omnes ad numeros, et lineæ rationem eam quæ duorum esse dicunt. 91.

Solutio aliorum quoad Mathematica.

Ponit solutionem aliorum quantum ad Mathematica, et dividitur in duas : quia primo ponit eorum solutionem. Secundo assignat differentiam inter eos. Secunda ibi : *E ideas dicentium*. Dicit ergo, quod *quoniam hoc videtur contingere* in aliquibus, quod scilicet materia non est pars speciei, licet species non fiat nisi in materia illa, *immanifestum* est autem *quando* scilicet hoc contint. Idgieo *quidam jam dubitant*, supple non solum de sensibilibus, sed etiam in Mathematicis, *ut in circulo et trigono*, id est triangulo, *quasi*, supple secundum istos, *non sit competens definiri*, scilicet circulum et trigonum *lineis et continuo*, quæ sunt materia Mathematica, cum scilicet non sint pars speciei ; *sed hæc omnia similiter dici*, supple in comparatione ad circulum, vel trigonum, *sicut carnes et ossa* sunt partes *hominis, et æs et lapis circuli*. Et subdit, quod isti, scilicet *referunt omnes istas species ad numeros, et rationem lineæ dicunt esse eam quæ duorum*, id est dualitatis.

Opinio Platonicorum resolventium omnia in numeros.

Notandum, quod isti quorum opinio recitatur, dicebant quod sicut materia sensibilis non est pars speciei in sensibilibus vel naturalibus, ita nec materia intelligibilis est pars speciei in Mathematicis, cujus materia est ipsum continuum, puta lineæ vel superficies; et ideo dicunt quod triangulus, vel circulus, non definitur linea vel continuo, cum non sint partes speciei, sicut nec carnes et ossa sunt partes speciei hominis, nec æs et lapis circuli; et quia sublato continuo vel linea, a circulo, vel triangulo, nihil restat nisi unitas vel

numerus, quatenus triangulus habet tres lineas, et circulus unam, ita referunt omnes species ad numeros, ita quod numeri sunt species omnium Mathematicorum, ex quo negant lineas esse partes speciei. Unde rationem dualitatis dicunt esse rationem lineæ, scilicet rectæ, quatenus linea recta habet pro terminis duo puncta, et isti sic opinati fuerunt Platonici. Deinde cum dicit :

92. Et ideas dicentium hi quidem ipsammet lineam dualitatem, hi autem speciem lineæ; quidam enim speciem eamdem, et cujus species ut dualitatem et speciem dualitatis, in linea vero non adhuc.

Varietas Platonicorum de Mathematicis.

Assignat quamdam differentiam inter istos, dicens quod *dicentium ideas hi quidem ipsam lineam,* dicunt supple esse *dualitatem* idealem, quia non ponunt lineam mediam aliam ab idea lineæ. *Hi autem*, id est, alii dicunt supple, dualitatem esse *speciem lineæ*, et non lineam ; nam lineam ponunt quoddam medium, ita quod dualitas est ipsa idea alia a linea Mathematica intermedia ; et subdit quod *quidem* eorum *eamdem* dicunt esse *speciem*, id est ideam, *et* illud *cujus* est *species, ut dualitatem et speciem*, id est ideam *dualitatis*. Cum enim ponerent ideas esse quosdam numeros, ideo generaliter in numeris dicebant non differre ideam, et illud cujus est idea ; *in linea vero non adhuc*, sed supple ponebant differre lineam, et ideam lineæ, ut dictum fuit etiam juxta principium hujus septimi ; nam post ideas quas dicebant esse numeros, ponebant alia habita, scilicet superficies et lineas usque ad primam substantiam cœli, et sensibilia. Deinde cum dicit :

Accidit itaque unam multorum esse speciem, quorum species videtur esse altera, quod et Pythagoricis accidit.

Improbatio dictorum.

Ponit improbationem dictæ solutionis, et arguit per tres rationes, quarum prima ponitur hîc. Secunda vero ratio ponitur ibi : *Et contingit*. Tertia ibi : *Quamvis sic*. In prima parte intendit talem rationem: Si soli numeri sunt species; ergo diversa specie habebunt unam speciem ; consequens est manifeste falsum, ergo et antecedens. Consequentia probatur, quia tunc quæcumque participarent uno numero, participarent una specie; sed diversa specie participant uno numero, verbi gratia, unus numerus est in triangulo propter tres lineas, et in syllogismo propter tres terminos, et in corpore propter trinam dimensionem ; ergo omnium istorum quæ, sicut patet, differunt specie, esset una species, sive idea. Dicit ergo, quod *accidit multorum esse unam speciem, quorum species videtur esse altera, quod*, scilicet inconveniens, non solum Platonicis *accidit, sed etiam Pythagoricis*, qui scilicet numerum ponebant rerum substantiam et naturam. Deinde cum dicit

Et contingit unam omnium facere per se speciem ; alia vero non species.

Ponit secundam rationem, quæ talis est : si nulla materia est pars speciei, ut dicebant isti ; ergo omnium erit una tantum species ; consequens est falsum, ergo et antecedens. Consequentia probatur ex hoc, quod secundum Platonicos hoc nomen *dualitas* attribuitur materiæ, et *unitas* speciei; sola ergo unitas est species. Dualitas vero, 93.

et alii numeri non erunt species, quatenus materiam includunt, et sic una est tantum species omnium rerum, cum omnes res ponantur quidem numeri; ideo dicit, quod supple secundum istam responsionem *contingit facere omnium per se unam speciem*; *alia vero* ab illa una specie *non* erunt *species*. Deinde cum dicit:

Text. com. 39. Quamvis sic unum omnia erunt.
Quod quidem igitur habent dubitationem quamdam, quæ sunt circa definitiones, et propter quam causam dictum est.

Ponit tertiam rationem, quæ arguit ex inconvenienti concluso in secunda ratione, nam si omnium est una species; ergo omnia sunt unum, saltem secundum speciem, quod est evidenter falsum; ideo dicit, *quamvis*, supple hoc posito, *omnia sic erunt unum*, scilicet secundum speciem. Ultimo concludit, *quod quidem quamdam habent dubitationem, quæ sunt circa definitiones et propter quam causam dictum est;* nam omnia prædicta ostendunt difficultatem circa ipsam definitionem.

SUMMARIUM.

Materiam pertinere ad quidditatem materialium, de quo Doctor hîc q. 16. et 3. d. 22. de parabola Socratis junioris, id est Platonis, quam hîc tangit. Vide Doctorem 2. d. 2. q. 2. num. 3. ubi eam explicat rationem; assignat quare semicirculi et similes partes non sunt partes definitionis. Vide Doctorem jam citatum.

Quare omnia reducere ita, et auferre materiam, superfluum est; quædam enim forsan hoc in hoc sunt, aut sicut hæc habentia. Et parabola de animali quam consuevit Socrates junior dicere, non bene se habet; abducit enim a veritate, et facit suspicari, quasi contingens sit hominem esse sine partibus, sicut sine ære circulum. Sed hoc non simile; sensibile namque aliquid forsan animal, et sine motu non est definire; quare nec sine partibus se habentibus qualitercumque; non enim semper hominis est pars manus, sed potens opus perficere. Quare animata existens pars, non animata vero non pars.

Ponit solutionem propriam, intendens quod materia est pars speciei, quod prædicta solutio negabat. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est. Secundo solutionem ipsam datam concludit, notificans eam per exempla. Secunda ibi: *Palam autem et quod anima.* Prima in duas: quia primo ponit suam solutionem quantum ad naturalia. Secundo quantum ad Mathematica. Secunda ibi: *Circa Mathematica.* Dicit ergo, quod quia supple dicta inconvenientia sequuntur ad dictam opinionem; *ideo superfluum est omnia*, id est, omnes species rerum *reducere*, scilicet ad numeros, *et auferre materiam*, scilicet totaliter a specie; *quædam enim forsan sunt hoc in hoc*, id est, forma in materia, *aut* saltem *sic habentia sicut illa*, supple quæ habent formam in materia, quod dicit quatenus naturalia proprie habent formam in materia, et Mathematica per quamdam similitudinem; quia scilicet figura trianguli se habet ad lineas sicut forma naturalis ad materiam, et ideo utrobique non est forma sine materia sibi correspondente. *Et ideo parabola quam consuevit dicere Socrates junior*, vel minor, id est Plato, *de animali non bene se habet*, *quia abducit a veritate*, id est, extra veritatem, *et facit suspicari*, id est, opinari *quasi sit contingens hominem esse sine partibus*, scilicet materialibus, puta sine carnibus et ossibus, *sicut* contingit *circulum esse*

94.

Solutio propria quoad materiam.

Ostendit materiam pertinere ad quidditatem materialium.

sine ære, nam æs non pertinet ad speciem circuli, ut prædictum est, *sed hoc non simile,* quia supple licet circulus non sit de sua ratione ens sensibile, quia æs quod est materia sensibilis non est pars speciei ejus. Non tamen sic est in proposito : *sensibile namque aliquid forsan est animal, et sine motu,* id est, sine materia mobili et sensibili *non est definire*; animal enim distinguit a non animali motu et sensu, *quia nec partibus se habentibus qualitercumque,* id est aliquo modo ad motum potest supple animal esse, vel definiri; *non enim manus omnino,* id est, quocumque modo, *est pars hominis, sed quando est perficere potens opus* competenter, scilicet manus. Et quia hoc non potest sine anima, quæ est principium talis operationis, ideo subdit, *quare manus*, supple existens, *animata erit pars* hominis, *non animata vero,* puta manus abscissa et mortua, *non est pars.*

Differunt naturalia a Mathematicis quoad definitiones. Manus abscissa non est pars hominis.

Notandum, quod opinionem Platonis auferentis materiam a specie, vocat parabolam derisorie, quatenus assimilatur fabulæ, quæ ex parabolis et metaphoris componitur, ut in 3. hujus dictum fuit. Vocat etiam Platonem Socratem minorem, vel juniorem,. ex eo, quia fuit discipulus Socratis, et secutus est doctrinam ejus. Patet ergo ex prædictis quod partes necessariæ ad operationes speciei exercendas, sunt partes speciei mediatæ et remotæ, quatenus sunt partes principalium partium, puta animæ vel corporis. Deinde cum dicit :

Quare dicit parabolam et quare Socratem juniorem.

Partes speciei duæ.

95. Circa Mathematica autem quare non sunt partes rationes rationum, ut circuli hemicycli, non enim sunt sensibiles. Hoc autem nihil differt, erit enim materia quorumdam, et non sensibilium, et omnis quod non est quod quid erat esse, et species eadem secundum, sed hoc aliquid. Circuli quidem igitur non erit ejus qui universalis, singularium vero erunt partes hæ, sicut dictum est prius. Est enim materia, hæc autem sensibilis, hæc autem intellectualis.

Ponit solutionem suam quantum ad Mathematica, dicens quod *circa Mathematica quare non sunt partes rationes rationum* totorum, id est, quare definitiones partium non sunt partes ipsorum totorum, ut quare *hemicycli,* id est, semicirculi non supple ponuntur in definitione circuli; *non enim,* scilicet hemicycli sunt sensibiles sicut supple æs est materia sensibilis. Dixerat enim supra quod animal sensibile non poterat definiri sine materia sensibili, sicut circulus potest definiri sine ære, quod est materia sensibilis; et ideo ne possit dici similiter in proposito, ideo hoc excludit, dicens semicirculos sive hemicyclos, non esse materiam sensibilem; quare ergo semicirculi non intrant definitionem circuli, et solvit dicens : aut *nihil differt* in proposito utrum partes sint sensibiles, sive non; *erit enim materia quorumdam nonsensibilium,* materia scilicet intelligibilis, et talis supple materia, quæ non est pars speciei, *erit omnis ejus, quod non est quod quid erat esse, et species eadem secundum se, sed hoc aliquid,* id est individuum determinatum. Vult dicere, quod individuum quod non est ipsa species, quatenus addit aliquid supra speciem, et ejus *quod quid est,* non est idem sibi per se primo, ut dictum fuit in præcedentibus; tale inquam indi-

Solutio propria quoad Mathematica.

Quare semicirculi non sunt partes definitionis circuli.

viduum habet partes materiales, puta contractas ad individuationem, vel ad existentiam, quæ non sunt partes speciei, ideo subdit, quod supple semicirculi *non erunt* partes *circuli ejus qui est universalis: singularium vero*, id est, particularium circulorum *erunt* hæ *partes*, scilicet semicirculi, *sicut dictum est prius*, et propter hoc non intrant definitionem circuli, quia definitio est universalis speciei, ut prædictum est. Et subdit, *est enim materia hæc quidem sensibilis, hæc autem intellectualis*, et utrobique verum est quod dicitur, scilicet quod partes materiales modo prædicto non sunt partes speciei. Deinde cum dicit:

96. Palam autem et quod anima est quædam substantia prima, corpus autem materia, homo vero aut animal quod est ex utrisque ut universale, sed Socrates aut Coriscus ut singulariter. Siquidem igitur anima dupliciter dicitur, alii namque ut animam, alii vero ut totum, si vero simpliciter anima hoc et corpus hoc, ut quidem universale, et singulare.

Anima duplex et similiter corpus et compositum.

Concludit datam solutionem ipsam notificans per exempla dicens: *palam* esse *quod anima quidem est substantia prima*, id est, forma substantialis, *corpus autem materia; homo autem, aut animal quod est ex utrisque ut universale*, id est, compositum universale; *Socrates autem ut Coriscus, ut singulariter*, et composita singularia. Cujus causam subdit: *siquidem anima dicitur dupliciter*, scilicet in universali et in particulari; ergo eadem ratione et ipsum compositum; et hoc etiam est verum secundum utramque opinionem prius dictam. *Alii namque*, supple dicunt hominem et animal, *ut animam*, ita quod anima sit tota essentia animalis; *alii vero ut totum* id est, compositum et non animatum. *Si vero simpliciter anima hæc et corpus hoc, ut quod quid universale et singulare*, id est, dato quod animal sit compositum ex anima et corpore, si ipsa simplicia, scilicet anima et corpus, dicuntur universaliter et particulariter, sequitur etiam quod compositum sic dicatur; similiter secundum aliam opinionem, quæ non est secundum mentem Philosophi, sed Platonis, ut patet ex prædictis. Tunc sequitur illa pars:

Utrum autem præter materiam talium aliqua substantiarum aliæ, et oportet quærere substantiam ipsorum alteram quamdam ut numeros, aut aliquid tale perscrutandum est posterius; hujus enim gratia et de sensibilibus substantiis tentamus definire, quoniam modo quodam Physicæ et secundæ Philosophiæ opus circa sensibiles substantias speculatio, non solum enim de materia oportet scire Physicum, sed et de ea quæ secundum rationem et magis.

In definitionibus vero quomodo partes quæ in ratione, et quare una ratio definitio, palam enim, quia res una, res vero quomodo una partes habens speculandum est posterius. T. com. 41.

Ubi ostendit quid ultra determinandum restat, ab his quæ determinata sunt de substantia, et duo sunt: quorum primum præmittit dicens quod *utrum præter materiam talium*, id est, præter substantias materiales et sensibiles, de quibus actum est, *sit alia aliqua substantiarum* præter materiam, id est, immaterialis, ita quod *oportet quærere quamdam substantiam eorum*, scilicet sensibilium, *diversam* supple a materia sensibili, ut numeros *aut aliquid tale*, puta ideas, ut quidam dicunt, *perscrutandum est posterius*, scilicet in ultimis libris hujus scientiæ; *hujus enim gratia*, id est, propter substan-

tias immateriales *de substantiis sensibilibus tentamus definire;* nam supple de illis immaterialibus est propria speculatio hujus scientiæ, et non sic propria de sensibilibus. Unde subdit : *quoniam modo quodam Physicæ, et secundæ Philosophiæ opus est circa sensibiles substantias speculatio;* Physica enim est secunda Philosophia et non prima, proprie autem negotiatur circa substantias sensibiles et materiales; prima autem Philosophia circa immateriales. Unde de sensibilibus et immaterialibus inquantum hujusmodi, non considerat, nisi quatenus dicunt, et juvant ad cognitionem substantiarum immaterialium. Et subdit, quod *non solum oportet scire Physicum de materia, sed etiam de ipsa quæ est secundum rationem,* id est, de forma et magis supple, quam de materia, quia ut probat 2. Physic text. com. 12. et inde, natura magis dicitur de forma quam de materia. Iterum secundo restat determinandum, *in definitionibus quomodo se habent partes*, quæ sunt *in ratione*, id est, definitione, *et quare definitio est una ratio,* cum supple ex multis partibus componatur. *Palam enim*, *quia* scilicet *res* quæ definitur est *una*, et ideo definitionem indicantem ipsam rem oportet esse unam; *quomodo vero res habens partes est una, posterius speculandum est*, scilicet in 8. hujus, primo enim quæritur de unitate definitionis, scilicet capite sequenti.

SUMMARIUM.

Repetit dicta, quare scilicet semicirculi non sunt partes definitionis circuli, litteræ tamen sunt partes syllabæ. Docet primam substantiam esse idem cum suo *quod quid est*, sed per primam, non intelligit particularem, sed substantiam more Platonico, juxta cujus doctrinam totum fere hoc caput traditur. Resolutio est, naturam communem esse idem per se primo cum suo *quod quid est*, seu definitione, individua, quæ intelligit Philosophus per concepta cum materia, id est, differentia individuali sunt idem eidem, per se secundo, ut hîc explicat Doctor, et 2. d. 3. quæst. 5. ad tertium, et hic fusius q. 7.

Quod quidem igitur est quod quid erat esse, et quomodo ipsum secundum se de omni dictum est. Et quare horum quidem ratio quæ ejus quod quid erat esse habet partes definiti, horum autem non. Et quod in substantiæ quidem ratione quæ sic partes ut materia non inerunt, neque enim sunt illius partes substantiæ, sed totius; hujus autem est aliqualiter ratio et non est, nam cum materia non est, indeterminatum enim est; secundum autem primam substantiam est, ut hominis quæ animæ ratio. Substantia namque est species quæ inest ex qua et materia tota dicitur substantia, ut concavitas; nam ex hac et naso, simus nasus, et simitas est, bis enim et his inerit nasus. 97.

In tota vero substantia, aut naso simo, aut Callia inest et materia, et quod quid erat esse, et unumquodque in quibusdam idem ut in primis substantiis, ut curvitas et curvitati esse, si prima est. Dico autem primam quæ non dicitur per aliud in alio esse, ut subjecto, vel materia. Quæcumque vero ut materia, aut concepta cum materia non idem neque secundum accidens unum, ut Socrates et musicum, hæc enim eadem secundum accidens. Text. com. 41.

Capitulatim colligit quæ dicta sunt de *quod quid est*, et de definitione, et epilogat circa determinata, dicens quod supple *dictum est quid est quod quid erat esse, et quomodo,* supple quod quid est prædicatur, *secundum se et de omni*, dictum est ; *quare etiam ratio et quod quid erat esse aliorum habet partes definiti, horum autem,* id est, aliorum *non*, puta litteræ ponuntur in definitione syllabæ, et non semicirculi in definitione circuli, quia dictum est, *quod in ratione substantiæ,* id est, in definitione substantiali, Epilogus.

quæ sic sunt partes, ut materia non sunt, non enim partes materiales, *sunt partes substantiæ illius*, id est, speciei, *sed totius*, scilicet individui. *Hujus autem*, scilicet individui *est aliqualiter ratio*, id est definitio, et aliqualiter *non; nam* acceptum *cum materia*, scilicet individuali *non est* supple definitio; erit enim cum materia quoddam indefinitum *et indeterminatum;* sed supple ipsius individui accepti, *secundum primam substantiam*, id est, speciem, est supple definitio; non enim individuum habet aliam definitionem quam species. Et subdit, quod *hominis quæ animæ ratio*, id est, quod definitio hominis est illa, quæ est animæ, hoc est, quod in definitione hominis necessario ponitur anima, non excludendo tamen corpus, et partes principales, ut Philosophus dixit: *substantia namque est species*, id est, forma *quæ inest*, scilicet materiæ, *ex qua forma et materia dicitur*, id est definitur, *tota substantia* composita *ut concavitas*, quæ est quædam forma; *nam ex ea ut* ex forma, *et naso* ut ex materia, est *simitas*, ut est quoddam compositum ex utroque, ut ex partibus; et supple, quod nasus non sit pars concavitatis inclusa in ejus ratione, patet, *qui bis erit in eis* nasus, si supple dicatur nasus concavus; semel enim dicitur proprio nomine, et semel ut includeretur in concavitate; et ideo propter nugationem vitandam, ipse nasus sic est pars simitatis, vel nasi simi, quod non est pars ipsius concavitatis, nec e converso. Ideo subdit, quod *in tota vero substantia*, scilicet composita, ut *in naso simo*, concluditur supple ipse nasus ut materia, *aut Callia inest, et materia* individualis; sicut enim materia est universaliter de ratione speciei, sic et materia individualis de ratione individui. Subdit etiam quod dictum est, *et quia quod quid erat esse*, et singulum, scilicet cujus est *in quibusdam est idem, ut in primis substantiis*, id est in speciebus universalibus, ut *curvitas et curvitati esse*, id est, quod quid est curvitatis sunt idem *si prima est*, id est, si curvitas sit prima substantia et species. Et exponit quid vocat primam substantiam, quia non substantiam particularem, ut in prædicamentis; ideo dicit, *dico autem primam quod non dicitur esse per aliud in alio, ut materia*, id est quæ non habet formam in subjecto, et materia signata et individuali. *Quæcumque vero sunt ut materia, aut concepta cum materia*, scilicet individuali, ut sunt singularia, *non sunt idem*, scilicet quod quid est cum eo cujus est; *nec etiam sunt unum secundum accidens, ut Socratem et musicum; hæc enim sunt eadem secundum accidens*, scilicet Socrates et musicus; omnia enim hæc determinata sunt in præcedentibus.

(Left margin: ... quam speciei.)

(Margin: Prima substantia multiplex apud Philosophum.)

98. Notandum, quod hîc per primam, scilicet substantiam, vel intelligit Aristoteles speciem universalem, ut distinguitur a particulari, quæ non habet hoc in hoc, id est, formam in materia signata, eo modo quo dictum est in exponendo litteram. Vel aliter potest exponi, quod per primas substantias intelligit ideas separatas, more Platonico, qui eas primas substantias appellabat; et tales substantiæ non habent hoc in hoc, id est formam in materia, cum a Platone ponan-

(Margin: Prima substantia in proposito potest exponi dupliciter.)

tur puræ formæ, quarum etiam est definitio secundum eum, et sic curvitas idealis erit prima substantia, et non curvitas sensibilis, vel Mathematica.

Quomodo in primis substantiis dumtaxat sunt idem quod quid est et cujus est? Plerumque more Platonico et recitative loquitur Aristoteles

Notandum etiam, quod cum ait Philosophus, *quod quid est*, esse idem cum eo cujus est in primis substantiis, et non in conceptis cum materia, vel per primas substantias intelligit species universales, ut dictum est, et per concepta cum materia intelligit ipsa individua, quæ non habent, *quod quid est*, idem sibi per se primo sicut species, ut alias dictum fuit; vel loquitur more Platonico, per primas substantias ideas significans, et per concepta cum materia omnia sensibilia et naturalia. Si enim *quod quid est*, sit primo per se illarum substantiarum, in illis solum esset idem, *quod quid est*, cum eo cujus est per se primo. Nec mireris, si textus vel sic, vel sic exponatur, quia totum hoc capitulum videtur Platonicum, paucis improbationibus interpositis, sicut patet ex præcedentibus si attendis.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. XIII.

Quo pacto ex partibus definitionis fiat unum? ubi de definitionibus secundum divisionem, multa.

SUMMARIUM.

Arguit dupliciter contra unitatem per se definitionis, resolvens eam esse per se unam, cujus perfectibile seu materia, est genus, perfectivum seu forma, differentia.

Text. com. 42. Cap. 13. 99.

Nunc autem dicamus primum inquantum in Analyticis de definitione non dictum est, in illis enim dubitatio dicta operæ pretium rationibus de substantia est. Dico autem hanc dubitationem quare quidem unum est cujus rationem definitionem esse dicimus, ut hominis animal bipes, sit enim hoc ipsius ratio. Quare igitur utique hoc unum est, secundum non multa animal, et bipes.

Postquam Philosophus inquisivit ex quibus partibus, *quod quid est*, et definitio integratur: nunc inquirit quomodo ex partibus definitionis fiat unum, ita quod capitulum præcedens dicatur capitulum de partibus definitionis, et præsens capitulum licet sub illo contineatur, dicatur capitulum de unitate definitionis. Circa quod tria facit: quia primo proponit quæstionem. Secundo arguit ad quæstionem. Tertio subjungit quæstionis solutionem. Secunda ibi: *In hoc namque.* Tertia ibi: *Oportet autem intendere.* Dicit ergo, quod *nunc primo dicamus inquantum in Analyticis non dictum est*, id est, illud quod in 2. Poster. *de definitione non dictum est, in illis enim*, scilicet Analyticis, *dubitatio quædam* supple de definitione *dicta*, id est, mota est, sed non soluta, *operæ pretium enim*, id est prænecessaria, *rationibus de substantia*, id est, speculationi de substantia, de qua in ista scientia principaliter intenditur. *Dico autem dubitationem hanc, quare definitionem unius* rei *dicimus esse rationem unam*, cum supple componatur ex multis partibus, ut definitio *hominis est animal bipes; sit enim*, id est, supponatur, *hoc esse ipsius ratio*, id est definitio, *quare igitur hoc*, scilicet *animal bipes unum est, sed non multa* hîc supple quæritur. Deinde cum dicit:

Quæstio de unitate definitionis et definiti.

Alias propter quod quid est illud cujus rationem definitionem esse dicimus est unum, scilicet quod quid est, quod scilicet per definitionem significatur ut definitio hominis, etc.

100. In hoc namque homo, et album multa quidem sunt; cum alterum non insit alteri; unum vero quando inest et patitur aliquid subjectum homo; tunc enim unum fit et est albus homo. Hic autem non participat alterum altero, genus enim non videtur participare differentias; simul enim contrariis idem participaret, nam differentiæ contrariæ sunt, quibus differt genus.

Arguit ad quæstionem, et primo ad partem negativam, scilicet quod ex eis non fiat unum. Secundo ad partem oppositam, scilicet affirmativam. Secunda ibi : *Oportet autem unum esse.* Prima in duas secundum duas rationes. Prima sumitur ex hoc, quod ex genere et differentia non fiat unum. Secunda ex hoc, quod non ex pluribus differentiis. Secunda ibi : *Si vero et participat.* In definitione enim ponuntur genus et differentia quandoque una, quandoque plures,ut dicetur. Dicitergo, quod *in hoc namque homo et album sunt multa quidem,*et non unum *cum alterum non insit alteri*, sed accipiuntur seorsum. *Unum vero sunt quando* supple album *inest,et subjectum* quod est homo *aliquid patitur*, id est, suscipit hanc passionem, quæ est albedo, quando, scilicet albedo sibi actu inhæret; *tunc enim fit unum*, scilicet per accidens et non per se, *et est albus homo.* Ex hoc potest accipi major rationis sic : ex illis quorum unum non inest alteri non fit unum ; sed sic est in proposito de genere et differentia, ideo subdit : *hoc autem* cum dicitur animal bipes*, alterum*, scilicet animal *non participat altero,* scilicet bipede, sicut homo participat albo, *genus enim non videtur participare differentias.* Cujus causam subdit, *nam differentiæ sunt contrariæ quibus differt*, id est, dividitur *genus*, et non idem genus participat contrariis differentiis, quia qua ratione participet una, eadem ratione reliqua. Deinde cum dicit :

[Arg]uit ad [part]em ne[gat]ivam [prob]esiti.

Si vero et participat eadem ratio si sunt differentiæ plures, ut gressivum bipes non alatum. Quare namque hoc unum, sed non multa, non enim quia insunt, nam sic ex omnibus erit unum.

Ponit secundam rationem, dicens : *si vero* dicatur quod genus *participat* differentia, tamen supple adhuc est *eadem ratio* ad probandum definitionem esse unam *si plures differentiæ* sunt, id est, ponuntur in definitione ut istæ tres *gressivum, bipes, non alatum*, et ponantur in definitione hominis. *Quare namque hæc sunt unum, et non multa*, quasi dicat non videtur ratio; *non enim* potest assignari ratio ex hoc*, quia insunt*, supple uni scilicet homini ; *nam sic ex omnibus erit unum*, quia omnia essent unum inter se et cum subjecto, et etiam per se unum, quia sic loquimur de uno. Et ulterius quia accidentia eadem accidunt diversis subjectis,sequitur quod diversa substantia essent unum, puta Æthiops et corvus,quibus nigredo inest, et sic procedendo omnia essent unum ; dato ergo per impossibile quod genus participaret differentia,et sic ex genere et differentia fieret unum, tamen videtur quod ex pluribus differentiis fiat unum propter istam rationem. Deinde cum dicit :

Oportet autem unum esse quæcumque in definitione; definitio enim ratio quædam est una, et substantia una, quare unius alicujus oportet ipsam esse rationem, etenim substantia unum quidem et hoc aliquid significat, ut diximus. 101.

Arguit ad partem affirmativam oppositam, dicens, quod *oportet* Arguit ad partem affirmativam

unum esse quæcumque in definitione, ponuntur; *enim* pro quia, *definitio est quædam una ratio, et substantia,* scilicet rei quam indicat est *una, quare rationem ipsam oportet esse unius alicujus,* et per consequens ipsam esse unam; *etenim substantia quam indicat est unum quidem, et hoc aliquid significat, ut diximus,* scilicet quia ostensum est quod definitio est substantiarum proprie. Deinde cum dicit :

Text. com. 43. Ad hunc textum q. 19. lib. 7. Oportet autem primum intendere de his, quæ secundum divisiones definitionibus; nihil enim aliud est in definitione quam primum dictum genus et differentiæ; alio vero genera sunt primum, et cum hoc comprehensæ differentiæ, ut primum animal, habitum vero animal bipes; et iterum animal bipes non alatum, similiter autem et si per plura dicantur. Omnino vero nihil differt per plura, aut per pauciora dici, quare nec per pauca, aut per duo. Duorum vero hoc quidem differentia; illud vero genus, ut ejus quod animal bipes, animal equidem genus, differentia autem alterum.

102. Ponit quæstionis solutionem. Circa quod duo facit : quia primo præmittit quamdam divisionem. Secundo accedit ad quæstionis solutionem. Secunda ibi : *Si ergo genus.* In prima parte intendit quod definitio dupliciter assignatur. Uno modo ex genere primo generalissimo et omnibus differentiis usque ad ultimam, et hoc est quando genus proximum est innominatum; tunc enim circumloquimur ipsum per genus remotum et differentias omnes communes usque ad ultimam, et tunc genus remotum tenet locum generis proximi cum omnibus differentiis præcedentibus et communibus. Secundo modo assignatur definitio ex genere proximo et ultima differentia, et hoc quando proximum genus est nominatum et ultima differentia est nobis nota. Exemplum primi, ut si dicatur quod homo est substantia corporea, animata, sensibilis, rationalis, dato quod genus proximum ignoretur. Exemplum secundi, ut si dicatur quod homo est animal rationale, dato quod animal sit genus proximum et rationale sit ultima differentia. Et hoc est quod dicit, quod *oportet primum intendere* ad videndam scilicet unitatem definitionis *de definitionibus quæ* scilicet assignantur *secundum divisiones,* supple generis in differentias. *Nihil enim aliud est in definitione quam primum genus, et differentiæ; alia vero,* scilicet genera intermedia *sunt primum* genus *et cum hoc comprehensæ differentiæ;* genus enim intermedium nihil aliud est quam primum genus, id est remotum, et cum hoc includit differentiam aliquam unam vel plures, *ut si primum* genus est *animal, habitum* vero, id est consequenter se habens *animal bipes, et iterum* tertio *animal bipes non alatum; similiter autem etsi per plura dicantur,* id est, si aliquod genus per plures differentias dicatur; quia *nihil differt* ad propositum, *si per plura aut pauciora dicatur,* ut scilicet per duas differentias, vel per tres, semper circumloquimur genus proximum per intermedium primi generis et speciei; nam genus proximum nihil aliud est quam primum genus et cum hoc comprehensæ differentiæ, ut animal nihil aliud est quam substantia, quod est primum cum aliquibus differentiis, nam animal est substantia animata sensibilis; et

Duplex modus assignandi definitionem ubique notandus.

Genus sub alte num quic

sic omnis definitio resolvitur in primum genus et aliquas differentias. Et subdit quantum ad secundum modum : *duorum vero,* id est, si definitio assignetur per aliqua duo *; hoc quidem est differentia, illud vero genus, ut ejus quod est animal bipes, animal quidem est genus; alterum* autem scilicet *bipes* est *differentia* supposito quod animal sit genus proximum, et bipes differentia ultima. Deinde cum dicit :

103. Si ergo genus simpliciter non est præter eas quæ ut generis species, aut si est quidem, ut materia est; vox enim genus et materia, differentiæ autem species et elementa ex hac faciunt palam quod definitio est ex differentiis ratio.

Accedit ad solutionem. Circa quod duo facit :quia primo ostendit quomodo ex genere et differentia fiat unum,ita quod pluralitas generis et differentiæ non impedit definitionis,unitatem: et hoc est quantum ad secundum modum definiendi. Secundo ostendit quomodo ex pluribus differentiis fiat unum, ita quod pluralitas differentiarum non impedit definitionis unitatem, et hoc est quantum ad primum modum. Secunda ibi : *At vero et oportet.* In prima parte intendit talem rationem : Ex proprio perfectibili et proprio perfectivo ejusdem generis fit unum per se, sicut ex potentia et actu; sed genus et differentia sunt hujusmodi ; ergo, etc. Minor patet, quia genus est ut materia, et proprium perfectibile; differentia vero specifica est ut forma, et proprium perfectivum materiæ; sicut ergo ex forma et materia fit unum per se, ita ex genere et differentia, ex quibus definitio integratur, fit unum per se. Et hoc est quod dicit : *si* pro quia, *ergo genus non est simpliciter,* supple aliquid *præter eas species quæ sunt generis, aut si est quidem, ut materia est;* genus enim habet rationem materiæ, cui differentia addita constituit speciem; *vox enim* est *genus et materia,* scilicet litterarum, quod patet, quia *differentiæ,* supple vocis additæ voci, *faciunt species,* scilicet vocum et litterarum. Quod etiam sit materia patet, quia supple *differentiæ faciunt elementa,* id est lineas, *ex hac,* scilicet ex voce quasi ex materia, quia inquam sic est *palam quia definitio est ratio,* scilicet una *ex differentiis,* scilicet constituta. Ex hoc patet quod ratio ad oppositum non concludit; licet enim differentia non insit generi eo modo quo album inest homini, quia differentia non prædicatur de genere sicut album de homine, quatenus genus non participat differentiam formaliter nec e converso, nihilominus tamen differentia advenit generi ut proprius actus et perfectio propriæ potentiæ et perfectibili, et ideo constituit unum per se.

Genus se habet ut materia, differentia vero ut forma.

Notandum quod negantes pluralitatem formarum, hinc volunt sumere argumentum, quod unitas definitionis est per hoc, quod genus nihil est præter generis species, saltem secundum esse quidditativum. Sed hoc non est verum, quia accipitur auctoritas truncata, nam sequitur : *genus non est præter eas quæ sunt generis species, aut si est quidem, est ut materia.* Secunda pars disjunctionis est vera, unde ad illud secundum membrum subdit exemplum : *vox enim genus est et materia,* etc. Est igitur intentio Philosophi quod illud quod importatur per genus,

Vide II. d. 4. q. 3. et hic I. q.

Al. distinctionis.

nihil est nisi potentiale respectu specierum.

SUMMARIUM.

Quod pluralitas differentiarum non impedit unitatem definitionis. Quod ait scissio pedis, pedalitas quædam est, non intelligit sic, quod differentia inferior includat superiorem, sed quod dividat, sum. de quo fuse Doctor 4. d. 11. q. 3. ad primum pro prima opinione, num. 48. et hîc q. 17. et q. 9. et 13. de Universalibus. Ubi vide Mauritium et Antonium Andream hîc q. 15. ex pluribus tamen differentiis per accidens, non fit per se unum, et explicat exemplo. De ratione per se unius vide Doctorem 2. d. 12. q. 1. et libro octavo hujus, q. 4.

At vero et oportet dividi differentiæ differentiam ut animalis differentia est pedalitas. Item animalis habentis pedes differentiam scire oportet inquantum habens
104. Ad hunc textum est q. 17. lib. 7. pedes. Quare non est dicendum habentis pedes aliud alatum, aliud non alatum, si quidem bene dicit, sed propter non posse facit hoc; sed si aliud habens scissos pedes, aliud non scissos pedes, hæ namque sunt differentiæ pedis: nam scissio pedis pedalitas quædam est, et sic semper vult procedere donec utique veniat ad non differentiam. Tunc autem erunt tot species pedis, quot differentiæ, et pedes habentia animalia æqualia differentiis.

Postquam Philosophus ostendit quomodo ex genere et differentia fiat unum, ita quod pluralitas generis et differentiæ non impediat definitionis unitatem, nunc ostendit quomodo ex pluribus differentiis fiat unum, ita quod nec pluralitas differentiarum impedit unitatem definitionis. Circa quod duo facit : quia primo ostendit qualiter in definitione multæ differentiæ sunt sumendæ. Secundo ostendit quod differentiæ si debite sumantur, earum pluralitas non impedit unitatem definitionis. Secunda ibi ; *Si itaque hæc sic.* Dicit ergo, quod *at vero oportet*, supple in definitionibus ubi habent poni multæ differentiæ, *dividi differentiæ differentiam*, id est, differentiam primam in differentiam secundam, *ut differentia animalis est pedalitas;* et quia est differentia communis, ideo oportet ipsam dividi per aliam differentiam, quæ *sit differentia animalis habentis pedes, inquantum habens pedes*, id est, quod sit differentia perse et non per accidens. Ideo subdit, *quare non est dicendum quod habentis pedes aliud est alatum, alterum non alatum, si quidem bene dicit*, id est, si homo vult bene dicere divisionem differentiarum, quia habere alas accidit habenti pedes, nec est ejus per se differentia; et subdit : *sed propter non posse facit hoc*, id est, quod quandoque propter necessitatem, quia differentiæ per se sunt nobis ignotæ; ideo loco earum utimur differentiis per accidens, quatenus aliud non possumus. Et subdit modum quo per se dividitur hîc differentia pedalitas dicens, quod si supple animal habens pedes dividatur, sic quod *aliud est habens pedes scissos, aliud non habens pedes scissos;* tunc supple fit bene : *hæ namque sunt differentiæ pedis*, scilicet scissum et non scissum; *nam scissio pedis est quædam pedalitas, et sic semper vult procedere*, scilicet dividens differentias, *donec utique veniat ad non differentiam*, id est, ad differentias ultimas non habentes ulteriores differentias; *tunc autem tot erunt species pedis, quot differentiæ, et animalia habentia pedes æqualia differentiis*, nam quælibet differentia ultima constituet speciem animalis habentis pedes.

Quomodo plures differentiæ sunt sumendæ definitio[ne]

Al. fissos

Notandum, quod cum dicitur

Nec per se

includitur seu prædicatur differentia superior in universali. de inferiori

quod scissio pedis est quædam pedalitas, non est intelligendum quod sit prædicatio per se primo modo, et quod differentia inferior includat superiorem, sed quod inferior per se dat dividere superiorem, inquantum hujusmodi, et hanc divisionem per se innuit per ista abstracta, *scissio* et *pedalitas*. Deinde cum dicit :

> Si itaque hæc sic se habent, palam quia finalis differentia substantia rei erit, et definitio, si non oportet multoties eadem dicere in terminis, superfluum enim accidit hoc dicentibus, nam quando dicit animal habens pedes bipes, nihil aliud dixit quam
> 105. animal pedes habens, et duos pedes habens, et si hoc dividat propria divisione multoties dicet, et æqualiter differentiis, siquidem differentiæ differentia fiat, una erit quæ finalis species et substantia.

Ostendit quod si differentiæ debite sumantur, earum pluralitas non impedit definitionis unitatem. Circa quod duo facit : quia primo ostendit propositum. Secundo concludit intentum. Secunda ibi : *Quare palam*. Prima in duas : quia primo ostendit quomodo ex multis differentiis fiat unum, si differentiæ per se sumantur. Secundo quod hoc non erit si per accidens sumantur. Secunda ibi : *Si vero secundum accidens*. In prima parte intendit talem rationem eamdem quæ prius : Ex actu et potentia ejusdem generis fit per se unum; sed multæ per se differentiæ in definitione ordinate sumptæ sunt hujusmodi; ergo, etc. Minor probatur : quia ultima et finalis differentia se habet ad præcedentes ut actus et perfectio ad potentiam, cum sit substantia rei et definitio ultimate et perfective, et omnes aliæ sunt potentiales respectu ejus ; omnes enim præcedentes cum genere primo circumloquuntur genus proximum, quod se habet ut materia respectu finalis differentiæ.

Differentiæ sunt duplices.

Ex pluribus differentiis per se fit per se unum.

Ideo dicit, quod *si itaque hæc sic se habent*, scilicet ut dictum est, quod differentiæ in definitione accipiantur per se, et non per accidens, *palam quia finalis differentia est substantia rei et definitio* prædicto modo. Quod autem differentia finalis sit ultimate et perfective tota definitio et substantia rei, patet, quia alias esset nugatio in definitione; ideo dicit, quod *si non oportet in terminis*, id est, in definitionibus, *eadem dicere multoties, superfluum enim erit*, supple hoc et nugatorium ; quod sic patet, quia cum definitio habeat unitatem ex aliqua differentia, ergo vel a finali, vel ab aliqua alia ; si a finali, habetur propositum; si ab alia, vel ista est una cum finali, vel sunt duæ; si una, ergo nugatio; si duæ, ergo definitio non est una, quia ex duobus in actu ultimato et perfecto non fit unum per se, et hoc est quod dicit : *Accidit autem hoc*, scilicet inconveniens de nugatione, *nam quando* supple aliquis *dicit*, id est, definit *animal habens pedes*, *bipes ; nihil aliud dixit quam animal pedes habens, duos pedes habens,* quia bipes nihil est aliud quam duos pedes habens, et ita erit nugatio, qualiter ly *bipes* videtur includere ly *habere pedes*, et sunt quasi eadem differentia, et ita si utraque ponitur, erit nugatio. Similiter et *si hoc* quod est bipes *dividatur propria divisione*, id est, per differentias per se, non per accidens, *multoties dicet*, *et æqualiter differentiis*, id est, quod idem toties di-

Qualiter differentiæ plures in definitione positæ debent accipi absque nugatione.

Al. quatenus.

cetur quot sunt differentiæ, nisi supple ab ultima differentia non includente priorem haberet definitio unitatem, puta si bipes ulterius dividatur, dicendo quod bipes aut habet pedes scissos, id est, in tres digitos, aut in quatuor; semper enim multiplicando differentias multiplicatur repetitio ejusdem, nisi, ut dictum est, ultima a qua definitio habet unitatem non includeret præcedentes; ideo subdit, quod *siquidem igitur fiat differentia differentiæ*, accipiendo scilicet plures differentias, *una erit quæ est finalis specie et substantia rei.*

106. Notandum, quod negantes plures formas hinc sumunt argumentum, quia si finalis differentia quæ dicit rationem formæ, dicit totam substantiam rei; ergo non est ibi alia et alia forma, a quarum prima sumatur genus, et differentia a secunda, quia tunc differentia ultima non esset tota substantia definiti. Sed hoc nihil valet, non enim potest intelligi quod tota ratio quidditativa sit in ultima differentia, tunc enim genus superflueret in definitione, quia sola ultima differentia totam essentiam rei exprimeret; sed debet sic intelligi, quod completive est tota substantia rei, sicut a forma ultima completive est tota essentia habentis formam. Deinde cum dicit :

Qualiter ultime differentia est tota rei substantia suo modo exponit.

Si vero secundum accidens, ut si dividat, habentis pedes, aliud album, aliud nigrum, tot quot utique sectiones fuerint.

Ostendit quomodo ex multis differentiis non fit unum, si sumantur per accidens, dicens quod *si vero secundum accidens*, supple aliquis sumat differentias : *ut si dividat, habentis pedes, aliud album, aliud nigrum*, *tunc* supple *tot erunt differentiæ finales*, *quot utique fuerint sectiones*, id est, divisiones, quia tunc una non subordinabitur alteri, nec per consequens facient unum per se. Ex hoc patet quod ratio superius facta ad oppositum non concludit, procedit enim de differentiis sumptis per accidens, quæ non faciunt unum, nisi subjecto tantum, quæ unitas non sufficit ad definitionem. Deinde cum dicit :

Ex pluribus differenti per accidens no fit per s unum.

Quare palam quod definitio ratio est quæ est ex differentiis, et harum ex finali secundum rectum.

Concludit intentum. Circa quod duo facit : quia primo ponit conclusionem. Secundo manifestat eam per quoddam signum. Secunda ibi : *Palam autem.* Dicit ergo, quod supple ex prædictis est, *palam quod definitio est ratio*, scilicet una, *quæ est ex differentiis, et harum*, scilicet differentiarum supple est unitas *ex finali*, differentia *secundum rectum*, id est, quando sumuntur differentiæ ordinate, ut differentia minus communis sub communiori, et non sumuntur a latere, et per accidens.

Concludit intentum

SUMMARIUM.

Unitatem definitionis multis differentiis, desumi ex ultima, alioquin sequeretur nugatio addendo superiorem differentiam inferiori, vel e contra; neque ex hoc quod non fit ordo inter differentias, ut una includat aliam, sequitur, non esse plures formas in composito, ut bene explicat Doctor hic, de quo late agit 4. d. 11. q. 3. num. 28. et a. num. 33. et hic q. ultima.

Palam autem erit, si quis transponat tales definitiones, ut eam quæ est hominis dicens; animal bipes, pedes habens, superfluum enim est habens pedes, dicto bipede; sed ordo non est in substantia, quomodo nam- 107.

que oportet intelligere, hoc quidem posterius, illud vero prius. De definitionibus quidem igitur secundum divisiones tot dicantur primum, quales quædam sunt.

Qualiter complementum unitatis et entitatis definientis et definiti est ab ultima differentia Modus cognoscendi nugationem.

Probat dictam conclusionem, quod scilicet finalis differentia sit substantia, et definitio perfective et ultimate, alioquin ut dictum est, in definitione esset nugatio, sicut patet transponendo differentias; nam sicut prius, addendo posteriorem differentiam priori, erit nugatio similiter, et e converso addendo priorem posteriori, quia non est ordo quantum ad hoc in substantia,id est,in his quæ spectant ad substantialem rationem et definitivam rei; semper enim erit nugatio præponendo, vel postponendo negata, et nihil refert dicere hoc prius, hoc posterius, ideo dicit; quod *palam erit*, scilicet quod conclusum est, *si quis transponat tales definitiones*, id est, differentias positas in definitione *ut* aliquis *dicat eam*, scilicet definitionem *quæ est hominis esse animal bipes, pedes habens*, ubi transponitur ly *bipes* quæ cum sit differentia posterior, ponitur prior. Ideo subdit : *superfluum enim est dicere habens pedes, dicto bipede, sed non est ordo in substantia*, id est, in substantiali definitione, modo jam dicto : *quomodo namque oportet intelligere, hoc quidem prius, illud vero posterius*, quasi dicat quod non, si negetur finalis differentia esse substantia rei completive.

Epilogus. Ultimo epilogat dicens, *de definitionibus igitur secundum divisiones*, id est, quæ accipiuntur secundum divisionem generis in differentias et differentiarum in differentias dictum est: *quales quædam sunt dictæ* primum scilicet quæ accipiunt partes formales speciei et per se prædicata et alia quæ dicta sunt et ostensa primum in præcedentibus.

Notandum, quod negantes plures formas, hinc sumunt argumentum, quia si non est ordo in substantia,ergo non est ibi alia et alia forma ; quia si sic, jam esset ordo in substantia rei secundum ordinem formarum, sed hoc nihil valet ad propositum. Philosophus enim ante immediate voluit quod si est nugatio addendo differentiam priorem posteriori, pari ratione erit nugatio e converso ; non enim est talis ordo in substantiis, hoc est, in his quæ pertinent ad rationem substantialem alicujus, sive definitivam, quod alius et alius ordo fiat et tollat nugationem. Unde non est intentio Philosophi quod definitio non possit dari per genus, et per multas differentias non se mutuo includentes secundum nugationem, nam si ponantur in definitione multæ differentiæ ordinatæ, non sequitur nugatio ; sed supponendo oppositum illius, quod vult Philosophus probare, sequitur nugatio, hoc est quod ab ultima differentia non sit unitas rei, quia quandoque si genus sit remotius, datur per multas differentias; si ergo tunc unitas non est ab ultima differentia, cum unitas compositi sit ab ultima differentia, cum hæc non sit ultima, erit aliqua alia ultima et actus, et cum multæ sint ibi, tunc de illis esset aliqua differentia ultima, et ultimus actus, et ab ea ex compositum unum, et tunc, aut erunt duæ, aut erunt una ; si una erit nugatio, cum utraque ponatur; si aliud, et aliud, et utrumque

108. Vide in 4. ubi supra.

in actu, et cum ex duobus in actu ultimo non sit unum, sequitur quod ex illis duobus non fiat unum.

Cap. 14. Exemplum hujus patet in littera, ut si definitio hominis est animal habens pedes bipes, ly *bipes* finalis differentia, a qua completive est substantia, et unitas definitionis, non est includens formaliter differentiam priorem, quæ est habens pedes, alioquin sequuntur inconvenientia prædicta.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAPUT XIV.

Universalia Platonice accepta substantias non esse.

SUMMARIUM.

Resumit divisionem substantiæ, quam posuit in initio hujus libri, licet enim hæc divisio verbis differat ab illa, re eadem videtur ut notat Doctor. Probat dupliciter universale non esse substantiam, (et sumit universale Platonice,) excludens rationis primæ responsionem.

Text. com. 44. Ad hunc text. est q. 18. lib. 7. Quoniam vero de substantia perscrutatio est, iterum redeamus; dicitur autem sicut subjectum substantia esse, et quod quid erat esse, et quod ex his et universale. De duobus quidem igitur dictum est : etenim dictum quod quid erat esse, et de subjecto, quia dupliciter subjicitur, aut hoc aliquid ens, ut animal passionibus, aut ut materia actui.

Text. com. 45. Videtur autem et universale causa quibusdam esse maxime, et esse principium universale, unde et de hoc tractemus.

109. In isto capitulo, ut dicebatur superius, agit Philosophus de substantia *et quod quid est* secundum quod universale dicitur substantia a quibusdam, inquirens utrum universalia sint. Circa quod facit duo. Primo proponit intentum et continet dictis dicenda. Secundo exequitur de intento. Secunda ibi : *Videtur enim impossibile.* Dicit ergo, quod *quoniam de substantia est perscrutatio*, scilicet in ista scientia ; *iterum redeamus,* resumendo scilicet divisionem substantiæ, ut appareat quid dictum sit, et quid dicendum restat, et subdit : *dicitur autem substantia esse sicut subjectum*, id est, materia quæ formæ subjicitur ; et alio modo, *quod quid erat esse*, id est forma ; et tertio *quod ex his*, id est compositum ex utroque, *et* quarto secundum quosdam dicitur substantia *universale. De duobus quidem igitur* horum quatuor *dictum est*, *etenim* pro quia, *dictum est de quod quid erat esse et* iterum *de subjecto*, *quia dupliciter subjicitur.* Uno modo ut subjectum passionibus, alio modo ut materia formæ, ideo dicit : *aut* supple subjicitur, *ut hoc aliquid ens*, scilicet in actu, *ut animal passionibus.* Et similiter quodlibet subjectum passionibus suis et accidentibus, *aut ut materia* subjicitur *actui* et formæ substantiali ; de his quidem dictum est supra, quando ostensum est qualiter materia et partes materiales pertinent ad speciem, vel ad individuum. Et subdit, quod *universale videtur quibusdam esse maxime causa et principium*, et supple non solum materia et quod quid est *unde et de hoc*, scilicet universali *tractemus*, agit enim deinceps in hoc septimo de universali ; de substantiis autem compositis et sensibilibus agit in 8. hujus, ad quem iste septimus ordinatur.

Substantia quadrupliciter dicitur.

Subjectum duplex scilicet quod subjicitur passionibus et quod subjicitur formæ.

Notandum, quod divisio substantiæ, quæ hîc resumitur, redit in idem cum illa, quæ ponitur circa

principium hujus septimi; ibi enim posuit quatuor, scilicet *quod quid erat esse*, et universale, et genus, et subjectum; subjectum autem subdividitur in materiam, formam, et compositum; sed hîc loco formæ ponitur *quod quid erat esse*, quatenus, ut patet ex præcedentibus, *quod quid est* maxime se tenet ex parte formæ. Iterum genus et universale hîc sub uno comprehenduntur, quatenus genus eadem ratione ponitur substantia qua, et universale, ut dicetur; remanent ergo quatuor modi substantiæ qui prædicti sunt. Deinde cum dicit :

110. Videtur enim impossibile esse substantiam esse quodcumque universaliter dictorum; primum enim substantia quæ uniuscujusque, propria uniuscujusque quæ non inest alii, universale vero commune est, dicitur enim hîc universale quod pluribus inesse natum est. Cujus ergo substantia hoc erit? aut enim omnium aut nullius; omnium autem non est possibile, unius autem si erit, et alia hujus erunt, quorum enim una substantia est, et quod quid erat unum, et ipsa unum.

Ad hunc textum ponitur q. 13. 14. lib. 7.

Exequitur de intento. Circa quod duo facit : quia primo ostendit quod universalia non sunt substantiæ, eo modo quo dixerunt quidam. Secundo exponit quid directe et quid non directe dixerunt sic ponentes. Secunda ibi : *Sed species dicentes*. Prima in duas : quia primo ostendit generaliter universalia non esse rerum substantias. Secundo ostendit hoc specialiter de uno et ente, quæ maxime rerum substantiæ ponebantur. Secunda ibi : *Quoniam vero unum dicitur*. Prima in duas : quia primo probat quod universalia non sint substantiæ. Secundo quod non sint separata. Secunda ibi : *Manifestum autem*. Prima in duas secundum duas vias, per quas ostendit propositum; nam primo probat intentum per rationes sumptas ex parte prædicationis, prout universalia ut universalia dicuntur prædicari de inferioribus. Secundo ex parte compositionis, prout inferiora dicuntur componi ex universalibus. Secunda ibi : *Amplius autem et impossibile*. Prima in duas, quia primo præmittit rationes. Secundo excludit cavillosam responsionem. Secunda ibi : *Sed an sic*. Prima in duas secundum duas rationes. Secunda ibi : *Amplius substantia dicitur*. In prima parte intendit talem rationem : Substantia uniuscujusque est propria sibi et nulli alii inest; sed universale nulli est proprium, ergo universale nulli est substantia. Minorem declarat, quia universale pluribus natum est inesse; aut ergo erit substantia omnium, aut nullius : non omnium, quia substantia est propria illi cujus est, ergo nullius. Dicit ergo, quod *impossibile videtur*, scilicet ex dicendis : *quodcumque universaliter dictorum esse substantiam; primum enim substantia quæ uniuscujusque propria*, scilicet est illi cujus est, *quæ non inest alii; universale vero commune est* et non proprium alicujus, *hoc enim dicitur universale, quod natum est inesse pluribus. Cujus ergo*, scilicet illorum plurium *hoc*, id est, universale *erit substantia, aut enim omnium, aut nullius;* omnium 111.
autem non est possibile, quia, ut dictum est, substantia uniuscujusque est propria sibi, et per consequens plurium plures sunt substantiæ et diversæ, *unius autem eorum si erit*, scilicet universale substantia. Sequitur quod *omnia erunt*

Probat in generali universalia non esse substantias contra Platonem. Universale quid?

hoc, id est, quod omnia quibus universale inest, erunt ipsum unum, cujus ponitur esse substantia, quod probat : *quorum enim substantia unum est, et quod quid erat esse unum, et ipsa unum* sunt ; relinquitur ergo ex prædictis, quod universale nullius sit substantia.

112. Notandum, quod Philosophus non intendit simpliciter negare substantias universales, nam contradiceret sibimet ; nam genera et species in prædicamento Substantiæ ponit esse substantias secundas, ut patet in prædicamentis, sed negat substantias universales eo modo quo Platonici ponebant, scilicet esse aliqua universalia, quæ erunt substantia, et *quod quid est* singularium, et ab eis realiter separata, hoc enim est impossibile ; nam quidditas et substantia cujuslibet est propria sibi, et sibi realiter inexistens, sicut probat ista prima ratio ; dicitur autem universale quod natum est esse in pluribus, nec semper actu de pluribus prædicatur, sed hoc accidit sibi. Sufficit autem quod sit aptum, et non repugnat sibi ut universale esse pluribus communicabile, quandoque enim solum habet unicum suppositum actu sub se, ut patet de phœnice, de Sole et de Luna, ut dicetur infra. Deinde cum dicit :

Quomodo Philosophus accipit hîc universale ostendit.

Text. com. 46. Amplius substantia dicitur quæ non de subjecto, et universale de subjecto aliquo dicitur semper.

Ponit secundam rationem, quæ talis est : substantia non dicitur de subjecto, universale dicitur de subjecto ; ergo universale non est substantia. Dicit ergo, quod *amplius substantia dicitur quæ non de subjecto, et universale semper dicitur de aliquo subjecto.*

Sed occurrit dubium, quomodo verum sit quod substantia non dicitur de subjecto, nam secundæ substantiæ prædicantur de subjecto, ut dicitur in Prædicamentis, cap. de Substantia.

Quomodo substantia prædicatur de subjecto et quomodo non?

Respondeo, potest dici quod realiter loquendo et secundum esse nulla est substantia communis, quæ de alio prædicetur, licet hoc sit verum Logice loquendo, eo modo quo loquitur Philosophus in Prædicamentis, ut allegatum est. Plato autem posuit ut sibi imponitur, substantias universales secundum esse, et realiter separatas, prædicabiles de inferioribus ; et sic bene procedit ista ratio contra eum, licet simpliciter, et alias assumat majorem falsam. Deinde cum dicit :

Positio Platonis, sed non assertive.

Sed an sic quidem non contingit, ut quod quid erat esse, in ipso autem existit, ut animal in homine, et equo. Ergo palam quia quædam est ipsius ratio, differt autem nihil, nec si non omnium ratio est eorum quæ sunt in substantia. Nihil enim minus substantia erit hoc alicujus, ut homo hominis in quo existit ; quare idem accidit iterum, erit enim substantia in illius substantia, ut animal in quo est species, ut proprium existit.

Excludit quamdam responsionem cavillosam, qua posset obviari primæ rationi, ubi dictum est omnia esse unum, quorum est substantia, et *quod quid est* unum. Diceretur enim forsan quod universale non est substantia quæ sit propria uni, ut quod quid erat esse, quod excludens dicit : *sed an sic quidem non contingit,* scilicet universale esse substantiam, *ut quod quid erat esse,* 113.

113. Excludit evasionem ad primam rationem.

in ipso autem inexistit, supple est substantia inexistens, *ut animal quidem in homine et equo*. Vult dicere quod forte posset obviari dictæ rationi, dicendo quod universale non est substantia, et sicut *quod quid erat esse*, licet sit substantia existens in partibus, ut animal in homine et equo. Natura quidem animalis non est sic in homine, quod sit ei propria, cum etiam sit in equo, ad quod excludendum subdit : *ergo palam quia est quædam*, id est, aliqua *ratio ipsius*, scilicet animalis quod ponitur substantia communis. *Differt autem nihil*, id est, nihil ad propositum, *si non est ratio*, id est, definitio, *omnium eorum quæ sunt*, id est, ponuntur *in substantia*, id est, in definitione substantiali rei, quia tunc esset processus infinitus in definitionibus. *Nihil enim minus substantia erit alicujus hoc*, scilicet quæ ponitur non habere definitionem, quam si haberet *ut homo hominis in quo existit; quare idem accidet iterum* quod prius, *erit enim substantia in illius substantia*, id est, quod ista substantia communis; licet non ponatur propria alicui inferiorum, oportet tamen quod sit propria illius communis *ut animal in quo est species proprium existit*, id est, sicut animal si sit quædam substantia communis, prius prædicabitur de illo communi, et ejus erit propria substantia, sive sit definibilis sive non; si ergo talis substantia est propria alicui uni, non poterit prædicari de pluribus, nec alteri inesse, et sic idem quod prius.

Al. particularibus.

SUMMARIUM.

Quatuor rationibus probat universale non esse substantiam ex parte compositionis, quasi hæc, ut inferior, illud includat, ut superius componens. Doctor singulas optime exponit, et quomodo inde non sequitur definitum non esse compositum ex realitatibus, quia rationes procedunt contra universale Platonicum tantum.

Amplius autem impossibile et inconveniens hoc esse substantiam, si est ex aliquibus, non ex substantiis esse, nec ex eo quod hoc aliquid, sed ex quali, prius enim erit non substantia, et qualis substantia, et ipso hoc quod est impossibile; nec enim ratione, nec tempore, nec generatione passiones possibile est priores esse substantia, erunt enim separabiles.

Text. com. 47.

114.

Probat quod universalia non sunt substantiæ ex parte compositionis, prout inferiora dicuntur componi ex universalibus. Circa quod duo facit : primo adducit rationes ad propositum. Secundo dubitationem quamdam excludit. Secunda ibi : *Accidit autem quod habet dubitationem*. Prima in quatuor, secundum quod quatuor rationes ponit. Secunda ibi : *Amplius Socrati*. Tertia ibi : *Sui autem*. Quarta ibi : *Amplius autem*. In prima parte intendit talem rationem : Si universalia sunt substantiæ; ergo substantia erit ex non substantiis. Consequens est falsum, quia ea ex quibus res est, sunt priora, et sic non substantiæ erunt priores substantia, cujus oppositum ostensum fuit supra, quia substantia, est prima omnium definitione et tempore. Consequentia patet, quia universalia magis significant quale quid; si igitur substantiæ constent ex universalibus, substantia erit ex non substantiis. Dicit ergo, quod *amplius impossibile*

Per viam compositionis probat universalia non esse substantias.

est inquam talem *substantiam esse ex non substantiis, nec ex eo quod est hoc aliquid,* sed *ex quali*, id est, ex his quæ significant quale quid, quod probat, quia tunc, *non substantia et quale erit prius ipsa substantia quod est impossibile. Nec enim ratione*, id est, definitione, *nec tempore, nec generatione, possibile est passiones esse priores substantia*, quia si sic *erunt separabiles* scilicet a substantia, quod est impossibile. Hoc enim prius est tempore alio, quod scilicet potest esse separatim sine illo, ut dictum est circa principium hujus septimi, et tunc supplendum est quod ea ex quibus aliquid componitur, sunt priora generatione et tempore, et quandoque etiam definitione; si igitur universalia significant quale quid, non potest dici quod sint substantiæ, ex quibus constituitur hoc aliquid.

Primitas substantiæ iterum explicatur triplex. Esse prius tempore alio in proposito quid ?

115.

Sed ratio Philosophi non videtur concludere, quia secundæ substantiæ, puta genera et species in prædicamento Substantiæ, cap. de Substantia, licet non significent hoc aliquid, sed quale quid, ut dicitur in Prædicamentis, non tamen significant quale accidentale, sicut passiones, sed quale substantiale; ratio autem Philosophi procedit ac si universalia significarent quale accidentale, sicut passiones. Respondeo, quod ratio Philosophi concludit contra Platonem; nam si universalia sint quædam res eo modo quo ponit Plato, scilicet quod sint res aliæ a singularibus, et per consequens si significant qualitatem singularium, oportet quod insint eis, ut substantiis, et sic significabunt quale accidentale; nam omnis qualitas quæ est res alia ab eo cujus est qualitas, et est in eo cujus est, sicut in subjecto est qualitas accidentalis, patet de albedine respectu corporis. Universalia igitur quæ a Platone ponuntur separata, et per consequens aliæ res a singularibus, oportet quod significent quale accidentale singularium; posita Hypothesi quidem sequitur inconveniens, sed non sequitur ad opinionem Philosophi, quia ipse non ponit universalia separata, nec alterius naturæ a singularibus. Deinde cum dicit :

Quomodo procedit argumentum Philosophi ad hominem licet non ex forma et simpliciter est, ergo similes ex hypothesi. Al. subjectis

Text. com. 48.

Amplius Socrati inerit substanti æ substantia, quare duorum erit substantia; totaliter vero accidit si est substantia homo et quæcumque ita dicuntur, nihil eorum quæ in ratione esse nullius substantiam, neque sine ipsis existere, nec in alio. Dico autem non esse quoddam animal præter aliqua, nec aliud eorum quæ in rationibus nullius. Ex his itaque speculantibus palam quia nihil universaliter existentium est substantia, et quia nullum communiter prædicatorum significat hoc aliquid, sed tale. 116.

Ponit secundam rationem, quæ talis est : Si universalia sunt substantiæ; ergo una substantia erit in duobus; consequens est falsum, quia ostensum est supra quod una substantia est propria unius tantum. Consequentia patet ex hoc, quia tunc homo erit substantia Socratis, et similiter animal erit substantia hominis, et per consequens Socratis; et sic in Socrate erunt duæ substantiæ, scilicet homo et animal, et ita una substantia, puta animal erit in duobus, puta in homine et in Socrate. Ideo dicit quod *amplius Socrati inerit substantia substantiæ*, id est, ipsum animal quod est substantia hominis, qui etiam

homo est substantia Socratis, *quare* scilicet ipsum animal, *erit substantia duorum.* Et subdit quod *totaliter*, id est, universaliter, *accidit hoc* in omnibus tamquam verum; et non solum in Socrate, quia si homo est substantia *et quæcumque ita dicuntur*, id est, alia quæ sic dicuntur species sunt similiter substantiæ, sequitur, quod *nihil eorum quæ in ratione*, id est, in definitione specierum ponuntur, *nullius esse substantiam, nec* poterunt *existere sine ipsis,* in quorum scilicet definitione ponuntur, *nec in alio*, scilicet existent. *Dico autem ut non esse quoddam animal præter aliqua*, scilicet animalia, id est, præter species animalis; *nec* aliquod *aliud nullum eorum quæ in rationibus*, id est, in definitionibus ponuntur; hoc enim generaliter verum est de omnibus universalibus, quæ ponuntur in definitionibus specierum, sive sint genera, sive differentiæ, quia nullum eorum substantia est eo modo quo ponebat Plato. Ratio hujus patet ex dictis, quia cum species sint substantiæ singularium, sequitur quod ea quæ ponuntur in definitionibus specierum sunt substantiæ,et sic eruntin singularibus plures substantiæ, et una substantia erit plurium, ut de Socrate ostensum fuit. Concludit ergo quod *ex his itaque speculantibus palam est, quia nihil universaliter existentium,* id est, nullum ens universale, *est substantia, et quia nullum communiter prædicatorum,* id est eorum, quæ communiter prædicantur *significat hoc aliquid, sed tale*, vel quale quid. Deinde cum dicit :

Sin autem alia quoque multa accident, et tertius homo.

Ponit tertiam rationem quæ talis est : Si universalia sunt substantiæ, ergo oportet dare tertium hominem; consequens est falsum, ergo et antecedens. Dicit ergo, *sin autem,* id est, quod si non detur prædicta conclusio, scilicet quod nullum universale significat hoc aliquid *multa quoque alia accidunt* inconvenientia, et supple quod est *tertius homo.*

Duplex expositio hujus quod est esse tertium hominem contra Platonem.

Notandum, quod sicut dictum fuit alias, hoc inconveniens quod sequitur de tertio homine, quod sequitur ad Platonem, dupliciter exponitur : uno modo ut præter duos singulares homines sit tertius homo qui est communis. Sed hæc prima expositio non est ad mentem litteræ, quia licet secundum veritatem sit inconveniens dare tertium hominem communem separatum, Plato tamen hoc non reputaret inconveniens, imo necessarium secundum Platonem de ideis, et ideo nihil concluditur contra eum. Aliter ergo exponitur, ut scilicet præter hominem communem et singularem, oportebit ponere tertium hominem, cum homo communis et singularis conveniant in nomine et ratione, sicut duo homines singulares præter quos ponitur a Platone tertius homo communis, ex hoc quia conveniunt in nomine et ratione, et tunc sequitur eadem ratione quod sit dare quartum et quintum hominem, et sic in infinitum. Deinde cum dicit.

Amplius autem est ita manifestum, impossibile enim substantiam ex substantiis **Text. com. 49.**

esse inexistentibus sic ut actu; duo namque sic actu, nunquam sunt unum actu, sed si potestate duo fuerint, erunt unum, ut quæ duplum ex duobus dimidiis potestate, nam actus separat. Quare si substantia unum, non erit ex substantiis inexistentibus, et secundum hunc modum quidem dicit Democritus recte, impossibile enim esse ait ex duobus unum, aut ex uno duo fieri, magnitudines enim indivisibiles substantias faciunt; similiter igitur manifestum, quia et in numero habebit; si est numerus compositio unitatum sicut dicitur a quibusdam, aut enim non unum dualitas, aut non est unitas in ipsa actu.

117. Ponit quartam rationem, dicens quod *amplius, et ita est manifestum*, scilicet universalia non esse substantias hac ratione, quæ sic formari potest; Impossibile est ex pluribus existentibus in actu fieri unum, quia actus distinguit et separat. Sed universalia sunt substantiæ in actu, secundum te; ergo ex talibus substantiis actu existentibus non erit una aliqua substantia, ut tu dicis; et hoc est quod subdit, *impossibile est enim substantiam esse ex substantiis sicut in actu existentibus, duo namque sic actu nunquam sunt unum actu, sed si fuerint duo potestate erunt unum;* nam unum in actu bene potest esse plura in potentia, *ut dupla,* scilicet linea, quæ est in actu *ex duobus dimidiis potestate*, ita quod una linea in actu, puta dupla, bene constat ex duobus dimidiis, quæ sunt in ea in potentia non in actu. Et subdit causam dicti: *actus enim separat*, unumquodque enim distinguitur ab alio per proprium actum et formam. *Quare si substantia*, puta particularis, est aliquod *unum, non erit ex substantiis*, scilicet sibi *inexistentibus actu;* et ideo supple si est ex universalibus, sequitur quod universalia non erunt substantiæ in actu ut dicebat Plato. Et subdit, quod *secundum hunc modum* quem dicit *Democritus, et recte* in hoc dicit: *ait enim impossibile esse ex duobus fieri unum, aut ex uno duo.* Cujus dicti rationem subdit: *magnitudines enim indivisibiles faciunt* rerum *substantias*, scilicet Democritus et sequaces ejus, sicut dictum est supple de magnitudine: *similiter igitur manifestum, quia et in numero* se habebit, *si numerus est compositio unitatum, sicut dicitur a quibusdam*, quia tunc *aut dualitas non est unum*, et similiter nec quicumque alius numerus: *aut unitas non est actu in ipsa*, scilicet dualitate, et hoc verum est, alioquin dualitas et quicumque alius numerus non esset per se unum, sed solum aggregatione, ut acervus.

Ex duobus in actu non fit unum supple si sint formales actus et ultimati et realiter distincti.

Actus distinguit et separat, licet approprientur materiæ ut supra patet.

Per dictum Democriti confirmat suam rationem.

Notandum est dictum Democriti tale forte habuisse motivum, quia scilicet ipse non distinguens inter potentiam et actum, ponens etiam magnitudines indivisibiles esse rerum substantias, et hoc supposito recte dixit, volens quod sicut in uno in actu non sunt multa in actu; quia jam non esset unum ut dictum est, ita nec sunt multa in potentia, ex quibus substantiæ rerum ponuntur indivisibiles. Vel aliter, quod supposita sua positione, scilicet quod magnitudines indivisibiles sint rerum substantiæ, et sic semper esse in actu, recte dixit quod ex eis nunquam fiat unum per se posita hypothesi. Deinde cum dicit:

Habet autem quod accidit dubitationem, si enim neque ex universalibus possibile est esse nec unam substantiam, propter tale aliquid; sed non hoc aliquid significare, nec ex substantiis contingit T. com.50.

actu esse, neque unam substantiam, incomposita utique erit substantia omnis, quare nec ratio utique erit neque unius
118. substantiæ. At vero videtur omnibus, et dictum est dudum aut solum substantiæ esse terminum, aut maxime ; nunc autem neque si hujusmodi, nullius igitur erit definitio; aut modo quodam erit, modo autem quodam non. Manifestum autem erit quod dicitur magis in posterioribus.

Dubium. Excludit quamdam dubitationem, dicens quod illud *quod accidit*, scilicet ex prædictis *habet dubitationem. Si enim* ut dictum est *nec unam*, id est nullam *substantiam possibile est esse ex universalibus propter tale aliquid, sed non hoc aliquid significare,* id est, propter hoc quod universale significat quale quid, et non hoc aliquid; *nec* etiam supple sicut dictum est, *ex substantiis actu contingit esse ; nec unam,* id est, *nullam substantiam*, si inquam sic est, *omnis substantia erit utique incomposita ; quare nec ratio,* id est, definitio, *utique erit, nec unius*, id est, nullius erit *substantiæ*, nam definitio cum sit ratio habens partes, non potest dari nisi de substantia composita. *At vero*, oppositum supple *videtur omnibus, et dudum dictum est, aut solum substantiæ esse terminum*, id est, definitionem, *aut maxime; nunc autem* conclusum est supple quod *nec hujus,* scilicet substantiæ est definitio; *igitur* sequitur quod nec *nullius erit definitio.* Et tangit solutionem dubitationis cum subdit : *aut modo quodam erit,* scilicet substantia ex substantiis ; *modo autem quodam non. Manifestum autem erit magis quod dicitur ex posterioribus*, scilicet infra in hoc eodem septimo, et etiam ex octavo libro ; quia licet substantia non sit ex substantiis in actu, est tamen ex substantiis in potentia existentibus in toto.

Definitio arguit compositionem definiti ex realitatibus saltem vel proportionalibus eis. Solutio.

Cap. 15.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAPUT XV.

Inconvenientia quæ sequuntur contra asserentes ideas substantias esse, et separatas, atque ex genere et differentiis constare. Item substantias separatas Platonis et singulare etiam incorruptibile definibilia non esse.

SUMMARIUM.

Ex dictis infert inconvenientia contra ideas si earum assertor teneat species componi ex genere et differentia ; quia genus tunc non esset idem numero in variis speciebus, quod fuse probat ; neque etiam diversum in eis, et hoc quatuor rationibus, quod inconveniens ex comparatione generis ad individua sensibilia, clarius sequitur.

Manifestum autem ex his ipsis, quod evenit ideas ponentibus substantias et separabiles esse, et simul speciem ex genere facientibus et differentiis. Text. com. 51.

119. Postquam Philosophus probavit universalia non esse substantias, nunc probat quod universalia non sunt substantiæ separatæ. Circa quod duo facit : quia primo facit quod dictum est. Secundo regreditur ad determinandum dubitationem quamdam quam supra dimiserat insolutam. Secunda ibi : *Manifestum est autem quod substantiarum.* Prima in duas : quia primo ostendit quod universalia non sunt substantiæ separatæ. Secundo quod dato quod sint,non sunt definibiles, ut dicebat Plato. Secunda ibi : *Quoniam vero substantia.* Prima in duas : quia primo ostendit propositum comparando genera ad species. Secundo comparando genus ad in-

dividua. Secunda ibi : *Amplius autem in sensibilibus.* Prima in duas : quia primo proponit intentam conclusionem. Secundo subjungit ejus probationem. Secunda ibi : *Si enim sunt species.* Dicit ergo, quod *manifestum est ex his ipsis*, quæ dicta sunt, et quæ dicentur, accidens, id est inconveniens *quod accidit ponentibus*, id est, dicentibus *ideas esse substantias separabiles, et simul* cum hoc *facientibus*, id est, ponentibus *speciem* componi *ex genere et differentiis,* hæc enim duo conjuncta ducunt ad inconveniens, ut patebit.

Conclusio quam intendit in hac parte.

Notandum propter ea quæ sequuntur, quod ponebat Plato ideas specierum, non autem generum, ut dicebatur tertio hujus, propter causam ibi dictam ; et ideo quædam probationes sequentes ducunt ad hoc, quod scilicet si species sunt separatæ, ergo et genera contra Platonem. Deinde cum dicit :

Ideas specierum dumtaxat posuit Plato.

Si enim sunt species, et animal in homine, et equo, aut unum et idem numero sunt, aut alterum.

Probat propositam conclusionem, et intendit talem rationem : Si species sunt separatæ et compositæ ex genere et differentia, puta homo et equus et hujusmodi; tunc animal quod est genus, aut est unum et idem numero in homine et equo, aut alterum : sed neutrum potest dari, si species sunt substantiæ separatæ et compositæ ex genere et differentia, ergo, etc. Circa istam rationem sic procedit : Primo præmittit majorem. Secundo probat minorem ibi : *Ratione namque.* Dicit ergo, *si enim sunt species*, supple separatæ, *et animal*, quod est genus, est *in homine et in equo ; aut unum et idem numero*, supple animal est in utroque, *aut alterum*, constat enim quod genus est in pluribus speciebus. Deinde cum dicit :

Quod universalia non sint substantiæ separatæ ostendit.

Ratione namque palam quia unum, eamdem enim dicit rationem dicens in utroque ; ergo si est aliquis homo ipsum secundum se hoc aliquid, et separatum, necesse est ex quibus, ut animal et bipes, hoc aliquid significare, et esse separabilia et substantias, quare et animal. 120.

Probat minorem rationis. Circa quod duo facit : quia primo probat unam partem minoris, scilicet quod non sit idem animal in homine, et in equo. Secundo probat aliam partem, scilicet quod non alterum. Secunda ibi : *Sed si alterum.* Prima in duas : quia primo innuit probationem minoris, scilicet quod debeat poni idem. Secundo addit ejus improbationem. Secunda ibi : *Siquidem igitur.* Dicit ergo, quod *ratione*, id est, per rationem probabilem, est *palam quia unum*, scilicet animal est in homine et in equo. *Eamdem enim* exhibet *rationem dicens in utroque*, id est, quod si assignetur ratio animalis, ut animal dicitur de utroque, scilicet de homine et de equo, eadem ratio assignabitur, puta quod est substantia animata sensibilis ; nam genus secundum unam rationem dicitur de speciebus, sicut species de individuis ; *ergo si est aliquis homo ipsum secundum se hoc aliquid separatum*, id est, quoddam demonstrabile subsistens separatum, ex quo supple species secundum unam rationem de individuis prædicatur. *Necesse est* pari ratione ea *ex quibus*, supple species constituitur *ut animal, et bipes*, quæ sunt genus, et differentia

Ostendit quod si species, sint separatæ quod esse et genus contra Platonem.

esse *hoc aliquid et separabilia*, supple a suis inferioribus, *et esse substantias*, scilicet per se stantes, *quia et animal* erit, supple unum numero per se existens quod de homine et de equo prædicabitur. Deinde cum dicit :

Siquidem igitur idem et in equo, sicut tu in teipso, quomodo in separatim existentibus unum erit? Et quare non, et sine ipso erit et animal hoc.

Tt. com. 52. Deinde siquidem participatione bipedis et multipedis, impossibile aliquid accidit; contraria namque simul inerunt ipsi et huic enti : sin autem quis modus quando dicit aliquis utique animal esse bipes, aut gressibile, sed forsan componitur, et copulatur, aut miscetur, verum omnia inconvenientia.

121. Ostendit istam partem minoris esse impossibilem tripliciter. Tum primo, quia idem numero esset in existentibus separatim, quod est impossibile, ideo dicit : *siquidem igitur*, supple *idem* numero animal est in homine et in *equo*, *sicut tu in temetipso, quomodo in separatim existentibus unum erit* ? Quasi diceret hoc esse impossibile, nam ideæ secundum Platonem ponuntur ab invicem separatæ; sicut ergo tu non es nisi in teipso, et non in pluribus, sic nec idem animal numero potest esse in diversis separatis. Tum secundo, quia eadem ratione haberet poni idea generis, sicut et idea speciei contra Platonem; homo enim ponitur separatus, quia est unum de multis prædicatum. *Quare ergo non* eadem ratione *anima*, ex quo ponitur in unum homine et in equo, *erit non animal*, quod supple ponitur unum numero in diversis, quasi diceret quod non potest dici ratio. Tum tertio, quia species composita ex genere et differentia quomodo esset una ? quia aut hoc

[margin: ...od idem ...nal sit ... numero ... pluribus ... ciebus ... quam ... ossibile ... abet.]

[margin: ... dari.]

esset, quia genus participat differentia ; aut quia essent composita ut domus ; aut copulata ut scamnum ; aut mixta ut lapis. Primum non, cum genus non participet differentia, quia tunc idem numero genus participaret contrariis differentiis, et eidem inessent contraria. Non secundo modo, quia illa quæ sic faciunt unum, sive per compositionem, sive per copulationem, sive per mixturam, semper se habent sicut partes, et non prædicantur de toto ; genus autem et differentia prædicantur de specie. Iterum in illis una et eadem pars numero non potest esse in diversis ; genus autem ponitur idem numero in homine et in equo, et hoc est quod dicit : *Deinde si quidem*, supple species constat ex genere et differentia, *participatione bipedis et multipedis*, ita quod animal participatione bipedis, quod est differentia, constituat hominem, et participatione multipedis constituat equum; *impossibile aliquid quidem accidit*, *contraria namque simul inerunt* ipsi uni *et huic enti*, id est, animali, quod ponitur unum ens numero demonstratum. *Si autem non* supple fiat per modum participationis, *quis modus erit, cum aliquis utique dixerit animal esse bipes, aut gressibile*, constituens supple speciem aliquam unam ex his duobus quasi diceret quod non potest dari modus. Et subdit, *sed forsan*, supple dicet aliquis, *quod componitur et copulatur, et miscetur*, scilicet unum alteri de his duobus, et ex eis fiat unum altero istorum modorum trium ; *verum* pro sed, *omnia sunt inconvenientia* propter causam dictam. Deinde cum dicit :

[margin: Modi unitatis unionis sunt 4.]

Sed si alterum in unoquoque, infinita ergo erunt, ut est consequens dicere quorum substantia animal, non enim secundum accidens ex animali homo. Amplius multa erunt ipsum animal, substantia enim in unoquoque animal, non enim de alio dicitur; si autem non ex illo erit homo et
122. genus ipsius illud, et amplius ideæ omnia ex quibus erit homo; igitur non quidem alterius erit idea, alterius vero substantia, impossibile namque. Ipsum igitur animal erit unumquodque eorum quæ in animalibus. Amplius ex quo hoc, et quomodo ex ipso animali, aut quomodo possibile est esse animal, quod est substantia hoc ipsum præter ipsum animal.

Quod sit idem et non aliud animal in omnibus suis speciebus probat.

Probat secundam partem minoris, scilicet quod non sit alterum animal in homine et equo, et hoc quadrupliciter. Tum primo, quia unum genus, puta animal est substantia infinitorum, quia species sunt quasi infinitæ, et genus est substantia cujuslibet speciei, et sic animal pertinet ad substantiam hominis, et eadem ratione ad substantiam equi. Quod autem aliquod unum pertineat ad substantiam infinitorum videtur impossibile, et hoc est quod dicit: *sed si* supple dicas quod *alterum* animal *est in unoquoque*, id est, in unaquaque specie; *ergo ut consequens est dicere* isti positioni, *infinita sunt quorum est substantia animal; homo enim* constat *ex animali non secundum accidens, sed* supple per se, quatenus est de substantia speciei, ut dictum est. Tum secundo, quia ipsum animal quod est genus, *erit multa*, sicut species sunt multæ; *nam animal substantia est* uniuscujusque speciei de quibus prædicatur in quid, non sicut de aliquo diverso a sua substantia, et hoc est quod dicit: *Amplius ipsum animal erit multa*, quod est inconveniens. *Animal enim est substantia in unoquoque*, id est, in unaquaque specie; *non enim dicitur*, id est, prædicatur de specie, ut de alio, id est, sicut de alieno; *si autem non*, scilicet prædicetur de specie ut de alio, sequitur quod homo *erit ex illo*, scilicet animali, et *illud erit genus ipsius*, scilicet hominis; quare supple si species sunt multæ, et ipsum genus erit multa, quod videtur inconveniens. Tum tertio, quia omnia superiora, ex quibus componitur homo erunt ideæ, puta animal et bipes, quod est contra Platonem, qui solum specierum posuit ideas ut dictum est; tunc ergo non erit verum dicere, quod universalium aliqua sunt ideæ, aliqua substantia idearum, ut ipsi dicunt. Consequentia patet ex hoc, quia ex quibus sunt diversa animalia, secundum diversas species cuilibet speciei respondebit aliquid proprium de substantia animalis, quod est genus, et per consequens animal genus erit idea.

Et hoc est quod dicit, quod *amplius omnia ex quibus homo*, scilicet componitur, erunt ideæ, ideo non potest dici quod *alterius quidem erit idea et alterius erit substantia, impossibile namque* est hoc. Plato enim ponebat quod universalium quædam sunt ideæ, ut species; quædam substantia idearum non ideæ, ut genera et differentiæ; concludit ergo quod *ipsum igitur animal*, quod est genus, *erit unumquodque eorum quæ* sunt *in animalibus*, id est, quæ continentur in speciebus animalis. Tum quarto, quia si homo ponatur separatus ab animali, quomodo animal erit de substantia et de compositione hominis, non videtur possibile, et hoc est quod dicit. *Amplius* supple est dubium *ex quo* componatur

hoc, scilicet quod est homo, *et quomodo ex ipso animali*, per se supple constituitur; *aut quomodo possibile est animal esse quidem substantiam*, scilicet hominis *hoc ipsum*, id est, homo *præter ipsum animal*, cum homo sit quid separatum præter animal, quasi diceret quod non est possibile. Deinde cum dicit :

123. Amplius autem in sensibilibus hæc accidunt, et his absurdiora ; si itaque impossibile sic se habere, palam quia non est idea ipsorum, sicut quidam dicunt.

Probat universalia non esse substantias separatas.

Probat propositum, comparando genus ad singularia sensibilia, dicens *amplius hæc*, scilicet inconvenientia quæ dicta sunt, *accidunt in sensibilibus*, id est, in singularibus, *et in his absurdiora*, si scilicet genera et alia universalia ponantur substantiæ singularium, sicut ponuntur specierum quatenus natura generis magis distat a singularibus quam a specie; *si igitur impossibile est sic se habere*, *palam quia non est idea ipsorum*, scilicet sensibilium singularium, *sicut quidam dicunt*, scilicet Platonici.

SUMMARIUM.

Admisso universalia esse substantias separatas, tamen erunt indefinibiles contra Platonem, qui propter definitionem et scientiam, posuit ideas ; quod probat, quia istæ ideæ sunt singulares, si admittantur, quia per se existentes, et de singularibus non est scientia, nec definitio, quod fuse probat. Intelligit de singulari existenti, de quo nequit esse scientia, quia potest esse, et non esse ; sed de singulari, abstrahendo ab existentia, potest esse scientia et definitio non per se primo, ut bene explicat Doctor.

Text. com. 35. Quoniam vero substantia altera, et quod simul totum, et ratio. Dico autem quia hoc quidem sic est substantia cum materia concepta ratio, illa vero ratio totaliter. Quæcumque quidem igitur ita dicuntur, horum quidem est corruptio, etenim generatio hujus rationis autem non est ita ut corrumpatur, neque enim est generatio ; non enim fit domui esse, sed quod huic domui, verum sine generatione et corruptione sunt, et non sunt ; ostensum est enim quia nullus hîc generat nec facit, unde et substantiarum sensibilium singularium, nec definitio, nec demonstratio est, quia habent materiam, cujus natura talis est, ut contingat et esse, et non esse. Quapropter corruptibilia omnia singularia ipsorum ; ergo si demonstratio necessariorum, et definitio scientifica, et non contingit, sicut nec scientiam, quandoque scientiam, quandoque ignorantiam esse. Sed opinio tale quidem est, ita nec demonstrationem, nec definitionem, sed opinio est contingentis aliter se habere, palam quia non utique erit ipsorum, nec definitio, nec demonstratio, non enim sunt manifesta corrupta scientiam habentibus, et cum a sensu abscesserint, et salvatis rationibus in anima eisdem, non erit nec definitio amplius, nec demonstratio. Propter quod oportet eorum ad terminum studentem, cum aliquis definiat aliquid singularium, non ignorare, quia semper auferre est, non enim contingit definire, nec itaque ideam nullam est definire, singularium enim idea, ut dicunt, et separabilis est.

Ostendit, quod dato quod universalia ponantur substantiæ, quod tamen non erunt definibiles, quod est contra Platonem. Ex hoc enim Platonici ideas posuerunt, ut de eis essent definitiones et demonstrationes ut de necessariis, nam de sensibilibus ponebant non posse esse scientiam propter eorum motum et variationem. Circa quod duo facit : quia primo probat intentum a priori, et per rationem. Secundo a posteriori et a signo. Secunda ibi : *Quoniam propter quid nullus*. Prima in tres, secundum quod adducit tres rationes se mutuo supplentes. Secunda ibi : *Necessarium vero*. Tertia ibi : *Quemadmodum igitur*. In prima parte intendit talem rationem : Nullum singulare est definibile, sed ideæ si sint, sunt

Quod universalia non sunt definibilia dato quod ponantur

more Platonico.

singulares, cum ponantur per se existentes; ergo ideæ non erunt definibiles. Major probatur, quia definitio non est de corruptibilibus, sicut nec scientia, nec demonstratio; sed singularia sunt corruptibilia et generabilia, quia habent materiam qua res potest esse et non esse; ergo singularia non sunt definibilia.

124. Dicit ergo quod *quoniam substantia* dicitur *altera, et quod simul totum*, id est, singulare compositum ex materia et forma, et ideo et alio modo dicitur substantia ratio, id est forma, quod exponit: *dico autem quod hæc quidem*, id est, substantia composita *sic est substantia*, quia *ratio*, id est forma *concepta cum materia; illa vero ratio*, id est, illa substantia quæ est forma, est ratio *totaliter*, id est, pure formaliter, non includens materiam, nam materia sic est pars compositi, quod non est pars formæ, ut jam dictum est supra. *Quæcumque igitur ita dicuntur* quod scilicet substantiæ compositæ, *horum quidem est corruptio*; *etenim pro* quia *generatio hujus*, nam corruptio et generatio sunt circa idem; *rationis autem*, id est formæ ipsius, *non est ita ut corrumpatur*, quia *nec generatio est* supple ipsius formæ. *Non enim fit domui esse*, id est, forma domus, *sed quod quid est huic domui*, id est, tota domus composita. *Verum* pro sed, *sine generatione et corruptione sunt et non sunt*, scilicet ipsæ formæ simplices; *ostensum enim est* supra in hoc eodem septimo, t.c. 27, et circiter, *quia nullus hæc* scilicet formas *generat nec facit*, nam ars practica est factiva; ostensum est enim supra, quod formæ non fiunt per se,

Singulare per se generatur et corrumpitur.

Forma non est generatio nec corruptio scilicet per se.

sed per accidens, scilicet ad generationem compositi quod per se fit. Et subdit, *propter hoc autem*, scilicet quia substantiæ sensibiles singulares sunt generabiles et corruptibiles; *ideo substantiarum sensibilium et singularium nec est definitio, nec demonstratio, quia habent materiam, cujus natura talis est ut*, scilicet id quod habet talem materiam *contingat esse et non esse;* materia enim ratione privationis annexæ machinatur ad malum, ut dicitur primo Physicorum, t. c. 80. *Quapropter omnia singularia corruptibilia sunt ipsorum*, id est, omnia de numero ipsorum sensibilium, ex eo scilicet, quia habent materiam, sunt corruptibilia; *ergo si demonstratio et definitio scientifica*, id est, quæ facit scire, et est medium demonstrationis, *necessariorum est*, ut dicitur primo libro Posteriorum, t. 5. et 14. et iterum *si non contingit sicut neque scientiam quandoque ignorantiam esse, sed opinio tale quid est*, ita nec demonstrationem, nec definitionem, quodlibet enim istorum est de necessariis, quæ semper vera sunt: *sed opinio* supple *est contingentis aliter se habere*, quod scilicet nunc potest esse verum, nunc potest esse falsum; si inquam ita est *palam quia non utique erit definitio, nec demonstratio ipsorum*, scilicet singularium sensibilium corruptibilium; *non enim sunt manifesta corrumpi*, id est, corruptibilia *habentibus scientiam* de eis, *cum abscesserint a sensu*, quo cognoscuntur. Et ideo *salvatis eisdem rationibus* quidditativis eorum *in anima*, quibus singularia cognoscuntur, *non erit* de eis *nec definitio nec demonstratio. Quapropter oportet studentem ad terminum*, id est, ad

De singularibus sensibilibus non est scientia nec definitio.

Materia causa corruptionis.

Scientia necessariorum dumtaxat.

Vide 3. prol. sen.

Opinio est contingentium.

Vide 7. Quodl. conclusio 2.

definitionem *eorum*, scilicet singularium *quando quis definit aliquod singularium non ignorare,* sed supple debet scire, *quia semper est auferre*, id est, contingit singulare corrumpi manente illa definitione, quam fingit. Et subdit conclusionem cum minori dicens, sed *nec ideam nullam est*, id est, contingit *definire*, hæc est conclusio : *idea enim ut dicunt singularium*, id est, de numero singularium est, quia ut dicunt *separabilis est*, et per se existens.

Ideæ non est definitio.

125. Notandum quod Aristoteles in tota ista littera loquitur de singulari contracto ad existentiam, et de tali verum est quod non est de eo nec scientia, nec demonstratio, nec definitio, quia ibi immanifestum est, cum abscesserit a sensu, utrum existat, vel non existat, et ad hoc facit ratio, quam tangit Philosophus : *demonstratio* inquit *est necessariorum*, et definitio et scientia ; et non contingit sicut nec scientiam quandoque scientiam, quandoque ignorantiam esse, ita nec demonstrationem, nec definitionem, scilicet quandoque contingit esse talem, quandoque non esse talem. Et ex hoc concludit, palam autem ipsorum, scilicet singularium corruptibilium neque scientiam, neque definitionem esse : *non enim sunt manifesta corrupta scientiam habentibus cum e sensu abscesserint et salvatis rationibus ejusdem in anima.* Vult dicere quod si de contingenti, vel de corruptibili, ut tale, esset definitio vel demonstratio, cum illud tale possit quandoque esse, quandoque non esse, salvata tamen ratione in anima, sequitur quod esset quandoque scientia de isto objecto, et quandoque ignorantia, quandoque demonstratio, et quandoque non demonstratio, quod est impossibile, ex quo habetur ista propositio, quod cum ratio in anima possit manere eadem non manente existentia actuali objecti, sequitur quod existentia, ut existentia, non est per se ratio objecti, ut scibile est; quia ratio scientifica non potest manere eadem in anima, non manente eodem, quod est per se scibile, ut scibile est. Sive autem scibile possit existere in re, sive non, saltem ratio ejus, ut scibile est, potest manere eadem in anima, non manente existentia, ita quod non includit eam in ratione scibilis; loquendo autem de singulari abstrahente ab existentia, utique potest esse definitio, demonstratio et scientia, de tali singulari non per se primo. Ratio hujus est, quia, ut dictum est in præcedentibus, singulare nihil addit ultra speciem, quod pertineat ad ejus quidditatem, et ideo non habet aliud quidquam speciei, nec aliam definitionem a definitione speciei. Et quia definitio subjecti est medium in demonstratione potissima, per quam generatur scientia, sequitur, quod de singulari non sit alia demonstratio, et scientia quam illa, quæ est speciei.

De quo singulari loquatur Philosophus, hic ostendit.

SUMMARIUM.

Probat fuse singulare, etiam incorruptibile, non esse definibile, et consequenter nec illas ideas etiamsi dicantur incorruptibiles esse. Assumptum probat, quia definitio convertitur cum definito ; conveniret enim cuilibet singulari alii ejusdem speciei, vel fieret per aliqua accidentalia superaddita essentiæ. Rejicit solutiones ad hoc,

quinque rationibus, confirmans suam sententiam.

Text. com. 54. Necessarium vero ex nominibus esse rationem, nomen autem non faciet definiens; ignotum enim erit, posita autem communia omnibus. Ergo necesse inesse
126. et alii hæc, ut si quis te definiat animal, dicet gracile, aut album, aut aliquid aliud, quod in alio sit.

Ponit secundam rationem, quæ supplet primam; diceret enim Plato ad primam, quod arguit de singulari materiali corruptibili, quales non ponuntur ideæ, et ideo nihil concludit; addit ergo aliquid secundum hanc rationem. Circa quam sic procedit: quia primo præmittit rationem. Secundo excludit falsam responsionem. Secunda ibi: *Si quis autem dicat*. In prima parte intendit talem rationem: Definitio debet converti cum definito, sed de singulari et per consequens de idea, quæ ponitur singularis, non potest dari definitio convertibilis cum definito; ergo idea non potest definiri. Dicit ergo, quod *necessarium est rationem*, id est, definitionem *esse ex nominibus* pluribus; *nomen autem*, scilicet unum *non facit definitionem, si* pro quia, nomen non facit definitum, id est, non exprimit totam essentiam definiti; *ignotum enim erit*, cum enim omne definitum sit compositum, oportet quod definitio explicet principia ejus, ut perfecte cognoscatur, quod non potest fieri per unum nomen tantum. Et subdit quod *posita autem*, scilicet nomina, quæ ponuntur in definitione, oportet esse *communia omnibus*, scilicet singularibus, quia supple alias si essent propria singulari essent synonima, et idem omnino significantia, et sic non explicarent principia rei intrinseca. *Ergo necesse est hæc*, scilicet nomina, quæ ponerentur in definitione singularis *inesse alii*, cum sint communia, et per consequens definitio esset aliis communis, quod est contra rationem definitionis, *ut si quis te definiat*, *qui es* singularis, dicet, scilicet quod tu es, *animal gracile*, *aut album*, *aut aliquod aliud quod sit in alio*, id est, quod erit commune aliis.

Al. ergo hanc secundam rationem.

Definitio debet esse convertibilis cum definito.

Notandum, quod omnino singulare contractum ad existentiam non potest proprie definiri, vel quia ejus definitio non esset convertibilis, puta si definitio speciei attribueretur ei, vel quia habet dari per accidentalia, addendo scilicet communia accidentia, per quæ simul sumpta apparet esse aliud ab alio, quorum utrumque repugnat veræ definitioni. Deinde cum dicit:

Singulare non potest per se primo definiri.

Si quis autem dicat nihil prohibere, separatim quidem omnia multis, simul vero huic soli inesse. 127.

Removet falsam responsionem. Circa quod duo facit: quia primo proponit responsionem. Secundo excludit ipsam ibi: *Primum quidem*. Dicit ergo, quod *si quis autem dicat*, id est, quod posset aliquis dicere *nihil prohibere omnia quidem*, id est quodlibet eorum, quæ ponuntur in definitione ideæ singularis, convenire *separatim multis*, *simul autem* accepta *inesse uni soli*, cujus scilicet assignatur definitio. Deinde cum dicit:

Evasio.

Primum quidem quia et ambobus ut animal bipes, animali et bipedi, et hoc in æternis quidem.

Excludit hanc responsionem per quinque rationes, quarum secunda ponitur ibi: *Et necesse esse*. Tertia

Excludit illam evasionem

ibi : *Deinde quia priora.* Quarta ibi : *Deinde autem si ex ideis.* Quinta ibi : *Amplius de multis.* Dicit ergo, quod *primum quidem* supple contra dictam responsionem est *quod et ambobus*, id est, quod definitio assignata alicui ideæ est communis pluribus, puta duobus, ut si supple definitio ideæ hominis sit *animal bipes.* Hæc supple duo convenient *animali et bipedi,* id est, ideæ animalis, et ideæ bipedis, quia istæ duæ simul sumptæ erunt animal bipes; quare ista definitio non erit proprie ideæ hominis, et hoc est supple inconveniens, *quod quidem* sequitur *in sempiternis*, scilicet in ideis, quæ ponuntur singularia sempiterna. Deinde cum dicit :

Et necesse esse priora existentia, et partes compositi, quinimo et separabilia, si homo separabile, aut enim nihil, aut ambo. Si quidem igitur nihil, non erit genus præter species, si vero erit et differentia.

Ponit secundam rationem dicens, quod supple non solum definitio ideæ hominis conveniet animali et bipedi, ut dictum est, *sed etiam necesse* est, animal bipes *esse existentia priora* homine, *et esse partes compositi* hominis, qui componitur ex utroque, et ex hoc sequitur, quod definitio hominis prius conveniat animali et bipedi, quam homini, quod est contra rationem definitionis, quod scilicet prius conveniat alteri, quam definito. Et subdit : at vero sequitur quod scilicet animal et bipes erunt *separabilia* supple ab homine et aliis animalibus, *si homo est separabile* supple ab individuis, quia sicut homo est superius ad individua, sic animal et bipes ad hominem ; *aut enim nihil*, id est, nullum commune erit separabile, *aut ambo* prædicta, scilicet animal et bipes erunt etiam separabilia supple ab homine, et aliis animalibus. *Si quidem ergo* dicatur quod *nihil*, id est, nullum universale sit separabile, sequitur quod *genus non erit præter species*, id est, a speciebus separatum, et per consequens genus non significaret substantiam secundum Platonem; *si vero* genus erit, scilicet separatum a specie, ergo *et differentia*, cum sit similiter communior specie, et tunc habetur propositum, qod definitio hominis prius conveniat bipedi et animali. Deinde cum dicit :

Partes definitionis sunt priores et communiores definito.

Deinde quia priora ipso esse, hæc vero non consequenter auferuntur. 128.

Ponit tertiam rationem, quæ est confirmatio secundæ probationis, scilicet quod animal et bipes sunt priora homine, quæ talis est; illa sunt priora aliis inesse, quibus ablatis alia auferuntur et non e converso ; sed ablatis animali et bipede, aufertur homo, et non e converso, quia possunt salvari in alio, puta in gallo ; igitur priora homine sunt animal et bipes. Hanc rationem breviter tangit, dicens, *deinde* quod supple animal et bipes sint *priora in esse ipso*, scilicet homine, patet ex hoc quia supple eis ablatis aufertur homo; *hæc vero,* scilicet animal et bipes *non* e contra *auferuntur* ad ablationem, scilicet hominis. Deinde cum dicit :

Signum prioritatis naturæ.

Deinde autem si ex ideis ideæ, magis enim incomposita sunt ex quibus aliquid constat. Text. com. 55.

Ponit quartam rationem, quæ etiam explicat secundam, scilicet

Simplicia priora compositis,

et partes toto, scilicet natura vel origine.

quod animal et bipes sunt priora homine, dato etiam quod non sint separata ab homine; sed ex eis homo componatur, ita quod idea componatur ex ideis animalis et bipedis, et est ratio talis, incomposita, vel simplicia priora sunt composito; sed data hypothesi, animal et bipes erunt magis incomposita et simplicia quam homo, ergo priora. Dicit ergo, quod *deinde si ex ideis* componantur *ideæ*, ita quod animal et bipes componant hominem, et non sicut separabilia ab homine, ut præcedens ratio prætendebat, adhuc supple habetur propositum, nam *magis sunt incomposita* et per consequens priora; animal supple et bipes *ex quibus homo componitur* quam ipse homo. Deinde cum dicit :

Al. minus composita.

Amplius de multis oportebit et illa prædicari ex quibus idea, ut animal et bipes, sin autem quomodo cognoscetur? erit enim idea quædam quam impossibile de pluribus prædicari quam de uno. Non videtur autem, sed omnis idea esse participabilis.

Ponit quintam rationem, dicens
129. quod *amplius* non solum sequuntur dicta inconvenientia, *sed* etiam egebit, vel *oportebit illa, ex quibus* scilicet *idea* hominis componitur, *ut animal, et bipes, prædicari de multis* non solum supple seorsum, ut dicebat prima ratio præcedens, sed etiam conjunctim sumpta, *sin autem quomodo cognoscetur?* quod scilicet animal et bipes sunt ideæ, quasi diceret, quod non, quia tunc *erit quædam idea, quam impossibile est prædicari de pluribus quam de uno. Non videtur autem* hoc esse verum, *sed omnis idea esse participabilis* supple scilicet a multis, et ideo tam idea animalis quam bipedis potest de pluribus prædicari. Ex hoc ulterius sequitur ad propositum, quod si quælibet idea est pluribus communicabilis; ergo et idea hominis, et per consequens ut singularis est, non erit definibilis, quia quidquid additur formæ, sive naturæ specificæ contrahens ipsam ad esse singulare, illud est extra ejus formalem, et quidditativam rationem, et sic ut singularis est, non est definibilis, nisi definitione speciei, ut dictum est.

Ideæ sunt pluribus communicabiles.

Notandum, quod si animal et bipes sumpta conjunctim non possunt de pluribus prædicari, non cognosceretur, quod sint ideæ ipsius hominis, patet enim quod idea animalis potest de pluribus prædicari; si ergo hæc duo conjuncta, scilicet animal et bipes non possunt, nisi de uno prædicari, sequitur quod bipes restringeret et contraheret animal ad unum, ita quod illa alia idea, quæ est bipes, prædicatur de uno tantum, quod est contra rationem ideæ; nam idea cum ponatur exemplar, participabile est a multis, nam multa possunt procedere ab uno exemplari; idea ergo singularis nullo modo est definibilis propter rationem prædictam.

Differen additæ generi n reddit ip sum inco municabi

SUMMARIUM.

Singulare etiam incorruptibile, et unicum in una specie, adhuc non posse definiri, quia talis definitio non converteretur cum eo, quia non repugnat dari aliud singulare ejusdem speciei. Exemplum ponit de Sole, sed idem est de quocumque singulari, etiam spirituali, ut notat hîc Doctor, et probat q. 13. hujus, et 2. d. 3. q. 7. ubi agit, an dari possint plures Angeli ejusdem speciei.

Quemadmodum ergo dictum est, latet quod impossibile definire in sempiternis, maxime vero quæcumque unica, ut Sol, et Luna; non solum enim peccant additione talium, quibus ablatis adhuc erit Sol, puta terram gyrans, aut nocte absconditum; si enim steterit, aut apparuerit, non adhuc erit Sol, sed absurdum, si non, Sol enim substantiam quamdam significat: Amplius quæcumque in alio contingunt, ut si aliter fiat talis, palam quia Sol erit. Communis ergo ratio, sed erat singularium Sol, ut Cleon aut Socrates.

130. Ponit tertiam rationem principalem, quæ supplet etiam præcedentes. Prima enim ratio procedit ex corruptione singularis, quæ, ut dictum est, contra Platonem non concludit. Secunda procedit ex communitate partium definitionis, quæ etiam non concluderet, ut videtur, quando esset tantum unum singulare sub specie, nam tunc nomina sumpta in definitione non convenirent nisi uni. Ideo Aristoteles addit hanc rationem tertiam, quæ consistit in hoc: quod qualitercumque singulare definiatur, esto quod sit unicum in una specie, nihilominus definitio illa peccaret dupliciter; quia vel daretur per talia, quibus ablatis ipsum definitum maneret, puta si detur per accidentalia; vel si sub illa specie fieret aliud individuum, quatenus formæ specificæ non repugnat pluribus communicari, tunc illa definitio esset utrique singulari communis, dato quod per sola etiam essentialia daretur, ergo cum nullo esset convertibilis.

Ostendit impossibilitatem definitionis singularis sive per accidentalia sive per essentialia signaretur.

Dicit ergo, quod *quemadmodum prædictum est latet,* scilicet sic opinantes propter rationes jam dictas, quod *impossibile est definire in sempiternis*, id est singularia sempiterna; *maxime vero* in illis supple *quæcumque sunt unica*, scilicet in una specie, *ut Sol et Luna, non solum enim peccant*, qui hoc putant *additione talium, quibus ablatis adhuc erit Sol.* Si scilicet definitio Solis detur per accidentalia, ut si definiendo Solem dicatur, quod est περιγῆν ἰὸν, id est, *terram gyrans, aut* νυκτικρυφὲς, id est, nocte absconditum, si enim steterit Sol non gyrando terram, aut apparuerit, ita quod non abscondatur in nocte, non adhuc erit Sol, quasi diceret, quod imo erit. Unde subdit quod *absurdum si non*, nam istis ablatis, quæ accidunt Soli adhuc manebit Sol, *quia Sol substantiam quamdam significat*, illa autem sunt accidentia, per quæ definitur. *Amplius* autem supple peccant isti definientes Solem, quia accipiunt *quæcumque contingunt in alio* esse, *ut si fiat alter talis*, id est, alius Sol similiter in specie, *palam quia Sol erit.*

Secundum aliam litteram.

131. *Communis ergo ratio*, id est, quod definitio data in specie de Sole erat communis, id est, ipsius speciei communis utrique Soli; *sed Sol erat*, id est supponebatur *singularium*, id est, de numero singularium, *ut Cleon aut Socrates*. Ex his ergo patet quod ideæ non possunt definiri, dato quod ponantur sempiternæ, et unica sub una specie.

Vide q. 13 hujus Scot. de definitione singularis.

Notandum, quod communicari pluribus suppositis nulli naturæ specifice repugnat, imo nec naturæ divinæ, de qua minus videtur, cum sit de se hæc. Unde mirum est quod ab aliquibus negatur posse esse sub una specie plura individua in sempiternis, cum necessario tamen habeant concedere naturam divinam communicari, et esse communem tribus. Ad propositum, da-

Communicabilitas est passio naturæ inquantum talis.

to, quod sub una specie non sit nisi unum singulare, non tamen repugnat naturæ specificæ, ut sub ea fiat aliud singulare, et tunc definitio data de primo singulari esset ipsius speciei communis, et per consequens utrique communis singulari, et non convertibilis cum altero eorum. Deinde cum dicit :

Vide 3. d. 2. q. 7. et 2. q. Quodlib.

Quoniam propter quid nullus ipsorum terminum profert ideæ, fiet enim utique manifestum tentantibus. Quare verum quod modo dictum est.

Probat a signo et a posteriori quod prius a priori ostendit.

Probat conclusionem principalem a signo ex hoc, scilicet quod *nullus* ponentium ideas tentavit aliquando ideam definire. Dicit ergo *quoniam* pro quare, *propter quid nullus eorum, qui* scilicet ponunt ideas, *profert terminum,* id est, definitionem *ideæ; enim* pro quia, *tentantibus* supple eis definire aliquam ideam *fieret manifestum, quia verum sit quod nunc dictum est,* scilicet quod nulla idea potest proprie definiri, ut ponebat Plato. Patet ergo ex prædictis, quod ideæ non sunt substantiæ separabiles, nec definibiles.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. XVI.

Substantiam componi ex partibus, quæ sunt in potentia. Item, ens et unum substantiam non esse.

SUMMARIUM.

Substantiam componi ex partibus existentibus in potentia, non in actu, quod bene explicat Doctor, quod ait de animalibus annulosis, quod eorum animæ sint divisibiles, et plures in potentia in quolibet, traditur primo de Anima, text. 93. et c. 2. text. 20. de quo vide in nostro supplemento de Anima disp. 1. sect. 8.

Manifestum est autem, quod substantiarum esse existimatarum plurimæ potestate sunt, ut ipsæ partes animalium nihil etenim separatum est; quando autem separata fuerint, tunc entia sunt, ut materia omnia, terra, ignis et aer; nihil enim ipsorum unum est, nisi ut cumulus antequam digeratur, et fiat aliquid ex ipsis unum Maxime autem utique aliquis animatorum suspicabitur partes et eas, quæ animæ propinquæ ambas fieri entes, et actu et potentia, eo quod principia habent motus ab aliquo in suis juncturis. Propter quod quædam animalia divisa vivunt, sed tamen potentia omnia erunt quando fuerit unum et continuum natura, sed non vi, aut copulatione, tale namque est orbatio.

Text. com. 56.

Ad hunc text. est q. 10. et 1. 7. 132.

Cap. 16.

Postquam Philosophus disputavit contra Platonem, ostendens quod universalia, sive ideæ, non sunt substantiæ separatæ, et dato quod essent, quod non sunt definibiles; nunc determinat quamdam dubitationem, quam supra di miserat insolutam, scilicet qualiter substantia componatur ex partibus. Ostensum enim fuit quod nec potest componi ex passionibus, nec ex substantiis actu existentibus; vult enim quod partes ex quibus substantiæ componuntur, sint substantiæ existentes in potentia, non in actu. Dicit ergo, quod *manifestum est, quod substantiarum esse existimatarum,* quales sunt substantiæ sensibiles, et earum partes, quæ ab omnibus confessæ sunt esse substantias, ut dictum est circa principium hujus septimi t. c. 49. Talium inquam substantiarum *plurimæ sunt potestate,* id est. in potentia non in actu, vel *ipsæ partes animalium* et similiter est de aliis partibus, et quod sint in potentia patet, quia *nihil ipsorum est separatum,* scilicet ab invicem; sed sunt unita in toto, et per consequens non sunt in actu,

Regredit ad solutionem dubii de compositione substantiarum

cum actus distinguat et separet, ut prædictum est. *Quando autem separata fuerint* mutuo per resolutionem totius, *tunc quidem erunt entia*, scilicet in actu non quocumque modo, sed omnino ut materia; partes enim separatæ, licet sint actu, non tamen actu partes, sed ut materia existens sub privatione formæ totius et in potentia, ut patet de terra et igne, et aere, quæ ut sunt partes mixti, existunt in potentia, non in actu. Separata vero existunt in actu, non quidem ut partes, sed ut materia; *nihil enim ipsorum*, scilicet elementorum antequam digeratur, id est, alteretur et transmutetur, et fiat ex ipsis aliquod *unum*, scilicet mixtum, nullum inquam ipsorum est unum, scilicet cum alio, *sed ut coacervatio*, id est, sicut acervus, vel cumulus, qui non est aliquod unum simpliciter, sed secundum quid, puta acervus milii, vel aliter *nihil ipsorum*, id est, nihil ex ipsis est unum. Subdit autem quod licet omnes partes sint in potentia ut materia, *maxime tamen aliquis suspicabitur partes animatorum, et eas partes quæ sunt animæ propinquæ ambas fieri entes* ἐντελεχείᾳ, id est, actu et potestate, id est, potentia propinqua actui, ex eo quia vivunt, id est, ex hoc quod quædam animalia divisa vivunt, ut sunt animalia annulosa; partes ergo animæ in talibus animalibus, quæ sic divisa vivunt, et etiam partes organicæ animatorum, videntur esse in actu et in potentia propinqua actui, quatenus habent principia distinctarum operationum. Unde quandoque una parte quiescente alia movetur et aliquid operatur; sed hoc removet, dicens quod supple licet tales partes animæ et animatorum sunt propinquæ actui; *attamen omnia erunt in potestate*, id est, in potentia, *quando fuerit*, scilicet ipsum totum *unum et continuum natura*, id est per naturam, *sed non vi*, id est, violentia, puta si partes divisorum animalium ligarentur simul, *aut copulatione*, vel complantatione, ut quando surculus inseritur plantæ, antequam uniatur plantæ, existit in actu, postea unitur et existit in potentia; *tale namque*, scilicet quod est unum violenter, aut complantatione *orbatio est*, id est, contra naturam, nam talia non fiunt unum secundum regulam naturæ.

Al. omnia.

Hic infert plura de esse elementorum in mixto.

Notabile de animalibus annulosis et partibus eorum.

Aliqua fieri unum contingit tripliciter.

Notandum, quod sicut habetur 1. et 2. de Anima in animalibus, quæ divisa vivunt, est una anima in actu, sed plures in potentia; quando autem anima divisa est, fiunt plures animæ numero, quæ tamen sunt una specie. Cujus ratio assignatur, quia hoc accidit propter imperfectionem talium animalium, quia enim habent animam imperfectæ virtutis, non potentem habere diversas operationes, ad quas requiratur diversitas organorum; ideo requirunt modicam diversitatem partium, cujus oppositum est in animalibus perfectis propter oppositam rationem. Tunc sequitur illa pars:

133. Text. com. 93. Text. com. 20.

Quod in animalibus annulosis sint plures animæ potentia.

SUMMARIUM.

Ens et unum non esse substantias duplici ratione probat, explicans quid recte, et quid non recte, dixerunt Platonici. De his omnibus, vide Doctorem q. 18. hujus, ubi disputat an detur universale in rebus, et 2. d. 3. q. 1. et 6.

Text. com. 57. Quoniam vero unum dicitur sicut et ens, et substantia unius una, et quorum una numero, unum numero, palam quia nec unum, nec ens contingit substantiam esse rerum, sicut neque elemento esse aut principio, sed quærimus quidem principium, ut ad notius reducamus. Magis igitur horum substantia est ens et unum quam principium, et elementum, et causa.

Ubi ostendit specialiter, ut dicebatur, quod unum et ens non sunt rerum substantiæ. Circa quod duo facit : quia primo proponit intentam conclusionem. Secundo subjungit conclusionis probationem. Secunda ibi : *Sed nec ita.* Dicit ergo quod *unum dicitur sicut et ens,* ex eo quod sunt convertibilia et de omnibus prædicantur, *et substantia unius est una,* id est, quod unum sicut et ens prædicat substantiam rei, ita quod *unius* rei *una est substantia*, *et* ulterius *quorum substantia est una numero*, illa sunt *unum numero,* quia inquam sic est, *palam quia nec unum, nec ens, contingit esse rerum substantiam,* sed supple prædicantur de substantia sicut de subjecto ; *sicut nec elemento esse aut principio*, id est, ipsa ratio elementi, et principii, dicit supple substantiam rei, quæ est elementum, vel principium ; *sed quærimus quid sit principium*, id est, illud cui contingit esse elementum vel principium, *ut ad notius reducamus*, scilicet ad subjectam substantiam. Subdit autem quod *ens et unum magis horum sunt substantia quam principium, et elementum, et causa ;* et ratio hujus est, quia propinquiora sunt substantiæ rerum, quatenus elementum, principium, et causa formaliter dicunt solam habitudinem rei ad rem, nam sunt nomina relativa. Sed unum et ens significant id quod convenit rei ratione suæ substantiæ, licet ens et unum eo modo quo de eis Plato loquebatur, scilicet quod essent separata a rebus, non sint rerum substantiæ, sed oportet quærere ulterius aliquam naturam subjectam, cui conveniat esse ens et unum, nam substantia rei non est separata a re. Deinde cum dicit :

(Margin: Quod in generali probavit de universalibus, hoc in speciali de uno et ente pertractat.)

(Margin: Ens et unum sunt interna rebus et si non rerum substantiæ sint.)

Sed nec ista sunt, si nec aliud commune quidquam substantia sit; nulli namque inest substantia, sed huic et habenti ipsam cujus est substantia. 134.

Probat præmissam conclusionem duplici ratione, quarum secunda ponitur ibi : *Amplius quod unum.* In prima parte intendit talem rationem : Nullum commune est rerum substantia ; sed ens et unum sunt quædam communia, imo communissima ; ergo, etc. Major patet, quia dictum fuit supra quod substantia rei nulli inest, nisi illi cujus est propria; commune autem pluribus inest; ergo nullum commune rei substantia est. Dicit ergo, quod *sed nec ista*, scilicet unum et ens *sunt* supple rerum substantiæ, *si* pro quia, *neque aliud commune nihil est substantia.* Cujus probatio est, *quia nulli*, scilicet alteri *inest substantia*, sed solum *huic et habenti ipsam cujus est substantia.* Deinde cum dicit :

Amplius quod unum apud multa non erit simul, quod autem commune simul apud multa existit. Quare palam quia nulla universalium existit præter singularia separatim.

Ponit secundam rationem quæ talis est : Contra rationem unius est esse simul in multis, sic intelligendo ut dicebat Plato, scilicet quod ipsum unum sit quædam

substantia per se existens, quia sic esset unum numero; sed commune est in multis; ergo unum, quod ponitur sic commune, non potest esse tale unum, scilicet substantia per se existens, ut ponebat Plato. Dicit ergo quod *amplius* ipsum quod est unum non utique *erit unum simul apud multa, sed commune simul existit apud multa.*

Epilogus. Ultimo epilogat quantum ad totum capitulum præcedens, dicens : quare supple ex prædictis *palam est, quia nullum universale existit separatim præter singularia.* Tunc sequitur illa pars :

Text. com. 58. Sed species dicentes hic quidem recte dicunt separantes eas, si substantiæ sunt; illic autem non recte, quia unam in multis dicunt speciem.

135. Ubi postquam Philosophus probavit universalia non esse substantias separatas, ostendit in quo Platonici dixerunt recte, et in quo minus recte. Circa quod tria facit : quia primo præmittit eorum dictum. Secundo subjungit causam dicti. Tertio ostendit errorem causæ et motivi. Secunda ibi : *Causa vero.* Tertia ibi : *Quamvis utique.*

Quid recte et quid non dixerunt Platonici ostendit. Dicit ergo primo, quod supple Platonici *dicentes species* et ideas, *hæc quidem recte dicunt, separantes eas si substantiæ sunt,* id est, ponentes eas separatas quatenus ponunt eas substantias singularium sensibilium. De ratione enim substantiæ est præexistere separatim, idea autem non posset esse per se existens, nisi esset a singularibus separata, maxime cum ponatur communis pluribus singularibus; dato ergo antecedente, scilicet quod ideæ sunt substantiæ, recte dicitur quod sint separatæ. *Illic vero,* id est, ex alia parte *non recte* dicunt, *quia in multis unam speciem* ideam esse *dicunt;* hæc enim videntur repugnare quod aliquod unum sit in multis, et quod sit per se existens separatum. Deinde cum dicit :

Causa vero quia non habent reddere quæ tales substantiæ sunt incorruptibiles præter singulares et sensibiles; ergo faciunt easdem specie corruptibilibus; has enim scimus αὐτὸ hominem et αὐτὸ equum addentes sensibilibus verbum ipsum.

Assignat causam dicti, quare, scilicet Platonici ponebant substantias separatas et cum hoc esse in multis. Dicit ergo, quod *causa vero* hujus dicti est, quia supple Platonici probantes per rationem, quod oportet esse aliquas substantias incorruptibiles et incorporeas, *quia non habent,* id est non possunt *reddere,* vel assignare *quæ sunt tales substantiæ incorruptibiles, præter istas singulares et sensibiles, ergo faciunt,* id est fingunt supple ipsas esse *easdem specie* istis *corruptibilibus,* ita quod esset aliquis homo separatus ejusdem speciei cum homine corruptibili, et similiter in aliis, sed supple differenter de illis et his loquebantur. *Has enim,* scilicet substantias separatas sentimus supple ex doctrina Platonis, dicendo *αὐτό hominem, et αὐτό equum,* scilicet per se hominem et per se equum, *addentes sensibilibus,* scilicet substantiis *hoc nomen,* vel dictionem αὐτὸ ad designandum, scilicet substantias separatas, nam αὐτὸ significat idem quod per se. Ex quo patet quod Plato voluit substantias separatas esse ejusdem speciei cum istis sensibilibus, et

Motivum Platonis ad ponendum ideas separatas.

differre in hoc tantum; quia illis separatis addebant hanc dictionem αὐτὸ quod idem est quod *per se* ad designandum perseitatem existentiæ, et separationem in illis substantiis, ut sic homo separatus dicatur per se homo, et non homo singularis corruptibilis. Deinde cum dicit :

136. Quamvis utique si non videremus astra, non minus existimo forent substantiæ sempiternæ post eas quas nos videmus. Quare et nunc, si non habemus quæ sunt, tamen esse quasdam forsan est necessarium. Quod quidem igitur neque universaliter dictorum quidquam substantia, neque una ex substantiis, manifestum est.

Ostendit motivum dictum esse erroneum. Ostendit errorem hujus causæ, vel motivi dicens, quod hoc non est verum, *quamvis utique* sit similis, supple error; sicut si posito quod *non videremus astra, nihilominus existimo* id est, opinor *forent* utique *substantiæ sempiternæ*, præter illas quas nos videremus, quia supple constaret nobis per rationem esse alias substantias incorruptibiles; quia etiam etsi nunc non habemus dicere quæ sunt tales scilicet substantiæ separatæ, *tamen forsan necessarium est esse quasdam*, scilicet substantias a sensibilibus separatas, et supple alterius speciei ab eis. Dicit autem *forsan*, quia nondum probatum est aliquas esse substantias separatas usque ad 12. librum.

Notandum, sensum hujus litteræ esse, quod promotivum Platonis ad ponendum substantias separatas, et ejusdem speciei cum sensibilibus habuit similem errorem, sicut si nos non videremus astra, nec aliqua corpora incorruptibilia, et tamen innotesceret nobis per rationem esse aliqua corpora incorruptibilia, et diceremus illa esse ejusdem speciei cum corruptibilibus, puta dicendo quod est quidam homo incorruptibilis, et quidam asinus et hujusmodi, et tamen hoc non est verum, quia dato quod non videremus astra et alia incorruptibilia, nihilominus tales substantiæ sempiternæ erunt præter has, id est, alterius speciei ab his quas nos videmus. Ultimo concludit intentum quantum ad duo, quæ patent ex prædictis in isto capitulo, quorum unum est, quod nullum universale sit substantia; secundum est quod substantia non sit ex substantiis in actu. Dicit ergo, quod *quidem igitur nihil nec dictorum universaliter*, id est, nullum universale sit *substantia*, quantum ad primum; *nec una*, id est, quod nulla substantia est *ex substantiis*, scilicet in actu *manifestum est* ex prædictis. **Infert duas conclusiones principales ex dictis.**

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. XVII.

Quid proprie substantiam dicere oporteat, eamque non elementum, non compositum, sed principium esse, ubi de quæstione *propter quid* latius.

SUMMARIUM.

Tractat quomodo *quod quid est* habet rationem principii et causæ, quia de ejus in existentia non posset formari quæstio, quærens *propter quid*, sed quæstiones tales in ipsum reducuntur. Nota de quatuor quæstionibus scibilium quæ hîc dicit Doctor, et vide 2. Poster. text. 1. et ipsum ibi, q. 4. ubi agit de præcognitionibus, ad primum ibi : *Reducit*

quæstionem propter quid, ad quæstionem quid est, et quæstionem quia est, ad quæstionem si est.

137. Text. com. 59. Cap. 17. Quid autem oportet dicere, et quale quid substantiam; iterum aliud principium facientes dicamus. Forsan enim ex his erit palam, et de illa substantia quæ est separata a sensibilibus substantiis.

Hoc est ultimum capitulum hujus septimi, ubi, ut dicebatur, Philosophus inquirit de ipso, *quod quid est*, quomodo habeat rationem principii et causæ; et necessitas hujus capituli sic ostenditur, quia in principio hujus septimi promisit Philosophus se tractaturum de substantia, et *quod quid est* rerum sensibilium, quam substantiam posuit Plato universalia, et ideas separatas, quam opinionem statim improbavit; et quia de ipso *quod quid est,* nondum locutus fuit nisi modo Logico, ex quo nondum plene patet, quid sit *quod quid est,* ideo nunc de ipso ad habendum pleniorem notitiam, ostendit quomodo *quod quid est* habet rationem principii et causæ. Circa quod duo facit : quia primo proponit intentum continuando dicta dicendis. Secundo exequitur de intento. Secunda ibi : *Quoniam ergo substantia.* Dicit ergo quod supple improbata opinione Platonis, dicendum est quid secundum veritatem et *quale quid oportet dicere substantiam*, id est, ipsum quod quid est rei, et hoc *dicamus ultra faciente aliud principium,* quia supple prius Logice; nunc autem magis realiter loquimur; *forsan enim,* supple ex dicendis de substantia et quod quid est sensibilium, *palam erit et de illa quæ est a sensibilibus substantiis separata*, nam, ut dictum fuit supra, substantiæ sensibiles multum juvant ad notitiam habendum de substantiis separatis, licet non sint ejusdem speciei, ut dicebat Plato. Deinde cum dicit :

Quoniam ergo substantia et principium et causa quædam est, hinc est procedendum. 138.

Conclusio. Exequitur de intento. Circa quod duo facit : quia primo præmittit intentam conclusionem. Secundo subjungit ejus probationem. Secunda ibi : *Quæritur autem ipsum propter quid.* Dicit ergo quod *quoniam substantia*, id est, quod quid est rei *principium et causa quædam est*, scilicet respectu eorum, quæ per se insunt rei, *hinc*, id est, ex dicendis *esse transeundum,* id est, ostendendum. Deinde cum dicit :

Quæritur autem ipsum propter quid semper sic, propter quid aliud aliquid alii alicui inest. Nam quærere propter quid musicus homo, musicus homo est, aut est quod dictum est quærere propter quid homo musicus est, aut aliud; nam quod quid est propter quid ipsum est ipsum, nihil est quærere.

Probat præmissam conclusionem. Circa quod duo facit : quia primo ostendit quod ipsum *quod quid est*, est principium et causa. Secundo cujus modi sit principium et causa. Secunda ibi : *Quoniam vero ex aliquo.* Prima in duas : quia primo probat dictam conclusionem. Secundo removet circa dicta quamdam dubitationem. Secunda ibi : *Latet autem maxime.* In prima parte dicit talem rationem : Illud de cujus inexistentia non potest formari quæstio, quærens causam et *propter quid,* sed potius in ipsum quæstiones quærentes de causa, et *propter quid* reducuntur, habet rationem principii et causæ; quia ex Ipsum quod quid est principium

et causa quare alia insunt.

quo ejus non est causa quare inexistit, ipsum est causa aliorum quare ei inexistunt, cum causa et causatum sufficienter dividant ipsum ens; sed substantia et *quod quid est* rei est hujusmodi, quia de ejus inexistentia illi cujus est, non potest formari quæstio quærens de causa et *propter quid*, sed potius omnes tales quæstiones causæ in ipsum reducuntur; nam *quod quid est*, est principium propter quid demonstrationis quare passiones insunt subjecto; ergo ipsum *quod quid est* habet rationem principii et causæ. Major est evidens, sed minorem ipse probat ex hoc, quia nullus quærit propter quid homo est homo, vel ipsum est ipsum, sed semper quæstio de causa et propter quid convenit, quare ipsum est aliquod aliud. Probatio autem minoris stat in duabus propositionibus : prima est, quod quæstio *propter quid* quærens de causa nunquam quærit de substantia, et *quod quid est*, ut quare ipsum est ipsum; secunda est quod quæstio *propter quid* quærit quare ipsum est aliud.

Contra negantes definitionem subjecti esse medium demonstrationis potissimæ.

139. Circa ergo probationem minoris, in qua stat tota virtus rationis, sic procedit Philosophus : quia primo manifestat primam propositionem, scilicet quod quæstio *propter quid* quærens de causa, nunquam quærit de substantia, et *quod quid est*, ut quare ipsum est ipsum. Secundo manifestat secundam propositionem, scilicet quod quæstio *propter quid* quærit, quare ipsum est aliud. Secunda ibi : *Quæret autem aliquis.* Prima in duas : quia primo proponit propositionem. Secundo probat eam ibi : *Oportet enim ipsum quia.* Dicit ergo, quod *ipsum propter quid semper sic quæritur*, id est, quod ipsa quæstione propter quid semper utimur, quando quærimus *quare aliquod aliud inest alicui,* et non supple propter quid ipsum sit ipsummet; *nam quærere propter quid musicus homo est musicus homo*, *aut est quod dictum est quærere quare musicus homo est*, *aut aliud*, id est quæstio potest intelligi dupliciter : Uno modo, ut illud quod dictum est quæratur, puta si de hoc toto, quod est *homo musicus* quæratur hoc totum, quod est *homo musicus.* Alio modo, ut quæratur aliud de alio, ut scilicet de homine, qui est musicus quæratur non propter quid sit homo, sed propter quid musicus. Unde statim excludit primum modum intelligendi dicens, nam hoc quidem supple *quærere propter quid ipsum est ipsum*, *nihil est quærere*, puta si quæratur totum de toto, ut propter quid musicus homo est homo musicus, et similiter si quæratur quare homo est homo, et hujusmodi. Deinde cum dicit :

In quæstionibus propter quid status est in ipso quod quid.

Oportet enim ipsum, quia quod ipsum esse existere manifesta entia. Dico autem ut quia Luna patitur eclipsim. Ipsius autem quia ipsum una est ratio et una causa in omnibus, propter quid homo homo, aut musicus homo musicus, nisi quis dicat, quia indivisibile ad ipsum unumquodque ; hoc autem erat unum esse, sed hoc commune, quia de omnibus et quod breve. 140.

Probat dictam propositionem. Ad cujus evidentiam notandum est, quod cum sint quatuor quæstiones, ut habetur 2. Poster. text. 1. scilicet *si est*, et *quid est*, et *quia est*, et *propter quid est*, quarum duæ sunt simplices, scilicet *si est*, et

Nota ordinationem quatuor quæstionum scibilium.

quid est, et aliæ duæ sunt compositæ, scilicet *quia est*, et *propter quid est*, et istæ quatuor quæstiones mutuo se præsupponunt; nam quæstio *quid est*, præsupponit quæstionem *si est*, et quæstio *propter quid est*, quæstionem *quia est*, et etiam quæstionem *quid est* et per consequens quæstionem *si est*, ita quod quæstio *propter quid est*, omnes alias præsupponit. Ex quibus patet, quod quærere propter quid ipsum est ipsum est nihil quærere, cum jam præsupponebatur, ideo dicit: quod supple cum quæritur propter quid *oportet ipsum quia esse et ipsum esse*, id est, ipsum si est, *existere entia manifesta*, quod exponit dicens: *dico autem, ut quare Luna patitur eclipsim*, oportet esse manifestum, quia Luna patitur eclipsim, aliter quæstio esset nulla. Unde subdit: *ipsius autem quia ipsum*, id est, quia ipsum est ipsum, *una est ratio et una est causa in omnibus*, quæ supple nulli latet, quia scilicet unumquodque est idem, unum sibi, *ut propter quid homo est homo*, et propter quid *musicus est musicus, nisi quis* forte *dicat*, quod causa hujus est, *quia unumquodque est indivisibile ad seipsum*, ut scilicet propter hoc non posse dividi aut negari idem a seipso, puta dicendo, homo non est homo, sed unumquodque affirmatur de seipso. Subdit autem, quod *hoc autem erat unum esse*, id est, quod ista causa coincidit cum prima, scilicet quod unumquodque est unum et idem sibi, nam unum esse est indivisibile esse, ut dictum est in 5. hujus. Addit etiam, *sed hoc commune, quia dicitur de omnibus, et est quod breve*, id est, quod concesso quod hæc secunda ratio esset alia a prima, nihilominus hoc erit commune omnibus, quia unumquodque est indivisibile ad seipsum, et hoc est breve, id est, principium quod est parvum in quantitate, et maximum in virtute, ut habetur 2. Elench. et ideo est per se notum, sicut alia principia communia, quæ nullus debet ignorare; non igitur potest quæri propter quid ipsum est ipsum.

[Margin: ...umquoque esse ipsum per se notum.]

[Margin: C. finali.]

SUMMARIUM.

Ostendit quæstionem *propter quid* quærere quare ipsum de quo est, est aliud, non autem quare ipsum est ipsum, quod explicat Doctor. Ostendit etiam dubium esse quid respondendum ad quæstionem in simplicibus quærentem quid est homo, vel simile, sine prædicatione unius de alio, ad quod Doctor dat duas explicationes. Concludit corollaria in simplicibus non esse quæstionem, nec doctrinam, quod explicat Doctor rejecta explicatione D. Thomæ.

Quæret autem aliquis propter quid homo est animal tale; hoc quidem igitur palam, quia non quærit quare, qui est homo, homo est. Aliquid ergo de aliquo quærit propter quid existit. Quia vero existit, oportet manifestum esse, nam si non ita, nihil quærit, ut propter quid tonat, quia sonitus fit in nubibus; aliud enim ita de alio est quod quæritur, et propter quid, puta lateres et lapides domus sunt. Palam igitur quod quærit causam, hoc autem est quod quid erat esse, ut est dicere Logice, quod in quibusdam quidem cujus causa, ut forsan est in domo, et in lecto; in quibusdam vero quid movit primum, nam causa et hoc, sed talis quidem causa in fieri quæritur et corrumpi, altera vero, et in esse.

Ostendit secundam propositionem, scilicet quod quæstio *propter quid* quærit quare ipsum est aliud, dicens quod quæret aliquis propter quid homo est animal tale; hoc quidem igitur palam, quod non quærit propter quid qui est homo est homo, id est, propter quid ho- 141.

[Margin: Quomodo propter quid quæ]

rit de alio quod inest per quod quid.

mo est homo; aliquid igitur de aliquo quærit propter quid existit, quia non quærit idem de seipso, sed aliquid de aliquo propter quid aliud inexistit alteri. Quia vero existit oportet esse manifestum, nam quæstio *propter quid* præsupponit ipsum; *nam si non* est *ita nihil quærit*, unde si aliquis quærat propter quid homo est animal, oportet esse manifestum quia est animal. Similiter ut si quæratur *propter quid est tonitruum*, nam supple *quia fit sonus in nubibus*, *ita enim aliud de alio est quæsitum*, scilicet sonitus de nube. Similiter si quæratur *propter quid* hujusmodi, ut *lateres et ligna sunt domus*, hoc enim est quærere aliquid de aliquo, scilicet domus de lateribus et lignis, ita quod semper quæstio *propter quid* quærit aliquid de aliquo. *Palam igitur*, quia supple ista quæstio *quærit causam*, *hoc autem est quod quid erat esse*, *ut est Logice dicere*, id est, loquendo Logice; nam Logicus est artifex rationalis, qui omnem causam dicit pertinere ad *quod quid est*, quod, scilicet quod quid est, quod communiter est causa; *in quibusdam quidem* est *cujus causa*, id est, causa finalis, *ut forsan in domo aut in lecto*. Cum ergo quæritur propter quid lateres et ligna sunt domus, potest responderi per causam finalem, ut scilicet defendamur a frigore et vento, et ab aliis nocivis. *In quibusdam vero quod movet primum*, id est, causa efficiens et movens; *nam causa et hæc*, id est quod causa efficiens utique est causa, ut si quæratur propter quid lateres et ligna sunt domus, potest responderi propter

Aliter Logicus et aliter Metaphysicus considerat quod quid est.

ædificatorem; finis enim et efficiens sunt causæ essendi formæ in materia. Subdit autem differentiam inter causam efficientem et finalem, dicens quod *talis quidem causa*, scilicet efficiens *quæritur* tantum *in fieri et corrumpi; altera* vero, scilicet finalis, *quæritur in esse* et non solum supple in fieri et corrumpi. Ratio hujus differentiæ assignatur, quia efficiens est causa transmutandi formam ad materiam, quod fit in ipso generari et corrumpi; sed finis inquantum movet agentem potest etiam dici causa in generari et corrumpi, sed inquantum res habet esse per suam formam, quæ est finis generationis, potest dici quod ipse finis est causa etiam in esse, cum inexistat rei. Loquendo etiam de fine extrinseco potest dici, quod inquantum res per suam formam ordinatur ad finem, ipse finis etiam est causa in essendo.

Different in efficientem et finalem causam

Finis duplex.

Notandum, quod Logicus qui considerat modum prædicandi, ideo quidquid potest responderi ad *quid est*, dicit pertinere ad *quod quid est* rei, sive illud sit intrinsecum, ut materia et forma, sive extrinsecum, ut efficiens et finis. Unde secundo Poster. dicit quod *quod quid est*, et definitio est medium in demonstratione, et ostendit quomodo per omnes causas potest demonstrari, ita quod quæcumque causa, sive intrinseca, sive extrinseca potest accipi pro medio demonstrationis, et pertinere hoc modo ad *quod quid est* rei. Sed Philosophus realis, qui considerat rei essentiam solas causas intrinsecas, dicit ad *quod quid est* pertinere; bene ergo hîc ait Philosophus,

T.2. et in

Logicus Philosophus realis non eodem modo considerat quod quid est.

hæc causa, de qua quærit quæstio *propter quid*, quæcumque sit, erit quod quid erat esse, si Logice dicatur. Deinde cum dicit :

142. Latet autem maxime quod quæritur in his quæ non de aliis dicuntur, ut homo quid est quæritur, propter simpliciter dici, sed non definite quia hoc aut hoc.

Movet dubium circa dicta.

Removet quamdam dubitationem, circa quam sic procedit : quia primo proponit eam; secundo corrigit et excludit; tertio quoddam ex dictis corollarie concludit. Secunda ibi : *Sed oportet corrigentes.* Tertia ibi : *Palam igitur.* Dicit ergo, quod illud quod quæritur, scilicet in qualibet quæstione ubi dicitur quæri aliud de alio, *latet maxime*, id est, habet dubitationem *in his quæ non de aliis dicuntur*, scilicet in quæstionibus simplicibus, in quibus non quæritur, vel prædicatur aliquid de aliquo, *ut cum dicitur quid est homo*, et hoc supple latet *propter simpliciter dici, sed non definite, quia hoc aut hoc*, id est, quod causa hujus latentiæ est, quia in tali quæstione profertur unum simplex ut homo, et non quæritur aliquid de aliquo, puta homo de Socrate, et de aliis suppositis hominis.

Quæstiones quid est et propter quid est sunt affines.

Sed occurrit dubium, quia videtur ista dubitatio Philosophi non esse ad propositum, nam supra factus est sermo de quæstione *propter quid*, et non de quæstione *quid est*. Dicendum quod quæstio *quid est* et *propter quid* quodammodo incidunt in idem, ut probatur secundo Poster. et ideo quæstio *quid est* potest transmutari in quæstionem *propter quid*; nam quæstio *quid est*, quærit de quidditate propter quam id de quo quæritur *quid est* prædicatur de quolibet suo supposito; propter hoc enim Socrates est homo, quia convenit sibi id quod respondetur ad quæstionem quid est homo; idem ergo est quærere quodammodo quid est homo, et quærere propter quid Socrates est homo; unde signanter ait Philosophus quod hoc facit dubitationem, quia in quæstione non definitur vel additur, quia hoc aut hoc, quia supple si adderetur, non lateret quod eadem est ratio in quæstione, qua quæritur quid est homo, et in aliis quæstionibus, de quibus supra Philosophus est locutus. Deinde cum dicit :

Text. 2. et inde.

Al. transformari.

Sed oportet corrigentes quærere, si autem non, commune ejus quod nihil quærere, et ejus quod quærere aliquid fit. Text. com. 60.

Quoniam vero oportet habere, quia et existere ipsum esse ; palam itaque quia quærit materiam quare est, ut domus hæc quare, quia hujus existunt quod erat domui esse, et homo hic, aut corpus hoc, tale habens ; quare quæritur causa materiæ, hoc autem est species qua aliquid est, hæc autem substantia.

143. Excludit et corrigit dictam dubitationem.

Excludit et corrigit dictam dubitationem, dicens quod *oportet* ad excludendam supple dictam dubitationem *corrigentes quærere*, id est, prædictam quæstionem corrigere, ut scilicet loco ejus qua quæritur quid est homo, quæratur propter quid Socrates est homo. *Si autem non*, supple sic corrigatur, sequitur quod *aliquid sit commune, cujus quod est nihil quærere, et quod est aliquid quærere*, quod dupliciter exponitur. Uno modo sic : quia dictum est supra quod quærere ipsum de ipso est nihil quærere, sed quærere aliquid de aliquo est aliquid quærere; quia igitur quæstio *propter quid*, in qua quæritur aliquid de

alio, et quæstio *quid est,* in qua non videtur quæri aliquid de alio, nisi prædicto modo corrigatur, sibi invicem communicant, ut dictum est, sequitur quod aliquid erit commune quæstioni in qua nihil quæritur, et quæstioni in qua aliquid quæritur. Alio modo exponitur sic, quod scilicet si ista quæstio non corrigatur sic, ut dictum est, sequitur inconveniens dictum; nam tunc aliquid quæritur quando fit quæstio de aliquo quod est, tunc vero nihil quæritur quando fit quæstio de eo quod non est. Si igitur in *quæstione quid est*, non oportet aliquid supponere, et aliud quærere de illo, ita posset fieri ista quæstio de non ente sicut de ente, quare quæstio *quid est*, erit facta communiter et de aliquo et de nihilo, prima tamen expositio videtur probabilior. Subdit autem : *Quoniam vero,* supple in hac quæstione qua quæritur quid est homo, *oportet habere tanquam notum, et existere* tanquam verum ipsum esse, id est, hoc ipsum esse, id est, hoc ipsum quod est esse hominem; alias quæstio esset nulla, quia, ut dictum est, quæstio *quid est* præsupponit quæstionem *si est*, quia inquam sic est, *palam itaque, quia materiam quærit propter quid est*, id est, quod communiter *propter quid*, sive ipsum *quod quid est* inest alicui supposito, quod est quasi materiale respectu ejus de quo quæritur *quid est.* Nam ut dictum est supra, corrigendo quæstionem, idem est quærere quid est homo, et quærere propter quid Socrates est homo. Similiter si quærimus si est domus, idem est ac si quæramus propter quid hæc, scilicet lateres et ligna, sint domus, quia scilicet propter hoc, quia sunt partes domus, *existunt quod erat domui esse*, id est propter hoc quod quidditas domus est in talibus partibus; et similiter supple cum quærimus, quid est homo, ac si quæramus propter quid hic, puta Socrates, est homo, quia scilicet inest ei quidditas hominis; aut etiam, id est, aut si quæratur propter quid *hoc corpus hoc habens*, id est, sic se habens, puta corpus organicum, est homo; corpus enim organicum est materia hominis, sicut lateres et ligna sunt materia domus; *quare* supple in omnibus talibus *quæritur causa materiæ*, propter quid scilicet materia pertineat ad naturam ejus quod definitur, et de quo quæritur quid est; *hoc autem*, scilicet causa de qua quæritur quæ est causa materiæ, *est species*, id est, forma *qua aliquid est; hæc autem*, scilicet forma, *est substantia*, id est *quod quid est* rei, nam de forma totius, quæ est ipsa quidditas, est nunc sermo. Ex his ergo patet conclusio principaliter intenta, scilicet quod substantia, et *quod quid est* rei habet rationem principii et causæ, et quod omnes quæstiones quærentes de causa, in ipsum *quod quid est* ultimo reducuntur. Deinde cum dicit :

Concludit principale intentum.

Palam igitur quoniam in simplicibus non est quæstio nec doctrina, sed alter modus quæstionis talium. 144.

Corollarium.

Concludit quoddam corollarium ex prædictis, quia enim ostensum est quod in omni quæstione quæritur de aliquo; vel de causa materiæ, quæ est forma; vel de causa formæ in materia, ut est finis et

efficiens, sicut patet ex prædictis; ideo *palam igitur quod in speciebus*, id est, in terminis incomplexis ut sic, *non est quæstio*, scilicet propter quid, *nec doctrina*, scilicet demonstrativa, *sed alter modus quæstionis*, id est, inquisitionis *talium*, puta quia innotescunt nobis vel per definitionem, vel per sensum, vel alio modo.

Expositio . Thomæ.

Notandum, quod istam litteram quidam expositor aliter exponit, volens per simplicia intelligere substantias simplices, non compositas ex materia et forma, quia enim in omni quæstione aliquid est notum, et aliquid ignotum quod quæritur, ideo tales substantiæ, non subsunt quæstioni, quia vel totæ cognoscuntur, vel totæ ignorantur, et eadem ratione de eis non est doctrina scientifica, quæ fit ex hoc quod scimus per syllogismum *propter quid;* sed talium est alius modus quæstionis, quatenus cognoscuntur per effectum, puta per substantias sensibiles, quæ nos aliqualiter ducunt in earum cognitionem.

Contra m instat.)emonstratio mper est quæstine complexa.

Sed contra, nam substantiæ simplices si sint simplices quantum ad sua intrinseca essentialia, nihilominus habent aliquas proprietates de eis scibiles per demonstrationem, saltem intellectui potenti eas cognoscere, ut ostensum est in sexto hujus, et per consequens potest formari de eis quæstio *propter quid,* terminabilis per veram demonstrationem, et per doctrinam demonstrativam.

Aliter ergo dicendum est, quod per simplicia intelliguntur termini incomplexi quicumque, de quibus ut sic non est quæstio determinabilis per demonstrationem, et doctrinam syllogisticam; nam demonstratio et doctrina syllogistica semper est de quæstione quæ est complexa, concludit enim passionem de subjecto per medium *propter quid*, dicens causam; sed est de eis alius modus quæstionis et ostensionis, scilicet definitivus, nam sicut demonstratio est complexi, ita et definitio est incomplexi.

SUMMARIUM.

Explicat quale principium et causa sit substantia, seu *quod quid est* rei. Videtur ponere quod sit natura ex partibus composita, et ab eis re distincta quod exemplificat in syllaba ex litteris composita. Doctor bene rem explicat. An vero totum sit tertia entitas a partibus unitis re distincta, difficilis quæstio est, quam tractat Doctor 3. d. 2. quæst. 2. ubi affirmative videtur eam resolvere, nisi aliter glossetur. Vide ibi Scholium nostrum. Sed 8. hujus q. 4. in fine, et 1. Physic. q. 9. negativam partem habet quod confirmat illam glossam.

Quoniam vero compositum ex aliquo fit,
ut unum sit omne, sed non ut cumulus,
sed ut syllaba, et syllaba, *ba*, non est elementa, nec idem *b*, et *a*, nec caro, ignis
et terra; dissolutis quidem enim, hæc non
adhuc sunt, ut caro, et syllaba, elementa 145.
vero sunt et ignis et terra. Est igitur aliquid syllaba, non solum elementa vocalis
et consonans, sed et alterum aliud aliquid.
Et caro non solum, ignis et terra, aut
calidum, aut frigidum, sed et alterum aliquid.

Inquirit cujusmodi principium et causa sit ipsa substantia, et *quod quid est* rei. Circa quod duo facit: quia primo præmittit quoddam necessarium. Secundo declarat propositum. Secunda ibi: *Si igitur necesse.* In prima parte tangit quamdam distinctionem compositionis alicujus ex pluribus, dicens quod *quoniam vero,* aliquando supple *compositum ex aliquo fit,* hoc modo: *ut*

Compositio et compositum est duplex. Hic coactus est Averroes contradicere sibi. 1 Phys. c. 17. nisi substantialiter exponatur hinc inde.

Compositio per se datur 3. entitas.

Compositum per se unum et unum per aggregationem.

omne, id est, totum *sit unum* per se, *sed non ut acervus, sed ut syllaba,* cum supple in omnibus talibus ipsum compositum sit aliquid præter partes, ideo subdit : *syllaba autem non est elementa*, id est, ipsæ litteræ ex quibus componitur, nec ista syllaba, *ab*, est idem quod *ipsum a*, et ipsum *b*, ex quibus constat ; *nec caro* est idem quod *ignis et terra*, quod probat ; *nam dissolutis*, id est, divisis *istis* partibus, ex quibus fit compositio ad invicem, hæc quidem, id est, composita *non sunt, ut caro et syllaba; elementa vero sunt,* scilicet corrupta syllaba ; *et ignis*, *et terra*, supple manent, corrupta carne; *est ergo syllaba aliquid* præter elementa ; et *non solum* est ipsa *elementa*, scilicet littera *vocalis* quæ est a, et *consonans* quæ est b, *sed* etiam *est aliquid alterum* præter elementa. *Et similiter caro non solum* est *ignis*, *aut calidum, et terra aut frigidum*, per quæ scilicet elementa commiscentur et alterantur, cum calidum et frigidum sint qualitates activæ, *sed* etiam supple ipsa caro *est aliquid alterum.* Per hoc ergo subintelligitur alterum membrum divisionis, scilicet quod aliquando compositum non est aliquid unum, nec aliud a partibus, sed est sicut cumulus, vel acervus, quod non est unum nisi aggregatione. Primo ergo modo compositum est simpliciter et per se unum, et aliud a suis partibus. Sed secundo modo ipsum compositum non est unum simpliciter et per se, sed secundum quid, nec est aliud a suis partibus. Deinde cum dicit :

Si igitur necesse et illud aut elementum aut ex elementis esse, siquidem elementum iterum eadem ratio erit, ex hoc enim et igne, et terra erit caro, et adhuc alio, quare in infinitum ibit. Si vero ex elemento, palam quia non uno, sed pluribus aut illud ipsum erit ; quare rursum in hoc eamdem dicemus rationem, et ita in carne vel syllaba. 143.

Quæstio contradict de 3. entitate.

Declarat propositum. Circa quod duo facit : primo præmittit unam quæstionem et arguit ad eam. Secundo subjungit quæstionis solutionem. Secunda ibi : *Videbitur autem.* Est ergo quæstio, quia cum ostensum sit quod in carne et syllaba est aliquid præter elementa ; quia igitur ita est, *igitur necesse,* est *illud* aliud *esse elementum aut ex elementis*, quia omne quod est, videtur esse aut elementum, aut ex elementis ; sed quidquid detur videtur sequi inconveniens, scilicet quod erit processus infinitus. Unde subdit, *siquidem elementum*, id est, si illud aliud quod est in carne et syllaba præter elementa et elementum ; *iterum eadem ratio erit* et de isto et de aliis elementis ex quibus componitur, connumerandum enim aliis erit, *caro enim erit* composita *ex igne et terra*, *et ex illo alio* quod ponitur elementum præter elementa. Et cum probatum sit quod in omni composito per se uno, est aliquid aliud præter elementa, erit eadem quæstio adhuc de illo alio ; quod si est elementum aliud, illud tale elementum erit compositum ex suis partibus et etiam aliquo alio; illud aliud est elementum præter elementa, et istud elementum etiam erit ex suis partibus, et adhuc ex aliquo alio , et illud aliud esset elementum pari modo, *et sic in infinitum. Si vero* detur altera pars, scilicet quod illud aliud præter elementa non sit elementum, sed *ex elemento*,

vel ex elementis, adhuc sequitur illud inconveniens : *palam enim quia non* erit ex *uno* tantum elemento, *sed ex pluribus* elementis, quia si ex uno tantum elemento, sequeretur quod esset tantum illud elementum unum ; quod enim est ex igne tantum, tantum ignis est; ex uno non fit aliquod compositum. *Quare* si supple fit ex pluribus elementis, ut oportet dicere, *rursum in hoc eamdem dicemus rationem, sicut in carne et in syllaba*, quia scilicet in illo erit aliquid præter elementa ex quibus est, et de illo alio, iterum redibit quæstio quæ prius, utrum scilicet sit elementum, aut ex elementis, et sic erit processus infinitus. Deinde cum dicit :

Videbitur autem utique esse aliquid hoc et elementum, et causa essendi, hoc quidem caro, hoc vero syllaba, similiter
147. autem et in aliis ; substantia autem uniuscujusque hoc, hoc enim causa prima essendi.

Ponit dictæ dubitationis solutionem. Circa quod duo facit : quia primo ponit solutionem, quæ videtur danda prima facie. Secundo corrigit ipsam ibi : *Quoniam vero quædam*. Dicit ergo, quod illud quod supple in compositis ponitur aliud esse ab elementis, *videbitur utique* prima facie *esse aliquid*, scilicet quod non sit ex elementis, sed *hoc esse elementum et causa essendi, hoc quidem carnem, hoc vero syllabam, similiter autem et in aliis*. Et iterum supple videbitur quod *hæc sit substantia uniuscujusque*, id est, quidditas et quod quid est uniuscujusque, *hoc enim* scilicet substantia, et quod quid est rei *est prima causa essendi*. Deinde cum dicit :

[S]olutio [qu]estionis.

Quoniam vero quædam non sunt substantiæ rerum, sed quæcumque substantiæ secundum naturam, et natura constitutæ sunt ; manifestabitur utique quibusdam hæc natura substantia, quæ est non elementum, sed principium ; elementum vero est in quod dividitur inexistens, ut materiam, puta syllabæ quod *a*, et *b*.

Corrigit dictam solutionem in duobus : unum est quantum ad hoc quod dixit illud tale quod est præter elementa esse substantiam uniuscujusque, quia hoc verum est non in rebus quæ non sunt substantiæ, sicut in syllaba quæ non videtur substantia, sed pertinere magis ad genus quantitatis, sicut et oratio, sed est verum in rebus quæ sunt substantiæ, et hoc loquendo stricte de substantia. Aliud in quo corrigenda est solutio, est quantum ad hoc, quod illud tale præter elementa dixit esse elementum ; non enim proprie dicitur elementum, quia elementum pertinet ad genus causæ materialis, ut patet ex 5. hujus cap. de Elemento, text. com. 4. sed potest dici magis proprie principium essendi ; et hoc est quod dicit, quod *quoniam quædam rerum non sunt substantiæ, sed quæcumque sunt substantiæ secundum naturam*, quantum ad esse, *et natura*, id est, per naturam *constitutæ sunt* quantum ad fieri. Naturalia enim maxime confessa sunt causæ substantiæ, ut dictum fuit circa principium hujus septimi, quia inquantum sic est : *manifestabitur utique* quod hæc natura, de qua scilicet nunc est sermo, *est substantia in quibusdam*, scilicet in naturalibus, et non supple

Corrigit solutionem.

Cujus modi principium causa sit et ipsum quod quid est ostendit.

in omnibus, et hoc fuit primum corrigendum; et subdit quod ad secundum, *quæ*, scilicet natura, *non est elementum, sed principium*, supple formale et quidditativum : *elementum vero est illud in quod dividitur aliquid inexistens ut materiam, puta* elementa supple hujus *syllabæ quæ* est ab, sunt *a*, et *b*, et ex hoc habetur solutio dubitationis, quia cum dictum principium sit formale, et quidditativum, non est elementum, neque ex elemento, loquendo proprie de elemento.

LIBER OCTAVUS

In hoc libro agit de principiis entis naturalis, et sic videtur ad Physicum pertinere, verum magis ad Metaphysicum, quia sub consideratione Metaphysicæ ista tractat, de quo lib. 1. hujus, quæst. 1. et lib. 9. quæst. 4. Incipit ex dictis lib. 1. quasi logice de substantia, tractare de eadem magis realiter, tanquam de nobiliori parte subjecti hujus scientiæ, cujus ponit ex jam dictis varias acceptiones. Sumitur enim pro quidditate, et pro supposito, et secundum alios dicitur substantia genus magis quam species. Additur his opinio de ideis.

SUMMA UNICA.

De principiis substantiarum sensibilium, materia scilicet, et forma.

CAPUT PRIMUM.

Substantiæ divisio, et materiam substantiam esse.

Text. com. 1. Ex prædictis itaque syllogizare oportet et colligentes capitulum finem imponere.

1. Postquam Philosophus in septimo libro inquisivit de substantia, et *quod quid est* substantiæ sensibilis, modo logico et communi; nunc inquirit de eodem magis realiter et per principia, applicando ad substantias sensibiles ea quæ in septimo logice sunt dicta. Circa quod duo facit, quia primo præmittit suam intentionem. Secundo exequitur de intento. Secunda ibi : *Sensibiles enim substantiæ.* Prima in tres : quia primo proponit suam intentionem in generali. Secundo replicat quædam supradicta in speciali. Tertio continuat dicta dicendis. Secunda ibi : *Dictum est itaque.* Tertia ibi : *Quoniam autem quod quid erat esse.* Dicit ergo, quod *ex prædictis* utique supple in septimo, ubi inquisitum est logice de substantia rerum, *oportet syllogizare,* applicando scilicet dicta ibi ad res naturaliter existentes, *et recolligentes capitulum,* id est, summatim et in capitulo resumentes quæ dicta sunt, oportet *finem imponere* dictis, id est, tractatui de substantia, quod fiet addendo hoc octavo ea quæ fuerunt dicta prius. Deinde cum dicit : Præmittit suam intentionem in generali.

Dictum est itaque quod substantiarum quærentur causæ, et principia et elementa; substantiæ vero hæ quidem confessæ sunt ab omnibus, sed de quibusdam singulariter quidam enuntiaverunt confessæ quidem physicæ, ut ignis, terra, et aqua, et alia simplicia corpora. Deinde plantæ et partes earum, et animalia, et partes animalium, et tandem cœlum et partes cœli. Singulariter vero quidam substantias dicunt esse species, et Mathematica.

Alias vero accidit ex rationibus substantias esse quod quid erat esse, et quod subjicitur, adhuc aliter genus magis speciebus et universale magis singularibus ; universali vero et generi et ideæ copulantur, nam secundum eamdem rationem substantiæ videntur esse. Text. com. 2.

Resumit quædam dicta in speciali, dicens quod *dictum est itaque*, scilicet in septimo, quia supple in ista scientia *quæruntur*, scilicet principaliter, *causæ et principia, et elementa substantiarum.* Licet enim Metaphysica consideret de omni ente inquantum ens, principaliter tamen considerat de substantia, ut Metaphysicus considerat prius ens principaliter substantiam et principalissime immaterialem.

de nobiliori parte sui subjecti primi, ut sæpe dictum est, et per consequens de principiis substantiæ. Subdit etiam quod *substantiæ vero hæ quidem confessæ sunt ab omnibus*, ut sunt substantiæ naturales; *sed de quibusdam*, scilicet substantiis, *quidam singulariter*, et non omnes *enuntiaverunt*, ut dictum fuit circa principium septimi, quod exponit cum subdit : *confessæ quidem Physicæ*, id est, quod substantiæ naturales sunt confessæ communiter ab omnibus, *ut ignis, terra, et aqua, et alia simplicia corpora. Deinde* secundum ordinem nobilitatis *plantæ et partes earum, animalia et partes animalium, et tandem cœlum et partes cœli*, puta Orbes et Stellæ. *Singulariter vero quidam dicunt esse substantias species*, id est ideas et *Mathematica*, de qua opinione dictum est in primo libro, et alibi frequenter. Subdit etiam quamdam divisionem, sive modos accipiendi substantiam dictos in præcedentibus, dicens quod *alias substantias accidit esse ex ratione quod quid erat esse*, id est, quod uno modo dicitur ipsa substantia quidditas rei, quæ per rationem, id est, per definitionem exprimitur. Alio modo, et *quod subjicitur*, id est, ipsum subjectum, sive ipsum suppositum substantiæ; hæc enim est una divisio substantiæ, scilicet quod substantia dicitur et de quidditate, et de supposito quidditatis. Et subdit, quod *adhuc* supple secundum opinionem aliorum *dicitur* substantia *genus magis speciebus*, id est, magis quam species; *et universale singularibus*, id est, quod generaliter universale dicitur magis substantia quam singulare secundum illam opinionem. Subdit etiam quod *universali vero et generi*, id est, opinioni secundum quam genus et universale dicuntur substantia, *copulantur ideæ*, id est opinio de ideis, *nam secundum eamdem rationem videntur esse substantiæ*, universalia scilicet ideæ. Deinde cum dicit :

De quibus dicitur substantia generaliter ab omnibus et specialiter a Platonicis.

Quoniam autem quod quid erat esse substantia est; hujus autem ratio, definitio, propter hoc de definitione, et de secundum se definitum est. Quoniam autem definitio ratio est, ratio autem partes habet, necesse et de parte erat considerare quæ substantiæ partes, et quæ non; et hæc definitioni opus sunt, amplius autem nec universale substantia, nec genus. De ideis vero et Mathematicis posterius perscrutandum est; nam præter sensibiles substantias, quidam dicunt eas esse, nunc autem de confessis substantiis tractabimus, hæ vero sensibiles. 2.

Continuatio

Continuat dicta dicendis, quod *quoniam* supple ostensum est in septimo *quod quid erat esse est substantia*, *hujus autem ratio definitio est;* per definitionem enim exprimitur quod quid est rei, et *propter hoc de definitione et de secundum se*, quatenus definitio constat ex prædicatis per se primo modo *definitum est*, scilicet ibidem in septimo. *Quoniam autem definitio, ratio est, ratio autem habet partes;* ideo *necesse erat considerare, et de parte*, id est de partibus definitionis, *quæ* scilicet sunt *partes substantiæ* definitæ, *et quæ non*. Et si hæc, scilicet partes definitionis *definitioni opus sint*, id est, oporteat definire, vel secundum aliam litteram, utrum eædem sunt partes definitionis et definiti; *amplius* supple ostensum est quod *nec universale, nec genus* sit *substantia*, hæc enim omnia prædicta pertractata sunt in septimo. Et subdit quantum ad dicenda, quod *de ideis et Mathematicis*, quas supple quidam singulariter enun-

tiaverunt esse substantias, *posterius perscrutandum est*, scilicet in decimo tertio, et in decimo quarto libris. *Nam præter sensibiles substantias quidam dicunt eas esse*, scilicet Platonici, *nunc autem*, scilicet statim *tractabimus de substantiis*, scilicet ab omnibus *confessis; hæ vero sunt sensibiles*, id est naturales, ut sic ex notioribus ad minus nota procedamus. Deinde cum dicit :

Text. com. 3. Sensibiles autem substantiæ omnes materiam habent, est autem substantia quæ subjicitur, aliter quidem materia ; materiam vero dico quæ non hoc aliquid ens actu ; potestate autem est hoc aliquid, aliquid vero ratio et forma, quia hoc aliquid ens ratio separabile est. Tertium vero est quod est ex his, cujus solius generatio et corruptio et separabile simpliciter, nam secundum rationem substantiarum hæ quidem separabiles, illæ vero non.

3. Exequitur de intento. Circa quod duo facit : quia primo ostendit quod materia et forma sunt principia substantiarum sensibilium. Secundo inquirit de ipsarum unione ad invicem : Secunda ibi*: *De dubitatione vero dicta*. Prima in duas : quia primo facit quod dictum est. Secundo determinat de eis singillatim. Secunda ibi : *Oportet autem non ignorare*. Prima in duas : quia primo facit quod dictum est. Secundo concludit ex præmissis quod definitiones perfectæ debent continere simul materiam et formam. Secunda ibi : *Et ut in substantiis quidem*. Prima in duas : quia primo probat quod omnis substantia sensibilis habet materiam. Secundo probat hoc idem de forma. Secunda ibi : *Quoniam autem quæ quidem*. Prima in duas : quia primo declarat quid sit materia, dividens eam contra alias acceptiones substantiæ, et cum hoc præmittit intentum. Secundo probat quod materia est principium omnium substantiarum generabilium et corruptibilium. Secunda ibi : *Quia vero substantia*. Primum autem ostendit ex hoc, quia substantia sensibilis non est materia, cum sit actu; nec forma, cum sit per se existens et separabilis realiter, et non solum ratione sicut forma; ergo est tertium complectens materiam et formam.

(Omnis substantia sensibilis participat materiam.)

Dicit ergo, quod *sensibiles substantiæ omnes habent materiam*, quatenus scilicet omnes sunt mobiles et per consequens habent materiam ; *est autem substantia aliter quidem*, id est, uno modo *materia quæ subjicitur ; materiam autem dico, quod non est hoc aliquid ens actu*, scilicet quantum est de se; *potestate vero est hoc aliquid*, materia enim est in potentia ad omnes actus formales. *Aliter vero*, id est, alio modo dicitur substantia *ratio et forma, quia est hoc aliquid ens*, id est, ens actu, sive actus separabilis quidem a materia, licet supple non realiter. *Tertium vero est quod est ex his*, scilicet compositum *cujus solius est generatio et corruptio*, scilicet per se ; quia materia et forma non generantur nisi per accidens, ex 7. hujus, et est *separabilis simpliciter*, id est, potens per se realiter existere separatim, et subdit ; quod *substantiarum secundum rationem*, id est, formarum, *hæ quidem sunt separabiles*, ut sunt formæ Mathematicæ, non quidem secundum rem, sed secundum rationem; *quædam vero sunt inseparabiles*, ut supple sunt formæ naturales, quæ ut sic nec secundum rem, nec secundum rationem separantur a mate-

(Substantia triplex materia, forma et compositum.)

(Solius compositi est generatio et corruptio per se 7. hujus Tex. com. 27. Adde plura ne videatur implicatio hic et parum ante.)

ria, ut patet ex sexto hujus, text. com. 4. Deinde cum dicit :

4. Quod vero substantia est materia palam, nam in omnibus oppositis mutationibus est aliquid quod subjicitur mutationibus, ut puta secundum locum, quod nunc hic iterum et alibi ; et secundum augmentum quod nunc quidem est tantum, iterum minus aut majus ; et secundum alterationem, quod nunc quidem est sanum iterum ægrotat. Similiter autem secundum substantiam, quod nunc quidem est in generatione, iterum in corruptione ; et nunc quidem subjectum et hoc aliquid, iterum autem quod subjicitur sic secundum privationem.

Materia est principium omnium substantiarum generabilium et corruptibilium, et harum mutationum subjectum primum.

Probat quod materia est principium omnium substantiarum generabilium et corruptibilium. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est. Secundo quia locutus fuit de mutationibus naturalibus comparat eas ad invicem. Secunda ibi : *Et hanc sequuntur*. Dicit ergo, quod *quia substantia est materia*, id est, quod materia sit principium substantiæ sensibilis et mobilis, *palam* est; *nam in omnibus oppositis mutationibus*, id est, in omni mutatione, quæ est inter terminos oppositos *est aliquid quod est subjectum*, scilicet commune *mutationibus*, id est, terminis mutationum, *ut* in mutatione *secundum locum*, est supple aliquod subjectum commune *quod nunc est hic, et iterum alibi,* et in mutatione *secundum augmentum* est aliquod subjectum quod *nunc est tantum, et iterum minus* si supple diminuatur, *aut majus*, si augmentetur, *et* iterum *secundum alterationem* supple est aliquod subjectum *quod nunc est sanum et iterum laborans. Similiter autem* et in mutatione *secundum substantiam*, est supple aliquod commune subjectum, *quod nunc est in generatione, et iterum in corruptione ;* materia enim

Termini mutationum substantialium q. 8. hujus c. 12. 1. Physic. Text. com. 69. Modus cognoscendi materiam.

est subjectum generationis et corruptionis. *Et nunc quidem* supple materia *est subjectum hoc aliquid*, id est, est sub forma secundum quam est actu, et hoc aliquid ; *et iterum est subjectum secundum privationem*, materia enim nunc est sub forma, nunc est sub privatione quæ sunt termini primi mutationis in substantia ; mutatio enim fecit cognoscere materiam, quatenus nunc est sub uno termino, nunc sub alio, quod esset impossibile, nisi esset aliquod tertium a terminis realiter distinctum. Deinde cum dicit :

Et hanc sequuntur aliæ mutationes, aliarum vero ut unam aut duas, hoc non sequitur ; non enim necesse, siquidem materia habet localem, hoc et generabilem et corruptibilem habere. Quæ enim differentia simpliciter fieri, et non simpliciter, in Physicis dictum est.

Comparat ad invicem mutationes naturales de quibus fecerat mentionem, dicens quod *hanc*, scilicet mutationem substantiæ, *sequuntur aliæ mutationes*. Quidquid enim est generabile et corruptibile, oportet quod sit alterabile et mutabile secundum locum et secundum quantitatem, sed non convertitur, scilicet quod mutatio in substantia sequitur ad omnes alias. Aliquid enim est mobile secundum locum, ut cœlum, et aliqualiter alterabile secundum illuminationem et obscuritatem, licet non sit vera alteratio, et tamen cœlum nec est generabile, nec corruptibile. Ideo subdit, quod *aliarum vero*, scilicet mutationum, *aut unam*, scilicet secundum locum, *aut duas*, puta si illuminatio est alteratio modo prædicto. *Hæc*, scilicet mutatio in 5.

Ordo mutationum trium generum.

substantia non sequitur, *non enim est necesse si quid habet materiam localem*, id est, mobilem secundum locum, *hoc et generabilem et corruptibilem habere*, id est, subjectam generationi et corruptioni ; materia enim est utique generabilis et corruptibilis subjective, ut declaratum fuit 7. hujus, in quadam quæstione. Subdit autem, quod *quæ sit differentia inter simpliciter fieri, et non simpliciter*, sed secundum quid, *in Physicis* enim, id est, in 5. Physic. text. com. 7. idem 1. Physic. t.c. 62. *dictum est;* ibi enim dicitur quod secundum substantiam fieri est generatio simpliciter, sed secundum accidens fieri est generatio secundum quid. Hoc autem addit, quatenus locutus fuerat tam de mutatione in substantia, quæ est generatio et corruptio, quemadmodum de mutatione
quam. in accidentibus, ut sunt alteratio et mutatio secundum locum, et secundum quantitatem.

SUMMÆ UNICÆ

CAP. II.

Formam esse de substantia sensibilium, et definitiones complecti materiam, et formam.

SUMMARIUM.

Formam esse de substantia sensibilium. Rejicit Democritum ponentem corpora indivisibilia, esse rerum principia, de quo lib. 2. Per differentias intelligit formas a quibus desumuntur, et quidem substantiales, licet exempla ponat in accidentalibus.

T. com. 5. Quoniam quidem ut subjecta, et ut materia substantia confessa est; hæc autem quæ potestate, reliquum eam quæ ut actus substantia sensibilium est dicere quid est.

Postquam Philosophus probavit materiam esse principium substantiarum sensibilium, nunc probat idem de forma. Circa quod duo facit : quia primo præmittit intentum. Secundo exequitur de intento. Secunda ibi : *Democritus quidem*. Dicit ergo, quod *quoniam substantia*, quæ quidem est *ut subjecta, et ut materia confessa est*, supple ab omnibus antiquis, ut patet in primo libro, qui solam materiam dicebant esse substantiam omnium. *Hæc autem*, id est substantia, materia *est potestate*, id est, est ens in potentia, quia inquam sic est, *reliquum est, substantia sensibilium, quæ est ut actum*, id est forma, *dicere quid est*. Deinde cum dicit : 6.

Democritus quidem igitur tres differentias simul esse existimavit, nam subjectum, corpus secundum materiam, unum et idem differt, aut ῥυσμῷ quod est figura, aut τροπῇ quod est compositio, aut διαθιγῇ quod est ordo.

Exequitur de intento. Circa quod duo facit : quia primo probat hanc conclusionem, quod forma est principium essendi substantiarum sensibilium. Secundo removet dubium, quod posset oriri ex prædictis ibi : *Substantia quidem igitur*. In tota prima parte intendit talem rationem : Illud est principium essendi rebus, cujus distinctio, et variatio facit distinctionem in esse rerum, quia eadem sunt principia essendi et distinguendi : sed forma est hujusmodi ; ergo etc. Major est per se evidens, et ideo circa probationem minoris insistit. Circa quod duo facit. Primo præmittit illius mi-

Quod forma sit principium essendi et distinguendi in substantiis sensibilibus.

noris prolixam probationem. Secundo concludit intentam conclusionem. Secunda ibi : *Palam itaque ex his.* Circa probationem minoris sic procedit : quia primo recitat quamdam opinionem de distinctione rerum, et improbat. Secundo ex illa improbatione infert minorem quam intendit. Secunda ibi : *Quare palam.* Prima in duas : quia primo opinionem recitat. Secundo eam improbat. Secunda ibi : *Videntur autem.* Dicit ergo, quod *Democritus quidem igitur simul existimavit*, id est, opinatus est, tres scilicet *esse differentias*, id est, quod omnes differentiæ rerum ad tres in genere reducuntur ; *nam corpus subjectum, et materiam dicit* supple esse *unum et idem secundum naturam ; differunt autem aut* ῥυσμῷ id est, *figura* ; *aut* τροπῇ *quod est potentia* ; *aut* διαθιγῇ *quod est ordo.*

Tripliciter secundum Democritum differunt.

Notandum quod, ut dictum fuit in primo hujus, opinio erat hujus Democriti quod corpora indivisibilia et atoma essent rerum principia, quæ corpora ponebat in genere causæ materialis, et esse unius naturæ quantum est de se. Sed dicebat ea differre tripliciter, scilicet figura, quatenus quædam illorum atomorum ponebat triangularia, quædam sphærica et hujusmodi. Alio modo differebant positione, quatenus quædam erant sursum, quædam deorsum, quædam ad dexteram, quædam ad sinistram. Alio modo differebant ordine, quatenus quædam eorum ponebat priora, quædam posteriora, et secundum has differentias in atomis, volebat assignare differentias in rebus. Deinde cum dicit :

Videntur autem multæ differentiæ esse, ut alia quidem compositione dicuntur materiæ, sicut quæcumque mixtura, quemadmodum melicratum, alia autem ligatione, ut capitis ligatura ; alia visco, ut liber ; alia clavo, ut arca. Alia in pluribus horum; alia positione, ut liminare inferius et superius ; hæc enim in positione aliqualiter differunt ; alia tempore ut cœna et prandium ; alia loco, ut spiritus ; alia sensibilium passionibus, ut duritie et mollitie ; et spissitudine et raritate ; et siccitate et humiditate. Et hæc quidem horum, in quibusdam, alia omnibus his, et omnino alia superabundantia, alia defectu.

Improb. Democ. tum. Variæ rum differen sed acc dental

Improbat dictam opinionem, ostendens Democritum esse insufficientem, dicens quod *videntur esse multæ differentiæ in rebus*, quæ supple non reducuntur in prædictas, *ut alia quidem dicuntur compositione materiæ*, id est, differunt secundum diversos modos compositionis in partibus materialibus, *sicut quæcumque mixtura*, id est, quod quorumdam partes materiales componuntur per modum mixtionis, *quemadmodum Melicratum. Alia ligatura, quæ*, scilicet aliquo vinculo colligantur, *ut ligatura capitis ; alia visco, ut liber ; alia* gompho, id est, *clavo, ut arca ; alia pluribus horum* modorum prædictorum ; *alia etiam* differunt *positione, ut liminare superius et inferius. Hæc namque positione aliqualiter differunt ; alia tempore, ut prandium et cœna ;* prandium vero dicitur comestio matutina, cœna vero vespertina. *Alia differunt loco, ut spiritus,* id est ventus, nam ventorum alius flat ab Oriente, alius ab Occidente, et sic de aliis. *Alia* differunt *sensibilium passionibus, ut duritie et mollitie, et spissitudine et raritate, et siccitate et humiditate, et hæc quidem* supple differunt quidem *horum quibusdam ; alia vero omnibus his*, secundum quod habent plures,

vel pauciores de differentiis prædictis, *et omnino*, id est, generaliter. Alia differunt supple *superabundantia*, *alia* defectu, quatenus omnes prædictæ sensibiles passiones reducuntur secundum antiquos ad superabundantiam et defectum, ut dicitur 1. Physic. text. com. 32. Deinde cum dicit :

8. Quare palam, quia, et esse toties dicitur; limes enim inferior est, quia ita ponitur, et esse sic ipsum poni significat, et crystallum esse sic ipsum inspissari. Quorumdam vero esse, et omnibus his definietur ; quia alia sunt mixta, alia complexa, alia ligata, alia inspissata, alia aliis differentiis juncta, ut manus aut pes.

Infert probationem minoris quam intendit. Circa quod duo facit : primo facit quod dictum est. Secundo ponit quoddam notandum circa dictam. Secunda ibi : *Sumenda igitur*. Dicit ergo, concludens ex prædictis *quare* supple, quia dictæ differentiæ sunt rerum constitutivæ, *palam*, scilicet *quia esse*, scilicet rerum *toties dicitur*, quoties supple dicuntur differentiæ, nam differentia constituit et distinguit. *Limes enim est inferior, quia ponitur ita, et ipsum sic poni significat esse*, id est, propriam ipsius rationem, *et similiter crystallum esse est ipsum sic inspissari. Quorumdam vero esse in omnibus his definietur*, id est, quod esse quarumdam rerum differt dictis modis omnibus, *quia alia sunt mixta, alia complexa, alia ligata, alia inspissata, alia aliis differentiis sicut manus, et pedes, et similiter aliæ* partes, quæ habent suas proprias differentias, quibus differunt, puta secundum quod ordinantur ad operationes animæ.

Differentiæ constituit, et distinguit.

Al. contemperata.

Notandum, quod differentia sumitur a forma, et ideo quod hîc dicitur de differentiis, scilicet quod sunt principia distinguendi, et essendi, intelligendum est de formis. Quia vero differentiæ specificæ substantiales sunt nobis ut plurimum ignotæ, ideo Philosophus non curans de exemplis exemplificat de differentiis accidentalibus, quæ sunt notiores, ut per eas intelligamus similiter se habere de differentiis, et formis substantialibus, quæ sunt nobis minus notæ .Deinde cum dicit :

Al. formalibus.

9. Sumenda sunt igitur genera differentiarum, hæc namque erunt principia essendi ut quæ in magis, et minus, aut spisso, et raro, et talibus ; omnia namque hæc superabundantia, et defectus sunt, siquidem autem figura, aut lenitate, aut asperitate, aut recto, aut curvo ; his autem erit esse misceri, opposite vero non esse.

Ponit quoddam notabile circa dicta, dicens, quod quia supple differentiæ, et formæ rerum constituunt et distinguunt esse rerum ; ad majorem evidentiam dictorum *sumenda sunt genera differentiarum*, reducendo, scilicet posteriores differentias ad priores et communes. *Hæc namque*, scilicet genera *erunt principia essendi* in toto illo genere, *ut* supple in differentiis *quæ sunt in magis, aut minus, aut spisso et raro, et aliis talibus, omnia namque hæc sunt superabundantia, et defectus* ad quæ reducuntur. *Similiter* siquidem, *aut figura, aut lenitate, aut asperitate*, id est, si quæ pertinent ad hujusmodi ; *aut recto, et curvo*, id est, reducuntur ad rectum et curvum quæ sunt primæ differentiæ figuræ, et adhuc *his autem erit esse misceri ; oppositæ vero non esse*, id est, quod etiam aliæ reducuntur ad mixtum ex eo, quod

Notabile circa dicta Al. differentiarum.

Dantur genera et species in differentiis.

quædam sunt, quorum esse consistit in quodam misceri, et non esse eorum opposito, scilicet non misceri. Deinde cum dicit :

Palam itaque ex his, quia si substantia causa essendi unumquodque, quod ex his est quærendum quæ est causa essendi horum unumquodque.

Conclusio. Concludit conclusionem principaliter intentam, dicens, *palam itaque* esse *ex his;* quia *si substantia,* id est, forma, et differentia substantialis *est causa*, id est, est principium *essendi unumquodque quod ex his est, quærendum quæ est causa essendi horum unumquodque*, quia scilicet illud est forma essentialis rei. Deinde cum dicit :

Substantia quidem igitur nihil horum nec combinatum, attamen proportionale in quolibet.

10. Excludit dubium. Removet dubium, quod posset oriri ex prædictis, quia enim loquendo de formis, scilicet de differentiis solum exemplificaverat de accidentalibus, crederet forte aliquis, quod ea, quæ dicta sunt non essent vera de differentiis, sive formis substantialibus, et hoc removet dicens quod *nihil quidem* igitur *horum quæ* dicta sunt, est *substantia nec combinatum*, id est, affine, quod scilicet sit aliquod pertinens ad genus substantiæ; *attamen proportionabile in quolibet,* id est, quod ea quæ dicta sunt de accidentalibus, intelligendum est proportionabiliter sic se habere in substantialibus. Et est expositio Commentatoris, qui in isto loco dicit sic : *manifestum est ergo*, etc. id est, cum nomina et definitiones sunt per has differentias, et istæ differentiæ sequuntur formas substantiales entium, manifestum est, quod formæ substantiales sunt secundum numerum istarum differentiarum ; et dicit hoc, quia istæ differentiæ dictæ sunt accidentia, sed accipiuntur loco differentiarum substantialium propter latentiam differentiarum substantialium. Hæc Commentator. Hoc etiam dictum fuit in quodam notabili. Tunc sequitur illa pars :

In exemplis quærenda est proportio non identitas, c. 5. circa medium.

SUMMARIUM.

Definitiones complecti materiam et formam ; materias diversas, formas habere diversas ; solos eos definire, qui materias et formas, aut his æquivalentia conjungunt.

Et ut in substantiis id quod de materia prædicatur, est actus ipse, sic et in aliis definitionibus maxime, ut si limen inferius oporteat definiri, lignum, aut lapidem, ita positum dicemus, et domum lateres, et ligna sic posita, aut adhuc, et quod cujus causa in quibusdam est ; si vero crystallum aquam congelatam, aut spissatam, ita in symphonia, aut acuti, et gravis commixtio talis. Eodem quoque modo, et in aliis. 11.

Ubi postquam Philosophus probavit materiam et formam esse principia substantiarum sensibilium, ostendit ex dictis, quod definitiones perfectæ debent complecti simul materiam et formam. Unde Commentator dicit hîc, cap. 6. in principio, quod Philosophus intendit declarare quod partes compositi sunt partes definitionis, et quod definitiones perfectæ sunt illæ quæ continent omnes partes ex quibus est compositum, et hæc est forma, et quod est in ente quasi materia. Circa quod duo facit : quia primo concludit ex

Hinc argumentum de inclusione quidditativa materiæ in quidditate materialium.

er formam et ateriam terialia finienda ut proportionaliter.

prædictis quod dictum est, et explanat per exempla. Secundo infert quædam corollaria. Secunda ibi : *Palam ergo.* Dicit ergo, quod *ut in substantiis,* quemadmodum *de materia prædicatur, ipse actus,* id est, quod *sicut* in genere Substantiæ differentia quæ se habet, ut actus, et forma, advenit generi, quod se habet ut materia ad constituendum perfectam definitionem rei; *sic se habet maxime in definitionibus* aliorum generum, *ut si est opus definire limen inferius, dicemus ipsum esse lignum aut lapidem sic positum,* ita quod lignum. aut lapis, se habet ut materia, et talis positio se habebit, ut forma. Et similiter si sit opus definire *domum, dicemus* quod *est lateres, et ligna sic posita,* ita quod lateres, et ligna se habent ut materia, et positio talis se habet ut forma. Et addit, *aut adhuc, et cujus causa,* finis est *in quibusdam* definitionibus; aliquando enim finis a quo dependet necessitas formæ, ponitur in definitione rei. Subdit etiam alia exempla ad propositum ; *si vero,* supple oportet definire *crystallum, dicemus* ipsum esse *aquam ita congelatam, aut inspissatam,* ita quod aqua est ut materia, et modus congelationis ut forma. Similiter definiendo *symphoniam, dicemus,* quod symphonia est talis *commixtio acuti et gravis,* ita quod acutum et grave sunt ut materia; et talis commixtio acuti et gravis ut forma, *eodem quoque modo est in aliis.*

ystallus quid ?

mphonia uid ?

Notandum, quod cum Philosophus dicit quod ipse actus, id est, forma, prædicatur de materia, vel differentia de genere, non est intelligendum de prædicatione in abstracto, dicente, hoc est hoc, cum sit omnino alterius rationis; sed est intelligendum de prædicatione dominativa, eo modo quo animal dicitur rationale, et sic addendo differentiam generi, quasi formam materiæ, constituitur perfecta rei definitio. Deinde cum dicit :

ma de teria, vel erentia. genere aliter dicatur.

Palam itaque ex his, quia actus alius alterius materiæ, et ratio ; aliorum enim compositio aliorum mixtio, et aliorum aliud quid dictorum. 12.

Infert ex prædictis duo corollaria, quorum secundum ponitur ibi : *Propter quod definientium.* Dicit ergo, quod *palam* est *ex his, quæ* dicta sunt, *quia alius actus, et ratio,* id est, forma est alterius *materiæ,* nam diversarum materiarum diversæ sunt formæ; *aliorum enim* supple actus et formæ est *compositio, aliorum est mixtio, aliorum aliud quid dictorum* supra. Deinde cum dicit :

Primum corollarium. Variatur actus ad variationem materiæ licet non semper e contra.

Propter quod definientium hi quidem dicentes, quid est domus, quia lapides, lateres, et ligna potestate domum dicunt : materia namque hæc. Illi vero vas protectivum pecuniarum et corporum, aut aliud aliquid tale addentes, actum dicunt. Alii namque ea ambo componentes tertiam, et eam quæ ex his substantiam ; videtur enim quæ quidem per differentias ratio speciei et actus esse, quæ vero est inexistentibus materiæ magis. Similiter autem, et quos Archytas approbavit terminos, simul enim utriusque sunt. ut quid est serenitas ? quies in aeris pluralitate ; aer quidem materia, actus et substantia quies, quid est tranquillitas ? maris æquitas. Subjectum quidem ut materia, mare ; actus autem, et forma æquitas.

Secundum corollarium.

Ponit secundum corollarium, dicens *propter quod* supple quia ita est, quod in definitione unum se habet, ut actus, aliud ut materia ; 13.

ideo hi quidem definientium dicentes quid est domus, quia, scilicet *lateres lapides, et ligna potestate domum dicunt. Hæc namque sunt ut materia,* id est, quod definientes rem per solam materiam insufficienter definiunt, quia talis definitio non notificat rem, nisi quantum ad esse possibile, et non ut habet esse actu. *Illi vero,* id est, alii definientes domum quod est *vas protectivum pecuniarum et corporum, aut aliquod aliud tale addentes,* scilicet in definitione domus *actum,* id est, formam *dicunt tantum,* et ideo insufficienter definiunt. *Alii vero complectentes ea ambo,* scilicet materiam et formam, tertiam substantiam, *et eam quæ ex his,* id est, *substantiam* compositam definiunt, et ideo perfecte definiunt. Et subdit, quod ratio, id est, definitio *quæ quidem est ex differentiis tantum, videtur esse speciei,* id est, formæ *et actus,* quia solum exprimit formam rei ; *quæ vero est inexistentibus,* id est, ex partibus intrinsecis et materialibus rei, etiam *magis materiæ,* ex eo, quia solum exprimit rei materiam. Licet autem tam materia, quam forma sint partes inexistentes, tamen appropriate dicitur materia inexistens, quatenus ipsa sic definitur, quod est ex qua res fit cum insit, ex 5. hujus cap. de Causa, text. com. 2. et 4. Subdit autem, quod *similiter* se habent termini, id est, definitiones *quos Archytas* recepit *vel approbavit, utriusque etenim sunt,* scilicet tam materiæ quam formæ, quia utrumque complectuntur, *ut, quid est serenitas, quia est quies in aeris pluralitate,* id est, in multo aere; quia si paucus aer, puta inclusus in ore quiescat, non propter hoc dicitur esse serenitas, et in hac definitione *aer quidem est, ut materia; substantia autem, et actus,* id est, forma, est ipsa *quies.* Similiter si definiatur *tranquillitas,* dicendo quod *est maris æquitas, subjectum quidem ut materia est mare, actus autem, et forma ipsa æquitas.* Ex his ergo patet quod prædicta definitio complectitur materiam et formam ; propter hoc enim laudatur hic Archytas. Ultimo cum dicit :

Recte illi definiunt qui materiam et formam, vel his proportionabilia contingunt.

Aeris serenitas quid ?

Maris tranquillitas quid

Palam itaque ex dictis quæ sit sensibilis substantia, et quomodo hæc quidem ut materia ; illa vero ut forma, et actus ; tertia autem quæ ex his.

Concludit totum præcedens, dicens *palam* esse *ex prædictis, quæ sit sensibilis substantia, et quomodo est hæc ut materia, illa vero ut forma quia actus.* Tertio *vero quæ ex his,* id est, substantia composita ex utrisque.

Nota hoc loco tertiam titatem Epilogi

SUMMÆ UNICÆ

CAP. III.

Non formam, sed compositum per se generari, item solam formam non esse totam rei quidditatem.

SUMMARIUM.

Tractat quomodo secundum Platonem nomen species significat ideam, seu formam separatam per se primo, et secundario compositum. Sed secundum ipsum species per se primo significat compositum.

14. Tex com.

Oportet autem non ignorare, quia aliquando latet utrum significet nomen substantiam compositam, aut actum, et formam, ut domus utrum signum communis, quia tegmentum ex lateribus, et lapidibus sic compositis, aut actus et speciei, quia tegmentum ; et linea utrum dualitas in longitudine ? aut quia dualitas, et animal, utrum quia materia anima in corpore ; aut

anima hæc namque substantia, et actus corporis alicujus.

Postquam Philosophus probavit quod materia et forma sunt principia substantiarum sensibilium, nunc determinat de materia, et forma singillatim, et universalius quam prius. Circa quod duo facit : quia primo determinat de forma. Secundo de materia. Secunda ibi : *De materiali autem substantia.*

Plato attribuit ideis sive formis 4. proprietates.

Ad evidentiam primi notandum, quod hîc Philosophus inquirit de forma juxta ea quæ Plato posuit de forma. Plato quidem præcipue visus est tangere principium formale rerum, posuit autem formas rerum esse ideas et numeros. Secundum hoc ergo hæc pars dividitur in duas : quia primo inquirit Philosophus de forma in comparatione ad ideas, vel species. Secundo in comparatione ad numeros. Secunda ibi : *Palam autem.*

Ad evidentiam etiam primi notandum, quod Plato posuit quatuor de formis sive ideis. Primum est, quod nomina specierum sive idearum, significant tantum formam, et non formam cum materia. Secundum est, quod forma est aliquid præter partes materiæ, ponebat enim formas separatas. Tertium est, quod forma est ingenerabilis et incorruptibilis. Quartum est (quod idem est cum secundo) quod scilicet formæ sunt a sensibilibus separatæ. Secundum ergo hoc, hæc pars dividitur in quatuor. Primo enim inquirit utrum nomen speciei significet solam formam, vel compositum ex materia et forma. Secundo utrum forma sit aliquid præter partes materiales. Tertio utrum formæ rerum sint ingenerabiles et incorruptibiles. Quarto utrum sint separatæ a sensibilibus. Secunda ibi : *Non videtur itaque.* Tertia ibi : *Necessarium itaque.* Quarta ibi : *Si autem sunt corruptibilium.* Prima in tres : quia primo proponit quæstionem. Secundo subjungit Platonicam solutionem. Tertio exponit quæstionis intentionem, puta mentem Platonis. Secunda, ibi : *Erit autem utique.* Tertia ibi : *Sed hoc ad aliquid.* Dicit ergo, quod *oportet non ignorare* quia *aliquando* supple latet aliquos *utrum nomen* scilicet speciei *significet substantiam compositam, aut actum et formam tantum, ut* hoc nomen *domus utrum sit signum communis*, id est, significet ipsum commune compositum, *quia tegmentum ex lateribus, et lapidibus sic compositis*, quia lateres, et ligna se habent ut materia, sed tegmentum, et ipse modus compositionis tegmenti est ut forma. Aut supple dictum nomen sit signum *actus et speciei*, id est, formæ, puta quod significet tantum ipsum *tegmentum ; iterum utrum linea sit dualitas in longitudine*, id est quod significet dualitatem in longitudine ; aut *quia dualitas tantum*, id est, utrum significet dualitatem tantum. Et utitur hoc exemplo modo Platonico, qui posuit numeros formas in magnitudine, ita quod linea nihil aliud sit quam dualitas in longitudine, sic quod dualitas sit forma, et longitudo materia lineæ. Est ergo quæstio utrum hoc nomen *linea* significet tantum dualitatem quasi formam, aut dualitatem in longitudine, quasi formam in materia ; iterum hoc nomen

An nomine speciei significetur tantum, forma ?

anima quid significet, *quia aut animam in corpore*, id est formam in materia, *aut animam*, id est, formam tantum; *hæc namque*, scilicet anima *est substantia et actus* substantialis, id est, forma *corporis alicujus*, puta corporis Physici organici. Deinde cum dicit :

15. Erit autem utique, et in utrisque animal, non ut una ratione dictum, sed quasi ad unum.

Solutio Platonica nomen primo significare formam et compositum secundario.

Ponit Platonicam solutionem quæ stat in hoc, quod cum forma separata sit tota substantia rei secundum eum ; ideo nomen per prius significat formam, et secundario compositum. Dicunt enim Platonici quod homo qui est compositus ex materia et forma, dicitur participatione hominis idealis, qui est forma tantum; et ideo nomen dicitur de utrisque non æqualiter, sed secundum prius et posterius, et secundum quamdam analogiam et attributionem. Et hoc est quod dicit, quod *animal*, id est, hoc nomen animal *erit utique et in utrisque*, scilicet de animali ideali quod est tantum forma, et de animali composito *non una ratione dictum, sed quasi ad unum*, scilicet secundum attributionem modo præexposito. Deinde cum dicit :

Text. com. 8. Sed hæc ad aliquid aliud quidem conferunt, ad quæstionem vero substantiæ sensibilis nihil ; nam quod quid erat esse speciei, et actui competit, nam anima, et animæ esse idem, hominis vero esse, et homo non idem, nisi et anima homo dicatur. Sic autem alicui quidem, alicui vero non.

Intentionem quæstionis declarat.

Exponit quæstionis intentionem, ad quid scilicet tendit quæstio, et est sententia ista, quod ad propositum de substantia sensibili, de qua nunc agitur, nihil valet ista quæstio secundum mentem Platonis, quia in quibusdam, scilicet in formis simplicibus idem est *quod quid est* cum eo cujus est; sed non in compositis, pro quanto compositio includit materiam, quæ est extra rationem *quod quid est*, et quidditas secundum opinionem ejus, nam quidditates ponebat puras formas; si ergo nomen solam formam significat, erit *quod quid est* idem cum eo cujus est, nam per nomen significatur id cujus est; si autem nomen significet compositum, non erit idem *quod quid est* cum eo cujus est, et hoc est quod dicit. *Sed hæc* supple quæ nunc dicta sunt *ad aliquid aliud quidem differunt, ad quæstionem vero substantiæ sensibilis nihil*, modo præexposito. Et subdit ad quid tendit quæstio secundum mentem Platonis ; *nam quod quid erat esse*, existit, scilicet idem *speciei et actui*, id est formæ, *nam anima, et animæ esse*, id est, animæ quidditas *idem; homini vero esse*, id est, quidditas hominis compositi, *et homo non sunt idem, nisi et anima homo dicatur*, scilicet secundum opinionem Platonis. *Sic autem alicui* est supple idem, *quod quid est*, puta ipsi principaliter formæ; *alicui vero non*, puta composito ex materia et forma secundum opinionem Platonis.

De identitate quod quid est cum eo cujus est secundum Platonem.

Notandum, quod istam quæstionem de significato nominis, Philosophus non prosequitur nisi Platonice, nec ipse hîc exprimit suam intentionem. Unde sciendum quod ad quæstionem aliter dicendum esset secundum viam Platonis, et aliter secundum viam Aristotelis, nam secundum Platonem respon- 16.

dendum est, ut supra ibi : *Erit autem utique.* Sed secundum Aristotelem, dicendum est quod nomen speciei significat compositum ex materia et forma ; cujus ratio est, quia ratio quam significat nomen est definitio ex 4. hujus, t. c. 28. essentia autem speciei, et definitio includit materiam et formam, ut patet ex prædictis ; ergo nomen significat compositum ex materia et forma. Confirmatur, quia illud est per nomen significatum quod per intellectum intelligitur, quia rebus intellectis nomina imponuntur ; sed *quod quid est* rei est objectum intellectus, ex tertio de Anima, et *quod quid est* rei est compositum ex materia et forma, ex 7. hujus, et ex hoc eodem octavo ; ergo nomen speciei significabit compositum.

Al. Itaque Solutio q. secundum Philosophum.

Nomen significat rei essentiam. Vide 1.d. 4.

SUMMARIUM.

Sententia Platonis solam formam esse totam rei quidditatem, rejicitur, quia forma est pars ; ergo non tota substantia.

Non videtur itaque quærentibus, syllaba ex elementis et compositione, nec domus lateres, et compositio, et hoc recte, non enim compositio, et mixtio ex his est quorum est compositio et mixtio. Similiter autem nec aliorum quidquam, ut limen positione, non ex limine positio, sed magis hoc ex illa. Nec itaque homo est animal, et bipes ; sed aliquid oportet esse quod præter hoc est, si hoc materia, neque autem elementum, neque ex elementis, sed substantia, quod auferentes materiam dicunt.

Inquirit de secundo, utrum scilicet forma sit aliquid præter partes materiales. Circa quod duo facit : quia primo ponit circa hoc Platonicam opinionem. Secundo tangit ejus improbationem. Secunda ibi : *Si ergo hæc causa.*

Ad evidentiam primi notandum est, quod cum Plato poneret formas rerum separatas, ideo dicit formam esse aliquid, præter partes materiales, ita quod syllaba non erit composita ex litteris, quæ sunt partes materiales, et ex compositione, quæ est forma, tanquam compositio esset elementum vel pars materialis, sicut litteræ, et similiter de aliis compositis. Ideo dicit, quod si homo componitur ex animali, et bipede, ut ex partibus materialibus, quod homo erit aliquid præter animal et bipedem, nec erit elementum, nec ex elementis; quia forma non est ex elementis, puta compositio, vel mixtio non est ex his partibus materialibus, quarum est compositio, vel mixtio, sed est aliquid præter eas, et hoc ideo dixit, quia a quidditate rei omnino materiam auferebat ; dicit ergo, *non videtur itaque quærentibus*, id est, Platonicis moventibus istam quæstionem, quod *syllaba* sit ens *ex elementis, et compositione,* ita quod compositio, quæ est forma syllabæ sit elementum ejus, sicut litteræ; *nec* supple videtur eis quod *domus* sit *lateres et compositio*, ut supple domus constituatur ex his quasi ex partibus materiæ, *et hoc recte* supple dicunt posita eorum opinione ; *non enim compositio, et mixtio ex his quorum est compositio, et mixtio* supple constituitur. *Similiter* autem *nec aliorum* nihil, quia omnem formam ponunt præter partes materiæ, *ut liminare* supple inferius constituitur *ex positione*, quæ est ejus forma, non autem e converso *positio ex liminari ; sed magis hæc*, scilicet materialia sunt *ex illa*,

17.

Forma est aliquid præter partes materiales secundum Platonem.

id est, ex forma, *nec itaque homo est animal et bipes*, si ponatur quod animal et bipes sunt materia hominis, *sed aliquid oportet esse quod præter hoc est*, id est, quod homo erit aliquid aliud præter *hoc quod est materia* hominis; *nec autem* supple homo erit *elementum*, *nec ex elementis*, sed substantia, id est compositio ut forma ; *quod dicunt*, scilicet Platonici *auferentes materiam* a rebus. Deinde cum dicit :

18. Si ergo hæc causa ipsius esse, et substantia hoc, ipsam utique substantiam non dicent.

Impugnatio dicti Platonicorum immediate præcedentis.

Tangit dictæ opinionis improbationem, quæ stat in hoc, quod si sola forma est substantia tota, et quidditas rei ; ergo compositum ex materia et forma non erit illa substantia, quia tunc quidditas et forma erit quædam pars; pars autem ut sic non dicit totam substantiam compositi ; unde dicit, quod *si ergo hæc*, scilicet forma est *causa ipsius esse substantiam*, id est, principium essendi, sequitur quod *hoc*, id est, particulare compositum ex materia et forma, *ipsam utique substantiam non dicent*, scilicet Platonici.

SUMMARIUM.

Contra Platonem formas esse generabiles et corruptibiles, sed non per se, quia compositum tantum per se generatur, de quo c. 7. hujus, text. 27, et ibi fuse q. 10. rejicit Platonem ponentem formas separatas, adducens contra eum dictum Antisthenis negantis definitionem, quia ponebat quidditates rerum simplices, sed rejicit utrumque.

Necessarium itaque hanc, aut sempiternam esse, aut corruptibilem, sine corrumpi , aut factam esse, sine fieri. Monstratum autem est, et declaratum in aliis, quia speciem nullus facit, nec generatur , sed efficitur hoc, fit autem quod ex his.

Non sempiternas ut voluit Plato, sed generabiles et corruptibiles cum Aristotele materiales formas esse.

Inquirit de tertio, utrum scilicet, formæ rerum sint ingenerabiles et incorruptibiles, et ponit unam distinctionem : cujus prima pars est secundum opinionem Platonicam ; secunda vero secundum opinionem Aristotelis, et hæc secunda est tenenda tanquam vera. Dicit ergo, quod *necessarium est itaque hanc*, scilicet formam *aut esse sempiternam*, ut dicebat Plato ponens formas rerum esse sempiternas, et a materia separatas; *aut esse corruptibilem sine corrumpi*, *et factam esse*, id est, generatam *sine fieri*, id est generari ; et hæc est sententia Philosophi, qui ponit formas in materia generabiles et corruptibiles, non per se, sed per accidens ; ideo subdit : *demonstratum autem est*, *et declaratum*, scilicet in septimo, quia speciem, id est formam, nullus facit, nec generatur, scilicet per se, sed hoc, id est, compositum ex materia et forma ; causa hujus ostensa est in 7. Deinde cum dicit :

Si autem sunt corruptibilium substantiæ separabiles nondum est palam. 19.

Formæ sunt separatæ secundum Platonem.

Inquirit de quarto, utrum scilicet formæ sint a sensibilibus separatæ. Circa quod duo facit : quia primo præmittit opinionem Platonis. Secundo ponit ejus impugnationem. Secunda ibi : *Attamen quia quorumdam*. Dicit ergo, quod *si substantiæ*, id est, formæ *separabiles sunt corruptibilium*, id est, rerum corruptibilium, ut dicebat Plato, *non est palam*. Deinde cum dicit :

Attamen quia quorumdam non contingit, palam quæcumque non possibile est præter ipsa alia esse, ut domum, aut vas.

Impugnatio apparens tantum.

Ponit dictæ opinionis impugnationem. Circa quod duo facit: quia primo ponit quamdam impugnationem apparentem, et excludit eam. Secundo impugnationem veram ibi : *Quare dubitatio*. Prima in duas : quia primo eam ponit. Secundo eam excludit. Secunda ibi : *Forsan quidem igitur*. Dicit ergo, quod licet supple Plato ponat formas rerum corruptibilium separatas, *attamen quia quorumdam*, scilicet corruptibilium *non contingit* supple formas esse separatas, *palam est, quæcumque*, scilicet *non est possibile præter ipsa*, scilicet materialia, *esse alia ut domum, aut vas,* quia scilicet impossibile est formam domus aut vasis, esse a sua propria materia separatam. Deinde cum dicit :

20. Text. com. 9. Forsan quidem igitur, nec substantiæ sunt ; nec aliud ipsa hoc, nec aliquid aliorum quæcumque non natura constituta sunt, naturam enim solam utique quis ponet eorum, quæ in corruptibilibus substantiam.

Impugnatio impugnationis.

Excludit istam impugnationem, dicens quod *forsan quidem igitur, nec ipsa*, scilicet formæ quæ dictæ sunt, *nec aliorum quæcumque non sunt natura*, id est, per naturam *constituta*, id est, nullum aliorum artificialium, *nec sunt substantiæ, nec aliquid*, scilicet per se existens, et ideo separari non possunt ; *solam enim naturam*, id est, formam naturalem *ponit utique quis substantiam eorum*, id est earum formarum *quæ* sunt *in corruptibilibus*.

Tota substantia artificialium est eorum materia.

Notandum quod formæ artificiales sunt accidentia, ita quod tota substantia artificialium est eorum materia. Nihil enim habet rationem substantiæ in ipsa arca, nisi lignum ex quo fit, formæ autem naturales sunt de genere substantiæ ; et ideo Plato solas formas substantiales posuit esse separatas a materia, propter quod quia impugnatio prædicta procedebat de artificialibus, scilicet quod forma domus aut vasis non sit a materia separata, ideo non vadit contra Platonem, quia hoc ipsum ipse concedit; igitur illa impugnatio fuit solum apparens, non existens. Deinde cum dicit :

Plato formas non posuit artificialium.

Quare dubitatio quam Antisthenici, et sic indocti dubitaverunt, habet tempus quoddam quod non est ipsum, quid est definire ; terminum enim rationem esse longam, sed quale quid est contingit dicere, sicut argentum quidem quid est non, quia aut quale, stannum.

Impugnat positionem Platonis de separatione formarum.

Arguit existenter contra Platonem. Circa quod duo facit : quia primo inducit contra Platonem rationem Antisthenis. Secundo solvit quoddam falsum suppositum in ratione. Secunda ibi : *Quare substantia*.

Vide Doct. in 8. d. 1. q. 2. in solutione princip.

Ad evidentiam autem hujus, notandum est, quod Antisthenes posuit omnes quidditates rerum esse simplices, et ex hoc negavit definitionem totaliter a rebus, quia definitio est oratio longa; si ergo quidditas sit simplex, non poterit exprimi per definitionem. Unde dixit, quod si alicujus rei definitio assignetur, illa non indicabit quid rei, sed quale, id est, simile, ut si dicatur, quod argentum definitur; illa definitio non indicat quid sit argentum, sed aliquid simile, puta stannum, et sic de aliis. Jam rationem inducit Philosophus contra Platonem, nam Plato non negavit definitionem a rebus, et tamen posuit res illas simplices,

Positio Antisthenis definitionem negantis.

quarum ponebat esse definitiones, scilicet quidditates separatas. Dicit ergo, *quia si* supple ponantur formæ separatæ, ut dicebat Plato, *dubitatio quam dubitaverunt Antisthenici, et sic indocti,* id est, licet in hoc videantur indocti *habet tempus quoddam* supple contra Platonem, *quia non est ipsum quid est definire.* Hæc enim fuit dubitatio illorum, quod nihil contingat definire definitione dicente *quid est* rei, cujus causam subdit, quia *terminum,* id est, *definitionem oportet esse rationem longam,* nam omnis definitio habet partes ex 7. hujus, t. c. 33. Et ideo supple si assignetur aliqua definitio, non indicabit quid est, *sed quale quid est contingit dicere,* id est cui aliquid est simile *sicut argentum quidem quid est non*, supple indicabit ejus definitio si detur, sed *quia aut quale* quid sit, puta *stannum* aut aliquid hujusmodi. Deinde cum dicit :

Definitio est oratio longa.

Quare substantiæ est quidem cujus contingit esse terminum et rationem, ut compositæ, sive sensibilis fuerit, sive intellectualis ; primorum autem ex quibus hoc, non est siquidem aliquid de aliquo, significat ratio definitiva, et oportet hoc quidem ut materiam esse, illud vero ut formam.

Antisthenem impugnat.

Excludit suppositum Antisthenis, ostendens quod quidditates rerum non sunt simplices, sed compositæ, et ita potest de eis definitio assignari, dicens *quare* supple ad solvendum dubitationem Antisthenis, oportet dicere quod *substantiæ* est quidem cujus contingit *esse terminum et rationem,* id est, definitionem, puta *compositæ*, *sive* ista substantia fuerit *sensibilis, sive intellectualis,* omnis enim substantia definibilis necessario est composita.

Definitio arguit compositionem definiti.

Et subdit quod ea *primorum ex quibus, hæc*, scilicet substantia composita, vel definitio constituitur, *non est*, id est, non contingit definiri, quia aliter esset processus infinitus in definitionibus; et ideo quia talia, ex quibus primo componuntur definitiones, sunt simplicia, ideo non contingit ea definiri, cujus causam subdit : *siquidem* pro quia, *ratio definitiva significat aliquid de aliquo, et oportet hoc quidem ut materiam, illud vero, ut formam esse.* Omnis enim definitio complectitur genus, quod se habet ut materia; et differentiam, quæ se habet ut forma, quæ respondent duabus rebus, vel saltem duabus realitatibus ex parte definiti, quarum una est materialis, et alia formalis. Ex quibus patet, quod si species rerum essent formæ simplices, ut ponebat Plato, earum non contingeret definitionem esse, ut patet ex prædictis.

In definitionibus est status ad non definibilia.

Definitio significat aliquid de aliquo.

Definitio includit materiam, et formam.

SUMMÆ UNICÆ

CAP. IV.

Quo pacto substantiæ numeri dici possint.

SUMMARIUM.

Forma comparatur numero, secundum quatuor convenientias, quas bene Doctor, et consequenter illud axioma quod hîc habetur, *formæ sunt sicut numeri,* de quo 2. d.3. q. 7. ad tertium. Impugnat Doctor opinionem D. Thomæ de unitate numeri et suam clare ponit, de qua vide eum 1. d. 24. et 3. d. 22. num. 18.

Cap. 4. T. c. 10. 22.

Palam autem, et quia si sint aliqualiter numeri substantiæ, sic sunt, et non sunt, ut quidam dicunt unitatum multitudo, nam definitio numerus quidam est, divisibilis

Forma simplex non est definibilis.

Ad hunc text. est q. 2. lib. 8.

est enim, et in indivisibilia, non enim infinitæ rationes, numerus autem tale.

Postquam Philosophus determinavit de forma per comparationem ad species, sive ideas, nunc determinat de ea per comparationem ad numeros.

Numerus et forma conveniunt quadrupliciter.

Et nota, quod hîc Philosophus loquitur de forma prout dicitur de substantia, et de quidditate rei expressa per definitionem, quæ est forma totius, quam Plato posuit simplicem, et a sensibilibus separatam. Circa quod quatuor facit, secundum quod comparat quidditates rerum ad numeros secundum quatuor convenientias, quarum prima sumitur penes formam, et numeri divisibilitatem; secunda penes eorum immutabilitatem; tertia penes eorum per se unitatem; quarta penes eorum invariabilitatem. Secunda ibi : *Et quemadmodum nec a numero.* Tertia ibi : *Et numerorum oportet.* Quarta ibi : *Quemadmodum nec numerus.* Dicit ergo, quod *palam* est, *quasi substantiæ*, id est, quidditates rerum *sint aliqualiter numeri, sic sunt,* scilicet sicut potest haberi ex prædictis, *et non ut quidam dicunt,* scilicet Platonici, quod sunt supple *numeri unitatem ; nam definitio* indicans quidditatem rei *est quidam numerus*, qui *est divisibilis in indivisibilia; non enim rationes*, id est, definitiones sunt *infinitæ*, *numerus autem* aliquid *tale*, scilicet quod est divisibilis in indivisibilia.

[V]ide in 2. 3. q. 7.

[Pr]ima convenientia. [Nu]marum, numerorum.

[Nu]merus [e]s unitatum, alius rerum.

Notandum, quod duplex est numerus, ut potest haberi 4. Physic. c. de tempore, scilicet numerus quo numeramus, id est, numerus simpliciter, et absolute sumptus, qui hîc nominatur numerus unitatum. Alius numerus est applicatus ad res, qui potest dici numerus rerum, puta numerus decem lapidum, vel hominum. Quidditates ergo rerum si aliqualiter sunt numeri non erunt numeri unitatum, sed rerum, quatenus definitio indicans quidditatem rei est divisibilis in duo, quorum unum est ut materia, et aliud est ut forma, et ista divisio definitionis assimilatur divisioni numeri. Nam sicut divisio numeri non procedit in infinitum, sed stat ad aliqua indivisibilia, puta ad unitates, sic et divisio definitionis, nam definitiones non procedunt in infinitum. Exemplum ut si definitio hominis dividatur in aliqua duo, puta in animal, et rationale sicut *a* et *b*, et iterum *a* dividatur in *c* et *d* stabitur aliquando ad aliqua indivisibilia; nam in causis materialibus, vel formalibus non contingit procedere in infinitum ex 2. hujus, t. c. 5. et inde, propter quod divisio hominis assimilatur divisioni numeri, et non divisioni continui, quod potest procedere in infinitum. Deinde cum dicit :

Et quemadmodum nec a numero ablato aliquo, aut addito, ex quibus numerus est, non adhuc idem numerus est, sed alter, quamvis minimum auferatur, aut addatur, sic nec definitio, nec quod quid erat esse, nec adhuc erit ablato aliquo, aut addito. 23.

Ad hunc text. est q. 3. lib. 8.

2. Convenientia.

Ponit secundam convenientiam, dicens quod *quemadmodum, nec a numero ablato aliquo, aut addito, ex quibus est numerus, non adhuc est idem numerus, sed alter, quamvis quantumcumque minimum addatur, et auferatur ; sic nec definitio, nec quod quid erat esse non adhuc erit*, supple idem *ablato aliquo aut addito.*

Notandum hanc convenientiam in hoc stare, quod sicut est in numero quod quantumcumque magna, vel parva pars numeri addatur, vel subtrahatur a numero, statim variatur species numeri. Patet enim quod addita unitate quæ est minimum in numero ipsi ternario, statim fit quaternarius, et sublata fit binarius, quæ sunt aliæ species a numero ternario, sicut inquam est in numero, sic est in quidditate, et definitione rerum. Exemplum, substantia animata sensibilis est quidditas, sive definitio hominis; si vero subtrahatur ly *sensibile* statim constituitur quidditas, sive definitio plantæ. Ex quo patet quod quidditas specifica rei in indivisibili consistit. Deinde cum dicit :

Quidditates sicut et numeri consistunt in indivisibili.

Et numerum oportet esse aliquid quo unus, quod nunc non habent dicere, quo unus siquidem est unus ; aut enim non est, sed ut acervus. aut siquidem est dicendum quid, quod est faciens unum, ex multis et definitio una est. Similiter autem neque hanc habent dicere, et hoc merito accidet; ejusdem enim rationis, et substantia, unum ita, sed non, ut dicunt quidam, ut unitas quædam existens, aut punctum, sed ἐντελέχεια, et natura una quædam.

3. Convenientia.

Ponit tertiam convenientiam, dicens quod numerum *oportet esse aliquid quo unum*, id est, per se unum quod *nunc non habent dicere* si numerus *est unus, quo sit unus* illi, qui scilicet sic loquuntur de numero, scilicet sic ac si numerus non sit per se unus. *Aut enim* supple *non est* simpliciter unus, sed quædam aggregatio, cum scilicet componatur ex multis unitatibus ; aut *si est* unus, scilicet simpliciter, *dicendum quid est faciens ipsum* numerum *unum ex multis* unitatibus, quod ipsi dicere non possent ; numerus ergo est aliquid per se unum, alioquin non esset per se in genere, et similiter *definitio est una*, supple per se. *Similiter autem nec hoc habent dicere*, quia scilicet definitio sit una, illi scilicet qui negant ipsam per se unam, *et hoc merito accidit*, quia *ejusdem est rationis quod substantia*, id est, quidditas quam significat definitio, est ita *unum* per se, sicut numerus ; *sed non* supple quidditas rei est una, *ut unitas quædam existens, aut punctus, ut quidam dicunt*, scilicet quod sit una et indivisibilis, sicut unitas vel punctus ; *sed una* quæque, scilicet quidditas rei est *natura quædam et entelechia*, id est, actus quidditativus, compositus ex materia et forma.

Al. hanc per se unitas convenit quidditatibus et definitionibus et numeris proportionabiliter.

24. Definitio est oratio longa, tamen est una.

Notandum, hanc convenientiam stare in hoc, quod sicut est numerus per se unus, et non est unus sicut acervus, sic et quidditas rei, sive definitio, est per se una, sicut ostensum est 7. hujus cap. de Unitate definitionis, t. c. 42. et inde ex eo, scilicet quia differentia comparatur ad genus, ut actus proprius ad proprium perfectibile, et potentiam. Sed occurrit unum dubium a qua unitate numerus sit unus formaliter. Dicitur a quodam expositore, quod numerus est unus ab ultima unitate, ita quod omnes aliæ sunt partes materiales ; sola autem ultima est formalis, et completiva omnium aliarum, ut sicut definitio est una ab ultima differentia specifica, sic numerus fit unus ab ultima unitate. Sed contra hoc, quia 5. hujus, capit. de Toto, t. c. 31. dicitur quod in quibuscumque positio non facit differentiam in substantia, vel in figura, ibi

Dubium de unitate numeri.

Opinio D. Thomæ refutatur.

dicitur omnis, et non totum, et exemplificat in liquidis et numeris; ergo si prima unitas fiat ultima, et e converso, nulla fiet differentia in substantia numeri, quod esset impossibile secundum te; quoniam ultima unitate mutata, cum sit per te specifica et formalis, fieret alia forma, et per consequens alius numerus. Vel formatur sic, quia si sic; ergo ultima unitate mutata mutabitur substantia numeri. Consequens est falsum, tum quia est contra Aristotelem ubi supra; tum quia per solam mutationem relationis ordinis fieret aliud, et aliud absolutum, quod est falsum, consequentia patet ex prædictis. Præterea omnes unitates constituentes numerum possunt esse æque primæ natura et tempore, puta si multa individua ejusdem speciei simul crearentur; quæro ergo quare una earum est ultima natura, quod non habes dicere, si dicas quod ultimo accipitur a numerante. Contra, quia possum facere e converso, et erit prima, quæ fuerat ultima. Præterea forma est formaliter in materia, alioquin non fieret unum per se ex eis, si tantum esset juxtapositio earum; sed ultima unitas non est formaliter in aliis unitatibus, igitur non est forma aliarum. Dicendum ergo aliter quod in numeris est considerare unitatem in duplici genere, quia quædam sunt unitates materiales, ex quibus materialiter integratur, et est unitas a qua numerus, puta quinarius est unus numerus specie. Hæc autem unitas est sua forma specifica, vel passio consequens formam, sicut homo est unus sua forma, vel unitate consequente, ut passio suam formam; hæc autem unitas non ponit in numerum cum quinarii unitatibus quinque materialibus, quia non est materialis; et hæc unitas est totalis a qua dicitur totum denominative unum, et in secundo modo dicendi per se; hæc autem unitas propria quinarii est innominata, similiter est in aliis speciebus numerorum. Deinde cum dicit :

Vide 24. d. 1. Parisiensis.

Opinio propria, unitas numeri duplex.

Vide in q. 5. hujus q. 9.

Et quemadmodum nec numerus habet magis aut minus, nec quæ secundum speciem substantia, sed siquidem quæ cum materia. De generatione quidem igitur, et corruptione dictarum substantiarum, quomodo contingit, et quomodo impossibile, et de reductione ad numerum, sit usque ad hoc determinatum.

Ponit quartam convenientiam dicens, quod *quemadmodum numerus nec habet magis nec minus*, *sic nec substantia secundum speciem*, id est natura, sive quidditas specifica; sed siquidem talis supple substantia habet magis, aut minus *quæ cum materia*. Vult dicere, quod licet natura specifica, ut sic, nec suscipiat magis aut minus, tamen cum materia, id est, contracta ad esse individuale, et materiale potest suscipere magis et minus. Ultimo epilogat circa determinata, dicens quod *usque ad hoc sit determinatum de generatione, et corruptione dictarum substantiarum*, scilicet formalium *quomodo contingit*, quia scilicet per accidens generantur, et corrumpuntur, *et quomodo est impossibile*, scilicet eas generari et corrumpi, quia per se; iterum dictum est *de reductione earum ad numerum* secundum convenientias prædictas.

4. Convenientia.

Qualiter quidditates suscipiunt magis, et minus.

Epilogus.

Notandum, quod ex dictis patet,

Quod de formato-

tius, et non partis intelligi debent dictæ comparationes. quod istæ similitudines non intelliguntur de forma, quæ est pars, sed de forma totali, quæ est essentia rei, quia hoc probant omnes similitudines. Non enim forma partis resolvitur in divisibilia, nec definitur quoad primam; nec ei aliquid additur inquantum forma, quia respectu additi fieret materia, quoad secundam; nec unitas formæ est ab aliquo alio ab ipsa, sicut unitas numeri est ab aliquo alio præter unitates, quoad tertiam. Nec valet dicere, quod forma non recipit magis secundum speciem, id est, secundum formam, quoad quartam similitudinem.

SUMMÆ UNICÆ

CAP V.

SUMMARIUM.

Quomodo variæ sint materiæ (nempe secundæ) variarum rerum, et quomodo sint plures materiæ ejusdem.

Text. com. 11. De materiali autem substantia oportet non latere, quia etsi ex eodem omnia primo, aut eisdem, aut primis, et eadem materia, ut principium his quæ fiunt, est tamen aliqua propria cujuslibet, ut phleg-
26. matis est prima materia dulcis, aut crassa; choleræ vero amara, aut alia quædam, forsan autem ex eodem.

Sermo de materia. Postquam Philosophus determinavit de forma per comparationem ad ideas et ad numeros, hîc determinat de materia. Circa quod duo facit: quia primo determinat de materia modo determinativo. Secundo modo dubitativo. Secunda ibi: *Habet autem dubitationem.* Prima in tres: quia primo inquirit de materia per comparationem ad ea quæ fiunt ex materia. Secundo per comparationem ad alias causas. Tertio utrum materia uniformiter sit in omnibus sensibilibus. Secunda ibi: *Contingit autem.* Tertia ibi: *In naturalibus quidem.* Prima in duas: quia primo inquirit, utrum omnium sit una materia, vel plures. Secundo quomodo e converso sunt plures materiæ unicæ. Secunda ibi: *Fiunt autem.* Dicit ergo, quod *de materiali autem substantia oportet non latere, quia si* pro quamvis, *omnia sint ex eodem primo* principio materiali, puta ex prima materia, *aut ex eisdem ut primis*, scilicet principiis materialibus, ut si sint plures primæ materiæ, puta quatuor elementa, quæ communiter ponuntur principia materialia rerum generabilium, et licet *sit eadem materia, ut principium his quæ fiunt*, quod dicit quatenus materia non solum est principium quantum ad esse, sed etiam quantum ad fieri; licet inquam ita sit, *tamen est aliqua propria cujuslibet rei, ut phlegmatis est propria materia*, id est proxima, et disposita ipsa *dulcis aut crassa*, ex eo, scilicet quod talia habent quamdam similitudinem cum phlegmate ratione humiditatis. *Choleræ vero* supple propria materia *sunt amara, aut quædam alia ex eo*, scilicet quia amara ratione superabundantis caloris consumentis humiditatem sunt calida et sicca, et ratione hujus habent cum cholera similitudinem, et propinquitatem. Et subdit quod *forsan* hæc, scilicet duo amara et dulcia *ex eodem*, id est, sunt ex aliquo uno primo principio materiali; omnes enim materiæ proximæ resolvuntur in unam primam, quæ est valde primum, et proprium subjec-

Comparat materiam ad materiata

A omnium sit una materia.

Materia proxima phlegmatis quæ?

Materia proximæ choleræ quæ?

Etsi universale omnium materialium sit una prima materia propinqua tamen sunt variæ variorum.

tum generationis et corruptionis, ut dicitur primo de Generatione et corruptione, t. c. 1. et inde. Deinde cum dicit :

27. Fiunt autem plures materiæ ejusdem, quando alterius altera fuerit, ut phlegma ex crasso et dulci, si crassum ex dulci; ex cholera vero per resolvi choleram in primam materiam, dupliciter enim hoc ex hoc ; aut quia principium erit, aut quia ex resoluto in principium.

Ejusdem possunt esse plures materiæ.

Ostendit quomodo e converso sunt plures materiæ unius, dicens quod *ejusdem fiunt plures materiæ* quando se habent ordinate *quod altera est* materia *alterius, ut phlegma ex crasso et dulci, et crassum est ex dulci ;* crassum enim, sive pingue, cum sit sapor medius, ut patet lib. de Sensu et Sensato, habet fieri ex extremis, quæ sunt dulce et amarum ; est ergo iste ordo quod phlegma est ex crasso sive pingui. Crassum autem est ex dulci, et sic ejusdem, scilicet phlegmatis erunt duæ materiæ ordinatæ, scilicet crassum et dulce, quorum alterum est materia alterius ; addit autem quod *ex cholera* supple dicitur aliquid fieri, *per resolvi choleram in primam materiam. Dupliciter autem fit hoc ex hoc ; aut quia primum erit, aut quia ex resoluto in principium.*

Nota propriam opinionem Doctoris de elementis respectu mixti.

Processus naturalis est duplex.

Notandum, sicut ostensum fuit in 7. hujus, quod duplex est processus naturæ : unus compositivus et alius resolutorius. Secundum primum processum fit aliquid ex illo quod est primum naturaliter in via generationis, et hoc modo fiunt principiata ex principiis, et composita ex simplicibus, et sic cholera fit ex prima materia. Secundum autem processum alium fit aliquid ex illo quod est ultimum in via generationis, et hoc modo sunt principia ex principiatis, et simplicia ex compositis. Unumquodque enim resolvitur in ea ex quibus componitur, et hoc modo ex cholera dicitur fieri primum principium materiale per resolutionem in illud principium materiale.

SUMMARIUM.

Contingit fieri diversa ex eadem materia, non prima, sed secunda, qua ex agente diversitas rerum oritur, de quo vide 4. d. 43. q. 3. §. 3. opinio n. 9. et 1. d. 4. q. 4. explicat quomodo respondendum quærenti causam, per singula causarum genera.

Contingit autem una materia existente fieri diversa propter moventem causam, ut puta ex ligno, et arca, et lectus ; quorumdam vero altera materia ex necessitate alteris existentibus, ut serra non utique fiet ex ligno, nec in movente causa hæc, non enim faciet serram ex lana, aut ligno ; si ergo idem contingit ex alia materia facere. 28.

Palam, quia ars, et principium quod est ut movens idem ; nam si, et materia altera, et movens, et quod factum est. Text. com. 12.

Comparat materiam ad alias causas.

Determinat de materia per comparationem ad alias causas, et primo per comparationem ad agens tantum, quæ quidem comparatio est secundum quod materia est principium generationis. Secundo per comparationem ad omnes causas generaliter, prout materia est principium cognitionis. Secunda ibi : *Quando itaque aliquis.* Dicit ergo, quo *una materia existente contingit fieri diversa propter moventem causam ;* vel quia supple est alia, et alia causa movens, vel quia eadem causa movens potest ex eadem materia facere diversa. Primo modo est in actione naturali. Secundo

modo est in actione artificiali, et de hoc secundo membro exemplificat tantum dicens *ut puta ex ligno* supple fit ab artifice *arca*, et *lectus*. Subdit etiam quod *quorumdam vero ex necessitate est altera materia ipsis existentibus alteris*, ita quod diversitas rerum non solum est ex parte agentis, sed et ex parte materiæ; non dico primæ materiæ, quia ista est una omnium, sed materiæ proximæ; non enim quodlibet est natum fieri ex qualibet materia, *ut serra non ex ligno utique fiet, nec in movente causa hæc* id est, quia non est in potestate artificis ut hoc fiat; nunquam enim eamdem materiam attribuit cuilibet operi, *non enim faciet serram ex lana, et ligno*, quia etiam materia talis propter sui mollitiem non est apta ad opus serræ, quod est dividere, et secare dura. Ex hoc colligitur ista conclusio, quod diversitas rerum est ex movente et ex materia, licet non semper ambo concurrant. Subdit autem, quod *si igitur contingit facere idem ex alia, et alia materia sicut* scyphum ex ligno et argento, *palam quia ars, et principium quod est movens*, oportet esse *idem; nam si materia est altera*, et similiter *movens*, id est, agens est alterum, *et quod factum est*, id est, effectus, supple erit necessario diversus. Ex hoc habetur alia conclusio, quod identitas effectus est ex identitate efficientis et materiæ, licet identitas utriusque non semper necessario concurrat; si autem utrumque sit diversum et effectus erit diversus.

Vide 1. d. 4. q. 4.

Identitatis effectus est ex identitate efficientis et materiæ vel alterius tantum. Vide. 43. d. 4. q. 3.

Notandum, quod hanc partem ideo Philosophus introducit, quia prius dixerat quod una est materia prima omnium. Ex quo forsan aliquis dubitaret qualiter ex una materia contingit fieri res diversas; nam antiqui Naturales tollentes causam agentem, attribuebant hæc fieri a casu, ponentes ex una materia fieri diversa per raritatem et densitatem, ut patet in primo hujus, t. c. 43. et inde; ad quod removendum ostendit hîc Philosophus quod diversitas in rebus evenit ex causa efficiente, et etiam ex materia non prima, sed proxima, ut patet ex prædictis. Deinde cum dicit :

Diversitas in rebus evenit ex causa efficiente

A. 1 2. Physic.

Quando itaque aliquis quæsierit quid causa ? quoniam pluribus modis dicuntur causæ, omnes oportet dicere causas contingentes, ut hominis, quæ causa ut materia ? equidem menstrua. Quid autem ut movens ? equidem sperma. Quid ut species ? quod quid erat esse. Quid ut cujus causa ? finis ; forsitan autem hæc ambo idem. 29.

Agit de materia per comparationem ad alias causas, prout materia est principium cognitionis. Circa quod tria facit: quia primo ostendit quod ad quæstionem de causa oportet respondere omnes causas. Secundo quales causas oportet respondere. Tertio epilogat circa dicta. Secunda ibi : *Oportet autem proxima*. Tertia ibi : *Circa naturales*. Dicit ergo, quod *quando itaque quis quæsierit quid causa*, id est, quid sit causa alicujus, *quoniam pluribus modis dicuntur causæ, oportet dicere*, id est respondere *omnes causas contingentes*, id est, quæcumque contingunt esse causæ illius rei, cujus causa quæritur, quod dicit quatenus non omnia habent omnes causas; verumtamem naturalia et maxime generabilia, et corruptibilia habent omnes causas, ut si

Hinc argumentu contra negantes materi pertin ad qu quid est materia

quæratur, *quid sit causa hominis ut materia*, dicendum *equidem quod menstrua; quid autem movens*, id est, causa efficiens, *equidem sperma; quid vero ut species*, id est forma, equidem *quod quid erat esse*, id est propria quidditas, sive forma hominis, *quid* autem *ut cujus causa*, *est finis*. Subdit autem quod *forsan hæc ambo*, scilicet finis, et forma coincidunt in *idem* numero ex 2. Physicorum, t. c. 70. Dicit autem *forsan*, quia non omnis finis coincidit in idem numero cum forma rei, puta finis extra, vel etiam finis intra, qui est operatio immanens, puta felicitas, sed est verum de fine generationis quæ est forma geniti. Deinde cum dicit :

Finis duplex et prius adhuc duplex.

Oportet autem proximas causas dicere quæ materia, non ignem, aut terram, sed propriam.

Materia duplex.

Ostendit quales causas oportet respondere, quia scilicet proximas. Dicit ergo, quod *oportet dicere*, id est, respondere supple ad quæstionem quærentem quid sit causa rei, *proximas causas*, ut si quæratur quid *sit materia* supple hominis, non debemus respondere *ignem*, *aut terram*, quæ sunt materia communis omnium generabilium et corruptibilium, *sed propriam* materiam, puta quod materia hominis est corpus organicum sic, vel sic complexionatum.

Causa et cognitio rei duplex.

Notandum, quod cognitio rerum dependet ex cognitione causarum; sicut igitur per causas primas, et remotas habetur cognitio rei, sic per causas proximas habetur cognitio rei, et perfecta, et imperfecta; et ideo ad habendum perfectam notitiam de re, non solum cognoscere oportet causas primas et remotas, sed etiam causas proprias et propinquas. Deinde cum dicit :

Epilogus.

Circa naturales quidem substantias, et generabiles necesse sic versari, si quis recte versatur. Si profecto hæ causæ, et tot, et oportet causas cognoscere.

Scire est rerum causas cognoscere.

Epilogat circa dicta, dicens quod *circa substantias naturales, et generabiles necesse est sic versari*, ut dictum est, *si quis recte versatur*, ut si omnes ejus causæ proximæ assignentur. *Si* pro quia, *profecto hæ sunt causæ, et tot*, ut prædictum est; *et oportet causas cognoscere*, supple ad habendum notitiam rei, tunc enim unumquodque scire arbitramur, cum cognoscimus ejus causas.

SUMMARIUM.

Tangit in materia cœlestium, si datur, sit ejusdem rationis cum materia sublunarium. Doctor 2. d. 14. q. 1. ostendit juxta ipsum talem materiam non dari, eamque secundum veritatem datam, esse ejusdem rationis cum materia sublunarium de quo bene tradit etiam q. 15. de Anima. Accidens non habere materiam ex qua, tripliciter probatur, de quo Doctor hîc quæst. 1.

In naturalibus quidem sempiternis, aut substantiis alia ratio ; forsan enim quædam non habent materiam, aut non talem, sed solum secundum mobilem. 30.

An omnium sensibilium sit materia ejusdem rationis. Qualiter sit materia in cœlestibus.

Postquam Philosophus quæsivit de materia per comparationem ad ea quæ fiunt ex materia, et per comparationem ad alias causas, nunc inquirit utrum materia uniformiter sit in omnibus sensibilibus. Circa quod duo facit : quia primo inquirit quomodo materia sit in substantiis sempiternis. Secundo quomodo in accidentibus. Se-

cunda ibi : *Nec quæcumque itaque*. Dicit ergo, quod *in substantiis naturalibus et sempiternis*, ut sunt corpora cœlestia, *alia ratio est*, id est, quod aliter est materia in illis quam in substantiis generalibus et corruptibilibus ; *forsan enim quædam*, scilicet substantiæ sempiternæ, *non habent materiam, aut* si habent *non talem*, quæ sit subjecta generationi et corruptioni, *sed solum mobilem secundum locum*. Corpora enim cœlestia licet non sint mobilia secundum substantiam, sunt tamen secundum locum ; quia igitur transmutatio fecit cognoscere materiam, ideo eo modo habent materiam quo sunt transmutabilia, quod quomodo sit intelligendum dicetur infra in quæstionibus. Deinde cum dicit :

Averroes hic.

Ad hunc text. est, q. 1. lib. 8. Text. com. 13.

Nec quæcumque itaque natura quidem, non substantia vero, non est his materia, sed quod subjicitur substantia, puta quæ causa eclipsis, quæ materia, non enim est, sed Luna quod patitur, quæ causa ut movens ; et corrumpens lumen ? terra.

Quod autem cujus gratia, forsan non est. Quod vero ut species ? ratio, sed non manifesta, si non concausa fuerit ratio, ut quid eclipsis privatio luminis. Si vero addatur a terra in medio objecta, etiam concausa ratio hæc. Somni vero non manifestum quid primum patiens, sed quod animal etiam primum, verum hoc secundum quid, et quid est primum, cor an aliud aliquid, deinde a quo, deinde quid passio, quæ illius, et non totius, quia immobilitas talis utique, sed hoc per aliquid pati quod primum.

Materia alia ex qua, alia in qua.

Inquirit quomodo materia sit in accidentibus. Circa quod tria facit. Primo ostendit quod accidentia non habent materiam *ex qua*, sed
31. *in qua*, et hoc modo inductivo. Secundo ostendit idem modo probativo. Tertio concludit quamdam conclusionem ex prædictis. Secunda ibi : *Quoniam vero sine generatione*. Tertia ibi : *Nec omnis rei*. Dicit ergo, quod supple non solum substantiæ sempiternæ non habent materiam ; sed nec *quæcumque, natura quidem*, id est, secundum naturam sunt *non substantia vero*, id est, non tamen sunt substantia, sed supple accidentia, *non est in his*, scilicet materia ex *qua*, *sed quod subjicitur substantia*, id est, quod habent materiam in qua scilicet substantiam, quæ subjicitur accidentibus, et pro tanto dicitur materia accidentium, puta si quæratur, *quæ est causa eclipsis ut materia*, non enim est assignare *nisi subjectum*, scilicet *Lunam quæ est subjectum quod patitur*, scilicet talem passionem. Causa autem *quæ est ut movens*, id est, efficiens et corrumpens lumen est *terra*, scilicet interposita inter Solem, et Lunam existentem in capite, et in cauda Draconis ; *quod autem cujus causa*, id est, causa finalis, *forsan non est*, cujus causa assignatur, quia illa, quæ dicunt defectum in natura non sunt propter finem, nec videntur intenta a natura, sed eveniunt, vel ex defectu naturæ, vel causæ agentis, ut habetur 2. Physic. text. com. 82. et circiter. Dicit autem *forsan*, quia difficilis est consideratio causarum circa ea, quæ contingunt in motibus cœlorum. Et subdit : *quod vero ut species*, id est, causa formalis eclipsis, *est ratio*, id est, definitio ejus ; *sed illa ratio non est manifesta, si ratio illa fuerit concausa*, id est, nisi causa eclipsis exprimatur in ejus definitione, ut *quid est eclipsis ;* si dicatur quod *privatio luminis*, hæc erit definitio, sive causa ; *si vero addatur*, quod est privatio luminis, *a terra in medio objecta*, id est interpo-

In accidentibu non est materia qua sed in qu

Eclipsis quid.

sita, *hæc ratio erit quasi concausa*, et tunc ejus definitio erit magis manifesta. Ponit etiam aliud exemplum in accidente, quod est *somnus*, dicens, *non est manifestum quid sit primum patiens*, id est, primum subjectum *somni*, *sed quod animal*, supple sit subjectum somni *verum est. Verum* pro sed, *secundum quid primum*, id est, *primo* hoc, id est, somnus insit animali, *et an quidem tale primum sit cor*, *vel aliquid aliud tale*, scilicet non est manifestum. *Deinde*, supple videndum est, *a quo*, scilicet sit somnus ut a causa agente : utrum scilicet ab evaporatione alimenti, vel ab alio hujusmodi. *Deinde*, supple oportet considerare, *quid sit hæc* supple *passio*, scilicet somnus, *quæ* scilicet est passio *illius*, cui primo inest, *et non totius*, scilicet animalis cui primo non inest, quia utique somnus est quædam *talis immobilitas ; sed hæc* supple competit animali, *per pati aliquid quod est primum*, scilicet subjectum talis mutationis. Ex prædictis patet quod eclipsis et somnus, et similiter alia accidentia non habent materiam ex qua, sed solum in qua, quod est ipsum primum subjectum eorum, quod debet poni in eorum definitione.

[...] mani- [...]am est.

[...]nnus [...] sit et [...]jectum [...]o et [...] ejus [...]ue efficiens.

Notandum, quod sicut habetur lib. de Somno et vigilia, somnus est passio animalis; non tamen animal est primum subjectum ejus, sed aliqua pars animalis, cui primo inest somnus, et per illam convenit toti animali eo modo quo dicimus, quod hoc est intelligens per intellectum, cui primo convenit intelligere, et per intellectum convenit toti homini. Illa autem pars, cui primo convenit somnus non est manifestum quæ sit, utrum cor, vel cerebrum, vel aliquod aliud, quia de hoc sunt opiniones. Somnus autem, ut ostenditur alibi supra, est quædam immobilitas, vel quies partis sensitivæ animæ; nam in somno perfecto omnes sensus quiescunt, et cessant ab operatione sentiendi. Deinde cum dicit :

Quoniam vero quædam sine generatione, et corruptione sunt, et non sunt, ut puncta siquidem sunt, et totaliter species et formæ, non enim album fit ; sed lignum album, aut ex aliquo, et aliquid, omne quod fit, fit. Non omnia utique contraria fient ex invicem, sed aliter albus homo ex nigro homine, et album ex nigro.

Text. com. 14.

32.

Ostendit quod accidentia non habent materiam *ex qua* modo probativo, et intendit talem rationem : Illud quod non est per se generabile et corruptibile, non habet materiam *ex qua*, quia omne tale generatur ex materia, et corrumpitur in materiam; sed accidentia sunt hujusmodi, ergo accidentia non habent materiam *ex qua*. Minorem hujus rationis ostendit, dicens quod *quoniam quædam sunt, et non sunt sine generatione et corruptione*, id est, sine hoc, quod ipsa per se generentur, sive corrumpantur, manifestum supple est ex præcedentibus; et exemplificat ut *siquidem sunt puncta et totaliter* id est, generaliter *species et formæ* quæcumque sint ; *non enim album*, supple *fit per se sed lignum album*, cujus causam subdit : quia omne quod fit, fit *ex aliquo*, quod est materia, *et fit aliquid*, scilicet ad quod generatio terminatur ; et illud est forma, ex quo habetur *quod omne quod* per se fit est compositum ex materia et forma, et ideo

Nota ubique de generatione accidentium.

Solius compositi est per se generatio, et corruptio

puræ formæ per se non fiunt. Unde subdit, non utique *omnia contraria fiunt ex se invicem, sed aliter fit homo albus ex nigro homine*, quia scilicet per se, *et aliter album ex nigro*, quia scilicet per accidens. Vult dicere, quod cum dicitur contraria fieri ex se invicem, aliter se habet in compositis, et in simplicibus, quia ex homine nigro fit homo albus, quod est quoddam compositum et ita per se fit; sed ex nigro fit per accidens album, quod significat solam formam, quia forma non fit per se, sed per accidens.

Nomine concreti accidentalis dum proprie et significative per se sumitur intelligit Philosophus formam accidentalem.

Sed videtur quod ista ratio Philosophi sit circularis, nam supra in septimo text. com. 27. et circiter, probatum est accidentia, et formas quascumque non per se generari, eo quod non habent materiam ex qua generentur; hîc vero probatur e converso quod accidentia, et formæ quæcumque non habent materiam *ex qua*, eo quod per se non generantur.

Respondeo quod non est inconveniens demonstrare circulariter secundum aliud genus demonstrationis, imo nec tunc est proprie circulus, ut ostensum fuit 5. hujus capit. de Causa in quadam quæstione. Potest ergo dici quod prima ratio posita in septimo est *propter quid*, et a priori; hæc autem secunda est *quia*, et a posteriori, sic enim demonstratur effectus per causam, et *propter quid*, et causa per effectum *demonstratione quia*, sine aliquo inconvenienti. Deinde cum dicit :

Nec omnis materia est, sed quorum generatio est et transmutatio ad invicem. Quæcumque autem sine transmutatione sunt, aut non, non est horum materia.

Concludit quamdam conclusionem ex prædictis, dicens quod *nec est materia omnis rei*, *sed* istorum, *quorum est generatio, et transmutatio ad invicem*, scilicet per se. *Quæcumque autem sunt, et non sunt sine transmutari*, scilicet per se ut sunt accidentia, et aliæ quæcumque formæ, *horum non est materia*, ut prædictum est. Tunc sequitur illa pars :

Conclu[sio] ex præ[dic]tis quo[d non] est mat[eria] ex q[ua]...

SUMMARIUM.

Duo dubia; primum, quomodo materia se habet ad contraria; secundum, quare vinum non est materia aceti, et vivens mortui; agitur de regressu a privatione ad habitum, quod bene explicat Doctor.

Habet autem dubitationem quomodo ad contraria materia uniuscujusque se habet, ut si corpus potentia sanum ; contrarium vero infirmitas sanitatis, tunc ambo potentia. Et aqua potentia, et vinum, et acetum. 33.

Ubi determinat de materia modo dubitativo. Circa quod movet duas dubitationes, quarum secunda ponitur ibi : *Dubitatio autem quædam*. Prima in duas : quia primo præmittit dubitationem. Secundo addit solutionem. Secunda ibi : *Aut hujus quidem*. Dicit ergo, quod *habet dubitationem quomodo materia cujuscumque se habet ad contraria* : utrum scilicet æqualiter, et æque primo *corpus sit in potentia sanum*, et infirmum, *nam contrarium infirmitati est sanitas* ; tunc supple, ut videtur, ipsum corpus est *in potentia ambo*, supple æqualiter; sanitas est quædam æqualitas humorum, et infirmitas quædam inæqualitas. Videtur autem quod æqualitas et inæqualitas æque primo, et æqualiter respiciant subjectum. Similiter *aqua* est *in potentia vinum et acetum* ; nam vinum, et ace-

Dubiu[m]

Sanita[s] infirm[itas] quid

Aq[ua] hum[o]rum ter...

tum sunt contraria, et aqua est materia eorum, sicut etiam omnium humidorum; quare videtur eadem ratione qua prius quod sit æqualiter in potentia ad utrumque. Deinde cum dicit :

> Aut hujus quidem secundum habitum, et secundum speciem materia, illius vero secundum privationem, et corruptionem præter naturam.

olutio. Ponit dictæ dubitationis solutionem, dicens quod supple non est ita, sed *aut hujus quidem*, scilicet vini magis est *secundum habitum, et secundum speciem*; *illius* vero scilicet aceti *secundum privationem, et corruptionem præter naturam*, vult dicere quod forma vini se habet, ut habitus quidem et species, sed forma aceti ut privatio, et corruptio vini; et sic materia prius respicit ipsum vinum quam acetum, et sic comparatur ad acetum vino mediante, sicut etiam materia, prius semper respicit habitum quam privationem. Deinde cum dicit :

uamvis qua sit nateria mmunis vini, et eti non nen est æque rimo in otentia opinqua utrumque.

> Dubitatio autem quædam emergit, et quare vinum non materia aceti, nec potentia acetum, quamvis ex ipso fiat acetum, et vivens potentia mortuus.

Dubium 34. Ponit secundam dubitationem. Circa quod tria facit : quia primo præmittit dubitationem. Secundo addit solutionem. Tertio infert quamdam conclusionem. Secunda ibi : *Aut non.* Tertia ibi : *Et quæcumque itaque.* Est ergo *dubitatio* ista : *quare vinum non est materia aceti, nec in potentia acetum, et quare vivens non est* supple *materia mortui, et in potentia mortuus*, ut scilicet vinum ordinetur ad acetum, et vivum ad mortuum, sicut potentia ad actum. Ratio hujus dubitationis quam tangit Philosophus, est, quia scilicet illud ex quo aliquid, videtur esse materia illius, eo modo quo lignum ex quo fit statua, dicitur materia statuæ; cum igitur ex vino fiat acetum, et ex vivo mortuum, dubitatur quare vinum non est materia aceti, nec vivum est materia mortui. Deinde cum dicit :

ır vinum non est nateria ceti, et vens mortui ?

> Aut non, sed secundum accidens corruptiones ; animalis vero materia hoc secundum corruptionem mortui potentia, et materia, et aqua aceti ; fit enim ex his, ut ex die nox.

Solutio. Ponit dictæ dubitationis solutionem, dicens, *aut non*, supple sic est quod vinum sit materia aceti, vel vivum mortui, *sed secundum accidens corruptiones*. Hæc *vero materia*, quæ est animal est potentia, *et materia mortui secundum corruptionem*, et aqua supple est materia aceti, *fit enim ex his*, scilicet acetum ex vino, et ex vivo mortuum, *ut ex die nox*.

Quod ex vino fit acetum ut ex die fit nox et similiter de mortuo et vivo ; sunt enim materiæ corrumpendæ et non inexistentes.

Notandum, hanc solutionem in hoc stare, quod quia acetum est corruptio vini, ideo non fit acetum ex vino, et mortuum ex vivo sicut ex materia, nisi forte per accidens, quatenus fit ex materia ejus, sicut sphæra fit ex statua per accidens, inquantum fit ex materia ejus. Unde statua non est materia sphæræ, sed æs vel ferrum; similiter in proposito vinum non est materia aceti, sed materia vini quæ est aqua. Similiter vivum non est materia mortui, sed elementa quæ sunt materia vivi. Cum ergo dicitur acetum fieri ex vino, et mortuum ex vivo, si referantur ad vinum ipsum, vel ad ipsum vivum, puta animal, secundum suas for-

mas; tunc hæc præpositio *ex* designat ordinem tantum, et est sensus, quod in eadem materia post formam vini est acetum, et post formam animalis est mortuum, eo modo quo dicimus quod ex die fit nox, quia scilicet fit post diem. Deinde cum dicit :

Et quæcumque itaque sic transmutantur ad invicem, ad materiam oportet redire, ut si ex mortuo animal, in materiam primam, deinde fit animal ; et acetum in aquam, deinde fit vinum.

35. Concludit ex dictis, dicens quod *quæcumque sic transmutantur ad invicem sicut*, supple acetum fit ex vino, et mortuum ex vivo, puta ex animali, *oportet redire ad materiam*, id est, quod si debet fieri conversio transmutationis, fiet per *resolutionem ad primam materiam*. Deinde dicit, *ut si ex mortuo fit animal*, quia scilicet corpus *mortuum resolvitur* in elementa, et ex elementis pervenitur ad generationem *animalis*, secundum debitum processum naturæ; similiter si supple *ex aceto*, dicitur fieri vinum, oportet vinum resolvi *in aquam et deinde fit vinum*.

Hinc habes qualiter fit resolutio ad materiam primam in omni generatione et corruptione.

Notandum, quod ut communiter dicitur aliquando a privatione ad habitum est regressus, et aliquando non; privatio enim aliquando respicit subjectum mediante motu, aliquando mediante forma. Tunc enim privatio respicit subjectum mediante forma, quando aliquid est informatum aliqua forma, respectu cujus potest sibi privatio evenire. Exemplum, oculus informatus visu potest privari visu per cæcitatem, sed tunc privatio respicit subjectum mediante motu, quando aliquid est privatum aliquo, et potest illud acquirere mediante motu. Primo modo est in proposito : sic enim acetum est privatio vini, et mortuum vivi, et in talibus nunquam est regressus a privatione in habitum, nisi fiat resolutio in primam materiam; cujus ratio communiter assignatur, quia quando materia secundum ordinem respicit diversa, non potest esse reditus a posteriori in prius nisi modo prædicto. Exemplum, in generatione animalis ex cibo fit sanguis, et ex sanguine semen, et ex semine animal; iste ordo non potest mutari, ut scilicet ex semine fiat sanguis, et ex san- 36.
guine cibus, nisi per resolutionem in primam materiam, quia cujuslibet rei est determinatus modus generationis per naturam. Et propter hanc rationem non fit regressus ab aceto in vinum, nec a mortuo in animal, nec a cæcitate in visum, nisi modo prædicto, quatenus materia respicit tales privationes mediantibus habitibus, et formis. Quando autem materia respicit privationem sine tali ordine, vel privatio respicit materiam non mediante forma, sed mediante motu ; a tali privatione potest esse regressus in habitum, vel formam, sicut a tenebris ad lucem, quia tenebræ nihil aliud est nisi absentia luminis in medio, et similiter a privatione formæ aquæ potest fieri regressus ad formam aquæ per generationem naturalem.

Qualiter a privatione ad formam est possibilis regressio. Privatio duplex.

SUMMÆ UNICÆ

CAPUT VI.

Dubitationis solutio. Quæ causa est ut definitiones, et numeri unum sint in rebus omnibus, et unionis materiæ ac formæ?

SUMMARIUM.

Posita duplici ratione dubitandi, docet definitionem esse unam per se, quia ibi est per se potentia, et per se actus. De quo Doctor 2. d. 12. q. 1. et hîc q. 4. explicat id ipsum in Metaphysicis.

Text. m. 15. l hunc xt. est, 4. lib. 8. 'ap. 6.

De dubitatione vero dicta circa definitiones et numeros, quæ causa essendi unum deinceps dicendum esse videtur; omnium enim quæcumque plures partes habent, et non est ut acervus quod totum, sed inest aliquid totum præter partes, est aliqua causa. Quoniam in corporibus his quidem tactus causa est essendi unum, aliis vero viscositas, aut altera aliqua passio talis. Definitio vero ratio est una non conjunctione, quemadmodum Ilias, sed per unius esse. Quid igitur est quod facit unum hominem, et propter quid unum, sed non multa, puta quia animal, et bipes?

Postquam Philosophus ostendit quod materia, et forma sunt principia essentialia substantiarum sensibilium, nunc inquirit de ipsarum unione, inquirens quomodo constituant per se unum. Circa quod tria facit: quia primo præmittit quamdam dubitationem. Secundo addit solutionem. Tertio excludit multiplicem opinionem. Secunda ibi: *Palam itaque*. Tertia ibi: *Propter hanc vero*. Prima in duas secundum duas rationes, quas adducit ad ostendendum istam quæstionem esse dubitabilem. Secunda ibi: *Aliterque et si est*. Dicit ergo, quod *de dubitatione dicta*, superius cap. de forma, *circa definitiones, et numeros quæ causa est essendi unum*, id est, quid faciat tam numeros quam definitiones esse unum; hoc supple est consideratum, quod *omnium quæcumque habent plures partes, et ipsum quod est totum non est acervus, sed totum est aliquid præter partes, est aliqua causa*, quæ scilicet ipsa facit esse unum. *Quoniam et in corporibus his*, id est, sic habentibus unitatem, *tactus est causa esse essendi unum*, id est, in quibusdam corporibus contactus est causa unitatis eorum; *aliis vero viscositas, aut aliqua talis altera passio*, aut aliquid aliud hujusmodi. *Definitio vero*, supple certum est quod *est una ratio*, constituta scilicet ex pluribus, *non quod sit una conjunctione*, id est, aggregatione partium, *quemadmodum Ilias*, id est, poema, sive tractatus factus de historia Trojana, qui est tantum unus sola aggregatione partium, ut dictum est in septimo, sed scilicet definitio est una simpliciter *per unius esse*, id est, per hoc est indicativa unius rei. Est ergo dubitatio, *quid igitur est quod faciat hominem esse unum*, et similiter ejus supple definitionem, *et propter quid sunt unum sed non multa, puta animal, et bipes*, quasi diceret, quod cum animal, et bipes sint quædam duo, ex quibus constituitur homo, et definitio hominis, merito dubitabitur, quare homo non est plura, sed aliquid unum. Deinde cum dicit:

Primo de unione materiæ et formæ.

Dubium et probabilitas ejus duplex text. com. 9. et 10 idem in 7. text. com. 42.

Definitio est una, unitate quæ sufficienter indicat unum esse rei.

Aliterque et si est, ut aiunt quidam, ipsum aliquid animal, et ipsum bipes; quare namque non illa ipsa homo est, et erunt secundum participationem homines non hominis; et neque unius sed duorum, scilicet animalis et bipedis, et totaliter utique 37.

non erit homo unum, sed plura, animal et bipes.

Ponit secundam rationem ostendentem istam quæstionem dubitabilem, quæ quidem procedit secundum opinionem Platonis, dicens quod *aliter,* supple ostenditur ista quæstio dubitabilis. Si *ut quidam aiunt,* scilicet Platonici, est *ipsum animal aliquid,* scilicet separatum, et per se existens, et similiter *ipsum bipes;* si inquam sic est, *quare namque non illa ipsa homo est,* id est,
Al. erunt. quod merito quæritur, quare homo non est illa duo simul sumpta; et tunc homines, scilicet particulares essent *secundum participationem non hominis, nec alicujus unius,* sed supple participatione *duorum,* sci-
Al. utique. licet animalis et bipedis, *et totaliter itaque,* id est, universaliter, hoc erit verum quod *homo non erit* aliquid *unum, sed plura,* scilicet *animal et bipes.* Supposita ergo opinione Platonis, merito dubitatur quomodo homo sit aliquod unum ex animali et bipede constitutus, quæ videntur aliqua duo. Deinde cum dicit :

Palam itaque quia sic quidem acceptantibus ut consueverunt definire, et dicere non contingit reddere, et solvere dubitationem. Si autem ut dicimus, hoc quidem materia, illud vero forma ; et hoc quidem potentia, illud vero actu, non adhuc dubitatio utique videbitur esse quod quæritur.

Ponit solutionem. Circa quod duo facit : quia primo tangit virtutem solutionis. Secundo exponit solutionem. Secunda ibi : *Est autem hæc dubitatio.* Dicit ergo, *palam* esse,
Solutio bimembris. quia *sic quidem acceptantibus, ut consueverunt definire et asserere,* scilicet Platonici ponentes universalia, et quidditates separatas *non contingit reddere, et solvere dubitationem,* quare scilicet homo sit aliquid per se unum, quia tunc supple non possit reddi causa hujus unitatis. *Si autem est ut dicimus,* scilicet ut superius dictum fuit, scilicet quod in quidditate rei sive definitione, *hoc quidem est ut materia, illud vero ut forma; et hoc quidem,* scilicet materia est, *potentia illud vero,* id est, forma *est actu; non adhuc videbitur esse dubitatio quod quæritur,* sed statim erit manifestum.

Notandum, virtutem hujus solutionis in hoc stare, ut magis patebit infra, quod homo, et quælibet definitio est per se unum, quatenus componitur ex materia et forma, sicut ex potentia et actu; nec est quærenda alia causa intrinseca quare ista faciant unum, nisi quia hoc est ut potentia, illud vero ut actus. Deinde cum dicit : Quare definitio definitur per se unum.

Est enim hæc dubitatio eadem, et si terminus vestimenti sit rotundum æs, sic enim utique signum nomen hujus rationis. Quare cum quæritur quid est causa essendi unum rotundum, et æs ? Non adhuc utique dubitatio videtur, quia hoc quidem materia, illud vero forma. Quid igitur hujus causa est, scilicet quod potentia ens actus sit præter faciens in quibus generatio ? nulla namque est causa altera ejus quod est potestate sphæra actu esse sphæram, sed hoc erat quod quid erat esse utique. 38.

Exponit dictam solutionem. Circa quod tria facit. Primo exponit eam in naturalibus. Secundo in Mathematicis. Tertio in Metaphysicis, puta in substantiis separatis. Secunda ibi : *Est autem materia.* Tertia ibi : *Quæcumque vero.* Dicit ergo, quod *hæc dubitatio* prædicta *est eadem,* supple cum ista, si quæratur,

quare *vestimentum est unum rotundum*. Si ponatur quod *terminus*, id est, definitio *vestimenti*, *sit æs rotundum*, utitur exemplo artificiali et manifestiori, ut per artificialia naturalia intelligamus, *non enim* curat de exemplis; *sic* enim, id est, supponatur quod hoc *nomen* scilicet æs rotundum sit *signum rationis*, id est, significet definitionem vestimenti: *quia cum quæritur quid est causa essendi unum rotundum et æs, non adhuc videbitur utique dubitatio*; *quia hoc quidem*, scilicet æs est *ut materia; illud vero*, scilicet rotundum est *ut forma*, nulla enim est alia causa hujus, nisi agens conjungens formam materiæ quasi actum potentiæ. Ideo subdit, *quid igitur est causa hujus*, scilicet *quod ens in potentia sit actu præter faciens*, id est, agens *in quibuscumque est generatio*, id est, in omnibus generabilibus et naturalibus, quasi diceret, quod nihil aliud; ideo subdit: *nulla enim est altera causa*, scilicet ab agente hujus, *quod est sphæram potestate actu esse sphæram;* agens enim educendo formam de materia constituit ens in actu, quod fuerat in potentia, nec oportet quærere aliam causam intrinsecam, quare ex forma et materia fiat unum. Ideo concludit: *sed hoc erat, quod quid erat esse utrique*, scilicet materiæ et formæ, quod ex eis scilicet fiat unum, quatenus unum est potentia, et aliud actus. Deinde cum dicit:

Expositio dictæ solutionis Physica.

Quare ex materia et forma fit per se unum? Agens est conjungens formam cum materia.

39. Est autem materia alia intellectualis, alia sensibilis, et semper rationis, hoc quidem materia; illud vero actus est, ut circulus figura superficialis.

Exponit dictam solutionem in Mathematicis, dicens, quod *materia alia quidem est intellectualis, alia sensibilis, et semper rationis*, id est, defitionis: *hæc quidem est materia, illud vero actus, ut circulus* si supple definiatur, quod *est figura superficialis*, quia scilicet ly *figura* erit ut forma, et ly *superficies*, est ut materia.

Expositio Mathematica ejusdem solutionis.

Notandum, quod materia sensibilis est materia naturalis, quæ scilicet est subjecta qualitatibus sensibilibus, puta calido et frigido, et hujusmodi a quibus Mathematica abstrahunt. Sed materia intellectualis est Mathematica, puta lineæ, superficies, et generaliter ipsum continuum, et a tali materia non abstrahunt Mathematica. Sed sicut in definitione naturalium oportet ponere materiam sensibilem, sic in definitione Mathematicorum oportet ponere materiam intelligibilem, sicut patet in definitione circuli prædicta; eadem igitur est causa unitatis definitionis hæc, et ibi; quia scilicet unum est ut materia et potentia; aliud ut forma et actus, excepto quod in Mathematicis non est proprie agens conjungens formam materiæ, sicut in naturalibus. Deinde cum dicit:

Materia duplex.

In quibus conveniunt et differunt Physica et Mathematica?

Quæcumque vero non habent materiam, nec intellectualem, nec sensibilem, statim quidem unum aliquid est eorum unumquodque. Quemadmodum, et quod ens aliquid hoc quod quale, vel quod quantum; quapropter, et non inest in definitionibus, nec ens, nec unum, et quod quid erat esse statim unum aliquid est, sicut et ens aliquid. Quapropter non est aliqua alia causa unum essendi nulli horum, neque essendi ens aliquid; statim enim unumquodque ens est aliquid, et unum aliquid, non ut in genere, et ente, et uno, nec ut separabilibus existentibus præter singularia.

Text. com. 16.

Exponit eamdem solutionem in

Expositio Metaphysica prælatæ solutionis.

Metaphysicis, puta in substantiis separatis dicens, quod *quæcumque non habent materiam intellectualem*, sicut Mathematica; *nec sensibilem*, sicut naturalia, puta ut sunt substantiæ immateriales, *statim unumquodque est quod unum aliquid esse*, id est, quod statim sunt unum; nec oportet expectare unionem formæ cum materia fienda per agens, sicut est in his, quæ habent materiam, quod exponit per quoddam simile: *quemadmodum* (inquit) *et quod est ens aliquid hoc quod quale*, et hoc, *quod quantum*, id est, quod sicut ens descendit in decem Genera statim; nec oportet expectare aliquod medium, sed statim est Substantia, vel Qualitas, vel Quantitas; et ita in proposito talia entia immaterialia statim sunt unum, nec oportet aliud expectare; ex quo infert: *quapropter non est in definitionibus, nec ens, nec unum*, quia scilicet ens et unum non sunt genera, quæ per aliquas differentias mediatas ad decem Prædicamenta contrahantur. Subdit etiam quod *quod quid erat esse*, supple in talibus substantiis separatis in immaterialibus, *statim est unum aliquid, sicut et ens aliquid*, quia scilicet non oportet expectare aliquid ex quo talis substantia habeat esse, vel unitatem. Ideo subdit, *quapropter non est nulli horum aliqua alia causa,* supple extrinseca, *essendi unum, nec essendi ens*, quasi illa, scilicet causa agens, sit necessaria ad conjungendum formam materiæ ex quo talis substantia habeat unitatem et entitatem, quia ibi non est materia, ut supponitur; ideo addit, quod *statim unumquodque est ens aliquid, et unum aliquod non ut in genere et ente, et uno*, id est, non sic intelligendo quod unum, et ens sint genera; *nec separabilibus existentibus*, scilicet nec etiam intelligendo, quod nec unum, nec ens sint existentia separata *præter singularia,* ut Platonici putaverunt.

Substantiæ separatæ statim sunt ens et unum.

Quomodo ens seipso est quodlibet Prædicamentorum et quomodo non.

Notandum, quod sicut dictum fuit quarto et quinto hujus, licet ens contrahatur ad decem Genera, non per veras differentias, et propter hoc non habeat veram rationem generis, multoties tamen descendit per modos essendi ab ente saltem formaliter distinctos, non enim sunt ejusdem rationis contrahibile et contractivum. Ad propositum autem pro quanto est simile, quod sicut ens, vel unum non expectant aliquid quasi distinctum realiter ab eis, quod constituat substantiam, qualitatem, etc. sed quasi seipsis; quia scilicet per modos intrinsecos essendi statim fiunt quid, vel quale, vel quantum, etc. ita in substantiis separatis et simplicibus, quia non est materia quasi expectans adventum formæ, ut faciant per se unum, ideo statim sunt ens et unum.

SUMMARIUM.

Rejicit opiniones Platonicorum, de causa unitatis definitionis et compositi, resolvens nullam esse hujus causam intrinsecam, nec esse quærendam rationem quare materia, et forma faciunt unum; datur tamen causa extrinseca, scilicet agens vel uniens formam.

Propter hanc vero dubitationem hi quidem participationem dicunt, et causam aliquam participationis, et quid est participare dubitant. Hi autem coexistentiam animæ, sicut Lycophron ait esse scientiam ejus, quod est scire, et animæ. Alii vero compositionem, aut conjunctionem animæ cum corpore vivere. 40.

Excludit quasdam opiniones contrarias his quæ dicta sunt. Circa quod tria facit : primo eas proponit. Secundo eas improbat. Tertio causam erroris manifestat. Secunda ibi : *et quidem eadem.* Tertia ibi : *Causa vero.* In prima parte ponit tres opiniones, quæ intendunt, quod ex materia et forma fiat unum per aliquod medium intrinsecum unitivum eorum; quod medium prima opinio dicebat participationem; secunda coexistentiam; tertia compositionem vel conjunctionem, nominantes concretum nomine abstracti, volentes dicere, quod illud medium est quoddam participativum, sive coexistens, sive compositum, vel conjunctum. Dicit ergo, quod *propter hanc dubitationem*, de qua nunc scilicet est sermo : *Hi quidem*, scilicet Platonici *dicunt participationem*, qua scilicet inferiora participant superiora, puta hic homo hominem, et homo animal et bipes, et *dubitant*, id est, inquirunt *causam aliquam*, scilicet mediam *participationis, et quid sit participare*, ut ex hoc scilicet patesceret, quare ex animali et bipede fieret unum aliquid. *Hi autem*, id est alii *coexistentiam animæ*, scilicet cum corpore, puta dicatur animatio, dicunt supple causam unitatis hominis, *sicut Lycophron*, ait, *esse scientiam*, supple causam et medium, *ejus quod est scire, et animæ*, quare scilicet anima copulatur ipsi scire, ita quod scientia uniat animam cum scire. *Alii vero compositionem aut conjunctionem animæ cum corpore, puta vivere*, supple dicunt esse causam unitatis hominis. Deinde cum dicit :

Recitat et [e]xcludit 3. opiniones erroneas [c]irca dicta.

Et quidem eadem ratio in omnibus, etenim sanum esse erit, aut coexistentia, aut colligatio, aut conjunctio animæ et sanitatis. Et æs esse trigonum compositio æris et trigoni, et album unum esse compositio superficiei et albedinis.

Improbat dictas opiniones, dicens quod *et quidem* si supple hoc verum est de anima et corpore, quod sit aliquod medium unitivum, *eadem ratio erit in omnibus* aliis, quæ scilicet sic se habent, ut materia et forma, *et sic sanum esse erit, aut coexistentia, aut colligatio, aut conjunctio*, supple media *animæ et sanitatis ;* et similiter *æs esse trigonum*, id est, *compositio*, scilicet Metaphysica, *æris et trigoni*, copulans scilicet figuram trianguli cum ære, quod est materia ; et similiter *album esse, erit compositio*, scilicet media, *superficiei et albedinis*, quæ omnia scilicet apparent esse falsa. Quare, et illud erit falsum, quod vivere, vel quodcumque aliud sit medium conjungens animam cum corpore ; vivere enim non est aliud quam esse rei pullulans ex conjunctione animæ et corporis non medians. Deinde cum dicit :

Vivere est esse rei pullulans ex formæ et materiæ conjunctione.

Causa vero quia potentiæ, et actus quærunt unum faciens, et differentiam; est autem, ut dictum est, et ultima materia, et forma idem, et hæc potentia, hæc actu. Quare simile est quærere unius, quæ causa, et unum essendi ; unum enim aliquid unumquodque, et quod potentia, et quod actu unum aliqualiter est. Quare causa nulla alia nisi, ut quasi movens ex potentia ad actum ; quæcumque vero non habent materiam omnia simpliciter sunt, quod vere entia aliquid. 41.

Manifestat causam erroris in dictis opinionibus, dicens quod *causa vero quare* supple talia dixerunt est, quia *quærunt quid sit faciens unum potentiæ, et actus*, et etiam *differentiam* eorum quasi scilicet opor-

Causam erroris dictarum opinionum ostendit.

teat eos copulari per aliquod unum medium sicut ea, quæ sunt actualiter distincta. Sed *tamen ut dictum est, ultima materia*, id est, proxima, et disposita, *et forma etiam*, propria sunt, *idem et potentia; hæc actu*, id est, quod unum est sicut potentia, et aliud sicut actus, *quare simile est quærere quæ causa est unius*, scilicet rei et quærere, supple quæ est causa, *essendi unum*, id est, quare illa res sit una : *unumquodque enim est unum aliquid* inquantum scilicet est, *et quod potentia, et quod actu est aliqualiter unum*, id est, quia ex actu et potentia fit unum. *Quare nulla alia causa*, supple intrinseca scilicet est faciens unum, *nisi id quod, ut movens ex potentia ad actum*, id est, nisi agens quod est causa extrinseca reducens rem de potentia ad actum. Addit autem quod *quæcumque vero non habent materiam, omnia sunt entia, quod vere aliquid unum simpliciter*, id est, per seipsa et non per aliquam causam, sive intrinsecam, sive extrinsecam conjungentem formam materiæ, sed statim *sunt aliquid ens*, et unum per se existens, ut dictum fuit prius.

Eadem est causa essendi et unitatis.

Immaterialia non habent causam intrinsecam nec extrinsecam moventem entitatis, et unitatis, sed bene extrinsecam producentem.

Notandum, quod sicut colligitur ex prædictis, nulla est causa media et intrinseca, quare ex materia et forma fiat unum quasi vinculum conjungens materiam cum forma; sed hujus unitatis utique est aliqua causa extrinseca, puta agens producens formam, et conjungens eam materiæ reducendo ens in potentia ad actum.

LIBER NONUS

Proponit dicenda : in hoc libro agit de divisione entis in actum et potentiam, et prius agit de his, ut considerantur in rebus mobilibus, quia a notioribus nobis, ordine doctrinæ venitur ad magis ignota. Doctor de hac materia disputat exactissime quindecim quæstiones hoc libro, et longe resolutius, quam in cæteris libris hujus operis. In prima autem Summa hujus libri agitur de potentia; in secunda de actu, de quibus suis locis distinctius infra.

SUMMA PRIMA.

De Potentia.

CAPUT PRIMUM.

De divisione entis in actum, et potentiam.

Text. com. 1. De primo quidem igitur ente, et ad quod omnes aliæ Categoriæ entis referuntur, dictum est, videlicet de substantia ; nam secundum substantiæ rationem dicuntur alia entia quantitas, qualitas, et alia sic dicta ; omnia namque habebunt rationem substantiæ, ut diximus in primis sermonibus.

1. Hîc incipit nonus liber, ubi postquam Philosophus determinavit de ente, ut dividitur per decem Genera, nunc determinat de ente, prout dividitur per potentiam et actum. Circa quod duo facit : quia primo proponit intentum. Secundo exequitur de intento. Secunda ibi : *Quia ergo multipliciter dicitur.* (Al. quod quidem ergo.) Prima in duas : quia primo resumit quid jam dictum sit. Secundo ostendit quid dicendum. Secunda ibi : *Quoniam vero dicitur ens.* Dicit ergo, quod *de primo quidem ente,* scilicet de Substantia, *et ad quod omnes aliæ Categoriæ entis referuntur,* (Resumit dicta.) id est, reducuntur, *dictum est,* scilicet in præcedentibus. Et quod ad substantiam omnia alia entia reducantur, manifestat, cum subdit : *nam alia* scilicet *entia Quantitas, Qualitas, et alia sic dicta dicuntur secundum substantiæ rationem ; omnia namque habebunt rationem substantiæ, ut diximus in primis sermonibus,* scilicet in septimo hujus, text. c. 2 et inde, ubi ostensum est, quod in rationem, id est, in definitionem accidentis cadit necessario substantia propter dependentiam, quam accidentia habent ad substantiam, ut ad primum ens ; omnia enim alia reducuntur ad substantiam, ut ad primum, ut ostensum fuit quarto, et septimo hujus, t. c. 2. et inde in utroque. (Omnia referuntur ad substantiam, ut ad primum.) Deinde cum dicit:

Quoniam vero dicitur ens hoc quidem eo quod quid, aut quantitas, aut qualitas; aliud secundum potentiam et actum, et secundum opus. Determinabimus de potentia, et actu, et primum de potentia, quæ dicitur quidem maxime proprie ; non tamen utilis est ad quod volumus nunc ; in plus enim est potentia, et actus eorum quæ dicuntur secundum motum solum. Sed cum dixerimus de hac in determinationibus, de actu ostendemus, et de aliis. (Ad hunc textum est q. 1. lib. 9. et etiam q. 2.)

2. Ostendit quid dicendum, *quoniam ens dicitur uno modo, hoc quidem in eo, quod quid,* id est, Substantia, *aut Qualitas, aut Quantitas, aut vero secun-* (Ostendit dicenda.)

dum potentiam et actum, et secundum opus. Nam ut dicetur infra, hoc nomen *actus* denominatum est ab hoc nomine *opus* sive *operatio*, quia inquam sic est, *determinabimus de potentia et actu, et primum de potestate*, id est, de potentia, *quæ maxime proprie dicitur*, potentia scilicet rerum naturalium et possibilium moveri; *non tamen est utilis ad quod nunc volumus,* id est, ad præsens negotium; *ad plus enim*, id est, ut pluribus, potestas, id est, *potentia, et actus eorum quæ dicuntur solum secundum motum,* id est, ut in pluribus est in rebus mobilibus; *sed dicentes de ea*, scilicet de potentia, *et actu* supple, ut sunt in mobilibus, *dicemus inquam in determinationibus,* scilicet istis *ostendemus, et de aliis,* scilicet de potentia et actu, ut reperiuntur in aliis rebus a sensibilibus et mobilibus.

Ordine doctrinæ, potentia et ctus conasiderari possunt dupliciter.

Notandum, quod potentia, et actus dupliciter considerari possunt. Uno modo generaliter, ut consequuntur ens inquantum ens, et sic non solum reperiuntur in rebus mobilibus, sed etiam in immobilibus et intellectualibus, ut patebit infra. Alio modo potentia et actus considerantur magis particulariter, scilicet ut reperiuntur in rebus sensibilibus et mobilibus, prout motus definitur esse actus entis in potentia, 3. Phys. t. c. 6. Philosophus ergo prius agit de potentia et actu, prout sunt eorum quæ sunt in motu, quamvis potentia et actus in pluribus reperiantur; quia tamen principalis intentio hujus scientiæ est considerare de ente inquantum ens, et de aliis quæ consequuntur ens necessario, ideo potentia et actus, ut considerantur specialiter in rebus mobilibus, dicuntur non esse utilia, nec pertinere ad id quod nunc volumus, id est ad præsentem considerationem, quia magis pertinent ad istam scientiam, ut consequuntur ens in communi, et reperiuntur etiam in rebus immobilibus. Quia tamen a notioribus ordine doctrinæ pervenitur ad minus nota, ideo prius agendum est de potentia et actu, ut sunt eorum quæ dicuntur secundum motum, quæ sunt nobis notiora, et postea agetur de eis, ut sunt in rebus immobilibus (puta in substantiis separatis) quæ sunt minus nota, de quibus in ista scientia principaliter intenditur; per sensibilia enim juvamur in notitiam insensibilium, ut dictum est in 7. hujus, t. c. 4. et inde.

Metaphysica primo intendit de ente inquantum ens, secundo de consequentibus illud.

SUMMARIUM.

Dividit potentiam in sua significata, vide Doctorem de variis acceptionibus ejus, 1. d. 7. n. 7. et d. 20. et hîc q. 2. ubi in Scholio primo alia loca ipsius citantur.

3. Text. com. 2. Ad hunc textum es q. 3. lib. 7

Quod quidem igitur multipliciter potentia, et posse determinatum est a nobis in aliis; harum autem quæcumque quidem æquivoce dicuntur potentiæ prætermittantur. Quædam enim similitudine quadam dicuntur, quemadmodum in Geometria, et possibilia et impossibilia dicimus, eo quod aliquo modo sunt, aut non sunt. Quæcumque autem ad eamdem speciem, omnes principia quædam sunt, et ad primum unum dicuntur, quod est principium transmutationis in alio, inquantum aliud est.

Ad hunc. text. est q. 4. lib. 7. et usque ad 13

Exequitur de intento. Circa quod duo facit : quia primo determinat de potentia, et actu absolute et in se. Secundo comparate. Secunda ibi : *Quoniam autem ipsum prius.* Pri-

Sermo de potentia absolute.

ma pars in duas : primo determinat de potentia. Secundo de actu. Secunda ibi : *Quoniam vero de potentia.* Prima in duas : quia primo determinat de potentia in se. Secundo in relatione ad ea quorum est. Secunda ibi : *Quoniam vero in inanimatis.* Prima in duas : quia primo agit de potentia. Secundo de impotentia quæ potentiæ opponitur. Secunda ibi : *Et in potentia.* Prima in duas : quia primo resumit de potentia quasdam distinctiones positas in quinto, ostendens cum hoc de quibus hîc sit agendum. Secundo infert ex prædictis quasdam conclusiones. Secunda ibi : *Palam igitur.* Prima in duas : quia primo intentum proponit. Secundo de intento exequitur. Secunda ibi : *Nam hoc patiendi.*

Potentia triplex. Vide 7. d. 1. et 2.

Ad evidentiam primi, notandum, quod potentia tripliciter potest sumi, ut patet ex quinto hujus, t. c. 17. scilicet potentia realis, et potentia Logica, et potentia metaphorica. Primo modo est vere potentia ; aliis duobus modis dicitur potentia æquivoce. De potentia igitur primo modo agendum est, sed alii duo modi potentiæ prætermittendi sunt ; et hoc est, quod dicit, *quod quia potentia, et posse dicitur multipliciter, determinatum est nobis in aliis,* scilicet in quinto hujus ; *harum autem,* scilicet potentiarum, *quæcumque,* scilicet *dicuntur æquivoce* potentiæ, *prætermittantur,* ut scilicet est Logica potentia, et metaphorica ; ideo subdit : *quædam enim dicuntur,* supple potentiæ *quadam similitudine, quemadmodum in Geometria eo modo quo dicimus potentia* lineæ esse quadratum ejus, et quod linea potest in quadratum suum. Et similiter in numeris dicimus, quod ternarius potest in novenarium, quod est quadratum ejus, eo quod ternarius ductus in seipsum facit novenarium, nam ter tria novem faciunt, sic etiam ex linea, quæ est radix quadrati ducta in seipsam fit quadratum, similiter et in numeris ; unde radix quadrati assimilatur materiæ ex qua res fit, et ideo quadam similitudine, et metaphorica dicitur posse in quadratum, sicut materia dicitur posse in rem, et hæc est potentia metaphorice dicta. Et subdit quantum ad potentiam Logicam, quod *quædam dicimus, possibilia et impossibilia, eo quod aliquo modo sunt, et non sunt ;* dicitur enim possibile Logicum, cujus contrarium non necesse est falsum esse, impossibile cujus oppositum necessario est verum, ut dicitur quinto hujus, t. c. 7. talis enim potentia, vel impotentia dicitur esse modus compositionis terminorum simplicium fundatus super repugnantiam, vel non repugnantiam terminorum, ut ostensum fuit. His ergo prætermissis subdit de qua potentia agendum sit, dicens : sed *quæcumque,* supple potentiæ, *reducuntur ad unam speciem,* puta quia, *omnia sunt quædam principia, et dicuntur,* id est, reducuntur *ad unum primum quod est principium transmutationis in alio inquantum aliud,* de omnibus supple talibus est agendum.

Tamen de potentia reali est hîc determinatum.

4. Differentia dictarum potentiarum.

Notandum, quod potentia realis distinguitur a potentia Logica sive metaphorica, per hoc quod potentia realis nominat principium actus realis transmutationis, sive

activum sit, sive passivum. Potentia autem Logica et metaphorica non dicunt aliquod tale principium, ut patet ex prædictis; potentia autem realis licet dicatur multipliciter, omnes tamen modi reducuntur ad potentiam activam, quæ est principium transmutationis in alio, inquantum aliud, ut dictum est in quinto, text. com. 17. et dicetur statim, et de tali potentia nunc agendum est duabus aliis prætermissis. Deinde cum dicit :

Nam hæc quidem patiendi est potentia, quæ in ipso patiente principium mutationis passivæ ab alio inquantum aliud est ; hæc autem habitus impassibilitatis ejus quæ in deterius, et corruptionis ab alio inquantum aliud a principio transmutationis. In his inest omnibus terminis primæ potentiæ ratio ; iterum autem hæ potentiæ dicuntur, aut solum faciendi, aut patiendi, aut ipsius bene. Quare in harum rationibus insunt aliqualiter priores rationes potentiarum.

Exponit quod dixerat, quomodo, scilicet omnes modi potentiæ realis reducuntur ad unum, scilicet ad potentiam activam, dicens : *nam hæc,* id est, uno modo *dicitur potentia patiendi*, id est, potentia passiva, *quæ est in ipso patiente, est principium mutationis passivæ ab alio inquantum aliud est*, id est, ab agente a quo passum transmutatur, et sic aliqualiter potentia passiva reducitur, et refertur ad activam. Alio modo dicitur potentia dispositio quædam, ex qua aliquid habet quod non possit pati transmutationem *in deterius*, sicut patet in bene dispositis mente, vel corpore, et similibus; ideo subdit, quod *hæc autem habitus impassibilitatis ejus corruptionis, quæ est in deterius*, et supple eo quod

Reducuntur omnes modi potentiæ realis ad unum et qualiter ?

aliquid non potest pati *ab alio principio transmutationis inquantum aliud,* quod est principium activum, et ideo iste modus potentiæ reducitur etiam ad potentiam activam, sicut et primus modus. Unde subdit : *nam in omnibus his terminis*, id est definitionibus utriusque modi potentiæ inest *ratio primæ potentiæ,* scilicet activæ, nam per eam habent definiri, ut patet ex prædictis; *iterum potentia* dicitur alio modo non solum propter hoc, quod est posse agere, vel pati simpliciter, sed etiam per hoc, quod est posse bene agere, vel pati. Dicimus enim aliquem posse currere non ex hoc, quod possit currere simpliciter, sed quod possit bene currere; sed dicimus eum non posse, si non potest bene, puta si claudus; similiter dicimus lignum esse divisibile, eo quod potest bene, et faciliter dividi, sed ferrum dicimus non posse dividi, quia non bene, nec faciliter dividitur. Et ille etiam modus potentiæ reducitur ad potentiam primo modo, quia in posse bene active vel passive, includitur posse simpliciter, et per potentiam simpliciter habent definiri; ideo subdit, quod *iterum hæ potentiæ prædictæ dicuntur* dupliciter, *aut solum faciendi aut patiendi*, scilicet absolute et simpliciter, *aut ipsius bene*, *quare in ipsarum rationibus*, id est, definitionibus, *insunt rationes*, id est, definitiones *priorum potentiarum*, id est, potentiarum simpliciter sumptarum; patet ergo ex prædictis quod omnes modi potentiæ reducuntur, et referuntur ad potentiam activam, et per eam habent definiri. Quare autem in

definitione tam potentiæ activæ quam passivæ ponitur, quod est principium transmutationis ab alio, vel in alio non simpliciter, sed in quantum aliud, dicetur infra in quæstione quæ sequitur.

SUMMARIUM.

Comparat potentiam activam et passivam inter se, et videtur velle eas in re distingui. Sed sufficit distinctio formalis, quod bene probat Doctor 2. d. 2. ad tertium principale : vide eum ibi ad primum Goffredi, et d.2.q.10 et late hîc quæst. 14.

5. Palam igitur quia est quidem ut una potentia faciendi et patiendi; nam possibile est, et habere ipsum potentiam patiendi, et eo quod aliquid pati potest ab ipso, est autem ut alia ; hæc quidem enim in patiente, propter habere enim quoddam principium, et esse materiam quoddam principium, patitur patiens, et aliud ab alio. Crassum enim combustibile est, cedens autem sic impressibile est, similiter autem, et in aliis. Hoc autem in faciente, ut calor, et ædificativa, hoc quidem in calefactivo, hoc autem in ædificativo.

Concludit ex dictis duas conclusiones, quarum secunda sequitur ex prima. Secun'a ibi : *Quapropter inquantum.* Dicit ergo, *palam* esse ex dictis, *quia potentia faciendi et patiendi*, id est, activa et passiva *est quidem quasi una*, si scilicet consideretur ordo secundum quem una dicitur per respectum ad aliam. *Nam possibile* dicitur aliquid uno modo per se, *et per habere potentiam patiendi*, et alio modo, *eo quod aliud ab eo*, id est, eo quod habet potentiam, ut ab eo aliud patiatur, et hoc modo potentia activa coincidit quodammodo cum passiva; nam ex hoc aliquid habet potentiam activam, quatenus habet potentiam, ut ab eo aliud patiatur; alio autem modo potentia activa et passiva non sunt una, si scilicet considerentur penes fundamenta, vel supposita in quibus sunt ; ideo subdit : est *autem quasi alia*, scilicet potentia activa et passiva, *hæc* namque scilicet potentia passiva est *in patiente; etenim* pro quia, patiens patitur, et aliud ab alio, scilicet ab eo *propter habere*, scilicet in se *quoddam principium et esse materiam principium quoddam*, materia enim est principium quo *patiens patitur. Crassum enim*, id est, pingue *est combustibile*, scilicet quia habet talem materiam quæ est principium patiendi tali passione, quæ est comburi. Similiter *cedens sic*, id est, quod similiter illud quod sic cedit, puta tangenti, ut recipiat aliquam *impressionem* sicut est cera, *habet* supple talem potentiam quæ est principium sic patiendi. *Similiter* suppositum fit impossibile, id est, quod *similiter* aliquod suppositum, puta masculum eunuchiatum, est impossibile ad generandum, et est subjectum proprium hujus passionis, quæ est eunuchiari, similiter autem, et in aliis, semper enim potentia passiva est in patiente; alia vero, id est, potentia activa est in faciente aliquid *ut calor, et ars ædificativa ;* alia namq'e potentia, scilicet ars *est in ædificativo*, id est, in ædificante, *alia*, scilicet calor est *in calefactivo.* Deinde cum dicit :

Primum sequens.

Quando potentia activa et passiva incidunt, quando qualiter non ?

Expositio singularis.

Quapropter inquantum simul natum est, nihil patitur ipsum a seipso; unum enim, et non aliud est.

Ad hunc textum est q. 14. lib. 9.

6. Ponit secundam conclusionem, quæ sequitur ex prima ; quia enim dictum est quod potentia activa, et passiva sunt in diversis, ideo

Secundum sequens. infert *quapropter inquantum simul aptum natum est, nihil* idem *patitur a seipso*, id est, quod nihil est aptum natum agere in seipsum, vel pati a seipso, sed est *unum, et idem sibi;* sed potentia activa et passiva sunt in diversis, ergo nihil potest pati a seipso. Deinde cum dicit :

Et impotentia, et impossibile, et quæ tali potentiæ contraria est, privatio est; quare ejusdem, et secundum idem omnis potentia est in potentia.

Text. com. 3. Privatio autem dicitur multipliciter, etenim non habens, et aptum natum si non habet, aut omnino, aut quando aptum natum est, et aut sic, puta perfecte, aut saltem quocumque modo; in quibusdam vero si apta nata habere non habeant vi, privata esse hæc dicimus.

Impotentia. quid ? Agit de impotentia quæ potentiæ opponitur, dicens quod *impotentia et impossibile*, scilicet dictum secundum impotentiam *quæ est contraria tali potentiæ*, quæ dicta *est*, *privatio est*, impossibile enim privat potentiam; ex quo infert quod *omnis potentia, et impotentia sunt ejusdem et secundum idem.* Ratio hujus est : quia habitus et privatio habent fieri secundum idem, et circa idem; ideo et quot modis dicitur potentia, tot modis dicitur impotentia. Ultimo, quia mentionem fecerat de privatione, tangit modos privationis, quos jam posuerat in 5. hujus, t. c. 27. dicens, quod *privatio dicitur multipliciter;* uno *etenim non habens*, scilicet simpliciter, puta si lapis dicatur privatus auditu, quia non habet auditum. Alio modo dicitur privatum aliquo *si est aptum natum*, habere, id est, *si non habet*, quod potest esse dupliciter : uno modo, si non habet *omnino*, id est, generaliter, puta si catulus dicitur privatus visu, quoniam non habet visum generaliter; aut alio modo si non *habet*, *quando aptum natum est habere*, puta post nonum diem. Et hoc etiam contingit dupliciter, *aut sic* uno modo tanquam omnino, id est, dicitur privatum eo quod nullo modo habet illud, *aut non habet*, aliquo modo determinato, scilicet *bene et perfecte*, puta cum dicitur cæcus ille, qui non videt bene. Subdit etiam quod *in quibusdam*, dicimus privari aliqua, *si apta nata*, sunt *habere* aliquid, et *non habent vi privata*, quando scilicet per violentiam perdiderunt ea quæ erant habere apta nata, et hoc modo privatio accipitur pro violenta.

(Margin: Privatio quotuplex.)

SUMMÆ PRIMÆ CAP. II.

De divisione potentiæ in rationalem, et irrationalem.

SUMMARIUM.

Dividitur potentia in rationalem et irrationalem; explicantur membra, et quomodo prima sit oppositorum, secunda non. De quo Doctor hic quæst. 15. hic habet pulchras notas.

Quoniam autem hæ quidem in inanimatis insunt principia talia; alia vero in animatis, et in anima, et animæ in rationem habente; palam quia et potentiarum aliæ erunt irrationales, aliæ cum ratione; quapropter omnes artes, et scientiæ factivæ potentiæ sunt; principia namque permutabilia sunt in alio inquantum aliud. 7. Ad hunc textum 15. lib. Cap. 2.

Postquam Philosophus determinavit de potentia in se, nunc agit de potentia in resolutione ad ea quorum est. Circa quod duo facit : primo distinguit potentiam penes ea quorum est. Secundo inquirit de simultate potentiæ, et actus in essendo. Secunda ibi : *Sunt autem quidam.* Prima in duas : quia primo

(Margin: Sermo de potentia comparative.)

præponit quamdam distinctionem. Secundo subjungit partium ejus comparationem. Secunda ibi : *Sed quæ cum ratione*. Dicit ergo, quod *quoniam* supple potentiæ sunt principia agendi et patiendi, ut ostensum est : *hæ quidem talia principia sunt in inanimatis, illæ vero in animatis et in anima, et animæ in habente rationem*, quia inquam sic est, *palam quia potentiarum aliæ sunt irrationales, aliæ cum ratione*. Et exponit quæ sunt potentiæ cum ratione, dicens : *quapropter omnes artes, et factivæ*, id est, practicæ *scientiæ*, puta mechanicæ et etiam morales, *potentiæ sunt*, scilicet rationales, quod patet ; *namque* pro quia *sunt principia permutativa in alio inquantum aliud*, quæ fuit definitio potentiæ activæ.

Potentiarum alia rationalis, alia irrationalis.

Declaratio notabilis dictæ distinctionis de potentiis.

Notandum, hanc esse distinctionem quod potentiarum quædam sunt rationales, quædam irrationales ; nam cum potentiæ sint principia agendi et patiendi, ut dictum est, quædam talia principia sunt in rebus inanimatis, quædam in animatis et in anima, quod dicit, quia animata componuntur ex corpore et anima ; principia autem agendi et patiendi, quæ sunt in corpore animatorum non distinguuntur ab illis quæ sunt in rebus inanimatis, et ideo coincidunt cum potentiis irrationalibus. Iterum quia plures sunt animæ, omnes aliæ, scilicet ab anima rationali, non differunt in agendo et patiendo ab inanimatis, quatenus agunt impetu naturæ, ita quod magis aguntur quam agant, ut sunt anima vegetativa, et sensitiva, et partes earum, ideo etiam tales potentiæ pertinent ad irrationales, ideo dicit quod talia principia sunt in anima, et animæ in habente rationem; potentiæ ergo irrationales sunt in rebus inanimatis, et etiam animatis quantum ad potentias quæ consequuntur corpus, et etiam quæ consequuntur animam aliam a rationali; potentiæ autem rationales sunt tantum in rebus animatis secundum animam rationalem tantum, nam ipsa sola habet dominium sui actus; et secundum hoc omnes scientiæ practicæ, sive earum operationes transeunt in materiam exteriorem, ut sunt artes, puta fabrilis et coriaria, sive non transeunt, ut sunt scientiæ morales, puta prudentia. Omnes inquam tales dicuntur potentiæ rationales, sunt enim habitus animæ rationalis, secundum quos animal rationale multa operatur ; ideo sunt principia transmutationis in alio inquantum aliud. Deinde cum dicit :

Et quæ quidem cum ratione omnes contrariorum sunt eædem, et quæ irrationabiles una uniu s, ut calidum calefaciendi solum; medicativa autem infirmitatis, et sanitatis. 8.

Comparat membra dictæ distinctionis ad invicem. Circa quod tria facit : primo ostendit differentiam inter dictas potentias. Secundo assignat causam differentiæ. Tertio revertitur ad comparandum quosdam modos potentiæ superius jam præmissos. Secunda ibi : *Causa vero*. Tertia ibi : *Palam autem*. Dicit ergo, quod potentiæ *quæ*, scilicet *sunt cum ratione*, id est, rationales *omnes sunt eædem contrariorum ; quæ autem sunt irrationales*, non est nisi *una unius*, id est, non se habent ad

Potentiæ rationales se habent ad opposita, irrationales non.

opposita; sed per se loquendo una est tantum ad unum effectum, quod manifestat per exempla, dicens, *ut calidum*, quod habet potentiam irrationalem, *est solum* potentia *calefaciendi*. Calidum enim per se loquendo tantum calefacit, et non frigefacit, nisi forte per accidens, scilicet vel quia aperiendo poros exhalat calidum interius; vel quia consumendo humidum quod est materia calidi, consumit

Quomodo calidum frigefacit ? et destruit ipsum calidum, et sic infrigidat consequenter; *medicina* autem quæ est potentia rationalis, ut prædictum est, est *infirmitatis, et sanitatis*. Est ergo ista differentia, quod potentiæ rationales se habent ad opposita, irrationales autem non, sed ad alterum oppositorum tantum. Deinde cum dicit :

Causa autem quia ratio est scientia, ratio autem eadem ostendit rem, et privationem; non tamen similiter, et est ut amborum, est autem ut existentis magis: quare necesse, et tales scientias esse quidem contrariorum, esse vero hujus quidem secundum se, illius vero non secundum se, etenim ratio hujus quidem secundum se, illius vero quodammodo, et secundum accidens. Nam negatione, et ablatione ostendit contrarium, etenim privatio potentia contraria, hæc autem ablatio alterius.

Text. com. 4. Quoniam autem contraria non sunt in eodem, scientia autem est potentia in habendo rationem, et anima motus habet principium. Salubre quidem sanitatem solum facit, et calefactivum caliditatem, et frigefactivum frigiditatem, sciens vero ambo, est enim amborum quidem ratio, non similiter autem, et in anima quæ habet motus principium; quare ambo ab eodem principio movebit ad ipsum copulans, propter quod secundum rationem potentia sine ratione potentibus faciunt contraria. Unum enim principium continetur ratione.

3. Assignat causam hujus differentiæ, dicens quod *causa*, supple dictæ differentiæ est, quia *scientia*, quæ ponitur in anima rationali *est quidem ratio*, scilicet rei scitæ in anima: *eadem autem ratio ostendit rem, et privationem ejus, non tamen similiter et est ut amborum*, scilicet rei et privationis, *est autem* quasi *existentis magis*. Vult dicere, quod licet eadem sit ratio, et rei, et privationis, tamen non similiter, et magis, et per prius manifestat ipsam rem existentem, quæ se habet per modum habitus, quam ipsam privationem; *quia necesse est tales scientias esse quidem contrariorum, esse vero hujus quidem secundum se; illius vero*, id est, alterius *non secundum se, etenim* pro quia, *ratio*, scilicet rei scitæ in anima, *est hujus quidem per se, illius* vero modo quodam, *et secundum accidens;* unde medicina per se, et prius est cognitiva, et effectiva sanitatis, posterius autem, et quodammodo per accidens, infirmitatis. Subdit autem, *nam contrarium ostendit negatione et ablatione, etenim privatio prima est contrarium, et ipsa est ablatio alterius*, quia enim prius locutus fuerat de privatione, et nunc transtulerat ad contrarium; ideo ad removendum dubium, vult dicere quod eadem est ratio de contrario et privatione; nam sicut privatio dicitur, et est quædam negatio, vel ablatio, ita etiam et contrarium, nam privatio videtur primum contrarium, quia, ut dicetur in decimo, t. com. 15. prima contrarietas est privatio et habitus; omnium enim contrariorum unum est sicut perfectum, et alterum sicut imperfectum respectu alterius, puta nigrum respectu albi, et sic unum contrarium est quasi quædam privatio, quæ est ablatio alterius. Ostenso ergo, quod eadem scientia est contrariorum, subdit

Quare tentia ra nalis se bet ad posita c clara

Scien prius habit quam vatior

causam dictæ differentiæ, dicens: *quoniam vero contraria non sunt in eodem, et scientia est potentia*, scilicet rationalis *in habendo rationem*, scilicet in anima, *et anima* habendo supple *scientiam, habet principium motus;* hinc est quod *salubre quod* supple habet potentiam naturalem irrationalem, *solum facit sanitatem, et calefactivum caliditatem et frigefactivum frigiditatem*, eadem scilicet ratione. *Sciens vero ambo*, scilicet opposita facit, *enim* pro quia, *ratio* quæ *est* in anima *est amborum,* scilicet oppositorum, *licet non similiter*, ut dictum est, *et in anima quæ habet principium motus*, est supple talis ratio. Vult ergo dicere Philosophus quod quia res naturales agunt per formas sibi inexistentes; impossibile est autem eidem inesse formas contrarias; hinc est quod res naturales quarum sunt potentiæ irrationales non possunt facere contraria, sed faciunt unum tantum, potentia autem rationalis, puta scientia quatenus est contrariorum;ideo sciens habens talem potentiam potest in opposita,licet non similiter, ut ostensum est. Ex quo infert: *quapropter* ipsa supple anima *ab eodem principio*, quæ est potentia rationalis, puta scientia, *movebit*, id est, faciet ambo, scilicet opposita *ad idem,* scilicet principium terminans vel *copulans*, utramque scilicet operationem vel motum, quatenus scilicet similitudo illius principii salvatur in utroque oppositorum per illud principium in esse productorum. Concludit ergo; unde possibilia, sive potentia *secundum rationem*, id est, secundum potentiam rationalem *faciunt contraria sine ratione possibilibus;* nam possibilia secundum potentiam irrationalem non possunt nisi unum tantum; hujus causam tangit, *unum enim principium*, quod scilicet est oppositorum, *continetur ratione*, nam potentia rationalis est una oppositorum, ut ostensum est.

[Quare potentia irrationalis est tantum unius oppositorum.]

10\. Notandum, quod Aristoteles videtur causam hujus differentiæ ponere talem, quia forma naturalis est solummodo principium assimilandi uni opposito similitudine naturali, sicut ipsa est ipsa, et non opposita. Forma autem intellectus, puta scientia est principium assimilandi oppositis similitudine intentionali, sicut ipsa est virtualis similitudo oppositorum cognitorum, cum alterum oppositorum includat privationem alterius; agens autem illius est activum, quod potest sibi assimilare secundum formam qua agit, ideo videtur Aristoteles ponere dictam differentiam.

[Resolutio dictorum.]

[Al. intentionalis.]

Sed contra: tum primo, quia forma naturalis potest esse principium efficiendi virtualiter opposita, sicut patet de Sole, qui dissolvit glaciem, et constringit lutum. Tum secundo, quia solummodo intellectum, vel scientiam videtur ponere potentiam rationalem, quod falsum est, quia voluntas est magis potentia rationalis, vocando potentiam rationalem, quæ potest in opposita, nam voluntas ratione suæ libertatis magis potest in opposita.

[Objicit et solvit notanter.]

Respondeo, de hoc dicetur amplius inferius in quadam quæstione, tamen ad præsens potest dici breviter, quod potentia rationalis

[Potentiæ rationalis nomine quid debet intelligi?]

Potentia rationalis est duplex. debet sic intelligi esse ad opposita, quod est oppositarum actionum sive actionis et negationis ejus, puta quod potest agere, et non agere; sic ergo loquendo de potentia rationali propria et completa, voluntas est tantum potentia rationalis, vel saltem nihil complete habet rationem potentiæ rationalis non concurrente voluntate.

Potentia naturalis est duplex. Ad primum ergo, cum arguitur de Sole, dicendum quod forma naturalis si est illuminata, et principium oppositorum in diversis materiis oppositis, cujusmodi est forma Solis, sic est illorum determinate, sicut illa forma quæ est unius oppositorum est illius determinate; nam præsente passo receptivo hujus formæ, et illius, non est in potestate sua alterutrum istorum, sicut nec esset si esset unius tantum; præsente enim passo, necessario Sol constringit, et necessario dissolvit, nec potest suspendere suam actionem. Voluntas autem agens sive circa hoc oppositum, in quod potest, sive circa illud, non est ex se principium determinatum, sed potest se determinare ad alterutrum; dictum est autem quod potentia rationalis vel est voluntas vel non, vel non est sine voluntate.

Sola voluntas est potentia rationalis completive saltem.

Ad secundum, dicendum, quod Aristoteles non excipit voluntatem a potentia rationali, nisi ut potentia rationalis sumitur incomplete, puta intellectus vel scientia, quæ nullius extrinseci est causa, nisi facta determinatione aliunde, scilicet a voluntate eligente. Deinde cum dicit :

Palam autem quia ipsius bene potentiam sequitur solum faciendi aut patiendi potentia, hanc vero illa non semper ; necesse enim bene facientem facere, sed solum facientem non necesse bene facere.

Comparat ad invicem quosdam modos potentiæ jam præmissos, dictum enim fuit supra quod dupliciter aliquid habet potentiam, scilicet vel quia potest agere, aut pati absolute, vel quia potest bene agere, vel pati. Dicit ergo, *palam esse, quia potentiam ipsius bene sequitur potentia faciendi, aut patiendi solum;* quidquid enim potest agere, vel pati bene, sequitur quod potest agere, vel pati absolute, nam ad partem in materia sequitur totum in modo, non tamen convertitur; ideo subdit : *eam vero,* scilicet potentiam, quæ supple est posse absolute, *non semper* sequitur illa, quæ scilicet est posse bene; bene facientem enim *necesse est facere, sed solum facientem absolute non semper est necesse bene facere,* ut per se est satis manifestum.

In plu est face quam be facere Quare co vertibili arguere eis noi licet.

SUMMÆ PRIMÆ

CAPUT III.

Contra negantes potentiam nisi cum res est in actu.

SUMMARIUM.

Refutat in hoc capite negantes potentiam nisi quando actu operatur, quatuor rationibus concludens oppositum, et explicans possibile et actum.

Sunt autem quidam, qui dicunt ut Megarici, quando operatur solum posse et quando non operatur non posse ; ut non ædificantem non posse ædificare, sed ædificantem quando ædificat, similiter autem et in aliis. Text. com 5.

11.

Sermo de simultate potentiæ et actus.

Postquam Philosophus distinxit potentias penes ea quorum sunt, nunc inquirit de simultate potentiæ, et actus in essendo. Circa quod duo facit : quia primo excludit opiniones falsas. Secundo determinat veritatem. Secunda ibi : *Omnibus autem potentiis.* Prima in duas secundum duas opiniones, quia primo excludit opinionem, quæ dicit, quod nihil est impossibile nisi quando est in actu. Secundo excludit opinionem quæ dicit e converso, quod omnia sunt possibilia, licet non sint in actu. Secunda ibi : *Si autem est quod dictum est.* Prima in duas : quia primo facit quod dictum est. Secundo determinat quasdam veritates circa potentiam et actum. Secunda ibi : *Est autem possibile.* Prima in tres. Primo præmittit opinionem. Secundo addit ejus improbationem. Tertio ex improbatione prædicta concludit conclusionem oppositam. Secunda ibi : *Quibus accidentia.* Tertia ibi : *Si ergo non contingit.* Dicit ergo,

. Opinio ə simulte potene et actus.

quod *sunt quidam ut Megarici* sic vocati, *qui dicunt*, supple quod tunc tantum est aliquid in potentia, quando est in actu, puta aliquid tunc *solum posse quando operatur*, scilicet in actu ; *et quando non operatur non posse ut non ædificantem,* scilicet in actu dicunt *non posse ædificare, sed ædificantem quando ædificat*, dicunt supple posse ædificare, *similiter autem et in aliis.* Deinde cum dicit :

12. Quibus accidentia inconvenientia non est difficile videre; palam enim quia non est ædificator si non ædificet, nam ædificatorem esse, est esse potentem ædificare, similiter autem et in aliis artibus. Si igitur impossibile tales habere artes non discentem aliquando et accipientem et non habere non abjicientem aliquando ; aut enim oblivione, aut passione aliqua, aut tempore, non enim utique re corrupta, semper enim est, quando cessaverit non habebit artem. Iterum qui statim ædificabit aliqualiter accipiens.

Improbat dictam opinionem.

Improbat dictam opinionem, et ponit quatuor rationes, quarum secunda ponitur ibi : *Et inanimata.* Tertia ibi : *Sed nec sensum.* Quarta ibi : *Amplius si impossibile.* In prima parte intendit talem rationem : Si nihil habet potentiam, nisi quando actu operatur ; ergo nullus est ædificator, nisi quando actu ædificat ; consequens est falsum, ergo et antecedens. Consequentia est evidens, nam ædificator dicitur, qui potest ædificare; si ergo nullus habet posse, nisi quando actu agit, sequitur quod nullus est ædificator, nisi quando actu ædificat.

Quod posse non necessario est simul et præcise cum agere probat.

Falsitas consequentis probatur ex duabus propositionibus. Prima est, quia ille qui prius non habet artem, non potest eam postea habere, nisi accipiat eam de novo, vel addiscendo, vel inveniendo. Secunda est, quia si aliquis habet artem, non potest eam amittere, nisi aliquo modo ipsam abjiciat, aut per oblivionem, aut per infirmitatem, aut quovis alio modo ; si igitur aliquis non habet artem, quæ est potentia rationalis, nisi quando ea utitur, secundum te ; ergo ædificator quando inciperet ædificare, tunc de novo acciperet artem, vel addiscendo, vel inveniendo, et quando desineret ædificare, perderet eam aliquo dictorum modorum, quorum utrumque est manifeste falsum. Dicit ergo, *quibus,* scilicet Megaricis, *accidant accidentia, scilicet inconvenientia, non*

est difficile videre; palam enim quia supple, si sic est, *non est ædificator si non ædificat*, scilicet in actu, cujus probationem subdit : *nam esse ædificatorem, est posse ædificare, similiter autem et in aliis artibus;* ideo secundum eos nullus esset ædificator nisi actu ædificaret. Et subdit propositiones probantes falsitatem consequentis, dicens, *si igitur impossibile est tales habere artes*, supple illum qui prius non habet, *non discentem aliquando*, *et accipientem*, hæc fuit prima propositio; et similiter est impossibile, *non habere*, supple illum qui prius habet *non abjicientem aliquando; aut enim oblivione aut passione*, id est, infirmitate aliqua; *aut tempore*, ut quando ex longitudine temporis aliquis perdit scientiam. Et subdit : *non enim re corrupta*, id est, quod habens artem non oportet quod perdat eam per corruptionem rei, quis ars non est cognitio rei quæ est, sed quæ futura, et quæ fienda est; *semper enim est* ars, scilicet artificis, quæ est qua potest fieri aliquid per partem; unde *ars non oportet quod* corrumpatur *ad corruptionem rei*, sicut accidit in aliis; nam Socrate non scribente, destruitur opinio quæ opinatur Socratem scribere. Hæc fuit secunda propositio. Ex quibus infert, *quando quiescet*, supple aliquid ædificare, *non habebit artem*, quod est inconveniens. Iterum ille *qui statim ædificabit*, id est, incipiet ædificare, quando incipiet, *statim* artem non noverit, quasi diceret, quod erit impossibile, et tamen erit secundum te *aliqualiter accipiens*. Deinde cum dicit :

Scientia quomodo perditur ?

Al. habuit.

Scientia manet corruptis rebus.

Et inanimata utique similiter. Neque enim frigidum, neque calidum, neque dulce, neque omnino sensibile quidquam erit non sentientibus, quare Protagoræ rationem eis dicere contingit. 13.

Ponit secundam rationem, quæ talis est : quia si sic, ergo frigidum non est frigidum, nec calidum est calidum, nisi quando actu sentiuntur; consequens est falsum, quia tunc rediret opinio Protagoræ de veritate apparentium. Consequentia patet ex hoc, quia prædicta sunt principia activa et motiva sensus, et per consequens habent potentiam activam; si ergo potentia non inest alicui, nisi quando agit, sequitur quod nihil erit calidum, nisi dum sentitur, et actu immutat sensum, et similiter est de aliis sensibilibus. Dicit ergo, quod *inanimata similiter*, scilicet ostendunt ipsum esse falsum; *nec enim frigidum, nec calidum, nec dulce, nec amarum, nec omnino nihil erit sensibile non sentientibus* supple nobis, *quare continget eos dicere Protagoræ rationem,* qui posuit veritatem rei stare in solo apparere, ut dictum est in 4. hujus, t. c. 19. Deinde cum dicit :

Hæc ra[...] proced[...] compar[...] do sens[...] le ad s[...] sum

Al. ips[...] esse fals[...]

At vero nec sensum quidquam habebit si non sentiat, nec operetur, si ergo cæcum non habens visum, aptum vero natum, et quando aptum natum est, et amplius ens, iidem erunt cæci sæpe die uno, et surdi.

Ponit tertiam rationem quæ talis est : Si nullus habet potentiam, nisi quando actu operatur, ergo non actu sentiens non habet potentiam sensitivam; consequens est falsum, quia tunc animal dormiens non erit animal, cum non habeat sensum. Dicit ergo, quod

Hæc r[...] proc[...] compa[...] do sen[...] ad sent[...]

neque sensum quidquam habebit si non sentit, nec operatur actu, *si ergo cœcum est non habens visum, aptum vero natum, et quando aptum est habere, et amplius ens*, id est, cum hoc sit ens, et existit aptum habere, sequitur quod *idem una die erit sæpe surdus et cæcus,* scilicet quando videret actu, et quando audiret visu et auditu, et quando non, non; quia tamen esset aptus natus habere, tunc esset cæcus et surdus, accidit enim quod in una die sæpe nec audimus actu, nec videmus. Deinde cum dicit :

Text. com. 14. Amplius si impossibile quod privatum potentia, quod non sit impossibile erit factum esse, sed quod impossibile est factum esse, dicens, aut esse, aut futurum esse mentitur, nam possibile hoc significavit. Quare hæ rationes auferunt motum et generationem, semper enim stans stabit, et sedens sedebit, non enim surgit si sedet, impossibile namque erit surgere quod non potest surgere.

Privatum potentia impossibile est operari. Ponit quartam rationem, quæ talis est : quia si sic, ergo impossibile est non factum fieri ; consequens est falsum, quia tunc aufertur omnis motus et generatio. Consequentia probatur, quia impossibile est operari privatum potentia operandi; sed non actu operans non habet potentiam operandi secundum te ; ergo impossibile est illud operari, et per consequens nunquam poterit fieri id quod non est factum. Dicit ergo : *amplius si impossibile*, id est, impotens est *quod privatum est potestate*, sequitur quod *non factum impossibile est fieri;* sed *dicens esse aut futurum esse quod impossibile est fieri, mentietur, nam impossibile hoc significat*, scilicet quod ejus oppositum necessario est verum, et per consequens ipsum non contingit esse; quare *hæ rationes*, id est, opiniones *auferunt motum et generationem, semper enim stans stabit, et sedens sedebit*; *non enim stabit*, id est, poterit stare, *si sedens*, id est quod non habet potentiam ad surgendum quando est sedens secundum eos, et ita non est possibile eum surgere et per *consequens impossibile est eum surgere.* Similiter intelligendum est de omni alia mutatione. Deinde cum dicit :

(Nec ratio procedit, comparando nondum factum fieri futurum vel præsens.)

Si ergo hoc non contingit dicere, palam quia potentia, et actus alterum sunt. Illæ vero rationes potentiam, et actum idem faciunt, propter quod, et non parvum aliquid quærunt destruere.

Quare contingit possibile quidem aliquid esse, non esse autem, et possibile non esse, esse autem. Similiter autem, et in aliis Categoriis possibile est vadens esse, et non vadere, et non vadens possibile esse vadere. Text. com. 7.

Concludit ex prædictis oppositam conclusionem, dicens : si ergo *non contingit hæc* eadem scilicet inconvenientia *dicere* quæ dicta sunt, id est, si volumus vitare dicta inconvenientia, *palam quia potentia et actus diversa sunt; illæ vero rationes*, id est, prædictæ opiniones *faciunt idem, potentiam et actum*, ex hoc scilicet quod ponunt tunc tantum aliquid esse in potentia quando est in actu ; *propter quod non parvum* hi, imo supple magnum *aliquid quærunt destruere,* quia scilicet tollunt motum et generationem a rebus. *Quare* supple hoc est falsum, quia oportet dicere quod *contingit aliquid quidem esse possibile, et tamen non esse*, et similiter *aliquid esse, et tamen possibile non esse. Similiter autem, et in aliis Categoriis*, id est, prædicamentis ; *vadens enim possibile est non vadere,*

(Ponit conclusionem oppositam conclusioni dictæ opinionis.)

et non vadens possibile est vadere; in contingentibus enim illud quod non est actu, est possibile esse, et quod actu est, possibile est non esse. Deinde cum dicit :

15. Est autem possibile hoc cui si extiterit actus cujus dicetur habere potentiam, nihil erit impossibile. Dico autem, puta si possibile sedere, et contingere sedere, huic si inest sedere, nihil erit impossibile, et aut moveri, aut movere, aut statui, aut statuere, aut esse, aut fieri, aut non esse, aut non fieri similiter.

1. Veritas. Ad evidentiam dictorum determinat quasdam veritates circa potentiam et actum, et dividitur in duas : quia primo ponit descriptionem possibilis. Secundo ostendit originem nominis hujus quod est *actus*. Secunda ibi : *Venit autem actus.* Dicit ergo, quod hoc *autem est possibile cui si extiterit actus cujus dicitur habere potentiam*, id est, quod si ponatur in actu ad quem est in potentia, *non erit impossibile. Dico autem ut si* aliquid *possibile est sedere, et contingere sedere, et huic si inest sedere,* scilicet actus sedendi, *non erit impossibile*, et similiter est in aliis, *aut moveri, aut movere, aut statui, aut statuere, aut esse, aut fieri, aut non esse, aut non fieri similiter.* Deinde cum dicit : (Possibile quid ?)

Venit autem actus nomen qui ad entelechiam compositus, et ad alia ex motibus maxime. Videtur actus maxime motus esse, quapropter, et non existentibus non assignant moveri alias autem quasdam Categorias puta intellectualia, et concupiscibilia non esse entia, mota vero non, hoc autem quia non entia actu, erunt actu, non entium enim quædam potentia sunt, non sunt autem quia non entelechia sunt.

2. Veritas. Manifestat originem hujus nominis quod est *actus* quod est impositum ad significandum *entelechiam et ad alia*, puta formam et perfectionem, et hujusmodi; actus inquam secundum nomen venit maxime *ex motibus*, nam ex motu habuit originem hoc nomen actus. (Unde hoc nomen actus et quid significat.) *Videtur enim actus maxime esse motus, quapropter et non existentibus*, id est, rebus quæ non existunt, non reddunt *vel non assignant* scilicet omnes homines ipsum *moveri, alias autem quasdam Categorias*, id est, quædam alia Prædicamenta, attribuimus supple non existentibus, *puta non entia dicimus esse intelligibilia et concupiscibilia, mota vero non* dicimus. *Hoc vero* ideo est, *quia non entia actu erunt actu*, si scilicet eis tribueretur motus, cum motus sit actus, quod tamen est falsum; *quædam enim non entia sunt in potentia*, non autem *sunt*, id est, non propter hoc dicuntur esse, *quia non sunt entelechia*, id est, actu. (Quæ Prædicamenta conveniunt non entibus ?) (Non attribuitur actus non entibus.)

16. Notandum, quod modi significandi sequuntur modos intelligendi, et ideo quia nomina sunt signa conceptuum, intellectus primo illis nomina imponit quæ primo intelliguntur, licet quandoque posteriora sint secundum naturam. Motus autem quatenus sensu percipitur, maxime est nobis notus inter cæteros actus, et ideo motui primo impositum est nomen *actus*, et ab eo ad alia est translatum, propter quod motus non attribuitur rebus quæ non sunt, quia cum motus sit actus, sequitur quod ea quæ non sunt actu, essent actu, quod esset contradictio manifesta. Tunc sequitur illa pars : (Resolutio dictorum de nomine actus et significatione ejus.)

SUMMÆ PRIMÆ

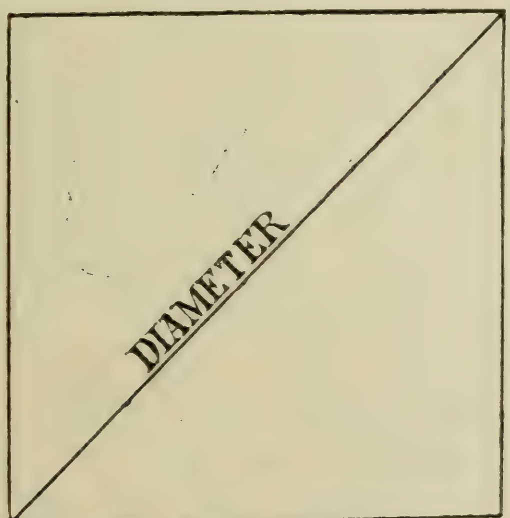
CAP. IV.

Contra ponentes omnia esse possibilia.

SUMMARIUM.

Contra asserentes omnia esse possibilia, quia diameter nequit commensurari costæ. Explicat bene Doctor, quid sit possibile.

Text. com. 8. Si autem est quod dictum est possibile inquantum sequitur, palam quia non contingit verum esse aliquid dicere, quia possibile hoc ; non erit autem, ut et impossibilia esse sic diffugiat. Dico autem, puta si quis dicat possibile diametrum commensurari, non tamen commensurabitur, non cogitans impossibile esse, quia nihil prohibet possibile aliquod ens esse, aut fieri, non esse vero, aut non futurum esse. Sed illud necesse ex positis sit, et supponamus esse, aut fieri, quod non est quidem ; possibile autem, quia nihil erit possibile. Non enim, est idem falsum et impossibile , nam te nunc stare falsum quidem est, et non impossibile.

LATUS

Opinio excluditur. Ubi excludit secundam opinionem, quæ ponit omnia esse possibilia, licet non sint actu. Circa quod duo facit : quia primo hanc opinionem impugnat. Secundo quamdam veritatem circa consequentia possibilium manifestat. Secunda ibi : *Similiter autem palam.* Dicit ergo, quod *si possibile est illud quod dictum est inquantum sequitur*, scilicet quod si ponatur esse in actu, non sequitur impossibile, *palam quia non convenit aliquid verum esse dicere*, supple quod quidam dicunt, scilicet quod unumquodque est possibile, et *non erit*, id est, quamvis nunquam sit futurum, quia *impossibile ideo esse fugiendum*, vel ut habet alia translatio, *ut impossibilia esse sic diffugiens*. Vult dicere, quod per hanc positionem impossibilia tolluntur secundum eos qui hoc dicunt *Dico autem ut si quis dicat possibile esse diametrum*, scilicet quadratum *commensurari*, supple lateri quadrati; quia tamen hæc positio quantum ad aliquid dicit verum, et quantum ad aliquid falsum, ideo subdit, quod *nihil prohibet possibile esse aut fieri, non autem esse, aut non futurum esse*; multa enim sunt possibilia esse, quæ nunquam erunt, licet hoc non sit verum de omnibus, ideo subdit : *sed illud necesse est ex positis*, id est, ex dictis superius, et *supponamus*, id est, oportet supponere *esse, aut futurum esse quod non est quidem possibile, aut non erit impossibile*, id est, quod oportet supponere illa tantum possibilia esse, aut fieri, quæ licet non sint, ipsis tamen positis in esse non sequitur impossibile. Ex quo sequitur impugnatio opinionis, quod scilicet diametrum esse commensurabile non est possibile, quia eo posito sequitur impossibile, et ideo non solum est falsum, sed etiam impossibile, quæ multum distant. Ideo subdit, *non enim est idem falsum*

Falsum duplex.

Falsum et impossibile non convertuntur.

esse et non possibile, id est, impossibile esse, *nam te stare, nunc quidem falsum est,* si supple sedes, *non est tamen impossibile,* multa enim sunt falsa, sed non sunt impossibilia.

Resolutio dictorum.

Notandum hanc opinionem partim falsam esse et partim veram,
17. nam eorum quæ non sunt, quædam sunt possibilia esse, puta Antichristum esse, qui nondum est; quædam vero non sunt possibilia, puta diametrum commensurari, vel asinum esse risibilem. Ista ergo opinio, quantum ad id quod dicit falsum, impugnatur ex definitione possibilis prius posita, quam hîc oportet supponere; nam si possibile est, quo posito in esse, non sequitur impossibile, sequitur quod asinum esse risibilem, et similia sit impossibile, cum ad ea posita in esse sequitur impossibile. Deinde cum dicit:

Al. simul autem. — Text. com. 19.

Similiter autem palam, quia si a ente, necesse *b* esse. Et possibili ente *a* et *b* necesse est esse possibile; si enim non necesse esse possibile, nihil prohibet non esse possibile esse; si autem possibile, ergo quando *a* possibile erit esse, si ponatur *a* nihil impossibile esse accidit; *b* autem necesse esse, sed erat impossibile. Sit itaque impossibile et si impossibile necesse esse *a*, necesse et *b* esse, sed erat primum impossibile; ergo et secundum. Si igitur sit *a* possibile, et *b* erit possibile, si quidem sic se habebant; ergo *a* ente, necesse et *b* esse. Si itaque si se habentibus *a*, *b*, non est possibile *b*, ita nec *a*, *b* habebit ut positum est, et si *a* possibili ente, necesse est *b* possibile esse, si est *a* necesse est *b* esse, nam possibile esse ex necessitate *b* esse si *a* sit possibile, hoc significat si sit *a* et quando, et ut erat possibile esse, et illud tunc esse, et ita esse necesse.

Manifestat quamdam veritatem circa consequentiam possibilium, dixerat enim quod possibile est ex hoc quod ad ipsum non sequitur impossibile, sed possibile; intendit ergo istam veritatem, quod in conditionali vera si antecedens est possibile, consequens erit possibile, sit *a* antecedens et *b* consequens. Tunc arguitur sic: si *a* est possibile; ergo et *b* est possibile, quia si non, da oppositum; ergo *b* non est possibile, et per consequens impossibile; sed si *b* est impossibile, ergo *a* quia ad oppositum consequentis, sequitur oppositum antecedentis; sed positum erat *a* esse possibile; ergo oportet quod si *a* est possibile, quod *b* sit possibile, et hoc uniformiter, ut sicut *a* et quando *a* est possibile, similiter et *b*. Dicit ergo, quod similiter *aut palam quod si* a *ente,* id est, existente, *necesse est* b *esse,* ergo scilicet sequitur, et *possibile ente* a, id est si *a* est possibile esse, *necesse est* b *possibile esse; quia detur oppositum consequentis, nihil prohibet non esse possibile esse,* scilicet ipsum *b*, et per consequens ipsum *a*, quia ad oppositum consequentis sequitur oppositum antecedentis. *Si autem* a *possibile erit,* ut supponitur; *ergo quando* a *possibile est esse, si ponitur* a scilicet *in esse, nihil accidit impossibile esse;* sic enim superius definitum *est possibile* b *autem necesse,* id est necessario sequitur ad *a* ut supponitur, *sed erat impossibile,* id est, ipsum *b* supponitur impossibile; nam idem est esse impossibile, quod est non possibile. *Sit itaque impossibile,* scilicet ipsum *b*, *et si impossibile, necesse est esse,* id est, quatenus ad oppositum consequentis sequitur oppositum antecedentis, *necesse est* a *et* b *esse,* scilicet impossibile; *sed erat,* id est, supponitur quod posito a necesse est esse b, ergo *primum est impossibile, et secundum quod* scilicet *b* est im-

Declara notabiler veritate de cons quenti possibili

Ad op tum c quent quitur p posi antece tis

possibile, quod habet rationem prioris in secunda illatione; *ergo et secundum*, scilicet ipsum *a* erit impossibile, quod est contra suppositum; oportet ergo sic se habere, quod si *a* est possibile et *b* erit possibile, si quidem sic se habebant quod *a* ente, necesse est *b* esse; *sic itaque se habentibus* a, b *quod* scilicet ad *a* sequitur *b non est possibile* b *ita*, scilicet se habere, quod sit impossibile existente *a* possibili; quia *si sic, nec* a, b *se habebit ut positum est*, scilicet quod ad *a* sequitur *b*, ergo *si* a *possibile ente*, *necesse* b *esse possibile esse*, ut ostensum est, oportet quod *si est* a, *necesse* b *esse, nam ex necessitate possibile est* b *esse*, *si* a *est possibile; hoc enim significat* supple cum dicitur quod si *est* a *est* b, *quod si* a est possibile *quod* b necessario est possibile, sic intelligendo *quod si est* a *et quando*, *et ut erat possibile esse et illud*, scilicet b *tunc*, et ita *necessario esse est*, scilicet possibile, ita quod secundum circumstantias quibus *a* est possibile, et ipsum *b* sit possibile; ergo, etc.

18. Notandum, quod possibile dupliciter sumitur: uno modo, ut opponitur necessario, et hoc modo possibile dicitur quod contingit esse, et non esse. Alio modo sumitur possibile ut opponitur impossibili, et sic est commune contingenti et necessario, ut patet ex primo libro Priorum, cap. 18. Primo modo non loquitur hîc Philosophus de possibili, quia potest esse quod antecedens sit possibile hoc modo, scilicet contingens esse et non esse, et tamen consequens erit necessarium. Exemplum, si Plato videt, ergo Plato est animal; loquitur ergo de possibili secundo modo; sic enim verum est quod si antecedens est possibile quod consequens etiam sit possibile, sumendo possibile ut opponitur impossibili, et sic procedit probatio Philosophi, sicut patet.

Possibile aliud quidem opponitur necesse aliud impossibili.

Notandum, quod dictum Philosophi non convertitur, scilicet quod si *b* est impossibile; ergo *a* est impossibile quod similiter e converso sit, nam ex impossibili potest sequi necessarium. Exemplum: si homo est equus, ergo homo est sensibilis; si enim ad consequens impossibile sequitur antecedens impossibile, non oportet sic esse e converso, ut patet in exemplo dato.

Ex impossibili potest sequi necessarium.

SUMMÆ PRIMÆ

CAP. V.

Quomodo potentiæ ad actum reducuntur?

SUMMARIUM.

Explicat potentias naturales et acquisitas, docens illas dari a natura, has vero exercitio acquiri. Item potentias irrationales reduci ad actum statim, applicatis activo et passivo; rationales vero non ita, nisi velit potens, quod bene explicat Doctor, et quod tantum voluntas est potentia rationalis completa, de quo vide eum hic q. 17.

Omnibus autem potentiis existentibus his quidem cognatis, ut sensibus; his autem consuetudine, ut quæ est fistulandi, aliis autem disciplinatu, ut quæ est artium; has quidem necesse eos, qui præexercitati fuerint, habere quæcumque consuetudine et ratione, non tales autem, et eas quæ sunt in pati, non necesse.

Text. com. 10.

19.

Postquam Philosophus exclusit

Quid tenendum de simultate vel præposteritate potentiæ et actus.

quarumdam opinionum falsitatem, nunc determinat veritatem. Circa quod duo facit : quia primo præmittit quod aliquando potentia præcedit actum, aliquando sequitur. Secundo inquirit quomodo potentia præcedens actum ad actum reducatur. Secunda ibi : *Quoniam vero possibile est.* Dicit ergo, quod *omnibus potentiis existentibus his quidem generatis*, id est, naturalibus *ut sensibus*, sensus enim sunt potentiæ naturales in animalibus ; *his autem consuetudine*, id est, acquisitis per consuetudinem, ut ars *quæ est fistulandi*, aut tibizandi ; *aliis* autem scilicet potentiis more, sive *disciplinatu*, id est, per disciplinam, sive per doctrinam acquisitis, *ut quæ est artium*, id est, sicut artes, puta medicina, et aliæ ; istarum supple potentiarum *has quidem quæcumque sunt consuetudine et ratione*, id est, quas acquirimus per *consuetudinem, vel rationem, necesse est præagentes habere*, id est, acquiri per actus ; unde in his actus præcedit potentiam, nam habitus generantur per actus. Alias vero potentias *non tales* quæ scilicet sunt generatæ, *et quæ sunt in pati*, puta potentias sensitivas *non necesse est* quod scilicet actus præcedat potentiam ; nam fistulando fit aliquis fistulator, et considerando fit aliquis sciens, non tamen sic est in potentiis naturalibus ; non enim audiendo acquirit aliquis sensum auditus, sed ex hoc quod habet potentiam auditivam, fit postea audiens ; sicut ergo in primis potentiis actum præcedit potentiam, sic in istis sequitur.

Al. cognitis vel connatis, id est, indifferenter, vel congeneratis, id est, naturalibus, vel connaturalibus.

Quæ potentiæ præcedunt actum.

Actus et habitus

Notandum tamen, quod loquendo de potentiis, vel habitibus acquisitis ex consuetudine, vel more, est considerare actus in duplici genere ; quia quidam sunt generativi potentiæ, quidam sunt eliciti a potentia ; et forte hi, et illi sunt idem, excepto primo actu generante primum gradum illius habitus, qui dicitur potentia, nam ille solus non elicitur ab habitu. Inquantum ergo isti actus sunt generativi, præcedunt potentiam, inquantum vero eliciti, sequuntur potentiam. Ratio utriusque patet, quia causa præcedit effectum. Contra, quia nihil idem est causa, et effectus respectu ejusdem, quia sic esset prius et posterius eodem. Respondeo, verum est secundum idem, sed non est sic hîc ; nam actus generativus potentiæ, excepto primo actu, elicitur, et est effectus gradus præcedentis in habitu, generat tamen et est causa gradus sequentis, nam actus elicitus augmentat habitum. Deinde cum dicit :

considerar[e] possunt du[-]pliciter.

Qualiter idem actu[s] et generat et generatur ab habitu ?

Quoniam autem possibile aliquid, possibile, et quandoque et quodammodo, et quæcumque alia necesse adesse in defini- 20.
tione, et hæc quidem secundum rationem possunt movere, et potentiæ ipsorum cum ratione, hæc autem irrationabilia et potentiæ etiam irrationales ; et illas quidem necesse inanimato esse, has vero in ambobus.

Inquirit quomodo potentia præcedens actum ad actum reducatur. Circa quod duo facit : quia primo ostendit quomodo circa hoc differunt ad invicem potentiæ rationales et irrationales. Secundo exponit quomodo reducantur ad actus potentiæ rationales. Secunda ibi : *Necesse ergo diversum.* Prima in tres : Primo ad hanc differentiam assig-

nandam quædam necessaria præmittit. Secundo dictarum potentiarum differentiam subjungit. Tertio causam dictæ differentiæ exponit. Secunda ibi : *Tales quidem potentias.* Tertia ibi : *Hæ autem omnes.* Præmittit ergo duo : unum est quod in ratione, id est, definitione possibilis multa sunt consideranda ; ideo dicit, quod *quoniam vero possibile est aliquid possibile*, puta scribere, currere, vel cantare, *et quando*, id est, quando oportet considerare etiam circumstantiam temporis; quod enim aliquid potest, non potest illud quocumque tempore indifferenter, sicut masculus non potest semper generare, sed tempore determinato, scilicet quando est vir ; *et quomodo*, id est, oportet considerare modum possibilis ; non enim quocumque modo potest aliquid agere, vel pati, puta si aliquis potest scribere velociter, non tarde, vel e converso. Et similiter *quæcumque alia necesse est adesse in definitione*, id est, quod oportet considerare has, et alias circumstantias, quæ in definitionibus rerum determinare oportet ; et similiter in definitione possibilis, puta quo loco, aut quo instrumento et hujusmodi. Aliud quod præmittit est, quod *alia quidem possunt movere secundum rationem, et potentiæ ipsorum* sunt *cum ratione* scilicet rationales ; *hæc autem*, scilicet possibilia sunt *irrationabilia, et potentiæ ipsorum sunt irrationales ; et illas quidem* potentias, scilicet rationales *necesse est esse inanimato*, quia non possunt esse in rebus animatis ; *eas vero*, scilicet potentias irrationales *in ambobus*, scilicet in rebus animatis, et in inanimatis, ut expositum fuit superius ; nam omnes potentiæ non solum corruptibiles, sed etiam animæ, præterquam animæ rationalis, et quæ subsunt imperio rationis, cadunt, et computantur inter potentias irrationales. Deinde cum dicit :

[Margin: . Præambulum.]

[Margin: ide. 7.d. 1.]

[Margin: osse aliud bsolutum, iud circumstantioatum vel ic, aliud emotum, liud pronquum.]

[Margin: Præambulum.]

[Margin: ossibile potentia plex.]

Tales quidem potentias necesse quando ut possunt activum, et passivum appropinquant ; hoc quidem facere, illud vero pati, illas vero non necesse. 21.

Subjungit dictarum potentiarum differentiam dicens, quod *tales quidem potentias*, scilicet irrationales, *quando ut possunt*, id est secundum quod expedit, *activum et passivum appropinquant*, necesse est *hoc quidem facere, illud vero pati.* Ratio hujus est, quia potentiæ irrationales sunt potentiæ, quæ non habent dominium sui actus, et activo et passivo approximatis, puta igni et combustibili, necessario sequitur actio ; *illas vero*, scilicet potentias, scilicet rationales *non necesse* est sic se habere, non enim necesse est fistulatorem fistulare, etiam præsente passo. Ratio hujus est, quia potentiæ rationales habent dominium sui actus, ratione voluntatis concurrentis, ut dicetur infra. Deinde cum dicit :

[Margin: Differentia dictarum potentiarum.]

[Margin: Activo et passivo approximatis, quando necessario sequitur actio.]

[Margin: Vide 1. q. prolog. sent. et. hic q. finali]

Hæ quidem enim omnes una unius factiva, illæ autem contrariorum ; quare simul facient contraria, scilicet si agerent approximata passivo sine aliquo determinante. Hoc autem impossibile.

Assignat causam dictæ differentia, dicens quod *hæ*, scilicet potentiæ irrationales *omnes* sic se habent, quod *una est factiva unius*, et ideo supple

præsente passo, scilicet convenienti potest facere illud unum; *illæ vero*, scilicet potentiæ rationales sunt *contrariorum*, ut superius dictum fuit. *Quare* supple si præsente passo potentiæ rationales necessario facerent ea quorum sunt factivæ, sequitur quod *simul facient contraria*; *sed hoc est impossibile*, sicut patet de se, nam tunc medicina simul induceret ægritudinem et sanitatem. Deinde cum dicit:

22. Necesse ergo alterum aliquid esse quod proprium est. Dico autem hoc appetitum, aut prohæresim; quod enim desiderabit principaliter hoc faciet quando ut potest extiterit, et appropinquaverit passivo. Quare potens secundum rationem omne necesse est quando desiderat cujus habet potentiam, et ut habet hoc facere. Habet autem præsente passivo, et ita se habente facere, si autem non facere, non poterit

Causa dictæ differentiæ.

Ostendit propositum de potentia rationali, quomodo scilicet reducatur ad actum. Circa quod duo facit: quia primo præmittit veritatem intenti, ostendens per quid ad actum reducatur, ex quo non sufficit approximatio passi. Secundo ex veritate ostensa excludit duo dubia possibilia oriri ex prædictis. Secunda ibi: *Nullo namque exteriorum*. Dicit ergo, quod quia supple potentia rationalis se habet communiter ad contraria, et a communi non procedit effectus determinatus, nisi sit aliquod determinans illam causam ad hunc effectum, magis quam ad illum, quia inquam sic est: *ergo necesse est esse quid diversum*, scilicet præter potentiam rationalem *quod est proprium*, id est, aliquid quod appropriet et determinet illam potentiam ad alterum contrariorum. *Dico autem hoc appetitum*, id est voluntatem, *aut prohæresim*, id est, electionem quod est actus voluntatis, *quod enim aliquis desiderabit, hoc maxime faciet, quando sicut potest existit*, id est, quando est in dispositione, qua est potens facere, et *appropinquaverit passivo*, hæc enim etiam requiritur. *Quare omne possibile, vel potens secundum rationem necesse est, quod* si faciat *quando desiderat illud cujus habet potentiam ut habet hoc facere*.

Quomodo potentiæ rationales reducuntur ad actum?

Convenie[ntia] tia pote[n]tiarum d[ic]tarum i[n] necessar[io] agere.

Vult dicere, quod sicut potens potentia irrationali necessario agit præsente passo, ita potens potentia rationali quando desiderat, id est, est determinatum per appetitum, necessario facit illud cujus habet potentiam, et eo modo quo habet; *hoc autem præsente passivo, et ita se habente* potest *facere, si autem non, facere non poterit*.

Notandum quod, ut dicebatur prius, et dicetur magis in quæstione, potentia rationalis est voluntas, ut hîc loquimur de rationali, vel saltem non est sine voluntate; unde intellectus vel scientia non est potentia rationalis, nisi incompleta, quando Philosophus communiter loquitur de potentia rationali. Quia igitur intellectus ut distinguitur a voluntate, est potentia mere naturalis, nec habet per consequens dominium sui actus præsente passo, ideo oportet quod determinetur per voluntatem ad actum, cum de se indeterminato possit in opposita, qua determinatione facta necessario exit in actum quantum est de se, nisi forsan per voluntatem refrænetur. Voluntas enim per suum imperium potest suspendere non solum actum proprium, sed etiam actum intellectus, et per consequens ac-

Quomo[do] intellec[tus] est pot[en]tia ratio[na]lis inco[m]pleta determ[ina]tur et c[om]pletur [per] volunta[tem].

Et de libertate voluntatis hic.

tum practicum artis, sive dirigentis, sive exequentis, et ideo ædificator potest non ædificare etiam præsente passo. Deinde cum dicit :

> Nullo namque exteriorum prohibente adhuc adjungere nihil adhuc oportet. 23. Potentiam enim habet ut est potentia faciendi. Est autem non omnino, sed habentium aliquo modo, in quibus excludentur quæ exterius prohibent. Removent enim hoc eorum quæ in determinatione apponuntur quædam.

Ex veritate ostensa excludit duo dubia possibilia oriri ex prædictis, quorum secundum ponitur ibi : *Propter quod nec si simul.* Posset enim dubitare aliquis, quare cum ait quod potens potentia rationali quando desiderat necessario agit præsente passo, non addidit si nihil

1. Dubium circa dicta. Solutio.

exterius prohiberet ; et hoc removet, dicens quod *nullatenus oportet determinare,* id est, addere, *nullo exteriorum prohibente,* quia dictum est quod necesse est agere si habeat potentiam sufficientem ad agendum, ideo dicit, quod *potentiam enim habet ut est potentia faciendi. Est autem* hoc *non omnino,* id est, quolibet modo, *sed habentium aliquo modo,* id est, quando habet potentiam debito modo, et sufficienti *in quibus* dictis determinantur vel *excluduntur quæ exterius prohibent ; auferunt enim hoc,* id est, exterius prohibentia quædam *eorum* quæ sunt existentia *in determinatione,* id est, in definitione, scilicet possibilis, ut videlicet quod tale possibile prohibitum per exterius prohibens, non sit possibile tunc, vel non possibile tali modo, et alia hujusmodi, ita quod per ea quæ superius sunt dicta debere attendi in definitione possibilis, *removentur* implicite *exterius prohibentia,* et ideo non fuit necessarium modo addere illud. Deinde cum dicit :

> Propter quod nec si simul volunt, aut cupiuntur facere duo, aut contraria facient. Non enim ita simul habent ipsorum potentiam, nec est simul faciendi potentia, quoniam quorum est sic facient.

2. Dubium. Solutio.

Removet secundum dubium : dictum est enim quod potens potentia rationali, quando desiderat necessario agit, ex quo videtur quod possit simul contraria facere, cum aliquando desideret contraria, saltem secundum appetitum sensitivum, quod removet dicens : *propter quod nec si simul volunt, aut cupiuntur facere duo, aut contraria,* non propter hoc *faciet ; non enim ita habent potentiam simul ipsorum,* scilicet contrariorum quod *simul contraria faciant, quoniam quorum est sic faciet,* id est, sed sic facient contraria, sicut habent potentiam, ut scilicet alterum contrariorum possint facere quod magis desiderant.

Hic habes simultatem potentiæ et potentiam simultatis.

SUMMA SECUNDA

De actu.

CAP. I.

De divisione actus, et ut aliquid est in potentia proxime et remote.

SUMMARIUM.

Agitur de actu, qui Metaphysice est existere rei, dividitur in primum et secundum ; aliquando est conjunctus potentiæ, aliquando non, ut in vidente : in continuo autem et vacuo, semper est actus conjunctus potentiæ, quia potentia ad actum divisionis et evacuationis, in his nunquam cessat. De quo vide Doctorem 2. d. 2. q. 9. n. 22.

Text. com. 11. Quoniam autem de potentia quæ secundum motum dicitur, dictum est, de actu determinemus quid est actus, et quale quid; etenim possibile simul manifestum erit dividentibus, quia non solum hoc diximus possibile quod aptum natum est movere aliud, aut moveri ab alio, aut simpliciter, aut modo quodam, sed et aliter, quapropter quærentes de his superveniemus.

24. Postquam Philosophus determinavit de potentia, nunc determinat de actu. Circa quod duo facit : Primo proponit intentum. Secundo exequitur de intento. Secunda ibi : *Est autem actus.* Dicit ergo, quod *quoniam dictum est de potentia dicta secundum motum, quæ* scilicet est in rebus mobilibus principium activum et passivum; nunc *determinabimus de actu, quid est, et quale quid est. Etenim simul* cum hoc *erit manifestum ipsum possibile*, id est, habens potentiam *dividentibus*, scilicet nobis ipsum actum; nam supple actus non solum invenitur in rebus mobilibus, sed etiam in immobilibus, ex quo patet quod quia potentia dicitur ad actum, *non solum hoc dicitur possibile quod aptum natum est movere aliud* active, *aut moveri ab alio* passive, *aut simpliciter*, puta cum potentia sumitur absolute; *aut modo quodam*, puta cum potentia sumitur cum determinatione hujus quod est bene agere, vel bene pati, *sed etiam aliter,* supple sumitur potens, scilicet secundum ordinem ad actum, et hoc sine motu : *quapropter quærentes, et de his tractabimus.*

Sermo de actu absolute.

Notandum, quod licet nomen *actus* sumptum sit a motu, ut prædictum est, tamen non solum actus dici motu; actus enim, et potentia dupliciter dici possunt : uno modo ut abstrahunt a motu, alio modo ut includunt motum. Primo modo dicuntur Metaphysice, ita quod actus dicit actum essendi sive existendi cui opponitur potentia objectiva. Secundo autem modo dicuntur Physice; determinato ergo de potentia, et actu ut dicuntur Physice, dicendum est de eis ut dicuntur Metaphysice. Deinde cum dicit :

Actus et potentia duplex.

Est autem actus existere rem non ita sicut potentia dicimus, ut in ligno Mercurium, et in toto medietatem; quia auferetur utique, et scientem, et non speculantem si potest speculari hoc actu. 25.

Exequitur de intento. Circa quod duo facit. Primo ostendit quid sit actus. Secundo quomodo aliquid est in potentia ad actum. Secunda ibi : *Quando vero potestate.* Prima in duas : primo ostendit de actu quid sit. Secundo distinguit actum. Secunda ibi : *Dicuntur autem actu.* Prima in duas. Primo facit quod dictum est. Secundo removet dubium ibi : *In singularibus autem.* Dicit autem quod *actus*, supple Metaphysicus, *est rem existere*, ita quod existentia est actus rei; *non autem ita est sicut dicimus aliquid* supple esse potestate, id est, *potentia*, dicimus autem potentia, *ut in ligno Mercurium, et non in actu. Et similiter in toto* dicimus *dimidietatem* esse in potentia, *quia auferetur utique*, id est, quod est possibile ut illa pars dimidia auferatur a toto et tunc supple erit in actu; *et similiter scientem, et non speculantem* dicimus supple esse in potentia, *si potest speculari ; hæc vero actu*, quando scilicet actu speculatur, ex quibus patet quod aliter res est in potentia, et aliter res est in actu. Deinde cum dicit :

Al. quand aliquid.

Actus Metaphysicus quid ?

Vide in 4 d. 11. ar 2. q. t. juxta principium.

Palam autem inductione in singularibus quod dicere volumus, et non oportet omnis rei terminum quærere ; sed proportionale conspicere, quia ut ædificans ad ædificabile, et vigilans ad dormiens, et videns ad claudens quidem oculum, visum autem habens, et segregatum ex materia ad materiam, et elaboratum ad illaboratum est aliud, et hujus differentiæ alteri parti sit actus determinatus, alteri autem possibile.

Removet dubium.

Removet dubium : posset enim aliquis dubitare, quia per definitionem non exprimit quid sit actus, quod removet dicens, quod *inductione*, id est, per inductionem *in singularibus* est manifestum *quid dicere*
26. *volumus*, scilicet quid sit actus, *et non oportet omnis rei terminum*, id est, definitionem *quærere, sed proportionale*, id est, per proportionem mutuam aliquorum duorum est *conspicere*, quid scilicet sit actus, *quia sicut*, supple se habet *ædificans ad ædificabile, et vigilans ad dormiens, et videns ad claudens oculum, habens tamen visum, et segregatum ex materia* sicut forma educta de materia, vel per naturam, vel per artem se habet *ad* ipsam *materiam;* et similiter paratum, *et elaboratum, ad* hoc quod *non* est paratum, vel non *elaboratum, et hujus differentiæ alteri partium sit actus determinatus, et alteri possibile,* id est, quod in omnibus istis altera pars erit actus, et altera pars erit potentia, sic quod ex hujusmodi singularibus exemplis possumus cognoscere inductive de potentia et actu quid sint.

...n omni- ...m est ...ærenda ...pria de- ...tio, sed ...ra noti- ...cantur ...er eis ...portio- ...abilia.

Notandum, quod sicut dictum fuit octavo hujus, non cujuslibet rei potest dari definitio, aliter esset processus in infinitum in definitionibus, est enim devenire ad aliqua prima simplicia simpliciter indefinibilia. Potentia ergo et actus cum sint de primis differentiis, sive passionibus entis, definiri proprie non possunt cum non habeant aliquod prius se, per quod possunt definiri, sed manifestari possunt per exempla, in singularibus inducendo, eo modo quo prædictum est. Deinde cum dicit :

...solutio ...orum.

Actus et potentia sunt simpliciter simplicia, igitur definibilia.

Dicuntur autem actu non omnia similiter; sed aut proportionaliter, ut hoc in hoc, aut ad hoc sic hoc in isto aut ad istud. Hæc quidem enim ut motus ad potentiam, illa vero ut substantia ad aliquam materiam.

Al. distinctiones.

Distinguit actum et potentiam, et ponit duas divisiones, quarum prima est quod actus quidam est primus, qui est forma rei ; quidam 27.
secundus, qui est operatio. Secunda distinctio est quod actus quidam est conjunctus potentiæ, quidam est separatus. Secunda ponitur ibi : *Aliter autem.* Dicit ergo quod *non omnia dicuntur esse actu, sed* supple diversimode, quæ diversitas apparet per diversas proportiones, ideo subdit : *sed aut proportione*, dicendo quod supple hoc est *in hoc*, puta sicut visus est in oculo, ita auditus est in aure. Aut alio modo, ut si dicamus *ad hoc*, id est, sicut *se habet hoc ad hoc*, puta visus ad videndum, ita hoc *ad hoc*, puta auditus ad audiendum. *Hæc* enim secunda proportio *est ut motus*, scilicet comparatur *ad potentiam*, scilicet motivam, et similiter quæcumque alia operatio comparatur ad potentiam operativam; *illa vero*, scilicet prima proportio est *ut substantia*, id est, ut forma comparatur supple *ad aliquam materiam;* nam forma sic est in materia, ex quibus omnibus colligitur ista prima distinctio actus, quod scilicet quidam est pri-

Actus duplex, primus et secundus.

mus ut forma, quidam secundus ut operatio. Deinde cum dicit :

Aliter autem, et infinitum et vacuum, et quæcumque talia dicuntur potentia, et actu multis entium ut videnti, et vadenti, et visibili, hoc quidem enim contingit et simpliciter verificari aliquando ; hoc enim visibile, quia videtur, illud vero, quia videri possibile, sed infinitum non ita potentia est tanquam actu futurum separabile, sed notitia, eo enim quod non deficiat divisio, ostendunt esse potentia hunc actum, inseparari vero non.

Text. com. 12. Quod quidem igitur actu, et quid est, et quale ex his, et similibus manifestum est nobis.

Ponit secundam distinctionem, dicens quod *infinitum et vacuum et quæcumque talia dicuntur potestate et actu*, aliter supple dicuntur esse in potestate et actu multis, id est, quam *multa alia entium, ut videnti et vadenti, et visibili, hæc namque contingit simpliciter vera esse; aliquando quod*, scilicet aliquando sunt in potentia tantum, aliquando tantum in actu; *hoc enim est possibile videri, quia videtur*, et tunc est tantum in actu*; illud vero quia est possibile videri*, et tunc est tantum in potentia. Similiter intelligendum est de vidente et vadente, *sed infinitum non ita est potestate*, id est, in potentia *tanquam actu futurum separabile* scilicet a potentia, ita scilicet quod infinitum sit tantum in actu, *sed notitia*, id est, quod bene actus et potentia in infinito distinguuntur cognitione; unde subdit *eo enim quod non deficiat divisio*, puta in infinito secundum divisionem *ostendunt actum ipsum esse cum potestate simul, separatione vero non;* nunquam enim actus separatur a potentia, ut scilicet quandoque divisio, et sit totum divisum in actu, sed semper actus est conjunctus potentiæ, quia semper est ulterius divisibile. Similiter est intelligendum de vacuo, licet enim possibile sit locum evacuari ab hoc, vel ab illo corpore, nunquam tamen totaliter evacuatur quin remaneat plenum alio corpore, ita quod in vacuo semper est actus conjunctus potentiæ. Ex his colligitur secunda distinctio actus, scilicet quod quidam actus est semper conjunctus potentiæ; quidam vero est separatus, quatenus aliquid, puta visibile, quandoque actu videtur, quandoque non, sed est possibile videri. Ultimo epilogat, dicens quod *quid igitur est actu, et quid est actus et quale, ex his et similibus est nobis manifestum.* Deinde cum dicit :

28. Actuum alius conjunctus potentiæ, alius separatus.

In divisione continui in infinitum est actus conjunctus potentiæ. Vide 1. d. 2. q. 9. et in q. 2. hujus.

SUMMARIUM.

Quomodo aliquid est in potentia, proxime et remote, et quomodo materia prædicatur denominative de materiato.

Quando autem potentia est unumquodque, et quando non, determinandum ; non enim quandocumque ut terra generatione est potentia homo, aut non, sed magis cum jam fiat sperma, sed neque hoc simpliciter forsan. Quemadmodum igitur nec a medicativa omne utique sanabitur, nec a fortuna, sed est aliquid quod possibile est, et hoc est sanum potentia. Terminus autem ejus quod ab intellectu actu fit ex potentia ente, quando volitum fit nullo exteriorum prohibente, ibi autem in eo quod sanatur, quando nihil prohibet eorum quæ in ipso. Similiter autem potentia, et domus si nihil prohibeat eorum quæ in his, et materia fieri domum, nec est quod oporteat adjici, aut removeri, aut permutari hæc domus potentia, et in aliis similiter quorumcumque extrinsecus principium est generationis, et quorumcumque etiam in ipso habente. Quæcumque nullo exteriorum impediente erunt per ipsum, quale sperma nondum ; oportet enim in alio, et permutari, quando vero jam per suum principium est tale, jam hæc est potentia, illa vero altero egent principio, ut terra nondum est statua potentia, permutata enim erit æs.

29. Ostendit quando aliquid est in potentia ad actum. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est, ostendens quod materia sub qua dispositione existens est in potentia ad actum. Secundo ostendit quod materia sic disposita, et in potentia prædicatur de materiato denominative. Secunda ibi : *Videtur autem quod dicimus.*

Varietas effectuum quoad naturam et per se et per accidens.

Ad evidentiam primæ partis notandum, quod sicut dictum fuit 7. hujus, effectus quidam natus est fieri a natura, et ab arte ut sanitas; quidam non est nisi ab arte solum ut domus, et licet sanitas educta per naturam sit effectus per se comparatus ad causam naturalem, nihilominus tamen dicitur esse per accidens, si comparetur ad causam, puta ad artem, quæ illum effectum non intendit, et ideo talis sanitas dicitur accidere a fortuna; non enim est inconveniens eumdem effectum evenire per se, et per accidens relatum ad diversas causas, ut ostensum fuit 7. et 6. hujus. Dicit ergo, *quando unumquodque est potestate*, id est, in potentia *et quando non, determinandum est ; nec enim quandocumque*, id est, quod non qualitercumque dispositum aliquid potest dici in potentia, *ut terra generatione est potestate homo*, id est, numquid potest dici quod terra sit in potestate homo? quasi diceret, quod non ; ideo subdit *aut non* hoc oportet, *sed magis*, supple tunc est in potentia homo, *cum jam sit sperma* ex materia præcedenti ; *nec hoc forsan est simpliciter* in potentia, ut dicetur. Unde subdit quod *quemadmodum nec omne*, supple qualitercumque dispositum, *sanabitur a medicina, nec a fortuna*, id est, a natura modo præexposito, *sed est aliquid* supple sic dispositum, *quod est possibile* sanari, scilicet ab arte vel a natura, *et hoc est salubre potestate*, id est, sanabile in potentia. Vult dicere quod cuilibet actioni respondet determinatum passum, ita quod illud est in potentia proprie, quod unica actione potest ad actum reduci, ut illud dicatur sanum in potentia, quod unica actione artis, vel naturæ potest reduci ad actum sanitatis. Unde ad hujus evidentiam subjungit definitionem hujus possibilis respectu artis, vel naturæ, dicens quod *terminus*, id est, definitio *ejus quod a mente*, id est, quod ab *intellectu*, scilicet ab arte *fit* entelechia, id est, in *actu ex ente in potentia* est, *quando volibile vel volitum*, scilicet artifice *fit* supple in actu *nullo exteriorum prohibente*, et tunc dicetur sanum in potentia, quia per unam operationem artis fiet sanum; *illic autem in sanato*, id est, in illis qui sanantur per naturam, *tunc* supple dicitur aliquid sanum in potentia *quando nihil prohibet eorum quæ sunt in ipso*, id est, quando non est interius aliquod impedimentum sanitatis quod scilicet debeat prius transmutari quam virtus naturalis intrinseca, et sanans possit efficere sanitatem, sed potest per unicam actionem. Subdit enim alia exempla in his quæ fiunt per artem dicens : quia *similiter* tunc *materia* est *potestate domus, si nihil prohibet fieri domum eorum quæ sunt in materia* et *in his*, puta lapidibus et lignis; *nec est aliquod quod oportet adesse* aut *abesse, aut permutari hæc in domum potestate*, id

Quando id est proprie in potentia ad aliud hic ostendit.

Definitio entis in potentia in ordine ad artem vel naturam.

est, antequam materia quæ est in potentia, in domum transformetur, et propter hoc lutum proprie non est in potentia domus, quatenus oportet ipsum prius transmutari ut ex eo fiant lateres, qui jam præparati possunt dici in potentia domus. Subdit quod *similiter est in aliis extra quæ est principium generationis, et in ipso habente quodlibet*, id est, sive habeant principium suæ generationis extra, ut sunt artificialia, sive intra, ut sunt naturalia; et tunc supple sunt in potentia ad actum, *quando nullo exteriorum impediente erunt per ipsum*, id est, possunt per ipsum proprium principium ad actum reduci *quale nondum est sperma, oportet enim in aliud permutari*, scilicet ipsum sperma, ut sic mediantibus multis permutationibus ex eo animal generetur; *quando vero per suum principium*, scilicet activum *jam est tale*, scilicet proxime dispositum *jam est hoc in potentia*; *illa vero quæ* scilicet habent prius transmutari, quatenus non possunt reduci ad actum per unam solam actionem, *egent altero principio*, scilicet activo præparante materiam, quod interdum est aliud a perficiente quod inducit ultimam formam, quod declarat cum subdit : *ut terra nondum est in potentia statua*, non enim una actione, nec uno agente, reducitur in actum; unde addit : *permutata autem*, scilicet per naturam, *erit æs*, et tunc fiet statua per artem.

Potentiarum alia propinqua, alia remota.

Notandum, quod aliquid esse in potentia ad aliquid est dupliciter, scilicet vel in potentia propinqua, vel in potentia remota. Primo modo aliquid est in potentia proprie, et sic loquitur hîc Philosophus, non tamen intendit negare, quin prima materia sit in potentia saltem remota ad formas, ad quas inducendas requiruntur multæ transmutationes præcedentes; sic enim lutum est in potentia domus, et sperma est in potentia animal, et sic de aliis quibuscumque, licet non sit in potentia primo modo. Deinde cum dicit :

Videtur autem quod dicimus esse non hoc, sed illinum, ut arca non lignum, sed lignea, et lignum non terra sed terreum. Iterum terra si sit, non aliud sed illinum, et semper illud potentia simpliciter quod posterius est, ut arca non terra, nec terrea, sed lignea; hæc enim potentia arca, materia arcæ hoc, simpliciter quidem ipsius ipsum simpliciter, hujus vero hoc lignum. Si vero aliquid est primum quod non adhuc de alio dicitur illinum, hæc prima materia est, ut si terra aerea est, et aer non ignis, sed igneus, ignis est prima materia hoc aliquid existens, in hoc enim differt universale, et subjectum per esse hoc aliquid, aut non. 30.

Ostendit quod materia sic disposita prædicatur de materiato denominative. Circa quod duo facit : primo facit quod dictum est. Secundo comparat prædicationem hanc ad prædicationem passionis de subjecto. Secunda ibi : *Ut puta passionibus*. Dicit ergo, quod *videtur autem* supple materiatum quod fit ex materia *quod dicimus esse non hoc, sed illinum*, quod materiatum non prædicatur de materia in abstracto prædicatione dicente hoc est hoc; sed prædicatione denominativa, quæ describitur per hoc quod est illinum dictum denominative ab hoc quod est illud *ut arca non* dicitur *lignum, sed lignea*, *nec lignum* dicitur *terra, sed terreum. Iterum terra si sit*, id est, si habet aliam materiam

Al. illinu modi u supra l. text. com 24. habe vel illinu

priorem, *non* dicitur quod est *illud*, *sed illinum, et semper illud potentia simpliciter*, id est, illud quod fit in potentia simpliciter, et proprie modo prædicto; *quod posterius est*, id est, prædicatur denominative de eo quod est immediate posterius, *ut arca non* dicitur *terrea, vel terra, sed lignea.* Ratio hujus est, quia terra non est proprie in potentia ad arcam, ut superius dicebatur, quia non potest una sola actione transmutari in arcam, lignum autem est in potentia arca; et ideo terra non potest prædicari de arca, nec prædicatione denominativa, nec in abstracto; lignum autem potest prædicari denominative, ut arca non dicatur terrea, vel terra, sed lignea ; ideo subdit, quod *hoc enim*, id est, lignum *est in potentia arca, et materia arcæ* et proportionabiliter, quia arcæ in universali est materia lignum universaliter; et similiter arcæ in particulari lignum similiter in particulari, ideo subdit quod *hoc quidem simpliciter*, id est, lignum dictum universaliter, *ipsius*, scilicet arcæ, *simpliciter*, id est, universaliter, *hujus vero* in particulari *hoc lignum* in particulari. Subdit etiam *si vero est aliquod primum quod non adhuc de isto dicitur illinum*, id est, quod non habet aliquid quod de ipso prædicetur denominative, *illud* scilicet *est materia prima, ut si terra est aerea,* ita quod aer sit materia terræ, ut dixerunt quidam, et prædicetur de terra denominative; et similiter *aer non est ignis, sed igneus,* ita quod ignis sit materia aeris, et prædicetur de eo. Similiter si supple ignis non denominatur ab aliqua materia priori, *ignis erit prima materia hoc aliquid existens,* id est, si sit hoc aliquid existens et particulare ad differentiam universalis, *in hoc enim differt universale, et subjectum per esse hoc aliquid, aut non.* Vult dicere Philosophus quod licet primum universale prædicetur de aliis, et alia non de ipso, sicut dictum est de prima materia, quæ supponitur esse ignis, gratia exempli ; ideo ad differentiam universalis oportet addere quod materia prima sit aliquid existens, quod non competit universali. Deinde cum dicit :

[Q]ualiter et [q]uæ materia prædicatur de materiato.

[Id]em infra 2. hujus, text. com. 27.

[P]roportio principiorum et principiatorum in universalitate et singularitate.

Opinio [He]racliti.

31\. Ut puta passionibus quod subjicitur homo, et corpus et anima, passio autem musicum, et album. Dicitur autem musica adveniente secundum illud non musica, sed musicum, et non albedo homo, sed album ; nec ambulatio, aut motus, sed ambulans, aut motum, ut illinum. Quæcumque quidem igitur sic, ultimum subtantia.

Comparat dictam prædicationem materiæ ad prædicationem passionis de subjecto, et facit tria. Primo comparat secundum convenientiam. Secundo secundum differentiam. Tertio assignat causam dicti. Secunda ibi : *Quæcumque quidem.* Tertia ibi : *Et recte itaque.* Dicit ergo, quod sic supple prædicatur materia de materiato, *ut puta,* id est, quod sicut id *quod subjicitur passionibus, ut homo, et corpus, et anima ; passio autem musicum, et album,* ita supple quod passio dicitur de subjecto denominative. *Dicitur autem illud*, scilicet subjectum, *adveniente musica non musica, sed musicum : et homo dicitur non albedo, sed album ; nec dicitur ambulatio, aut motus, sed ambulans, aut motum, ut illinum,* id est, non in abstracto, sed secundum

Convenientia prædicationis passionis de subjecto et materiæ de materiato.

prædicationem denominativam, sicut etiam dicebatur de prædicatione denominativa materiæ de materiato, et ideo quantum ad hoc est similitudo hîc et ibi. Deinde cum dicit :

Quæcumque vero non sic, sed species quædam, et hoc aliquid quod prædicatur ultimum materia, et substantia materialis.

Comparat hanc ad illam prædicationem secundum differentiam, dicens quod *quæcumque quidem igitur sic,* supple dicuntur sicut accidentia, et passiones de subjecto, *ultimum,* scilicet quod substernitur ipsis est substantia, scilicet composita, et in actu; quæcumque *vero non sic prædicantur*, *sed* illud quod prædicatur est *quædam species*, *et hoc aliquid*, id est, aliqua *substantia materialis,* puta terra, aut lignum *ultimum*, scilicet in talibus quod substernitur omnibus aliis *est materia*, scilicet prima, et substantia materialis, quæ supple non est composita, nec de se in actu, per quod differt a primis. Deinde cum dicit :

Differentia dictarum prædicationum.

Et recte itaque accidit illinum dici secundum materiam et passiones, ambo namque indeterminata.

Text. com. 13.

Quando quidem igitur aliquid est potentia, et quando non, dictum est.

Rationem dicti assignat notanter.

Assignat causam dicti, dicens quod *recte itaque accidit secundum materiam et passiones dici illinum*, id est, fieri prædicationem denominativam, *nam* pro quia, *ambo*, scilicet tam materia quam passio, quæ prædicantur sunt *indeterminata*, nam accidens determinatur, et definitur per subjectum; materia autem per id ad quod est in potentia, et ratione hujus, nec hoc, nec illa prædicatur prædicatione dicente hoc est hoc, sed solum denominative. Ultimo epilogat, quod *quandoquidem igitur dicendum aliquid esse in potentia, et quando non, dictum est.*

SUMMÆ SECUNDÆ 36.

CAP. II.

Actum priorem esse potentia duplici prioritate.

SUMMARIUM.

Actum priorem esse potentia, definitione, et tempore seu generatione, id tamen non semper verum esse respectu omnis potentiæ. Solvit objectionem in contrarium.

Quoniam autem ipsum prius determinatum quot modis dicitur, palam quia prior est actus potentia. 37. Dico autem potentia non solum determinata, quæ dicitur principium permutativum in alio inquantum aliud, sed totaliter omni principio motivo, aut immobilitativo, etenim natura in eodem fit ; in eodem enim genere potentiæ, principium enim motivum sed non in alio, sed in eodem inquantum idem. Omni itaque tali prior est actus ratione et substantia, tempore vero est quidem ut sic, est autem ut non.

Postquam Philosophus determinavit de potentia et actu absolute, nunc determinat de eis comparate. Circa quod tria facit : primo comparat potentiam, et actum penes ordinem prioris et poterioris. Secundo penes bonum et malum. Tertio penes ipsum intellectum. Secunda ibi : *Quia autem melior.* Tertia ibi : *Invenitur itaque.* Prima in duas. Primo ponit intentum. Secundo ipsum probat. Secunda ibi : *Ratione quidem.* Dicit ergo, quod *quoniam determinatum est*, scilicet in quinto hujus, text. comment. 16. *quot modis dicitur ipsum prius*, *palam*,

Sermo potentia actu cor parate, primo p nes priu posteriu

scilicet ex dicendis, *quia actus est prior potentia; non solum illa determinata* superius, *quæ dicitur principium permutationis in alio inquantum aliud,* quæ dicta est prius potentia activa, *sed totaliter*, id est, universaliter de *omni principio motivo, aut immobilitativo*, id est, sive sit principium motivum, sive principium immobilitatis, puta quietis aut actionis, quæ est sine motu, puta intelligere et velle. Et subdit, *etenim natura fit in eodem*, scilicet genere cum potentia ; *in eodem enim genere est*, supple natura, ipsi *potentiæ*, quia supple utrumque est principium motus ; unde subdit quod natura est, *principium motivum*, sed *non in alio, sed in eodem inquantum idem,* id est, inquantum hujusmodi, ut habetur 2. Physic. text. 3. Ex quo patet quod cum natura non solum sit principium motus, sed etiam quietis, quod similiter potentia non solum est principium motus, sed etiam sit principium immobilitatis. Hoc præmisso, subdit quod intendit quod *omni itaque tali potentia prior est actus ratione,* id est, definitione, *et substantia*, id est perfectione ; *tempore vero quidem est, ut sic, est autem ut non*, sicut patebit infra. Deinde cum dicit :

Prioritas actus respectu potentiæ triplex.

Ratione quidem igitur quia prior, palam, nam per contingere actu esse possibile est, quod primo possibile, puta dico ædificatorem potentem ædificare, et speculatorem speculari, et visibile potens videri, eadem autem ratio, et in aliis, quare necesse rationem præexistere, et notitiam notitia.

Probat intentum. Circa quod tria facit, quia primo probat prioritatem definitionis. Secundo prioritatem temporis et generationis. Tertio prioritatem substantiæ et perfectionis. Secunda ibi : *Tempore vero*. Tertia ibi : *At vero et substantia*. In prima parte intendit talem rationem : Illud est prius alio, ratione et definitione, per quod aliud habet definiri et non e converso ; sed potentia habet definiri per actum et non e converso, ergo, etc. Dicit ergo, *palam quidem* igitur, quia supple actus est *prior quam* potentia *ratione, nam possibile est quod primo possibile per contingere esse actu*, id est, quod prima ratio possibilis in hoc est, quod contingit ipsum agere, vel esse in actu, puta *dico qui ædificat esse potentem ædificare, et speculatorem* potentem *speculari, et visibile potens videri, eadem ratio est et in aliis ; quare necesse est rationem,* id est, definitionem actus *præexistere,* id est, priorem esse ratione potentiæ *et notitiam notitia*, id est, quod actus sit prior potentia, et quantum ad definitionem, et quantum ad notitiam. Deinde cum dicit :

Actum præcedere potentiam definitione ostendit.

In quo consistit ratio possibilis.

Tempore vero prius specie idem agens prius, sed numero non. Dico autem hoc, quia hoc quidem homine jam ente secundum actum, et frumento, et vidente prius est tempore materia, et semen, et visum, quæ potentia sunt homo, et frumentum, et videns, nondum autem actu, sed his tempore priora altera entia actu ex quibus hæc facta sunt. Semper enim ex potestate ente fit actu ens ab actu ente, ut homo ex homine, musicus a musico, semper movente aliquo primo, movens autem actu jam est. 33.

Dictum est autem in sermonibus de substantia, quia omne quod fit ex aliquo, et ab aliquo, et hoc specie idem. Text. com. 14.

Probat quomodo actus sit prior potentia, et tempore, et generatione, et quomodo non. Circa quod duo facit : primo ostendit intentam conclusionem. Secundo removet

quamdam objectionem. Secunda ibi : *Unde Sophisticus.* Prima in duas : primo declarat intentum in potentiis passivis. Secundo in quibusdam activis. Secunda ibi : *Quapropter et videtur impossibile.* Dicit ergo, quod supple actus *est prior* potentia *tempore, specie idem agens, sed non numero,* id est, *agens* vel ens actu quod est idem specie, sed non idem numero est prius quam ens in potentia, quod exponit cum subdit : *Dico autem hoc, quia hoc quidem homine jam ente secundum actum,* et similiter *frumento, et vidente prius est tempore, et materia* respectu hominis, *et semen* respectu frumenti, *et videns,* nondum autem actu, reddendo singula singulis. Vult dicere quod respectu ejusdem in numero potentia præcedit actum tempore, prius enim materia fuit *in potentia ad hominem,* quam esset actu homo, et similiter est de aliis exemplis, non tamen hoc est verum simpliciter. Unde subdit, *sed his,* scilicet quæ existunt in potentia, *sunt priora tempore altera entia in actu* scilicet agentia *ex quibus facta sunt hæc,* id est, per quæ ista reducta sunt ad actum, et ideo simpliciter loquendo ens in actu, est prius ente in potentia. Unde subdit unam bonam propositionem : *semper enim ex ente potestate fit ens actu ab actu ente,* quod est ipsum agens, *ut homo,* scilicet in potentia *fit supple homo actu; musicus* supple in potentia *fit musicus in actu, et semper movente aliquo primo,* id est, ab aliquo movente primo reducitur supple ens in potentia ad actum, *movens autem,* id est, agens est *jam ens in actu; dictum autem est in sermonibus de substantia,* id est, in 7. hujus, text. c. 22. et inde, *quod omne quod fit, fit ex aliquo,* scilicet ut materia, *et ab aliquo* scilicet ut ab agente, *et hoc est idem specie,* scilicet cum eo, quod fit, ut ibidem expositum fuit. Ex his ergo patet, quod licet idem numero prius tempore sit in potentia, tamen simpliciter aliquod ens actu, puta agens, quod ponitur idem specie cum genito, est prius tempore quam ens in potentia. Qualiter autem tam in generatione univoca quam in æquivoca est aliqua similitudo inter generans et genitum, ut sic generans, posset dicit aliqualiter idem specie cum genito, dictum est in septimo, et habet in 12. adhuc amplius declarari. Deinde cum dicit :

Ostendit quando actus præcedit tempore potentiam passivam.

Notabilis propositio.

34\. Quapropter et videtur impossibile esse, ædificatorem esse, qui non ædificaverit quidquam aut citharædum, qui non citharizavit ; nam addiscens citharizare citharizans addiscit citharizare, similiter autem et in aliis.

Declarat intentum in quibusdam potentiis activis, dicens *quapropter,* quia supple sic est quod quædam potentiæ, puta artes acquiruntur per actus, ut ostensum fuit supra; ideo *videtur impossibile esse aliquem ædificatorem esse, qui non ædificaverit aliquid, aut citharædum, qui non citharizavit,* ita quod in istis actus præcedit potentiam, etiam in eisdem numero. Unde subdit *: nam addiscens citharizare citharizans,* id est, exercitans se in actibus citharizandi *addiscit citharizare, similiter autem est in aliis,* scilicet artibus, hoc autem infert ex prædictis. Dictum enim fuit, quod potentia musicum sit actu musicum, a musico in actu, puta addiscendo a doctore ; non

Text. co[m.] 10. hujus

Actus e[st] prior te[m]pore pot[en]tia etia[m] activa li[cet] non om[nes].

potest autem addiscere artem, nisi exercendo actus artis, et sic etiam in eodem numero actus præcedit potentiam. Deinde cum dicit :

Unde sophisticus elenchus factus est, quia non habens quis scientiam faciet cujus est scientia, addiscens enim non habet.

Removet quamdam objectionem. Circa quod duo facit : primo objectionem præmittit. Secundo ipsam solvit et excludit. Secunda ibi : *Sed quia ejus quod fit*. Dicit ergo, *unde* supple ex prædictis *factus est sophisticus elenchus*, id est, syllogismus veritati contradicens apparenter, quem ponit dicens : *quia non habens quis scientiam faciet id cujus est scientia, addiscens enim non habet;* formetur sic objectio : Addiscens artem operatur actum artis secundum te, sed addiscens artem non habet artem ; ergo non habens artem operatur actum artis, quod videtur falsum. Deinde cum dicit :

Objicit contra dicta sophistice.

35. Sed quia ejus quod fit, factum est aliquid et totaliter ejus, quod movetur motum est aliquid, palam autem in his, quæ de motu hoc, et discentem necesse habere aliquid scientiæ forsan.

Text. com. 15. Sic igitur, et hoc palam, quia et actus sit prior potentia secundum generationem, et tempus.

Solutio objectionis.

Solvit et excludit dictam objectionem, stat autem solutio in hoc ; nam sicut probatur 6. Physic. text. com. 7. et 87. omne quod movetur partim habet de termino a quo, et partim habet de termino ad quem, ita quod ante omne quod est factum esse, habet aliquid de termino et de facto esse, scilicet imperfecte ; quia igitur illud quod fit, et movetur addiscendo aliquam artem, aliquid habet de facto esse, et de termino ad quem, id est, de arte illa quam addiscit, non est inconveniens si aliqualiter potest facere opus artis, licet non sic perfecte, sicut si haberet perfectam artem ; sicut illud quod calefit potest aliqualiter calefacere, quatenus jam aliquid habet acquisitum de calore, licet non sic perfecte calefaciat, sicut si perfecte haberet calorem, et esset jam in termino motus. Cum ergo dicit quod addiscens artem non habet artem, est ut sic, est ut non ; non habet quidem secundum gradum perfectum, habet tamen aliquid de arte secundum gradum imperfectum, et ratione hujus potest facere opus artis, licet non ita perfecte, sicut si haberet totam artem. Non ergo sequitur conclusio quæ infertur, quod aliquis non habens artem faciat actum artis. Dicit ergo, quod quia *ejus quod fit, aliquid factum est, et totaliter*, id est, universaliter, *ejus quod movetur, aliquid est motum, palam autem hoc in ipsis de motu*, id est, quod hoc est manifestum 6. Physic. text. com. 7. et text. com. 52. quia inquam sic est, *necesse est discentem habere forsan aliquid scientiæ* ad quam, scilicet movetur et quam addiscit, et ideo supple ratione hujus potest exercere actum artis. Concludit ergo quantum ad totum præcedens, *quare si igitur et hoc*, supple verum est, *palam etiam, quia actus sit prior potentia secundum generationem et tempus*.

Qualiter addiscens habet artem et actum ejus.

Epilogus.

Notandum, quod non est inconveniens eumdem actum specie esse a potentia habituata et non habituata, licet non æque perfectum,

Actus præcedentes habitus et sequentes sunt ejusdem spe-

ciei, quod tamen bene examinabis

unde primus actus generativus habitus est elicitus a potentia non habituata; nihilominus tamen est ejusdem speciei cum actibus sequentibus, qui eliciuntur a potentia habituata, nam actus habet specificari principaliter ex objecto, et ideo manente eodem objecto erit idem actus specie, licet potentia varietur penes habere habitum, vel non habere; sed si quæratur utrum primus actus generativus artis sit opus artis, dico quod non, sed similis.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. III.

Actum priorem esse potentia, perfectione, et de actione immanente et transeunte.

SUMMARIUM.

Actum esse priorem potentia, perfectione, probat duplici ratione, et inductione tam in activis quam in passivis potentiis.

36. At vero et substantia primum quidem, quia quæ generatione posteriora; specie, et substantia, sunt priora, ut vir puero, et homo spermate, hoc quidem enim jam habet speciem, illud vero non.

Ostendit prioritatem actus secundum perfectionem respectu potentiæ.

Postquam probavit Philosophus de actu prioritatem rationis, et prioritatem temporis sive generationis, nunc probat prioritatem substantiæ sive perfectionis. Circa quod duo facit : quia primo probat intentum per rationem sumptam ex parte corruptibilium, quæ aliquando sunt in potentia, aliquando in actu. Secundo per rationem sumptam ex parte incorruptibilium, quæ semper sunt in actu, ut ad corruptibilia comparantur. Secunda ibi : *At vero, et magis proprie*. Prima in duas secundum duas rationes, quarum secunda ponitur ibi : *Et quia omne*. In prima parte intendit talem rationem : Illud quod est posterius generatione, est prius substantia et perfectione ; sed actus est hujusmodi respectu potentiæ, prius enim est generatione aliquid in potentia quam sit in actu; ergo etc. Dicit ergo quod non solum actus est prior potentia ratione et tempore, sed *at vero, et substantia*, id est, perfectione *primum quidem*; nam *posteriora generatione sunt priora specie, et substantia*, id est perfectione, *ut vir puero, et homo spermate; hoc enim*, scilicet vir, et homo *jam habet speciem*, id est, perfectionem, *illud vero*, scilicet puer, vel sperma *non*. Ratio hujus assignatur, quia processus generationis naturalis est imperfecti ad perfectum, et ideo vir est perfectior puero, et homo spermate, ex quo generatur; tunc autem supplenda est minor quod actus in eodem est posterior generatione secundum naturam quam potentia; ergo erit prior potentia perfectione.

Quomodo posteriora generatione sunt priora perfectione

Videtur autem propositio Philosophi esse falsa, quia si sic; ergo accidens est perfectius substantia, cum sit posterius generatione quam substantia. Dicendum quod prius et posterius dupliciter sumi possunt, vel in eodem genere, vel in diverso; propositio ergo Philosophi intelligenda est de priori, et posteriori quæ sunt in eodem genere. Sic enim, quod est posterius generatione est prius perfectione, nam natura procedit ab imperfecto

Processu perfectionis naturalis quis

Prius e poster haben consider duplicit Vide 11. 4. q. 3.

ad perfectum ut prædictum est; substantia autem, et accidens sunt alterius generis, et ideo non est instantia de substantia, et accidente in proposito. Deinde cum dicit :

37. Et quia omne ad principium vadit quod fit, et finem, principium enim cujus causa, finis vero cujus generatio ; finis autem actus, et hujus gratia potentia sumitur.

Finis perfectior his quæ sunt ad ipsum, etiam actus perfectior potentia.

Ponit secundam rationem quam intendit talem : Illud quod habet rationem finis est perfectius his, quæ sunt ad finem; sed actus habet rationem finis, et potentia habet rationem ejus, quod est ad finem; ergo, etc. Circa hoc sic procedit : primo ponit rationem. Secundo probat minorem, scilicet quod actus habet rationem finis. Secunda ibi : *Non enim ut visum*. Dicit ergo, quod etiam supple actus est prior potentia, perfectione, *quia omne quod fit vadit ad principium et finem*, *etenim* pro quia, *finis cujus causa* supple aliquid fit *est principium;* nam ut ostensum est in 5. hujus, t. c. 1. et 2. finis habet rationem principii et causæ, ideo subdit, quod *generatio est causa finis*, et ideo finis habet rationem perfectioris; *actus autem est finis potentiæ*, ex quo sequitur quod actus sit prior potentia, ergo perfectior. Deinde cum dicit :

Al. quod actus sit finis potentiæ, ergo prior et posterior.

Non enim ut visum habeant, vident animalia, sed ut videant, visum habent.

Probat minorem rationis. Circa quod tria facit : quia primo probat actum habere rationem finis modo inductivo. Secundo probat hoc idem modo signato, id est, a signo. Tertio probat hoc idem modo syllogistico ducendo ad inconveniens. Secunda ibi : *Quapropter et docentes*. Tertia ibi : *Nam si non*. Prima in duas : primo ostendit propositum, inducendo in potentiis irrationabilibus naturalibus. Secundo in rationalibus acquisitis, et utræque sunt activæ. Tertio inducendo in potentiis passivis. Secunda ibi : *Similiter autem*. Tertia ibi : *Amplius materia*. Dicit ergo, quod supple bene dictum est quod actus est finis potentiæ; non enim animalia vident, ut visum habeant, id est potentiam visivam, sed visum habent, ut videant, id est quod potentia ordinatur ad actum ut ad finem, et non e converso. Deinde cum dicit :

Potentiæ rationabiles duplices

Quod actus sit finis potentiæ ostendit idem 2. Ethic. cap. 1.

Similiter autem, et ædificandi scientiam ut ædificent, et Theoricam ut speculentur, sed non speculantur, ut Theoricam habeant nisi meditantes; hi autem non speculantur, sed inquantum sic, aut quia non egent speculari. 38.

Ostendit idem inducendo in potentiis activis rationabilibus acquisitis, dicens quod *similiter autem* homines supple habent *scientiam ædificandi, ut ædificent, et Theoricam*, id est, scientiam speculativam, *ut speculentur ; sed non e converso speculantur, ut habeant Theoricam, nisi meditantes*, id est, quando addiscunt, et meditantur ea quæ pertinent ad scientiam, ut sic acquirant eam. *Hi autem non* inquantum *speculantur*, supple simpliciter, et perfecte, *sed inquantum sic*, id est, imperfecte, et secundum quid ut prædictum fuit; *aut* pro sed, *quia non egent speculari*, id est, speculari simpliciter non est propter aliquam indigentiam, sed est uti jam scientia habita et acquisita; non sic autem speculantur addis-

Inductive in potenti activis et passivis probat quod dictum est.

centes, sed propter indigentiam scientiæ acquirendæ. Deinde cum dicit :

Text. com. 16. Amplius materia potentia est, donec veniat ad speciem, quando vero actu est tunc in specie ; similiter autem et in aliis, et quorum motus est finis.

Ostendit idem inducendo in potentiis passivis, dicens quod supple *amplius materia est in potentia donec veniat ad speciem*, id est, formam ; *quando vero actu est, tunc est in specie*, id est, sub forma; *similiter autem est in aliis, et quorum motus est finis*, id est, quæ moventur propter finem, nam omnia ordinantur ad actum, ut ad finem motus. Patet ergo ex his, quod actus est finis potentiæ. Deinde cum dicit :

Propter quod sicut docentes operantem cum ostenderint, putant finem reddidisse, et natura similiter.

Arguit ad idem a significato. Ostendit propositum modo significato, id est a signo, dicens, *quapropter*, quia supple sic est, quod actus est finis potentiæ; ideo *docentes putant finem reddidisse*, id est, se ad finem pervenisse cum instruxerunt agentem, id est, discipulum *operantem* actum artis, *et natura similiter* pervenit ad finem quando consequitur, et attingit actum, et hoc est signum quod actus habet rationem finis. Deinde cum dicit :

39. Nam si non sit ita, Passonos Mercurius erit, non manifestum enim, et scientia si interius aut exterius quemadmodum ille, opus enim finis, actus autem opus. Propter quod, et nomen dicitur actus secundum opus, et tendit versus entelechiam.

Ostendit quod actus habet rationem finis modo Syllogistico ducendo ad inconveniens. Circa quod duo facit : primo facit quod dictum est. Secundo quia mentionem fecerat de operatione et actu, distinguit operationem in transeuntem et in manentem. Secunda ibi : *Quoniam vero est horum*. Dicit ergo : *nam si non est ita*, scilicet quod finis et perfectio sint in actu, sequitur supple quod non apparebit differentia inter aliquem sapientem et aliquem insipientem; ideo dicit quod *Passonos*, qui fuit quidam insipiens, erit *Mercurius*, qui fuit quidam sapiens ; *non* enim *manifestus* supple erit Mercurius *in sua scientia*, *etsi exterius scientia aut interius*, *quemadmodum ille*, id est, quod non erit manifestum, sive habeat scientiam interius quantum ad actum speculandi interiorem, sive quantum ad exteriorem, sicut nec ille Passonos. Ratio hujus est, quia non per potentiam, sed per actum scientiæ manifestatur aliquis esse sciens ; *opus enim* id est, operatio *est finis*, scilicet scientiæ factivæ, *opus autem*, id est, operatio est quidam *actus*. *Propter quod*, ut dictum fuit supra, *nomen actus dicitur secundum opus*, id est, sumitur ab operatione et motu, *et tendit*, id est, derivatur *inde versus entelechiam*, id est, ad formam quæ dicitur entelechia, id est actus.

In textu Græco habetur Πάσσωνος Ἑρμῆς Passonos Mercurius.

Differentia sapientis et insipientis attenditur penes operari.

SUMMARIUM.

Explicatur actio immanens et transiens. de quibus vide Doctorem 1. d. 3. q. 6. n. 32. et q. 9. ad 3. et d. 4. 10. q. 5. et d. 11. q. 2. et quodlib. 13. art. 3.

Quoniam vero est horum quidem ultimum usus, et visus visio, et præter hanc nullum sit alterum a visu opus. A quibusdam vero fit aliquid ab opere, ut operatum, ut ab ædificatoria, domus præter ædificationem, tamen non minus hic quidem finis; hic autem magis finis potentiæ est, nam

ædificatio in ædificato, et simul fit, et est cum domo. Quorumcumque igitur aliquid alterum est, quod fit præter usum horum actus in facto est, aut ædificatio in ædificato, et contextio in contexto, similiter autem et in aliis, et totaliter motus in eo quod movetur. Quorum vero non est aliquod aliud opus præter actionem in ipsis existit actio, ut visio in vidente, et speculatio in speculante, et vita in anima, quare et felicitas, vita namque qualis quædam est.

Text.com. 17. Quare manifestum est quod substantia et species, actus quidem est. Secundum hanc rationem palam utique quia prior substantia est actus potentia, et, ut diximus, tempore semper præaccipitur actio alia ante aliam usque ad eam quæ est semper moventis principium.

40. Quia locutus fuerat de operatione, distinguit ipsam in transeuntem et permanentem. Dicit quod *quoniam vero horum*, id est, potentiarum activarum, vel actionum, vel operationum *quidem ultimum usus*, id est, quod ultimus finis est solus usus potentiæ, et non aliquid exterius operatum, *ut visus visio, et præter hanc*, scilicet visionem *nullum alterum opus fit a visu*; et ideo ista operatio est immanens habens rationem finis. *A quibusdam vero*, scilicet potentiis activis *fit aliud*, supple præter ipsam actionem, ut ab arte *ædificatoria fit domus præter ædificationem*, et subdit, *tamen non minus hic quidem finis; hîc* autem magis finis potentiæ *est*, id est, quod præter hanc differentiam potentiarum activarum, ipse actus non minus est finis hîc quam ibi, cujus causam subdit : *nam ædificatio simul fit*, et simul *est cum domo*, ex quo patet quod si domus, sive quodlibet aliud ædificatum est finis, non excluditur quin actus sit etiam finis potentiæ. Subdit etiam quod *quorumcumque igitur* potentiarum est *aliquid alterum*, quod fit præter usum, id est, præter ipsam actionem, horum actus, id est, actio, *est in facto, ut ædificatio in ædificato* et contextio in contexto. Similiter autem et in aliis, et totaliter, id est, universaliter motus est in eo, quod movetur, *quorum* vero, id est, in illis potentiis, quarum *non est aliquod aliud opus præter actionem; in ipsis*, scilicet agentibus, *actio existit, ut visio in vidente, et speculatio in speculante, et vita in anima*, ita quod per vitam intelligatur secundus actus, puta opera vitæ, *quare* et supple felicitas est operatio immanens in agente; *namque* pro quia, supple *felicitas qualis est quædam vita*, scilicet vita perfecta, accipiendo vitam similiter pro secundo actu, consistit enim in speculatione ex 1. et 10. Eth. c. 9. et c. 10. et ideo supple cum operatio sit in operante, felicitas erit in felice; habetur ergo ex prædictis quod operatio quædam est immanens, quædam transiens, et quod operatio immanens est in ipso operante ut in subjecto, transiens autem in ipso operato. Ultimo epilogat quantum ad præcedentia, dicens quod *manifestum est quod substantia et species*, scilicet forma *est quidam actus*; *palam etiam quia actus est prior potentia substantia*, id est, perfectione, *et secundum rationem*, id est, definitionem, *et etiam tempore, ut diximus; semper enim præaccipitur*, vel præexigitur *actus alius ante alium*, secundum quem scilicet agens est in actu, et hoc *usque ad eum actum, qui est semper moventis primum*. Primum enim movens est in actu tantum, quia nihil transit de potentia ad actum, nisi per ens actu; et ideo simpliciter loquendo actus est prior potentia, etiam

[Left margin: ...ctionum ...a est immanens et ...ia transiens, et qualiter ...fferunt.]

[Right margin: Felicitas est operatio et vita perfecta. — Epilogus. — 41. — Al. principium. — In actum purum duratione et perfectione omnibus priorem terminatur omnium potentia-]

rum et actuum multitudo. tempore, ut patet ex prædictis. Notandum, quod duplex est actus: quidam est productivus, quidam productus. Primus actus proprie dicitur actus productivus. Secundus actus proprie dicitur operatio intrinseca et immanens, quia scilicet ipsum operans perficitur ultimate. Verumtamen operatio quandoque actio nominatur, habet enim duas conditiones, in quibus convenit cum actione. Prima est quod semper est in fieri, non dico fieri successive, quia operatio est indivisibilis; sed sic est in fieri quia in continua dependentia est ad eamdem causam, et secundum idem, sicut est dependentia rei conservatæ ad causam conservantem. Secunda conditio est, quod operatio transit in objectum, sicut in terminum, licet non accipientem esse per ipsam, sed præsuppositum in suo esse; et propter istas duas conditiones operatio potest dici actio, sicut propter easdem dicitur actus secundus; et tunc ista distinctio actionis in transeuntem et immanentem, si sic intelligatur, non est generis in species, sed vocis in significationes; nam actio transiens est vere actio de genere actionis, sed actio immanens est vere qualitas. Alio modo actio de genere actionis potest dividi in actionem immanentem et transeuntem, sicut superius in inferiora, quia non solum actio de genere actionis est ad formam inductam per motum in passo alio ab agente, sed etiam est ad formam inductam in ipsomet agente. Illa enim forma absoluta, quæ est operatio immanens cum sit nova, oportet quod sit terminus alicujus actionis proprie dictæ, per quam accipit esse. Quando ergo forma terminans actionem est extra ipsum agens, tunc actio ista transit. Quando vero forma terminans actionem est in ipso agente, tunc actio ista manet, et sic dupliciter potest intelligi distinctio Philosophi de actione transeunte et immanente. Iste tamen secundus intellectus de hac distinctione actionis transeuntis et immanentis, licet verus sit, non tamen est de intentione Philosophi hîc in littera, sicut primus, ait enim: *Non est aliquid aliud opus præter actionem,* id est, aliquis terminus operatus præter ipsam operationem; et sequitur quod, *in istis existit actio, ut visio in vidente,* ubi satis exprimit quod visionem vocat actionem immanentem, non autem aliquam aliam, cujus visio sit terminus productus.

Operatio dicitur actio propter duo Vide 3 d. 1. q. final. et in quodl. q. 13. art. 3.

Divisio actionis in immanentem et transeuntem uno modo est vocis in significationes, alio modo generis in species.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. IV.

Actum priorem esse potentia probatur ex comparatione ad corruptibilia.

SUMMARIUM.

Actum esse priorem potentia perfectione, probat comparatione incorruptibilium ad corruptibilia, respectu quorum sunt sicut actus. Explicat potentiam contradictionis, quæ secundum quid tantum competit sempiternis. Infert ex dictis quatuor conclusiones.

At vero, et magis proprie, nam sempiterna priora substantia sunt corruptibilibus, est autem nihil potentia sempiternum. 42.

Postquam Philosophus probavit actum esse priorem potentia sub-

Oster[...] inteut[...] ex p[...]

incorruptibilium operative. stantia, et perfectione per rationem sumptam ex parte corruptibilium, quæ aliquando sunt in potentia, aliquando in actu; nunc ostendit idem per rationem sumptam ex parte incorruptibilium, quæ semper sunt in actu, ut ad corruptibilia comparantur. Circa quod duo facit: primo ostendit veritatem propositi intenti. Secundo excludit falsitatem cujusdam Platonici dicti. Secunda ibi: *Si ergo aliquæ sunt.* Prima in tres: primo facit quod dictum est. Secundo concludit ex dictis quasdam conclusiones. Tertio exponit quasdam comparationes inter corruptibilia et incorruptibilia, de quibus fecerat mentionem. Secunda ibi: *Nec eorum quæ.* Tertia ibi: *Imitantur autem.* In prima parte intendit talem rationem:

Sempiterna priora corruptibilibus

Sempiterna sunt priora corruptibilibus secundum substantiam et perfectionem, sed sempiterna comparantur ad corruptibilia, ut actus ad potentiam, quia sempiterna sunt semper actu et non in potentia; corruptibilia vero sunt in potentia ad esse, et non esse; ergo actus est prior potentia secundum substantiam et perfectionem.

Corruptibilia sunt potentia ad esse et non esse.

Circa hoc sic procedit: primo ponit rationem. Secundo subjungit minoris probationem. Secunda ibi: *Ratio vero.* Dicit ergo, quod *at vero, et magis proprie* supple ostenditur supple sic quam prius; quod dicit pro tanto, quia in ista ratione quæ sequitur, non sumuntur actus et potentia in eodem sicut prius, sed in diversis, et arguitur per rationem magis evidentem. Ponit ergo rationem, dicens: *nam sempiterna sunt priora corruptibilibus substantia,* id est, secundum substantiam; *est autem nihil sempiternum in potentia,* sicut supple sunt corruptibilia, et in hoc tangit totam rationem virtualiter. Deinde cum dicit:

Ratio vero hæc omnis potentia simul contradictionis est, quod quidem enim non possibile existere, non utique existet in aliquo; possibile autem omne contingit non actu esse, quod ergo possibile esse, contingit et non esse. Idem igitur possibile esse, et non esse; possibile vero non esse, contingit non esse; contingens autem non esse corruptibile, aut simpliciter aut hoc ipso quod dicitur contingere non esse, aut secundum locum, aut secundum quantum, aut secundum quale, simpliciter autem quod secundum substantiam. Nihil ergo incorruptibilium simpliciter potentia est ens simpliciter, aliquid autem nihil prohibet, aut quale, aut ubi; actu ergo omnia.

43. Omnis potentia est contradictionis.

Probat minorem rationis, et arguitur sic: omnis potentia est potentia contradictionis: sed sempiterna non sunt in potentia contradictionis; ergo non sunt in potentia, et per consequens sunt in actu. Dicit ergo, quod *ratio vero hæc,* scilicet ad probandum, scilicet nihil sempiternum esse in potentia, quia *omnis potentia est simul contradictionis,* et loquitur de potentia passiva, qua aliquid potest esse et non esse, vel simpliciter, vel secundum quid, quod probat per oppositum: *quod quidem non est possibile existere non utique existit in aliquo.* Vult dicere quod ubi non est talis potentia, non contingit utraque pars contradictionis, quia quod non est possibile esse nunquam erit, quia non possibile æquipollet impossibili, et impossibile non ipsi necesse esse.

Hic introducuntur combinationes et æquipollentiæ modalium.

Et subdit: *omne autem possibile contingit non esse actu, quod ergo est possibile esse, contingit esse et non esse, idem igitur est possibile esse, et non esse;* ex

Corruptibile duplex.

quo patet, quod potentia est simul contradictionis, quia *possibile esse contingit non esse;* hæc enim duo æquipollent : *contingens autem non esse est corruptibile, aut simpliciter, aut hoc ipsum quod dicitur*, et secundum quid *contingere non esse,* puta *aut secundum locum* , ut si contingit aliquod corpus non esse in loco, tunc est corruptibile secundum locum. Similiter *autem secundum quantum, aut secundum quale*, quodlibet enim horum modorum est aliquid corruptibile secundum quid; *simpliciter autem, quod secundum substantiam,* supple potest esse, et non esse. Concludit ergo intentum quod *nihil incorruptibilium simpliciter est ens in potentia simpliciter*, nam patet ex dictis quod omne, quod est in potentia inquantum hujusmodi, est corruptibile, et hoc si simpliciter sumitur, id est, secundum substantiam. Subdit autem quod *aliquid contingit*, id est, *secundum quid nihil prohibet*, supple ipsa incorruptibilia esse in potentia, *ut secundum quale, aut secundum ubi.* Patet enim quod Luna est in potentia, ut a Sole illuminetur, et etiam Sol est in potentia quando est in ubi Orientis, quod sit in ubi Occidentis; *omnia igitur* supple sempiterna, et incorruptibilia *sunt actu*, ut hujusmodi, hæc fuit minor rationis principalis.

Omnia sempiterna præter primum sunt corruptibilia secundum quid, licet Philosophus non ita universaliter loquatur propter Intelligentias.

Esse, et potentia contradictionis duplex.

Notandum quod duplex est esse, scilicet esse substantiale et simpliciter, et esse accidentale et secundum quid. Similiter aliquid potest dici in potentia contradictionis dupliciter correspondenter, scilicet vel quia potest esse, et non esse simpliciter, vel quia potest esse, et non esse secundum quid.

Sempiterna sunt in potentia contradictionis secundum quid.

Sempiterna ergo, etsi non sint in potentia contradictionis simpliciter, tamen nihil prohibet ea esse in potentia contradictionis secundum quid, ut patet ex prædictis de Luna. Et similiter est de aliis corporibus cœlestibus, nam omnia sunt illuminabilia a Sole, ut tradunt Astronomi et omnia sunt mobilia ad ubi. Deinde cum dicit :

Nec eorum quæ ex necessitate sunt, et ipsa prima, nam si hæc non essent, nihil utique esset. 44.

Primum sequens.

Concludit ex dictis quatuor conclusiones, quarum secunda ponitur ibi : *Nec utique motus.* Tertia quæ sequitur ex secunda ibi : *Propter quod semper agit Sol.* Quarta ibi : *Non est autem timendum.* Dicit ergo, quod non solum supple nihil incorruptibilium simpliciter est ens in potentia simpliciter, sed *nec eorum quæ sunt ex necessitate,* supple aliquid est in potentia, quia necessaria semper sunt in actu, et non possunt esse et non esse; cujus causam subdit, et quidem *ipsa prima*, id est, quod necessaria sunt prima inter omnia, *nam si hæc non essent, nihil esset utique aliorum.*

Omne sempiternum est necessarium et e contra.

Necessarium et sempiternum duplex.

Notandum, quod necessaria non solum dicuntur de sempiternis incomplexis, sed etiam in rebus corporalibus sunt quædam necessaria complexa, puta hominem esse risibilem, et animal esse animal et hujusmodi, et de his verum est, quod non sunt in potentia contradictionis; sunt enim prima, quibus ablatis alia auferuntur, sublatis enim prædicatis necessariis, tolluntur prædicata per accidens. Vel posset hoc referri ad incomplexa

necessaria, talia autem sunt Intelligentiæ, quæ sunt prima entia, quibus ablatis alia auferuntur, quæ etiam non sunt in potentia contradictionis ad esse, et non esse, patet. Deinde cum dicit :

Neque utique motus, si quis est sempiternus; nec si quid motum sempiternum non est secundum potentiam motum, nisi unde quo; hujus autem materiam nihil prohibet existere.

[...]cundum [...]quens. [...]pplicat [...]d dixe[...]at de [...]mpiternis [...] motum mobile [...]ernum ponde[...] ly *si.*

Ponit secundam conclusionem, concludens de motu sempiterno quod dixerat de substantiis sempiternis, dicens quod *nec utique motus si quis est sempiternus, nec si quid est motum sempiternum;* ita quod semper moveatur *non est secundum potentiam motum*, scilicet quod nec talis motus, nec quod movetur tali motu, est in potentia, *nisi unde quo*, id est, nisi ut ab hoc ubi transeat in illud ubi, motus enim est actus entis in potentia; et ideo oportet omne, quod movetur esse in potentia ad terminum motus, licet non sit in potentia ad ipsum moveri. Et subdit quod *hujus autem*, quod scilicet movetur motu sempiterno, *nihil prohibet materiam existere*, eo modo quo expositum est 8. hujus, in quadam quæstione, esse materiam in cœlo, secundum viam Philosophorum. Deinde cum dicit :

Propter quod semper agit Sol, et astra, et totum cœlum.

[...]rtium [...]quens. [...] 48. d. [...]q. 2.

Ponit tertiam conclusionem, quæ sequitur ex secunda, quia enim illud quod movetur motu sempiterno, puta cœlum et astra, agit mediante motu; et ideo sequitur *propter hoc quod Sol, et astra, et totum cœlum semper agit*, et propter hoc ex perpetuitate motus cœli, probat Philosophus perpetuitatem generationis et corruptionis, ut patet secundo de generatione, text. com. 56. et inde. Deinde cum dicit :

Non est autem timendum nequando stent quod timent qui de natura, neque laborant hæc agentia, non enim inest potentia contradictionis ipsis, ut corruptibilibus motus, ut laboriosa sit continuatio motus; nam substantia materia, et potentia non actu causa hujus. 45.

Quartum sequens.

Ponit quartam conclusionem, quæ etiam sequitur ex prædictis, quia enim cœlum semper movetur, *non est timendum, nequando stet, quod timent qui de natura*, scilicet quidam Naturales Philosophi, puta Empedocles et sui sequaces, qui posuerunt mundum quandoque corrumpi, quandoque generari secundum quod nunc lis, nunc amicitia regnat, ut dictum est 1. et 3. hujus. Et subdit, quod *etiam hæc agentia*, id est, corpora cœlestia, quæ semper agunt, id est moventur, *nec laborant* in eo scilicet quod moventur, *non enim inest ipsis motus secundum potentiam contradictionis*, ut quandoque moveantur, et quandoque non; *ut est in corruptibilibus*, quæ habent esse per *motum ut continuatio motus sit in eis laboriosa*, cujus causam subdit : *nam substantia materia, et potentia, non actu causa hujus est.* Vult dicere, quod causa, quare corruptibilia moventur cum labore, est, quia non sunt in actu, sed in potentia ad moveri et non moveri, nec habent ex natura, vel ex substantia sua, quod semper moveantur; patet enim quod animalia in movendo fatigantur, similiter et de aliis.

Unde sit in animalibus fatigatio in laborando?

Excusat Philosophum.

Notandum autem, quod Philosophus loquitur de perpetuitate mo-

determinat veritatem. tus secundum ea, quæ novit per viam naturalem, licet nulla ejus ratio concludat necessario; quia secundum rei veritatem motus cœli aliquando incepit, et aliquando finietur, licet naturæ corporis cœlestis quantum est de se non repugnet continuo, et perpetuo moveri.

SUMMARIUM.

Corruptibilia conveniunt cum sempiternis, quod semper agant ex parte sua, differunt ab eis, quod sint in potentia seductionis. In bonis actus est melior, et in malis prior potentia.

Text. com. 18. Imitantur autem incorruptibilia, et quæ in transmutatione sunt entia, ut terra et ignis; etenim hæc semper agunt, nam secundum se, et in seipsis habent motum.

Convenientia corruptibilium et incorruptibilium corporum. Comparat corruptibilia sempiternis, de quibus fuerat locutus. Circa quod duo facit: quia primo comparat ea penes convenientiam. Secundo penes differentiam. Secunda ibi: *Potentiæ vero.* Dicit ergo, quod *ea entia* scilicet corruptibilia *quæ sunt in transmutatione, ut terra et ignis imitantur*, scilicet ipsa corpora *incorruptibilia; hæc etenim*, scilicet corruptibilia, puta ignis, *semper agunt*, ignis enim quantum est de se, semper ignit præsente passo, et similiter terra, et alia hujusmodi semper agunt suas operationes naturales, cujus causam subdit: *nam secundum se, et in ipsis*, id est, in seipsis *habent motum*, quatenus scilicet habent formas proprias, quæ sunt principia naturalium operationum et motuum; assimilantur ergo corporibus incorruptibilibus, quæ etiam semper agunt ut prædictum est. Deinde cum dicit:

Potentiæ vero aliæ de quibus definitum est omnis contradictionis sunt, nam possibile sic movere potest et non sic, quæcumque secundum rationem, irrationabiles vero per aliud esse, et non contradictionis erunt eædem. 4[illegible]

Differ[entia] eorum. Comparat ea penes differentiam dicens, quod *potentiæ aliæ de quibus definitum est*, id est, quod potentiæ aliæ rerum corruptibilium, de quibus supra declaratum fuit, *omnes sunt contradictionis;* cujus oppositum ostensum est de incorruptibilibus, et aliis substantiis sempiternis, quæ non sunt in potentia contradictionis, tamen aliter est et aliter in diversis potentiis; *nam possibile secundum rationem*, id est, secundum potentiam rationalem, *potest sic, et non sic movere*, ut dictum fuit supra, et hoc modo sunt contradictionis; *irrationales vero* potentiæ *erunt eædem contradictionis per adesse, et non*, licet supple de se semper operentur uno modo.

Pot[entiæ] contr[adic]tionis conv[eniunt] ratio[nali]bus et irrati[onali]bus p[oten]tiis.

Notandum, quod absque exceptione omnes potentiæ passivæ ex se sunt contradictionis, et sic loquitur supra Aristoteles; potentiæ vero activæ, de quibus est hîc sermo, sunt contradictionis, sicut exponit Philosophus per adesse et non. Quod si intelligatur passivo approximato, et non approximato, sic omnis activa cujus actio dependet a passo, potest esse contradictionis, non ex se, *sed aliunde*, si intelligatur de impedimento quod potest adesse et non; sic omnis potentia activa naturalis corruptibilis, est impedibilis, etiam per causam naturalem aliam activam. Sed nulla naturalis sive irrationalis ex se habet posse oppositas actiones elicere circa idem, sive

Reso[lutio] dicto[rum] nota[tu] vide q[uæst.] hujus [in] fine

ex se agere, vel non; quomodo potentia rationalis est ex se contrarietatis vel contradictionis, ut superius expositum fuit, in quadam quæstione; et sic patet qualiter potentia rationalis et irrationalis activa est contradictionis differenter. Deinde cum dicit :

47. Si ergo sunt aliquæ naturæ tales, aut substantiæ quales dicunt, qui in rationibus ideas, multo magis sciens utique erit aliquid quam per se scientia, et motum quam motus, hic enim actus magis, illa autem potentia horum. Quod quidem igitur est prius actus potentia, et omni principio mutabili, palam.

Contra Platonicos. Ex prædictis concludit falsitatem cujusdam Platonici dicti, unde dicit quod *si ergo sunt aliquæ tales naturæ aut substantiæ quales dicunt, qui in rationibus ideas.* Plato enim, ut sibi imponitur, dixit esse formas separatas, quas dicebat maxime esse, ponebat enim scientiam separatam, quam dicebat per se scientiam, et esse primum in genere scibilium, et similiter motum separatum, esse primum in genere mobilium; si, sic inquam, dicatur, *multo magis*, ut patet ex prædictis, *erit utique sciens* supple primum in genere scibilium, *quam per se scientia*, id est, quam scientia separata, et *motum*, id est, mobile quod movetur *quam motus*, scilicet separatus; *hæc enim* supple sciens, et mobile quod movetur, sunt *magis actus, illa autem*, scilicet motus et scientia *potentiæ eorum;* ostensum est autem prius quod actus est prior potentia, quare dictum Platonicum erit nullum. Ultimo epilogat quod *quidam igitur actus est prior quam potentia et omni principio mutabili*, id est, possibili passivæ, *palam*, scilicet ex dictis. Tunc sequitur illa pars : Epilogus.

Quod autem et melior, et honorabilior studiosa potentia actus ex his est palam, quæcumque enim secundum posse dicuntur, idem est potens contraria, ut quod dicitur posse, et convalescere idem est, et languens, et simul, eadem enim potentia convalescendi, et laborandi, et quiescendi, et movendi, et ædificandi, et destruendi, et ædificari, et corrui. Posse quidem igitur contraria simul existit, contraria vero est impossibile simul existere, ut sanum esse et laborare, quare necesse est horum alterum esse bonum, p sse vero similiter utrumque aut neutrum, actus vero melior est. Text. com. 29.

Ubi postquam Philosophus comparavit actum ad potentiam, penes ordinem prioris et posterioris, nunc comparat ea penes bonum et malum. Circa quod duo facit : primo veritatem præmittit. Secundo quædam corollaria concludit. Secunda ibi : *Palam ergo.* Prima pars in duas : quia primo probat quod actus est simpliciter melior potentia in bonis. Secundo e converso in malis. Secunda ibi : *Necesse autem.* In prima parte intendit talem rationem : Id quod est simpliciter bonum est melius eo, quod est secundum quid bonum, et mixtum cum malo. Sed actus est hujusmodi respectu potentiæ in bonis, scilicet quod actus est simpliciter bonus, potentia vero secundum quid bona, et mixta cum malo; ergo actus est simpliciter melior quam potentia in bonis. Dicit ergo quod *manifestum est ex his, quod actus est melior, et honorabilior studiosa potentia*, hoc est, potentia quæ est ad bonum, cujus ratio est, quia potentia est ad contraria; et ideo subdit : *quæcumque enim dicuntur secundum posse*, id est, habent 48. Sermo comparativus potentiæ, et actus penes bonum et malum. Actum esse meliorem potentia in bonis probat.

potentiam in bonis *idem est potens ad contraria, ut quod dicitur posse convalescere idem est, et languens simul*, scilicet in potentia; *eadem enim est potentia convalescendi et laborandi*, id est, infirmandi, *et quiescendi, et movendi, et ædificandi, et destruendi, et ædificandi et corruendi* passive. Patet igitur, quod *posse quidem contraria simul existit*, simul enim est potentia ad contraria; *sed contraria simul existere* in actu *est impossibile, ut sanum esse et laborare, quare horum*, scilicet contrariorum *necesse est alterum esse bonum;* similiter et supple alterum esse malum, *posse vero,* id est, potentia est, *similiter ad utrumque, aut* pro sed, *neutrum* habet supple in actu, *actus ergo est melior.* Vult dicere, quod contrariorum alterum habet rationem boni, puta esse sanum; aliud vero habet rationem mali, puta esse ægrotum, similiter et in aliis; actus ergo in bonis, puta esse sanum, est simpliciter bonum. Potentia vero, quia est simul ad contraria, et neutrum habet actu, non est bonum, nisi secundum quid, quatenus respicit alterum contrariorum, quod habet rationem boni; tamen sic ut est bonum secundum quid est bonum admixtum malo, quatenus etiam respicit simul alterum contrariorum, quod habet rationem mali. Deinde cum dicit:

Al. et ædificari et corrui.

Potentia est secundum quid bonum et malum, actus vero simpliciter.

49. Necesse autem, et in malis finem, et actum esse deteriorem potentia, quod enim potens idem ambo contraria.

In malis potentia esse meliorem actus probat.

Probat quod in malis actus sit pejor potentia, et intendit talem rationem: Illud quod est simpliciter malum, pejus est eo, quod est secundum quid malum, et mixtum cum bono; sed actus est hujusmodi respectu potentiæ, ergo etc. Minor probatur, quia potentia est ad utrumque contrariorum simul, quorum neutrum habet actu, et ideo potentia ad malum est secundum quid malum; est etiam admixta bono, quatenus respicit alterum contrarium simul, quod habet rationem boni, actus autem est simpliciter malus. Dicit ergo quod *necesse est finem et actum in malis esse deteriorem potentia; quod enim potens* est, id est, in potentia, *idem est* supple in potentia, *ambo contraria,* et tunc ut prius. Deinde cum dicit:

Palam ergo, quia non est aliquid quod malum præter res, posterius enim ipsi naturæ malum quam potentia.

Concludit quædam corollaria et sunt duo, secundum ponitur ibi: *Non ergo nec in his.* Dicit ergo, quod *palam, quoniam id quod est malum non est aliquid præter res,* scilicet quæ sunt bonæ secundum naturam suam, ita quod intelligatur aliquid separatum malum a rebus; cujus causam subdit, *enim* pro quia, malum *ipsi naturæ posterius* quam potentia, id est, quod *malum* est magis elongatum a perfectione naturæ, *quam potentia,* ex quo sequitur, quod cum potentia non sit aliquid præter res. Deinde cum dicit:

Primu sequen

Peccat ergo nihil, e secund Aristo lem

Non ergo nec in eis, quæ a principio, et sempiternis quidquam est, neque malum, neque peccatum, neque corruptum, etenim corruptio malorum.

Ponit secundum corollarium, quod sequitur ex primo, quia enim malum est posterius a perfectione naturæ quam potentia, et potentia *non est* in rebus *sempiternis, nihil erit*

Secund seque Nega forte P losopl peccat in Ang sed si

principiis onformiter loquitur. *malum nec peccatum naturæ nec corruptum,* id est, corruptio; corruptio enim est de genere *malorum*, est autem hoc intelligendum de corruptione simpliciter, et in substantia; *nam corruptio* secundum quid, puta secundum ubi, aut secundum quale, nihil prohibet esse in rebus sempiternis ut prædictum fuit.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP V

Actum priorem esse potentia, perfectione.

SUMMARIUM.

Actum esse priorem potentía, cognitione, duobus exemplis geometrícis optime ostenditur per totum sequens caput.

ext. com. 20. Inveniuntur autem, et diagrammata actu, nam dividentes inveniunt, si vero essent divisa, manifesta utique essent. Nunc autem insunt potentia, propter quid duo recti trigonum, quia qui circa unum punctum anguli æquales duobus rectis; si ergo educeretur, qui juxta costam, videnti utique statim esset palam propter quid
50. in semicirculo rectus universaliter, quia si æquales tres, quæ bases duæ et quæ ex medio superstans recta videnti, palam enim illud scivit, quare palam, quia potentia entia ad actum reducta inveniuntur.

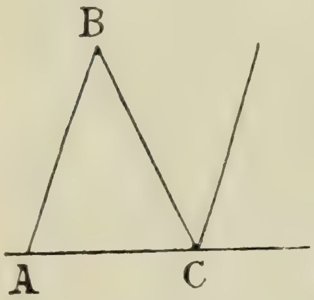
Sermo mparatis potentiæ et tus penes tellectum. Postquam Philosophus comparavit actum ad potentiam penes prius et posterius, et penes bonum et malum, nunc comparat eas penes intellectum. Circa quod duo facit : quia primo comparat actum ad potentiam penes actum intellectus, qui est intelligere vel cognoscere. Secundo penes verum et falsum, quæ sunt circa actum intellectus. Secunda ibi : *Quoniam autem ens.* Prima in duas secundum quod dupliciter ostendit quod actus habet magis rationem cognoscibilis quam potentia ; primo ostendit hoc inducendo in exemplis. Secundo probando a causa priori. Secunda ibi : *Causa vero.* Dicit ergo, quod *diagrammata*, id est, descriptiones figurarum Geometricarum *inveniuntur,* id est, cognoscuntur per inventionem *actu,* id est, quando fiunt actu; *nam dividentes,* supple Geometræ, puta lineas et superficies, *inveniunt,* scilicet vera esse ea, quæ quærunt; patet autem quod divisio est reductiva ad actum ejus, quod fuit in potentia, partes enim sunt potentialiter in toto. Unde subdit : *si vero essent divisa* supple secundum quod exigit inventio veritatis, *manifesta utique essent illa*, scilicet quæ quæruntur, *nunc autem,* scilicet ante divisionem et reductionem ad actum *sunt in potentia; et ideo* supple non statim fit notum quod quæritur, quod declarat per duo exempla, quorum primum est de passione trianguli dicens, ut supple si quæratur *propter quid duo recti trigonum*, id est propter quid triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, et subdit causam, *quia circa unum punctum* sunt anguli *æquales duobus rectis, si ergo educeretur*, id est protenderetur angulus, scilicet exterior *qui est juxta costam,* id est, latus trianguli, *videnti utique statim esset palam*, scilicet quod triangulus habet duos rectos. Secundum exemplum est de qualitate et rectitudine anguli descripti in semicirculo, dicens : *ut* si supple quæratur *propter quid angulus* supple descriptus in *semicirculo est universaliter rectus*. Et subdit

Diagrammata quæ!

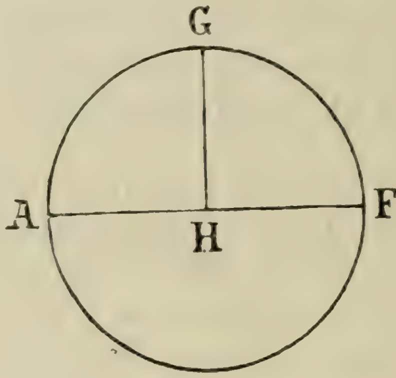
32. Euclidis.

causam : *quia si æquales tres, et quæ bases duæ, et quæ ex medio superstans recta, palam enim videnti qui illud scivit*. quod scilicet talis angulus semicirculi sit semper rectus; concludit ergo intentum, *quare palam, quia entia in potentia* remota *reducta ad actum inveniuntur*, id est, veraciter cognoscuntur.

51. Theoria Geometrica de triangulo et passionibus ejus quære in primo elementorum Euclidis.

Ad evidentiam primi exempli describatur Triangulus *A B C*, et protendatur basis ejus quæ est *A C*, in directum et continuum; tunc igitur hæc basis protracta, et protensa cum latere trianguli quod est *B C*, constituet angulum extrinsecum in puncto *C*, qui æqualis est duobus intrinsecis sibi oppositis, scilicet angulo *A*, et angulo *B*, certum est autem quod duo anguli circa punctum *C*, quorum unus est extrinsecus triangulo, et alius intrinsecus æquipollent duobus rectis; nam
13.Euclidis. secundum regulam Geometricam, linea recta super aliam rectam qualitercumque cadens constituit duos angulos rectos, aut æquipollentes duobus rectis; ex quo sequitur quod angulus intrinsecus constitutus in puncto *C*, cum aliis duobus, qui sunt angulus *A*, et angulus *B*, qui erant æquales angulo exteriori circa punctum *C*, omnes scilicet tres sunt necessario æquales duobus rectis; ideo ait Philosophus, quod causa per quam probatur quod triangulus habet duos rectos, est, quia anguli circa unum punctum *C*, quorum unus est extrinsecus producendo basim trianguli, statim utique videnti scilicet talem dispositionem figuræ, esset palam quod scilicet triangulus habet duos rectos.

Ad evidentiam secundi exempli describatur semicirculus *A G F*, et in puncto *G*, qualitercumque cadat in semicirculo, constituatur angulus, cui substernatur basis *A F*, quæ est diameter circuli; dico ergo quod angulus *G*, est rectus cujus probatio est, quia cum linea *A F*, sit diametrum circuli, oportet quod transeat per centrum quod est *H*, producatur ergo linea *H G*, sic; igitur linea *H G*, est æqualis lineæ *H A*, quia sunt ductæ a centro ad circumferentiam. Ducatur etiam linea recta *A G*, quæ constituet triangulum cum linea *A H*, et linea *H G*; ergo in triangulo isto *A G H*, æqualis est angulus partialis *G*, angulo *A*, quia omnis trianguli cujus omnia latera sunt æqualia, anguli qui sunt supra basim sunt æquales; duo ergo anguli scilicet angulus *A*, et angulus *G*, simul sumpti sunt duplum solius anguli *G*; sed angulus *G H F*, ex hoc quod est exterior, est æqualis duobus angulis partialibus oppositis, scilicet angulo *A*, et angulo *G*; ergo angulus *G H F*, totalis est duplus

Ingenios declarati Geometri ca.

anguli *G*, partialis. Similiter subtrahatur linea recta *G*, *H*, tunc probabitur sicut prius quod angulus *F*, est æqualis angulo *G*, hujus secundi trianguli qui est *G F H*, eo quod duo latera, scilicet *H G*, et *H F*, sunt æqualia cum sint ducta a centro ad circumferentiam, et angulus exterior *A H G*, erit æqualis utrique intrinseco opposito, scilicet angulo *G*, et angulo *F*, et per consequens duplus anguli *G*, intrinseci. Patet ergo ex omnibus his quod duo anguli intrinseci, scilicet *A H G*, et angulus *G H F*, sunt duplum totius anguli *A G H*, sed duo anguli, scilicet angulus *A H G*, et angulus *G H F*, sunt aut recti, aut æquales duobus rectis, quia linea *G H*, cadit super lineam *A F;* ergo angulus *G* totalis, qui est in semicirculo, est rectus, et hoc est quod ait Philosophus, quod causa per quam demonstratur esse rectus angulus, qui est in semicirculo, est, quia tres scilicet lineæ æquales sunt, scilicet duæ in quas dividitur basis, puta linea *A H*, et linea *H F*, et tertia, quæ est media istarum duarum superstans recta, scilicet linea *H G*, projecta super basim a centro ad circumferentiam; qua dispositione facta videnti erit palam scienti illud, id est scienti principia Geometriæ, erit inquam palam, quod angulus, qui est in semicirculo est rectus facta divisione et reductione ad actum modo prædicto. Deinde cum dicit :

52 Causa vero quia intelligentia est actus, quia et ex actu potentia, et propter hoc facientes cognoscunt; posterius enim generatione quæ secundum numerum actus.

Probat intentum a priori et a causa, et intendit talem rationem : Objectum et potentia proportionantur, sed intellectus est quidam actus; ergo objectum in actu est magis proportionatum ipsi intellectui, et per consequens magis cognoscibile ab intellectu. Ideo dicit, quod *causa vero*, scilicet dicti præcedentis est, *quia intelligentia*, id est, intellectus *est actus;* unde concludit : *quare ex actu cognoscitur potentia,* id est, ens in potentia magis cognoscitur cum reducitur ad actum, *et propter hoc facientes*, id est, reducentes aliquid ad *actum cognoscunt*, ut patet in descriptionibus supradictis; *enim* pro quia, *actus est posterius generatione* quam potentia, *quæ secundum numerum*, id est, in eodem numero, ut superius dictum fuit.

Pobat prioritatem actus in ratione cognoscibilis a priori.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. VI.

Quo pacto ex veritate, et falsitate actus sit præstantior potentia?

SUMMARIUM.

Verum et falsum esse magis proprie circa ea quæ sunt actu, quam circa ea quæ sunt potentia. Explicatur diversitas de veritate in rebus et in oratione, et in simplicibus et complexis. Doctor bene explicat singula, et quid verum et falsum mentale.

Quoniam autem ens dicitur, et non ens, hoc quidem secundum figuras categoricas; illud vero secundum potentiam, aut actum horum aut contraria, hoc autem maxime proprie, aut verum, aut falsum. Text. com. 21.

Comparat actum ad potentiam penes verum et falsum, quæ sunt circa actum intellectus, intendens

quod verum, et falsum sunt proprie circa ea quæ sunt actu, magis quam circa ea quæ sunt in potentia. Circa quod tria facit. Primo proponit intentam conclusionem. Secundo addit ejus probationem. Tertio ex dictis infert quamdam conclusionem. Secunda ibi : *Hoc autem in rebus*. Tertia ibi : *Palam etiam et quod*. Dicit ergo quod *quoniam ens et non ens oppositum dicitur*, sive dicitur dupliciter, hoc quidem id est uno modo *secundum figuras categoriarum*, id est, secundum decem Prædicamenta; *illud vero*, scilicet alio modo *secundum potentiam aut actum*, aut *horum contraria*, sic exponendo quod *horum*, id est, tam entis quam non entis *contraria*, id est, sive accipiantur actu, vel potentia quæ sunt contraria; hoc autem, scilicet quod est in actu, sive ens, sive non ens *maxime proprie* dicitur *verum aut falsum*, ita quod verum et falsum proprie competunt rei quando est, eo modo quo est, et est in actu, sive ens, sive non ens, sive unum contrarium, sive aliquid, quatenus utrumque contrariorum contingit esse et in potentia, et in actu. Deinde cum dicit :

Comparat quoad intellectum actum ad potentiam et hoc quoad veritatem et falsitatem.

Divisio entis duplex.

Verum et falsum competunt proprie his quæ sunt in actu.

53. Hoc autem in rebus est componi aut dividi. Unde verum est divisum dividi, et compositum componi. Mentitur autem e contrario se habens atque res ipsæ se habent quandocumque est, aut non est quod verum dicitur aut falsum, hoc perscrutandum quid dicimus. Non enim propter nos existimare te vere album esse, tu albus es, sed propter te esse album nos hoc dicentes verum dicimus.

Probat dictam conclusionem. Circa quod tria facit. Primo probat conclusionem quantum ad verum et falsum in substantiis compositis. Secundo in incompositis et simplicibus. Tertio recapitulat quod dixerat de utrisque. Secunda ibi : *Circa incomposita vero*. Tertia ibi : *Esse vero ut verum*. Prima in duas. Primo proponit rationem ad probandum intentum. Secundo ex dictis infert quamdam diversitatem circa veritatem et falsitatem in opinione et oratione. Secunda ibi : *Si igitur hoc quidem*. In prima parte intendit talem rationem : Verum, et falsum sunt circa compositionem et divisionem intellectus, cui correspondet compositio autem et divisio in re; compositio autem, et divisio in re important actum, et non potentiam; ergo similiter verum et falsum sunt circa compositionem, vel divisionem intellectus. Dicit ergo, quod *hoc autem*, scilicet verum, et falsum *in rebus est componi aut dividi*, scilicet ipsas res ; unde aliquis putans dividi divisum *verum est*, id est, veram habet opinionem, ut qui putat asinum non esse equum; et similiter qui compositum componi putat, *mentitur autem e contrario se habens*, etc. id est, falsam habet opinionem, ut qui putat asinum non esse animal. Vult dicere, quod ex hoc quod verum et falsum in rebus non est aliud quam ipsas res *dividi aut componi*, ideo qui putat *dividi* quod est *divisum* in re, *aut componi* quod est *compositum* in re, verum putat. *Mentitur autem e converso habens res*, id est, qui in sua opinione habet e contrario res quam se habeant in natura sua, ut qui opinatur asinum esse equum, aut asinum non esse animal *quandocumque est aut non est;* quare *quod verum dicitur aut falsum,*

Verum ... falsum ... compo... atq... divis... dupl...

Causa... ritatis ... falsit... in opi... intelle... est co... ponde... actuali... parte...

hoc perscrutandum quod dicimus, id est, quod quando aliquid est, aut non est, tunc dicitur verum et falsum, et hoc quod dicimus perscrutandum est, scilicet qualiter est in rebus; *non enim propter nos existimare te esse album tu es albus, sed* e converso *propter te esse album nos dicentes hoc, verum dicimus;* res enim est causa veritatis, et falsitatis in opinione et oratione, et non e converso.

Resolutio dictorum. Notandum, quod ex his patet verum esse, quod Philosophus dixerat, scilicet quod verum, et falsum in rebus est ipsas res componi, et dividi scilicet in actu; veri-
54. tas enim, et falsitas quæ est in opinione, sive oratione composita vel divisa, reducitur ad compositionem vel divisionem rei in actu ut ad causam. Quia igitur intellectus format compositionem, sumendo duo quorum unum respectu alterius se habet ut formale, et ut alteri inexistens, puta prædicatum respectu subjecti; ideo oportet quod ex parte rei, puta in substantiis compositis, sit aliqua compositio aliquorum duorum, quorum unum se habet ut forma, sive accidentalis, sive substantialis et essentialis; et alterum se habet ut materia, et subjectum, puta cum dicitur homo est animal, vel homo est albus; oportet enim hæc esse composita in re, si vera debeat esse compositio, vel propositio quam intellectus format, sive intra se, sive extra se, cum per vocem format orationem, ab eo enim quod res est, vel non est, oratio dicitur vera, vel falsa esse. Deinde cum dicit :

Subjectum et prædicatum in enuntiatione correspondent materiali et formali in rebus extra.

Si igitur hæc quidem semper componuntur, et non impossibilia dividi; hæc vero semper divisa, et impossibilia componi, hæc autem contingunt contraria. Esse quidem est componi, et unum esse, et non esse non componi sed plura esse. Circa contingentia quidem; igitur eadem sit falsa, et vera opinio, et oratio eadem; et contingit quandoque veram esse, et contingit quandoque esse falsam; circa impossibilia vero aliter se habere non fit aliquando verum, aliquando falsum, sed semper hæc vera, et hæc falsa.

Text. com. 22.

Infert ex dictis quamdam diversitatem circa veritatem et falsitatem in opinione, sive oratione; quia enim compositio et divisio in re est causa veritatis et falsitatis in opinione et oratione, sequitur quod secundum differentiam compositionis et divisionis quæ est in rebus, sit differentia veritatis et falsitatis quæ est in opinione et oratione. In rebus autem reperitur differentia, quam exprimit Philosophus dicens, *si* pro quia, igitur *hæc quidem semper componuntur*, scilicet in re, et sunt *impossibilia dividi*, puta homo et animal, *hæc* vero, id est, *alia semper sunt divisa, et impossibilia componi*, puta homo et asinus. Hæc autem, id est, quædam alia contingunt contraria, puta ambulans, quatenus homo quandoque ambulat, quandoque non ambulat. *Esse* quidem in quo supple consistit compositio intellectus aut orationis est componi *et unum esse*, id est, significat quamdam compositionem et unionem; *non esse* vero in quo supple consistit divisio et negatio, significat *non componi, sed plura esse*, id est, tollit compositionem, et ponit diversitatem, quia inquam sic est, patet quod *circa contingentia quidem igitur* quæ, scili-

55. Rerum quædam semper sunt compositæ, quædam semper divisæ, quædam vero alternatim se habentes et propotentia aliter in intellectu componente et dividente est veritas vel falsitas.

Esse et non esse quid?

cet possunt componi et dividi *eadem*, scilicet numero, *opinio* sive *oratio sit vera et falsa; et contingit quandoque veram esse, et quandoque falsam*, puta hæc opinio, sive oratio, homo ambulat est vera, homine ambulante, et falsa, homine quiescente. *Circa vero impossibilia aliter se habere*, puta quæ semper componuntur, vel semper dividuntur, *non fit aliquando vera, aliquando falsa,* scilicet opinio vel oratio, *sed* quæ vera est, *semper vera est*, puta homo est animal, et *quæ est falsa, est semper falsa*, puta asinus est equus. Patet ergo ex his quod secundum trinam diversitatem circa compositionem et divisionem in re oritur trina diversitas circa veritatem, et falsitatem in opinione et oratione. Deinde cum dicit :

Compositio et divisio et veritas et falsitas diversificantur tripliciter.

Circa incomposita vero quidem esse aut non esse, et verum, et falsum; non enim est compositum, ut sit quidem quando divisum fuerit, ut album lignum aut incommensurabilem diametrum, nec verum, et falsum similiter existet adhuc et in aliis.

Ostendit oppositum quantum ad verum et falsum, in substantiis incompositis et simplicibus, quales secundum Aristotelem sunt substantiæ immateriales. Circa quod tria facit. Primo præmittit quod non eodem modo est verum et falsum in simplicibus, sicut in compositis. Secundo ostendit quomodo verum, et falsum sint in simplicibus. Tertio quod dixerat adaptat ad propositum ostendendum. Secunda ibi : *Sed est verum quidem.* Tertia ibi : *Et omnes sunt actu.* Prima in duas secundum duas rationes, quas assignat. Prima est, quia scilicet simplicia non sunt composita sicut illa. Secunda est, quia non eodem modo habent esse, sicut autem res se habet ad esse sic ad veritatem. Secunda ponitur ibi : *Ac sic nec verum.* Dicit ergo, quod *circa incomposita vero ut* sunt substantiæ immateriales et simplices *quid esse et non esse, et verum et falsum*, id est, quod in talibus non est verum, et falsum propter compositionem, aut divisionem quæ sit in rebus, sed per hoc quod cognoscitur de eis *quid est*, aut non cognoscitur. Cum enim intellectus attingit ad cognoscendum *quod quid est* alicujus simplicis, tunc est verus, cum vero non attingit; sed forte attribuit sibi aliquid aliud, tunc intellectus est falsus. Subdit autem causam dicti : *non enim est compositum* supple in rebus simplicibus, ut *quandoque sit* quidem compositum, et non sit, *quandoque divisum fuerit, sicut lignum album, aut diametrum incommensurabilem*, quod dupliciter exponitur. Uno modo sic, quod in simplicibus non est compositio, ut posset dici quod quando res componitur, quod tunc intellectus componens esset verus, vel quando res dividitur, tunc intellectus componens esset falsus. Alio modo sic, quod in simplicibus non est compositio, ita quod cum dicitur de eo quod sit, significetur affirmative ejus compositio; et cum dicitur de eo quod non sit, significetur negative ejus divisio sicut in rebus compositis, verbi gratia, cum dicitur lignum est album, significatur ejus compositio; et cum dicitur quod diameter non est commensurabilis, significatur ejus divisio; utraque expositio ad idem tendit, prima tamen planior. Con-

Quod non sit verum et falsum in simplicibus uniformiter et in compositis ostendit.

Modus cognoscendi simplicia.

cludit ergo Philosophus, quod *verum et falsum non adhuc similiter existent in his*, scilicet simplicibus, *et in aliis*, scilicet compositis, ut patet ex prædictis. Deinde cum dicit :

Al. Ac. Aut sicut nec verum in his idem, sic nec esse.

Sicut se habet res ad esse sic ad veritatem.

Assignat secundam rationem dicens, quod *nec sic est idem verum in his*, scilicet simplicibus *sicut nec esse;* quia igitur aliter habent esse simplicia quam composita, sequitur quod aliter in eis est verum, nam sicut res se habet ad esse, sic se habet ad veritatem, ex 2. hujus. Patet igitur ex duplici hac ratione quod verum, et falsum non est eodem modo in compositis sicut in simplicibus. Deinde cum dicit :

56. Sed est verum quidem aut falsum attingere quidem, et repræsentare verum, non enim idem affirmatio et repræsentatio ; ignorare autem non attingere; decipi enim circa quod quid est non est, sed aut secundum accidens. Similiter autem, et circa compositas substantias, non enim est decipi.

Quomodo verum est in simplicibus ?

Ostendit quomodo sit verum et falsum in simplicibus. Dicit ergo, quod *verum quidem aut falsum est* supple in simplicibus hoc modo *attingere quidem*, scilicet mente ad ipsum simplex hoc verum est, quod est in simplicibus. Et subdit : *non enim est idem affirmatio et dictio sive repræsentatio*, quod dicit ad removendum dubium, quatenus repræsentatio sive dictio quandoque sumitur pro affirmatione, ut patet 4. hujus, t. c. 16. ubi dicitur quod dictio est notior quam negatio, non sic autem sumitur in proposito; sed hoc dicere, idem est quod repræsentare, sive significare per vocem, quædam tamen littera non habet *dicere*, sed *repræsentare;* sic ergo vult Philosophus quod attingere mente, et repræsentare voce ipsum *quid est* rei simplicis, est esse verum in simplicibus. Non attingere autem, scilicet mente ipsum simplex, est omnino *ignorare ;* simplex enim, quia non est compositum, non potest sciri secundum quid sui, et secundum quid sui ignorari ; et ideo qui non attingit ad *quod quid est* ejus, ipsum omnino ignorat ; et subdit : *decipi enim*, id est, dicere falsum *circa quod quid est*, scilicet simplicium *non est*, id est, non contingit, *sed aut* pro nisi *secundum accidens*. Hoc autem ideo dicit, quia dixerat quod attingere simplicia est dicere verum in eis, propter quod videretur quod non attingere esset dicere falsum aut decipi; et tamen hoc non dixit, sed quod non attingere est ignorare, cujus causam tangit, quia non contingit decipi, supple circa *quod quid est*, nisi secundum accidens. Unde tertio de Anima text. com. 26. dicitur, quod sicut sensus semper est verus circa proprium objectum, sic intellectus circa *quod quid est* ejus proprium objectum non decipitur. Ratio hujus est, quia aut intellectus attingit *quod quid est* rei, et tunc vere cognoscit quid est res ; aut non attingit, et tunc non apprehendit illam rem, quare circa eam non verificatur, nec decipitur.

Dictio vel dicere accipitur dupliciter.

Aliud repræsentare vel dicere et aliud affirmare.

Nec falli nec decipi sed ignorare opponitur vero in simplicibus.

Quære plura ad hæc 3. et 8. d. 1.

Notandum, quod sicut dictum fuit 6. hujus cap. de vero, text. com. 8. verum in intellectu est duplex, scilicet verum incomplexum, et verum complexum, secundum 57.

Verum mentale duplex et differentia eorum.

duplicem operationem intellectus, secundum quarum utramque natus est conformari objecto, ut mensuratum mensuræ, ex 5. hujus, cap. de ad Aliquid text. 20. Est autem inter istas veritates una differentia, quia veritati incomplexæ non opponitur falsitas, sed ignorantia, juxta illud quod allegatum est tertio de Anima, text. com. 27. quod intellectus circa *quod quid est* semper est verus, sicut sensus circa proprium sensibile, et hoc intelligendum est præcipue circa conceptum simpliciter simplicem. Et voco *conceptum simpliciter simplicem*, qui non est resolubilis in alios conceptus, sicut est conceptus entis, et conceptus ultimarum differentiarum. De tali ergo conceptu verum est illud tertii de Anima; nam intellectus simplex circa conceptum non simpliciter simplicem, licet non possit esse formaliter falsum, potest tamen esse virtualiter falsus, apprehendendo scilicet aliquid sub determinatione non conveniente, sed repugnante sibi; et hoc modo dicitur 5. hujus cap. de Falso, text. c. 34. quod est aliqua ratio in se falsa, puta ista : *animal rationale insensibile*, et tamen illa ratio in se falsa est intelligibilis simplici apprehensione, licet ipsa non includat aliquod *quid*, nisi forte, *quid nominis*. Secundum hunc modum potest exponi intentio Philosophi in capite præsenti, ubi ipse videtur distinguere de intelligentia simplicium, inquantum est circa *quid* simplicium, et circa *quid* compositorum; nam circa *quid* compositorum cadit deceptio per accidens, quia scilicet compositum est natum facere conceptum, non simpliciter simplicem, in quo potest cadere falsitas virtualiter, non sic autem in *quid* simplicium. Si enim, ut dicit quidam expositor, intelligeret per accidens, scilicet in attribuendo alteri illud *quid*, non esset differentia, quia ita in *quid* simplicium potest intellectus simplex esse falsus per accidens isto modo, sicut in *quid* compositorum. Secundæ autem veritati, quæ est veritas complexa, opponitur ignorantia privative, et falsitas contrarie, quando uniuntur scilicet ea quæ in re non sunt unita. Aliter exponitur ly *decipi per accidens*, nam circa *quod quid est* nullus decipitur, nisi componendo aut dividendo, quod quidem contingit dupliciter in substantiis compositis : uno modo componendo definitionem cum re definita, aut etiam dividendo, puta dicendo : asinus est animal rationale mortale, aut homo non est animal rationale mortale; patet ergo, quod utrobique est falsum. Alio modo si definitio constituatur ex partibus repugnantibus, puta dicendo : homo est animal insensibile. Primo modo, definitio est falsa, quia non est hujus. Secundo modo, est falsa in se; hoc enim duplici modo definitio est falsa, ut patet ex 5. hujus, c. de falso, t. c. 34. In simplicibus vero substantiis non potest esse deceptio circa *quod quid est* per accidens, nisi primo modo, nam *quod quid est* ipsorum non est compositum ex pluribus circa quorum compositionem posset falsum accidere ; prima tamen expositio subtilior et verior videtur, et con-

Falsitas duplex.

1. Expositio. Resolutio dictorum de deceptione esse quod quid est per accidens.

Quære Alexandrum de Alexandria hic.

2. Expositio S. Thomæ.

tradicit isti secundæ, ut ibi dictum fuit.

SUMMARIUM.

Substantias simplices esse semper actu, et totaliter sciri, vel totaliter ignorari. Infert inde quod in immobilibus non est deceptio secundum quando, quod explicat Doctor.

58. Et omnes sunt actu non potentia, generarentur enim utique et corrumperentur; nunc autem ens ipsum non generatur, nec corrumpitur, ex aliquo enim utique generaretur. Quæcumque igitur sunt quod vere, esse enim quid et actu, circa hoc non est decipi, sed aut intelligere aut non. Sed quod quid est quæritur de ipsis, si talia sunt aut non.

Ea quæ dixerat adaptat ad propositum ostendendum, scilicet quod verum magis est in actu quam in potentia. Ostenderat enim hoc circa composita, quatenus verum est circa compositionem et divisionem, quæ actu designantur ibi esse, sed in simplicibus quatenus non est in eis falsum, sed verum tantum, propter quod non sunt in potentia, sed in actu. Dicit ergo, quod *omnes*, scilicet substantiæ simplices et immateriales *sunt actu non potentia*. Cujus causam subdit, *enim* pro quia *generarentur et corrumperentur*, cum potentia sit contradictionis; *nunc autem ipsum ens*, scilicet simpliciter, *non generatur nec corrumpitur, ex aliquo enim utique generaretur*, et sic ens simplex esset compositum, quod est contradictio manifesta, semper ergo actu sunt. Et quia verum maxime consistit circa actum, ideo subdit, quod *quæcumque igitur sunt quod vere aliquid esse, et actu*, puta quidditates, et formæ sive substantiæ simplices, et immateriales; *circa hoc non contigit decipi*, id est, esse falsitatem, *sed aut intelligere*, puta si mente attingantur, *aut non;* sed supple penitus ignorantur, si non attingantur mente, et subdit : *sed quod quid est quæritur de ipsis si talia sunt, aut non*. Vult dicere, quod licet in eis non contingat decipi secundum se, contingit tamen cum de ipsis quæritur *quid est*, utrum sint talia vel non, et hoc est decipi per accidens, puta si quæratur de aliqua substantia simplici, utrum sit terra, vel aliqua substantia corporea, aut non; quod si dicatur quod sic, propter talem compositionem erit falsitas per accidens, quasi simili modo, ut inducebatur. Deinde cum dicit :

[Side notes, cut off at the left edge: ...plicatio ...torum. / S...plicia ... totali- ... igno- ...ur, aut ...iter in- ...guntur.]

Esse vero ut verum, et non esse ut falsum, unum quidem est si componitur verum, et hoc autem si non componitur falsum, unum autem si vere ens sic est, si vero non ita, non est. Verum autem intelligere ipsa, falsum vero non est, nec deceptio, sed ignorantia, non qualis cæcitas, cæcitas enim est ut utique si intellectivum omnino non habeat aliquis. 59.

Recapitulatio dictorum de veritate et falsitate in compositis et proportionaliter in simplicibus.

Recapitulat de vero et falso, tam circa composita, quam circa simplicia, dicens quod *esse vero* quod supple significat ut verum, *et non esse* quod significat *ut falsum*; *unum quidem*, id est, uno modo dicitur in compositis quod quidem est *verum, si componitur*, scilicet in re *illud quod* supple componit intellectus, *hoc autem falsum si non componitur*, scilicet in re. *Unum autem*, id est, alio modo est supple in simplicibus et immaterialibus, *si vere ens sic est*, id est, quod tunc est verum quando id quod est vere ens, id est, substantia simplex, sic est sicut intelligitur; *si vero non est ita, non est*

supple *verum*, nec intellectus est verus. Unde *verum est ipsa intelligere; falsum vero non est* ibi, *nec deceptio, sed ignorantia,* ut supra expositum est, et exponit qualis ignorantia sit, dicens *non qualis cæcitas,* nam cæcitas est privatio potentiæ visivæ; unde ignorantia similis cæcitati esset, si homo non haberet intellectum, per quem posset illas substantias intelligere, ideo subdit : *cæcitas enim est ut utique si aliquis non habeat omnino intellectum.* Ex hoc apparet manifeste quod secundum mentem Aristotelis intellectus humanus non potest attingere ad cognocendum substantias simplices et immateriales, de quo ostensum est 2. hujus, quomodo habeat veritatem. Deinde cum dicit :

Ignorantia duplex.

Corollarium notabile.

Palam etiam et quia de immobilibus non est deceptio secundum quando; si quis immobilia, ut trigonum si non permutari putat, non opinabitur quandoque duos rectos habere, quandoque non; permutaretur enim utique sed aliquid quidem, aliquid vero non, ut parem numerum primum esse nullum ; aut aliquos quidem esse, aliquos autem non esse, circa vero unum numero nec hæc, non enim aliquem quidem, aliquem vero non putabit, sed verum dicet, aut mentietur, ut semper sic se habente.

Infert ex dictis conclusionem notabilem.

Ex prædictis, infert quamdam conclusionem, dicens *palam esse quod immobilibus non est deceptio secundum quando, ut si quis immobilia, putaret esse mobilia*, et contingentia aliter se habere, tunc posset decipi secundum quando, quatenus non
60. semper sunt ; in contingentibus enim contingit decipi secundum quando, quatenus non semper sunt, puta si Socrates scribit, et hoc aliquis opinetur, potest alius decipi de eo quod opinetur ipsum non scribere quando scribit. Similiter est de aliis contingentibus, quod non contingit in rebus immobilibus, si quis putaret ea *immobilia esse, ut trigonum si quis non putat permutari.* Sed supple esse immobile non opinabitur ipsum, scilicet triangulum, *quandoque habere duos rectos*, scilicet æquipollenter, *et quandoque non habere duos rectos* ; *enim* pro quia, jam ut patet *permutaretur utique*, supple triangulus, subdit autem, *sed aliud quidem, aliud quidem non.* Vult dicere, quod in rebus immobilibus contingit quandoque sub aliquo communi accipere aliquid quod sic se habet, et aliquid quod non, sicut puta sub triangulo aliquem æquilaterum, et aliquem non; et similiter sub numero pari aliquem numerum primum, aliquem non, et contingit dubitare de numero pari : utrum nullus sit primus, vel aliqui primi, et aliqui non, ideo dicit : *ut parem numerum nullum esse primum, aut aliquos quidem, aliquos autem non* ; dicitur autem numerus primus, quem sola unitas mensurat, et hoc modo inter numeros pares solus binarius est primus, et nullus aliorum. Hoc ergo modo contingit utique errare et decipi circa immobilia, accipiendo aliqua plura sub aliquo primo. Subdit *autem*, quod *circa unum numero,* supple in rebus immobilibus, *nec hoc* contingit, scilicet errare aut decipi, quantum ad hoc ; unius causam subdit : *non enim* supple in eodem munero *aliquis putabit aliquem quidem* supple sic se habere, *aliquem vero non, sed*

Decip... cund... quai... quid... quibus... ting...

Nu... pr... qu...

verum dicet aut mentietur, *ut semper sic se habente illo*, supple uno secundum numerum, quia unum numero non dividitur in multa; est ergo conclusio Philosophi quod in rebus immobilibus si quis ea putet immobilia circa idem numero, non contingit decipi, nec secundum quando, nec secundum supposita, cum illud idem numero semper similiter se habeat, licet circa diversa numero contingat decipi modo prædicto. Patet ergo ex omnibus præcedentibus conclusio principalis hujus capituli, quod cum immobilia sint semper actu, verum magis est circa actum, quam circa potentiam.

In immobilibus circa idem in specie accider epotest deceptio, non circa idem in numero.

LIBER DECIMUS.

Quamvis l. 5. *c.* 6. *tractaverit de* uno, *resumit tamen illum tractatum hîc ubi fusius de* uno, *et passionibus illud consequentibus, disputat; ponit quatuor modos* unius, *secundum continuitatem, formam, speciem seu universale, numerum seu individualitatem, quos reducit ad unam rationem indivisibilitatis. Ponitur duplex modos prædicationis* unius, *scilicet de suo* quod quid est, *et de aliis. Prima ergo summa hujus libri agit de* uno *in se considerato; secunda de ipso respectu multitudinis.*

SUMMA PRIMA.

De uno *in se considerato.*

CAPUT PRIMUM.

Quatuor modi *unius* explicantur.

Text. Com. 1. Unum quia multis modis dicitur in divisis de quoties, dictum est prius. Multipliciter vero dicto capitales modi sunt quatuor primorum, et secundum se dic-
1. torum unum, sed non secundum accidens.

Scientia omnis considerat tria. Sicut dicebatur in principio septimi hujus, quælibet una scientia versatur circa tria, sicut circa subjectum, et partes ejus, et circa passiones subjecti, et etiam circa principia subjecti. Postquam ergo Philosophus in præcedentibus determinavit de *ente,* quod est subjectum primum hujus scientiæ, nunc determinat de uno, et de aliis consequentibus *unum,* quæ sunt passiones entis inquantum ens. Circa quod duo facit. Primo determinat de *uno* in se, et absolute. Secundo in comparatione ad suum oppositum, quod est *multa.* Secunda ibi : Sermo de uno absolute. *Opponuntur autem.* Prima in duas : quia primo agit de ipsius *unius* multiplicitate. Secundo de ejus quadam proprietate. Secunda ibi : *Maxime vero.* Prima in tres; quia primo præmittit modorum *unius* distinctionem. Secundo ponit omnium modorum *unius* reductionem. Tertio exponit ipsius *unius* prædicationem. Secunda ibi : *Dicitur quidem unum.* Tertia ibi : *Oportet autem intelligere.* Prima in duas. Primo proponit intentum. Secundo exequitur de intento. Secunda ibi : *Continuum enim.* Dicit ergo, quod prius in divisis de quoties, id est, in quinto hujus, ubi divisa sunt significata, et intentiones nominum, quæ pertinent ad hanc scientiam, ibi inquam dictum est, *quia unum multis modis dicitur.* Dicto *vero multipliciter,* scilicet ipso uno, *quatuor tamen sunt modi capitales,* id est, *principales primorum et secundum se dictorum unum, sed non secundum accidens.* Vult dicere, quod quatuor sunt modi principales *unius,* accipiendo *unum* secundum quod primo et per se dicitur, et non per accidens; quia unum per accidens habet suos modos, ut patet 5. hujus capitulo de *Uno.* Deinde cum dicit : Modi principales unius per se de quibus intendit sunt 4.

Continuum enim aut simpliciter, aut maxime quod natura, et non tactu, nec

ligatione; et horum magis unum et prius, cujus indivisibilior motus est, et magis simplex.

Exequitur de intento. Circa quod duo facit : quia primo ponit modos *unius* qui sumuntur penes indivisibilitatem motus, vel mutationis. Secundo modos qui sumuntur penes indivisibilitatem rationis. Secunda ibi : *Hæc autem si ratio sit una.* Prima in duas : quia primo facit quod dictum est. Secundo infert quamdam conclusionem ex prædictis. Secunda ibi : *Quare palam est.* Prima in duas secundum duos modos. Secunda ibi : *Amplius tale.* Dicit ergo, quod supple unum dicitur *continuum, aut simpliciter*, id est, universaliter, quocumque modo sit aliquid continuum, *aut maxime quod natura*, id est, quod secundum naturam est continuum, *et non tactu aut ligatione*, sicut est fasciculus lignorum. Similiter intelligendum est de aliis modis, quibus aliqua non a natura, sed ab arte continuantur, sive ligantur, puta clavo, aut visco, aut aliquo hujusmodi. Et subdit quod *horum,* quæ scilicet sunt continua per naturam, scilicet *illud prius, et magis est unum, cujus motus est indivisibilior, et magis simplex.*

Notandum, quod ut dicebatur in 5. hujus, t. c. 8. aliquod est continuum secundum lineam rectam, vel etiam circularem ; aliqua sunt continua secundum lineam reflexam. Continuum primo modo, est inflectibile, et ideo habet motum indivisibilem, quantum ad omnes suas partes, non sic continuum secundum lineam reflexam; sed contingit unam partem moveri alia quiescente, ideo in ratione unius quod est unum continuitate, est dare gradus; propter quod dicit Philosophus quod illud est magis unum, cujus motus est indivisibilior, et magis simplex, quantum scilicet ad suas partes. Continuum enim dicitur, cujus motus est unus secundum se, et indivisibilis secundum tempus; cujus ergo motus est magis indivisibilis, illud est magis continuum, et per consequens magis unum secundum continuitatem. Deinde cum dicit :

Continuum natura duplex.

Continuum quid ?

Amplius tale, et magis totum, et habens aliquam formam et speciem ; maxime autem si quid natura est tale, et non vi, ut quæcumque visco, aut clavo, aut conjunctione, sed habet in se quod est causa sibi ut sit continuum ; tale vero eo quod in motum unum esse, et indivisibilem loco et tempore. 3.

Ponit secundum modum, qui scilicet addit aliquid supra primum ; hoc enim modo dicitur unum quod est continuum, et ultra hoc *est quoddam totum habens aliquam unam formam, et speciem*, ita quod iste modus supra unitatem continuitatis addit unitatem formæ, secundum quam res est aliquid totum habens speciem, puta cum dicitur animal unum, vel homo unus, ab unitate formæ. Subdit etiam, quod *maxime dicitur unum*, supple isto modo, *si quid est tale natura*, id est per naturam, *et non vi, ut quæcumque visco aut clavo, aut conjunctione* aliqua uniuntur. Sed illud quod est unum per naturam *habet in se causam ut sit continuum*, quia scilicet per naturam suam et non aliunde, et per consequens est magis unum. Addit etiam quod *tale vero*, supple unum et continuum est *eo quod in motu unum esse* et indivi-

2. Modus.

Totum continuum duplex.

Ratio unitatis in duobus dictis modis.

sibile, id est, eo quod ejus est unus motus *et indivisibilis loco et tempore;* sic intelligendo, loco quidem, quia versus quamcumque differentiam loci movetur una pars, movetur et alia; tempore autem, quia quandocumque movetur una pars et alia. Hoc autem additum potest referri non solum ad istum secundum modum *unius*, sed etiam ad primum; utrobique enim verum est quod ipsius continui est unus motus indivisibilis, si perfecte sit continuum. Deinde cum dicit :

Quare palam si quid per naturam motus habet principium primi primum, ut puta dico lationis circulationem, quare hæc prima magnitudo una; hoc quidem itaque sic unum continuum, aut totum.

Illatum ex dictis primum mobile est primum his duobus modis dictis.

Infert quamdam conclusionem ex prædictis, quia enim dictum est quod aliquid continuum, et totum per naturam dicitur unum, quia motus ejus est unus, ideo infert quod *palam est* quod *si quid habet per naturam principium primi motus,* illud supple est primum unum in magnitudine; et subdit *ut puta dico lationis circulationem, quare hæc erit prima magnitudo una.* Probatur enim 8. Physic. t. c. 55. et inde, quod latio, id est, motus localis est primus motus, et inter motus locales circulatio; cœlum ergo primum quod habet in se principium talis motus, sive principium passivum, quatenus est summe aptum moveri motu circulari; sive principium activum, quatenus habet Intelligentiam sibi inexistentem, et appropriatam motricem sui, *erit prima una magnitudo.* Ultimo epilogat quod *hæc quidem itaque sic dicuntur unum, aut sicut continuum,* quantum ad primum modum, *aut sicut totum,* quantum ad secundum. Deinde cum dicit :

Primus motuum quis ?

Principium motus cœli duplex.

Epilogus.

Hæc autem si ratio una fuerit, talia vero sunt quorum intellectiva, talia autem quorum indivisibilis; indivisibilis vero ejus quod indivisibile specie, aut numero, numero vero singulare indivisibile, specie vero quod in scibili et scientia. 4.

Ponit modos *unius* qui sumuntur penes indivisibilitatem rationis. Circa quod duo facit : Primo ponit illos modos qui sunt duo. Secundo infert quamdam conclusionem ex prædictis. Secunda ibi : *Quare unum itaque.* Dicit ergo, quod *hæc autem*, id est, quædam alia dicuntur unum *si ratio fuerit una; talia vero sunt quorum intelligentia* est una, quæ scilicet una et simplici apprehensione ab anima concipiuntur; *talia autem sunt quorum,* scilicet *intelligentia* una, *quorum est indivisibilis, indivisibilis vero ejus quod est indivisibile specie, aut numero,* per quod tangit duos modos. Unde subdit, quod *numero* indivisibile *est singulare, specie vero cognoscibili, et scientia,* id est, quod est unum secundum notitiam et secundum scientiam, nam scientia est proprie de specie; nec singularia sunt scibilia aliter quam per scientiam speciei, loquendo proprie de scientia. Deinde cum dicit :

Quare unum utique erit primum quod substantiis causa unius.

Infert ex prædictis quamdam conclusionem, quia enim secundum hos modos dicitur aliquod unum, propter unitatem rationis; substantia autem est prior ratione omnibus aliis entibus, ex hoc se-

quitur quod primum unum secundum istos modos erit unum substantia, et per consequens illa substantia quæ est causa unitatis aliis, scilicet primum ens; ideo dicit, *quare primum utique unum erit, quod substantiis est causa unius*, tale est ens primum. Deinde cum dicit :

Dicitur quidem igitur unum tot modis continuum natura, et totum, et singulare, et universale ; omnia enim hæc unum per indivisibile esse, horum quidem motum, illorum autem intelligentiam aut rationem.

5. Ponit reductionem omnium prædictorum modorum *unius;* resumendo ergo quæ dicta sunt, dicit, quod *unum quidem dicitur tot modis*, scilicet quatuor. Primo *continuum natura.* Secundo *totum ;* et tertio *singulare ;* et quarto *universale*, quod scilicet est species, *omnia dicuntur esse unum* per esse *indivisibile;* et ideo omnes modi *unius* reducuntur ad unam rationem, quæ est ratio indivisibilitatis ; *horum quidem* supple quantum ad primos duos modos per esse *motum*, scilicet indivisibilem ; *illorum autem intelligentiam, aut rationem*, esse scilicet indivisibilem, et hoc quantum ad alios duos modos. Deinde cum dicit :

ext. 2. Oportet enim intelligere quia non similiter dicendum qualia una dicuntur, et quid est uni esse, et ipsius ratio ; dicitur enim unum tot modis, et unumquodque erit unum horum cuicumque extiterit horum aliquis modorum, uni autem horum esse ; et quandoque quidem horum alicui inerit, quandoque autem alii, quod et magis propinquum nomini est, potentia vero illa.

Exponit ipsius unius prædicationem, et intentio sua est, quod unum aliter prædicatur de suo *quod quid est* quod est indivisibile esse, ut dictum est, et aliter de aliis speciebus, quæ dicuntur habere unitatem ; nam de suo *quod quid est* prædicatur sicut idem de eodem, et definitum de definitione, quasi in primo modo dicendi per se. De aliis autem rebus prædicatur non per se primo modo, sed per se secundo modo, et quasi per accidens, eo modo quo dicitur habere rationem accidentis, *unum* enim est passio entis. Circa hoc duo facit : Primo proponit intentum. Secundo manifestat per simile in elemento et in causa. Secunda ibi : *Sicut de elemento et causa.* Dicit ergo, quod *oportet intelligere quod non similiter est sumendum* dici, id est, prædicari, *qualia unum dicuntur*, scilicet res aliæ, quæ participant rationem unitatis, et *quid est uni esse et ipsius ratio* quod est indivisibile esse. Vult dicere, quod unum non similiter prædicatur de suo *quod quid est*, et de aliis rebus, *dicitur enim unum tot modis,* supple ut prædictum est, et *unumquodque eorum*, id est, rerum quæ participant unitatem, *unum horum cuicumque extiterit aliquis istorum modorum,* id est dicuntur unum aliquo dictorum modorum, puta vel unum continuitate, vel unum ratione, etc. *uni autem horum esse*, id est, indivisibile esse, *quandoque quidem horum alicui inerit, quandoque autem alii.* Vult dicere, quod licet unum, vel indivisibile esse, prædicetur de aliis rebus, de diversis tamen aliter et aliter, scilicet *quod* in omni indivisibile *esse magis propinquum nomini*, id est, nomini *unius* tanquam idem sibi in primo modo per se ; *illa vero*, id est, illæ res *in potentia*, quatenus alias res

Unum prædicatur dupliciter.

Aliter de suo quod quid est et aliter de entibus prædicatur unum.

Expositio singularis.

denominat, et quæ participant rationem *unius* sunt subjectum et potentiale *unius* ut passionis. Deinde cum dicit :

Sicut de elemento, et causa si oportet dicere in rebus determinantem, et nominis terminum reddentem. Est quidem enim forsan, ut elementum ignis, est autem secundum se et infinitum, aut aliquid aliud tale, est autem ut non ; non enim idem igni, et elemento esse, sed ut quidem re et natura ignis elementum ; nomen vero significat eo quod hoc acciderit ipsi, quia est aliquid ex hoc,ut primo inexistente ; sic et in causa, et in uno, et talibus omnibus, propter quod, et uni esse indivisibili est esse. Quod quidem hoc enti, et inseparabili, aut loco, aut specie, aut mente, aut et toto, et determinato.

7. Manifestat quod dixerat de *uno* per simile in elemento et causa, dicens quod *sic* supple est dicendum de uno *sicut de elemento, et causa; si oportet determinantem dicere in rebus*, id est, accipere elementum, et causam secundum determinationem ad res, prout scilicet aliquam rem, puta ignem, vel aliquam dicimus esse causam, vel elementum, *et nominis*, scilicet elementi, vel causæ *reddentem terminum*, id est, definitionem, puta assignando rationem elementi vel causæ, aliter dicetur de suo *quod quid est*, et definitione; et aliter de igne, vel de quacumque alia re, quæ ponitur causa vel elementum, nam de suo *quod quid est* diceretur quasi idem de eodem, et quasi per se primo modo. Ideo subdit : *est quidem enim ignis, ut elementum*, secundum opinionem eorum, qui posuerunt ignem esse principium rerum ; *est autem forsan* supple *elementum infinitum secundum se*, id est separatum, et per se existens, et hoc secundum opinionem

Elementum et causa accipiuntur et denominantur dupliciter.

Opiniones variæ de elementis primis rerum.

Phythagoricorum, qui posuerunt infinitum separatum esse elementum omnium, *aut aliquod tale secundum* diversas opiniones de elementis, et principiis rerum, est autem *ut non.* Vult dicere quod ignis, aut infinitum, est uno modo idem quod elementum ; alio modo non idem, quod exponit dicens : *non enim idem igni et elemento esse*, id est, non sunt idem essentialiter, et in primo modo dicendi per se ; *sed ut quidem re, et natura ignis elementum est*, id est, quod ipse ignis qui est quædam res, et natura cui competit esse elementum ; est enim denominative, et secundo modo dicendi per se. Unde subdit, quod *nomen* supple elementi, vel causæ dictum de igne *significat eo quod accidit ipsi*, scilicet igni; ignis igitur elementum vel causa, *quia est aliquid* scilicet ipse ignis ex quo fit, scilicet aliquid ut *ex hoc primo inexistente* quod est definitio elementi, ut patet ex 5.hujus, t. c. 4. et subdit, *quod sic*, id est *similiter est in causa, et in uno, et in omnibus talibus*, sicut supple dictum est de elemento; *propter quod, et unum esse*, sive *uni esse*, est *esse indivisibile, quod quidem hoc* supple competit per se secundo modo, enti, *et inseparabili*, id est rei *indivisibili, aut loco, aut specie, aut mente, aut et toto, et determinato*, scilicet ad singularitatem secundum diversos modos *unius*.

Elemen[tum] quid

Ratio u[nius] quæ

Notandum sententiam Philosophi, et simile quod adducit, in hoc stare, quod sicut nomen *elementi*, vel *causæ* aliter prædicatur de suo *quod quid est*, puta de hoc, quod est esse illud ex quo aliquid fit primo cum insit, quod est *quod quid est*, ipsius elementi, et aliter prædicatur de re

Resolu[tio] dictoru[m]

cui convenit esse elementum, vel causam, puta de igne, vel infinito ; nam de suo *quod quid est*, prædicatur, ut idem de eodem per se primo modo. De igne autem prædicatur quasi per accidens et per se secundo modo ; sic et ipsum *unum* de suo *quod quid est,* quod est indivisibile esse, prædicatur essentialiter, et quasi per se primo modo. De rebus autem quibus convenit esse unum, quatenus habeant rationem indivisibilis, aut loco, aut specie, aut aliquo modorum *unius*, prædicatur quasi per accidens, et per se secundo modo, ex quo colligitur quod ipsum de diversis diversimode prædicatur.

SUMMÆ PRIMÆ

CAP. II.

Unum habere rationem mensuræ, et mensuræ proprietates explicantur.

SUMMARIUM.

Unum maxime habere rationem mensuræ, et quod est primum in unoquoque genere, esse metrum cæterorum, de quo Doctor 1. d. 8. q. 3. num. 24. Item ab *uno* rationem mensuræ ad alia derivari. Explicat quomodo ratio mensuræ conveniat gravitati, aut velocitati.

8. Maxime vero in eo, quod est metrum esse primum uniuscujusque generis, et maxime proprie quantitatis, hinc enim venit
ap. 2. ad alia metrum, etenim est quo quantitas cognoscitur, cognoscitur vero, aut uno, aut numero quantitas inquantum quantitas, numerus autem omnis uno ; quare omnis quantitas cognoscitur inquantum quantitas uno.

Postquam Philosophus determinavit de ipsius *unius* ratione scilicet indivisibilitate, et ejusdem multiplicitate, nunc agit de ipsius *unius* proprietate, ostendens quomodo *unum* habet proprie rationem mensuræ. Circa quod duo facit : primo ostendit quod unum quod est de genere Quantitatis habet proprie rationem mensuræ, et exinde derivatur ad alia genera. Secundo requirit specialiter qualiter unum quod est mensura, se habeat in genere Substantiæ. Secunda ibi : *Secundum substantiam vero.* Prima in duas : primo ostendit propositi veritatem. Secundo excludit a proposito quamdam improprietatem. Secunda ibi : *Et scientiam autem.* Prima in duas : primo facit quod dictum est. Secundo exponit quasdam proprietates mensuræ, quæ sunt notandæ. Secunda ibi : *In omnibus autem his.* Prima in duas : primo ostendit quod unum, quod est proprie mensura, est de genere Quantitatis discretæ, quia est principium numeri, et quod exinde derivatur ad alia genera. Secundo exponit, quod dixerat scilicet quomodo ratio *unius* et mensuræ extenditur, et derivatur ad alia genera secundum quod participant rationem quantitatis. Secunda ibi : *Hinc autem et in aliis.* Prima in duas : primo facit quod dictum est. Secundo infert ex dictis conclusionem quamdam. Secunda ibi : *Et ex quo.* Dicit ergo, quod illud quod est primum uniuscujusque generis est *maxime in eo, quod est metrum esse,* quia illud quod *est primum in unoquoque genere est maxime mensura* aliorum in illo genere, et subdit quod hoc est, *maxime proprium quantitatis ; hinc enim ad alia venit,* id est, quod *ratio mensuræ* primo con-

Sermo de proprietate unius quæ est esse mensuram.

Mensura in omni genere quid ?

venit quantitati, et exinde *ad alia genera* derivatur, cujus causam subdit : *etenim* pro quia, *metrum*, id est, mensura *est quo cognoscitur quantitas*, supple quæcumque sit, sive quantitas dimensionis, sive perfectionis. *Cognoscitur vero quantitas inquantum quantitas, aut uno aut numero*, puta uno, ut cum dicimus, unum palmum ; numero vero, ut cum dicimus duos palmos, vel tres, et subdit : *omnis autem numerus cognoscitur uno* ; quilibet enim numerus mensuratur unitate aliquoties sumpta, ex quo infert : *quare omnis quantitas inquantum quantitas cognoscitur uno*. Dixit autem : *inquantum quantitas*, ut hoc intelligatur de mensura quantitatis, nam res alio modo sunt cognoscibiles quam numero, puta si considerentur secundum alias suas proprietates a quantitate, ut quod homo est risibilis, et quod triangulus habet tres et hujusmodi. Deinde cum dicit :

Mensurare est proprium quantitatis. Quantitas duplex. Quantitas cognoscitur dupliciter. Prima mensura quantitatum est unitas.

9. Ex quo primo cognoscitur hoc ipsum unum, quapropter unum numeri principium secundum quod numerus.

Infert ex dictis conclusionem quamdam, quia enim dictum est quod numerus cognoscitur, et mensuratur uno ; ideo concludit, quod *ex quo primo cognoscitur*, scilicet ipse numerus, hoc est, *ipsum unum, quapropter unum est principium numeri secundum quod numerus*. Deinde cum dicit :

Unum est principium et mensura numeri.

Text. Com. 3. Hinc autem, et in aliis dicitur metrum quo primo unumquodque cognoscitur, et metrum uniuscujusque unum in longitudine, in latitudine, in profunditate, in gravitate et velocitate.

Ostendit quomodo ratio mensuræ, et unius derivatur ad alia genera secundum quod participant rationem quantitatis. Circa quod duo facit : primo facit quod dictum est. Secundo removet dubium quod posset oriri ex prædictis. Secunda ibi : *Gravitas enim*. Dicit ergo, quod *hinc*, id est, ex uno quod est principium numeri, *dicitur et in aliis*, scilicet generibus *metrum*, id est, mensura uniuscujusque illud *quo unumquodque primo cognoscitur, et metrum uniuscujusque*, id est, mensura in unoquoque genere est *unum*, id est, habet rationem unius in isto genere, puta *in longitudine, in profunditate*, quæ pertinent ad genus dimensionis, *et similiter in gravitate*, quantum ad genus ponderum, *et velocitate* quantum ad genus motuum; in quolibet enim horum generum illud quod est mensura, habet rationem unius in illo genere, et similiter est in aliis. Deinde cum dicit :

Ratio mensuræ transfertur ad alia ex unitate in numeris.

Gravitas enim, et velocitas commune est in contrariis ; duplex enim eorum utrumque ut grave, et quod est quantamcumque habens inclinationem, et quod est habens excessum inclinationis, et velocitas, et quantumcumque motum habens, et excessum motus, est enim velocitas quædam et tardi, et gravitas levioris.

Removet dubium, quod posset oriri ex prædictis, licet enim certum sit de dimensionibus quod sint quantitates, et per consequens quod eis proprie conveniat mensurari, tamen posset aliquis dubitare de velocitate et gravitate, quæ magis videntur qualitates, ad quod removendum ostendit quomodo pertinent ad genus Quantitatis, et quomodo eis convenit ratio mensuræ. Dicit ergo quod *gravitas, et ve-* 10.

Qualiter velocitati, et gravitati convenit ratio mensuræ?

locitas habent supple *commune in contrariis*, id est, quod unum contrariorum habet aliqualiter rationem alterius, puta quod grave est aliquo modo leve, et e converso ; et velox est aliquo modo tardum, et e converso, non quidem absolute, sed in respectu, quod declarat cum subdit : *utrumque enim eorum est duplex, ut grave dicitur* supple uno modo absolute, et *quod est quantamcumque habens inclinationem*, scilicet ut feratur ad centrum, non considerando utrum multum vel parum habeat de tali inclinatione. Alio modo supple dicitur comparative, puta *quod est habens excessum inclinationis* respectu alterius, ut si dicatur quod terra est magis gravis quam aqua, et ferrum quam stipula. Et est intelligendum quod primo modo gravitas non pertinet ad genus Quantitatis, nec sibi convenit ratio mensuræ ; sed secundo modo ratione talis excessus habet aliqualiter rationem quantitatis et mensuræ. Et subdit, quomodo similiter est de velocitate, nam *velocitas* dicitur uno modo absolute *quantumcumque motum habens ;* alio modo comparative, puta ut *habens excessum motus*, intelligendo sicut prius de gravitate, quod velocitas primo modo non pertinet ad genus Quantitatis, ut sibi convenit ratio mensuræ, sed secundo modo convenit, et subdit : *enim* pro quia, *quædam velocitas*, supple reperitur in *tardo* respectu tardioris, et similiter *gravitas in levi* respectu *levioris*. Exemplum primi, si lignum dicatur velociter moveri sursum respectu plumbi, quod cæteris paribus tardius movetur sursum. Exemplum secundi, si dicatur aer est gravis respectu ignis, licet sit levis respectu aquæ ; ideo dicebatur superius quod gravitas, et levitas habent commune in contrariis.

Grave et velox ac-ipi possunt upliciter.

Notandum quod quantitas est duplex ; quædam dimensiva, quædam perfectiva. Prima quantitas solum est in genere Quantitatis ; secunda vero in omni genere, et in omni forma habente gradus ; et hoc modo reperitur quantitas in gravitate et levitate, et velocitate et hujusmodi, unde comparata ad invicem habent rationem quantitatis, secundum quod mutuo se excedunt in gradu talis formæ, ut hîc vult Philosophus. Ex quo patet quod ratio mensuræ per se primo convenit quantitati discretæ, et principaliter *uni*, quod est principium numeri, et discretæ quantitatis ; per se autem non primo competit omni alii quantitati, sive sit quantitas dimensionis, sive sit quantitas perfectionis in quocumque genere assignetur.

Quantitas alia dimensiva alia perfectiva.

SUMMARIUM.

Tres proprietates mensuræ, scilicet secundum indivisibilitatem, diversitatem, et uniformitatem seu unigenitatem, explicantur, vide Doctorem 2. d. 2. quæst. 2. art. num. 10. et 4. d. 48. q. 2.

In omnibus autem his metrum, et principium unum aliquid et indivisibile, quo- 11.
niam et in lineis utimur quasi indivisibili pedali ubique namque metrum unum aliquid quærunt, et indivisibile, hoc autem quod simpliciter, aut quali, aut quanto. Ubicumque quidem igitur videtur non esse auferre aut addere, hoc est certum metrum ; quapropter numerus certissimum, unitatem enim ponunt omnino indivisibi-

lem. In aliis vero imitantur tale; a stadio enim et talento, et semper majore latebit utique et additum aliquid et ablatum magis quam a minore, quare a quo primo secundum sensum non contingit, hoc omnes metrum faciunt, et humidorum, et siccorum, et gravitatis, et magnitudinis, et tunc putant cognoscere quantum, quando cognoscunt per hoc metrum.

Proprietates mensuræ. Exponit quasdam proprietates mensuræ, et sunt tres: quarum prima attenditur penes ejus indivisibilitatem. Secunda penes ejus unitatem vel diversitatem. Tertia penes ejus uniformitatem vel homogeneitatem. Secunda ibi *Non semper autem.* Tertia ibi: *Semper autem cognatum.* Prima in tres: primo præmittit illam proprietatem, et exponit in dimensionibus. Secundo in motibus. Tertio in vocalibus et sonoris. Secunda ibi: *Et motum autem.* Tertia ibi: *Et in musica.* Dicit ergo, quod *in omnibus his,* ad quæ supple derivatur ratio mensuræ, illud quod est *metrum, et principium est aliquid unum, et indivisibile; quoniam in lineis,* id est, in commensuratione linearum *utuntur,* scilicet homines, *linea pedali quasi indivisibili,* ita quod linea pedalis mensurat alias; *ubique namque quærunt,* scilicet homines *metrum,* id est, mensuram, *aliquod unum et indivisibile; hoc autem est aliquod simplex aut quali, aut quanto,* id est, vel secundum qualitatem, vel secundum quantitatem, puta si diceretur secundum qualitatem, albedo est illud simplex quod est mensura colorum, ut inferius dicetur. Secundum quantitatem vero unitas in numero, et linea pedalis in lineis. Subdit autem causam, quare mensura debet esse aliquid indivisibile, quia scilicet mensura debet esse certissima. Dicit ergo, quod *ubicumque quidem videtur* scilicet *esse aliquid a quo non contingit* aliquid *auferre, aut addere, hoc est certum,* id est, certa mensura; *quapropter numerus est certissimum,* supple inter mensurata; *unitatem enim,* per quam scilicet numerus mensuratur *ponunt,* scilicet homines *omnino indivisibilem,* ita quod unitas non recipit aliquam additionem, vel subtractionem. *In aliis vero* generibus mensuræ supple eorum, *imitantur tale,* scilicet unum, quod est indivisibile, ex eo scilicet quod sumunt pro mensura aliquod minimum, prout possunt a quo scilicet nihil possit latenter amoveri, vel addi; ideo subdit, quod a *stadio enim et talento,* quorum primum pertinet ad longitudines, et secundum ad pondera, et *semper* similiter a *majore latebit utique, et additum, et ablatum magis quam a minore*; *quare* illud *a quo primum secundum sensum,* supple perceptibiliter *non contingit*, scilicet aliquid addere vel auferre, *hoc omnes metrum faciunt, et humidorum,* id est, in humidis, ut sunt oleum et vinum, *et siccorum,* id est in siccis, ut sunt grana tritici vel milii, et similiter *gravitatis,* quantum ad pondera, *et magnitudinis,* quantum ad dimensiones; *et tunc putant cognoscere quantum,* id est, quantitatem rei, *quando cognoscunt per hoc metrum,* quod est scilicet minimum, et a quo non contingit secundum sensum aliquid auferre vel addere.

Vide 2. d. 2. part. et 1. 48. d. 4. q. 2.

1. Proprietas mensuræ est indivisibilitas.

Mensura debet esse certissima.

Inductive et a signo declarat primam proprietatem mensuræ.

12. Notandum, quod licet omnis mensura habeat rationem indivisibilis, tamen differenter est hoc verum in numeris et in aliis, ad quæ transfertur ex numeris ratio mensuræ;

nam in numeris unitas, quæ est mensura, est simpliciter, et omnino indivisibilis. In aliis vero generibus illud quod est mensura non est simpliciter indivisibile, sed solum ad placitum, ut patet de linea pedali, et de uncia in ponderibus, et sic de aliis, quorum quodlibet cum sit quoddam continuum, aliqualiter erit divisibile in infinitum; homines tamen accipiunt pro mensura aliquod indivisibile et minimum, prout possunt, ad salvandum certitudinem mensuræ, et propter hoc, ut dicit Philosophus, numerus est certissimum mensuratum, quatenus habet certissimam mensuram. Deinde cum dicit :

[…]erius in […]numeris […]quam […]aliis re[…]ritur ra[…] mensuræ. […]divisibile […]l mini[…]m etiam […]luplex.

[T]ext. [co]m. 4.

Et motum aut simplici motu, et velocissimo. Parvissimum enim hic habet tempus; quapropter in Astrologia tale unum principium et metrum; motum enim regularem supponunt velocissimum eum qui cœli ad quem alios judicant.

[S]ecundo [i]n motibus [ea]mdem [pr]oprieta[te]m ma[ni]festat.

Exponit dictam proprietatem in motibus dicens, quod *et motum* aut supple mensurant homines aliquo *motu simplici*, id est uniformi, *et velocissimo; hoc enim parvissimum habet tempus*, cujus est motus cœli. Ideo subdit, *quapropter in Astronomia*, accipiunt supple homines *tale unum principium, et metrum; supponunt enim motum regularem, et velocissimum eum qui cœli*, id est, motum cœli *ad quem*, id est, per quem *alios* motus *judicant*, et mensurant; ille enim motus habet rationem minimi ratione suæ velocitatis. Deinde cum dicit :

Et in musica diesis, quia minimum est, et in voce elementum, et hæc omnia unum aliquid ita, non ut commune aliquid quod unum, sed sicut dictum est.

13. Tertio in sonoris eamdem proprietatem declarat.

Exponit dictam proprietatem in vocalibus et sonoris, dicens quod etiam *in musica diesis*, est supple prima mensura, *quia minimum* diesis quod est differentia duorum semitonorum; tradunt enim musici, quod tonus dividitur in duo semitonia æqualia; illud autem in quo unum semitonium excedit alterum dicitur diesis, quod est quid minimum, similiter, *et in voce elementum*, supple est mensura. Et subdit, quod *hæc omnia*, id est, omnes mensuræ istæ sunt ita, *aliquid unum, non ut commune aliquid quod unum*, id est, non sic intelligendo quod aliquid unum sit communis mensura omnium, *sed sicut dictum est*, scilicet quod quodlibet genus habet aliquod unum, quod est ejus propria mensura. Deinde cum dicit :

Excludit tacitam objectionem.

Non semper autem numero unum metrum; verum aliquando plura ut dieses duæ, quæ non secundum auditum, sed in rationibus, et voces plures quibus mensuramus, et diameter duobus mensuratur, et latus, et magnitudines omnes.

2. Proprietas mensuræ quæ est unitas vel diversitas declaratur hic.

Ponit secundam proprietatem mensuræ, quæ attenditur penes ejus unitatem vel diversitatem. Circa quod duo facit : primo præmittit illam proprietatem. Secundo epilogat circa dicta. Secunda ibi : *Sic itaque metrum*. Dicit ergo, quod licet supple mensura habeat rationem unius, *non tamen semper est unum numero metrum*, quia quandoque unius rei sunt plures mensuræ, unde subdit : *verum* pro sed, *aliquando sunt plura*, scilicet mensurantia, *ut duæ dieses*, id est, sicut in musicis sunt duo semitonia, quæ mensurant tonum, vel aliquod hujusmodi; *quæ non secundum auditum*

supple discernuntur, quatenus sensus non percipiat differentiam in numeris parvorum; *sed in rationibus*, id est, secundum diversas rationes proportionum discernitur supple eorum differentia, quæ causantur ex diversis proportionibus numerorum. Similiter, *et voces sunt plures quibus mensuramus*, puta cum quantitas metri examinatur, mensuratur per diversos pedes, et diversas syllabas longas et breves; similiter autem, *et diametrum mensuratur duobus*, et similiter *latus* quadrati, et generaliter *omnes magnitudines*. Ratio hujus assignatur, quia ut tradunt Geometræ, nunquam quantitas ignota invenitur, nisi per duas quantitates notas. Deinde cum dicit :

Quantitas ignota invenitur per duas quantitates notas.

14. Sit itaque metrum omnium, quod unum quod cognoscimus ex quibus est substantia; dividentes aut secundum quantitatem, aut secundum speciem, et ideo quod unum indivisibile, quia quod primum singulorum indivisibile; non similiter autem omne indivisibile, ut pes et unitas, sed hoc quidem omnino; illud vero indivisibile ad sensum volunt, sicut dictum est jam, nam forsan omne continuum est divisibile.

Epilogus.

Epilogat circa dicta, *sic itaque* est manifestum quod unum est, *metrum,* id est mensura *omnium,* cujus causam subdit, quia supple *unum est* illud ad quod terminatur rei divisio, qua *cognoscimus ea,* scilicet *ex quibus est substantia,* cujuslibet *dividentis,* scilicet *totum* in partes; sive sint partes *secundum quantitatem, aut secundum speciem,* ut materia et forma, et aliæ partes essentiales, *et ideo* illud *quod* supple per se est *unum,* est *indivisibile,* cum sit mensura per quam res cognoscitur, *quia* illud supple *quod est primum singulorum,* primum, scilicet in compositione, et ultimum, scilicet in divisione est *indivisibile,* et per hoc, ut dictum est, habet res cognosci. Addit autem, quod *non similiter est indivisibile omne,* scilicet quod habet rationem mensuræ, *ut pes et unitas; hoc quidem,* scilicet unitas *omnino est* supple indivisibilis; *illud vero,* scilicet pes, puta linea pedalis *volunt,* scilicet homines esse, *indivisibile ad sensum, sicut jam dictum est* supra, puta quia ad placitum institutum est tale aliquid pro mensura, licet non sit simpliciter indivisibile, unde subdit : *nam forsan omne continuum est divisibile.* Dicit autem forsan, vel propter opinionem quorumdam ponentium magnitudines indivisibiles, ut fuit Democritus; vel quia est aliquod continuum minimum, quod non est ulterius divisibile, puta continuum naturale, quod est minimum naturale, nam est dare minimam carnem, et minimum os, ut habetur 1. Physic. t. c. 36. et inde, tamen omne continuum Mathematicum est divisibile in infinitum. Deinde cum dicit :

Hic argumentum propositione Doctoris de minimis.

Semper autem cognatum est metrum; magnitudinum quidem enim magnitudo, et secundum unumquodque longitudinis longitudo, latitudinis latitudo, vocis vox, gravitatis gravitas, unitatis unitas; sic enim oportet accipere, sed non quod numerorum numerus, et quidem oportebat si similiter, sed non similiter dignificant, sed aut si unitatum unitates dignificarent metrum, sed non unitatem; numerus autem pluralitas unitatum est. 15.

Ponit tertiam proprietatem mensuræ, quæ attenditur penes ejus uniformitatem et unigeneitatem,

3. Proprietas mensuræ, quæ est unifor-

mitas et nigeneitas

dicens quod *super metrum est cognatum*, id est, unius generis cum mensurato, sicut supple mensura, *magnitudinis est quædam magnitudo, et secundum unumquodque* mensuratum ut quod *latitudinis*, sit supple mensura *latitudo, et longitudinis longitudo, et vox vocis, et gravitas gravitatis, et unitas unitatis; sic enim oportet accipere* si supple proprie loquamur, *sed non quod numerorum* sit mensura *numerus*, nam numerus non habet rationem mensuræ proprie, sed unitas ; et ideo ad designandum unigeneitatem debet dici unitas esse mensura unitatum et non numerorum. Et subdit, quod *et quidem oportebit si similiter*, id est, quod secundum rei veritatem oportet concedere quod

l. unitatum. a numerus l unitas mensura numeri.

numerus sit mensura numerorum, vel etiam unitas numerorum si similiter acciperetur, vel concederetur; *sed non similiter dignificant*, id est, dignum judicant aliqui supple unitatem esse mensuram unitatum et numerum numerorum, vel etiam unitatem numeri, propter differentiam quæ videtur esse inter numerum et unitatem, quod reprehendit, dicens quod supple attendere hanc differentiam, idem est ac *si dignificarent* id est, dignum judicarent *unitates esse metrum*, id est, mensuram *unitatum sed non unitatem,* quatenus scilicet unitas videtur differre ab unitatibus, sicut singulare a plurali. Similis autem ratio est de mensura unitatum et numeri ; igitur pari ratione potest concedi, quod unitas sit mensura numeri, *cum numerus non sit aliud*

umerus uid?

quam plures unitates. Vult ergo Philosophus, quod non obstante unigeneitate mensuræ ad mensuratum potest concedi, quod unitas est mensura numeri, sicut conceditur quod unitas est mensura unitatum. Tunc sequitur illa pars :

Text. com. 5.

Et scientiam autem metrum rerum dicimus et sensum propter idem, quia cognoscimus aliquid ipsis, quoniam mensurantur magis quam mensurant. Sed accidit nobis veluti si in alio nos mensu- 16.
rante cognoscamus quanti sumus per cubitum ad tantum nostri addiscere.

Excludit quamdam falsitatem.

Ubi Philosophus excludit a proposito quamdam improprietatem et falsitatem. Circa quod tria facit : primo facit quod dictum est. Secundo redarguit Pythagoram, qui assentiebat prædictæ improprietati. Tertio epilogat circa dicta. Secunda ibi : *Pythagoras vero*. Tertia ibi : *Quod quidem igitur*. Dicit ergo, quod quia supra dictum est, quod mensura est per quam cognoscitur rei quantitas, *ideo propter idem dicimus scientiam*, et sensum esse *metrum*, id est mensura *rerum quia ipsis*, scilicet scientia, *et sensu aliquid cognoscimus*, quia scilicet sensibilia per sensum, et scibilia per scientiam. Hoc autem removet dicens, quod supple hoc dicitur improprie, *quoniam* pro quia, *magis* supple *mensurantur* sensus et scientia *quam mensurent*, sicut patet ex 5. hujus cap. de *Ad aliquid*, t. c. 20. non enim sic est in re quia nos scimus aut sentimus, sed magis e converso; objectum enim mensurat habitum et actum, et non e converso. Unde subdit, *sed accidit nobis*, scilicet quod in sentiendo et sciendo mensuremur per res extra, *veluti si alio nos mensurante cognoscamus quanti sumus per cubitum ad tantum nostri addiscere.* Vult dicere, quod si aliquis nos

Mensurantur et non mensurant scientia et sensus in nobis.

Quomodo res extra

sunt mensura sciendi et sentiendi in nobis? mensuret per mensuram cubitalem applicatam nobis cognosceremus quanti sumus secundum quantitatem corporis; sic res scitæ, vel per sensum cognitæ sunt mensuræ, per quas possumus percipere utrum per sensum, vel intellectum aliquid vere cognoscimus, nam actus sentiendi, et scientia speculativa in nobis causatur a rebus. Al. specialiter. Aliter tamen esset de scientia quæ est causa rerum, ut scientia divina et etiam scientia artificis; nam talis scientia est mensura rerum, ut tunc res dicatur perfecta, quando attingit ad similitudinem talis scientiæ. Deinde cum dicit :

17. Pythagoras vero hominem ait omnium esse metrum ac utique si scientem diceret aut sentientem, hos autem quia habent, hic quidem sensum, ille vero scientiam, quæ dicimus esse metra eorum quæ subjiciuntur. Nihil itaque dicentes superabundans videntur aliquid dicere.

Homo est mensura rerum secundum Pythagoram quod improbatur hîc. Redarguit Pythagoram, qui assentiebat prædictæ improprietati, dicens quod *Pythagoras vero ait hominem esse metrum,* id est mensuram *omnium, aut scientem, aut sentientem,* id est, inquantum est sciens aut sentiens; *hos autem*, scilicet homines dicunt Pythagorici esse mensuram omnium, *quia hic quidem habet sensum, ille vero scientiam, quæ* scilicet scientiam et sensum *dicimus esse metra eorum*, id est, rerum scibilium et sensibilium, *quæ subjiciuntur,* scilicet ut objecta cognita; et subdit eorum redargutionem, quod *nihil itaque dicentes*, scilicet Pythagorici, *superabundans*, id est magnum, *videntur tamen aliquid dicere*, puta quia latenter innuunt quod volunt dicere.

Notandum quod, ut dictum est quarto hujus, Pythagoras et ejus sequaces opinati sunt de veritate apparentium quod res essent tales quales nobis apparent, vel quia sic sentimus, vel quia opinamur eas; propter quod sensum et scientiam ponebant mensuram rerum, et per hoc dicebant mensuras rerum; et per hoc dicebant hominem esse mensuram omnium, puta per sensum omnium sensibilium, et per scientiam, sive intellectum omnium scibilium, sive intelligibilium. Philosophus autem connumerat se cum eis, ut dicimus, sicut, et in 1. libro connumerabat se cum Platonicis, ex eo, quia quandoque fuit secutus Philosophiam Platonis et Pythagoræ. Deinde cum dicit : Cur posuit Pythagoras hominem mensuram rerum.

Quod quidem igitur uni esse maxime est secundum nomen, quod determinat metrum quoddam, et maxime quantitatis, deinde qualitatis, palam; erit autem tale hoc quidem si est indivisibile secundum quantitatem, illud autem si secundum qualitatem, propter quod indivisibile est aut simpliciter, aut inquantum unum. 18.

Epilogat circa dicta dicens : *quod quidem igitur uni esse maxime est secundum nomen, quod determinat metrum quoddam*, id est, quod de ratione *unius* maxime est quod sit mensura, *et hoc est maxime* proprium *quantitatis, deinde qualitatis*, et similiter de aliis generibus, *palam* supple est ex prædictis. Et subdit, quod *hoc autem,* scilicet metrum, *erit quidem si erit indivisibile secundum quantitatem*; *illud autem si secundum qualitatem*, *propter quod* id quod est unum, *est indivisibile aut simpliciter*, puta unitas, *aut inquantum unum*, id est, aut Epilogus.

Duo hactenus declarata numerat. secundum quid, et inquantum unum, licet non simpliciter, ut dictum est de mensuris aliorum generum a numero. Hîc ergo duo sunt manifestata ex prædictis, scilicet quod ratio mensuræ maxime convenit uni, et quod illud unum quod est mensura, est indivisibile vel simpliciter, vel secundum quid, et ad placitum.

Ratio mensuræ primo discretæ quantitati inde aliis convenit. Conditiones unius respectu numeri sunt duæ. Notandum, quod sicut dictum fuit quinto hujus, t. c. 18. et 20. et tangitur hîc in littera, ratio mensuræ per prius in numeris reperitur, et exinde ad alia genera transfertur; nam unitas, quæ est principium numeri, maxime mensura est, et certissima, quia minima et indivisibilis simpliciter. Unitas autem comparata ad numerum, quæ mensurat, habet rationem principii quo numerum cognoscimus, et quo numerum per replicationem mensuramus; nam unitas, et facit cognoscere numerum, et per replicationem sui aliquoties sumpta reddit omnem numerum datum. Ex his autem duabus conditionibus unitatis translata est per quamdam similitudinem ratio mensuræ ad alia genera; quandoque enim dicitur mensura in aliquo genere illud, Mensura duplex: quantitativa et perfectiva. quod per sui replicationem aliquoties sumptum reddit quodlibet in illo genere, puta in ponderibus uncia, et in magnitudinibus cubitus, vel aliquid hujusmodi; quandoque autem dicitur mensura in aliquo genere, non quod mensuret alia per replicationem, sed quia tanquam notius in illo genere facit cognoscere alia in illo genere. Exemplum, albedo ponitur Albedo cur est mensura colorum. mensura isto modo in genere colorum, quatenus plus participans de lumine, est quid notius et perfectius colorum, et mensurat isto modo omnes alios colores, quia color tanto perfectior, quanto magis ad albedinem appropinquat. Mensura primo modo nominatur mensura quantitativa, sed mensura secundo modo dicitur mensura cognitionis et perfectionis. Unde ergo ait Philosophus, quod ratio mensuræ primo reperitur in numeris, et exinde ad alia genera derivatur, secundum aliquam similitudinem modo nunc dicto.

SUMMÆ PRIMÆ

CAP. III.

An unum sit rei substantia, ipsiusque ad ipsum ens comparatio.

SUMMARIUM.

Inter varias opiniones supra lib. 3. de ratione *unius* relatas, quas hîc Doctor connumerat, approbat eam, quæ tenet ens, ut unum, non esse substantias rerum existentes per se, vel separatas; primo quia nullum datur universale existens; secundo quia ens et unum, in omni genere habentur, non tantum in genere Substantiæ, de hoc vide Doctorem, 4. hujus q. 2. et ibi Schol. 4. et 5.

Secundum substantiam vero, et naturam quærendum est utro modo se habeat, quem- Text. com. 6.
admodum in dubitationibus tractavimus quid quod unum est, et quomodo oportet de Cap 3.
eo suscipere: utrum velut substantia aliqua existente ipso uno, sicut ipsi Pythagorici dicunt prius, et Plato posterius; aut ma- 19.
gis supponitur aliqua natura, et quomodo oporteat notius dici, et magis sicut qui de natura; illorum enim alius amicitiam dixit esse quod unum, alius aerem, alius infinitum.

Sermo de uno quoad rerum Postquam ostendit quod unum de genere Quantitatis habet pro-

substantiam, et sui ipsius.

prie rationem mensuræ, et exinde derivatur ad alia genera, nunc specialiter inquirit quomodo unum, quod est mensura, se habeat in genere substantiæ. Circa quod duo facit : primo facit quod dictum est. Secundo comparat ad invicem ens et unum, de quibus fuerat locutus. Secunda ibi : *Quia vero idem significat*. Prima in tres: primo proponit unam quæstionem. Secundo subjungit ejus solutionem. Tertio epilogat circa determinata. Secunda ibi : *Si itaque nullum*. Tertia ibi : *Quod quidem igitur*.

Proponit quid de entitate vel substantia unius.

Dicit ergo, quod quia supple jam patet quomodo *unum*, quod est mensura se habet in Quantitate, et in aliis generibus. Nunc quærendum est, *utro modo*, id est, quomodo se habet ipsum *unum secundum substantiam, et naturam rerum* scilicet *quemadmodum tractavimus in dubitationibus*, scilicet in 3. hujus, t. c. 2. et inde, et subdit quæstionem istam *quid est hoc ipsum quod unum, et quomodo oportet de eo suscipere*, id est opinari, id est, *utrum ipso uno existente aliqua substantia* per se existente separata, *sicut Pythagorici dicunt prius, et Plato posterius* sequens eos; *aut magis* ipsi supple uni *supponitur aliqua natura*, scilicet subsistens ipsi uni, *et quomodo oportet notius dici, et magis*, id est, secundum quam naturam subjectam magis debet dici illud unum ut per notius, *sicut dicunt, qui de natura*, id est, Philosophi Naturales, *illorum enim* ipsum *quidem unum alius dicit esse*

Opinio antiquorum de substantia unius.

amicitiam, puta Empedocles, qui posuit quatuor elementa principia materialia, et duo principia agentia priora illis, scilicet amorem et odium, inter quæ amor præcedit, ut perfectum et principium bonorum ; et ideo quia primum principium dicitur unum, posuit quod ipsum, quod est unum esset amor, et quia etiam amor habet unire, ut dicebatur 3. hujus, text. com. 2. et inde. *Alius autem*, puta Diogenes, dicit *aerem*, supple esse illud quod unum, quatenus posuit aerem principium omnium. *Alius* scilicet Melissus dicit *infinitum esse*, supple illud quod unum, posuit enim unum ens immobile infinitum, ut patet 1. Physic. text. com. 15. et inde. Est ergo ista quæstio quomodo *unum* se habeat ad substantias, et naturas rerum : utrum ipsum *unum* sit aliqua substantia per se existens, vel recipiatur sicut accidens in subjecto in aliqua natura quæ ei substernatur. Deinde cum dicit :

Si itaque nullum universalium esse substantiam est possibile, sicut in sermonibus de substantia, et ente dictum est, nec ipsum hæc substantia nisi unum aliquid præter multa possibile est esse, commune namque, sed sicut prædicatum solum palam quod neque ipsum unum; nam ens et unum universaliter prædicantur maxime de omnibus, quare nec genera naturæ quædam, et substantiæ separabiles ab aliis sunt; nec unum genus contingit esse propter eas causas, propter quas quidem nec substantiam. 20.

Solutio quæstioni[s]

Ponit quæstionis solutionem, et dividitur in duas secundum quod dupliciter probat quod ens et unum non sunt aliquæ substantiæ rerum per se existentes separatæ : primo per rationem sumptam a causa, et a priori. Secundo per rationem sumptam a simili. Secunda ibi : *Adhuc autem similiter*. In prima parte intendit talem ratio-

Nec ens n[ec] unum es[t] substantiam per s[e] existentem

nem : Nullum universale dictum de multis est substantia per se existens ; sed ens et unum sunt maxime universalia dicta de omnibus, ergo ens vel unum, non est substantia per se existens. Major patet, tum ex 7. hujus, ubi probatum est quod nullum universale est substantia, tum quia unum per se existens est commune multis communitate prædicationis ; ergo, etc. Dicit ergo, quod *si* pro quia, itaque *nullum universalium possibile est esse substantiam sicut dictum est in sermonibus de substantia, et ente,* scilicet in 7. hujus, text. com. 45. et inde, ubi agitur de ente, et specialiter de substantia ; quia inquam sic est, *nec hoc ipsum, ut unum aliquod possibile est esse substantiam præter multa, namque*, pro quia, *commune* est supple ipsum unum, *sed aut prædicatum solum*, id est, quod ipsum universale est aliquod commune prædicatum de multis. *Palam ergo, quia nec ipsum unum*, est supple aliquid separatum existens, *nam ens, et unum maxime universaliter de omnibus prædicantur ;* ex quo sequitur, quod non sunt aliqua substantia subsistens; *quare nec genera sunt quædam naturæ, et substantiæ separabiles*, ut ponebat Plato, *nec unum*, scilicet quod nec hoc dicitur pro tanto, quod unum *contingit esse genus ;* quia supple unum non est genus, *propter easdem causas propter quas*, nec ens supple est genus, *nec substantia*, scilicet subsistens. Vel aliter, quod *nec unum*, id est, nullum genus contingit esse substantiam per se existentem, propter easdem causas, etc. Nam eadem ratione omne genus, et universale negatur esse substantia sicut et ens, et sic ista ratio generaliter concludit contra Platonem, quod scilicet nullum commune, et universale sit substantia per se existens.

[Margin: Hæc expositio t singularis, sed textus aliter nare videtur mære alios expositores hic.]

Notandum, quod ait, nullum commune quod est prædicatum esse substantiam subsistentem, ad excludendum commune secundum causalitatem ; prima enim causa, quæ maxime est communis communitate causalitatis est per se subsistens. Deinde cum dicit :

Adhuc autem similiter in omnibus necesse est se habere.

Dicuntur autem æqualiter ens et unum. Ergo quoniam in qualitatibus est aliquid quod unum, et aliqua natura et similiter in quantis, palam quia, et totaliter quærendum quid, et quod unum, quemadmodum et quid ens, tanquam non sufficiens quod hoc ipsum ipsius natura. Text. com. 7. 11.

Ponit secundam rationem sumptam a simili, quam intendit talem : Sicut se habet ens ad unum in aliis generibus, sic in genere Substantiæ, quia ens et unum æqualiter de omnibus prædicantur. Sed sic est in aliis generibus quod ens et unum non sunt ipsa natura, vel substantia rei per se existens, quinimo est aliqua natura substrata, et denominata ab ipso uno, quæ quidem natura est una mensura omnium, quæ sunt in illo genere ; ergo sic se habebit, et in genere Substantiæ. Circa hanc rationem sic procedit : primo ponit rationem. Secundo declarat minorem rationis per exempla plura. Tertio infert conclusionem principalem. Secunda ibi : *At vero in coloribus.* Tertia ibi : *Quare siquidem.* Dicit ergo, quod *adhuc necesse est*, scilicet ipsum unum *similiter se habere in*

omnibus, scilicet generibus, cujus causam assignat dicens, *quia ens, et unum dicuntur*, id est, prædicantur *æqualiter*, scilicet de omnibus generibus; *ergo quoniam in qualitatibus est aliquid quod unum, et aliqua natura* supple dicitur esse una denominative, *similiter et in quantis;* quia inquam sic est, *palam quia, et totaliter*, id est, generaliter *quærendum est quid* est *quod unum, quemadmodum et quid ens, ut tanquam non sit sufficiens dicere, quod hoc ipsum,* scilicet quod est unum *est natura ipsius* quod scilicet unum dicitur; oportet igitur quærere aliquam naturam substratam, cui competat esse unum et ens. Deinde cum dicit :

At vero in coloribus est aliquid quod color unus, puta albus, deinde alii ex hoc etiam nigro videntur geniti, nigrum enim privatio albi, et ut lucis tenebra, hæc enim est privatio lucis; quare si entia essent colores, essent utique numerus quidam entia, sed quorum, palam utique quia colorum, et ipsum unum esset utique aliquid unum, puta album. Similiter autem si melodiæ essent, numerus utique essent, diesim equidem; sed non numerus substantia ipsorum, et ipsum unum esset utique aliquid cujus substantia non ipsum unum, sed diesis. Similiter autem, et in sonis elementorum, utique essent entia numerus, et ipsum unum elementum vocale, et si figuræ rectilineæ, figurarum utique esset numerus, et ipsum unum trigonum; eadem autem ratio, et in aliis generibus.

22. 1. Exemplum.

Declarat minorem rationis per plura exempla, scilicet quod in aliis generibus quæritur aliqua natura talis cui convenit esse unum : primo in coloribus dicens, quod *at vero in coloribus est aliquid quod est color unus, puta album*, scilicet quod est mensura, et primum inter colores, quia tanto color est perfectior, quanto appropinquat ad album; et subdit, quod *deinde sunt alii geniti, ex hoc* scilicet *albo et nigro,* ut sunt medii colores, ex quo patet quod sunt posteriores; et subdit, *quod nigrum vero est privatio albi ut tenebra lucis, hæc enim tenebra est privatio lucis.* Quia igitur album est id quod est primum et unum in coloribus; ideo subdit, quod *quare si omnia entia essent colores, entia utique essent quidam numerus*, id est, haberent quemdam numerum; *sed* si quæratur *quorum*, scilicet tunc esset numerus, *palam utique quia colorum,* et non supple aliquarum rerum existentium separatim, *et ipsum unum esset utique aliquod unum,* scilicet quod subjiceretur ipsi uni *ut album. Similiter autem et si* omnia supple entia, *essent melodiæ, utique numerus*, scilicet melodiarum, *essent equidem dieses,* aut aliquid hujusmodi, puta toni, *sed numerus non esset substantia ipsorum,* scilicet entium, *et ipsum* unum esset utique aliquid, puta diesis, cujus substantia non *unum*, non sic quod ipsum unum *esset* substantia *sed diesis; similiter autem utique et in sonis*, puta si omnia entia *essent* soni, essent *utique entia* quidam *numerus elementorum*, id est litterarum, *et ipsum unum* esset *elementum vocale*, id est littera vocalis, quæ est prima litterarum, quatenus sine ea non possunt sonare aliæ litteræ. Similiter, *et si* supple omnia entia *essent figuræ rectilineæ*, tunc utique esset numerus *figurarum*, quasi scilicet aliquorum subjectorum, *et ipsum unum esset trigonum*, id est triangulus, quia ut tradunt Geometræ, est prima figura rectilinea, quatenus in triangulum omnes figuræ

Hinc argumentum pro opinione ponente compositionem mediorum sed dic consequenter.

Albedo est mensura colorum, ejus privatio est nigredo.

2. Exemplum.

3. Exemplum.

4. Exemplum.

rectilineæ resolvuntur. *Eadem autem est ratio, et in aliis generibus*, quia scilicet numerus, vel ipsum *unum* non esset substantia rerum, sed semper quæritur aliquid substratum ipsi *uni*, vel numero.

uomodo redo est vatio al-edinis? 'rivatio uplex.

Notandum, quod nigrum dicitur privatio albi, non quod sit pura privatio sicut tenebra, nam tenebra nihil dicit positivum; nigrum autem dicit aliquid positivum, cum sit quædam species coloris, et contraria albo. Utrumque autem contrariorum semper dicit aliquam naturam positivam, sed pro tanto nigrum dicitur privatio albi, quia participat minimum de luce, quæ est substantia colorum; et ideo comparatur ad album sicut defectus quidam, eo modo quo communiter dicimus, quod contrariorum alterum habet rationem privationis et imperfectionis respectu alterius. Deinde cum dicit :

Quare si quidem in passionibus, et in qualitatibus, et in quantitatibus, et in motu numeris existentibus, et uno aliquo in
23. omnibus, numerus est quorumdam, et ipsum unum aliquid unum ; sed non hæc ipsius substantia, et in substantiis necesse est similiter se habere, similiter enim se habet in omnibus.

rt conc-sionem ntam.

Infert conclusionem principalem dicens, quia *si quidem* ita est, supple in omnibus generibus, puta *in passionibus, et in qualitatibus, et quantitatibus, et in motu numeris existentibus, et uno aliquo in omnibus; numerus qui est quorumdam et ipsum unum est aliquod unum, sed non ipsius substantia*, id est, quod in omnibus talibus invenitur numerus et unum, et ita quod numerus, et ipsum unum non sunt substantia illorum, de quibus dicuntur. *Sed numerus dicitur de quibusdam* rebus, *et ipsum unum* requirit aliquam naturam subjectam, quæ dicatur unum, quia inquam sic est in aliis generibus, *necesse est, et in substantiis similiter se habere, similiter enim se habet in omnibus,* ut prædictum est.

omina- et non entiali- penitus tice nu- rus et num

prædicantur.

SUMMARIUM.

In omni genere esse naturam unam, non quod ipsum unum sit quidditative ipsa natura. Item ens et unum non distingui realiter.

Epilogus in omni genere est proprium quid.

Quod quidem igitur unum in omni genere est quædam natura, et nullius natura hoc ipsum quod unum, palam ; sed sicut in coloribus colorem unum quærendum ipsum quod unum, sic in substantia substantiam unam ipsum unum.

Epilogat circa determinata, dicens *palam esse quod in omni genere est quædam natura, et nullius natura hoc ipsum*, quod separatum *unum*, id est, quod in omni genere est natura aliqua, de qua dicitur unum, non quod ipsum unum sit ipsa natura, sed quia dicitur de ea. *Sicut ergo in coloribus quærendum est ipsum*, aliquem colorem *unum, sic et in substantia* supple quærendum est, *substantiam unam, et ipsum unum*, id est, aliquam unam substantiam, de qua dicatur unum.

Circa prædicta posset occurrere unum dubium, scilicet quæ sit ista una substantia, quæ est prima, et mensura omnium substantiarum. Dicitur a quodam expositore, et est sententia Commentatoris hîc in septimo Commento, alias in 4. ubi dicit Philosophus aliquam esse unam primam substantiam, quæ sit mensura aliarum, et vult Commentator quod illa sit Deus, vel 24.

1. Dubium. Vide S. d. 1. q. 2. solvendo argumenta. 2. opinionis.

primus motor. Sed hæc expositio nulla est, tum quia non videtur habere intentionem Aristotelis, qui, sicut patet ex littera, quærit an in substantiis sit aliquod unum quod sit mensura aliorum, an hoc sit ipsum unum; et probat ex intentione contra Platonem quod non sit ipsum unum, sed aliquid cui convenit ipsum unum, sicut est in omnibus aliis generibus; et concludit in fine : *quare siquidem in passionibus, et qualitatibus, et quantitatibus ipsum unum aliquod unum, sed non hoc ipsius substantia, et in substantiis necesse est similiter se habere.* Supra quam litteram ponit Commentator verba præallegata; sed si primus motor poneretur mensura ipsius generis Substantiæ, hoc ipsum unum poneretur mensura, quia primus motor propter suam summam simplicitatem multo verius esset hoc ipsum unum, quam idea Platonis. Tum quia si sic, ergo sicut in aliis generibus primum est aliquid illius generis, ita primus motor esset aliquid de genere Substantiæ, quod est erroneum, quia Deus non cadit in genere propter sui infinitatem. Quid igitur est mensura prima illius generis ?

Quæ substantia est mensura aliarum ?

Deus non est in genere.

Solutio. Respondeo, aliqua substantia illius generis prima, cui convenit unitas sita; non autem primus motor est mensura intrinseca illius generis, sicut nec aliorum.

Notandum, quod quatenus primus motor est mensura extrinseca omnium, aliquo modo est immediatior mensura substantiarum, quæ sunt perfectiora entia, quam accidentium quæ sunt remotiora ab ipso; nullius tamen generis primus motor est mensura intrinseca. Tunc sequitur illa pars :

Mensura duplex.

Text. com. 8.

Quia vero unum significant aliqualiter unum et ens, palam per assequi æqualiter Categorias, et quia non sunt in ullo una, ut neque in quid est, neque in quale; sed similiter se habet sicut ens, et per hoc quod unus homo non prædicat alterum ab homine aliquid, quemadmodum necesse præter quiddam quale, et quantum, et uni esse id quod unicuique esse.

25. Comparat ad invicem ens et unum, de quibus fuerat locutus, dicens : *palam est quia idem significant aliqualiter unum et ens*, et dicit *aliqualiter*, quia idem realiter, non tamen idem formaliter, quod probat tripliciter; tum primo, quia sicut ens non est in aliquo Prædicamento, sed consequitur omnia, sic et unum, ideo dicit, quod supple unum et ens idem significant *per assequi æqualiter Categorias,* id est Prædicamenta; et *quia non sunt in nulla una* Categoria *ut nec in quid est*, id est, in Substantia, *nec in quale*, et sic de aliis, *sed similiter se habet sicut ens*, quod scilicet non est in aliquo genere. Tum secundo, quia sicut ens prædicat naturam omnium generum, sic et unum eorum de quibus prædicatur; ideo dicit, quod supple unum, et ens *idem* significant *per hoc, quod unus homo non prædicat alterum aliquid ab homine*, et dicit *non alterum*, scilicet realiter, licet alterum formaliter prædicet; *quemadmodum necesse*, id est, ens supple prædicat alterum *præter quid*, scilicet Substantiam, aut *quale aut quantum.*

Identitatem entis et unius probat tripliciter.

Advertendum tamen, quod non est omnino simile de ente et de uno; nam ens prædicat eamdem naturam realiter, et formaliter omnium Generum, de quibus quid-

Aliter ens et aliter unum prædicantur de quolibet, quomodo sunt idem et non idem ?

ditative prædicatur. Unum vero, quia est passio entis, et cujuslibet entis, licet prædicet eamdem naturam realiter, non tamen eamdem formaliter; tamen hoc sufficit ad intentionem Philosophi, quod unum et ens significent idem, scilicet realiter. Tum tertio, quia unum esse est esse unicuique, nam res sicut recedit ab unitate, ita et ab entitate, ideo dicit quod, *et uni esse est id quod unicuique esse.*

stantia. Sed videtur Philosophus sibi repugnare, nam primo probavit unum et ens non esse rerum substantiam; hîc autem dicit quod non prædicant aliam naturam ab his de quibus prædicantur. Dicendum quod superius arguebat contra Platonem, et verum est quod unum et ens non sunt substantia rerum, eo modo quo ponebat Plato, scilicet per se existens separata, sic enim universalia essent primæ substantiæ per se subsistentes. Nihilominus tamen ens et unum significant substantiam rerum secundum viam Philosophi, non quod sint aliqua separata, sed existunt secundum esse in ipsis singularibus, licet per intellectum abstrahantur; abstrahentium autem non est mendacium, secundo Physicorum, text. com. 18.

olutio.

SUMMA SECUNDA.

De uno *respectu multitudinis, et de contrarietatibus plurima.*

CAPUT PRIMUM.

De variis modis *unius* et multitudinis, et consequentibus ipsa.

SUMMARIUM.

Unum et multa opponi variis modis, quos bene explicat Doctor. Item variis modis accipi utrumque; sumit idem, simile, et æquale quasi partes *unius,* explicans identitatis tres modos; et quatuor modos quibus aliquid dicitur simile. Vide 5. hujus text. 13.

Opponuntur autem unum et multa secundum plures modos, quorum uno unum et multitudo ut indivisibile et divisibile, quod quidem enim divisum, aut divisibile, multitudo quædam dicitur, indivisibile vero, aut non divisum, unum. Text. com. 9.

26.

Postquam Philosophus determinavit de *uno* in se et absolute, determinat nunc de ipso *uno* in comparatione ad suum oppositum, quod est *multa* Circa quod duo facit : quia primo describit eorum mutuam oppositionem. Secundo exponit eorum multiplicem acceptionem. Secunda ibi : *Est autem unius quidem.* Prima in tres. Primo ostendit secundum quid est accipienda oppositio inter *unum* et *multa.* Secundo ad quod genus oppositionis ista oppositio reducatur. Tertio removet quoddam dubium. Secunda ibi : *Quoniam ergo oppositiones.* Tertia ibi : *Dicitur autem ex contrario.* Dicit ergo, quod *unum et multa opponuntur secundum plures modos, quorum uno,* scilicet modo opponuntur *unum, et plura ut indivisibile et divisi-*

Sermo de uno comparative.

Oppositio unius et multi declaratur.

Indivisum, et indivisibile et eorum opposita duplicia sunt.

bile, quod declarat, dicens quod illud *quidem* quod est, aut *divisum*, scilicet actu, *aut divisibile*, scilicet de propinquo, *multitudo quædam dicitur, indivisibile vero, aut non divisum unum*, supple dicitur. Ex quo patet quod licet unum et multa pluribus modis opponantur, ut dicetur infra, uno tamen modo sicut indivisibile et divisibile opponuntur.

Multa dupliciter dicuntur.

Notandum, quod ea quæ sunt divisa actu, evidens est quod multa sunt; divisibilia autem faciliter, ut sunt multa humida, puta aer et aqua, et hujusmodi, quatenus appropinquant divisioni, propter facilitatem et aptitudinem ad posse dividi, quamdam multitudinem important; unde dicimus multam aquam, et multum aerem et sic de aliis. Deinde cum dicit:

27. Quoniam ergo quatuor modis oppositiones dicuntur, et horum secundum privationem dicitur alterum, contraria utique erunt, et neque ut contradictio, neque ut ad aliquid dicta.

Ostendit quo genere oppositionis unum et multa opponuntur, dicens quod *quoniam oppositiones dicuntur quatuor modis*, ut patet ex 5. hujus text. com. carente, *et horum alterum dicitur secundum privationem*, manifestum est quod *contraria utique erunt*, scilicet unum et multa, vel indivisibile et divisibile, et *nec ut contradictio, nec ut ad aliquid dicta*.

Quo genere oppositionis unum et multa opponuntur.

Notandum, quod *unum* et *multa* non opponuntur contradictorie, quia nec *unum* nec *multa* possunt dici de non ente, patet, et tamen de ente, sive de non ente, semper est vera altera pars contradictionis; iterum altera pars contradictionis est pura negatio, sed unum et multa, utrumque dicit aliquid positivum. Similiter patet quod *unum* et *multa* non opponuntur relative, sed ut sic dicuntur absolute et ad se; non etiam opponuntur proprie, ut privatio et habitus, nam privatio formaliter nihil ponit. Sed *unum* et *multa*, utrumque dicit formaliter aliquid positivum, ut jam dictum est; quare relinquitur a divisione, quia si opponantur, opponuntur ut contraria, non enim sunt plures quam quatuor species oppositionis.

Notandum etiam, quod licet *unum* et *multa* divisibile et indivisibile, ut sic, non opponantur modo relativo; nihilominus tamen secundum quod habent rationem mensuræ et mensurati, *unum multa*, et *indivisibile divisibile* utique opponuntur modo relativo. Deinde cum dicit:

Dicitur autem ex contrario, et ostenditur ipsum unum ex divisibili indivisibile propter magis sensibilem multitudinem esse, et divisibile quam indivisibile; quare ratione, prior multitudo indivisibili propter sensum.

Removet tacitam objectionem.

Removet quoddam dubium, dixerat enim quod unum se habet ad multa *ut indivisibile ad divisibile;* cum igitur indivisibile sit quædam privatio divisibilis, et privatio sit natura posterior habitu, sequitur quod unum sit posterius multitudine, et tamen superius dictum est, quod unum est principium ex quo, et per quod cognoscitur multitudo. Ad quod respondet, dicens quod *ipsum indivisibile, et unum dicitur*, id est, cognoscitur et definitur, et *ostenditur ex* suo *contrario*, et ex ipso

divisibili, et hoc (supple) *propter magis esse sensibile* ipsam pluralitatem, quam (supple) unum et *divisibile quam indivisibile*; quia scilicet *ipsa pluralitas est prior indivisibili*, non secundum naturam, sed *secundum sensum*.

28. Notandum, quod ut frequenter ea, quæ sunt priora et magis nota secundum naturam, sunt minus nota et posteriora quoad nos. Unde primo Physicorum dicitur, quod confusa et composita, quatenus cadunt sub sensum, prius sunt nobis nota; simplicia vero sunt nobis posterius nota, licet sint simpliciter, et secundum naturam notiora. Similiter in proposito, licet secundum naturam et simpliciter, ipsum unum sit prius notum quam pluralitas, non tamen quoad nos; et ideo ipsum unum ex privatione, scilicet ex divisione multitudinis definitur et cognoscitur, ut hîc dicit Philosophus, quatenus ipsa pluralitas, et divisibile est magis sensibile quam ipsum unum, et indivisibile. Deinde cum dicit :

t. 10. Est autem unus quidem, sicut et in divisione contrariorum descripsimus, idem et simile, et æquale, pluralitatis vero, diversum, et divisibile, et inæquale.

Exponit ipsius *unius* et *multi* multiplicem acceptionem. Circa quod duo facit. Primo distinguit *unum* et *multa* in suas partes. Secundo exequitur determinando de partibus. Secunda ibi : *Dicto vero eodem*. Dicit ergo, quod *sicut descripsimus in divisione contrariorum*, scilicet in quinto hujus, text. non habente commentum, *ipsius unius est idem, et simile, et æquale*, supple sicut partes ejus, nam idem est unum in Substantia, et simile unum in Qualitate, æquale autem unum in Quantitate; pluralitatis vero sunt supple partes, *diversum, dissimile et inæquale*, quæ sunt contraria prædictis. Deinde cum dicit :

Partes unius et multi quæ?

Dicto vero eodem multipliciter, uno quidem modo secundum numerum, quod dicimus aliquando ipsum.

Exequitur determinando de partibus. Circa quod duo facit : Primo determinat de partibus *unius*. Secundo de partibus multitudinis. Secunda ibi : *Quare palam quod diversum*. Prima in duas : quia primo ostendit quot modis dicitur *idem*. Secundo quot modis dicitur *simile*. Secunda ibi : *Similia vero*. De *æquali* vero non prosequitur, cujus ratio assignatur, ut dicebatur quinto hujus; vel quia modi ejus sunt ignoti, vel quia non habet aliquos modos, secundum quos dividitur in suas species. Prima in tres, secundum tres modos. Primus est idem numero et subjecto. Secundus est idem numero et specie. Tertius est idem specie tantum. Secunda ibi : *Hæc autem si ratione*. Tertia ibi : *Amplius autem si ratio*. Dicit ergo, quod *ipso eodem dicto multipliciter uno quidem modo dicitur idem secundum numerum*, puta quæ sunt idem subjecto, esto quod non sunt unum secundum rationem, ut album et musicum, puta si idem homo sit albus et musicus. Et subdit quod tale idem *secundum numerum dicimus aliquando ipsum*, puta si dicatur quod homo est ipsum album, vel ipsum musicum; cujus ratio assi-

Prosequitur partes unius et primo identitatem quæ est triplex.

gnatur, quia hoc pronomen *ipsum*, est relativum supple identitatis. Relativum autem semper refert idem suppositum; et ideo ubicumque ponitur hoc quod dico *ipsum*, designat idem esse numero suppositum. Deinde cum dicit :

Al. ad.

29. Hoc autem si ratione et numero unum fiunt, ut tu tibiipsi, et specie, et materia, unum.

Ponit secundum modum, dicens quod *hoc autem*, id est, alio modo dicitur idem *si fuerit unum ratione et numero*, ita quod non tantum subjecto, *ut tu tecum es*, supple idem numero et ratione; ideo dicit quod supple *tu tecum es unum et specie, et materia et specie*, id est natura specifica, *et materia*, id est, in supposito et individuo. Deinde cum dicit :

Amplius autem si ratio primæ substantiæ una fuerit, ut æquales lineæ rectæ eædem, et æqualia, et isogonia, et tetragonia, et etiam plura, sed in his æqualitas unitas.

Alia acceptio identitatis.

Ponit tertium modum dicens, quod amplius autem supple dicitur idem *si ratio*, id est, specifica *primæ substantiæ*, id est, suppositi particularis *fuerit una;* licet supple suppositum non sit unum, ut quæ sunt unum specie, distincta tamen numero, *ut æquales lineæ eædem, et æqualia isogonia, et tetragonia,* id est, quadrata et etiam plura, *sed in his æqualitas est unitas.*

Resolutio ultimo dictorum de identitate specifica.

Notandum, quod Philosophus non curans de exemplis, utitur exemplis secundum opinionem illam, quæ ponit quantitates esse rerum substantias; sic enim plures lineæ rectæ essent quasi plura supposita substantiæ convenientia in una aliqua specie, puta in una aliqua mensura communi, si sint æquales; quia secundum hunc modum multæ lineæ rectæ, et æquales essent diversa supposita numero, idem tamen in una ratione specifica. Similiter *etiam plura tetragonia,* id est, figuræ habentes quatuor angulos; *similiter isogonia,* id est, æqualium angulorum, puta plura quadrata æqualia in quantitate, et æquales angulos habentia dicuntur idem isto modo, ita quod æqualitas est in eis, quædam specifica unitas, licet sint numero distincta. Deinde cum dicit :

Isogonia, tetragonia quid?

Similia vero si non sint eadem simpliciter entia, nec secundum substantiam in differentia subjectiva; sed si secundum speciem eadem sint, ut majus tetragonum minori simile, et inæquales rectæ; hæ namque similes quidem, eædem vero simpliciter non. Text. com. 11. 30.

Ostendit quot modis dicitur *simile,* et ponit quatuor modos similis. Secundus est ibi : *Alia autem.* Tertius ibi : *Alia si sit.* Quartus ibi : *Alia si plura.* Dicit ergo, quod *similia vero* dicuntur uno modo *si non sint eadem simpliciter entia*, id est, secundum speciem substantiæ; *nec sunt in differentia secundum substantiam subjectam*, id est, quod nec sunt eadem in supposito, *sunt tamen eadem secundum speciem,* scilicet Qualitatis, *ut majus tetragonum minori simile*, id est, minori tetragono, quæ, scilicet anguli, et latera eorum sunt proportionalia, et conveniunt in figura tetragoni, sunt supple tunc sicut similia in specie, licet distinguantur supposito. Iterum *rectæ*, scilicet lineæ, *et inæqua-*

Similium modi 4. assignantur

les, sunt supple similes hoc modo, quatenus habent rectitudinem, vel naturam aliquam, quasi unam qualitatem in specie, ideo subdit : *hæ namque,* scilicet lineæ, scilicet rectæ inæquales sunt quasi similes, *simpliciter tamen non eædem.*

id identitas et id similitudo.

Notandum, quod quandoque unitas secundum rationem perfectam speciei potest dici identitas. Quando vero est unitas non secundum totam rationem speciei, potest dici similitudo, puta si diceretur quod ea quæ sunt unum in genere, sunt similia ; quæ vero sunt unum specie, dicuntur eadem, et ideo Philosophus superius lineas rectas æquales et tetragona æqualia, dixit esse eadem secundum tertium modum ; nunc autem tetragona inæqualia, et lineas rectas inæquales, dicit esse similia, non eadem simpliciter.

Modus ilitudinis.

Notandum etiam, quod iste primus modus similis correspondet tertio modo ejusdem. Quia enim qualitas, sicut et quantitas fundantur in substantia, ideo ubi est unitas substantiæ, est aliquo modo unitas qualitatis et quantitatis ; tamen illa unitas denominatur a priori, scilicet a substantia, et non a quantitate vel qualitate, propter quod ubi est unitas substantiæ, ibi est identitas, et æqualitas vel similitudo. Oportet ergo ad similitudinem, vel æqualitatem adesse substantiæ diversitatem, et ideo bene ait Philosophus, quod *similia dicuntur ea quæ non sunt eadem simpliciter entia,* scilicet secundum speciem substantiæ, nec in differentia secundum substantiam, id est, secundum suppositum ; sed sunt eadem, secundum speciem, scilicet qualitatis, ut tetragona inæqualia, et lineæ rectæ inæquales, ut prædictum est. Deinde cum dicit :

uare titas a tantia omina-ur.

Alia si eamdem speciem habentia, in quibus magis et minus fit, nec magis fiunt, nec minus. 31.

2. Modus.

Ponit secundum modum, dicens quod alia autem dicuntur similia *si habentia,* id est, participantia *eamdem speciem* qualitatis, puta albedinem *in quibus fit magis et minus,* id est, quæ qualitas potest suscipere magis et minus ; ipsa tamen *nec fiunt magis nec minus,* ita quod participent illam formam in æquali gradu, puta duo alba æque intensa, talia enim dicuntur similia. Deinde cum dicit :

Alia si sit eadem passio, et una specie, ut album valde et minus, similia dicuntur esse, quia una species ipsorum.

3. Modus.

Ponit tertium modum, dicens quod alia dicuntur esse similia, *si sit una et eadem passio in specie,* esto quod participent illam secundum magis et minus. Dicuntur enim similia, *quia est una species,* id est, una qualitas *ipsorum* quam participant, licet secundum magis et minus. Deinde cum dicit :

Alia si plura habent eadem quam altera, aut simpliciter ; aut quæ in promptu, ut stannum argento, vel auro ignis, aut rubicundum, aut rufum.

Ponit quartum modum, dicens quod *alia* supple dicuntur similia *si habent plura eadem quam altera,* id est, non propter convenientiam in una qualitate tantum, sed etiam in pluribus, puta si conveniant in

pluribus quam differant: et hoc *aut simpliciter*, id est, secundum rem, *aut quæ in promptu*, id est, quantum ad ea quæ in promptu apparent nobis, *ut stannum* dicitur proprie simile *argento* quatenus in pluribus conveniunt; et similiter *ignis est similis auro, aut croceum, et rubeum* dicuntur supple similia isto modo.

SUMMARIUM.

Diversum quod est oppositum *ejusdem*, secundum tres modos explicatur, et quomodo differt a differenti.

32. Quare palam quod diversum, et dissimile multipliciter dicitur; et hoc quidem aliud opposite, et idem, propter quod omne ad omne, aut idem, aut aliud.

Pertractat de partibus multitudinis, et primo de diverso.

Hîc determinat de partibus multitudinis. Circa quod duo facit. Primo determinat de *dissimili* et de *diverso*. Secundo de *differenti*. Secunda ibi: *Differentia vero, et diversitas*. Prima in duas. Primo ponit modos diversitatis. Secundo removet dubium circa dicta. Secunda ibi: *Diversum quidem*. Prima in tres secundum tres modos. Secundus ponitur ibi: *Hoc autem*. Tertius ibi: *Tertium autem*. Dicit ergo, quod *palam*, scilicet ex prædictis, *quod diversum et dissimile dicuntur multipliciter*. Ratio hujus est, quia *simile* et *dissimile, idem* et *diversum* opponuntur; si ergo ut ostensum est *idem* et *simile* dicuntur multipliciter, sequitur quod *diversum* et *dissimile* multipliciter dicantur. Nam ut habetur primo Topic. cap. 12. quando unum oppositorum dicitur multipliciter, et reliquum. Subdit primum modum diversi, dicens quod *hoc quidem* supple dicitur diversum, quod *est aliud opposite*, id est, per oppositum ad idem; *quapropter omne ad omne*, scilicet comparatum *aut est idem, aut aliud*, sicut enim idem dicebatur omne quod est ipsum; *ipsum* autem est relativum identitatis sicut *diversum* est relativum diversitatis, et ideo *omne ad omne* relatum, aut est idem, aut diversum.

1. Modus diversi.

Quare omne ens omni enti est idem, vel diversi.

Notandum, quod modos ipsius *dissimilis* Philosophus prætermittit propter hoc forte, quia faciliter apparet quomodo modi *dissimilis* sumendi sunt per oppositum ad modos *similis*. Deinde cum dicit:

Hoc autem, si non, et materia, et ratio est una; quapropter et tu, et propinquus diversus.

Cognito uno oppositorum cognoscitur et reliquum. 2. Modus.

Ponit secundum modum, dicens quod *hoc autem*, id est, alio modo dicuntur supple diversa, *si materia*, id est suppositum, *et ratio*, supple talis individualis, *non sit una*, et hoc modo sunt diversa numero duo individua, ideo subdit: *quapropter et tu, et propinquus* tibi es *diversus*, et non es diversus, scilicet a te. Deinde cum dicit:

Tertium autem ut quæ in Mathematicis. 33.

3. Modus

Ponit tertium modum, dicens quod *tertium autem*, id est, tertio modo dicitur diversum, *ut quæ in Mathematicis*, puta si lineæ inæquales dicantur diversæ, et similiter de aliis hujusmodi. Deinde cum dicit:

Diversum quidem igitur aut idem per hoc ad omne dicitur, quæcumque dicuntur, et unum et ens, non enim contradictio est ejusdem; quapropter non dicitur in non entibus, non idem autem dicitur. In enti-

bus vero omnibus dicitur : Aut enim unum aut non unum aptum natum, et ens, et unum. Diversum quidem igitur et idem ita opponuntur.

Removet dubium circa dicta : dictum est enim quod omne ad omne comparatum est idem aut diversum. Posset quis dubitare an hoc esset verum in non entibus sicut in entibus; ideo hoc removet dicens, *diversum quidem igitur aut idem propter hoc omne dicitur quæcumque dicuntur et unum, et ens*; *et non* supple est verum in non entibus, cujus causam subdit : *non enim est contradictio ejusdem et ipsius,* id est, quod idem et diversum non opponuntur contradictorie, quia in contradictoriis utique verum est quod semper altera pars est vera tam de ente quam de non ente. Ideo subdit : *quapropter* supple idem, et diversum *non dicitur in non entibus;* non enim opponuntur contradictorie, ut dictum est, sed contrarie, *non idem autem* quod scilicet opponitur contradictorie ipsi eidem *dicitur* supple de non ente. Et subdit, *in entibus vero omnibus dicitur* supple idem et diversum : *aut enim unum aut non unum aptum natum est, et ens, et unum*, id est, quod omne ens et unum in se si comparetur alteri; aut est unum sibi, et tunc erit idem; aut non est aptum natum esse unum sibi, et tunc erit diversum. Concludit ergo, quod *diversum quidem igitur, et idem ita opponuntur*, ut dictum est.

...n diver- ...n sed ...n idem contra- ...torium ...usdem ipsius ...n, unde ...lus est ... idem ...n diffe- vel di- ...um seu ...nctum.

Notandum, quod licet *idem* et *diversum* stricte loquendo solum sint in genere Substantiæ, nam unum in substantia est idem; tamen extendendo nomen *substantiæ* ad essentiam cujuslibet entis, sic omne ens omni enti comparatum, aut est idem, aut diversum. Deinde cum dicit :

...t di- ...n ac- ...sunt ...ter. ...9. q.

Differentia vero, et diversitas aliunde, diversum enim, et a quo est diversum non necesse aliquo esse diversum ; omne namque aut diversum, aut idem quodcumque est ens ; differens vero ab aliquo, aliquo sane differt, quare necesse ipsum idem aliquid esse quo differunt ; hoc autem idem ipsum genus, aut species, omne namque differens, differt, aut genere, aut specie. Genere quidem, quorum non est communis materia, nec generatio ad invicem, ut quorumcumque alia figura Categoriæ ; specie vero, quorum idem est genus. Dicitur autem genus secundum quod ambo idem dicuntur secundum substantiam differentia ; contraria vero differentia sunt, et contrarietas est differentia quædam.

Text. com. 12.

34.

Text. com. 13.

Determinat de *differenti*. Circa quod duo facit : primo determinat de differenti in generali comparando differens ad diversum. Secundo specialiter agit de quadam specie differentiæ, scilicet de contrarietate; nam contrarietas est quædam differentia, et habet specialem difficultatem. Secunda ibi : *Quoniam autem differe contingit*. Prima in duas. Primo comparat differens ad diversum. Secundo probat quod dixerat inductive. Secunda ibi : *Quia autem hoc bene*. Dicit ergo, quod *differentia vero et diversitas sunt aliud : enim* pro quia, *diversum non necesse est aliquo esse diversum,* sed supple se totis sunt diversa, nam diversa se totis distingui possunt. Et dicit *non necesse*, quia etiam diversa possunt aliquo differre, et aliquo convenire, quando diversum accipitur pro differenti ; sed non est necesse, quia omne differens est diversum, sed non convertitur, quia aliqua diversa sunt seipsis totis et non aliquo

Prosequitur de differenti quod est species vel pars multitudinis. Comparat diversum ad differens et notificat utrumque.

distinguuntur, unde subdit: *omne namque quodcumque est ens, aut est idem aut diversum.* Patet ergo quid sit diversum proprie sumptum. *Differens vero ab aliquo, est differens aliquo, et aliquo* supple conveniens, *quia necesse est idem aliquid*, id est, unum aliquid *esse quo differunt,* scilicet differentia. Hoc autem quod *ipsum idem*, id est, illud quo non differunt, est aliquid idem in illis quæ sic non differunt; *et illud quod est idem in pluribus quæ non differunt*, et in quo differentia differunt est, *aut genus, aut species,* omne *namque differens differt aut genere aut specie*, *genere quidem, quorum non est materia communis, nec generatio ad invicem.* Genus etiam in Logicis sumitur a materia, quæ est genus Physicum; quæ autem non communicant in materia, non habent ad invicem generationem, *ut quorumcumque est alia figura Categoriæ*, id est Prædicamenti; ista supple differunt genere, nec habent ad invicem transmutationem, ut sunt superficies et dulcedo, non enim fit dulcedo ex superficie, nec e converso. *Specie vero sunt*, supple differentia *quorum idem est genus; dicitur autem genus secundum quod ambo*, scilicet differentia specie *dicuntur idem, differentia tamen secundum speciem*, id est secundum formam, et differentiam specificam; et subdit, quod *contraria vero sunt differentia, et contrarietas est differentia quædam*, ut inferius amplius apparebit. Deinde cum dicit:

Al. quod non est, et omittere aliud non sequens.

Differens duplex.

Al. secundum substantiam contrarietas est differentia.

Quod autem hoc bene supponimus, palam ex inductione; omnia enim differentia, et eadem videntur, et non solum diversa entia, sed hæc quidem genere diversa, hæc autem in eadem copulatione Categoriæ, quare in eodem genere et in eadem specie; determinatum est autem in aliis quæ sunt genere eadem, aut diversa. 35.

Inductive ostendit quod de differentibus præmisit.

Probat quod dixerat inductive, dicens *quod autem bene supponimus hoc*, supple quod dictum est de differenti, *palam est ex inductione,* nam *omnia differentia*, scilicet in aliquo *videntur,* et hæc *esse eadem*, scilicet in aliquo, *et non solum diversa entia*, sed etiam in aliquo conveniunt. Et subdit, *sed hæc quidem sunt diversa genere, hæc autem in eadem copulatione Categoriæ*, id est, *in eodem genere*, puta species, quæ in uno genere conveniunt et differunt specificis differentiis, *et in eadem specie*, puta individua, quæ in una specie conveniunt et differunt differentiis individualibus. Et subdit, *quæ sunt eadem genere vel diversa*, *determinatum est in aliis*, scilicet in quinto hujus capituli de oppositione, text. com. carente. Patet ergo inducendo quod differentia in aliquo conveniunt et in aliquo differunt; diversa vero, quæ proprie et primo sunt diversa, se totis distinguuntur.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. II.

Contrarietatem esse perfectam differentiam, et quomodo unum uni contrariatur?

SUMMARIUM.

Describit contrarietatem, explicatque inductive, docens maximam esse tantum inter extrema, et explicans eam esse perfectam differentiam, et quomodo unum tantum uni est contrarium, quia contrarietas est una distantia cujus tantum duo possunt esse ultima extrema.

36. Quoniam autem differre contingit ab invicem differentia plus et minus, est aliqua maxima differentia.

rmo de ntrarietate quæ species erentiæ.

Postquam Philosophus determinavit de differenti generaliter, nunc determinat de contrarietate, quæ est quædam differentia. Circa quod duo facit : Primo ostendit quod contrarietas est maxima differentia. Secundo inquirit qualiter contraria differant : utrum scilicet genere vel specie. Secunda ibi : *Diversa vero.* Prima in duas. Primo determinat de contrariis quantum ad extrema. Secundo quantum ad media. Secunda ibi: *Quoniam vero contrariorum.* Prima in duas : quia primo investigat quæ sit natura contrarietatis. Secundo excludit quædam dubia circa dicta. Secunda ibi : *Quoniam vero unum.* Prima in duas : quia primo inquirit de contrarietate in se, scilicet quid sit. Secundo determinat de contrarietate per comparationem ad alias species oppositionis. Secunda ibi : *Prima vero contrarietas.* Prima in duas. Primo ponit definitionem contrarietatis. Secundo reducit omnes alias definitiones contrariorum ad definitionem contrarietatis suppositam. Secunda ibi : *Necesse autem alios terminos.* Prima in duas : Primo præmittit contrarietatis definitionem. Secundo infert quædam corollaria ex prædictis. Secunda ibi : *At vero manifestum.* Prima in duas : Primo præmittit quoddam necessarium. Secundo ex illo concludit definitionem contrarietatis. Secunda ibi : *Et hanc dico.* Dicit ergo, quod *quoniam* pro quia, *differentia*, id est, ea quæ differunt, *contingit ab invicem differre plus et minus*, sequitur quod *est aliqua maxima differentia.* Ratio hujus assignatur, quia aliter esset procedere in infinitum, nisi esset dare aliquam maximam differentiam, qua major nequit esse ; ubicumque ergo est majus et minus, ibi est dare maximum. Deinde cum dicit :

pposi- neces- rium.

Datur maxima differentia.

Et hanc dico contrarietatem, quia vero maxima est differentia, palam ex inductione; genere namque differentia non habent viam invicem, sed distant magis et incomparabiliter ; differentibus vero specie, generationes ex contrariis, sunt ut ultimis ; ultimorum vero distantia maxima est, quare et quæ contrariorum.

Ubi positivus et comparativus ibi superlativus.

37. Definitio contrarietatis.

Ponit definitionem contrarietatis, dicens quod *hanc*, scilicet maximam differentiam *dico contrarietatem;* hæc ergo est definitio ejus, quia scilicet contrarietas est maxima differentia, quam definitionem exponit; dicens quod *vero ipsa*, scilicet contrarietas *est maxima differentia, palam ex inductione. Differentia enim*, id est, illa quæ differunt genere, *non habent viam ad invicem*, id est, transmutationem, *sed distant magis inconferibiliter*, id est, ea quæ differunt genere non sunt conferibilia, id est comparabilia mutuo ; sed distant plus quam oportet ad hoc quod in eis possit accipi differre secundum magis et minus, et ad hoc quod possit esse via, sive transmutatio mutua ab uno in aliud, nec per consequens in eis est maxima differentia; inter ea enim quæ maxime differunt intelligitur quædam via transmutationis mutuæ, per hoc quod prius magis differunt, et postea minus. Et subdit quod in *differentibus vero*

Non genere sed specie differentibus comparatio et transmutatio et repugnantia ponuntur.

specie, oportet supple esse maximam differentiam, cujus causam tangit, quia *generationes fiunt et sunt ex contrariis mutuo, ut ex ultimis*; quod dicit pro tanto, quia quandoque generatur medium ex extremo, vel e converso, puta rubeum ex albo, vel e converso; quandoque generatur medium ex medio, puta croceum ex livido, vel e converso. Istæ tamen generationes non sunt ex ultimis, patet, quia potest ulterius procedi usque ad alterum extremum, ideo dicit quod *generationes ex contrariis sunt ut ex ultimis*, ut cum ex albedine generatur nigrum vel e converso; et subdit quod *ultimorum vero distantia maxima est, quare* supple et differentia et distantia, *quæ est contrariorum*, est similiter maxima, et habetur propositum. Deinde cum dicit :

Extremorum tantum est maxima distantia et repugnantia, minima vero mediorum mutuo. Major autem horum et extremorum.

At vero maximum in unoquoque genere perfectum, maximum enim cujus non est excessus, et perfectum cujus non est adhuc extra sumere aliquid possibile, finem enim habet perfecta differentia, sicut et alia, eo quod finem habeant perfecta dicuntur, nihil autem extra finem, ultimum autem in omni,et continet, propter quod nihil extra finem, nec eget aliquo quod est perfectum.

Text. com. 14. Quod quidem ergo contrarietas est differentia perfecta, ex his palam.

38. Infert ex prædictis quædam corollaria, et sunt duo. Secundum ponitur ibi : *His autem entibus*. Prima in duas : quia primo concludit corollarium. Secundo excludit quoddam dubium sive ponit quoddam notandum. Secunda ibi : *Multipliciter autem dictis*. Primum corollarium est quod contrarietas est perfecta differentia, quod probatur sic : nam illud quod est maximum in unoquoque genere, est idem quod perfectum; sed contrarietas est maxima differentia, ergo est perfecta differentia. Major patet ex hoc, quia maximum dicitur quia non exceditur; perfectum dicitur extra quod non potest aliud sumi, nam omnia dicuntur perfecta ex hoc, quod perveniunt ad finem, extra autem finem rei nihil est. Ex quo patet quod eadem videtur definitio maximi et perfecti. Dicit ergo, quod *at vero maximum in unoquoque genere est perfectum*, quod probat *quia maximum quidem dicitur cujus non est excessus, et perfectum cujus non est possibile adhuc aliquid extra sumere*, quod patet; *quia differentia perfecta habet finem, sicut et alia dicuntur perfecta eo quod habeant finem*, id est, pertingant ad finem, *quia extra finem nihil est; ultimum enim in omni re*, et *illud* quod *continet rem*, *est* supple finis, *quare extra finem nihil est nec id quod perfectum est eget aliquo*. Concludit ergo *quod quidem contrarietas perfecta est differentia, palam est ex his*, ex hoc scilicet quod est maxima. Deinde cum dicit :

Primum sequens, contrarietas duntaxat est perfecta differentia.

Maximum et perfectum idem et quod utrumque.

Finis quid et conditiones ejus.

Multipliciter autem dictis contrariis sequetur quod perfecte ita sicut utique quod est contrariis esse extiterit ipsis.

Ponit quoddam notandum, quod potest esse remotio dubii : crederet enim forte aliquis quod omnia contraria essent perfecta differentia, quod removet dicens, *quia multipliciter dictis contrariis*, ut dicetur inferius, *sequitur quod perfecte est* supple differentia, *itaque ut utique extiterit esse ipsis contrariis*. Vult dicere, quod cum contraria dicantur multipliciter, non æqualiter omnia

Notabile tacitum dubium excludens.

n differentia contrariorum dantur gradus. erunt perfecte differentia, sed eo modo quo competit eis esse contraria, competit et perfecte differre, quia quibusdam, scilicet per prius, quibusdam secundario et per posterius. Deinde cum dicit :

His autem entibus palam quod non contingit uni plura contraria esse, nec enim ultimo ulterius ; et erit utique aliquid, nec distantiæ unius plura sunt quam duo ultima.

39. Secundum sequens. Ponit secundum corollarium, scilicet quod unum tantum uni est contrarium et non plura, quod probat per duas rationes. Secunda ponitur ibi : *Totaliter autem.* In prima parte intendit talem rationem : uum tantum uni contrariatur. Unius distantiæ sunt tantum duo ultima, sed contrarietas est quædam distantia ultimorum, cum sit maxima ; ergo habet tantum duo ultima, et per consequens tantum unum uni contrariatur. Dicit ergo, quod *his autem entibus*, id est, sic se habentibus ut dictum est *palam quod non contingit plura* quam duo ultima.

ıfert noıter ex ɔtis moum pro itate rea minori umerali. Notandum, quod ex hoc loco potest sumi argumentum ad probandum illam unitatem naturæ specificæ, quæ est minor quam unitas numeralis, de qua dictum est quæstione de universali, nam unius contrarietatis sunt duo extrema, ut hîc dicitur; sed certum est quod ista extrema non sunt duo secundum solam unitatem numeralem, quia tunc hoc album huic nigro esset tantum contrarium, quod est falsum ; oportet ergo quod quodlibet extremum contrarietatis sit unum aliqua unitate communiori, quæ est minor unitate numerali, hæc est unitas naturæ specificæ ; sic enim albedo in specie contrariatur nigredini in specie, et est unum uni contrarium. Deinde cum dicit :

Totaliter autem si est contrarietas differentia ; differentia vero duorum, quare et perfecta.

Ponit secundam rationem quæ talis est *differentia est aliquorum duorum :* sed contrarietas est quædam una, et maxima differentia ; ergo erit duorum, et per consequens unum uni tantum contrariatur. Differentia est aliquorum duorum. Dicit ergo, quod *totaliter autem*, id est, generaliter *si contrarietas est differentia*, differentia vero est duorum ; sequitur quod contrarietas est *perfecta differentia*, et per consequens *duorum*, et tunc idem quod prius. Deinde cum dicit :

Necesse autem, et alios terminos esse veros contrariorum, etenim plurimum differt perfecta differentia. Genere autem differentibus non est magis extra accipere 40.
his quæ specie ; ostensum est enim quia ad ea quæ sunt extra genus non est differentia, horum autem hæc maxima, et in eodem genere plurimum differentia contraria ; maxima namque differentia horum quæ perfecta, et quæ in eodem susceptibili plurimum differentia; eadem enim est materia contrariis, et quæ sub eadem potentia plurimum differentia, etenim scientia circa unum genus quæ una, in quibus perfecta differentia maxima.

Reducit omnes definitiones datas de contrariis ad definitionem contrarietatis suppositam, dicens quod per illam omnes aliæ verificantur, et sunt quatuor, quarum primam ponit, dicens quod *necesse est autem alios terminos*, id est, definitiones contrariorum *esse veros* per primam, scilicet definitionem, *etenim* pro quia, *perfecta differentia pluri-* Reducit alias quatuor definitiones contrariorum ad jam datam.

mum differt. Per hoc innuit primam definitionem contrariorum, quæ est, quod contraria sunt quæ pluri-
1. Definitio. mum differunt, hoc enim apparet esse verum ex prædictis; ostensum est enim quod contrarietas est differentia perfecta, perfecta autem differentia facit plurimum differre; *namque* pro quia, *in differentibus genere non est magis extra accipere,* id est, non contingit aliquid accipere magis differens, et his quæ specie. *Ostensum enim, scilicet est quia ad ea quæ sunt extra genus non est differentia,* scilicet sed diversitas, *horum autem*, id est, in his quæ differunt speciei, hæc scilicet differentia *est maxima,* quæ scilicet est contrariorum, ex quo patet quod contraria sunt quæ plurimum differunt. Se-
2. Definitio. cunda definitio est, quod *contraria sunt plurimum differentia in eodem genere;* hoc etiam verificatur ex dictis, namque *differentia horum*, quæ scilicet sunt sub eodem genere, est illa quæ est perfecta differentia. Contrarietas autem, ut ostensum est, est perfecta differentia, ex quo patet quod contraria sunt in eodem genere plurimum differentia. Ter-
3. Definitio. tia definitio *quod* supple contraria *sunt quæ in eodem susceptivo plurimum sunt differentia*, hoc enim verificatur ex dictis; *enim* pro quia, *eadem est materia contrariis*, cum habeant ad invicem transmutationem, ut prædictum est, et per consequens habent
4. Definitio. esse circa idem susceptivum. Quarta definitio est, *quod* supple contraria *sunt quæ* supple *sub eadem potentia,* id est, sub eadem scientia *sunt plurimum differentia*, scientia enim dicitur potentia rationalis, ut patet 9. hujus; hæc autem definitio verificatur ex prædictis, *etenim* pro quia, *scientia quæ est una, est circa unum genus.* Contraria autem sunt in eodem genere, ut ostensum est, et sub una scientia vel potentia; et subdit *in quibus*, scilicet contrariis *est perfecta differentia et maxima*, ex quo colligitur quod contraria sunt quæ sub una scientia, vel potentia sunt plurimum differentia.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. III.

Contrarietatem dicere privationem et habitum, et omnem contrarietatem privationem esse, non e contra.

SUMMARIUM.

Contrarietatem dicere privationem et habitum, et distingui a contradictione ad quam comparatur, secundum convenientiam et differentiam. Vide 5. hujus text. 19. Non omnem privationem esse contrarietatem, sed bene e contra : quod quomodo verum sit, bene explicat Doctor, et quæ contraria habent, et quæ carent medio.

Prima vero contrarietas habitus et privatio est, sed non omnis privatio; multipliciter enim dicitur privatio, sed quæcumque perfecta fuerit. Text. com. 15. Cap. 3.

Postquam Philosophus determinavit de contrarietate in se ostendens quid sit, nunc determinat de ipsa in comparatione ad alias species oppositionis. Circa quod duo facit : Primo proponit intentum. Secundo probat ipsum quantum ad aliquid quod dimiserat non probatum. Secunda ibi : *si itaque generationes.* Prima in tres : Primo comparat contrarietatem ad privatio- 41.

nem. Secundo ad contradictionem. Tertio etiam comparat privationem ad contradictionem. Secunda ibi : *Si igitur opponuntur*. Tertia ibi : *Privatio vero quædam*. Prima in duas : primo proponit quod privatio et habitus sunt principium contrarietatis. Secundo exponit quomodo ex prima contrarietate alia contraria deriventur. Secunda ibi : *Alia autem contraria*. Dicit ergo, quod *prima vero contrarietas*, id est, principium contrarietatis est *habitus et privatio* quatenus scilicet in omni contrarietate includitur privatio et habitus ex eo, quod unum contrarium habet rationem imperfecti, et privationis respectu alterius, ut nigrum respectu albi, et subdit : *sed non omnis privatio* habet supple rationem contrarii, *multipliciter enim dicitur privatio, sed quæcumque*, scilicet *perfecta fuerit*, illa supple habet rationem contrarii.

incipium ıtrarietis sunt bitus et privatio.

Notandum quod stricte loquendo, non omnis privatio habet rationem contrarii, puta illa, quæ est mediorum ad extrema, nam talis privatio non est perfecta cum aliqua sit major illa, scilicet quæ est extremi ad extremum ; et talis habet rationem contrarii modo prædicto, sicut ait Philosophus in littera sicut patet. Deinde cum dicit :

rivatio ıplex : ıerfecta ıerfecta.

Alia autem contraria secundum hoc dicentur, hoc quidem per habere ; illa vero per facere aut factiva esse, alia autem per acceptiones esse, et abjectiones horum, aut aliorum contrariorum.

Ostendit quomodo ex prima contrarietate, quæ est privatio et habitus modo prædicto alia *contraria deriventur*, dicens quod *alia autem contraria dicuntur secundum hoc, et hoc differenter, hoc quidem per habere*, sicut album et nigrum quæ habent in se inclusam privationem et habitum ; *illa vero per facere*, puta dealbans et denigrans, quæ actu faciunt privationem et habitum ; *aut per factiva esse*, id est, per hoc quod habent virtutem, qua possunt facere privationem et habitum, ut dealbativum et denigrativum ; *alia autem per acceptiones esse*, puta dealbari et denigrari, aut, quia sunt *abjectiones*, id est corruptiones, *horum*, puta corruptio albedinis et corruptio nigredinis, et subdit : *aut aliorum contrariorum*, id est, posteriorum a primis. Vult dicere, quod non solum dicuntur contraria aliqua ex hoc, quod habent dictas habitudines ad dicta contraria, sed etiam si habent eas ad contraria posteriora quæ sequuntur, puta si cygnus, vel corvus dicantur contraria ex hoc, quod habent album et nigrum, quæ dicuntur contraria per hoc quod habitum, et privationem includunt. Ex his patet, quod contraria multipliciter dicuntur, ut superius dicebatur in littera. Deinde cum dicit :

ultiplex trarieta deriva- ta ex privatione prædicta.

42.

Contraria per habitudinem ad contraria posteriora.

Si ergo opponuntur, contradictio, privatio et contrarietas, et ad aliquid, horum autem primum contradictio ; contradictionis autem nihil est medium ; contrariorum autem contingit, quod quidem non idem contradictio, et contraria palam.

Comparat contrarietatem ad contradictionem, ostendens quod contrarietas non est contradictio, per talem rationem : Contradictioni repugnat habere medium ; sed contrarietati non repugnat habere medium, ergo contrarietas non est contradictio. Dicit *ergo si* pro quia,

Differentia contradictionis, et contrarietatis per non habere, et habere medium.

Species oppositionis quatuor. Al. continu-git. igitur aliqua supple *opponuntur*, vel sicut *contradictio*, vel sicut *privatio*, vel ut *contrarietas*, vel ut *ad aliquid*; hæc enim sunt quatuor species oppositionis, *horum autem primum est contradictio*. Et subdit *contradictionis autem nihil est medium; contrariorum autem convenit*, scilicet esse medium, ex quo concludit, *quod quidem igitur contradictio non est contrarietas, palam est*.

Qualiter contradictio est prima oppositionum. Notandum, quod contradictio dicitur esse primum inter species oppositionis ex hoc, quod concluditur in aliis oppositis; nam unum oppositum includit negationem alterius, sicut non album includitur in nigro, et e converso, et non videns includitur in cæco, et e converso, et sic de aliis; et ex hoc forte accidit, quod quælibet opposita repugnant simul esse, sicut affirmatio et negatio numquam se simul patiuntur. Deinde cum dicit:

34 Privatio vero contradictio quædam est: aut enim quod impossibile est totaliter habere, aut si quod aptum natum habere, non habeat privatum, aut totaliter, aut aliqualiter determinatum est; multipliciter enim jam hoc dicimus, sicut divisum est a nobis in aliis; ergo privatio quædam est contradictio, aut in potentia determinata, aut concepta cum susceptivo.

Comparat privationem ad contradictionem penes convenientiam et differentiam. Circa quod duo facit: primo facit quod dictum est. Secundo concludit quamdam conclusionem ex prædictis. Secunda ibi: *Quapropter contradictionis*. Dicit ergo, quod *privatio est quædam contradictio, quia privatum est, aut quia impossibile est habere totaliter*, puta si dicatur lapis insipiens, vel privatus sapientia; *aut alio modo quod non habet quod-*

Comparat privationem ad contradictionem secundum convenientias et differentia *cumque aptum natum est habere*, puta si homo non habet visum, et hoc potest esse dupliciter: *aut ut totaliter*, id est, quomodocumque non habeat, *aut aliqualiter determinatum*, id est, si non habeat cum aliqua determinatione, puta si non habeat tempore determinato, vel quia imperfecte habet, ut imperfecte videns cæcus dicitur, et sic de aliis determinationibus. Ideo subdit quod *multipliciter enim jam hoc dicimus*, scilicet privationem *sicut divisum est a nobis in aliis*, scilicet in 5. et in 9. hujus, t. c. 27. t. c. 3. unde concludit quod *privatio ergo est quædam contradictio, aut in potentia determinata*, scilicet ad habitum, *aut concepta cum susceptivo*. Vult dicere quod ex prædictis patet quod privatio est quædam contradictio, nam aliquid dicitur privatum ex hoc, quod non habet; privatio tamen non est contradictio simpliciter et absolute, sed contradictio quædam. Cujus ratio est, quia contradictio, quantum est de se, verificatur tam de ente quam de non ente; vere enim dicitur quod non ens non videt, et quod lapis non videt, et ideo contradictio, quantum est de se, non requirit existentiam subjecti apti. Privatio autem necessario requirit subjectum, vel simpliciter, vel subjectum aptum, et ideo non ens non potest dici cæcum; ideo dicit Philosophus quod privatio, aut erit in potentia determinata cum aptitudine, scilicet ad habitum, aut saltem concepta cum susceptivo, id est, cum subjecto, esto quod non habeat aptitudinem ad habitum, eo modo quo lapis dicitur esse cæcus; et ideo privatio est contradictio non

Privatio triplicit sumi potest. Privat quid. Privat est contradictio diminuta qua negatio genere

absolute, sed contradictio quædam, ut dicitur Philosophus in littera. Deinde cum dicit :

44. Quapropter contradictionis quidem non est medium, sed privationis alicujus; est æquale namque aut non æquale omne; æquale vero aut inæquale non omne, nisi solum in susceptivo æqualitatis.

atum ex dictis.

Concludit quamdam conclusionem ex prædictis dicens : *quapropter*, quia supple sic est quod contradictio verificatur tam de ente quam de non ente. Privatio autem supponit subjectum, ideo *contradictionis non est medium* ; *namque* pro quia, *omne* supple tam ens quam non ens, aut est *æquale* aut non *æquale*, quæ scilicet sunt contradictoria ; *æquale* vero aut *inæquale*, quæ scilicet sunt privative opposita, *non omne nisi solum in susceptivo æqualitatis*.

ntradic- onis non est me- ım, pri- ationis sic. Iedium pposito- um est luplex.

Notandum, quod ut dictum fuit in quarto hujus, medium inter opposita dupliciter potest intelligi : uno modo secundum formam, alio modo secundum subjectum. Primo modo est medium inter quædam contraria. Exemplum, inter albedinem et nigredinem est aliqua forma media, puta rubedo et palledo. Secundo modo est medium inter privative opposita, et etiam inter contraria immediata, non autem primo modo. Exemplum, lapis est quoddam subjectum, quod nec est videns nec cæcum ; iterum nec est pater, nec est filius, nec est sanus, nec æger, et tamen non est dare aliquam formam mediam inter visum et cæcitatem, nec inter paternitatem et filiationem, nec inter sanitatem et ægritudinem, contradictoria vero utroque modo carent medio ; non enim est aliqua forma media, nec aliquod subjectum, de quo non verificetur alterum contradictoriorum. Cum ergo ait Philosophus, quod alicujus privationis est medium, intelligendum est de medio, non secundum formam, sed secundum subjectum ; non enim omne subjectum est æquale vel inæquale, nisi de subjecto apto nato susceptivo æqualitatis. Deinde cum dicit :

Cujus privationis non sit dare medium.

Si itaque generationes ipsi materiæ ex contrariis fiunt, aut ex specie, et ex speciei habitu, aut privatione aliqua speciei et formæ, palam quia contrarietas privatio quædam, et utique omnis. Text. com. 16.

45.

Probat quod prius dixerat, scilicet quod privatio et habitus est principium contrarietatis, quod supra dimiserat non probatum. Circa quod duo facit : primo probat intentum syllogistice. Secundo inductive. Secunda ibi : *Palam autem per inductionem*. Prima in duas : primo facit quod dictum est. Secundo ostendit quod non omnis privatio est contrarietas, hæc enim duo fuerunt superius proposita. Secunda ibi : *Privatio vero non omnis*. In prima parte intendit talem rationem : illa ex quibus fiunt generationes sunt contraria, nam omnis motus, et mutatio est inter contraria, vel media prout habent rationem contrariorum ; sed ex privatione et habitu fiunt generationes, ergo privatio et habitus sunt quædam contrarietas. Dicit ergo, *si* pro quia, *itaque generationes fiunt ipsi materiæ*, ut subjecto *ex contrariis*, ut ex terminis ; quia supple omnis generatio, aut erit supple *ex specie*, id est, forma, *aut habitu*

Probat ostensive habitum et privationem esse principium contrarietatis.

speciei, quod est idem, *aut ex privatione aliqua speciei et formæ*, quia inquam sic est, *palam est quia omnis contrarietas erit quædam privatio*. Deinde cum dicit :

Privatio vero non omnis forsan contrarietas, causa vero, quia multipliciter contingit privari privatum, ex quibus enim permutationes extremis, contraria.

Non omnis privatio contrarietas.

Ostendit quod non omnis privatio sit contrarietas, per talem rationem : Contrarietas est maxima distantia, sed non omnis privatio est maxima distantia, nam media includunt privationem extremorum, a quibus non maxime distant; ergo, etc. Dicit ergo quod *non omnis forsan privatio est contrarietas; causa vero est, quia multipliciter contingit privatum privari*, supple vel sine distantia ultimorum, vel mediorum ad ultima, sive etiam mediorum inter se; contraria vero sunt hæc *ex quibus fiunt permutationes, ut extremis*, id est, ultimis. Deinde cum dicit :

46. Palam autem, et per inductionem, omnis enim contrarietas habet privationem alterius contrariorum, sed non similiter omnia, nam inæqualitas æqualitatis, dissimilitudo similitudinis, et malitia virtutis.

Probat propositum inductive. Circa quod duo facit : quia primo ostendit propositum in singulis contrariis inducendo. Secundo ad prima contraria reducendo. Secunda ibi : *Sufficit autem*. Prima in tres : primo manifestat propositum. Secundo probat quoddam suppositum. Tertio ex dictis infert quamdam veritatem. Secunda ibi : *Differt autem*. Tertia ibi : *Quapropter horum*.

Probat inductive eamdem conclusionem.

Dicit ergo, quod *palam autem per inductionem* supple quod contrarietas sit privatio, *omnis enim contrarietas habet privationem alterius contrariorum;* dictum est enim supple quod unum contrariorum habet rationem imperfecti et privationis respectu alterius; *sed non similiter omnia*, id est, quod non est similiter in omnibus contrariis, quod scilicet unum est privatio alterius. Et subdit ad probandum inductive, quod unum contrariorum sit privatio alterius; *nam inæqualitas est* supple privatio *æqualitatis, et dissimilitudo similitudinis, et malitia virtutis*. Deinde cum dicit :

Differt autem, ut dictum est, hoc quidem enim si solum privatum, hoc autem si est, aut quando, aut in quo, ut si ætate aliqua, aut principali, aut omnino.

Probat quoddam suppositum, scilicet quod non similiter est in omnibus contrariis, quod unum sit privatio alterius dicens, quod *differt* autem, ut dictum est; cujus causam subdit, *enim* pro quia, *aliud* supple dicitur privari aliquo *si est solum privatum*, id est, ex hoc quod est privatum quocumque modo; hoc autem, id est, aliud dicitur privatum si *aliquando*, id est, si sit privatum secundum aliquod determinatum tempus, *aut in quo*, id est, secundum aliquam determinatam partem. Exemplum primi, ut si in ætate aliqua supple sit privatum; dicitur enim aliquis privatus potentia generandi si in ætate et tempore determinato sit impotens ad generandum, et non si in ætate puerili. Exemplum secundi, aut privari, scilicet dicitur privatum secundum partem determinatam 47.

Diversitas privationum enarratur.

si sit privatum *in aliqua parte principali, aut omnino*, id est in toto. Dicitur enim aliquis privatus albedine, non si aliqua ejus pars sit non alba, puta pupilla oculi; sed si plures, vel omnes ejus partes, aut aliqua principalis, puta tota facies non sit alba. Ex diversitate ergo privationis, quæ includitur in altero contrariorum, patet quod non similiter in omnibus contrariis unum contrarium est privatio alterius. Deinde cum dicit:

Quapropter horum quidem est medium; sed neque bonus homo nec malus, aliorum vero non est, sed necesse est esse; aut parem, aut imparem, amplius alia quidem habent suppositum determinatum, alia autem non. Quare palam quia semper alterum contrariorum dicitur secundum privationem.

48. Ex dictis infert quamdam veritatem, dicens *quapropter* supple quia sic est, quod privatio diversimode includitur in contrarietate; ideo sequitur quod *horum quidem*, scilicet contrariorum, *est medium*, supple secundum subjectum, quia *est aliquis homo nec bonus nec malus; aliorum vero contrariorum non est*, scilicet medium, *sed necesse est* supple numerum esse parem aut imparem. Subdit etiam, quod sequitur amplius quod *alia quidem contraria habent suppositum*, id est, subjectum *determinatum, alia vero non*; et concludit *quod palam*, quia semper *alterum contrariorum dicitur secundum privationem* respectu alterius.

Quorumdam contrariorum datur subjectum medium per abnegationem, aliorum vero non.

Notandum, quod inter bonum et malum dicitur esse medium secundum subjectum, quia homo bonus dicitur secundum virtutem; virtus enim est, quæ perficit habentem, et opus ejus bonum reddit. 2. Ethic. c. 5. non omnis autem, qui virtute caret, est dicendus malus, quia puer non dicitur malus quamvis careat virtute; diceretur tamen malus si in ætate perfecta virtutem non haberet, quam tamen deberet habere. Patet ergo quod ex diversitate privationis secundum quod aliquid potest dici privatum, vel simpliciter, vel in aliqua parte, aut tempore determinato, accidit quod contrariorum quædam habent medium secundum subjectum, etiam secundum subjectum secundum quod sunt apta nata fieri, ut patet in exemplo dicto. Quædam non habent tale medium, ut patet de pari et impari circa numerum, cujus causa est, quia numerus impar dicitur, qui non habet paritatem simpliciter, et quocumque modo determinatum.

In numeris cur non datur medium.

Notandum etiam, quod ex hoc quod prius dictum est, quod scilicet quædam privatio determinat sibi subjectum, quædam non determinat, nam dictum est quod quandoque aliquid dicitur privatum, si non habet aliquid quod etiam non est aptum natum habere. Ex hoc, inquam, sequitur quod contrariorum, sive habent medium, sive non, quædam determinant sibi subjectum, quædam non, puta si dicatur quod bonitas virtutis determinat sibi subjectum, puta hominem in ætate perfecta, et similiter ejus privatio, tunc puer non erit neque bonus, neque malus. Causa hujus est, quia cum privatio includatur in contrarietate, simile judicium 49.

Puer cur non dicitur malus.

Sicut privative oppositorum, ita et contrariorum quædam determinant sibi subjectum quædam non.

est de contrarietate sicut de privatione. Deinde cum dicit :

Text. com. 17. Sufficit autem, et si principia, et genera contrariorum, puta unum et multa, alia namque ad hæc reducuntur.

Probat propositum reducendo ad prima contraria, dicens quod sufficit autem supple ad probandum, quod alterum contrariorum sit privatio; *si prima, et genera contrariorum*, supple sic se habeant, quod unum sit privatio alterius, ut sunt *unum et multa, alia namque*, scilicet contraria *ad hæc reducuntur* quasi ad genera. Patet enim quod ad unum et multa omnia alia reducuntur, puta simile et dissimile, idem et diversum, et sic de aliis; si igitur unum et multa se sic habent, quod alterum includat privationem alterius quatenus se habent ut indivisibile et divisibile ut prædictum fuit, sequitur quod eodem modo se habeat in aliis contrariis, quæ ad unum et multa reducuntur. Patet enim quod idem et simile, et æquale, et hujusmodi habent rationem *unius*, fundantur enim super *unum;* diversum autem, et dissimile, et inæquale, et hujusmodi habent rationem multitudinis, quatenus diversitatem dicunt, sicut est per se manifestum.

Unum et multa sunt prima contraria, ad quæ omnia alia reducuntur.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. IV.

Quo pacto æquale magno et parvo opponatur?

SUMMARIUM.

Arguit tripliciter æquale opponi magno et parvo, et ad oppositum saltem quod non contrarie, resolvens quod privative opponuntur.

Quoniam autem unum uni contrarium est, dubitabit aliquis quomodo opponuntur unum et multa, et æquale, magno et parvo.

Postquam Philosophus determinavit de natura contrarietatis, 50.
nunc determinat quædam dubia orientia ex prædictis : Circa quod duo facit : Primo proponit dubia. Secundo exequitur de ipsis. Secunda ibi : *Utrum enim*. Dicit ergo, quod *quoniam unum uni est contrarium*, ut præostensum fuit; *dubitabit aliquis quomodo opponuntur unum et multa*, cum supple multis opponantur pauca, et similiter quomodo æquale opponatur magno et parvo. Videtur ergo ex his habere instantiam quod dictum est, quia tam *multa* quam *æquale* videntur opponi duobus secundum contrarietatem, et non uni tantum; nam *multa* contrariantur *uni* et *pauco, æquale vero magno et parvo*. Deinde cum dicit :

Videtur non tantum unum uni contrarium contra dicta, c. 14

Utrum enim semper in oppositione dicimus, ut utrum album, aut nigrum? et utrum album, aut non album? et utrum vero homo, aut album? non dicimus nisi ex suppositione, et quærentes ut utrum venit Cleon, aut Socrates? sed non necesse est in uno aliquo genere hoc.

Exequitur de prædictis. Circa quod duo facit : primo pertractat dubitationem de oppositione æqualis ad magnum et parvum. Secundo aliam dubitationem de oppositione *unius* ad *multa*. Secunda ibi : *Similiter autem et de uno.* Prima in duas : quia primo circa hanc dubitationem procedit arguendo. Secundo determinando. Secunda ibi : *Restat igitur.* Prima in duas : Primo arguit quod æquale opponitur aliquo modo magno et parvo. Secundo arguit ad aliam partem, quod scilicet non opponitur eis contrarie. Secunda ibi : *Sed accidit.* Prima in tres, secundum tres rationes quas adducit. Secunda ponitur ibi : *Amplius inæquali.* Tertia ibi : *Et dubitatio juvat.* In prima parte intendit talem rationem : Ista dictione *utrum*, solum *utimur in oppositis,* sed hac dictione *utrum,* utimur in his tribus, scilicet æquali, magno et parvo; ergo ista tria opponuntur. Circa istam rationem sic procedit : quia primo probat majorem. Secundo addit sibi minorem, et concludit conclusionem. Secunda ibi : *Si itaque.* Prima in duas : Primo declarat istam majorem exemplariter. Secundo declarat eam a priori et a causa. Secunda ibi : *Sed hoc inde venit.* Dicit ergo, quod *utrum enim*, id est, hac dictione *utrum dicimus semper*, id est utimur *in oppositione, ut utrum* aliquid supple *sit album et nigrum*, quæ sunt contraria, ut utrum *sit album aut non album* quæ sunt contradictoria : *utrum vero sit aliquid homo aut album, non dicimus nisi ex suppositione* supponendo scilicet quod aliquid non possit esse homo et album, quasi homo et album essent opposita, et tunc *quærentes :* utrum scilicet aliquid sit homo vel album est supple simile, ut si quæratur, *utrum venit Cleon aut Socrates* supponendo, scilicet quod non veniant ambo simul; *sed hoc non est secundum necessitatem in aliquo genere*, quam supple in oppositis, in quibus de necessitate quærendo utimur hac dictione *utrum.* Deinde cum dicit :

uod æ- le oppo- ur con- ie ma- et par- probat.

lajor.

utrum bet lo- in op- ositis.

Sed hoc inde venit, nam opposita sola non contingit simul existere, quo, et hic utitur in eo quod uter venit? Si enim simul contingeret, ridiculosa erit interrogatio; si vero et ita similiter incidunt in oppositionem in id quod unum aut multa, ut utrum ambo venerunt, aut alter? 51.

Vox utrum quid, et in quibus usurpatur ?

Declarat idem a priori et a causa, et ponit talem rationem : quia hæc dictio *utrum* est virtualiter disjunctiva, ideo solum utimur ea in his quæ non contingit simul esse vera; opposita autem sunt hujusmodi, quod non palam contingit simul esse vera, ergo hac dictione *utrum* utimur tantum in oppositis. Dicit ergo, quod *hoc inde venit,* scilicet quod ipsa dictione *utrum* utimur in oppositis et non in aliis; *nam opposita sola non contingit simul existere, et hoc est quo utitur in eo quod utrum venit*, id est, iste qui quærit utrum veniat Cleon aut Socrates. *Si enim simul contingeret eos*, scilicet simul venire *derisoria foret ista interrogatio ; si vero ita est*, quod scilicet hac dictione *utrum* utimur in his quæ non contingit *simul existere, similiter incidet* supple dicta quæstio *in oppositionem*, quæ est inter unum et multa, ut supple quæramus de Cleone et Socrate *utrum veniunt ambo aut alter.* Ista autem quæstio patet quod est secundum oppositionem multorum

ad unum, supposito autem quod alter tantum veniat, tunc restat quæstio, utrum veniat Cleon, aut Socrates; nam facta hypothesi, Cleon et Socrates se habent quasi opposita respectu actus veniendi. Deinde cum dicit :

Text. com. 18. Si itaque in oppositis semper est ipsius utrum interrogatio; dicitur autem utrum magis, aut minus? aut æquale? aliqua oppositio adhuc æqualis; non enim alteri soli contrarium, nec ambobus, quid enim magis aut majori aut minori?

Minor. Addit minorem rationis, et concludit conclusionem dicens, *si itaque interrogatio ipsius, utrum est semper in oppositis*, hæc fuit major. *Dicitur autem utrum hoc* supple sit *magis* alio *aut minus, aut æquale*, hæc est minor; sequitur quod erit *quædam oppositio* Conclusio. *æquale* ad hoc, scilicet ad magnum, et parvum, hæc est conclusio; et subdit quod supple ipsum *æquale non est contrarium alteri soli*, puta vel magno tantum, vel parvo tantum, *nec etiam ambobus* scilicet seorsum, et est idem quod prius. Et subdit rationem hujus, quid *enim* supple *magis* æquale, erit contrarium *aut minori, aut majori*, quasi diceret, quod nulla est causa, et ideo vel S.Thomas. nulli contrariatur, vel utrique; aliter exponitur ly *nec ambobus*, referendo ad prædicta, ut sit sensus quod secundum prædicta videtur, quod æquale non sit contrarium ambobus, cum unum uni sit contrarium; prima tamen expositio videtur magis texere textum. Deinde cum dicit :

52. Amplius inæquali contrarium est æquale, quare in pluribus erit aut in uno; si vero inæquale significat idem simul amborum, utique erit quidem oppositum ambobus.

Ponit secundam rationem, quæ talis est : *æquale est contrarium inæquali;* sed inæquale verificatur de ambobus, scilicet de magno et parvo, quia tam magnum quam parvum est inæquale, ergo æquale opponitur, et est contrarium ambobus. Dicit ergo, quod *amplius æquale est contrarium inæquali, quare* ipsum inæquale *erit in pluribus, aut*, id est non, *et non in uno*, vel quam *in uno. Si vero inæquale significat idem simul amborum*, scilicet magni et parvi, quia de utroque dicitur, sequitur quod supple *æquale erit utique oppositum ambobus*, scilicet magno et parvo. Deinde cum dicit : Inæqual convenit magno e parvo.

Et dubitatio juvat dicentes inæquale dualitatem esse. Text. com. 10.

Ponit tertiam rationem, quæ procedit secundum opinionem Pythagoræ, qui inæqualitatem et alteritatem attribuebat dualitati et numero pari; æqualitatem autem, et identitatem numero impari, formatur sic ratio : Æquale opponitur inæquali, sed inæquale competit dualitati; ergo æquale opponitur duobus. Hanc rationem tangit breviter, dicens quod et *dubitatio illorum*, scilicet qui sunt dicentes *inæquale esse dualitatem juvat*, scilicet in proposito, ut dictum est. Deinde cum dicit : Opinio P thagoræ de inæquali tate, et alteritate

Sed accidit unum duobus esse contrarium, quod est impossibile.

Arguit ad oppositum per duas rationes, quod scilicet æquale non opponitur contrarie magno et par- Argumentum ad positum

vo. Secunda ponitur ibi : *Amplius æquale.* Prima ratio talis est : unum non est contrarium duobus; sed magnum et parvum sunt quædam duo, ergo æquale non contrariatur ambobus. Dicit ergo, quod si supple æquale contrarietur magno et parvo, *accidit unum esse contrarium duobus, quod est impossibile*, ut ostensum fuit prius. Deinde cum dicit :

num non contraria- ır duobus.

Amplius æquale quidem medium videtur esse magni et parvi, contrariatio autem inter media neque videtur, neque ex
53. definitione possibile; non enim utique erit perfecta mediatio alicujus existens, sed magis habet semper suimet aliquod medium.

Ponit secundam rationem, quæ talis est : Medium non contrariatur extremis; sed æquale est quoddam medium magni et parvi, ergo, etc. Major videtur manifesta, tam ex se quam ex definitione contrarietatis, nam contrarietas est maxima et perfecta distantia; distantia autem medii ad extremum non est maxima, quia extrema magis distant. Dicit ergo, quod *amplius æquale quidem videtur esse medium magni et parvi; contrariatio autem inter media*, id est, medii ad extrema, *neque videtur*, scilicet sicut patet de se, *nec est possibile*, sicut patet *ex definitione*, scilicet contrarietatis. Concludit ergo, quod *non utique erit perfecta*, scilicet contrarietas *existens mediatio alicujus*, id est, mediorum ad extrema; sed magis ipsa, scilicet contrarietas *semper habet suimet aliquod medium*, id est, eorum quæ habent inter se aliquod medium. Deinde cum dicit :

Equale est medium.

ntrarie- perfecta t tantum xtremo- rum.

Restat igitur aut ut negationem opponi, aut ut privationem, alterius quidem utique non contingit; quid enim magis magni aut parvi? amborum igitur negatio privativa, quapropter ad ambo utrum dicitur, ad alterum vero non; utrum majus aut æquale, aut utrum æquale aut minus? sed semper tria.

Solvit dubitationem. Circa quod tria facit : Primo ex prædictis in- 54.
fert quod æquale opponitur magno et parvo aliter quam secundum contrarietatem. Secundo ostendit determinate secundum quam speciem oppositionis. Tertio ex dictis concludit quamdam conclusionem. Secunda ibi : *Non privatio autem.* Tertia ibi : *Quapropter medium.* Dicit ergo, quod *restat igitur* ex prædictis, scilicet ipsum æquale opponi magno et parvo, aut ut negationem, aut *ut privationem eorum* ; et subdit, quod altero istorum modorum opponitur utrique, et non alteri tantum, et hoc dupliciter : Tum primo, quia non est ratio quare æquale sit magis negatio, vel privatio magni quam parvi, vel e converso; ideo dicit, quod *alterius quidem igitur non contingit, quid enim magis magni aut parvi* est supple ipsum æquale negatio, vel privatio, quasi diceret, quod nulla est ratio, *amborum igitur erit negatio privativa.* Tum secundo per signum, quia hac dictione *utrum* utimur quærendo de æquali in respectu ad utrumque, per quod patet, quod æquale opponitur utrique, cum tantum in oppositis utamur hac dictione *utrum*, ut prædictum est. Dicit ergo, *quapropter ad ambo*, scilicet magnum et parvum, *utrum dicitur, ad alterum vero non*, ut non quærimus supple *utrum hoc sit magis, aut æquale* illi, aut utrum sit *æquale aut minus, sed sem-*

Determinatio dubii de oppositione æqualis ad magnum, et parvum.

Non relative nec contrarie opponitur æquale magno et parvo, et quod utrique, et non alteri duntaxat opponatur ostendit.

per tria, scilicet ponimus, scilicet utrum sit aut magis, aut minus, aut æquale.

Notandum, quod hoc Aristoteles infert ex prædictis : nam primæ rationes probant quod æquale opponitur magno et parvo, secundæ autem quod non ut contrarium; quare restat quod opponantur alio modo oppositionis, et circumscripta oppositione relativa. Sic enim æquale et inæquale opponuntur, et non æquale ad magnum et parvum; relinquitur ergo quod æquale opponatur ad magnum et parvum, sicut eorum negatio, vel privatio. Deinde cum dicit :

Quomodo æquale opponatur ad magnum, et parvum.

Non privatio autem ex necessitate, non enim omne æquale quod non majus aut minus; sed in quibus aptum natum est esse; est itaque æquale quod neque magnum, neque parvum, aptum natum magnum aut parvum esse, et opponitur ambobus ut negatio privativa.

55. Secundum negationem privativam, et non absolutam opponitur æquale magno et parvo. Æquale quid?

Determinat secundum quam speciem oppositionis opponatur æquale magno et parvo, dicens quod *non*, id est, hæc particula (*non*) quæ includitur in ratione æqualis, quatenus æquale dicitur quod nec est majus, nec minus, non est negatio supple simpliciter, sed *est privatio*. Ratio hujus est, quia negatio simpliciter dicitur generaliter de quolibet, cui non inest sua opposita affirmatio, sed non est sic in proposito, unde subdit : *non enim omne, quod non est majus aut minus est æquale, sed in quibus est aptum natum esse*, scilicet quod sit majus aut minus; *est itaque æquale, quod nec est magnum nec est parvum, aptum natum esse magnum aut parvum*, hæc enim est definitio æqualis, sicut et aliæ privationes definiuntur; omnis enim privatio connotat subjectum aptum natum, et per hoc differt a negatione simpliciter. Ex hoc ergo concludit quod ipsum supple *æquale opponitur ambobus* scilicet magno et parvo, *ut negatio privativa*, id est, ut negatio quæ est privatio, nam privatio est negatio in subjecto apto nato.

SUMMARIUM.

Æquale esse medium inter magnum et parvum, et unde quædam media sunt innominata, alia non.

Quapropter, et medium est, et quod neque malum neque bonum opponitur ambobus, sed innominatum; multipliciter enim dicitur utrumque, et non est unum susceptivum, sed magis quod neque album, neque nigrum; unum vero non hoc dicitur, sed determinati colores in quibus dicitur privative negatio hæc; nam necesse, aut pallidum, aut rubeum esse, aut tale aliquid aliud.

56. Æquale et medium inter magnum et parvum. Mediorum aliud nominatum aliud innominatum sed tantum per abnegationem dictum.

Ex dictis concludit conclusionem quamdam. Circa quod duo facit : Primo concludit conclusionem. Secundo excludit quamdam derisoriam objectionem. Secunda ibi : *Quare non recte*. Dicit ergo, *quapropter* supple, quia sic est, quod æquale nec est magnum, nec parvum aptum natum ad utrumque, sequitur quod æquale est medium scilicet inter magnum et parvum, nam quod tali modo se habet ad contraria, est medium inter ipsa, ut quod *nec malum, nec bonum opponitur ambobus*, et est supple medium inter malum et bonum; ergo, et æquale erit medium inter magnum et parvum, sed est differentia, quia non est nominabile. Vult dicere quod hæc est differentia, quia quod nec est magnum, nec parvum est no-

Al. nominatum.

minatum; dicitur enim æquale, sed quod *nec bonum nec malum, est innominatum.* Cujus causam subdit : *multipliciter enim dicitur utrumque, et non est unum susceptivum utriusque,* scilicet privationis contrariorum, *sed magis quod nec album, nec nigrum; unum vero non hoc dicitur,* sed sunt *quidam colores aliqualiter determinati in quibus dicitur privative hæc negatio,* scilicet neque album neque nigrum; nam necesse est, aut sub album, id est, *rubeum, aut pallidum esse, aut aliquod tale.*

Quare aliquorum contrariorum datur medium nominatum, aliorum vero innominatum.

Notandum, quod ratio quam tangit Philosophus, quare quædam media contrariorum sunt nominata, quædam innominata, est ista, nam medium includit privationes duorum contrariorum extremorum. Quandoque ergo ambæ illæ privationes cadunt super aliquod unum determinatum susceptivum, et tunc est unum tantum medium, et potest faciliter nominari, sicut est æquale; ex hoc enim est aliquid nec majus, nec minus, quia habet unam et eamdem quantitatem. Quandoque vero illud susceptivum, supra quod cadit utraque privatio contrariorum, dicitur multipliciter, et non est unum tantum susceptivum ambarum privationum conjunctarum, et tunc non habet unum nomen tantum; sed ut sic remanet omnino innominatum, sicut quod neque est bonum, nec malum; vel habet diversa nomina, sicut hoc quod est nec album, nec nigrum. Hoc enim non est unum tantum, sed multi colores medii, in quibus cadit hæc negatio privativa; illud enim quod nec est album, nec nigrum, est rubeum aut pallidum. Deinde cum dicit :

Quare non recte increpant opinantes similiter dici omnia, ut sit calcei, et manus medium, quod neque calceus, neque manus; quoniam quidem, et quod neque bonum, neque malum, boni et mali tanquam omnium futuro aliquo medio. 57.

Excludit quamdam derisoriam objectionem. Circa quod duo facit : primo eam præmitit. Secundo eam excludit. Secunda ibi : *Non est autem.*

Cavillatio derisoria contra prædicta.

Ad evidentiam primi sciendum, quod quidam ex hoc quod neque bonum, nec malum ponitur medium inter bonum et malum, dicebant quod eadem ratione posset poni medium inter quæcumque, puta medium inter manum et calceum, quod nec est manus, nec calceus. Dicit ergo, *quare* supple, quia sic est quod est aliquod susceptivum natum esse utrumque extremorum in his, in quibus medium assignatur per abnegationem utriusque extremi; ideo patet quod *nec recte increpat,* id est, derident *opinantes similiter dici omnia, ut sit medium calcei et manus,* quod nec *calceus* nec *manus; quoniam* pro quia, *quod neque bonum neque malum* ponitur supple medium *boni et mali, tanquam omnium futuro aliquo medio,* scilicet secundum eos. Deinde cum dicit :

Non necesse autem accidere hoc; hæc quidem enim oppositorum connegatio est, quorum est medium aliquod, et distantia aliqua nata est esse; horum autem non est differentia, nam in alio genere quorum connegationes, quare non unum quod subjicitur.

Excludit dictam cavillationem.

Excludit dictam objectionem, dicens quod *non est autem necesse hoc accidere,* scilicet quod ipsi dicunt,

enim pro quia *connegatio*, id est, illa conjunctio negationum simul quæ constituit medium per abnegationem utriusque, est oppositorum, *quorum est aliquod medium* per abnegationem, et *aliqua distantia nata est esse* inter ipsa, scilicet quasi inter extrema unius generis, ut dictum fuit supra. *Horum autem* quæ, scilicet illa accipiunt, puta calcei et manus et similium *non est differentia*, id est, distantia talis; *nam sunt in alio genere quorum connegationes*, id est, simul ambæ negationes accipiuntur supple ab eis pro medio; *quare non est unum subjectum susceptivum*, scilicet privationis utriusque extremi, et per consequens medium non possunt habere, ut patet ex prædictis.

Non omnium indifferenter æque recte ponitur medium per abnegationem.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. V.

Quo pacto unum, et multa opponuntur?

SUMMARIUM.

Quomodo *unum* et *multa*, item *multum* et *paucum* opponuntur, bene explicatur; de varia acceptione *multi* et differentia inter *multum* et *multa*, Doctor bene tradit.

Text. com. 20.

Similiter etiam, et de uno, et multis dubitabit ut aliquis, nam si multa simpliciter uni opponuntur, accidunt quædam impossibilia; nam unum paucum, aut pauca erit; nam multa, et paucis opponuntur.

58. Prosequitur secundum dubium de oppositione videlicet unius ad multa, et paucorum ad multa.

Postquam Philosophus pertractavit primam dubitationem de oppositione æqualis ad magnum et parvum, nunc pertractat dubitationem secundam de oppositione *unius ad multa*. Circa quod duo facit: quia primo procedit ad quæstionem arguendo. Secundo veritatem determinando. Secunda ibi : *Uno quidem modo*. In prima parte intendit talem rationem : Si unum et multa opponuntur; ergo unum, et paucum sunt idem; consequens est falsum, ergo et antecedens. Circa hanc sequentiam sic procedit, quod primo probat consequentiam duplici ratione. Secundo falsitatem consequentis. Secunda ibi : *Amplius si ut in longitudine*. Prima in duas secundum duas rationes. Secunda ibi : *Amplius duo*. Prima ratio stat in hoc, quia unum uni est contrarium; si igitur multa opponantur uni simpliciter absque aliqua distinctione, sequitur quod unum et pauca sunt idem, cum ipsi *multo* etiam opponatur *paucum*. Dicit ergo, assignans primo rationem dubitationis quod *similiter autem dubitabit utique aliquis de uno, et de multis* qualiter scilicet opponantur; *nam si multa opponuntur uni simpliciter*, non distinguendo supple de multo, ut patebit inferius *accidunt quædam impossibilia*. Et subjungit primam rationem : *nam unum erit pauca, namque* pro quia, *multa etiam opponuntur paucis*, et per consequens unum et pauca erunt idem, cum unum uni opponatur contrarie, ut superius deducebatur. Deinde cum dicit :

Amplius ipsa duo sunt multa, si duplex multiplex, dicitur autem secundum duo; quare unum paucum; ad quid enim sunt multa ipsa duo, nisi ad unum et paucum? nihil enim est minus.

Ponit secundam rationem, quæ
talis est : Multa opponuntur pau- 59.
cis; sed duo sunt multa, quod pa-

tet, quia duplex est multiplex, per locum a conjugatis; ergo duo opponuntur paucis. Sed duo non possunt esse multa ad aliquod paucum nisi ad unum, quia nihil est minus duobus nisi unum; ergo si multa opponuntur uni, sequitur quod unum erit paucum. Dicit ergo, quod *amplius duo sunt multa, si* pro quia, *duplex est multiplex;* dicitur autem secundum duo, scilicet aliquid esse multiplex : *quare unum erit etiam paucum, ad quid enim sunt duo multa, nisi ad unum et paucum?* quasi diceret, quod non : *non enim est minus* aliquid supple duobus, nisi unum. Deinde cum dicit :

Amplius sicut in longitudine, et productum, et breve, sic in multitudine multum et paucum, et quodcumque fuerit multum et multa, et multa multum; si non ad aliquid forte differant in continuo bene terminabili, paucum multitudo erit quædam, quare unum multitudo quædam est, siquidem est, et paucum, hoc autem necesse, si duo sunt multa.

Unum esse pauca ostendit ad impossibile.

Probat falsitatem consequentis sic : si unum et paucum sunt idem; ergo unum et multa erunt idem, quod est evidenter falsum. Consequentiam probat ex hoc, quia sicut productum et breve sunt passiones longitudinis, sic multum et paucum sunt passiones pluralitatis; sed omne breve est quædam longitudo, ergo omne paucum est quædam pluralitas, et quoddam multum ; et si multum, ergo multa, nam omne multum est etiam multa, nisi forsan in quibusdam humidis habeat instantiam, ut dicetur. Si ergo unum est paucum, et per consequens multum, sequitur quod unum erit multa, circa hoc autem sic procedit : quia primo ponit istam rationem. Secundo exponit quoddam suppositum. Secunda ibi: *Sed forsan.* Dicit ergo, quod *amplius* si sic se habent multum et paucum in pluralitate quod *productum et breve in longitudine, et quodcumque fuerit multum et multa,* et e converso, quod est *multa* est etiam *multum. Si non* pro nisi, id est nisi forte *aliquid differat continuo bene terminabili*, scilicet termino alieno, ut sunt humida; si inquam sic est, sequitur quod omne *paucum erit quædam pluralitas, quare unum est quædam pluralitas, siquidem* pro quia supple ipsum unum supponitur in consequente quod *sit paucum; hoc autem* quod scilicet unum sit paucum *est necesse si duo sunt multa,* ut superius dicebatur. Deinde cum dicit :

Omnia pauca multa, et omne multum multa præter quam in humidis.

Sed forsan multa dicuntur quidem, ut multum sed ut differens, velut aqua est multum, multa autem non; sed quæcumque divisa in his dicuntur. 60.

Exponit quoddam suppositum, scilicet quod omne quod est multum est multa, et e converso, nisi in continuo bene terminabili, ut sunt humida. Dicit ergo, *sed forsan* in quibusdam, scilicet *dicuntur multa quidem ut et multum indifferenter;* sed supple in quibusdam *est differens,* scilicet multum et multa veluti *aqua,* quæ scilicet dicitur *multa* si sit una continua, et non dicitur multæ; *sed quæcumque in his sunt divisa*, scilicet in actu dicuntur supple indifferenter multum et multa.

In continuo bene terminabili, non dicitur indifferenter multum, et multa in aliis dicitur.

Notandum, quod hujusmodi humida quæ dicuntur a Philosopho bene terminabilia termino alieno, ut vinum, aqua, aer et hujusmodi

Quare in continuis humidis dicitur multum, non multa.

in aliis verc non.

humida, quæ sic se habent quod in ipsis est aliquod continuum, et dicitur multum, puta multa aqua, multum vinum; et hoc, quia propter facilitatem divisionis sunt propinqua multitudini, ut superius dictum fuit. Verumtamen quando aliquid eorum est continuum, sic dicitur esse multum singulariter, quod non dicitur multa pluraliter, puta una aqua continua dicitur multa aqua, et non multæ aquæ; sed in aliis non est sic, quia non dicuntur multa, nisi actu sint divisa. Lapis enim continuus non dicitur multus, sed magnus; facta autem eorum divisione non solum dicitur quod sit multum, sed etiam quod sit multa; et ideo in aliis continuis ex eptis humidis, quæ sunt bene terminabilia termino alieno, non refert dicere multum aut multa, ex quo sequitur conclusio principalis, quod si unum est multum; ergo unum erit multa quod est evidenter falsum. Deinde cum dicit:

Uno quidem modo si fuerit multitudo habens excedentiam, aut simpliciter, aut ad aliquid; et paucum similiter multitudo defectum habens; hoc autem ut numerus, quod et opponitur uni solum, ita enim dicimus unum aut multa, ut si quis dicat unum, et pluraliter una; aut album et alba, et mensura ad metrum et mensurabile, sic et multiplicationes dicuntur; multa enim unusquisque numerus, quia unum, et quia mensurabilis uno unusquisque, et ut quod opponitur uni non pauco; sic igitur sunt multa, et ipsa duo; ut autem multitudo habens excedentiam, aut ad aliquid, aut simpliciter non sunt; sed multitudo sunt primum pauca simpliciter ipsa duo, multitudo enim est quod defectum habens prima.

61. Determinat veritatem dubitationis. Circa quod tria facit: Primo ostendit quod *multum* aliter, et aliter opponitur *uni* et *pauco.* Secundo exponit qualiter opponitur ipsi *uni.* Tertio epilogat circa dicta. Secunda ponitur ibi: *Opponitur itaque unum.* Tertia ibi: *Multitudo autem.* Prima in duas: Primo præmittit veritatem. Secundo ex dictis excludit quamdam falsitatem. Secunda ibi: *Quapropter non recte.*

Determinatio dubitationis de oppositione unius et multi et pauci. Multum dupliciter accipi contingit.

Ad evidentiam primæ partis, sciendum sententiam hujus partis in hoc stare, quod *multum* potest considerari dupliciter: Uno modo ut significat multitudinem absolute et simpliciter, puta ut est in se quidam numerus, et hoc modo opponitur *uni* et non *pauco;* hoc etiam modo dualitas est quædam multitudo, et duo sunt multa. Alio modo potest considerari *multum,* ut significat multitudinem in respectu, scilicet secundum quamdam excedentiam ad aliud, vel simpliciter, vel per respectum ad aliquid, ut dicetur, et hoc modo *multum* opponitur *pauco,* non *uni;* hoc etiam modo duo non sunt multa, sed pauca. Per hanc igitur distinctionem de *multo* cessat contrarietas controversiæ supradictæ, (Al. convenientiæ.) factæ in arguendo, nam æquivocat de *multo* sic vel sic accepto, sicut patet. Dicit ergo, quod supple ipsa multa dicuntur *uno quidem modo si fuerit pluralitas habens excedentiam, aut simpliciter, aut ad aliquid; et paucum similiter, dicetur pluralitas habens defectum,* id est, excessum a pluralitate excedente; *hoc autem* id est, alio modo *dicitur multum* supple absolute *ut numerus,* qui dicitur quædam multitudo absolute, et tunc supple multum *opponitur uni soli,* et

Aliter multitudo accipitur, ut opponitur uni, et aliter ut opponitur pauco

non supple pauco, quia scilicet multum sive multa, hoc modo dicta sunt quasi plurale hujus quod est *unum*. Ideo subdit, quod itaque *namque dicimus unum aut multa, ut si quis dicat unum et una pluraliter, aut album et alba, et mensura ad metrum et mensurabile,* quatenus, scilicet mensuratur uno, ut dicetur infra. Et subdit quod sic, id est, secundum hanc acceptionem *dicuntur multiplicia,* scilicet a multis, *namque* pro quia, *unusquisque numerus est multa* isto modo; ideo secundum quemlibet numerum dicitur aliquid multiplex, ut a binario duplum, a ternario triplum, a quaternario quadruplum. Et subdit causam, quia quilibet numerus dicitur multa, *quia unusquisque unum*, id est, refertur ad unum; *et quia* est *commensurabilis uno*, *et hoc* supple multum *opponitur uni*, *non pauco, sic enim et duo sunt multa, ut multa*, scilicet opponuntur uni, et duo sunt numerus quidam.

...ualitas est ...na paucas, et ...nus numerus, et ...titudo.

Ut autem, scilicet ipsum *multum est pluralitas habens excedentiam, aut ad aliquid*; *aut simpliciter non est*, id est, duo *non sunt* multa, sed ipsa duo sunt *primum simpliciter*, *et pauca; enim* pro quia, scilicet ipsa duo est quidem *pluralitas habens primum*, id est *primo defectum,* et per consequens dualitas est prima paucitas, quia nihil est paucius duobus; quia unum non est paucum, cum paucum sit pluralitas defectum habens, ut prædictum est.

62. ...ucum ...? Mul-...n ex-...dens ...plex.

Notandum, quod *multum* ut est pluralitas habens excedentiam potest intelligi dupliciter, scilicet ut dicit pluralitatem excedentem simpliciter, vel per respectum ad aliquid. Simpliciter quidem quando aliquid dicitur esse multum, quatenus excedit pluralitatem, quæ solet inveniri in rebus aliis sui generis, puta si dicatur : multum frigus, quando est frigus ultra communem cursum; sed dicitur per respectum ad aliquid, puta si decem equi dicantur multi per respectum ad quinque equos. Deinde cum dicit :

Multum dicitur per respectum ad paucum.

Quapropter nec recte destitit Anaxagoras cum dixisset, quod simul omnes res erant infinitæ, et multitudine, et parvitate; oportebat autem dicere pro et parvitate, et paucitate, non enim infinitæ; quoniam paucum non propter unum, ut quidam dicunt, sed propter duo.

Contra Anaxagoram.

Ex dictis concludit quamdam falsitatem, dicens *quapropter Anaxagoras non recte affirmavit*, sive *destitit* a prius dicto, dicens *vel cum dixisset*, *quia simul res omnes erant infinitæ, et pluralitate*, id est, per additionem, *et parvitate*, id est per divisionem. Et supple postea corrigens se dixit, quod *oportebat autem dicere pro et parvitate, et paucitate,* et tunc supple dixit male : *non enim sunt infinitæ*, scilicet res in paucitate, *quoniam* pro quia, *paucum non est propter unum,* ut quidam dicunt, *sed propter duo*; ubi autem est dare primum, non est procedere in infinitum, et ideo res non essent infinitæ, ut dicebat.

63. **Imaginatio Anaxagoræ de rerum generatione. Infinitas aliter in continuis, et aliter in discretis attenditur.**

Notandum quod, ut dictum fuit primo hujus, Anaxagoras dixit generationem rerum fieri per intellectum segregantem res ab ipso uno chaos confuso, in quo posuit generationem infinitam. Deinceps dixit res existentes in illo mixto

habere infinitatem, sic quod ante distinctionem rerum omnes res simul existentes erant infinitæ secundum pluralitatem et paucitatem, et quantum ad hoc recte dixit; nam in quantitate continua reperitur infinitum secundum divisionem, quam quidem infinitatem intelligebat per parvitatem; sed in quantitate discreta reperitur infinitum secundum additionem, quam intelligebat per pluralitatem; cum ergo hoc dixisset recte, destitit ab hoc dicto, et affirmavit oppositum non recte. Nam postea visum fuit sibi quod loco ejus, quod dixerat parvitatem, deberet dicere paucitatem; sed illa correctio est non recta, nam res non possunt esse infinitæ paucitate, cum sit dare primum paucum, scilicet ipsa duo. Ubi autem est dare primum, in infinitum procedere non contingit. Quod autem ipsum unum non sit paucum, sicut nec multum vel multa, ut prædictum est, patet, quia aliter sequeretur quod unum esset multa; quod si sic, ergo aliquid esset minus uno, quod esset paucum; et iterum illud esset multum eadem ratione, et sic ulterius per infinitum, quod est absurdum ponere.

Ubi est primum illud non est infinitum.

SUMMARIUM.

Unum et *multa* opponi relative tertio modo relativorum, ad eum modum quo scientia et scibile. Item *multum* opponi *pauco*, uno modo; *uni* vero duplici modo.

Opponitur itaque unum multis, ut metrum mensurabili; hoc autem ut quæ ad aliquid quæcumque non secundum se eorum quæ ad aliquid. Divisum autem a nobis in aliis, quia dupliciter dicuntur quæ ad aliquid; alia namque ut contraria, alia ut scientia ad scibile, quia dicitur aliquid aliud ad ipsum.

Text. com. 21.

Exponit in quo genere oppositionis opponitur *multum uni.* Circa quod duo facit: quia primo ostendit quod *multum* opponitur *uni* relative. Secundo comparat istam oppositionem ad illam qua opponuntur scibile et scientia. Secunda ibi: *Similiter autem dicta.* Prima in tres. Primo proponit intentam conclusionem. Secundo tangit probationem. Tertio concludit quoddam corollarium ex prædictis. Secunda ibi: *Unum vero esse.* Tertia ibi: *Quapropter non omne.* Dicit ergo, quod *opponitur itaque unum multis ut metrum mensurabili*, id est, mensura *mensurabili*, hæc *autem opponuntur ut ad aliquid; non tamen quæcumque sunt per se eorum quæ sunt ad aliquid*, id est, non sic intelligendo, quod sint ad aliquid secundum seipsa. *Divisum autem est a nobis in aliis*, scilicet in 5. hujus cap. de Ad aliquid, *quia dupliciter dicuntur, quæ sunt ad aliquid*; *alia namque ut contraria*, id est, ut mutua relativa, ut sunt, pater et filius, quæ mutuo referuntur et per se, et hæc dicit esse ad aliquid, ut contraria propter mutuitatem relationis. *Alia vero* sunt ad aliquid, *ut scientia ad scibile, quia dicitur aliquid aliud ad ipsum*, id est, quod referuntur non mutuo; sed alterum eorum dicitur ad aliquid, non quia ipsum referatur, sed quia e converso ad ipsum aliquid refertur; patet de scientia et scibili, nam scibile non refertur ad scientiam, nisi quatenus ad ipsum scientia refertur. 64.

Unum multa opponu tur re tive.

Text com. 2

Relati duplic

Scibi ut refe ad scie tiam

Notandum, quod ut declaratum fuit quinto hujus cum sint tres

In solis duobus primis modis relativorum est mutuitas. Unum et multum pertinent ad tertium modum.

modi relativorum, in solis duobus primis est relatio mutua, non sic in tertio modo; et ideo relativa secundum duos primos modos sunt relativa secundum seipsa, quatenus utrumque hoc ipsum quod est ad aliud dicitur, quare relativa secundum tertium modum non sunt relativa secundum seipsa propter causam positam; quia igitur *unum* et *multa*, ut se habent sicut mensura et mensurabile, referuntur tertio modo relativorum, non sunt de numero eorum, quæ secundum seipsa sunt ad aliquid. Deinde cum dicit :

65. Unum autem esse minus aliquo, puta duobus, nihil prohibet, non enim si minus et paucum, multitudo autem quasi genus est numeri; est enim multitudo uno mensurabilis, et opponuntur aliqualiter unum et numerus, non ut contrarium, sed ut dictum est eorum quæ ad aliquid quædam; inquantum enim metrum hoc, hoc autem mensurabile, sic opponuntur.

Tangit probationem dictæ conclusionis, et intendit talem rationem : Illa quorum unum mensurat aliud, opponuntur relative; sed *unum* mensurat ipsum *multum*, quod est quidam numerus, nam numerus est pluralitas mensurabilis uno; ergo unum et multa opponuntur relative. Dicit ergo quod *nihil prohibet unum esse minus aliquo ut duobus*, hoc autem dicit, quia de ratione mensuræ est, quod sit aliquomodo unum minimum; et quia dixerat supra, quod unum non est paucum, quare in plus se habet minus quam paucum, et *paucum est quoddam minus*, et addit quod *pluralitas vero*, scilicet absolute sumpta, quæ opponitur uni, ut prædictum est, quæ est genus numeri. Est enim numerus pluralitas *mensurabilis uno, et opponuntur aliqualiter unum et numerus, non ut contrarium*, id est, non ut relativa mutua, *sed sicut dictum est* opponuntur, ut scilicet *quædam eorum quæ sunt ad aliquid*, quæ scilicet non mutuo referuntur; sic autem supple opponuntur unum et numerus, sive unum et multa *inquantum unum est metrum; hoc autem est mensurabile*, scilicet numerus, sive multum.

Numerus quid?

Probat unum et multa opponi relative.

Unum est metrum numeri.

S. Thomas.

Notandum, quod quidam expositor exponens istam litteram, dicit quod pluralitas, vel multitudo absoluta, quæ opponitur uni, quod convertitur cum ente est quasi genus numeri, quia numerus nihil aliud est quam pluralitas mensurata uno, ita quod unum secundum quod simpliciter dicitur ens indivisibile, convertitur cum ente; secundum autem quod accipit rationem mensuræ determinatur ad genus Quantitatis, in qua proprie invenitur ratio mensuræ. Similiter pluralitas, secundum quod significat entia divisa, non determinatur ad aliquod genus; secundum autem quod significat aliquod mensuratum, determinatur ad genus Quantitatis, cujus species est numerus; ideo dicit : *numerus est pluralitas mensurata uno*, et quod pluralitas est quasi genus numeri, non quod simpliciter sit genus. Sicut enim ens non est genus proprie loquendo, sic nec unum, quod convertitur cum ente, nec pluralitas ei opposita, sed est quasi genus, quia habet aliquid de ratione generis, inquantum est communius. Hæc ille.

66.

Impugnat expositionem S. Thomæ. Numerus et unum accipiuntur dupliciter.

Sed hæc expositio deficit, quia numerus non solum reperitur in genere Quantitatis, qui scilicet causatur ex divisione continui, sed est etiam numerus transcendens, cujus principium est unum, quod convertitur cum ente, ut dictum fuit 4. hujus cap. de Uno. Falsum ergo est dicere, quod unum ut est mensura, et pluralitas ut est aliquid mensuratum, sint determinati generis, quia in quolibet etiam genere est aliquod unum, quod est mensura. Omnis ergo multitudo, quocumque modo sumpta, est quidam numerus et unum principium numeri, et per consequens mensura.

Quomodo pluralitas genus est numeri?

Dicitur autem pluralitas esse genus numeri non proprie, et ideo dicitur quasi genus; sed forsan pro tanto, quia ratio pluralitatis videtur absolutior ratione numeri, quia numerus videtur addere rationem mensurabilis super pluralitatem, licet omnis numerus sit pluralitas, et omnis pluralitas sit numerus aliquis saltem transcendens; teneatur ergo prima expositio. Deinde cum dicit :

67. Quapropter non omne quodcumque fuerit unum, numerus est, puta si quid indivisibile est.

Concludit quoddam corollarium ex prædictis, dicens *quapropter* quia supple ita est, quod *unum* et *multa*, sive numerus, non habent mutuam dependentiam, quia unum potest esse sine altero, et non e converso,

Ad esse numeri, vel multitudinis sequitur esse unius, non e contra.

ideo sequitur quod *non omne quodcumque fuerit unum numerus est*, id est, quod licet si est numerus, sequitur, quod sit unum; non tamen e converso, quod ubicumque est unum, est numerus, *ut* si quid est indivisum, *vel indivisibile,* puta punctus, vel aliquod aliud quod est unum, ibi enim est unum non tamen numerus; per oppositum intelligendum est de relativis quæ mutuo referuntur, nam ibi neutrum potest esse sine reliquo, non enim est filius sine patre, nec e converso. Deinde cum dicit :

Similiter autem dicta scientia ad scibile non similiter assignatur; videbitur enim utique scientia metrum esse, scibile vero quod mensuratur.

Comparat oppositionem, quæ est inter unum et multa ad illam, quæ inter scibile ad scientiam. Circa quod duo facit : primo proponit veritatem. Secundo assignat causam dicti. Secunda ibi : *Accidit autem.* Dicit ergo, quod *ipsa scientia dicta ad scibile similiter*, sicut supple dicitur multa, vel numerus ad unum secundum rei veritatem, non tamen *similiter assignatur*, scilicet a quibusdam, quia, ut dicebatur superius, *videbitur utique*, supple Pythagoricis *scientia esse metrum*, id est, mensura, *scibile vero*, *quod mensuratur*, hoc autem est falsum, ut supra ostensum fuit. Deinde cum dicit :

Sicut sci[entia] ad s[ci]bile sic [nu]merus [ad] unum co[m]paratu[r], sed Pyt[ha]goras o[p]positum sentit.

Accidit autem quidem scientiam omnem scibile esse, scibile vero non esse scientiam, quia modo quodam scientia mensuratur scibili. 68.

Assignat causam dicti, dicens quod *accidit omnem scientiam esse alicujus scibilis*, ita quod si est scientia, oportet quod sit scibile; *scibile vero non omne esse scientiam*, quia, scilicet non sequitur quod si est aliquod scibile, quod sit scientia de eo, cu-

jus causam subdit, quia *scientia modo quodam mensuratur scibili*. Nunc autem sic est, quod si est mensura, non necesse est esse mensuratum, sed e converso, sicut si est unum, non necesse est esse numerum, sed bene e converso, ut prius dictum est. Ex quo sequitur quod scibile sit mensura scientiæ et non e converso, quod est contra Pythagoram. Deinde cum dicit :

Scientia ad scibile quo modo? Mensuratum dependet a mensura, et non e contra

Multitudo autem nec pauco est contraria, sed huic quidem multum sicut excedens multitudo excessæ multitudinis, neque ipsi uni omnino, sed hoc quidem, ut dictum est, quia divisibile ; illud autem, quia indivisibile, hoc ut ad aliquid, ut scientia scibili si fuerit numerus, unum vero metrum.

Epilogus.

Epilogat circa dicta, dicens quod *multitudo* sive *pluralitas*, ut habet alia littera, si supple sumatur absolute et simpliciter, *nec est contraria pauco*, *sed* supple opponitur uni, ut præostensum est. *Verum* pro sed, *huic*, id est, pauco, quod significat pluralitatem *excessam*, *opponitur* supple multum, *sicut pluralitas excedens opponitur pluralitati excessæ*, nec opponitur supple *ipsi uni omnino*, secundum istum modum; et subdit, *sed hoc quidem*, *ut dictum est*, scilicet multum, opponitur uni dupliciter : Uno modo quod *hoc quidem*, scilicet multum, est *divisibile ; illud vero*, scilicet unum, *quia indivisibile*, *et hoc*, id est alio modo, quia *ut ad aliquid*, id est, opponuntur relative, *ut scientia* opponitur *scibili*, et hoc *si* supple multum *fuerit* pluralitas, quæ est *numerus*, *unum vero* fuerit *metrum*, id est, mensura ; tunc enim unum et multa se habebunt, ut mensura et mensuratum, et per consequens erunt opposita relative, hæc autem omnia ostensa sunt superius.

Qualiter multum pauco simpliciter, uni vero simpliciter opponitur?

Notandum, quod ex prædictis patet ista conclusio, quod idem potest opponi eidem alia, et alia specie oppositionis secundum aliam, et aliam rationem accepta ; nam *unum* et *multa* opponuntur contrarie, sicut divisibile et indivisibile, et absolute concepta habent hujusmodi rationes, scilicet esse divisibile vel indivisibile, quæ sunt rationes absolutæ; opponuntur etiam relative, secundum quod unum habet rationem mensuræ, et alterum habet rationem mensurati.

Unum uni diversimode opponi contingit.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. VI.

Media contrariorum in eodem genere cum ipsis contrariis esse, ac ex ipsis componi.

SUMMARIUM.

Media esse ex contrariis, atque ejusdem generis cum extremis. Item mutationem per se tantum esse inter opposita, et inter oppositionis species, sola contraria habere media.

Quoniam autem contrariorum contingit medium esse aliquid, et quorumdam est necesse ex contrariis esse. Text. com. 22.

69.

Postquam Philosophus determinavit de contrariis quantum ad extrema, nunc agit de contrariorum mediis. Circa quod duo facit : Primo proponit intentam conclusionem. Secundo exequitur ejus probationem. Secunda ibi : *Omnia namque media*. Dicit ergo, quod *quoniam contingit aliquid esse medium contrariorum*, *et quorumdam*, scilicet contrariorum

Sermo de mediis contrariorum.

Media ex contrariis esse est necesse.

est medium ut superius dictum fuit, quia inquam sic est, *necesse est media esse ex contrariis.* Deinde cum dicit :

Omnia namque media in eodem sunt genere, et quorum sunt media ; media enim hæc dicimus in quæcumque permutari prius est necesse quod permutatur, ut ab hypate in neten, nisi transit per minimam rationem, prius veniet ad medios sonos. Et in coloribus si veniet ex albo in nigrum prius veniet ad puniceum et plumbeum quam ad nigrum, similiter autem et in aliis.

Exequitur de intento. Circa quod duo facit : quia primo probat quædam præambula necessaria ad dictam conclusionem principalem, quam præmisit. Secundo præostensis quibusdam necessariis, accedit ad ostendendum conclusionem principalem, quam intendit. Secunda ibi : *Si vero sunt in eodem genere.* Prima in duas : quia primo probat quod media sunt unius generis cum extremis. Secundo quod media sunt tantum inter opposita. Secunda ibi : *At vero omnia media.* In prima parte intendit talem rationem : Omnis mutatio est inter ea quæ sunt ejusdem generis, sed medium est illud per quod, vel in quod fit mutatio in extremum ; ergo media sunt ejusdem generis cum extremis. De ista ratione primo ponit minorem. Secundo majorem. Tertio conclusionem. Secunda ibi : *Permutari vero.* Tertia ibi : *Necesse est ergo.* Dicit ergo primo, quod *omnia namque media,* et etiam extrema supple *quorum sunt media, sunt in eodem genere,* cujus probationem subdit : *media enim hæc dicimus in quæcumque permutari prius est necesse quod permutatur,* scilicet ab extremo in extremum ; hæc autem fuit minor rationis, quam declarat in duplici exemplo. Primum est in sonis dicens, ut si aliquis transit *ab hypate in neten* per mediam rationem *veniet prius ad medios sonos.*

Media sunt ejusdem generis cum extremis. Medium quid ?

70. Hypate et nete quid ?

Ad cujus evidentiam nota, quod in sonis quidam sunt graves, et quidam acuti, et quidam medii, et secundum hanc distinctionem sonorum distinguuntur chordæ in musicis instrumentis ; illæ enim chordæ quæ reddunt graves sonos dicuntur hypate, illæ vero quæ reddunt sonos acutos dicuntur nete, ut etiam dictum fuit quinto hujus, cap. de Priori, text. com. 16. si ergo aliquis musicus vult descendere paulatim et ordinate a sonis gravibus ad acutos, quod est transire per mediam rationem, oportet quod prius veniat ad medios sonos. Secundum exemplum est in coloribus dicens, quod *in coloribus si veniet,* id est, si aliquid mutatur *ex albo in nigrum, prius veniet ad puniceum et plumbeum quam ad nigrum ; similiter autem est, et in aliis* supple mediis. Deinde cum dicit :

Transit ad extrema est per media.

Permutari vero ex alio genere in aliud genus non est nisi secundum accidens, ut ex colore in figuram ; necesse est ergo media, et quorum sunt media in eodem genere esse.

Inter alia genere accidere mutari contingit.

Ponit majorem rationis dicens, quod *non est,* id est non contingit *permutari ex alio genere in aliud genus, ut ex colore in figuram, nisi forte per accidens,* puta si mutationem in colore concomitatur mutatio in figura, per se autem fit mutatio e colore in colorem, et a figura in figuram ;

ex hoc ergo habetur major rationis, scilicet quod omnis mutatio est inter ea quæ sunt ejusdem generis. Ultimo infert conclusionem dicens quod *necesse est ergo media, et extrema quorum sunt media, in eodem genere esse.* Deinde cum dicit :

71. At vero omnia media sunt oppositorum quorumdam, ex his enim solis secundum se est permutari ; quapropter impossibile esse media non oppositorum, esset enim permutatio, et non ex oppositis.

Probat secundum præambulum necessarium. Circa quod duo facit : quia primo ostendit quod media sunt oppositorum. Secundo ostendit quorum oppositorum sint. Secunda ibi : *Oppositorum vero.* In prima parte intendit talem rationem :

pposito-um est mtaxat edium.

Omnis mutatio est inter ea, quæ sunt opposita ; sed medium est eorum inter quæ est mutatio, ergo medium est oppositorum. Dicit ergo, quod *at vero omnia media sunt quorumdam oppositorum, enim* pro quia, *ex his solis,* id est, ex oppositis *est,* id est, contingit *secundum se permutari ; quapropter impossibile est media esse non oppositorum,* quia supple si non esset oppositorum permutatio, *esset ex non oppositis,* quod est falsum.

Text. m. 16. inde. utatio se est opposi-tis.

Notandum, quod ut habetur primo, et 5. Physic. text. com. 43. et inde, et alibi sæpe, omnis mutatio est inter opposita, per se loquendo ; ex nigro enim per se fit album, et ex amaro dulce. Album autem non fit ex dulci, per se loquendo, nisi forte per accidens, quatenus dulce contingit esse nigrum ex quo nigro fit per se album ; et ideo ait Philosophus, *quod ex his solum,* id est, ex oppositis secundum se est, id est contingit permutari. Deinde cum dicit :

Oppositorum vero contradictionis quidem medium non est, hæc enim est contradictio oppositio, cujus cujuscumque altera pars adest non habentis ullum medium ; cæterorum vero alia ad aliquid, alia ut privativa, alia contraria, eorum autem quæ ad aliquid quæcumque non contraria, non habent media, causa vero, quia non in eodem genere sunt, quid enim scientiæ, et scibilis medium ? sed magni et parvi.

Ostendit quorum oppositorum, sunt media, quia scilicet contrariorum, et hoc declarat inductive, dicens quod *oppositorum vero ipsius contradictionis quidem non est medium ; hæc enim contradictio est oppositio, cujus cuicumque altera pars adest non habentis medium ullum,* sive enti, sive non enti, ut dictum fuit supra. Contradictoria ergo non habent medium : *cæterorum vero oppositorum alia sunt ad aliquid, alia privatio,* id est privatio et habitus, alia sunt *contraria. Eorum autem quæ sunt ad aliquid quæcumque non contraria,* id est, quæcumque non mutuo referuntur *non habent medium ; causa vero hujus est,* quia talia relativa *non sunt in eodem genere.* Alia autem non mutua dicuntur non esse in eodem genere, quatenus alterum tantum secundum se refertur, et alterum non ; ideo subdit, *quid enim est medium scientiæ et scibilis ?* quasi diceret, quod nullum ; *sed magni et parvi,* quæ sunt contraria, est supple medium æquale, ut superius dicebatur. 72.

Contradictio oppositorum quid ?

Quorum oppositorum datur medium secundum formam, et quorum non ?

Resolutio dictorum.

Notandum, quod Philosophus loquitur hîc de medio secundum formam ; tali autem medio carent contradictoria, carent etiam relativa quæcumque sive sint contraria, sive non contraria, licet de non

contrariis probet hîc Philosophus in littera. Privative etiam opposita carent etiam tali medio, ut superius dictum fuit; relinquitur ergo per divisionem, quod sola contraria proprie habent medium secundum formam, et tamen non dico quod omnia contraria habent tale medium, cum quædam eorum sint immediata, sed e converso est verum, quod omnia talia media sunt contrariorum; qualiter autem tam relativa, quam privative opposita habent medium secundum subjectum, et qualiter contradictoria carent omni medio, dictum fuit supra.

SUMMARIUM.

Species contrarias habere alia contraria priora se, et species medias habere alia priora media. Item media componi ex extremis, quod tripliciter probatur.

Text. com. 23. Si vero sunt in eodem genere media, ut ostensum est, et media contrariorum, necesse ipsa componi ex his contrariis, nam aut erit aliquod genus ipsorum aut nullum; et si quidem genus erit, ita ut sit prius aliquid contrariis, differentiæ priores contrariæ, erunt facientes species contrarias ut generis; ex genere enim, et differentiis species, ut si album, et nigrum contraria; est autem hic quidem disgregativus, ille vero congregativus color; hæ differentiæ, congregativum et disgregativum priores. Quare hæc contraria invicem priora; at vero contrariæ differentiæ magis sunt contraria.

73. Præmissis quibusdam necessariis accedit ad ostendendum conclusionem principalem. Circa quod duo facit. Primo ostendit, quod omnes species contrariæ habent aliqua contraria priora se. Secundo ostendit, quod species mediæ habent aliqua media priora se. Tertio ostendit, quod hujusmodi media sunt composita ex extremis, quod est principaliter intentum. Secunda ibi : *Et reliqua media.* Tertia ibi : *Primæ autem differentiæ.* (Resumit jam dicta.) Dicit ergo, concludens ex prædictis quod *si vero media sunt in eodem genere* cum extremis, *ut ostensum est,* et iterum *media sunt contrariorum* solum, ut etiam probatum est, *necesse est ipsa*, scilicet media, *componi ex his contrariis*, scilicet extremis, hæc est conclusio principaliter intenta. Et subdit, ostendens quod species contrariæ habent aliqua contraria priora se, ex quibus constant; (Species contrariæ habent priora contraria.) *nam aut erit aliquod genus ipsorum*, scilicet contrariorum *aut nullum*, et supple non est dicendum, quod nullum, quia tunc non haberent medium, cum medium non sit nisi eorum, quæ sunt ejusdem generis, ut dictum est; et *si quidem erit genus*, scilicet contrariorum sicut oportet dicere, *ita ut sit aliquid prius ipsis contrariis*, scilicet genus, oportet quod *differentiæ contrariæ priores*, scilicet speciebus contrariis *erunt facientes*, id est, constituentes *species contrarias ut generis*, id est, ex ipso uno genere; *ex genere enim et differentiis species* supple constituuntur, quod patet per exemplum, (Species unde constituitur.) *ut album et nigrum sunt contraria*, id est, species contrariæ habentes supple aliquod idem genus, puta colorem. *Est autem hic quidem,* id est, album *disgregativus color*, *ille autem*, id est, nigrum *congregativus* color oportet quod *differentiæ*, scilicet *congregativum, et disgregativum sint priores* scilicet quam album vel nigrum. Quare, quia supple hîc et ibi est con-

trarietas, sequitur quod hæc omnia contraria sunt se invicem priora, quia, scilicet differentiæ contrariæ sunt priores quam species contrariæ, cum sint principia ipsarum. *At vero etiam differentiæ contrariæ erunt magis contraria*, quatenus scilicet sunt causa contrarietatis ipsis speciebus, et propter quod unumquodque et ipsum magis. Deinde cum dicit :

ropter l unum- odque ale et d ma- gis.

74. Et reliqua, et media ex genere erunt, et differentiis, ut quicumque colores albi et nigri sunt medii, oportet hos ex genere dici; est autem genus color, et ex differentiis quibusdam, hæ vero non erunt prima contraria; si autem, non erit unusquisque aut albus, aut niger; altera igitur media, ergo primorum contrariorum hæ erunt.

pecies diæ nt me- oriora.

Ostendit quod species mediæ habent etiam aliqua priora se ex quibus constant, dicens quod *reliqua media erunt ex genere et differentiis*, ex eo, scilicet quod media sunt species ejusdem generis, et omnis species constat ex genere et differentia, *ut quicumque colores sunt medii albi et nigri*, *oportet hos dici*, id est, constitui et definiri *ex genere ; est autem genus color, et etiam ex quibusdam differentiis*, scilicet constituuntur medii colores. *Hæ vero*, scilicet differentiæ ex quibus constituuntur medii colores, *non erunt principia contraria*, id est, illæ differentiæ, quæ constituunt species contrarias, puta album et nigrum. *Si autem* quilibet, scilicet color medius *non erit aut albus*, *aut niger*, quia illæ primæ differentiæ, puta congregativum et disgregativum cum genere, quod est color, non constituunt nisi album vel nigrum. *Altera igitur*, id est, quod oportet igitur quod differentiæ constituentes medios colores *erunt media primorum contrariorum;* cujus ratio est, quia sic se habent differentiæ ad differentias, sicut species ad species; quia igitur colores medii sunt species mediæ inter contrarias species, sequitur quod eorum differentiæ constitutivæ sint mediæ inter contrarias differentias, quæ prima contraria dicuntur; et ideo inter congregativum visus, et disgregativum, dato quod sint differentiæ contrariæ constitutivæ albi et nigri, erunt aliquæ differentiæ mediæ constitutivæ colorum mediorum, sicut *A B C*. Deinde cum dicit :

A prima ve pro- ia.

Sicut dantur species mediæ sic et differentiæ sunt proprie contrariæ.

Primæ autem differentiæ congregativum et disgregativum, quia hæc prima 75.
sunt. Quærendum autem quæcumque contraria non in genere, ex quo media ipsorum, necesse enim quæ sunt in eodem genere ex incompositis genere componi, aut incomposita esse, contraria namque incomposita sunt ex invicem, quare principia.

Ostendit quod hujusmodi media contrariorum sunt composita ex extremis, et dividitur in tres, secundum quod innuit tres rationes ad probandum intentum. Secunda ponitur ibi : *Sed quæ sunt media*. Tertia ibi : *Quoniam autem non sunt altera*. In prima parte intendit talem rationem : illa quæ sunt simplicia in unoquoque genere sunt principia componentia aliorum in illo genere; sed extrema contrariorum sunt simplicia in illo genere, ergo etc. et per consequens media contrariorum erunt composita ex extremis. Probatio minoris, quia extrema contrariorum non sunt composita ex invicem, nec ex mediis.

Media contrariorum componi extremis probat.

quia jam non maxime distarent; ergo sunt simplicia, et hoc est quod dicit, quod *primæ autem differentiæ* supple in genere colorum sunt *disgregativum et congregativum*, et per consequens, *hæc sunt prima* ex quibus scilicet componuntur omnes species generis. Et subdit, quod *quærendum autem quæcumque contraria non in genere ex quo media ipsorum;* alia altera habet sic, *quæcumque vero contraria non sunt in genere ex aliquo sunt mediorum, vel ipsorum*, in his autem quæ sunt in eodem genere facile est hoc videre. Unde subdit, quod *necesse namque est ea quæ sunt in eodem genere aut componi ex incompositis*, id est, ex simplicibus, *aut incomposita esse*, id est, simplicia, hæc fuit major rationis; et subdit, *contraria namque sunt incomposita ad invicem*, quia unum non componitur ex reliquo; *quare* erunt *principia* ex quo sunt simplicia, et per consequens ex ipsis componuntur media. Deinde cum dicit :

Contraria sunt simplicia, et principia, media vero composita, et principiata.

76. Quæ autem intermedia, aut omnia, aut nullum, ex contrariis vero fit aliquid; quare erit transmutatio in hoc prius quam in ipsa, utriusque enim et minus erit et magis; medium igitur erit hoc contrariorum? et alia igitur omnia composita quæ sunt media; nam hujus quidem magis, illius vero minus compositum est aliqualiter, ex illis quorum dicitur esse; hujus quidem magis, illorum vero minus.

Transitus inter contraria fit per medium nunc æqualiter participans, nunc inæqualiter extrema.

Ponit secundam rationem, quæ talis est : Aut omnia media sunt composita ex extremis, aut nullum, quia qua ratione unum, et aliud. Sed aliquod medium est compositum ex extremis, quia cum est transitus ab extremo in extremum per medium, ipsum medium videtur habere plus de uno extremo quam de alio, vel saltem æqualiter aliquid de utroque, puta in puncto medii; ergo, etc. Et hoc est, quod dicit, quod *quæ sunt media, aut omnia* supple sunt composita ex extremis, *aut nullum*, quia eadem est ratio de omnibus. Et subdit, quomodo aliquod est medium ex extremis, dicens quod *aliquod* supple medium *fit ex contrariis* extremis, *quia erit transmutatio prius in hoc*, id est, in medium *quam in ipsa*, scilicet contraria extrema; *utriusque enim et minus erit, et magis*, id est, quod participat aliquid de utroque extremo secundum magis et minus; cum enim aliquid mutatur de albo in nigrum, vel e converso prius fit minus album vel minus nigrum, quam perfecte album vel nigrum. Ex quo infert, ergo *hoc tale* in quod, scilicet prius venit minus, et quod participat extrema secundum magis et minus *erit etiam medium contrariorum ;* ergo sequitur, quod *talia omnia quæ sunt media sunt composita*, scilicet ex extremis, nam illud, scilicet medium quod *hujus quidem*, scilicet extremi est *magis ; illius vero minus, est compositum aliqualiter ex illis quorum dicitur esse, hujus quidem magis, illius vero minus*, ex quo patet quod media contrariorum sunt aliqualiter composita ex contrariis simplicibus et extremis. Deinde cum dicit :

Quoniam autem non sunt altera priora ejusdem generis contrariis, omnia utique ex contrariis media erunt; quare et inferiora omnia, et contraria, et media ex primis contrariis erunt. 77.

Quod quidem igitur media, et in eodem genere omnia, et intermedia contrariorum, et componuntur ex contrariis omnia, palam. Text. com. 24

nponentia ...t priora ...npositis. ...mnes ...ecies ...usdem ...eneris ...unt ex ...trariis.

Ponit tertiam rationem quæ talis est : Illa quæ sunt priora in unoquoque genere sunt principia componentia posteriorum; sed extrema contrariorum sunt priora in suo genere, ergo, etc. Dicit ergo, quod *quoniam non sunt altera priora contrariorum ejusdem generis*, id est, quam contraria in eodem genere, sequitur quod *omnia utique media erunt ex contrariis.* Ex quo concludit ulterius, *quare et inferiora*, supple ipso genere *et contraria et media,* id est, omnes species illius generis, tam contrariæ quam mediæ *erunt* ex his *contrariis*, id est, *ex primis* differentiis contrariis; sequitur enim quod si species mediæ sunt ex speciebus contrariis, species autem contrariæ sunt ex primis differentiis contrariis ; ergo generaliter omnes species tam mediæ quam contrariæ, et extremæ erunt ex primis contrariis differentiis. Ultimo epilogat, dicens quod *quidem igitur media* supple sint contrariorum, et quod *in omni eodem genere sunt omnia media contrariorum, et quod omnia componuntur ex contrariis*, *palam est,* scilicet ex dictis.

...ogus.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. VII.

Differentiam, seu diversitatem secundum speciem contrarietatem esse.

SUMMARIUM.

Explicat quid est esse diversum specie, et inter opposita, sola contraria esse ejusdem generis, sed diversa specie. Species autem ad suum genus comparatas nec esse ejusdem, nec diversæ speciei.

Diversum autem specie ab aliquo diversum est, et oportet hoc ambobus inesse, ut si animal diversum est specie, ambo animalia. Necesse ergo in eodem genere esse diversa specie; tale enim genus voco, quo ambo unum et idem dicuntur, non secundum accidens habens differentiam, sive ut materia ens, sive aliter; non solum enim oportet commune existere, puta ambo animalia, sed et alterum utrilibet hoc ipsum animal; et hoc quidem equum, illud vero hominem, propter quod hoc commune diversum ab invicem est specie. Erit itaque secundum se, hoc quidem tale animal, illud vero tale, ut hoc quidem equus, illud vero homo. Necesse ergo differentiam hanc diversitatem esse generis; dico enim generis differentiam diversitatem quæ divisum facit hoc ipsum. 78.

Postquam Philosophus determinavit de natura contrarietatis, ostendens quid sit, quia scilicet est differentia maxima, nunc inquirit, quæ differentia, utrum contraria differant, scilicet genere vel specie. Circa quod duo facit : Primo determinat veritatem. Secundo movet quædam dubia circa dicta. Secunda ibi : *Dubitabit autem aliquis.* Prima in duas : Primo ostendit quod contraria differunt specie, non genere. Secundo ex dictis concludit quasdam conclusiones. Secunda ibi : *Quare palam.* Prima in duas : Primo ostendit quod differentia secundum speciem est proprie ipsius generis distincti per species. Secundo ostendit quod contraria sunt hujusmodi, quæ differunt secundum speciem. Secunda ibi : *Contrarietas igitur.* Dicit ergo, quod *diversum vero specie*, id est, quod in diversitate secundum speciem, illud quod est diversum *ab aliquo est diversum*, *et oportet hoc*, scilicet genus diversificatum *inesse ambobus*, scilicet speciebus diversis ;

In diversitate specifica duo concurrunt.

hic enim duo requiruntur, quod scilicet diversa specie conveniant in uno genere, et tamen quod inter se invicem distinguantur, *ut si animal est diversum specie*, id est, diversificatum in suas species, puta in hominem et equum; *oportet quod ambo*, scilicet homo et equus *sint animalia*; *ergo ea quæ sunt diversa specie, necesse est esse in eodem genere, tale namque voco genus quo ambo* species, scilicet quæ sunt diversæ, ut homo et equus *dicunt unum idem, non secundum accidens* id est, quod prædicatur de ambobus, et diversificatur in ambo, *non secundum accidens*, quod supple genus est habens differentiam, scilicet *non secundum accidens*, sive supple ipsum genus *sit ens ut materia sive aliter*. Et subdit exponens quod dixerat, scilicet quod genus est illud quo ambo differentia specie dicuntur unum et idem; *non solum enim oportet ipsum* supple genus *existere commune*, scilicet ambobus differentibus specie, *ut ambo sint animalia*, sicut aliquod indivisum commune pluribus; *sed oportet alterum utrique ipsum animal*, id est, quod ipsum animal, quod est genus oportet esse alterum, et diversificatum in ambobus, *ut hoc quidem esse equum, illud vero hominem*; *quapropter hoc commune*, scilicet genus *est diversum ab invicem specie*, nam commune diversificatur in speciebus. *Erit itaque secundum se hoc quidem tale animal, illud vero tale, ut hoc quidem equus, illud vero homo* ita quod ipsum commune, quod est animal, secundum se est unum secundum unam differentiam, et aliud secundum aliam. Ex quo infert, *ergo necesse est hanc differentiam*, scilicet

Al. utrilibet.

Genus diversificatur in speciebus.

Diversitas generis quid?

secundum speciem *esse diversitatem generis*, et exponit quid intelligit per diversitatem generis, dicens: *dico enim differentiam generis diversitatem* inquantum facit, vel *quæ facit diversum hoc ipsum*, scilicet genus.

79. Resolutio dictorum.

Notandum, quod ex hac littera colligitur duplex conclusio. Una est, quod genus non est aliquid separatum, ex quo natura generis realiter distinguitur, et diversificatur per species, quod est contra Platonem, qui posuit universalia separata, quasi ipsa natura communis non diversificetur in inferioribus, quod tamen falsum est. Ostensum enim est in 7. hujus, quæstione de conceptu generis, quod licet conceptus generis sit unus in se, et alius a conceptibus specierum, tamen ut distinguitur in species est alius, et alius in diversis. Secunda conclusio est, quod ipsum genus est realiter distinctum in species, ut tactum est; cujus oppositum aliqui posuerunt, dicentes quod anima sensibilis a quo sumitur genus animalis, non differt specifice in homine et equo, quod patet esse falsum ex prædictis.

Quomodo conveniunt et differunt materia et genus? Text. com. 11. Hoc idem sup. lib. 7. n. 50.

Notandum etiam, quod licet genus sumatur a materia, vel ab eo, quod est materiale in re, non tamen se habet omnino, ut materia; nam materia non significat totum compositum, nec prædicatur de materiato prædicatione quidditativa, et dicente, hoc est hoc; sed prædicatione denominativa, et dicente, hoc est illud, ut patet ex 7. et 9. hujus, text. com. 24. Genus enim licet sumatur a re quæ est materia, vel a realitate materiali, quæ est ex parte rei, tamen dicitur signifi-

care totam speciem, et prædicatur de specie, prædicatione quidditativa, et dicente, hoc est hoc. Et dicit Philosophus, quod genus est habens differentiam, et diversificatur per species, sive sit ens ut materia, sive aliter quomodocumque, quia non est omnino simile de materia, et de genere, ut est dictum. Deinde cum dicit :

80. Contrarietas igitur erit hæc, palam autem, et ex inductione, omnia enim dividuntur oppositis.

...rarie- ...n esse ...eren- ...speci- ...n os- ...adit.

Ostendit contraria differre specie, et hoc dupliciter : Primo inductive et a divisione. Secundo syllogistice. Secunda ibi : *Et quod contraria.* Dicit ergo, quod *hæc igitur* supple differentia diversificans ipsum genus modo dicto, est *contrarietas, palam autem, et ex inductione; omnia namque* supple genera *dividuntur per opposita*, et nonnisi per contraria, quod sic ostenditur : quia contradictoria non sunt necessario in eodem genere, cum negatio, scilicet nihil ponat; similiter et privative opposita, nam privatio formaliter non est aliud quam negatio in subjecto. Relativa etiam non sunt in eodem genere, nisi quæ mutuo referuntur, et talia sunt aliqualiter contraria, ut prædictum est, sed illa per quæ genus dividitur, sunt ejusdem generis : ergo genus non dividitur per opposita aliquo trium modorum prædictorum; ergo relinquitur per divisionem, quod genus per sola contraria dividatur, quæ faciunt differre specie ea, quæ sub uno genere continentur; hanc autem rationem tangit Philosophus, nec tangit eam, nisi in virtute, patet.

...oppo- ...con- ...sunt ...sario ...dem ...eris.

S. Thomas. Quare omnis divisio datur per opposita aliqualiter.

Notandum, quod causa quare genus dividitur tantum per opposita assignatur ista, quia eis, quæ non opponuntur, non repugnat simul esse in eodem. Sed ea, quæ simul possunt esse, non possunt esse divisiva generis, cum ea per quæ genus dividitur sint necessario in diversis, et ideo omnis divisio, etiam cujuscumque communis, oportet quod fiat per ea, quæ aliqualiter opponuntur et repugnant. Deinde cum dicit :

Et quod contraria in eodem genere sunt ostensum est, nam contrarietas erat differentia perfecta, differentia vero quæ specie omnis alicujus aliquid est. Quare hoc idem, et genus in ambobus, quare, et in eadem coelementatione omnia contraria Categoriæ, quæcumque specie differentia, et non genere, diversaque ab invicem maxime, perfecta enim ipsorum differentia, et simul invicem non fiunt. Ergo differentia contrarietas est, hoc enim est diversa esse specie in eodem genere, entia contrarietatem habere entia individua; eadem vero specie quæcumque contrarietatem non habent individua entia, in divisione enim, et in mediis fiunt contrarietates prius quam ad individua perveniatur.

81. Conditiones differentiæ specificæ ?

Ostendit propositum syllogistice, et intendit talem rationem : Illa quæ habent conditiones ad differentiam secundum speciem requisitas, vere differunt secundum speciem : sed contraria sunt hujusmodi; ergo contraria differunt secundum speciem. Probatio minoris, *nam contraria sunt in uno genere*, et sub isto sunt realiter differentia, quia *contrarietas est perfecta differentia;* sed istæ sunt conditiones requisitæ ad differentiam secundum speciem, ut patet ex prædic-

tis, ergo, etc. Et hoc est, quod dicit quod *ostensum est quod contraria sunt in eodem genere, nam contrarietas erat differentia perfecta; differentia vero quæ specie*, id est, quæ est secundum speciem *omnis est alicujus aliquid*, id est, alicujus differentis ab aliquo, ut prædictum est. *Quare, et hoc genus* supple *idem est in ambobus*, quæ scilicet differunt secundum speciem, *quare* sequitur *quod omnia* contraria sunt *in eadem coelementatione Categoriæ,* id est in eodem genere, vel Prædicamento; *quæcumque*, id est, contraria *sunt differentia specie, et non maxime diversa ab invicem in genere.* Hoc autem addit ad excludendum corruptibile et incorruptibile, de quibus inferius ostenditur, quod sint diversa ab invicem, licet non conveniant in genere; *enim* pro quia, supple contrarietas *est perfecta differentia, et simul invicem non sit. Ergo* quia supple sic est, quod contraria habent dictas conditiones, sequitur quod *contrarietas est differentia*, scilicet secundum speciem; *hoc enim est differre*, sive esse *diversa specie entia in eodem genere habere contrarietatem entia individua*, id est, quod differant secundum species individuas, id est specialissimas, quæ ulterius specifice non dividuntur, et tamen existunt sub uno genere. Et subdit, quod supple per oppositum dicuntur *eadem specie quæcumque entia individua*, id est, *singularia non habent contrarietatem;* et addit, *nam in divisione, et in mediis fiunt contrarietates, priusquam ad individua perveniatur.* Vult dicere, quod contrarietates non solum fiunt in divisione supremorum generum, sed etiam mediorum, et subalternorum priusquam veniatur ad species individuas, scilicet specialissimas, et atomas quæ ulterius per differentias specificas non dividuntur.

Differentia specie quæ? Eadem specie quæ?

Notandum quod, sicut patet ex littera, nomen *individui* æquivoce sumitur, nam et species specialissimæ, et etiam particularia dicuntur individua, sed aliter et aliter; quia species specialissimæ dicuntur individua, non obstante quod dividantur per differentias individuales, et quasi materiales, per quas natura specifica dividitur, et contrahitur ad hæcceitatem, sive individuationem; sed particularia dicuntur individua, quatenus nullo modo sunt ulterius divisibilia in aliqua inferiora, sicut patet. Deinde cum dicit :

Species et particularia dicuntur individuum aliter tamen et aliter.

Quare palam, quia ad id quod vocatur genus, nec idem nec diversum specie quidquam est eorum quæ conveniunt ut generis specierum, nam materia negatione ostenditur, genus autem materia, quod dicitur genus, non ut Heraclidarum, sed ut in natura. 82.

Concludit ex dictis duas conclusiones. Secunda ponitur ibi : *Nec ad ea quæ non.* Prima conclusio est ista, quod species comparatæ ad suum genus nec sunt idem specie, nec diversæ; et hoc est quod dicit : *quare palam, quia* supple ipsæ species contentæ sub genere comparatæ *ad vocatum genus,nec sunt idem nec diversum specie*; *enim* pro quia, scilicet ipsum genus *nihil est convenientium specierum ut generis*, id est, non est de numero specierum convenientium in genere. Cujus causam subdit : *nam materia cognoscitur negatione*, id est, cognoscitur per negationem

Species nec idem nec diversum specie, est a suo genere quod applica plerumque Materia negatione cognoscitur Genus duplex.

omnium formarum, cum de seipsa sit informis; *genus autem dicitur quidem ut materia*, ut superius dicebatur. Et exponit se de quo genere loquitur, dicens *genus non quidem Heraclidarum, sed ut in natura*, id est, quod accipit genus, non quod dicitur de generatione hominum, puta genus Heraclidarum, vel Alexandrinorum et hujusmodi, sed accipit genus prout in natura rerum reperitur.

Quæ dicun ur eadem et quæ lifferentia specie, et quare genus nec ic, nec sic.

Notandum, quod illa dicuntur eadem specie quæcumque habent unam differentiam; sed dicuntur diversa specie, quæ diversas et oppositas differentias habent; quia igitur genus de se nullam habet differentiam, sed sicut materia est informis, et expoliata omni forma, quantum est de se, sic est genus ab omni differentia, cum se habeat ad differentias, ut materia ad formas; ideo genus comparatum ad suas species, nec est cum eis idem specie, nec diversum. Deinde cum dicit:

83. Neque ad ea quæ non in eodem genere, sed differunt genere ab illis; specie vero ab eis quæ in eodem genere, contrarietatem enim necesse est esse differentiam, non differre specie, hoc autem inest in eodem genere existentibus solum.

cut contrarietas ı, et specie differentia est ɔrumdem umtaxat genere roprie. ic habes uod relatio est quo, et on quod ı simili.

Ponit secundam conclusionem quæ est ista, quod differentia secundum speciem est proprie in eisdem genere, et non in diversis genere. Dicit ergo, quod supple *nec aliqua* differunt specie *ab eis quæ non sunt in eodem genere, sed differunt genere ab illis; specie vero* supple differunt *ab eis quæ sunt in eodem genere*, cujus causam subdit: *enim* pro quia, *contrarietatem necesse est esse differentiam non differre specie*, id est, non sic quod contrarietas differat specie, et habeat rationem *quod*, sed est illud quo formaliter aliqua differunt specie. Unde subdit: *hæc autem* scilicet differentia, quæ est contrarietas, *inest solum existentibus in eodem genere*, et ideo proprie loquendo contraria, et differentia secundum speciem sunt in eodem genere.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. VIII.

Quæ contrarietas, facit diversitatem specificam, et quæ genericam?

SUMMARIUM.

Movet dubia ad secundum contraria formalia facere diversa specie, materialia non, quod bene explicat Doctor; materiale autem hîc sumitur, pro differentia numerica seu individuali, de quo Doctor 2. d. 3. q. 6. ex hoc ad primum dubium; ostenditur masculum et fœminam non differre specie, licet sint contraria.

Dubitabit autem utique aliquis quare fœmina a viro non specie differt, contrario masculino et fœminino existente, differentia autem contrarietate. Neque animal masculinum, et fœmininum diversum est specie, quamvis secundum se animalis hæc sit differentia, et non ut albedo aut nigredo, sed inquantum animal masculinum et fœmininum est. Text. com. 25.

Postquam Philosophus ostendit quod contrarietas est differentia secundum speciem, nunc movet quædam dubia circa dicta. Dictum est enim quod contrarietas est differentia secundum speciem, ita quod contraria differant specie, et sunt idem genere; ne igitur credat aliquis hoc esse verum in omnibus generaliter, ideo ostendit quod 84.

non; sed sunt aliqua contraria quæ non differunt specie, et aliqua etiam quæ differunt genere. Circa quod duo facit: Primo dubitando inquirit, et ostendit quod aliqua contraria non differunt specie. Secundo quod aliqua differunt genere. Secunda ibi: *Quoniam vero contraria diversa.* Prima in duas. Primo præmittit dubitationes. Secundo subjungit solutiones. Secunda ibi: *Aut quia hæc quidem.* Prima in duas. Primo proponit dubitationem, quam principaliter intendit. Secundo ostendit quamdam aliam quæstionem annexam, ex cujus solutione dependet solutio principalis. Secunda ibi: *Est autem dubitatio.* Dicit ergo quod *dubitabit autem aliquis quare fœmina non differt specie a viro, contrario existente masculino, et fœminino*, id est, cum fœmininum et masculinum sint contraria; *differentia autem fit contrarietate*, id est, cum ex contrarietate causetur differentia secundum speciem ut prædictum est. Iterum quare *neque animal masculinum, et fœmininum est diversum specie, quamvis hæc sit secundum se differentia animalis, et non* supple se habent per accidens ad animal, *ut albedo, aut nigredo; sed* animal *inquantum animal*, id est, per se *est masculinum et fœmininum.*

1. Dubium principale. Quare masculus et fœmina non differunt specie.

Notandum, quod duplex tangitur ratio quare hæc quæstio merito est dubitabilis. Prima quia contrarietas est differentia secundum speciem. Secunda est quia natura generis diversificatur in species per differentias per se gene-
85. ris; cum ergo masculinum et fœmininum sint per se differentiæ, vel passiones animalis et non per accidens, unde per se insunt ipsi animali sicut risibile homini, merito dubitatur quare non differunt secundum speciem. Deinde cum dicit:

Animal inquantum animal, est fœmininum et masculinum.

Est autem hæc dubitatio fere eadem, et quare hæc contrarietas facit specie diversa, hæc vero non, ut ambulativum et volativum, sed albedo et nigredo non.

Addit quamdam quæstionem annexam ex qua dependet solutio quæstionis principalis, dicens quod *hæc dubitatio est fere eadem*, ut si quæratur supple *quare hæc quidem contrarietas facit*, id est, constituit *diversa specie; hæc autem non, ut ambulativum, et volativum* faciunt supple differre specie ipsum animal, *sed albedo et nigredo non*, animal enim album ex hoc quod album non differt specie ab animali nigro; nunquam enim duo homines, quorum unus est albus, et alter niger differunt specie; volatile autem, et gressibile constituunt diversas species animalis, et tamen tam hæc quam illa sunt contraria. Deinde cum dicit:

Dubium annexum in generaliori forma. Quare quædam contrarietas facit differre specie, alia vero non?

Aut quia hæc quidem sunt propriæ passiones generis, illa vero minus, quoniam est hæc quidem ratio, hæc autem materia. Quæcumque quidem in ratione sunt contrarietates specie faciunt differentiam, quæ in concepto cum materia non faciunt. Quapropter hominis albedo non facit nec nigredo, nec albi hominis est differentia secundum speciem ad nigrum hominem; nec si unum nomen imponatur, ut materia enim homo, non facit autem differentiam materia, non enim hominis species sunt homines. Propter hoc quamvis diversæ carnes, et ossa ex quibus hic, et hic; sed simul totum diversum quidem, specie vero non diversum, quia in ratione non est contrarietas, hoc autem est ultimum individuum. Callias vero est ratio cum materia, et albus itaque homo, quia Callias albus, se-

cundum vero accidens homo almo albus. Nec æreus itaque circulus, nec ligneus, nec triangulus æreus, et circulus ligneus propter materiam specie differunt, sed quia in ratione inest contrarietas.

86. [ ]lutio du[bi] annexi. [Sc]issio generis duplex. [D]ifferentiam alia [for]malis et [sp]ecifica a [fo]rma alia [m]aterialis numera[li]s a materia.

Solvit dictas dubitationes, et primo dubitationem annexam solvit. Secundo dictam solutionem applicat quæstioni principali. Secunda ibi : *Masculus vero, et fœmina.* Prima in duas. Primo ponit solutionem. Secundo removet quamdam objectionem. Secunda ibi : *Utrum autem materia.* Dicit ergo, quod *aut* supple ideo quædam contrarietas facit differre specie, et quædam non ; *quia hæc quidem*, scilicet contraria *sunt propriæ passiones generis*, illa vero minus propriæ. Cujus causam subdit : *quoniam* pro quia, *est hæc quidem ratio et forma ; hæc autem materia*, differentia vero a forma, et propter hoc, quia materia ordinatur per se ad formam. Ideo illæ sunt differentiæ propriæ generis, quæ sumuntur a diversis formis ; quæ vero respiciunt rem secundum esse materiale et individuale sunt differentiæ minus propriæ, quapropter primæ faciunt differre specie, secundæ autem non. Ideo subdit *quæcumque quidem contrarietates sunt in ratione*, id est, secundum formam, *faciunt differentiam specie ; quæ vero in concepto cum materia*, id est, secundum esse materiale et individuale *non faciunt* supple differentiam secundum speciem. Vocat enim hîc ipsam materiam, vel ipsam proprietatem individualem, vel ipsam veram materiam quæ est pars essentialis, tamen ut contracta ad individuationem, vel etiam ipsum totum individuum, quod est quod-

[M]ateria [mu]ltipliciter accipi potest. [Vi]de in 2. [p.] 3. p. 1. in q. 7. hujus.

dam materiale respectu speciei; differentiæ ergo quæ consequuntur rem secundum esse individuale, non faciunt differre specie. Unde subdit, *quapropter albedo hominis non facit*, scilicet differre specie, *nec etiam nigredo ; nec est differentia secundum speciem albi hominis ad hominem nigrum, nec si unum nomen imponatur*, puta si homo albus dicatur homo, et homo niger similiter; hoc autem addit quatenus homo albus non videtur aliquod unum. *Si autem nomem imponatur ei*, apparebit magis aliquod unum ; homo ergo albus, et homo niger non differunt specie, cujus causam subdit : *nam homo*, scilicet particularis cui evenit quod sit albus, vel niger *est quasi materia*, modo prædicto. Materia autem non facit differentiam, scilicet secundum speciem, *non enim homines*, scilicet particulares *sunt species hominis ; propter hoc quamvis sint diversæ carnes, et ossa, ex quibus*, scilicet constituuntur *hic et hic homo, sed simul totum*, scilicet ipsum individuum constitutum ex materia et forma particulari est quidem *diversum. Secundum vero speciem non est diversum*, scilicet ab alio individuo, *quia contrarietas quæ*, scilicet consequitur individua, puta album et nigrum *non est in ratione*, id est forma; *hoc autem*, scilicet individuale, sive particularis homo est *ultimum, et individuum*, quatenus scilicet ulterius non est divisibile, nec secundum differentias formales, nec individuales. Et subdit quomodo in individuis sit diversitas, licet non formalis, dicens, quod *Callias vero est ratio cum materia*, scilicet contracta per differentiam

Differentiæ formales faciunt differre spe-

cie, individuales numero.

individualem, et materialem; et ideo supple sicut differentiæ formales faciunt differre species, sic differentiæ individuales faciunt differre individua; et subdit quod *homo* supple universalis *est itaque albus, quia Callias est albus;* ergo homo est albus secundum accidens. Ex quo patet quod album, vel nigrum non sunt differentiæ formales hominis, sed individuales et materiales, quia homo non est nisi per accidens; quia scilicet hic homo particularis est homo albus, et ideo homo albus et niger non differunt specie. Subdit etiam quod *nec circulus æreus, et ligneus* supple differunt specie; et subdit quod *nec etiam illa,* supple quæ distinguuntur secundum speciem *differunt propter materiam,* id est propter differentias materiales ut triangulus æreus, et circulus ligneus, *sed quia est contrarietas in ratione,* id est, in differentiis formalibus.

Accidentia communia primo individuis deinde speciebus per accidens conveniunt, et tantum numeraliter distinguuntur.

87.

Quæ differentiæ faciunt differre specie, quæ non.

Notandum, solutionem in hoc stare, quod differentiæ quædam sequuntur rem secundum suum esse formale et specificum, et tales sunt per se differentiæ generis, et per consequens faciunt differre secundum speciem ut sunt rationale et irrationale, volatile etiam et gressibile et hujusmodi. Quædam autem differentiæ consequuntur rem secundum suum esse materiale et individuale, ut albedo et nigredo, et hujusmodi quæ primo competunt individuo, et ex consequenti, et per accidens speciei, ut dictum est, et tales non sunt differentiæ per se generis, sed per accidens, nec per consequens faciunt differre specie.

S. Thomas.

Advertendum autem quod non oportet hîc sumere argumentum, quod materia quæ est pars essentialis, sit causa individuationis, ut ait quidam expositor, quia æquivocatur de materia. Accipit enim Philosophus materiam pro differentia individuali, vel pro ipso individuo, quod respectu speciei est quoddam materiale, et per hoc habet intentum quod differentiæ contrariæ consequentis rem secundum esse materiale, id est, individuale non faciunt differre specie, de qua materia dictum est in quinto hujus, text. com 12. capitulo de uno, et in septimo frequenter. Deinde cum dicit:

Philo phus su materi pro pri pio indi duoru

Utrum autem materia non facit diversa specie ens aliqualiter, aut est, ut facit. Propter quid enim hic equus ab hoc homine diversus est specie? equidem rationes ipsorum cum materia.

Removet quamdam objectionem. Circa quod duo facit. Primo eam ponit. Secundo eam solvit. Secunda ibi: *Aut quia est in ratione.* Dicit ergo, quod aliquis supple posset obviando quærere, *utrum* verum sit quod *materia,* id est, differentia materialis *ens aliqualiter non facit diversa specie, aut est ut facit,* id est, videtur quod differentia materialis faciat differre specie; *nam quare hic equus* particularis *est divisum specie ab hoc homine* particulari? quasi diceret quod non videtur, nisi per differentiam materialem. Unde subdit: *equidem rationes ipsorum sunt cum materia,* scilicet individuali, cum ipsa sint quædam individua; unde videtur quod differentia materialis, et individualis causent diversita-

Objicit trad

tem specificam, cujus oppositum dicebatur. Deinde cum dicit :

Aut quia est in ratione contrarietas; etenim albi hominis, et nigri equi diversitas est specie; sed non inquantum hic albus, et hic niger; quoniam, etsi ambo albi essent, tamen essent specie diversa.

88. Solutio objectionis. Solvit hanc objectionem dicens, *aut* pro sed, supple hic homo, et hic equus non differunt specie propter differentiam materialem; sed *quia contrarietas ipsorum est in ratione*, id est, secundum formam specificam, ut patet in simili. *Enim* pro quia, *hominis albi, et equi nigri est diversitas specie, sed non inquantum hic*, scilicet homo est *albus*, et ille, scilicet equus est *niger*, *quoniam* pro quia, *etsi ambo essent albi*, nihilominus tamen essent *diversa specie*. Vult ergo Philosophus, quod sicut diversitas specifica inter hominem album et nigrum equum est propter differentias formales et specificas, et non propter albedinem et nigredinem, quæ sunt differentiæ accidentales et materiales, ut dictum est, quod patet ex hoc, quia si ambo essent albi, adhuc differrent specie; ita similiter hic homo, et hic equus, licet sint individua concepta cum materia, non differunt specie propter differentias materiales et individuales, sed propter differentias specificas et formales. Deinde cum dicit :

Masculus vero et fœmina animalis sunt proprie passiones, sed non secundum substantiam, verum in materia et corpore, propter quod idem sperma fœmina, aut masculus fit patiens passionem aliquam; quid quidem igitur est esse diversum specie, et quare alia differunt specie, alia non, dictum est.

Applicat datam solutionem ad quæstionem principalem, dicens quod *masculus et fœmina*, id est, masculinum et fœmininum *sunt proprie passiones animalis;* unde et animal habet poni in eorum definitione; *sed tamen non* supple conveniunt animal *secundum substantiam*, et formam; *verum* pro sed, *in materia et corpore*, ita quod sunt differentiæ materiales, quod probat dicens : unde *idem sperma fit fœmina, aut masculus patiens aliquam passionem*, quia si sit calor sufficiens alterans ipsum, fiet masculus; si vero insufficiens ad alterandum, fit fœmina, licet natura semper intendat generare masculum tanquam perfectius, licet quandoque impediatur per insufficientiam virtutis. Unde fœmina est animal occasionatum, ut dicitur libro 18. de Animalibus, cap. 3. et quasi præter intentionem naturæ generatum. Epilogat ergo dicens, *quid quidem igitur est esse diversum specie, et quare alia*, scilicet contraria *differunt specie, et quare non, dictum est.* — 89. Applicatio dictorum ad dubium principale. — Masculinum et fœmininum sunt passiones animalis materiales tamen. — Quare specie differentia non faciunt.

Notandum, quod ex dictis habetur conclusio primæ quæstionis, nam si masculinum et fœmininum sint passiones, sive differentiæ materiales, quatenus tenent se ex parte corporis, differentiæ autem materiales non faciunt differre specie, ut præostensum est, sequitur quod masculus et fœmina non differant specie, licet sint contraria. — Ex eodem spermate contingit generari masculum vel fœminam et quare ?

Notandum etiam ex hoc quod idem sperma diversimode alteratum et diversimode alterans fit masculus et fœmina, apparet quod masculus et fœmina non differunt specie, quia ex eodem spermate

non possunt diversa secundum speciem generari; in spermate enim est vis activa, et omne agens naturale agit ad speciem determinatam, quia producit sibi simile, inquantum potest. Tunc sequitur illa pars :

SUMMARIUM.

Corruptibile et incorruptibile differre genere Physico, rejicitur quædam contraria opinio, et concluditur inde ideas non dari, quia non differunt specie, et multo minus genere a sensibilibus; tamen secundum Platonem sunt incorruptibiles, et sensibilia corruptibilia.

90. Quoniam vero contraria diversa specie, corruptibile autem, et incorruptibile contraria; privatio enim est in potentia determinata, necesse diversum esse genere corruptibile et incorruptibile.

2. Dubium principale. Ubi inquirit de secundo, ostendens quod aliqua contraria differunt etiam genere. Circa quod tria facit. Primo proponit suam veram intentionem. Secundo excludit quamdam falsam opinionem. Tertio corollarie concludit Platonis redargutionem. Secunda ibi : *Nunc igitur diximus*. Tertia ibi : *Palam igitur quod non*. Dicit ergo, quod *quoniam vero contraria sunt diversa specie*, ut præostensum est; *corruptibile autem et incorruptibile sunt contraria*, quod probat, *nam* pro quia, *in potentia est privatio determinata;* ostensum est enim 9. hujus, t. c. 2. et inde, quod in potentia opposita potentiæ determinatæ est quædam privatio; sed privatio est principium contrarietatis, ergo sequitur quod in potentia sit contrarium potentiæ. Sed corruptibile et incorruptibile opponuntur secundum potentiam et impotentiam, et per consequens sunt contraria, quia inquam sic est, *necesse est corruptibile et incorruptibile esse diversum genere*, Physico scilicet, non Logico. Concludit autem quod differant genere, quia sicut forma et actus respiciunt speciem, sic materia et potentia respiciunt ipsum genus; propter quod contrarietas, quæ est secundum potentiam, facit differentiam secundum genus, sicut contrarietas secundum formam facit differentiam secundum speciem, et ideo corruptibile et incorruptibile contrariantur secundum potentiam et impotentiam, ut dictum est.

Dantur contraria genere differentia ut corruptibile et incorruptibile.

Qualiter corruptibile et incorruptibile secundum potentiam et impotentiam contrariantur?

Notandum, quod corruptibile et incorruptibile contrariantur secundum potentiam et impotentiam, licet differenter; nam si potentia sumatur prout se habet ad posse, aut agere, vel pati simpliciter, tunc corruptibile dicetur secundum potentiam, et incorruptibile secundum impotentiam; sed si potentia sumitur, ut dicit non posse pati aliquod deterius, sic est e converso, quia corruptibile dicetur secundum impotentiam, et incorruptibile secundum potentiam, ut est evidens de se. Deinde cum dicit :

Nunc autem diximus de his universalibus nominibus, ut autem videtur non necesse est corruptibile quodcumque et incorruptibile diversa specie, quemadmodum neque album, neque nigrum; idem enim contingit esse, et simul si fuerit universalium, quemadmodum homo erit utique et albus et niger, et singularium; erit enim non simul albus idem, et niger, equidem album contrarium nigro. 91.

Opinio quorumdam de

Excludit quamdam opinionem. Circa quod duo facit : quia primo

possibi- te cor- ibilis et rrupti- in ea- specie ic de s con- ariis.

opinionem recitat. Secundo eam improbat. Secunda ibi : *Sed contrariorum.* Dicit ergo, quod, *nunc ergo dicimus de his universalibus sermonibus*, de corruptibili enim, et incorruptibili dictum est secundum rationem nominum universalium, secundum quod alterum significat potentiam, et alterum impotentiam; ut autem ostendetur non *necesse est*, scilicet secundum quosdam, *quodcumque corruptibile et incorruptibile esse diversa specie*, *quemadmodum nec album*, *nec nigrum* supple est necesse differre specie; *contingit enim idem esse*, scilicet album et nigrum, tamen differenter, quia *si fuerit universalium*, id est, de numero universalium, *simul erit* supple album et nigrum propter diversa, scilicet particularia; quemadmodum *homo erit utique albus* si supple Socrates sit albus, *et erit* supple *niger* si supple Socrates sit niger, talia enim accidentia competunt universali propter singularia. Et subdit quod *et singularium*, id est, si illud quod dicitur album et nigrum fuerit de numero singularium, *non erit idem simul album et nigrum*, licet supple posset esse utrumque successive, et *quidem album* est *contrarium nigro*, et ideo non possunt eidem particulari simul inessn, licet successive. Eodem modo dicebant illi quod in eadem specie possunt simul esse quædam corruptibilia, et quædam incorruptibilia; et idem etiam particulare, quandoque est corruptibile, quandoque incorruptibile non simul.

R[e]futatio ...um.

Notandum quod, quia accidens per accidens competit universali propter particularia, ex hoc enim homo est albus, quia Socrates est albus, et ex hoc est niger, quia Socrates est niger, ideo homo in universali simul potest esse albus et niger, ex eo quod aliquis homo particularis est niger et aliquis albus. Tamen est impossibile quod idem homo particularis sit simul albus et niger, licet posset esse utrumque nunc unum, nunc alterum; similiter ergo dicebant esse de corruptibili et incorruptibili, modo prædicto. Deinde cum dicit :

De eodem universali duo contraria posse enuntiari.

Sed contrariorum hæc quidem secundum accidens insunt quibusdam, ut quæ 92.
nunc dicta sunt et alia multa, hæc autem impossibile quorum est corruptibile et incorruptibile; nihil enim est corruptibile secundum accidens, nam accidens contingit non existere, et corruptibile ex necessitate existentium est quibus inest; aut erit idem et unum corruptibile, et incorruptibile, si contingit non existere ipsi corruptibile; aut substantia igitur, aut in substantia necesse est inesse corruptibile unicuique corruptibilium. Eadem vero ratio, et de incorruptibili, ex necessitate enim existentium ambo sunt; inquantum igitur, et secundum quod primum hoc quidem corruptibile, hoc autem incorruptibile habet oppositionem, unde necesse genere esse diversa.

Impugnatio dictæ opinionis.

Improbat dictam opinionem dicens *quod contrariorum hæc quidem*, id est, aliqua *insunt quibusdam secundum accidens ut quæ nunc dicta sunt*, puta album et nigrum insunt homini et equo, de quo supra dictum fuit ; et *multa*, scilicet alia *contraria*, supple sunt talia, in quo verum est quod dicitur, scilicet quod possunt simul esse in eadem specie, et in eodem singulari successive. *Hæc autem*, id est, alia contraria sunt in quibus *hoc est impossibile*, ita quod est impossibile ipsa non inesse illis, quibus insunt de numero *quo-*

Contraria sunt in duplici differentia.

Corruptibile et incorruptibile necessario

et naturaliter insunt quibus insunt.

rum sunt corruptibile et incorruptibile. Nihil est enim corruptibile secundum accidens, id est, contingenter, *nam accidens contingit non existere*, id est, non inesse quibus inest, *et corruptibile est existentium*, id est, de numero inexistentium *de necessitate illis quibus inest; aut* si supple hoc non esset, sequitur *quod idem et unum sit corruptibile et incorruptibile*, scilicet successive; *si corruptibile contingit non existere ipsi*, scilicet cui inest, hoc autem consequens est impossibile per naturam. Ex quo infert quod quia corruptibile non inest secundum accidens; aut igitur *corruptibile necesse est inesse unicuique corruptibilium, ut substantiam, aut aliquid*, scilicet quod est in substantia; unumquodque enim est corruptibile per naturam, quæ est substantia, vel est de substantia rei ex septimo hujus, t. c. 22. Et addit quod *eadem vero ratio est, et de incorruptibili, nam ambo*, scilicet corruptibile et incorruptibile, *sunt existentium*, id est, de numero eorum quæ insunt ex necessitate; *inquantum igitur, et secundum quod primum*, id est, primo et per se *hoc quidem corruptibile. Hoc autem incorruptibile habent oppositum*, id est, opponuntur, sicut illa quæ insunt alicui inquantum tali et primo, *unde necesse est ipsa*, scilicet *esse diversa genere*, scilicet Physico, quatenus non communicant in materia, ut dicetur in quæstione. Deinde cum dicit :

Al. oppositionem.

Corruptibile et incorruptibile differunt

93. Palam igitur quod non contingit esse species tales, quales dicunt quidam, erit enim homo hic quidem corruptibilis, hic autem incorruptibilis, equidem specie eadem dicuntur esse species, et non æquivocæ, diversa vero genere plus distant quam quæ specie.

Corollarium contra ideas Platonis.

Concludit ex prædictis quamdam conclusionem, sive impugnationem, sive redargutionem Platonis, dicens *palam igitur quod non contingit esse species,* id est, ideas *quales dicunt quidam*, scilicet Platonici; *etenim ut ipsi dicunt hic homo*, scilicet sensibilis *est corruptibilis; hic autem*, scilicet homo idealis erit *incorruptibilis*, et tamen ut ipsi dicunt *species dicuntur equidem esse eadem specie* supple cum sensibilibus *et non æquivoce,* supple prædicatur nomen speciei de idea, et de singulari. Hoc autem patet esse falsum ex prædictis, nam corruptibile et incorruptibile differunt genere, et per consequens specie *et plusquam specie;* ideo subdit quod *diversa vero genere plus distant quam quæ* sunt *diversa specie.*

Notandum, quod omnia contraria faciunt aliqualiter differre secundum speciem, licet ostensum sit quod quædam non faciunt differre specie, et quædam faciunt differre genere, et hoc respectu alicujus determinati generis; licet enim album et nigrum non faciant differre species animalis, faciunt tamen sub eodem genere coloris. Similiter masculinum et fœmininum faciunt differre specie in genere sexus; similiter differentiæ subalternæ, puta sensibile et in-

Omnia contraria sunt quoquo modo specie diversificativa.

sensibile, licet faciant differre genere subalternato, tamen ista genera subalternata sunt species generis superioris, cum omnis differentia divisiva generis sit constitutiva speciei; licet illa species posset etiam esse genus respectu inferiorum, corruptibile etiam et incorruptibile aliquo modo faciunt differre specie, saltem sub genere Logico, licet non sub genere Physico, ut dicetur.

...icipium ...isivum ...onsti- ...ivum.

LIBER UNDECIMUS

In hoc libro nihil fere agitur præter repetitionem eorum quæ in superioribus tractata sunt, adjunctis multis in Physica disputatis. Quærit primo an una scientia tradatur de principiis rerum, an plures? Solutio est quod una, ex dictis tertio hujus, locis a Doctore hic citatis. Secundo quærit, an unius scientiæ sit tradere de principiis demonstrationis? et respondendum cum Doctore quod sic ex 4. hujus. Tertio quærit, an unius scientiæ sit tradere de omnibus substantiis? et respondendum affirmative, quod Doctor explicat ex 4. hujus. Dividitur autem iste Liber in quatuor summas quæ infra suis locis explicantur.

SUMMA PRIMA.

Dubitationes de quibus in tertio libro habitus est sermo.

CAPUT PRIMUM.

Moventur dubitationes circa considerationem hujus scientiæ, quæ sapientia dicitur.

1. Quod quidem igitur sapientia circa principia scientiæ est, palam ex primis in quibus dubitatum est ad dicta ab aliis de principiis.

Text. cap. 1.

Dicebatur in principio septimi hujus quod ista scientia versatur circa tria in genere, scilicet circa subjectum, et partes subjecti, quod est ens inquantum ens. Secundo et circa passiones; et tertio circa principia sui subjecti. Postquam ergo Philosophus expedivit se de duobus primis, nunc accedit ad determinandum de tertio. Circa quod duo facit. Primo resumit, et recolligit sub compendio quædam determinata superius in hoc libro, et et in libro Physicorum, quæ sunt utilia ad principale intentum, ut sic disponat se ad tractandum de substantiis separatis quæ sunt principia entium inquantum ens. Secundo prosequitur determinando de principali intento. Secunda ibi, in principio duodecimi : *De substantia quidem theoria.* Prima in tres. Primo resumit, et recolligit dubitationes disputatas in tertio libro hujus. Secundo resumit quod dixerat de ambitu, et modo considerandi hujus scientiæ in quarto et in principio sexti hujus. Tertio resumit quod dixerat de ente imperfecto in 6. hujus, et in libro Physicorum, scilicet de ente per accidens, et de motu et infinito. Secunda ibi : *Quoniam autem Philosophi scientia.* Tertia ibi : *Quoniam autem simpliciter ens.* Prima in duas. Primo resumit dubitationes tenentes se ex parte considerationis hujus scientiæ. Secundo tenentes se ex parte rerum consideratarum. Secunda ibi : *Aut adhuc utrum oportet poni.* Prima in duas. Primo ponit quæstiones quomodo consideratio hujus scientiæ se habet circa principia, et circa substantias. Secundo circa quæ principia, et quas substantias. Secunda ibi : *Sed nec circa dictas.* Prima

Sermo hujus 11. lib. est resumptivus, dispositivus et præambularis respectu 12. et forte propterea caret Commentis Averrois.

in duas. Primo ponit dubitationes de consideratione hujus scientiæ circa principia. Secundo circa substantias. Secunda ibi : *Adhuc utrum omnium.* Prima in tres. Primo supponit quamdam veritatem. Secundo juxta hoc movet quæstionem de consideratione hujus scientiæ circa principia rerum. Tertio movet aliam quæstionem de consideratione hujus scientiæ circa principia demonstrationis. Secunda ibi : *Dubitabit autem.* Tertia ibi : *Adhuc speculari demonstrativa.* Dicit ergo *quod quidem igitur sapientia est circa principia palam est ex primis*, id est, ex dictis in primo libro, *in quibus dubitatum est ad dicta ab aliis*, scilicet Philosophis, *de principiis*, scilicet rerum.

[M]etaphysi[ca] conside[ra]t princi[p]ia entis [i]nquantum [ta]lis et talia.

Notandum, quod in primo libro disputatum est contra opiniones antiquorum de principiis rerum, et ibidem ostensum est, ut patet in prologo, quod sapientia, quæ est Metaphysica et nobilissima scientiarum versatur circa prima principia, quia circa causas altissimas, quæ sunt principia entis inquantum ens. Deinde cum dicit :

2. Dubitabit autem utique quis utrum unam existimare oportet esse sapientiam, scientiam aut multas? Si quidem enim unam, una autem est semper contrariorum principia autem non contraria ; si autem non unam, quales oportet ponere has?

[Q]uæstio[ne]s generales.

Movet quæstionem de consideratione hujus scientiæ circa prinpia rerum, dicens quod *dubitabit utique aliquis, utrum* scilicet *sapientiam*, quæ scilicet considerat principia, oportet *existimare unam scientiam, aut multas*, id est, utrum scientia quæ est Metaphysica, quæ considerat de omnibus causis rerum, sit una, aut non. Et tangit rationem, quod non, dicens : *si quidem enim una non*, supple potest esse, *quia una scientia est semper contrariorum ; principia autem rerum non sunt contraria*, quia supple si essent contraria, non possent simul convenire ad constitutionem principiati; ergo sequitur quod sapientia, quæ considerat rerum principia, non erit una scientia, formatur ratio sic : Considerare contraria est unius scientiæ, nam unum contrarium facit cognoscere aliud ; ergo quæ non sunt contraria, non spectant ad unam scientiam; sed principia non sunt contraria, ut dictum est, ergo, etc. Postea innuit rationem ad oppositum, dicens : *si autem non unam*, sed supple plures scientias, supple oportet existimare circa rerum principia, *quales oportet ponere has,* quasi diceret, quod non contingit eas assignare.

Prima [q]uæstio [de co]nsideratione Me[ta]physicæ

circa principia rerum quæ etiam et sua motiva habita sunt supra in principio, 3. lib.

Veritas quæsiti.

Veritas hujus quæstionis est quod unius scientiæ est considerare omnia genera causarum, ut declaratum est 3. hujus, t. c. 2. et inde, et patet de Philosophia 2. Physic. t. c. 28. et inde, et de Metaphysica, quæ est sapientia 5. hujus, capitulo de Causa; nec ratio in contrarium concludit, nam soluta est, et arguit a destructione antecedentis, sicut patet, ut vult Commentator, ut jam dictum est 3. hujus, t. c. 3.

SUMMARIUM.

Quæritur primo, an detur sapientia etiam de accidentibus? affirmandum ex lib. 4. Quæritur secundo, an hæc scientia consideret omnia genera causarum? sic ex 4. hujus. Tertio an hic tantum agatur de substantiis

sensibilibus? Respondetur de omnibus sub stantiis.

3. Adhuc autem speculari demonstrativa principia unius, aut plurium, si quidem enim unius, quare magis hujus quam cujuscumque? Si autem plurium quales oportet eas ponere?

2. q. de consideratione Metaphysicæ circa principia demonstrationis.

Movet quæstionem de consideratione hujus scientiæ circa principia demonstrationis, dicens quod *adhuc* supple dubitabit aliquis utrum *speculari*, id est, considerare *principia demonstrativa sit unius scientiæ, aut plurium.* Per principia autem demonstrationis accipit hîc prima principia, quæ dicuntur dignitates, ut *impossibile est idem simul esse, et non esse,* et alia hujusmodi. Et primo innuit rationem quod non sit unius scientiæ talia principia speculari, dicens : *si quidem unius, quare magis hujus, quam cujuscumque?* quasi diceret, quod cum omnes scientiæ utantur talibus principiis, non videtur ratio quare magis hujus scientiæ sit ista principia speculari, quam cujuscumque alterius. Secundo tangit rationem ad oppositum, dicens *si plurium,* supple scientiarum est dicta principia speculari, *quales oportet has ponere?* quasi diceret, non contingit assignare.

Veritas quæsiti.

Veritas hujus quæstionis est, ut patet 4. hujus, t. c. 7. et inde, et dicetur inferius, quod ejusdem scientiæ, scilicet Metaphysicæ est considerare hujusmodi dignitates; nam cum subjectum hujus scientiæ sit ens inquantum ens, ideo ejus est considerare talia principia communia quæ in ente, vel in partibus entis fundantur, ut patet de primo principio simpliciter, quod est *impossibile idem simul esse, et non esse.* Nec ratio in contrarium concludit, nam licet omnes scientiæ utantur dictis principiis, non tamen sequitur quod omnes considerent æque primo ipsa, sed accipiunt ea ab una aliqua communi cujus est illa communia speculari, hæc est Metaphysica. Deinde cum dicit :

Adhuc utrum omnium substantiarum aut non? Si quidem enim, non omnium qualium difficile est assignare, si autem omnium una non manifestum quomodo contingit plurium eamdem scientiam esse. 4.

3. q. de consideratione Metaphysicæ circa substantias.

Movet dubitationes de consideratione hujus scientiæ circa substantias, et sunt duæ, quarum secunda ponitur ibi : *Adhuc utrum circa substantias.* Dicit ergo, quod *adhuc* supple dubitabit aliquis, *utrum* scilicet ista scientia sit *omnium substantiarum, aut non?* Et primo innuit rationem, quod considerat omnes substantias, dicens quod *si quidem enim non est omnium, difficile est assignare qualium,* scilicet substantiarum sit, et qualium non. Secundo innuit rationem ad oppositum, dicens *si autem una scientia sit omnium,* scilicet substantiarum, non *est manifestum quomodo eamdem scientiam contingit esse plurium,* cum supple una scientia sit unius subjecti generis.

Una est scientia unius subjecti generis.

Veritas quæsiti.

Veritas autem hujus quæstionis patet, ut patet ex quarto hujus, t. c. 1. et 2. quod unius scientiæ est considerare de omnibus substantiis, non secundum quod substantiæ, sed secundum rationem communem, quæ est ratio entis. Hæc est scientia Metaphysica, cujus est considerare de ente, inquantum ens, et omnes partes entis, princi-

...re con...orum ...disciplina.

Removet quoddam dubium circa dicta, quia enim dixerat quod *omnia contraria*, pertinent ad *considerationem unius scientiæ*, cujus ratio

26. est: quia *unum* contrarium *habet rationem privationis*, quæ cognoscitur per habitum: ideo est dubium quomodo *contraria*, quæ habent *medium dicuntur secundum privationem*, cum privatio et habitus sint immediata circa subjectum aptum. Hoc autem removet intendens, quod contraria prout reducuntur ad privativa, sunt immediata scilicet circa proprium subjectum, cujus ratio est: quia contrarium includens privationem isto modo, non privat totaliter totam rationem habitus, sed perfectionem illius, *ut si justus dicatur quia perfecte obedit legibus;* injustus privative dicetur, non qui in nullo obedit, sed qui in aliquo non obedit. Si vero acciperetur contrarium proprium, prout contrarietas dicit maximam et perfectam distantiam, *ut dicatur injustus qui in nullo obedit legibus*, tunc erit medium inter ipsa, scilicet qui in aliquo obedit et in aliquo non obedit. Et hoc est, quod dicit quod *quoniam autem contraria sunt unius, et ejusdem scientiæ speculari; dicitur autem unumquodque ipsorum*, scilicet *contrariorum secundum privationem, et ideo utique dubitabit aliquis quomodo quædam contraria dicuntur secundum privationem*, illa scilicet *quorum est aliquod intermedium quemadmodum justi et injusti*. Et subdit solutionem, dicens quod *circa omnia itaque talia privationem oportet opponi non totius rationis*, scilicet ipsius habitus, sed *ultimæ speciei*, id est, perfectionis ejus, *puta si est justus secundum habitum quemdam obediens legibus, non semper injustus erit tota privatus ratione*, scilicet ipsius habitus; sed circa *persuaderi*, id est, obedire *legibus deficiens in aliquo, et secundum hoc inest sibi privatio,* id est, habet rationem privationis respectu alterius contrarii et habitus; *eodem autem modo est, et in aliis*, scilicet *contrariis*. Deinde cum dicit:

(Quomodo omnia contraria se habent, ut privatio, et habitus in aliqua et media- declarat.)

(Privatio duplex.)

(Injustus accipitur dupliciter. Al. tunc.)

SUMMARIUM

Hanc scientiam considerare omnia entia, ut reducuntur ad unum seu ad ens, ut sic, quod ostendit inductive, inferens inde omne ens quantumvis multiplex, dici secundum unum aliquod commune.

Quemadmodum autem Mathematicus circa ea quæ ex ablatione Theoriam facit, circumtollens enim omnia sensibilia speculatur, puta levitatem et gravitatem, et duritatem et contrarium; adhuc autem caliditatem et frigiditatem, et alias sensibiles contrarietates. Solum autem derelinquit quantum et continuum, horum quidem ad unum, horum ad duo, horum vero ad tria, et passiones horum inquantum quanta sunt, et continua, et non secundum aliud aliquid speculatur, et horum quidem eas, quæ ad invicem positiones considerat et in his existentia, horum autem commensurationes et incommensurationes, horum vero rationes. Sed tantum unam et eamdem ponimus scientiam Geometriam, eodem modo se habet, et circa ens.

Ostendit quod ista scientia determinat de omnibus entibus sic reductis ad aliquod unum commune, quod est ens inquantum ens. Circa quod tria facit. Primo ostendit per simile quod unius scientiæ est considerare omnia quæ ad ens reducuntur. Secundo inquirit cujus scientiæ, ostendens quod non alterius quam Metaphysicæ. Tertio infert ex dictis conclusionem intentam. Secunda ibi: *Huic enim* 27.

accidentia. Tertia ibi: *Quoniam autem ens.* Dicit ergo, quod *quemadmodum Mathematicus facit Theoriam*, id est, considerationem, *circa ea quæ ex ablatione*, id est quæ sunt abstracta a motu et a materia sensibili, *circumtollens enim*, id est circumscribens, *omnia sensibilia, speculatur*, ipsa scilicet Mathematica, *puta*, circumscribens *gravitatem et levitatem, duritiem et ejus contrarium*, scilicet mollitiem, *adhuc autem caliditatem et frigiditatem, et alias sensibiles contrarietates. Solum autem quantum et continuum derelinquit*, supple in sua consideratione, *horum quidem, sive* sit supple continuum, *ad unum,* id est, secundum unam dimensionem, ut linea; *horum autem ad duo*, puta superficies; *horum autem ad tria*, puta corpus. Iterum speculatur, *et horum passiones inquantum sunt quanta et continua, et non secundum aliquod aliud*, id est, non per accidens, scilicet quia non considerat passiones corporis secundum quod corpus est ferreum, vel ligneum, sed præcise inquantum quantum, vel continuum, similiter est de linea, superficie, et aliis. Iterum considerat *horum quidem eas, quæ sunt ad invicem positiones*, puta considerando figuras; iterum in his existentia, id est, accidentia *et etiam horum commensurationes et incommensurationes, et iterum horum rationes*, id est, proportiones; *sed tamen omnium prædictorum ponimus unam et eamdem scientiam*, scilicet *Geometriam*, quæ considerat de omnibus supradictis. Et subdit, quod *eodem modo se habet circa ens*, quod scilicet aliqua una scientia considerat de ente, et de omnibus quæ ad ens reducuntur et attribuuntur. Deinde cum dicit:

Quod unius scientiæ sit considerare attributa, et terminum attributionis eorum.

Quæ et qualiter considerat Metaphysicus. Vide Euclidem in 5. et 10. elementorum.

Al. tantum.

> 28. Huic enim accidentia inquantum est ens, et contrarietates ipsius inquantum ens, non alterius scientiæ quam Philosophiæ speculari. Naturali quidem enim non inquantum entia; magis autem inquantum motu participant Theoriam utique quis distribuet. Dialectica enim entia, et Sophistica sunt accidentium quibus entibus; non autem inquantum entia, nec circa ens ipsum inquantum ens est; quare relinquitur Philosophum inquantum entia sunt, esse circa dicta speculativum.

Inquirit cujus scientiæ sit hujusmodi considerare, ostendens quod nullius alterius quam Metaphysicæ, dicens quod *huic enim*, scilicet enti, *accidentia inquantum est ens, et contrarietates ejus inquantum est ens, non* est *alterius scientiæ speculari quam Philosophiæ*, id est Metaphysicæ, quod probat, *quia hæc non pertinent neque ad Philosophiam naturalem neque ad Dialecticam*, de quibus magis videtur. Ideo dicit, quod *naturali,* quidem enim *non* supple *pertinet considerare entia*, inquantum entia, sed supple *si quis distribuet Theoriam,* id est, considerationem *magis inquantum*, scilicet entia, *motu participant. Dialectica autem, et Sophistica sunt accidentium*, id est, considerant accidentia entibus, non *inquantum entia,* ut sunt secundæ intentiones, nec supple speculantur circa ipsum ens, inquantum ens est; *quare relinquitur Philosophum*, id est, Metaphysicum *esse speculativum circa dicta, inquantum* supple sunt accidentia entis, *inquantum ens.*

Al. de quo Solius Metaphysici est considerare ens et ejus accidentia inquantum tale et talia.

Notandum, quod Philosophia naturalis, et Dialectica cum Sophistica videntur esse scientiæ maxime communes, naturalis quidem

Al. sive. Naturalis. Dialectica atque Sophistica ponuntur communes.

scientiæ infra Metaphysicam. Philosophia, quatenus secundum antiquos Naturales non erat aliquod ens nisi sensibile, sic enim Philosophia naturalis esset de omni ente. Unde 6. hujus, t. c. 3. dictum est, quod si non essent aliqua entia nisi sensibilia, Physica esset prima philosophia ; Dialectica et Sophistica (quatenus considerant quasdam secundas intentiones, quæ omni enti possunt applicari) dicuntur etiam scientiæ communes; si ergo aliqua scientia debeat considerare de prædictis, quæ competunt enti inquantum ens, maxime videtur, quod competeret istis. Si igitur ad istas non spectat considerare de prædictis, ut ostensum est, multominus pertinet ad aliquam aliam scientiam particularem, relinquitur ergo quod ad primam Philosophiam pertineat considerare de prædictis. Deinde cum dicit :

Quoniam autem ens omne secundum
29. unum aliquid, et commune dicitur multipliciter dictum, et contraria eodem modo ; ad primas enim contrarietates, et differentias entis reducuntur. Talia autem possunt sub una scientia esse, dissolvetur utique, quæ secundum principia dubitatio dicta. Dico autem in qua dubitatum est quomodo erit multorum, et differentium genere una aliqua scientia.

Infert ex prædictis intentam conclusionem, dicens quod *quoniam omne ens dictum, multipliciter dicitur secundum unum aliquod commune, et eodem modo contraria ;* quia supple *omnia reducuntur ad primas contrarietates et differentias entis. Talia autem possunt esse sub una scientia*, ut ostensum est, quia inquam sic est, *dissolvitur utique dubitatio, quæ dicta est secundum principia*, id est, juxta principium hujus 11. *Dico autem in qua dubitatum est, quomodo erit aliqua una scientia multorum, et differentium genere.* Tunc sequitur illa pars :

[Co]nclusio[ne]m inten[ta]m ex dic[tis] infert.

SUMMARIUM.

Hanc scientiam extendere se ad principia demonstrationis, quod etiam inductive ostenditur.

Quoniam autem Mathematicus utitur communibus, proprie et horum principia erit utique speculari primæ Philosophiæ ; quod enim ab æqualibus, æqualibus ablatis quæ relinquuntur æqualia, commune quidem est in omnibus quantis. Mathematica autem id sumens circa aliquam partem convenientis materiæ facit Theoriam, puta circa lineas, aut angulos, aut numeros, aut reliquorum aliquid quantorum, non inquantum autem entia ; sed inquantum continuum ipsorum unumquodque, aut unum, aut duo, aut tria. Philosophia autem de his, quæ in parte quidem inquantum horum unicuique aliquid accidit non intendi ; circa ens autem inquantum ens talium unum, quod speculatur.

Ubi postquam Philosophus os- 30.
tendit, quod ista scientia extendit se ad omne ens, nunc ostendit quod extendit se ad prima principia demonstrationis. Circa quod duo facit. Primo ostendit generaliter quod istius scientiæ est hujusmodi principia speculari. Secundo specialiter determinat de primo principio demonstrationis, quod est principium omnium simpliciter. Secunda ibi : *Est autem quoddam in entibus.* Prima in duas secundum quod duplici modo ostendit propositum. Primo per considerationem in scientia Mathematica. Secundo per considerationem in scientia naturali. Secunda ibi : *Eodem autem modo.* In prima parte intendit talem rationem : Quæcumque communia a scientiis particularibus solum particulariter sumuntur,

Metaphysica est considerare prima principia demonstrationis.

pertinent ad considerationem hujus scientiæ communiter, et generaliter accepta; sed prima principia demonstrationis sunt hujusmodi, ergo, etc. Minorem declarat in scientiis Mathematicis dicens, quod *quoniam autem Mathematicus utitur communibus*, scilicet principiis, *proprie*, id est, secundum quamdam appropriationem, *ut exigit sua materia*, *ideo horum principia*, id est, hujusmodi principia in sua communitate accepta, *erit utique primæ Philosophiæ speculari*, quod declarat per exempla. Hoc enim principium, *quod est, si ab æqualibus æqualia demas, quæ relinquuntur sunt æqualia, est quidem commune in omnibus quantis in quibus*, scilicet æquale et inæquale reperitur. *Mathematica autem scientia assumens*, supple ista principia communia facit *Theoriam*, id est, propriam considerationem circa *aliquam partem convenientis materiæ*; non enim est aliqua una scientia Mathematica quæ considerat ea, quæ competunt quantitati inquantum quantitas est, hoc enim pertinet ad Metaphysicam. Sed scientiæ Mathematicæ, quæ sunt plures, speculantur seorsum ea quæ competunt huic, vel illi quantitati, ut Arithmetica ea quæ conveniunt numero, et ideo dictum principium applicat tantum ad numeros; Geometria vero speculatur ea quæ conveniunt magnitudini, ideo dictum principium applicat ad magnitudines. Et hoc est quod subdit Philosophus quod Mathematica scientia facit Theoriam, puta *circa lineas, vel triangulos, aut numeros, aut aliquod reliquorum quantorum; non autem*, supple Mathematica considerat prædicta, *inquantum sunt entia, sed inquantum unumquodque ipsorum est continuum aut unum*, id est, secundum unam dimensionem, ut linea; *aut duo*, ut superficies; *aut tria*, ut corpus. *Philosophia autem*, id est Metaphysica *non intendit quæ in parte quidem*, id est, de entibus particularibus, *inquantum unicuique eorum aliquid accidit, sed speculatur unumquodque talium*, scilicet continuum *circa ens inquantum ens*. Deinde cum dicit :

Mathematica considerat principia demonstrationis particulariter, Metaphysica vero universaliter.

Eodem autem habet modo, et circa naturalem scientiam Mathematice; naturalis enim accidentia et principia speculatur entium, inquantum mota, et non inquantum entia. Primam autem scientiam diximus horum esse secundum quod entia subjecta sunt, sed non alterum aliquid; propter quod, et hanc, et Mathematicam scientiam partes sapientiæ esse ponendum. 31.

Ostendit idem ex consideratione Philosophiæ naturalis, dicens quod *eodem modo*, se habet *circa naturalem scientiam Mathematice*, id est sicut scientia Mathematica, quia scientia *naturalis speculatur accidentia, et principia entium inquantum sunt mota, et non inquantum sunt entia. Primam autem scientiam*, id est Metaphysicam, *dicimus esse horum*, id est, de his quæ sunt *entia subjecta, sed non secundum quod aliquid alterum*, id est, secundum quod subjiciuntur, vel supponuntur esse entia, et tantum secundum illam rationem. Ex quo infert, *propter quod et hanc*, scilicet scientiam naturalem, *et Mathematicam scientiam ponendum est esse partes sapientiæ*, id est Metaphysicæ, eo scilicet modo quo scientia particularis potest dici largo modo esse pars universalis scientiæ et communis. Ratio autem hujus, quod

Naturalis considerat particulariter principia demonstrationis. Naturalis et Mathematica qualiter sunt partes Metaphysicæ.

scilicet principia communia pertinent ad considerationem hujus scientiæ, est, quia fundantur in terminis communibus omnibus entibus, ut sunt ens et non ens, totum et pars, æquale et inæquale, idem et diversum; quia igitur ista communia sunt de consideratione hujus scientiæ, ergo et hujusmodi principia, quæ ex talibus terminis communibus componuntur, ut patet inducendo per singula principia hujus.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. II.

Quod circa primum principium non contingit falsum dicere, redarguuntur illi qui oppositum sustinebant.

SUMMARIUM.

Hanc scientiam considerare illud primum principium, idem de eodem non posse negari et affirmari; docet conditiones primi principii, fuse disputans contra illud negantes, de quo late dictum, l. 4. text. 8. et 13. vide Doct. ibi q. 3.

Cap. 2. Text. com. 4. Est autem quoddam in entibus principium, circa quod non est mentiri, contrarium autem necessarium semper facere; dico autem verum dicere, puta quod non contingit idem secundum unum, et idem tempus esse, et non esse et alia ipsis opposita hoc modo.

32. Postquam Philosophus ostendit, quod consideratio hujus scientiæ extendit se ad prima principia demonstrationis, nunc specialiter ostendit, quod se extendit ad primum principium demonstrationis, quod inter alia est primum simpliciter, nam sicut omnia entia reducuntur ad unum, ita omnia principia ad unum primum principium. Circa quod duo facit. Primo circa hoc principium præmittit veritatem. Secundo excludit falsitatem. Secunda ibi : *Ad dicentem.* Prima in duas secundum quod duo dicit de principio primo. Primum est, quod est infallibile, et non contingit mentiri, et est semper verum dicere. Secundum est, quod est indemonstrabile. Secunda ibi : *Et de talibus.* Illud autem primum principium est, quod impossibile est idem simul esse et non esse, ut patet ex 4. hujus, t. c. 8. et inde, quod eatenus dicitur primum, quatenus termini ejus sunt ens et non ens, quæ prima impressione imprimuntur in intellectu, et ideo de ipso Metaphysicus principaliter intendit. De isto ergo principio dicit Philosophus, quod *est autem in entibus quoddam principium circa quod non est*, id est, contingit *mentiri*, supple mente, *contrariorum autem facere semper est necessarium ; dico autem verum dicere*, scilicet circa ipsum, puta illud principium est, *quod non contingit idem esse et non esse secundum idem, et simul, et alia*, quæ apponuntur 1. Elench. ut dictum est 4. hujus, cap. 3. Impossibile est enim, quod aliquis opinetur mente istud principium falsum esse, alioquin opinaretur contradictoria esse simul vera, et per consequens haberet simul contrarias opiniones, ut ostensum est 4. hujus. Deinde cum dicit :

(Margin: Sermo de primo principio simpliciter. — Primum principium quod, et conditiones ejus.)

Et de talibus simpliciter quidem non est demonstratio, adhuc autem est; non enim est ex credibiliori principio hoc ipso 33.

facere syllogismum, oportet autem, siquidem erit simpliciter demonstrare.

Ponit secundum dictum, vel notandum quod scilicet primum principium est indemonstrabile simpliciter, dicens quod *de talibus*, id est de prædicto primo principio, et consimilibus *non est demonstratio simpliciter; est autem adhuc*, id est, quod potest esse demonstratio ad hunc, scilicet ad hominem, ut patet ex quarto hujus. Quia autem ejus non posset esse demonstratio simpliciter ostendit per talem rationem, quia omnis demonstratio simpliciter est syllogismus procedens ex notioribus, sed nihil est notius isto principio; ergo, etc. Ideo dicit, quod non est, id est non *contingit facere syllogismum ex aliquo credibiliori*, id est, notiori hoc ipso principio, et *tamen oportet* supple accipere aliquod notius *siquidem erit*, id est, *continget simpliciter demonstrare.*

Al. ad hunc.

Notandum, quod ut patet ex 4. hujus, licet primum principium non possit simpliciter demonstrari, potest tamen ejus demonstratio esse ad hominem. Vel quia concedit aliquid aliud, licet sit minus notum, et negat hujusmodi principium, quia isto concesso ostenderetur sibi illud principium esse verum. Vel alio modo, quia negando notius in falsitate saltem secundum sensum, quam sit oppositum primi principii, et ex illo concluderetur ad impossibile primum principium esse verum. Deinde cum dicit :

Licet primum principium non possit demonstrari ad hominem, tamen potest persuaderi.

Ad dicentem autem oppositas dictiones veras simul esse, ei qui falsum id esse ostendit, sumendum aliquid tale, quod idem quidem erit ei, quod est non contingere idem esse et non esse, secundum unum et idem tempus, non videbitur autem esse idem ; sic enim solum utique demonstrabitur ad dicentem contingere oppositas dictiones verificari de eodem.

34.

Excludit falsitatem, disputando contra negantes illud primum principium. Circa quod duo facit. Primo disputat contra eorum dictum. Secundo contra eorum motivum. Secunda ibi : *Solvetur autem utique.* Prima in duas. Primo præmittit modum procedendi contra eos. Secundo juxta modum datum prosequitur contra eos. Secunda ibi : *Futuros itaque.* Dicit ergo, quod *ostendenti*, id est, volenti ostendere, quod falsum sit *ad dicentem*, id est, contradicentem *oppositas dictiones*, id est, propositiones *esse veras*, et per consequens negantem primum principium, *sumendum est*, id est, debet sumere aliquod tale, quod *idem quidem erit ei*, scilicet *principio, quod est non contingere idem esse et non esse, secundum unum et idem tempus, non videbitur autem esse idem*, id est, licet tale assumptum non videatur esse idem isti principio; *quia* supple si videretur idem, non concederet ipsum adversarius, sicut non concedit principium. Si autem non est idem realiter, non concluderet propositum, quia primum principium non potest probari ex aliquo notiori, et ideo utrumque expedit, et quod sit idem et tamen non videatur idem. Ideo subdit, quod sic *enim solum demonstrabitur utique ad dicentem* id est, *contradicentem oppositas dictiones*, id est, contradictoria *contingere verificari de eodem;* quod scilicet illud quod sumitur licet non videatur, est idem tamen conclusioni, id est

Contra negantes primum principium.

primo principio, quod sibi demonstratur et concluditur esse verum.

SUMMARIUM.

Tribus rationibus in generali refutat admittentes contradictoria simul vera, de quo late actum est c. 4. a. in 13. Quod tangit Doctor hîc de necessitate consequentiæ et consequentis, fusius tractat 1. d. 39. num. 19.

Futuros itaque invicem ratione communicare, oportet aliquid ipsorum intelligere. Non facto autem hoc, quomodo est communicatio his ad invicem sermonis? Oportet igitur nominum unumquodque esse notum, et significare aliquid, et non multa, solum autem unum. Si autem plura significet manifestum facere ad quod fert nomen eorum. Dicens itaque hoc, et non esse hoc, quod totaliter esse dicit, non dicit. Quare quod significat nomen, hoc non inquit significare, hoc autem impossibile. Quare siquidem significat aliquid esse hoc, contradictionem verificari impossibile de eodem.

35. Juxta modum datum persequitur contra eos. Primo in generali. Secundo in speciali descendendo ad opiniones quasdam speciales. Secunda ibi : *Cito autem utique*. Prima in tres, secundum tres rationes, quas fabricat contra eos. Secunda ibi : *Adhuc autem si quid*. Tertia ibi : *Adhuc autem*. In prima parte intendit talem rationem : Si contradictoria sunt simul vera; ergo nomen nihil distincte significat; consequens est falsum, ergo et antecedens. Hanc rationem exponit dicens quod *futuros itaque*, id est, si aliqui duos homines debeant invicem significare, aut *communicare*, ut scilicet unus rationem suam communicet alteri disputando, *oportet aliquid ipsorum intelligere*, id est, quod unus ipsorum intelliget quid ab alio dicitur. *Non facto autem hoc, quomodo communicatio sermonis his ad invicem?* quasi diceret, quod est impossibile, quia tunc nulla esset disputatio, nisi mutuo se intelligerent. *Et ideo* supple ad hoc, quod unus eorum intelligat quid ab alio dicitur, *oportet unumquodque nominum esse notum*, scilicet in sua significatione, *et significare aliquid*, *et non multa*, *sed unum solum*. *Si autem plura significat*, oportet manifestum facere, *ad quod horum*, scilicet significatorum, *fert nomen*, id est, in quo significato utitur illo nomine, alioquin unus non intelligeret quid alius dicere vellet; hoc ergo dato quod nomen significaret aliquod unum, sequitur itaque quod aliquis *dicens* esse *hoc et non esse hoc*, puta quod asinus est hoc animal, et quod non est hoc animal, *quod totaliter esse dicit et non dicit*, id est, quod illud unum quod inest asino, puta animal dicit inesse, et non dicit ei inesse. *Quare* quidem *quod significat nomen non significat, hoc autem est impossibile;* concludit ergo, *quare siquidem nomen significat aliquid esse hoc*, scilicet aliquod determinatum, *impossibile contradictionem verificari de eodem*, ut ostensum est. Deinde cum dicit :

[Left margin: ...guit a ne... ...ntes ...ium ...ipium ...nera... ...t.]

[Right margin: Nomine aliquid unum significante impossibile est primum principium non verificari.]

[Right margin: Al. non inquit significare.]

Adhuc autem si quid significat nomen, et hoc verificatur, oportet et hoc ex necessitate esse. Quod autem ex necessitate est, non contingit tunc non esse. Oppositas ergo non contingit dictiones et negationes verificari de eodem. 36.

Ponit secundam rationem, quæ ex eodem medio procedit, dicens quod *adhuc autem si nomen significat aliquid*, ut supponitur, *et hoc verificatur*, supple de illo de quo prædicatur, *oportet ex necessitate, et hoc esse*, id est, aliquod significatum inesse illi, de

quo nomen prædicatur si propositio sit vera. Quod autem *ex necessitate est non contingit tunc non esse*, *quia necesse esse*, *et non contingens non esse* æquipollent ; concludit ergo quod *oppositas igitur dictiones,* id est, affirmationes et negationes, *non contingit verificari de eodem*.

Necessitas duplex, consequentis, et consequentiæ. Vide 39. d. 1.

Notandum quod, ut dictum est in quinto hujus, quædam est necessitas consequentis, ut quando consequens alicujus consequentiæ est necessarium; et quædam est necessitas consequentiæ, ut quando nec antecedens in se, nec consequens in se est necessarium; tamen posito antecedente esse vero, necessario sequitur consequens esse verum, ut si homo currit, homo movetur; et hæc est necessitas propositionis hypotheticæ, de qua dicitur, quod omnis conditionalis vera est necessaria. Posito ergo antecedente quod nomen aliquod determinatum significat, et quod significatum nominis insit illi, de quo nomen prædicatur, sequitur necessario necessitate consequentiæ, quod illud prædicatum nominis inest subjecto, et per consequens tunc non contingit non inesse, ut Philosophus deducit. Deinde cum dicit :

Adhuc autem si nihil magis dictio, quam negatio verificatur, dicens hominem, aut non hominem, nihil magis verum dicet. Videbitur autem utique non equum esse dicens hominem, et magis, aut non minus verum dicere, quam non hominem. Quare, et equum dicens eumdem esse, verum dicet? Oppositas enim similiter erit verum dicere. Accidet igitur eumdem hominem esse, et equum, aut aliorum aliquod animalium. Demonstratio quidem igitur nulla horum est simpliciter, ad ponentem tamen hoc demonstratio.

Ponit tertiam rationem, dicens quod *adhuc autem si nihil magis verificatur dictio,* id est affirmatio, *quam negatio;* ergo *dicens* supple Socratem esse *hominem, nihil magis verum dicit*, quam dicens Socratem *non esse hominem*, quia per te utraque pars est vera. *Videbitur autem utique dicens hominem non esse equum magis verum, aut* saltem *non minus verum dicere*, *quam* ille qui dicit hominem *non* esse *hominem*, quia conveniens est quod alicui insit sua propria affirmatio et negatio alterius; si ergo contradictoria sunt simul vera, sequitur quod *dicere eumdem*, scilicet hominem *esse equum*, *verum dicit, similiter oppositas* dictiones de eodem, *erit verum dicere; et ideo accidet hominem eumdem esse equum*, *aut aliorum aliud animalium,* pari ratione. Et subdit, quod nulla *horum quidem est demonstratio simpliciter*, *tamen ad ponentem hoc*, id est, ad hominem, qui hoc ponit erit *demonstratio*; hoc autem addidit ad ostendendum, quod nulla dictarum rationum est demonstratio simpliciter, quia ea quæ assumunt sunt minus nota conclusione intenta, ut jam prædictum fuit. 37.

Exclud calumni tacitar

Vis ratio nis imm diate præcede

Notandum est, istam rationem in hoc stare, quod si affirmatio et negatio sunt veræ de eodem, non minus diceret verum ille, qui dicit hominem non esse equum, quam ille qui dicit hominem non esse hominem, et propter causam dictam erit verum dicere, quod homo est equus, et homo non est equus, cum secundum te affirmatio sit vera sicut negatio ; et eodem modo potest concludi, quod homo est

asinus, et quodlibet aliorum animalium, quæ videntur absurda.

SUMMARIUM.

Refutat speciales modos Heracliti, et Pythagoræ docentium contradictoria simul esse vera, et dari inter ea medium.

Cito autem utique quis, et ipsum Heraclitum hoc interrogans modo cogeret confiteri, nunquam oppositas dictiones possibile esse de eisdem verificari. Nunc autem non intelligens seipsum quid quidem dicit, hanc accipit opinionem. Totaliter autem si quod dicitur ab ipso est verum, neque utique ipsum hoc verum erit. Dico autem contingere idem secundum unum, et idem esse tempus et non esse. Quemadmodum enim, et divisis ipsis nihil magis affirmatio, quam negatio verificatur; eodem modo, et simul utriusque, et simul complexi, velut una quadam affirmatione existente, nihil magis negatio quam totum, ut in affirmatione positum verum erat.

38. Disputat contra negantes primum principium in speciali, descendendo ad opiniones quasdam in speciali. Circa quod duo facit. Primo disputat contra Heraclitum. Secundo contra Pythagoram. Secunda ibi : *Simile autem dictis*. Prima in duas secundum quod Heraclitus duo dicebat : unum est, quod affirmatio et negatio sunt simul vera, et per consequens quod omnis propositio est vera. Aliud est quod inter affirmationem et negationem sit medium, et per consequens, quod contingeret tam affirmationem quam negationem esse falsam, et neutra esset vera, imo, quod nulla propositio esset vera. Primo arguit contra primum. Secundo contra secundum. Secunda ibi : *Adhuc autem si nihil*. Dicit ergo, quod *quis interrogans utique ipsum Heraclitum hoc modo*, scilicet disputando ad hominem, *cito cogeret ipsum confiteri nunquam oppositas dictiones esse possibile de eisdem verificari; nunc autem non intelligens seipsum quidquid dicit, hanc accipit opinionem*, scilicet contradictoria verificari de eodem. Et subdit rationem contra eum qua cogitur ad negandum, quod dicit *totaliter enim si quid dicitur ab ipso est verum*, scilicet contingere idem secundum unum, et idem tempus esse et non esse; sequitur quod *hoc ipsum utique quod ipse dicit non erit verum, sicut enim affirmatio et negatio accepta seorsum*, sunt vera secundum te. Et similiter si sumuntur simul tanquam ex eis fiat una affirmatio, non minus erit vera negatio hujus totius compositi ex affirmatione et negatione, vel non magis verificatur affirmatio quam negatio; *eodem modo, et simul utriusque, et simul complexi velut una quadam affirmatione existente, nihil magis negatio erit*, supple vera quam *totum ut in affirmatione positum erat verum*.

Disputat in speciali contra negantes primum principium. Error Heracliti duplex.

Notandum, quod propositio copulativa et hypothetica potest esse vera sicut et categorica et simplex, et ideo contingit simul accipere ejus negativam; potest autem tunc hypothetica componi ex duplici affirmativa, puta, homo sedet, et homo disputat. Potest etiam componi ex duplici negativa, puta homo non est equus, et homo non est asinus. Potest etiam componi ex affirmativa et negativa, puta homo est animal, et homo non est leo; semper tamen ista hypothetica, sive copulativa vera, accipitur loco unius affirmationis. Unde qui dicit ipsam esse falsam, acci-

Propositionem hypotheticam. quomodo contingit esse totam veram ?

pit negativam quasi totius illius copulativæ. Heraclitus ergo dicens simul esse verum hominem esse et non esse, accipit hoc, ut unam quamdam affirmationem, unde ejus negatio etiam hoc modo est vera ; si ergo affirmatio et negatio sint simul vera, ut ipse dicit, sequitur etiam, quod negatio hæc sit vera, qua dicitur quod non est verum affirmationem et negationem simul esse veram ; eadem enim ratio est in omnibus, et ideo si aliqua negatio est simul vera cum affirmatione sibi opposita ; ergo omnes. Ex quibus patet, quod Heraclitus cogitur vere negare, quod prius false affirmavit. Deinde cum dicit :

39. Adhuc autem si nihil est vere affirmare, et hoc utique falsum erit dicere, nullam veram affirmationem existere. Si autem est aliquid, solvetur utique quod dicitur ab his qui talia instant, et penitus auferentibus disputare.

Contra secundum errorem Heracliti.

Vide 2. d. 1. q. 2. solvendo penultimum principale.

Arguit contra secundum, quod ponebat scilicet quod nulla affirmatio sit vera. Dicit ergo, quod *adhuc autem si nihil est vere affirmare,* ut Heraclitus dicit ; ergo *et hoc ipsum utique erit falsum dicere*, scilicet *nullam affirmationem veram existere ;* nam qui dicit nullam affirmationem esse veram, aliquid affirmat, scilicet quod verum est nullam affirmationem esse veram, et per consequens hoc ipsum quod affirmatur, erit falsum. Et subdit : *si autem est aliquid*, id est, si aliquid dictum affirmative sit verum, *solvetur utique*, *quod dicitur ab his, qui talia instant*, *et penitus auferentibus disputare*, isti enim per suam positionem omnem disputationem auferunt omnino. Nam si nihil est verum, non potest aliquid concedi cui disputatio innitatur ; similiter si affirmatio et negatio sint simul vera, non contingit per sermonem aliquid significare ut prædictum est, et ideo Heraclitus utroque dicto disputationem aufert. Deinde cum dicit :

Heraclitus omnem disputationem aufert Disputatio vero innititur.

Simile dictis est, et quod dictum est a Pythagora. Etenim ille dixit omnium esse rerum mensuram hominem, nihil aliud dicens, quam quod videtur unicuique, hoc et esse firmiter. Hoc autem facto idem accidit, et esse et non esse ; et malum, et bonum esse, et alias secundum opposita dictiones dicta ; propter multoties his quidem videri hoc esse bonum, his autem contrarium. Mensuram autem esse, quod videtur unicuique.

Contra opinionem Pythagoræ de primo principio.

Disputat contra Pythagoram dicens, quod *simile autem est quod dictum est a Pythagora dictis*, scilicet ab Heraclito ponente affirmationem et negationem simul esse veram, *etenim* pro quia, *ille* scilicet Pythagoras *dixit hominem esse mensuram omnium rerum, nihil aliud dicens quam quod videtur*, puta secundum sensum et secundum intellectum, ut dictum est 10. hujus, t. c. 5. *unicuique, et hoc esse firmiter verum. Hoc autem facto,* id est concesso, *accidit idem esse et non esse, idem esse malum et bonum* ; *et alia secundum opposita dictiones dicta, propter multoties videri*, id est, quia multoties videtur *his hoc esse bonum* , *his autem contrarium*, id est malum, *mensuram autem esse unicuique quod videtur*, id est, ex hoc quod Pythagoras ipsum videri ponit mensuram rerum, ut scilicet sic se habeat res sicut videtur ; opinio autem ista de veritate apparentium in quarto libro est prolixius pertractata, et impugnata.

SUMMÆ SECUNDÆ
CAP. III.

Solvuntur motiva ponentium contradictoria esse simul vera, et qui facile a talibus positionibus retrahuntur, et qui non?

SUMMARIUM.

Solvit primum motivum asserentium contradictoria simul vera, nempe quod nihil fit ex non ente, quod bene explicat Doctor. . 3.

Text. m. 5. Solvetur autem, utique hujusmodi dubitatio, considerantibus unde venit principium existimationis hujus.

40. Postquam Philosophus disputavit contra negantes primum principium, quantum ad eorum dictum, nunc disputat quantum ad eorum motivum. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est. Secundo concludit quædam corollaria ex prædictis. Secunda ibi : *Quare manifestum ex his*. Prima in duas. Primo facit quod dictum est. Secundo ponit quoddam notandum circa dicta. Secunda ibi : *Ad habentes quidem*. Prima in duas. Primo proponit intentum. Secundo exequitur de intento. Secunda ibi : *Videtur enim quibusdam*. Dicit ergo, quod *hæc utique dubitatio*, quæ dicta est, ex qua scilicet aliqui moventur ad ponendum contradictoria esse simul vera, *solvetur considerantibus unde venit principium hujus existimationis*, id est opinionis. Deinde cum dicit :

(ntra negantes imum ncipium antum eorum tivum.) (nit intentum.)

Videtur enim quibusdam quidem ex Physiologorum opinione. Aliis vero, ex non eadem de eisdem omnes cognoscere; sed his quidem delectabile hoc videri, his autem contrarium.

Exequitur de intento. Circa quod duo facit. Primo recitat duo eorum motiva. Secundo disputat contra ipsa. Secunda ibi : *Nihil enim ex non ente*. Dicit ergo, quod *videtur quibusdam* quod supple principium dictæ existimationis sit *ex opinione Physiologorum*, id est Philosophorum, qui ponunt nihil fieri ex non ente. *Aliis autem videtur* supple quod principium sit *ex non cognoscere omnes eadem de eisdem*, id est, ex hoc quod non omnes judicant eadem ex eisdem; *sed his quidem hoc videri delectabile, his autem contrarium*, id est non esse delectabile; ex quo sequitur opposita esse simul vera, si omne quod videtur ponatur esse verum. Deinde cum dicit :

(Motiva dictorum recitat negantium primum principium.)

Nihil enim ex non ente fieri, omne autem ex ente fere omnium est commune dogma eorum, qui de natura. Quoniam igitur non album fit ex albo perfecte existente, et nequaquam ex non albo. Nunc autem factum non album, fiet utique ex non ente non albo, quod fit non album. Quare ex non ente fiet utique secundum illos, si non existit non album, idem et album. 41.

Disputat contra prædicta motiva. Circa quod duo facit. Primo disputat contra primum motivum. Secundo contra secundum. Secunda ibi : *Sed et similiter attendere*. Prima in duas. Primo illud motivum exponit. Secundo ipsum solvit. Secunda ibi : *Non difficile autem*. Dicit ergo, quod *commune dogma est omnium fere eorum qui de natura*, scilicet tractaverunt *nihil fieri ex non ente, sed omne quod fit ex ente*. Et subdit : *quoniam igitur non album fit ex perfecte existente albo, et nequaquam* supple non album *ex non albo*, iterum *nunc autem factum non album fiet utique ex*

(Contra primum motivum.) (Declarat eorum motivum.)

non ente non albo, quod fit non album, imo supple ex eo, quod non est non album. Ex quo infert : *quare ex non ente fit utique* supple *non album, secundum illos, si non existit non album, idem et album,* id est si non album, et album existunt idem ; et ideo dicebant, quod est album et non album.

Notandum, quod quia non album fit ex albo, fit etiam ex eo quod non est non album, statim videtur prima facie, quod non album fieret ex non ente, sicut si diceremus, quod aqua fit ex non aqua ; et ideo ad hoc evitandum dicebant, quod in eo ex quo fit aqua sit latens aqua, ut Anaxagoras, qui ponens quodlibet fieri ex quolibet, dixit quodlibet esse in quolibet. Similiter in proposito dicebant, quod si non album fit ex eo, quod non est non album, tamen non album præexistit in eo ex quo fit non album est album ; et quia illud ex quo fit non album est album, ut prædictum est, sequitur secundum eos, quod illud ex quo fit non album, est album simul et non album, nisi ponatur quod aliquid fiat ex non ente, quod ipsi abhorrebant, ut dictum est ; et ideo ratione hujus motivi concedebant contradictoria simul vera esse de eodem, ut quod idem sit album et non album, et sic de aliis. Deinde cum dicit :

42. Non difficile autem dissolvere dubitationem hanc. Dictum est enim in Physicis, quomodo ex non ente fiunt quæ fiunt, et quomodo ex ente.

Solutio motivi.

Solvit hoc motivum dicens, quod *non est difficile solvere hanc dubitationem. Dictum est enim in Physicis*, id est, 1. Physic. t. c. 73. et circiter, *quomodo ea quæ fiunt*, fiunt *ex non ente*, scilicet in actu *et quomodo ex ente*, scilicet in potentia.

Aliqu[id] ex a[liquo] dupli[citer fit].

Notandum, quod ut habetur 1. Physic. t. c. 62. et circiter, dupliciter fit aliquid ex aliquo scilicet per accidens, et per se. Per accidens quidem fit aliquid ex ente in actu ; per se vero fit aliquid ex ipsa materia, quæ quidem non est in actu aliquid eorum, quæ fiunt ex ipsa, sed est omnia illa in potentia. Illud ergo ex quo aliquid fit per se, et est ens et non ens ; est quidem ens in potentia, sed non ens in actu. Non ergo oportet, ut isti imaginantur, quod illud ex quo aliquid fit, sit simul ens et non ens in actu, et contradictoria sint simul vera de eodem, per quod patet, quod motivum illud nullum fuit. Deinde cum dicit :

Quo[modo] mate[ria] et n[on] ac[tu].

SUMMARIUM.

Refutat secundum motivum eorumdem, nempe id esse verum, vel falsum quod sic apparet, vel apprehenditur. Ratio quam hic assignat Doctor, quare oculus supposito ei digito objectum unicum, videt duplum, probabilis est, quam multi tenent. Alii tamen probabiliter putant, id ex eo evenire quia lineæ visuales seu axes, diverso situ, ad utrumque oculum tendunt, de quo vide, quæ dixi, supplemento de Anima d. 2. sect. 9. num. 20. Causam hujus motivi quinque rationibus refutat, de quo l. 4. a text. 24.

Sed et similiter attendere utrisque opinionibus et phantasiis ad ipsos dubitantium stultum. Palam enim ipsorum alteros necesse mentiri. Palam autem hoc ex his, quæ fiunt secundum sensum. Nunquam enim idem videtur, his quidem dulce, his autem contrarium, non corruptis et privatis alteris secundum organum sensus, et judicatoris dictorum saporum ; hoc autem existente tali, alteros quidem exis-

timandum mensuram esse, alteros autem non putandum. Similiter autem hoc dico, et in bono, et malo, et pulchro, et turpi, et aliis talibus. Nihil enim differt hoc significare quam quæ apparent submittentibus sub visu digitum, et facientibus ex uno videri duo, oportere esse propter apparere tanta, et iterum unum. Non moventibus enim visum, unum apparet quid unum.

43. Contra secundum motivum.

Disputat contra secundum motivum, et primo contra ipsum motivum. Secundo contra causam ipsius motivi. Secunda ibi : *Totaliter autem inconveniens*. Dicit ergo, quod *similiter* supple sicut stultum est propter primum motivum opinari contradictoria esse simul vera de eodem, *ita stultum est attendere*, id est, assentire *utrisque opinionibus* et *phantasiis* supple Philosophorum *dubitantium ad ipsos,* id est contra ipsos ; ex hoc supple principio, quod opinantur omne quod videtur esse verum. *Palam enim, quod alterum ipsorum* scilicet sibi contradicentium *necesse est mentiri ; palam autem hoc est ex his, quæ fiunt*, id est, apparent *secundum sensum. Nunquam enim videtur, his quidem dulce, his autem contrarium*, id est amarum ; *non* pro nisi, id est nisi *corruptis alteris et privatis,* id est, nisi in alterum eorum fiat aliqua corruptio aut privatio *secundum organum sensus et judicatoris*, id est secundum sensum, qui judicat *dictorum saporum*, id est de dictis saporibus, qui sunt dulce et amarum. *Hoc autem existente tali*, scilicet quod si in alteris eorum est aliqua corruptio, aut privatio *existimandum est alteros quidem*, scilicet in quibus non est ista corruptio *esse mensura*, id est, quod eorum judicium est accipiendum pro mensura et regula veritatis ; *alteros autem non est putandum,* id est, quod non est putandum ita esse de alteris in quibus est corruptio. Si ergo de aliquo eodem unus judicat, quod sit dulce, puta sanus ; et alter judicat, quod sit amarum, puta ægrotus, existimandum est esse, ut judicat in quo non est corruptio secundum organum sensus, et non ut judicat ægrotus, qui organum sensus habet corruptum. Et subdit, quod sicut supple dictum est de cognitione sensus, similiter *autem hoc dico, et in bono, et malo, et pulchro, et turpi, et aliis talibus*, quæ semper per intellectum cognoscuntur ; quia, videlicet, si alicui videtur secundum intellectum hoc esse bonum, quibusdam vero esse malum, standum est judicio illius, qui non habet corruptionem in intellectu, puta nec ex prava consuetudine, nec ex prava affectione, nec ex aliqua alia causa. Et subdit, *nam* si supple aliquis dicat oppositum, quod scilicet non magis credendum est his quam illis ; *nihil differt hoc significare* quam dicere supple quod quæ apparent *submittentibus digitum sub visu*, id est, oculo, *et facientibus ex uno videri duo ;* unde supple non est standum judicio illius oculi sic indispositi, qui judicat illa esse tanta, scilicet duo propter apparere duo, sed est standum judicio illius oculi bene dispositi, cui *unum apparet quod est unum*.

Qualiter discernendus est error sensus, et intellectus et quare varie diversi intellectu, et sensu judicant.

44. Quare ex suppositione digiti oculo unum videtur duo.

Notandum, quod cum aliquis ponit digitum sub oculo, et movet oculum, unum objectum visus videtur esse duo. Cujus ratio assignatur, quia tunc species unius vi-

Al. ab alio inconcursu.

visibilis duplicatur in utroque oculo et quia non conveniunt ad locum judicii communem, ex hoc quod nervus unius oculi recedit ab illo concursu propter motum unius digiti, de quo dictum est primo hujus in quadam quæstione. Ideo quælibet species repræsentat objectum seorsum, et unum videtur duo; quando autem oculus non sic movetur, tunc unum videtur esse unum, quia licet quodlibet unum objectum diversas species imprimat in duobus oculis, tamen concurrunt ad unum locum communem, ubi est judicium sensus interius juxta cerebrum; et ideo unum videtur unum, quia non repræsentant nisi unum. Tunc ergo judicandum est de unitate objecti secundum judicium visus, in quo non est aliqua passio extrinseca, puta ex digito submisso, similiter est in aliis. Dicere ergo, quod æqualiter credendum est habenti aliquam corruptionem in sensu, vel intellectu, sicut illi qui non habet; simile est ac si dicatur unum esse duo, et unum esse unum, quia sic apparet diversis secundum quod digitus supponitur, vel non supponitur oculo, sicut dictum est. Deinde cum dicit :

Quare unum videtur et judicatur unum cum duplicatur ejus species visibilis in non monoculis.

Totaliter autem inconveniens ex videri præsentia permutantia, et nunquam permanentia in eisdem ex hoc de veritate judicium facere. Oportet enim ex semper secundum eadem habentibus, et neque unam permutationem facientibus verum venari. Talia autem sunt quæ secundum mundum, hæc enim non quandoque quidem talia; iterum autem alia videntur, eadem autem semper, et permutatione nulla participant.

45. Disputat contra causam motivi per quinque rationes, quarum secunda ponitur ibi : *Adhuc autem si motus.* Tertia ibi : *Et si secundum quantum.* Quarta ibi : *Adhuc propter quid.* Quinta ibi : *Adhuc siquidem.*

Co… causa… mot…

Ad evidentiam hujus sciendum est, quod causa quare ponitur omne, quod videtur esse verum, est quia aliqui putabant res omnes esse in continuo fluxu, et quod nulla natura in rebus esset fixa et determinata. Unde sequebatur, quod rem esse talem, non esset aliud quam videri esse talem. Contra hoc ergo ponit primam rationem, dicens quod *totaliter autem est inconveniens ex videri ista præsentia permutantia, et nunquam permanentia in eisdem*, ut sunt ista sensibilia juxta nos *facere ex hoc judicium* de veritate supple omnium entium. Dato enim, licet sit falsum, quod omnia ista sensibilia præsentia et juxta nos, essent in continuo fluxu, non oportet sic judicare de tota natura; sed magis etiam fateri e converso, quod ex his, quæ semper uniformiter se habent, sumatur judicium de veritate rerum. Ideo subdit, quod *oportet enim ex semper habentibus secundum eamdem* supple dispositionem, *et neque unam*, id est nullam *permutationem facientibus venari verum. Talia autem sunt quæ secundum mundum*, id est, quæ continent mundum, ut corpora cœlestia, respectu quorum ista corruptibilia nullius sunt quasi quantitatis, ut Astronomi probant; *hæc enim* scilicet corpora cœlestia *non quandoque quidem talia videntur, et iterum alia*, sed semper *manent eadem, et nulla participant permutatione.*

Ex se… lium… nuo… fatuun… judic… omnia… per m…

Esse e… ritas n… lium e… mobil… depen… et no… cont…

Notandum, quod corpora cœles-

Corpora… lestia, e…

continuo moventur semper tamen manent immota. tia licet permutentur quantum ad motum localem, manent tamen semper eadem quantum ad substantiam incorruptam; et ideo magis venanda est veritas de rebus ex his, quæ semper manent, quam ex sensibilibus corruptibilibus, dato, quod sint in continuo fluxu et mutatione. Cujus contrarium illi faciebant, ut patet ex prædictis. Deinde cum dicit :

46. Adhuc autem si motus est, et motum aliquid. Movetur autem omne ex aliquo, ad aliquid. Oportet quidem igitur quod movetur esse adhuc in illo, ex quo movebitur, et non in ipso. Et ad hoc moveri, et fieri in hoc, secundum contradictionem autem non verificari secundum ipsos.

Ponit secundam rationem quæ talis est : Quod *adhuc si motus est*, in istis sensibilibus, ut ipsi etiam dicunt, oportet quod sit *aliquid motum,* id est, aliquod mobile quod movetur; *omne autem* mobile *movetur ex aliquo, et ad aliquid. Oportet igitur id quod movetur esse adhuc in illo ex quo movebitur*, id est, in termino a quo, *et non esse in ipso,* id est, in termino ad quem supple totaliter; *sed moveri ad hoc et fieri*, scilicet continue *in hoc*, quia mobile dum movetur continue tendit in terminum ad quem in quo nondum est perfecte. Ex quo patet, quod aliqua affirmatio, et aliqua negatio determinate est vera, quia ea quæ nunc dicta sunt de motu, verum est dicere ita esse. Et subdit, *secundum contradictionem autem non verificari secundum ipsos.* Vult dicere, quod si contradictoria simul verificantur de eodem, sequitur quod nihil moveretur. Si enim idem est esse in termino ad quem, et non esse, non videtur ratio quare aliquid moveatur ad terminum ad quem, in quo nondum est, quia jam esset ibi. Nam secundum adversarium verum esset dicere quod esset ibi, et non esset ibi, et quod movetur et non movetur, et sic de aliis contradictionibus quibuscumque. Deinde cum dicit :

Auferunt motum tenentes contradictoria verificari de eodem.

Et si secundum quantum continue præsentia fluunt, et moventur. et quis hoc ponat, equidem non verum existens, propter quid secundum quale non manet. Videtur enim non minime quæ secundum contradictiones ejusdem prædicari, et existimare quantum non manere in corporibus, propter et esse quadricubitum idem, et non esse. Substantia autem secundum quale, hoc quidem determinatæ naturæ. Quantum autem indeterminatæ.

Ponit tertiam rationem. Ubi prænotandum est, ut jam dictum est 4. hujus, t. c. 22. et inde, quod Heraclitus videns aliquid augeri per longum tempus, puta per annum secundum aliquam determinatam quantitatem, putavit etiam quod in qualibet parte illius temporis fieret aliquod augmentum licet imperceptibile, et insensibile propter parvitatem quantitatis, quæ augetur. Et hoc opinatus est in omnibus rebus similiter se habere, ut scilicet omnes res quæ videntur quiescentes, realiter continue moverentur, licet imperceptibiliter, cum post longum tempus earum motus sentiatur. Licet autem hoc suppositum de augmento sit falsum, ut habetur 8. Physic. t. c. 33. et inde, quod scilicet augmentum fiat continue, ita quod in qualibet parte temporis secundum aliquid augmentetur, non enim sic est, sed per totum tempus fit dispositio 47.

Vide 2. d. 2. q. 9. ad augmentum, et in ultima parte illius temporis fit augmentum, ut ibidem declaratur. Tamen concesso, quod ita esset de motu augmenti, non tamen sequitur sic esse secundum omnes motus; et hoc est, quod dicit Philosophus quod, *et si secundum quantum*, id est, secundum quantitatem, *præsentia*, id est, ista sensibilia, quæ sunt juxta nos *continue fluunt et moventur, et quis hujusmodi ponat*, id est concedat, *equidem non verum existens*, id est, licet non sit verum *propter quid secundum quale*, id est, secundum qualitatem *non manet*, quasi diceret, quod non est ratio quin possit manere secundum qualitatem. Et subdit, quod *videtur enim quod non est minime*, id est non est parvum, quæ *secundum contradictiones ejusdem prædicari existimare quantum non manere in corporibus, propter et esse idem quadricubitum, et non esse.* Vult dicere, quod ista opinio quæ ponit contradictoria simul esse vera de eodem, et non videtur minime, vel parum recedere ab illa opinione, quæ existimat quantum non manere in corporibus; sed supple idem opinatur, et per consequens, quod idem simul sit, et non sit quadricubitum opinatur. Et addit: *substantia autem* supple rei *determinatur*, supple *secundum quale*, id est, secundum aliquam differentiam, vel formam substantialem, quæ est quædam qualitas substantialis ex 5. hujus cap. de Qualitate, t. c. 19. *hoc quidem*, id est, quale substantiale *est naturæ determinatæ*, id est, est determinate, *licet quantum* sit naturæ indeterminatæ, id est licet quantitas *sit indeterminata.* Concesso ergo, licet sit falsum, quod sit continuus fluxus, et motus in rebus secundum quantitatem, nihilominus tamen res habent esse fixum secundum quale, et secundum esse substantiale. Deinde cum dicit:

Non omnia continue moveri declarat.

Res secundum substantiam manet, licet secundum accidentia fluat.

> Adhuc autem propter quid jubente medico hunc cibum offerre, offerunt? Quid enim magis panis est, aut non est? quare nihil, utique aliquid habebit comedere, aut non comedere. Nunc autem ut verum dicentes circa ipsum existente jusso cibo hoc, offerunt hunc, quamvis non oportebat, non permanente firmiter nulla natura in sensibilibus, sed semper omnibus motis et fluentibus. 48.

Ponit quartam rationem, dicens quod *adhuc* si supple in rebus non est esse fixum, nec quantum ad esse, nec quantum ad non esse, *propter quid jubente medico offerre hunc cibum, offerumt*, supple illum, et non alium. Iterum *quid magis panis est, aut non est* supple panis? quasi diceret, quod non, si affirmatio non magis est vera quam negatio secundum dictam opinionem. *Quare nihil utique habebit*, id est, *quod nihil* distabit *comedere, aut non comedere*, sed erunt idem. *Nunc autem verum dicentes circa ipsum, et existentem*, scilicet cibum, id est, quod habentes verum judicium de cibo quasi talis sit et existat, qualem jubet medicus *jusso hoc cibo, offerunt hunc*, quem scilicet jubet medicus offerre, *quamvis non oportebat, non permanente firmiter nulla natura in sensibilibus, sed continue mota et fluens* et nulla esset fixa; quia tunc non magis panis quam non panis, et non magis esset iste cibus, quam non iste cibus. Deinde cum dicit:

Destruu[nt] artem, co[n]silium, e[t] viventium consuetu[di]nem, et n[a]turam si opinante[s]...

Al. et existentes scilicet cibo.

> Adhuc si quidem alteramur semper, et nunquam permanemus idem; quid mira-

bile, si nunquam nobis eadem videntur, quemadmodum laborantibus? Etenim his propter non similiter disponi secundum habitum, et quando sani erant, non similia videntur, quæ secundum sensus. Ipsa tamen nulla propter hoc participantia permutatione sensibilia. Impressiones autem alias facientia laborantibus, et non eadem. Eodem itaque modo habere, et dicta permutatione facta, forte necessarium est. Si autem non permutamur, sed si idem permanemus entes, erit utique aliquid manens.

49. Ponit quintam rationem, dicens quod *adhuc si* supple sic est, quod omnia sint in fluxu, et nulla sit veritas fixa in rebus, sed hoc sit verum esse, quod est videri, *aut* nos supple homines, qui judicamus de rebus sumus in continuo motu, aut non. *Et si quidem semper alteramur, et numquam permanemus idem*, id est, eodem modo nos habentes, *quid mirabile si nobis eadem nunquam videntur ; quemadmodum laborantibus*, id est, infirmis *non videntur similia illa quæ*, scilicet percipiunt secundum sensus, qualia supple videbantur ante ægritudinem *propter non similiter disponi secundum habitum*, id est, secundum dispositionem corporis, quando supple infirmabantur, *et quando sani erant*, quia supple infirmitate aliqua videntur eis amara, propter infectionem gustus, quæ eis in sanitate dulcia videbantur. *Ipsa tamen sensibilia in se nullam permutationem participantia, alias impressiones facientia laborantibus*, id est, infirmis, *et non eadem*, id est, quod ipsa sensibilia non propter hoc in se permutantur, licet faciant diversas impressiones infirmis; quia hoc non est ex ratione objecti, sed ex ratione organi sensitivi, quod in infirmo est corruptum, et infectum habens se aliter quam prius. Et subdit, *eodem itaque modo habere, et dicta permutatione facta forte necessarium est*, id est, quod si ergo nos homines, qui quotidie alteramur ex hypothesi, de rebus difformiter judicamus, nobis est putandum, et non rebus pari ratione sicut de infirmis dicebatur. Et subdit quantum ad secundum membrum disjunctivæ dicens, *si autem nos* supple homines, *non permutamur, sed idem entes permanemus ;* ergo sequitur quod erit aliquod permanens in rebus, et per consequens aliqua veritas fixa de qua possimus vere et firmiter judicare.

...disponi, ...disposi-...onem.

...re eadem sensibilia aliter ...mis apparent.

D...rsitas judicii de eadem re est judicantis.

SUMMARIUM.

Alios in dictas opiniones incidere ex errore, alios ex protervia, et horum errorem esse incurabilem, illorum non, de quo l. 4. a text. 26. infert tria corollaria : Primum, contraria non verificari de eodem. Secundum, medium cum altero extremo non verificari de eodem. Tertium, contra Anaxagoram non quodlibet esse in quolibet, alioquin contraria dicerentur de eodem.

Ad habentes quidem igitur dictas dubitationes ex ratione non facile dissolvere non ponentibus aliquid, et horum non ad hoc rationem exquirentibus. Sic enim omnis ratio, et omnis demonstratio fit. Nihil enim ponentes interimunt disputare, et totaliter rationem. Quare ad tales quidem
non est sermo. Ad dubitantes autem ex 50.
datis defectibus, facile obviare et dissolvere facientia dubitationem in ipsis. Palam autem ex dictis.

Ponit quoddam notandum circa dicta, dicens quod *ad habentes quidem dictas dubitationes ex ratione*, id est, ex protervia, qui scilicet ex pertinacia nihil concedunt, ideo subdit *non ponentibus aliquid* ; et iterum *non exquirentibus rationem*, sed supple pertinaciter adhærentibus his quæ fal-

A quibus dicta opinio facile removetur, et a quibus non.

so opinantur, ad tales inquam *non est facile dissolvere*, supple hujusmodi opiniones. Cujus causam subdit : *sic enim omnis ratio, et omnis demonstratio fit*, scilicet concedendo aliquid, et exquirendo rationem de aliquo quæsito; nihil enim *ponentes*, id est concedentes *interimunt disputare, et totaliter* supple *rationem* argumentativam, vel syllogisticam; *quare ad tales quidem non est sermo* per quem, scilicet a suo errore evellantur. Et subdit : quantum *ad dubitantes autem*, id est, si aliqui sint qui ex dubitatione, puta ex debilitate ingenii cadant in dictas dubitationes, *facile est obviare*, scilicet eorum erroribus *ex datis defectibus, et facile est dissolvere facientia dubitationem in ipsis*, id est, solvendo ea quæ in ipsis faciunt dubitationem. *Palam autem est ex dictis,* ubi scilicet solutæ sunt dubitationes, quæ poterant inducere opinantes, id est in opinionem supradictam.

Dicta opinio erronea evenit his ex protervia, his vero ex debilitate intellectus.

Notandum, quod Philosophus innuit in his verbis duplicem modum quo aliqui in prædictum errorem inciderunt; quidam scilicet ex protervia, qui scilicet nihil concedentes suæ opinioni pertinaciter inhærebant, et ideo horum difficilis est curatio; quidam vero ex dubitatione, puta quia habentes aliquas sophisticas rationes, quas ex debilitate intellectus solvere non valebant, conclusioni earum annuebant, et horum facilis est curatio, solvendo scilicet illas sophisticas rationes, quæ eis dubitationem ingerebant. Deinde cum dicit :

Quare manifestum ex his, quod non contingit oppositas dictiones de eodem, secundum unum tempus verificari; neque contraria propter dici secundum privationem omnem contrarietatem. Palam autem hæc ad principium resolventibus rationes contrariorum.

1. Seq

Concludit quædam corollaria ex prædictis, et sunt quatuor, quorum secundum ponitur ibi : *Similiter autem neque intermediorum*. Tertium ibi : *Nec itaque*. Quartum ibi : *Similiter autem nec omnes*. Dicit ergo, *quare manifestum est ex his*, quæ scilicet dicta sunt, quod *non contingit oppositas dictiones*, id est, affirmationem et negationem *verificari de eodem secundum unum tempus*, et per consequens *nec contraria*, supple verificantur de eodem. Cujus causam subdit *propter omnem contrarietatem dici secundum privationem*, quatenus scilicet alterum contrariorum semper habet rationem privationis. *Palam autem est hoc resolventibus rationes contrariorum ad principium*, nam ut dictum est, 10. hujus t. c. 15. habitus et privatio sunt principium contrarietatis.

Contr de ec non cari s

Quid ti

Notandum, quod privatio est quædam negatio in subjecto determinato; contraria autem habent rationem habitus et privationis quasi ejusdem affirmationis et negationis. Si ergo affirmatio et negatio non possunt verificari de eodem; ergo nec contraria. Deinde cum dicit :

Similiter autem neque intermediorum ullum possibile est prædicari de uno et eodem. Albo enim existente subjecto, dicentes ipsum esse, neque album, neque nigrum mentientur. Accidit enim album esse ipsum, et non esse; alterum enim complexorum verificabitur de ipso, hoc autem est contradictio albi.

2. Sec

Ponit secundum corollarium, dicens quod non solum supple con-

traria non possint verificari de eodem; sed etiam *similiter, nec ullum intermediorum est possibile prædicari de uno et de eodem*, de quo scilicet alterum extremorum prædicatur. *Albo enim existente subjecto, dicentes ipsum esse, neque album, neque nigrum, mentietur*, ita quod per ly *nec album, nec nigrum*, intelligit quodcumque medium datum; medium enim inter contraria includit negationem, sive privationem utriusque extremi, sive sit innominatum, sive sit nominatum, et hoc uno nomine vel pluribus, ut patet 10. hujus, t. c. 16. et inde. Unde rubeum est color, nec albus, nec niger; falsum ergo est dicere de aliquo subjecto albo quod sit rubeum, cujus probationem subdit : *quia si sic, accidit enim album esse ipsum, et non esse*, *enim* pro quia, *alterum complexorum verificabitur de ipso, hæc autem est contradictio albi.* Vult dicere, quod si de subjecto albo verum est dicere, quod sit rubeum, et per consequens nec album, nec nigrum, oportet quod verificetur de illo altera pars illius copulativæ complexæ, puta, *neque album*, quæ est contradictio ipsius albi, et per consequens idem subjectum esset album, et non esset album, quæ est quædam contradictio manifesta. Deinde cum dicit :

Medium et extremum contrariorum de eodem simul non verificari.

Neque enim itaque secundum Heraclitum contingit vera dicere, neque secundum Anaxagoram. Si autem non, accidet contraria de eodem prædicari. Cum enim in omni dicat, omnis esse partem, nihil magis dicit dulce esse quam amarum, aut reliquarum quarumcumque contrarietatum. Siquidem in omni existit non potentia solum, sed actu, et segregatum.

Sequens.

Ponit tertium corollarium dicens quod si supple ita est, quod affirmatio et negatio non sunt simul vera de eodem; ergo *nec itaque contingit verum dicere*, dicentes *secundum Heraclitum, nec secundum Anaxagoram*, quia supple opinio utriusque istorum est falsa; quod declarat de opinione Anaxagoræ, quia de Heraclito jam patet ex prædictis. Ideo subdit : *si autem non* supple opinio Anaxagoræ sit falsa, *accidit contraria prædicari de eodem, cum enim dicat*, scilicet Anaxagoras *in omni esse partem omnis*, quia scilicet dicebat quodlibet esse in quolibet, et ita partem carnis esse in sanguine, et e converso, et partem dulcis esse in amaro, et e converso; ideo sequitur quod aliud *nihil magis dicit esse dulce quam amarum, aut reliquarum quarumcumque contrarietatum. Siquidem* pro quia, secundum eum supple omne *existit in omni non solum potentia, sed etiam actu et segregatum*, quod dicit pro tanto, quia contraria esse in eodem in potentia, non est inconveniens; sed quod sint in actu distincto, est omnino impossibile, ut patet ex dictis. Deinde cum dicit :

Contraria de eodem simul dici ex opinione Heracliti, et Anaxagoræ sequitur.

Simultas contrariorum non in potentia, sed in actu dumtaxat negatur.

Similiter autem neque omnes falsas, neque veras dictiones possibile esse. Et propter alia multa collectarum utique difficultatum propter hanc positionem. Et quia falsis quidem existentibus omnibus neque hoc ipsum quis dicens verum dicet. Veris autem, falsas esse omnes dicens non mentitur. 53.

4. Sequens.

Ponit quartum corollarium, dicens quod *similiter* autem patet ex prædictis, *neque omnes dictiones*, id est, propositiones *esse falsas, nec omnes esse veras est possibile, et propter multa aliarum difficultatum collectarum*, quæ *propter hanc positionem* collectæ

Neque omnes veras neque omnes falsas esse propositiones.

sunt hîc, et in quarto hujus; *et quia falsis existentibus omnibus,* scilicet propositionibus, sequitur quod *nec hoc ipsum quod dicimus*, quod scilicet omnis propositio est falsa, *verum dicit*, imo falsum. Iterum *veris autem existentibus omnibus* propositionibus dicens *omnes esse falsas*, *non mentietur*, sed verum dicet; et ideo utroque modo illa opinio est falsa, sive ponat omnes propositiones esse veras, sive omnes esse falsas.

Notandum, quod omnia quæ dicta sunt ab illo loco : *Quoniam autem Philosophi scientia*, et cætera, jam sunt posita, et perfectius in quarto libro; et ideo si quid omissum est, sive quantum ad litteram Philosophi, sive quantum ad expositionem litteræ, quæratur ibi, quia tunc dicta sunt, quæ dicenda occurrebant; nec oportet hîc amplius dicere, sed sufficit faciliter, et quasi superficialiter pertransire, etc.

SUMMA TERTIA.

Primæ Philosophiæ ab aliis scientiis differentia. Item ens per accidens a nulla scientia considerari; de quibus omnibus in libro sexto.

CAPUT I.

Philosophiam primam ab aliis scientiis differre ex modo considerandi et definiendi, et illarum divisio.

SUMMARIUM.

Incipit docere modum considerandi hujus scientiæ, de quo fuse egit l. 6. Primo distinguit scientiam naturalem a practica. Secundo Mathematicam a naturali. Tertio Metaphysicam seu Theologiam ab istis, de quo l. 6. text. primo et secundo.

Omnis autem scientia quærit aliqua principia, et causas circa unumquodque eorum quæ sub ipsa scibilium, puta medicativa, et exercitativa et reliquarum Text. com. 6. unaquæque factivarum, et doctrinalium. Unaquæque enim harum circumscribens aliquod genus ipsi, circa hoc negotiatur tanquam existens, et ens, non inquantum autem ens. Sed altera quædam hæc præter has scientias est scientia. Dictarum autem scientiarum unaquæque sumens aliqualiter, quod quid est in unoquoque genere, tentat ostendere aliqua, debilius aut certius. Sumunt autem, quod quidem est, hæ quidem per sensum, hæ autem supponentes; propter quod, et palam ex tali inductione, quod substantiæ et ejus quod quid est, non est demonstratio.

Postquam Philosophus descripsit ambitum hujus scientiæ ostendens, ad quæ consideranda se extendit, nunc ostendit proprium ejus modum considerandi, comparando hanc scientiam ad alias. Circa quod tria facit. Primo ostendit quid habent proprium scientiæ particulares. Secundo comparat ad invicem ipsas scientias particulares penes differentiam. Tertio comparat hanc scientiam ad alias, quod est intentum. Secunda ibi : *Quoniam autem est quædam de natura.* Tertia ibi : *Quoniam autem est quædam scientia.* In prima parte ponit duo pertinentia ad alias scientias particulares. Primum est, quod quælibet quærit principia et causas circa proprium subjectum. Secundum est, quod quælibet supponit *quod quid est* sui subjecti, et hoc est quod dicitur, quod *omnis autem scientia quærit aliqua principia et causas circa unumquodque eorum scibilium quæ sub ipsa,* id est, quæ sibi subjiciuntur. Et dicit, *aliqua,* quatenus non omnis scientia considerat omne principium, nec omne

54. Quælibet scientia particularis habet duo præcipua sibi propria.

Primum principia et causas subjecti quærere.

genus causæ, et exemplificat, *puta medicativa*, quæ scilicet considerat de sanitate; *et exercitativa*, quæ scilicet considerat de exercitiis ordinatis ad bonam dispositionem, vel valetudinem corporis. Et similiter *unaquæque reliquarum factivarum*, id est practicarum, *et doctrinalium*, id est speculativarum scientiarum *unaquæque enim harum*, scilicet particularium *circumscribens* supple ab aliis entibus, *aliquod genus* subjectum *ipsi, circa hoc negotiatur tanquam existens* circa *aliquod ens, sed non inquantum ens*, et hoc fuit primum. Et subdit quantum ad secundum pertinens ad scientias, scilicet particulares, dicens *sed altera quædam hæc præter has scientias est scientia*, scilicet de ente inquantum ens, pertinet ad quamdam scientiam, quæ est alia præter scientias particulares. *Dictarum autem scientiarum*, scilicet particularium, *unaquæque sumens*, id est, supponens aliqualiter, *quod quid est*, scilicet subjecti, *in unoquoque genere tentat ostendere reliqua*, id est, proprias passiones de subjecto, *debilius aut certius*, secundum quod sunt gradus certitudinis in demonstrando. Nam Mathematicæ scientiæ certissime demonstrant, naturales autem minus certe. Et subdit exponens quomodo scientiæ supponunt, *quod quid est* subjecti aliqualiter dicens, *sumunt autem*, id est, supponunt *quod quid est; hæ quidem per sensum*, puta si requirunt cognitionem confusam subjecti, *hæ autem supponentes*, scilicet a Metaphysico, puta si requirunt cognitionem distinctam subjecti, ut declaratum est 6. hujus. Ex quo infert : *propter quod et palam*, scilicet est, *ex tali inductione, quod substantiæ et ejus quod quid est* supple *non est demonstratio.* Nam *quod quid est* subjecti supponitur tanquam medium et principium demonstrationis, ideo non demonstratur. Deinde cum dicit :

Secundum, quod quid est subjecti præsupponere.

Mathematicæ scientiæ sunt in primo gradu certitudinis.

Vario modo, variæ scientiæ supponunt quod quid est sui subjecti.

Quod quid est non est demonstratio sed est medium.

Quoniam autem est quædam de natura scientia, palam quia, et a practica altera, et factiva erit. Factivæ quidem enim in faciente, et non in facto motus principium. Et hoc est sive ars aliqua, sive aliqua alia potentia. Similiter autem, et practicæ non in agibili, magis autem in agentibus motus. Quæ autem Physici circa habentia in ipsis motus principium est. Quod quidem igitur neque factivam neque activam, sed speculativam necesse est esse naturalem scientiam, palam ex his. In unum enim aliquid horum generum necesse cadere ipsam. 55.

Differre ab invicem scientias particulares.

Comparat scientias particulares ad invicem penes differentiam. Circa quod duo facit. Primo distinguit scientiam naturalem a scientiis practicis. Secundo distinguit scientiam Mathematicam a naturali. Secunda ibi : *Quoniam autem quod quid est.* In prima parte intendit talem rationem : Scientia naturalis est circa ea, quæ habent in seipsis principium motus et quietis; sed nulla practica est hujusmodi, ergo etc. Hanc rationem exponit, dicens quod *quoniam est quædam scientia*, scilicet particularis, *de natura palam* quia erit altera, *et a practica et a factiva*, ut per practicam intelligatur appropriate practica activa, et per factivam practica factiva. Cujus causam subdit : *enim* pro quia, *factivæ quidem est principium motus in faciente, et non in facto*, et hoc scilicet principium est sicut ars dirigens, sive aliqua alia potentia, puta executiva. Similiter autem, *et practicæ*, id est, activæ *est* supple principium motus, *non enim*

Differentia naturalis et practicarum.

est in agibili, sed magis est in agentibus. Quæ autem supple sunt scientiæ Physicæ, versantur *circa habentia in seipsis principium motus.* Concludit ergo, *quod quidem igitur, nec activam, nec factivam, sed speculativam necessarium est esse scientiam naturalem palam est ex his. Enim* pro quia, *ipsam* scilicet scientiam naturalem *necesse est cadere in unum* aliquod *horum generum,* quod scilicet sit practica vel speculativa. Si igitur non est practica, quia nec activa nec factiva, sequitur quod sit speculativa.

Non datur medium inter practicam et speculativam.

Praxis duplex.

Notandum, quod sicut dictum fuit in primo libro et alibi sæpe, praxis quædam est actio, quædam factio; et dicitur actio operatio, quæ manet, et non transit extra operantem, puta velle et appetere; sed factio dicitur operatio transiens, puta texere vel ædificare. Secundum hoc ergo distinguitur duplex scientia practica : una quæ dirigit in praxi, quæ est actio, et vocatur prudentia et scientia moralis; alia quæ dirigit in praxi, quæ est factio, et vocatur ars. Prima dicitur practica activa. Secunda dicitur practica factiva. Deinde cum dicit :

Practica duplex.

56. Quoniam autem, quod quid est, necessarium unicuique aliqualiter scientiarum scire, et hoc uti principio; oportet non latere qualiter definiendum naturali, et qualiter substantiæ ratio sumenda, utrum ut simum, aut magis ut concavum. Horum enim simi quidem ratio cum materia dicitur ea, quæ rei; quæ autem concavi sine materia. Simitas enim in naso, fit propter quod, et ratio ipsius cum hoc dicta est. Simus enim est nasus concavus. Manifestum est igitur, quod carnis et oculi, et reliquarum partium cum materia semper rationem reddendum.

Distinguit scientiam Mathematicam a naturali, dicens *quoniam autem unicuique scientiarum necesse est scire aliqualiter ipsum, quod quid est et hoc uti, ut principio,* scilicet demonstrationis, ut prædictum est; ideo *oportet non latere qualiter definiendum est naturali, et qualiter sumenda est ratio substantiæ,* id est, definitio substantialis rei, quia supple secundum diversum modum definiendi distinguuntur scientiæ; et ideo ut appareat qualiter scientia naturalis distinguitur ab aliis, oportet videre quem modum servat in definiendo, utrum scilicet definiat, *ut simum definitur, aut magis, ut concavum; horum enim ratio,* id est, definitio *simi dicitur cum materia ea, quæ est rei,* scilicet sensibilis. Ratio autem *quæ est concavi* dicitur *sine materia* supple sensibili, cujus causam subdit : *enim* pro quia, *simitas fit in naso,* sicut in materia sensibili et determinata, *propter quod ratio,* id est, definitio ipsius est *dicta cum hoc,* scilicet naso, qui est materia sensibilis; *simum est nasus concavus,* et hoc est ejus definitio. Et subdit : *manifestum est igitur quod carnis, et oculi, et reliquarum partium reddendum est rationem,* id est, definitionem *cum materia* supple sensibili; et similiter intelligendum est de omnibus rebus naturalibus, et tunc supplendum est, quod in definitione concavi non ponitur materia sensibilis. Ex quibus omnibus colligitur differentia inter scientiam Mathematicam et naturalem; quia naturalis definit per materiam sensibilem sicut simum, et tractat de his, quæ concernunt materiam sensibilem; Mathematica autem definit, sicut concavum sine materia sensibili, ut ostensum

Differentia naturalis et Mathematicæ.

Diversitas modi definiendi diversificat scientias.

Simum quid ?

Naturalis definit, ut simum, Mathematicus ut concavum; ide hic cum materia sensibili, ille vero sine tali.

est jam 6. hujus. Deinde cum dicit :

57. Quoniam autem est quædam scientia entis inquantum ens, et separabile, considerandum utrum quidem naturali eamdem ponendum esse hanc, aut magis alteram. Naturalis quidem igitur circa habentia motus principium in ipsis est. Mathematica autem speculativa quidem, et circa manentia quædam hæc, sed non separabilia. Circa separabile igitur ens, et immobile altera ab his ambabus scientiis est aliqua, siquidem existit aliqua substantia talis. Dico autem separabilis et immobilis, quod quidem tentabimus ostendere. Et siquidem est aliqua talis natura in entibus, hoc utique erit alicubi, et quid divinum. Et hoc utique erit principalissimum principium.

Comparat Metaphysicam ad particulares scientias tripliciter.

Comparat istam scientiam ad alias scientias particulares, ex quo haberi poterit proprius modus considerandi hujus scientiæ. Circa quod tria facit. Primo comparat hanc scientiam ad alias penes subjecti separabilitatem. Secundo penes nobilitatem. Tertio penes universalitatem. Secunda ibi : *Optime quidem igitur*. Tertia ibi : *Dubitabit autem aliquis*. Prima in duas. Primo facit, quod dictum est. Secundo infert ex dictis quamdam conclusionem. Secunda ibi : *Palam igitur quod tria*. Dicit ergo, quod *quoniam est quædam scientia entis inquantum ens*, et inquantum *separabile*, ad hanc scientiam pertinet speculari non solum de ente communi inquantum ens, sed etiam de ente separato a materia, etiam secundum se, ut sunt Intelligentiæ ; quia, inquam sic est, *considerandum est utrum hanc scientiam*, quæ scilicet considerat de talibus, *ponendum sit esse eamdem ipsi* scientiæ naturali, *aut magis esse alteram ?* Et statim probat quod sit altera, dicens quod *naturali quidem* igitur *scientia est circa habentia in ipsis*, id est, in seipsis *principium motus*, et per consequens materiam, quia in omni, quod movetur oportet intelligere materiam. *Mathematica autem est quidem speculativa, et circa quædam manentia et immobilia ; sed non* supple *separabilia* a materia secundum esse, licet sint separata secundum considerationem. Et hoc infert, igitur *circa ens separabile* supple secundum esse a materia, et *immobile, est aliqua alia scientia ab his duabus scientiis*, scilicet Mathematica et naturali, *et hoc siquidem*, id est, si tamen *existit aliqua talis substantia; dico autem separabilis*, scilicet a sensibilibus, *et immobilibus*, *quod quidem tentabimus ostendere*, scilicet inferius in duodecimo. *Et siquidem est aliqua talis natura in entibus*, quæ scilicet, sit separabilis et immobilis; *hoc utique erit alicubi*, id est, attribuetur alicui substantiæ, *et hoc utique*, quod scilicet habet talem naturam *erit* quid divinum et primum, *et principalissimum principium*. Hæc autem scientia, quæ tractat de hujusmodi immobilibus et separatis est ista scientia, ut alibi sæpe dictum est, unde et nominatur scientia divina. Deinde cum dicit :

De quibus naturalis ? Cœlum ergo materiale dicitur consequenter.

De quibus Mathematica ?

De quibus Metaphysica ?

Palam igitur quod tria genera speculativarum scientiarum sunt, Naturalis, Mathematica, Theorica. 58.

Theoricæ scientiæ tres. Nota dignitatem scientiæ a subjecto.

Concludit ex dictis quamdam conclusionem dicens, quod *palam igitur, quod tria sunt genera scientiarum speculativarum*, scilicet : *Naturalis*, quæ speculatur entia mobilia et materialia, et secundum esse, et secundum considerationem. *Et Mathematica*, quæ speculatur entia, quæ abstrahunt a motu, et a materia sensi-

bili non secundum esse, sed tantum secundum considerationem. Iterum est *Theorica,* quæ versatur circa divina entia omnino immobilia et separata a materia etiam secundum esse. Deinde cum dicit:

Al. Theologia.

SUMMARIUM.

Comparat hanc scientiam ad alias, penes nobilitatem et universalitatem, de quo lib. sexto, text. 2. Vide Doctorem ibi, quæst. prima.

Optimum quidem igitur speculativarum genus. Harum autem ipsarum ultima dicta, circa honorabilissimum enim est entium. Melior autem, et deterior unaquæque dicitur secundum proprium scibile.

Metaphysica nobilissima scientiarum, et quare?

Comparat istam scientiam ad alias penes nobilitatem, dicens quod *genus speculativarum scientiarum est optimum*, id est, quod scientiæ speculativæ sunt nobiliores aliis; *harum autem ipsarum*, scilicet speculativarum *ultima dicta*, scilicet Theorica est supple nobilior, quod probat, quia est *circa honorabilissimum entium. Unaquæque enim scientia dicitur melior, et deterior secundum proprium subjectum scibile;* quia igitur ista scientia est de nobilissimo subjecto, ideo ipsa est nobilissima simpliciter. Deinde cum dicit:

Dubitabit autem utique quis, utrum entis inquantum ens scientiam universalem oportet poni, aut non? Mathematicarum quidem unaquæque circa unum aliquod genus determinatum est. Quæ autem universali conveniunt de omnibus. Siquidem igitur naturales substantiæ primæ entium sunt, et naturalis utique prima scientiarum erit. Si autem est altera natura et substantia separabilis et immobilis; alteram et necesse scientiam ipsius esse, et priorem naturali, et universalem eo quod priorem.

59, Comparat hanc scientiam ad alias penes universalitatem, dicens quod *dubitabit aliquis utrum* supple hanc scientiam, quæ est de entibus divinis, *oportet ponere scientiam universalem entis inquantum ens, aut non;* et probat quod sic per divisionem, dicens quod *unaquæque scientiarum Mathematicarum, est circa aliquod unum genus determinatum*, quæ est supple scientia *universalis communiter de omnibus*, et per consequens nulla scientia Mathematica est universalis omnium entium. Et subdit: *siquidem igitur substantiæ naturales*, scilicet quæ sunt mobiles et sensibiles *sunt primæ entium*, sequitur quod *et scientia naturalis erit utique prima scientiarum*, quia penes ordinem subjectorum est ordo scientiarum. *Si autem est natura, et substantia separabilis*, supple a naturalibus, *et immobilis, necesse est ipsius alteram esse scientiam et priorem naturali, et etiam universalem eo quod priorem*, quia eadem est scientia, quæ speculatur prima entia, puta substantias immateriales; et quæ est universalis considerans de omni ente inquantum ens, quia istæ substantiæ separatæ sunt causæ, et principia entis inquantum ens, ut jam dictum fuit sæpe. Quare igitur nec naturalis, neque Mathematica est scientia universalis. De practicis etiam scientiis patet quod nulla earum est universalis; relinquitur ergo a divisione, quod ista sit universalis considerans de omni ente.

Sola M… physic… univers… et in u… versali… siderat… cet pr… commu… et com… niter p… pria

SUMMÆ TERTIÆ

CAP. II.

Nullam scientiam agere de ente

per accidens, nec de ente vero, neque de fortuna et casu.

SUMMARIUM.

Scientiam non agere de ente per accidens, nec de ente vero, de quo lib. 6. text. 4. vide Doct. ibi q. 2. explicat duos modos entis per accidens; quomodo Sophista maxime versatur circa fallaciam accidentis, explicat bene Doctor hîc et supra, lib. 6. text. 4.

Text. com. 7. Quoniam autem simpliciter ens secundum plures dicitur modos, quorum unus est, qui secundum accidens dicitur, considerandum primo de sic ente.

60. Sermo de ente imperfecto, et primo de ente per accidens. Postquam collegit quædam de consideratione hujus scientiæ, et quædam de differentia hujus scientiæ ad alias; hîc, ut dicebatur, resumit et recolligit Philosophus ea quæ dixerat de ente imperfecto in sexto hujus, et in libro Physicorum. Circa quod duo facit. Primo determinat de ente per accidens. Secundo de motu. Secunda ibi : *Est autem hoc quidem.* Prima in duas. Primo resumit quæ dixerat de ente per accidens. Secundo ea quæ dixerat de causa per accidens in 2. Phys. Secunda ibi : *Quia autem gratia hujus.* Prima in duas. Primo proponit intentum. Secundo exequitur de intento, ibi : *Quia quidem autem ens nulla.* Dicit ergo, quod *quoniam autem ens simpliciter*, id est, communiter sumptum, *dicitur secundum plures modos, quorum unus est, qui dicitur secundum accidens*, id est, ens per accidens *considerandum est de sic ente* per accidens, *primo*, id est, antequam de ente per se, id est de quo agetur in consequentibus. Deinde cum dicit :

Quod quidem igitur nulla traditarum scientiarum negotiatur circa accidens, palam. Neque enim ædificativa considerat, quid accidet utentibus domo, puta si triste, aut contrarie, habitabunt; neque textiva, coriativa, neque coquinaria. Quod autem secundum ipsam propriam, unaquæque harum considerat scientiarum solum, hoc autem est proprius finis.

Exequitur de intento. Circa quod duo facit. Primo determinat de ente per accidens. Secundo removet tam ipsum, quam ens verum a consideratione hujus scientiæ. Secunda ibi : *Quia autem ut vere ens.*

Ad evidentiam primi notandum est quod, ut dictum est in 6. hujus, ens per accidens sumitur dupliciter. Uno modo ut ly *per accidens* privat perseitatem entitatis rei in se acceptæ, ut est compositum ens ex rebus diversorum generum, ut homo musicus. Alio modo ut ly *per accidens* privat perseitatem entitatis rei non absolute, sed in comparatione ad aliquam causam aliud intendentem, eo modo quo inventio thesauri dicitur per accidens in comparatione ad fodientem fossam. Secundum ergo hæc, ista pars dividitur in duas : quia primo agit a proprietate loquendo de ente per accidens primo modo. Secundo de ente per accidens secundo modo. Secunda ibi : *Quia autem neque contingens.* Prima in duas secundum quod dupliciter probat, quod nulla scientia est de ente per accidens. Primo quidem hoc probat inductive. Secundo syllogistice. Secunda ibi : *Nec inquantum musicum.* Dicit ergo, *quod quidem nulla traditarum scientiarum negotiatur circa accidens*, id est, ens per accidens primo modo, *palam est* ex dictis ; *nec enim ars ædificativa considerat quid accidet utentibus domo*, quam

(Marginal notes: Ens per accidens duplex. — Quod nulla scientia est de ente per accidens primo modo probat dupliciter.)

supple facit, *puta si habitabunt in ea homines triste aut contrarie*, id est, delectabiliter. Iterum *nec ars textiva, nec coriaria, nec coquinaria*, supple considerant ea quæ accidunt, puta vel utentibus panno contexto quantum ad textivam, vel utentibus sotularibus, quantum ad coriariam. *Quod autem est proprium*, scilicet subjectum *secundum ipsam* scientiam, *illud quoque considerat unaquæque scientiarum* demonstrando, scilicet proprias passiones de proprio subjecto, *et hoc est proprius finis*, quem supple quælibet scientia intendit. Deinde cum dicit :

Finis scientiæ cujusque quis.

61. Neque inquantum musicum et Grammaticum, neque existentem Musicum, quia factus Grammaticus ; simul erant ambo, prius non ens, quod autem non semper ens factum, et hoc, quare simul Musicus factus est, et Grammaticus. Hoc autem nulla quærit confessæ existentium scientiarum nisi Sophistica, circa accidens enim hæc sola negotiatur. Propter quod Plato non male dixit, dicens circa non ens Sophisticam versari.

Nulla scientia considerat ens per accidens.

Probat idem syllogistice, et intendit talem rationem : Omnis scientia speculatur ens secundum rem; sed ens per accidens non est ens secundum rem, ergo, etc. Probatio minoris : quia omne ens secundum rem, quod nunc est, et non semper fuit est factum, ut patet de aliquo, qui prius fuit Musicus, et prius non fuit Grammaticus; nam nunc est Musicus Grammaticus, et prius non fuit Musicus Grammaticus, et tamen non est factus Musicus Grammaticus, sed Grammaticus tantum; ergo Musicum Grammaticum, quod est quoddam ens per accidens primo modo, non est secundum rem. Dicit ergo, quod *nec inquantum Musicum Grammaticum neque existentem Musicum*, id est, quod Musicus est Grammaticus non tamen inquantum Musicus ; *quia si* supple Musicus *est factus Grammaticus*, *simul erit* supple Musicus Grammaticus, *prius* hæc *non ens ambo*, id est, non erant prius hæc ambo simul, scilicet Musicus Grammaticus ; *quod autem non semper ens est*, et supple *factum* est, oportet quod sit factum, *hoc*, scilicet quod modo est, *quare musicus simul factus est et Grammaticus*, si supple modo est musicus et Grammaticus et non semper fuit ; quod tamen falsum est, ut ostensum est, quia jam præfuit Musicus, et ideo non fuit factus nisi Grammaticus tantum. Ex quo infert : *hoc autem*, scilicet ens per accidens, *nulla quærit confesse*, id est, manifeste *existentium scientiarum nisi Sophistica ; hæc enim sola*, scilicet Sophistica *negotiatur*, supple quam maxime *circa accidens* quia maxime utitur fallacia accidentis, qua etiam sapientes maxime falluntur ex primo Elenchorum ; propter quod *Plato non male dixit*, dicens *Sophisticam circa non ens versari*, quatenus scilicet circa ens per accidens versatur.

Quid fie[ri] recte dic[a]tur.

Sophistic[a] quam ma[xime] con[si]derat e[ns] per acci[dens]. Acciden[s] est locu[s] aptissim[us] ad deci[piendum] etiam sapiente[s]. 1. Elenc[h.] c. 4.

Notandum, quod ista propositio Philosophi, quod *omne quod nunc est, et prius non fuit, factum est*, videtur habere instantiam in generatione simpliciter, quia licet substantia composita sit facta, tamen aliquid ejus præfuit, scilicet materia. Sed sciendum, quod materia existit non quasi actu ens, sed quasi potentia ens ; et quia generatio terminatur ad compositum per se ex 7. hujus, text. com. 27. et infra, ideo tota sub-

Aliqui[d] substant[iæ] composi[tæ] præfui[t]. Tollit i[n]stantiam

stantia composita ad generationem terminata dicitur esse nunc, et prius non fuisse, quia ejus materia, etsi præfuit, non tamen præfuit, ut aliquid ejus, nisi solum in potentia. Sed in proposito verificatur propositio, ut Musicus factus Grammaticus, præfuit Musicus etiam in actu; et ideo non est generatus Musicus Grammaticus, sed Grammaticus tantum. Deinde cum dicit :

...generationem terminans.

Quod autem neque contingens est esse accidentis scientiam, manifestum erit tentantibus scire quid est accidens. Omne itaque dicimus esse hoc quidem semper et ex necessitate ; necessitate autem non secundum violentiam dicta, sed secundum quod utimur, in his quæ secundum demonstrationes ; hoc autem ut in plus, hoc vero neque ut in plus, neque semper et ex necessitate, sed ut contingit, puta sub Cane fiet utique frigus. Sed hoc neque ut semper et ex necessitate, neque ut in plus sit, accidet tamen aliquando utique. Est itaque accidens quod fit quidem, non autem semper, neque ex necessitate, neque ut in plus. Quid quidem igitur est accidens dictum est.

62. Agit de ente per accidens secundo modo. Circa quod duo facit. Primo ostendit quod nulla scientia tractat de ente per accidens secundo modo. Secundo removet errorem negantium a rebus tale ens esse per accidens. Secunda ibi : *Quoniam autem secundum accidens.* In prima parte intendit talem rationem : Omnis scientia speculatur ea quæ sunt semper, vel frequenter ; sed ens per accidens non est semper, vel frequenter, ergo nulla scientia speculatur de tali ente. De ista ratione primo proponit minorem. Secundo majorem ibi : *Quia autem non est.* Dicit ergo, quod *tentantibus* *scire quid est accidens*, id est ens per accidens, *manifestum erit quod nec* erat *contingens scientiam esse* circa accidens. Et subdit quamdam trimembrem divisionem, dicens quod *omne itaque*, quod est, *dicimus esse hoc quidem semper, et ex necessitate ; non autem necessitate dicta secundum violentiam sed secundum quod utimur necessitate in his quæ secundum demonstrationes;* et hoc est necessarium quod impossibile est aliter se habere, puta triangulum habere tres, tale necessarium concluditur per demonstrationem ex primo Posteriorum text. 5. et 7. et inde. *Hoc autem ut in plus*, id est, quod quædam sunt ut frequenter, puta quod pluat in hyeme ; hoc enim non est semper de necessitate, *sed est ut frequenter. Hoc autem*, id est, quædam alia *nec sunt, ut in plus*, id est, frequenter, *nec semper, et ex necessitate, sed ut contingit*, id est, ut raro, *puta sub Cane*, id est, in diebus Canicularibus *fiet utique frigus ; sed hoc nec fit ut semper, et ex necessitate neque ut in plus*, id est, frequenter, aliquando *tamen utique accidet* ut sit frigus. Et subdit : *est itaque accidens*, id est, ens per accidens *quod fit quidem, non semper autem, neque ex necessitate, neque ut in plus.* Concludit ergo, *quid igitur est* ens per *accidens dictum est*, scilicet quod fit non semper, nec frequenter, sed ut raro ; et hoc per comparationem ad aliquam causam, quæ alium effectum intendit, et non illum. Deinde cum dicit :

...ente per accidens secundo modo non est scientia.

Minor.

Quid sit ens per accidens secundo modo.

Necessitas duplex.

Quia non est autem scientia talis, palam. Scientia quidem enim omnis semper entis, aut in plus; accidens autem in neutro horum est.

Major. 63. Ponit majorem rationis cum conclusione, dicens *quia autem non est scientia talis*, scilicet entis per accidens *palam est*, *enim* pro quia, *omnis scientia est entis quod est semper, aut in plus*, id est frequenter, hæc fuit major; *accidens autem*, id est, ens per accidens *in neutro est horum*, quia evenit ut raro, ut præostensum est. Ex quo sequitur quod non erit scientia de eo.

SUMMARIUM.

Refutat tollentes omnino ens per accidens, eorumque responsionem, removetque in speciali tam ens per accidens, quam ens verum a consideratione hujus scientiæ. De quo actum est 6. hujus text. 11.

Quia autem secundum accidens entis, non sunt causæ, et principia talia qualia quidem secundum se entis, palam. Erunt enim omnia ex necessitate, si enim hoc quidem est hujus entis; hoc autem hujus, hoc autem non, ut contingit, sed ex necessitate erit; et cum hoc erit causa usque ad ultimum dictum causatum; hoc autem erat secundum accidens. Quare ex necessitate omnia erunt, et quod utrumque contingit, et accidere, et fieri, et non omnino ex generatis aufertur.

Removet quemdam errorem quorumdam, qui tale ens per accidens ab entibus auferebant. Circa quod duo facit. Primo ostendit propositum. Secundo excludit cavillosam responsionem. Secunda ibi : *Et si non existens.*

Excludit errorem negantium ens per accidens secundo modo. Ad evidentiam primi notandum est quod, ut dictum fuit 6. hujus text. com. 7. et circiter, opinio fuit quorumdam, quod cujuslibet entis esset aliqua causa per se, qua posita in esse necessario sequeretur effectus; quod si verum esset, tunc nullus effectus eveniret per accidens, nec præter intentionem causæ, et ideo tollitur ens per accidens secundo modo. Hunc ergo errorem improbat Philosophus per talem rationem, quia si sic; ergo omnia evenirent de necessitate; consequens est falsum, ergo et antecedens. Hanc ergo rationem exponit Philosophus, dicens quod *autem entis secundum accidens non sunt causæ, et principia talia,* scilicet per se, qualia sunt entis secundum se, ut supple dicunt quidam, *palam* est; *enim* pro quia, si supple ens per accidens habet causas, sicut illi dicunt, *erunt omnia ex necessitate*, quod sic declarat : *si enim hoc quidem est*, supple causa *hujus entis*, puta alicujus entis, puta alicujus effectus futuri; *hoc autem hujus*, id est, ille effectus est causa alterius, *hoc autem non ut contingit*, id est, non quocumque modo, *sed erit ex necessitate,* id est, quod posita causa necessario sequitur effectus, cujus *hoc erit causa, et hoc usque ad ultimum dictum causatum; hoc autem erat*, id est, ponebatur esse *secundum accidens*, et per consequens, quod ponitur per accidens erit *ex necessitate*. Quare sequitur, quod *omnia erunt* de necessitate, *et quod auferetur omnino ex generatis*, id est, ex rebus quæ fiunt, *contingit quod utrumque*, id est, ad utrumque contingit, *et accidit fieri*, quæ omnia sunt absurda secundum Philosophiam.

Habet pr[...] inconve[...]nienti[...] omnia [...] necessita[...] evenire quod tam ex dicti ejus alii sequitur

64. Notandum, quod ut jam declaratum fuit sexto hujus, si cujuslibet effectus ponatur causa per se, qua posita necessario ponitur effectus, ut dixerunt quidam, omnia evenirent de necessitate. Nam propter istam necessariam connexionem si aliquod præteritum, vel præsens

sit causa alicujus effectus futuri, puta si comedere, vel comedisse inordinate sit causa sitis, posita causa secundum te necessario ponitur effectus. Iterum sitis sit causa exeundi domo, puta pro haurienda aqua, tunc ut prius, si iste sitit, necessario domum exit. Iterum exitus domus est causa incidendi in latrones, qui occidunt eum; ergo a primo ad ultimum, si iste comedit inordinate, necessario occiditur; et sic per istum modum tollitur ens per accidens a rebus, si omnia de necessitate evenirent, quod est inconveniens. Deinde cum dicit :

65. Et si non existens, sed quæ sit causa supponatur, eadem accident. Omne enim ex necessitate fiet. Si enim cras eclipsis fiet, si hoc fuerit; hoc autem si alterum aliquod, et hoc si aliud; et hoc itaque modo a finito tempore eo quod a nunc usque cras ablato tempore veniet, et quandoque ad existens. Quare siquidem hoc est, omnia ex necessitate quæ post hoc fient, ut omnia ex necessitate fiant.

[E]xcludit [c]avillatio[n]em. Excludit quamdam cavillosam responsionem, diceret enim forte aliquis, quod causa contingentium futurorum non est jam posita, ut præsens, vel præterita, ut prius de præterita siti supponitur, sed adhuc est futura et contingens; et ideo adhuc sunt effectus contingentes, et non eveniunt de necessitate. Hoc autem excludit dicens quod *eadem*, scilicet inconvenientia accidunt, *et si non existens,* id est, dato quod causa futurorum non existat præsens, vel præterita, *sed quæ sit causa supponatur*, scilicet futura, omne enim fiet ex necessitate, sicut prius; quia supple ista causa futura erit futura in aliquo tempore distante determinate a præsenti nunc, puta *si cras eclipsis fiet*, quæ scilicet est causa multorum futurorum contingentium *si hoc fuerit*, et propter aliquam causam existentem, *hoc autem si aliquid alterum, et hoc si aliud. Hoc itaque modo*, supple per ablationem causarum, ablato tempore ab *eo tempore finito*, quod est a præsenti *nunc* usque ad eclipsim fiendam *veniet quandoque ad existens*, id est, ad aliquam causam nunc præsentem, quia omne tempus finitum finitur, et terminatur sive tollitur quoddam finito aliquoties ablato. *Quare siquidem hoc est*, id est, si hæc causa præsens ponitur; ergo *omnia quæ* sunt *post hoc*, id est, omnes effectus futuri post istam causam præsentem *fiunt ex necessitate, et sic omnia fiunt*, et veniunt *ex necessitate;* et ideo sequitur idem inconveniens, quod prius. Deinde cum dicit :

Finitum finito toties ablato finitur.

Quod autem ut vere ens, et secundum accidens; hoc quidem est in complexione mentis, et passio in hac; propter quod circa sic quidem ens non quæruntur principia; circa autem quod extra ens et separabile; hoc autem non necessarium, sed infinitum. Dico autem quod secundum accidens; talis autem inordinatæ, et infinitæ causæ. 66.

Removet tam ens per accidens, quam ens verum a consideratione hujus scientiæ dicens *quod autem est ut vere ens*, id est ens verum, quod consistit in compositione et divisione, et *etiam* ens *secundum accidens*. *Hoc quidem* scilicet ens verum est, id est, *consistit in complexione mentis*, id est, in compositione intellectus, *et est passio in hac*, id est, in compositione intellectus; *propter quod circa*

Tam per accidens, quam verum ens removet a consideratione Metaphysici, sed differenter.

sic quidem ens, id est ens verum, *non quærantur principia*, supple in ista scientia, *quia circa* ens, *quod est extra animam, et separabile*, ut prædictum est, speculatur supple tantum ista scientia. *Hoc autem*, scilicet quod est ens per accidens *non est necessarium, sed infinitum*, id est, indeterminatum, et ideo talis entis *sunt causæ inordinatæ*, scilicet ad invicem, *et infinitæ*, id est indeterminatæ, et ratione hujus, ista scientia nonspeculatur de tali ente, cum omnis scientia procedat per causas ordinatas et determinatas.

Notandum, quod omnia præcedentia ab isto loco : *Omnis autem scientia quærit*, usque hîc, habentur perfectius sexto hujus, et quantum ad textum Philosophi, et quantum ad ejus expositionem. Ideo quærantur ibi, quia ibidem dicta sunt, quæ circa istam materiam dicenda videbantur.

SUMMARIUM.

Explicat bene casum et fortunam, de quo egit l. 6. text. 5. et 2. Phys. Vide Doct. quodlib. ult. et lib. 6. hujus q. 2. qui hîc bene explicat casum correspondere naturæ, et fortunam proposito; item eamdem causam, diverso respectu, esse per se et per accidens.

Quod autem gratia hujus, in his quæ a natura fiunt, et a mente est.

Resumit dicta in Physicis de per accidens secundo modo, seu de fortuna. Agens propter finem, duplex.

Recolligit quæ dicta sunt 2. Physicor. de causa per accidens, quæ est fortuna. Circa quod duo facit. Primo ostendit de fortuna quid sit. Secundo qualis causa sit. Secunda ibi : *Causæ autem infinitæ*. Prima in tres. Primo præsupponit quoddam. Secundo ex hoc venatur fortunæ definitionem. Tertio infert quamdam conclusionem. Secunda ibi : *Fortuna autem est*. Tertia ibi : *Propter quod circa eadem*. Dicit ergo, quod *illud quod est gratia hujus*, id est, aliquid esse propter finem est *in his quæ fiunt a natura*, et quæ fiunt *a mente*, id est, ab intellectu ; nam, et agens a natura, et agens a proposito agunt propter finem, ut probatur 2. Physic. text. com. 49. et inde. Deinde cum dicit :

Fortuna autem est quando aliquid horum fuerit secundum accidens. Sicut enim et ens est, hoc quidem secundum se ; hoc autem secundum accidens, sic et causa. Fortuna autem causa secundum accidens in factis secundum electionem eorum, quæ gratia hujus. 67.

Ens, et causa duplex.

Ex illo præmisso venatur definitionem fortunæ, dicens quod *fortuna est* in his *quando aliquid horum*, supple quæ fiunt propter finem, *fiunt per accidens. Sicut enim, et ens, hoc quidem est secundum se ; hoc autem est secundum accidens, sic et causa*, quia supple quædam est causa supple per se, quædam per accidens. Ex quo infert definitionem fortunæ, dicens quod *fortuna autem est causa secundum accidens in factis secundum electionem*, id est, a proposito *eorum quæ fiunt gratia hujus*, id est, propter finem.

Fortuna quid?

Fortuna proposito, et casus naturæ correspondent.

Notandum, quod cum natura et propositum sint duæ causæ agentes propter finem, et sint causæ per se, eis correspondent aliæ duæ causæ per accidens, scilicet casus et fortuna, ut patet ex 2. Physic. text. com. 50. et inde ; ita quod fortuna correspondet, et reducitur ad agens a proposito, puta si aliquis a proposito et per electionem fodiat foveam pro plantanda plan-

ta, et inveniat thesaurum, ista inventio thesauri dicitur effectus fortuitus. Casus autem reducitur, et correspondet ad naturale agens, puta si tripes cadens stet; ideo dicitur 2. Physic. text. com. 60. quod tripes cecidit, et a casu stetit; bene ergo ait Philosophus, quod fortuna est causa per accidens, in his quæ fiunt propter finem, et secundum electionem, id est a proposito.

idem ad diversa mparata ausa est er se et per accidens oppositum fortuna l natura t casus.

Et est advertendum, quod una et eadem causa comparata ad diversos effectus dicitur causa per se, et causa per accidens, puta fortuna vel casus. Dicitur causa per se respectu effectus quem intendit; sed dicitur causa fortuita, vel casualis respectu effectus quem non intendit. Exemplum, idem domificator est causa per se domus, quia illam facere intendit; et est fortuita et per accidens respectu delectationis, vel tristitiæ quæ accidit habitantibus in domo, quia illam non intendit. Similiter eadem causa naturalis, quæ est per se respectu effectus quem intendit, dicitur etiam casus respectu effectus præter ejus intentionem. Deinde cum dicit :

Propter quod circa eadem fortuna, et mens. Electio enim non sine mente.

quibus fortuna.

Infert ex prædictis quamdam conclusionem, dicens : *propter quod* quia supple sic est, quod fortuna est in factis secundum electionem; electio autem est a mente, id est ab intellectu, cointelligendo voluntatem, ut declaratum est 9. hujus, in quadam quæstione; ideo *circa eadem sunt fortuna et mens. Enim* pro quia, *electio non est sine mente,* ideo dicitur 2. Physic. text. com. 59. quod fortuna non est in his quæ carent ratione , ut sunt lapides, plantæ, bruta , et etiam pueri, quamdiu carent usu rationis. Deinde cum dicit :

quibus rtuna et mens.

Causæ autem infinitæ, a quibus utique 63.
fiet quod a fortuna. Propter quod incerta humanæ cognitioni, et causa secundum accidens, simpliciter autem nullius.

Ostendit de fortuna qualis sit, ostendit tria de fortuna. Primo quod est causa incerta. Secundo quando est bona, et quando est mala. Tertio quod non est causa prima, sed posterior. Secunda ibi : *Bona autem fortuna.* Tertia ibi : *Quoniam autem nullum.* Dicit ergo, quod *causæ sunt infinitæ a quibus utique fiet quod* fit *a fortuna*, ut patet in exemplo dicto; nam aliquis potest invenire thesaurum fodiendo terram, vel ad plantandum, vel inveniendam aquam, vel ad faciendum sepulchrum, et sic de infinitis. *Propter quod quia* supple omne infinitum *est ignotum*, ideo fortuna est *incerta humanæ cognitioni, et est aliqua causa secundum accidens; nullius autem est causa simpliciter*, id est per se. Deinde cum dicit :

Fortuna est causa incerta.

Bona autem fortuna et mala cum bonum, aut malum evenerit. Prosperitas autem, et infortunium circa magnitudinem horum.

Ostendit quando fortuna est bona, et quando mala, dicens quod *bona autem fortuna et mala* dicitur *cum bonum, aut malum evenerit*, scilicet fortuitu, reddendo singula singulis, εὐτυχία *autem* id est, eufortunium, *et infortunium dicitur circa magnitudi-*

Fortuna alia bona, alia mala, et excessuum talium nomina.

nem horum, puta si sit magnum malum quod evenit a fortuna, infortunium dicitur; si autem sit magnum bonum, dicitur eufortunium, ab eo quod est bonum. Deinde cum dicit :

Quoniam autem nullum secundum accidens prius his quæ secundum se. Neque igitur causæ per accidens causis per se erunt priores. Si igitur fortuna, aut casus causa cœli; prius intellectus causa et natura.

Per accidens tale est posterius per se tali et ad ipsum habet reduci.

Ostendit quod fortuna non est causa prima rerum, sed posterior, dicens quod *quoniam nullum secundum accidens est prius his quæ sunt secundum se; nec igitur* supple *causa* per accidens est prior supple *quam causa per se.* Si igitur fortuna aut casus, quæ sunt causæ per accidens, sint *causa cœli*, ut quidam antiqui putaverunt, oportet quod *prius sint causa intellectus* et natura, quæ sunt causæ per se, et ad quas *casus et fortuna reducuntur*, ut præostensum fuit.

SUMMA QUARTA.

De motu ejusque divisionibus, et infinito, deque definitionibus aliquorum terminorum, de quibus in 3. et 5. Physicorum.

CAP. I.

De motu, ejusque definitione.

SUMMARIUM.

Recapitulat dicta de motu et mobili 3. et 5. Physicorum. Ponit quatuor entis divisiones, ex quibus concludit motus definitionem, quam inductive per singulas particulas bene explicat et probat. Lege Doctor. hîc et 4. d. 12. quæst. 4. numero 26.

Est autem quidem hoc actu solum, hoc autem potentia; hoc autem potentia, et actu; hoc quidem ens; hoc autem quantum; hoc autem reliquorum. Non est autem aliquid motus præter res, permutatur enim semper secundum entis Categorias. Commune autem in his nullum est, quod neque in una Categoria. Unumquodque autem dupliciter existit omnibus, ut puta quod hîc illud quidem forma ipsius, hoc autem privatio. Et secundum quale, hoc quidem album, hoc autem nigrum. Et secundum quantum, hoc quidem perfectum, hoc autem imperfectum. Et secundum lationem, hoc quidem sursum, hoc autem deorsum, hoc autem leve, hoc autem grave. Quare motus, et permutationis tot species quot èntis. Text. com. 8.

69. Recolligit dicta in Physicis de motu et mobili.

Postquam Philosophus recollegit ea quæ dicta erant de ente per accidens 6. hujus, nunc recolligit quæ dicta sunt de motu, et de mobili 3. Physic. Circa quod tria facit. Primo determinat de motu. Secundo de mobili. Tertio exponit quædam concomitantia motum. Secunda ibi : *Immobile autem.* Tertia ibi : *Simul autem secundum locum.* Prima in tres. Primo determinat de motu secundum se. Secundo de infinito quod est quædam passio motus. Tertio dividit motum in suas species. Secunda ibi : *Infinitum autem*, Tertia ibi: *Permutatur autem.* Prima in duas. Primo inquirit de motu quid sit. Secundo in quo sit. Secunda ibi : *Et quod est motus in mobili.* Prima in tres. Primo venatur definitionem motus via divisiva. Secundo via inductiva. Tertio via remotiva, scilicet excludendo opinionem aliorum de motu. Secunda ibi : *Quia autem vera dicimus.* Tertia ibi : *Quod autem bene dictum est.* Prima in duas. Primo præmittit quasdam divisiones. Secundo ex illis concludit definitionem motus. Secunda ibi : *Di-* 1. Divisio.

Sermo de motu.

Entium aliud actu tantum, aliud potentia solum, aliud capit utrumque.

viso autem. Primo ergo ponit quatuor divisiones, quarum prima est, quod ens quoddam est *in actu tantum*, quoddam *potentia* tantum, quoddam partim sic et partim sic. Dicit ergo, quod *est autem hoc quidem actu solum*, puta primum movens. Vel magis secundum intentionem litteræ, aliquod habens formam in actu, quod ut sic, solum est in actu, quia non potest esse in potentia ad id quod jam habet. *Hoc autem*, id est, aliud est ens in potentia solum, puta prima materia quantum est de se, quæ ut sic nullum habet actum formaliter, sed est in pura potentia ad formam; similiter quodlibet subjectum carens aliqua forma, quam est aptum habere, quia ut sic est in pura potentia ad illam formam. *Hoc autem*, id est, aliud est ens in potentia et actu simul, puta aliquod subjectum habens unam formam actu, et carens alia ad quam est in potentia. Vel etiam respectu ejusdem formæ, puta cum aliquid jam movetur ad formam, quia jam habet actu aliquid illius formæ, et tamen est in potentia ad ulteriorem gradum ad quem tendit. Omne enim quod movetur, partim est in termino a quo, et partim in termino ad quem. Secunda divisio est, quod ens dividitur per decem Genera, dicens quod *hoc quidem est ens* supple substantia, *hoc autem quantum*, id est Quantitas, *hoc autem reliquorum*, scilicet Prædicamentorum. Tertia divisio, imo non est divisio, sed est quoddam necessarium, quod præmittit; est *quod motus non est aliquid præter res*, quia, scilicet non est aliquid realiter distinctum a forma secundum quam est motus; sed motus realiter est ipsa forma fluens, ut dicit Commentator 3. Physicorum cap. 4. Ideo subdit quod supple unumquodque *permutatur semper secundum Categorias*, id est Prædicamenta *entis*; his autem, scilicet decem Prædicamentis *nullum est commune*, scilicet ut genus, quod *neque in una Categoria*, id est, quod non sit in aliquo Prædicamento. Si igitur motus est in re alicujus Prædicamenti, sequitur quod sicut Prædicamenta non habent aliquod genus commune, sic nec est aliquod genus commune omnibus motibus; nec motus est aliquod Prædicamentum ab aliis distinctum, sed est in aliquo Prædicamentorum, saltem per reductionem.*

[2] Divisio decem genera rerum.

[3] Divisio. Vel præmissum necessarium.

Motus realiter est forma fluens.

4. Divisio. In omni genere datur perfectum, et imperfectum, saltem in quo est motus. Avic. 4. Met. c. 1.

Quartum quod præmittit est, quod unumquodque dupliciter existit in omnibus, id est in *unoquoque genere*, scilicet secundum perfectionem et imperfectionem, ut puta supple in genere substantiæ hoc quidem ipsum est *ut forma ipsius, hæc autem privatio. Et secundum quale*, id est, in genere Qualitatis; *hoc quidem album* est supple, ut perfectum in genere coloris; *hoc autem nigrum*, quod habet rationem imperfecti in eodem genere. Similiter *secundum quantum*, hoc quidem *est perfectum*, puta magnum; hoc *autem imperfectum*, puta parvum. *Et secundum lationem*, id est in Ubi, in quo est motus localis, *hoc quidem est sursum; hoc autem deorsum; hoc autem leve; hoc autem grave*, ut per leve intelligatur illud quod actu supereminet, et per grave id quod actu subsidet, et patet quod unum istorum habet rationem imperfecti. Ratio

hujus divisionis assignatur, quia omne genus dividitur per contrarias differentias, ex 10. hujus, text. com. 13. et inde. Contrariorum alterum semper habet rationem perfecti et habitus, alterum rationem imperfecti et privationis, ut ibidem ostensum est, text. com. 16. et circiter; et ideo bene dicitur quod dupliciter aliquid est in genere, scilicet vel sicut perfectum, vel sicut imperfectum. Ultimo ex omnibus præcedentibus concludit : *quare tot sunt species motus, et permutationis quot entis*, supple acquisiti per motum; licet enim motus non sit in quolibet genere, ut inferius ostendet, tamen eo ipso quod motus non est aliquid præter res, distinctum scilicet realiter, tot sunt motus, quot sunt species entis quod acquiritur per motum. Deinde cum dicit :

Tot species motus quot entis per motum acquisiti. Scot. q. ultim. Post prædic.

70. Divisio autem secundum unumquodque genus, hoc quidem potentia, hoc autem actu, ejus quod potentia inquantum tale est, actum dico motum.

Motus quid ?

Ex præmissis concludit definitionem motus, dicens quod *diviso autem*, supple ente *secundum unumquodque genus*, quia *hoc quidem* est ens in *potentia, hoc autem actu, ejus quod*, scilicet est in *potentia inquantum tale est*, id est, inquantum est in potentia *actum dico motum*. Hæc est ergo definitio motus, scilicet : *Actus entis in potentia, inquantum hujusmodi*. Deinde cum dicit :

Quia autem vera dicimus, hinc palam. Cum enim ædificabile inquantum tale ipsum dicimus esse actu inquantum ædificatur, et est hæc ædificatio; similiter doctrinatio, curatio, ambulatio, saltatio, orbatio. Accidit autem cum fuerit actu eodem, et neque prius, neque posterius; jam potentia entis cum actu ens operatur, non inquantum ipsum, sed inquantum mobile motus est.

Ostendit quid sit motus via inductiva inducendo, scilicet ostendendo per singulas partes definitionis, quod sint bene assignatæ, et dividitur in tres, secundum tres particulas positas in definitione. Primo exponit hanc particulam, quæ est, *entis in potentia*. Secundo istam, quæ est, *inquantum est tale, vel inquantum hujusmodi*. Tertio istam quod *motus est actus*. Secunda ibi : *Dico autem inquantum sic*. Tertia ibi : *Quia quidem enim*. Dicit ergo, quod *palam est hinc*, id est, ex dicendis quod *vera dicimus*, scilicet definiendo motum, ut prædictum est. *Cum ædificabile inquantum tale*, quod scilicet significat aliquid existens in potentia, *dicimus ipsum esse actu inquantum ædificatur, et hæc est ædificatio*, id est, ille actus ad quem reducitur, vocatur ædificatio; *similiter* est in aliis motibus, ut est *doctrinatio, curatio, ambulatio, saltatio et orbatio. Accedit autem*, supple moveri talia *cum fiunt eadem actu*, id est, cum hæc fiunt in actu, *et neque prius, neque posterius*. Ex quo infert quod cum ita sit, sequitur quod motus est alicujus entis in potentia, *cum jam actu in potentia operatur*, id est, reducitur ad actum, *non inquantum ipsum*, id est, non secundum quod actus est secundum seipsum, *sed est inquantum mobile*, id est, possibile moveri, quod est esse in potentia ad moveri.

Inductive declarat quid sit motus et ejus definitionem exponit.

Scilicet et eadem fiunt in potentia.

Scot. q. 1. quodlibet art. 2.

Notandum, quod nihil movetur prius quam incipiat moveri, quia tunc adhuc est in termino *a quo*, 71.

Qualiter motus est actus entis

in potentia et quando dicitur mobile moveri?

nec movetur posterius, vel postquam est in termino *ad quem*, quia tunc jam quiescit; movetur ergo dum se habet medio modo, scilicet cum reducitur ad actum non perfecte; puta ædificabile est in potentia ad ædificari, ita quod dum movetur partim est in actu, licet imperfecto, et partim in potentia quatenus tendit ad perfectionem actus, secundum quem movetur. Motus igitur est actus ipsius mobilis, non secundum quod est in actu, id quod est secundum seipsum, quia sic est in actu priusquam etiam incipiat moveri; et sicut est in actu antequam incipiat moveri, ita etiam est in potentia ad ulteriorem perfectionem, sed secundum quod est in moveri, tendit ad perfectionem, quam nondum habet. Mobile enim dicitur reduci ad actum per motum, non inquantum est in potentia ad terminum motus, quia dum movetur, adhuc remanet in potentia ad terminum motus; sed reducitur per motum ad actum qui respondet huic potentiæ, quæ est posse moveri, quia per motum actu movetur. Patet igitur qualiter motus est actus entis in potentia. Deinde cum dicit :

Dico autem inquantum sic; est enim æs potentia statua, sed tamen non æris actus, inquantum est æs, motus est. Non enim idem esse, et potentiæ alicui. Quoniam si idem erat simpliciter, et secundum rationem, erit utique æris actus, motus quidam, non est autem idem. Palam autem in contrariis. Posse quidem enim sanari, et posse laborare non idem. Etenim si sanari, et laborare idem esset. Subjectum autem, et sanum, et languens, sive humiditas, sive sanguis idem et unum. Quoniam autem non idem quemadmodum neque color idem, et visibile possibilis, inquantum possibile actus motus est.

Exponit ly inquantum in potentia. 72.

Exponit aliam particulam positam in definitione motus, quæ est *inquantum tale*, vel *inquantum hujusmodi*, dicens *dico autem inquantum sic*, id est, inquantum tale, *enim* pro quia, *æs est potentia statua,* ita quod idem est æs, et est in potentia ad statuam, *tamen* secundum diversam rationem, ideo dicit quod *motus non est actus æris inquantum est æs ; non enim est idem esse æri, et potentiæ alicui,* id est, alia est ratio æris inquantum æs, et alia inquantum est in potentia statua, vel aliquod aliud. *Quoniam* pro quia, si supple æs *erat idem simpliciter, et secundum rationem,* scilicet inquantum est æs et inquantum est in potentia, sequitur *utique*, quod motus *erit quidem actus* æris, scilicet inquantum æs, sicut supple est actus æris inquantum est in potentia, quod est falsum. *Non autem est idem* secundum rationem sic, vel sic acceptum, quod probat cum subdit : *Palam autem in contrariis,* id est, in potentia ad contraria. *Posse quidem sanari et posse laborare,* id est, infirmari, *non idem sunt* secundum rationem. *Etenim* pro quia, tunc idem esset *sanari et laborare*, quia ratio potentiæ sumitur ex actu, et licet supple non sit eadem potentia secundum rationem ad utrumque contrariorum, tamen est in eodem subjecto, sicut et ipsum *subjectum est idem* contrariorum. Ideo subdit, quod *subjectum autem unum, et idem est sanum et languens*, *sive* supple illud subjectum sit aliqua *humiditas,* sive *sanguis* in corpore animalis. Concludit ergo

Idem absolute sumptum, et in potentia vel cum potentia non est formaliter idem. Potentiæ contrariorum, licet sint idem subjecto, non tamen formaliter.

quod *quoniam autem non est idem*, scilicet secundum rationem posse sanari et posse laborare; et pari ratione non est idem æs, et in potentia æs, *quemadmodum nec color est idem, et visibile*, quod nominat potentiam ad posse videri; sequitur quod *motus est actus possibilis inquantum est possibile*, id est, entis in potentia, inquantum est in potentia.

73. Declaratio radicalis dictorum. Notandum, quod nihil movetur ad illud, quod est, vel jam actu habet, quia tunc frustra moveretur. Quia igitur æs est actu æs, est tamen in potentia ad formam statuæ; ideo motus non est actus æris inquantum æs, sed inquantum est in potentia ad formam statuæ; quia licet æs et statua idem sint subjecto, sunt tamen distincta secundum rationem, sicut posse sanari, et posse laborare distinguuntur ratione, ut patet ex distinctione actuum quos respiciunt, licet sint idem subjecto, quatenus idem subjectum est potens sanari, et potens laborare. Ex quo patet quod motus est actus entis in potentia, non quocumque modo, sed inquantum est in potentia.

Potentia duplex. Advertendum autem, quod cum dicitur posse sanari, et posse laborare non sunt idem, Philosophus loquitur de potentia, ut dicit respectum, non fundamentum respectus, quia fundamentum est idem utriusque, puta aliquis humor vel sanguis. Respectus autem sunt diversi, alias cum relationes correlativorum commultiplicentur terminis, sequeretur quod termini ad quos istæ potentiæ dicuntur, puta sanari et laborare, essent idem, ut arguitur in littera, quod tamen est manifeste falsum. Deinde cum dicit :

Quod quidem enim est hic, et quod accidit tunc moveri quando fuerit actu sic; et nec prius nec posterius, palam. Contingit enim unumquodque aliquando quidem actu esse, aliquando autem non, puta ædificabilis inquantum ædificabile; et ædificabilis actus inquantum ædificabile, ædificatio est. Aut enim hæc domus est, aut ædificatio actus; sed cum domus fuerit, non adhuc ædificabile erit, ædificatur autem ædificabile. Necesse igitur ædificationem actum esse, ædificatio autem motus quidam. Eadem autem ratio, et in aliis motibus. 74.

Exponit qualiter motus est actus. Exponit tertiam particulam definitionis, scilicet quod motus sit actus, dicens *quod quidem enim hic*, scilicet motus *est*, supple actus, *et quod tunc accidit moveri*, *quando sic fuerit actu* in mobili, *et nec prius*, *nec posterius, palam* est. *Enim* pro quia, *unumquodque* supple mobilium *contingit aliquando esse actu, aliquando autem non*, *puta ædificabile inquantum ædificabile*, supple potest esse in potentia vel actu, et ædificatio est *actus ædificabilis inquantum ædificabile*. Dicit autem inquantum ædificabile, quia materia domus est in potentia ad duo, scilicet ad formam domus, et ad hoc quod ædificetur, et respectu utriusque competit ipsam quandoque esse in actu quandoque in potentia; tamen potentia ad hoc quod ædificetur, designatur per hoc quod dicitur *ædificabile*. Quando igitur ædificabile ædificatur, tunc fit actu, *et ædificatio est* actus ædificabilis inquantum ædificabile. Unde subdit : *aut hæc domus*, id est, forma domus est supple *actus* ipsius *ædificabilis*, aut ipsa *ædificatio*, cum cuilibet potentiæ respondet aliquis actus; sed supple forma domus non

Materia domus est in potentia ad duo. Al. contingit.

Ædificatio et non forma ædificabilis est actus ejus

est actus ædificabilis inquantum ædificabile, *quia cum domus*, id est, *cum forma* domus *fuerit* introducta, non *adhuc erit ædificabile*, sed jam supple erit ædificatum; ædificabile autem ædificatur, id est, fit in actu cum ædificatur actu. Infert ergo quod *necesse est igitur ædificationem esse actum. Ædificatio autem est quidam motus*, et per consequens motus est actus ædificabilis. Et subdit : *eadem est ratio, et in aliis motibus*. Patet igitur ex omnibus prædictis, quod motus est actus in potentia, inquantum est in potentia.

Quid essentiale, et quid additum in definitione motus continetur ?

Notandum, quod quia motus est quædam forma mobilis ut subjecti, ideo habet definiri per subjectum, ut per additum, sicut et omnis forma, sive substantialis, sive accidentalis; et ideo quædam eorum quæ ponuntur in definitione motus se tenent ex parte subjecti, quædam ex parte quidditatis ipsius motus. Nam prima particula quæ est *actus*, ponitur in ejus definitione quasi genus, et pertinet ad essentiam motus, nam motus intrinsece, et essentialiter est actus. Aliæ duæ particulæ, quæ sequuntur, sunt quasi differentiæ extrinsecæ, et tenentes ex parte subjecti mobilis, quod est ens in potentia, sicut patet.

SUMMARIUM.

Probat definitionem datam, rejiciendo aliorum opiniones de motu eorumque motiva.

Quod autem bene dictum est, palam ex quibus alii dicunt de ipso, et ex eo quod non facile est aliter definire ipsum. Neque enim in alio aliquis genere poterit ponere utique ipsum.

Ostendit quid sit motus, et definitionem motus, esse bene assignatam, removendo scilicet et improbando opinionem aliorum de motu. Circa quod duo facit. Primo proponit intentum. Secundo declarat ipsum. Secunda ibi : *Palam autem ex quibus*. Dicit ergo, *quod autem bene dictum est*, quid supple sit motus, *palam* est *ex quibus alii dicunt*, id est, ex his quæ alii dicunt *de ipso*, scilicet motu, definientes ipsum; *et etiam ex eo quod non est facile ipsum*, scilicet aliter *definire. Neque enim utique poterit aliquis ponere ipsum* motum *in alio genere*, quam supple in genere actus ut dictum est. Deinde cum dicit : 75.

75. Excludendo opinionem aliorum de motu declarat, et approbat definitionem datam.

Palam autem ex quibus dicunt hi quidem alteritatem, et inæqualitatem, et non ens.

Opinio aliorum de motu, quoad suam definitionem.

Declarat intentum. Circa quod duo facit. Quia primo pertractat aliorum opinionem. Secundo causam opinionis. Secunda ibi : *Causa autem in hoc ponendi*. Prima in duas. Primo proponit opiniones. Secundo improbat ibi : *Quorum nullum*. Dicit ergo, quod *palam* videtur *ex quibus dicunt* supple alii, quod scilicet motus non potest aliter definiri, nam alii supple dixerunt motum esse *alteritatem*, alii *inæqualitatem*, et alii *non ens*. Deinde cum dicit :

Quorum nullum necesse moveri. Sed nec permutatio, neque in hoc, neque ex his magis quam ex oppositis.

Improbatio dictarum opinionum.

Improbat dictas opiniones dicens, quod prædictæ definitiones motus non sunt convenienter assignatæ, quia non conveniunt motui, neque ex parte subjecti mobilis ; quia si motus esset alteritas, vel

inæqualitas, vel non ens, sequeretur quod omne alterum, vel inæquale, vel non ens moveretur, quod falsum est, *quia nullum horum necesse est moveri*. Potest enim aliquid esse alterum quod non movetur, et sic de aliis. Iterum patet hoc idem ex parte terminorum motus a quo et ad quem, unde subdit, quod *neque permutatio est nec in hoc, nec in his magis quam ex oppositis;* quia, scilicet non est magis motus ad non ens, vel inæqualitatem, vel alteritatem, quam ad opposita horum, nec e converso magis est motus ex his, quam ex eorum oppositis, quia potest esse motus ex non ente ad ens, et e converso, et ex alteritate ad similitudinem, et e converso, et ab inæqualitate ad æqualitatem, et e converso similiter; et sic patet tam ex parte subjecti quam ex parte terminorum motus, definitiones istas non esse proprie assignatas, cum non sint convertibiles cum definito. Deinde cum dicit :

Causa autem in hoc ponendi, quia indefinitum videtur aliquid esse motus. Alterius coelementationis principia, quia privativa sunt indeterminata. Neque enim hoc, neque tale ullum ipsorum, neque reliquorum Prædicamentorum.

76. Causam dictarum opinionum assignat.

76. Pertractat causam opinionum. Circa quod duo facit. Primo eam ponit. Secundo eam excludit. Secunda ibi : *Motusque actus*. Prima in duas. Primo ponit causam opinionum. Secundo motivum causæ. Secunda ibi : *Cur autem videtur*. Dicit ergo, quod *causa autem ponendi*, scilicet motum in hoc, id est, in tali genere, quod scilicet quædam alteritas, aut inæqualitas, etc. est *quia motus videtur esse aliquid infinitum*, id est, indeterminata sunt *alterius coelementationis principia, quia sunt indeterminata, nec enim ullum ipsorum* significat hoc, id est Substantiam, *nec tale*, id est Qualitatem, *nec reliquorum Prædicamentorum*.

Ordo principiorum secundum Pythagoricos est duplex.

Notandum, quod sicut dictum fuit primo hujus, Pythagorici posuerunt duos ordines principiorum, et in quolibet decem principia ordinata, quorum unum dicebant ordinem bonorum, in quo collocabant illa quæ videntur habere perfectionem, puta bonum, dextrum, masculum, quietem. Alium autem ordinem dicebant malorum, in quo collocabant illa quæ videntur dicere imperfectionem, puta tenebram, sinistrum, fœminam et motum. Quæ omnia dicebant esse privativa et indeterminata, nec aliquod eorum significare Substantiam, nec Qualitatem, nec Quantitatem, nec aliquod aliorum Generum. Quia igitur motum ponebant in ordine sive coelementatione privatorum, ideo dixerunt motum esse quamdam privationem, et per consequens quamdam non entitatem, vel alteritatem, vel inæqualitatem. Deinde cum dicit :

Cur autem videatur indeterminatus, causa, quia nec in potentia entium, neque in actu est ponere ipsum. Neque enim possibile quantum esse, movetur ex necessitate, neque quod actu quantum.

Motivum dictæ causæ opin.

Ponit motivum hujus causæ, quare scilicet motus computabatur inter indeterminata, dicens quod *cur autem motus* supple *videtur indeterminatus. Causa* est *quia non* videtur possibile ipsum motum ponere *nec in potentia, nec in actu*, id est, nec in

genere potentiæ, nec in genere actus. Quod probat, *enim* pro quia, *nec illud* quod est *possibile*, id est, in potentia *esse quantum movetur ex necessitate, nec etiam quod est actu quantum.*

Declaratio dictorum. Notandum, quod si motus esset in genere potentiæ, tunc quidquid est in potentia ad aliquid, puta ad esse quantum, moveretur ad quantitatem, quod tamen non oportet, quia etiam antequam incipiat moveri ad quantitatem est in potentia ad esse quantum, et tamen nondum movetur. Similiter si motus esset in genere actus, sequitur quod tunc quidquid esset in actu, puta actu quantum moveretur ad quantitatem, quod tamen est falsum, quia cum est actu quantum, non movetur, sed jam est motus terminatus. Quia igitur non poterant ponere motum, nec in genere actus, nec in genere potentiæ, ideo posuerunt ipsum in ordine indeterminatorum, et privativorum modo præexposito. Deinde cum dicit :

Motusque actus quidem videtur aliquis, imperfectus autem. Causa autem, quia imperfectum quid possibile cujus est actus, et propter hoc difficile ipsum sumere quid est. Aut enim in privationem necesse poni, aut in potentiam, aut in actum simplicem, horum autem nullum videtur contingens. Quare relinquitur quod dictum est esse, et actum, et non actum dictum ; videre quidem difficilem, contingentem autem esse.

77. Excludit causam opinionis et motum ejus. Excludit causam prædictæ opinionis dicens, quod *motus quidem videtur esse actus aliquis, tamen imperfectus ; causam autem hujus est, quia* ipsum *possibile*, id est, mobile quod est ens in potentia, *cujus* motus *est actus*, est quid imperfectum ; *et propter hoc* scilicet quia motus est actus imperfectus, et subjecti imperfecti *difficile est ipsum sumere quid est. Aut enim* ut videtur *necesse est* ipsum *poni in privationem,* id est, in genere privationis, *aut in actum simplicem*, id est, in genere simplicis actus et perfecti, *horum autem nullum videtur contingens* quod scilicet sit motus. *Quare relinquitur* supple motum esse *quod dictum est, et actum et non actum dictum,* id est quod motus est actus, scilicet imperfectus, et non est actus scilicet perfectus, quod quidem *difficile est videre ; et contingentem autem esse,* id est, licet sit hoc difficile videre est tamen possibile, quia eo posito nullum sequitur impossibile. Difficile est videre entitatem motus non tamen impossibile.

Notandum, quod motus est vere actus imperfectus, quia si esset actus perfectus auferret totam potentiam a mobili respectu illius formæ ad quam est motus, quia actus perfectus non est actus entis in potentia ad albedinem, et ideo tunc motus non esset actus entis in potentia, sed entis in actu; motus autem sic est actus mobilis, quod non aufert potentiam ab eo, quia quamdiu mobile est in motu, tamdiu est in potentia ad terminum motus. Per motum tamen aufertur a mobili sola potentia, quæ erat ad moveri, non tamen omnino, quia mobile semper est in potentia ad amplius moveri, quia omne quod movetur adhuc movebitur, ut probatur 6. Physic. t. c. 7. et 52. et circiter ; ex quibus patet quod motus sic est actus mobilis, quod est actus imperfectus, et actus imperfecti, quia scilicet entis in potentia, ut patet ex prædictis. Tunc sequitur illa pars : Motus est actus et non actus. Motus est actus sed imperfectus.

SUMMARIUM.

De motu comparato ad subjectum et ad movens, est enim in mobili, et operatio seu actus moventis.

78. Et quod est motus in mobili palam, actus est enim hujus a motivo.

In quo subjective est motus? Ubi inquirit de motu in quo sit ut in subjecto. Circa quod duo facit. Primo ostendit quod motus est in mobili. Secundo inquirit quomodo se habet ad movens. Secunda ibi : *Et motivi actus.* Dicit ergo, *palam est quod motus est in mobili*, quod probat, *enim* pro quia, supple *motus est actus hujus*, id est, mobilis *a motivo*, supple causatus. Formetur sic ratio : Omnis actus est in eo cujus est forma et actus; sed motus est actus mobilis et forma, ut patet ex dictis, ergo motus est in mobili. Deinde cum dicit :

Et motivi actus non alius est, oportet quidem enim actum esse amborum.

Qualiter motus se habet ad movens. Inquirit quomodo motus se habet ad movens. Circa quod duo facit Primo proponit intentum. Secundo probat ipsum ibi : *Motivum quidem*, proponit ergo duo : unum est quod motus est *actus motivi*, id est moventis. Aliud est quod *non est alius*, scilicet motus qui est motivi, et qui est actus mobilis ; *oportet quidem enim* motum supple *esse actum amborum*, scilicet mobilis et moventis. Deinde cum dicit :

Idem est actus motivi et mobilis.

Motivum quidem enim est in posse, movens autem in operari.

Quod movens sit ac-tus motiv[i] ostendit. Probat quæ dixerat. Primo primum. Secundo secundum. Secunda ibi : *Sed est activum.* Dicit ergo, quod *motivum quidem enim*, omne *est in posse*, scilicet movere, et *movens autem in operari*, scilicet in actu ; cum ergo movens dicatur propter motum, quia scilicet actu movet, sequitur quod motus est actus motivi, formatur sic ratio : Illud est actus alicujus quo fit in actu; sed motivum fit in actu per motum, nam motivum dicitur ex hoc quod potest movere, movens autem quod actu movet et operatur ; ergo motus est actus alicujus motivi, cum scilicet actu movet. Deinde cum dicit :

Sed est activum mobilis. Quare similiter unus amborum actus.

Ostendit quod idem sit actus motivi, e[t] mobilis d[u]pliciter. Probat secundum quod proposuerat, scilicet quod motus est unus actus motivi et mobilis. Primo hoc probat per rationem. Secundo per exempla. Secunda ibi : *Quemadmodum eadem.* In prima parte intendit talem rationem : Motus est actus motivi, ut prius dictum est; sed motivum facit illum motum qui est in mobili, et non alium ; ergo erit unus amborum. Et hoc est quod dicit quod supple movens vel motivum *est activum mobilis* ; *quare* sequitur quod *erit unus actus similiter amborum.* Deinde cum dicit :

Quemadmodum eadem distantia, unum ad duo, et duo ad unum ; et ascendentis et descendentis, sed esse non unum ; similiter autem in movente et in moto.

Probat idem per exempla dicens quod *quemadmodum* est *eadem distantia unum ad duo, et duorum ad unum*, id est, unius ad duo, et e converso.

Et similiter eadem est via, sive distantia *ascendentis et descendentis, sed esse non* est *unum,* quia differunt secundum rationem; *similiter* se habet, et in *movente et in moto,* quod scilicet idem motus realiter est actus utriusque, licet differat secundum rationem.

Resolutio dictorum. Notandum, quod licet sit eadem distantia unius ad duo, et e converso, tamen differunt secundum rationem, quia alia est ratio hujus distantiæ, ut se tenet ex parte unius, et alia ut se tenet ex parte duorum; et propter hoc ut se tenet ex parte duorum vocatur duplicitas, nam duo sunt duplum ad unum; ut autem se tenet ex parte unius dicitur dimidietas, nam unum est dimidium ad duo. Similiter intelligendum est de via, sive distantia ascendentis et descendentis, quia licet sit eadem realiter, differt tamen ratione. Et propter hoc ille dicitur ascendens, et ille dicitur descendens. Similiter etiam intelligendum est in proposito, quod licet idem motus realiter sit moventis et mobilis, differt tamen ratione, quia ut est moventis habet rationem, ut ab hoc; ut autem est mobilis habet rationem ut in hoc, et potest dici actio vel passio. Quod non debet intelligi loquendo de actione et passione, quæ sunt respectus formaliter, et constituunt Prædicamenta formaliter, et realiter distincta; sed loquendo de actione pro re acta et producta, ut ostensum est 9. hujus, in quadam quæstione, sic enim eadem forma, quæ ut fluens, est ipse motus, realiter est actus, et producta a movente, et est recepta in ipso mobili et passo.

[margin: ...nc ha...ns quod ...m iden...tate reali ...stat ...istinctio ...ormalis.]

[margin: ...uomodo ...tio, et ...ssio sunt ...dem et ...uomodo ...non? q. 13. 1. c. 2.]

SUMMÆ QUARTÆ

CAP. II.

De infinito, et an sit possibile actu in magnitudine, vel multitudine?

SUMMARIUM.

Positis variis acceptionibus infiniti, et distinctis ejus modis, docet esse impossibile quod detur actu, sensu Platonis vel Pythagoræ, triplici ratione, de quo 3. Physic. egit.

Infinitum autem, aut quod impossibile pertransire, eo quod non sit natum pertransiri. Quemadmodum vox invisibilis, aut pertransitionem habens imperfectam, aut quod vix, aut quod natum est habere, et non habet pertransitionem, aut terminum. 79.

Sermo de infinito. Postquam Philosophus determinavit de motu ostendens quid sit, nunc ostendit de infinito, quod est quædam passio motus, sicut et cujuslibet continui. Circa quod tria facit. Primo præmittit infiniti multiplicitatem. Secundo probat ejus actualem impossibilitatem. Tertio declarat ejus potentialem diversitatem, ostendens scilicet quomodo est in potentia diversimode in diversis. Secunda ibi: *Separabile quidem.* Tertia ibi: *Infinitum autem non idem.* Prima in duas. Primo ostendit quot modis sumitur infinitum in actu. Secundo quot modis sumitur infinitum in potentia. Secunda ibi: *Adhuc autem oppositione.* Ponit autem quatuor modos, quibus potest sumi infinitum in actu, dicens quod *infinitum autem* supple dicitur uno modo, aut *quod impossibile est pertransire,*

[margin: Infinitum in actu sumitur quadrupliciter.]

eo quod non sit natum pertransiri, quemadmodum vox dicitur invisibilis, quia scilicet nec potest videri, nec est apta videri, cum non sit de genere visibilium ; tale autem est infinitum negative, ut punctus, vel unitas, quia scilicet sibi repugnat pertransiri et mensurari, similiter et vox invisibilis negative, sibi repugnat videri. *Aut* dicitur infinitum secundo modo *habens pertransitionem imperfectam*, quod scilicet nondum est pertransitum, licet sit inceptum pertransiri, puta si aliqua via, quæ incepta est perambulari, dicatur infinita, id est non finita, vel non terminata, pro eo, quia nondum est pertransita perfecte. *Aut* dicitur infinitum tertio modo, *quod vix*, supple pertransitur, puta si altitudo cœli, aut profunditas maris, vel aliqua via longa dicatur impertransibilis, et infinita pro eo quod transcendit facultatem transeuntis vel mensurantis, licet sit transibilis quantum est de se. *Aut* dicitur infinitum quarto modo *quod natum est habere pertransitionem* tantum supple quantum est ex suo genere, et talem *non habet ;* et tale est infinitum privative, quia licet aptum sit determinari et finiri, tamen stante hypothesi non habet *talem finem*. Deinde cum dicit :

Adhuc appositione, aut ablatione, aut utroque.

Infinitum in potentia accipitur tripliciter.

Distinguit modos infiniti, ut sumitur in potentia, et ponit tres modos, dicens quod *adhuc supple dicitur infinitum appositione*. Uno modo ut numerus. Nam quolibet numero dato contingit apponere unitatem, et hoc modo numerus potest crescere in infinitum, et hoc est tantum secundum potentiam. *Aut* dicitur infinitum secundo modo *ablatione*, id est divisione, id est quod sit aliquod continuum, quod de se est in potentia, ut possit dividi in infinitum. *Aut* dicitur infinitum tertio modo *utroque*, id est utroque modo, sicut tempus quod est infinitum appositione, quatenus habet rationem numeri, quia tempus est numerus motus ; et est infinitum divisione, quatenus habet rationem continui, cum sit idem realiter quod motus. Deinde cum dicit :

Separabile quidem igitur itaque ipsum aliquod ens, sensibile autem non possibile esse. Si enim nec magnitudo est, nec multitudo ; substantia autem ipsum infinitum et non accidens, indivisibile erit. Quod enim divisibile, aut magnitudo, aut multitudo. Si autem indivisibile, non infinitum, nisi sicut vox invisibilis. Sed non sic dicunt, neque nos sic quærimus, sed tanquam impertransibile. 80.

Probat infiniti actualem impossibilitatem, ostendens quod est impossibile dare infinitum actu.

2. Opinio de infinito in actu.

Ad cujus evidentiam notandum, quod de infinito fuerunt duæ opiniones. Una Platonicorum et Pythagoricorum, qui posuerunt infinitum separatum a sensibilibus, et habere rationem principii. Alia fuit Philosophorum Naturalium, qui posuerunt infinitum in sensibilibus, non quod esset aliqua substantia, sed quoddam accidens alicui corpori inexistens. Primo ergo procedit contra primam opinionem, quod scilicet non sit dare infinitum separatum a sensibilibus. Secundo contra secundam, ostendens quod non sit dare actu infinitum in sensibili-

bus. Secunda ibi : *Quia autem in sensibilibus.* Prima in tres secundum quod tres rationes adducit contra primam opinionem. Secunda ibi : *Adhuc quomodo.* Tertia ibi : *Adhuc si secundum accidens.* Dicit ergo, quod *ipsum* supple infinitum *esse quidem aliquod ens separabile, sensibile autem*, id est separatum a sensibilibus, ubi ly *sensibile* videtur superfluere. Et patet ex 3. Physic. unde accepta est ista littera, quia ibi non ponitur *sensibile.* Tale ergo infinitum *non est possibile esse*, ita quod sit quædam substantia per se existens, et non accidens alicui subjecto. Quod probat, *enim* pro quia, *si infinitum est substantia* et non accidens, *nec erit magnitudo, nec multitudo*, quia ista non sunt substantia, sed accidens, et per consequens *erit indivisibile. Enim* pro quia, *id quod est divisibile aut est magnitudo, aut multitudo*, quia esse divisibile est passio quantitatis, quæ dividitur in continuam et discretam. *Si autem* supple infinitum sit *indivisibile, non erit infinitum, nisi sicut vox dicitur invisibilis*, et tale est infinitum negative ut prædictum est. *Sed* ipsi *non sic dicunt nec nos* etiam supple *quærimus* de infinito *sic* accepto*; sed* quærimus infinitum *tanquam impertransibile*, scilicet secundum quartum modum, quod est infinitum privative dictum. Formetur sic ratio : Si infinitum est substantia separata per se existens, ergo non erit vere infinitum, consequens repugnat antecedenti, patet; ergo et antecedens est falsum. Consequentia probatur, quia tunc infinitum nec esset magnitudo, nec multitudo, et per consequens indivisibile, ergo non vere infinitum, ut nunc intendimus de infinito. Deinde cum dicit :

Adhuc quomodo contingit per se esse infinitum ; si non et numerus, et magnitudo, quorum passio infinitum ? 81.

Ponit secundam rationem, dicens quod *adhuc quomodo contingit infinitum per se esse*, scilicet separatum; *si non et numerus, et magnitudo quorum infinitum est passio ?* quasi diceret quod non. Formetur ratio sic : Subjecto non existente separato nec passio erit separata; sed infinitum est passio numeri et magnitudinis, numerus autem et magnitudo non per se existunt separata, ut ostensum est primo hujus; ergo nec infinitum erit separatum. Deinde cum dicit :

Ponere passionem separatam subjecto non ente separate implicat.

Adhuc si secundum accidens, non utique erit elementum entium, inquantum infinitum, quemadmodum neque indivisibile loquelæ, quamvis vox invisibilis. Et quod non est actu esse infinitum, palam. Erit enim quæcumque ipsius pars accepta infinita. Infinito enim esse, et infinitum idem, siquidem substantia infinitum et non de subjecto. Quare aut indivisibile, aut in infinita divisibile, si partibile. Multa autem esse idem impossibile infinita. Quemadmodum enim pars aeris aer, sic infinitum infiniti, si est substantia, et principium. Impartibile igitur et indivisibile. Sed impossibile est actu infinitum. Quantum enim est necesse esse. Secundum accidens igitur existit. Sed si sic dictum est quod non contingit illud esse principium, sed illud cui accidit aerem, aut parem, hæc quidem igitur inquisitio universalis.

Ponit secundam rationem quæ stat in hoc : Quia et si infinitum est aliquod separatum ; aut ponitur ut substantia per se existens ; aut ponitur ut accidens inhærens alicui subjecto separato, puta ma- 82.

gnitudini, aut numero, quæ sunt separata secundum Platonicos. Sed infinitum non est substantia per se existens separata, nec accidens taliter inhærens; ergo etc. Minorem rationis in qua stat tota ratio in virtute probat, dicens quod *si secundum accidens*, id est, si infinitum separatum ponat accidens, sequitur quod *non erit utique elementum*, id est, principium *entium inquantum infinitum*, sed magis supple illud subjectum cui inest infinitum. *Quemadmodum* supple *nec invisibile* est principium loquelæ sed vox, quamvis vox *sit invisibilis*, ex eo quod vox est subjectum invisibilitatis. Ulterius probat quod non sit substantia per se existens separata, dicens *quod non est*, id est non contingit *infinitum esse actu*, quasi supple sit substantia per se existens *palam est; enim* pro quia, *siquidem infinitum* sit *substantia, et non* supple prædicatur *de subjecto. Quare* sequitur quod *aut* erit *indivisibile, aut divisibile in infinitum. Si* autem est *partibile*, id est divisibile et substantia, ut supponitur *ergo quæcumque pars accepta ipsius erit infinita; idem enim est infinito esse et infinitum*, quia infinitum est substantia ejusdem rationis in toto et in partibus, quia tunc infinitum prædicat totam rationem ejus, et propriam quod est infinitum. Sicut igitur quælibet pars aquæ est aqua, et quælibet pars ignis est ignis, sic quælibet pars ignis infiniti erit infinita, et per consequens erunt multa infinita simul, quod est impossibile, scilicet quod multa infinita constituant unum infinitum. Cujus ratio est, quia infinitum non est majus infinito, omne autem totum

Non datur infinito majus ideo infinitum non

est majus sua parte. Et hoc est quod subdit : *Multa autem infinita esse idem*, id est, constituere unum infinitum est *impossibile; quemadmodum enim pars aeris* est *aer*, *sic* pars *infiniti* est *infinitum, si* ipsum infinitum *est principium et substantia* supple divisibilis ut supponitur. Ex quo sequitur quod infinitum non erit divisibile; ergo erit indivisibile, sed non potest esse indivisibile. Ideo subdit : *Sed impossibile est indivisibile* supple esse actu infinitum. *Enim* pro quia, supple infinitum *esse est quantum esse* et per consequens divisibile. Ex quo infert quod si supple infinitum non est substantia, ut ostensum est; ergo *accidens existit*, id est sequitur quod erit accidens *sed si sic*. Dictum est quod *non contingit* supple ipsum infinitum esse *principium, sed illud cui accidit ut subjecto, puta aerem* ut dixerunt quidam Naturales, *aut parem*, ut dixerunt Pythagorici. Patet ergo minor rationis, quod scilicet infinitum si ponitur separatum, non potest esse substantia, nec accidens. Concludit ergo dicens quod *hæc quidem igitur inquisitio est universalis*, id est, transcendens considerationem naturalem, qualiter scilicet invehitur contra opinionem Pythagoricorum et Platonicorum, qui fuerunt locuti de infinito non naturaliter, ponentes ipsum a naturalibus, et sensibilibus separatum. Hìc autem Aristoteles innuit modum Philosophi Naturalis tractans de motu, et de consequentibus motum.

est ex i[nfi]nitis.

Notandum, quod Philosophus videtur sibi dissonare, nam hìc, et in 3. Physic. t. c. 37. et inde, dicit : 83.

Salvat c... troversi... quæ vi...

hic et ...mo Cœli ...n dictis ...ilosophi.

Quod quælibet pars infiniti est infinita; et tamen primo de Cœlo et Mundo in demonstrationibus ad demonstrandum cœlum non esse infinitum supponit quod si aliqua pars infiniti accipiatur, illa erit finita. Dicendum quod pars sumitur dupliciter, proprie et improprie. Pars quidem proprie accepta semper habet aliquam determinatam habitudinem ad totum, quia scilicet aliquoties sumpta mensurat, et reddit totum. Et hoc vel præcise si sit pars aliquota; vel non præcise, sed plus vel minus, si non sit aliquota, ut dictum est 5. hujus, cap. de parte. t. c. 25. et inde. Primo modo *duo* sunt pars ipsius *quatuor*. Secundo modo *duo* sunt pars *trium*, quia nunquam reddunt duo præcise ipsa tria. Sed dicit pars improprie dicta quæ non habet aliquam determinatam habitudinem ad totum. Primo modo sumendo partem, patet quod pars infiniti non potest esse finita, quia finitum aliquoties sumptum non potest mensurare, nec reddere infinitum, nisi forte diceretur quod finitum infinities sumptum mensurat infinitum, sed hoc est contra rationem partis proprie; hoc ergo modo quælibet pars infiniti habebit esse infinitum, et sic loquitur Philosophus hîc, et in 3. Phys. t. c. 30. licet sit impossibile partem esse æqualem toto. Unde secundum rei veritatem habere partem repugnat infinito. Secundo autem modo sumendo partem potest dici quod pars infiniti est finita, et hoc modo loquitur Philosophus primo de Cœlo et Mundo, de parte infiniti. Posito ergo infinitum esse, licet sit simpliciter impossibile, pars ejus sic vel sic accepta erit finita, vel infinita, licet infinito repugnet habere partem, ut dictum est; dato tamen antecedente impossibili non est mirum si datur consequens impossibile, quia dato uno inconvenienti, non est mirum si multa sequuntur. Ex primo Physic.

...s dupliciter accipitur et ...no modo adhuc ...liciter.

...abere ...em repugnat infinito.

...impossibili quodlibet. Adposito inconvenienti ...untur multa.

SUMMARIUM.

Non esse dabile infinitum in magnitudine vel multitudine, probatur rationibus Logicis et Physicis; et primo id probat de corpore tam composito quam simplici; secundo idem suadet ex parte loci et locabilis.

Quia autem in sensibilibus non est, hinc palam. Si enim corporis ratio superficiebus determinatur, non erit utique infinitum corpus, neque sensibile, neque intellectuale.

Arguit contra secundam opinionem, quæ ponebat infinitum in sensibilibus, ut accidens inhærens alicui corpori sensibili ut subjecto. Circa quod duo facit. Quia primo improbat istam opinionem Logice et probabiliter. Secundo Physice magis et realiter. Secunda ibi: *Naturaliter autem et ex his.* Prima in duas. Primo ostendit quod infinitum non potest esse corpus. Secundo quod non potest esse numerus. Secunda ibi: *Neque numerus.* Dicit ergo: *Palam* esse *hinc*, id est, ex dicendis quod infinitum, scilicet non existit *in sensibilibus. Enim* pro quia, *si ratio corporis est quod sit determinatum superficiebus;* sequitur quod *non erit utique infinitum, neque sensibile*, id est naturale, *neque intellectuale*, id est Mathematicum. Formetur sic ratio: Nullum infinitum est determinatum, quia infinito

84. Contra antiquos naturales ostendit infinitum in actu non dari sensibilibus subjective.

Infinitas corpori repugnat.

repugnat habere terminum; sed omne corpus est determinatum, quia contentivum superficiei; ergo nullum corpus est infinitum. Deinde cum dicit:

Al. contentum superficie.

Neque numerus ut separatus, et infinitus. Numerale enim numerus, aut numerum habens.

Nullus numerus vel habens numerum est infinitum.

Probat quod infinitum non potest esse numerus in sensibilibus. Et intendit talem rationem: Quia omnis numerus, vel habens numerum est numerale; sed infinitum non est numerale, quia jam esset numerando pertransibile. Ergo nullus numerus vel habens numerum est infinitum. Dicit ergo, quod *nec numerus ut separatus, et infinitus*, ut dixerunt Pythagoras et Plato; vel supple sive sit existens in rebus sensibilibus numeratis, ut dixerunt aliqui Philosophi Naturales, est supple possibile poni. *Enim* pro quia, omnis *numerus aut habens numerum est numerale*, et tunc supplenda est minor propositio ut prius.

Dictæ rationes sunt Logicæ.

Notandum istas duas rationes non esse Physicas, sed Logicas, quatenus non procedunt ex principiis corporis naturalis, sed ex quibusdam communibus, quæ quidem sunt probabilia, non autem necessaria. Quod patet, quantum ad primam rationem, quia qui poneret corpus infinitum, non diceret ipsum terminari superficie, quia hoc pertineret ad corpus finitum. Similiter quantum ad secundam rationem, quia qui poneret multitudinem infinitam, non concederet eam esse numerum, quia numerus est multitudo mensurata per unum, ex 10. hujus, t. c. 20. mensurari autem repugnat infinito, ut patet. Deinde cum dicit:

Naturaliter autem ex his palam. Nec enim compositum possibile esse, neque simplex.

85. Arguit Physice idem.

Arguit ad propositum per rationes Physicas et reales. Circa quod duo facit. Quia primo arguit per rationem sumptam ex parte activi et passivi. Secundo per rationes sumptas ex parte locati et loci. Secunda ibi: *Adhuc sensibile.* Prima in duas. Primo proponit intentam conclusionem. Secundo subdit conclusionis probationem. Secunda ibi: *Compositum quidem.* Proponit ergo duo in sua conclusione, et dicit quod *palam est naturaliter*, id est, per rationes naturales ex his quæ *dicentur. Enim* pro quia, *nec corpus* supple *compositum possibile est esse infinitum*, nec etiam corpus *simplex*. Deinde cum dicit:

Conclu[sio] intenta bimembris.

Compositum quidem enim non erit corpus, si infinita sunt multitudine elementa. Oportet enim æquari contraria, et non esse unum ipsorum infinitum. Si enim cuicumque deficit alterius corporis virtus, corrumpitur ab infinito finitum. Unumquodque autem impossibile infinitum esse. Corpus enim est quod omnino habet distensionem, infinitum autem infinite distat. Quare infinitum corpus omnino erit infinitum.

86. Probat quod dixerat. Et primo quod corpus compositum sive mixtum, non potest esse infinitum. Secundo quod nec corpus simplex potest esse infinitum. Secunda ibi: *Nec unum aut.* Dicit ergo, quod *compositum quidem enim corpus non erit*, supple infinitum; *si elementa*, id est, supposito quod *elementa* corporum *sint infinita multitudine.* Et subjungit talem rationem:

l cor- compo- n mix- n non t esse nitum.

Quia vel omnia elementa erunt infinita in quantitate, aut unum erit infinitum, et alia finita, alioquin ex elementis multitudine finitis non posset componi corpus infinitum; sed neutrum horum potest dari, ut probabitur, ergo impossibile est corpus compositum esse infinitum. Majorem probat: Primo quantum ad secundam partem, dicens quod oportet *enim contraria æquari, et non esse unum ipsorum infinitum.* Vult dicere quod non potest unum eorum esse infinitum, et quod alia sint finita, quia oportet in corpore mixto elementa, quæ contraria sunt, aliquo modo adæquari, si corpus mixtum debeat conservari, alioquin si unum excederet, corrumperet alia. Si igitur unum sit infinitum, et alia finita, non esset proportio, et ideo infinitum corrumperet omnia alia, et per consequens corpus mixtum non posset stare. Et subdit: *Si enim cuicumque deficit virtus alterius corporis corrumpetur finitum ab infinito.* Hoc autem addit, quia posset aliquis dicere quod corpus finitum in quantitate est virtuosius quam elementum infinitum; et ita erit æqualitas, dato quod alterum sit infinitum, puta si diceretur quod in corpore mixto est ignis finitus, et aer infinitus. Et ideo hoc removet, dicens quod licet virtus unius elementi quod ponitur infinitum, deficiat a virtute cujuscumque alterius quod ponitur finitum, tamen nihilominus corrumpetur ab infinito. Quod sic patet, quia virtus finiti necessario est finita, et ideo ignis finitus habebit virtutem finitam. Si igitur auferatur ab aere infinito aer æqualis igni, habebit utique minorem virtutem quam ignis, in aliqua tamen proportione determinata. Sit igitur virtus ignis quadrupla virtutis aeris; accipiatur quadruplum de aere, ab aere infinito, sequitur quod habebit æqualem virtutem igni, et ulterius totus aer infinitus habebit majorem virtutem in infinitum quam sit virtus ignis, et per consequens corrumperet ignem, et habetur id quod prius; impossibile est ergo quod in corpore mixto unum elementum sit infinitum aliis existentibus finitis. Secundo probat primam partem minoris, dicens quod *unumquodque autem,* supple elementum, *impossibile est esse infinitum. Enim* pro quia, *corpus est habens omnino distensionem*, quia extenditur secundum omnem dimensionem, *infinitum autem distat infinite*, id est distenditur secundum omnem dimensionem infinitam, *quare corpus infinitum erit omnino infinitum*, id est ex omni parte. Et per consequens multa infinita non possunt simul esse in eodem, quia alterum occupat totum, nisi daretur plura corpora esse simul, quod est impossibile. Patet ergo tota ratio. Deinde cum dicit:

patet loqui- e vir- nfinita usiva hysic.

eludit latio- taci- n.

Plura infinita esse simul implicat quod confirmat dictum Doct. 5. q. quodlibeti, et 2. d. primi.

Neque unum, neque aut simplex contingit infinitum esse corpus, neque ut dicunt quidam præter elementa ex quo generant hoc. Non enim est tale corpus præter elementa. Omne enim ex quo est, dissolvitur in hoc. Non videtur autem hoc circa simplicia corpora, nec ignis, nec aliquod aliud elementorum nullum, sine eo quod est infinitum, esse aliquod ipsorum, quemadmodum Heraclitus ait omnia aliquando fieri ignem. Eadem autem ratio, et in uno quod faciunt præter elementa Physici. Omne enim permutatur ex contrario, puta ex calido in frigidum.

87. Probat quod corpus simplex non potest esse infinitum; et stat ratio in hoc, quia illud corpus simplex, sive ponatur aliquod quatuor elementorum, sive corpus medium præter elementa, sicut dixerunt quidam antiqui, qui ex aliquo tali corpore medio dicebant omnia alia generari ut ex principio, ut dictum est primo hujus, sive inquam dicatur sic vel sic; ex quo idem corpus ponitur infinitum, et habere contrarietatem ad alia elementa, sequitur quod corrumpet omnia alia, et occupabit totum undique ex omni parte, et per consequens nihil esset nisi illud *unum corpus simplex.* Dicit ergo, quod *neque ut dicunt quidam, contingit esse infinitum,* quod scilicet sit *aliud a quatuor elementis* aliquod corpus *simplex ex quo generantur* hæc omnia sensibilia; *non enim est* dare *tale corpus præter elementa.* Quod probat : *Quia omne ex quo est, et dissolvitur in hoc,* id est, unumquodque resolvitur in ea ex quibus componitur; *et tamen* supple *non videmus* corpora resolvi in aliud quam in quatuor elementa. Ex quo patet quod non est aliquod corpus simplex præter elementa. Et dato quod esset, non posset esse infinitum, ut probatur. Et subdit probationem quod nullum quatuor elementorum potest esse infinitum, dicens *non videtur autem hoc circa corpora simplicia, quia nec ignis, nec aliquod aliud elementorum nullum* supple potest esse infinitum. *Enim* pro quia, *sine eo quod est infinitum* impossibile est *esse aliquod* omne, id est, quodcumque *ipsorum,* quia supple id unum quod est infinitum replet totum ex omni parte. Et si sit finitum, id est, dato quod esset aliquod corpus finitum, oporteret quod aut esset aut fieret aliquod unum ipsorum, quia scilicet converteretur propter excedentiam virtutis *quemadmodum ait Heraclitus omnia aliquando fieri ignem,* id est, converti in ignem propter excedentiam virtutis ignis. Et subdit quod *eadem autem est ratio de uno* illo corpore *quod faciunt Physici,* id est, quidam Naturales præter elementa, et jam dictum est; *enim* pro quia, *omne* quod *permutatur,* permutatur *ex contrario,* scilicet in contrarium, *puta ex calido in frigidum;* ex quo sequitur quod illud unum corpus medium habet contrarietatem ad alia elementa, quia fit permutatio ex illo uno ad alia etiam secundum ipsos. Quia igitur unum contrarium corrumpit alterum, sequitur quod illud corpus corrumpet alia, si ponatur infinitum.

Nullum corpus simplex posse esse infinitum.

Non datur corpus, scilicet simplex ut antiqui posuerunt.

Unumquodque resolvitur in ea ex quibus componitur.

Omnia ignem i quit He clitus

Notandum, quod licet corpus cœleste sit corpus simplex, et alterius naturæ præter elementa, ut probatur primo de Cœlo et Mundo, t. c. 8. et inde, tamen de isto non facit Philosophus mentionem, ex eo, quia Philosophi Naturales ponentes aliquod corpus infinitum actu, non pervenerunt ad notitiam hujus veritatis quod cœlum esset quasi quintum, et natura alia a quatuor elementis, sed putaverunt cœlum esse naturæ elementaris, et ideo ista ratio, hoc supposito, sufficienter procedit contra eos. Tamen in primo de Cœlo et Mundo t. c. 34. et inde, probat Philosophus per rationes sensibiles quod cœlum non est actu infinitum. Deinde cum dicit :

Al. sin lares

Adhuc autem sensibile corpus alicubi, et idem locus totius et partis, puta terræ.

Probat nullum corpus esse infinitum per rationes sumptas ex parte loci et locati. Circa quod
88. duo facit. Primo præmittit quædam necessaria. Secundo arguit ex illis ad propositum. Secunda ibi : *Quare siquidem.* Præmittit autem duo : quorum unum est quod omne corpus sensibile est *alicubi*, id est in loco; et dicit *sensibile*, quatenus corpus Mathematicum non est proprie in loco, quia nec habet locum, nec tactum nisi Metaphorice, et ideo ad differentiam corporis Mathematici, dicit quod omne corpus sensibile est in loco. Aliud quod præmittit est, quod *idem est locus totius et partis, puta terræ* et supple partis ejus, quod est intelligendum de loco naturali, ad quem scilicet corpus naturaliter movetur, et in quo naturaliter requiescit. Deinde cum dicit :

[Margin: ...mne corpus sensibile est in loco. Secus de Metaphysico.]

[Margin: ...dem est locus totius et partis et ... quo loco ...telligitur.]

SUMMARIUM.

Corpus infinitum non posse esse homogeneum, nec heterogeneum, et universaliter nullum corpus posse esse infinitum, pluribus rationibus suadet.

Quare siquidem ejusdem speciei immobile erit, aut semper feretur, hoc autem impossibile. Quid enim magis deorsum quam sursum, aut ubicumque, puta si gleba fuerit ubi hoc movebitur, aut manebit. Locus enim ipsius connaturalis corporis infinitus. Obtinebit igitur totum locum, quomodo? Et quæ igitur mansio, et motus si ubique manet non movebitur. Si autem ubique non igitur stabit.

[Margin: ...guit ex ...te loci ...t locati ...lum corpus esse infinitum.]

Arguit ad propositum ex præmissis per quatuor rationes. Secunda ponitur ibi : *Totaliter autem impossibile.* Tertia ibi : *Adhuc omne.* Quarta ibi : *Totaliter autem.* In prima parte intendit talem rationem : Si aliquod corpus esset infinitum, vel esset homogeneum vel heterogeneum; sed neutrum potest dari, ergo impossibile est aliquod corpus esse infinitum. De ista ratione primo probat minorem in qua est tota virtus. Primo primam partem. Secundo secundam ibi : *Si autem dissimile.* Primam autem partem, scilicet quod corpus infinitum non possit esse homogeneum, probat ex hoc, quia si sic, ergo vel semper moveretur, vel semper quiesceret; consequens est falsum, ergo et antecedens. Consequentiam autem deducit sic, dicens *quare si quidem* hoc, scilicet corpus infinitum sit *ejusdem speciei*, id est homogeneum, et unius rationis in toto, et in partibus ut aer et aqua, et hujusmodi, sequitur quod *erit immobilis, aut semper feretur*, id est, movebitur; *hoc autem est impossibile*, ut patet ad sensum. Et subdit probationem hujus consequentiæ, dicens *quid enim magis deorsum quam sursum, aut ubicunque* supple movebitur aut quiescet, *puta si*, id est *gleba* vel pars terræ *fuerit ubi hoc movebitur, aut manebit*, id est quiescet? quasi dicat quod videtur posse assignari. *Enim* pro quia, *locus connaturalis ipsius corporis*, supple infiniti erit *infinitus. Obtinebit igitur totum locum, et quomodo* supple hoc poterit esse, *et quæ igitur mansio et motus*, id est, quomodo poterit simul esse quies et motus? quasi dicat quod *non;* quia *si ubique manet*, id est quiescit, non *movebitur, aut si ubique* scilicet movetur, *non ergo stabit*, id est quiescet.

[Margin: Corpus infinitum non posse esse homogeneum ostendit.]

Notandum vim hujus rationis 89.

in hoc stare, nam ut suppositum est, idem est locus naturalis totius et partis. Iterum apparet quod unumquodque corpus quiescit in suo loco naturali cum est ibi, et ipsum movetur naturaliter cum est extra, ut patet 1. de Cœlo et Mundo. t. c. 100. Si igitur totus locus ubi est corpus homogeneum, infinitum est sibi naturale; ergo erit naturale cuilibet parti ejus, et per consequens totum, et quælibet pars ejus quiescit. Si autem non est eis naturalis, sequitur quod totum infinitum, et quælibet ejus pars est extra suum locum naturalem, et per consequens totum, et quælibet pars ejus semper movetur. Et sic patet probatio consequentiæ, si dicatur quod aliqua pars loci sit naturalis toti et parti ejus, et aliqua pars sit innaturalis. Hoc non potest esse, quia corpori infinito respondet locus infinitus, cum omne corpus sit in loco, ex primo supposito; sed in loco infinito non potest reperiri ratio talis diversitatis, quia inter locum naturalem et innaturalem videtur esse aliqua determinata distantia, et proportio quæ non potest esse in aliquo loco infinito. Ideo dicit, quod non est ratio quare corpus infinitum, aut ejus pars moveatur magis deorsum quam sursum, aut ubicumque, sicut de bolo, sive de gleba terræ patet, posito quod terra esset illud corpus infinitum. Quia cum locus infinitus sit ei naturalis, non est ratio, quare totum, vel ejus pars movetur, vel quiescit magis hîc quam ibi, quia vel quælibet pars illius loci est naturalis, vel nulla, et per consequens totum corpus infinitum obtinebit totum locum infinitum, et ideo vel semper movebitur, et per consequens non quiescet; vel semper quiescet, et per consequens non movebitur, ut ostensum est. Deinde cum dicit :

Resolutio dictæ rationis qualiter corpus infinitum non posset esse in loco nec quiescens neque motum.

Si autem totum dissimile, et dissimilia loca. Primum quidem non unum corpus universi nisi tactu. Deinde autem infinita hæc erunt, aut infinita specie. Finita quidem igitur non possibile; erunt enim hæc infinita, hæc autem non, si omne infinitum, puta ignis, aut aqua. Corruptio autem quod tale contrariis. Si autem infinita et simplicia, et loca infinita, et erunt infinita elementa. Si autem hoc impossibile, et loca finita, et omne necesse est finitum esse.

Probat secundam partem rationis principalis, scilicet quod corpus infinitum non possit esse heterogeneum, dicens quod *si totum* supple infinitum est *dissimile*, id est heterogeneum habens partes alterius rationis, ergo habebit *loca dissimilia. Et primum quidem*, scilicet inconveniens, quod sequitur est quod *corpus omnis*, id est, *totius infiniti* non erit *unum nisi actu*, puta sicut alicujus exerciti ab eo, scilicet quia ea quæ sunt diversarum specierum non vere sunt unum continuum, vel unum simpliciter, puta ignis et aer, et similia. Et subdit : *Deinde* si supple illud totum constat ex partibus alterius speciei, aut *hæc erunt finita*, sic quod diversitas specifica, quæ est in partibus sit in aliquo numero certo ; *aut erunt infinita specie*, ut scilicet sint species diversæ infinitæ illarum partium totius, sed neutrum potest dari. Unde subdit : *Finita quidem igitur non est possibile*, *enim* pro quia,

Corpus infinitum non posse esse heterogeneum probat.

Al. acervi ex eo.

tunc hæc *quidem erunt infinita*, supple inmagnitudine, *hæc autem non. Si omne*, id est, totum dicitur *esse infinitum*, *puta* quod *ignis, aut aqua* esset supplei nfinita, et reliqua erunt infinita. Ratio hujus est, quia, ut dicebatur in præcedenti ratione, impossibile est aliquod infinitum constitui ex partibus numero finitis, nisi vel omnes partes essent infinitæ in quantitate, quod non potest poni propter eamdem rationem, quæ prius, vel saltem aliqua sit, et aliqua non. Si igitur totum infinitum habet partes alterius speciei, finitas tamen numero, oportet quod aliquæ earum sint infinitæ in quantitate, et aliquæ sint finitæ, et hoc est impossibile. Ideo subdit : *Quia quod est tale, est corruptio ex contrariis*, id est, quod tunc partes infinitæ corrumperent omnes alias partes finitas, ut superius dicebatur. Patet ergo, quod non possent esse finita numero illa, ex quibus, ut distinctis, specie, constitueretur corpus infinitum. Et subdit ad probandum alteram partem disjunctivæ dicens, *si autem sunt infinita*, scilicet specie, et *simplicia*, quatenus sunt scilicet primæ partes universi, quas oportet esse simplices, aut non essent primæ, sequitur quod, *et loca erunt infinita*. Cujus ratio est, quia quodlibet simplex corpus habet locum proprium naturalem, distinctum specie a loco alterius; et ideo si corpora simplicia diversa specie sunt infinita, et per consequens *elementa*, quæ sunt corpora simplicia, sequitur quod, et *loca erunt infinita*, et distincta secundum speciem. Sed hoc est falsum, quia species locorum sunt in numero certo, quia sex, scilicet *sursum, deorsum, ante, retro, dextrorsum* et *sinistrorsum*, ut habetur 4. Physic. t. c. 4. et hîc inferius. Iterum impossibile est elementa esse infinita, ut probatur 2. de Generatione, t. c. 35. et inde ; et est ratio, quia tunc essent ignota, quia ad cognitionem rei perfectam oportet cognoscere ejus principia et elementa. Hæc est ratio Philosophi 1. Physic. t. c. 35. et circiter, contra Anaxagoram qui posuit principia infinita. Et subdit quasi ex opposito consequentis inferendo oppositum antecedentis, et conclusionem quam intendit, dicens : *si autem hoc est impossibile*, scilicet loca et elementa esse infinita, sequitur quod loca sint finita, et per consequens *omne*, id est totum corpus *necesse est esse finitum*. Patet ergo tota prima ratio, quæ multum est prolixa, sicut patet. Deinde cum dicit :

...es loca sex finita numero ?

Elementa necessario finita sunt.

Totaliter autem impossibile infinitum esse corpus, et locum corporibus, si omne corpus sensibile, aut levitatem, aut gravitatem habet. Aut enim ad medium, aut ad sursum fertur. Impossibile autem infinitum, aut omne, aut dimidium quodcumque istorum passum est. Quomodo enim dividens ? aut quomodo infiniti erit? hoc quidem deorsum, hoc autem sursum, aut extremum est medium.

90. Ponit secundam rationem, dicens quod *totaliter autem*, id est, universaliter *impossibile est corpus esse infinitum et locum corporibus*, id est, quod cum *omne corpus sensibile, si in loco*, si supponatur, quod omne corpus sensibile, *aut habet gravitatem, aut levitatem* ; quod quidem verum est secundum antiquos Naturales, contra quos arguit, licet corpus cœleste nec

Omne corpus esse in loco et gravitatem, vel levitatem participare secundum antiquos.

sit grave, nec leve, ex primo Cœli et Mundi t. c. 18. et inde. Et ideo hoc ipse introducit sub conditione, quasi concessum ab adversario, licet simpliciter non sit verum. Si igitur omne corpus sensibile, et per consequens corpus sensibile, quod ponitur infinitum, est grave, vel leve; aut *fertur ad medium*, id est, deorsum; *aut sursum*, quia si grave movebitur deorsum, si leve, sursum. *Impossibile autem infinitum, aut omne*, id est totum, *aut dimidium quodcumque*, id est, partem quamcumque *passum esse hoc*, scilicet quod moveatur sursum, vel deorsum, quia supple medium non invenitur in aliquo corpore, nisi sit in proportione aliqua ad extrema, quia medium dicitur respectu extremorum; ubi ergo non sunt extrema, nec medium erit, infinitum autem caret extremis; ergo et medio. Unde subdit : *Quomodo enim dividens* supple ipsum infinitum, *aut ipsius infiniti* supple corporis, vel loci *erit hoc quidem deorsum, hoc autem sursum, aut extremum, aut medium.* Vult dicere, quod corpus infinitum occuparet locum infinitum; in infinito autem nec est sursum, nec medium, ut prædictum est, et ideo sive accipiatur totum corpus infinitum, sive dividatur in partes, non poterit dici, quod ipsum totum moveatur ad extremum vel ad medium; vel quod una pars moveatur ad medium, et alia ad extremum, et tamen oporteret, si illud corpus esset grave, aut leve, ut supponitur.

Omne corpus, aut sursum, aut deorsum movetur secundum antiquos. et corpori infinito repugnat.

Quod caret extremis caret, et medio.

Al. quod tamen.

91\. Notandum, quod ista ratio æque concludit si ponatur aliquod corpus tertium, quod non sit grave vel leve, sicut oportet ponere secundum viam Aristotelis corpus cœleste. Nam tale corpus secundum naturam movetur circa medium, ex primo Cœli et Mundi, t. c. 8. et inde, et tamen medium non potest esse in corpore infinito, ut prædictum est. Deinde cum dicit :

Corpus infinitum non posse moveri ad medium, sicut nec a vel ad.

Adhuc omne sensibile corpus in loco, loci autem species sex. Impossibile autem in infinito corpore hoc esse.

Ponit tertiam rationem, quæ talis est : *Omne corpus sensibile est in loco*, ut suppositum est ; *species autem loci sunt sex*, ut prædictum est in prima ratione. *Impossibile* est *autem in corpore infinito hoc esse*, id est tales species loci invenire. Cujus ratio est, quia illæ sex differentiæ, vel species loci sunt quædam extrema distantiarum; infinitum autem non habet extrema, et per consequens corpus infinitum non potest esse in loco, et per consequens ulterius, nullum corpus sensibile est infinitum. Deinde cum dicit :

Species lo[ci] non conve[niunt] fini[]to.

Totaliter autem si impossibile locum finitum esse, et corpus impossibile. Quod enim in loco alicubi est, hoc autem significat, aut deorsum, aut sursum, aut reliquorum aliquod. Horum autem unumquodque terminus aliquis.

Ponit quartam rationem, quasi eamdem cum tertia, quæ sic formari potest : Impossibile est locum esse infinitum; ergo et corpus. Consequentia patet, quia omne corpus est in loco, ex supposito ; ergo corpus infinitum requirit locum infinitum. Si ergo non sic, id est non possit esse locus infinitus; ergo nec erit corpus infinitum. Antecedens probatur sic :

Sicut co[rpus] convenit commune, et aliqua ejus specie convenit, sic quod est in loc[o] est in ali[]qua specie ejus.

Quia quidquid est in loco erit in aliquo loco, sicut quidquid est animal, est quoddam animal; si ergo corpus infinitum est in loco, erit in aliquo loco, scilicet sursum vel deorsum, ante vel retro, etc. Sed impossibile est talem locum esse infinitum, quia unusquisque est terminus alicujus distantiæ determinatæ. Et hoc est quod dicit : quod *totaliter autem si impossibile est locum esse infinitum et corpus*, scilicet esse infinitum *est impossibile. Enim* pro quia, *quod est in loco est alicubi, hoc autem significat aut esse deorsum, aut esse sursum, aut aliquod reliquorum*, id est, secundum aliquam speciem aliam, vel differentiam loci. *Horum autem unumquodque est aliquis terminus*, supple alicujus distantiæ determinatæ, quod repugnat infinito.

...d denonatur a ...nere et specie. Topic.

92. ...re dicationes ...urales ...ntur?

Notandum, quod prædictæ rationes dicuntur naturales, quatenus sumuntur penes activum et passivum, locum et locatum, quæ sunt passiones et proprietates corporis naturalis inquantum naturale est. Deinde cum dicit :

Infinitum autem non idem in magnitudine, et motu, et tempore, ut una quædam natura, sed quod posterius dicitur secundum prius, puta motus secundum magnitudinem in qua movetur, aut alteratur, aut augetur. Tempus autem propter motum.

...finitas ...tialis ...r magnitudini ...ui et ...pori ...venit.

Ostendit quomodo infinitum in potentia est diversimode in diversis, dicens quod *infinitum autem*, supple in potentia, *non est idem in magnitudine, et motu, et tempore, ut una quædam natura*, quasi uno modo, et univoce dictum de ipsis, *sed* supple secundum prius et posterius. *Sed quod posterius dicitur secundum prius*, id est, quod id quod est posterius inter ista, dicitur infinitum secundum illud quod est prius *puta motus* dicitur supple infinitus *secundum magnitudinem, in qua* aliquid *movetur*, scilicet localiter, *aut alteratur, aut augetur, tempus autem* supple dicitur infinitum *secundum motum*. Et ideo ista infinitas primo competit magnitudini. Secundo motui. Tertio tempori.

De ratione continui sunt duo.

Notandum quod, ut declaratum fuit 5. hujus in quadam quæstione, de ratione continui sunt duo, puta posse dividi in infinitum, et quod partes ejus copulentur ad aliquem terminum communem. Et fuit ibi probatum quod motus formaliter habet aliam quantitatem, et divisibilitatem a quantitate, vel divisibilitate magnitudinis, quia motus non est quantus formaliter magnitudine; bene tamen quasi effective, et consecutive divisibilitas motus est a magnitudine, quia secundum divisionem magnitudinis dividitur et motus, ut probatur 6. Physic. text. com. 33. sive sit magnitudo spatii quantum ad motum localem, sive magnitudo formæ ad quam est motus; et hoc, vel magnitudo divisionis, quantum ad motum quantitatis; vel magnitudo perfectionis et intentionis, quantum ad motum alterationis, ut hîc dicitur in littera. Tempus autem (tenendo quod fit idem realiter quod motus,) patet quod non habet divisibilitatem a motu, quia cum formaliter sit numerus, et per consequens discretum, non potest esse continuum, nec per consequens divisibile, nisi propter

Alia quantitas motus, et alia magnitudinis formaliter licet hæc ab illa efficiatur.

Magnitudo triplex et est singulare.

Tempus pro formali quid et qualiter continuum et divisibile sit.

Cui motui est idem tempus et cui non?

motum cujus est passio. Quantum ad secundum probatum fuit ibi, quod alium terminum communem, ad quem partes ejus copulantur, habet spatium in motu locali, et alium motus localis. Tempus autem non habet alium a motu primo, cui est idem realiter, sed ab aliis motibus a quibus realiter distinguitur, ut sunt isti motus in inferiores, et hoc loquendo de tempore communi.

SUMMÆ QUARTÆ

CAP. III.

Motum per se distingui a motu per accidens, et secundum partem. Item quot modis dicitur aliquid in aliud mutari, et in quibus Prædicamentis sit motus.

SUMMARIUM.

Aliquid moveri et movere tripliciter : per accidens, secundum partem, et secundum totum. Item quinque concurrere in omni motu, et de mutatione quadruplici.

93. Permutatur autem quod permutatur. Hoc quidem secundum accidens, ut musicum ambulare. Hoc autem eo quod hujus aliquid permutatur simpliciter, dicitur permutari, puta quæcumque secundum partes. Sanatur enim corpus, quia oculus. Est autem aliquid, et quod ipsum primum movetur, et hoc est per se mobile.

Sermo de divisione motus.

Postquam Philosophus determinavit de motus definitione et de ejus passione, quod est infinitum, nunc agit de motus divisione. Circa quod tria facit secundum tres divisiones motus se invicem subdividentes. Nam secunda est subdivisio primæ, et tertia secundæ. Secunda ibi : *Est autem aliquod movens.* Tertia ibi : *Si ergo Prædicamenta.* Prima in duas. Primo assignat illam divisionem ex parte mobilis. Secundo eamdem ex parte moventis. Secunda ibi : *Est autem aliquid, et in movente.* Dicit ergo, quod *omne quod permutatur, permutatur* tripliciter, *hoc quidem*, id est, uno modo *secundum accidens*, *ut* cum dicitur *musicum ambulare.* Nam musicum non ambulat, nisi quia subjectum cui inest, ambulat, puta Socrates ambulat. Ad hunc modum reducitur, quod forma quæcumque sive substantialis, sive accidentalis movetur ad motum compositi, ut anima movetur per accidens moto corpore. Iterum hoc modo quæcumque pars movetur per accidens ad motum totius, et etiam contentum ad motum continentis, ut nauta ad motum navis movetur per accidens. *Hoc autem*, id est, alio modo *aliquid permutatur,* et ex *hoc dicitur simpliciter permutari*, *puta quæcumque* scilicet permutantur *secundum partes ; corpus enim sanatur*, *quia oculus* sanatur, qui est pars corporis, hoc enim est moveri per se, sed non primo, secundum quod primo dividitur contra partem. Est *autem aliquod* quod scilicet tertio modo *movetur ipsum primum*, id est primo, ut primo dividitur contra partem, ut cum aliquod totum movetur secundum totum ; et *hoc est mobile proprie,* puta cum animal movetur secundum se totum, et omnes partes suas. Deinde cum dicit :

1. Divi[sio] motus.

Per se primo t[ri]pliciter

Est autem aliquid et in movente eodem modo. Movet enim secundum accidens, hoc quidem secundum partem, hoc autem per se.

Triplic[iter]

Ponit eamdem divisionem ex par-

dicto moveri correspondet triplex movere.

te moventis, dicens quod *et in movente est aliquid eodem modo*, quia supple est movens, quod supple *movet secundum accidens* ut musicus dicatur ædificare. *Hoc quidem*, id est, alio modo movet movens *secundum partem*, puta homo dicitur impellere lapidem secundum pedem. *Hoc autem*, id est, alio modo movet *per se*, id est, secundum se totum ut aqua infrigidans, vel ignis calefaciens. Deinde cum dicit :

Est autem aliquid movens primum, est autem aliquid quod movetur. Adhuc in quo tempore, et ex quo et in quod. Species autem, et passiones, et locus in quo moventur mota quæ mobilia sunt, puta scientia et caliditas ; est autem non caliditas motus, sed calefactio.

Ponit secundam divisionem. Circa quod duo facit. Primo præmittit quædam necessaria. Secundo ostendit propositum. Secunda ibi : *Quæ autem non secundum accidens*. Dicit ergo quod in omni supple mutatione sunt quinque. Primum est, quia *est aliquod movens primum*, quia omnis motus causatur ab aliquo movente. *Est autem* secundum scilicet aliquid *quod movetur*, id est mobile, quod est subjectum motus. *Adhuc est* tertium scilicet tempus *in quo tempore* fit mutatio, quia omnis motus est in tempore. Et quartum est terminus *ex quo*. Et quintum est terminus *in quod*, id est terminus ad quem. Et exponit duo ultima, dicens quod *species*, id est formæ ; *et passiones*, id est qualitates ; *et locus* supple sunt termini *in quo moventur mota quæ sunt mobilia*. Et exemplificat de passionibus dicens, *puta scientia et caliditas*. Et addit : *Est autem motus non caliditas, sed calefactio*, et

In omni motu concurrunt quinque.

Non caliditas sed calefactio est motus.

hoc dicit, quia quibusdam visum fuit quandoque quod caliditas esset ipse motus alterationis, et tunc esset motus, et non terminus motus ; et ideo dicit quod caliditas non est motus, sed magis ipsa calefactio.

Notandum, quod quia motus non dividitur specifice ex parte moventis, sed magis ex parte terminorum a quibus motus habet speciem et dominationem, ut patet 5. Phys. t. c. 4. et inde; et nec etiam ex parte mobilis, nec ex parte temporis, sed magis ex parte terminorum, ut dictum est ; ideo forte solum exemplificat de terminis motus, sic quod per species intelligit formas substantiales, in quibus est generatio et corruptio simpliciter, et etiam quantitates in quibus est augmentum et decrementum. Per passiones autem intelligit qualitates de tertia specie, in quibus stricte loquendo, est solum alteratio, ut probatur 7. Physic. t. c. 14. sed per locum intelligit ipsum ubi, in quo est motus localis. Deinde cum dicit :

Principaliter penes terminos attenditur specifica divisio motus.

Quæ autem non secundum accidens permutatio, non in omnibus existit, sed in contrariis, et intermediis, et in contradictione. Hujusmodi autem fides ex inductione, permutatur enim quod permutatur, aut ex subjecto in subjectum, aut ex non subjecto in non subjectum, aut ex subjecto in non subjectum, aut ex non subjecto in subjectum. Dico autem subjectum quod affirmatione monstratur. Quare necesse est tres esse permutationes. Quæ enim ex non subjecto in non subjectum, non est permutatio ; neque enim contraria est, neque contradictio, quia non est oppositio. 94.

Ponit ipsam secundam divisionem, quæ est subdivisio secundi, et tertii membri primæ divisionis, quæ scilicet est mutatio non per

Secunda divisio motus et est subdivisio primæ.

accidens, sed secundum partem et per se, vel secundum se totum et per se primo. Dividit autem illam mutationem penes terminos. Circa quod duo facit. Primo proponit illam divisionem. Secundo exponit eam. Secunda ibi : *Quæ quidem igitur.* Ideo dicit, quod *illa permutatio quæ non est secundum accidens,* sed supple per se *non existit in omnibus*, id est inter quoscumque terminos, *sed in contrariis*, ut cum est motus ab albo in nigrum, *et etiam intermediis* cum est motus a nigro in pallidum, et etiam de pallido in rubeum. Sed etiam est permutatio supple *in contradictione*, id est inter terminos privative oppositos, qui circa subjectum aptum se habent, ut contradictio, ut declaratum est 4. hujus, in quadam quæstione ; ut cum est motus a non igne in ignem, vel e converso, vel a non albo in album, aut e converso. Ideo dicit, quod *hujusmodi autem fides est ex inductione quod*, scilicet permutatio est inter per se terminos determinatos modo dicto : *Nam omne quod permutatur, permutatur* quadrupliciter, secundum quod quatuor modis possunt variari termini permutationis. *Aut enim est permutatio de subjecto in subjectum*, puta ex albo in nigrum, et tunc uterque terminus est affirmativus et positivus ; *aut ex non subjecto in non subjectum,* puta a non albo in non nigrum ; *aut a non subjecto in subjectum*, et tunc terminus a quo est privativus, et terminus ad quem est positivus et affirmativus ; *aut est mutatio ex subjecto in non subjectum*, puta ex albo in non album, et tunc terminus a quo est affirmativus, et terminus ad quem est privativus sive negativus. Et exponit quod intendit per *subjectum, quod affirmatione demonstramus*, ut patet ex prædictis. Concludit ergo : *quare necesse est tres esse permutationes ; enim*, pro quia, illa *quæ est ex non subjecto in non subjectum non est permutatio, nec enim est contraria, nec contradictio, quia non est oppositio.*

Permutatio inter quos terminos existit.

Contingit imaginari aliquid mutari 4. modis.

Notandum, quod cum sint positæ quatuor combinationes terminorum mutationis, una tamen est inutilis, quia nulla est per se mutatio a non subjecto in non subjectum, quia istæ duæ negationes non sunt contraria, nec contradictoria, nec etiam opposita quocumque modo, quia possunt eidem inesse, puta non album et non nigrum insunt cuilibet colorum mediorum, rubeum enim nec est album, nec est nigrum. Si enim omnis mutatio est inter opposita, ut hîc dicitur et probatur 1. Physic. t. c. 43. et inde, sequitur quod non sit mutatio non subjecti in non subjectum. Quare relinquitur quod sunt tantum tres permutationes, duæ quidem secundum contradictionem, et una quidem secundum contrarietatem in terminis.

Tantum 3. sunt species mutationis in communi.

SUMMARIUM.

Exponit tres mutationes, probans mutationes quæ sunt de subjecto in non subjectum non esse motus. Explicatur id, *quod generatur non est in loco.* Et quomodo sola mutatio quæ est de subjecto in subjectum, est proprie motus.

Quæ quidem igitur ex non subjecto in subjectum secundum contradictiones, generatio est ; quæ quidem simpliciter simplex, quæ est alicujus quædam. Quæ ex subjecto in non subjectum, corruptio.

Exponi dictam divisionem. Circa

quod tria facit. Primo ostendit quod duæ illarum trium mutationum sunt generatio et corruptio. Secundo probat quod illæ duæ non sunt motus. Tertio per locum a divisione concludit, quod tertia mutatio habet proprie rationem motus. Secunda ibi : *Si itaque non ens.* Tertia ibi : *Quoniam autem omnis motus.* Dicit ergo quod cum supple sint tres permutationes, illa *quidem igitur quæ est ex non subjecto in subjectum secundum contradictionem*, id est qui sunt termini contradictorii, *generatio est*, et hæc est duplex : *quædam quidem simpliciter simplex, quædam autem alicujus quædam.* Vult dicere, quod generatio est duplex : quædam simplex, puta cum est mutatio ex non ente simpliciter in ens simpliciter, sumendo ens simpliciter pro substantia, et hæc est generatio in forma substantiali. Quædam autem est generatio secundum quid, ut quando est mutatio de non ente in ens secundum quid, sumendo ens secundum quid pro omni alio a substantia, et ideo mutatio a non albo in album est generatio secundum quid. Et subdit, quod illa mutatio *quæ est ex subjecto in non subjectum est corruptio*, et hæc est duplex : quædam quidem simpliciter simplex, quædam autem alicujus quædam, exponendo secundum quid, et simpliciter, ut prius. Deinde cum dicit :

Si itaque non ens dicitur multipliciter, et nec quod secundum compositionem, aut divisionem contingit moveri, nec quod secundum potentiam quod simpliciter oppositum enti. Quod enim non album, aut non bonum tamen contingit moveri accidens. Erit enim utique homo, quod non album, quod autem simpliciter non hoc, nequaquam. Impossibile enim non ens moveri. Si autem hoc, et generationem motum esse. Generatur enim non ens. Si enim, et quam maxime secundum accidens generatur. Sed tamen verum dicere, quod existit non ens, de generato simpliciter. Similiter autem, et quiescere. Hæc itaque accidunt difficilia.

96. Probat quod istæ duæ mutationes non sunt motus. Circa quod duo facit : Primo probat hoc de generatione. Secundo probat hoc idem de corruptione. Secunda ibi : *Nec itaque corruptio.* Prima in duas secundum duas rationes. Secunda ibi : *Et si omne.* In prima parte intendit talem rationem : Quod movetur et quod generatur, nondum est ; ergo generatio non est motus. Dicit ergo, quod *si itaque non ens dicitur multipliciter sicut* et supple ens ; nec quod *est secundum compositionem, et divisionem contingit moveri ; nec quod secundum potentiam, quod est oppositum enti simpliciter.* Vult dicere, quod ens et non ens dicitur uno modo secundum compositionem et divisionem, et tale non potest moveri, cum non sit in rebus, sed in mente ex 6. hujus, t. c. 8. Alio modo dicitur secundum potentiam et actum, ita quod id quod est ens actu est ens simpliciter, quod autem est secundum potentiam est non ens ; tale ergo non ens, quod est ens in potentia non potest etiam moveri *quia est oppositum enti simpliciter,* quod est ens in actu. Quare autem dixit quod ens secundum potentiam sit quod est oppositum enti simpliciter, ostendit cum addit : *quod enim est non album, aut non bonum contingit moveri secundum accidens.* Vult dicere, quod ens in

Quod generatio non sit motus probat.

Ens et non ens accipiuntur dupliciter.

Non ens

non potest moveri quia quod movetur, est.

potentia oppositum enti in actu, quod non est ens simpliciter, sumendo *ens simpliciter* pro substantia, non potest moveri, quia quod non est album in actu, aut non bonum in actu, potest moveri per accidens, quatenus ipsum non album non movetur, sed subjectum quod est ens actu, et cujus est ista privatio. Ideo subdit : *erit enim utique homo quod est non album; quod autem est non hoc*, id est, *non simpliciter*, et in actu, accipiendo simpliciter secundum substantiam, *nequaquam potest* scilicet moveri. Si autem hoc est supple *verum, et generationem*, supple esse motum, est supple *impossibile. Enim* pro quia, *non ens*, id est, materia quæ est subjectum generationis et non ens de se, sed est in potentia ad omne ens simpliciter, tale inquam non ens generatur, scilicet ut subjectum. Nam generatio denominat subjectum, sicut et motus, ut ostensum est 7. hujus. Si igitur generatio esset motus, sequeretur quod *non ens moveretur.* Et subdit : *Si enim et quam maxime secundum accidens generatur ;* sed tamen *verum est dicere de simpliter generato*, id est de materia, quæ simpliciter generatur saltem subjective, quia existit non ens. Hoc autem addit, quia dixerat quod non ens, id est materia generatur. Et quia posset forsan aliquis dicere, quod non ens tale non generatur nisi per accidens, ideo dicit quod dato quod sic esset, tamen de eo quod *simpliciter generatur*, ut subjectum, *verum est dicere quod est non ens*, quia materia non est ens modo prædicto, et per consequens subjectum generationis, quod est materia, impossibile est moveri. Et subdit : *Similiter autem, et quiescere*, quia non ens simpliciter sicut non movetur, non quiescit, quia motus et quies habent fieri circa idem. *Hæc igitur accidunt difficilia*, id est inconvenientia esse, si supple generatio ponatur esse motus.

Subjectum generationis scilicet materia generatur saltem subjective.

Subjectum generationis est non ens.

Non ... non q... ci...

Notandum, quod ista ratio quæ etiam ponitur 5. Physic. text. com. 8. communiter exponitur a quibusdam. Est enim sic intelligenda quod esse, vel non esse referatur ad subjectum, ut sit sensus : quod movetur est, id est, subjectum motus est aliquod ens in actu perfecto, quantum ad esse substantiale et specificum ; sed quod generatur non est, quia materia quæ est subjectum generationis non est ens perfectum, nec in actu specifico substantiali, cum de se nullam habeat formam, sed est in potentia ad omnes, quantum est de se; et ideo est non ens oppositum enti simpliciter et in actu, et ideo generatio et motus videntur distingui penes subjectum modo prædicto. Deinde cum dicit :

9... Esse ... esse d...

Differe... inter... jectum... tus et ratio...

Et si omne quod movetur in loco, non ens autem non est in loco. Erit enim utique alicubi.

Ponit secundam rationem, quæ talis est : Quod movetur est in loco, quod generatur non est in loco; ergo generatio non est motus. Dicit ergo, quod supple patet, quod generatio non est motus, *si omne quod movetur est in loco*, ex eo scilicet quia motus localis est primus; *non ens autem*, id est materia, quæ est subjectum generationis, *non est in loco. Erit enim alicubi*, id est

quod si materia esset in loco, esset in aliquo loco.

Notandum, quod ista propositio: *Quod generatur non est in loco*, si intelligitur pro subjecto generationis, falsa videtur esse. Nam si ex aqua generatur ignis, materia aquæ quæ subjicitur generationi est in loco, sicut et ipsa aqua, cum materia non sit separata a forma, nec a magnitudine, ut dicitur 1. de Generatione. Dicendum ergo, quod sic est intelligenda, quod subjectum generationis non est in loco per aliquod, quod subjicitur generationi, vel per illud, quod per generationem acquiritur, quia illa est sola substantia, quæ de se non habet, quod sit in loco, licet concomitetur subjectum generationis quantitas, et respectu ejus sit in loco, ut arguitur. Non sic est de aliis mutationibus, quæ omnes videntur supponere aliquam quantitatem in subjecto ratione cujus illud quod movetur est in loco, et pro tanto dicitur non esse in loco, quod generatur, ut subjectum. Deinde cum dicit :

[Margin: ualiter ...lligi debet ...uod id quod ...eratur, ...n sit in loco.]

98. Neque itaque corruptio, motus. Contrarium enim motui motus, aut quies, corruptio autem generationi.

Ostendit idem de corruptione, quod scilicet corruptio non est motus per talem rationem : Si corruptio est motus; ergo et generatio. Consequens est falsum, ut ostensum est; ergo et antecedens. Consequentia probatur, quia quidquid contrariatur motui, vel est motus vel quies, sed generatio contrariatur corruptioni ; si ergo corruptio est motus, generatio erit motus vel quies ; non quies, patet; ergo motus. Hanc rationem tangit breviter dicens : quod *nec itaque corruptio est motus. Enim* pro quia, *contrarium motui est motus aut quies, corruptio autem est contraria generationi,* et tunc ut prius. Deinde cum dicit :

[Margin: ...uod ...ruptio ...n sit ...otus ...ndit.]

[Margin: ...otui ...arian- ...duo.]

Quoniam autem omnis motus permutatio quædam. Permutationes autem tres dictæ. Harum autem quæ secundum generationem, et corruptionem non motum, hæ autem sunt, quæ secundum contradictionem. Necesse autem eam, quæ ex subjecto in non subjectum mutationem esse solam. Subjecta autem, aut contraria, aut intermedia. Etenim privatio ponitur contrarium, et monstratur affirmatione, puta nudum, et edentulum, et nigrum.

Concludit quasi per locum a divisione, quod tertia mutatio, quæ scilicet est a subjecto in subjectum habet proprie rationem motus, dicens quod *quoniam omnis motus est quædam permutatio, permutationes autem dictæ sunt tres Harum autem illa quæ est secundum generationem*, et illa quæ est secundum *corruptionem, non sunt motus*, ut probatum est. *Hæc autem sunt secundum contradictionem*, id est inter terminos contradictorios, quia inquam, *sic est necesse eam solam mutationem, quæ est ex subjecto in subjectum esse motum. Subjecta autem*, inter quæ supple est motus, *aut* supple *sunt contraria, aut* supple *intermedia.* Et addit : *etenim privatio ponitur contrarium, et monstratur affirmatione, ut edentulum et nigrum.* Vult dicere, quod licet privatio non videatur esse contrarium, cum tamen sic monstratur affirmatione sicut edentulum et nigrum, reducitur ad contrarium, quia privatio est prima contrarietas, ex 10. hujus text. com. 15. Et ideo inter

[Margin: Quod solum a subjecto in subjectum mutatio sit proprie motus, vel saltem appropriate de quo bene cogita.]

[Margin: Al. affirmative.]

Quomodo omnis motus est inter contraria et quomodo nigrum est privatio albi, et privativa contraria?

talia, ut sunt secundum nomen affirmative accepta, et monstrata potest esse motus. Ex quo patet, quod ut accipitur contrarietas prout se extendit ad opposita privative, omnis motus et mutatio est aliquo modo inter contraria; nigrum autem dicitur privatio albi non simpliciter, cum dicat aliquam naturam positivam, sed ex eo quod deficit a perfectione albi, nec ita perfecte participat naturam sui generis, puta coloris sicut album, ut prædictum est 10. hujus.

SUMMARIUM.

Tres tantum esse motus species per se probat non esse motum in *Ad aliquid*, seu relationem, nec in Actionem, aut Passionem. Hinc non habetur, ad relationem extrinsecus advenientem, non esse motum seu mutationem, de quo vide Doct. 3. d. 1. q. 1. et 4. d. 6. q. 10. et d. 13. q. 1.

Si igitur Prædicamenta divisa sunt, substantia, qualitate, loco, facere, aut pati, ad aliquid, quando; necesse tres esse motus, scilicet qualis, quanti, et loci.

99. Tertia divisio motus quæ est subdivisio secundæ quoad 4. membrum ejus.

Hîc ut dicebatur, ponit Philosophus tertiam divisionem motus, quæ est subdivisio illius mutationis, quæ dicta est esse motus. Circa quod tria facit. Primo proponit intentum. Secundo adducit probationem intenti. Tertio epilogat circa dicta. Secunda ibi : *Secundum substantiam vero.* Tertia ibi : *Quoniam autem nec substantiæ.* Dicit ergo, quod *si* pro quia; ergo *Prædicamenta sunt divisa, substantia, qualitate, loco*, id est, ubi, *facere, aut pati, aut ad aliquid et quando*, et sic de aliis Prædicamentis. *Necesse est tres esse motus*, id est, tres species motus, *qualis*, id est in Qualitate, *quanti*, id est Quantitatis, *et loci*, id est in Ubi. In his enim tribus generibus, et non in aliis potest esse motus. Deinde cum dicit :

Species motus proprie sunt tres secundum tria genera.

Secundum substantiam autem non, propter nullum esse substantiæ contrarium.

In substantia non esse motum ostendit sed vide 1. q. 8. hujus Doct.

Probat intentum. Circa quod tria facit. Primo probat quod motus non est in Substantia. Secundo quod non est in Ad aliquid. Tertio quod non est in Actione et Passione. Secunda ibi : *Nec ad aliquid.* Tertia ibi : *Nec facientis.* In prima parte intendit talem rationem: Omnis motus est inter contraria, vel media, quæ etiam habent rationem contrarii; sed in substantia non est contrarietas, nec per consequens media contrariorum, ergo in substantia non est motus. Major patet, quia motus, de quo nunc est sermo, est ex subjecto in subjectum, quæ sunt duo termini affirmativi et contrarii. Et hoc est quod dicit, quod *secundum substantiam non est*, supple motus *propter nullum esse substantiæ contrarium.* Qualiter autem intelligendum est, quod substantiæ nihil sit contrarium, et utrum aliquo modo possit attendi contrarietas in genere Substantiæ, dictum est in 10. hujus in quadam quæstione. Quæratur ibi. Quare etiam negatur motus esse in substantia, et quomodo hoc intelligendum sit, dictum est in quæstione præcedenti. Deinde cum dicit :

Substantiæ nihil est contrarium ad motum requisitum.

Neque ad aliquid, est enim altero nihil permutato verificari alterum nihil permutatum. Quare secundum accidens motus ipsorum.

Probat quod in Ad aliquid non

In Ad ali

quid non se per se otum.

est motus per se primo, sed per accidens, et intendit talem rationem : Illud in quo non fit motus, nisi facto motu in altero, in eo non est motus nisi per accidens; sicut et illud quod movetur ad motum alterius, dicitur moveri per accidens, ut nauta ad motum navis; sed relatio aut Ad aliquid est hujusmodi, ergo, etc. Minor patet, quia non fit de simili non simile, aut dissimile, vel e converso, nisi facta mutatione in aliquo extremo secundum quid absolutum, sive in altero correlativo. Exemplum, Socrates et Plato sunt similes secundum albedinem; corrupta albedine in utroque, vel tantum in altero, fiunt ambo dissimiles, qui prius erant similes. Hanc rationem tangit dicens, quod *nec in ad aliquid*, supple est motus; *etenim* pro quia, *altero* correlativo *permutato contingit verificari*, id est, in veritate mutari *alterum*, vel permutari secundum quid absolutum. *Quare secundum accidens est motus ipsorum*, scilicet relativorum.

Al. in altero.

veraciter. Excludit falsum otivum. identitate relationis accidentalis, et fundamenti re 1. d. q. 5.

100. Notandum, quod ex hoc loco sumunt aliqui argumentum, quod relatio non distinguitur realiter a fundamento; quia si sic, compositius esset album simile quam album solum, quod videtur esse falsum, ut dicunt, cum homo de non simili possit fieri similis, nulla mutatione facta in eo, sicut dicitur hîc in littera. Et ex hoc probatur, quod quia in Ad aliquid non est motus, quod relatio non distinguitur realiter a fundamento, de quo alias. Non cogit argumentum. (a) Cum enim dicitur, quod tunc album simile esset compositius dico quod verum est, quia habet in se actum et potentiam, puta fundamentum et relationem. Cum dicitur quod non, quia in Ad aliquid non est motus, quia aliquis de novo fit similis sine sui mutatione, dico quod hoc est falsum. (b) Ubi notandum, quod mutari est aliter se habere nunc quam prius; hoc autem potest esse dupliciter, vel ad se vel ad alterum. Primo modo mutari est in formis absolutis. Secundo modo in relativis. Ad probationem dicendum, quod ipse ponit quod non est possibile aliquid se habere aliter ad alterum, nisi aliter se habeat ad se, et hæc est ejus ratio, ideo dicit quod in Ad aliquid non est per se primo motus. Solum ergo hîc intendit ostendere in quibus Prædicamentis est motus per se primo, et in quibus non. Confirmatur, quia etiam vult quod in substantia non est motus, et tamen nullo dubitante in substantia est mutatio; ergo ex intentione ejus non habetur, nisi quod in Ad aliquid non est motus, cum quo stat quod ibi sit mutatio. Deinde cum dicit :

Sed si relatio tinguitur realiter fundamento, sive idem de alias rgumentum, etc. bsque et non.

Album le compositius, cum album præcise.

(b) Mutari quid, et qualiter nunc ad se, nunc ad alterum esse contingit. Vide 13. q quodlibet.

> Neque facientis, et patientis ut moventis, et moti, quia non est motus motus; neque generationis generatio, nec totaliter permutationis permutatio.

Probat quod motus non est in Actione et Passione. Circa quod duo facit. Primo proponit conclusionem. Secundo subdit conclusionis probationem. Secunda ibi : *Dupliciter enim*. Dicit ergo, quod *nec facientis et patientis*, id est actionis et passionis, *ut moventis et moti*, id est, quæ sunt idem quod movens et motum, scilicet est motus; *quia*,

In substantiam est mutatio, licet non motus et similiter in Ad aliquid.

scilicet ipsius *motus non est motus, neque generationis generatio.* Igitur supple cum actio et passio sint vel motus, vel generatio, id est mutatio, sequitur quod actionis, vel passionis non sit motus vel mutatio.

SUMMARIUM.

Motus non posse esse motum, neque ut subjecti, neque ut termini, alioquin dari processum, et simul aliquid generari et corrumpi.

Dupliciter enim contingit motus esse motum ; aut ut subjecti, velut homo movetur, quia ex albo in nigrum permutatur. Quare sic, et motus, aut calescit, aut infrigidatur, aut locum permutat, aut augetur, hoc autem impossibile. Non enim subjectorum aliquid permutatio.

Non esse permutationem permutationis.

Probat propositam conclusionem, et intendit talem rationem : Si permutationis sit permutatio, hoc habet esse dupliciter, vel ut subjecti, vel ut termini; sed neutrum est possibile, ergo nullo modo permutationis est permutatio, nec per consequens actionis, quia hîc loquitur de actione, ut videtur res acta quæ est idem realiter quod motus, et quod passio. Circa istam rationem sic procedit, quia primo probat primam partem minoris. Secundo secundam. Secunda ibi : *Aut eo quod alterum.* Dicit ergo, quod *dupliciter contingit*, supple intelligere, *motus esse motum; aut uno modo*, scilicet ut dicimus, quod *homo movetur, quia permutatur ex albo in nigrum;* quare si sic, et motus, *aut calefit, aut infrigidatur, aut permutat locum aut augetur*, si supple dicatur quod motus movetur *ut subjectum. Hoc autem est impossibile*, *quia permutatio non est aliquid de numero subjectorum*, quod scilicet possit subjici calori, aut frigori et hujusmodi. Patet ergo quod motus non est motus, ut subjecti. Deinde cum dicit :

Aut eo quod alterum aliquod subjectum ex permutatione permutetur in aliam speciem, velut homo ex languore in sanitatem. Sed nec hoc possibile nisi secundum accidens. Omnis enim motus ex alio in aliud est permutatio, et generatio, et corruptio eodem modo. Verumtamen quæ quidem ex oppositis, sic aut non sic, non motus. Simul igitur permutatur ex sanitate in ægritudinem, et ex hac ipsa permutatione in aliam. Palam autem quia si languerit, permutatus erit in qualiacumque. Contingit enim quiescere, et adhuc in non contingentem semper, et illa ex aliquo in aliquid aliud erit. Quare opposita erit sanatio, sed per accidens, velut ex reminiscentia in oblivionem permutatur, quia cui existit id permutatur ; quandoque quidem in sanitatem, quandoque autem in scientiam.

101.
Cum omne quod mutatur, aut ut subjectum, aut ut terminus dicatur mutari. Ostendit quod motus non mutatur primo modo nec secundo. Licet per accidens non tamen per se contingit mutari de una mutatione in aliam, vel successive.

Probat secundam partem minoris, scilicet quod motus non possit esse motus ut termini, ita quod aliquod subjectum mutetur ab aliqua mutatione in aliam. Circa quod quatuor facit secundum quatuor rationes quas adducit. Secunda ibi : *Adhuc autem in infinitum.* Tertia ibi : *Adhuc ejusdem.* Quarta ibi : *Adhuc oportet.* Prima ratio sic formari potest : Quia si sic, ergo aliquod simul movetur ad opposita ; consequens est falsum, ergo et antecedens. Istam rationem sic declarat, dicens quod *aut* supple alio modo potest intelligi, quod motus sit motus, ut termini, *eo quod alterum subjectum permutetur ex una permutatione in aliam speciem* permutationis, *ut homo permutatur ex languore in sanitatem. Sed neque hoc est possibile, nisi secundum accidens*, quod probat : quia

omnis motus est permutatio ex alio in aliud, et generatio et corruptio eodem modo, verumtamen est, supple differentia in terminis, quia mutatio, *quæ quidem est ex oppositis sic, aut non sic*, puta ex non esse ad esse, vel e converso, non est motus, sed supple generatio et corruptio, quæ sunt inter terminos contradictorios, *motus autem non*, sed inter contrarios, ut prædictum est. *Si igitur*, supple sit aliqua permutatio de una permutatione in aliam permutationem, *simul igitur permutatur ex sanitate in ægritudinem, et ex hac ipsa permutatione*, scilicet ex ægritudine, *in aliam*, scilicet permutationem. Ex quo infert, *palam autem quia si languerit*, scilicet ex languore, *permutatus erit in qualiacumque*, id est, in quamcumque aliam, puta in dealbationem vel denigrationem, id est ex hoc quod mutatur de sanitate in ægritudinem, ex hac permutatione poterit permutari in quamcumque aliam. Et subdit, *contingit enim quiescere* aliquando, id est, in termino alicujus mutationis. Hoc autem quod prædictum est improbat, dicens quod *adhuc omnis*, supple mutatio *fit semper in non contingentem*, id est in oppositum, sicut et omnis mutatio fit in oppositum; *et illa*, scilicet transmutatio in qua fit transitus, *erit ex aliquo in aliud*, *quare opposita sanatio*, id est, quod de permutatione languoris fiet transitus in oppositam mutationem, quæ est sanatio. Ex quo sequitur quod colligitur ex prædictis, quod opposita permutatio fiat in quamcumque aliam, et quod non fiat nisi in oppositam, quod includit repugnantiam manifestam. Ex quo sequitur ulterius, quod dum aliquid mutatur in unum oppositorum, simul mutetur in mutationem, quæ tendit in aliud oppositum, quod est impossibile, quia nunquam natura intendit simul opposita. Et subdit, *sed per accidens*, supple contingit aliquid mutari de una permutatione in aliam, licet non per se, ut aliquis *permutatur ex reminiscentia in oblivionem, quia illud*, scilicet subjectum, *cui existit*, scilicet reminiscentia, vel quæcumque alia mutatio, quandoque quidem *permutatur in scientiam, quandoque autem in sanitatem, quandoque in oblivionem*, et sic de aliis; accidit enim quod permutatione terminata alia succedit sive opposita, sive quæcumque contingens.

Natura non intendit simul opposita.

102. Resolutio dictæ rationis.

Notandum, istam rationem in hoc stare breviter, quod si permutationis est permutatio ut termini, ita quod una ad aliam terminetur, illa quæ succedit potest esse opposita, puta si aliquid mutetur a sanatione in ægrotationem; vel potest esse quæcumque contingens, quia si aliquid movetur de sanitate in ægritudinem, potest succedere vel quæcumque alia mutatio, puta dealbatio, vel infrigidatio, vel quæcumque alia mutatio, licet omnis mutatio debeat esse ad oppositam. Si igitur aliquid mutatur de una mutatione ad aliam oppositam, puta de sanatione in ægrotationem, sequitur quod simul moveatur ad opposita, et per consequens quod simul sanetur et infirmetur. Nam ut patet ex 5. Phys. text. com. 4. et inde, mutatio denominatur a termino, et denominat subjectum. Unde motus

ad sanitatem dicitur sanatio, et subjectum quod sic sanatur dicitur sanari; similiter motus ad ægritudinem dicitur ægrotatio, et subjectum quod sic movetur dicitur ægrotari. Si igitur aliquid simul movetur de sanatione ad ægrotationem, poterit denominari ab utraque mutatione; et dicitur simul ægrotari et sanari, quod est omnino extra rationem. Per se ergo loquendo una mutatio non terminatur ad aliam, licet hoc contingat per accidens, puta si terminata sanatione incipiat subjectum dealbari; sed hoc accidit sanationi, quia posito quod non succederet dealbatio, nihilominus sanatio esset in se perfecte terminata. Deinde cum dicit :

Mutatio denominatur a termino et denominat subjectum.

103. Adhuc in infinitum ibit, si erit permutationis permutatio, et generationis generatio. Necesse igitur, et priorem si posterior, puta si simplex generatio fiebat aliquando, et quod fit fiebat. Quare nondum erat quod fiebat simpliciter, si aliquid fiens simpliciter, aut factum. Si itaque, et hoc fiebat aliquando, quare nondum erat tunc genitum. Quoniam autem infinitorum non erit primum, quare neque habitum; neque fieri igitur, neque moveri possibile est, neque permutari nullum.

Ponit secundam rationem, quæ talis est : Quia si sic, ergo erit processus infinitus in mutationibus. Consequens est falsum ; ergo et antecedens. Hanc rationem declarat dicens : *Adhuc autem in infinitum ibit*, supple iste processus permutationum. *Si permutatio erit permutationis, et generatio generationis*, quia tunc supple ad permutationem non perveniretur, nisi per aliam permutationem priorem, et ad illam per aliam priorem, et sic in infinitum. *Quare necesse est esse priorem si posterior sit.* Et hoc est quod subdit : *necesse est* igitur, et *priorem*, scilicet esse, *si posterior sit, puta* si ponatur, quod *generatio simplex*, quæ est generatio in substantia, *fiebat aliquando*, ita quod generationis sit quædam alia generatio, *et quod fit*, id est ipsa generatio, vel ipsum fieri generationis simpliciter *fiebat*, scilicet antea. *Quare sequitur* quod *nondum erat quod fiebat simpliciter*, id est generatio simpliciter, sed supple erat secundum quod fiebat generatio ipsius generationis. Ideo dicit, quod *nondum erat quod fiebat*, id est generatio simpliciter, *sed aliquid fiens*, id est quod fit, *simpliciter aut factum*, id est quod res non est dum fit, sed cum facta est tunc primo est. *Si itaque et hoc*, id est generatio *aliquando fiebat*, *quare nondum erat tunc genitum* id est, tunc quando fiebat et generabatur, et sic in infinitum. *Quoniam autem infinitorum non est primum*, sequitur quod non est *primum*, id est, prima generatio generationis. *Quare nec habitum*, hoc est posterius et consequenter se habens ; ergo neque *possibile est fieri*, *nec moveri*, *nec permutari nullum*, quod est evidenter falsum. Deinde cum dicit :

Si generationis esset generatio nunquam terminaretur alicujus generatio nec esset aliquid genitum.

Ubi est posteriu necesse e esse priu

Adhuc ejusdem motus contrarium, et quies, et generatio, et corruptio. Quare quod fit cum fiat ; fiens tunc corrumpitur, neque enim confestim factum neque posterius. Esse enim oportet quod corrumpitur. 104.

Ponit tertiam rationem, quæ talis est : Quia si sic, ergo simul dum aliquid generatur, corrumpitur ; consequens est falsum, quia quod corrumpitur oportet esse;

sed quod generatur non est, ergo antecedens est falsum ex quo sequitur. Hanc rationem declarat, dicens quod *adhuc ejusdem*, scilicet subjecti et *motus* contrarius, *et quies. et etiam generatio, et corruptio*, quæ sunt contraria, nam opposita habent fieri circa idem. *Quare* si supple idem subjectum mutetur de generatione in corruptionem; sequitur quod *fit cum fiat fiens*, id est dum generatur, *tunc corrumpitur*, quod supple est impossibile; *enim* pro quia *,nec confestim factum*, id est generatum, *nec posterius*, supple corrumpitur, id est quod nihil fit ut statim corrumpatur, *enim* pro quia, *esse oportet quod corrumpitur*. Cujus ratio est, quia cum corruptio sit mutatio de esse ad non esse, oportet illud quod corrumpitur esse, et per consequens inter generationem, quæ est mutatio ad esse, et corruptionem, quæ est ad non esse, necesse est cadere quietem mediam inesse, et per consequens non erit mutatio de generatione in corruptionem, ut in terminum. Deinde cum dicit:

Vide 8. Phys. text. com. 62. inde.

...hæc, et Quodl. 12. exponitur.

...ossibile aliquod ...ul vel ...ediate, ...erari, ...orrumpi.

Adhuc oportet materiam subesse ei quod fit et permutatur, quæ igitur erit? Quemadmodum alterabile corpus, aut anima aliquid, sic aliquid quod fit motus et generatio, et aliquid in quod moventur. Oportet enim aliquid esse eum qui hujus ex hoc in hoc motum non motum. Qualiter igitur? Neque enim erit disciplina disciplinationis, quare neque generatio generationis.

Ponit quartam rationem, dicens quod *adhuc oportet materiam subesse ei quod fit et permutatur*, id est, permutari quod movet, quia in omni mutatione oportet esse subjectum quod mutatur. *Quæ igitur erit?* supple materia si generatio generetur? quasi diceret quod non est dare, et tamen oporteret dare aliquam talem materiam. *Quemadmodum enim est alterabile corpus, aut anima, aut aliquid* hujusmodi quod est materia et mobile, *sic* oporteret esse, *aliquid quod fit motus, et generatio*, quod est materia et mobile, si motus esset ad motum, et generatio ad generationem, et tamen hujusmodi materiam non est assignare motui et generationi. Iterum in omni supple motu et generatione oportet esse *aliquid in quod moventur*, et ad quod terminantur, quia omnis mutatio sicut habet subjectum, ita et habet terminum, id est quod *oportet esse aliquem*, terminum *ejus* quod movetur, *et est motum ex hoc in hoc;* et illud quod terminat non est motum, quia terminus motus non movetur. *Qualiter igitur,* supple hoc contingit? quasi diceret, quod est possibile esse. Ideo concludit: *Nec enim erit disciplina disciplinationis,* id est, quod hujus permutationis, quæ est disciplinatio non erit aliqua alia mutatio, quæ ad disciplinationem terminetur, quæ quasi sit disciplina disciplinationis, quare sequitur, quod *nec erit generatio generationis.*

In omni moto materiam esse oportet.

In omni motu esse terminum oportet.

Mutationis non est mutatio nec ut terminus, nec ut subjectum.

Notandum, hanc rationem in hoc stare, quod in omni mutatione oportet dare duo, scilicet subjectum et terminum; sed si generationis esset generatio, et mutationis mutatio, neutrum posset assignari, nec subjectum, nec terminus, ergo impossibile est, quod generationis sit generatio, ut termini, aut totaliter mutatio mutationis

Resolutio rationis.

SUMMARIUM.

Motum proprie dictum tantum esse in Quantum, Ubi et Quale ; optime Doctor refutata expositione D. Thomæ, exponit quare Philosophus non exclusit expresse motum a Quando, Situ et Habitu, sicut ab aliis tribus Prædicamentis.

Quoniam autem neque substantiæ, neque ejus quod Ad aliquid, neque ejus quod est facere et pati, relinquitur secundum quod quale, et quantum, et Ubi motum esse. Horum enim unicuique contrarietas est. Dico enim quale non quod in substantia, etenim differentia quale ; sed quod passivum, secundum quod dicitur pati, aut impassibile esse.

105. Tantum ad tria genera est motus.

Epilogat circa dicta dicens : *Quoniam autem*, supple non est motus, *neque substantiæ*, id est, in genere Substantiæ, *nec ejus quod est Ad aliquid*, id est, in relatione, *nec ejus quod est facere, aut pati*, id est, in Actione et Passione, *relinquitur* motum esse, *secundum quale*, quæ est alteratio, *et secundum quantum*, puta augmentatio et diminutio, *et secundum Ubi*, puta motus localis. *Horum autem unicuique contrarietas est*, id est, quod in his tribus generibus reperitur contrarietas, quæ ad terminos motus requiritur. Et subdit : *Dico autem quale, non quod est substantia, etenim differentia*, supple substantialis dicitur quædam qualitas; sed dico, *quale quod est passivum secundum quod dicitur pati aut impassibile esse*.

Tantum ad qualitates 3. speciei est motus.

Notandum, quod qualitas dicitur uno modo de forma, sive differentia substantiali, ut patet 5. hujus, text. com. 19. cap. de Qualitate. Quia igitur dixerat motum esse secundum quale, ne credat aliquis quod intelligeret de qualitate substantiali, ideo hoc excludit, dicens se loqui de quali secundum quod aliquid dicitur *pati, vel impassibile esse*, id est, de qualitate tertiæ speciei, quæ est passio, vel passibilis qualitas, in qua solum, stricte loquendo, est alteratio, ut probatur 7. Physic. text. com. 14. et inde.

Quare Philosophus omisit tria ultima Prædicamenta.

Notandum enim, quod Philosophus videtur prætermisisse tria Prædicamenta, scilicet : Quando Situm, et Habitum, de quibus non est locutus : Utrum in eis sit motus, vel non, quare videtur insufficienter dixisse. Dicitur a quodam expositore, quod Quando significat esse in tempore, tempus autem est numerus motus, et ideo ejusdem rationis est non esse motum in Quando, et non esse motum in Actione et Passione, quæ significant aliqualiter ipsum motum. Nam actio et passio sumpta pro re acta est idem realiter, quod motus. Positio autem, vel Situs non addit supra *Ubi*, nisi ordinem partium determinatum, quia nihil aliud, nisi determinatam relationem partium ad invicem. Habitus etiam importat habitudinem indumenti ad indutum, et sic videtur esse ejusdem rationis, quod non sit motus in Situ et Habitu, et quod non sit motus in Ad aliquid. Sed ista expositio videtur deficere : Tum primo, quia licet Quando significet esse in tempore, et tempus sit numerus motus, qui est idem quod actio, non sequitur, quod si in actione non sit motus, ergo nec in Quando, quia Quando est aliquid distinctum realiter a tempore, sicutrespectus ab absoluto et est in alio Prædicamento ; tempus etiam

D. Thomas in principio hujus capitis.

Impugnat expositionem D. Thomæ. Differt tempus a motu particulari et a Quando realiter. Positio duplex.

est realiter distinctum ab istis motibus inferioribus quos mensurat. Non ergo valet : In uno distinctorum non est motus realiter; ergo nec in alio. Tum secundo, quia videtur improprie loqui de Positione, quæ est Prædicamentum, et non distinguere inter positionem, quæ est differentia quantitatis, et quæ est Prædicamentum, de qua nunc quærimus, quæ dicit ordinem partium in loco, cujus oppositum iste dicit. Non etiam valet similitudo ad *Ubi*, quia reducitur contra ipsum ; nam si in *Ubi* est motus ; ergo et in Situ, sive in Positione, cum secundum te non addit supra *Ubi* nisi determinatum ordinem partium. Tum tertio, quia non videtur valere, quod, quia in Ad aliquid non est motus ; ergo nec in Situ, nec Habitu, nisi plus addatur, cum sint Prædicamenta realiter distincta. Aliter ergo potest dici, et breviter, quod cum illa tria genera, de quibus quæritur, sint formaliter quidam respectus, licet non sint de genere Relationis, tamen intelliguntur per relationem de genere Relationis propter eamdem rationem. Nam sicut in Ad aliquid negatur esse motus, quia ibi non est motus, primo ex eo, quod nihil mutatur secundum relationem, nisi facta prius mutatione in aliquo absoluto ; sic propter eamdem rationem negatur esse motus in istis tribus generibus ; nunquam enim fit mutatio in Quando, vel in Situ vel in Habitu, nisi facto prius motu saltem locali ; vel in cœlo, quantum ad Quando ; vel in partibus corporis, quantum ad Situm ; vel in vestimento vel indumento, quantum ad Habitum, et ideo in his tribus generibus non est motus primo, sicut nec in Ad aliquid. Quia igitur eadem est ratio non esse motum primo in Ad aliquid, et in his tribus suffecerat Philosopho, forte causa brevitatis, ostendere quod in Ad aliquid non est motus primo, cum eadem ratio posset ad quodlibet horum trium generum de quibus quæritur, applicari.

Expositio propria.

Nomine relationis intellexit Philosophus 3. ultima genera quoad non terminare primo motum.

SUMMÆ QUARTÆ

CAP. IV.

Immobile quot dicatur modis.

SUMMARIUM.

Immobile duobus modis sumi. Explicatur quid sit esse simul loco, separari loco, tangi, continuari, contiguari, et alia quæ motum concernunt, de quibus 5. hujus, et 3. et 5. Phys. Vide ibi cap. 11.

Immobile autem quod totaliter impossibile moveri, et quod vix in tempore multo tarde incipiens, et quod natum quidem moveri ; non potens autem quando natum est, et ubi, et ut, quod voco quiescere immobilium solum, contrarium enim quies motui. Quare privatio utique erit susceptivi.

Text. com. 9. 106.

Postquam Philosophus determinavit de motu Ubi, et locutus est de mobili, nunc determinat de opposito, scilicet de immobili. Et ponit tres modos. Uno modo dicitur : *Immobile quod totaliter impossibile est moveri*, puta primum movens, et omnes Intelligentiæ secundum Philosophum, et hoc est immobile negative. Alio modo *dicitur immobile, quod vix in multo tempore est tarde incipiens*, scilicet moveri, puta aliquis magnus mons, qui tarde et diffi-

Immobile accipitur tripliciter.

culter moveretur. *Alio modo dicitur immobile illud quod est natum quidem moveri, non potens autem* moveri *quando est natum, et ubi est natum, et ut*, id est, sicut natum est moveri, et hoc est immobile privative. Ideo subdit quod *hoc solum non quiescere de numero* immobilium ; *enim* pro quia, *quies est contrarium motui*, scilicet privative. *Quare* supple quies erit utique *privatio motus susceptivi*, id est, in subjecto susceptivo utriusque, quia habitus et privatio habent fieri circa idem. Tunc sequitur illa pars :

Simul autem secundum locum quæcumque in uno loco primum. Et seorsum quæcumque in alio. Tangi autem, quorum ultima sunt simul. Intermedium autem, in quod natum est prius pervenire, quod permutatur, quam in quod ultimum permutatur secundum naturam continue permutans. Contrarium secundum locum, et secundum rectum plurimum distans. Consequenter autem est, quo post principium ente positione, aut specie, aut aliter qualiter determinato, nihil intermedium eorum, quæ in eodem genere, et cujus consequenter est, ut lineæ lineæ, aut unitates unitati, aut domus domo. Aliud autem nihil prohibet intermedium esse. Quod enim consequenter ens tangit. Quoniam omnis permutatio in oppositis, hæc autem contraria, et contradictio, contradictionis autem nullum intermedium. Palam quod in contrariis intermedium. Continuum autem quod quidem habitum aliquid. Dico autem continuum cum idem fuerit, et unum utriusque terminus quibus tangunt, et continent.

107. Tangit 9. concomitantia motum localem.

Ubi Philosophus exponit quædam concomitantia motum localem. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est. Secundo concludit quædam corollaria ex prædictis. Secunda ibi : *Quare palam.* In prima parte exponit novem. Primum est, quid sit *simul esse secundum locum*, dicens quod *Simul autem secundum locum dicuntur quæcumque sunt in uno loco primo*, et proprio et adæquato ; nam si aliqua sunt in uno loco, puta multi homines in una domo, non propter hoc dicuntur esse simul secundum locum. (Simul quid ?) Secundum est, quid sit *seorsum* secundum locum, dicens quod supple *Seorsum*, dicuntur *quæcumque sunt in alio loco*. (Seorsum quid ?) Tertium est, quid sit *tangi*, dicens, quod *Tangi autem dicuntur quorum ultima sunt simul*, puta duo ligna, vel duo lapides, quorum superficies junguntur mutuo. (Tangi quid ?) Quartum est, quid sit medium, dicens quod *Intermedium dicitur illud in quod* illud quod continue *permutatur, prius secundum naturam est natum pervenire, quam in ultimum in quod permutatur*, puta si sit motus continuus ab *A* in *C*. prius pervenit mobile in *B*, quam in *C*, et ideo *B* est medium. (Medium quid ?) Quintum est, quid est *contrarium secundum locum,* dicens quod *Contrarium secundum locum est, quod est plurimum distans secundum rectum*, id est, secundum rectam lineam. (Contrarium secundum locum.) Quia distantia recta non potest mensurari secundum lineam curvam, quia inter duo puncta possunt signari infinitæ lineæ circulares, et dissimiles in magnitudine et parvitate, sed non potest signari nisi una recta ; mensuram autem oportet esse certam ex 10. hujus, t. c. 3. et inde. Sextum est, quid sit *consequenter*, dicens quod *Consequenter autem est, quo post principium, ente positione, aut specie, aut aliter qualiter determinato*, id est quod *Consequenter* dicitur illud, quod est post aliquod primum principium, sive attendatur ordo secundum positionem, (Consequenter quid ?)

sive secundum speciem, sicut binarius est post unitatem; sive quomodocumque aliter, *et nihil est intermedium eorum, quæ sunt in eodem genere cujus est consequenter*, id est, quod nihil ejusdem generis sit medium inter illud, quod est consequenter se habens *ut lineæ*, sunt supple consequenter alicui *lineæ*, aut *unitates unitati, aut domus domo; nihil autem prohibet esse intermedium aliud* alterius generis, puta si inter duas domos sit media arbor vel asinus, nihilominus domus illæ se habebunt consequenter. Et subdit ad majorem declarationem dicti, quod illud *quod est consequenter, est respectu alicujus consequenter, et etiam quod sit aliquid posterius;* non enim unum est consequenter duorum, quia unum non est posterius, sed prius quam duo; *nec una nova Luna est*, supple consequenter *secundæ*, cum scilicet sit prior secunda. Septimum est, quid sit *habitum*, dicens, quod *Habitum autem*, dicitur *quodcumque ens consequenter tangit*, ita quod habitum addit tactum supra consequenter, ut si duo corpora sint ordinata, et tangant se invicem. Octavum est, *quorum sit medium*, dicens quod *quoniam omnis permutatio est in oppositis*. Hæc autem opposita inter quæ est mutatio, aut *sunt contraria*, *aut contradictoria*, ut prius dictum est; *contradictionis autem nullum est intermedium*, ex 10. hujus, text. com. 15. Quare inquam sic est, *Palam, quia in contrariis est intermedium tantum*, et hoc idem ostensum est 10. hujus, text. com. 14. et inde, inter sola contraria esse medium; hoc autem inducit, quia dixerat quod consequenter se habent, inter quæ non est medium, et ideo consequens erat ostendere inter quæ possit esse medium. Nonum est, quid sit *continuum*, dicens quod *Continuum autem est, quod quidem est aliquid habitum*, sed addit aliquid, ideo subdit : *Dico autem continuum cum terminus utriusque* eorum, scilicet quæ se tangunt, *fuerit unum et idem in quibus tangunt et continent*, quia scilicet partes continui continentur, et tangunt se in aliquo termino communi, et eodem in quo copulantur, ut partes lineæ in puncto. Deinde cum dicit :

Habitum quid ?

Quorum est medium.

Al. conveniens.

Continuum quid ?

108. Quare palam quod continuum in his sit, ex quibus unum aliquid natum est fieri secundum contactum.

Concludit tria corollaria ex prædictis. Secundum ponitur ibi : *Et quia primum*. Tertium ibi : *Quare non est*. Dicit ergo, quod *Palam quod continuum est in his ex quibus natum est fieri unum secundum contactum*, hoc patet ex prædictis, quia continuum requirit identitatem termini communis. Deinde cum dicit :

Primum sequens.

In quibus est continuum ?

Et quia primum quod consequenter, palam. Quod enim consequenter, non tangit, hoc autem consequenter. Et si continuum, tangit. Si autem tangit, nondum continuum, In quibus autem non est tactus, non est connascentia in his.

Ponit secundum corollarium, dicens *quod* supple *palam* est etiam, quod inter ista tria, *Consequenter*, *Contactum, et continuum* : *Primum est*, et communius est, *quod est consequenter*. Quod probat, quia *non enim* omne, *quod est consequenter, tangit*, sed *e converso*. Omne quod tangit, est consequenter; nam contacta oportet esse ordinata secundum positio-

2. Sequens.

Consequenter est in plus quam tangens et hoc quam continuum.

nem, et nulli earum est medium. Ex quo patet, quod in plus est *consequenter* quam *tangi*, et similiter *tangi* est in plus quam *continuum,* nam quæcumque sunt continua, tangunt se, sed non e converso. Ideo subdit, quod, *et si est continuum, tangit, si autem tangit, nondum est continuum.* Dicitur autem quod si est continuum, oportet quod tangat, quia quod est unum, necesse est simul esse, nisi forte in hoc, quod est *simul esse*, intelligas pluralitatem; tunc enim continuum non erit contactum, sed quatenus illud, quod est simul est unum, eatenus omne continuum est tangens, sed non e converso. Ideo subdit : *In quibus autem non est actus, in his non est connascentia*, id est naturalis conjunctio, quæ proprie est in continuis, et ideo *continuum* præsupponit *tangi*. Deinde cum dicit :

Connascentia tantum est in continuis.

Quare non est punctum huic unitati idem. His quidem enim inest tangi, his autem non, sed ad consequenter. Et horum quidem intermedium aliquid, horum autem non.

109. 3. sequens.

Ponit tertium corollarium dicens : *Quare* supple patet ex prædictis, *quia punctum non est idem unitati.* Quod probat dupliciter ; tum, quia secundum puncta est contactus, non autem secundum unitates. Ideo dicit *enim* pro quia, *his quidem*, id est, punctis *inest tangi*, id est, convenit tactus ; *his autem*, id est, unitatibus *non, sed ad consequenter.* Tum, quia inter duo puncta semper est medium, scilicet linea, ut probatur 6. Physic. sed inter duas unitates non est necesse aliquid medium esse. Ideo dicit quod *horum quidem*, scilicet punctorum est *aliquid intermedium ; horum autem*, id est, unitatum *non.* Hoc autem tertium corollarium inducit Philosophus contra Platonicos, qui dixerunt punctum et unitatem esse idem, nam punctum secundum eos non est aliud quam unitas positionem habens.

Probat contra Platonicos dupliciter differentiam puncti, et unitatis.

Notandum, quod omnia supradicta ab illo loco : *Est autem hoc quidem*, usque huc, accepta sunt de tertio et quinto Physic. et ideo quia Philosophus quasi incidenter, et recapitulatim ista hîc resumit, et sufficit cum Philosopho breviter pertransisse, quia magis spectat ad librum Physicorum, unde accepta sunt, istam materiam pertractare.

LIBER DUODECIMUS.

In hujus libri prima parte repetit et recapitulat, quæ tradidit 1. *hujus de substantia, ejusque principiis. Primo proponit hanc scientiam præcipue agere de substantia, et probat quatuor rationibus. De quo* 7. *hujus a text.* 4. *Vide Doctorem ibi, q.* 23. *et* 4. *Prima Summa hujus libri agit de substantia sensibili. Secunda de immobili. Tertia de universi bonitate.*

SUMMA PRIMA.

De substantia sensibili.

CAP. I.

De substantia speculationem esse oportere ex antiquorum etiam opinionibus.

De substantia quidem Theoria est. Nam substantiarum principiata, et causæ quæruntur.

Text. com. 1.

1. Postquam Philosophus in 11. lib. recollegit quædam prius determinata, quæ erant utilia ad principale intentum, nunc accedit, et prosequitur de intento, determinando de substantiis immaterialibus, quæ sunt principia entis inquantum ens. Circa quod duo facit. Quia primo recollegit quædam quæ dicta sunt de substantia in præcedentibus libris. In secunda parte incipit determinare de substantia immobili. Secunda ibi : *Quoniam tres erant substantiæ.* Prima in duas. Primo præmittit quod ad Metaphysicum pertinet determinare principia substantiæ. Secundo exequitur determinando de substantia. Secunda ibi : *Substantiæ vero tres sunt.* Prima in duas. Primo proponit intentam conclusionem. Secundo addit conclusionis probationem. Secunda ibi : *Etenim si totum.* Dicit ergo, quod *Theoria*, id est, consideratio Aristotelis est quod Metaphysicus agit principalius *de substantia*, ut de nobiliori parte sui subjecti primi, quod est ens, sicut etiam inter substantias principalius agit de substantiis immaterialibus, non obstante, quod agat de omni ente. Et ideo subdit : *quod Principia et causæ substantiarum*, scilicet sunt, quæ *quæruntur* in hac, scilicet scientia principaliter. Deinde cum dicit :

[…]cedit ad […]ncipali[…]r intentum scilicet […] speculandum de substantiis immaterialibus, quædam de substantia communi præmittendo.

Etenim si totum quoddam omne, Substantia est prima pars. Et si eo quod est consequenter, et ita primum Substantia, deinde Qualitas, aut Quantitas. Text. com. 2.

Probat propositam conclusionem, et dividitur in quatuor, secundum quod quadrupliciter probat intentum. Primo ex substantiæ primitate. Secundo ex ejus principalitate, vel entitate. Tertio ex ejus separabilitate. Quarto ex antiquorum auctoritate. Secunda ibi : *Simul autem.* Tertia ibi : *Amplius nihil.* Quarta ibi : *Testantur autem.* In prima parte intendit talem rationem :

Substantia est primum ens, ergo ista scientia principaliter considerat de substantia. Consequentia patet, quia scientia considerans aliqua plura, principalius considerat de primo ad quod omnia alia ordinantur. Antecedens declaratur per simile, quia si universitas entium esset quoddam totum, ipsa substantia esset prima pars, sicut dicimus, quod cor est prima pars animalis. Vel si omnia entia sint ordinata secundum quamdam consequentiam, substantia est principalius in illo ordine, sicut Dux in exercitu, et hoc est quod dicit : *Etenim* pro quia, *si omne*, id est, universitas entium esset *quoddam totum*, ipsa *substantia esset prima pars, et si eo quod consequenter,* id est, quod si etiam entia se habeant consequenter et ordinate, adhuc Substantia esset primum, deinde Qualitas, aut Quantitas.

Substantia potest poni primum entium dupliciter imaginando.

Notandum, quod ista ratio procedit per simile in rebus sensibilibus, ubi reperitur ordo principalitatis dupliciter. Uno modo secundum quod partes habent ordinem in toto, sicut cor dicitur prima pars animalis. Alio modo secundum quod aliqua se habent consequenter, licet ex eis non fiat vere unum totum, scilicet per tactum, puta exercitus, ubi Dux dicitur esse primum, vel una acies dicitur prima, et alia secunda. Sic in universitate entium Substantia est primum utroque modo per similitudinem, dato quod tota universitas entium esset, vel sicut quoddam totum unum, vel sicut quidam exercitus se habens consequenter. Deinde cum dicit :

Ordo principalitatis in rebus sensibilibus est duplex.

Cor dicitur prima pars animalis.

Similiter autem nec entia nihil est simpliciter dicere hæc, sed qualitates, et motus. Aut et non album, et non rectum. Dicimus enim esse, et hoc puta est non album.

Text. com. 3.

Ponit secundam rationem, quæ talis est : Scientia de ente principaliter considerat de eo, quod est ens simpliciter; sed Metaphysica est scientia de ente, et substantia est simpliciter ens, alia autem non dicuntur entia simpliciter, sed per attributionem ad substantiam; ergo Metaphysica principaliter considerat de substantia. Dicit ergo, quod *similiter autem* cum dicta ratione est etiam ista ad probandum intentum, quia *hæc*, id est, alia a substantia, nec sunt entia *simpliciter*, ut est *dicere,* sed sunt *qualitates*, *et motus.* Et subdit quod etiam *non album*, *et non rectum* supple dicuntur entia aliqualiter; *enim* pro quia, et hoc *dicimus esse*, *puta* quia aliquid *est non album.* Hoc autem ideo dicit ad hoc, ut non videatur mirum, quod accidentia dicuntur entia, licet non sint simpliciter. Cum etiam privationes, et negationes dicantur entia aliqualiter ratione subjecti, sed differenter, quia subjectum habet singulariter aliquod esse per ipsum accidens, sed per negationem, et privationem ipsius esse singulariter ipsum subjectum magis deficit ab esse.

2. Sola substantia est simpliciter ens alia vero aliqualiter. Nedum accidentia sed negationes et privationes sunt aliqualiter entia, sed aliter et aliter. Al. quia subjectum licet non habeat esse simpliciter habet tamen aliquod esse per ipsum accidens.

Notandum, quod ut dictum est 4. et 7. hujus sæpius accidentia dicuntur entia, inquantum taliter entis, id est substantiæ, non quia accidentia sint entia formaliter, et entia per se; tum quia sunt causata a substantia; tum quia non possunt existere sine substantia per

Al. simpliciter. Quare accidentia dicuntur entia entis et similiter negationes et privationes.

naturam; tum quia habent attributionem ad substantiam, ut ad primum. Unde vel sunt qualitates substantiæ, vel motus, vel aliquod hujusmodi; hoc etiam modo negationes et privationes habent attributionem ad substantiam, et pro tanto dicuntur aliqualiter esse, ut declaratum est 4. hujus, t. c. 2. et inde. Nec oportet hîc amplius immorari. Deinde cum dicit :

Amplius nihil aliorum separabile.

ccidentia ınt inseparabilia cundum Philosophum, 7. hujus. .c.4. et 1. Phys. Text. om. 19. Text. om. 4.

Ponit tertiam rationem quæ est in hoc, quod substantia est per se existens, et separabilis ab aliis; accidentia autem non habent esse per se, nec possunt separari a substantia, et per consequens substantia est perfectius et nobilius ens; ex quo sequitur, quod scientia de ente principalius de substantia debet considerare, et hoc est, quod dicit : quia *Amplius nihil aliorum*, scilicet a substantia *separabile* est, supple præter quam substantia. Deinde cum dicit :

Testantur autem, et antiqui opere. Nam substantiæ quærebant principia, et elementa, et causas.

Qui quidem nunc universalia substantias magis ponunt, nam genera universalia, quæ dicunt principia, et substantias esse magis propter Logice inquirere. Qui vero antiquitus particularia, ut ignem et terram, sed non commune corpus.

Philosophi omnes de principiis substantiarum causis et elementis causam habuerunt et non aliorum licet ea variie posuerunt.

Ponit quartam rationem, dicens quod *antiqui* Philosophi in suo *opere testantur* hoc, scilicet quod principalis consideratio Philosophi est de substantia; *nam quærebant substantiæ principia, et elementa, et causas*, et non supple aliorum, sed hoc fecerunt differenter. Nam *qui quidem nunc*, id est, Philosophi moderni, puta Platonici, *ponunt universalia magis esse substantias*, quam supple particularia ; *nam genera* quæ sunt *universalia dicunt esse principia et substantias, magis* supple quam particularia, *propter Logice inquirere*, id est, ex hoc quod de rebus Logice inquirebant, propter quod universalia abstracta secundum rationem, putaverunt secundum rem abstracta esse, et posuerunt ea substantias et principia rerum. *Qui vero antiquitus particularia*, id est, quod antiqui Philosophi posuerunt *particularia*, esse substantias et principia rerum, *ut ignem* sicut Heraclitus, et *terram* sicut Empedocles et plures alii; *sed non commune corpus*, id est, sed non posuerunt aliquod universale, vel commune esse principium, puta hoc commune, quod est corpus, vel aliquod aliud. Tunc sequitur illa pars :

SUMMÆ PRIMÆ

CAP. II.

Substantiarum triplex divisio. Et an in omnibus sensibilibus sit eadem materia.

SUMMARIUM.

Tripliciter dari substantiam, sensibilem mobilem, sensibilem immobilem, et immaterialem. De quo lib. 7. hujus t. 10. Explicat substantiam mobilem, et ejus occasione, naturam materiæ, quæ est in potentia ad terminum mutationis, et susceptiva contrariorum, de quo 7. hujus text. 4.

Substantiæ vero tres sunt. Una quidem sensibilis, cujus alia quidem sempiterna, alia corruptibilis, quam omnes confitentur, ut plantæ et animalia. Sempiterna Text. com. 5.

autem, cujus elementa necesse est accipere, sive unum, sive multa. Alia vero immobilis. Hanc dicunt quidam esse separabilem. Hi quidem in duo dividentes. Alii in unam naturam species ponentes, et Mathematica. Alii horum Mathematica solum.

Text. com. 6. Illæ quidem naturales, cum motu enim sunt. Et hæc alterius, si nullum illis principium commune est.

Substantia triplex. 3. Ubi exequitur de intento determinando de substantia immobili. Circa quod duo facit. Primo præmittit quamdam divisionem de substantia. Secundo exequitur de partibus divisionis. Secunda ibi : *Sensibiles vero*. Dicit ergo, quod *Substantiæ vero sunt tres. Una quidem sensibilis, cujus*, scilicet duæ sunt partes. *Alia quidem substantia est sempiterna*, ut sunt corpora cœlestia. *Alia est corruptibilis quam omnes confitentur*, ut sunt *plantæ et animalia*. Et subdit, quod *sempiterna autem*, puta cœlum est *cujus elementa*, id est, principia *necesse est* supple *accipere* in hoc libro, *sive unum sunt, sive multa*. Quid fiet inquirendo de substantiis separatis, quæ sunt tam prima moventia, quam etiam fines orbium cœlestium, ut dicetur infra. Utitur tamen improprie nomine *elementi*, cum elementum sit principium materiale et intrinsecum, ex 5. hujus, cap. de Elemento, tamen substantiæ immateriales, quæ hîc dicuntur elementa cœli, non sunt principia intrinseca, sed extrinseca cœli. Et subdit : *Alia vero* substantia, quæ est tertia, est *immobilis*, et hæc est insensibilis, de qua opinio. Unde addit quod *hanc dicunt quidem esse separabilem*, scilicet a sensibilibus, quorum opinio bipartitur, quia *Hi quidem dividentes*, qui dividunt substantiam separabilem, ponentes eam *in duplici* genere, scilicet in Ideas, et Mahematica intermedia, ut dictum fuit 1. et 3. hujus. *Alii ponentes species*, id est, Ideas, *et Mathematicam unam naturam*, non distinguentes inter eas, ut primi, et isti omnes fuerunt Platonici. *Alii autem* de numero horum, scilicet Pythagorici *solum Mathematica posuerunt*, et non supple Ideas. Et subdit quod *Illa quidem substantia*, scilicet sensibilis, sive sit sempiterna, sive corruptibilis *est naturalis*, et per consequens de consideratione Physici. Cujus causam subdit : *Enim* pro quia, talis substantia est *cum motu*. Naturalis autem considerat de omni ente mobili, sed *hæc*, scilicet substantia immobilis et separabilis *est alterius*, id est de consideratione alterius scientiæ. Et hoc *si nullum principium commune est ipsis*, quod dicit pro tanto, quia si substantiæ mobiles, et immobiles conveniant in aliquo communi, consideratio de utraque pertinet ad aliquam scientiam, quæ considerat illud commune. Unde Philosophia naturalis considerat de substantia mobili, et sensibili tantum. Sed Metaphysica considerat de substantia tam mobili quam immobili, inquantum conveniunt in aliquo communi, quod est ens.

Elementum dupliciter accipi potest.

Triplex opinio antiquorum de substantia immobili.

De omni substant consider Metaphy cus, se tantum mobili P sicus.

Notandum, sententiam hujus partis stare in hoc, quod substantia quædam est sensibilis et mobilis. Quædam insensibilis et immobilis. Sensibilis autem est duplex. Quædam sempiterna, ut cœlum. Quædam corruptibilis, ut ista inferiora, puta animalia et plantæ. Et sic habentur tres substantiæ in genere. De separabili fuerunt duæ opi-

Resolut dictoru de tripli substant

niones. Quia quædam diviserunt eam in duo, scilicet in Ideas et Mathematica, quæ ponebant media inter Ideas et sensibilia. Quorum alii dixerunt ambo tam Ideas quam Mathematica esse unius naturæ. Alii vero sola Mathematica posuerunt, non dividentes substantiam immobilem in duo. De substantia autem sensibili considerat Philosophus Naturalis, sed de immobili Philosophus primus, qui etiam considerat de utraque substantia, inquantum ad aliquod commune, scilicet ad ens reducitur utraque. Deinde cum dicit :

Sensibilis vero substantia mutabilis. Si autem mutatio est ex oppositis et mediis, sed oppositis non omnibus. Non album enim vox, sed ex contrario. Necesse subesse quidem mutabile in contrarietatem. Non enim contraria transmutantur. Amplius hoc quidem manet, aliud vero contrarium non manet. Est igitur aliquid tertium præter contraria materia.

4. Sermo de substantia sensibili.

Exequitur de partibus divisionis. Circa quod duo facit. Primo determinat de substantia sensibili et mobili. Secundo de insensibili. Secunda ibi : *Sed quoniam tres erant substantiæ*. Prima in duas : Primo determinat de principiis substantiæ sensibilis. Secundo inquirit de eorum identitate : Utrum scilicet sint eadem principia substantiæ sensibilis, et aliorum entium. Secunda ibi : *causæ autem, et principia*. Prima in duas. Primo agit de materia. Secundo de forma. Secunda ibi : *Tres vero sunt causæ*. Prima in duas. Primo de materia veritatem ostendit. Secundo ex dictis quamdam dubitationem solvit. Secunda ibi : *Dubitabit autem utique*. Prima in tres. Primo probat quod materia sit in rebus sensibilibus. Secundo ostendit quale ens sit. Tertio quod diversimode in entibus existit. Secunda ibi : *Si itaque transmutationes*. Tertia ibi : *Omnia vero materiam habent*. Dicit ergo, quod *Substantia sensibilis est mutabilis*, ut jam dictum est; *si* pro quia, *omnis mutatio est ex oppositis et mediis*, non autem ex *omnibus oppositis*. *Vox enim est non album*, et tamen cum supple album dicitur fieri ex non albo, non fit ex voce, *sed ex contrario*, puta ex non albo, quod est nigrum vel medium. Et hoc verum est in quacumque mutatione, sive in substantia, sive in accidente, loquendo de terminis concomitantibus mutationes, quæ sunt ipsæ formæ contrariæ vel mediæ. Quia inquam sic est : *necesse est subesse quidem mutabile*, id est aliquid subjectum, quod possit mutari *in contrarietatem*, id est, a contrario in contrarium, quod patet dupliciter. Tum primo, quia *contraria non transmutantur* invicem ; albedo enim non fit nigredo, et ideo oportet esse aliquid tertium commune, quod transit de uno ad alterum, quod nec est album, nec est nigrum. Tum secundo, quia *amplius* in omni supple mutatione *hoc quidem manet commune*, scilicet subjectum, quod manet successive sub utroque contrariorum. *Aliud vero contrariorum non manet*, scilicet quod est in termino a quo, quia illud corrumpitur. Concludit ergo, quod *Est igitur aliquod tertium præter contraria*, inter quæ fit mutatio, et illud est *materia*. Deinde cum dicit :

Mutatio omnis est inter contraria, vel media. Materia est ponenda necessario subjectum transmutationis transiens et manens.

Si itaque transmutationes sunt quatuor, Text.

com. 7. aut secundum quid, aut secundum quantitatem, aut secundum qualitatem, aut ubi. Generatio quidem simpliciter, et corruptio secundum hoc. Et augmentum, et decrementum, quæ secundum quantitatem. Alteratio autem quæ secundum passionem. Latio autem quæ secundum locum. In contrarietates utique erunt eas, quæ secundum unumquodque transmutationes, necesse itaque transmutari materiam potentem ambo.

Quale ens sit materia ostendit.

Inquirit de materia quale ens sit. Circa quod tria facit. Primo ostendit, quod materia est ens in potentia ad utrumque contrariorum, et ad terminum mutationis. Secundo ex hoc solvit dubitationem antiquorum negantium generationem rerum. Tertio adaptat suæ positioni opinionem quorumdam aliorum antiquorum affirmantium generationem. Secunda ibi : *Quoniam autem duplex est.* Tertia ibi : *Et hoc est Anaxagoræ.* Dicit ergo, *Si* pro quia, *itaque transmutationes sunt quatuor, aut secundum quid*, id est secundum Substantiam ; *aut secundum Qualitatem, aut secundum Quantitatem, aut secundum Ubi*, quod exponit. *Generatio quidem et corruptio simplex*, id est, simpliciter est mutatio *secundum hoc*, id est secundum substantiam. *Augmentum vero et decrementum, quæ secundum Quantitatem. Alteratio, quæ secundum Passionem*, quæ est tertia species Qualitatis, in qua est proprie alteratio, ut probatur 7. Phys. t. c. 14. et inde. *Latio autem,* id est, loci mutatio est *quæ secundum locum*, id est secundum Ubi; quia inquam sic est omnes supple dictæ transmutationes *erunt utique in eas contrarietates*, *quæ* sunt, *secundum unumquodque genus* in quo est mutatio, cum omnis mutatio, ut dictum est, sit a contrario in contrarium.

Transmutatio est quadruplex.

Ex quo infert, *Necesse est itaque materiam*, quæ scilicet ponitur tertium in mutatione transmutari, ut subjectum, *potentem ambo,* id est, quæ est in potentia ad utrumque extremorum contrariorum. Et hoc verum est in omni mutatione tam substantiali quam accidentali, quia sicut corpus quod movetur ab albo in nigrum, neutrum habet quantum est de se; sic materia quæ mutatur de forma substantiali in formam substantialem, nullam habet quantum est de se, sed est in potentia subjectiva, quantum est de se ad utramque.

Mater ens i tenti utru extre rum t mutati

SUMMARIUM.

Solvit rationem antiquorum, negantium generationem, et adaptat suæ sententiæ opinionem Anaxagoræ, ponentis unum chaos, in quo omnia sunt confusa ; et Empedoclis, ponentis omnia esse mixta, et unita per amicitiam, et generationes fieri per discordiam, de quibus actum est in primo hujus.

Tex com. 5.

Quoniam autem duplex est ens, transmutatur omne ex potentia ente in actu ens, ut puta ex potentia albo etiam actu album, similiter autem in augmento et decremento. Quare non solum secundum accidens contingit fieri ex non ente, sed ex ente fiunt omnia, potentia quidem ente, ex non ente vero actu.

Ex dictis solvit dubitationem antiquorum, negantium generationem.

Ad cujus evidentiam sciendum, quod aliqui antiqui negaverunt generationem, ut tactum fuit 4. hujus, t. c. 19. et inde, propter istam rationem : Quia si aliquid generatur, vel fit ex non ente, vel ex ente ; non ex non ente, quia ex nihilo nihil fit ; nec ex ente, quia tunc jam esset antequam fieret. Hanc autem

Solvit bitatio antiq rum g ratio nega tiun

rationem solvit per distinctionem, dicens quod *quoniam ens est duplex*, scilicet *ens in potentia, et ens in actu*; ideo omne quod transmutat, transmutatur ex *ente in potentia in ens in actu, ut puta ex albo in potentia, in album actu, similiter autem in augmento et decremento. Quare non solum* supple in genere substantiæ contingit aliquid fieri *secundum accidens ex non ente*, id est, ex privatione, quæ est non ens; *sed omnia fiunt ex ente* scilicet materia, *potentia* quidem *ente, ex non ente vero actu.*

Notandum, quod ut hîc innuitur, et habetur 1. Phys. aliquid fit ex aliquo dupliciter : vel sicut ex privatione, vel sicut ex materia et subjecto. Ex privatione quidem fit per accidens, sed ex materia per se. Materia autem est ens in potentia subjectiva, et non est aliquod ens in actu, quantum est de se eorum, ad quæ est in potentia. Et propter hoc solvitur ratio negantium generationem. Cum enim arguitur, quod vel fit ex non ente, vel ex ente, potest dari utrumque isto modo, scilicet quod fit ex ente in potentia, et ex non ente in actu, et tunc nihil mali sequitur. Deinde cum dicit :

[F]ieri ex [q]uo con[t]igit du[p]liciter. [En]s, et non [ens] duplex.

[T]ext. [c]om. 9.

Et hoc est Anaxagoræ unum. Dignius enim est, quam simul omnia. Et Empedoclis mixtura, et Anaximandri, vel ut Democritus, aut nobis erant omnia potentia, actu vero minime.

Quare materiam habuerunt.

Text. [co]m. 10.

Adaptat suæ positioni opinionem quorumdam aliorum, qui generationem affirmabant, de qua habitum est in primo. Dicit ergo, quod *hoc*, scilicet materia, quæ est in potentia ad omnia *est* illud *unum Anaxagoræ.* Anaxagoras enim posuit unum chaos confusum, in quo dixit omnia esse mixta a principio, et ex illo omnia generari per quamdam segregationem. Et subdit quod *dignius est*, supple ponere materiam, in qua omnia sunt in potentia, *quam ponere omnia simul*, scilicet in actu, ut videtur Anaxagoras posuisse. Iterum materia videtur esse ista *mixtura Empedoclis et Anaximandri*, qui posuerunt a principio omnia esse mixta per amicitiam, postea generata per discordiam disgregantem. Iterum *ut* ait *Democritus nobis*, quod *omnia erant in potentia* prius, *actu vero minime.* Quare materiam utique erant tangentes, ita quod omnes isti Philosophi aliqualiter tetigerunt naturam materiæ, licet imperfecte, quatenus nesciverunt distinguere inter potentiam et actum, sicut Aristoteles; non enim oportet ponere illam mixturam, in qua omnes res existerent in actu propter generationem rerum salvandam, quia ad hoc sufficit materia, quæ est in potentia ad omnia, ut sic ex ea possint omnia generari.

Materiæ positio salvat generationem.

SUMMARIUM.

Distinguit quodammodo materiam sublunarium et cœlestium, non tamen hinc sequitur distingui specie; imo sunt ejusdem speciei, ut habet Doct. 2. d. 14. q. 1. et q. 15. de Anima. Vide 8. hujus text. 12. Explicat quomodo generatio fit ex non ente.

Omnia vero materiam habent quæcumque transmutantur, sed aliam; et sempiternorum quæcumque non generabilia, mobilia autem latione; verum non generabilem habent, sed unde, et quo.

Ostendit quod materia diversi- 6.

Diversa in diversis materia reperitur. modo in entibus existit, dicens quod *omnia vero quæcumque transmutantur, habent materiam, sed aliam et aliam*, quia scilicet ea quæ sunt transmutabilia secundum substantiam habent materiam subjectam generationi et corruptioni; quæ vero non sic, sed sunt mobilia secundum locum, ut sunt sempiterna, non habent talem materiam, sed solam subjectam motui. Ideo subdit, quod *quæcumque sempiternorum* non sunt *generabilia,* sunt *autem mobilia latione*, id est secundum locum, *non habent* materiam *generabilem; sed unde, et quo*, id est habent materiam, quæ est in potentia ad terminos motus localis, qui sunt *ubi*, a quo motus incipit, et *ubi* quo tendit, et ad quem terminatur. Qualiter autem intelligendum sit sempiterna habere materiam subjectam motui locali, dictum fuit 8. hujus quæstionis de materia in cœlo, nec oportet pro nunc circa hoc amplius morari; quæratur ibi. Deinde cum dicit :

Materia duplex.

Text. com. 11. Dubitabit autem aliquis, ex quali non ente est generatio ? Tripliciter enim non ens. Si itaque est aliquid potentia. Attamen non ex quocumque, sed alterum ex altero. Neque sufficiens, quia simul res omnes. Differunt enim materia. Quoniam quare infinita facta sunt, sed non unum? Intellectus enim unus.

Quare si materia una, illud factum est actu cujus materia erat potentia.

Solvit dubitationem ex dictis ortam. Solvit quamdam dubitationem ex prædictis, dicens quod *dubitabit utique aliquis ex quali non ente est generatio*. Dictum est enim quod generatio est transmutatio de non ente. *Tripliciter enim* dicitur *non ens*, et ideo merito dubitatur ex quo non ente fiat generatio. Dicitur enim uno modo non ens, quod omnino non est, et ex tali non fit generatio, cum ex nihilo nihil fiat per naturam. Alio modo dicitur non ens ipsa privatio, quæ formaliter est pura negatio in subjecto ; et ex tali fit utique generatio, sed per accidens, quatenus fit per se ex materia, cui annexa est privatio ad generationem necessario requisita. Alio modo dicitur non ens ipsa materia, quatenus de se est ens in potentia, non in actu, et ex tali fit generatio per se. Et ideo subdit, *Si itaque* supple *est aliquid potentia,* id est, si aliquid non ens est ens in potentia, ex tali supple non ente fit generatio per se ; *attamen non ex quocumque*, id est, quod non propter hoc fit quodlibet ex quolibet, *sed alterum ex altero.* Unumquodque enim generabile habet determinatam materiam ex qua fit, loquendo de materia propinqua et immediata, quidquid sit de materia prima. Et subdit, quod *nec est sufficiens* dicere quod *omnes res sint simul,* ut ait Anaxagoras, qui posuit omnia commixta a principio. Nam tres supple *differunt materia* secundum quod scilicet in diversis sunt diversæ materiæ : *Quoniam quare facta sunt infinita, et non unum* tantum si supple secundum Anaxagoram una esset materia omnium. *Enim* pro quia, *intellectus est unus*, quem scilicet Anaxagoras ponebat agens. *Quare si materia est una*, sequitur quod *illud factum actu sit* supple unum *cujus materia*, id est, ad quod materia *erat in potentia*. Dictum est, num. 8. hujus t. c. 12. et circiter, quod si agens sit unum, et materia una, necesse est effectum esse

Non ens est triplex.

Ex non ente quo privatione materia generatio ex privatione per accidens, alio per se.

Determinata materia determinata est secundum ria secunda.

unum; tenendum est ergo, quod generatio fit ex non ente, quod est materia, non quidem ex quocumque, sed determinatum ex materia determinata.

7. Notandum, quod dictum Aristotelis non est accipiendum simpliciter tanquam verum, non enim concludit nisi forsan contra Anaxagoram de quo hîc loquitur, qui ponebat unam materiam, et unum intellectum esse principia omnium rerum; et illum intellectum esse virtutis limitatæ in eo, quod ponebat eum intelligere ad productionem materia et non posse producere ipsam, sed præsupponere. Nam secundum veritatem quivis intellectus primus est unus, quia tamen est infinitæ virtutis, et habet pluralitatem, sive infinitatem idealium conceptionum, potest ex eadem materia, diversa producere, maxime cum agat libere contingenter in omni actione ad extra, sicut veri Theologi protestantur.

[...]et contra Anaxagoram concludat ratio Philosophi [...] tamen simpliciter [...]i ex falsuppositis.

SUMMÆ PRIMÆ

CAP. III.

Tria esse principia substantiarum sensibilium, et formas aliquas separabiles esse a materia, et quasdam non.

SUMMARIUM.

Dari tria principia substantiæ sensibilis, materiam, formam et privationem, et duo prima esse per se principia, tertium per accidens, de quo 1. Phys. c. 7. Item solum compositum generari, de quo vide Doctorem 7. hujus q. 8. 9. et 10. Item formam semper induci quodammodo univoce, de quo 7. hujus text. 30.

Tres vero sunt causæ, et tria principia, Duo quidem contrarietates. Cujus hoc quidem ratio et species. Illud vero privatio. Tertium vero materia. Text. com. 12. Cap. 3.

Postquam Philosophus determinavit de materia, nunc determinat de forma. Circa quod duo facit. Primo præmittit unam divisionem de rerum principiis. Secundo exequitur de altero principio, quod est forma. Secunda ibi: *Postea quia nec fit materia*. Dicit ergo, quod *tres sunt causæ, et tria principia*, supple substantiæ sensibilis. *Duo quidem contrarietates*, id est duo contraria. *Cujus hoc quidem est ratio, et species*, id est forma; *illud vero privatio*, quæ habet aliquo modo rationem contrarii ut est dictum 10. hujus. t. c. 9. et 15. et circiter. *Tertium autem* est *ipsa materia*, quam necesse est supponi omni transmutationi, ut præostensum est. Hæc autem tria principia naturæ sic se habent, quod duo sunt principia per se, scilicet materia et forma, quæ realiter inexistunt rei quam principiant et causant, sed privatio est principium per accidens, ex eo quia, scilicet quod non inexistit rei generatæ, licet sit ad generationem naturalem necessario requisita, et pro tanto dicitur principium per accidens. Deinde cum dicit:

Sermo de forma. Principia naturæ tria.

Privatio cur dicatur principium per accidens.

Postea quod non fit materia nec species. Dico autem ultima. Omne namque transmutat aliquid, et ab aliquo, et in quid. A quo quidem primo movente, cujus vero materia. In quo vero species. In infinitum ergo sunt, si non solum æs fit rotundum. Sed et ipsum rotundum, aut æs. Necesse est itaque stare. 8.

Determinat de altero principio,

quod est forma. Circa quod duo facit. Primo determinat de forma secundum se. Secundo in comparatione ad substantiam compositam. Secunda ibi : *Substantiæ autem tres sunt.* Prima in duas. Primo ostendit, quod forma non fit per se, nec generatur. Secundo quod semper inducitur univoce aliquo modo. Secunda ibi : *Postea quia quæque.* Dicit ergo, *quia postea* supple est sciendum, quod *nec materia, nec species,* id est forma *fit,* id est generatur supple per se. *Dico autem ultima,* quia intelligendum est de materia ultima et forma similiter, quod dicit pro tanto, quia aliqua materia, puta subjectum alterationis, quæ est substantia composita, per se generatur. Et subdit rationem dicti : *Omne namque transmutat aliquid,* id est, quod in omni transmutatione est aliquid a quo transmutatur, quod est ipsum movens, et ex *aliquo,* id est, aliquid quod est subjectum transmutationis, quod est materia, *et in quid,* id est aliquod in quod, ut in terminum fit transmutatio, quod est forma, et hoc est quod subdit : *A quo quidem primo movente, cujus vero materia, in quod vero species,* id est forma. *Si* igitur *non solum fit,* id est generatur *æs rotundum,* quod est compositum, *sed etiam* generatur *ipsum rotundum,* quod est forma, *aut æs,* quod est materia, *ergo sunt in infinitum.* Quia cum omne, quod generatur generetur ex materia, ut dictum est, si materia generetur, generabitur ex alia materia et forma. Similiter si forma nova, quæ erit pars ejus ad quam generatio terminabitur, et tunc quæretur de illa materia ex qua, et de forma formæ ad quam generatio terminetur, et sic esset processus infinitus in materiis et formis. Ideo concludit, quod *necesse est itaque stare,* id est, devenire ad ultimam materiam et formam, quæ ulterius non generantur. Et hæc est ratio eadem quæ posita est 7. hujus cap. 5. text. com. 27. et circiter. Utitur autem exemplo artificiali de ære rotundo tanquam notiori, ut per artificialia, naturalia intelligamus similiter se habere. Deinde cum dicit :

Solum compositum per se generatur; non ergo materia prima, nec forma. In omni transmutatione sunt tria necessaria.

Non proceditur in infinitum in materiis et formis.

Postea quia quæcumque ex univoco fit substantia. Nam, et quæ natura sunt substantiæ, et alia, aut enim arte, aut natura sunt, aut fortuna, aut casu. Ars igitur principium est in alio. Natura autem principium in ipso. Homo namque hominem generat, reliquæ vero causæ horum privationes. Text. com. 13.

9. Ostendit quod forma semper inducitur univoce aliquo modo, dicens quod *postea* supple est sciendum, *quia quæque* id est quæcumque *substantia fit ex univoco,* id est, ex agente simili secundum formam, quod probat inductive. *Nam et quæ sunt natura substantiæ, et alia,* id est, quod quæcumque substantia, sive naturalis, sive alia, fit supple ex univoco, id est agente ; nam supple omnes substantiæ, *aut* fiunt *arte, aut natura, aut fortuna, aut casu.* Et subdit differentiam inter artem et naturam, dicens quod *ars igitur est principium agendi* extrinsecum, *et in alio. Natura autem est principium in ipso,* id est, principium intrinsecum motus, et quietis in eo in quo est. Et subdit : *Homo namque hominem generat,* et ideo patet quod generatio naturalis est ex univoco. *Reli-*

Omnis forma inducitur quoquo modo univoce vel ab univoco. Differentia artis et naturæ. Fortuna et casus sunt privationes causarum per se.

quæ vero causæ puta casus et fortuna sunt *privationes* et defectus *horum*, scilicet artis et naturæ, nam sunt causæ per accidens, et reducuntur ad agens naturale, et ad artem sive a proposito, ex 2. Physicor. text. com. 50. et inde ; unde fortuna est intellectus agens præter intentionem. Casus autem est natura agens præter intentionem, et ideo ea quæ fiunt a casu et a fortuna, non oportet assimilari suis agentibus, respectu quorum dicuntur sic per accidens generare, cum casus et fortuna sint causæ per accidens, non per se.

tuna et ...us quid?

Advertendum autem, quod de arte non posuit exempla, quia est quasi per se manifestum, quomodo generatio artis est ab univoco. Nam ædificator per formam domus, quam habet in mente producit domum extra, ita quod ex domo sine materia fit domus in materia, ut dictum fuit septimo hujus, text. com 30. et circiter. Deinde cum dicit :

...modo ...eratio ...icialis ...t uni- ...co.

Substantiæ autem tres sunt. Materia quidem hoc aliquid substantia in apparere. Nam quæcumque sunt tactu et non connascentia materia et subjectum. Natura vero hoc aliquid inquantum habitus quidam. Amplius tertia quæ est ex his singularis, ut Socrates et Callias.

Determinat de forma in comparatione ad substantiam compositam. Circa quod duo facit. Primo ostendit circa hoc veritatem. Secundo excludit falsitatem. Secunda ibi : *Palam itaque*. Prima in duas. Primo præmittit quamdam divisionem. Secundo accedit ad inquisitionem. Secunda ibi : *In quibusdam igitur*. Dicit ergo, quod *substantiæ quidem tres sunt. Materia quidem hoc aliquid substantia in apparere,* id est, quod substantia dicitur uno modo materia, quæ quantum ad id quod apparet est substantia *hoc aliquid*. Nam primi Philosophi Naturales solam materiam dixerunt esse substantiam, ut dictum est primo et septimo hujus. text. com. 11. et circiter, text. com. 8. Quarum rationem subdit : *Nam quæcumque tactu, et non connascentia materia et subjectum*, id est, quod quia viderunt quod artificialium, quæ fiunt per contactum, et non per unionem naturalem tota substantia est materia sola, quia formæ artificialium sunt accidentia ex 8. hujus, text. com. 12. ideo putaverunt similiter esse in rebus naturalibus. Ideo subdit : *Natura vero hoc aliquid*, id est, quod alio modo dicitur substantia ipsa forma, quæ est natura rei, et *hoc aliquid, inquantum est habitus quidam. Amplius est tertia substantia, quæ est ex his singularis*, id est, composita ex materia et forma, *ut Socrates et Callias*.

...antia ... sci- ...ate- ... for- ... com- ...um. ... ma- ... an- ... rbi- ...unt ...sub- ...iam

rerum. Artificialium tota substantia est sua materia.

SUMMARIUM.

Formas artificiales non esse a materia separabiles, idem esse de formis naturalibus seu materialibus. Verum formam rationalem separabilem esse innuit, etsi aliis locis, satis dubius esse videatur, de quo vide Doctorem 4. d. 43. quæst. 2. §. *potest dici*.

In quibusdam igitur hoc non est præter compositam substantiam, ut species domus, si non est ars. Nec est generatio, nec corruptio horum. Sed alio modo sunt, et non sunt, ut domus quæ sine materia et sanitas et omne quod secundum artem. Sed siquidem in eis quæ sunt natura. 10.

Quapropter non male Plato ait, quia species sunt quæcumque natura. Siquidem Text. com. 15.

sunt species aliæ horum, ut ignis, caro, caput; omnia enim materia sunt, et eis quæ maxime sunt substantiæ ultima.

Accedit ad inquisitionem de forma. Circa quod duo facit. Primo proponit in quibus est dubium, et in quibus est certum de inseparabilitate formæ a substantia composita. Secundo ostendit de illis in quibus est dubium, quod etiam ibi est impossibilis separatio. Secunda ibi : *Moventes quidem.* Dicit ergo, quod *in quibusdam igitur* est supple manifestum *hoc*, id est, formam *non esse præter substantiam compositam ut species*, id est forma domus, et similiter intelligendum est de aliis artificialibus. Cujus ratio est, quia formæ artificialium sunt accidentia, accidens autem non est separabile a subjecto. Et subdit : *Si non ars*, id est, quod hoc quod dictum est, est verum, nisi forma domus sumatur pro arte, quæ est in mente artificis, quia illa est præter materiam. Et addit quod *nec horum*, id est formarum, neque artificialium, neque earum quæ sunt in mente artificis *est generatio*, *nec corruptio; sed alio modo sunt, et non sunt, ut domus quæ est sine materia et sanitas et omne quod est secundum artem*, quia scilicet formæ non per se generantur, nec corrumpuntur; et hoc dicit de formis artificialibus, quæ sunt in mente artificis, quia illæ aliter habentur quam per generationem et corruptionem proprie dictam, puta per doctrinam, vel inventionem. Et subdit : *Siquidem in eis quæ sunt natura*, id est, quod si aliquæ formæ sint præter substantiam compositam, hoc erit verum de formis naturalibus, quæ sunt substantia : *Quapropter non male ait Plato*, *quia species*, id est ideæ *sunt* formæ *quæcumque* sunt *natura*, id est per naturam. *Siquidem* supple secundum cum *sunt species*, id est formæ separatæ, *aliæ horum*, id est sensibilium, *ut est ignis*, *caro*, *caput*. *Omnia enim hæc sunt materia* ultima ejus substantiæ, *quæ maxime*, id est, *substantiæ* particularis compositæ, quæ maxime substantia dicitur. Vult ergo Philosophus, quod de formis artificialibus est certum quod non sunt separatæ, sed de naturalibus est dubium cum Plato hoc dixerit. Deinde cum dicit :

Formæ artificiales sunt a materia inseparabiles, non ita de naturalibus certitudo habetur.

Formæ artificiales in mente non proprie generantur, nec corrumpuntur.

Substantia particularis est maxime substantia.

Moventes quidem igitur causæ, velut prius factæ existentes. Quæ autem ut ratio, simul. Quando enim sanatur homo, etiam sanitas est, et figura æreæ sphæræ simul, et ærea sphæra.

Si autem aliquid manet posterius perscrutandum est. In quibusdam enim nihil prohibet, ut si est anima tale; non omnis, sed intellectus. Omne namque impossibile forsan.

Text. com. 1[illegible]

Ostendit quod etiam formæ naturales non sunt separatæ, et hoc declarat dando differentiam inter causas formales et efficientes dicens, quod *moventes*, id est, efficientes *quidem igitur causæ velut prius factæ existentes*, id est præexistunt ipsi composito quod fit. Cujus ratio est, quia efficiens est causa motus, qui ad rem factam terminatur. *Quæ autem ut ratio*, id est, causa formalis *simul* supple est, et incipit supple esse cum ipsa re formata. *Quando enim homo sanatur tunc sanitas est, et figura æreæ sphæræ* et ipsa *sphæra ærea* supple *simul* sunt, et incipiunt esse. Ex quo patet, quod formæ non sunt separatæ a substantiis compositis; quia si sic, essent sempiternæ,

11. Efficiens præcedit sed forma simul est cum composito. Vide. 1. 4.

Formæ naturales sunt separabiles materia præter formam intellectivam nisi fiat miraculum. Vide 43. d. 4. q. [illegible] Vide 49 4 et 4 dist. ejusdem et 16. d. 2.

cum earum non sit per se generatio nec corruptio, ut dictum est, et per consequens præexisterent substantiis compositis et formatis. *Perscrutandum est* tamen *si et posterius aliquid manet*, id est, si aliqua forma manet corrupta substantia composita. *In quibusdam enim nihil prohibet,* quod scilicet remaneat, *ut si* dicatur, quod *anima sit aliquod tale*, non tamen *omnis* anima, *sed intellectus*, id est anima intellectiva. *Forsan namque est impossibile omne*, id est, quod omnis anima maneat corrupto animato. Dicit autem *forsan*, quia non est præsentis negotii hoc perscrutari, sed forte magis spectat ad librum de Anima.

Notandum, quod aliæ potentiæ animæ ab intellectu, et voluntate intellectiva sunt potentiæ organicæ, ita quod quælibet talis dicit aliquod compositum ex virtute animæ, et aliqua parte corporis, quæ est ejus organum, puta oculus in visu; et ideo separata anima a corpore talis potentia organica non manet, nisi forte in radice, et quantum ad id quod se tenet ex parte animæ, cum ipsa anima sit incorruptibilis, cui talis potentia est esse essentialiter idem. Et hoc intelligo de potentiis organicis animæ rationalis, quia in aliis, puta in brutis et plantis totaliter anima est corruptibilis, et quantum ad essentiam, et quantum ad operationem composito corrupto. Solus ergo intellectus, comprehendendo etiam voluntatem, remanet homine corrupto.

Notandum etiam quod opinio Philosophi, quæ hîc innuitur, videtur satis accedere ad veritatem fidei Christianæ. Nam scientia ejus videtur esse, quod anima intellectiva non sit corpus, ut Plato dicitur posuisse; et hoc quidem verum est, quia anima creando infunditur a Deo, et infundendo creatur; nec etiam corrumpitur corrupto homine, ut quidam antiqui posuerunt, putantes idem esse intellectum et sensum. Philosophus enim non distinguit animam intellectivam ab aliis formis, quantum ad hoc, quia formæ non præexistunt composito, sed quia non manent corrupto composito, quod non est verum de anima intellectiva. Unum ex his videtur posse colligi quod opinio Commentatoris de intellectu agente vel possibili, quem ponit separatum, non consonat cum opinione Aristotelis, quia tunc ille intellectus cum ponatur ab ipso esse incorruptibilis, sicut remanet corrupto homine, ita etiam præexistere homini; et tunc si talis intellectus ponatur forma hominis, erit idem cum opinione ponente Ideas esse formas sensibilium, quam opinionem Philosophus excludit. Si vero non ponatur esse forma hominis, hoc videtur esse extra rationem, de quo alias, quia magis pertinet ad librum de Anima istam materiam pertractare. Deinde cum dicit :

Aristotelem est forma hominis et immortalis, Vide 17. d. 2.

Contra Comment. 3. de anima c. 5.

> Palam itaque quod non oportet propter hoc esse Ideas. Homo enim hominem generat. Qui vero singularis singulariter aliquem. Similiter autem et in artibus. Medicinalis enim ars ratio sanitatis est.

Excludit quamdam falsitatem. Dicebant enim Platonici esse necessarium ponere Ideas, ut substantiæ sensibiles fierent ad simi-

Ideæ non sunt necessariæ ad generationem nec naturalem neque arti-

litudinem, et exemplar Idearum, quod excludit, dicens *palam itaque quia non oportet propter hoc esse Ideas*, quia supple causa particularis sufficit. Nam agens sive naturale, sive artificiale, generat sibi simile. Ideo subdit : quod *homo generat hominem* non supple homo universalis generat supple hominem singularem, *sed qui singularis aliquem*, scilicet singularem, *et ideo singulariter*, propter hoc non oportet ponere hominem universalem. Et subdit : quod *similiter autem et in artibus, medicinalis enim ars*, id est, ipsa sanitas existens in mente artificis secundum esse cognitum, *est* quædam *ratio*, id est, quædam Idea vel similitudo *sanitatis*, quæ scilicet extra generatur, hoc idem etiam fuit in 7. declaratum, text. com. 30. et circiter.

SUMMÆ PRIMÆ

CAP. IV.

Non esse eadem principia substantiæ et aliorum, et quæ principia eadem omnium, et quot ?

SUMMARIUM.

Arguitur dupliciter, non esse eadem principia substantiæ, et aliarum omnium. Resolvit esse eadem, quod in sequentibus explicat.

Text. com. 19. Causæ autem, et principia, alia aliorum sunt, ut est, aut ut non. Si quis dicat universaliter, et secundum proportionem eadem omnium.

13. Postquam Philosophus determinavit de principiis substantiæ sensibilis, nunc inquirit de identitate principiorum : utrum scilicet sint eadem principia substantiæ sensibilis, et aliorum entium, an non ; quia si sic, assignatis principiis substantiæ sensibilis, assignata erunt principia omnium entium aliorum. Circa quod tria facit. Primo proponit veritatem. Secundo eam pertractat et declarat. Tertio epilogat circa dicta. Secunda ibi : *Dubitabit autem utique*. Tertia ibi : *Quærere vero quæ principia*. Dicit ergo, quod *causæ autem, et principia sunt alia aliorum*, est quidem *ut est, est autem ut non, ut si quis dicat universaliter, et secundum proportionem omnium eadem*. Vult dicere, quod aliorum sunt alia principia, et causæ simpliciter loquendo. Tamen loquendo universaliter, et secundum proportionem sunt quodammodo eadem omnium, ut dicetur. Deinde cum dicit : (Principia entium qualiter alia et eadem.)

Dubitabit autem utique aliquis utrum altera, aut eadem sint principia, et elementa substantiarum, et eorum quæ sunt ad aliquid, et cujuslibet Categoriarum similiter.

Exequitur pertractando et declarando veritatem propositam. Circa quod tria facit. Primo proponit unam quæstionem. Secundo arguit quæstionem. Tertio exponit veritatis solutionem. Secunda ibi : *Sed inconveniens si eadem*. Tertia ibi : *Aut ut dicimus*. Dicit ergo, quod *dubitabit autem utique aliquis utrum principia et elementa sint eadem ; aut altera substantiarum, et eorum quæ sunt ad aliquid, et similiter cujuslibet Categoriarum*, id est aliorum Prædicamentorum. (Al. quæstionis ve[ri]tatem. An omni[um] Prædi[ca]mentoru[m] sint ead[em] vel alte[ra] principi[a].)

Notandum, quod ut dicitur ideo specialem mentionem fecit de Ad (Ubi fu[...] tur rel[...] patern[...])

tis?)uod non st non potest esse atio fundandi.

aliquid, quia relativa videntur esse magis remota a substantia quam alia Prædicamenta, quatenus habent esse debilius, nec ut plurimum inhærent substantiæ nisi mediantibus aliis generibus, puta æquale et inæquale, mediante Quantitate; et simile et dissimile, mediante Qualitate; activum et passivum, mediante Actione et Passione, similiter de multis aliis. Tamen non nego quin relatio possit fundari immediate in substantia etiam in creaturis, paternitas enim fundatur immediate in potentia generativa patris, quæ est idem essentialiter cum anima, et per consequens est substantia; non enim potest fundari in actione generativa, quia transit et non manet, et quod non est non potest aliquid fundare; similiter filiatio fundatur immediate in potentia passiva generandi in filio. Deinde cum dicit:

Sed inconveniens si eadem omnium. Ex eisdem enim erunt, quæ ad aliquid et substantia. Quomodo igitur hoc erit, nam extra Substantiam, et alia Prædicamenta nihil est commune. Prius autem est elementum, quam quorum est elementum. At vero neque substantia elementum est horum, quæ Ad aliquid, nec horum aliquid substantiæ.

14. obat non lem esse rincipia omnium legoriarum.

Arguit ad quæstionem, probans partem negativam per duas rationes. Secunda ponitur ibi: *Amplius quomodo contingit*. Dicit ergo: *Sed inconveniens est si eadem*, supple principia sint *omnium*, *enim* pro quia, tunc *ex eisdem* scilicet principiis, *erunt quæ Ad aliquid*, id est relativa, et ens *substantia*, *quomodo igitur hoc erit*, quasi diceret quod non videtur. *Nam nihil esse commune extra Substantiam, et alia Prædicamenta, prius autem est elementum quam quorum est elementum*. Ergo supple eadem principia talia non possunt poni extra Substantiam, et alia Prædicamenta, quia tunc esset aliquid prius, et communius Prædicamentis. *At vero nec substantia est elementum eorum, quæ sunt Ad aliquid*, *nec horum* quæ sunt ad *aliquid* sunt, scilicet elementum *substantiæ*. Ideo supple illa principia eadem non possent poni in aliquo genere determinato.

Resolutio rationis.

Notandum, istam rationem in hoc stare, quod si sunt eadem principia substantiæ et aliorum, aut erunt extra genus, aut in aliquo genere, puta in genere Substantiæ, aut aliquo alio. Non potest esse primo modo, quia cum principium sit prius principiato, tunc aliquid esset prius Prædicamentis, puta illa principia, quæ ponuntur eadem et extra genus, et per consequens aliquid esset prius Prædicamentis; quia illud quod est prius reperitur quandoque communius, ut animal homine, et hoc maxime sequitur secundum Platonicos, qui universalia ponunt principia, nihil autem videtur communius Prædicamentis. Nec potest esse secundo modo, quia principia videntur esse homogenea cum principiatis, sed impossibile videtur, quod Substantia fit principium eorum, quæ sunt Ad aliquid, aut e converso, et similiter est de aliis generibus. Deinde cum dicit:

Hinc argumentum contra entis univocationem, sed tu dic consequenter.

Amplius quomodo contingit esse elementa omnium eadem? Nullum enim possibile esse elementorum cum ex elementis composito idem, ut ei quod est Ba, B, aut A.

Text. com. 20.

Text. com. 21. Nec etiam intellectualium elementorum, ut unum aut ens. Insunt enim ea singulis compositorum; nihil igitur erit eorum, nec Substantia, nec Ad aliquid; sed necessarium est principia propinqua esse diversa.

Text. com. 22. Non sunt igitur omnium eadem elementa.

15. Ponit secundam rationem, quæ stat in hoc : Principia sive elementa, differunt a principiatis, ut ostensum est 7. hujus, cap. ultimo t. c. 60. hoc idem hîc reperitur : Si ergo eadem sunt elementa Substantiæ et aliorum generum, sequitur quod nullum elementum erit in aliquo genere, quod videtur impossibile, quia omne quod est, necesse est in aliquo genere esse; non ergo erunt eadem omnium principia.

Differt principium a principiato realiter. Dicit ergo, quia *amplius quomodo contingit omnium esse eadem elementa?* quasi diceret, quod non videtur, *nullum enim eorum elementorum est possibile esse idem cum composito* ex elementis; nihil enim est sui ipsius causa, aut elementum *ut ei*, scilicet syllabæ *quæ est Ba*, *est* elementum *B*, *aut A*, a quibus supple realiter distinguitur. Et subdit : quod *nec etiam elementorum intellectualium*, id est universalium, *ut* sunt *unum*, *aut ens,* sunt supple idem cum his, quæ ex eis componuntur. Hoc autem adducit, quia dictum suum forte videretur falsum de Uno et de Ente, et quæ a Platone principia ponuntur, quatenus quodlibet principiatum est ens et unum. Et subdit probationem dicti : *quia ea,* scilicet Ens et Unum *insunt singulis compositorum,* et tamen supple nullum compositum ex eis inest aliis, ex quo sequitur quod differant ab invicem. Concludit ergo quod *nihil* igitur eorum, id est, elementorum, *erit nec Substantia, nec Ad aliquid, et* similiter nec in aliquo genere; sed hoc est impossibile, cum *necessarium est*, scilicet quod omne quod fit, sit in aliquo genere, *non igitur omnium sunt eadem principia.* Deinde cum dicit :

Al. sed necessarium est principia propinqua esse diversa non igitur, etc.

16. Aut igitur dicimus est quidem ut est; est autem ut non, puta forsan sensibilium corporum ut quidem; species calidum, et alio modo frigidum privatio. Materia vero quod potentia hoc primum secundum se. Substantia vero, et hæc, et quæ ex his quorum sunt principia; hoc autem siquidem ex calido et frigido fit unum, ut caro et os; alterum necesse est ab illis esse quod factum est. Horum igitur eadem elementa et principia. Aliorum vero alia. Omnium autem ita quidem dicere non est, sed proportionaliter, quemadmodum si quis dicat quod principia sunt tria, species, et privatio, et materia, sed horum unumquodque alterum circa genus unumquodque ut in colore album, nigrum, superficies, in genere distinctionis temporum, ut tenebræ, lumen, aer; ex his autem dies, nox.

Al. quæstionis veritatem.

Pertractat veritatem quæsiti. Exponit veritatis solutionem. Circa quod duo facit. Primo declarat quomodo sunt eadem principia omnium secundum proportionem. Secundo quomodo sunt eadem secundum universalitatem. Hæc enim duo fuerunt prius proposita. Secunda ibi : *Adhuc autem videre oportet.* Prima in duas, secundum duos modos, quibus ostendit omnium proportionem. Secunda ibi : *Amplius autem alio modo.* Prima in duas. Primo ostendit quomodo sint eadem omnium secundum proportionem. Secundo ostendit quomodo sint eadem omnium simpliciter. Secunda ibi : *Adhuc præter hæc.* Prima in duas. Primo ostendit propositum, quantum ad causas sive principia intrinseca. Secundo quan-

imus us po- ndi litatem icipio- secun- pro- ionem mplici- er. cipia inseca nium rum pro- onabi- ea- sim- er ve- versa licit.

tum ad intrinseca et extrinseca simul. Secunda ibi : *Quoniam autem non solum*. Dicit ergo, quod *aut*, quod est nota solutionis, *est quidem ut dicimus ut est, est autem ut non*, quod scilicet sint eadem principia omnium, sic enim fuit dictum prius; quod exponit dicens, *puta forsan si* dicatur quod principia *corporum sensibilium, ut quidem species*, id est forma *sit calidum, et alio modo ut privatio sit frigidum. Materia enim* sit supple id quod *secundum se est in potentia primum* ad hæc quæ sunt calidum et frigidum; materia enim est per se subjectum formæ et privationis. Dicit autem *forsan*, quia usus est calido et frigido, quæ sunt qualitates loco formæ, et privationis substantialis, non enim curat de exemplis, ideo addit : quod *hæc vero, et quæ sunt ex his, quorum sunt principia, sunt substantia,* scilicet quod tam hæc quæ dicuntur principia quam principiata, *quæ* sunt ex his, intelliguntur, quasi sint in genere Substantiæ, puta si intelligatur componit gnis ex calidio quasi ex forma, et ex propria materia, et aqua ex frigido, quasi ex privatione et ex materia propria. Et subdit : *Hoc autem siquidem ex calido et frigido fit unum, ut caro, aut os*, id est, quod si etiam intelligatur aliquod unum fieri ex calido et frigido commixtis, ut caro, aut os. *necesse est quod factum est esse alterum ab illis*, scilicet principiis, puta calido et frigido. Infert ergo quod hæc igitur sunt *eadem elementa et principia, aliorum vero* supple sunt *alia*, scilicet simpliciter. *Unde omnium quidem dicere* quod scilicet sint eadem principia simpliciter *non est* ita, *sed proportionaliter, quemadmodum si quis dicat*, quia, *sicut principia* supradicta, scilicet calidum et frigidum, et materia *sunt tria*, scilicet *species, et forma, et privatio, et materia ;* ita etiam supple in quolibet alio genere sunt aliqua tria principia, quæ se habent ut forma, privatio et materia. *Sed horum unumquodque est alterum circa unumquodque genus, ut in coloribus album*, est supple sicut forma, *et nigrum* ut privatio, *et superficies est* ut materia; et similiter *in tempore aer* est supple materia, *tenebræ* ut privatio, *et lumen* ut forma. *Ex his autem tribus nox et dies* constituitur, ut ex principiis. Est ergo sententia hujus partis, quod omnium sunt eadem principia proportionaliter, et in quolibet genere est aliquid ut forma, aliud ut privatio, aliud ut materia; sed non sunt eadem simpliciter omnium quatenus in alio, et alio genere est alia et alia forma; et similiter alia materia et alia privatio, patet in exemplis datis.

17. Excludit quorumdam expositionem inferentium ex hoc textu accidentia habere materiam præter subjectum eorum. quære in q. 7. et 8. hujus in Scot. notabiliter pro et contra de compositione accidentium et in 4. sent. et alibi ut ibi notavi.

Notandum, quod ex hoc modo sumunt quidam argumentum, quod accidens non sit vere forma simplex, sed forma composita ex materia et forma, cujus oppositum ostensum est 8. hujus. Nam secundum Aristotelem hîc, sicut illa quæ sunt in diversis generibus, sunt simpliciter diversa, ita et eorum principia propria sunt diversa simpliciter, et proportionabiliter eadem, et hoc de materia, forma et privatione, et etiam de movente, ut dicetur; ergo forma, quæ est in genere accidentis, habet proprium potentiale principium componens ipsum, et non tantum

subjectum et substantiam, ut videtur; quia tunc non viderentur principia generum ita esse alia, sicut sunt ipsa genera, scilicet cum subjectum sit idem omnium accidentium. Respondeo quod tenendo illud potentiale esse subjectum, et accidens esse formam simplicem intrinsece, satis salvatur Philosophus per exempla quæ ponit, aer, tenebra et lumen; unde exemplificat de subjecto pro materia. Et cum dicitur, quod subjectum non est proprium potentiale, quia tunc principia non essent ita alia sicut principiata, dicendum quod Philosophus 3. Physic. t. c. 9. distinguit inter æs inquantum æs, et inquantum potentia statua; potentiale igitur in substantiis nullius alterius generis est aliquo modo, sed tantum generis substantiæ, licet per reductionem; potentiale vero in genere accidentis, consideratum ut potentiale et perfectibile, ibi est in illo genere per reductionem; quia tamen sine illa ratione perfectibilis est in se perfectum ens, scilicet substantia, ideo secundum se consideratum ponitur in alio genere. Sic faciliter, et forte ad propositum Aristotelis exponitur illud Prædicamentorum cap. de Qualitate, ad finem, quod nihil prohibet in diversis generibus numerari.

SUMMARIUM

Numerando causas intrinsecas et extrinsecas, docet quatuor esse principia eadem omnium, quæ reduci possunt ad tria, explicans primum modum quo sunt eadem simpliciter, loquendo de primis principiis.

Text. cm. 23. Quoniam autem non solum quæ insunt causa, sed eorum quæ extra, ut puta movens, palam quia alterum principium et elementum, causæ vero ambo, et in hæc dividitur principium; quod vero aut movens, aut sistens, principium est quoddam. Quare elementa secundum analogiam tria. Causæ autem, et principia quatuor, aliud vero in alio, et prima causa. Quare movens aliud alii, sanitas, infirmitas, corpus, movens medicativa. Species, inordinatio talis, lateres movens ædificatoria. Et in ea dividitur principium.

Ostendit idem quod prius, quan- 18
tum ad principia intrinseca et extrinseca simul. Circa quod duo facit. Primo ostendit, quod connumerando causas intrinsecas et extrinsecas quatuor sunt principia eadem omnium. Secundo docet illa quatuor reducere ad tria. Secunda ibi : *Quoniam autem movens*. Dicit ergo, quod *quoniam non solum sunt causæ rei, quæ insunt*, id est intrinsecæ, *sed etiam eorum* quæ *sunt extra*, id est causæ extrinsecæ, *ut puta movens;* quia inquam sic est, *palam quia alterum* est, id est differunt *principium et elementum, ambo vere* sunt *causæ;* et principium vero proprie dicitur causa extrinseca, quæ est movens, a qua scilicet est principium motus; elementum vero est causa intrinseca proprie loquendo, ambo tamen dicuntur causæ. Et subdit : quod *principium dividitur in hæc,* scilicet in causas intrinsecas et extrinsecas. Ex quo patet, quod in plus est principium quam elementum, quia omne elementum est principium, et non e converso. Et subdit : *Quod vero est, aut movens aut sistens*, id est faciens sistere et quiescere *est quoddam principium*, sed non supple elementum; quia elementum est principium intrinsecum, ex quo res fit cum insit, ex

5. hujus cap. de Elemento, t. com. 4. Concludit ergo, quod *secundum analogiam*, id est proportionem *tria sunt elementa omnium*, puta materia, forma et privatio. Privatio quidem dicitur elementum, non per se, sed per accidens, ut prædictum fuit. *Causæ vero, et principia quatuor* addendo scilicet moventem causam prædictis tribus elementis, *alia vero in alio, et prima causa*. Ex quo infert : *Quare movens est aliud alii*, id est, quod sicut tria elementa dicta sunt eadem omnium secundum proportionem, diversa tamen simpliciter, sic et ipsa causa movens, quod declarat per exempla, quia supple in sanativis *sanitas* est ut forma ; *infirmitas* ut privatio ; *corpus* ut materia; *movens* ipsa ars *medicativa*. Sed supple in ædificativis, *species* supple domus est forma, *inordinatio vero talis* quæ scilicet opponitur ordini ad domum requisito, est ut privatio, *lateres* autem ut materia, *movens* autem est ipsa ars *ædificativa*. Et addit quod *principium dividitur in ea*, id est in quatuor prædicta. Patet ergo, quod de omnibus causis est verum, quod non sunt eadem simpliciter, sed secundum proportionem. Deinde cum dicit :

Text. com. 24. Quoniam autem movens in Physicis quidem homo ; in his autem quæ a mente species et contrarium. Modo quodam tres utique erunt causæ. Sic autem quatuor, nam sanitas aliqualiter ars medicinalis, et domus species, ædificatoria. Et homo hominem generat.

19. Docet prædicta quatuor reducere ad tria ex hoc, scilicet quod forma et efficiens, tam in naturalibus quam in artificialibus incidunt in idem specie, ut habetur 2. Phys. t. c. 70. Dicit ergo, quod *Quoniam in Physicis*, id est in naturalibus, *movens quidem est* ut *homo ; in his autem quæ fiunt mente*, id est ab intellectu et ab arte, movens est supple *species* in mente artificis, *aut etiam contrarium* per cujus scilicet remotionem inducitur forma artis ; quia inquam sic est, sequitur quod *Modo quodam erunt utique tres causæ*, prout scilicet forma et efficiens incidunt in idem specie. *Sic autem*, id est alio modo erunt *quatuor*, prout scilicet forma et efficiens numero distinguuntur. *Nam sanitas aliqualiter* est supple ipsa forma, sive *ars medicinalis et species*, id est forma *domus est* ipsa ars *ædificatoria ;* accipiendo artem non pro habitu, sed pro forma rei artificialis in esse cognito et objectivo, quæ est quædam similitudo formæ, quæ in materia inducitur. Et subdit, quod *homo generat hominem*, ita quod in naturalibus reperitur similitudo specifica formæ inter generans et genitum. Deinde cum dicit :

Quomodo causæ tres, et quomodo quatuor declarat.

Idolum rei in mente artificis quomodo causat.

Adhuc præter hæc ut primum omnium idem movens omnia.

Quoniam autem sunt hæc quidem separabilia, illa autem inseparabilia illæ substantiæ, et propter hoc omnium causæ hæc, quia sine substantiis non sunt passiones et motus. Deinde hoc erit omnia anima forsan et corpus, aut intellectus, et appetitus, et corpus. Text. com. 25.

Ostendit qualiter sint eadem principia omnium simpliciter, et non solum secundum proportionem, loquendo scilicet de primis principiis, quæ sunt etiam eadem numero omnium entium, quod ostendit triplici via. Tum primo, quia causa movens prima est eadem omnium, ideo dicit, quod *adhuc autem*,

Quod eadem sunt principia omnium generum simpliciter ostendit.

id est, præter dictas causas est *unum principium omnium, quod est movens omnia*, quia ut probatur 8. Phys. t. c. 45. et habetur infra, text. com. 35. et inde, in ordine moventium est devenire ad unum primum movens immobile, quod est idem omnium. Tum secundo, ex separabilitate et primitate substantiæ. Nam quia substantia est prima, et est causa omnium entium, ideo principia substantiæ eadem sunt etiam principia omnium aliorum. Nam quod est causa causæ, etiam est causa causati, et hoc non solum est verum de prima causa efficiente, sed etiam de causis intrinsecis substantiæ. Nam materia cum forma est causa omnium entium, ex 1. Phys. t. c. 80. ideo dicit, quod *quoniam* supple entium *hæc quidem sunt separabilia*, puta substantiæ; *illa vero inseparabilia*, puta accidentia substantiæ; *et propter hoc*, scilicet principia substantiæ *sunt causæ omnium, quia sine substantiis non sunt passiones et motus*, quæ scilicet accidunt substantiæ. Tum tertio, quia in genere substantiæ est dare aliqua prima principia, puta corpora cœlestia, quæ secundum eum sunt substantiæ viventes et animatæ, eo modo quo expositum est 8. hujus, ita quod in genere substantiæ erunt principia prima anima et corpus; vel etiam corpus et intellectus, et desiderium. Nam anima cœli, eo modo quo ponitur animatum, non habet alias potentias animæ, præter intellectivam et desiderativam, ut dicit Commentator, cap. 25. hujus 12. Dicit ergo, quod *deinde hæc*, scilicet principia *omnium erunt anima forsan et corpus, aut intellectus, et appetitus, et corpus,* modo præexposito.

Al. accidentium

Vide 2. Cœl. c. 13 et lib. de substantia orbis.

20. Notandum, quod aliæ potentiæ animæ ab intellectu et voluntate, puta sensus, non ponuntur esse in Intelligentia, quæ dicitur anima cœli, ex hoc, quia est motrix cœli, licet non forma, quia non solum deserviunt ad scientiam, sed etiam ad necessitatem vitæ, ut dicitur lib. de Sensu et Sensato, et tertio de Anima. t. c. 66. et inde. Et ideo sensus ordinantur ad conservationem corruptibilium, propter quod substantia, et corpora incorruptibilia non egent potentiis sensitivis.

Intellectus et voluntas duntaxat sunt in Intelligentiis.

SUMMARIUM.

Explicat alium modum quo principia sunt eadem omnium, proportione quadam, et secundum universalitatem.

Amplius autem alio modo proportionaliter principia eadem, ut actus et potentia, scilicet et hæc alia quia aliis, et aliter. In quibusdam quidem enim quandoque est actu, quandoque potentia, ut unum, aut caro, aut homo. Cadunt autem et hæc in dictas causas. Actus quidem enim species si sit separabilis, et quod ex ambobus. Privatio vero, ut tenebræ, aut laborans. Potentia autem materia. Hoc enim est, quod potest fieri ambo. Aliter autem actu, et potestate differunt, quorum non est eadem materia, quorum non est eadem species, sed altera. Quemadmodum hominis causa, elementa, ignis, et terra ut materia, et species propria, et si quid aliud extra, ut pater, et præter hoc Sol, et obliquus circulus. Neque materia etiam, neque species, neque privatio, neque forma, sed moventia.

Text. com. 26.

Ponit secundum modum, quo sunt principia omnium eadem secundum proportionem, dicens quod *Amplius alio modo*, sunt *eadem principia omnium proportionabiliter*, *ut actus et*

Secundus modus ponendi identitatem principiorum secundum proportionem.

potentia, ita quod actus et potentia dicantur principia omnium. Sed est duplex differentia: Una quidem, quia alia potentia, et alius actus sunt principia in diversis, ideo dicit: *Sed hæc alia quæ aliis*. Secunda differentia est, quia *aliter* et aliter est actus et potentia in diversis, ideo dicit, quod et *aliter*. Has autem duas differentias manifestat. Primo secundam, dicens quod *in quibusdam quidem idem quandoque est actu, quandoque in potentia ut vinum, aut caro, aut homo*, et similiter omnia alia generabilia et corruptibilia. Alia vero supple sunt semper in actu, et substantiæ sempiternæ. Et subdit quomodo iste secundus modus quo dicuntur principia omnium proportionabiliter cadit aliqualiter in idem quod primus modus, dicens quod *hæc*, scilicet actus et potentia *cadunt in duas causas*, scilicet in materiam et formam, et privationem, et efficientem; *species*, id est forma est *quidam actus*, esto quod sit *separabilis* ut Platonici dixerunt, et *quod ex ambobus*, id est quod etiam compositum ex materia et forma, est etiam actus. *Privatio vero, ut puta tenebræ aut laborans*, id est, infirmum *est* supple aliqualiter actus. Unde etiam privatio nominatur forma 2. Phys. t. c. 79. et circiter, sed non expresse, quod non est intelligendum simpliciter, sed secundum quemdam modum se habendi, quia denominat materiam saltem privative. *Materia autem est potentia, hæc enim*, scilicet materia *est quæ potest fieri ambo*, id est sub forma vel privatione, cum sit in potentia ad utrumque: Patet igitur ex dictis quod actus, et potentia incidunt in idem cum materia, et forma, et privatione, et etiam quod potentia et actus in diversis aliter et aliter reperiuntur. Secundo exponit primam differentiam, dicens quod *Aliter autem differunt actu, et potestate*, id est, potentia et actu in diversis *quorum non est eadem materia, et quorum non est* eadem species, *sed altera*. Materia autem et forma se habent ut actus, et potentia; *quemadmodum hominis causa ut materia* sunt *elementa*, puta *ignis et terra*, et hujusmodi. Sed supple causa ut forma est *species propria*, puta anima. Et causa supple sufficiens, et movens *est si quid aliud extra*, id est, aliquod extrinsecum, *ut pater*, qui est causa efficiens et movens propinqua, et præter hoc est efficiens remotum *Sol, et obliquus circulus*, id est, Zodiacus sub quo Sol movetur, et alii planetæ, quorum quilibet facit ad generationem suo modo. Et subdit quod supple hujusmodi principia *neque* sunt entia ut *materia, neque species*, id est forma, *neque privatio*, neque aliquod *conforme* eis, quia scilicet reducitur ad istas causas, ut sunt actus et potentia; sed supple sunt principia *moventia*, et per consequens in alio genere causæ, quamvis etiam principium movens reducatur ad actum, ut dictum est. Et tunc supplendum quod alia ab homine habent etiam aliam materiam, et aliam formam, et aliud efficiens, et ex hoc patet illa prima differentia. Patet etiam quod secundum hunc modum eadem sunt principia omnium, non simpliciter sed secundum proportionem. Tunc sequitur illa pars:

[Left margin notes, partially cut off:] ...tus et ...tentia ...t princi-pia ...mnium, ...l aliter. / ... cum ...rimo. / ...educit ...nc mo-...a secun-...m ad ...imum. ...orma ...mposi-...m et ...rivatio ...t actus.

[Right margin note:] Principium et causæ hominis quæ et quot?

Text. com. 27.

Adhuc autem videre oportet, quod hoc quidem est universaliter dicere, hoc autem non. Omnium enim prima principia, quod actu primum hoc, et aliud quod potentia. Illa quidem igitur quæ universalia non sunt. Principium enim singularium singulare. Homo quidem hominis universaliter, sed non est nullus. Verum Peleus Achillis, tui vero pater, et hujus syllabæ B A, B et A, sive totaliter, sive particulariter. Deinde jam quæ substantiarum, alia autem aliorum causæ, et elementa sicut dictum est, eorum quæ non in eodem genere colorum, et sonorum, et substantiarum, et quantitatis præterquam proportionaliter, et eorum quæ sunt in eadem specie diversa non specie, sed quia singularium aliud tua materia, et species, et movens et mea, universali autem ratione eadem.

21. Quod omnium sint eadem principia secundum universalitatem ostendit. Actus et potentia sunt principia universalissima.

Ubi ostendit quod sunt eadem principia omnium secundum universalitatem, hoc enim fuit propositum superius. Dicit ergo, quod *Adhuc oportet videre*, quia scilicet *hoc quidem* est principium *dicere*, id est, dicitur *universaliter, hoc autem non*. Et subdit quod *Omnium etiam prima principia*, supple dicta universaliter, sunt hoc *quod actu primum, et aliud quod potentia*, id est, quod actus et potentia sunt supple maxime prima principia universalia omnium, quia maxime universalia intelliguntur. Et subdit : *Illa quidem igitur quæ universalia non sunt*, id est quod actus et potentia non sic debent intelligi universalia principia omnium quasi sint per se existentia separata, ut Platonici dixerunt. Cujus causam subdit, quia *principium singularium est singulare*, sicut universalium universale. *Homo quidem* supple *universalis est principium hominis* universaliter, *sed non est nullus*, id est, quod nullus est homo universaliter subsistens; et ideo non est aliquod principium universale hominis universalis, sed singulare singularis, et hoc realiter loquendo : Cum omnes actus, et generationes sint circa singularia, ex 1. hujus, *ut Peleus*, est supple pater, sive principium *Achillis, tui vero* causa est *pater* tuus ; et hoc B, particulare *hujus* particularis *syllabæ* BA est supple principium, totaliter vero, id est, universaliter B acceptum est principium hujus BA *simpliciter*, id est, universaliter accepti, ut scilicet *particularium* sint principia particularia, et universalium universalia. Et hoc modo potest dici quod principia sumpta universaliter sunt eadem omnium, et addit : *Deinde quod jam* supple principia, *quæ sunt substantiarum*, sunt supple universaliter omnium, inquantum scilicet accidentia causantur a substantiis, ut dictum est. Et subdit, quod *aliorum autem sunt aliæ causæ et elementa, sicut dictum est, eorum* scilicet *quæ* non sunt in *eodem genere, puta colorum, et sonorum, et substantiarum, et quantitatis præterquam proportionabiliter*, quia hoc modo sunt eadem omnium, ut dictum fuit. Et similiter *eorum quæ sunt eadem specie, quæ non sunt* scilicet *diversa specie*, sed numero, quia sunt de numero singularium, sunt supple diversa principia, non specie, sed numero, puta *quia singularium aliud est tua materia, et species*, id est forma, *et movens*, et aliud *mea, universali autem ratione* sunt *eadem*. Nam anima et corpus universaliter sunt materia et forma hominis generaliter, sed hujus hominis hæc anima, et hoc corpus. Hoc autem adducit, vel addit, quia sicut actus et potentia universaliter sunt principia

Universale duplex. Al. sed non universalis scilicet homo subsistens.

In proœmio.

Universalia universalium, et singularis singularia sunt principia. Idem 2. Phys. t. c. 36. et 5 hujus text com. 3.

Ad communitatem et particularitatem et divisionem principiatorum consequuntur similiter principia simpliciter, licet eadem sit omnium proportionabiliter. Hinc argumentum contra S. Thom. de principio individuationis. Vide 3. d. 2 et 2. q. Quodlib sup. 7. hujus q. 13.

omnium, ita oportet quod secundum quod descendit communitas principiatorum, descendat etiam communitas principiorum, ut sicut eorum quæ sunt diversa genera, puta colorum, sonorum, etc. sunt principia et elementa diversa genere; sic et eorum quæ sunt diversa specie, sunt principia diversa specie, et quæ numero, numero, licet sint eadem omnium secundum proportionem, modo prædicto. Iterum universalium sunt principia et causæ universales, et particularium particulares, ut dictum fuit etiam quinto hujus, cap. de Causa, t. c. 28. Deinde cum dicit :

Quærere vero quæ principia, aut elementa substantiarum, et ad aliquid, et qualitatum, utrum eadem, aut diversa, palam, quia multipliciter dictorum sunt uniuscujusque, diversorum vero non eadem, sed altera præterquam sic ; et sic omnium quidem eadem, aut eo quod proportionabiliter, quia materia, species, privatio, movens. Et sic substantiarum causæ, ut causæ omnium, quia destruuntur destructis. Amplius quod primum entelechia. Sic alicui altera prima quæcumque contraria, si quæ nec ut genera dicuntur, nec ut multipliciter dicuntur, et adhuc materia.

Text. com. 29. Quæ quidem principia sensibilium, et quot et quomodo eadem, et quomodo altera, dictum est.

22. Epilogat circa dicta, dicens quod *Quærere quæ sunt principia, aut elementa substantiarum, et ad aliquid, et qualitatum, utrum* scilicet *sint eadem principia vel altera, palam; quia multipliciter dictorum*, id est, quod principia *sunt* multipliciter dicta *uniuscujusque, ideo non sunt eadem sed altera diversorum*, supple simpliciter, *præter quam sic,* id est nisi aliquo modo, id est secundum proportionem et universalitatem. Ideo subdit quod *Omnium quidem* sic sunt *eadem* principia; aut eo quod *proportionabiliter, quia materia, species*, id est forma, *privatio, movens;* et sic in quolibet genere reperitur proportionabiliter aliquid quod se habet ut materia, aliquid ut forma, aliud ut privatio, aliud ut movens. Secundo modo etiam supple sunt eadem principia omnium, quia *causæ substantiarum sunt causæ omnium, quia destruuntur destructis*, scilicet substantiis. *Amplius,* tertio modo supple sunt eadem principia omnium *quod primum, et entelechia*, id est actus et potentia sunt tali modo principia, hoc enim triplici modo ostensum est omnium eadem esse principia. Et subdit quod *sic autem*, id est, *alio* modo sunt *altera prima,* id est principia, puta *quæcumque sunt contraria*, scilicet forma et privatio *quæ in* diversis sunt alia, et alia simpliciter, quæ *nec dicuntur ut genera, nec ut materia*, id est, quod forma et privatio cum ipsa materia non dicuntur ut genera, id est ut univoce, et uno modo in omnibus, cum in diversis sint diversa, simpliciter loquendo ; *nec etiam dicuntur multipliciter sic* quod nullo modo conveniant, quia sunt eadem saltem proportionabiliter, ut prædictum est. Ultimo concludit, *Quæ quidem igitur sunt principia sensibilium*, quantum ad substantiam, *et quot* quantum ad numerum, et *quomodo* sunt *eadem, et quomodo* sunt *altera dictum est*, supple prius.

Eadem esse principia omnium contingit intelligere tripliciter.

Multipliciter dicuntur adhuc.

SUMMA SECUNDA.

De substantia immobili.

CAP. I.

Dari substantiam aliquam immobilem, perpetuam semperque actu existentem. Item actum priorem esse potentia.

SUMMARIUM.

Dari aliquam substantiam sempiternam. Ratio qua probatur falsum, assumit scilicet motum et tempus non incepisse, et frivole probat aliam substantiam esse semper operantem, nempe quia alioquin motus non foret æternus. Eadem ratione falsa probat illam substantiam esse actum et immaterialem; quatuor illæ conclusiones positæ veræ sunt, sed falso nituntur, et erroneo fundamento.

Quoniam autem erant tres substantiæ, duæ quidem quæ Physicæ, et una quæ immobilis, et de hac dicendum est; quia necesse est, esse sempiternam aliquam substantiam immobilem.

Sermo de substantia immobili. Postquam Philosophus determinavit de substantia mobili, et de substantia sensibili, nunc determinat de immobili. Circa quod duo facit. Primo inquirit, et probat illius substantiæ existentiam. Secundo describit ejus præcellentiam, inquirens scilicet conditiones ejus naturales. Secunda ibi: *Movet autem sicut appetibile.* Prima in tres. Primo probat aliquam substantiam esse sempiternam et immaterialem. Secundo movet quamdam quæstionem circa dicta. Tertio ex determinatione illius regreditur ad confirmandum veritatem præostensam. Secunda ibi: *Quamvis dubitatio.* Tertia ibi: *Quare non fuit.* Prima in quatuor, secundum quod quatuor conclusiones probat de illa substantia ad ejus existentiam pertinentes. Prima est, quod illa substantia est sempiterna. Secunda est, quod est semper actu operans. Tertia est, quod est essentialiter actus. Quarta est, quod est immaterialis. Secunda ibi: *At vero si erit.* Tertia ibi: *Adhuc nec si ageret.* Quarta ibi: *Amplius igitur et tales.* Dicit ergo, quod *Quoniam tres erant substantiæ*, ut prædictum est, *duæ quidem Physicæ*, id est, naturales et materiales. *Una* quidem sempiterna, ut cœlum. Alia vero corruptibilis, ut animalia et plantæ. Et una tertia, quæ est *immobilis. De hac*, scilicet immobili *dicendum est, quia necesse est esse aliquam substantiam sempiternam et immobilem,* hoc enim probabitur. Deinde cum dicit: Substantiam immobilem aliquam esse æternam.

23. Nam substantiæ primæ entium. Et si omnes corruptibiles, omnia corruptibilia. Sed impossibile motum aut fieri, aut corrumpi: Semper enim erat. Nec tempus. Nec enim impossibile prius, et posterius esse, cum non sit tempus et motus. Ergo sic est continuus ut tempus. Aut enim idem, aut motus est aliqua passio. Motus autem non est continuus, nisi qui secundum locum. Et hujusmodi qui circulo.

1. Conclusio. Probat conclusionem intentam per talem rationem: Si non sit aliqua substantia sempiterna; ergo nihil est aliud sempiternum. Consequens est falsum, ut probatur de motu et tempore; ergo et antecedens. Consequentia patet, quia substantia est primum ens. Si ergo omnis substantia sit corruptibilis; ergo et omne aliud ens, quia corrupto priori, corrumpitur posterius. Dicit ergo, quod supple substantia immobilis est

sempiterna, *nam substantiæ sunt primæ entium*, ut probatum est 7. hujus, t. c. 4. et inde. Ergo et *si omnes*, scilicet substantiæ sint *corruptibiles*, et nulla sempiterna, sequitur quod, *et omnia erunt corruptibilia. Sed hoc* est *impossibile*, quia impossibile *est motum fieri, aut corrumpi*, id est noviter incepisse, aut aliquando totaliter desinere, *semper enim erat*. Probatum est enim 8. Physicorum, text. comm. 1. et inde, ut hîc supponitur, quod motus sit sempiternus. Nec etiam supple *tempus* est possibile aliquod fieri, aut corrumpi. Cujus rationem subdit : *Nec enim possibile est prius et posterius esse, cum non sit tempus*. Vult dicere, quod si tempus aliquando incepit, aut aliquando desinit; ergo prius non fuit tempus quam esse ; sed prius et posterius non sunt sine tempore, cum sunt differentiæ temporis; ergo tempus esset antequam esset, et esset postquam non esset, quod est impossibile; ergo tempus erit sempiternum ; et si tempus, ergo motus. Ideo subdit : quod et *Motus ergo sic est continuus ut tempus*. Cujus rationem subdit, *aut enim idem*, est supple tempus cum motu, *aut* supple tempus, *est aliqua passio motus* ipsius, et hæc secunda pars disjunctivæ est vera 4. Physicorum, text. comment. 98. et inde, et per consequens si tempus est sempiternum ; ergo et motus. Et subdit, *quod motus non est continuus*, id est sempiternus, nisi motus *qui est secundum locum, et hujusmodi qui in circulo*. Vult dicere, quod illud quod dicitur de sempiternitate motus, intelligendum est de motu locali; et inter motus locales de motu circulari tantum, ut probatur 8. Physicorum, t. c. 55. et inde.

[...]possibile [...]t motum [...] tempus [...]ncepisse [...] desinere esse.

[...]mpus est [...]em, vel [...]ssio motus. [...]lus mo[...]s localis [...]ircularis [...]æternus.

Notandum, quod licet conclusio sit vera, aliquam scilicet substantiam esse sempiternam, tamen ratio quam adducit Philosophus nulla est, quatenus falsum habet fundamentum, quod scilicet motus, et tempus sunt sempiterna. Nec ratio quam addit cogit, non enim sequitur quod si tempus aliquando incepit, quod oporteret ponere prius, aut posterius, nisi forte imaginata, sicut dicitur quod extra cœlum nihil est, ex primo Cœli et Mundi, t. c. 69. quia ly *extra* nihil est reale, sed solum imaginatum ; et tamen *extra* et *intra* sic sunt differentiæ loci, sicut *prius* et *posterius* sunt differentiæ temporis. Si ergo extra cœlum non oportet ponere aliquem locum, sic nec ante tempus oportet ponere tempus, nec post tempus, tempus. Aliæ etiam rationes, quas Philosophus adducit 8. Phys. t. c. 1. et inde, ad probandum sempiternitatem motus et temporis similiter non concludunt, quas recitare non est præsentis negotii, sed magis spectat ad librum Physicorum ; aliunde ergo habet probari sempiternitas substantiæ immaterialis, de quo alias, quia hoc probare veris Theologis relinquatur. Deinde cum dicit : 24.

Quamvis conclusio quam ponit Philosophus hîc sit vera, ratio tamen est sophistica peccans.

Rationes Aristotelis de æternitate mundi sunt sophisticæ peccantes.

At vero si fuerit motivum, aut effectivum, non operans autem aliquid, non erit motus. Contingit enim potentiam habens non agere.

Probat secundam conclusionem, scilicet quod substantia illa sempiterna est semper actu operans.

2. Conclus. Substantiam immobilem ali

quam esse semper actu operantem.

Circa quod duo facit. Quia primo probat conclusionem. Secundo ex dictis redarguit Platonem. Secunda ibi: *Nihil ergo prodest.* In prima parte intendit talem rationem: Si substantia sempiterna non sit semper operans; ergo motus non est sempiternus. Consequens est falsum, ex prima conclusione; ergo et antecedens. Consequentia patet ex hoc, quia cum illa substantia sit movens, sequitur quod si ipsa non semper moveatur et operetur, quod motus aliquando cessabit. Dicit ergo, quod *At vero si supple* illa substantia sempiterna, *erit aliquid motivum aut effectivum*, id est, potens movere aut efficere, *non operans autem aliquid in actu*, sequitur quod *non erit motus. Contingit enim potentiam habens non agere*, et ideo si illa substantia habet potentiam movendi, non oportet quod moveat in actu, et per consequens motus non semper erit. Si igitur motus debeat esse sempiternus, oportet aliquam esse substantiam semper moventem et operantem actu. Deinde cum dicit:

25. Nihil ergo prodest, nec si faciamus substantias sempiternas, quemadmodum qui species; si non aliqua potens inerit principium transmutare; non ergo neque ipsa sufficiens, neque alia substantia præter species, nam si non egerit, non erit motus.

Redarguit ideas Platonis, quoad sempiternitatem motus.

Ex dictis redarguit Platonem qui posuit Ideas, dicens quod *Nihil ergo prodest* ad salvandum, supple sempiternitatem motus, ut *si facimus substantias sempiternas*, *quemadmodum* qui ponunt *species*, id est Ideas; *si non inerit aliud principium potens transmutare*, id est, nisi illæ substantiæ habeant aliquod principium et potentiam transmutandi, quod tamen supple est impossibile, quia Ideæ ponuntur quædam universalia; et tamen patet, quod universalia non movent inquantum talia, quia actiones sunt singularium. Et subdit, quod si *ergo nec ipsa,* scilicet Idea est *sufficiens*, supple ad sempiternitatem motus salvandam; ergo *nec alia substantia præter species,* id est Ideas, puta Mathematica, quæ aliqui posuerunt separata, quia Mathematica, inquantum talia, non sunt principia motus, et ideo concludit: *Nam si non egerit,* id est, quod si non ponatur aliqua substantia, quæ sit principium motus *non erit motus*, et ideo oportet ponere illam substantiam semper operantem et moventem. Deinde cum dicit:

Adhuc neque si aget, substantia autem ipsius potentia non erit motus æternus. Contingit enim quod potentia est non esse. Oportet igitur principium esse tale, cujus substantia actus.

3. Conclus. Substantiam immobilem aliquam esse essentialiter actum.

Probat tertiam conclusionem, scilicet quod illa substantia sit essentialiter actus, et intendit talem rationem: Si illa substantia sempiterna non sit essentialiter actus, ergo motus non erit æternus; consequens est falsum ex prima conclusione, ergo et antecedens. Consequentia probatur, quia si sit in potentia, contingit ipsam non esse, cum omnis potentia materiæ sit contradictionis, et per consequens non movebit; ergo non erit. Dicit ergo, quod *adhuc sinon aget*, supple illa substantia, *substantia autem ipsius est in potentia*, *non* erit *motus*

ne quod in potentia continet non esse. *æternus. Contingit enim non esse, quod est in potentia. Oportet igitur esse tale principium* movens; *cujus substantia sit actus*, ita quod nullo modo sit in potentia. Ex hoc patet intentionem Aristotelis esse, in cœlo non esse materiam; quia si sic, esset in potentia, et per consequens contingeret ipsum non esse. Cujus oppositum ipse tenet; hoc autem quomodo se habeat, declaratum est 8. hujus. Deinde cum dicit :

Amplius igitur tales oportet esse substantias sine materia. Sempiternas enim esse oportet, si et aliquid aliud sempiternum actu.

Conclus. ... substantia immobilis, ... esse immateriam. Probat quartam conclusionem, scilicet quod substantia illa sempiterna, sive sit una, sive plures, oportet quod sit immaterialis. Et intendit talem rationem : Illa substantia, vel illæ, si plures sunt, sunt essentialiter actus; ergo immateriales. Antecedens patet ex tertia conclusione. Consequentia probatur, quia materia est ens in potentia; quod ergo non est in potentia, sed est actus, non habet materiam. Dicit ergo, quod *Amplius igitur* patet ex dictis, quod *oportet tales substantias esse sine materia*, quia supple materia est in potentia. *Sempiternas enim oportet ipsas esse, si aliquod aliud est sempiternum*, puta motus et tempus, ut prædictum est, *actu* igitur esse oportet supple ipsas esse; et hoc ultimo concludit propter dubitationem, quæ sequitur, ut patebit.

Conclusiones dictæ veræ sed probationes falsæ. Notandum, quod licet istæ conclusiones prædictæ veræ sint in se, tamen omnes innituntur ruinoso fundamento. Nam probationes earum procedunt supponendo sempiternitatem temporis et motus, quod tamen falsum est, ut prædictum fuit.

SUMMARIUM.

Primam substantiam, seu rerum principium esse actum, non potentiam, pro et contra arguitur, et tangitur de initio mundi secundum Poetas Theologos, resolvitur esse actum, quia hic prior est potentia definitione et perfectione, ex 9. hujus, vide Doct. ibi q. 1.

Igitur quamvis dubitatio. Videtur enim agens quidem omne posse; potest vero non omne agere. Quare prius esse potentia. 26.

Movet quamdam dubitationem, quasi sumentem originem ex prædictis. Circa quod duo facit. Primo arguit ad quæstionem. Secundo addit quæstionis solutionem. Secunda ibi : *Potentiam quidem igitur*. Prima in duas. Primo arguit ad unam partem. Secundo ad aliam. Secunda ibi : *At vero si hoc*. Est autem dubitatio : utrum actus sit prior potentia simpliciter, ut scilicet primum rerum principium sit tale, cujus substantia sit actus, ut prædictum est. Et arguit primo ad partem negativam sic : Illud est prius a quo non convertitur consequentia essendi, ut patet ex 5. hujus cap. de priori, t. c. 16. sed potentia videtur hujusmodi respectu actus : *Nam omne agens actu videtur posse agere*, sed non omne quod potest agere agit actu. Dicit ergo, quod supple substantia sempiterna est actu, ut conclusum est : *Quamvis circa hoc sit dubitatio. videtur quidem enim omne agens posse*, supple agere. *Quare illud* quod est *potentia vi-* Dubium de prioritate actus respectu potentiæ. Quid prius. Pro parte negativa.

detur esse prius eo, scilicet quod est actu. Deinde cum dicit :

27. At vero si hoc, nihil erit entium ; contingit enim quidem posse esse, nondum vero esse. Et etiam sicut dicunt Theologi, qui ex nocte generant ; aut ut Physici, erant simul res omnes, dicunt idem impossibile. Quomodo enim movebuntur si non fuerat actu aliqua causa? Non enim materia ipsa seipsam movebit, sed tectonica. Nec menstrua, nec terra, sed semina et genitura.

Ad partem affirmativam.

Arguit ad partem oppositam. Circa quod duo facit. Primo ponit rationem. Secundo ostendit quomodo illi rationi aliqui Philosophi inhæserunt. Secunda ibi : *Propter quod faciunt*. In prima parte intendit talem rationem : Si potentia est prior actu simpliciter, ergo aliquando nihil erit ; consequens est falsum, ergo et antecedens. Consequentia probatur, quia quod est in potentia, contingit quod nondum sit ; si ergo prima entia sint in potentia, contingit quod non sint in actu, et per consequens quod nihil aliquando sit, ut quidam antiqui posuerunt. Dicit ergo, quod *At vero si* supple *hoc* est verum, quod potentia sit prior actu, sequitur quod *nihil entium erit ; contingit enim quidem posse esse, nondum vero esse*, et tunc redibunt opiniones antiquorum, quarum una est, quod mundus esset generatus ex nihilo, et ex simplici privatione præexistente, ut dixerunt quidam Poetæ Theologi, ut dictum est in 1. lib. Ideo dicit, quod *sequitur etiam sicut dicunt Theologi*, qui *generant*, scilicet mundum *ex nocte*, id est ex nihilo, et ex simplici negatione, quam more poetico utentes metaphora noctem appellabant. Alia opinio fuit Philosophorum Naturalium, qui fuerunt posteriores, qui videntes ex nihilo nihil fieri per naturam, posuerunt omnia simul esse confusa, ut Anaxagoras, qui posuit chaos mixtum et confusa. Utrique autem posuerunt omnia esse aliquando in potentia, non in actu. Ideo dicit, quod *aut ut Physici*, id est Naturales, dixerunt quod *omnes res simul erant*, scilicet in aliquo confuso, et supple utrique *dicunt idem impossibile*, quod scilicet essent omnia in potentia quandoque ; quod hoc sit impossibile probat : *Quomodo movebuntur*, scilicet ad actum, *nisi* per *aliquid ens actu*, ut dicebatur 8. hujus, t. c. 12. et inde, ideo subdit : *Non enim materia*, scilicet artificialium *ipsa seipsam movebit, sed tectonica*, id est ars. *Nec menstrua* supple movebunt seipsa ad generationem animalis, *sed semina*, id est, sperma masculi movebit menstrua, tanquam agens principale ; *nec terra* supple movebit seipsam ad generationem plantæ, *sed genitura*, id est semina plantarum. Qualiter in genere animalis se habeat semen masculi et femellæ, et utrum semen femellæ aliquid active operetur ad generationem animalis, dictum est 8. hujus.

Poetæ Theologi ut Orpheus, et alii. Positio antiquorum de inchoatione mundi consona fidei aliqualiter.

Agens in omni generatione est necessarium. Semen habet virtutem motivam. Non sunt verba Scoti.

Notandum quod opinio poetarum Theologorum, quæ hîc tangitur intantum deficit, quia posuerunt omnia entia sine aliqua exceptione esse in pura negatione, si tamen ita dixerunt ; tunc enim valeret ratio Philosophi contra eos, quia cum nihil reducatur de potentia ad actum, nisi per aliquod ens actu, sequitur quod nullum ens esset omnino, cum nullum ponant ens actu, per quod fiat ista reduc-

In quo defecerunt antiqui. Nihil reducitur de potentia ad actum, nisi per aliquod ens actu.

tio ad actum. Si autem supponatur aliquod ens actu, puta primum ens, nullum est inconveniens quod per illud ex nihilo, et ex pura negatione res ad actum reducantur, si illud primum ens, sicut oportet dicere, sit virtutis infinitæ, ut dicetur infra. De opinione autem Anaxagoræ ponentis illud chaos confusum, dictum est in 1. lib. qualiter possit habere sanum intellectum. Deinde cum dicit :

28. Propter quod faciunt quidam semper actum ut Leucippus et Plato, semper enim dicunt esse motum ; sed quare, et quem, non dicunt, nec sic, nec causam. Nihil enim ut contingit movetur, sed oportet quidem aliquid semper existere, quemadmodum nunc natura quidem sic, vi vero, aut ab intellectu, aut alio sic. Deinde qualis prior. Differt enim in aptabile quodcumque.

Text. com. 31. At vero, nec Platonem possibile dicere quod existimat aliquando principium esse, quod ipsum seipsum movet. Posterius enim, et simul cum cœlo anima, ut ait.

nfirmat um ratio- em alio- n Philo- phorum sitione ed eos eficere rumque tendit.

Ostendit qualiter dictæ rationi quidam Philosophi adhæserunt, dicens quod *propter quod*, id est, propter dictam rationem *faciunt quidam semper actum esse, ut Leucippus et Plato ; semper enim dicunt motum esse* in atomis quas ponebant principia rerum, et ante mundi constitutionem elementa moveri motibus inordinatis, sed postmodum fuisse ordinata, et reducta ad motum ordinatum. *Sed* supple licet bene dixerunt actum semper esse, defecerunt tamen non exprimentes quis esset ille motus, *et quæ esset causa* ejus, ideo subdit : sed *quare, et quem*, scilicet motum non dicunt *nec sic, nec causam*, id est nec simpliciter narrando, nec reddendo causam suæ positionis. *Nihil enim movetur ut contingit* sine aliqua causa determinata, *sed oportet semper aliquid existere*, quod scilicet sit causa motus ; *quemadmodum* nunc dicimus quod supple quædam moventur *sic quidem a natura, illa vero vi*, id est violenter *aut ab intellectu, aut ab aliquo alio sic*. *Deinde* supple defecerunt quia non dixerunt, *qualis prior*, utrum scilicet motus naturalis esset prius, aut violentus, aut aliquis alius. *Differt enim valde quodcumque* est, id est quodcumque horum dicatur. Et subdit contra Platonem specialiter, dicens quod *At vero nec possibile est Platonem dicere*, id est, posse excusari ex hoc *quod existimat* esse *aliquando* aliud *principium*, scilicet motus, *quod movet ipsum seipsum ;* hoc enim primum movens seipsum posuit animam, ut dicitur primo de Anima, t. c. 28. et circiter. Et tamen, ut *ipse ait*, *Anima fuit posterius, et simul cum cœlo*, ita quod non posuit animam ante mundi constitutionem, sed post illam inordinationem motus, et simul factam esse cum cœlo, quod dixit esse animatum ; et per consequens secundum eum anima non potest esse principium illius motus inordinati, et per consequens fuit insufficiens illius motus inordinati assertio non assignans causam. Deinde cum dicit :

Motus mento- rum undum tiquos plex.

Anima creata simul est cum cœlo secundum Platonem.

Potentiam quid est igitur existimare priorem actu est quidem ut bene, est autem, ut non bene. Dictum est autem in quibuscumque hujusmodi quæstio. Text. com. 32.

Addit quæstionis solutionem. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est. Secundo confir- 29.

mat solutionem per positiones quorumdam Philosophorum. Secunda ibi : *Quia autem actus.* Primo igitur solvit dictam dubitationem remittens nos ad 9. librum, dicens quod, *Existimare quidem igitur potentiam esse priorem actu est quidem ut bene, est autem ut non bene. Dictum est autem*, quomodo scilicet in 9. hujus, t. c. 13. et inde, ubi ostensum est quod actus est prior potentia definitione et perfectione, et etiam tempore, simpliciter loquendo, licet respectu ejusdem generabilis et corruptibilis potentia præcedat actum. Ratio autem in oppositum non probat potentiam esse priorem, nisi prioritate cujusdam communitatis, et secundum rationem, licet secundum rem actus præcedit potentiam modo prædicto. Deinde cum dicit :

Solutio dubii.

Ratio ad partem negativam solvitur.

Quia autem actus prius, testatur Anaxagoras. Intellectus enim actus. Et Empedocles amicitiam et litem. Et semper dicentes motum esse ut Plato et Leucippus.

Confirmat dictam solutionem per positiones quorumdam Philosophorum, dicens *quod autem actus*, scilicet *sit prius*, id est, prior simpliciter, scilicet potentia *testatur Anaxagoras*, quia posuit intellectum *esse* primum principium movens. *Intellectus enim actus*, scilicet quidam est. *Et Empedocles*, etiam scilicet hoc idem testatur qui posuit *litem et amicitiam esse* causas moventes; et *Leucippus et Plato*, scilicet hoc idem testati sunt, *dicentes motum semper esse*, scilicet actu, et sic semper actum præcedere potentiam prædicti omnes testificati sunt. Tunc sequitur illa pars :

SUMMARIUM.

Infert ex resolutione positam perpetuitatem generationis secundum circulum, quod bene exponit Doctor, et ex perpetua generatione, perpetuitatem motus cœli, quia requiritur unum agens conforme et aliud difforme. Doctor exponit quænam sint ista secundum Philosophos et comparantur inter se, et redarguitur Plato. Sed quæ hîc dicit Philosophus de perpetuitate generationis et motus, non solum contra fidem sunt, sed contra naturalem rationem esse videntur; de quo 8. Phys. c. 2. agunt expositores ejus et Theologi 2. d. 1.

Quare non fuit infinito tempore chaos, aut nox, sed eadem semper, aut periodo, 30.
aut aliter, si prior est actus potentia.

Ubi postquam solvit dictam quæstionem, regreditur ad confirmandum veritatem præostensam de substantia immateriali et immobili. Circa quod tria facit. Primo ex solutione quæstionis quasi inferens conclusionem opinionis contrariæ esse falsam, concludit perpetuitatem generationis, dicens generationem esse perpetuam secundum circulum. Secundo ex perpetuitate generationis arguit perpetuitatem motus cœli. Tertio ex perpetuitate motus cœli arguit perpetuitatem moventis primi et immobilis, quod est principale. Secunda ibi : *Si itaque semper.* Tertia ibi : *Est igitur aliquid.* Dicit ergo, *Quare* quia supple actus est simpliciter prior quam potentia, sequitur quod *non fuit in tempore infinito chaos*, quod posuerunt antiqui Naturales, putantes potentiam simpliciter esse priorem actu ; et ideo dixerunt omnia fuisse in potentia quadam in quodam chaos confuso, et hoc per tempus infinitum; aut entis non fuit *nox* ut di-

Ex falsi- te opini- nis ant quoru conclu perpetu tem ger rationis priorita actus r pectu p tentia

xerunt Poetæ Theologi, qui propter eamdem rationem dixerunt præcessisse per tempus infinitum ante rerum productionem, negationem sive privationem simplicem, quam appellaverunt noctem. Hoc quidem supple falsum est, sed supple oportet dicere quod semper eadem fuerint aut *periodo*, *aut aliter*, *si hoc est* verum quod *actus est prior potentia*.

Notandum, secundum opinionem etiam Philosophi, ut magis patet ex secundo de Generatione, t. c. 57. et circiter, quod quia ea, quæ generantur procedunt de potentia ad actum, oportet quod eadem, quæ sunt actu post potentiam, semper fuerunt aliquo modo scilicet non eadem numero, sed eadem specie; et hoc aut periodo, scilicet secundum generationem circularem, prout ea quæ generantur fuerunt jam eadem non quidem numero, sed specie. Quod quidem fit quadam circulatione, et in periodo generationis, sicut cum terra ex humectata generatur vapor, et ex vapore pluvia, et ex pluvia terra iterum humectatur. Item ex homine procedit semen, et ex semine iterum homo generatur; sic ergo eadem specie fiunt tali circulatione. *Aut aliter*, quod dicit propter opinionem aliorum, puta Anaxagoræ, qui posuit præexistere omnia in illo chaos, ex quo postea dicebat res generari, et easdem procedere de potentia ad actum, ut sic eadem fierent post potentiam in actu. Deinde cum dicit :

Al. opin. esse Philosophi.

Eadem in circuitu generantur et corrumpuntur periodo, vel simpliciter.

Hic deficit text. novæ translationis correspondens textui, c. 33. traductionis Arabicæ.

Text. com. 34.

Itaque periodo semper oportet aliquid manere semper similiter agens. Si autem debeat fore generatio et corruptio, aliud oportet agens esse aliter et aliter. Necesse est igitur quidem sic secundum se agere, sic secundum aliud. Aut ergo secundum alterum, aut secundum primum. Necesse igitur secundum hoc. Cum enim illud ipsique causa, et illi. 31.

Ex perpetuitate generationis arguit perpetuitatem motus cœli. Circa quod duo facit. Primo ex perpetuitate generationis arguit duo esse agentia, quorum unum sit causa perpetuitatis, puta primum mobile. Alterum quod sit causa alteritatis, puta mobile, quod movetur in circulo obliquo, ut Sol et alii planetæ. Hæc enim duo sunt in generatione secundum viam Philosophi, scilicet perpetuitas et alteritas, inquantum generatio unius est corruptio alterius in infinitum. Secundo ex dictis redarguit Platonem, et infert suam intentam conclusionem. Secunda ibi : *Ergo si sic se habent*. Prima in duas. Primo facit quod dictum est. Secundo comparat illa duo agentia ad invicem ostendens, quod primum est dignius et nobilius secundo. Secunda ibi : *Dignius ergo primum*. Dicit ergo, quod *Si autem debeat fore generatio* et *corruptio*, scilicet in istis inferioribus, *oportet esse aliud agens aliter et aliter*, id est, quod se habeat difformiter in agendo ut agens supple, quod semper uniformiter agit quod est primum cœlum; hoc autem agens difformiter agens est corpus quod movetur sub Zodiaco. Et hoc tale agens *Necesse est sic quidem igitur secundum se agere*, *sic vero secundum aliud*, id est, quod tale agens quodammodo agit secundum se, id est, ex propria virtute quatenus causat diversita-

Arguit perpetuitatem motus cœli et similiter ex illo ipsius cœli perpetuitatem.

Ad perpetuitatem generationis requiritur duplex agens perpetuum unum uniforme, et aliud difforme.

tem generationis et corruptionis; et quodammodo agit secundum aliud, id est, in virtute alterius, quatenus causat perpetuam generationem et corruptionem. Et si sic : *Aut ergo*, ait *secundum alterum*, id est, in virtute alicujus alterius, *vel secundum primum*, id est, in virtute primi, scilicet cœli quod agit uniformiter, et hæc secunda pars disjunctivæ est vera. Ideo subdit : *Necesse igitur*, id est, quod causet perpetuam generationem et corruptionem *secundum hoc*, id est, in virtute hujus primi, quod semper agit uniformiter ; *Illud enim*, scilicet agens quod semper agit est *causa ipsi et illi*, quod scilicet difformiter agit.

32. Resol. dictorum.

Notandum, quod ut magis habetur principaliter 2. de Gener. t. c. 56. et inde, per circuitum generationis redeunt eadem, modo prædicto, quæ transeunt de potentia ad actum. Si vero aliquid manet idem secundum circulum generationis perpetuæ, oportet aliquid manere semper idem numero quod agit uniformiter ad hæc, quod causet perpetuitatem ; nullum enim unum generabile et corruptibile potest esse causa talis perpetuitatis, quia unicum generabile non semper est. Omnia autem non simul sunt, ut probatur 8. Phys. t. c. 2. et inde, et patet de se. Oportet igitur quod sit aliquod agens perpetuo, et uniformiter causans dictam perpetuitatem. Illud est primum mobile, quod semper regulariter, et uniformiter movetur et revolvit omnes sphæras motu raptus, qui est motus diurnus. Quia vero idem, ut dicit. 2. de generat. t. c. 57. non causat nisi idem, in generatione autem et corruptione est diversitas, quatenus eadem quandoque generantur, quandoque corrumpuntur ; ideo ad salvandum istam alteritatem oportet ponere secundum agens, quod sit difforme in agendo, et illud est corpus, quod movetur sub circulo obliquo, qui est Zodiacus. Nam cum Zodiacus declinat secundum utramque sui medietatem ab æquinoctiali, ideo Sol et alii planetæ, qui sub Zodiaco moventur, quandoque appropinquant, quandoque elongantur ; et secundum hoc causat sua propinquitate et remotione contraria, sicut apparet manifeste, quod Sole appropinquante ad nos a principio Arietis usque fere in finem Virginis, per totum ver et æstatem generantur et nascuntur herbæ; recedente autem Sole in autumno et hyeme, puta a principio Libræ usque in finem Piscium, corrumpuntur quæ prius erant generata. Licet autem omnes planetæ ad hoc concurrant, et etiam cœlum stellatum, quatenus movetur super polos Zodiaci motu proprio, contra motum primi mobilis, ut dicunt Ptolemæus, et alii perfecti Astrologi, licet Aristoteles putaverit cœlum stellatum esse immobile ut patet infra et 2. de Cœlo ; et, inquam, licet omnia concurrant ad istam alteritatem, principalius tamen, et evidentius ipse Sol. Tale igitur agens difforme partim agit in virtute propria, ut dictum est, partim in virtute primi cœli, quia cum primum cœlum sit causa perpetuitatis cujuslibet motus, ergo et ejus, quod diffor-

Uniformitas ex primo motu difformitas ex Zodiaci varietate, et motu planetum.

Cœlum stellatum immobile secundum Philosophum.

miter agit, et per consequens illius, quod ab eo causatur, scilicet perpetuæ generationis et corruptionis. Deinde cum dicit :

Dignius ergo primum. Etenim causa illud ipsius semper similiter. Et ipsius aliter alterum ; ejus autem quod est semper aliter, palam quod ambo.

33. Dignius primum mobile agens secundo agente prædicto.

Comparat hæc duo agentia ad invicem dicens, quod quia supple secundum agens agit in virtute primi cœli, quod semper uniformiter agit; ergo illud *primum* erit *dignius. Etenim* pro quia, *illud* erat *causa ipsius semper similiter,* id est perpetuitatis, et per consequens dignius. *Et ipsius aliter,* id est, alteritatis in generatione et corruptione, *alterum* scilicet agens est supple causa, eo quod difformiter agit, *ejus autem, quod est semper aliter,* id est, amborum simul, quod est generationem esse perpetuam, *palam quod ambo* supple mobilia sint causæ, ita quod primum sit causa perpetuitatis, et secundum sit causa alteritatis modo prædicto. Deinde cum dicit :

Ergo si sic se habent motus, quid ergo alia oportet quærere principia ? Quoniam autem ita contingit, et si non sic, ex nocte erunt : simul omnia, ex non ente. Solventur utique hæc. Et est aliquid semper motum motu incessabili. Hæc autem quæ circulo. Et hoc non ratione solum, sed opere palam. Quare sempiternum erit utique primum cœlum.

Redarguit ideas Platonis.

Redarguit Platonem ex dictis, et infert suam intentam conclusionem dicens : *Ergo quod si sic se habent motus cœli,* quod supple ex eis potest salvari perpetuitas generationis et corruptionis : *Quid ergo oportet quærere alia principia,* puta ideas, ut Plato ; aut litem et amicitiam, ut Empedocles, quasi diceret, quod non oportet. *Quoniam* pro quia, ita *contingit,* scilicet assignare causam perpetuitatis, ut dictum est ; *et si non sic,* id est, si non est ita, ut nos dicimus, sequitur quod *erunt ex nocte, et omnia simul ex non ente,* id est, quod sequentur inconvenientia, quod scilicet omnia fiant ex nocte, id est, ex simplici privatione; aut quod omnia fuerunt quandoque simul, aut quod aliquid fiat ex non ente, ad quæ inconvenientia ducti sunt Philosophi antiqui, ut prædictum est. *Solventur utique hæc* inconvenientia, scilicet dicendo, supple quod perpetuitas generationis sit causata a motu cœli. *Et etiam* patet, quod *est aliquid semper motum motu incessabili. Hæc autem est, quæ est in circulo,* id est, motus circularis. *Et hoc* supple *non solum* apparet esse verum *ratione, sed etiam palam* est *opere,* id est, per effectum et sensum, quod scilicet aliquid semper circulariter movetur. Concludit ergo, *Quare sempiternum erit utique primum cœlum,* scilicet circulariter perpetuo movetur. Deinde cum dicit :

Primum cœlum sempiternum.

Est igitur aliquid, et quod movet. Quoniam autem quod movetur, et movens et medium. Igitur est aliquid quod non motum movet sempiternum, et substantia, et actus ens. Text. Com. 35.

34. Perpetuitas primi motoris ex motu cœli perpetuitate concluditur.

Ex perpetuitate motus cœli concludit perpetuitatem moventis primi et immobilis, dicens quod quia omne, supple quod movetur, ab alio movetur : sequitur quod si est cœlum perpetuo mobile, quod *est igitur aliquod quod movet,* et est sempiternum in substantia existens

actu. Cujus causam subdit : *Quoniam autem*, est supple aliquid, *quod movetur* tantum, et aliquid quod est *movens* tantum et medium, scilicet quod movetur et movet. Sequitur igitur quod *est aliquid quod movet non motum*, sed est immobile et *sempiternum*, et per consequens, *substantia et ens, et actus*, quia supple si esset in potentia, esset natum ab alio moveri.

Notandum, quod sicut habetur ex 7. et 8. Phys. text. c. 1. et inde, t. c. 34. circiter, in ordine moventium, et mobilium est dare aliquod infimum, quod movetur tantum; et aliquod, supple quod est movens, et nullo modo motum; et aliquod medium, quod movet et movetur. Ex quo sequitur, quod est dare aliquod movens, supple immobile omnino, tam per se quam per accidens; quia cum non sit procedere in infinitum in moventibus et motis, oportet stare ad aliquod primum movens immobile omnino, ut ibidem prolixius probatur, et hoc a Philosopho supponitur tanquam alibi probatum, scilicet ex 8. Phys.

Primus motor est penitus immobilis. Movens triplex.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. II.

Quomodo primum movens movet. Item ipsum esse primum appetibilium, et motum cœli localem esse.

SUMMARIUM.

Primum movens movere sicut appetibile et intelligibile, quæ sola movent non mota. Videtur velle primam Intelligentiam movere mediante secunda. Item in primo movente appetibile, et intelligibile esse idem, licet in aliis communiter non ita contingat.

Movet autem sicut appetibile, et intelligibile; hæc enim sola movent non mota. Text. com. 36

Postquam Philosophus probavit substantiæ immaterialis existentiam, sive sit una, sive plures, quia de hoc infra specialiter inquiretur, nunc describit, et inquirit ejus excellentiam, tractans de quibusdam ejus conditionibus naturalibus. Circa quod quatuor facit. Primo inquirit de illius substantiæ perfectionali dignitate. Secundo de ejus naturali quantitate. Tertio de ejus essentiali intelligibilitate. Quarto de ejus finali bonitate, inquantum scilicet habet rationem finis et boni. Secunda ibi : *Utrum autem unam*. Tertia ibi : *Quæ autem circa intellectum*. Quarta ibi : *Perscrutandum est autem qualiter*. Prima in duas. Primo inquirit, quod dictum est ex parte modi, quo movet. Secundo ex parte virtutis, qua movet. Secunda ibi : *Ostensum est autem*. Prima in duas. Primo ostendit intentam veritatem. Secundo excludit quamdam falsitatem. Secunda ibi : *Quicumque autem putant*. Prima in duas. Primo præmittit quoddam quod est radix, et fundamentum ad ostendendum illius substantiæ perfectionem, scilicet quod movet ut appetibile et intelligibile. Secundo exequitur de proposito. Secunda ibi : *Intelligibilis autem*. Prima in duas. Primo proponit intentum. Secundo exponit ipsum. Secunda ibi : *Horum autem prima*. Dicit ergo, quod illud supple primum movens, quod dictum est esse immobile :

Al. immobilis. Sermo perfectionibus naturalibus substantiæ immobilis.

Al. intellectualit[...]

Prim[...] mover[...]

movet ut intelligibile, et appetibile. *Movet sicut appetibile et intelligibile, hæc enim sola*, scilicet appetibile et intelligibile, *movent non mota*. Formatur sic ratio : Quando duo agentia ordinata sic se habent, quod secundum movet mobile, inquantum
35. amat et desiderat et intelligit primum, ipsum primum movet sicut appetibile et intelligibile; sed primum ens, et secunda Intelligentia sunt hujusmodi, ergo, etc. Minor patet quia movet ipsum amando, et desiderando.

Objectum, et intellectus practicus, et appetitus movent, difformiter. Vide Doctorem in 4. dist. 48. q. 1. quia hic transit cum communi declaratione.

Notandum, quod sicut patet ex 3. de Anima, cap. de Movente, t. c. 50. et 54. et circiter, aliter est principium motus intellectus practicus, et aliter ipsum objectum appetibile. Objectum enim in se manens non motum, movet potentiam, puta unum pulchrum visibile, aut pulchrum intelligibile, movet appetitum ad prosequendum, et intellectum ad intelligendum, et etiam ad dirigendum prosecutionem, si sit intellectus practicus. Ipse autem intellectus, sive appetitus, movent et moventur. Primum autem movens, quod est prima Intelligentia, dicitur movere sicut appetibile et desiderabile, quatenus motus cœli est causatus ab aliquo proximo movente, quod est aliqua secunda Intelligentia, quæ movet cœlum propter ipsum primum movens immobile, ut propter finem amatum et desideratum, ut scilicet secunda Intelligentia assimilet se primæ in causando, et explicet in actum id quod est in primo movente virtualiter, non enim motus cœli est propter generationem et corruptionem inferiorum, ut propter finem, cum finis sit potior eo, quod est ad finem. Prima ergo Intelligentia, de qua hîc appropriate Philosophus loquitur, est primum movens quod movet sicut objectum appetibile et intelligibile. Deinde cum dicit :

Horum autem prima eadem. Concupiscibile quidem enim ipsum apparens; voluntabile autem ipsum primum existens bonum. Appetimus, quia videtur magis, quam videtur, quia appetitus principium est intelligentia. 36.
Intellectus autem ab intelligi movetur.

Exponit id quod proposuerat, dicens quod *horum autem prima eadem*, id est, quod in prima Intelligentia idem est primum intelligibile, et primum appetibile. Vult dicere, quod licet apud nos quandoque aliud sit, quod movet sicut desiderabile, vel appetibile bonum; et aliud quod movet sicut bonum intelligibile, et utrumque sit movens non motum, sicut apparet in incontinente, qui secundum rationem movetur a bono intelligibili, secundum autem appetitum concupiscibilem movetur ab aliquo delectabili secundum sensum, licet non sit bonum simpliciter, sed solum secundum quid; tamen in primo movente eadem sunt primum intelligibile, et primum desiderabile. Cujus causam subdit : *quia concupiscibile quidem ipsum apparens*, id est, quod concupiscibile secundum sensum est apparens bonum. Primum autem *voluntabile*, id est, primum bonum, quod est appetibile appetitu rationali, quæ est voluntas, *ipsum est existens bonum*, et ideo simpliciter existens. *Appetimus autem*, supple appetitu rationali idem,

Intelligibile, et appetibile bonum in prima Intelligentia sunt idem licet in nobis oppositum contingat.

Vide 15. d. 8. et q. de praxi in Prol.

quia videtur, scilicet esse bonum *magis* supple quam e contrario, scilicet *quod videtur bonum, quia appetitur.* Hoc enim interest inter appetitum sensitivum et rationalem, quia id quod appetitur appetitu sensitivo, videtur bonum quandoque eo quod appetitur. Nam frequenter concupiscentia sensitiva pervertit rationem, ut videatur ei bonum, quod est delectabile, licet non sit bonum simpliciter. Sed id quod appetitur appetitu rationali, ideo appetitur, quia videtur bonum secundum se. Unde 3. de Anima t. c. 53. dicitur quod isti duo appetitus sunt quadoque sibi contrarii. Et ideo subdit, quod *principium* supple *appetitus* rationalis *est intelligentia,* quia nihil appetitur nisi cognitum, si sensibile, sensibiliter; si intellectuale, intellectualiter; intellectus autem movetur ab objecto intelligibili. Sic ergo primum movens movet ut appetibile et intelligibile, quia in eo hæc ambo sunt eadem, cum ipsum sit bonum secundum se, et simpliciter. Deinde cum dicit :

Quære 7. Ethic.

Aug. 9. de Trin. cap.

Text. com. 37. Intelligibilis autem altera coelementatio secundum se, et hujus causa substantia prima, et hujus quæ simpliciter, et secundum actum.

Intellectus movetur ab intelligibili.

Prosequitur de proposito. Circa quod facit tria. Primo inquirit perfectiones illius substantiæ ex parte suimet, ut habet rationem intelligibilis et appetibilis. Secundo ex parte primi mobilis movet. Tertio ex parte ipsius appetentis et intelligentis, quod est ipsa anima cœli, puta ipsa Intelligentia, sive sit forma cœli, sive motrix tantum, de quo habitum est 8. hujus. Secunda ibi : *Movet autem.* Tertia ibi : *Deductio enim.* Prima in duas. Primo inquirit ejus perfectionem ex hoc, quod habet rationem intelligibilis, ostendens hanc conclusionem, quod ipsum est primum in ordine intelligibilium. Secundo ex hoc, quod habet rationem appetibilis, ostendens hanc conclusionem, quod ipsa est primum in ordine appetibilium. Secunda ibi : *At vero, et quod bonum.* Prima in duas. Primo ostendit conclusionem. Secundo removet dubitationem. Secunda ibi : *Est autem unum, et simplex.* Dicit ergo, quod *Intelligibilis autem altera est coelementatio secundum se.* Vult dicere, quod sicut moventia, et mobilia habent suam coelementationem et coordinationem, sic et intelligibilia habent suam; quæ coordinatio vocatur intelligibilis, quatenus, unum intelligibile est principium intelligendi aliud, sicut unum movens est alteri principium et causa movendi; sicut igitur ex ordine moventis et moti probatum est primum movens esse substantiam et actum, sic etiam arguit ex ordine intelligibilium esse aliquod primum intelligibile. Ideo subdit, quod *hujus,* scilicet coelementationis intelligibilis, *substantia est prima ;* nam Metaphysice loquendo substantia est primum entium cognitione, ex 7. hujus, t. c. 4. nam accidentia cognoscuntur per substantiam, per quam definiuntur. *Et hujus quæ simplex et secundum actum,* id est, inter substantias prius est intelligibile simplex quam compositum, nam intellectio compositorum dependet ab intellectione simplicium. Iterum inter simplicia in genere Substan-

37.

1. Conclusio.

Substantia immobilis est primum intelligibilium.

Ordo intelligibilium ex natura rei Metaphysice.

tiæ, actus est prius intelligibilis quam potentia, quia potentia per actum definitur ex 9. hujus, t. c. 15. et circiter. Et tunc supplendum est quod cum primum movens sit substantia simplex et actus, ipsa erit primum in genere intelligibilium. Deinde cum dicit :

Est autem unum et simplex non idem, unum enim metrum significat ; simplex autem qualiter habens ipsum.

Removet dubitationem. Crederet
28. enim forte aliquis quod Aristoteles ex hoc quod ait primum movens esse substantiam simplicem, incideret in opinionem Platonis, qui ponit primum rerum principium, ipsum unum intelligibile. Hoc autem removet, assignans differentiam inter unum et simplex, dicens quod *autem unum et simplex non idem*. *Enim* pro quia, *unum significat metrum*, id est mensuram, ex 10. hujus. *Simplex autem significat* dispositionem quamdam absolutam *secundum quam aliquid aliqualiter se habet*, puta non esse compositum *ab aliis*, et ideo unum, et simplex videntur formaliter distingui sicut respectivum et absolutum.

[...]num et [...]plex differunt.

[...] ex aliis.

SUMMARIUM.

Primum movens esse primum appetibilium, et finem ejus reperiri in immobilibus, quæ bene explicat Doctor.

At vero et bonum, et quod propter ipsum eligibile in eadem coelementatione, et optimum semper, aut proportionale quod primum.

Ostendit substantiam immaterialem, quæ est primum movens, esse primum in genere appetibilium, quia primum intelligibile, et primum appetibile vel sunt idem numero, vel se proportionabiliter consequuntur. Circa quod duo facit. Primo ostendit conclusionem. Secundo removet dubitationem Secunda ibi : *Quia autem est*. Dicit ergo : *At vero et quod bonum, et propter ipsum eligibile*, id est, quod illud quod est per se bonum, et per se eligibile, est *in eadem coelementatione*, quia semper *optimum*, scilicet in genere appetibilium, est supple idem numero cum eo, quod est primum intelligibile, *aut est proportionabile quod primum*. Hoc autem ideo dicit, quia intelligibile ut sic, est in intellectu ; appetibile autem ut sic, est in re extra, quia bonum et malum sunt in rebus ex 6. hujus, t. c. 8. ideo dicit quod sunt idem numero, aut proportionabiliter, licet secundum rem primum intelligibile sit primum appetibile. Et tunc supplendum est quod cum primum movens, quæ est substantia simplex et actus, sit primum intelligibile, et eodem modo primum appetibile. Quare sequitur quod erit primum appetibile quod est optimum, ita quod idem sit primum intelligibile, et primum appetibile. Deinde cum dicit :

[...] immobilem.

2. Conclusio.

Substantia immobilis est primum appetibilium.

Differunt quoad esse intelligibile et appetibile.

Quia autem est quod cujus gratia in mobilibus, divisio ostendit. Est enim alicui quod cujus gratia, quorum hoc quidem est, hoc vero non est.

Removet dubitationem. Quia enim bonum et appetibile habent rationem finis, et finis non videtur esse in rebus immobilibus. ut 3. hujus, t. c. 3. dicebatur, ideo crederet aliquis quod primum movens immobile non esset appetibile et bonum.

Finis duplex.

Hoc autem removet dicens: *Quia autem illud quod est cujus gratia*, id est finis, fit *in* rebus *immobilibus*, *ostendit divisio*, quæ scilic et datur de fine. *Enim* pro quia, *id quod est cujus gratia alicui*, id est finis, *quorum hoc quidem est*, scilicet finis ejus qui præexistit, *hoc vero* est scilicet finis quomodo qui *non* præexistit. Vult dicere, quod finis est duplex scilicet finis *cujus*, quod est ipsum objectum in quod tenditur, et iste est finis præexistens. Alius est finis *quo* scilicet ipsa operatio qua objectum attingitur, et hic non præexistit. Primo modo potest esse finis in rebus immobilibus, quia aliquid potest tendere in objectum immobile per propriam operationem, sicut de facto oportet concedere in beatis, qui per operationem intellectus et voluntatis tendunt in objectum immobile quod est Deus. Quidquid ergo sit de fine *quo*, cum iste sit productus per actionem de genere actionis, ut sanitas, et quæcumque forma terminans motum, tamen certum est, quod finis *cujus* potest in rebus immobilibus reperiri.

In rebus immobilibus reperitur finis cujus etsi non semper finis quo.

SUMMARIUM.

Motum primi mobilis esse localem, et primum movens esse necesse esse, quia immutabile. Item qua necessitate movetur primum mobile, an finis tantum, vel effectivi.

Text. com. 38.

Movet autem ut amatum, moto vero alia moventur.

Siquidem igitur aliquid movetur, contingit, et aliter habere. Quare latio quæ prima, et actus est secundum quod movetur. Ex hac autem contingit aliter habere secundum locum, etsi non secundum substantiam.

40. Inquirit perfectiones illius substantiæ ex parte primi mobilis quod movet. Et vult habere istam conclusionem, quod prima substantia sit necesse esse. Circa quod duo facit. Primo ostendit motum primi mobilis esse localem. Secundo ex hoc ostendit intentum. Secunda ibi: *Quoniam autem quidem.* Dicit ergo, quod supple primum movens *movet ut amatum*, ut ostensum est, et per consequens necesse est aliquid esse ab ipso primo motum, scilicet primum cœlum; *moto vero*, scilicet illo primo *moventur alia*, quia mediante primo mobili moventur inferiora. Et subdit quod *Siquidem igitur aliquid movetur*, scilicet perpetuo, puta primum cœlum. Ut supponitur *contingit aliter se habere*, id est, quod oportet quod contingat ipsum aliter, et aliter se habere, ita quod semper sit in eadem dispositione quantum ab substantiam, licet varietur quantum ad motum et dispositiones partium, ut patet ex 8. Physicorum. t. c. 73. et circiter. Ideo subdit: *Quare latio*, id est, motus localis *est prima, et actus secundum quod movetur*, scilicet primum mobile, secundum alios motus a motu locali, puta secundum generationem et corruptionem, augmentum et decrementum, et etiam alterationem; oportet quod aliter se habeat secundum aliquod absolutum sibi inexistens, puta secundum substantiam, vel Quantitatem, vel Qualitatem. Quod autem movetur localiter, licet se *habeat aliter secundum locum*, et secundum ubi, quæ videntur quædam extrinseca locato, *non tamen secundum substantiam*, nec secundum aliquam formam ab-

Al. movetur.

Primum mobile a primo motore primo motu, qui localis est perpetuo moveri.

Differentia motus localis ab aliis.

solutam, proprie loquendo. Quia igitur cœlum se habet sic quod non variatur secundum substantiam, nec aliquam formam absolutam proprie loquendo, oportet quod moveatur motu locali tantum. Aliter autem probatur 8. Physicorum, ex hoc scilicet quod nullus motus potest esse perpetuus, et continuus præter localem et circularem tantum.

Thomas 9.

Notandum, quod quidam expositor dicit, quod melius dicitur quod primum movens movet quasi amatum, quam quasi desideratum, quia desiderium est ejus quod non habetur, amatum etiam est habiti. Sed hoc nihil valet, quia desiderium est etiam respectu habiti, ut dictum fuit in 1. hujus, in prologo; unde et de Deo a sanctis Angelis jam habito, dicitur 1. Petri : *In quem desiderant Angeli prospicere*. Et ideo utrumque bene dicitur, et quod movet inquantum amatum, et inquantum desideratum. Deinde cum dicit :

l. amor autem.

siderium t etiam espectu habiti.

Quoniam autem est quidem movens ipsum immobile ens, actu ens, hoc non contingit aliter se habere nullatenus. Latio enim prima mutationum, hujus autem quæ circulo, hac autem movet hoc. Ex necessitate igitur est ens.

41. Ex hoc ostendit intentum dicens, quod primum movens sit substantia, quæ necesse est esse, et intendit talem rationem : Prima substantia est omnino intransmutabilis ; ergo necesse est esse. Consequentia patet, quia oppositum consequentis infert oppositum antecedentis. Antecedens probatur ex hoc, quia cui non inest motus localis, nec aliquis alius, cum primus motus sit localis, ut præostensum est, est omnino intransmutabilis; sed prima substantia non movetur localiter, quia primum movens non movetur motu quo movet; ergo nec movetur aliquo alio motu, et per consequens est omnino intransmutabilis. Circa hoc autem tria facit. Quia primo ostendit propositum. Secundo exponit ipsum. Tertio infert corollarium. Secunda ibi : *Et necessitas bene*. Tertia ibi : *Ex tali igitur*. Dicit ergo quod : *Quoniam autem quidem ipsum movens est ens immobile actu ens, hoc non contingit nullatenus aliter se habere*, quia scilicet est omnino intransmutabile, quod probat, quia *Latio*, id est motus localis est *prima mutationum*, *hujus autem*, scilicet lationis *quæ circulo*, id est, inter motus locales primus est motus circularis. *Hac autem*, id est, circulatione *movet hoc*, scilicet primum movens, et per consequens non movetur tali motu quo movet. Si igitur primum movens non movetur motu circulari, qui est simpliciter primus motus ; ergo nec aliquo alio, et per consequens non potest aliter se habere, sed est omnino intransmutabile, ex quo infert, igitur est *ens ex necessitate*, id est, necesse esse. Deinde cum dicit :

. Conclusio. bstantia mobilis necesse esse.

Latio est primus motuum.

Quod non movetur localiter nec aliter.

Immobile ergo necesse esse.

Et necessitas bene, et sic principium. Nam necessarium toties, hoc quidem vi quod præter impetum. Illud vero, sine quo non bene. Hoc autem non contingens aliter, sed simpliciter. Ex tali igitur principio dependet cœlum et natura. 42.

Exponit quod dixerat, scilicet quæ sit necessitas primi moventis, inquantum est principium primi motus, ostendens quod est neces-

Quæ sit necessitas primi motoris declarat.

sitas finis, dicens quod *et necessitas cujus est* supple in *bene* se habere, id est, ut habet rationem boni et finis, et sic est *principium* supple primi motus, ut scilicet habet rationem finis et amat i. Quod probat a divisione : *Nam necessarium dicitur toties*, scilicet tripliciter; *hoc quidem* id est, uno modo *vi*, id est secundum violentiam, quia *præter impetum*, id est, quod accidit præter impetum rei, puta cum lapis fertur sursum. *Illud vero*, id est, alio modo dicitur necessarium *sine quo non bene* supple potest aliquid esse, vel habere finem, sicut cibus est necessarius ad vitam animalis, et currus et equus ad pertingendum finem, sive terminum itineris. *Hoc autem*, id est, alio modo dicitur necessarium quod est *non contingens aliter* se habere, *sed simpliciter* est, scilicet necessarium, et secundum se. Et est supplendum quod primum movens non movet necessario cœlum primo modo, quia quæ sunt secundum violentiam, sunt contra naturam. In rebus autem incorruptibilibus nihil evenit contra naturam, ex 9. hujus text. com 17. et circiter. Nec etiam tertio modo, quia cum primum mobile sit movens seipsum, ex 8. Physicorum, quatenus, scilicet habet Intelligentiam motricem appropriatam sibi; quod autem movet seipsum, habet in se quod possit moveri et non moveri; sequitur quod primum cœlum non movetur necessitate absoluta. Relinquitur ergo, quod movetur necessitate secundo modo dicta, ita quod necessitas primi motus sit necessitas ex fine, ex hoc quod sine perpetuitate illius motus non esset ordo conveniens ad finem; primum ergo movens movet ut finis. Unde tertio infert corollarium, dicens quod *ex tali igitur principio* quod est primum movens, *dependet cœlum, et natura*, ut scilicet a fine, et etiam a principio effectivo; cœlum quidem, et quantum ad suam substantiam, et quantum ad motum ; natura etiam, quatenus omnia naturalia dependent a cœlo, et a motu cœli dependent a primo. Ex his infert quidam expositor quod cum necessitas primi motus non sit absoluta, sed ex fine qui est primum principium, scilicet Deus; illud autem quod intenditur per motum est assimilatio ad ipsum ; assimilatio autem ad id quod est intelligens et volens (qualis est Deus, ut inferius dicetur) attenditur secundum intelligentiam et voluntatem, sicut artificiata dicuntur artifici assimilari, inquantum in eis voluntas artificis adimpletur ; quia inquam sic est, sequitur quod tota necessitas primi motus divinæ subjaceat voluntati.

Necessarium triplex.

Motus cœli necessitate finis et bene esse est necessarius.

Cœlum e[t] natura de[-]pendet a primo mo[-]tore.

S. Thoma[s]. Quid intel[li]ditur per motum cœ[-]li, et quali[-]ter divinæ subjacet voluntati.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. III.

Primum movens esse summe felix. vivens, perfectum, virtutis infinitæ, bonum.

SUMMARIUM.

Primum movens esse summe felix et beatum, atque in eo esse majorem delectationem, quam in ullo alio, quæ bene exponit Doctor.

Text. com. 39.

Deductio autem qualis optima parvo

tempore nobis. Sic enim semper illud est, nobis quidem impossibile.

Inquirit perfectiones illius substantiæ ex parte appetentis et
43. intelligentis. Ex quo ostendit duo. Unum est : quod primum movens, qui est Deus, est summe felix et beatus. Secundum est : quod essentialiter vivens ibi : *Et vita autem.* Circa primum duo facit. Primo quod in ipso intelligente, et appetente primum motum, est maxima delectatio, quæ est ejus beatitudo et felicitas. Secundo ostendit quod in ipso objecto intelligibili et appetibili, quod est primum movens seipsum intelligens, est altior et perfectior delectatio quam in aliquo aliorum. Secunda ibi : *Seipsum autem intelligit.* Prima in duas. Primo proponit intentum. Secundo probat. Secunda ibi : *Quoniam autem et delectatio.* Dicit ergo, quod *deductio*, id est quædam delectabilis dispositio est supple in ipso desiderante et intelligente, *qualis optima parvo tempore*, potest supple inesse *nobis*. *Illud enim*, scilicet intelligens et desiderans est semper sic, id est, in tali dipositione delectabili ; *quod quidem nobis est impossibile*, quod scilicet in illa dispositione optima et delectabili simus semper, quod intelligendum est pro statu isto ; aliter dictum Philosophi non est verum, quidquid ipse senserit, quia forte futuram vitam non credidit.

Conclusio. substan- immobi- st maxi- delecta- quæ est citas ip- s et alio- rum.

lectatio atoris momen- tanea.

et Bea- um æ- erna.

Notandum, quod si primum movens, quod est Deus, movet ut intelligibile et amabile, oportet quod primum mobile ipsum intelligat et amet, inquantum, scilicet ipsa intelligentia, quæ movet cœlum, intelligit et amat primum movens ; ex qua intellectione consequitur in ipso summa delectatio, cum ejus felicitas consistat in amore et contemplatione moventis primi. Quam felicitatem, et nos speramus habere, non pro statu isto, sed pro statu futuro, licet et modo possimus habere aliquam realem delectationem optimam, licet imperfectam, et in parvo tempore, et alterius rationis ab illa perfecta, quam speramus. Deinde cum dicit :

Quoniam, et delectatio actus hujus. Et propter hoc vigilatio, sensus, et intelligibilia, et delectabilissimum. Species vero, et memoriæ propter hoc. Intelligentia autem quæ secundum se ejus quod secundum se optimum, et quæ maxime ejus quod maxime.

Probat quod dixerat, scilicet in actu hujus considerantis et intelligentis, primum movens est summa *delectatio*, dicens : *Quoniam et delectatio hujus actus*, id est, quod delectatio sequitur actum intelligentis et desiderantis. Quod probat a signo dicens : *Et propter hoc*, quia scilicet delectatio consequitur operationem actualem, ideo *ut vigilatio, et sensus, et intelligentia est delectabilissimum*, id est, quod maxima delectatio est in vigilia, et dum homo actu sentit, aut intelligit ; sensus enim, et intellectus in actu comparantur ad sensum et intellectum in potentia, sicut vigilia ad somnum. Quod probat, quia alia, puta species in memoria, vel secundum aliam litteram, *species et memoriæ* sunt supple delectabiles *propter hoc*, id est, propter operationem aliquam actualem, inquantum, scilicet specie, vel per spe-

Vide 1. d. 1. et 49. d. 4.

44.

Species in memoria quomodo delectabiles.

ciem in memoria menti nostræ aliquæ operationes delectabiles præteritæ, aut futuræ, ingeruntur quasi præsentes. Ex quo infert quod propter hoc, quia supple delectatio consistit in actu sensus et intellectus, *intelligentia autem secundum se*, id est actus intelligendi, inquantum hujusmodi *est ejus quod est secundum se optimum*, quod est bonum intelligibile. Nam bonum intelligibile excedit bonum sensibile, sicut bonum immobile et universale, bonum mobile et particulare, et per consequens delectatio in actu intellectus est prior illa, quæ est in actu sensus. Ex quo infert et *quæ maxime est ejus quod maxime*, id est quod maxima, et perfectissima intelligentia sit maxime optimi objecti, quod est primum ens, quod est Deus, ad quem sequitur maxima delectatio. Ex quo patet quod intelligentia intelligens, et appetens primum movens, quod est primum intelligibile, et primum appetibile, maxima fruitur delectatione consequente ejus felicitatem. Deinde cum dicit :

Intelligibile sensibile, et intellectus sensum excedit.

Seipsum autem intelligit intellectus secundum transumptionem intelligibilis. Intelligibilis autem sit attingens et intelligens ; quare idem intellectus et intelligibile ; susceptibile enim intelligibile, et substantiæ intelligendum est actualiter habens. Quare illud magis isto, quod videtur intellectus divinum habere, et speculatio delectabilissimum et optimum. Si igitur sic bene habet, ut nos, quandoque. Deus semper mirabilis. Si autem magis, adhuc mirabilius habet aliquis.

45. Ostendit quod in ipso objecto intelligibili et appetibili, quod est primum movens seipsum intelligens, est altior et perfectior delectatio, quam in quocumque aliorum. Et quasi intendit talem rationem : Propter unumquodque et illud magis, 1. Posteriorum t. c. 5. sed alia habent delectationem inquantum attingunt ipsum primum per actum intellectus et appetitus ; ergo multo magis ipsum primum seipsum intelligens, et volens habebit delectationem. Dicit ergo, quod *intellectus* supple alius a primo *intelligit seipsum secundum transumptionem intelligibilis* inquantum transumit, et concipit in se aliquod objectum intelligibile, nam intelligit se intelligendo alia, ex 3. de Anima, t. c. 5. et 13. Et etiam de primo verum est inquantum concipit objectum intelligibile non aliud a se ; ideo subdit, quod *intelligibilis* enim fit supple ipse intellectus, *attingens* scilicet aliquod objectum. Ex quo infert : *Quare idem* erit *intellectus et intelligibile*, eo modo quo scilicet dicimus fieri idem ex cognoscente et cognito. Qualiter autem intellectus attingat intelligibile, exponit dicens, quod intellectus se habet ad intelligibile objectum sicut potentia ad actum, et perfectibile ad perfectionem cujus est susceptivum ; et ideo intellectus est susceptivus objecti intelligibilis, et specialiter substantiæ, quatenus substantia est proprie, et primum intelligibile ; et quia unumquodque fit actu, prout recipit suam perfectionem, ideo intellectus actuatur inquantum scilicet recipit intelligibile ; esse autem actu in genere intelligibilium est esse intelligibile, sive intellectus ; et quia unumquodque agit ut est actu, *ideo intellectus est agens*, et ope-

Intellectus quomodo sit intelli-gibilis.

Intellectu quando fi actu, et quid act in gener intelligi lium.

Al. inte

rans, id est, intelligens inquantum attingit objectum *intelligibile.* Quia igitur sic est, quod *intellectus fit actu intelligens* per hoc quod attingit objectum; et propter unumquodque et illud magis, sequitur quod quidquid divinum, aut nobile, ut est intelligere et delectari, invenitur in intellectu attingente primum intelligibile. Multo amplius invenitur in ipso primo intelligibili comprehendente, et attingente seipsum perfectiori modo, et ideo ejus delectatio est delectabilissima et optima. Ideo subdit : *Quare illud magis isto, quod videtur* est intellectus *divinum habere*, id est, quod intelligere, et quodcumque aliud divinum magis videtur habere illud primum, quam quodcumque aliorum ; *et speculatio cujus* est quidem *delectabilissimum, et optimum.* Et subdit : *Si igitur* primum intelligibile, quod est Deus, *sic bene* semper *habet ut nos quandoque Deus semper mirabilis ; si autem magis adhuc mirabilius habet aliquis.* Vult dicere, quod cum delectatio, quam nos habemus intelligendo primum intelligibile, sit optima, licet eam non habeamus semper, sed quandoque, si Deus habet eam semper, mirabilis est ejus felicitas; et si eam habet semper nobiliori, et intensiori modo quam nos quandoque, adhuc est mirabilior. Hoc autem sic, quod scilicet illam delectationem habet Deus diuturniorem quam nos, quia æternam ; et habet eam perfectiorem et intensiorem, quia ipse solus seipsum perfecte comprehendit actu infinito, et adæquato ipsi objecto, quod est ipsa sua propria essentia, quod de nulla creatura dici potest.

[margin: ...ectum. ...Major intensive est ...felicitas ...bstantiæ per se, ...iam alte... ...us cujusque.]

[margin: ...elicitas ...ei, et aliorum in speculatione ...sius consistit.]

SUMMARIUM.

Primum intelligibile, quod est Deus, esse vivens. Item bonum, et perfectum non esse excludenda ab illo primo principio, contra Pythagoricos et alios.

Et vita autem utique existit ; etenim intellectus actus vita, illud autem ipse actus est ; actus autem quod secundum se illius vita optima, et sempiterna. Dicimus autem Deum animal esse sempiternum optimum. Quare vita, et duratio continua, et æterna existit Deo, hoc enim Deus.

Ostendit secundum, quod sequitur ex immediate dicto, quod scilicet primum intelligibile, quod est Deus, est essentialiter vivens, et quædam vita, dicens quod *vita utique existit,* scilicet ipse Deus, quod probat : *Enim* pro quia, *actus intellectus*, puta intelligere est quædam *vita. Ipse autem Deus est illud*, vel id scilicet primum quod est Deus, est ipse, scilicet actus intelligendi, quia ipse est suum intelligere ; *actus autem*, scilicet intelligendi in ipso est, *qui secundum se est vita optima, et sempiterna illius.* Cum intelligere sit homini vivere, et propter hoc supple, *dicimus* secundum vulgarem lationem et famam, *Deum esse quoddam animal sempiternum, et optimum.* Cujus ratio est, quia vita apud nos in solo animali reperitur manifeste, quia plantæ non ita manifeste vivunt; quia igitur vita competit Deo, ideo animal nominatur ; concludit ergo, *quare vita et duratio continua, et æterna existit in Deo,* id est, quod Deus *hoc ipsum quod est*, est essentialiter sua vita continua et æterna, nec etiam aliud ipse, et vita sua. Confirmatur sic ratio : Illud cui est idem essentialiter suum intelligere, est essen-

[margin: 49. 5. Conclusio.]

[margin: Substantia immobilis est essentialiter vita et vivens.]

[margin: Intelligere Dei est Deus.]

[margin: Vide q. 1. quodl. et 2. d. 1. q. 1. et 35. dist. 1. Parisiensis.]

[margin: Intelligere intelligenti est vita.]

tialiter vita: sed primum movens est hujusmodi, ergo, etc. Major patet, quia intelligere est vita intelligenti. Minor patet, quia omnis perfectio est essentialiter idem Deo, intelligere autem est perfectio intelligentis.

Omnis perfectio essentialiter est idem Deo.

Notandum, quod sicut vivere potest sumi pro primo actu, qui est essentialiter; vel pro secundo, qui est opus vitæ, puta sentire et movere se, et hujusmodi, sic et intelligere. Nam intelligere quantum ad primum actum, est quidam gradus essendi perfectissimus in entibus, ut sicut vivere quantum ad primum actum, viventibus est esse, ex 2. de Anima, t. c. 37. sic intelligere intelligentibus est esse; intelligere pro secundo actu est ipse intellectus actus, qui est quædam vita, et quoddam perfectum quod est in vita, quia actus perfectior est potentia; et intelligens actu perfectius vivit quam dormiens, licet autem in omni alio a primo, actus intelligendi distinguatur realiter a substantia intelligentis, cum sit quædam qualitas, et accidens per accidens; tamen ipse Deus est realiter et essentialiter suum intelligere, alioquin haberet se ad ipsum sicut potentia ad actum, et tamen ostensum est, quod ejus substantia est actus, nec aliquod accidens potest sibi evenire. Bene ergo dicitur quod substantia primi entis est essentialiter vita, et quod actus ejus intelligendi est ejus vita æterna et optima. Deinde cum dicit:

In solo Deo sunt idem intellectus, et actus intelligendi.

*Text. com. 40.

Quicumque autem putant, ut Pythagorici et Leucippus, optimum et nobilissimum non in principio esse. Quare, et plantarum, et animalium principia causæ sunt. Bonum vero, et perfectum in his quæ ex his, non recte existimant. Nam sperma ex alteris est prioribus perfectis; et primum non est sperma, sed perfectum ut priorem hominem dicat aliquis esse spermate. Non enim qui ex hoc fit, sed alterum ex quo sperma.

Quia quidem igitur est substantia alia sempiterna, et immobilis separata a sensibilibus, manifestum est ex dictis. Text. com. 41.

Excludit quemdam errorem, et falsitatem quorumdam qui imperfectionem attribuebant primo enti, dicens quod non recte existimant *quicumque putant, ut Pythagorici et Leucippus, optimum et nobilissimum non esse in primo principio*. Quorum motivum subdit: Quia *animalium, et plantarum sunt utique causæ* boni et perfecti, non tamen *bonum et perfectum* reperitur in ipsis principiis, sed in principiatis. Unde semina quæ sunt principia animalium et plantarum, sunt imperfecta, et pari ratione putaverunt a primo principio debere excludi bonum et perfectum, quorum improbationem subdit dicens, quod *non recte existimant. Nam sperma est ex alteris prioribus et perfectis, et sperma non est primum*, supple principium simpliciter, *sed aliquod aliud perfectum, ut si aliquis dicat hominem esse priorem spermate;* non enim hominem scilicet *qui fit, id est, generatur ex hoc* spermate, *sed alterum ex quo sperma*, scilicet decidit, et hoc est homo generans. Ex hoc ergo patet motivum eorum nullum esse, quia cum actus sit prior potentia simpliciter, omnino est dare aliquod agens primum, et ens, et in actu, per quod ens in potentia deducitur ad actum, et illud primum agens est perfectum; ergo bonitas et perfec-

47\. Excludit errorem antiquorum.

Principio effecto inquantum tali non convenit imperfectio.

Actus est prior potentia.

tio non repugnat principio. et minus primo. Deinde epilogando concludit dicens : *Quod quidem igitur est substantia aliqua sempiterna et immobilis, separata a sensibilibus, manifestum* scilicet *est ex his.*

SUMMARIUM.

Primum movens esse virtutis infinitæ, quia movet tempore infinito. Ratio falsa et conclusio vera. Pulchra dubia movet Doctor, optime exponens Philosophum etsi non approbet ejus dicta in omnibus, sed in aliquibus reprobet. Concluditur Deum esse impassibilem et immaterialem.

Ostensum est autem, et non contingit habere hanc substantiam magnitudinem nullam. Verum sine parte indivisibilis est. Movet enim per infinitum tempus et non habet potentiam infinitam finitum. Quoniam autem omnis magnitudo finita est, aut infinita. Finita quidem propter quod hoc utique non habebit magnitudinem ; infinita vero non, quia totaliter nulla est infinita magnitudo.

48. Inquirit perfectiones primæ substantiæ moventis ex parte virtutis qua movet, ostendens ex hoc quod est substantia incorporea nullam habens magnitudinem. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est. Secundo ex omnibus præcedentibus concludit quod illa substantia sit impassibilis, et inalterabilis. Secunda ibi : *At vero, et quia impassibilis.* In prima parte supponendo quod primum movens sit potentiæ infinitæ, quatenus movet per tempus infinitum, ut probatum est 8. Physicorum, intendit talem rationem, quam etiam accipit ex 8. Physic. t. c. 78. et inde : Omnis magnitudo aut est finita, aut infinita ; sed virtus primi moventis, cum sit infinita ex hypothesi, non potest esse in magnitudine finita, quia nullum finitum habet potentiam infinitam ; nec potest esse in magnitudine infinita, quia illam impossibile est dari, ut probatur 3. Physicorum capitulo de infinito, et etiam 11. hujus, t. c. 40. et inde ; ergo non potest esse substantia primi moventis in aliqua magnitudine. Dicit ergo, quod *ostensum est autem* in 8. Physicorum, quia *non contingit hanc substantiam*, scilicet primam *nullam magnitudinem habere. Verum* pro sed, *est sine parte*, id est, impartibilis et *indivisibilis.* Cujus probationem subdit : *Movet enim per tempus infinitum*, scilicet cum moveat sempiterno tempore, ut prædictum est, et *finitum non habet potentiam infinitam. Quoniam autem omnis magnitudo est finita, aut infinita : Finita quidem magnitudinem non utique habebit propter hoc*, scilicet quod dictum est, quia nullum finitum habet potentiam infinitam ; *infinitam vero*, scilicet magnitudinem non *habebit*, quia *totaliter nulla magnitudo est infinita.*

Prima substantia habet virtutem infinitam.

Virtus infinita non potest esse in magnitudine.

Notandum quod, ut dictum est, ista conclusio cum sua probatione sumpta est 8. Physicorum, et oportet eam supponere, licet multa dubia includat. Unum est, quando dicit quod scilicet movens per tempus infinitum sit virtutis infinitæ; quia si sic, cum quælibet intelligentia inferior moveat suum orbem per tempus infinitum, secundum eum ; ergo quælibet esset virtutis infinitæ, quod est erroneum, nisi forte dicatur quod nulla inferior movet tempore infinito, nisi in virtute primi. 49.

Vide in d. 2. q. 1. via ad probandam infinitatem, et d. 8. ejusdem et in quodl. q. 7. et Henric. Gand. quodl. 4. q. 3. sed deliramenta. Averroem despice, et Nominales contemne.

Quomodo etiam valet illa conse-

quentia : Movet tempore infinito, ergo est virtutis, vel potentiæ infinitæ, dubium est. Quantum autem spectat ad præsens, potest breviter dici, quod antecedens sic intelligendum est : quod æque bene concludit propositum, si possit movere per tempus finitum, sicut si moveret per infinitum, quia æque oportet ipsum esse in actu ; sed illud posse patet de primo movente quantum est de se. Licet igitur non moveat motu infinito, sicut Aristoteles intendit, tamen si accipiatur antecedens illud, quod quantum est ex parte sua potest sic movere, habetur antecedens verum, et æque sufficiens ad inferendum propositum. Consequentia autem sic ostenditur esse probabilis : Quia quidquid potest in aliqua plura simul ita perfecte sicut in unum tantum, quorum quodlibet requirit aliquam perfectionem sibi propriam, illud concluditur esse perfectius ex pluralitate eorum seorsum, ex hoc quod potest in plura, et per consequens infinitum, si simul possit in infinita. Ulterius etiam si naturæ effectus non permittat simul infinita esse, tamen causa, quantum est ex se, si possit simul in infinita, ex hoc sequitur quod sit infinita : et ita de primo movente videtur concedendum, quod si potest causare simul infinita, quod virtus ejus sit infinita, et per consequens si simul habet virtutem causandi infinita, ita quod quantum ex se posset producere simul infinita, licet naturæ effectus repugnet, adhuc concluditur infinitas virtutis ejus. Oportet autem concedere quod simul possit quantum est ex se, ex quo quantum est ex se potest causare motum infinitum, quia saltem mediante motu infinito potest effectus infinitos producere.

Incompossibilitas [illegible]

Quomodo [illegible]

batur virtus infini[ta]. s. d. 1. 1. et i[n] tract. [de] primo pr[in]cipio.

Aliud dubium est : Qualiter verum sit quod potentia infinita non possit esse in magnitudine. Nec probatio Philosophi 8. Physicorum, videtur cogere. Arguit enim sic : quod major potentia est in majori magnitudine, et ideo potentia infinita non potest esse in magnitudine finita. Nec potest esse in infinita, quia illa est impossibilis : ergo potentia infinita non erit in aliqua magnitudine. Sed istud argumentum non videtur concludere, quia adversarius, qui dicit potentiam infinitam esse in magnitudine, poneret ipsam esse ejusdem rationis in tota magnitudine, et in qualibet parte magnitudinis, et ita in majori sicut in minori, ita quod tota potentia infinita esset in tota magnitudine, et tota in qualibet parte : sicut anima intellectiva est tota in toto corpore, et tota in qualibet parte ejus, nec est major in majori corpore quam in parvo. Et si istam animam consequeretur potentia infinita intelligendi, illa esset in magnitudine finita, et ita in parte sicut in toto, et in parva sicut in magna. Similiter dicetur in proposito, quod potentia infinita in magnitudine esset ejusdem rationis in toto et in parte.

10.

Qualite[r] potentia [in]finita n[on] possit e[sse] in mag[ni]tudin[e].

Dicendum, quod conclusio Aristotelis quam intendit, est ista : Quod potentia infinita non est in magnitudine finita, puta dico extensa per accidens, et hoc probat ratio sua hoc modo : Quæcumque

potentia est extensa per accidens, major, id est efficacior est in majori magnitudine cæteris partibus. Exemplum de calore in igne, quia major ignis est majoris, id est, efficacioris potentiæ in toto quam in parte. Ex quo sequitur quod omnis talis potentia extensa per accidens quamdiu est in magnitudine finita, potest intelligi crescere in efficacia per augmentum magnitudinis ; sed quamdiu intelligitur potens crescere in efficacia, non est infinita secundum efficaciam ; ex quo sequitur quod talis potentia extensa per accidens, quamdiu est in magnitudine finita, est intensive finita et non infinita, quia infinitas intensiva non potest esse sine infinitate in efficacia, ergo sequitur quod potentia infinita in efficacia, vel etiam intensive, non est in magnitudine finita. Et tunc ultra, cum non sit aliqua magnitudo infinita, patet quod nulla potentia infinita est in magnitudine. Conjungendo autem huic hanc conclusionem, quam probat præcedenti capitulo, scilicet quod primum movens est sine materia, sequitur propositum, nam omni extensione aliquid extenditur; et si extensio esset per se existens, aliquid esset forma informans extensionem, extensa per accidens. Si ergo ista potentia infinita ponatur in magnitudine, quæro quid est extensum ista extensione magnitudinis ? Non ipsa potentia infinita, sicut probatum est ; nec ipsa perficit istam magnitudinem extensam sicut forma materiam, quia non est in materia, ex conclusione præostensa ; ergo oportet ponere materiam extensam ipsa magnitudine, quæ materia perficeretur potentia infinita, sicut corpus nostrum extenditur magnitudine per se extensa, et perficitur per animam intellectivam non extensam ; sed nulla materia est in primo habente talem potentiam, ut præostensum est. Ex ista igitur immaterialitate præostensa a Philosopho habet ratio Philosophi efficaciam, cum hoc, quod intendit loqui de potentia non extensa per accidens, ut probatum est, aliter non videtur concludere ; sed discutere de prædictis magis spectat ad octavum Physicorum.

Notandum etiam quod licet virtus corporis cœlestis moveat inferiora corpora per tempus infinitum, non propter hoc sequitur, quod sit infinita, quia non movet nisi motum; et ideo influentia est ex movente primo, sicut jam tactum est de secunda Intelligentia quæ non movet tempore infinito nisi in virtute primæ. Nec etiam potest dici, quod cœlum sit virtutis infinitæ, licet duret per tempus infinitum, quia major duratio nihil perfectionis addit ; nam albedo, quæ uno anno durat, non est perfectior quam si duret uno die tantum ; in cœlo enim non est virtus activa sui esse, sed solum susceptiva. Unde si ejus infinita duratio arguat infinitam virtutem, non tamen ex parte durantis, sed ex parte principii ipsum producentis et perpetuo conservantis. Deinde cum dicit :

Infinita duratio et actio non arguit virtutem infinitam.

At vero quia impassibilis et inalterabilis. Omnes enim alii motus posteriores sunt eo, qui est secundum locum. Hæc

quidem igitur manifesta quia hunc modum habent.

7. Conclusio. Substantia immobilis est impassibilis et inalterabilis.

Concludit ex præcedentibus, quod substantia primi moventis est impassibilis et inalterabilis. Et intendit talem rationem : Cui non inest primus motus, nec aliquis alius, quia remoto priori removentur omnia posteriora ; sed primum movens, ut præostensum est, non movetur motu locali, qui est primus simpliciter ; ergo neque alio motu, et per consequens est omnino impassibilis et inalterabilis.

Quod non movetur motu locali, nec alio motu movetur.

Dicit ergo, quod *at vero* est supple manifestum, *quia et impassibilis et inalterabilis* est supple substantia moventis primi. *Omnes enim alii motus sunt posteriores eo, qui est secundum locum*, et tunc supplendum est, quod cum non moveatur motu locali ; ergo nec aliquo alio consequenter. Ultimo concludit, quod *hæc quidem igitur manifesta sunt quia hunc habent modum*, ut præostensum est.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. IV.

Quot sint numero substantiæ immobiles, ac sphæræ, quæ ab eis moventur, quarum motus investigat.

SUMMARIUM.

Reprehensis antiquis probat plures esse substantias immateriales, quarum numerum ex numero cœlorum venatur. Primo suadet prima moventia esse substantias. Secundo esse inter se ordinata. Tertio eorum numerum indagat. Videtur ponere omnes intelligentias virtutis infinitæ, seu Deos, sed non satis constat de ejus mente. Vide Doctorem 1. d. 8. q. 5. et quodl. 7. dubium etiam est an voluerit primum mobile a primo principio moveri, et secundum Doctorem videtur quod non.

Text. com. 4[?] Cap. [?] 51.

Utrum autem unam ponendum est talem substantiam, aut plures, et quot, oportet non latere, sed reminisci, et aliorum negationes, quia de pluralitate nihil dixerunt, quod sit planum dicere. Quæ enim circa ideas existimatio nullam perscrutationem habet propriam. Numeros quidem enim dicunt ideas. Sed de numeris quandoque autem sicut de infinitis dicunt ; quandoque autem ut usque ad decadem determinatis. Propter quam causam vero tanta pluralitas est numerorum, nihil dicitur studio demonstrativo.

Al. immobilis.

Sermo numeri substantiarum immobilium immaterialium.

Hîc, ut dicebatur, inquirit Philosophus de substantiæ immaterialis numerali quantitate. Circa quod duo facit. Primo proponit inquisitionis necessitatem. Secundo accedit ad determinandum veritatem. Secunda ibi : *Nobis autem ex suppositis*. Dicit ergo quod *non oportet latere, sed reminisci, et aliorum negationes*, quia scilicet *nihil dixerunt de pluralitate substantiarum* immaterialium, *quod sit planum dicere*, id est, nihil dixerunt planum et manifestum : *utrum est ponendum unam talem esse substantiam tantum, aut plures*, quod sic patet : *Existimatio enim*, id est opinio, *quæ est circa Ideas, nullam habet propriam perscrutationem*, quia scilicet Ideæ non habent rationem alicujus certitudinis, cum ponantur esse omnium rerum communicantium in aliquo communi, et subdit quod *numeros enim dicunt ideas*. Hoc autem addit, quia Platonici posuerunt Ideas esse numeros, ex quibus forsan videretur, quod ex parte numerorum possit haberi certa pluralitas Idearum, contra quod invehitur dicens : *Sed de numero*

In numeris quoad eorum rationem in infinitum specifice procedere licet denominative.

usque ad decem antiqui dixere.

quandoque quidem sicut de infinitis dicunt, quandoque usque ad decadem, id est, decem *determinatis*. Vult dicere, quod ponentes Ideas esse numeros, non semper uno modo de pluralitate numerorum loquebantur; nam quandoque numeros dicebant esse infinitos secundum speciem, et hoc in infinitum; quandoque vero dicebant species numerorum determinari usque ad decem, et hoc quantum ad numerationem, quia alii numeri post decem videntur iterari secundum nomen numeri denarii, undecim enim videtur idem quod decem et unum, et sic de aliis. Et subdit contra sic opinantes quod *propter quam causam tanta sit pluralitas numerorum*, scilicet usque ad decem; *nihil dicitur* ab eo *studio demonstrativo*, id est, per rationem demonstrativam. Cujus forsan ratio est, quia talis demonstratio specierum numeri non est secundum rem, sed secundum nomen tantum, licet aliquis assignet istam rationem, quia numerus denarius consurgit ex processu numerorum usque ad quaternarium, qui est primus numerus quadratus; nam unum et duo sunt tria, et tria addita faciunt sex, quatuor autem additis faciunt decem. Sed utrum ista ratio valeat, non est præsentis negotii pertractare. Tunc ergo supplendum est, quia ex quo ponentes substantias immateriales maxime fuerunt Platonici ponentes Ideas, cum illi nihil determinate dixerint de earum pluralitate; ideo necessarium est nunc inquirere utrum sit una ponenda talis, aut plures. Deinde cum dicit :

Al. numerorum denominationem.

Al. progressu.

Nobis autem ex suppositis et determinatis dicendum. Principium quidem enim et primum entium est immobile, et secundum se, et secundum accidens; movens vero primum sempiternum, et unum motum. Quoniam autem quod movetur necesse est ab aliquo moveri, et primum movens immobile esse secundum se, et sempiternum motum a sempiterno moveri, et unum ab uno. Text. com. 45.

52\. Accedit ad determinandum veritatem. Circa quod duo facit. Primo ostendit illas substantias esse plures indeterminate. Secundo inquirit earum numerum determinatum. Secunda ibi : *Pluralitatem vero.* Prima in tres. Primo ostendit eas esse plures. Secundo eas esse substantias. Tertio esse ordinatas. Secunda ibi : *Necesse et harum lationum.* Tertia ibi : *Quod quidem enim sunt.* Prima in duas. Primo resumit aliquid esse unum, primum, principium, immobile. Secundo ostendit quod præter illud unum primum sunt etiam alia plura. Secunda ibi : *Videmus autem.* Dicit ergo, quod supple licet alii nihil determinate dixerint de numero harum substantiarum, ut dictum est : *Nobis autem dicendum est ex suppositis et determinatis* scilicet superius, et in 8. Physic. t. c. 45. et inde, *quod primum principium entium est quidem immobile, et secundum se et secundum accidens*, quod scilicet est *movens unum motum primum, et sempiternum.* Cujus causam tangit : *Quoniam omne, quod movetur necesse est ab aliquo moveri*, ut probatur 7. et 8. Phys. t. c. 1. et inde, t. c. 33. et circiter, necesse est supple esse *primum movens secundum se*, id est, *omnino esse immobile ; et motum sempiternum moveri a sempiterno* scilicet movente; *et unum*, scilicet

Primus motor est penitus immobilis æternus, et unus, unum æterni mobilis.

motum *ab uno* movente. Iste autem est motus primi mobilis, quod movetur a prima intelligentia motrice. Deinde cum dicit :

Videmus autem præter universi simplicem lationem, quam movere dicimus potentiam existentem hîc substantiam, et immobilem ; alias lationes planetarum sempiternas. Sempiternum enim, et instabile circulare corpus. Ostensum est autem, et in Physicis de his.

53. Ostendit quod præter primum movens immobile sunt etiam alia plura.

Ad cujus evidentiam sciendum, quod Philosophus venatur numerum substantiarum immaterialium via motus; et ideo secundum numerum mobilium cœlestium opinatus est esse numerum Intelligentiarum. Quia igitur præter primum motum primi cœli apparent alii motus, puta planetarum, oportet primum movens primi cœli ponere alias substantias immateriales motrices orbium planetarum. Dicit ergo, quod *præter simplicem lationem universi*, qui est motus diurnus primi mobilis uniformis et simplicis, *quam* scilicet lationem *dicimus movere primam substantiam existentem hîc immobilem*, *videmus alias lationes sempiternas ipsorum planetarum* ; quod probat, *quia circulare corpus*, id est, *cœlum est sempiternum et instabile,* id est non potens stare, aut quiescere, quia ejus motus non potest quiete interrumpi ; quia igitur cœlum est corpus sempiternum, ideo sempiternitas motus non potest tolli per corruptionem mobilis ; et tunc supplendum est, quod cum cuilibet mobili respondeat proprius motus, oportet quod præter primum movens, quod movet primum cœlum, erunt plures alii motores. Et subdit, *quod ostensum est autem de his in Physicis*, scilicet in 8. Phys. t. c. 48. et inde, et specialiter, t. c. 73. et inde, quod scilicet cœlum movetur motu continuo et sempiterno. Deinde cum dicit :

Præter motum mobile, et movens primum sunt alia plura ponenda.

Necesse, et harum lationum unamquamque ab immobili moveri secundum se, et sempiterna. Astrorum enim natura sempiterna substantia quædam ens, et movens sempiternum et primum eo quod movetur. Et quod prius substantia substantiam esse necesse est. Palam itaque quod tot substantias esse necesse est natura sempiternas et immobiles secundum se, et sine magnitudine propter prædictam causam.

Ostendit illa plura moventia esse substantias tali ratione : Astra mobilia sunt substantia, et movens est prius moto, sed nihil est prius substantia, nisi substantia ; ergo illa moventia astrorum oportet esse substantias. Dicit ergo, quod *unamquamque harum lationum dictarum est necesse moveri* a substantia *sempiterna et immobili secundum se. Enim* pro quia, *unumquodque astrorum est natura sempiterna*, *et substantia quædam ens*, *ergo et movens est sempiternum et prius eo quod movetur*, *et quod est prius substantia*, *necessse est esse substantiam*. *Palam itaque* quod supple quot sunt lationes astrorum, *tot necesse est esse substantias natura,* id est, naturaliter *sempiternas et immobiles secundum se*, *et sine magnitudine propter causam prædictam*, quia scilicet movent tempore infinito, et per consequens sunt virtutis infinitæ, quæ in magnitudine esse non potest, ut præostensum est. Ex quo apparet, ut videtur secundum mentem Philosophi, quod non

54. Moven omnia cœ porum cœlestiu substanti esse oste dit. Non sun verba Sc sed Ant Andrea

solum prima Intelligentia, sed etiam omnes aliæ sunt virtutis infinitæ, sicut hîc videtur dicere expresse, et per consequens, quod omnes sint quidam dii, licet una sit inter eas principalis. Unus tamen Doctor nititur, et satis rationabiliter, ipsum excusare, ut scilicet ipse non posuerit aliquam Intelligentiam esse virtutis infinitæ præter primam, sed ratione brevitatis supersedeo pro nunc istam materiam pertractare, quia de hoc inferius quæretur; et tunc patebit quomodo ista littera est aliter exponenda, quam modo exposita sit. Deinde cum dicit :

Iste Doct. est Scot. in 7. q. quodl. et in t. de primo principio, vide 2. et 8. d. 1.

Text. com. 44.

Quia quidem igitur sint substantiæ, et harum quæ prima, et secunda secundum ordinem eumdem lationibus astrorum, palam.

Quanto corpus cœleste est superius, eo majorem habet effectum. Ordo substantiarum moventium est secundum ordinem mobilium, et motuum attendendus.

Ostendit illas substantias esse ordinatas, dicens quod *quidem enim sint substantiæ* immateriales et moventes : *Et harum quæ prima, et quæ secunda, secundum eumdem ordinem lationum astrorum palam est*, ita scilicet quod ordo substantiarum separatarum et immaterialium sit secundum ordinem motuum, et mobilium cœlestium. Probant enim periti Astronomi, quod oportet nunc supponere quod quanto corpus cœleste est superius, tanto habet effectum universaliorem, et diuturniorem, et priorem; quia igitur corpora cœlestia sunt quasi instrumenta substantiarum immaterialium moventium, sequitur quod substantia motrix, et superioris orbis sit universalioris et efficacioris virtutis, et per consequens notior et perfectior in natura.

Notandum quod, ut potest haberi ex loco isto, et ex secundo Cœli et Mundi, t. c. 60. et circiter, Aristoteles, qui non fuit multum peritus in Astrologia, non putavit esse aliud cœlum, præter cœlum stellarum fixarum; ita quod secundum eum octava sphæra, quod est cœlum stellatum, sive firmamentum, esset primum mobile, et motor ejus esset primum principium; unde post primum motum non enumerat hîc nisi lationes planetarum. Tamen a peritis Astrologis deprehensus est motus firmamenti, quod movetur contra primum motum super polos Zodiaci in centum annis uno gradu, et per consequens supra firmamentum oportet dare nonam sphæram, quæ sit primum mobile, revolvens totum cœlum motu diurno ab Oriente in Occidentem, et illud est mobile a primo movente.

Quia Aristoteles non fuit peritus Astrologus, erravit in mobili primo, et et numero mobilium assignando.

Sed est dubium, utrum primum cœlum moveatur immediate a primo principio. Dicendum quod secundum rei veritatem primum mobile habet duo moventia : unum separatum, qui est Deus movens in ratione amati et desiderati; aliud conjunctum, quod est secunda Intelligentia immediata post Deum, a qua immediate movetur in ratione amantis; et mediante prima, quæ est Deus, ipsum primum cœlum movet. Et hæc est sententia expresse Avicennæ 9. Metaphys. cap. 4. sed de intentione Aristotelis dicit unus expositor, quod sententia sua est, quod primum cœlum movetur imme-

55. Dubium notabile de motore primi orbis.

D. Thom. hic.

diate a primo principio, quod est Deus. Sed hoc non videtur, quia superius dixit, quod primum movens movet primum motum in ratione amati; oportet ergo, quod sit dare aliud movens, quod moveat in ratione amantis, de quo dixit supra, quod ipsum consequitur maxima delectatio, ex hoc, quia intelligit et amat primum movens; et illud est aliqua secunda Intelligentia, quæ vocatur anima cœli, non in ratione informantis, sed in ratione motricis, ut ostensum est 8. hujus, et hæc est expressa sententia Comment. c. 21. hujus, ubi exponens Philosophum assignat primo cœlo duplex movens, unum conjunctum, et aliud separatum. Hæc enim videtur expressa sententia Aristotelis 8. Physic. t. c. 78. et inde, quod potentia infinita non potest immediate movere corpus in tempore; quia si sic, aliqua potentia finita posset moveri in æquali tempore, eo quod augmentata virtute motiva minuitur tempus in quo movet. Secundum hoc ergo dicitur, quod Deus non potest immediate causare motum proprie dictum, quia cum sit successivus necessario est in tempore. Posuit ergo duo moventia ordinata, quia primum movet mediate, quia dat virtutem secundæ, et quia dat perpetuo illam virtutem, ideo est causa perpetuitatis in motu. Finitas autem virtutis receptæ, si finita sit, quæ non est aliud a natura Angeli, qui est secundum movens, est causa successionis in motu; quia illi virtuti si ponitur finita potest esse aliqua resistentia in mobili, quæ non possit esse respectu virtutis infinitæ. Hæc videtur intentio Aristotelis. Philosophus tamen utrumque movens videtur accipere pro uno; et illud præmittit in computationem substantiarum immaterialium, quarum numerum venatur secundum numerum mobilium cœlestium, ut patebit infra.

Quod respectu cœli est ponendum movens duplex de mente Aristotelis, vide 7. q. quodl. et in t. de primo principio, et 2. et 8. d. 1.

Duas primas Intelligentias Philosophus pro una ponit numerando Intelligentias.

SUMMARIUM.

Tradit de variis astrorum seu planetarum motibus, ut inde venetur Intelligentiarum numerum. Sed ut advertit Doctor, tam ipse quam Astronomi, quos sequitur, errant de numero cœlorum et orbium, de quo vide Doct. 2. d. 14. q. 2. Addo errasse in eo, quod putavit ex numero cœlorum numerum intelligentiarum colligi, cum prima Intelligentia omnes movere posset.

Pluralitatem vero lationum jam ex maxime propria Philosophia Mathematicarum scientiarum intendere oportet ex Astrologia. Hæc enim de substantia sensibili quidem, sempiterna autem facit Theoricam; aliæ vero de nulla substantia, puta quæ circa numeros et Geometria. Quia quidem igitur plures sint eorum, quæ feruntur lationes manifestum est, et parum attingentibus; pluribus enim quam una astrorum errantium unumquodque fertur.

Sed quot sunt hæ? nunc quidem, et nos quæ dicunt Mathematicorum quidam, attentionis gratia dicimus, ut mente aliqua pluralitas determinata suscipiatur. Reliquum vero hoc quidem quærentes oportet ipsos; illa vero persuaderi a quærentibus, si quid videatur præter modo dicta ab eo tractantibus; amare quidem utrosque, persuaderi vero a certioribus. Text. com. 47.

Inquirit illarum substantiarum numerum determinatum. Circa quod duo facit. Nam quia via motus procedit ad inquirendum earum pluralitatem, ideo primo inquirit numerum mobilium et motuum cœlestium. Secundo juxta hoc concludit numerum determinatum substantiarum moventium, quæ sunt 56.

Accedit ad inquirendum determinate numerum mobilium et moventium.

substantiæ immateriales et immobiles. Secunda ibi : *Quare et substantias.* Prima in duas. Primo proponit viam et modum hujus inquisitionis. Secundo juxta modum datum prosequitur de intento. Secunda ibi : *Eudoxus autem.* Dicit ergo, quod *Pluralitatem vero lationum*, id est motuum cœlestium, oportet intendere, id est, accipere et considerare ex Astrologia *quæ Mathematicarum scientiarum,* id est, inter scientias Mathematicas *est maxime propria philosophia* ad hoc scilicet inquirendum. Hæc enim scilicet *Astrologia* sola supple *facit Theoricam*, id est considerationem *de substantia sensibili quidem, sempiterna autem*, id est de corpore cœlesti; *aliæ vero* scilicet scientiæ Mathematicæ, *de nulla* supple substantia sempiterna considerant in speciali, sicut facit Astronomia, *puta quæ circa numeros,* id est Arithmetica, *et Geometria,* quæ versatur circa magnitudines; numerus autem, et magnitudo sunt quædam accidentia. Et subdit : *Quod quidem igitur plures sint lationes eorum, quæ feruntur planetarum, manifestum etiam parum attingentibus*, scilicet scientias Mathematicas, quia hoc supple patet ad sensum. *Enim* pro quia, *unumquodque astrorum errantium fertur*, scilicet pluribus lationibus quam una. Dicuntur autem planetæ astra errantia, non quod in se irregulariter moveantur, sed quia præter varios motus quos habent, non semper servant eamdem positionem et figuram ad alias stellas, unde propter causam oppositam aliæ stellæ dicuntur fixæ, cum semper sint in eadem distantia et propinquitate. Et subdit : *Quot sunt hæ*, scilicet lationes planetarum *nunc nos dicemus quidem secundum*, scilicet ea *quæ dicunt quidam Mathematicorum, et hoc attentionis gratia*, id est, ut reddamur attenti, et *ut menti suscipiatur,* scilicet a nobis *aliqua pluralitas determinata* illarum lationum. *Reliquum vero* si quid videatur *præter modo* prædicta *ab eo tractantibus,* id est, si quid aliud apparet postea præter ea quæ dicuntur, et tractantur a modernis, *oportet hoc quidem quærentes ipsos*, id est, ut quæramus per nos ipsos ; *ista vero persuaderi a quærentibus,* id est, quod in hoc persuadeamur ab his, qui de talibus inquirunt. Et subdit, quod *amare quidem* oportet *utrosque*, scilicet tam eos quorum opinionem sequimur, quam eos quorum opinionem fugimus ; *persuaderi autem a certioribus*, scilicet nos oportet, quia illi certius veritatem cognoverunt. Ratio hujus potest esse, quia in eligendo, vel fugiendo opinionem non debet homo duci amore, vel odio opinantis, sed potius ipsa veritate; et ideo amare quidem utrosque oportet, quia utrique juvant ad inquisitionem veritatis, et ideo justum est dicere gratias, ut habetur 2. hujus, t. c. 2. tamen oportet a certioribus persuaderi.

[Margin: De numero lationum et orbium primo pertractat.]

[Margin: Astrologia proprie de motibus cœlestibus considerat, eo ab ipsa numerum lationum et corporum ... accipere convenit.]

[Margin: Quare 7. planetæ dicuntur stellæ erraticæ.]

[Margin: Vide 1. Cœl. t. c. 101. et 1. Eth. c. 6.]

57. Notandum, quod illud quod hîc dicitur, scilicet quod aliæ scientiæ Mathematicæ ab Astrologia, de nulla substantia considerant, videtur esse contra illud, quod dictum est 6. hujus, quod scilicet scientia Mathematica considerat de substantia corporea, ut de secundo speculabili. Tamen exponendum est, ut ibidem dictum fuit, quod licet secundum veritatem scientia

[Margin: Quæstio 1.]

Mathematica sit de substantia corporea, tamen dicitur esse de quantitate continua vel discreta, ex hoc, quia Mathematicus supponit quantitatem, tanquam primam passionem, mediante qua in substantiam corpoream reducit omnes alias passiones, quantitatem autem supponit tanquam passionem per se notam; et ideo quadam appropriatione Mathematica dicitur de quantitate, licet realiter sit de substantia corporea, ut ibidem fuit declaratum.

Qualiter Mathematica de substantia et accidentibus determinat.

Notandum etiam, quod ultra motum diurnum, qui est motus primi mobilis, deprehensum est plures esse lationes planetarum secundum instrumenta Mathematica, puta astrolabium et quadrantem, etc. Et etiam per rationem, quatenus motus planetæ apparet quandoque velocior, quandoque tardior; et planeta quandoque videtur directus, quandoque retrogradus, quandoque stationarius statione prima vel secunda, quod non potest esse secundum motum sphæræ, cum ille sit omnino uniformis. Et ideo ad salvandum hos diversos motus Ptolemæus, et alii periti Astrologi investigaverunt circulos planetarum præter sphæras, scilicet deferentem et Epicyclum, etc. et ideo bene ait Philosophus, quod astrorum errantium plures sunt lationes quam una. Deinde cum dicit :

Planetam moveri pluribus motibus.

Planetam contingit se habere tripliciter.

Eudoxus quidem igitur Solem et Lunam utriusque lationem in tribus posuit esse sphæris. Quarum primam applanorum astrorum esse. Secundam autem secundum eum qui Zodiaci per medium. Tertiam autem secundum obliquatum in latitudinem animalium. In majori autem latitudine obliquati secundum quam Luna fertur, quam secundum quam Sol.

Text. com. 46.

Errantium vero astrorum in quatuor cujusque sphæris. Quarum primam quidem, et secundam illis eamdem esse. Et eam quæ est applanorum, quæ omnes est ferens, et eam quæ sub ea ordinata, et secundum eum, qui per medium Zodiaci lationem habentem, communem omnium esse. Tertiæ vero omnium eo in circulo polos esse, qui per media signa transit. At quartæ lationem per obliquum ad medium circulum hujus esse. Tertiæ vero esse sphæræ polos aliorum quidem proprios; Veneris vero, et Mercurii eosdem.

Prosequitur de intento juxta modum datum, narrans opinionem illorum quos sequitur, et qui tempore suo erant magis famosi in Astrologia. Et dividitur in duas, secundum duas opiniones, quas adducit. Secunda ibi : *Callippus autem.* 58.

Ad evidentiam istorum notandum, quod Aristoteles et hi quos sequitur, in multis erraverunt circa Astrologiam. Tum, quia cœlum stellatum opinati sunt esse primum mobile, et primum cœlum simpliciter, et ideo post illud non posuerunt nisi orbes planetarum, quod falsum est, secundum quod dictum est jam; tamen quia negaverunt epicyclos et excentricos, id est circulos deferentes, quorum utrumque ponendum est, ut a magis peritis Astrologis est repertum, ut jam dictum est. Unde per illos circulos salvant diversitates apparentes in planetis, sive quantum ad quantitatem, sive quantum ad figuram, sive quantum ad velocitatem et tarditatem, stationem, retrogradationem et directionem, etc. De istis opinionibus non est multum curandum in se, quia hoc est alterius negotii. Primam ergo

Aristoteles et Astrolo[gi] quos imita[ti] tus est erraverunt i[n] numero orbium cœlestium et circulorum.

opinionem recitans, dicit quod *Eudoxus quidem igitur Solem et Lunam utriusque lationem in tribus sphæris posuit esse*, ita quod motum Solis et Lunæ dixit fieri in tribus : *Quarum primam* scilicet lationem, vel sphæram tam Solis quam Lunæ, *dixit astrorum applanorum*, id est fixorum; et iste est motus diurnus, quo moventur ab Oriente in Occidentem motu primi mobilis, quod Eudoxus dixit esse cœlum stellatum, ut prædictum est. Quia vero non putavit, quod non solum primum mobile sufficeret ad revolvendum sphæras omnes planetarum motu diurno, sicut posuit Ptolemæus, et alii periti Astrologi, ideo assignavit cuilibet planetæ sphæram propriam, in qua moveretur motu diurno; et ad hunc motum causandum posuit primam sphæram Solis et Lunæ. Secundam autem sphæram posuit *secundum eum* scilicet motum, *qui est per medium*, scilicet *Zodiaci* sub linea ecliptica. Nam Sol et Luna moventur per medium Zodiaci sub linea ecliptica ab Occidente in Orientem contra motum primum, qui dicitur motus longitudinis, et ad causandum hunc motum posuit secundam sphæram. *Tertiam autem sphæram posuit secundum motum obliquatum in latitudinem animalium*, id est signorum Zodiaci, quæ figurantur, ut in pluribus figura alicujus animalis; secundum enim Eudoxum Sol et Luna non semper sunt sub ecliptica, sed quandoque declinant ab ea, nunc ad Aquilonem, nunc ad Austrum, et iste dicitur motus latitudinis. Quia vero iste motus magis apparet *in Luna quam in Sole*, quatenus plus declinat ab ecliptica, ideo subdit, quod *in majori latitudine apparet* supple *obliquari motum, secundum quem Luna fertur, quam secundum quem Sol*. Verumtamen secundum Ptolemæum et Magistrum in sphæra, licet Luna habeat hunc motum latitudinis, non tamen Sol, sed semper discurrit sub ecliptica. Eudoxus autem, ut ait Simplicius, opinatus est, quod Sol declinat ab ecliptica, nunc versus polum Arcticum, nunc versus Antarcticum, motus ex hoc quia Sol non semper oritur in eodem puncto, cum est in Tropicis hyemali et æstivali; propter hunc ergo motum salvandum posuit tertiam sphæram Solis et Lunæ. Et dicitur quod hanc tertiam sphæram posuit in Sole revolvi ad eamdem partem cum secunda, sed in Luna ad partem eamdem cum prima sphæra. Et subdit quod *errantium vero astrorum aliorum* scilicet quinque planetarum, *posuit* supple motum *in quatuor cujuslibet sphæris, quarum primam quidem, et secundam dixit esse eamdem*, id est, ejusdem rationis *cum prima*, et secunda Solis et Lunæ, quia motus primus, quem ponebat esse stellarum fixarum, et motus secundus, qui est per medium Zodiaci secundum longitudinem, apparet communiter in omnibus planetis. Ideo dicit quod *et eam* scilicet sphæram, aut lationem, *quæ est applanorum*, id est, stellarum fixarum *quæ est ferens omnes motus* scilicet raptus, *et eam* scilicet sphæram, *quæ est ordinata sub ea, et habentem lationem secundum eum* motum *qui* est *per medium Zodiaci*, dixit *esse communem omnium*. Et subdit quod *tertiæ vero* sphæræ *omnium*, scilicet aliorum quinque dixit *esse polos in ea*,

Opinio [E]udoxi de [n]umero [c]œlorum [a]pparens [l]et erronea.

[S]oli et Lu[n]æ Eudoxus tres sphæras [a]ttribuit.

[A]liis vero [qu]andoque [q]uatuor.

qui est per *medium* animalium, id est, in linea ecliptica; hanc autem tertiam sphæram posuit ad causandum motum latitudinis. *Quartam autem lationem posuit esse secundum obliquatum ad medium hujus*, scilicet tertiæ sphæræ. Dicit enim quòd quia ponebat omnes sphæras esse excentricas, sequitur quod ex quo Zodiacus transibat per polos tertiæ sphæræ, quod e converso tertia sphæra transiret quandoque *per polos* Zodiaci; ex quo sequitur quod motus *tertiæ sphæræ* deferret ipsum planetam usque ad polos Zodiaci, quod tamen nunquam contingit, et ideo fuit coactus ponere quartam sphæram, quæ ipsum planetam deferret, quæ revolvitur in contrarium tertiæ in æquali tempore, ad impediendum ne plus divertatur secundum latitudinem a Zodiaco, et ne exeat extra latitudinem Zodiaci plusquam oportet. Et hoc est, quod dicit quod *Quartæ lationem*, id est, quartum motum planetæ ponebat esse secundum quemdam *circulum obliquatum* ad *medium tertiæ sphæræ*, id est, contra maximum ejus circulum atque motum.

Communiter in omnibus originalibus deficit textus hic de 1. 4. latione, et verba finalia t. qui habetur non pertractantur.

Notandum, quod iste Eudoxus ad salvandum prædictas diversitates, quæ apparent in planetis, posuit unicuique planetæ diversas
59. sphæras concentricas mundo, quarum unaquæque habet motum proprium, et ex illis motibus causantur ea, quæ apparent circa motus planetarum, iste autem sphæræ sunt in numero 26. Nam cum cuilibet quinque planetarum assignaret quatuor sphæras, omnes simul sunt 20; quibus si jungantur 3. Solis, et 3. Lunæ, quæ sunt 6. omnes simul erunt 26. sic tamen quod corpus cujuslibet planetæ intelligatur defixum in ultima suarum sphærarum versus centrum mundi. Deinde cum dicit:

Numerus orbium Planetarum 26. secundum Eudoxum.

Callippus autem positionem quidem sphærarum eamdem posuit cum Eudoxo, hoc autem distantiarum ordinem. Pluralitatem vero ei quidem quæ Jovis, et ei quæ Saturni eamdem cum illo dedit. Solis vero, et Lunæ duas existimabat adhuc apponendas esse sphæras, apparentia si quis est redditurus, reliquis vero planetis singulis unam. Necesse autem simul positæ omnes apparentia sunt redditturæ secundum quemlibet errantium; alteras sphæras una minores esse revolventes, et ad idem restituentes, præter primam sphæram semper inferius ordinati astri; sic enim solum contingit planetarum lationem omnia facere. Quoniam igitur in quibus quidem ipsa feruntur sphæris, hæ quidem octo, hæ autem quinque, et viginti sunt. Harum autem solas non oportet revolvi in quibus in fine ordinatum ferunt. Quæ quidem revolvunt eas, quæ sunt primorum duorum sex erunt. Et quæ ante eas, quæ sunt posteriorum quatuor, sexdecim. Omnium itaque numerus, et ferentium, et revolventium ea quinquaginta quinque. Si autem Soli et Lunæ non addiderit, quia quos diximus motus, omnes sphæræ erunt septem et quadraginta. Pluralitas igitur sphærarum tanta sit.

Text. com. 47.

Narrat secundam opinionem, 60.
quæ est Callippi, quæ est de pluralitate sphærarum. Iste autem Callippus, ut ait Simplicius, fuit conversatus Athenis cum Aristotele qui cum Callippo correxit et supplevit ea, quæ inventa fuerant ab Eudoxo; unde in quibusdam conveniebat cum Eudoxo et in quibusdam differebat. Ideo dixit, quod *Callippus autem posuit eamdem positionem sphærarum cum Eudoxo*, *hoc autem est*, id est, secundum *distantiarum ordinem*, quia scilicet ordinabat

planetas, sicut Eudoxus, et etiam motus et sphæras sicut et ipse. Conveniebat etiam, *quia pluralitatem* scilicet sphærarum *ei quidem quæ Jovis, et ei quæ Saturni eamdem dedit*, id est, assignavit *cum illo* scilicet Eudoxo, quia utique dedit quatuor sphæras, quæ simul sunt octo, sed differebat ab eo in aliis. Ideo subdit, quod *Soli vero*, et Lunæ *duas sphæras existimabat adhuc esse apponendas ; si quis est redditurus apparentia*, id est, si quis velit assignare, et reddere rationem eorum, quæ apparent circa motus Solis et Lunæ, ita quod Sol habebit quinque sphæras, et Luna similiter quinque, quæ simul sunt decem. Has autem duas sphæras addit forsan propter salvandam velocitatem et tarditatem apparentem in motibus Solis et Lunæ : *Reliquis vero planetis* tribus scilicet qui restant, puta Marti, Mercurio et Veneri, *singulis*, tribus scilicet unam sphæram addebat, ita quod quilibet habet quinque quæ simul faciunt 15. quæ si addantur præcedentibus simul faciunt 33. et has omnes vocabat deferentes, quatenus secundum eas corpus planetæ ferebatur; illam autem unam sphæram addebat illis tribus planetis scilicet Marti, Mercurio et Veneri, forte ad salvandam retrogradationem et stationem quæ apparent in planetis illis. Ultra autem istas sphæras deferentes ponebat alias, quas vocabat revolventes propter causam, quæ dicetur. Et hoc est, quod subdit : quod *si omnes*, supple sphæræ *simul positæ*, id est, ordinatæ *et situatæ* simul *sint redditturæ*, id est debeant reddere, *et causare ea, quæ sunt apparentia*, supple de motibus planetarum; si inquam sic est, *oportet*, supple præter sphæras deferentes supradictas, *ponere* secundum *quodlibet errantium*, scilicet secundum quemlibet planetam *alteras sphæras revolventes, et esse minores* una illis, scilicet deferentibus, et *ad idem restituentes* præter primam sphæram semper inferius *ordinati astri; sic enim* scilicet ponendo sphæras contingit solum facere, id est, salvare omnia, quæ scilicet apparent circa lationem planetarum.

Ubi ad evidentiam litteræ, notandum quod ad ponendum istas sphæras revolventes, propter hoc Callippus fuit forsitan coactus, quia ultima sphæra superioris planetæ versus centrum, puta Saturni, participat motum omnium superiorum ita quod tamen deficiebat in aliquo a motu primæ sphæræ, et propter hoc prima sphæra Jovis versus firmamentum, cujus poli infiguntur aliqualiter in ultima sphæra Saturni, participabat aliquid de motu sphærarum Saturni; et sic non uniformiter movebatur motu diurno, sicut prima sphæra Saturni, quia participans in aliquo semper deficit a participato. Necesse igitur videbatur ponere aliam sphæram revolventem ipsam, ut restitueret illud, quod ei auferebatur de velocitate ex sphæris superioribus; et pari ratione oportebat ponere aliam sphæram revolventem secundam sphæram Jovis, et tertiam sphæram revolventem tertiam sphæram Jovis. Non enim oportebat ponere aliquam sphæram revolventem quartam sphæram Jovis, quia motus quartæ sphæ- 61.

Quare Callippus revolventes posuit quas alii non viderunt ponendas.

Participans semper deficit a participato.

ræ versus centrum medium, in qua affixum erat corpus planetæ Jovis, debebat esse compositum ex omnibus motibus superioribus. Secundum hoc ergo Jupiter habebat quatuor sphæras deferentes, et revolventes quot deferentes una minus, ut ait Philosophus, ad idem restituentes præter primam sphæram ordinati astri semper inferius, quia in sphæra inferiori est affixum astrum, cui non respondet aliqua revolvens, quæ non puto posse sciri certe. Tamen quantum spectat ad expositionem litteræ Philosophi sufficit scire, *quia est*, et quia sic posuit Callippus, *propter quid* quæratur. His præmissis accedit Philosophus ad colligendum numerum sphærarum prius numeratarum, dicens quod *quoniam in quibus quidem ipsa*, scilicet astra *feruntur sphæris*, id est, sphæræ deferentes, *hæ quidem sunt octo*, puta quatuor Saturni, et quatuor Jovis. *Hæ autem quinque et* 20. puta 10. Solis, et Lunæ, et quinque aliorum trium, puta Martis, Mercurii et Veneris, ut prædictum est. *Harum autem*, scilicet sphærarum deferentium illas *solas non oportet revolvi in quibus in fine fertur ordinatum*, scilicet astrum sicut jam dictum est. Ex quo infert, quod illæ sphæræ, scilicet sphæræ *quæ revolvunt eas*, scilicet sphæras *quæ quidem sunt duorum primorum*, scilicet Saturni et Jovis, *erunt sex*, supple revolventes, quia cujuslibet sunt tres, ut dictum fuit. *Quæ autem*, revolvunt supple *eas* scilicet sphæras, *quæ sunt quatuor posteriorum erunt sexdecim*, quæ cum sex prædictis faciunt 22. quibus si addantur prædictæ 33. *deferentes faciunt* 55. Ideo subdit, quod *omnium itaque numerus, et ferentium* scilicet sphærarum, *et revolventium eas est* 55.

Numerus orbium secundum opinionem Callippi.

Advertendum autem, quod cum post Saturnum et Jovem sint alii quinque planetæ, apparet quod prætermittit unum eorum, cum dicit, *posteriorum quatuor;* et ut dicitur præmittit illum unum, vel ex errore qui quandoque accidit in numeris, vel fuit error scriptorum, ut loco *quatuor* scribi debeant *quinque*, et loco *sex*, *novem*, quia ex subtractione unius planetæ subtrahuntur tres sphæræ revolventes. Sed quia poterat esse dubium an Lunæ et Soli sint addendæ duæ sphæræ quas Callippus addit, vel an utique sint dandæ duæ sphæræ solum, ut posuit Eudoxus, ideo subdit Philosophus : *Si autem Lunæ et Soli non addiderit quis motus quos diximus*, scilicet Callippum addidisse, omnes *sphæræ erunt* 7. *et* 40. quia tam Sol quam Luna habebant solum tres sphæras revolventes, ut ait Eudoxus. Et tunc verum est quod dicitur, quia si a 55. subtrahantur quatuor deferentes, duæ Solis et duæ Lunæ, et totidem revolventes, quæ eis respondent, quæ simul faciunt octo, patet quod non manent nisi 47. concludit ergo, quod *pluralitas igitur sphærarum tanta sit*. 62.

D. Thomas.

Notandum, quod ut potest patere ex prædictis, Callippus assignat Saturno et Jovi quatuor sphæras deferentes, ut patet, et tres revolventes, quæ omnes simul faciunt 14. ponebat enim revolventes æquales deferentibus una minus ; Soli autem et Lunæ assignavit cuilibet quinque deferentes, et quatuor revolventes, quæ simul

Resolutio dictorum de numero cœlorum sed vide Scot. 2. d. 14. q.

sunt, 18. Aliis autem tribus scilicet Mercurio, Marti et Veneri, cuilibet quinque deferentes, et quatuor revolventes, quæ sunt simul 27; omnes igitur sphæræ simul sumptæ faciunt 59. Tamen quidquid sit in causa, dimisit numerare revolventes unius planetæ, et alterius a Saturno et Jove, quia non enumerat nisi quatuor planetas post illos duos, et sic deficiunt quatuor revolventes, quæ si auferantur a 59. remanent 55. Ulterius si duæ sphæræ quas ille addebat unam Soli, et alteram Lunæ non addantur, quia secundum aliquos non sunt addendæ; tunc auferentur a 55. quatuor deferentes, duæ a Sole, et duæ a Luna, et per consequens quatuor revolventes, quæ eis correspondent, quæ simul sunt octo. Si ergo octo auferantur a 55. remanent 47. et hîc est numerus sphærarum quem Philosophus concludit.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. V.

Tot esse Intelligentias, quot cœlos secundum Philosophum cujus opinio comparatur et accommodatur hac de re.

SUMMARIUM.

Concludit tot esse Intelligentias, quot sunt cœli. Sed male concludit, et erroneo; *Quia millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei,* Dan. 7. Tria objecta solvit, de quibus bene Doctor, qui in solutione tertii notat, ex Philosopho male intellecto, D. Thomam colligere, materiam esse principium individuationis, de quo 2. d. 3. q. 5.

Quare, et substantias, et principia immobilia, et insensibilia tot rationabile existimare. Necessarium igitur dimittatur fortioribus dicere. Text. com. 48.

63. Postquam Philosophus inquisivit numerum mobilium et motuum cœlestium, ex illis concludit numerum substantiarum immaterialium moventium. Circa quod tria facit. Primo concludit intentam conclusionem. Secundo excludit triplicem obviationem. Tertio comparat quod dixerat ad antiquorum opiniones. Secunda ibi: *Si autem nullam*. Tertia ibi: *Tradita sunt autem.* Dicit ergo, quia cum tanta, supple sit pluralitas sphærarum et motuum cœlestium: *Rationabile est existimare tot esse substantias*, scilicet immateriales, *et principia immobilia*, ut habet alia littera, id est, corpora cœlestia, quæ moventur. Dicit autem *rationabile* ad denotandum hoc esse conclusum rationabiliter, quia ex auctoritate aliorum, et non per necessitatem. Ideo subdit: *Necessarium enim* scilicet *dicere dimittatur fortioribus*, id est, subtilioribus quam ipse esset ad hoc investigandum. Deinde cum dicit:

Numerum Intelligentiarum ex numero motorum primorum et motuum talium concludit.

Si autem nullam possibile dicere lationem non ordinatam ad astri lationem. Amplius autem omnem naturam, et omnem substantiam impassibilem, et secundum se optimum sortitam, esse finem oportet existimare, nulla erit præter has altera natura; sed hunc substantiarum numerum esse necesse est. Si enim essent aliæ, moverent utique fines existentes lationis.

64. Excludit triplicem obviationem: Quarum secunda ponitur ibi: *Sed alias quidem esse lationes*. Tertia ibi: *Quia autem unum cœlum*. Posset enim forsan aliquis dicere, quod sunt quædam aliæ substantiæ separatæ,

1. Objectio. Excludit instantiam ut potest.

quibus non correspondent aliqui motus cœlestes. Primo ergo ad hoc excludendum dicit, quod *Si nullam lationem* cœlestem est *possibile esse non ordinatam ad lationem* alicujus *astri*; *amplius autem*, scilicet si oportet *omnem naturam, et omnem substantiam impassibilem sortitam optimum esse secundum se*, id est, quæ habet suam perfectionem secundum se, et sine

Omnis intelligentia est finis alicujus lationis, imo finis ejus est movere, licet non primo.

motu. Si omnem, inquam, talem potentiam *oportet existimare esse finem*, supple alicujus lationis cœlestis, *sequitur* quod *nulla* est altera *natura præter has*, supple substantias impassibiles et immateriales, quæ sunt fines motuum cœlestium; *sed necesse est hunc esse numerum substantiarum* separatarum, qui est nume-

Al. existentis.

rus motuum cœlestium. *Si enim essent aliæ, moverent utique, ut existentes finis* alicujus *lationis*.

Notandum, quod ista prima obviatio est cogens, et Catholica; sunt enim multæ substantiæ immateriales, puta Angeli, qui non sunt motores alicujus orbis, sive

Vide 48. d. 4. q. 2.

motus cœlestis. Nec hoc est necessarium, quia possunt esse quædam aliæ substantiæ separatæ dignioris perfectionis, quam ut deputentur ad aliquam cœlestem sphæram. Unde, et plurimi sunt Angeli beati, juxta illud Danielis : *Millia millium ministrabant ei*. Deinde cum dicit :

Sed alias quidem esse lationes impossibile præter dictas. Hoc autem existimare ex latis rationabile. Nam si quidem ferens, lati gratia natum est, et latio omnis lati est alicujus, nulla latio sui gratia erit, nec alius alicujus lationis, sed astrorum gratia. Nam si fuerit lationis gratia, et illam alterius gratia oportebit esse. Quare quoniam non est possibile ire in infinitum, finis erit omnis lationis latorum, aliquod divinorum corporum secundum locum.

65. 2. Objectio. Motus alios cœlestes esse præter prædictos asseri tamen posse. Ferens est gratia lati, et motus moti.

Removet secundam dubitationem. Diceret enim aliquis forte, quod in cœlo sunt aliæ lationes plures a prænumeratis, quæ quidem non possunt deprehendi, quatenus ex eis non accidit diversitas aliqua circa astra, quæ moveri percipiuntur sensu. Hoc ergo excludens dicit, quod *alias quidem esse lationes est impossibile præter dictas*, ex quibus scilicet accidit diversitas circa astrorum motum. *Hoc autem existimare rationabile ex latis*, id est, ex astris quæ feruntur. *Nam si omne ferens*, puta sphæram, *natum est gratia lati*, id est, propter illud quod fertur, *et omnis latio est alicujus lati*, sequitur quod *nulla erit latio* cœlestis; quæ sit *gratia sui*, *nec* gratia *alicujus alius lationis*; sed omnes, supple, lationes sunt *gratia astrorum*, quæ feruntur; *nam si fuerit latio gratia alterius lationis, et illam oportebit esse gratia alterius* lationis, et sic in infinitum. *Quare quoniam non est ire in infinitum*, sequitur quod *finis omnis lationis erit aliquid divinorum corporum latorum*, id est, quæ feruntur *secundum cœlum*, puta planetæ. Corpora enim cœlestia vocat divina, forte ratione incorruptibilitatis, et permanentiæ æternæ.

Notandum, quod utique concedendum est, nullum esse motum cœlestem, ex quo non possit percipi diversitas in aliquo astro quod movetur, licet secundum veritatem motus cœlestes non sunt tales, nec illi quos Philosophus ponit qui non sunt scilicet illarum plurium sphærarum, quos ponit

Quid recte, et quid non dicit hic Philosophus.

in quolibet planeta, et aliquos prætermittit, qui scilicet sunt motus circulorum deferentium, et epicyclorum ut tradunt Astronomi moderni. Unde dato, quod numerus Intelligentiarum esset secundum numerum mobilium cœlestium, aliter esset dicendum de numero quam Philosophus posuerit. Deinde cum dicit :

Text. com. 49. Quia autem unum cœlum manifestum. Si enim plures essent cœli, ut homines, foret principium quidem circa unumquodque specie unum, numero vero multa. Sed quæcumque sunt numero multa multam materiam habent. Una enim, et eadem ratio multorum, ut hominis. Socrates vero unus. Quia autem quod quid erat esse non habet materiam primam, entelechia enim. Unum igitur, et ratione, et numero primum movens immobile ens, et motum ergo semper et continue unum solum. Unum ergo solum cœlum.

66\. Objectio. Removet tertiam objectionem. Posset enim forsan aliquis dicere, quod sunt plures alii mundi, in quorum quolibet sunt plures, et tot sphæræ et motus, sicut et in isto, et ideo oportet ponere plures immateriales substantias. Hoc ergo excludens dicit : *Quod autem sit unum cœlum tantum manifestum est. Si enim essent plures cœli*, supple numero, et in eadem specie, *ut* sunt plures *homines*, sequitur quod *principium*, supple primum et immobile, quod *esset circa unumquodque* primum cœlum, *fieret unum specie*, *numero vero multa*, ita quod essent plura prima principia secundum numerum communicantia in una specie, quod ostendit esse impossibile dicens : *Sed quæcumque sunt multa numero*, et supple unum specie, *habent materiam*, per quam scilicet distinguuntur. *Multorum enim*, scilicet individuorum *est una, et eadem ratio* specifica, *ut* ea quæ est *hominis. Socrates vero est unus*, non solum, supple secundum rationem specificam, sed etiam secundum naturam individualem, sed primum supple principium, *quod est quod quid erat esse, non habet materiam. Enim* pro quia, supple ejus essentia est *entelechia*, id est, primus actus. Materia autem individualis supponit potentialitatem in natura, quam contrahit ad hæcceitatem. Concludit ergo, quod primum movens est immobile, est *igitur unum, et ratione*, scilicet specifica, et *etiam numero ; ergo* et *motum*, qui scilicet ab eo causatur *semper* et *continue*, qui est primus motus, oportet esse *solum unum;* ergo per consequens, *Cœlum erit unum solum.*

(Ex immaterialitate arguit primi motoris unitatem numeralem, ex ipsius vero unitate motus et mobilis unitatem. Vide 3. d.2. part.2. et 2. q. quodl.)

67\. Notandum, quod aliqui pervertentes sensum litteræ ex hoc loco sumunt argumentum, quod materia, quæ est pars essentialis, sit causa individuationis. Nam ista ratio qua concluditur unitas cœli ex unitate motoris, et unitas motoris, non tantum specie, sed numero, propter hoc quod non habet materiam, non videtur valere, nisi distinctio numeralis fieret per materiam, sed non valet, æquivocat enim de *materia*, sicut sæpe dictum est. Concedo enim quod non ponuntur plures motores primi, quia in primo motore non est materia, id est, non est in eo aliquod aliud, sed est de se hæc sine alio contrahente, nam talis contradictio non stat cum perfecta simplicitate, et ideo quidditas Dei est de se hæc. Excludit ergo Aristoteles a primo motore materiam non solum illam, quæ

(Excludit intellectum D. Thomæ, et aliorum de principio individuationis. Materia duplex. Causa individuationis duplex.)

est altera pars essentialis compositi, sed illam quæ dicitur proprietas individualis, quæ est causa individuationis, non prima.

SUMMARIUM.

Comparat sua sensa opinioni antiquorum accommodate, et videtur plane Intelligentias omnes, Deos facere, et consequenter non unum tantum Deum agnoscere, sed varie in hoc exponitur.

Text. com. 50. Tradita sunt autem a senioribus, et antiquis in fabulæ figura dimissa posterioribus, quia dii sunt hi, et continet divinam naturam universalem. Reliqua vero fabulose jam adducta sunt ad persuasionem multorum, et ad opportunitatem multorum ad leges etiam conferens. Conformes enim hominibus hos, et aliorum animalium quibusdam similes dicunt, et his altera consequentia, et dictis similia. A quibus si quis separans id accipiens solum, quod primum Deos existimaverunt primas substantias esse, divine utique esse dictum putabit, et secundum verisimilitudinem. Et sæpe inventa ad possibile unaquaque, et arte, et Philosophia, et iterum corruptis; et has opiniones illorum, quasi reliquias usque nunc salvatas esse.

Text. com. 51. Paterna quidem opinio, et quæ a primis, inquantum nobis manifesta solum.

68. Comparat ea quæ dixerat ad antiquorum opinionem, dicens quod ea quæ, supple dicta sunt de substantiis immaterialibus, *a senioribus et antiquis tradita sunt, et dimissa posterioribus, in figura fabulæ* scilicet, *quia hi quidem sunt quidam dii,* et quod illud quod est divinum, *continet naturam universam;* et hoc etiam patet ex prædictis si omnes substantiæ immateriales dicantur dii, ut videtur Philosophus sentire. Si vero solum primum principium dicatur Deus, tunc erit tantum unus Deus. Et subdit quod *reliqua vero sunt jam adducta fabulose*, scilicet antiquis *ad persuasionem multorum*, qui scilicet non possunt capere difficilia et intelligibilia; et hoc fuit, *conferens ad opportunitatem multorum, et ad leges*, supple legendas et observandas, pro utilitate humanæ conversationis, ut scilicet ex talibus inventis, suaderetur multitudini, ut vitia fugientes, virtuosa opera exercerent. Hoc autem fabulose traditum exponit dicens, quod *hos*, scilicet Deos, *dicunt esse conformes hominibus et similes quibusdam aliorum animalium, et his alia similia, et consequentia dictis similiter* posuerunt; ponebant enim quosdam homines deificatos, et quædam similiter animalia, quæ Deos appellabant, et alia quæ ex his sequuntur. Et subdit: *A quibus*, scilicet dictis antiquorum, *si quis id accipiat solum separans*, id est, relinquens alia dicta, *quod primum*, id est, quod primo ostensum est a primis Philosophis, *primas substantias*, id est immateriales, *Deos existimaverunt, putabit utique esse dictum divine, et secundum verisimilitudinem.* Unde hîc Philosophus videtur aperte consentire opinioni, quæ dicebat omnes substantias immateriales esse Deos, quia hoc asserit esse dictum divine et verisimiliter, et per consequens videtur secundum eum, quod quælibet Intelligentia sit quoddam necesse esse, et virtutis infinitæ, ut superius dicebatur; et de hoc quæretur statim. Et subdit quod *unaquaque arte, et Philosophia inventa sæpe ad possibile*, id est, secundum humanam possibilitatem, *et iterum corruptis*; *has opiniones illorum*, scilicet antiquorum patet *esse salvatas usque nunc, quasi reliquias*. Ultimo concludit, quod *pater-*

Antiquorum opinione, dicta de substantiis immaterialibus confirmat.

Quare antiqui plures Deos ponebant.

na quidem igitur *opinio, et quæ a primis tradita est, in tantum nobis est solum manifesta*, scilicet per modum fabulæ.

69. Quia Philosophus posuit mundi æternitatem, ideo plura falsa consequenter posuit.

Notandum, quod quia Philosophus opinatus est mundum fuisse ab æterno, ideo habuit ponere consequenter, quod quælibet ars, et Philosophia frequenter fuit inventa, et iterum sæpe corrupta, puta vel per bella impedientia studium, vel propter diluvia, vel aliqua alia accidentia. Manifestum enim erat Philosopho, quod ab aliquo certo tempore cœperant homines Philosophari, et artes invenire. Videbatur enim irrationabile, quod per infinitum tempus ante, humanum genus Philosophia et aliis artibus privatum extitisset, sed nos quidem illustrati fide credimus mundum incepisse, nec oportet in hoc Philosopho assentire, quia et negato antecedente, oportet et consequens negare.

SUMMÆ SECUNDÆ

CAP. VI.

Examinantur nonnullæ dubitationes circa primi intellectus intellectionem.

SUMMARIUM.

Primum ens esse actu intelligens, et suum intelligere, seque habere pro objecto motivo, de quo Doctor 1. d. 2. q. 2. n. §. *quarta Conclusio*, n. 24. Quod ait intellectum primi non intelligere aliud a se, bene exponit Doctor, scilicet quod sit objectum adæquatum, vel motivum ejus, omnia tamen alia intelligit, ut terminativa.

Quæ vero circa intellectum, habent quasdam dubitationes. Videtur quidem enim apparentium divinissimum. Quomodo vero habens talis erit, utique habet quamdam difficultatem.

Sermo de substantiæ immobilis intellectualitate.

Hîc, ut dicebatur, inquirit de substantiæ immaterialis intellectualitate vel intelligibilitate. Circa quod duo facit. Primo præmittit intentum. Secundo exequitur de intento. Secunda ibi : *Nam si non*. Dicit ergo primo, quod *habent quasdam difficultates*, ea supple, *quæ spectant circa intellectum*, scilicet primi moventis et substantiæ immaterialis. *Videtur quidem enim apparentium*, id est, inter ea quæ hominibus apparent, primum supple principium esse *divinissimum. Quomodo vero talis*, scilicet substantia erit utique se *habens*, habet enim *quasdam difficultates*, ut dicetur. Deinde cum dicit :

Nam si non intelligat, quid utique erit insigne ; sed habet se quemadmodum, ut si dormiens, sive intelligentia, hujus vero aliquid principale. Non enim est hoc sua intelligentia, sed potentia ; non utique erit optima substantia. Per intelligere enim honorabile inest.

Exequitur de intento. Circa quod duo facit. Primo juxta hoc præmittit quasdam dubitationes. Secundo accedit ad earum solutiones. 70.
Secunda ibi : *Primum quidem igitur*. Prima in duas. Primo movet quæstiones principaliter intentas. Secundo quamdam quæstionem annexam. Cujus solutio juvat ad solutionem quæstionum principalium. Secunda ibi : *Ergo utrum differt*. Prima in duas secundum quod movet duas quæstiones. Quarum prima sumitur ut intellectus primi

2. Dubitatio. Utrum intellectus primi intelligat actu semper et an suum intelligere sit idem sibi.

comparatur ad actum, secunda ut comparatur ad objectum. Secunda ibi : *Amplius autem sive intellectus.* Dicit ergo : *Nam si* intellectus, supple primi *non intelligat*, scilicet in actu, sed supple in potentia, vel in habitu, *quid utique erit insigne* et venerabile, quasi dicat, quod non erit, *sed habet se quemadmodum etsi dormiens.* Vult dicere quod bonitas, et perfectio intellectus est ex hoc, quod actu intelligit. Si igitur intellectus primi moventis non intelligat in actu, sed in potentia solum, non erit quidem insigne et venerabile, sed habebit se ut dormiens, quia intellectus intelligens solum in potentia se habet sicut dormiens ; nam dormiens habet utique potentias ad opera vitæ, puta sensum et intellectum, licet opera vitæ non operetur. Unde somnus dicitur dimidium vitæ, non per operationem actualem, sed solum potentialem, secundum quem non distinguitur felix ab infelice, nec virtuosus ab vitioso. Et addit : *Sive*, supple dicatur quod *intellectus* primi intelligat, scilicet actu ; *hujus vero aliquid principale*, id est, actus intelligendi scilicet est aliud ab ipso, quia ejus *intelligentia*, id est, actus intelligendi *non est hoc*, quod est *sua*, scilicet substantia ; sed supple, sua substantia comparatur ad ipsum, supple intelligere *ut potentia*, scilicet ad actum, et perfectibile ad perfectionem. Si inquam *sic dicatur*, sequitur, quod supple primum intelligens non utique *erit optima substantia; enim* pro quia, *per intelligere inest ei honorabile*, et tunc supplendum est, quod nihil est optimum vel nobilissimum, quod est nobile et honorabile per aliud a se.

Notandum, quod intellectus comparatus ad suum actum, quod est intelligere, potest tripliciter se habere. Uno modo quod non habeat ipsum intelligere in actu, sed solum in potentia et in habitu, ut dormiens. Alio modo quod habeat ipsum intelligere, et sit intelligens actu, sic tamen quod non sit suum intelligere, sed aliud realiter. Alio modo, quod intellectus sic intelligat in actu, quod tamen sit idem realiter, quod suum intelligere. Philosophus ergo proponens dubitationem, probat quod intellectus primi non potest se habere ad intelligere primo modo; quia si sic, haberet se ut dormiens, et non esset quid insigne et venerabile. Nec secundo modo, quia si sic, esset substantia perfectibilis ab alio a se, et per consequens non esset optima substantia. Ideo oportet dare tertium, scilicet quod intellectus primi sit realiter et essentialiter suum intelligere, ut postea ostendetur. Deinde cum dicit :

Intellectum ad suum intelligere contingit se habere tripliciter.

Amplius autem sive intellectus sit substantia, sive intelligentia, quid intelligit? aut enim seipsum? aut alterum aliquid? aut idem semper, aut aliud ?

71. **2. Dubitatio.**

Movet secundam quæstionem, quæ sumitur ut intellectus primi comparatur ad objectum. Dicit ergo, quod *Amplius autem sive* supple dicatur, quod *intellectus primi sit* sua *substantia*, ita quod substantia primi sit quidam intellectus ; *sive* sit *intelligentia*, id est ipsum intelligere, quod est actus intelligendi,

quod quærebat prima quæstio, *quid intelligit?* id est, adhuc restat quæstio, quid habet pro objecto quod intelligit, *aut enim intelligit seipsum, aut aliquod alterum;* et si aliquod alterum, *aut* intelligit *semper idem, vel aliud*, puta nunc hoc, nunc illud. Deinde cum dicit :

Aut utrum differt aliquid, aut nihil intelligere bonum, aut contingens.

. Dubitaio, est inidentalis.

Movet quamdam annexam quæstionem, cujus solutio juvat ad quæstiones principales. Circa quod tria facit. Primo proponit quæstionem. Secundo addit ejus solutionem. Tertio infert ex dictis duplicem conclusionem. Secunda ibi : *Aut inconveniens.* Tertia ibi : *Palam ergo.* Est ergo quæstio *utrum* supple ad nobilitatem et perfectionem intellectus *differt aliquid; aut nihil intelligere bonum*, id est, aliquod objectum nobile et bonum ; *aut contingens,* id est, quodcumque contingit indifferenter. Deinde cum dicit :

Aut inconveniens meditari de quibusdam.

Solutio uæstionis ıcidentalis

Ponit solutionem volens quod differat, quod declarat quodam signo dicens : *Aut inconveniens est meditari de quibusdam*, scilicet quæ sunt vilia, quod non esset, nisi nobilitas objecti intelligibilis faceret ad nobilitatem intellectus. Ratio hujus est, quia actus specificatur principaliter ex objecto, et ideo quanto objectum nobilius, tanto nobilior et actus. Ad nobilitatem ergo intellectus multum refert meditari, id est, intelligere objectum nobile vel vile. Deinde cum dicit :

Quanto nobilius bjectum, eo actus nobilior.

Palam ergo, quod divinissimum et honorabilissimum intelligit.

Infert ex dictis duplicem conclusionem. Secunda ibi : *Et non transmutatur.* Dicit ergo, quod quia, supple multum differt ad nobilitatem intellectus, intelligere bonum, aut contingens ; *palam ergo*, quod intellectus, supple primi cum sit nobilissimus, *intelligit* objectum *divinissimum et honorabilissimum*. Deinde cum dicit :

1. Conclusio.

Et non transmutatur. In indignius enim non transmutatio. Et motus quidem jam tale.

72. 2. Conclusio. Intellectus primi entis non transmutatur de uno ad aliud.

Ponit secundam conclusionem, quæ sequitur ex prima dicens, quod quoniam, supple sic est, quod intellectus primi intelligit aliquid divinissimum et honorabilissimum. Ideo sequitur, quod *non transmutatur*, scilicet de uno objecto intelligibili ad aliud, quod probat dupliciter. Tum quia, supple cum intelligat objectum dignissimum, esset *transmutatio* in aliud *indignius*, quod non potest competere intellectui primi entis, quia tunc tenderet in defectum. Tum secundo, quia *tale*, scilicet quod est transire de uno objecto ad aliud, est *quidam motus;* et ideo non potest competere primo moventi, quod est immobile omnino.

Solutio 2. partis 2 dubitationis principalis. Idem et non aliud intelligit Deus.

Notandum, quod ex hoc colligitur solutio ultimæ partis quæstionis principalis, qua quærebatur : utrum intellectus primi intelligeret aliud et aliud; quia ostensum est, quod non transmutatur, sed semper intelligit idem objectum dignissimum et honorabilissimum. Deinde cum dicit :

Primum quidem igitur si non est intelligentia, sed potentia, rationabile est, laboriosum esse ei continuationem intelligentiæ.

73. Solutio primæ dubitationis principalis. Intelligere primi est idem substantiæ ejus.

Accedit ad solutiones principalium quæstionum. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est. Secundo juxta datam solutionem movet quamdam quæstionem aliam, quæ restabat. Secunda ibi : *Adhuc autem restat.* Prima in duas. Primo solvit quæstionem primam. Secundo secundam ibi : *Deinde palam.* Dicit ergo, quod *Primum quidem igitur si* supple substantia sit intelligentis *non intelligentia*, id est, suum intelligere ; *sed potentia*, id est, habet se in potentia ad intelligere, sicut ad perfectionem aliam a se ; *rationabile est*, id est probabile, non necessarium, *laboriosum esse ei continuationem intelligentiæ ;* continuationem intellige, id est, continuus actus intelligendi erit ei laboriosus.

Philosophus non necessario concludit identitatem Intelligentiæ et substantiæ.

Notandum, quod signanter dixit hoc esse rationabile, quia non est necessarium. Licet enim intellectio beatifica Angeli, et cujuslibet beati sit differens ab ejus substantia, non tamen continuatio perpetua ejus est eis laboriosa, imo summe delectabilis. Videtur tamen consequentia Philosophi probabilis, quatenus potentia videtur esse contradictionis. Et ideo si intellectus primi se habet ad suum intelligere, ut potentia ad actum, potest quantum est de se, intelligere et non intelligere, nec habet ex se quod continue intelligat, et per consequens continuationem illam haberet ab alio ; quod autem acquiritur ab extrinseco, et non habetur ex sui natura, rationabile est quod insit rei cum labore, licet hoc non sit necessarium, sicut datur instantia de motu cœli, cujus continuitas licet dependeat ab extrinseco motore, non est tamen cum labore, ut dictum est 9. hujus, text. com. 17. et circiter. Deinde cum dicit :

Deinde palam, quia aliud aliquid erit dignius quam intellectus, scilicet intellectivum. Etenim intelligere, et intelligentia erunt indignissimum intelligenti. Quare fugiendum hæc eadem. Etenim non videre quidem quædam dignius quam videre, non si sit optimum intelligentia. Seipsum ergo intelligit, siquidem est potentissimum.

74. Soluti[o] dubita[tio]nis princip[alis]. Intelle[ctus] primi a se [non] intelli[git] ostend[itur].

Solvit secundam quæstionem. Circa quod duo facit. Primo præmittit solutionem. Secundo objicit contra eam ibi : *Est intelligentia.* Vult ergo, quod intellectus primi non intelligat aliud a se. Et intendit talem rationem : Si intellectus primi intelligit aliud a se, ergo aliquid est dignius eo. Consequens est falsum;ergo et antecedens. Hanc rationem exponit dicens : *Deinde*, scilicet post solutionem primæ quæstionis, *palam* est, *quia* si intellectus primi intelligit *aliud* a se, sequitur quod *aliquod aliud erit dignius quam ille,* scilicet *intellectus* objectum. Quod sic patet : *Etenim* pro quia, *intelligere et intelligentia*, id est, actus intelligendi inerunt ipsi *intelligenti*, etiam supple objectum *indignissimum* ; *quare hoc*, id est, tale intelligere in actu *est fugiendum. Etenim* pro quia, *dignius est quædam non videre*, *quam videre in actu*, *non si sit optimum intelligentia*, id est, quod hoc non esset si Intelligentia esset quid optimum, nam tunc nullum

intelligere esset fugiendum. Quia igitur aliquod intelligere fugiendum est propter indignitatem scilicet objecti, sequitur quod etiam nobilitas ipsius intelligere sit etiam ex nobilitate objecti; ex quo sequitur quod ipsum objectum sit dignius actu intelligendi. Cum igitur ostensum sit, quod primum intelligens sit essentialiter suum intelligere, sequitur quod aliquid aliud esset nobilius eo, si intelligeret aliud a se. Ideo concludit Philosophus, quod *seipsum ergo intelligit; siquidem* pro quia, *est potentissimum,* et ideo in eo idem per essentiam sunt intelligens et intellectum.

Objectum est dignius actu.

Declarat quomodo intellectus primi intelligit alia a se, et tamen tantum se. Vide q. 3. prolog.

Notandum, quod intellectus primi entis intelligit seipsum, ut objectum adæquatum, et intelligendo se intelligit alia nobiliori modo, quam habeant esse in se, nam essentia divina virtualiter continet perfectionem, et entitatem cujuscumque rei. Unde etiam res, simpliciter loquendo, nobilius esse habent, ut contentæ in essentia divina, quam habeant in seipsis. Modo perfectissime et distinctissime repræsentantur intellectui divino in essentia objecta ut in speculo perfecto; et ideo ipsæ res creatæ licet forte terminent actum intellectus divini, non tamen movent ipsum ad intelligendum, cum omne movens ut sic, sit prius et dignius ipso moto.

SUMMARIUM.

Duæ objectiones, quod primum movens non sit suum intelligere et velle, solvuntur. Exponit bene Doctor duo quæ hîc tanguntur, quomodo scientia sit idem cum scito, et intelligens idem cum intellectu.

Et est intelligentia intelligere intelligentiæ, videtur autem semper alius scientia, et sensus, et opinio, et meditatio, ipsius autem in accessorio.

Objicit contra datam solutionem. 75.
Circa quod duo facit. Primo objicit. Secundo solvit. Secunda ibi : *Aut in quibusdam.* Prima in duas, secundum quod objicit dupliciter. Secunda ibi : *Amplius si aliud.* In prima parte intendit talem rationem : Primum movens intelligit seipsum secundum te, sed ipsum primum est idem quod sua intelligentia, ut præostensum est; ergo intelligentia primi erit intelligentia intelligentiæ, quia est sui ipsius, quod est idem quod sua intelligentia. Hoc autem videtur falsum, sicut patet in simili, quia actio sensus, et similiter scientia, etc. videntur semper esse alterius. Dicit ergo, quod si, supple prædicta vera sint, sequitur quod *Intelligere est intelligentiæ intelligentia,* quod supple videtur falsum, quia *scientia, et sensus, et opinio, et meditatio videtur semper esse alius,* id est, alicujus alterius. Et subdit : Quod *ipsius autem,* id est, sui ipsius est *in accessorio.* Vult dicere, quod si contingat quandoque quod scientia et sensus, etc. sit sui ipsius, puta si aliquis sentit se sentire, vel scit se scire, et sic de aliis, hoc est quasi accessorium, id est minus principale, quia actus principalis videtur semper esse respectu alterius objecti. Si ergo intelligere primi non sit nisi intelligentia intelligentiæ, sequitur ut videtur, quod suum intelligere non erit principale, sed quasi accessorium. Deinde cum dicit :

1. Objectio contra datam solutionem.

Formalitate Scoti tollunt hanc objectionem.

Actus rectus est principalis reflexus accessorius.

Amplius si aliud aliquid est intelligere, et intelligi, secundum quid ei ipsum bene inest? Non enim idem esse intelligentiæ, et intellecto.

2. Objectio. Ponit secundam objectionem, quæ stat in hoc, quod aliud est intelligere, et aliud est intelligi. Si ergo primum est suum intelligere, et est ipsum quod intelligitur: restat dubium, cum sit quoddam optimum, secundum quid inerit ei hoc, quod est bene esse ejus: utrum scilicet secundum hoc, quod est intelligens, aut secundum quod est intellectum. Ideo dicit : *Amplius si aliud est intelligere et intelligi secundum quid ei quidem ipsum bene inest?* quasi diceret, quod est dubium. Et addit : *Non enim est idem esse intelligentiæ et intellecto.* Vult dicere, quod si quandoque idem fuit subjecto intelligens et intellectum, non tamen sunt idem secundum esse et rationem; quia aliud est esse intelligentiæ et intellecto, licet quandoque ut in primo idem sit intelligentia, et intellectum. Deinde cum dicit :

76. Aut in quibusdam scientia res, in factivis quidem sine materia. Substantia enim, et quod quid erat esse. In Theoricis vero rationes et intelligentia. Non altero igitur existente eo quod intelligitur, et intellectu, quæcumque non materiam habent, idem erunt, et intellectiva ejus, quod intelligitur una.

Solutio objectionum. Scientia duplex, vide 3. d. 1. q. 6. et 7. Solvit has objectiones, dicens quod *in quibusdam scientia res*, id est, quod res scita est idem quod scientia, quod probat inducendo. Primo in scientiis *factivis*, sive practicis, dicens quod *in factivis quidem sine materia*, id est, res scita accepta sine materia, est ipsa scientia, accipiendo scilicet scientiam, ut dictum est 7. hujus, t. c. 13. et inde, non pro habitu, sed pro objecto secundum esse cognitum. Hoc enim modo domus sine materia, ut est scilicet objective, id est in mente artificis, potest dici ars ædificatoria, quod patet; *quia*, et ars, supple sic accepta est *substantia*, sive *quod quid erat esse* ipsius scilicet rei factæ. Omnis enim artifex cum agat cognoscendo, operatur cognoscens *quod quid est* rei fiendæ. In quibus scientia scitum sit idem. Secundo inducit in scientiis speculativis, dicens quod *In Theoricis vero rationes, et intelligentia*, id est, quod ipsa res scita est idem, quod ratio definitiva, sive ipsa rei quidditas intellecta, quæ potest dici scientia modo prædicto, et idem quod potentia intellectiva, ut dicetur; per hoc enim est aliquis sciens et intelligens, quia habet rei rationem in esse objectivo. Artifex cognoscendo operatur. Ideo subdit quod in his, *Quæcumque non habent materiam non existente altero eo quod intelligitur et intellectu*, scilicet in actu, sequitur quod, supple in primo movente, cujus substantia est maxime immaterialis, *idem erunt, et intelligentia ejus quod intelligitur una*, id est, ipsum intelligere et intellectum, et sic una est intelligentia intellecti, et intelligentia intelligentiæ. In immaterialibus et maxime primo idem sunt intelligere et intellectum.

Notandum, quod hîc tanguntur duæ propositiones, quæ etiam aut similes habentur 3. de Anima. text. com. 15. et inde. Una est, quod in separatis a materia idem est scientia et res scita, accipiendo scientiam non pro habitu, sed pro objecto secundum esse cognitum, eo modo quo dictum est. Potest etiam dici, quod habet veritatem acci- 77.

Resolutio dictorum.

piendo scientiam pro habitu, nam quia res scita ut sic, habet esse universale, et est in intellectu, saltem objective, ideo aliquam similitudinem, vel convenientiam habet cum intelligentia, et cum scientia existente in intellectu, quæ est ejus causa et similitudo, inclinans ad ejus considerationem; et pro tanto possunt dici aliqualiter idem, prima tamen expositio, realior videtur. Alia propositio est, quod in theoricis, quæ etiam sunt separata a materia, quatenus omnis scientia abstrahit ab existentia, et aliis conditionibus materialibus objecti, idem est non solum res scita et scientia, ut dictum est, sed etiam ipsa potentia intellectiva, ita quod idem sunt intelligens et intellectum, eo modo quo fit unum ex cognoscente et cognito, quia saltem sunt unum subjecto et per accidens, ex hoc quod objectum intelligibile est in intellectu per speciem accidentaliter inhærentem intellectui. Si igitur in omnibus est sic, sequitur quod in separatis a materia secundum esse, et non solum secundum considerationem, idem erit intelligens et intellectum, cum intelligat seipsum; et ex hoc solventur præmissæ objectiones. Patet enim quod in solo Deo est idem intelligentia et intellectum, et per consequens idem est intelligentia intelligentiæ, et intelligentia intelligibilis, cum idem sit intelligens et intelligibile, et idem etiam est in eo intelligere, et intelligi a seipso. Et cum quærebatur, secundum quid sibi inesset suum bene esse? videtur dicendum, quod in hoc quod est intelligere, cum in intelligentia suæ essentiæ consistat ejus felicitas, non excludendo amorem, quo sua essentia jucundissime fruitur, scilicet summo bono.

Objectum et potentia, et scire quomodo in creaturis etiam sunt idem.

In solo Deo sunt idem intelligentia et intellectum. Per intelligentiam inest suum bene esse primo, includendo voluntatem, quod verum est formaliter.

SUMMARIUM.

Primum movens non se intelligere per modum compositi, triplici ratione probat, sed per modum simplicis et incomplexi.

Adhuc autem restat dubitatio, si compositum est quod intelligitur?

Movet quamdam quæstionem circa solutionem datam, et facit duo. Primo quæstionem movet. Secundo solvit. Secunda ibi : *Transmutabitur enim.*

Ad evidentiam primæ partis notandum, quod aliquid dupliciter potest intelligi. Uno modo per modum simplicis et incomplexi, cum intelligitur *quod quid est* rei. Alio modo per modum compositi et complexi, ut cum intelligitur aliqua enuntiatio. Cum igitur dictum sit, quod primum intelligit seipsum, restat dubitatio, utrum intelligat seipsum per modum simplicis, aut per modum compositi. Ideo dicit : *Quia adhuc autem restat dubitatio si compositum est quod intelligitur.* Deinde cum dicit :

78. Intelligere et intellectum duplex.

Transmutabitur enim in partibus totius.

Solvit quæstionem, probans per tres rationes, quod primum non intelligit se per modum compositi. Secunda ratio ponitur ibi : *Aut indivisibile.* Tertia ibi : *Aut quod quidem.* In prima parte intendit talem rationem : Si primum movens intelligit se per modum compositi; ergo transmutabitur in intelligendo.

Primum non intelligit se per modum complexi, et complexe, et est singularis doctrina.

Consequens est falsum, ut præostensum est; ergo et antecedens. Consequentia probatur ex hoc, quia in objecto composito sunt plures partes, quæ possunt intelligi seorsum. Exemplum, licet hoc compositum, *avis volat*, prout est unum intellectum, simul intelligatur, tamen pars ejus, puta *avis*, potest intelligi seorsum, et ly *volat*, potest similiter intelligi seorsum. Ex quo patet, quod qui intelligit aliquod compositum, potest transmutari ab una parte in aliam, intelligendo nunc illam, nunc istam. Similiter ergo esset in proposito, si primum movens intelligeret seipsum, ut aliquod compositum. Hanc rationem breviter tangit dicens : *Transmutabitur enim in partibus totius*, si supple se intelligeret ut compositum. Deinde cum dicit :

Aut indivisibile omne, quod non habet materiam, ut humanus intellectus.

Simplici intuitu omnia videt Deus.

Ponit secundam rationem, quæ est talis : Objectum indivisibile et simplex non potest vere intelligi, ut compositum ; sed primum est indivisibile et simplex cum non habeat materiam ; ergo non potest se intelligere ut compositum. Hanc rationem tangit breviter, dicens : *Aut indivisibile est omne, quod non habet materiam*, et tunc est supplenda ratio, ut prius. Et ponit exemplum, dicens *ut humanus intellectus* ; quod potest intelligi vel secundum similitudinem, quantum ad ipsius indivisibilitatem, vel potius quoad dissimilitudinem in intelligendo, cum intelligat compositum, et non solum simplex, quia sua intelligibilia accipit a materialibus, quod non contingit de intellectu primi. Deinde cum dicit :

Aut quod quidem compositorum habet in aliquo tempore. Non enim habet ipsum bene in hoc aut in hoc, sed in toto quodam quod optimum, et ens aliud aliquid. Sic autem habet ipsa suiipsius intelligentia toto æterno.

79. Quomo ergo sci Deus, quomo hoc in h et hoc pri et hoc p hoc. Consider consequ ter, et sa dictun Aristotel

Ponit tertiam rationem, quæ talis est : Intellectus intelligens compositum non habet suam perfectionem semper, sed quandoque ; sed intellectus primi habet suam perfectionem semper, non tantum quandoque ; ergo non intelligit se ut compositum. Major egreditur ex hoc, quia intellectus intelligens composita, non habet suum bonum et perfectionem in ista parte, vel in illa, sed in toto ; sed partes sunt priores toto, ex quo sequitur, quod illud quod non habet suum bonum, vel suum optimum in partibus, quæ seorsum sumi possunt, sed in toto ex partibus constituto, non habet suum bonum semper, sed quandoque. Dicit ergo, quod *Aut quod quidem compositorum*, id est, intellectus, qui est intelligibilium compositorum, *habet*, supple suam perfectionem *in aliquo tempore, et non* semper. *Non enim habet ipsum bene in hoc, aut in hoc*, id est in hac parte, vel in illa, *sed ens optimum*, id est, suum optimum est *aliquid aliud quod est in quodam toto ;* sed *intelligentia*, scilicet primi, quæ est *ipsa suiipsius, sic habet toto æterno*, quia scilicet, æternaliter intelligit seipsum, non ut compositum, sed ut simplex.

Al. ejus timum.

SUMMA TERTIA.

De bonitate et natura universi.

CAP. I.

Primum movens esse finem extrinsecum universi. Refutat diversas opiniones de rerum principiis.

SUMMARIUM.

Primum movens esse finem extrinsecum totius universi, et quomodo totum universum habet pro fine ordinem. De prima parte fuse tradit Doctor 1. d. 2. q. 2. num. 17. probans primum ens esse ultimum finem omnium.

Text. com. 51. Perscrutandum autem est qualiter habet totius natura bonum et optimum : utrum separatum quid, et ipsum secundum se, aut secundum ordinem.

80. Hîc, ut dicebatur, inquirit Philosophus de substantiæ immaterialis finali bonitate, et ostendit quomodo habet rationem finis et boni in toto universo. Hoc autem facit ostendendo quomodo bonum est in natura universi. Circa quod duo facit. Primo inquirit quomodo se habet bonum in natura universi secundum opinionem propriam. Secundo secundum opinionem alienam. Secunda ibi : *Quæcumque vero impossibilia.* Prima in duas. Primo circa hoc movet dubitationem. Secundo subdit dubitationis solutionem. Secunda ibi : *Aut utroque modo.* Dicit ergo, quod *Perscrutandum est qualiter natura totius universi habet bonum optimum*, id est finem proprium, *utrum* scilicet *separatum quid et ipsum secundum se, aut secundum ordinem,* id est, vel quod habeat bonum et optimum aliquid separatum a se, vel quod habeat bonum et optimum in ordine suarum partium.

(… immobilis. Sermo de substantiæ immobilis finali bonitate, ordine, perfectione universi.)

Notandum, quod ista inquisitio habet locum ex hoc, quod prius dicebatur, quod primum movens movet ut bonum et amatum, bonum autem habet rationem finis, qui potest esse duplex. Nam quidam est finis extrinsecus, eo modo quo objectum potentiæ dicitur finis actus ejus. Alius est finis intrinsecus, eo modo quo forma dicitur finis generati cujus est pars ; hoc etiam modo ordo partium cum sit forma totius habentis unitatem ex ordine partium, est finis et bonum ejus. Est ergo quæstio utrum natura universi habeat finem bonum et optimum aliquod, quasi separatum et extrinsecum a se, vel ejus bonum et optimum sit in ordine partium universi. Deinde cum dicit :

(Vide in Theorem. Scotum. Finis duplex intrinsecus, et extrinsecus)

Aut utroque modo, sicut exercitus. Etenim in ordine ipsum bene, et Dux exercitus, et magis iste. Non enim iste propter ordinem, sed ille propter hunc est.

Ponit dubitationis solutionem. Circa quod duo facit. Primo solutionem proponit. Secundo eam exponit quantum ad unam partem scilicet quantum ad bonum ordinis. Secunda ibi : *Omnia vero.* Dicit ergo, quod *aut* supple ipsum universum *habet utroque modo*, scilicet bonum et finem, *sicut exercitus; etenim* pro quia, *ipsum bonum*, id est ipsius exercitus est in *ordine*, et etiam *Dux*, id est, in Duce ipsius *exercitus*, quod probat : *Non enim ille*, scilicet Dux *est propter ordinem*, quasi propter finem, *sed magis* e converso *ille*, id 81.

(Bonum universi consistit in separato ente, et ordine.)

est, ordo *est propter hunc*, scilicet Ducem. Finis autem potior est in bonitate his, quæ sunt ad finem.

Bonum exercitus in quo stat? In exercitu est bonum duplex et similiter in universo, et utrobique potius bonum est extrinsecum quam intrinsecum. Text. com. 38. hujus 12.

Notandum, quod sicut in exercitu est considerare duplex bonum: unum quod consistit in ordine ipsius exercitus, et aliud in Duce, qui exercitui principatur, potius tamen est bonum Ducis, quatenus ordo exercitus ordinatur ad bonum Ducis, ut ad finem, scilicet quia ad complendum voluntatem Ducis pro victoria prosequenda, sic et in universo est bonum utroque modo. Nam est aliquod bonum separatum, puta primum, quia movens, ex quo, sicut ex fine et bono appetibili, dependet cœlum et natura, ut prius dictum est. Iterum in partibus universi est ordo, et sic universum habet bonum ordinis, et bonum separatum; sic tamen, quod bonum separatum est potius in ipsa bonitate, quia totus ordo universi est propter primum movens, ut propter finem. Quare scilicet, oportet, ut sic a primo movente sit totus ordo universi, sicut et ordo exercitus non solum est propter Ducem, sed etiam est ab ipso Duce. Deinde cum dicit

Omnia vero coordinata sunt aliqualiter, sed non similiter, et natatilia, et volatilia, et plantæ. Et non sic se habent, ut non sit alteri ad alterum nihil, sed est aliquid. Ad unum quidem enim omnia coordinata sunt.

Declaratio datæ solutionis.

Exponit dictam solutionem, quantum ad unam partem, scilicet quantum ad bonum ordinis. Circa quod duo facit. Primo ostendit quomodo partes universi se habent ad bonum ordinis. Secundo quod dixerat declarat magis in quodam simili. Secunda ibi: *Sed quemadmodum.* Dicit ergo, quod *omnia vero* quæ sunt, supple in universo, *sunt aliqualiter ordinata; sed non similiter* habent omnia, supple ordinem, scilicet *natatilia, et volatilia, et plantæ*. Et subdit, quod licet, supple *non sint* omnia similiter ordinata, non tamen *sic se habent, ut non sit alterius ad alterum nihil; sed est aliquid*, id est, quod non ita se habent *ordinata*, quod unum eorum non pertineat ad alterum, sed est aliqua affinitas, et ordo alterius ad alterum; nam plantæ sunt propter animalia, et bruta propter homines. Quod probat, quia *omnia sunt ordinata ad unum*, scilicet ad finem, et ideo invicem quodam ordine connectuntur. Deinde cum dicit:

Sed quemadmodum in domo liberis non licet quod contingit facere, sed omnia vel plura ordinata sunt; servis vero, et bestiis parum, quod ad commune, multum vero quod contingit. Tale namque principium cujusque ipsorum natura est.

Dico autem puta ad discerni necesse quoque omnibus venire, et alia sunt sic quibus communicant omnia ad totum. Text. com. 53

82. Declarat ordinem ordinatorum universi gradus per similitudinem ordinis œconomici. Al. convenit.

Manifestat quod dixerat in quodam simili, quomodo scilicet omnia sunt ordinata, licet non similiter, dicens quod supple, *sic* se habent in toto universo, *quemadmodum in domo*, ubi *liberis*, id est filiis *non licet facere quod contingit*, supple casualiter sine ordine, *sed omnia aut plura*, eorum quæ scilicet faciunt *sunt ordinata*; *servis vero, et bestiis, qui parum quidem,* supple, participant de ordine, qui est *ad commune*, *multum vero*, supple habent de eo *quod contingit*, id est, evenit casualiter et sine ordine, ex eo scilicet quia plus distant a rectore domus, qui

intendit bonum commune in tota domo. Et subdit : *Tale namque cujuslibet principium ipsorum natura est.* Vult dicere, quod sicut in domo datur in familia ordo secundum mandatum, et legem patrisfamilias, qui est principium unicuique ordinatorum in domo ad exequendum, scilicet ea quæ ad ordinem domus spectant, ita natura in rebus naturalibus est principium cuilibet exequendi id quod sibi competit de ordine universi; ita quod sicut ille, qui est in domo inclinatur ad aliquid per legem, et mandatum rectorum domus, ita natura est quasi quædam lex indita rebus naturalibus a primo movente, per quam inclinantur et ordinantur in finem debitum. Nam res naturales licet non cognoscant finem, tamen a primo movente in finem diriguntur, et ideo dicuntur agere propter finem, in quem naturaliter inclinantur ; et ideo natura non agit, nisi mota a causis superioribus, ut ait Commentator. Et subdit : *Dico autem puta ad discerni quidem necesse omnibus evenire, et alia sic sunt quibus communicant omnia ad totum.* Vult dicere, quod licet omnia sint ordinata, non tamen similiter se habent ad istum ordinem ; nam est utique aliquod commune omnibus, quia necesse est omnia in hoc convenire, quod discernantur et quantum ad operationes proprias et distinctas, et etiam quantum ad proprias substantias et quidditates, et quantum ad hoc ordo rerum non deficit in aliquo. Sed tamen quædam alia sic sunt, quod universaliter hoc habent, quod omnia quæ sunt in eis communicant ad totum, id est, ordinantur ad bonum commune totius; hoc autem reperitur in illis, in quibus nihil est a casu, nec præter naturam, sed omnia secundum debitum ordinem fiunt, ut sunt corpora cœlestia, et substantiæ immateriales, ut dicebatur 9. hujus t. c. 17. et circiter. Quædam vero sunt, quæ quandoque deficiunt a debita et propria actione naturali, ut sunt corpora inferiora, in quibus multa eveniunt præter naturam, et a casu, et ideo non habent omnia sua communicantia ad totum.

[margin: ...de 2. ...l. q. 1.]

[margin: ...quibus ...veniunt ...et in ...uibus ...erunt ...Lnata ...raliter ...aturaliter.]

83. Declaratio parabolæ præcedentis.

Notandum simile quod adducitur, in hoc stare, nam sicut in aliqua domo ordinata, sunt diversi gradus, puta quod sub patrefamilias primus gradus est liberorum, secundus est servorum, tertius est jumentorum et bestiarum, quæ serviunt in domo, puta asini et canes, et hujusmodi. Hi autem gradus differenter se habent ad ordinem domus, quæ instituitur a gubernatore et patrefamilias domus, quia liberis non competit aliquid facere sine ordine, sed omnia ordinate, servi autem et bestiæ multa præter ordinem faciunt quandoque. Sic etiam intelligendum esse in toto universo, ubi sub primo movente, qui est paterfamilias et rector universi, sunt immediate Intelligentiæ et corpora cœlestia, quasi primus gradus liberorum, sunt ista inferiora generabilia et corruptibilia, quasi secundus vel tertius gradus, tanquam servorum atque jumentorum ; ita quod in primo gradu omnia eveniunt ordinate, in secundo autem, et in tertio gradu plurima inordinate,

De ratione ordinis sunt duo.

licet conveniant omnia quantum ad distinctionem propriarum operationum, et substantiarum sive quidditatum. Hæc enim duo videntur esse de ratione ordinis, scilicet distinctio ordinatorum, et communicantia eorum ad ipsum totum. Quantum ad primum est ordo in omnibus indeficienter. Quantum autem ad secundum, est quidem ordo indeficienter in quibusdam, quæ scilicet sunt superiora et proxima primo principio, ut sunt corpora cœlestia et substantiæ immateriales, in quibus nihil evenit præter naturam, nec a casu; in quibusdam vero deficit, ut sunt corruptibilia, in quibus propter remotionem a primo principio semper uniformiter se habente, multa eveniunt præter naturam et a casu.

SUMMARIUM.

Refutat ponentes principia contraria omnium. Item ponentes substantias separatas esse principia, ostendens utrosque defecisse, et in quibus defecerunt. Rejicit etiam ponentes bonum esse principium quia rem non explicant.

Quæcumque vero impossibilia omnia accidunt, aut absurda aliter dicentibus. Et qualia gratiosius dicentes, in quibus minimæ dubitationes oportet non latere.

Recitat opinionem aliorum de ordine universi.

Inquirit quomodo se habet bonum, et ordo in natura universi secundum opinionem alienam. Circa quod duo facit. Primo proponit intentum. Secundo exequitur de intento. Secunda ibi : *Omnes enim ex contrariis*. Dicit ergo, quod *oportet non latere quæcumque impossibilia, aut absurda accidunt aliter dicentibus*, supple de bono et ordine universi, quam nos dixerimus ; et iterum *oportet non latere qualia*, scilicet *dicunt gratiosius dicentes*, id est, illi qui melius loquuntur, et in quibus minimæ dubitationes, id est in quorum dictis dubitationes paucissimæ videntur esse. Deinde cum dicit :

Omnes enim ex contrariis faciunt omnia. Neque autem quod omnia. Neque ex contrariis recte. Nec in quibuscumque contraria existunt, quoniam ex contrariis erunt, non dicunt. 84.

Tripliciter defecerunt antiqui ponentes principia rerum contraria.

Exequitur de intento. Circa quod duo facit. Primo pertractat opiniones Philosophorum naturaliter loquentium, et ponentium principia contraria. Secundo opiniones Philosophorum non naturaliter loquentium et ponentium principia et substantias separatas. Secunda ibi : *Amplius si non erunt*. Prima in duas. Primo proponit defectus illarum opinionum. Secundo probat quod dixerat. Secunda ibi : *Impassibilia namque*. Proponit ergo tres defectus, qui sequuntur illas opiniones, dicens quod *omnes enim*, scilicet antiqui Philosophi, *faciunt*, id est ponunt, *omnia* esse *ex contrariis*, scilicet principiis, et subdit primum defectum : *Neque recte dicunt quod contrarium sit ex contrario, nec recte dicunt quod omnia sunt ex contrariis*, et iste fuit secundus defectus. Deinde tangit tertium defectum, dicens : *Nec* autem recte dicunt *quod omnia*, scilicet *sint ex contrariis in quibuscumque contraria existunt* ; deficiunt enim, *quia non dicunt* quomodo omnia *erunt ex contrariis*. Deinde cum dicit :

Impassibilia enim sunt contraria ad invicem ; nobis autem solvitur hoc rationabiliter, eo quod tertium aliquid sit. Alii vero

alterum contrariorum materiam faciunt, quemadmodum quidem est inæquale æquali, aut uni multa. Solvitur autem et hoc eodem modo. Materia enim quæ una nulli est contraria.

Antiqui fecerunt nentes ex ontrariis es esse.

Probat quod dixerat. Circa quod tria facit. Primo ostendit quod defecerunt ponendo res esse ex contrariis. Secundo quod defecerunt ponentes omnia esse ex contrariis. Tertio quod defecerunt non exponentes quomodo res sunt ex contrariis. Secunda ibi : *Amplius omnia pravi*. Tertia ibi : *Omnes autem contraria dicentes*. Dicit ergo quod ideo, supple non recte dicunt ponentes res esse ex contrariis. *Enim* pro quia, *contraria*, supple in se accepta, *sunt impassibilia mutuo*, non enim albedo patitur a nigredine, nec e converso, et tamen nisi contraria ad invicem paterentur, et sic ad materiam reducerentur, non posset fieri ex eis aliquod unum, et subdit : *Nobis autem solvitur hoc rationabiliter, eo quod sit aliquod tertium*, id est materia. Aliter enim utique ex uno contrario, tanquam ex materia, fit aliud contrarium, et sic unum contrarium patitur a reliquo. Et subdit : *Alii vero alterum contrarium faciunt materiam*, et non aliquid tertium, præter contraria, *quemadmodum qui inæquale æquali, aut uni multa*. Illi enim qui posuerunt ista contraria esse principia, scilicet æqualitas et inæqualitas, aut unum et multa attribuebant æqualitatem et unitatem formæ; inæqualitatem autem et multitudinem materiæ ut patet de opinione Platonis in primo hujus, text. com. 54. licet Naturales Philosophi ponerent contrarium, dicentes materiam esse unam, formas autem esse diversas et contrarias. Et subdit : *Hoc* scilicet dictum *eorum solvitur eodem modo*, quia *materia quæ est una, nulli est contraria*, sed est subjectum commune contrariorum. Deinde cum dicit :

Materia ulli est ontraria ed est bjectum ontrariorum.

Amplius omnia pravi participatione sunt extra unum. Nam pravum ipsum alterum elementorum. 85.

Antiqui male posuerunt omnia ex contrariis esse.

Ostendit quomodo defecerunt in secundo ponentes omnia esse ex contrariis. Circa quod duo facit. Primo ostendit inconveniens quod sequitur. Secundo ostendit quomodo ab hac positione discordabat quorumdam positio antiquorum. Secunda ibi : *Alii autem nec principia*. Dicit ergo, quod *amplius* supple secundum eos *omnia sunt participatione pravi*, id est mali, *extra*, id est præter *unum*, scilicet bonum. *Namque* pro quia, *ipsum pravum*, id est malum, dicunt esse *alterum elementorum*, principiorum.

Bonum et malum sunt principia omnium secundum illos antiquos.

Notandum, quod prima genera contrariorum, videntur esse bonum et malum, quatenus alterum contrariorum est ut habitus, et habet rationem boni, et alterum ut privatio, et habet rationem mali; ergo si omnia sunt ex contrariis, oportet quod omnia participent malo, excepto uno, scilicet bono, quod est principium. Nam malum ponitur alterum principiorum, principia autem non sunt ex se invicem. 1. Physicor. text. c. 42. Omnia ergo alia erunt ex his duobus principiis, scilicet bono et malo. Sed hoc apparet esse falsum, quia in corporibus cœlestibus et substantiis immaterialibus, nihil invenitur malum, neque peccatum,

neque corruptum, quantum ad eorum naturalia, ex 9. hujus t. c. 17. et circiter. Deinde cum dicit :

Aliis autem nec principia bonum et malum, quamvis in omnibus maxime quod bonum, principium.

Quidam alii posuerunt tantum bonum verum principium quorum tamen defectum ostendit.

Ostendit quomodo ab hac positione discordabat quorumdam opinio antiquorum. Circa quod duo facit. Primo facit quod dictum est. Secundo ostendit insufficientiam illorum discordantium. Secunda ibi : *Alii vero hoc quidem.* Dicit ergo quod *alii autem nec principia* supple rerum ponunt *bonum et malum, quamvis* scilicet secundum eos *maxime, principium in omnibus quod bonum ;* solum enim bonum recipiebant principium rerum, et per consequens res non esse compositas ex contrariis bono et malo. Deinde cum dicit :

Alii vero hoc quidem recte, quia principium, sed quomodocumque bonum principium non dicunt : utrum scilicet ut finis, aut movens, aut species.

86. Ostendit insufficientiam istorum qui sic discordabant ; et primo hoc ostendit in communi. Secundo in speciali. Secunda ibi : *Inconvenienter autem.* Dicit ergo, quod *alii vero hoc quidem recte dicunt, quia,* ipsi supple *principium,* ponunt esse ipsum bonum, *sed* non dicunt *quomodo bonum est principium, utrum ut finis, aut movens, aut ut species,* id est formа, et ideo defecerunt.

Omnes causæ præter materiam habent rationem boni. Text. com. 22.

Notandum, quod hæc tria, scilicet finis, efficiens, et forma habent rationem boni et perfecti, non autem materia, quia ratione privationis annexæ semper machinatur ad malum, ex primo Physicorum t. c. 80. Et ipsa est secundum quam res potest esse et non esse, ex 7. hujus, ideo de materia non curavit Philosophus hîc facere mentionem.

SUMMARIUM.

Refutat opinionem Empedoclis et Anaxagoræ de rerum principiis, de quibus dictum est l. 1. hujus.

Inconvenienter autem et Empedocles, amicitiam enim facit bonum. Hoc autem principium et ut movens, congregat enim, et ut materia, pars enim mixturæ. Si itaque et eidem accidit, ut materiam principium esse, et ut movens, sed esse non idem, utrum igitur amicitia. Inconveniens autem, et incorruptibilem esse litem, sed ipsum autem est mali natura.

Ostendit in speciali defectum aliorum antiquorum bonum dumtaxat principium omnium ponentium.

Ostendit istorum in speciali insufficientiam. Circa quod duo facit. Primo ostendit insufficientiam Empedoclis, ducens ipsum ad duo inconvenientia. Secundo insufficientiam Anaxagoræ, ducens ipsum ad alia duo. Secunda ibi : *Anaxagoras autem.* Dicit ergo, quod *inconvenienter autem, et Empedocles* dicit, supple bonum esse principium rerum ; *enim* pro quia, *amicitiam facit bonum, hoc autem,* scilicet bonum *facit principium* dupliciter, *et ut movens, congregat enim,* id est, ex hoc quod habet congregare, *et ut materia ; pars enim mixturæ,* id est, ex hoc quod amicitiam ponebat partem corporum mixtorum, dicebat enim mixta esse composita ex quatuor elementis, et ex amicitia et lite, ut dictum est primo hujus. Et subdit : *Si* pro quamvis, *itaque et eidem accidit esse* quandoque *materiam, et principium ut movens, sed non esse idem,* id est, non secundum idem,

sed secundum aliam rationem; aqua enim potest esse movens secundum formam, et mobile sive materiale secundum materiam, sed hoc non est secundum eamdem rationem : *utrum igitur amicitia*, id est, quod debuit ergo assignare secundum quid amicitia sit materia, et secundum quid sit movens, quod quia non fecit, ideo hoc est primum inconveniens. Secundum inconveniens subdit, dicens quod *inconveniens est autem, et incorruptibilem esse litem*, hoc *ipsum autem est natura mali*, posuit enim Empedocles litem esse primum principium; incorruptibile quidem secundum ipsum videtur esse ipsa natura mali, et tamen malum, secundum rationabiliter loquentes, ut prædictum est, non ponitur esse principium, sed tantum ipsum bonum. Deinde cum dicit :

Idem con-ingit esse nateria et movens, quod declarabis ropter ea uæ habet 2. Phys. text. com. 70.

Text. com. 55.

Anaxagoras autem ut movens quod bonum principium. Intellectus enim movet, sed gratia alicujus movet, quare alterum, excepto, ut nos dicimus. Nam medicativa est sanitas quodammodo. Inconvenientes autem, et contrarium non facere bono, et intellectui.

87. Ostendit insufficientiam Anaxagoræ, ducens ipsum ad duo inconvenientia, dicens quod *Anaxagoras* posuit *bonum* esse *principium*, quia intellectus *movet* omnia secundum eum; sed supple omnis *intellectus movet gratia alicujus*, id est gratia finis, *quare alterum* supple debet ponere principium gratia cujus moveret intellectus; *excepto ut nos dicimus*, id est nisi forte dicat, ut nos diximus, scilicet quod intelligens et intellectum sunt idem, ita quod intellectus moveat propter seipsum. *Nam medicativa est quodammodo sanitas*, exemplum est, quando in his, quæ agunt per intellectum, etiam secundum Philosophum, text. com. 51. supra in hoc 12. aliqualiter propter se agunt. Nam ars medicinæ, quæ quodammodo est ipsa sanitas, ut dictum fuit, agit propter sanitatem, licet non sit eadem numero cum ea propter quam agit nisi forte sanitatem dicas eamdem numero, quæ est in re extra, et quæ est in mente artificis, ut objectum ideale, et hoc est primum *inconveniens*. Et subdit secundum, dicens quod *inconveniens est autem non facere contrarium bono et intellectui*. Vult dicere quod si vera sit opinio communis, quod contraria sint omnium principia, sequitur inconveniens contra Anaxagoram, quia non posuit aliquod principium contrarium bono, et intellectui.

Al. quoniam.

SUMMARIUM.

Asserentes contraria esse rerum principia, improprie et figurative loqui; contra quos quatuor adducit inconvenientia, quæ bene exponit Doctor.

Omnes autem contraria dicentes non utuntur contrariis, nisi figuret aliquis.

Text. com. 56.

Ostendit quomodo defecerunt in tertio, non ostendentes quomodo res sunt ex contrariis. Circa quod duo facit. Primo proponit intentum. Secundo exponit, ostendens quatuor inconvenientia, quæ sequuntur ad eas. Secunda ibi : *Et quia hoc quidem*. Dicit ergo, quod *omnes dicentes* principia scilicet *contraria, non utuntur contrariis*, ad salvandum scilicet ea quæ in rebus

Huic litteræ usque ad finem nihil correspondet in traductione Arabica nec in commentariis Averreis hactenus communiter visis. Ostendit defectus antiquorum non declaran-

tium qualiter omnia ex contrariis componantur principiis.

apparent, *nisi figuret aliquis*, id est nisi figuraliter loquatur, et improprie. Deinde cum dicit :

Et quare hæc quidem corruptibilia, hæc autem incorruptibilia nullus dicit. Omnia namque entia faciunt ex eisdem principiis. Amplius autem alii quidem ex non ente faciunt entia, alii autem nisi hoc cogantur, unum omnia faciunt.

Primum inconveniens.

Exponit propositum, ostendens quatuor inconvenientia contra eos. Secundum ponitur ibi : *Amplius propter quid*. Tertium ibi : *Et duo principia*. Quartum ibi : *Et aliis quidem*. Dicit ergo, quod supple, illi antiqui non possunt reddere causam. Et *nullus dicit quare hæc quidem*, supple entia sunt *corruptibilia, illa vero incorruptibilia. Omnia namque entia faciunt ex principiis contrariis*, ut fuerunt antiqui Naturales. *Amplius alii quidem faciunt entia ex non ente*, ut poetæ Theologi, qui, ut supra dicebatur, mundum ex nocte dicebant generari; omnes enim isti non possunt salvare distinctionem entium secundum corruptibilitatem et incorruptibilitatem, cum eadem principia omnibus principiatis originaliter assignent. Et ideo subdit : quod *alii autem ut non cogantur hoc* ponere scilicet omnia esse ex non ente, vel distinctionem entium assignare, dixerunt *omnia esse unum*, ut fuerunt Parmenides et Mellissus, ex primo hujus, distinctionem entium totaliter auferentes. Deinde cum dicit :

88. Amplius propter quid semper erit generatio, et quæ est causa generationis, nullus dicit.

Secundum inconveniens

Ponit secundum inconveniens, dicens quod *Amplius nullus eorum dicit*, quia nec potest, supple *propter quid generatio erit semper*, id est sempiterna; nec etiam *quæ est causa* scilicet universalis *generationis*, quia supple neutrum contrariorum potest esse generationis universalis causa. Deinde cum dicit :

Et duo principia facientibus aliquid necesse primum principalius esse. Et his qui species, quia aliud principium principalius. Propter quid enim participavit, et non participat.

Tertium inconveniens. S. Thomas.

Ponit tertium inconveniens, dicens quod *et facientibus duo principia*, scilicet contraria, *necesse est aliquod principium esse principalius*, quod dupliciter exponitur. Uno modo sic : Quod necesse est eis dicere alterum contrariorum esse principium principalius, cum alterum contrariorum sit ut habitus, alterum ut privatio. Alio modo quod necesse est eis ponere aliquod principium primum principalius utroque contrariorum, ex quo posset dari ratio quare quædam attribuuntur nunc uni contrariorum, nunc alteri ut principio, puta quare lis ad segregationem moveat elementa quandoque, et amicitia ad congregationem quandoque. Et subdit : quod *et his qui species*, id est ideas ponunt idem, supple accidit ; *quia* scilicet habent ponere *aliud principium*, supple *principalius*, supple speciebus, *propter quid enim* prius *participavit*, modo autem *non participat*. Vult dicere quod quia ea, quæ generantur et corrumpuntur non semper uniformiter participant Ideam, ideo oportet eos ponere aliud principium, ex quo possit dari ratio, quare aliquod individuum prius participavit Ideam, et modo non

participat Ideam, vel e converso, quare prius non, et modo sic. Deinde cum dicit :

Et aliis quidem necesse sapientiæ, et honoratissimæ scientiæ aliquid contrarium esse. Nobis autem non. Non enim est contrarium primo nihil. Nam omnia contraria materiam habent, et hæc potentia est. Contraria autem ignorantia ad contrarium. Nihil primo vero contrarium.

89. Quartum inconveniens. Tange hîc de dividentibus per oppositum ens et alias instantias.

Ponit quartum inconveniens dicens quod, *et aliis quidem*, qui scilicet ponunt principia contraria, *necesse est* dicere *Sapientiæ, et honoratissimæ scientiæ*, quæ est Metaphysica, *aliquid esse contrarium*, id est, aliquam scientiam esse contrariam Metaphysicæ scientiæ, quæ scilicet tractat de contrario primi principii, de quo agit Metaphysica ; nam Metaphysica agit præcise de primo principio, et non de ejus contrario, ut patet ex primo hujus in prooemio. *Nobis autem non est*, supple necessarium hoc ponere, *non enim est contrarium nihil primo*, scilicet principio secundum nos ; *nam omnia contraria habent materiam, et hæc*, scilicet materia, *est in potentia* ad utrumque contrariorum ; et tamen ostensum est prius, quod primum principium non habet materiam. Et subdit : *Contraria autem est ignorantia ad contrarium, primo vero contrarium nihil*, id est ex quo primo principio nihil est contrarium, sequitur quod sapientiæ, quæ est de primo principio, non est contraria aliqua scientia, sed ignorantia tantum opponitur sibi. Tunc sequitur illa pars:

Sicut primo enti nihil est contrarium sic Metaphysicæ nulla scientia, sed ei duntaxat opponitur ignorantia.

SUMMÆ TERTIÆ

CAP. II.

Contra ponentes substantias separatas rerum principia. Item ponentes eas connexas.

SUMMARIUM.

Refutat ponentes substantias separatas esse rerum principia, quatuor etiam inconvenientibus contra eos adductis.

Amplius si non erunt præter sensibilia alia, non est principium, et ordo, et generatio, et cœlestia : sed semper principii principium, ut Theologis et Physicis omnibus.

Ubi pertractat opiniones non naturaliter loquentium et ponentium principia substantias separatas. Circa quod duo facit. Primo præmittit inconveniens, quod sequitur non ponentes aliquas substantias separatas. Secundo exponit inconvenientia, quæ sequuntur eos, qui ponunt ipsas separatas. Secunda ibi : *Si autem erunt species*. Dicit ergo, quod *amplius si non erunt alia* entia *præter sensibilia*, sequitur quod *non erit principium*, scilicet primum quale ostensum est ; *nec erit ordo*, scilicet rerum qualis prius dictus est : *nec generatio*, scilicet sphæræ perpetuæ ; *nec cælestia*, scilicet principia, qualia prius diximus, *sed semper erit principii*, scilicet corruptibile *principium* corruptibilis, puta quod Socrates generetur a Socrate, et Socrates a Callia, et sic in infinitum, ut supple *videbatur Theo-*

Pertractat opiniones non naturaliter loquentium de ordine universi.

logis et Physicis omnibus, scilicet antiquis Naturalibus, qui præter ista principia particularia et sensibilia, nullum universale et primum principium posuerunt. Oportet enim ponere aliquas substantias separatas secundum viam Aristotelis, ut patet ex præcedentibus, licet non illo modo quomodo alii posuerunt, de quibus statim dicetur. Deinde cum dicit :

Si autem erunt species, aut numeri nullius causæ ; sin autem, numquid motus ?

90. Exponit inconvenientia, quæ sequuntur contra eos, qui ponebant hujusmodi substantias separatas, et primo quantum ad eos, qui in hujusmodi substantiis quamdam connexionem ordinis concedebant. Secundo quantum ad eos, qui talem ordinem negabant. Secunda ibi : *Dicentes autem numerum.* Prima in quatuor, secundum quatuor inconvenientia. Secundum ponitur ibi : *Adhuc quomodo erit.* Tertium ibi : *At vero nullum.* Quartum ibi : *Adhuc quomodo numeri.* Dicit ergo : *Si* autem *erunt species*, id est Ideæ, *aut numeri*, quæ scilicet sint præter sensibilia; *nullius* supple *causæ* poterunt esse ; *sin autem*, id est, dato quod sint causæ alicujus, *numquid motus*, quasi diceret, quod non, quia hæc non possunt habere rationem principii moventis. Deinde cum dicit :

Contra ponentes substantias separatas.

Adhuc quomodo erit ex non magnitudinibus magnitudo, et continuum ? Non enim numerus facit continuum nec ut movens, nec ut species.

Ponit secundum inconveniens, quod consistit in hoc, quia magnitudo non est, nisi ex magnitudinibus; ergo cum numerus non sit magnitudo, non poterit ostendi quomodo ex numeris, qui non sunt continui, posset esse magnitudo et continuum. Ideo dicit, quod *adhuc quomodo erit ex non magnitudinibus magnitudo, et continuum?* quasi diceret, quod non potest dari modus. *Non enim numerus facit*, id est, causat *continuum, nec ut movens*, id est ut efficiens, *nec ut species*, id est forma, cum scilicet numerus non sit continuus, sed discretus. Deinde cum dicit :

At vero nullum erit contrariorum, et factivum quod et motivum, continget utique non esse. At vero posterius quidem ipsum facere potentia ; non ergo sempiterna sunt entia, sed sunt intermedium. Interimendum igitur est aliquid horum. Et hoc dictum est.

Ponit tertium inconveniens, dicens quod *at vero*, si supple species, et numeri sint prima principia, cum in ipsis non sit contrarietas, sequitur quod *nullum principium* quod ponitur, scilicet ab eis *factivum et motivum*, scilicet in potentia, non in actu, *erit contrariorum*, id est de numero contrariorum ; *continget enim utique non esse,* si supple prima principia erunt contraria. Vel aliter, quod contingit utique non esse, scilicet generationem et motum, quod probat, quia *at vero*, supple si prima principia non sunt moventia in actu, sed factiva et motiva, id est *potentia facere* et movere ; *posterius quidem erit ipsum facere quam potentia*, scilicet faciendi, quod autem ponitur facere, ponitur non facere ; *non ergo omnia entia sunt sempiterna*, scilicet secundum generationem et corruptionem continuam. 91.

Expositio communis.

Cujus contrarium prius ostensum est, ideo subdit : *sed interimendum est aliquid horum*, quæ dicta sunt, scilicet quo ponebatur prima principia non esse moventia in actu. Aliter potest ista ratio deduci, quod *at vero*, supple si Ideæ et numeri sint prima principia, cum in ipsis sit contrarietas, sequitur quod nullum ipsorum primorum principiorum erit contrarium, quod sit activum, sive factivum et motivum, quia numeri et Ideæ non possunt esse causæ motus, ut prædictum est. Et quia etiam contraria sola agunt, et patiuntur ad invicem ; ergo sequitur quod non continget esse generationem et motum, cum semper facere sit posterius potentia faciendi. Ubi ergo non est potentia, ibi non erit factio, nec motus; non igitur erit generatio et corruptio continua ; sed hoc consequens est falsum, ergo et illud ex quo sequitur, quod scilicet prima principia non sint moventia ; non erunt ergo numeri, et Ideæ prima principia, cum non possint esse moventia continue et semper. Deinde cum dicit :

[E]xpositio [s]pecialis.

Adhuc quomodo numeri unum, aut anima, aut corpus, et species totaliter, et res, nihil dicet nullus, nec continget dicere, si non ut nos dicat, quod movens facit.

92. Ponit quartum inconveniens, dicens quod *adhuc* nullus nihil dicit, nec contingit, idest nec potest dicere, *quomodo numeri unum, aut anima, et corpus, et species totaliter, et res*, idest quomodo *nullus* istorum *nihil dicit* quid faciat unum esse numerum ; *aut animam et corpus, et generaliter et formam*, et id cujus est forma, si non dicat *sicut non* supple diximus 8. hujus, text. com. 12. et inde, *quod movens facit hoc*; et tunc supplendum est quod numeri et Ideæ non possunt esse causæ moventes, ut proxime dictum fuit.

Text. com. 5.

SUMMARIUM.

Refutat specialiter ponentes substantias separatas inconnexas principia rerum, concludens quod unus est princeps, qui scilicet est primum efficiens, primus finis, primum eminens, intelligens et volens, suumque intelligere et velle, a quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi honor et gloria, in sæcula sæculorum. *Amen*.

Dicentes autem numerum Mathematicum, et sic semper aliam habitam substantiam, et principia cujuslibet, alii inconnexam ipsius universi substantiam faciunt. Nihil enim aliam alii confert aut ens, aut non ens. Et principia multa. Entia vero nolunt male disponi, nec bonum pluralitas principatuum. Unus ergo princeps.

Ostendit inconvenientia, quæ sequuntur eos, qui ponunt hujusmodi substantias separatas sine connexione ordinis.

Concludit ut potuit a posteriori Dei unitatem, cui fides certitudinem probet Deut. 6. et 1. Cor. 8. Quod subtilissimus Scotus altius probavit 2. d. 1. et in tractat. de primo principio, quod principiatum Mauritium Jerusalem, unde in Jericho descenderat curatum faciali intuitu sibi ipsi connexum perpetuo concedat. Amen.

Ad cujus evidentiam sciendum, quod ut dictum est circa principium 7. hujus, aliqui Pythagorici, sicut etiam fuit Speusippus, posuerunt plures substantiarum separatarum ordines, et in quolibet ordine ponebant unum primum principium, et ab illo uno illum ordinem inchoabant. Unde primum ordinem ponebant numerorum, et ibi assignabant unum primum principium. Secundum ordinem ponebant magnitudinum, et ibi assignabant aliud primum principium, et sic deinceps. Contra istos arguit Aristoteles dicens, quod *dicentes autem numerum Mathematicum* esse pri-

mum, id est in primo ordine, et *sic semper aliam habitam*, id est, consequenter se habentem, puta post numerum, magnitudinem; et sic ulterius usque ad sensibilia, et facientes *principia alia, et alia cujuslibet*, scilicet coordinationis, puta quod alia sint principia numerorum, et alia magnitudinum et alia sensibilium; isti inquam sic dicentes, *inconnexam*, id est sine ordine, *faciunt universi substantiam*, puta quod *una pars nihil conferat ad aliam, aut ens, aut non ens*, id est, sive sit, sive non sit; et iterum faciunt *principia multa*, supple inconnexa. Sed hoc supple male dicitur, quia *entia nolunt male disponi*, hæc supple dispositio entium est optima, ut est possibilis; et hæc etiam est in singulis, quod unumquodque est optime dispositum, ut congruit naturæ suæ, et per consequens multo magis erit hoc verum in toto universo. Ideo subdit : *quod nec est bonum pluralitas principantium*, scilicet in universo, sicut quod nec esset bonum quod in una domo essent multæ familiæ sibi invicem incommunicantes. Concludit ergo, dicens scilicet quia igitur totum universum est sicut unus principatus. *Unus ergo erit princeps*, scilicet primum movens, et primum intelligibile, et primum appetibile, et bonum omnis boni regens, et gubernans totum universum. Qui est Deus benedictus per sæcula infinita, trinus in persona et unus in essentia infinita. *Amen.*

Excusat se de aliorum sequentium librorum qui, secundum aliquos, plures sunt duobus, expositione omissa. Hæc protestatio fidem facit quod titulus quem operi præmisimus, et infra replicavimus veridicus est.

Notandum quod in 13. *et in* 14. *qui sequuntur, pertractat Philosophus opiniones aliorum et maxime Pythagoricorum, et Platonis, qui substantias separatas posuit numeros et ideas ; sed quia in dictis libris plurima ponuntur, quæ ad Philosophiam quam nunc sequimur, modicum nos juvant, quia etiam de illis opinionibus multa dicta sunt in libris præcedentibus, ut patet primo et tertio hujus, ideo super duos libros sequentes nullus scribit aliquid, nec ipsos aliquando vidi, idcirco sequens vestigia aliorum sequentes duos libros exponere non curavi.*

Volo autem scire omnes litteram istam legentes, quod tam sententiando quam notando secutus sum doctrinam illius subtilissimi et excellentissimi Doctoris, cujus fama et memoria in benedictione est, utpote qui sua sacra et profunda doctrina totum orbem adimplevit et facit resonare, scilicet Magistri Joannis Duns, qui fuit natione Scotus, Religione Minor : unde, et verba ejus in isto scripto frequenter reperies, sicut ab ipso tradita scripturæ reperiuntur. Et idcirco si aliquid bene dictum in isto opere reperies, scias a fonte et profunditate suæ doctrinæ, ac scientiæ emanasse. Si quid vero minus bene dictum, aut ejus doctrinæ quomodolibet contradicens, meæ imperitiæ adscribatur. Nam ego quantum sapio quantumque capio, quidquid est hic quod ipse exprimere intendebat, pes meus ejus vestigia secutus est ; et ideo si aliquid aliud repugnans sibi inveniatur quandoque nunc pro tunc revoco, paratus libenti animo emendare.

CONCLUSIONES UTILISSIMÆ

EX XII LIBRIS METAPHYSICORUM ARISTOTELIS,

QUIDQUID IN ILLIS AB IPSO RESOLUTUM EST MIRA COMPREHENSIONE ET BREVITATE COMPLECTENTES COLLECTÆ

A R. P. JOANNE DUNS SCOTO

ORDINIS MINORUM

R. P. LUCÆ WADDINGI HIBERNI CENSURA

OPUSCULUM hoc solus indigitat Antoninus Possevius, indicato etiam principio ; alii operum SCOTI indicatores ab Opere quæstionum vel Commenti litteralis in Metaphysicam non distinxerunt. Illud capiet Lector emolumenti, quod si velit, magno laboris compendio scire possit potissima, quæ Aristoteles vario et implexo suo Metaphysices opere obscure disseruit MAURITIUS et CAVELLUS SCOTI opus esse probantes, notas marginales addiderunt, quæ majorem claritatem afferrent brevissimis his resolutionibus, et SCOTI Commentariis super eamdem Metaphysicam.

CONCLUSIONES METAPHYSICÆ

Conclusiones Libri I.

1. Conclusiones Metaphysicæ Aristotelis, quas ipse in hoc libro probare, ac determinare assertive intendit, prout potero breviter compilabo, non vacaturus (causa brevitatis) expositioni litteræ, nec discussioni dubitationum, quæ circa aliqua ex conclusionibus ipsis, seu earum media possent occurrere ; sed solum sub conclusiva determinatione, prout littera ipsa sonat ; vel ex ea potest elici, electurus sententiam illarum potissime partium hujus doctrinæ, in quibus potissime utilitas ejus præcipua continetur. Partes vero alias in quibus diffusius contra opiniones antiquorum invehitur, tanquam minus utiles et amplius tædiosas, prosequi non intendo. In principio igitur libri Metaphysicæ, Aristoteles manifestat dignitatem hujus scientiæ, quoad duo. Primo

Lege conclusionem in proœm. 1. Phys.

quoad conditiones nobiles istius scientiæ, quas manifestat in proœmio hujus libri. Secundo quoad istius scientiæ operationem, scilicet quia ejus est universaliter errores aliorum circa principia rerum destruere, et hoc manifestat per effectum, scilicet disputando contra positiones erroneas singulorum.

Conclusiones autem quas Philosophus in proœmio probat, possunt reduci ad sexdecim.

2. In speculatione scientifica, summam felicitatem posuit Aristoteles 1. et 10. Ethic. com. in proœmio 8 Phys. 6. Eth. cap. 9. et 14. multa 2. post.

1 Conclusio est, quod *Scientia est, quæ desideratur ab omnibus naturaliter*, et hujus probatio est : Diligimus enim sensus, et si non propter aliud, saltem propter scire, et maxime ipsum visum, qui maxime facit scire ibi : *Omnes homines natura scire*, etc. Deinde distinctis universaliter gradibus cognitionis in animalibus ibi : *Alia quidem igitur*, et posita excellentia cognitionis humanæ supra brutalem ibi : *Animalia quidem igitur*, et manifestatis diversis modis humanæ cognitionis ibi : *Fit autem ex memoria* ponitur.

2 Conclusio, scilicet quod *Habens experientiam, excellit in operando habentem sine experientia artem*. Cujus medium est, quia melius operatur, qui melius novit ea circa quæ fit operatio, sed tam artifex quam expertus operatur circa singularia; expertus autem melius novit ea, quia experientia est cognitio singularium, ars vero universalium ibi : *Ad agere quidem igitur*.

3 Conclusio ibi : *Sed tamen scire*, est, quod *Artifex excellit expertum in sciendo*, et hujus est triplex medium. Primum est, quia artifex scit *propter quid;* ille autem non *propter quid*, sed *quia* solum ibi : *Hoc autem est*. Secundum est, quia scientis signum est posse docere; sed melius potest hoc artifex quam expertus, cum sciat *propter quid* ibi : *Et omnino scientis*. Tertium est, quia nulla cognitio sensitiva est scientia vel sapientia; sed experientia est cognitio sensitiva, ergo, etc. ibi : *Amplius*.

3. Pro hac 4. vide Scot. de praxi, etiam practica ad penult. 1. q. 2.

4 Conclusio ibi : *Primum quidem igitur* est, quod *Scientia speculativa est nobilior quam practica activa*. Et hujus medium est, quia inventor istius cognitionis ingenium excedit aliorum, et ideo redditur admirabilior et honorabilior quam inventor illius.

Magistrum mor. c. 22 et 1. Rhet. c. 11. 6. Eth.

5 Conclusio ibi : *Ejus autem gratia* est, quod *De ratione sapientiæ est considerare causas rerum*. Medium patet ex habitis, quia quanto magis aliquis considerat causam, tanto magis est sapiens, ut artifex quam expertus. Deinde ibi : *Quoniam autem scientia*, ponuntur sex conditiones sapientis et sapientiæ, quarum ultima probatur duobus mediis, quæ patent in littera.

Contra hoc est quod habetur c. 20. 2. Post. contingit scire in universali solvitur 7. q. quodlib. 2. ad princ.

6 Conclusio ibi : *Istorum autem hæc quidem* est, quod *Habens scientiam universalem scit aliquo modo omnia*. Cujus medium est, quia qui scit universalia, scit aliquo modo ea quæ continentur sub eis.

7 Conclusio ibi : *Fere autem* est, quod *Sapientis est scire maxime difficilia*. Cujus medium est, quia illa sunt difficiliora, quæ sunt remotiora a sensibus, cujusmodi sunt universalia.

Text. com. 51. Post. Quia sicut

8 Conclusio ibi : *Scientiarum vero* est, quod *Iste habet scientiam certiorem*. Cujus medium est, quia illa

se ha- ad es- et c. prin- 1. d. 1. scientia certior est, quæ est de simplicioribus, ista autem est hujusmodi, quæ est de magis universalibus.

9 Conclusio ibi : *At vero et doctrinalis* est, quod *Iste maxime novit causas rerum.* Cujus medium est, quia ista scientia causas universales singulorum considerat.

10 Conclusio ibi : *Et noscere* est, quod *Hæc scientia est gratia sciendi.* Cujus medium est, quia illa scientia est maxime propter scire, quæ est de magis scibilibus ; talis autem est ista, ergo, etc.

sit sa- ia, ex oncl. s text. n. 1. 2. hu- ad fi- em. .cap. 1. et. in q. 4. l. 1. 11 Conclusio ibi : *Maxime vero* est, quia *Scientia universalis est principalior aliis.* Medium est, quia illa principalior est, quæ finem altiorem considerat, hæc autem considerat finem illum, qui est finis omnium.

12 Conclusio ibi : *Ex omnibus ergo* est, quia *Scientia universalis proprie est sapientia.* Medium accipitur tam ex sex conditionibus sapientis et sapientiæ, quam ex sex conclusionibus immediate præcedentibus, formetur ergo syllogismus sic : Quicumque maxime novit omnia ut contingit, et difficiliora, et certius, et maxime causas, et ejus scientia est maxime propter ipsum scire, et principalior est aliis, est sapiens ; sed ille qui habet scientiam universalem est hujusmodi, (ut probatum est) ergo, etc. In majori hujus syllogismi continentur sex conditiones sapientis, ut prætactum est.

. pro- primi jus. 13 Conclusio ibi : *Quia vero non activa* est, quod *Hæc scientia est speculativa.* Medium, quia studet ad ignorantiam fugiendam, et non propter aliquem finem exteriorem, cujus signum ponitur ibi : *Testatur autem ipsum* quid est, quia inventis jam illis scientiis, quæ sunt propter necessitates humanas, hæc postea inquiri cœpit.

14 Conclusio ibi : *Sed ut dicimus* est, quod *Hæc scientia est liberrima.* Medium est, quia non dependet ab aliqua alia, nec ad finem extrinsecum ordinatur.

15 Conclusio ibi : *Propter quod et juste* est, quod *Non est humana possessio.* Medium est, quia illa scientia, quæ est liberrima, non potest esse possessio ejus naturæ, quæ valde servilis est ; servilis vero est humana natura, non inquantum intellectiva, sed propter necessitatem corporis necessario administrandi, retrahitur ab operibus intellectualibus. 5. Vide quæ notavi in expositione litteræ.

16 Conclusio ibi : *Nec tali aliam bono* est, quod *Hæc scientia est honorabilior et nobilior omnibus aliis.* Medium est, quia maxime est divina, tum quia Deus eam maxime habet, tum quia de Deo maxime est, cum sit de primis principiis rerum ; Deus autem est primum principium simpliciter, et causa omnium. Text. com. 1. de Anima.

Conclusiones Libri II.

In secundo libro traditur modus considerandi veritatem in hac scientia. Potest autem iste distingui in tres partes. In prima agit de ipsa veritatis consideratione. In secunda ibi : *At vero quod sit principium*, t. c. 5. probatur status in causis per quas veritas habet considerari et cognosci. In tertia ibi : *Contingunt autem auditiones*, t. c. 6.

14. ostenditur diversus modus considerandi veritatem, et possunt in hoc 2. notari 15. conclusiones.

1 Conclusio ibi : *De veritate*, t. c. 1. est, quod *Consideratio veritatis, est aliquo modo facilis*. Medium est triplex. Primum ibi : *Signum autem* est, quod licet eam nullus perfecte invenerit, quilibet tamen de ipsa aliquid invenit. Secundum ibi : *Sed unumquemque* est, quod licet parum sit quod ab unoquoque inventum est singillatim; multum tamen est si conjungatur, quod ab omnibus est inventum. Tertium ibi : *Quare sic videtur*, est, quod quemadmodum existenti extra domum nota est janua, et interiora domus occulta, sic homini accidit in scientia, scilicet quia principia sunt patentia, licet conclusiones sint difficiles et latentes.

Multa Scot. dist. 3. 1. q. 4. et in princ. 1. post. et 4. hujus com. 8. et 9.

2 Conclusio ibi : *Habere autem totum* est, quod *Consideratio veritatis aliquo modo difficilis est*. Medium est duplex. Primum per signum, scilicet si penitus esset cognitio facilis, tunc statim perfecte cognoscerentur conclusiones, vel composita, vel causæ, contrarium experimur. Secundum per causam ibi : *Forsan autem* est quod intellectui caliganti ad manifestissima naturæ, est difficilis consideratio veritatis, talis autem est noster intellectus.

3 Conclusio ibi : *Non solum autem*, t. c. 2. est, quod *Debemus esse grati prioribus Philosophis*. Medium est, quod juvarunt nos ad scientiam. non solum qui bene dixerunt, sed etiam qui erraverunt, dederunt nobis viam exercitii.

Lege 2. cœli text. com. 24.

4 Conclusio ibi : *Vocari vero*, t. c. 3. est, quod *Hæc scientia est considerativa veritatis*. Medium est, quia est speculativa, ut patet ex 13. conclusione primi, finis autem speculativæ est veritas.

5 Conclusio ibi : *Nescimus autem verum*, t. c. 4. est, quod *Hæc scientia maxime considerat veritatem*. Medium est, quia est de maximis veris, cujus ratio est : Illa sunt maxime vera, quæ sunt aliis causa veritatis, hujusmodi autem est principium; sicut illud est calidissimum, quod est aliis causa caliditatis, sicut ignis est omnibus causa caloris.

7. Scot. lib. d. 1. q. ad prime principal et in pro mio prim hujus.

6 Conclusio ibi : *Quare unumquodque*, t. c. 4. est, quod *Unaquæque res sicut se habet ad esse, sic se habet ad veritatem*. Medium patet ex quinta conclusione hujus, scilicet quia illa maxime sunt, et primo vera, quæ sunt aliis causa veritatis. Deinde ibi : *Et manifestum est, quod res habent principium*, t. c. 5. quia supposuerat in prima conclusione hujus, esse aliqua principia prima, quod non posset esse, si causæ redigerentur in infinitum ; idcirco sic probatur esse causas infinitas tam secundum speciem (scilicet quod non sunt infinitæ species causarum) quam secundum individuum, scilicet quod in eadem specie non est una prius alia in infinitum.

Pars. 2. l Pro par ista 2. le quæ scri Francisc q. 43. Confl. q et 10. e lib. 9. hujus.

7 Conclusio ibi : *Mediorum enim* est, quod *In causis moventibus non in infinitum, accipiendo unam ante aliam*. Medium est, quia in infinitis non est dare primum ; sed si non est causa prima in moventibus, nec secundum est dare consequentem, quæ dependeat a præcedentibus.

8 Conclusio ibi : *At vero neque deor-* 8.

sum, t. c. 7. est, quod *In causis materialibus est finitas*. Medium est, quia duobus modis fit aliquid ex aliquo; aut tanquam ex medio et imperfecto fit extremum et perfectum, ut ex puero vir; aut tanquam ex uno extremo fit aliud extremum, ut ex aqua aer; sed primo modo, sumitur non infinitum, quia inter duo extrema, media non possunt esse infinita; nec secundo modo, quia ibi fit reflexio, ita quod dictus primus fit ultimum, et e contra. In illis autem non contingit ambire, in quibus nec primum invenitur, nec ultimum.

9 Conclusio ibi : *Similiter autem* est, quod *Primo illorum modorum duorum aliquid fit ex materia, et non secundo*. Medium est, quia materia prima est incorruptibilis; quando autem aliquid fit ex aliquo secundo modo generatio unius est corruptio alterius.

10 Conclusio ibi : *Amplius autem*, t. c. 8. est, quod *In causis finalibus non itur in infinitum*. Medium est, quia finis est illud propter quod sunt alia, et ipse non est propter aliud; aut igitur erit aliquid tale, et sic erit ultimum, et sic non itur in infinitum; aut si nihil fuerit tale, non erit finis, et sic sequuntur tria inconvenientia. Primum, quod non sit bonum in rebus, cum bonum et finis sint idem ibi : *Sed qui infinitum faciunt*. Secundum, quod non erit actus naturalis, cum natura agat propter finem ibi : *Et nullus conabitur*. Tertium, quod nullus erit agens per intellectum; agens enim per intellectum intendit finem, quem oportet cognoscere: hoc autem non contingeret si fines essent infiniti, *neque utique erit*, t. cap. 9.

11 Conclusio ibi : *Sed nec quod quid erat*, t. c. 10. est, quod *Causæ formales sunt finitæ*. Medium quadruplex. Primum ibi : *Semper enim* est, quia definitiones quæ a formis sumuntur, sunt finitæ; alias definitio posterior non dependeret a priori, ut definitio hominis a definitione animalis, si non esset dare primam, nec sequentem. Secundum ibi : *Amplius scire*, t. c. 11. est, quia non contingeret scire, quia non contingeret pervenire ad individua rei scibilis; sive per individua intelligas speciem specialissimam, quæ in alias species non dividitur; sive genus generalissimum, quod in genera priora non resolvitur; sive propositionem immediatam, cujus termini per medium non dividuntur, cum non cadat medium inter eos. Tertium ibi : *Et cognoscere*, t. c. 11. est, quod cum infinita non possint cognosci, si res haberent formas infinitas nunquam essent cognoscibiles. Quartum ibi : *Sed materiam*, t. com. 12. est, quod materia secundum quod infinita est habet rationem privationis, cum infinito competat esse nihil, sive non ens. Ergo per oppositum forma secundum quod finita est, vel habet finitam rationem, habet statum vel terminum; igitur infinitas non est a formis.

12 Conclusio ibi : *Sed si infinitæ*, t. c. 13. est, quod *Causæ non sunt infinitæ secundum speciem*. Medium est, quia tunc nullum causatum esset cognoscibile. 9.

13 Conclusio ibi : *Contingunt autem*, t. c. 14. est, quod *Consuetudo*

habet vim abstractivam seu inclinationem. Medium est quadruplex. Primum ibi : *Nam ut consuevimus* est, quod consueta placent. Secundum ibi : *Et quæ præterea,* quia insueta displicent. Tertium ibi : *Quantam vero vim habeant* est, quod propter consuetudinem audiendi fabulosa multi negligunt veritatem, et utilitatem legum et ad fabulas convertuntur. Quartum ibi : *Alii autem si non Mathematicæ*, t. c. 15. est, propter inductionem, quia diversi propter diversas consuetudines habent diversos modos probandi, sive requirunt.

14 Conclusio ibi : *Propter quod oportet erudiri*, t. c. 15. est, quod *Logica est modus sciendi, et ut addiscenda ante istam scientiam.* Medium est, quia utraque est difficilis, et non sunt duo difficillima simul aggredienda.

15 Conclusio ibi : *Acribologia*, t. c. 16. est, quod *Certitudo demonstrandi, non est omnibus scientiis æqualis.* Medium est, quia scibilia aliqua sunt magis separata a materia quam alia, et ideo magis certificabilia.

Conclusiones Libri III.

10. In tertio libro specificat Philosophus in speciali, et singillatim materiam hujus scientiæ ponendo scibile, et disputando quæstiones quam plures, circa quarum considerationem versatur totaliter et principaliter intentio Metaphysici. Sed quia in hoc libro nullam illarum quæstionum determinat, cum in hoc opusculo solas illas conclusiones compilare intendam quas Aristoteles determinative ponit ac probat, ideo tertii libri Conclusiones non assigno ex his, quæ in istis libris tribus determinantur, patet enim quod præambuli sunt ad principale negotium hujus scientiæ.

Pars octa libri.

Conclusiones Libri IV.

In quarto libro ostendit Philosophus subjectum hujus scientiæ, quod scilicet est ens, inquantum ens et consequentia entis, et videntur tres esse ejus principales partes. In prima ostendit quod ista scientia determinat de ente inquantum ens, et de consequentibus ad ipsum. In secunda ibi : *Dicendum autem utrum*, t. c. 7. ostendit, quod hujus scientiæ est determinare de primis principiis demonstrationis, et quod sit primum et principale principium, ad quod omnia alia reducantur, etc. Tertia ibi : *Principium non est ad omnia talia*, t. c. 10. contra negantes hujusmodi principium disputatur.

Duarum autem partium primarum conclusiones ad 19. possunt reduci.

1 Conclusio est quod *Hæc scientia est de ente inquantum ens.* t. c. 1. Probatio est, quia illa scientia quæ considerat ens inquantum ens, est universalis, quia nulla particularis est hujusmodi ; sed hæc universalis non potest dici alia quam illa quæ quærit prima principia et primas causas, quales hîc quærimus ; unde antiqui quærentes elementa entis inquantum ens, quærebant hujusmodi principia et causas, scilicet primas; ergo hæc scientia universalis est de ente inquantum ens. Primo præmittit probationem

ibi : *Est scientia quædam*, t. c. 1. Secundo infert conclusionem ibi : *Unde et nobis entis*, t. c. 1.

2 Conclusio est, quod *De entibus inquantum entia, primam oportet esse scientiam.* Probatio est, quia quæcumque recipiunt prædicationem alicujus unius, licet non univoce, sed analogice, de ipsis determinare pertinet ad unam scientiam; sed ea quæ continentur sub ente sic se habent respectu ipsius entis, ergo, etc. Primo ponitur et declaratur per exempla, minor ibi : *Ens autem multis*, t. c. 2. Secundo major ibi : *Sed quemadmodum*. Tertio conclusio ibi : *Palam ergo.*

3 Conclusio ibi : *Ubicumque vero*, t. c. 2. est, quod *Hæc scientia primo et principaliter agit de substantia.* Medium est, quia substantia est primum et principale ens a quo alia omnia dependent.

11 4 Conclusio ibi : *Omnis autem generis*, t. com. 4. est, quod *Hæc scientia est de omnibus entibus.* Medium est, quia omnia scibilia unius generis, sive sit univocum sive analogum, pertinent ad unam scientiam, sicut et omnia sensibilia unius generis ad unum sensum, unde hìc de omnibus entibus inquantum entia determinantur : speciales autem scientiæ speciales differentias entis considerant.

5 Conclusio ibi : *Si igitur ens et unum*, t. c. 3. est, quod *Hæc scientia habet determinare de uno.* Medium est, quia ens et unum sunt idem. Probatio hujus duplex est. Prima ibi : *Idem enim unus homo*, t. c. 3. scilicet quia ens et unum addita cuicumque nullam faciunt diversitatem, unde quando generatur et corrumpitur unum et aliud. Secunda ibi : *Amplius autem cujuscumque substantia*, t. c. 3. est, quia utrumque eorum prædicatur essentialiter de omni ente.

6 Conclusio ibi : *Quare quotcumque unius sunt*, t. c. 2. est, quod *Quot sunt partes* unius, *tot et entis, de quibus habet determinare hæc scientia, sicut de particularibus entibus.* Medium patet ex quinta conclusione hujus, sed tamen non sunt determinatæ partes *unius*, sicut entis in omnibus præsentis.

7 Conclusio ibi : *Et tot partes sunt philosophiæ*, t. c. 4. est, quod *Istius scientiæ partes dividuntur, sicut et partes substantiæ.* Medium potest sumi ex tertio hujus, unde de substantiis sensibilibus agit in 7. et 8. hujus, de insensibilibus autem in 12. Aliud etiam medium hujus 7. conclusionis ponitur ibi : *Est enim Philosophus*, et est a simili, scilicet quod sicuti dividitur Mathematica per divisionem sui subjecti, sic etiam hæc scientia.

8 Conclusio ibi : *Quoniam autem unius*, t. com. 4. est, quod *Istius scientiæ est determinare de* multo, *et de consequentibus ad ipsum.* Medium est, quia hujus scientiæ est considerare contraria et opposita; sed *uni* opponuntur multa, et quia scilicet *unum* et *multa*, consequuntur ad ens, quod dicitur multipliciter, ideo etiam ipsa dicuntur multipliciter, et consequentia ad ea, quas multiplicitates debet hìc Philosophus determinare, et quæ per prius, et quæ per posterius dicuntur. Et nota diligenter circa istam conclusionem octavam, differentiam inter privationem et negationem.

Hujus etiam octavæ conclusionis ponuntur alia tria communia media, tam 8. quam 5. Primum ibi : *Et Philosophi*, t. c. 5. et est, quod, cum de *uno* et de *multo*, et de consequentibus ad ea, fiant aliquæ dubitationes, et non sit alicujus scientiæ particularis illas determinare; igitur erit scientiæ universalis, qualis est ista. Secundum ibi : *Signum autem*, t. c. 5. et est, quod cum Dialecticus vel Sophista conveniat cum Metaphysico, non in modo, sed in rebus consideratis, et illi considerent ista; ergo et Metaphysicus, quia scilicet ista, *idem* et *diversum, simile* et *dissimile*, et *contraria* et hujusmodi, reducuntur ad ens, et unum, et multa. Tertium ibi : *Amplius contrariorum,* t. c. 6. et est, quod non est alicujus scientiæ particularis ista determinare, sed ea supponere. Medium patet ex 8. conclusione hujus.

12. 9 Conclusio ibi : *Et jam non Geometrice* est, quod *Ista*, *idem* et *diversum*, *simile* et *dissimile*, etc. *non pertinent ad Geometricam speculationem*. Medium, quia unius scientiæ est speculari ens, et consequentia ens, talis autem est Metaphysica ex 8. hujus.

De primo principio complexo vide Francisc. Mayron. in tract. de eo.

10 Conclusio ibi : *Palam autem, quia* t. c. 7. scilicet parum post principium secundæ partis est, quod *Hujus scientiæ est determinare de primis, et communibus principiis demonstrationis*. Medium est duplex. Primum per causam ibi : *Omnibus enim sunt*, t. c. 7. scilicet quod hujusmodi principia consequuntur ens communiter sumptum. Secundum per signum ibi : *Unde nullus*, text. c. 7. scilicet quod nulla scientia particularis de illis determinat.

11 Conclusio ibi : *Quicumque vero conantur*. t. c. 8. est, quod *Hujusmodi principia non sunt demonstrabilia*. Medium innuitur ibi : *Propter ignorantiam*, t. c. 8. scilicet quia sicuti ostenditur primo Posteriorum, et c. 6. et inde, non est demonstratio nisi mediatorum.

12 Conclusio ibi : *Congruit autem maxime*, t. c. 8. est, quod *Primus Philosophus debet habere firmissima principia*. Medium est universale, quia cognitio universalis debet esse certissima, hoc autem patet ex medio 12. 1. libri. Al. Sapientialis

13 Conclusio ibi : *Firmissimum autem*, t. com. 8. est, quod *Circa primum principium non contingit decipi*. Medium est, non decipimur nisi circa ignota.

14 Conclusio ibi : *Et non conditionale*, t. c. 8. est, quod *Hujusmodi principium accipitur simpliciter et non ex suppositione, sicut ea quæ ab aliis scientiis supponuntur*. Medium est, quia intellectum cujuscumque veritatis alterius præcedit necessario notitia hujus principii.

15 Conclusio ibi : *Quod autem cognoscere est necessarium*. t. c. 8. et est, quod *Hujusmodi principium per se venit in notitiam intellectus*. Medium patet ex medio 14. hujus. Deinde ibi : *Quod vero sit illud*, t. c. 8. oportet, inquiens, quod tale principium sit hoc : *Impossibile est idem simul esse et non esse*.

16 Conclusio ibi : *Impossibile namque*. t. c. 9. est, quod *Circa illud principium non contingit decipi*. Medium est, quia tunc sequeretur, quod contraria essent simul vera in eo- 13.

dem, scilicet opiniones de contraria positione, quæ probantur esse contraria in fine Perihermenias.

17 Conclusio ibi : *Quapropter omnes.* t. c. 9. est, quod *Hoc principium est ultimum in resolutione complexorum.* Cum ens sit primum in compositione, sic et hoc principium quod componitur ex ente et resolutione complexorum se habebit, et hoc innuitur ibi : *Natura namque principium*, et ex his duabus conclusionibus patet, quod illa tria, quæ in aliis tribus conclusionibus immediate præcedentibus sunt ostensa de principio firmissimo, conveniunt isti principio.

18 Conclusio ibi : *Vult autem*, est quod *Hoc principium est indemonstrabile.* Medium est, quia cum aliqua sint indemonstrabilia, ut patet in 1. Post. t. c. 6. et inde, nullum potest esse indemonstrabilius isto.

19 Conclusio ibi : *Est autem demonstrabile*, t. c. 9. quod, *Licet hoc principium non sit demonstrabile simpliciter, potest tamen demonstrari per aliquod medium.* Cujus ratio est, quia quicumque concedit aliquod medium, concedit saltem implicite hoc principium, si autem aliquis nihil concedit, non debet disputari cum eo. Conclusiones tertiæ partis non assigno hîc, quia fere omnes reperiuntur in undecimo hujus, et tunc ibi poterunt assignari.

ars 3. hujus.

Conclusiones Libri V.

14. In quinto libro, distinguit Philosophus multiplicitates nominum significantium res hujus scientiæ, hoc enim pertinet ad ipsum, sicut patet ex his quæ dicta sunt in octava conclusione quarti; et quia in hoc libro procedit non concludendo, sed potius distinguendo, ideo conclusiones ejus assignare non possumus.

Conclusiones Libri VI.

In sexto libro comparat Philosophus hanc scientiam ad alias scientias, removens a consideratione hac quosdam modos entis, de quibus principaliter non intendit, scilicet ens per accidens, et ens ut verum; et secundum hoc, liber iste continet duas partes principales. In quarum prima comparatur hæc scientia ad alias. In secunda ibi : *Sed quando ens dictum simpliciter*, text. c. 4. removentur prædicti modi entis a consideratione hujus scientiæ. Possunt autem hujus libri conclusiones reduci ad 18.

1 Conclusio est, quod *In hac scientia quæruntur principia entis inquantum ens* ibi : *Principia et causæ quæruntur*, t. c. 1. Medium a simili, quælibet enim scientia, ut Medicina et Mathematica quærit prima principia, et causas sui subjecti.

2 Deinde ibi : *Sed omnes istæ*, text. c. 1. Assignat differentiam inter hanc scientiam et alias, subjungens secundam conclusionem, quæ est, quod *Nulla scientia particularis inquirit quod quid est.* Medium est, quia unaquæque ponit quod quid est, vel aliquo modo accipit ipsum.

3 Conclusio ibi : *Similiter autem nec si est*, text. c. 1. est, quod *Nulla scientia inquirit, vel demonstrat si est, scilicet suum subjectum.* Medium est, quia ejusdem scientiæ vel rationis, est inquirere, vel demonstrare si est, et quid est.

4 Conclusio ibi : *Quoniam vero Physica est scientia*, t. c. 1. est. quod *Scientia naturalis est speculativa.* Medium est, quia omnis scientia, vel est activa, vel factiva, vel speculativa; sed scientia naturalis non est activa, nec factiva, ergo. Probatio minoris, quia principium motus rerum, de quibus est scientia activa vel factiva, est in ipso sciente, vel in agente, vel in faciente. Principium autem motus rerum, de quibus est scientia naturalis, est in ipsis rebus. Primo medium ibi ponitur, *quodcumque vero.* Secundo, accepto medio principali infertur conclusio ibi : *Quare si omnis.* Nota tamen, quod hîc actio vocatur operatio, quæ manet in agente, ut dilectio; factio vero illa, quæ transit in transmutationem materiæ exterioris, ut secare vel urere.

5 Conclusio ibi : *Oportet autem quod quid*, t. c. 2. est, quod *Scientia naturalis definit per materiam sensibilem.* Medium est quia res naturales non possunt esse, nec intelligi sine hujusmodi materia, et declaratur in littera exemplariter et inductive.

6. Conclusio ibi : *Ideoque, et de anima*, est, quod *Physici est determinare de anima, prout est in materia.* Medium patet ex declaratione quintæ hujus in textu.

15. 7 Conclusio ibi : *Sed est Mathematica*, text. c. 2. est, quod *Scientia de rebus separatis a materia est Theorica.* Medium est idem cum medio quartæ hujus, et ideo non repetitur, scilicet quia Mathematica scientia non est activa, vel factiva, etc.

8. Conclusio ibi : *Si vero aliquod est immobile,* t. c. 2. est, quod *Scientia de rebus separatis a materia et sempiternis est Theorica.* Medium est idem cum medio quartæ hujus, scilicet quia talis scientia non est activa, nec factiva.

9 Conclusio ibi : *Nam tum Physice*, est quod *Hæc scientia, quæ est de rebus separatis a materia et sempiternis, differt a Physica et Mathematica.* Medium est, quia subjecta earum differunt, et declaratur in littera.

10 Conclusi o ibi : *Quare tres erunt*, t. c. 2. est, quod *Tres sunt modi speculativæ.* Medium patet ex duabus conclusionibus immediate præcedentibus.

11 Conclusio ibi : *Non enim immanifestum*, text. com. 2. est, quod *Hæc scientia quæ est de rebus separatis a materia, et sempiternis est Theologica sive divina, sic denominata fuit in textu in conclusione proxime præcedenti.* Medium est duplex. Primum, quia res divina non potest esse alia quam illa, quæ est separabilis et sempiterna, hujusmodi naturam hæc scientia considerat, ut patet ex 8. et 9. conclusione hujus. Aliud medium est, quia scientia honorabilissima, (cujusmodi est ista, quæ est de rebus separatis et sempiternis) debet esse circa genus honorabilissimum, hujusmodi est genus divinarum rerum ibi : *Et honorabilissimam scientiam.*

12 Conclusio per modum dubitationis ponitur ibi : *Dubitabit enim* 16.
utique aliquis, text. c. 3. et est, quod *Hæc scientia est universalis et prior aliis.* Quod autem sit universalis probatur, quasi per locum a divisione ibi : *Non enim idem*, ubi ostenditur, quia aliæ non sunt universales ab ista. Quod vero sit prior, ostenditur ibi : *Si igitur*, per hoc quod

substantiæ illæ, de quibus determinat, sunt priores, licet de substantiis adhuc nihil determinaverit; ideo sub dubitatione loquitur Aristoteles hîc, quia nondum probavit
Pars 2. lib. eas esse. Deinde distinguens diversos modos entis ibi : *Sed quoniam ens*, text. com. 4. subjungit tandem ibi : *Quoniam itaque multipliciter*.

13 Conclusio, quod *Nulla scientia determinat de ente per accidens*. Probatio duplex, prima per inductionem ibi : *Signum autem*, et patet secunda ibi : *Et hoc rationabiliter*. Per rationem quæ est, quod omnis scientia est de ente; ens autem per accidens non est nisi in solo nomine, scilicet inquantum unum de alio prædicatur ut album musicum, in tantum enim aliquid est ens, inquantum est unum. Et hoc medium primo declarat per auctoritatem ibi : *Unde Plato*. Secundo per rationem, scilicet quia unius entis una est generatio; entis autem per accidens non est generatio, nec corruptio, scilicet una ibi : *Palam autem*.

14 Conclusio ibi : *Attamen dicendum est amplius*, text. com. 5. et est, quod *Ens, ut in pluribus, per suum esse, est causa entis per accidens*. Medium est ex definitione entis per accidens, scilicet quia ens per accidens est ens, ut in paucioribus, et hoc patet in littera, subjungens secundo dubitationes, quæ patent.

15 Conclusio ibi : *Quod autem scientia non est*, text. com. 6. est, quod *De ente per accidens non potest esse scientia*. Medium est, quia tale ens, non est semper, nec ut in pluribus.

17. 16. Conclusio ibi : *Quod autem sint principia*, text. com. 7. est, quod *Non omne, quod fit in istis inferioribus, habet causam per se, ut aliqui dicebant*. Medium est, quia tunc omnia evenirent de necessitate; si enim posita causa per se, necesse sit poni effectum (ut ipsi concedebant) et omnis effectus habet causam per se, cum omnia futura possunt reduci ad causas aliquas per se præsentes vel præteritas, scilicet reducendo futurum remotius ad aliquod propinquius, et illud in aliud quousque veniatur in præsens, et istæ cum sint positæ jam, sequeretur omnia futura de necessitate evenire. Primo ergo præmittitur probatio. Secundo infertur conclusio ibi : *Erit ergo ejus quid*. Tertio subjungitur dubitatio ibi : *Sed ad principium*, t. c. 8.

17 Conclusio ibi : *Quod autem ut verum*, text. c. 8. est, quod *Ens quod significat idem quod verum, et non ens quod significat idem quod falsum, sunt in compositione et divisione*. Medium ibi : *Non enim*, est quasi per locum a divisione, scilicet quia non est in rebus, nec in intellectu simplicium quidditatum; ergo in intellectu dividente et componente.

18 Conclusio ibi : *Quoniam autem complexio*, est, quod *Isti duo modi entis, scilicet ens per accidens, et ens ut verum, sunt ab hac scientia relinquendi*. Medium est, quia ens ut verum non est proprie ens vel reale, sed mentale, et ideo ad scientiam pertinet de Anima. Præterea ens per accidens non habet certam causam. Item utrumque horum entium fundatur super ens reale, quod est ens extra animam, et ideo de primo sufficit hîc determinare.

Conclusiones Libri VII.

18. Circa librum septimum et sequentes attendendum est, quod primo Philosophus agit de substantiis sensibilibus. Secundo repetit aliqua determinata, tam in hac doctrina quam in libris Physicorum, ut præparet se ad determinandum de insensibilibus substantiis, et hoc facit in 11. libro. Tertio de substantiis insensibilibus, sive separatis a materia determinat, scilicet in 12. libro et ultimo, et hoc dico principaliter. Item primo agit de substantiis sensibilibus, quoad principia suorum generum. Secundo scilicet in 9. quoad modos essendi, scilicet de actu et potentia. Tertio quoad divisionem sive unitatem sui esse, et hoc in 10. Item primo investigat essentiam, et principia essentialia substantiarum sensibilium, modo magis logicali, scilicet modo prædicandi, definiendi et inquirendi quæ scilicet sint differentia, et quæ non. Secundo modo magis reali, scilicet in 8. ubi de materia et forma, et de earum unione determinat; in 7. libro videntur esse 9. partes principales. In prima ostenditur de primo ente, de quo ente sit principaliter et totaliter agendum, scilicet de Substantia. In secunda de qua substantia sit primum agendum ibi : *Dicitur autem substantia*, t. c. 7. In tertia ex quibus sit ipsum *quod quid est*, et quorum ibi : *Et primo dicemus*, text. c. 11. In quarta utrum ipsum *quod quid est* sit idem cum eo cujus est ibi : *Utrum autem idem,* text. com. 20. In quinta inquiruntur causæ generationis sensibilium substantiarum ibi : *Eorum vero quæ sunt*, text. c. 22. In sexta inquiruntur quæ partes totius ingrediantur in definitione totius ibi : *Quoniam vero definitio*, t. c. 33. In septima agitur de unitate essentiæ, quam definitio signat ibi : *Nunc autem dicamus*, text. com. 42. In octava probatur, quod universalia non sunt substantiæ, nec sunt separata ibi : *Quomodocumque vero de substantia,* text. com. 44. In nona ostenditur quomodo ipsum *quod quid est* habet rationem causæ et principii ibi : *Quid autem oportet dicere*, t. c. 59. et possunt hujus libri conclusiones reduci ad quadraginta sex.

1 Conclusio est eadem cum tertia quarti, scilicet quod *De substantia est principaliter agendum.* Probatio hujus duplex est. Prima ibi : *Toties autem ente dicto*, t. c. 2. scilicet quod substantia est primum ens et principale, et hujus declaratio est triplex. Prima per rationem ibi : *Nam quando dicimus,* text. c. 2. quia ipsa dicit simpliciter quid, alia vero non, sed quale vel quantum quid, unde dicuntur entia, quia entis. Secunda per signum, scilicet quia de illis, quæ significant sine substantia ut de accidentibus in abstracto, dubitatur ab aliquibus utrum sint entia; non autem de accidentibus concretis, quæ significant ut in substantia, ibi : *Unde et utique,* text. c. 3. Ex quo patet quod substantia est primum ens, et simpliciter ens, cum alia habeant esse ab ea, et concludit hoc ibi : *Quare primum ens*, t. c. 4. subjungens quot et quibus modis substantia sit prior accidente. Ter- 19

tia probatio est per auctoritatem ibi : *Et quod olim,* text. c. 5. scilicet, quia antiqui qui quæsierunt principia entis principaliter et totaliter, inquisierunt substantiarum principia, sive ponerent unum principium, sive multa. Et primo præmittuntur probationes hujus conclusionis primæ. Secundo ipsa infertur ibi : *Quapropter nobis maxime,* text. c. 5. Tertio ostendit Philosophus quæ sunt manifestæ substantiæ ibi : *Videtur autem substantia,* text. c. 5. Quarto ostendit, quæ sunt substantiæ secundum antiquorum opinionem ibi : *Videtur autem quibusdam,* t. c. 5. Quinto ostendit quod de iis est inquirendum ibi : *De his igitur, quod dicitur bene,* text. com. 6. Deinde ibi : *Dicitur autem substantia,* distinguens et subdistinguens nomen *substantiæ,* subjungit ibi : *Quare si species,* text. com. 7.

2 Conclusio quæ est, quod *Forma prior sit composito.* Medium est, quia est componens et principians, quod innuitur ibi : *Quod ex utrisque,* text. c. 7. Deinde ibi : *Nunc quidem igitur,* dicit quod adhuc non est manifesta natura substantiæ, et subjungit ibi : *Et adhuc materia,* text. com. 8. rationem per quam antiqui solam materiam probabant esse substantiam, et patet.

1.Physicor. Text. com. 41.

3 Conclusio ibi : *Dico autem materiam,* text. com. 8. est, quod *De essentia materiæ non est forma, nec privatio.* Medium est definitio materiæ quam primo ponit. Secundo infert conclusionem ibi : *Quare quod est ultimum,* text. com. 8.

20. Theor. 21. lege lib. 4.

4 Conclusio ibi : *Sed impossibile,* t. c. 8. est quod *Compositum, et etiam forma est magis vel verius substantia quam materia.* Medium est duplex, tum quia scilicet compositum est separabile, id est distinctum et per se stans; tum quia est hoc aliquid, quorum neutrum materiæ convenit.

dist. 12. q. 2. circa medium, et in Francisco 11. de Trin. verit. 2.

5 Conclusio ibi : *Attamen eam quæ nunc,* text. com. 9. est quod *De forma potius agendum quam de composito, vel materia.* Medium est triplex, tum scilicet, quia compositum est posterius; tum quia manifestius, et minorem habet dubitationem; tum quia ipsa materia erit magis manifesta in opinionibus antiquorum, omnes enim ponebant materiam esse, et etiam ipsam esse maxime substantiam, ut patet ante tertiam conclusionem hujus in littera.

6 Conclusio ibi : *Confitentur autem,* text. com. 9. est, quod *De substantiis sensibilibus et de earum quidditate est prius agendum, quam de insensibilibus.* Medium est, quia licet illæ sint simpliciter notiores, nobis tamen istæ notiores sunt.

Innata est nobis via a notioribus et c. 1. Physic. Pars 3. lib. Pro hac parte habes in Avic. 2. Metaph. c. 7. et d. 1. 4. q. 1. habes conditiones requisitas lib. 4. dist. 12. q. 1. et q. 4. e. de proprio. lege com. 14. hujus 7. Com. ubi supra.

7 Conclusio, scilicet in principio tertiæ partis ibi : *Et primo dicemus quædam,* text. c. 11. est quod *Ex solis prædicatis per se primo modo, debet constitui definitio.* Medium est, quia nec prædicata per accidens, nec ea quæ prædicantur per se secundo modo, dicunt rei essentiam, et hoc late declaratur in littera.

8 Conclusio est, quod *Definitio non est accidentis vel compositi ex subjecto et accidente, et hoc debet intelligi per se et primo.* Medium est, quia definitio dicit quid vel aliquid; ipsum autem accidens non

dicit quid, sed quale vel quantum; primo facit quæstionem circa hoc ibi : *Quoniam vero sunt,* text. com. 12. Secundo solvit ibi : *At vero neque,* text. com. 2. sed veritatem medii tangit ibi : *Quod quidem enim quod erat esse.*

9 Conclusio ibi : *Aut et definitio sicut et quod quid*, t. c. 14. est, quod *Etsi definitio sit substantiæ et accidentium, tamen per prius est substantiæ.* Medium est, quia sicut ens per prius dicitur de substantia, ita et ipsum *quod quid est*, et hoc ibi declaratur diffuse.

10 Conclusio est, quod *Accidentia non possunt definiri sine propriis subjectis.* Medium est, quia non possunt intelligi, nec esse sine illis. Hæc conclusio cum medio suo elicitur ex duabus dubitationibus, quas in fine hujus tertiæ partis movet et pertractat. Prima dubitatio præmittitur ibi : *Habet autem dubitationem*, text. com. 17. Secunda ibi : *Est autem et alia*, text. com. 18. Medium autem videtur exprimere in 1. dubitatione cum dicit : *Et non contingit*, text. com. 17.

Pars 4. lib. Lege d. 3. 2. q. 6. et 2. quodlib. quomodo quod quid est potest ad tria comparari.

11 Conclusio est, quæ scilicet est prima in 4. parte hujus septimi ibi : *In dictis itaque secundum accidens*, text. c. 20. est, quod *In his quæ dicuntur per accidens*, (*ut homo albus*) *ipsum* quod quid est, *non est idem cum eo cujus est.* Medium est, quia talia important duas essentias, scilicet subjecti et accidentis, una vero definitio unam solam essentiam dicit; et ideo si *quod quid est* in talibus referatur solum ad accidens, est idem; si vero ad utrumque ad accidens, scilicet et ad subjectum, non est idem. Medium non ponitur hîc in principio, nam solum arguendo procedit, sed ponitur ultimum medium hujus quartæ partis ibi : *Secundum accidens vero dictum*, text. c. 12.

12 Conclusio ibi : *In dictis vero secundum se,* text. c. 20. est, quod *In entibus per se,* quod quid est *est idem cum eo cujus est*, utpote ideæ; quia si sint aliud ab ipso, cum res dependeant a suo *quod quid est,* tunc erunt quidditates ipsarum idearum posteriores eis, et ita aliquæ substantiæ priores sunt ideis quod est contra Platonicos. Medium secundum, quod probatur simpliciter, et cum ex suppositione est, quia si *quod quid est* rei sit aliud ab ea, cum *quod quid est* sit quædam res, pari ratione, et *quod quid est* ipsius, *quod quid est* erit aliud ab ea, et sic in infinitum. Hoc autem medium ponitur circa finem hujus quartæ partis ibi : *Absurdum vero apparebit*, text. com. 21. ubi videtur ponere duas rationes, sed ambæ reducuntur ad illud medium. 21.

13 Conclusio ibi: *Etsi quidem absolute,* t. c. 20, est, quod *Ipsum* quod quid est *non est separatum ab eo cujus est.* Medium est, quia tunc sequeretur, quod res non essent scitæ, cum res sciatur per suum *quod quid est*, et per illud quod est in ea ; tum, quia res non existerent secundum se, nec suas quidditates haberent in se. Primum medium ibi : *Scientia enim.* Secundum ibi : *Amplius cui non inest.*

14 Conclusio ibi: *Etenim hoc sufficiens*, text. com. 20. est quod *Vana est et inutilis positio idearum.* Medium duplex est. Primum, quia ponebantur ad salvandum existentiam et scientiam rerum, ad hoc autem ma- Pars 5. lib.

gis et melius sufficit aliud, scilicet quod ipsum *quod quid est,* sit idem cum eo cujus est, et non separatum ab eo. Secundo, quia sequeretur individua substantiæ non esse substantias, quia unumquodque est substantia per suam formam, quæ est in eo; hæc autem positio separat formas rerum ab ipsis, et hoc scilicet medium ponitur ibi : *Simulque palam, quia si sint,* text. com. 21. deinde in 5. parte præmittens duas divisiones, unam a parte modorum quibus aliquid fit ibi : *Eorum autem quæ fiunt,* text. com. 22. aliam ex parte illorum, quæ ad factionem requiruntur ibi : *Omnia vero quæ fiunt,* text. c. 22. ponitur.

22. 15 Conclusio est, quod *Omnia quæ fiunt, sive ab arte, sive a natura, habent materiam.* Medium, quia omnia talia possunt esse, et non esse.

hoc 2. Phys. m. 14. circiter. 16 Conclusio ibi : *Universaliter vero,* text. c. 22. est, quod *Forma est natura.* Medium, quia quando aliquid est factum, scilicet quando habet formam, et cujus habet naturam, illius rei habet formam.

17 Conclusio ibi : *Et a quo quæ secundum speciem,* text. comment. 22. est quod *Ea quæ fiunt, a suis similibus fiunt.* Hanc autem declarat primo inductive sive exemplariter in naturalibus, ibi : *Homo namque.* Secundo ibi : *Generationes vero,* declarat eam in artificialibus, distinguens primo generationes, quæ non sunt naturales, et ostendens ibi : *Ab arte vero fiunt,* text. c. 23. quæ sunt actiones artificiales ibi : *Fit itaque sanitas,* ostendit quomodo ab arte procedat, scilicet per similitudinem rei, quæ existit in mente artificis unde concludit ibi : *Quare modo quodam accidit,* quod sanitas per actiones artis, interiorem et exteriorem inducitur ibi : *Generationem vero, et motuum,* text. com. 23. Ex quibus omnino elicitur, quod omne quod fit ab arte, fit ab altero informato, similitudine illius rei quæ fit, et hoc est medium hujus 17. conclusionis quantum ad artificialia.

18 Conclusio ibi : *Faciens itaque, et unde inchoat,* text. com. 23. est, quod *Species existens in mente artificis, est principium operandi sive agendi.* Medium hujus patet ex medio 17. hujus immediate præmissæ, unde incipit ab eodem, a quo et agens ab arte. Declaratio hujus est in exemplo, sicut enim si aliquis præter intentionem agens, fricando se calorem excitat, qui est principium sanitatis, et ita ab excitatione caloris incipiat; ita etiam si ab arte operetur, et per intentionem sciret hoc expedire, ab eadem excitatione caloris inciperet. Hoc exemplo concludit ibi : *Calor itaque in corpore*, quia talis calor, vel est pars sanitatis, quando scilicet sanitatem immediate introducit; vel sequitur ad eum aliqua pars sanitatis, scilicet quando non immediate ad calorem, sed ad aliquam aliam dispositionem quæ sequitur, prius ipsum calorem mediate, vel immediate sanitas sequitur. Unde talem dispositionem, quam immediate sequitur forma, vocat partem ipsius.

19 Conclusio ibi : *Quare sicut dicitur impossibile,* text. com. 24. est quod *Cujuslibet rei est aliqua pars præexistens.* Medium est, quia præexistit

materia, et etiam forma saltem secundum materiam.

20 Conclusio ibi: *Ex quo vero, ut materia*, text. com. 24. est quod *Illud ex quo aliquid fit, non prædicatur de eo, nisi forte denominative.* Medium ibi: *Causa vero est*, text. com. 5. quia illud ex quo aliquid fieri dicitur ut compositum, velut cum dico quod domus fit ex lateribus et lignis, in ipsis lateribus intelligitur privatio opposita formæ domus.

21 Conclusio est, quod *Forma non generatur.* Medium est, quia non habet materiam et formam quod autem generatur habet materiam et formam, quod patet ex secunda divisione posita in principio hujus quintæ partis: Si enim forma haberet materiam et formam, tunc quæreretur idem de illius forma, et sic in infinitum. Primo Aristoteles repetens illam divisionem secundam proponit hanc conclusionem ibi: *Quomodocumque vero ab aliquo fit quod fit*, text. com. 26. Secundo probat eam ibi: *Nam si facit ex aliquo*, text. com. 26. Tertio infert probatam ibi: *Palam ergo quod*, text. com. 27.

Pro his duabus Conclus. Vide 2. Herv. lib. d. 5. q. 1. et com. 8. hujus. De ideis Platonis lege Avicen. lib. 7. suæ met. c. 2. et 3. et Theor. d. 35. 1. sententiarum.

22 Conclusio ibi: *Æream vero sphæram esse facit*, text. com. 27. est quod *Solum compositum generatur.* Medium est, quia solum ipsum constat ex materia et forma, unde habet hoc in hoc, id est formam in materia.

23 Conclusio ibi: *Utrum igitur est quædam sphæra*, text. com. 28. est quod *Idea non est causa generationis per modum generantis.* Medium est, quia generans est hoc aliquid, et generatum similiter. Idea vero cum sit a materia separata secundum Platonicos, non potest esse hoc aliquid.

24 Conclusio ibi: *In quibusdam vero palam*, text. com. 28. est quod *Idea non est causa generationis per modum generantis exemplificantis, et causantis similitudinem in generato.* Medium est, quia ipsum generans sufficit ad hujusmodi similitudinem producendam, et propter hoc videtur fuisse præmissa. 14.

25 Conclusio ibi: *Et diversa quidem propter materiam*, text. com. 28. est quod *Generatum sive id quod factum est, est diversum a generante.* Medium est, quia habet aliam materiam.

26 Conclusio est, quod *Eorum quæ fiunt ab arte quædam fieri etiam possunt a natura ut sanitas, et quædam non ut domus.* Medium est, quia quædam habent principium activum, sive motivum in subjecto in quo fiunt, quædam vero non. Primo proponit hanc conclusionem et aliam per modum quæstionis ibi: *Dubitabit*, text. comm. 29. Secundo subjungit solutionem, ex qua habetur medium istud ibi: *Causa vero est, quia hoc.*

27 Conclusio ibi: *Palam vero ex dictis*, text. com. 30. est quod *Licet omnia fiant aliquo modo a sibi similibus, non tamen est æqualis similitudo semper in omnibus inter generans et generatum.* Declaratio hujus est per assignationem diversorum modorum, quibus aliqua fiunt ab aliis, sive ab arte, sive a natura, sive in generantibus univoce, sive æquivoce, ex quibus manifeste patet veritas hujus 27. conclusionis.

28 Conclusio ibi: *Quæcumque autem a casu*, text. com. 31. est quod *Eorum quæ fiunt per naturam, quædam etiam fieri possunt a casu, scilicet sine gene-*

rante, ut ea quæ fiunt per putrefactionem, quædam vero non ut animalia magis completa, ut equi et his similia. Medium est, quia quorumdam materia potest sine spermate moveri ad formam, quædam vero non.

29 Conclusio ibi : *Non solum autem*, est quod *Forma accidentalis non generatur.* Medium est idem cum medio vigesimæprimæ hujus septimi.

Pars 6. lib. 30 Conclusio ibi : *Sed proprium substantiæ ex his*, t. c. 32. est quod *Ad generationem substantiarum oportet substantiam præexistere, ad generationem accidentium non oportet accidens præexistere accidenti.* Medium est, quia accidentis substantia potest esse primum principium, hoc medium non exprimitur, quia satis patet. Deinde in sexta parte proponens dubitationes, an oporteat poni partes in definitione locorum, et utrum sint priores ipsis totis, vel e converso ; et arguens circa hoc, subjungit tandem ibi : *Aut multipliciter dicitur pars,* t. c. 33.

25. 31 Conclusio est, quod *Aliquæ partes ponuntur in definitione, aliquæ vero non.* Medium est, quia aliquæ sunt partes sine quibus definitum non potest esse, nec intelligi, et dicuntur partes essentiales, vel species ; aliquæ vero sunt sine quibus definitum potest intelligi, ut materia sensibilis facta, hæc caro et hæc ossa, et tales dicuntur partes materiales, vel partes individuæ. Hoc medium satis plane potest haberi, ex his quæ in littera de diversitate partium diffuse declarat.

32 Conclusio ibi : *Dictum est quidem igitur,* text. c. 34. est quod *Partes quæ ponuntur in definitione sunt priores suo toto.* Medium est, quia tales partes sunt essentiales, et hoc medium non exprimitur, quia patet, sed ipsam conclusionem hîc in littera per exempla declarat.

33 Conclusio ibi : *Sed rationis partes*, text. com. 35. est quod *Partes speciei sunt partes definitionis, non autem partes materiæ.* Medium est, quia tales per definitionem non cognoscuntur, sed solum per imaginationem. Causa vero quare singularia non sunt cognoscibilia cognitione definitiva, sive intellectuali, est quia sunt magis materialia. Deinde ostendens qualiter sit respondendum ad continuam secundum positiones diversas ibi : *Interrogationi vero,* text. c. 36. et tandem proponens dubitationem, quæ scilicet sint partes speciei ibi : *Dubitatur autem*, text. c. 37. et solvens eam ibi : *Quæcumque quidem igitur*, text. c. 37. ponit secundum, scilicet quod quidam volebant quod nec materia sensibilis sit pars speciei in materialibus, nec materia intellectualis sive imaginabilis, cujusmodi est quantitas in Mathematicis, sed solos modos ponebant species rerum. Subjungit tandem ibi : *Accidit itaque unam multorum*, t. c. 38.

34 Conclusio, in qua probat quod *Numeri non sunt species rerum.* Medium hujus principale est, quia quæcumque participant unum numero, ut tres homines et tres equi, participant etiam unam speciem, quod est falsum. Aliud medium tangit in littera, de qua non multum curo.

35 Conclusio ibi : *Quare omnia reducere,* text. c. 39. est quod *Materia tam in naturalibus quam in Mathematicis, est de essentia speciei, non quidem* 26. Avicen. 3. met. suæ c. 5 Scot. lib. 1. d. 1. part. 1. et lib.3.d.12.

materia individualis, sed communiter sumpta. Medium est, quia sine tali, ipsa species nec esse, nec intelligi potest, et hoc patet ex eo quod dicit ibi : *Adducit enim a veritate,* et ex illis quæ ibi sequuntur.

36 Conclusio ibi : *Verum autem est præter materiam,* est quod *De substantiis separatis est inquirendum in hac scientia.* Medium est, quia de substantiis materialibus et sensibilibus, quæ principalius pertinent ad naturalem, hîc agimus propter illas. Deinde circa finem hujus sextæ partis epilogat ea quæ sunt in præcedentibus dicta.

Pars 7.lib. 37 Conclusio est : quod *Essentia quam definitio signat, est una.* Medium est, quia differentia finalis sive ultima, quæ illam essentiam perficit et distinguit, est una. Hæc conclusio primo declaratur in septima parte hujus septimi, ubi primo proponit quæstionem ibi : *Nunc*
Pars 8.lib. *autem dicamus,* text. com. 42. Secundo arguit circa eam ibi : *In hoc namque.* Tertio solvit ibi : *Oportet autem primum intendere,* text. com. 43. Ex qua solutione elicitur hæc 37. conclusio cum suo medio. Deinde in principio partis 8. hujus 7. continuans se, ac præmittens divisionem substantiæ, proponit tandem ibi : *Videtur enim impossibile,* text. c. 44.

38 Conclusio est, quod *Nullum universale est substantia,* et debet hoc intelligi de universali, ut est universale, scilicet prout accipitur ab intellectu, ut unum in multis, sic enim non est aliquid in se extra intellectum ; illud autem quod subest intentioni universalitatis ut homo, vel animal, vel substantia, est *quod quid erat esse,* nam superiora dicunt quidditatem suorum inferiorum. Hanc autem 38. per sex media videtur probare. Primum est, quod quælibet substantia, est propria ejus cujus est substantia, universale vero non est quid proprium, sed commune; unde aut esset substantia omnium inferiorum, aut alicujus; omnium non, propter illud quod prædictum est, sed nec alicujus unius, quia tunc omnia alia essent illud unum. Hoc medium primo ponitur ibi : *Primum enim substantia,* text. comm. 45. Secundum ibi : *Amplius substantia dicitur,* text. com. 46. Tertium ibi : *Amplius autem impossibile,* text. com. 47. Quartum ibi : *Amplius autem est,* text. com. 49. et omissis quatuor mediis causa brevitatis. Sextum est, quod species constituitur ex genere et ex differentia ; ex duobus autem actu non existentibus, fit aliquod unum, et ita patet quod genus et differentia, et per consequens alia universalia, non sunt substantiæ per se actu existentes. Et subjungit ibi : *Habet autem quod accidit,* text. com. 50. dubitationem quamdam quæ solvetur inferius conclusione 41. hujus septimi.

Ex sex mediis solum primum, et 6. deducit, quatuor intermedia omittit, quære in expositione.

39 Conclusio ibi : *Manifestum autem ex his,* text. com. 51. est quod *Universalia non sunt separata.* Medium principale hujus est, quia si universale ut animal, sit aliquid per se et separatum existens, aut erit unum numero, aut multa ; si unum numero, ut videtur, ergo unum numero erit in multis divisim existentibus; si autem sint multa, sequitur quod ipsum animal, quod est unum in se, secundum positionem Platonicorum, sit multa quasi 27.

infinita secundum multitudinem suppositorum. Hujus medii primam partem præmittit ibi : *Sed si alterum in unoquoque*, text. com. 52. quædam autem media interponit ibi, et quædam subjungit, de quibus non est multum curandum.

Eadem n 10. 9. 40 Conclusio ibi : *Quorumcumque vero substantia*, text. com. 53. et est quod *Si universalia, vel ideæ sunt separatæ, non possunt definiri*. Quod est contra Platonicos, hæc enim erat una causa, propter quam ponebant ideas, ut definirentur ; sensibilia enim et corruptibilia definiri non possunt. Medium hujus est, quia si ideæ sic sunt, ut ipsi posuerunt, erunt quædam singularia, cum per se separatæ existant, singularia vero definiri non possunt. Hujus etiam medii minorem, scilicet quæ fuit 35. hujus, tribus rationibus his probat. Prima, quia singularia sint corruptibilia. Definitio vero sicut et demonstratio non est de corruptibilibus, sed de necessariis et perpetuis datur. Secunda ibi : *Nomen autem non faciet*, text. com. 54. est, quod definitio cum singulari converti non potest, eo quod definitio constat ex omnibus communibus, non uno, sed pluribus ; communia vero cum singularibus non convertuntur, et removet quamdam objectionem, quæ posset circa hoc fieri ibi : *Si quis autem dicat*. Tertia ibi : *Quemadmodum igitur*, text. c. 55. est, quod si aliqua singularia possunt definiri magis videtur hoc de singularibus sempiternis et perpetuis, quæ sunt unica in una specie, ut Sol et Luna, quam de aliis ; tum quia ista non sunt corruptibilia, ut prima ratio procedebat ; tum etiam, quia *quod quid est* inest speciei, inest etiam ipsi individuo, cum non sit nisi unicum, et ita videtur quod definitio posset esse convertibilis cum tali ; sed ista non possunt, quia aut adderetur aliquod accidentale ad faciendum definitionem convertibilem, et tunc non esset vera definitio, aut sola substantialia ponerentur ibi, et tunc definitio non esset convertibilis, quia etsi non insit alii individuo ejusdem speciei, quia non est, posset tamen bene inesse, ut si esset alius Sol, hoc autem est contra naturam definitionis. Et addit ibi : *Quoniam propter quid*, signum quod idea non sit definibilis, quia scilicet nullus, etiam ponentium eas, aliquando definivit.

41 Conclusio ibi : *Manifestum est* 28.
autem, text. com. 56. est quod *Inter substantias manifestissimas, cujusmodi sunt sensibiles, plures sunt in potentia quam in actu*. Medium est, quia plures sunt partes quam tota, partes autem cum non sint separatæ, non possunt actu esse.

42 Conclusio ibi : *Quoniam vero unum dicitur*, text. com. 57. est quod *Unum et ens non sunt substantiæ per se existentes*. Medium est duplex. Primum, quia sicut patet ex 38. hujus : Nullum universale est substantia ibi : *Sed nec ista*. Secundum est, quia quod est unum, ut una substantia per se existens, non est in multis ibi : *Amplius quod unum*.
Deinde ibi : *Sed species dicentes*, text. Pars 8. lib.
com. 58. ostendit quoad quid recte dixerunt Platonici, et quoad quid non, et ostendit motivum eorum esse irrationabile. Deinde in nona et ultima parte hujus septimi,

primo continuans se ibi : *Quod autem oportet dicere,* text. com. 59. proponit tandem ibi : *Quoniam ergo substantia.*

43 Conclusio est, quod *Essentia, sive substantia rei habet rationem principii et causæ.* Medium est quia de ipsa quidditate non quæritur per quæstionem *propter quid,* ut propter quid homo est homo, quia hujusmodi quæstio non quærit idem de se ipso, sed aliud de alio. Hoc autem medium late pertractat in littera.

44 Conclusio ibi : *Palam igitur,* t. c. 60. est quod *De illis quæ sunt penitus simplicia,* cujusmodi est forte solummodo prima causa *non quæritur per quæstionem* propter quid, *sed alio modo cognoscitur,* sicut habetur in fine 9. libri. Medium patet ex declaratione 43. scilicet quia quæstio *propter quid* semper quærit aliquid de alio, in penitus autem simplicibus non est aliud et aliud.

Avicen 5. met. suæ c. 3. et cap. 5. lib. 3. Scot. lib. 3. d 2. q. 2. et lib. 4. d. 43. q. 1. opposit. comment. comm. 17. 1. Phys. 43. 4. Physicor. com. 8. 3. cœli.

45 Conclusio ibi : *Quoniam compositum vero ex aliquo fit,* est quod *Quando ex aliquibus fit unum simpliciter, compositum est aliud a componentibus.* Medium est, quia dissoluto, aut corrupto composito, adhuc remanent componentia.

46 Conclusio est quod *Illud quo compositum est aliud a componentibus est forma.* Medium est, quia cum sit principium intrinsecum, et non sit elementum sive principium materiale; ergo est principium formale. Circa hanc conclusionem arguit, primo ibi : *Si igitur necesse.* Secundo solvit ibi : *Videbitur,* ex qua solutione habetur conclusio. Medium autem habetur tam ex solutione quam etiam ex argumentatione.

Conclusiones Libri VIII.

29. In Octavo libro, cujus intentio facta est circa principium 7. quatuor partes principales assignari possunt. In prima parte probatur quod materia et forma sunt principia substantiarum sensibilium. In secunda ibi : *Oportet autem non ignorare,* t. c. 7. agit de forma singillatim. In tertia ibi : *De materiali autem substantia,* text. c. 11. agitur de materia. In quarta de unione ipsarum ibi : *De dubitatione vero dicta,* t. c. 15. Possunt autem conclusiones totius 8. ad 25. reduci, præmissa enim continuatione ad dicenda proponit.

1 Conclusio ibi : *Sensibiles autem substantiæ,* text. com 3. est quod *Omnis substantia sensibilis habet materiam.* Medium, quia cum talis substantia non sit materia eo quod sit in actu, nec forma eo quod sit per se stans non solum in ratione, sed in re, oportet quod sit tertium, hoc est compositum ex materia.

2 Conclusio ibi : *Quod vero substantia est materia,* est quod *materia est substantia, et principium generabilium et corruptibilium.* Medium, quia subjicitur generationi et corruptioni, in omni vero mutatione oportet aliquod esse subjectum utrique termino ipsius, et in generatione et corruptione, hoc autem non est nisi materia in inferioribus et superioribus ; in inferioribus enim est subjectum generationis, et per consequens omnium aliarum mutationum. In superioribus autem est subjectum motus localis, aut etiam

alterationis largo modo sumptæ, ut puta illuminationis, aut etiam obscurationis non tamen generationis, non enim convertuntur omnia.

3 Conclusio, quod *Forma est principium essendi*. Medium est, quia secundum varietatem formarum variatur substantia rerum. Primo se continuat ibi : *Quorum quidem*, t. c. 5. Deinde medium hujus conclusionis prolixe declarat ibi : *Substantia quidem igitur*, text. c. 5. Tertio inquirit differentias rerum quas ponebat Democritus, quia tres tantum ponebat, videlicet figuram, positionem et ordinem ibi : *Democritus quidem igitur*, t. c. 5.

4 Conclusio ibi : *Et ut in substantiis*, text. c. 6. est, quod definitiones debent dari per materiam et formam, sive per id quod est materiale et formale, hanc declarat exempliter; sed medium hujus patet ex 2. et 3. conclusione hujus, quia utrumque est principium.

30. 5 Conclusio ibi : *Palam itaque ex his*, text. c. 6. est quod *Diversarum materiarum diversæ sunt formæ*. Hanc manifestat inductive ibi : *Aliorum enim composito*.

6 Conclusio ibi : *Propter quod definientium*, text. c. 6. est quod *Illi soli perfecte definiunt*, *qui per materiam et formam definiunt*. Medium. quia qui per solam materiam definiunt non dicunt rem nisi in potentia. qui autem per solam formam non dicunt formam esse in materia.

Pars 2. lib. Pro hac parte 2. Reg. Theor. 21. 7 Conclusio ibi : *Oportet autem non ignorare*, t. c. 7. est quod *Nomen speciei in habentibus materiam, non significat solam formam, sed compositum*. Medium hujus est, quia nomen significat essentiam, et in habentibus materiam ipsa materia est pars essentiæ, ut patet ex 35. 7. hujus. Hanc conclusionem videtur intendere, licet eam penitus sic non proponat. nec medium ejus sic exprimat.

8 Conclusio ibi : *Non videtur itaque quærentibus*, text. c. 8. est quod *Forma est aliquid aliud præter partes materiales*. Medium est, quia non est elementum, nec ex elementis ut patet 46. 7. hujus et hîc repetitur.

9 Conclusio ibi : *Necessarium itaque*, t. c. 8. est quod *Forma non fit, nec generatur*, ut patet ex 21. 7. et hîc etiam repetitur.

10 Conclusio quam videtur intendere ibi : *Si autem sunt corruptibilium substantiæ*, text. com. 8. est, quod *Si formæ sunt separatæ a materia, ut Platonici posuerunt, non erunt definibiles*. Et hæc est eadem cum 40. 7. Medium quod hîc ponitur, est, quia simplicium non est definitio, sed compositorum. Et nota quod si bene inspiciatur intentio, Philosophus videtur hic velle, quod non contingeret definire *quod quid est*, eo quod definitio est composita, res vero secundum eos definita, erat simplex, habere locum vel tempus, quod est contra Platonicos, scilicet quia ipsi ponebant rem definibilem, scilicet ideam esse simplicem, quia separabant illam a materia. Solvit vero Philosophus argumentum interimendo hoc, quod ipsi supponebant, quod scilicet res definita esset simplex, dicit enim quod est composita.

11 Conclusio quam intendit ibi : 31.
Palam autem quia etsi sunt, text. c. 10. est. quod *definitiones seu essentiæ re-*

rum signatæ per eas, sunt sicut numeri. Medium, quia habent proprietates similes proprietatibus numeri. Hanc autem declarat, assignans quatuor convenientias circa ideas et numeros. Prima ibi : *Palam autem est*, quia sicut numerus dividitur in indivisibilia, scilicet in unitates, ita definitio dividitur in partes indivisibiles, quia non est procedere in infinitum in formis. Secunda ibi : *Et quemadmodum nec a numero*, text. com. 10. est quod sicuti unitas addita numero, mutat speciem ipsius, sic et differentia se habet in definitione. Tertia ibi : *Et numerum oportet esse*, text. com. 10. est, quod sicut numerus est unus ab ultima unitate, ita et rei definitio est una ab ultima differentia. Quarta ibi : *Et quemadmodum nec numerus habet magis*, est quod sicut numerus non recipit magis et minus, ita nec forma secundum se, nisi in materia.

Pars 3. lib. Pro parte ista 3. lege Theor. 10.

12 Conclusio ibi : *De materiali autem substantia*, text. com. 11. est quod *Etsi sit eadem materia prima omnium, sunt tamen diversæ materiæ propriæ diversorum.* Hanc declarat inductive ibi, *ut phlegmatis.*

13 Conclusio ibi : *Fiunt autem plures materiæ ejusdem*, text. com. 11. est, quod *Ejusdem rei possunt esse plures materiæ.* Medium est, quia potest ex uno fieri aliquod mediate, et ex altero immediate, ut phlegma ex crasso, et crassum et dulce ex dulci; et ostendit quod duobus modis fit aliquod ex aliquo, quod satis est in littera manifestum.

14 Conclusio quam intendit ibi : *Contingit autem una*, text. com. 11. est quod *Ad identitatem rerum productarum, requiritur identitas agentis et materiæ, saltem ipsius agentis.* Medium, quia si agentia essent inter se diversa, et similiter materiæ essent inter se diversæ. et etiam res productæ essent inter se diversæ.

15 Conclusio ibi : *Quando itaque aliquis quæsierit*, t. c. 12. est quod *Cum quæritur causa omnium generabilium et corruptibilium, oportet omnes causas assignare et proximas.* Medium, quia ad habendam rei notitiam perfectam oportet omnes causas ejus propinquas cognoscere. In hujusmodi autem substantiis omnes causæ inveniuntur, ut ibi declarat.

16 Conclusio ibi : *In naturalibus quidem*, t. c. 12. est quod *In substantiis ingenerabilibus et perpetuis, cujusmodi sunt corpora supercœlestia, non oportet materiam æqualiter quærere vel assignare, sicut in generabilibus.* Medium est, quia non est ibi talis materia, qualis in his inferioribus. 32.

17 Conclusio ibi : *Nec quæcumque itaque*, t. c. 12. est quod *In accidentibus non oportet materiam ex qua quærere vel assignare.* Medium, quia non habeat ipsam. Hoc autem medium primo inductive declarat, ostendens qualiter, et per quas causas accidentia debent definiri. Secunda ibi : *Quoniam vero quædam* t. c. 14. declarat idem syllogistice. Medium, quia quæ habent materiam ex qua generantur, vel fiunt per se, hæc autem non. Si autem videantur alicui respicienti 22. et 30. septimi, et earum probationes, quod hæc secunda probatio et aliæ conclusiones hujus 8. sint circulares, potest dici quod hæc littera *quoniam vero quædam*, t. c. 14.

non est ad probandum conclusiones præcedentes, scilicet 17. sed est præambula immediate sequentis.

18 Conclusio ibi : *Nec omnis materia*, est quod *Non omnia communicant in materia.* Medium est, quia non omnia ad invicem transmutantur.

19 Conclusio quam intendit ibi : *Habet autem dubitationem*, t. c. 14. est quod *Materia per prius se habet ad unum contrariorum quam ad alterum.* Medium est, quia unum eorum est forma, ut est perfectio, reliquum vero importat privationem et defectum.

20 Conclusio ibi : *Dubitatio autem quædam* t. c. 14. est quod *Non omne illud, ex quo aliquid fieri dicitur, ut ex vivo mortuum, et ex vino acetum est materia ejus scilicet, quod sit.* Medium est, quia ex talibus non dicitur aliquod fieri.

33 21 Conclusio ibi : *Et quæcumque*, t. c. 14. est quod *In talibus non fit reditus immediate, scilicet ut ex mortuo fiat vivum, et ex aceto vinum, nisi prius fiat resolutio in materiam primam*, ut ibi declarat. Exemplum autem hujus patet ex 19. hujus, scilicet quod materia se habet secundum ordinem quemdam ad ipsa contraria.

Pars 4. lib. Deinde in quarta parte hujus libri proponens dubitationem de unitate definitionis et numeri, et arguit circa hoc ostendens, quod non potest solvi secundum opinionem Platonicam, et quod secundum suam scientiam facile potest solvi. Probat tandem ibi : *Est enim hæc dubitatio*, t. c. 15.

22 Conclusio, scilicet quod *Agens est causa unitatis essentiæ in rebus naturalibus.* Medium est, quia per ipsum, materia unitur formæ, scilicet effective.

23 Conclusio ibi : *Est autem alia intellectualis*, t. c. 15. est quod *In Mathematicis essentia per definitionem est una.* Medium, quia materia est ibi imaginabilis, non sensibilis, unde seipsam unit formæ, ut superficies figuræ.

24 Conclusio ibi : *Quæcumque vero non habent materiam*, t. c. 16. est quod *In habentibus materiam sensibilem vel imaginabilem* (*cujusmodi sunt Intelligentiæ*) *est etiam causa unitatis, et vera unitas.* Medium, quia eo ipso quod habent entitatem, habent etiam unitatem, et tam cito, quia non est in eis materia præexistens et expectans unitatem a forma, sed statim quodlibet eorum est unum, eo ipso quod est sic ens, et unum quam cito est, tam cito est substantia, vel quantitas, vel aliquod aliud ens.

25 Conclusio est quod forma immediate unitur materiæ, ut anima corpori. Medium est, quia si per medium anima uniretur corpori, ita et quælibet alia forma suæ materiæ, ut albedo superficiei, et tunc quæreretur de illo medio, scilicet per quod illi uniretur, et sic aut esset ire in infinitum, aut esset stare, et qua ratione in uno et in alio, sive in ultimo et in primo. Primo ponit opinionem circa hoc aliquorum ponentium animam et alias formas uniri per medium ibi : *Propter hanc vero dubitationem*, t. c. 16. Secundo eam improbat ibi : *Et quidem eadem ratio in omnibus*, t. c. 16. Tertio ostendit ignorantiam erroris eorum ibi : *Causa vero*,

t. c. 16. ubi satis conclusio ista exprimitur.

Conclusiones Libri IX.

34. Liber nonus, in quo agitur de Ente, prout dividitur per actum et potentiam, tres videtur habere partes principales. In prima agit de potentia. In secunda de actu ibi : *Quoniam autem de potentia quæ est secundum motum*, t. c. 11. In tertia de comparatione unius ad alteram ibi : *Quoniam autem ipsum prius*, t. c. 12. et ponitur ibi triplex comparatio. Prima est secundum prius et posterius. Secunda secundum bonum et malum ibi : *Quod autem melior*, t. c. 19. Tertia est secundum intelligentiam et cognitionem veri et falsi ibi : *Inveniuntur autem et digrammata*. Præmissa igitur continuatione, et manifesta intentione sua in hoc libro ibi : *Quoniam vero ens*, t. c. 1. et posita distinctione potentiæ ibi : *Quod quidem igitur dicitur*, t. c. 2. probat tandem Philosophus ibi : *Palam igitur*, t. c. 2. primam conclusionem hujus libri, in quo videntur 32. conclusiones contineri.

1 Conclusio, quod *Nihil patitur a se ipso*. Medium, quia in alio est potentia activa, et in alio est potentia passiva. Primo comparat potentiam activam ad passivam secundum convenientiam et differentiam, ex quo elicitur istud medium. Secundo infert conclusionem intentam ibi : *Quapropter inquantum simul*, t. c. 2. et subjungit distinctionem impotentiæ et privationis, eo quod impotentia est quædam privatio ibi : *Et potentia*, t. c. 2. Deinde quamdam divisionem potentiarum ibi : *Quoniam autem hæ quidem*, t. c. 3. subjungit tandem ibi : *Quapropter omnes*.

2 Conclusio est, quod *Omnis ars, vel operativa est potentia*. Medium est, quia principium permutandi aliquod in alio inquantum aliud.

3 Conclusio ibi : *Et quæ quidem cum ratione*, est quod *Potentia rationalis est potentia factiva contrariorum, potentia vero irrationalis non*. Medium, quia agens secundum potentiam rationalem agit per speciem, sive per rationem rei, quæ est eadem contrariorum, ut etiam patet ex 17. conclusione 7. in textu, licet hujusmodi ratio non similiter se habet ad contraria illa; agens autem secundum potentiam irrationalem agit secundum formam naturalem, quæ non est eadem contrariorum, nec etiam formæ contrariæ sunt in eodem simul. Primo præmittit hanc tertiam conclusionem ibi : *Et quæ quidem*. Secundo declarat primam partem medii ibi : *Causa autem*, t. c. 3. Tertio secundam ibi : *Quomodocumque autem contraria*, t. c. 4. Quarto infert conclusionem ibi : *Propter quod secundum rationem*, t. c. 4. et postea comparat quantum ad convenientiam ibi : *Palam autem*, t. c. 4.

4 Conclusio est, quod *Potentia potest esse sine actu, scilicet in rebus mobilibus*. Cujus contrarium dicebant quidam, asserentes non esse potentiam in aliquo, nisi cum actu agit. Hanc quartam conclusionem probat quatuor mediis, quibus positionem illorum destruit. Primum, quia si daretur contrarium, cum ars sit quædam potentia, ut patet 35.

Lege Avic. 4. suæ met. c. 2. ante medium.

ex secunda hujus, sequeretur quod cum aliquis de novo ædificat, tunc semper de novo haberet artem, et cum cessat ædificare tunc eam amittit, et ita sine experimento et doctrina acquireretur ars, et sine oblivione, vel etiam forti passione, vel longitudine temporis amitteretur. Secundum est, quod quia cum calidum vel frigidum (et ita de aliis) sit illud quod potest immutare aliquod, ut sensum, sequeretur quod nunquam frigidum sit frigidum, nec calidum sit calidum, et ita de aliis, nisi quando sentitur; sicut et Pythagoras dicebat sensibilia non esse aliquid in se et absolute, nisi per comparationem ad perceptionem sensus, quod improbatur in 3. part. 4. lib. t. c. 15. et 19. Tertium est, quod quando aliquis non audit, vel videt, sequitur quod sit surdus vel cæcus, cum careat secundum hoc, potentia audiendi vel videndi. Quartum est, quod illud quod non est in actu sit impossibile, et ita sequitur quod omnis motus, et omnis generatio quæ non est in actu, nunquam possit esse. Primo præmittit propositiones illorum ibi : *Sunt autem quædam quæ dicuntur*, t. c. 5. Secundo ponit primum medium ibi : *Quibus accidentia*, t. c. 5. Secundum ibi : *Et inanimata utique similiter*, t. c. 5. Tertium ibi : *At vero*, t. cap. 5. Quartum ibi: *Amplius si impossibile*, t. c. 6. Tertio infert conclusionem intentam ibi : *Si ergo non contingit*, t. c. 6. Quarto ostendit quid sit possibile, illud scilicet quo posito nullum sequitur impossibile ibi : *Est autem possibile*, t. c. 7. et postea ostendit

[margin: ...e lib. 1. ...hys. t. ...56. et 16. incipiens ...a finem ...ra habet 7. 1. ...cotus.]

unde primo accipiatur nomen actus ibi : *Venit autem actus*, t. c. 7.

5 Conclusio ibi : *Si autem est quod dictum est*, t. c. 8. est, quod *Non omne quod non est in actu est in potentia*. Medium est, quia tunc impossibilia essent possibilia.

6 Conclusio ibi : *Similiter autem palam*, t. c. 9. est, quod *Si aliqua propositio conditionalis est vera, tunc si antecedens est verum, et consequens erit verum*. Medium, quia si consequens esset impossibile, ex possibili sequeretur impossibile, quod est contra definitionem possibilis præmissam, et convertit hanc sextam ibi : *Etsi a possibili*, t. c. 9. Deinde ponit aliam divisionem potentiarum, et assignat differentiam inter membra ibi : *Omnibus autem potentiis*, t. c. 10. et ostendens, quod multa sunt consideranda in ratione possibilis, et repetens illam divisionem potentiarum præmissam ibi, *Quoniam autem possibile*, t. c. 10. subjungit tandem ibi : *Tales quidem potentias*. 36.

7 Conclusio est, quod *Potentia irrationalis exit in actum, si passivum dispositione debita et approximatione sit propinquum suo activo*. Potentia enim irrationalis est determinata ad unum, et ideo exit in illud præsente passivo; potentia vero rationalis habet se ad contraria, et ideo si præsentia passivi ad hoc sufficeret, exiret simul in contrarios actus.

[margin: Scot. lib. 1. d. 2. q. 1. ad 1. et d. 1. Avicen. 4. ... c. 2 ... ...]

8 Conclusio ibi : *Necesse ergo alterum aliquid esse*, t. c. 10. est quod *Potentia rationalis reducitur ad actum, vel exit in actum per appetitum sensitivum vel rationalem, scilicet præsente passivo*. Medium, quia habens talem

potentiam agit in his quæ sibi possibilia sunt, sive quæ vult, quod in littera declarat, et excludit objectionem, quæ oriri possit ibi : *Nullo namque exteriorum.*

Lib. 2. q. 1. ad 4. primæ viæ. Pars 2. lib. 9 Conclusio ibi : *Propter quod, nec si simul* t. c. 10. est, quod *Agens secundum potentiam rationalem, etsi velit non tamen agit simul duo contraria.* Medium est, quia non habet potentiam ad hoc. Deinde continuans se ibi : *Quoniam autem de potentia*, t. c. 11. et ostendens quid sit esse actu ibi : *Est autem actus existere rem*, t. c. 11. et quod actus non potest definiri nisi per diversas comparationes duorum ad invicem, quorum alterum sit in potentia, et alterum in actu, ut ædificans et ædificabile habeat notificari ibi : *Palam autem*, t. c. 11. et ulterius ponens duas definitiones actuum ibi : *Dicuntur autem actu*, t. c. 11. Prima est, quod scilicet quidam est primus, ut visus; quidam secundus, ut videre. Secunda ibi : *Aliter autem et infinitum*, quod scilicet quædam possunt perfecte ad actum reduci, et quædam non.

37. 10 Conclusio ibi : *Quando autem potentia*, t. c. 12. est, quod *Materia propinqua et non remota, est proprie in potentia ad actum.* Medium, quia illa sola potest per unicam actionem agentis, unius scilicet proprii ad actum reduci, et ideo terra antequam transmutetur in æs, non dicitur in potentia ad formam statuæ æreæ, nec arbores antequam sint decisæ et dolatæ, dicuntur in potentia ad formam domus, quia non per solam ædificantis actionem possunt ad actum reduci, et ostendit ibi : *Videtur autem quod dicimus esse*, t. c. 12. quod materia prædicatur de materiato, non quæcumque, sed propinqua; non quocumque modo, sed denominative, sicut accidentia, non in abstracto, sed in concreto de substantiis prædicantur; et interponit ex incidenti differentiam inter materiam primam et universale ibi : *In hoc enim differt universale et subjectum* Avicen. 5 met. c. 1 et comm 1. met. com. 17.

11 Conclusio ibi : *Et recte itaque accidit*, t. c. 12. est, quod *Recte convenit prædicatio denominativa materiæ et accidentibus.* Medium, quia prædicatio hujusmodi signat prædicatum ipsum non esse in se determinatum vel absolutum, sed ab alio dependere, tale autem est materia respectu compositi, et accidens respectu substantiæ vel subjecti. Deinde ibi : *Quomodocumque autem ipsum prius*, t. c. 13. proponit quamdam generalem conclusionem quam per tres speciales distinguit ibi : *Omni itaque tali*, t. c. 13. Pars 3. l

12 Conclusio, quæ est prima istarum trium ibi : *Ratione quidem igitur*, t. c. 13. est, quod *Actus est prior potentia definitione.* Medium, quia potentia definitur per actum, et non e converso.

13 Conclusio, quæ est secunda illarum trium ibi : *Tempore vero prius*, t. c. 13. est, quod *Actus est prior secundum tempus quam potentia, sed non in eodem numero, sed specie.* Medium, quia nihil educitur de potentia ad actum, nisi de aliquo prius in actu existente, ut homo generatur ab homine. 12. hujus c. 10.

14 Conclusio ibi : *Quapropter et videtur*, t. c. 14. est, quod *Etiam in* Avicen. met. c. circa fin

eodem numero actus præcedit potentiam scilicet acquisitam. Medium, quia talis potentia generatur ex actibus, et movet objectionem ibi : *Unde sophisticus elenchus*, t. c. 14. et solvit eam ibidem.

38. Rationem ponit hic l. 5. 1. 2. d. C. 15 Conclusio, quæ est tertia illarum trium ibi : *At vero et substantia*, t. c. 15. est, quod *Actus est prior secundum substantiam sive perfectionem, quam potentia.* Medium triplex. Primum ibi : *Primum quidem*, t. c. 15. quia quæ sunt posteriora generatione sunt priora perfectione; sed in eodem secundum numerum, actus est posterior quam potentia, sicut patet ex 13. conclusione hujus in textu. Secundum ibi : *Et quia omne ad principium*, t. c. 15. quia prius est perfectior his quæ sunt ad finem, actus vero est finis potentiæ; et declarat hanc minorem, primo exemplificando in potentiis naturalibus sensitivis ibi : *Non enim, ut visum*, t. c. 15. Secundo in potentiis acquisitis ibi : *Similiter autem*, t. c. 15. Tertio autem in potentia passiva, scilicet materiæ ibi : *Amplius materia potentia est*, t. c. 16. Quarto ibi : *Nam si non sit*, t. c. 16. ducendo ad inconveniens, quod si complementum et finis non sint in actu, non est nobis manifesta differentia inter sapientem et fatuum, cum per actus non per habitus et potentias a nobis discernantur. Et ad pleniorem manifestationem hujus minoris subjungit distinctionem actuum a potentiis elicitorum, et assignat differentiam inter eas ibi : *Quoniam vero est horum*, et postea repetit suam conclusionem, scilicet 15. ostensam per tria media, et etiam 16. ibi : *Quare manifestum*, t. c. 17. Tertium medium hujus 15. ibi : *At vero, et magis*, t. c. 17. est, quod sempiterna et superiora sunt priora corruptibilibus; sed illa comparantur ad ista sicut actus ad potentiam, illa enim semper sunt in actu, si enim essent in potentia possent esse et non esse.

16 Conclusio ibi : *Nec eorum*, quæ est, quod *Necessaria non sunt in potentia*, et concludit eodem medio, tertio hujus 15. si enim possent non esse, et non essent, tunc nihil aliorum esset, quia contingentia, sine necessariis natura esse non possunt. Eodem etiam medio concluditur.

17 Conclusio ibi : *Neque utique motus*, t. c. 17. quæ est, quod *Motus sempiternus, sive quod tali motu movetur, non est in potentia ad ipsum motum, sed ad ubi*, et isto modo habet materiam, scilicet quæ est in potentia ad mutationem loci, et ex hoc 17. concluditur.

18 Conclusio ibi : *Propter quod*, t. c. 17. scilicet, quod *Corpora superiora semper agunt.* Medium, quia semper sunt in motu.

19 Conclusio ibi : *Non est autem timendum*, t. c. 17. est, quod *Hujusmodi corpora non laborant, nec læduntur in continuatione suarum revolutionum et motuum.* Medium, quia non competit eis motus contrarius, vel etiam quies, quantum est de natura illorum, nec sunt in potentia ad hoc. 39.

20 Conclusio ibi : *Imitantur autem incorruptibilia*, t. c. 18. est, quod *Inferiora assimilantur superioribus quoad aliquid.* Medium, quia inferiora semper agunt, saltem aliquas ac-

tiones sibi competentes, ut terra et ignis.

21 Conclusio ibi : *Potentiæ vero aliæ*, est, quod *Potentiæ superiorum differunt a potentiis inferiorum*. Medium, quia potentiæ inferiorum sunt ad opposita, vel in agendo, cujusmodi sunt potentiæ rationales, vel saltem in essendo, scilicet ut possint esse et non esse.

22 Conclusio ibi : *Si ergo aliquæ sunt naturæ* est, quod *Forma si ponatur separata (ut scientia) minus erit per se perfecta, quam si sit conjuncta*, *quod est contra Platonicos*. Medium est, quia sicut sciens magis dicit actum, sic scientia magis dicit potentiam, et ita de aliis. Actus autem perfectior est quam potentia, ut patet ex 15. hujus.

23 Conclusio ibi : *Quod autem et melior, et honorabilior*, t. c. 14. est, quod *In bonis actus est melior quam potentia*. Medium est, quia malo impermixtior, cum potentia se habet ad utrumque, ad bonum scilicet, et ad malum ibi : *Posse vero similiter utrumque*, t. c. 19.

24 Conclusio ibi : *Necesse autem* est quod *In malis actus est deterior quam potentia*. Medium est, quia est bono impermixtior.

25 Conclusio ibi : *Palam ergo, quia non*, est quod *Malum non est separatum a rebus*. Medium, quia malum supponit potentiam, ut patet ex 23. et 24. hujus; potentia vero non separatur ab eo cujus est potentia.

26 Conclusio ibi : *Non ergo nec in eis*, t. c. 19. est, quod *In perpetuis non est malum, scilicet naturæ, cujusmodi est corruptio et defectus substantiæ*. Medium, quia talia non sunt in potentia, ut patet ex tertio medio 15. conclusionis hujus. Malum autem præsupponit potentiam, ut patet ex præmissa conclusione.

27 Conclusio ibi : *Inveniuntur autem, et diagrammata*, t. c. 20. est, quod *Ens in actu est illud, quod per se ab intellectu invenitur sive intelligitur*. Hanc declarat primo exemplariter, postea per rationem ibi : *Causa vero*, t. c. 20. Medium est, quia objectum proportionatur potentiæ; virtus autem intellectiva quidam actus est, ideo oportet quod intelligibile sit aliquo modo in actu. 40.

28 Conclusio ibi : *Quoniam autem ens*, t. c. 21. est, quod *Verum et falsum sunt circa compositionem et divisionem intellectus*, ut patet ex 17. sexti hujus. Compositioni autem et divisioni intellectus correspondet aliqua compositio in re, ab eo enim quod res est, vel non est, oratio vera vel falsa dicitur, Aristot. in Præd. Compositio autem, et divisio in rebus aliquo modo important rem actu, et distinguit ibi : *Si igitur hoc quidem semper*, t. c. 21. varios modos compositionum, et secundum hoc ostendit veritatem, falsitatem propositionum diversimode se habere.

29 Conclusio ibi : *Circa incomposita vero*, t. c. 22. est, quod *In substantiis incompositis sive immaterialibus, nec est veritas, nec falsitas, sicut in compositis*. Medium duplex. Primum ibi : *Non enim est*, compositum scilicet, quia non est ibi compositio, sicut in istis, ut compositio formæ cum materia, vel etiam accidentium cum subjecto, ut cum dico lignum album. Secundum ibi : *Aut sicut nec verum*, est quia non similiter se habent adesse, quæ autem diversimode se habent ad esse et ad ve-

ritatem, ut patet ex 6. conclusione 2. hujus; et ostendit ibi : *Sed est verum quidem*, qualiter se habeat veritas illarum, non affirmando unum de alio, sed solum intelligendo mente simplicem quidditatem earum, et repræsentando voce; non attingere vero hujusmodi quidditatem est eam ignorare, non tamen ignorare, est falsitas vel deceptio; non enim est deceptio, nisi circa illa complexa, circa quæ consistit veritas et falsitas. Talis autem complexio non est in definitione, et ideo circa quidditatem rerum substantiarum simplicium, vel etiam compositarum, non est deceptio nisi per accidens, scilicet inquantum fit complexio ipsius definitionis cum aliqua re composita non recte; et cum substantiæ incompositæ hîc vocentur substantiæ immateriales, si diligenter inspicias ea quæ in littera dicuntur, videbis quod Angeli et animæ non penitus possunt dici immateriales, quasi carentes omni materia. In talibus enim scilicet penitus immaterialibus, non est veritas secundum Philosophum hîc, sed secundum compositionem et divisionem, nec est ibi affirmatio unius de alio. Constat quod cum intellectus noster Angelum vel animam cognoverit, vere potest componere, et ita affirmare unum de alio, cum in eis sint multi et diversi habitus et actus, quæ omnia sunt accidentia; unde quod hîc dicitur, videtur quod non possit salvari, nisi de prima causa tantum.

41. 30 Conclusio ibi : *Et omnes sunt actu*, t. c. 22. est quod *Tales substantiæ, scilicet simplices sive compositæ, sive incompositæ semper sunt in actu*. Medium, quia alias essent generabiles et corruptibiles, et haberent materiam quæ est subjectum generationis et corruptionis, et recolligit ibi : *Esse vero ut verum*, ea quæ prædixit de veritate tam circa substantias compositas, quam circa simplices. Ubi notandum, quod vult Philosophus quod licet habeamus ignorantiam substantiarum spiritualium, non tamen impotentiam ad cognoscendum illas; dicit enim Philosophus, quod hujusmodi ignorantia non est talis, qualis est cæcitas.

31 Conclusio ibi : *Palam etiam*, t. c. 22. est quod *In immaterialibus sive invariabilibus, si cognoscantur talia esse non potest esse deceptio secundum quando, scilicet si præsentetur modo sic se habere, et alio tempore aliter*. Medium est, quando non possunt in diversis temporibus aliter et aliter se habere, potest tamen ibi esse deceptio secundum supposita, si sint universalia, et exemplificat in littera.

32 Conclusio ibi : *Numero vero circa unum*, est quod *In immaterialibus et in invariabilibus, quæ sunt singularia, non potest esse deceptio, non solum secundum quando, nec etiam secundum supposita*. Medium, quia non habent supposita diversa.

Conclusiones Libri X.

In decimo libro agitur de *uno*, quod convertitur cum ente, et de *multo* quod ei opponitur, et de his quæ sequuntur ad ea, et ejus possunt assignari undecim partes. In prima agit de distinctione unius d. 24 q. 1.

et quos notavi in expositione. In secunda ibi : *Maxime vero in eo quod est*, t. c. 2. agit de mensura, quæ primo reperitur in ipso uno. In tertia ibi : *Secundum substantiam vero*, t. c. 6. ostendit qualiter unum sit in substantia. In quarta ibi : *Opponuntur autem unum et multa*, t. c. 9. agit de oppositione unius et multi, et de his quæ sequuntur ad ea. In quinta ibi : *Quoniam autem differre*, t. c. 13. agit de contrarietate. In sexta ibi : *Quoniam autem unum uni*, t. c. 17. agit de oppositione æqualis ad majus vel minus. In septima ibi : *Similiter etiam de uno*, t. c. 20. agit de oppositione multi ad unum et ad paucum. In octava ibi : *Quoniam autem contrariorum*, t. c. 22. agit de mediis, quæ sunt inter contraria. In nona ibi : *Diversum autem specie*, t. c. 24. agit de differentia secundum speciem. In decima ibi : *Dubitabit autem utique*, t. c. 25. ostendit, quæ contraria faciunt differre specie, et quæ non. In undecima ibi : *Quoniam vero contraria*, t. c. 26. ostendit, quæ contraria differant genere. In hoc libro possunt distingui 62. conclusiones. Primo enim præmittens duos modos vel duas divisiones *unius* infert ex illis ibi : *Quare palam*, t. c. 1.

5. hujus text. com. 11. 1 Conclusio est, quod *In magnitudinibus mobilibus primum unum est illud quod primo motu movetur*. Medium est, quia illud est magis et prius unum, cujus motus est magis unus et magis continuus, sicut patet ex prædictis duobus modis. Deinde addens duos alios modos ibi : *Hæc autem sit ratio*, subjungit.

2 Conclusio ibi : *Quare utique unum*, et est quod *Illud est primum unum simpliciter, quod est primum ens*, hîc tamen medium hoc non exprimit, quia patet ex 24. 8. Deinde recapitulat ibi : *Dicitur quidem igitur unum*, quatuor modos *unius* antea assignatos.

3 Conclusio ibi : *Omnia enim hæc unum*, est quod *Omnia quæ dicuntur unum, dicuntur ratione indivisibilitatis*. Medium patet ex dictis modis; deinde ostendens quod diversimode prædicatur unum de suo *quod quid est*, scilicet esse indivisibile, et de rebus habentibus unitatem ibi : *Oportet enim intelligere*, text. com. 2. subjungit tandem.

4 Conclusio ibi : *Maxime vero in eo*, scilicet, quod *In genere Quantitatis discretæ reperitur primo mensura, scilicet inter accidentia*. Medium est, quia mensura est illud, quo cognoscitur quantitas, quantitas autem vel numero cognoscitur, velut cum dico tres palmos vel uno, velut cum dico unum palmum, et omnis numero cognoscitur uno. Ex hoc medio infertur: Pars 2. lib. De mensura ultra ea quæ notavi in expositione vide Landulphum l. 2. q. 2. arg. 1.

5 Conclusio, scilicet *Unum est principium numeri* ibi : *Quapropter unum*, t. com. 2.

6 Conclusio ibi : *Hinc autem et in aliis dicitur*, t. c. 3. est, quod *In generibus aliis a quantitate discreta reperitur mensura, licet non primo*. Hanc primo declarat exemplariter, secundo inductive in littera. 43.

7 Conclusio ibi : *In omnibus autem*, t. c. 3. est quod *Omnis mensura est aliquod indivisibile simpliciter, ut unitas, vel aliquo modo, utpote secundum negotiationem humanam, ut uncia, vel hujusmodi*. Medium est, quia tale (scilicet simplex et indivisibile) quæritur in omnibus pro mensura.

8 Conclusio ibi : *Ubicumque quidem*,

est, quod *Mensura quæ est unitas simpliciter est indivisibilis, alia vero non*, sed imitantur tale quantum possunt, et quanto sunt indivisibiliores tanto sunt certiores, in magnis de facili latet additio, vel abstractio. Unde et in ponderibus, et magnitudinibus, et in motibus, et in omnibus aliis mensurandis illud quod est simplicius accipitur pro mensura.

10. men- ...tur uno ...t 5. lege ...uclidis. 9 Conclusio ibi : *Non semper autem numero*, text. com. 4. est, quod *Unius rei plures sunt mensuræ*. Hanc exemplariter, et inductive declarat repetens, et declarans quædam pertinentia ad conclusionem 7. et 8. ibi : *Sit itaque metrum omnium*, text. c. 4.

44. ...a ad hoc ...qua in ...1. 51. 12. ...is quod ...otatur ...nmuni- ...a Doc- ...bus in ...st. 35. ...rimi. 10 Conclusio ibi : *Semper autem cognatum*, est quod *Mensura est unius generis cum mensurato*. Hanc similiter declarat inductive.

11 Conclusio ibi : *Et scientiam autem*, t. c. 5. est, quod *Scientia et sensus licet dicantur rerum mensuræ metaphorice, tamen sunt magis mensurata*. Medium est, quia a scibilibus, vel a sensibilibus mensuratur scientia vel cognitio sensitiva, tantum enim habet eti m de scientia vel cognitione sensitiva quantum de scibilibus vel a sensibilibus accipitur; et reprehendit Pythagoram, qui asserebat contrarium ibi : *Pythagoras vero*, et epilogat quæ de mensura dixerat ibi : *Quod quidem igitur*.

...s 3. lib. Deinde in tertia parte ostendens quomodo *unum* habeat se ad substantiam ponit 12. Conclusionem, est et *Unum in genere substantiæ, non dicit naturam aliquam vel substantiam per se existentem,* et est hæc eadem quasi cum 42. 7. Medium est duplex. Primum est, quia nullum universale est substantia, ut patet ex 18. 7. Secundum a simili, scilicet quia in aliis generibus accidentium ipsum *unum* non dicit aliquam naturam separatam a rebus ipsorum generum. Primo quærit ibi : *Secundum substantiam vero et naturam,* t. c. 6. Secundo solvit ponendo primum medium ibi : *Si itaque nullum*. Tertio ponit secundum ibi : *Adhuc autem similiter*, et declarat ipsum per diversa exempla ibi : *At vero in coloribus*, t. c. 7. et concludit ipsum declaratum ibi : *Quare siquidem*. Quarto ibi : *Quod quidem igitur unum*, infert conclusionem intentam, scilicet hanc duodecimam. Avicen. c. 1. 7. met. et lib. 1. c. 2.

13 Conclusio ibi : *Quia vero unum significat aliqualiter*, t. c. 8. est, quod *Unum et ens sunt idem aliquo modo, scilicet secundum rem, licet ratione differant*, et hæc est eadem cum medio conclusionis 5. libri 4. Medium hujus est triplex. Primum ibi : *Palam per assequi æqualiter*, quia utrumque, scilicet ens et unum circuit omnia Prædicamenta. Secundum ibi : *Et quia non sunt in nullo,* scilicet quia neutrum continetur infra limites alicujus Prædicamenti. Tertium ibi : *Et per hoc quod unus homo*, quia neutrum eorum dicit aliam naturam a rebus de quibus prædicatur. Pars 4. lib.

14 Conclusio ibi : *Et uni esse*, est quod *Unicuique rei est unum, et idem esse et esse unum*. Deinde in 4. parte ibi : *Opponuntur autem unum et multa*, t. c. 9. ostendit quod unum et multa opponuntur, ut divisibile et

De oppositione unius et multi late habet Avicen. 3. met. c. 3.

indivisibile, hoc autem patet ex definitione quam ponit hîc.

15 Conclusio ibi : *Quomodocumque ergo quatuor modis*, est quod *Unum et multa opponuntur ut contraria*. Medium, non enim opponuntur ut privativa, nec ut contradictoria, proprie accipiendo privationem, quia utrumque eorum ponit aliquod ; nec etiam ut relativa, quia divisibile non dicitur relative ad indivisi-
45. bile. Nota tamen quod ut unum et multa accipiuntur, ut mensura et mensuratum, sic opponuntur relative, ut patebit inferius conclus. 43.

16 Conclusio ibi : *Dicitur autem ex contrario*, t. c. 9. est, quod *Multitudo est nobis notior quam unitas*. Medium, quia est magis sensibilis. Deinde assignans partes multi et unius ibi : *Est autem unitas*, t. c. 10. et ostendens quot modis dicitur idem ibi : *Dicto vero eadem*, et quot modis dicitur simile, quia scilicet quatuor modis ibi : *Similia vero*, t. c. 11. et quot modis diversum, quia tribus modis ibi : *Quare palam*. Subjungit tandem ibi : *Diversum quidem igitur*. t. c. 11.

Dist. 3. et 26. utriusque primi.

17 Conclusio scilicet, quod *Idem et diversum non dicuntur nisi de entibus*. Medium, quia opponuntur contrarie.

18 Conclusio ibi : *Differentia vero et diversitas*, t. c. 12. est, quod *diversum et differens differunt*. Medium est, quia diversum est seipso diversum, differens autem aliquo differens est, et hoc declarat ibidem, ostendens ea quæ differunt genere vel specie ; declarat etiam ibidem quæ sunt, differentia genere et quæ specie.

Pars 5. lib. Deinde in quinta parte, ostendit quod est dare maximam differentiam ibi : *Quomodocumque autem differre contingit*, t. c. 13. Ponit 19. Conclusionem, scilicet quod *Est dare aliquam maximam differentiam*. Medium est, quia ubicumque est invenire magis et minus, et maximum, cum non sit procedere in infinitum, sed aliquid contingit differre ab alio secundum magis et minus ; ergo, etc.

20 Conclusio ibi : *Et hanc dico contrarietatem*, est quod *Contrarietas est maxima differentia*. Medium, quia illa quæ sunt diversorum generum non sunt in quibus reperitur transmutatio usque ad ultimum, id est usque ad contrarium, ut ab albo usque ad nigrum, ubi est maxima distantia, ex quo patet, quod inter sola contraria reperitur maxima distantia sive differentia.

Nota quod magis distinguit, vel distare stat dupliciter d. 7. 1. ad primum contra solutionem q. 5. et q. 1. 3. ad primum principale.

21 Conclusio ibi : *At vero maximum in unoquoque*, t. c. 13. est, quod *Contrarietas est perfectio differentiæ*. Medium, quia perfectum et maximum sunt idem, ut ibi declarat per definitionem utriusque.

22 Conclusio ibi : *Multipliciter autem dictis*, t. c. 14. est, quod *Perfecte differre non convenit omnibus contrariis æqualiter*.

23 Conclusio ibi : *His autem entibus*, est quod *Unum uni est contrarium*. Medium est duplex. Primum ibi : *Nec enim ultimo*, scilicet cum contrarietas sit quædam distantia, cujus extrema sunt ipsa contraria, unius autem distantis duo ultima sunt ; ergo. Secundum ibi : *Totaliter autem*, est quod contrarietas est quædam differentia, differentia vero duorum est. 45.

24 Conclusio ibi : *Necesse autem et*

de Gene- e. text. m. 10. et circa. *alios*, t. c. 14. est, quod *Contraria sunt quæ plurimum differunt circa idem subjectum*. Medium, quia quæ transmutantur invicem, oportet quod habeant eamdem naturam vel subjectum.

25 Conclusio ibi : *Et quæ sub eadem potentia*, est quod *Quæ sunt contraria plurimum differunt sub eadem potentia*. Medium ibi : *Etenim scientia*, et est quod cum sint ab uno genere, ut patet ex 20. hujus, et unius generis una ut scientia, oportet quod sint sub una scientia sive potentia. Deinde proponens duas conclusiones ibi : *Prima vero contrarietas*, t. c. 15. quæ quia hîc probantur, sed inferius in suis locis in quibus probantur loco 31. et 32. computabuntur, et ostendens quod multis modis dicuntur contraria. Probat tandem ibi : *Si ergo opponuntur*.

28 Conclusio, scilicet quod *Contradictio et contrarietas differunt*. Medium est, quia contraria habent medium, contradictio vero non, sed melius patebit inferius, scilicet 48. conclusione hujus.

Lege 23. et 28. d. 1. et Franciscus notanter q. 1. 2. d. Conflatus. 29 Conclusio ibi : *Privatio non contradictio*, est quod *Privatio est quædam contradictio*. Medium, quia cum privari dicatur multis modis, ut ibi tangitur, in omni autem privatione intelligitur negatio scilicet non habere ; sed tamen non est negatio simpliciter, sed negatio quædam ponens subjectum aliquod, vel sine aptitudine, ut si dicatur lapidem privatum visus, vel cum aptitudine, ut cum dico hominem cæcum. Ex hoc infertur:

30 Conclusio ibi : *Quapropter contradictionis*, scilicet quod *Contradictio et oppositio privativa differunt*. Medium, quia cum privatio determinet sibi subjectum, (ut patet ex medio præcedentis) privativa autem non dicuntur de omni, unde non omne quod non est æquale vel inæquale est privatum.

31 Conclusio ibi : *Si itaque generationes*, t. c. 16. est, quod *In omni contrarietate includitur privativa oppositio*. Medium, quia omne illud de quo fit generatio est privatio vel habitus, ex contrariis vero fiunt generationes ; ergo etc.

32 Conclusio ibi : *Privatio vero non omnis*, t. c. 16. est quod *Non omnis privatio est contrarietas*. Medium, quia contrarietas dicit maximam distantiam extremorum, ut patet 20. conclusione hujus ; privatio vero non semper est inter maxime distantia, cum etiam in mediis includatur extremorum privatio. Deinde revertitur ad probandam 30. conclusionem ; et primo probat eam per inductionem ibi : *Palam autem*, ostendens quod in omni contrarietate includitur privatio, licet non similiter, quia aliqua simpliciter ut impar, aliqua vero non, sed respectu temporis, ut homo non est insensatus quocumque tempore, sed respectu alicujus temporis, et homo dicitur nudus, qui tantum caret indumento in aliqua parte corporis ; ex hoc etiam sequitur aliqua differentia, scilicet quod aliqua privativa non habent fieri nisi circa suum subjectum, ut par et impar circa numerum ; alia vero non, ut bonum et malum circa hominem. Alia differentia est circa privativa, quia aliqua habent subjectum determinatum sive speciale, ut cæcus et 47.

videns; aliqua non, ut opinabile et inopinabile. Secundo ibi : *Sufficit autem.* Probat idem per reductionem ad contraria prima, scilicet quia unum et multa, quæ sunt contraria prima, ad quæ reducuntur alia, scilicet idem et diversum, simile et dissimile, et ita de aliis, includunt in se privativam oppositionem, scilicet divisibile et indivisibile; ergo et alia quæ ad ipsa reducuntur. Cum autem dicitur quod unum et multa opponuntur privative, accipitur communiter privatio, et non prout distinguitur a contrarietate.

Pars 6. lib. Deinde in 6. parte proponens duas dubitationes pertractandas consequenter ibi : *Utrum enim semper in oppositione*, text. c. 17. ponit conclusionem.

33 Conclusio, scilicet quod *Per istam dubitationem, utrum, non quærimus nisi de oppositis.* Hanc primo declarat exemplariter; secundo per rationem ibi : *Sed hoc,* scilicet quia per istam disjunctivam quærimus de his quæ non possunt simul existere. Sola autem opposita, scilicet implicite vel explicite sunt talia; et si quæratur de aliquibus non oppositis, non est proprie nisi inquantum reducuntur ad aliquam oppositionem. Quærimus enim utrum veniant Petrus et Joannes, an tantum Petrus, id est utrum unus homo an multi.

34 Conclusio ibi : *Dicitur autem utrum magis*, t. c. 18. est, quod *Æquale opponitur majori et minori.* Medium est triplex. Primum ibi : *Si itaque in oppositis*, t. c. 18. scilicet, quia per hanc dictionem *utrum*, quærimus de istis, ut utrum sit aliquod æquale majori vel minori. Secundum ibi : *Amplius*, t. c. 18. scilicet quia æquale est oppositum inæquali; sed inæquale est idem quod majus et minus. Tertium innuit ibi : *Et dubitatio,* t. c. 19. Sed quia hoc tertium innititur cuidam opinioni Pythagoricæ quam prolixum est exponere, ideo dimittatur.

35 Conclusio est, quod *Æquale non est contrarium majori vel minori.* Medium duplex est. Primum ibi : *Sed accidit*, t. c. 19. quia tunc sequeretur, quod unum esset contrarium duobus, quod est contra 23. hujus. Secundum ibi : *Amplius æquale*, t. c. 19. quia scilicet cum æquale sit medium inter majus et minus, ut patebit conclusione 38. non potest ab eis maxime distare. Istas autem duas conclusiones scilicet 34. et 35. ideo inter alias computavi, licet Philosophus non videatur eas determinare, sed potius argumentative concludere, quia earum veritatem consequenter supponit, ut patet in sequenti conclusione. 48.

36 Conclusio ibi : *Restat igitur*, est quod *Æquale opponitur majori et minori contradictorie, vel privative.* Quod non opponatur eis contrarie supponitur ex 35. hujus. Quod non etiam relative patet, quia æquale non refertur nisi ad inæquale; et quod utrique opponatur patet, nam qua ratione uni et alteri. Unde non quærimus utrum aliquid æquale sit, vel majus tantum, vel minus tantum, sed utrum aliquod sit æquale vel majus, et hoc est medium hujus conclusionis.

37 Conclusio ibi : *Non privatio autem*, est quod *Æquale opponitur illis*

privative. Unde ista particula, *non autem*, quæ intelligitur in ratione æqualis, cum dicitur quod æquale est quod nec est majus, nec minus, importat privationem. Medium, quia æquale, et majus et minus non dicuntur de omni, sed de rebus determinatis, scilicet de habentibus quantitatem, et ideo non opponuntur contrarie, sed privative.

38 Conclusio ibi : *Quapropter et medium,* text. com. 19. est, quod *Æquale est medium inter majus et minus.* Medium est, quia cum sit in eodem genere dicitur per abnegationem utriusque.

39 Conclusio ibi : *Quare non recte,* text. c. 19. est quod *Medium convenienter potest accipi per negationem extremorum.* Medium, quia negatio utriusque extremorum existentium sub eodem genere cadit super aliquod determinatum, quod est medium inter ea, et in eodem genere cum eis. Primo tangit errorem quorumdam incidentium talem medii sumptionem. Secundo solvit ibi : *Non necesse autem accidere,* ex qua solutione elicitur hæc conclusio cum suo medio.

49. Pars 7. lib. 40 Conclusio ibi : *Similiter etiam et de uno,* text. com. 20. est, quod *Multum non opponitur uni.* Medium, quia cum multum etiam opponatur pauco, tunc unum esset paucum, et arguit ibi : *Amplius ipsa duo,* quod unum sit paucum, sed quia argumentum non est verum, et solvetur in conclusione sequenti, ideo ratio dimittitur ibi : *Amplius sicut in longitudine,* ubi ostendit quod unum non est paucum. Medium, quia sicut omne breve est quædam longitudo, ita omne paucum quædam multitudo, sive quædam multum; ubi autem est multa vel multum, ibi non est unum, nisi in quibusdam continuis facile divisibilibus, cujusmodi est aqua vel aer; dicimus enim multam aquam, non autem multas, nisi sint actu divisæ, et ita si unum sit paucum, unum esset multa.

41 Conclusio ibi : *Uno quidem modo,* text. com. 20. est, quod *Multum, aliter uni, aliter pauco opponitur.* Medium, quia multum prout dicit multitudinem absolute secundum numerum opponitur uni, et non pauco, et hoc modo duo sunt multa ; multum vero prout dicit multitudinem respectivam opponitur pauco et non uni, et hoc modo duo non sunt multa, imo in binario est prima paucitas.

42 Conclusio ibi : *Quapropter non recte,* est quod *Res non sunt infinitæ secundum paucitatem, secundum quod dixit Anaxagoras.* Medium est, quia scilicet est dare primam paucitatem, scilicet binariam, ut patet ex medio præcedenti.

43 Conclusio ibi : *Opponitur itaque,* t. c. 21. est quod *Unum opponitur multo ut mensurato, et ita relative.* Non sicut illa relativa, in quibus est mutua dependentia, sed sicut ea quorum alterum tantum dependet a reliquo, ut ibi exemplificat. Medium, quia numerus est multitudo mensurata per unum.

44 Conclusio : *Quapropter non omne quodcumque,* t. c. 21. quod *Posito* uno *non ponitur numerus, vel quod non omne quod est unum est numerus, sed e converso.* Medium patet ex præcedenti, scilicet quod non est in eis mutua dependentia, numerus enim

dependet ab uno, sed non e converso.

45 Conclusio ibi : *Similiter autem dicta scientia*, t. c. 21. est quod *Scientia et scibile dicuntur relative, sicut numerus et unum, vel sicut mensuratum et mensura.* Scientia enim dependet a scibili, quamvis aliquibus Pythagoricis contrarium videatur, ut habitum fuit supra in 11. conclusione hujus, et habetur in 3. parte 4. libri. Medium ibi : *Accidit autem*, est quod posita scientia ponitur scibile, sed non e converso ; ea postea repetit ibi : *Multitudo autem*, text. cap. 21. quæ supra dixit conclusione 41. de oppositione *multi* ad *unum* et *paucum*, et ulterius duos modos, quibus opponitur *multum uni*, opponitur enim ut divisibile indivisibili ex 14. conclusione hujus, et ut mensuratum mensuræ ex 43.

Pars 8. lib. Deinde proponens ibi : *Quoniam autem contrariorum*, t. c. 22. conclusionem unam quam probabit inferius subjungit tandem.

46 Conclusio ibi : *Omnia namque*, scilicet quod *Media sunt in eodem genere cum extremis.* Medium, quia medium est illud in quo fit permutatio de uno extremo in aliud, antequam veniat extremum ad aliud scilicet si fiat mutatio sine saltu ; mutatio autem non fit per se in his quæ non sunt ejusdem generis, quia ea quæ differunt genere non habent eamdem naturam communem, ut patet 24. hujus.

47 Conclusio ibi : *At vero omnia*, est, quod *Media sunt inter opposita.* Medium, quia media sunt inter illa inter quæ est mutatio, ut patet ex medio præcedenti, mutatio autem est inter opposita.

48 Conclusio ibi : *Oppositorum vero*, est quod *Inter contradictorie opposita nullum potest esse medium.* Medium, quia contradictio est cujus altera pars ex necessitate additur cuilibet subjecto, sive sit ens, sive sit non ens.

49 Conclusio ibi : *Eorum autem quæ ad aliquid*, t. c. 22 est, quod *Illa relativa in quibus non est mutua dependentia* (*ut scientia et scibile*) *non habent medium.* Probatio hujus, quia talia non sunt in eodem genere cum extremis, ut patet ex 46. hujus.

Deinde ibi : *Si vero sunt in eodem genere*, t. c. 23. repetens 46. et 47. et proponens aliam quam intendit inferius probare. Primo probat 50. Conclusionem, scilicet quod species contrariæ habent aliqua contraria priora ipsis. Medium, quia habent contrarias differentias, quæ etiam sunt magis contrariæ quam species, cum sint causa contrarietatis in eis.

51 Conclusio ibi : *Et reliqua et media*, t. c. 23. est, quod species mediæ habent media priora, quæ non possunt esse eadem cum differentiis extremorum.

52 Conclusio quam probat ibi : *Quærendum autem*, est quod *Media componuntur ex extremis.* Medium est triplex. Primum ibi : *Necesse enim*, quia cum extrema sint simplicia, non componitur unum cum altero ; nec etiam componuntur ex mediis, alias non distarent maxime, oportet quod sint principia aliorum, quæ sunt in eodem genere. Secundum ibi : *Quæ autem intermedia*, quia aut omnia sunt composita ex extremis, aut nullum, qua enim ratione unum et aliud ; sed aliquod me- 50. Distinct. 7 1. circa finem notanter de his

dium componitur ex extremis, cum enim fit mutatio de mediis in extremum, et unum medium dicit plus, id est, habet plus de uno extremo, sive habet minus de alio, omne autem tale est compositum. Tertium ibi : *Quoniam autem non sunt*, scilicet quia illa quæ sunt priora in aliquo genere, sunt principia posteriorum, extrema vero sunt priora, ut patet ex primo medio.

51. 53 Conclusio ibi : *Quare, et inferiora*, t. c. 23. est quod *Omnia quæ continentur sub genere constituuntur ex primis contrariis, id est differentiis extremorum.* Medium patet ex 50. hujus, et ex 52. deinde repetit tres conclusiones propositas et ostensas, scilicet 46. et 47. et 52. ibi : *Quod quidem igitur*, t. c. 24.

Pars 9. lib. 54 Conclusio ibi : *Diversum autem specie*, t. c. 24. est quod *Differentia secundum speciem est per se, et proprie ipsius generis.* Medium est, quia talis differentia diversificat sive dividit ipsum genus in suas species secundum se, et non secundum accidens, ut ibi declarat in littera.

55 Conclusio ibi: *Contrarietas igitur*, est quod *Contrarietas est differentia secundum speciem.* Probatio duplex. Prima ibi : *Palam autem*, quia genus dividitur per opposita, eo quod omnis divisio fit per opposita, et non possit dividi per contradictoria vel privativa, quia scilicet privatio formaliter sumpta est negatio nihil ponens, nec etiam per relativa, nisi forte ipsum genus sit Ad aliquid, oportet quod dividatur per contraria. Secunda ibi : *Et contraria*, quia ad differentiam (Al. differentias.) secundum speciem duo requiruntur, scilicet identitas generis in se et diversificatio ipsius per diversas species, utrumque autem istorum in contrarietate reperitur.

56 Conclusio ibi : *Quare palam*, est quod *Species non dicitur idem specie, nec diversum ad suum genus.* Medium est, quia tunc sequeretur quod genus haberet eamdem differentiam divisivam cum sua specie, vel oppositam, quod non est verum; sicut enim de essentia materiæ non est aliqua forma, imo per abnegationem omnium formarum notificatur, ut patet ex 3. 7. ita de essentia generis, quod est quasi quædam materia, non est aliqua differentia divisiva.

57 Conclusio ibi : *Neque ad ea*, t. c. 24. est quod *Non dicitur aliquod diversum specie sed proprie ad illud quod est in alio genere.* Medium, quia differentia secundum speciem est contrarietas, ut patet ex 55. hujus.

58 Conclusio est, quod *Aliqua contraria faciunt differentiam secundum speciem, aliqua non.* Medium est, quia aliqua contrarietas accipitur secundum formam, aliqua non, sed secundum materiam, vel secundum individua. Circa hoc primo ponit quæstionem de masculo et fœmina, arguendo ibi : *Dubitabit autem*, text. c. 25. Secundo in generali de omnibus contrariis ibi : *Est autem hæc dubitatio.* Tertio solvit ibi : *Aut quia hæc quidem*, et solutionem diffuse per multa exempla declarat, ex cujus declaratione elicitur hæc conclusio cum suo medio. Pars 10. lib.

59 Conclusio ibi : *Masculus vero*, t. c. 25. est quod *Masculinum et fœmininum non faciunt differentiam secundum speciem in animalibus.* Medium, quia hæc contrarietas non sumi- 52. Lege litera quæ in text. S. ad hoc.

tur a parte formæ, sed ex parte materiæ ut corporum.

Pars 11. libri, et ult. 60 Conclusio ibi: *Quoniam vero contraria*, t. c. 26. est quod *Corruptibile et incorruptibile differunt genere.* Medium, quia contraria differunt specie, illa scilicet quæ accipiuntur secundum formam et actum, ut patet ex 58. hujus; ergo et corruptibile et incorruptibile, cum accipiantur secundum potentiam (dicitur enim corruptibile, quod potest corrumpi) faciunt differentiam secundum genus. Sicut enim differentia, vel species accipitur ab eo, quod est in re formali vel actuali, ut rationale a natura intellectiva, ita genus ab eo quod est in re potentiale vel materiale, ut animal a natura sensitiva, quæ est materialis in homine respectu intellectivæ.

61 Conclusio est, quod *Corruptibile et incorruptibile insunt de necessitate illis quibus insunt, vel conveniunt.* Medium, quia aliter unum et idem, quandoque esset corruptibile, quandoque incorruptibile. Et quod idem quandoque esset possibile corrumpi, quandoque impossibile; primo arguit contra 60. conclusionem per hoc, quod sicut in eadem specie possunt esse album et nigrum, licet non in eodem individuo, ita corruptibile et incorruptibile, ut videtur, non videntur differre genere, imo nec specie. Secundo ibi: *Sed contrarium*, t. c. 26. solvit ostendens, quod non est simile de albo et nigro, et de aliis contrariis secundum accidens, et de corruptibili et incorruptibili, quæ insunt per se, ex qua solutione apparet hæc conclusio cum suo medio.

62 Conclusio ibi: *Palam igitur*, t. c. 26. est quod *Positio idearum non potest esse vera.* Medium, quia tunc sequeretur, quod corruptibile et incorruptibile essent idem et in eodem genere, imo etiam in eadem specie. Idea enim hominis incorruptibilis est, ut dicunt omnes Platonici. Est etiam secundum eos, eadem secundum speciem cum singulis hominibus corruptibilibus, ut patet ex his quæ in textu dicuntur, et ante 25. conclusionem septimi.

Conclusiones Libri XI.

Liber undecimus, in quo aliqua declarata recolligit, ut dictum est in principio 7. in tres partes principales potest dividi. In quarum prima recolligit dubitationes quas in tertio libro moverat. In secunda ibi: *Quoniam autem Philosophus*, t. c. 3. recolligit ea quæ de modo considerationis hujus scientiæ declaravit in libro 4. et in principio 6. In tertia ibi: *Quoniam autem simpliciter ens*, t. c. 3. recolligit ea, quæ scilicet declaravit de ente perfecto, et de ente per accidens, et de motu, et de infinito, de quibus partim in 6. hujus, partim in libris Physicorum declaravit. Potest autem iste undecimus in 11. partes dividi. In quarum prima movet dubitationes pertinentes ad hanc scientiam. In secunda ibi: *Quoniam autem Philosophus* t. c. 3. ostendit, quod hæc scientia est de ente inquantum ens. In tertia ibi: *Quoniam autem Mathematicus*, t. c. 3. ostendit quod ejus est considerare principia demonstrationis. In quarta ibi: *Est autem quoddam*, t. c. 4. ostendit 53.

primum principium esse, et disputat contra negantes ipsum. In quinta ibi : *Solvetur autem utique*, t. c. 5. ostendit quæ fuerunt motiva ipsorum negantium, et destruit ea. In sexta parte ibi : *Omnis autem scientia*, t. c. 6. comparat istam scientiam ad alias. In septima ibi : *Quoniam autem simpliciter ens*, c. 7. determinat de ente per accidens, et de causa per accidens. In octava ibi : *Est autem hoc quidem actu*, c. 8. determinat de motu secundum se. In nona ibi : *Infinitum autem*, c. 9, agit de infinito. In decima ibi : *Permutatur autem*, c. 10. dividit motum in partes suas. In undecima ibi : *Simul autem secundum locum*, c. 11. manifestat quædam concomitantia motum, et partes ejus. Prima pars sumitur de tertio hujus, t. c. 2. Secunda, tertia, quarta et quinta de quarto hujus, t. c. 1. et inde, t.c. 7. et inde. Sexta et septima usque ad locum illum : *Quod autem gratia hujus*, c. 7. ubi incipit de causa per accidens, accipiuntur de 6. hujus. Ab illo autem loco septimæ partis, usque ad finem ipsius, ponuntur quædam accepta ex 2. Physic. Decima et undecima accipiuntur de 3. Physic. Supposito igitur in principio, quod sapientia considerat causas et principia rerum, ut patet 5. 1. et ex medio 12. ejusdem ponitur dubitatio. Prima ibi : *Dubitabit autem*, scilicet utrum sapientia sit scientia una, vel plures. Secunda ibi : *Adhuc autem*, est utrum unius scientiæ, sit considerare principia demonstrationis. Tertia ibi : *Adhuc utrum*, est utrum hæc scientia, quæ est de substantiis sit de omnibus substantiis, aut de quibusdam. Quarta ibi : *Adhuc utrum circa*, est utrum de solis substantiis sit, vel de substantiis et accidentibus. Quinta ibi : *Sed non circa dictas*, est utrum hæc scientia consideret omnia genera causarum. Sexta ibi : *Totaliter autem*, est utrum hæc scientia consideret substantias sensibiles. Septima quam intndit ibi : *Attamen dubitationem*, est utrum Mathematica sit separata a sensibilibus. Octava ibi : *Totaliter autem dubitabit*, est cujus sit disputare de subjecto et materia mathematicæ scientiæ, hoc idem intellige de subjectis aliarum scientiarum specialium. Nona ibi : *Dubitabit autem*, est utrum istius scientiæ sit considerare principia intrinseca, quæ vocantur elementa. Decima ibi : *Hæc autem utique fient*, est utrum unum et ens sint principia rerum. Undecima ibi : *Adhuc autem si magis*, est utrum genus sit magis principium rerum quam species. Duodecima ibi : *Adhuc utrum*, est utrum oporteat ponere aliquid in rerum natura subsistere præter singularia, aut non. Decimatertia ibi : *Etenim totaliter*, est utrum sit aliqua substantia separabilis præter substantias sensibiles quæ sunt hîc et nunc. Decimaquarta ibi : *Adhuc autem si præter*, est dato quod sint aliquæ separatæ (sicut Platonici ponebant) utrum in omni genere seu specie sit dare aliquam separatam, scilicet utrum sicut unus ponitur homo idealis, ita capra et bos, et sic de aliis. Decimaquinta ibi : *Si autem non separabile*, est dato quod non essent aliqua principia separata, sed so-

Undecim primæ quæstiones habentur c. 1. sequentes vero c. 2.

lum intrinseca, utrum forma sit magis principium quam materia, vel e converso. Decimasexta ibi : *Adhuc autem siquidem*, est utrum sit unum et idem principium corruptibilium et incorruptibilium, vel sint diversa. Decimaseptima ibi : *Si autem rursus*, est utrum unum et ens sint principia rerum, sicut Platonici ponebant. Decima octava ibi : *Adhuc autem primum principium*, est specialiter de uno, scilicet utrum ipsum unum sit primum principium rerum. Decimanona ibi : *Si vero lineas*, est utrum Mathematica, ut lineæ et superficies sint prima principia, ut quidam antiqui ponebant. Vigesima ibi : *Exhibet autem dubitationem*, est utrum principia rerum sint substantiæ. Vigesimaprima ibi : *Adhuc utrum*, est utrum præter Synolon, hoc est compositum ex materia et forma, sit aliquod, scilicet non compositum. Vigesimasecunda et ultima, in hac parte ibi : *Adhuc autem*, est utrum principia sint eadem numero vel specie. Harum autem dubitationum argumenta, quæ in littera ponuntur, omisi, tum propter brevitatem intentam, tum quia fere nihil in hac parte (sicut nec in 3. lib.) determinate proponit. Veritates vero ipsarum dubitationum, et loca hujus doctrinæ in quibus inveniri possunt in fine hujus opusculi, facilius et commodius poterunt assignari. Post dubitationes vero has sequuntur dubitationes hujus undecimi, quæ possunt ad 67. reduci.

Pars 2. libri. 1 Conclusio quam probat ibi : *Quoniam autem Philosophus* c. 3. eadem est cum secunda 4. et medium idem.

2 Conclusio ibi : *Quoniam autem omnis*, est quod *Omnes aliæ contrarietates reducuntur ad unam primam quæcumque sit illa.* Medium est, quia entia ad quæ ipsæ contrarietates sequuntur, reducuntur ad aliquod unum sicut ad ens, quæ autem sit illa prima contrarietas in secunda probatione 33. conclusionis 10. videtur exponi.

3 Conclusio ibi : *Differt autem nihil*, est quod *Entia possunt reduci ad unum sicut ad ens.* Medium, quia ens et unum convertuntur, et sunt idem in re, et est idem medium cum 5. 4. libri.

4 Conclusio ibi : *Quoniam autem sunt*, est quod *Contraria prout reducuntur ad privativa sunt immediata circa proprium subjectum.* Medium, quia contrarium includens privationem isto modo non tollit totam naturam habitus, sed perfectionem ipsius, ut si justus dicatur qui perfecte obedit legibus ; injustus privative dicetur, non qui in 54. nullo obedit, sed qui in aliquo non obedit. Si vero accipiatur contrarium proprie, scilicet prout contrarietas dicit maximam et perfectam distantiam, ut habetur ex 21. decimi, ut si dicatur injustus qui in nullo obedit legibus, tunc erit medium inter ea, scilicet qui in aliquo obedit, et qui in aliquo non.

5 Conclusio ibi : *Quemadmodum autem*, est quod *Est aliqua scientia considerans ens generaliter.* Medium a simili, quia sicut est aliqua scientia de quantis, prout sunt quanta, et de his quæ consequuntur ad ea inquantum talia, ut Geometria; non

concernens passiones sensibiles, quæ reperiuntur in rebus habentibus quantitates, sic erit aliqua de entibus, et non de specialibus differentiis entium.

6 Conclusio ibi : *Huic enim accidentia*, est quod *Hujus scientiæ est considerare entia*. Medium, quia si alterius esset, magis videretur esse Physicæ, quæ putabatur apud antiquos esse prima, ut patet ex his quæ in secunda probatione 10. conclusionis 4. libri dicuntur in textu, vel esse Dialecticæ vel Sophisticæ, quæ sunt communes, nullius autem istarum est; non Physicæ, non enim Physica considerat entia inquantum entia.

55. 7 Conclusio ibi : *Quoniam autem ens*, est quod *De multis et differentibus specie et genere, cujusmodi sunt entia, et de eorum contrarietatibus, potest una scientia esse*. Medium, quia talia reduci possunt ad unum commune, et eorum contrarietates ad unam contrarietatem primam, ut patet ex 1. et 2. hujus.

Pars 3. libri. 8 Conclusio ibi : *Quoniam autem Mathematicus*, est eadem cum decimaquarta, et medium fereidem ,scilicet quia principia demonstrationis sunt communia ita quod in sui communitate non accipiuntur ab his scientiis, ut a Mathematica vel Physica, sed contracta secundum exigentiam suorum subjectorum.

Novem rimæ conclusiones ponuntur .3. Pars 4. libri. 9 Conclusio ibi : *Eodem autem habet modo*, est quod *Physica et Mathematica sunt partes Metaphysicæ, scilicet particulares respectu ipsius*. Medium, quia subjectum ipsius est universale ad subjecta illarum, ut ex medio 8. hujus dicitur in textu. Deinde ibi : *Est autem quædam in entibus*, c. 4. proponens quoddam principium primum et principale, circa quod non contingit decipi, scilicet non contingere idem esse et non esse.

10 Conclusio tandem ibi : *Et de talibus*, scilicet quod *Prædictum principium non est demonstrabile*. Medium, quia nullum principium aliud est notius eo. Deinde proponens modum disputandi contra negantem illud principium ibi : *Addiscentem autem*, tandem probat.

11 Conclusio ibi : *Futuras itaque*, quæ est *Principium prædictum omnino esse verum*. Hanc primo probat per tria media communia. Primum est, supposito quod nomen significet aliquod unum determinate, tunc enim si tu dicas idem esse et non esse, ut Petrum esse hominem et non esse hominem, quia primo affirmans, postea negans significari per ipsum nomen, non significabit aliquod determinate. Secundum ibi : *Adhuc autem siquidem*, est quod *Quidquid est verum, est necessarium dum est verum, quod est necessarium non contingit non esse*, eo modo quo non est necessarium, et ita non contingit idem esse et non esse. Tertium ibi : *Adhuc autem si* est, quia si contingit Petrum esse hominem et non hominem, non minus erit verum de eo non equo quam non hominem, et similiter quodlibet aliud animal, quod est contra sensum. Deinde ibi : *Cito autem utique quis*, descendens ad opinionem Heracliti, negantis illud principium, et ostendens eum esse fatuum improbat ibi : *Totaliter autem*, ubi ponitur quartum medium hujus undecimæ conclusionis, scilicet quod si affirmatio et negatio

sunt simul veræ in simplicibus sive diversis, ut idem esse hominem et non esse hominem, eadem ratione et in complexis sive compositis, ut si affirmem ista duo esse idem duorum cum sua negatione, scilicet eorum duorum erit simul vera, et ita sunt simul veræ affirmatio et negatio, non idem esse hominem et non esse hominem, nam etiam sunt simul vera, cum negatio hujus totius sit vera.

56. 12 Conclusio ibi : *Adhuc autem si nihil*, est quod *Alia opinio Heracliti ponentis medium esse inter affirmationem et negationem, et omnes affirmationes et negationes simul possunt esse falsæ, est falsa.* Medium, quia si nulla propositio affirmativa est vera, nec illa eadem quæ hîc proponitur, erit vera.

13 Conclusio ibi : *Simile dictis*, est quod *Opinio Pythagoræ ponentis judicium sensus vel intellectus esse mensuram rerum sensibilium vel intelligibilium, ut scilicet ita sit in rebus sicut unusquisque judicat, talis est falsa.* Medium, quia tunc sequeretur opposita esse simul vera, cum diversi

Pars 5. libri. judicent contraria de eisdem. Deinde ibi : *Solvetur autem*, ponens duas radices errorum in istis qui negabant ista principia, probat tandem.

Conclusiones ad 9. usque ad hanc ponuntur c. 4. 14 Conclusio ibi : *Sed et similiter attendere*, scilicet quod *Non est standum utrique judicio aliquorum duorum contraria judicantium.* Medium, quia oportet alterum ipsorum, corruptum judicantium sensum vel intellectum habere, et judicio taliter se habentis non est standum.

57. 15 Conclusio est, quod *Alia opinio Heracliti ponentis omnia esse in continuo fluxu, et adeo velociter mutari, ut nulla natura maneat aliquo tempore fixa in rebus, est falsa.* Medium est quintuplex. Primum ibi : *Totaliter autem inconveniens*, scilicet quia etsi inferiora sint variabilia, tamen superiora ad quæ tanquam ad principaliores partes mundi debemus attendere, plus sunt invariabilia, et secundum esse, et secundum dispositiones intrinsecas. Secundum ibi : *Adhuc autem si motus*, quia quamdiu aliquis motus durat, ipsum mobile est in termino a quo, et ita aliquo tempore manere aliquod in rebus potest, tamen hoc medium convenienter applicari potest ad conclusionem undecimam hujus, quæ principaliter intenditur in quarta et quinta parte hujus undecimi; si enim quamdiu aliquid movetur, nondum est in termino ad quem, non potest de eo verificari contradictio respectu ipsius termini. Lege ad hoc 6. Phys. text. com. 32. Tertium ibi : *Et si secundum quantum*, quia si res continue fluat secundum quantitatem, secundum opinionem Heracliti credentis res continue crescere (quod tamen non est verum) non propter hoc oportet, quod secundum qualitatem, vel secundum alias dispositiones moveatur; substantia vero magis accipitur secundum qualitatem quam secundum quantitatem, cum qualitas sit forma substantialis, et ita non oportet quod omnia sint in continuo fluxu. Quartum ibi : *Adhuc autem propter quid*, si quælibet natura subito mutaretur, non oporteret ad jussionem medici panem offerre infirmo, quia ante non fieret panis quam sibi posset offerri. Quintum ibi : *Adhuc siquidem*, scilicet, quod aut nos continue al-

teramur, aut non; si sic, non propter rerum mutationem, sed propter nostram diversitatem judicamus de rebus, sicut aliter judicat idem homo quando est sanus, et quando est infirmus, et ita adhuc res permanebunt secundum mutationem; si vero nos non mutamur, ergo est aliquod fixum in rebus saltem aliquo tempore.

Lege loca quæ super text. istum notavi. 16 Conclusio ibi : *Ad habentes quidem igitur,* est quod *Contra continentes istos errores ex pertinacia rationis, non potest faciliter, nec utiliter disputari.* Medium est, quia nihil concedunt quod sit contra eos, quamvis verum vel probabile.

58. 17 Conclusio ibi : *Ad dubitationes autem*, est quod *Cum tenentibus eosdem errores non pertinaciter, sed per aliquas rationes probabiles eis, quæ ipsos faciunt, disputare licet.* Medium, quia possumus eorum rationes solvere, ut jam patet ex dictis hîc, et in tertia parte quarti libri. Deinde repetens undecimam hujus ibi : *Quare manifestum*, probat.

18 Conclusio, scilicet quod *Non contingit contraria esse simul vera.* Medium, quia unum contrarium dicit privationem, et per consequens negationem alterius.

19 Conclusio ibi : *Similiter autem*, est quod *Medium non potest simul verificari cum contrario, sive cum extremo.* Medium patet ex tertia parte quarti libri.

20 Conclusio ibi : *Neque enim itaque secundum Heraclitum,* est quod tam opinio Heracliti quam Anaxagoræ est falsa. De Heraclito posuimus in præmissis in isto libro. De Anaxagora autem probat, scilicet quia contraria posuit simul esse, cum poneret quodlibet esse in quolibet actu et non potentia.

21 Conclusio ibi : *Similiter autem*, est quod *Impossibile est omnes simul propositiones esse veras vel falsas.* Medium, quia si omnes simul falsæ essent, et illa quæ hoc ipsum proponit erit falsa. Si autem omnes simul sunt veræ, tunc qui dicit omnes esse falsas, dicit verum.

22 Conclusio ibi : *Omnis autem scientia*, est quod unaquæque scientia inquirit causas suorum scibilium. Hanc declarat inductive in littera assignans differentiam inter hanc scientiam et alias quoad modum considerandi ens.

23 Conclusio ibi : *Dictarum autem scientiarum*, est fere eadem cum secunda sexti, et medium idem.

24 Conclusio ibi : *Quoniam autem est quædam*, est eadem cum quarta sexti, et medium idem, licet ibi brevius declaretur.

25 Conclusio ibi : *Quoniam autem quod quid*, est eadem cum quinta sexti, et medium idem, licet brevius declaretur. 59.

26 Conclusio ibi : *Quoniam autem autem est quædam scientia*, est eadem cum nona sexti, et medium idem.

27 Conclusio ibi : *Palam igitur quod tria genera*, est eadem cum decima sexti, et fere ex eodem medio hæc repetitio concluditur.

28 Conclusio ibi : *Optimum quidem igitur*, est quod Metaphysica est nobilior omnibus aliis scientiis speculativis. Medium, quia de nobiliori subjecto, quia scilicet de altissimo ente considerat.

29 Conclusio ibi : *Dubitabit autem*, est eadem cum tertia sexti, et medium idem. Deinde continuans ibi : Concl. a 21. usque ad 30 ponuntur c. 61. Pars 1. libri.

Quoniam autem simpliciter ens, ponit.

30 Conclusio quæ est eadem cum 13. sexti, et medium duplex. Primum per inductionem ibi : *Neque enim ædificativa*. Secundum per rationem ibi : *Neque inquantum musicum*, scilicet quia ens per accidens, ut musicum esse grammaticum non est proprie ens, cum non sit unum, unius enim entis una est generatio; et ideo quia Sophista versatur circa ens per accidens, scilicet quantum ad fallaciam, dicit Plato non male Sophisticam esse circa non ens.

31 Conclusio ibi : *Quomodocumque autem, neque contingens*, est eadem cum 15. sexti, et medium idem.

32 Conclusio ibi : *Quod autem secundum accidens*, est eadem cum 16. sexti, et medium idem.

34 Conclusio ibi : *Quod autem gratia hujus*, est quod Fortuna est circa ea quæ sunt ab intellectu. Medium est ex definitione fortunæ, scilicet quia fortuna est causa per accidens in his quæ fiunt ab electione secundum accidens propter aliquem finem. Et primo præmittit quædam præambula ad definitionem ibi : *Quod autem gratia*. Secundo subjungit eam ibi : *Fortuna autem*. Tertio infert conclusionem ibi : *Propter quod*, circa.

60. 35 Conclusio ibi : *Causæ autem infinitæ*, est quod Fortuna est incerta humanæ cognitioni. Medium, quia causæ fortuitorum sunt infinitæ et indeterminatæ et incertæ. Et ostendit ibi : *Bona autem fortuna*, quæ sit fortuna bona, et quæ mala, et quid sit eufortunium, et quid infortunium.

36 Conclusio ibi : *Quoniam autem nullum*, est quod causa per accidens et fortuna et casus sunt posteriores, quam causa per se cujusmodi est intellectus. Medium, quia omne per accidens est posterius eo quod est per se.

37 Conclusio ibi : *Si igitur fortuna*, est quod fortuna et casus non possunt esse primæ causæ rerum seu mundi. Medium patet ex præmissa, scilicet quia prior est intellectus quam fortuna, et natura quam casus. Deinde proponens duplicem divisionem entis ibi : *Est autem hoc quidem*, c. 8. scilicet per actum et potentiam, et per decem Prædicamenta probat ibi : *Non est autem aliquid*.

Octo conclusiones immediate præcedentes sumuntur ex cap. 7. Pars 8. lib.

38 Conclusio, scilicet quod *Motus non est aliud præter res*. Medium, quia omnis motus fit secundum res aliquorum Prædicamentorum, ut sicut ipsis Prædicamentis non est aliquod genus commune, ita in ipsis motibus non est aliquod genus commune distinctum ab aliis.

Commentator phys. com. 40. Ant. Andreas q. 1. 3. principiorum.

39 Conclusio ibi : *Unumquodque autem*, est quod *In omni genere inveniuntur privatio et habitus seu perfectum et imperfectum*. Hanc declarat inductive in littera. Medium tamen ejus posset haberi ex 31. decimi, et 15. duodecimi.

40 Conclusio ibi : *Quare motus*, est quod *Tot sunt mutationis species et motus, quot sunt species entis illius, quod per motum proprie inducitur*. Medium hujus patet ex trigesima hujus; si enim motus non est aliud præter res, secundum diversitatem earum diversificabitur et ipse motus, nam species subalternæ motus sunt sex quæ ponuntur in Postprædicamentis. Deinde ibi : *Divisio autem*, defi-

niens motum scilicet, quod motus est actus entis in potentia inquantum hujusmodi. Probat consequenter ibi : *Quod autem vera dicimus.*

61. 41 Conclusio, scilicet quod *Motus est actus entis in potentia, inquantum hujusmodi.* Medium, quia ædificabilis inquantum ædificabile, actus est ædificatio, et curabilis curatio, hujusmodi autem sunt motus.

42 Conclusio ibi : *Dico autem inquantum*, est quod *Motus est actus existentis in potentia inquantum tale.* Quia etsi idem sit aliquid quod est ens in actu, et quod est in potentia ad aliud, ut idem est homo, et quod potentia sanum sive curabile, differunt tamen hæc secundum rationem; alias si idem esset secundum rem et rationem, homo inquantum homo, et inquantum potens sanari, et similiter inquantum potens infirmari, per consequens sanari et infirmari essent idem; curatio autem non est hominis actus inquantum homo, alias semper sanaretur dum esset, ergo est actus inquantum est in potentia sanum seu curabile.

43 Conclusio ibi : *Quod quidem enim*, est quod *Motus est actus.* Medium, quia cum unumquodque mobilium quandoque sit actu, quandoque potentia, oportet quod unicuique talium correspondeat aliquis actus; ergo ædificabilis inquantum ædificabile est actus, aut ipsa ædificatio, aut forma domus; sed non forma domus, quia quando jam est, non est ædificabile, sed ædificatum; ergo ædificatio est actus ipsius, talis autem est quidam motus, et sic de aliis. Deinde ostendens suam definitionem motus bene assignatam esse ibi : *Quod autem bene.* Probat

44 Conclusio, scilicet quod alii definientes motum esse alteritatem vel æqualitatem vel non ens, inconvenienter dixerunt. Medium, quia nullum istorum est necesse inesse motui, nec ratione subjecti, nec ratione termini, nec ratione actus; quia non omne illud in quo est aliquod istorum trium moveri necesse est, quia non inchoatur magis motus ab istis, vel terminatur ad ea quam ad eorum contraria. Et ostendit ibi : *Causa autem in hoc*, quare illi attribuebant ista motui, scilicet quia motus videtur esse quid indeterminatum. Unde et antiqui, scilicet Pythagorici, qui ponebant decem combinationes perfectorum et imperfectorum, ut patet in 1. libro in illo capitulo : *In his autem ante nos vocati Pythagorici*, connumerabant motum inter imperfecta seu privativa. Deinde ostendens quare motus sit indeterminatus ibi : *Cur autem videatur.* Probat

45 Conclusio, scilicet quod *Motus non est simpliciter idem quod potentia, nec simpliciter, nec penitus idem quod actus.* Medium, quia tunc omne quod esset in potentia ad aliquod, ut ad quantitatem, aut actu quantum, moveretur, quod patet esse falsum. 62.

46 Conclusio ibi : *Motus enim actus*, est quod *Motus est actus imperfectus.* Medium, quia est actus imperfecti, scilicet existentis in potentia.

47 Conclusio ibi : *Et propter hoc difficile*, est quod *Difficile est accipere, vel cognoscere quid sit motus.* Medium patet ex præmissa, quia quanto 3. met. text. com.

minus aliquod habet de perfectione et entitate, eo minus est cognoscibile. Ponit tamen aliud medium ibi : *Causa autem*, scilicet quod nec motus idem est, quod privatio simpliciter, nec idem quod potentia, nec etiam simpliciter idem quod actus, ut patet ex 45. conclusione hujus.

48 Conclusio ibi : *Et est motus enim mobili*, est quod *Motus est in mobili*. Medium, quia est actus ejus.

3. Phys. text. com. 18. et inde et iste ibidem q. 5. 49 Conclusio ibi : *Et motivi actus*, est quod *Motus est actus moventis*. Medium, quia motivum dicitur secundum potentiam, movens autem secundum actum, sed non est in actu nisi per motum.

13. Conclusiones immediate præcedentes habentur c. 8. 50 Conclusio ibi : *Quare similiter*, est quod *Unus et idem motus est actus motivi inquantum facit motum, est autem motus mobilis inquantum fit in eo motus, sed motivum facit eumdem motum illum, scilicet qui est in mobili, et non alium.* Circa istas duas conclusiones ultimas sic procedit. Primo ponit eas, similiter ibi : *Et motivi actus*. Secundo subjungit medium 49. ibi : *Motivum quidem enim*. Tertio innuit medium 50. ibi : *Sed est activum*. Quarto eamdem conclusionem declarat per exempla ibi : *Quemadmodum eadem*. Deinde ostendens quot modis dicitur infinitum in actu, quia scilicet quatuor modis ibi : *Infinitum autem*, c. 9. et quot modis ens in potentia, quia scilicet tribus modis ibi : *Adhuc oppositione*, probat tandem ibi : *Separabile quidem igitur*.

Habentur. hæc 1. Phys. text. com. 2. et inde. Pars 9. lib. 51 Conclusio, quod scilicet *Infinitum non est separabile a sensibilibus, ut scilicet substantia quædam est principium aliorum (quemadmodum dixerunt Pythagorici.)* Medium triplex. Primum, quia si infinitum est substantia, non erit divisibile, cum non sit magnitudo, nec multitudo, et per consequens non erit infinitum proprie sumptum, secundum quod hîc intendimus de ipso. Secundum ibi : *Adhuc quomodo*, est quod magnitudo, et multitudo (in quibus proprie habet reperiri infinitum) non separantur a substantiis, cum sint accidentia; ergo nec ipsum infinitum. Tertium ibi : *Adhuc si*, est, quod si ipsum infinitum fuerit substantia, aut est divisibilis, et tunc cum sit simplex substantia, eo quod est principium, secundum eos, quælibet pars ejus erit infinita, sicut quælibet pars aeris est aer, quod est inconveniens; aut indivisibilis, et tunc sicut dictum est in primo medio, non est proprie infinitum, et ita cum sit accidens, non erit per se principium, ut ipsi ponebant.

52 Conclusio ibi : *Quod autem in sensibilibus*, est quod *Infinitum non est in sensibilibus, scilicet per accidens, sive passio alicujus quantitatis, ut aliqui Naturales ponebant.* Media sunt sex. Primum ibi : *Si enim corporum*, scilicet quod nec corpus, quod determinetur superficie, nec numerus seu habens numerum, numerabilis erit in infinitum. Secundum ibi : *Naturaliter autem*, scilicet quod nec corpus simplex, nec compositum potest esse infinitum. De composito probat ibi : *Compositum quidem enim*, scilicet quia cum elementa sint finita in numero, si compositum esset infinitum secundum quantitatem, oporteret ut alterum componentium esset infinitum secundum quantitatem, et tunc illud

63. 3. Phys. text. com. 2. et inf. habentur latius quæ hic dicuntur, et Scot. 3. Phys. suorum q. 6. et 7.

destrueretur, aut omnia, et hoc non potest esse, quia unum infinitum occuparet totum spatium. De simplici autem probat ibi : *Neque unum*, si enim aliquod quatuor elementorum, vel aliquod medium inter ea, quod aliqui ponebant esse infinitum, cum illud habeat contrarietatem ad alia, destrueret omnia. Tertium medium ibi : *Adhuc autem sensibile*, ubi supponit duo. Primo scilicet quod omne corpus sensibile est in loco. Secundo, quod idem est locus totius et partis. Deinde arguit sic : Si aliquod corpus sit infinitum, aut erit similium partium, et tunc semper aut moveretur extra locum in quo est, utpote si esset in loco non naturali; aut semper quiesceret in eodem loco, ut puta si esset in loco naturali, quorum utrumque videmus esse falsum de corporibus sensibilibus naturalibus; aut esset dissimilium partium, et tunc non esset unum nisi per quemdam contactum seu contiguitatem, sicut aqua et aer. Præterea, aut illæ partes essent infinitæ secundum speciem, aut finitæ; si finitæ, tunc oporteret saltem alteram ipsarum esse infinitam ; si autem partes essent infinitæ secundum speciem, tunc oporteret loca naturalia esse infinita, et etiam elementa essent infinita, quorum utrumque est inconveniens; videmus enim loca naturalium corporum secundum speciem esse finita, utpote sursum et deorsum, et elementa esse finita, alias elementa non possent cognosci. Quartum ibi : *Totaliter autem*, scilicet quod omne corpus cum sit grave vel leve secundum opinionem antiquorum ponentium corpora cœlestia esse de natura elementorum, movebitur sursum aut deorsum, vel ad medium, in corpore autem infinito, vel in ejus loco non est tales assignare differentias. Quintum ibi : *Adhuc omne*, scilicet quia sensibile corpus, et differentiæ loci sunt determinatæ, ut sursum et deorsum, etc. Hæc autem corpori infinito non conveniunt. Sextum ibi : *Totaliter autem*, scilicet quia impossibile est corpus esse infinitum, cum habeat determinatas differentias, sive partes, ut prædictum est.

53 Conclusio ibi : *Infinitum autem*, est quod *Infinitum per prius dicitur de magnitudine quam de motu, et de motu quam de tempore*. Medium hujus patet, continuitas enim inest motui per magnitudinem, et tempori per motum, ut patet ex 4. Phys. t. c. 99. et 113. hoc tamen medium hîc non exprimit. Deinde proponens ibi : *Permutatur autem*, c. 10. quod tribus modis dicitur aliquid permutari, scilicet per accidens, ut musicum ambulat; et secundum partem, ut corpus sanatur quia oculus ; et secundum se, ut lapis movetur deorsum. Proponens etiam ibi : *Est autem aliquid et in movente*, quod scilicet totidem modis dicitur moveri aliquid, ostendens nihilominus ibi : *Est autem aliquid movens*, quod quinque requiruntur ad motum, scilicet movens, mobile, tempus et duo termini, scilicet a quo et ad quem, ipsius motus. Proponit tandem.

64. Præcedentes proxime tres concl. habentur c. 9. Pars 10. lib.

54 Conclusio ibi : *Quæ autem non secundum accidens*, scilicet quod *Mutatio secundum se, non est nisi in contra-*

riis, vel in mediis, vel in contradictoriis. Hujus autem probationem ex inductione dicit esse accipiendam.

55 Conclusio ibi : *Permutatur autem*, est quod *Tres sunt permutationes, scilicet ex subjecto in non subjectum, quod est corruptio ; ex non subjecto in subjectum, quod est generatio ; et ex subjecto in subjectum.* Medium, quia toties possunt termini mutationum opponi, nam non subjectum non opponitur non subjecto, sive negatio negationi, simul enim verificantur de eodem duæ negationes.

56 Conclusio ibi : *Si itaque non ens*, est quod *Generatio non est motus, nec quies.* Medium duplex. Primum, quia non ens sive ens in potentia simpliciter, non movetur, nec quiescit; quod autem generatur est non ens, sive ens in potentia simpliciter. Secundum medium ibi : *Et si omne*, est quod omne quod movetur vel quiescit est in loco; quod autem generatur, cum sit non ens, non est in loco.

60. 57 Conclusio ibi : *Neque itaque corruptio*, est quod *Corruptio non est motus.* Medium quia motui opponitur motus vel quies, ut patet ex 5. Physic. t. c. 53. generatio autem quæ opponitur corruptioni, non est motus vel quies, ut patet ex præmissa.

58 Conclusio ibi : *Quomodocumque autem omnis motus*, est quod *Illa mutatio quæ est ex subjecto in subjectum, motus est, sed non illa mutatio quæ est ex non subjecto in non subjectum*, ut patet. Vocatur autem subjectum quicumque terminus mutationis affirmative propositus, ut album, nigrum et hujusmodi. Deinde proponens unam conclusionem, quam probat inferius ex quibusdam aliis prius ostendendis probat tandem ibi : *Secundum substantiam autem non.*

59 Conclusio, scilicet quod *Motus non est in substantia.* Medium, quia non est ibi contrarietas. Et nota quod motum esse in aliquo genere non appellat aliud quam rem illius generis per motum induci. Pro his conclusionibus lege com. 10. 1. Physic. et Commentatorem ibidem.

60 Conclusio ibi : *Neque in ad aliquid*, est quod *Motus non est in ad aliquid.* Medium, quia relatio potest inveniri in aliquo sine ipsius mutatione, ut aliquid fit simile et æquale alteri, non per suam mutationem, sed alterius.

61 Conclusio ibi : *Neque facientis*, est quod *In actione et passione non est motus.* Medium, quia motus non est motus, nec mutationis mutatio. Hoc autem medium quatuor modis probat. Primum ibi : *Dupliciter enim,* quia motus non est motus ut subjecti, eo quod motus non movetur ; nec ut termini, hoc enim non potest esse, nisi secundum quod una mutatio succedit alteri; et si post unamquamque alteram contingit esse, una mutaretur in quamcumque alteram quod non est verum, cum quælibet mutatio habeat certos terminos. Et præterea cum mutatio sit in opposita, ut patet ex 54. hujus, si una mutatio mutetur in alteram, mutaretur in oppositam, ut ægrotatio in sanationem, et ita simul aliquod tenderet in duo opposita. Secundum ibi : *Adhuc in infinitum*, quia si una mutatio est terminus alterius, eadem ratione et illa prior erit terminus alterius prioris, et sic in infinitum; in infinitis autem non est primum ; si autem non est prima generatio,

nec consequens, et per consequens tolleretur generari seu mutari a rebus. Tertium ibi : *Adhuc ejusdem*, scilicet cum opposita habeant fieri circa idem, ut motus oppositi et quietes oppositæ, et generatio et corruptio; ergo aliquod cum generatur tendit ad corruptionem, hoc autem est impossibile, oportet enim esse quod corrumpitur; unde nec dum generatur corrumpitur, nec statim dum est generatum. Quartum ibi : *Adhuc oportet materiam*, scilicet quod cum in omni mutatione duo requirantur, scilicet subjectum mutabile seu materia et terminus; si generatio generetur, oportet ista duo dare; sed generationi non est assignare materiam, nec etiam terminatur generatio, sicut nec terminatur disciplinatio ad disciplinationem, sed ad scientiam.

66. 62 Conclusio ibi : *Quoniam autem neque substantiæ*, t. c. 10. est quod *In solis tribus prædicamentis, scilicet Quantitate, Qualitate et Ubi est motus*. Medium est duplex. Primum, quia non est in aliis, ut patet ex tribus conclusionibus immediate præmissis. Secundum ibi : *Horum enim*, scilicet quod in tribus est contrarietas, talis autem est terminus motus. Et exponit, quod non intellexit de qualitate substantiali, quæ idem est quod forma substantialis, sed de accidentali, secundum quam subjectum est possibile seu alterabile. (Lege loca quæ notavi in textu isto.) Et nota quod situs non addit supra Ubi nisi determinatum partium ordinem ad invicem. Ulterius, quia Habitus dicit quamdam habitudinem indumenti ad indutum, ideo ejusdem rationis videtur esse quod non sit motus in Ad aliquid, et in his duobus prædicamentis. Item, quia quando significat esse in tempore, et tempus est numerus motus, et actionis et passionis. Ex hoc quod probat motum non esse in Actione, nec in Passione, forte supponit non esse motum in Quando, quod est verum.

Deinde ostendens quot modis dicatur aliquod esse immobile, quia tribus modis ibi : *Immobile autem*, t. c. 11. probat. (Concl. decem proxime præcedentes habentur c. 10. Pars 14. lib.)

63 Conclusio ibi, scilicet quod inter mobilia seu mota *Illud solum quiescit, quod est aptum natum moveri*. Medium, quia quies et motus habent fieri circa idem, cum quies sit privatio motus. Deinde ostendens ibi : *Similiter autem*, c. 11. quid sit esse sursum, et quid deorsum, et quid tangi, et quid intermedium, et quid contrarium secundum locum, et quid esse consequenter habere, et quid habitum esse. Probat tandem ibi : *Quoniam autem omnis permutatio*.

64 Conclusio, scilicet quod *Media sunt inter contraria*. Medium, quia media sunt inter ea in quibus est mutatio, ut patet ex definitione medii prætermissa in textu; mutatio vero est inter opposita, aut ergo in contrariis, aut in contradictoriis. In contrariis autem non est medium, ut patet ex quadragesima octava conclusione decimi. Deinde ostendens quid sit continuum, quia illud cujus partes copulantur ad eumdem terminum ibi : *Continuum autem*, concludit ex hoc ibi : *Quare palam*. (Sequentes quatuor conclus. habentur c. 11. et ultimo.) (In Præd. c. de Quantitate 82.)

65 Conclusio, scilicet quod *Conti-*

unum habet esse in illis, quæ nata sunt uniri ad invicem.

In post-præd. cap. de Priori. 66 Conclusio ibi : *Et quia primum*, est quod *Esse consequenter est prius quam tangi, et tangi prius quam continuum esse*. Medium est, quia illud est prius a quo non convertitur consequentia; hi autem termini sic se habent, quod ad continuum sequitur tangi, et ad tangi sequitur esse consequenter, et non e converso, ut declaratur in littera.

Videea quæ notavi infra in expositione litteræ. 67 Conclusio ibi : *Quare non*, quod *Punctum et unitas non sunt idem*. Medium duplex est. Primum ibi : *His quidem*, scilicet quia punctis convenit tangi, unitatibus autem non. Secundum ibi : *Et horum quidem*, scilicet quia inter duo puncta, et in eodem continuo oportet esse aliquod medium, scilicet lineam, ut patet ex 6. Phys. inter unitates vero ejusdem numeri non oportet esse medium.

Conclusiones Libri XII.

67. Liber duodecimus, in quo Philosophus agit secundum suam opinionem de substantiis separatis principaliter. In aliis enim libris duobus sequentibus ponit opiniones antiquorum de hujusmodi substantiis, et eas improbat, et octo partes habet. In prima dicit, quod hujus scientiæ sit principaliter de substantia considerare. In secunda vero ibi : *Substantiæ vero tres*, t. c. 5. agit de substantiæ principiis, scilicet de materia et forma. In tertia ibi : *Causæ autem et principia* t. c. 19. agit de identitate et diversitate principiorum substantiæ, et aliorum entium. In quarta parte ibi : *Quoniam autem tres erant*, t. c. 29. ostendit aliquam substantiam sempiternam esse et immutabilem. In quinta parte ibi : *Movet autem sicut appetibile*, t. c. 36. determinat pertinentia ad perfectionem istius scientiæ. In sexta ibi : *Utrum autem unam ponendam*, t. c. 42. inquirit de numero substantiarum separatarum. In septima ibi : *Quæ vero circa intellectum*, t. c. 51. agere videtur de prima causa, inquantum est intelligens et intellectualis. In octava et ultima ibi : *Perscrutantur autem*, t. c. 52. agit de ipsa prout ipsa est bonum sive appetibile, scilicet prout est finis et ultimum bonum totius universi. Possunt autem hujus libri conclusiones ad 78. reduci.

1 Conclusio est, quod *In hac scientia agitur principaliter de substantia et de principiis ejus*. Medium, quia substantia est primum et principale ens, et est eadem conclusio cum tertia quarti, et prima septimi. Medium idem. Hoc autem medium hîc non exprimitur, sed probat eam quadrupliciter. Primo ibi : *Etenim si totum*, t. c. 2. scilicet quod sive sit quoddam totum vere unum, sive sit unum per quemdam ordinem suarum partium consequenter se habentium, oportet substantiam esse priorem, et alia entia esse posteriora, et consequenter se habere. Secundo ibi : *Similiter autem*, t. c. 3. quia substantia est simpliciter ens et perfectum ens, alia vero non. Tertio ibi : *Amplius*, t. c. 3. scilicet quod sola substantia est separabilis per se existens. Quarto ibi : *Testantur autem*, t. c. 3. scilicet quia antiqui, qui de hoc tractaverunt totaliter, et principa- Lege commentum primum hîc.

liter de substantia et ejus principiis inquirebant, licet differenter assignarent substantias et principia. Alii enim (ut Platonici) ponebant universalia magis esse substantias, et principaliter, alii vero particularia. Deinde in principio secundæ partis distinguens substantiam in sensibilem et corruptibilem, sicut sunt plantæ; et in substantiam insensibilem et sempiternam, sicut sunt corpora cœlestia; et in insensibilem et incorruptibilem sive immortalem, cujusmodi sunt substantiæ separatæ ibi : *Substantiæ vero tres*, t. c. 5. probat tandem ibi : *Illæ quidem naturales*, t. c. 9.

Pars 2. lib.

In princ. 6. hujus lege hunc 1. et 2. c. 1. Phys.

2 Conclusio, scilicet quod *Primæ duæ substantiæ sint de consideratione naturalis*. Medium, quia utraque est mobilis. Tertia vero non pertinet ad unam scientiam cum illis, nisi inquantum reducuntur ad unum commune, utpote ad ens.

68. 3 Conclusio ibi : *Sensibilis vero substantia*, t. c. 6. est quod *In sensibilibus substantiis est materia.* Medium duplex. Primum, quia substantia sensibilis est mutabilis; mutatio vero est ab uno contrario vel medio in aliud, cum ipsa contraria non sint subjectum mutationis, oportet præter ipsa esse aliquod aliud, quod ipsi mutationi subjiciatur, hoc autem est materia. Secundum ibi : *Amplius,* scilicet quod in omni mutatione manet aliquid, sed ipsa contraria non manent; oportet ergo præter ipsa esse aliquod tertium quod est materia.

Quæst. penult. 1. Phys. Scoti et 12. d. 2.

4 Conclusio ibi : *Si itaque transmutationes*, t. c. 7. est quod *Materia est ens in potentia.* Medium, quia cum quælibet quatuor transmutationum, quæ scilicet sunt secundum Substantiam, Qualitatem, Quantitatem et Ubi. fiat per contrarietatem alicujus generis, oportet subjectum ipsius transmutationis esse in potentia ad utrumque contrarium, alias non esset susceptivum utriusque.

5 Conclusio ibi : *Quoniam autem duplex*, t. c. 8. est quod *Omnia quæ fiunt, fiunt ex ente.* Medium, quia duplex est ens, in actu et potentia: ea vero quæ fiunt, fiunt ex ente in potentia.

Com. 11. hujus et 1. Phys. text. com. 71. et 73.

6 Conclusio est, quod *Antiqui fuerunt locuti de materia, sed imperfecte.* Hanc primo declarat tangendo opinionem aliquorum antiquorum ibi: *Et hoc est Anaxagoræ*, t. c. 9. Secundo eam concludit ibi : *Quare materiam,* t. c. 10.

7 Conclusio ibi : *Omnia vero.* est quod *Licet tam superiora quam inferiora habeant materiam.* ut patet ex 3. hujus, *tamen materia superiorum est alia.* quia materia superiorum non est subjectum generationis et corruptionis. Deinde ibi : *Dubitabit autem*, t. c. 11. ostendens quod nec ex non ente quod est purum nihil; nec ex non ente, quod idem est quod privatio, nihil fit, nisi forte per accidens, scilicet inquantum fit ex materia, quæ est subjectum privationis; sed fit ex non ente, prout non ens dicitur illud quod non est in actu, sed in potentia. Probat tandem ibi : *Attamen non ex quocumque*, t. c. 11.

Idem 16. 8. metaph. et 14. d. 2 q. 1. et com. 12. 2. hujus.

8 Conclusio, scilicet quod *Diversorum diversæ sunt materiæ.* Medium, quia si esset tantum una materia, et unum agens, sicut ponebat Ana- 69.

69. text. com. 25. 2. Phys. et 12. comm. 8. hujus.

xagoras unam materiam et unum intellectum esse principium rerum, non posset tanta diversitas rerum esse producta. Nota tamen, quod hæc conclusio non est accipienda simpliciter tanquam vera, similiter nec ejus medium; non enim concludit, nisi contra Anaxagoram forte, de quo hîc loquitur, qui ponebat intellectum illum limitatæ virtutis in eo quod ponebat ipsum indigere materia ad productionem rerum, et non producere ipsam materiam. Nam secundum veritatem, quamvis intellectus primus sit unus, quia tamen est infinitæ virtutis, et habet infinitatem et pluralitatem idealium conceptionum, potest ex eadem materia producere diversa et infinita quantum est ex parte sua.

86. dist. 1. multa etiam d.2. part.1. Lege in q. 7. hujus, etiam probatur in ult. 1. Phys. et hoc 1. Phys. q. 14. com. c. 17. 7. hujus.

9 Deinde distinguens tria principia rerum intrinseca, scilicet materiam, formam et privationem, ibi : *Tres vero sunt causæ*, t. c. 12. probat tandem nonam conclusionem ibi : *Postea quod fit materia*, t. c. 12. quæ est, quod *Forma non generatur, sicut nec materia*. Quod est intelligendum de ultima forma ut ultima materia. Medium enim in omni mutatione oportet esse aliquid quod transmutatur quod est materia, et aliquid a quo transmutatur quod est movens primum, et ad quod transmutatur quod est species et forma. Si ergo ipsa forma et materia generentur, et non totum, quod est æs rotundum, sequitur quod tam forma quam materia habeant materiam et formam, et sic ibitur in infinitum in materia et forma, quod est impossibile; necesse est ergo quod nec prima forma, nec materia prima generentur. Hæc est eadem cum 21. septimi.

10 Conclusio ibi : *Postea quæritur*, t. c. 23. et est eadem cum 17. septimi, et medium idem, licet hoc medium hîc breviter pertractatur.

70. Lege q. 1. 12. hujus. Ant. Andream Eth. q. 4. prologi. Lege Burleum 5. Text com. 2. 2. Phys. Commentator com. 9. c. hujus.

11 Deinde distinguens substantias per materiam, formam et compositum ibi : *Substantiæ autem*, t. c. 14. ponit tandem 11. conclusionem ibi : *In quibusdam igitur*, t. c. 14. scilicet quod *Si aliqua forma separata sit sicut ponebant Platonici, hæc non erat artificialis*. Medium hujus patet ex quadragesima septimi, et ex decima octavi, scilicet quia forma artificialis est accidens, quod habetur ex textu illarum duarum conclusionum, unde non est præter materiam rei artificialis, nisi prout est in mente artificis.

12 Conclusio ibi : *Moventes quidem*, t. c. 16. est, quod *Quamvis causæ efficientes sint priores suis effectibus, causæ tamen formales sunt simul tempore cum his, quorum sunt causæ formales*. Hanc declarat exemplariter, scilicet quia simul est sanitas cum sano, et figura cum figurato.

Vide Avic. oppositum dicentem 8. sua met. c. 1. leg. 8. d. 1. q. 1. et 30. et Francis.

13 Conclusio, quam videtur intendere ibi : *Si autem aliquid manet posterius*, t. c. 17. est quod *Licet nulla forma prior sit quam compositum tempore, aliqua tamen manet corrupto composito, hæc autem est anima, non quæcumque, sed intellectiva*. Hanc non probat hîc, quia non est præsentis negotii disputare de incorruptione animæ.

Mayron. Aureo de caus. Pro 13. conclus. lege Landulphum lib. 2. d. 16. et 17

14 Conclusio ibi : *Palam itaque*, t. c. 18. est eadem cum vigesima tertia septimi, et medium idem, et concluditur ex decima hujus.

15 Deinde in principio tertiæ

Pars 3. lib. 81.

2. q. quodlib. art 1. et Joan. Can. q. 5. 1. Phys.

partis proponens qualiter principia sunt eadem, et movens de hoc dubitationem ibi : *Dubitabit autem,* t. c. 19. et arguens duobus mediis ad partem negativam. Primum ibi : *Sed inconveniens,* t. c. 19. Secundum ibi : *Amplius quoque,* t. c. 20. probat tandem decimamquintam conclusionem ibi : *Aut igitur dicimus*, text. c. 22. scilicet, quod *Quamvis principia rerum non sint penitus eadem secundum rem, sunt tamen eadem proportionabiliter.* Medium, quia sicuti in genere Substantiæ est dare causam moventem, et materiam et formam, et privationem, ita et in aliis generibus. Hoc medium declaratur, primo exemplariter quantum ad principia rerum intrinseca, scilicet materiam et formam, et privationem, quæ prædicta sunt ibi : *Quoniam autem non solum,* t. c. 23. Secundo autem ista quatuor docet ad tria reducere, inquantum movens et forma coincidunt in idem specie ibi : *Quoniam autem movens in Physicis,* t. c. 24.

Text. com. 49. 12. hujus et 2. d. 1. parte 2. et Avic. 8. met. suæ c. 4. 1. Phys. t. c. 8.

16 Conclusio ibi : *Adhuc præter*, t. c. 24. est, quod *Principia rerum aliquo modo sunt eadem numero.* Hanc declarat tripliciter. Primo per hoc quod primum movens est unum numero ibi : *Adhuc.* Secundo per hoc, quod illa eadem quæ sunt principia alicujus substantiæ, sunt etiam principia suorum accidentium ibi : *Quoniam autem,* t. c. 25. Tertio per hoc quod in substantiis corporeis est dare aliquas priores animatas, quæ sunt causæ et principia aliorum, ut corpora cœlestia, quæ secundum opinionem Aristotelis hîc, et in 2. Cœli et Mundi expressius sunt animata, et sunt causa generationis et corruptionis in istis inferioribus ibi : *Deinde hoc erit.*

17 Conclusio ibi : *Amplius autem alio modo,* t. c. 26. est quod *Alio etiam modo quod dictum est in* 15. *hujus sunt principia rerum proportionaliter eadem.* Medium, quia sicut actus et potentia sunt prima in uno genere, ita etiam alio genere, licet differant in diversis dupliciter. Primo, quia non reperiuntur eodem modo, in quibusdam substantiis, ut in generalibus et corruptibilibus est actus in potentia. Secundo, quia in diversis sunt diversa sicut diversorum diversæ sunt materiæ et formæ. Unde iste modus identitatis principiorum potest reduci ad illum, qui declaratus est in 15. hujus, scilicet inquantum actus et potentia possunt reduci ad illa tria principia intrinseca, de quibus ibi dictum est.

82. Materias hujus conclus. habetur 9. hujus per totum, distingue tamen de actu et potentia. cum Scot. 12. d.

18 Conclusio ibi : *Adhuc autem videre*, text. com. 27. est, quod *Principia rerum sunt eadem universaliter.* Hujus declaratio est, quia actus et potentia sunt principia omnium principiatorum, sed tamen licet eadem sint universaliter, diversorum tamen specie et diversorum numero diversa sunt principia numero, ut declarat in littera. Deinde recapitulat ea quæ declaraverat in hac parte quarta de identitate principiorum ibi : *Quare vero quæ principia*, text. com. 28.

Notavi ad hoc conclusionem 15. hujus.

Pars 4. lib.

19 Conclusio ibi : *Quoniam autem tres*, text. com. 29. est quod *Est dare aliquam substantiam sempiternam immortalem.* Medium, quia sunt aliqua accidentia sempiterna, ut motus et tempus, sicut probatur in 8. Phys. et hoc probat etiam hic de

18. d. 1. q. 4. 12. q. Centilogii Ockam Text. com. 10. lib. 4. Phys. Text. com. 122. et infra. Lege latius

lib. 2. d. 2 q. 1.

tempore, quia scilicet si tempus inciperet et desineret, posset esse prius et posterius antequam ipsum tempus esset, et hoc esset dare prius et posterius sine tempore. Et nota quod hæc conclusio est vera, sed ejus medium falsum est, sicut et medium aliquarum conclusionum sequentium verarum, de quarum tamen falsitate disputare brevitas inchoata non sinit.

20 Conclusio ibi : *At vero si*, text. c. 30. est quod *Hujusmodi substantia est semper actu agens seu movens.* Medium, quia aliter motus non esset æternus.

Actus sunt singularium 1. hujus, et principio 3. hujus.

21 Conclusio ibi : *Nihil ergo*, text. c. 30. est quod *Ad salvandam æternitatem motus non valet positio Platonis ponentis universalia separata, nec etiam positio aliorum ponentium aliqua alia separata, ut Mathematica.* Medium, quia nec universalia, nec Mathematica possunt esse principia motus.

2. dist. 1. p. 1. et 1. Text. com. 51. et com. q. 3. de Anima. Lege 8. d. 1. q. 1.

22 Conclusio ibi : *Adhuc neque si aget.* est quod *Hujusmodi substantia est idem quod suus actus, scilicet intrinsecus.* Medium, quia quod est in potentia convenit non esse.

83. Hæc materia discutitur a Scotistis 3. dist. 2. Commentator 7. hujus com. 31. Com. 13. 9. hujus hanc exprimit. q. 1. 8. d. 1.

23 Conclusio ibi : *Amplius igitur*, text. c. 30. est quod *Hujusmodi substantia est immaterialis, quia est sempiterna.* Medium, quia non potest non esse, ut patet ex decimaquinta septimi hujus; si diligenter attendas hujus vigesimamtertiam conclusionem et ejus medium, non excludit omnem materiam a substantiis spiritualibus, sed solum illam, quæ est subjectum generationis et corruptionis; si enim de omni materia hanc cum suo medio conclusionem intelligas, sequeretur nullam materiam esse in corporibus supercœlestibus, quod est contra tertiam hujus.

24 Conclusio est, quod *Actus est simplicior quam sua potentia, et prior.* Circa quam sic procedit. Primo movet dubitationem ibi : *Igitur quamvis dubitatio.* Secundo ibi : *Videtur enim*, arguit contrarium, scilicet quia sequitur si est actus, est et potentia, et non e converso. Tertio ibi : *At vero si hoc*, text. c. 30. Arguit ad propositum, quia si potentia sit simpliciter prior quam actus, sequeretur quod aliquando nihil fuisset, sicut aliqui antiqui volebant, dicentes noctem, id est, simplicem privationem rerum fuisse tempore infinito; et etiam sequeretur quod motio nihil esset, quia nihil quod est in potentia potest ad actum reduci nisi per aliquid aliud actu existens, quia materia a se ipsa non movetur ad actum, sed per aliud sicut declarat in littera; et per hoc aliqui antiqui sicuti Leucippus et Plato posuerunt semper aliquem actum fuisse, licet de hoc imperfecte dixerint. Quarto ibi : *Potentia quidem igitur,* text. c. 32. Remittit nos ad solutionem hujus quæstionis ad præcedentia, scilicet ad tertiam partem libri noni, ubi de hac plures conclusiones habentur. Quinto ibi : *Quod autem actus,* text. com. 32. confirmat hanc 24. conclusionem.

Principio confusa chaos sine imagine moles extitit. Hesiod in Theogonia.

25 Conclusio ibi : *Quare non fuit,* text. com. 32. est, quod *Falsa est opinio antiquorum dicentium chaos, vel noctem, id est, simplicem privationem rerum, fuisse tempore infinito ;* semper enim fuerunt eadem in specie, quæ sunt modo secundum opinionem

Aristotelis ponentis generationem æternam. Hæc vigesimaquinta, sequitur ex vigesimaquarta, si enim actus est simpliciter prior quam potentia, oportet quod semper fuerit aliquid actu ens, per quod ea quæ sunt in potentia ad actum reducantur, et ita non est dare quod aliquo tempore fuerit nihil.

Habetur 2. de Gen. ad finem lege com. 15. Phys. lib. 8. faciunt etiam pro sequentibus conclusionibus.

26 Conclusio ibi : *Itaque periodo semper*, t. c. 34. est, quod *Oportet semper esse aliquod agens uniformiter*. Medium, quia ex quo motus generationis est perpetuus, oportet quod habeat causam perpetuam moventem actu, quam intelligit esse primum mobile, et motorem ipsius.

27 Conclusio ibi : *Si autem debeat*, text. com. 38. est, quod *Oportet esse aliquod agens diversimode se habens ad ista inferiora*. Medium, quia non solum invenitur in inferioribus perpetuitas generationis, sed etiam corruptionis ; et ideo oportet quod causetur ab aliquo diversimode se habente ad hæc inferiora; per hoc autem intelligitur corpus mobile secundum Zodiacum, sicut et Sol et alii planetæ, qui secundum approximationem et elongationem a nobis causant diversitatem prædictam, ita quod primum agens est causa perpetuitatis, secundum vero causa diversitatis.

84. idem enim inquantum idem semper facit idem. 2. de Gener. Text. com. 56.

28 Conclusio ibi : *Dignius ergo*, est quod *Primum istorum est dignius quam secundum*. Medium, quia primum est causa perpetuitatis, secundum vero diversitatis ; utrumque autem simul sumptum est causa utriusque simul sumpti.

Avic. met. d. 2.

29 Conclusio ibi : *Ergo si sic se habet*, text. c. 34. est quod *Oportet quærere alia principia rerum, sicut Plato ponebat ideas, et Empedocles litem et amicitiam*. Hanc declarat dupliciter. Primo ibi : *Quoniam autem*, scilicet quia isto modo potest salvari generatio rerum. Secundo ibi : *Et si non*, scilicet quia hoc non posito, quod scilicet Aristoteles posuit de motu cœlesti, videntur sequi inconvenientia quæ ponebant antiqui, scilicet quod fuerit aliquando nox, ut prædictum est, et sic de aliis.

Facit ad primum propositum de causis. 7. hujus et Avic. 7. met. c. 2. et 3. habetur Platonis imaginatio, nisi secus intelligatur.

Lege com. 31 7. et 18. 12. hujus, habetur 1. Cœli, Text. com. 18. et inde.

30 Conclusio ibi : *Solventur*, text. c. 34. est quod *Isto modo solvuntur dubitationes, ponendo scilicet motum superiorum causare generationem et corruptionem in istis inferioribus*.

31 Conclusio ibi : *Quare sempiternum*, text. com. 34. est quod *Primum mobile sive cœlum est sempiternum*, et hoc concludit patenter ex conclusione hujus quartæ partis.

32 Conclusio ibi : *Est ergo aliquod*, text. c. 35. est quod *Primum movens est sempiternum et immobile*. Medium, quia sicut est dare aliquod motum non movens, ita oportet dare aliquod movens primum non mobile et sempiternum, scilicet cum causet motum, qui est sempiternus secundum opinionem Aristotelis, et hujus primi moventis substantia est actus, ut patet ex 22. hujus.

Deinde in principio quintæ partis ibi : *Movet autem*, t. c. 36. ostendens per quem modum primus movens moveat, scilicet sicut appetibile et intelligibile movent appetitum et intellectum non mota; pro eo scilicet, quod Intelligentia quæ movet cœlum per intelligentiam, sive cognitionem et amorem primæ causæ, cui se conformare intendit. Pars 5. lib.

An autem moveat effectum his non immodica, sed 8. d. 1. q. 4. discutitur. Lege Landulphum ibidem.

motum istum continuat. Probat tandem ibi : *Horum autem prima*, trigesimamsecundam conclusionem; quod ipsum appetibile, quod est primum movens, differt ab appetibili et a concupiscibili secundum sensum. Medium, quia appetibilia secundum sensum ex eo quod desiderantur et delectantur, creduntur esse bona. In primo autem movente non est sic, imo ex eo desideratur, unde principium desiderandi est principium ab ipso intelligi motus.

85. 33 Conclusio ibi : *Intelligibilis autem*, t. c. 37. est quod *Primum movens est primum in ordine intelligibilium*. Medium, quia est substantia simplex secundum actum, sua actio, ut patet ex his quæ habita sunt in quarta parte.

De unitate multiplici habes 2. d. 1. p. 2. unum enim videtur superius ad simplex.

34 Conclusio ibi : *Est autem unum*, text. c. 37. est, quod *Unum et simplex non sunt idem*. Medium, quia unum significat metrum sive mensuram; simplex autem non, sed dispositionem quamdam, scilicet secundum quam aliquid non est ex pluribus.

35 Conclusio ibi : *At vero*, text. com. 37. est quod *Ipsum primum movens est prius in ordine appetibilium*. Medium, quia appetibile et intelligibile sunt idem in re, vel se habent proportionabiliter, et ita quod est primum in intelligibilibus, erit etiam primum in appetibilibus.

Text. com. 2. met. Sed an efficiens vide quæ ante.

36 Conclusio ibi : *Quod autem est quod cujus gratia*, text. com. 37. est quod *In immobilibus potest esse causa finalis*. Medium est per distinctionem finis, quia etsi non sit ibi finis, qui per motum seu operationem tendentis in finem inducitur, nec etiam arte ut sanitas per operationem medicinalem, est tamen ibi finis qui motui seu operationi tendentium in finem, præexistit. Deinde repetens modum per quem ipsum movens movet mobile, et per ipsum alia moventur, probat consequenter ibi : *Siquidem igitur aliquid movens*, t. c. 38.

37 Conclusio, scilicet quod *Motus localis est primus omnium motuum*. Medium, quia est motus primi mobilis. Cum enim primum mobile sit sempiternum, ut patet ex 31. hujus, oportet quod moveatur tali motu, qui non variet esse ipsius, nec aliquam dispositionem intrinsecam, solum autem motus localis est hujusmodi.

In principio 4. Phys. et text. cap. 62. et inde 8. ejusdem.

38 Conclusio ibi : *Quoniam autem est quidem movens*, text. c. 38. est quod *Primum est necessarium*. Medium, quia non contingit aliter se habere, cum sit omnino immobile, quod probat : quia si moveretur, moveretur primo motu, scilicet locali circulari, sed hoc motu movet; nullum autem primum movens movetur motu quo movet, sicut primum alterans non alteratur. Deinde ibi : *Et necessitas*, t. c. 38. Ostendit quæ sit necessitas primi moventis inquantum est principium primi motus, scilicet necessitas finis. Intelligentia enim quæ est motrix cœli, movet propter ipsum tanquam propter finem, sine quo bene esse non potest, necessarium enim est illud quo est violentum, et illud sine quo res non potest bene esse, vel omne illud quod non contingit aliter se habere.

Supra 19. conclus. hujus.

39 Conclusio ibi : *Ex tali igitur principio*, text. com. 38. est quod 86.

A primo movente dependet cœlum, et videtur sequi Deum esse causam efficientem omnium secundum mentem Aristotelis, per consequens alia natura inferiorum, quæ a cœlo dependet; hoc tamen sequitur ex eo quod mobilia dependent ab immobilibus, et ex eo quod ea quæ sunt ad finem, dependent ab ipso fine.

q. 11. d. 1. cont. Avic. 40 Conclusio ibi : *Deductio autem*, text. com. 39. est quod *Intelligentia apprehendente sive intelligente ipsum primum movens, est perfectissima delectatio, quam ibi vocat deductionem, eo quod per eam intellectus, et voluntas ipsius Intelligentiæ deducuntur et recipiuntur in ipsum primum intelligibile.* Medium duplex. Primum, quia semper intelligit, quod nobis impossibile est ibi : *Sic enim semper.* Secundum ibi : *Quoniam et dilectio*, scilicet quod cum delectatio sequatur ex actu (unde et in vigilia sensus et intellectus magnæ delectationes fiunt; in specie vero et in memoria, quæ non sunt de rebus actu existentibus, non est delectatio, nisi inquantum præterita vel futura, ingerunt delectationem tanquam præsentia) oportet quod in nobilissimo actu sit nobilissima delectatio; nobilissimus autem actus, est intellectus in apprehensione optimi intelligibilis.

Causa est adæquatio potentiæ et objecti ejus. 41 Conclusio est, quod *In ipso primo intelligibili se ipsum intelligente, est multo altior, et perfectior delectatio, quam in aliquo intellectu ipsum apprehendente.* Medium duplex. Primum ibi : *Seipsum autem intelligit*, text, com. 39. scilicet quod cum intellectus intelligit seipsum, ex hoc attingit ad suum intelligibile, ad quod aptus natus est attingere, quia comparatur ad ipsum, tanquam potentia ad actum, etiam cum attingit ipsum, tunc ad ipsum reducitur; et ita intellectus Intelligentiæ reducitur ad actum et delectationem magnam assequitur, ut patet ex præmissa, multo majorem ipsum primum intelligendo seipsum, quia propter quod unumquodque et illud magis. Virtutem illius primi medii tangit ibi : *Quare illud.* Secundum ibi : *Si igitur sic*, text. c. 39. scilicet quia multo major delectatio est in Deo, seipsum semper intelligente, quam possit esse aliquando in nobis; sed in nobis est hoc, quod cum de ipso vel de aliqua excellenti veritate aliquid intelligimus, est quandoque jucunditas maxima.

42 Conclusio ibi : *Et vita autem utique*, est quod *Est vita.* Medium, quia actus intellectus, sive intelligere est vita; Deus autem est suus actus, sive suum intelligere, ut patet ex 22. hujus, et patebit magis infra ex 60. conclusione.

43 Conclusio ibi : *Actus autem quod secundum se*, t. c. 39. est, quod *Deus est vita optima et sempiterna.* Hæc sequitur ex 31. 32. et 35. et ex 42. hujus. Addit etiam ibi : *Dicemus autem Deum.* Aliud medium per signum, scilicet quod ex eo quod Deus est vita optima et sempiterna, et vita apud nos in solis animalibus apparet, et inde est, quod a vulgo dicitur animal sempiternum et optimum; unde manifestum est, quod vita et duratio continua et æterna est Deo, hæc enim est Deus, ut hîc dicit expresse. 43.

44 Conclusio ibi : *Quicumque autem*

Lege quæ habentur q. 1. 8. d. 1. scilicet de perfectione causæ extrinsecæ, et imperfectione causæ intrinsecæ. Hoc medium coloratur 2. et 8. d. 1. q. 1. et habetur etiam hæc conclus. 8. Phys. circa finem. Pars 6. lib. De numero Intelligentiarum fuerunt errores 5. quos lege in Landulph. lib. 2. d. 3. q. ult.

putabant, t. c. 40. est quod *Falsa est opinio Pythagoricorum et Leucippi, dicentium non esse nobilitatem in principio hujusmodi*. Conclusio hæc patet ex præmissis conclusionibus istius quintæ partis, addit tamen medium, scilicet quia ipsi non habent rectum motivum ad dicendum hoc; posuerunt enim istud ex hoc quod aliqua principia, (ut spermata et semina) essent imperfectiora suis principiatis, hæc autem non sunt prima principia, ut declarat in littera.

45 Conclusio ibi : *Ostensum est autem*, t. c. 41. est quod *Primum movens nullam habet magnitudinem*. Medium, quia neque finitam, cum virtutem infinitam habeat, movet enim per tempus infinitum; neque etiam infinitam, quia nulla magnitudo est actu infinita, ut patet ex quinquagesima undecimi.

88. Lege 2. cœli. Text. com. 17. et inde. Faci: ad hoc Text. com. 4. et 17. hujus. Cur Arist. hoc asserat habet Landulph. ubi sup. error 4. Imo a fide Catholica, cui falsum subesse non potest, maxime si sit infusa 14. q. quodl. et 21. q. 3.

46 Conclusio ibi : *At vero quia*, t. c. 41. est quod *Primum movens nec est passibile, nec alterabile*. Medium, quia a quo removetur prius et posterius, motus autem localis, qui est primus, ut patet ex 37. hujus, removetur ab eo, ut patet ex 38. hujus. Deinde in principio sextæ partis ibi : *Utrum autem unam*, t. c. 42 ostendens necessitatem et numerum separatarum substantiarum ponebat tandem ibi : *Nobis autem ex suprapositis*, t. c. 43.

47 Conclusio, quod *Sunt plures motores æterni*. Medium, quia plures sunt motus cœlestes, qui sunt secundum opinionem ejus æterni. Hoc autem medium, primo late pertractat. Secundo infert conclusionem ibi : *Necesse et harum lationum*.

48 Conclusio ibi : *Et movens sempiternum et primum*, text. c. 4. est quod *Hujusmodi motores sunt substantiæ*. Medium, quia ipsa mobilia quibus ipsi sunt priores, sunt substantiæ.

49 Conclusio ibi : *Palam itaque*, est quod *Tot sunt substantiæ immobiles, sive separatæ motrices orbium, quot sunt motus earum*. Hæc sequitur ex duabus immediate præmissis. Ex quadragesima septima enim habetur quod sunt plures motores, et quadragesima octava quod sunt substantiæ.

50 Conclusio ibi : *Quod quidem igitur sint substantiæ*, text. c. 44. est, quod *Hujusmodi motores sunt inter se ordinati secundum prius et posterius*.

51 Conclusio est, quod *Ab Astrologia debemus accipere numerum motuum cœlestium* ibi : *Pluralitatem vero*. Medium, quia hæc sola inter mathematicas de corporibus cœlestibus et motibus eorum considerat.

52 Conclusio ibi : *Quod quidem igitur*, est quod *Plures motus sunt in cœlo*. Medium, quia videmus ad sensum unumquemque planetarum diversis motibus ferri. Deinde dicit, quod vult assignare numerum motuum cœlestium secundum opinionem antiquorum Astrologorum, qui scilicet erant famosi tempore suo ibi : *Sed quod sunt*, text. c. 45. et addit quod si non perfecte dixerunt, ea in quibus defecerunt, vel per nos ipsos quæramus, vel addiscamus ab iis potissime doctoribus. Post hoc ponit opinionem cujusdam Astrologi Eudoxi, qui ponebat in cœlo sphæras 36. et per consequens totidem motus ibi : *Eudoxus quidem igitur*, text. c. 45. Deinde ponit opinionem alterius scilicet Callippi, ex cujus positione colligit esse sphæras 50. vel

Lege com. 45. hujus et 35. 2. Cœli quid Commentator sentit.

alio modo 47. licet videatur quod debeat colligere 56. si perfecte positio Callippi respiciatur, sed non est de hoc curandum, quia parum valet. Ex his positionibus concludit ibi : *Quare ex substantiis*, t. c. 48.

89. Non enim Intelligentiæ sunt præcise ut cœlos moveant.

53 Conclusio, scilicet quod *Tot oportet esse substantias separatas et immobiles in cœlo, quæ sint principia cœlestium motuum, sive tot principia sensibilia, id est corpora cœlestia, sicut quot sunt sphæræ mobiles in cœlo, sive sint tot quot posuit Eudoxus sive Callippus, sive quotcumque sint.*

54 Conclusio ibi : *Si autem nullam*, text. c. 48. est quod *Non sunt plures motores hujusmodi, quam sint motus cœlestes.* Medium, quia quilibet talis est finis et complementum alicujus motus, quia quælibet talium substantiarum separatarum est finis, et complementum alicujus motus cœlestis. Hæc conclusio cum suo medio falsa est, unde et Aristoteles sub dubio et conditionaliter posuit ipsam.

55 Conclusio ibi : *Sed alias*, t. c. 48. est quod *Non plures sunt motus cœlestes, quam sint sphæræ sive mobilia.* Medium, quia non est latio propter se, sed propter illud quod fertur, et ideo quot lationes sunt, tot lata esse oportet.

8. q. quodlibeti art. 2. Lege Theor. 14. hac et sequentibus

56 Conclusio ibi : *Quod autem unum sit cœlum*, t. c. 40. est quod *Tantum unus est mundus, qui cœli nomine designatur.* Quia si essent plures in specie convenientes, differentes autem numero, videtur quod eodem modo oporteret esse plura principia prima differentia numero; hoc autem est impossibile, quia quæcumque conveniunt in specie, et differunt in numero, habent materiam. Licet autem quinquagesima sexta conclusio sit vera, medium tamen ejus non est efficax ; non enim oportet multiplicare prima principia propter multiplicationem mundorum, quia ab uno possunt esse plures. Deinde ibi : *Tradita sunt autem*, t. com. 50. ostendit per quem modum sui antecessores tractaverunt de hac scientia, scilicet magis per modum fabulæ et narrationis, quam per modum scientiæ. Aliqui etiam dixerunt Deos multos esse similes aliquibus rebus sensibilibns, ut hominibus rudibus, qui de rebus immaterialibus non poterant intelligere, suaderent melius ex hujus imaginatione observantiam legum. In hoc tamen recte omnes dicebant, quod Deos primos appellabant. Et quia Aristoteles ponebat mundum æternum, dubitari posset quomodo scientiæ ita tarde essent inventæ ? Respondet sæpe fuisse inventas, et sæpe eas destructas, et libros earum, scilicet propter diluvia et alios casus. In principio 7. partis proponens ibi : *Quæ nota circa intellectum*, t. c. 51. quod ea quæ pertinent ad intellectum primæ causæ dubitationem habent, videtur enim quod ipsa sit dignissima, quomodo tamen hoc sit, difficile est videre. Subjungit tamen duas conclusiones. Prima ibi : *Nam si non intelligat*, scilicet quomodo se habeat intellectus primi ad suum intelligere, nam si sit in potentia, et non in actu semper, non videtur esse quid dignissimum ; si etiam sit semper in actu intelligendi, et tamen ejus actus sit alius ab eo, adhuc non videtur

Pars 7. lib.

Lege 2. d. 1. p. 1. et d. 35. 1. report. Francis. d. 36 Conflat.

esse quid nobilissimum, cum nobilitas insit ei per aliud, scilicet per actum. Secunda ibi : *Amplius autem*, scilicet quomodo se habeat intellectus primi ad suum intelligibile ; sive enim substantia ipsius primi sit quædam substantia intellectiva, sive sua intelligentia, id est suum intelligere, quæritur quid intelligat, scilicet utrum se ipsum, an aliud ? et si aliud, utrum idem semper, aut modo unum, et modo aliud ?

90. 57 Conclusio, quam per modum quæstionis proponit ibi : *Aut utrum differt*, est quod *Nobilitas actus intellectus est ex nobilitate actus intelligibilis.* Medium, quia inconveniens et indignum est meditari, sive occupare intellectum circa quædam, scilicet universalia, quod non esset inconveniens, si ipsum intelligere ex se haberet nobilitatem, et non ex suo intelligibili, ex hac infertur :

Sapit enim actus potentiæ cognitivæ naturam principiorum talis actus d. 2. et 9. primi.

58 Conclusio ibi : *Palam ergo*, scilicet, quod *Cum intellectus, et suum intelligibile sit quid nobilissimum, oportet quod suum intelligere sit quid nobilissimum et honorabilissimum.*

59 Conclusio ibi : *Et non transmutatur*, est quod *Intellectus primi non transit de uno intelligibili ad aliud.* Medium duplex. Primum ibi : *Indignius*, scilicet quod cum intelligat quid dignissimum, ut patet ex præmissa, si transiret in aliud transiret in indignius, quod suæ nobilitati non convenit. Secundum ibi : *Et motus quidem*, scilicet quod transire de uno intelligibili in aliud est quidam motus ; motus autem primo moventi non competit, ut patet ex 4. et 5. patet hujus duodecimi. 60 Conclusio ibi : *Primum quidem igitur*, text. c. 51. est, quod *Intellectus primi non est differens potentia ab actu intelligendi, sed est idem quod sua intelligentia, sive suum intelligere.* Et in hoc solvitur prima illarum duarum quæstionum, quæ motæ fuerunt in principio hujus 7. partis. Medium, quia si sua potentia differret ab actu, videretur quod continuatio sive actus intelligendi, esset ei laboriosa sicut et nobis. Nota tamen, quod licet hæc 60. conclusio sit vera, medium tamen ejus non est necessarium, sed probabile ; non enim si potentia differat ab actu, propter hoc actus ipse erit laboriosus, nisi vel ipsum vel aliquod aliud concomitans ipsum, sit contra naturam. Ponit ergo hîc Philosophus medium probabile, quia superius in quæstione posuit necessarium, scilicet quod si intellectus primi esset aliud a suo intelligere, non esset nobilissimum, cum suum intelligere haberet ab alio.

2. et 8. d. 1. in primis quæst.

Causa laboris in potentia cognoscente quæ sit ?

61 Conclusio ibi : *Deinde palam*, text. com 51. est, quod *Ipsum primum non intelligit aliud a se ipso*, et in hoc solvitur secunda quæstio. Medium, quia cum ipsum intelligere nobilitetur a suo intelligibili, ut patet ex quinquagesima septima, et non ex se, (alias intelligere universalia, et occupari circa universalia intelligenda esset quid nobile) si intellectus primi cum sit idem quod suum intelligere, quod ex præmissa patet, intelligeret aliud a se ipso, nobilitatem haberet ab eo. Considerandum quod Philosophus intendit quod Deus non intelligat aliud a se ipso, inquantum intelligibile est perfectio intelligentis; et ejus *quid*, est intelligere, 91.

Lege hunc 2. d. 1. part. 1. et Landulphum d. 35. part. sui Avic. 8. met. suæ c. 6.

et 7. Franc. d. 36. Confl. q. 4.

tamen non sequitur quod aliqua sint et ignota; nam cum ipse sit primum principium omnium, intelligendo se et suam virtutem, perfecte intelligit omnia ad quæ sua virtus se extendit. Deinde ibi : *Et est intelligentia*, objicit contra præmissa dupliciter : quia si primum intelligit se ipsum, et ipsum est idem quod sua intelligentia sive suum intelligere; ergo in tali intelligere non est aliud quam intelligentis intelligentia. Sed hoc non videtur, quia sensus, et opinio et scientia et meditatio semper videntur esse alterius principaliter, etsi aliquod istorum est sui ipsius, sicut aliquis sentit se sentire, et scit se scire, hoc est ex annexo.

Text. com. 9. 3. de Anima aliqua ad hoc.

62 Conclusio ibi : *Aut in quibusdam*, est quod *In ipso primo cum sit quid immateriale, est idem intelligens et intelligibile*. Medium, quia in rebus materialibus prout sunt scitæ, sive secundum scientiam practicam sive Theoricam, idem est scientia et res, scilicet res sine materia, ut idem est domus ut domus sine materia, sive quæ est in mente artificis, et scientia domus, ut patet ex decimaseptima septimi in textu. Et similiter in Theorica ratio rei et ipsa res, prout ipsa est in anima et ejus intelligentia idem sunt, sive cognitio; ergo multo magis in Deo : et in hoc solvuntur præmissæ dubitationes. Patet enim quod solum in Deo est intelligentia intelligibilis, cum idem sit intellectus et intelligibile, et idem est in eo intelligere et intelligi a seipso.

63 Conclusio ibi : *Adhuc autem restat*, text. c. 51. quam per domum dubitationis proponit. Et est, quod *Intellectus primi intelligit non componendo, sed per modum intellectus simplicis apprehendentis simpliciter quidditatem rei*. Medium triplex. Primum ibi : *Transmutabit enim*, scilicet quia intellectus qui intelligit componendo, transmutatur de uno intelligibili in aliud, modo intelligendo unam complexi partem, modo aliam. Item, intelligendo modo partem, modo totum. Secundum ibi : *Aut indivisibile*, scilicet quia omne quod non habet materiam (sicut est primum) est indivisibile, et ideo compositionem circa se ipsum non potest facere, sicut intellectus humanus, super quo verbo nota expositionem S. Thomæ. Tertium ibi : *Aut quod quidem*, scilicet quia intellectus, qui intelligit componendo, non habet suam perfectionem, scilicet verum continuum, cum veritas non sit nisi circa complexionem; ipsum autem primum suam perfectionem et nobilitatem continuo et æternaliter habet. Deinde quærens in principio 8. partis ibi : *Perscrutandum autem*, text. com. 52. quomodo bonum sit in universo, scilicet utrum sit bonum intrinsecum, quod est forma, an bonum extrinsecum separatum quod est finis. Probat tandem ibi : *Aut utroque modo*.

Pro hac conclusione vide D. Thomam p. 1. q. 14. art. 14.

Pars 8. ibi.

64 Conclusio, scilicet quod *Utroque istorum modorum est dare bonum in universo*. Cujus declaratio est a simili, quia sicut in exercitu, qui non habet unitatem continuitatis, sed unitatem cujusdam ordinis, sic et in universo. In exercitu autem est dare bonum intrinsecum, sive bo-

Argumentum a minori. 2? 21. Hisp

num formæ, scilicet ipsum ordinem sive dispositionem exercitus; et bonum extrinsecum cum sua forma, quæ consistit in ordine et dispositione partium; bonum autem extrinsecum est finis, in quem totum universum ordinatur.

65 Conclusio ibi : *Et magis iste*, est quod *Secundum istorum bonorum est magis finis primo*. Medium est, quia primum est propter secundum, sicut in exercitu ordo ipsius est propter Ducem.

66 Conclusio ibi : *Omnia vero*, text. com. 52. est quod *Omnia quæ sunt in universo sunt ordinata seu connexa ad invicem*. Medium, quia ordinantur omnia ad unum finem.

Intellige ut hic exponit dist. 30. 1. q. 2. in fine.

93. 67 Conclusio quam probat ibi : *Sed quemadmodum*, est quod *Non omnia sunt æqualiter ordinata*. Medium, quia quorumdam actiones, ut corporum cœlestium, et substantiarum spiritualium sive Intelligentiarum ordinatæ sunt omnino, unde comparantur actionibus liberorum in domo patrisfamilias; sed actiones inferiorum frequenter deficiunt a recto ordine, scilicet aut propter libertatem arbitrii, ut in hominibus, aut propter indispositionem materiæ. Unde hujusmodi actiones comparantur actionibus servorum et bestiarum, qui non intendunt ad bonum commune, sed conservationem sui ipsius vel constitutionem, imo frequenter ad contrarium. Et addit ibi : *Dico autem puta*, t. c. 53. quod quantum ad institutionem omnia sunt æqualiter ordinata; sed quantum ad hoc, quod communicent, sive comparentur ad bonum universi, non. Hæc enim duo requiruntur in ordine aliquorum ordinatorum, distinctio scilicet, et distinctorum convenientia ad bonum commune totius. Deinde intendens prosequi de ordine universorum secundum opinionem aliorum manifestat primo quid intendit ibi : *Quæcumque vero*, t. c. 53. Deinde ponit quamdam opinionem antiquorum, scilicet quod omnia sunt ex contrariis, et dicit eos in tribus defecisse, et quia dixerunt res esse ex contrariis, et quia dixerunt omnia ex eis, et quia dixerunt quod omnia generantur ex eis ibi : *Omnes enim ex contrariis*.

68 Conclusio ibi : *Impossibilia enim*, est quod *Opinio dicentium res esse ex contrariis est inconveniens*. Medium, quia ea ex quibus aliqua fiunt, debent esse passibilia ab invicem, ut scilicet per hoc reducantur ad unum medium; contraria vero secundum se sumpta non patiuntur ad invicem, nisi ratione materiæ eis subjectæ, quod ipsi non assignabant; et ideo ratio est contra eos, non autem contra Aristotelem qui tria principia posuit, ut patet conclusione 9. hujus. 1. de Gen. 5. c. 50.

69 Conclusio ibi : *Alii vero*, t. c. 53. est quod *Falsa est opinio dicentium alterum contrariorum esse materiam sicut dicebant aliqui antiqui. Alii inæquale et æquale, et unum ponebant multa esse principia, attribuentes inæqualitatem et multitudinem materiæ, æqualitatem vero et unitatem formæ*. Medium, quia cum materia una et eadem sit susceptiva contrariorum (ut patet ex 4. hujus) non potest in sua essentia contrarietatem habere ad alterum illorum. 94. 1. Phys. text. com. 52. et circiter 1. de Gener.

70 Conclusio est, quod *Opinio dicentium omnia esse ex contrariis est incon-*

veniens. Medium duplex. Primum ibi : *Amplius*, scilicet cum in omni contrarietate includatur privatio, ut patet ex 31. decimi ; per consequens sequeretur quod malum esset principium omnium, præter quam ipsius boni, quod est principium. Secundum ibi : *Alii autem*, scilicet quod ista positio discordat a famosis Philosophis, qui posuerunt solum bonum esse principium.

71 Conclusio ibi : *Alii vero hæc quidem*, t. com. 54. est quod *Opinio aliquorum dicentium solum bonum esse principium, est insufficiens*. Medium, quia non assignaverunt qualiter sit principium, utrum ut finis, aut ut movens, aut ut forma.

72 Conclusio ibi : *Inconvenienter autem*, est quod *Opinio Empedoclis dicentis litem et amicitiam esse prima principia rerum est inconveniens*. Medium duplex. Primum ibi : *Amicitia enim*, scilicet quod cum dixit amicitiam tam principium motivum quam materiale, non declaratur per quem modum hoc posset esse, dato quod sit verum, cum tamen ista diversa sint. Secundum ibi : *Inconveniens autem*, text. com. 55. scilicet quod lis habet naturam mali ; inconveniens autem est ponere principium rerum ipsum malum.

73 Conclusio ibi : *Anaxagoras autem*, t. c. 55. est quod *Opinio Anaxagoræ dicentis intellectum rerum principium esse, est insufficiens*. Medium duplex. Primum ibi : *Intellectus enim*, scilicet quod cum intellectus agat propter finem, debuit assignare aliam causam præter intellectum, scilicet finem propter quem agit, nisi dicat sicut dixit Aristoteles 62. et 63. hujus, scilicet in Deo idem est intellectus et intellectum, et ideo non agit intelligendo seu concipiendo finem alium a se ipso, sed propter seipsum ; sicut ars medicinæ, sive sanitas quæ est in mente medici, agit propter seipsam, inquantum agit propter sanitatem, quamvis non propter eamdem in numero. Secundum ibi : *Inconveniens autem*, t. c. 55. scilicet quod si vera est opinio antiquorum, dicentium principia rerum esse contraria, debuit assignare aliud principium, quod esset contrarium bono sive intellectui ; hoc autem medium non arguit absolute, sed ex conditione.

74 Conclusio ibi : *Omnes autem con-* 95.
traria, text. com. 56. est quod *Opinio dicentium principia rerum esse contraria fuit insufficiens*. Medium quadruplex. Primum ibi : *Et quare hæc quidem*, scilicet quod per eam non potest reddi ratio, quare quædam entium sunt corruptibilia, et quædam incorruptibilia, cum sint ex eisdem principiis ; unde ad evitandum hoc inconveniens quidam dicebant res esse ex non ente, aliqui vero tollentes diversitatem a rebus dicebant omnia esse unum, ut Parmenides et Melissus, ut patet in 1. Physic. Secundum ibi : *Amplius propter quid*, scilicet quia per istam positionem non potest reddi ratio, quare generatio rerum sit perpetua, nec potest ostendi, quæ sit causa universalis generationis. Tertium ibi : *Et duo principia*, scilicet quod cum ipsis contrariis diversa conveniant, utpote diversæ actiones et diversi effectus ordi

nati ad aliud principium principalius ipsis contrariis, quod sit causa hujus diversitatis, et hoc quidem sequitur contra ponentes Ideas. Cum enim singularia aliquando sint, aliquando non sint, et per consequens aliquando participent ipsis Ideis, aliquando non, oportebat assignare aliquod aliud a seipsis, quod causet istam varietatem in singularibus ipsis. Quartum ibi : *Et aliis quidem*, scilicet quod cum prima Philosophia sit de primo principio, et non de secundo contrario ; si primum principium habet contrarium, oportebat aliam esse scientiam isti contrariam, quæ sit de illo contrario, sed hoc est inconveniens, ut sequitur ad opinionem Aristotelis, qui ponit principium non habere aliquam contrarietatem; omnia autem contraria habent materiam, ut patet ex 46. 10. unde secundum eum, et secundum veritatem, huic scientiæ non est alia contraria, sed solum ignorantia.

75 Conclusio ibi : *Amplius si non*, est quod *Oportet aliquas substantias alias a sensibilibus esse*. Medium , quia alias non esset primum principium, nec ordo in rebus ut assignatus est, nec generatio perpetua, nec motores, sed semper unius principii corruptibilis esset aliud principium corruptibile, et sic in infinitum, ut visum est aliquibus Metaphysicis et Naturalibus, et videtur hæc 75. esse eadem cum 49. hujus.

96. 76 Conclusio est, quod *Opinio ponentium quasdam substantias separatas et numeros, est inconveniens*. Medium est quadruplex. Primum ibi : *Si autem essent*, t. c. 56. scilicet quia talia non possunt esse principia rerum, vel saltem non sunt principia motus, cum sint universalia. Secundum ibi : *Adhuc quomodo*, scilicet quod secundum hoc non videtur posse assignari principium magnitudinum, cum non fiant ex non continuis. Non enim potest dici, quod numerus sit principium efficiens vel formale ipsarum magnitudinum. Tertium ibi : *At vero nullum*, scilicet quia circa Ideas et numeros non innuitur contrarietas, sicut principium agendi, nec sicut actu moventia seu agentia; inde sequeretur ipsa principia non esse actu, sed potentia, et ita generatio non esset perpetua et ipsa generabilia, contingentia, nec etiam semper, sed continuantur, ut scilicet fuit conclusum 35. hujus ; ergo oportet dare aliqua principia rerum. Quartum ibi : *Adhuc quomodo*, est quod per istam positionem, non ostenditur propter quam causam numerus sit aliquod unum, vel propter quod anima et corpus, et generaliter forma et materia fiant unum, nisi dicatur sicut dixit Aristoteles 22. octavi hujus.

77 Conclusio est, quod *Opinio dicentium diversos esse ordines rerum, et in quolibet ordine esse aliquod principium, sicut fuit opinio Pythagoræ, posita in fine* 1. *partis septimi*, t. c. 5. *est falsa*. Medium duplex. Primum ibi : *Dicentes autem*, scilicet quia tunc substantia universi esset inconnexa, quod est contra 66. hujus. Secundum ibi : *Et principia*, scilicet, quia tunc non esset unum rerum principium, sed multa.

Q. 3. 2. d. 1. Theor. 15. Occham conjunctione 2. Centilogii. Sententia supra ex 2. Iliados Homeri, ut in textu notavi.

78 Conclusio est, quod *Unus est princeps totius universi*. Medium, quia entia particularia volunt esse bene disposita, unumquodque secundum naturam suam, nec pati dispositionem sibi contrariam; ergo multo magis erit dispositio bona in toto universo. Sed contra bonitatem dispositionis est multitudo principiorum, sub aliquo uno non contentorum, sicut esset inconveniens esse diversas familias sibi invicem non communicantes; oportet ergo totum universum esse sicut unum regnum, vel sicut unus principatus, et quod ab uno Rege seu Principe gubernetur, qui est Deus altissimus. Primo, præmittit medium hujus 78. ibi : *Entia vero nolunt*. Secundo, infert eamdem ibi : *Unus ergo princeps*, qui est benedictus in sæcula.

97. Finita jam collectione Conclusionum illarum Metaphysicæ, quas assignare curabam, quæ sunt in universo 378. nunc superest dubitationum solutiones, quæ in principio undecimi motæ fuerunt subjungere, passusque hujus scientiæ ex quibus solutiones hujusmodi possunt haberi (prout memoriæ occurrunt) annotare, ex quibus etiam dubitationibus, si diligenter inspiciantur, patebunt nihilominus solutiones illarum rationum, quæ contra dubitationes illas continentur in textu, contra arguentes. Est ergo veritas dubitationis primæ, quod *Sapientia est una scientia, scilicet scientia universalis quæ considerat ens, et principia ejus, et contrarietates ejus communes*, ut idem et diversum, prius et posterius, et similia, ut haberi potest ex 5. 6. et 7. conclusionibus primi, et ex 8. quarti, et ex 1. sexti, et ex 7. undecimi. Secundæ autem dubitationis veritas est, quod *Una est scientia, scilicet Metaphysica quæ principaliter considerat principia demonstrationis prima*, cum ad ea pertineat consideratio communium, quæ sunt termini istorum principiorum, sicut ens et non ens, totum et pars et hujusmodi. Hæc autem veritas plane habetur ex decima 4. libri, et ex octava undecimi. Tertiæ autem dubitationis, et simul quartæ veritas est, quod *Una scientia, scilicet hæc, est de omnibus substantiis et accidentibus*; licet sit principalius de substantiis, et inter substantias principalius agit de substantiis separatis et insensibilibus, et de omnibus istis, inquantum hæc omnia conveniunt in uno genere, seu potius in uno generali subjecto, quod est ens. Hæc autem patet ex 3. et 4. quarti, et fine primæ partis quarti, et septima undecimi. Veritas quintæ dubitationis hæc est, quod *Hæc scientia considerat omnia genera causarum*. De efficienti, et materiali, et finali simul patet ex 5. parte septimi; de materiali et formali divisim per totum octavum; de finali autem patet ex undecima primi, et ex 36. 38. 64. 65. 66. duodecimi, et in 36. duodecimi hujus solvitur argumentum in contrarium factum; de movente sive efficiente, patet ex 16. 30. 55. 56. duodecimi, et ex nonnullis aliis ejusdem libri, et de omnibus causis insimul patet ex 2. parte 2. libri.

Verita 1. quæstionis. — Veritas 2. quæstionis. — Veritas 3. quæst. et 4. — Veritas 5. q.

98. Veritas sextæ dubitationis est, quod *Licet hæc scientia principalius agat de substantiis separatis*, tamen de

Veritas 6. q.

omnibus considerat, quamvis non de sensibilibus, inquantum sunt sensibiles et mobiles, hoc enim proprium Physici est ; sed inquantum sunt substantiæ, vel inquantum sunt entia, et hoc patet ex 36. septimi, et in primo libro in oppositionibus in illo capitulo ibi : *Quicumque quidem igitur unum*, text. com. 11. in fine, scilicet ante illud capitulum : *Pythagorici quidem igitur vocati*, text. com. 19. ubi dicit, *quicumque vero de omnibus*.

Veritas 7. q.

Veritas septimæ quæstionis est, quod *Mathematica non sunt separata secundum rem a sensibilibus, quamvis separentur secundum rationem ab eis*. Et hoc patet in principio 13. libri, ubi de hoc disputant usque ad illud capitulum : *De ideis autem*, text. com. 2.

Veritas 8. q.

Veritas octavæ quæstionis est quod *Cum nulla scientia particularis demonstret*, quod quid est *sui proprii subjecti*, *nec* si est, *ut patet ex* 2. *et* 3. *sexti, relinquitur quod ad hanc scientiam, quæ principia aliorum considerat, pertineat de eis inquirere*, sicut concludebatur in eadem octava dubitatione circa principium undecimi ; unde ratio hoc concludens ibidem est vera.

Veritas 9. q.

Veritas nonæ dubitationis est, quod *Hæc scientia non solum considerat communia, sed etiam principia rerum intrinseca*, scilicet materiam et formam, sicut patet ex solutione quintæ ; considerat autem hæc intrinseca non solum singulariter, sed et universaliter.

Veritas 10. q.

Veritas decimæ est, quod *Unum et ens non sunt genera, sed analogice*, sicut patet ex 2. quarti, 42. septimi, et ex 12. et 13. decimi, et ex prima undecimi.

Veritas 11. q.

Veritas undecimæ est, quod *Prout universalia sunt principia, scilicet in cognoscendo, genera sunt magis principia quam species*, cum species definiantur per ea, et non e converso, sicut patet ex 38. septimi, sunt enim simpliciora. Quod enim genera dividantur in plura, hoc est, quia continent plura in potentia, sed species plura in actu, species tamen sunt magis divisibiles per modum resolutionis compositi in simplicia.

Veritas 12. quæstionis.

Veritas duodecimæ est, quod *Nihil est in rerum natura existens præter singularia*, sicut patet ex 39. (Al. 29.) et 40. septimi, et ex 18. duodecimi, sed omnia universalia sunt in consideratione intellectus abstrahentis communia a propriis ; unde de rebus non universaliter existentibus, sed universaliter consideratis sunt scientiæ.

Veritas 13. et 14. quæstionis.

Veritas 13. et 14. est quod *Aliqua substantia separata a sensibilibus est, scilicet primi motoris*, sicut patet ex 4. parte, et ex 14. conclusione septimi, et 6. parte, 12. libri, et ex 75. conclusione ejusdem, non tamen sunt ideæ rerum sensibilium, ut Platonici posuerunt, quorum positio improbatur 1. libro, in oppositionibus versus finem in illo capitulo : *Qui vero ideas posuerunt*, text. com. 25. Improbatur etiam 14. 23. 24. 38. 39. et 40. conclus. septimi, et in 4. parte octavi, et 22. conclus. noni, et in 3. parte decimi, et in 11. 21. 29. 76. conclus. duodecimi, et latius in 13. et 14. libris Metaphysicæ.

99.

Veritas 15. quæst. Veritas 16. quæst. hic non ponitur, quia ex veritate 12. haberi potest. Veritas 17. 18. et 19. quæst.

Veritas quintædecimæ est, quod *Forma est magis principium quam materia, et perfectius*, ut patet ex 5. libro, ubi distinguitur nomen naturæ, et ex 4. septimi, sicut et actus est prior et principalior quam potentia, ut patet ex 3. parte noni, et

Veritas 20. quæst. 24. conclus. duodecimi. Veritas 17. 18. et 19. est quod *Nec unum, nec ens, nec Mathematica, nec linea, nec superficies sunt principia rerum, cum non sint substantiæ*, sicut patet ex 42. septimi, et 51. undecimi, et ex principio duodecimi libri. Veritas vigesimæ est, quod *Prima principia rerum sunt substantiæ*, sicut patet ex 4. 5. et 6. parte duodecimi, et de substantiis universaliter compositis potest esse scientia quædam, et substantiæ simplices et insensibiles et separatæ pertinent ad cognitionem intellectualem et scientialem, cum et imaginationem excedant. Veritas 21. quæst. Veritas vigesimæ primæ, est sicuti in 3. parte duodecimi libri, patet quod *Principia rerum intrinseca, scilicet materia et forma, diversa sunt in diversis;* sed principium extrinsecum, quod est primum movens, unum est omnium, quamvis moventia secunda sive causata sint diversa, quod quidem movens primum est ultimus finis, qui est Deus gloriosus. Ipse namque, sicut ex 32. 33. 35. 39. 78. conclusione duodecimi, est primum movens immobile, primum intelligibile, primum appetibile, cœli naturæque principium, ac totius denique Princeps universi, et quomodo ex ipso, per ipsum, et in ipso sunt omnia, ipsi honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

FINIS TOMI SEXTI.

INDEX

SUMMARUM ET CAPITUM METAPHYSICÆ TEXTUALIS.
(CONTINUATIO)

LIBRI V.

SUMMA UNICA. *Nonnullorum nominum multipliciter dictorum significationes distinguuntur.*

LIBRI VI.

SUMMA I. *Declaratur de quo ente prima Philosophia consideret.*

SUMMA II. *Declaratur quædam entis species, quæ ab hac scientia secluduntur.*

LIBRI VII.

SUMMA I. *De substantia agendum esse, cum sit primum entium.*

SUMMA II. *De ipsa substantia pertractatur.*

LIBRI VIII.

SUMMA UNICA. *De principiis substantiarum sensibilium, materia scilicet, et forma.*

LIBRI IX.

SUMMA I. *De potentia.*

LIBRI X.

LIBRI XI.

SUMMA IV. *De motu, ejusque divisionibus et infinito deque definitionibus aliquorum terminorum.*

LIBRI XII.

SUMMA I. *De substantia sensibili.*

SUMMA II. *De substantia immobili.*

SUMMA III. *De bonitate et natura universi.*